11

Z IV—3

3. a. 3-25.

3
7-9

e
2
14

3-6-699

BIBLIOTECA HOSPITAL REAL
GRANADA
Sala: B
Estante: 5
Número: 35

i'1807453

Del Colegio de la Comp.ª de Jesus de Gr.ª
R. 23152

SANCTI

BASILII

RE ET NOMINE

MAGNI

CÆSAREÆ CAPPADOCIÆ

ARCHIEPISCOPI

OPERA

QVÆ AD NOS LATINE PERVENERVNT

OMNIA.

DENVÒ *ad exemplaria Græca recensita, emendata, & Epistolis locupletata, studio*

ANDREÆ SCHOTTI *Antverpiani Soc.* IESV *Presbyteri.*

NOTÆ eiusdem: & P. FRONTONIS DVCÆI eiusdem Soc. Theologi.

Cum INDICIBVS *copiosis.*

BIBLIOTECA UNIVERSITARIA GRANADA

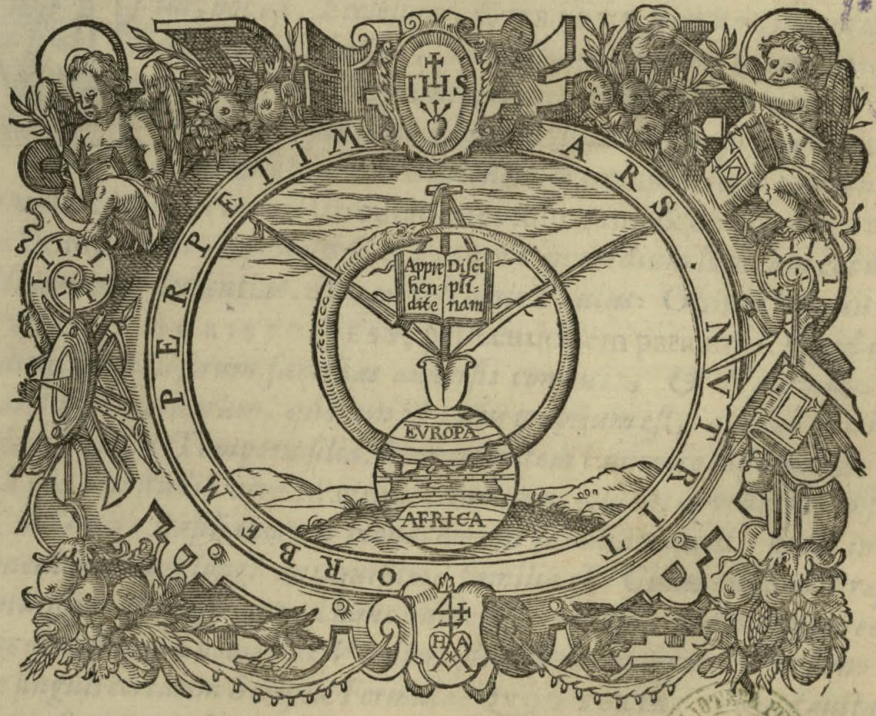

ANTVERPIÆ,
Apud Henricum Aertssium.
CIↃ. IↃC. XVI.

SVPERIORVM PERMISSV.

SANCTI

BASILII

RELIGIONIS

MAGNI

CAESAREÆ CAPPADOCIÆ

ARCHIEPISCOPI

OPERA

QUÆ AD NOS LATINE PERVENERUNT

OMNIA.

ANTVERPIÆ,
Apud Henricum Aertssium.
CIↃ IↃC. XVI.

ADMODVM REVERENDO

IN CHRISTO PATRI

MVTIO VITELLESCO

SOCIETATIS IESV

PRÆPOSITO GENERALI

SEXTO

AND. SCHOTTVS

EIVSDEM SOCIET. SAL.

MVLTÆ *semper grauésque, Admodum Venerande Pater, pios homines manent ærumnæ, & variæ calamitates iustos vndique cingunt. Vt & Petri nauiculam, qua vehuntur, hoc est, Ecclesiam,* CHRISTI *sponsam, ingentes procellæ quatere indies, fluctúsque decumani magis magisque premere solent; opprimere tamen nunquam potuerunt: Deo nimirum Opt. Max. sic suis diuinitus inspiratâ Scripturâ, simul & à malis liberationem, præmiumq; certo pollicente: vt Regius ille vates:* Multæ (*inquit*) tribulationes iustorum, & de omnibus his liberabit eos Dominus. *Et Apostolus* CHRISTVS *in medium luporum eos mitti, vt oues ad lanienam, denuntiat. Et vas electionis Paulus:* Omnes (*inquit*) qui pie volunt viuere in CHRISTO IESV, persecutionem patientur. *Quid igitur mirum hodieq; Religiosorum familias aduersis concuti, & Kalumnijs cum Politicorum, tum hæreticorum, quorum id virus proprium est, assiduè peti? sed vincit tandem Veritas Temporis filia. Horum autem è numero iustorum* B. BASILIVS, *à pietatis studio vere* Magnus *etiamnum viuens appellatus, exstitit; qui hodieq; in Græcia Basilianorum monachorum familiam ducit, sicuti in Occidente Benedictinorum longè antiquissima familia est. Cuius quidem Præsulis doctrinæ pietatisque plena scripta ad hanc quidem diem visa, sed mendosè edita, edolata nunc vtcumque à nobis Pat. V. adfero, dedicoque inaugurationis bono cum omine, dum singuli certatim Socij ex Formula,* QVOD VERTAT BENE, *fausta apprecari in onere Societatis ferendo cœperunt. Constanti autem animo* BASILIVS, *veluti in pelago rupes immota, aduersa quæq; perpessus, Domini prælia prælia-tus, ad extremum vsque spiritum victor perdurans superauit. Adeo verum illud esse, foreq; perpetuò existimo, vt Alexander ille, rebus fortiter militiæ gestis* Magnus *pariter cognominatus, prædicare est solitus; itemque Antisthenes Athenienſis*

Psal. 33. Matth. 10 Luc. 10. 2. Tim. 3.

Plutar.

Laert.

thenienſis philoſophus, cum à Platone ſe reprehendi audiret, βασιλικὸν εἶναι, hoc eſt BASILIO noſtro, Regibuſq; dignum videri καλῶς ποιοῦντα, κακῶς ἀκούειν: cum feceris benè, malè audire. *Cum enim Chriſtianorum ea tempeſtate perſecutio à Tyrannis inualeſceret, quo tectior atque callidior, eo periculoſior, operâ Iuliani Imp. fidei deſertoris: qui* BASILIO *necem poſt Perſicam expeditionem eſt comminatus, & à nondum Epiſcopo, reique angustia laborante, mille libras auri exigeret, neque ſoluendo eſſet: Valens etiam Aug. exilium immerito, niſi Arij ſectam complecteretur, decerneret. Decurſis iam à* BASILIO *ſtudiorum Eloquentiæ, ſacrarumq; litteraraum ſpatijs, idque Athenis Atticis, dicendi arte, legibuſque ferendis in vrbe principe. Poſt ad philoſophandum ſolitudinem aptiorem ratus, in eremum cum* Gregorio Nazianzeno *ſeſe contulit: quo nemo illi coniunctior ob ſtudiorum, animorumque ſimilitudinem, ac ne frater quidem vllus carior fuit, cum Gregorium haberet, & Petrum; illum Nyſſæ, hunc Sebaſtæ Epiſcopum: itemq; ſorores, quæ ſæculum & ipſæ nuntio remiſſo valere iußiſſent. De qua quidem amicitia ſic ipſe Gregorius Iambicis de ſua Vita, luſit:*

Socrat. li. 4. c. 21. Theodoret. 4. 17.

Ξυνωρὶς ἦμεν ἐκ ἄσημου ἑλλάδι
Τὰ πάντα μὲν δὴ κοινά, ἡ ψυχὴ μιά.
Par quoddam eramus haud ignotum Græciæ:
Communia omnia, vnus vtrique animus erat.

Accidêre & alia Antiſtiti BASILIO *incommoda virulentæ linguæ, & conuicia, criminationeſq; falſæ Sectariorum, qui de Triade cum Ario, lenta eius aui peſte, & cum Macedonio de Spiritu ſancto Patri ac Filio non adæquando ſentire iactarent: vt edito libro refellere vtramque kalumniam, & Eunomij cauſam iugulare, cum Gregorio Nyſſeno fratre ſit coactus. Sollicitudo adhæc turbarum in Eccleſia Orientis atque Occidentis ſolis non minimum angoris attulit, & cum rum; Zelo nimirum domus Dei, viſcera comedente, tabemq; adferente. Piè interim ſanctèq; Virginitatem colens ſcriptoq; defendens, & à morſu hæreticorum vindicans, cum eodem ipſo fratre Gregorio, itemq; beato Chryſoſtomo: Quod quidem os aureum ætate minus, contubernalem habuit* BASILIVM, *non hunc quidem* Magnum, *ſed, niſi quid iudicans fallor, Seleucienſem Epiſcopum: cuius & Homiliæ diſertæ Græce nuper exierũt, & libris illis vere aureis* de Sacerdotij dignitate *ſermocinando introducitur. Res quoque* BASILIO *cum Valentis Imp. Ariani Præfecto fuit, minimè omnium, quod audiebat, Modeſto. Vadimonium enim ſiſtere ſuper homoouſio, cauſamq; dicere iuſſus ſic inuicem ratiocinati ſunt. Iubet Modeſtus vt cum Auguſto ſentiat, eaq; de re deliberantem poſtridie eius diei reuerti imperat: Cras, ait* Magnus, *idẽ ero, nec migro fidei ſententiã ab Arianiſmo lõge diuersã. Quin tu, inquit Præfectus, Imperatoris Religionẽ profiteris? cur ſolus præfractè obluctaris? Quia vetat, inquit diuinus homo, meus Imperator:* CHRISTVM *intelligens. Ergo nihil auctoritati defers Principis? Ego vero, ac libenter defero. Indignatus ille: Poteſtatem non pertimeſcis? Excepit ille. Cur pertimeſcam? Ecquid incommodi accipiam? An bonorũ proſcriptionem? Equidem nihil poſſideo, niſi forte attritas veſtes, paucoſq; libellos, in quibus omnis mihi vitæ exiſtit voluptas. Num exilium minitaris? Atqui totus terrarum orbis mihi, vt mare piſcibus, domicilium eſt, aut exilij ſedes. Patria cælum eſt: in cælum digitos intendens. Hìc peregrinamur à Domino: & aduena ego, ſicut omnes patres noſtri. An tormenta paras? Corpuſculo flaccido propemodum careo, vt primam duntaxat ſim plagam excepturus. Huius ſolius inferendæ poteſtatem tibi vindicas. Mors deniq; beneficij loco fuerit. Citius enim ad Deum, quo anhelus feſtino, vixq; ſpirans pro-*

Greg. Naz. in Monodia. Socr. lib. 4. c. 21. Theodo. 4. cap. 17.

*Act. 17. *pero, me tranſmittet: in quo * viuimus, mouemur, & ſumus. Quo virili conſtantiq;*

reſponſo

reſponſo victus fractuſq; ſua etiam confeßione Valens Auguſtus Præfectuſq; diſcedit. Ea nimirum vtramq; in partem eſt Veritatis vis, vt tandem vincens cedat nemini. Verum plura eiuſdem Gregorij, vt intimè familiaris, Elogia repræſentare quid vetat? Tu orbis, *inquit*, lumen magna vox & tuba, doctrinæ palatium. Vna vox tua de omnibus triumphans. Neque quiſquam, te præter, digne ſatis laudauerit. *Et:* Verum ſacerdotem *appellat, tamq; inſignem: Vita, ſermone, & canicie omniũ quos vmquam nouerit, præſtantiſſimum. Et in funebri parẽtis ſui laudatione coram* Basilio *dicta, ſic ingreditur, vt* Eccleſiæ columnam *nominare non dubitet, ac* firmamentum. *Quis credat, niſi oculis ipſe luſtrarit? Vocat adhæc* Domini voluntatem, & luminare in mundo, verbum vitæ ſuſtinens, & Fidei adminiculum, ac Spiritus ſancti domiciliũ. Sed quid plura, *inquit*, enumerẽ & colligam nomina, quæ tibi tua peperit Virtus? *Denique in Epitaphijs hunc pius amicus, poſtremum perſoluens officium, titulum appendit:* Tu ſolus & vitam doctrinæ, & doctrinam vitæ adæquaſti. *Quo quid amplius maiuſue exaggerari queat? Nam de paris illius Eloquentiâ ſermonis Græci ſic omnes peritos, etiam Libanium Sophiſtam à Chriſtianiſmo alienum, iudicare ſolitos accepimus, vt cum* Iſocrate ac Demoſthene, *qui & ipſi Athenis dicendi docendiq; vi claruerint, de palma certaſſe videantur: his etiã longe ſuperiores quà Chriſti dogmata ſacris etiam initiati viri pientiſſimi coniunxerunt. Num quid amplius? Etiam. Gregorium vtrũq; æqualẽ, Theologũ alterũ, alterũ Nyſſenum Epiſcopum, fratrem* Basilii *ſic certatim Panegyricis, vel funebribus potius Orationibus laudaſſe, vt non cum profanis Oratorib. comparandum duxerint, ſed talem tantumq; vi veritatis pronunciarint, qualem vix ætates ſingulæ ferant. Iam inde enim à condito orbe Deum Opt. Max. diuina Prouidentia duces populo ſuo ſemper domi militiæq; excitaſſe, ne ab hoſtibus oppreſſa Eccleſia, cœtusq; piorũ peſſum iret, aut extingueretur: qui ſacra, remq; diuinã in Hierarchicis curaret, in Politicis vero ſagum, togamq; & arma tractaret, legeſq; conderet ciuiles. Tales, ſi altius rem repetas,* Enoch, *& ab eluuione Vniuerſi,* Noë, Abraham, Iſaac, Iacob, *exſtitere. Talis* Moſes, *legiſlator, duxq; Iſraelitici populi, &* Aaron *ſacerdos, &* Samuel. Salomon *præterea, &* Helias: *quos omnes ſuo æuo* Basilivs, *verè* Magnus, *retulerit, ad viuumq; expreſſerit. Verum de* Basilii, *quem pro dignitate nemo niſi* Basilivs, *laudarit, variorum, quæ hinc ſubijciam Elogijs atque encomijs, hæc delibaſſe ſufficiat: nunc conſilij mei rationem, vt debeo, exponam. In Originibus enim M. Cato, Cenſor grauiſſimus, cenſet rationem non minus otij quam negotij eſſe reddendam. Equidem, vt vidua illa Euangelica, duo æra minuta de meis anguſtijs in gazophylacium contuli. Senilis hæc quidem opera, fateor, ſed quam ætatem, vt maturam, ſtudia hæc ſacra maxime deceant, recenſendis SS. Patrum ſcriptis vt ſi quid iuuenes bonarum artium linguarumq; eruditarum didicimus, & docuimus maiorum iuſſu alios, dominæ Theologiæ has pediſequas comitari ſtipareq; aſſueſcamus. Legeram & in Societatis noſtræ Tabulis publicis, otium vitiorũ ſegetem, doctiſſimis hominibus cupide fugitantibus, alios, qui de ſuperiore loco interpretarentur, ſacram Scripturam explanandam; alios publicis ad populum concionibus, ſuſcepiſſe: Toletos, Pererios, Iuſtinianos, Serarios, Cornelios, Sanctios & Oſorios, ac Mangotios. Quoſdam Controuerſa fidei tractaſſe feliciter, Eccleſiæ Catholicæ Dei ſponſæ propugnandæ & ab inſidijs vulpecularum tuendæ gratia: familiam hic Rob. Card. Bellarmino ducente, ſequente Gretſero, Caniſio, Coſtero, Scribano noſtro, aliiſq;. In Diui Thomæ Aquinatis Summã Theologiæ Commentaria dedere Xuarez, Vaſquez, Valentia, Leſſus, cæteri. Illud reſtare exiſtimabam vt* Sancti Patres *cum Græci tum Latini à fœdis harpyiarum, hoc eſt, hæreticorum vnguibus vindicarentur: vt cœpit nuper P. Fronto Ducæus, in Chryſoſtomo, Nazianzeno,*

Gr. Naziã. Epiſt. x. & xx. ad Euſeb. Ep. Cæſar.

Marc. 12. Luc. 21.

& Nysseno. Nam hæretici plerique, Medici, ac mercenarij scriptores interpretandi munus per nefas ad se rapuerũt, qui vel in alienam messem falcẽ mittere, vel extra chorum, quod aiunt, saltare consueuerunt. Musculus enim & Cornarius Medicus quid in BASILIO M. præstiterint, quaque fide sint versati, ὑπὲρ τὰ ἐσκαμμένα τηδῶντες, vt Homil. in Hexaëm. BASILII nostri in BASILIO verbis vtar, Græca eius editio, quam Lutetiæ adornari audio communi cleri Gallia sumptu, cum lucem adspexerit, luce meridiana clarius ostẽdet. Epiphanius quoq; cõtra Hæreses, & Theodoretus Cyrẽsis Episcopus hominis Græcè peritißimi operam adhuc indies efflagitant. B. Cyrilli multa adhuc inedita in abditis latent bibliothecis. Erutæ iam & editæ sunt pænè Ἑορταστικαὶ Paschales eius Homiliæ XXX. Item in Pentateuchum Mosis Glaphyra ἀνέκδοτα, auspicijs ampliß. Freder. Card. Borromæi, Archiepisc. Mediolanensium, ad sacras litteras promouendas beneq; de omnib. merendum Dei beneficio hominibus dati ac nati. Cæterum in BASILIO accuratius recensendo, etsi plurimum tadij, vt fieri amat, fuit absorbendum, illud tamen commodi accepisse me non dißimulo, vnũ esse hunc de Græcis Patribus aptißimũ, & fore semper idoneum ad manibus Religiosorum hominum terẽdum, ijs etiam qui ad populum verba faciunt, quique spiritales & esse & videri cupiũt, cum Homilias legendo, tum Asceticas præceptiones. Et BASILIO si B. Chrysostomum dicendi vere flumen aureum, (quomodo Aristotelem M. Cicero appellat) Moralibus refertum ac redundans adijcias, & de externis profaniq; Auctoribus Plutarchi Moralia, ad vberem Exemplorum copiam parandam, parcè tamẽ adhibendã, addes; nihil Ecclesiastes Christianus desiderare amplius iure queat. De Latinis vero Bernardum, cuius ex ore melle dulcior fluit oratio, BASILIO opponere, & componere, si spiritalia spectes, pace tua, mi Pater, liceat. Equidem memoria repeto, admodum R. P. Claudium decessorẽ vestrum p. mem. cùm Romæ trienniũ commorarer, BASILII scripta ad manum semper habuisse, & lectitare aßidue solitum: vt eius ad Socios datæ & editæ identidem Epistolæ satis ostendunt. Quæ cum ita sint, cur ad Reu. Patern. V. ab vltimis his terris S. BASILIVM recensitum à nobis denuò allegare sim ausus, causæ multæ suppetunt. Præcipua vero publica illa Orbis lætitia, populiq; Romani acclamatio fuit, vt huc etiam meas ad aures secundâ aurâ penetrarit, cum Te cõmuni omnium Sociorum consensu suffragijsq; Societatis huius minimæ Præpositum esse Generalem renuntiatum accepimus: nõ secus atq; Romæ olim accidisse meminimus, cùm T. Quinctius Flamininus, deuicto iam Philippo Macedonum Rege, S. P. Q. R. nomine liberam esse, & immunem omnem Græciã, quæ sub Philippi imperio fuisset, præconis voce pronuntiasset. Tunc enim in Isthmiorum ludorum panegyri aues (vt ferunt) superuolantes clamore plausuq; exterritæ in medium deciderunt. Omitto in præsens generis vestri antiquitatem: taceo Mutiæ gẽtis Iuris ciuilis prudentiâ clarißimæ nomen, & nobilia Vitellescorum stemmata, à Bapt. Platina etiam prædicata. Prætereo morum suauitatem, facilitatemq; summam: quibus artibus vel vno congressu animos, vt ferrum magnes attrahit, adiungere consueuisti. Me certe quondam Neapoli ex Hispania hospitem, Romam ab admodum R. P. Claudio euocatum comiteres complexus, & identidem consolando adamas. Virtutem vero pietatemq; tuam alij prædicabunt, cum liuor à funere decesserit, Beatorumq; in sedes, serus admodum, (ita voueo) euolaris. Conatum hunc nostrum æqui boni vt facias, maiorem in modum rogo, quæsoq;.

Ann. post R. C. 568. Liu. Plut. Val. Max. 4. 8. L. Flor. 2. 7.

Viue, Vale: Superis fiet pergratior illa
Quæ sibi iam MVTI præscribet Pagina nomen.

ANTVERPIÆ, è Societatis domo Professa, Kal. Sept.
CIↃ. IↃC. XVI.

INDEX SCRIPTORVM
SANCTI BASILII MAGNI
ORDINE APTIORE CONCINNATVS.

Prior numerus Paginam, alter columnam notat.

In Hexaëmeron Basilij Homiliæ XI.

Homilia I. *IN principio fecit Deus cælum & terram.* Pagin. 1.
II. *De Terra.* pag. 5. col. 2
III. *De modis generationis.* 9. 1
IV. *De aquarum congregatione.* 13. 1
V. *De germinatione terræ.* 16. 1
VI. *De luminarium creatione:* 19. 2
VII. *De reptilibus.* 24. 2
VIII. *De volatilibus & aquaticis.* 27. 2
IX. *De terrestribus animantibus.* 31. 2
X. & XI. *De hominis constitutione.* 35. 1. 40. 2
Eustathij in Hexaëmeron Metaphrasis latina libris nouem ex nouem Basilij Homilijs. 666. 667
Basilij Homilia de Paradiso. 44. 2

In Psalmos quindecim Homiliæ Basilij Magni.

Hom. in Psal. I. *Beatus vir qui non abijt.* 46. 1
In Psal. VII. *Domine Deus meus in te speraui.* 49. 2
In Psal. XIV. *Domine quis habitabit:* & contra fœneratores, in illud: *Qui pecuniam suam non dedit ad vsuram.* 52. 2. 54. 2
In Psal. XXVIII. *Afferte Domino filij Dei.* 57. 1
Et in illud ver. 2. *Adorate Dominum in atrio sancto eius.* 61. 1
In Psal. XXIX. *Exaltabo te Domine.* 62. 2
In Psal. XXXII. *Exultate iusti in Domino.* 65. 1
In Psalm. XXXIII. *Benedicam Dominum in omni tempore.* 69. 1
In Psal. XXXVII. *Domine ne in furore tuo arguas me.* 74. 2
In Psal. XLIV. *Eructauit cor meum verbum bonum.* 77. 2
In Psal. XLV. *Deus noster refugium & virtus:* 81. 2
In Psal. XLVIII. *Audite hæc omnes gentes.* 84. 1
In Psal. LIX. *Deus repulisti nos.* 88. 2
In Psal. LXI. *Nonne Deo subiecta erit anima mea.* 90. 1
In Psal. CXIV. *Dilexi, quoniam exaudiet Dominus.* 92. 1
In Psal. CXV. *Credidi propter quod locutus sum.* 93. 2
In PSALTERIVM SCHOLIA BASILII *falso nomine, in calcem retulimus.*

Homiliæ Morales variæ.

De Ieiunio Homilia II. Petro Galesinio *interprete.* 96. 1. & 99. 1
In illud Moysis Deuter. XV. vers. IX. Attende tibi ipsi, God. Tilmanno *interp.* 101. 2
In gratiarum actione: & quæ superius dicenda restabant. 105. 1. 108. 2
Homiliæ in Martyrem. *Barlaam.* 146. 1; *Gordium militem Cæsar.* 147. 1; *Iulittam.* 108. 2; *Mamantem.* 166. 1
Homilia in quadraginta Martyres. 149. 2
Homiliæ de VII. Lethalibus vitijs.
De humilitate contra superbiam. 154. 2

Homiliæ III. de Auaritia, PETRO NANNIO interprete.

1. *In illud Lucæ XII. vers. XVIII. Destruam horrea mea.* 113. 1
2. *Aduersus cito ditescentes.* 116. 1
3. *In fame & siccitate habita.* 119. 2
De Iracundia. 126. 2
De Inuidentia. 129. 2
In aliquot Scripturæ loca de Vitijs & Virtutibus, de Ira, Inuidia, Auaritia, & de non acceptandis personis: habita in Laicijs. 152. 1
In Luxum & Ebrietatem. 140. 1
In Principium Prouerbiorum Salomonis. 132. 1
In illud Ioannis: In principio erat Verbum. 144. 1
Exhortatio ad Baptismum & Pœnitentiam, festo Paschæ. 137. 1
Sermo in S. Baptisma. 145. 2. 173. 2. 175. 1. 181. 2
De Baptismo Sermo alter, in capita XIII. diuisus. 182. 2
Hom. De Fide. 143. 1
Aduersus eos qui calumniantur, quod tres Deos colamus I. Cornario *interp.* 561. 1
Quod Deus non est auctor malorum Sermo. 123. 1
Hom. de Pœnitentia. 171. 1
Non adhærendum esse rebus sæcularibus. 156. 2
De Gratia Dei & Ægypto relinquenda. 189. 2
Ad Iuuenes, Quomodo Gentium litteris proficiant Iani Cornarij *interpretatione interpolata cum Scholijs* A. Schot. 160. 1
In sanctam Christi natiuitatem, seu de humana eius generatione. Pet. Nannio *interprete.* 164. 1
De Spiritu sancto Hom. 162. 1
Contra Sabellianos, & Arium, & Anomœos. 162. 2
Ex his Basilij M. Homilijs excerptæ à Simone Logotheta Orationes XXIV. infra recensentur.

Aduersus Eunomij Ariani Hæritici Apologeticon libri V. GREGORIO TRAPEZVNTIO interprete.

Liber I. *De Patris & Filij æqualitate.* 191. 1
Lib. II. *Quod Filius in diuinis non est factura, nec Patre duratione aliqua posterior.* 200. 1
Lib. III. *De Spiritu sancto.* 210. 1
Lib. IV. *Super ijs quæ ex nouo & vetere Testamento aduersus Filij diuinitatem Eunomiani calumniantur.* 212.
Lib. V. *De Spiritu sancto, non esse creaturam.* 218
Eiusdem Bas. de Spiritu sancto ad Amphilochium Iconij Episcopum ERASMO *interprete.* 227. 1

Ascetica & Ethica

Interprete ADAMO FVMANO. 249 1
Sermo ad monachos, de abdicatione sæculi & spiritali perfectione. 250. 2
Eiusdem Sermo de Asceti, seu cultu & exercitio monastico. 254
Epistola ad Canonicam. 255. 1
Hypotyposis, seu descriptio vitæ monasticæ. 263. 2
Ethicorum liber, seu de moribus sententiæ. 257. 1. 264. 1
De vera ac pia Fide. 261. 1

Sermo

Sermo de Institutionib. Monachorum. 291.1
Alter. 293.1
Regulæ seu Quæstiones fusius disputatæ. 294.2.297.1
Regulæ seu Quæstiones breuius disputatæ. 327.1
Constitutiones monasticæ cum ad Cœnobitas, tum ad Anachoretas. 368.1
Epistola ad Chilonem discipulum anachoretam, GODEFR. TILMANNO *Carthusiano interprete.* 387.1
Admonitio breuis ad Iuniores, eodem interprete. 390.1
De laude solitariæ vitæ, interprete incerto. *ibid.*
Epistola ad monachum lapsum vna, & item altera. 391.2. 392.2
Epistola ad Virginem lapsam, IOAN. CVRTERIO *interp.* 393.1
Bas. De vera atque integra VIRGINITATE *ad Letoium Melitensem Episcopum,* AMBROSIO CAMALDVLENSI *interp.* 395.1
Hom. de Dei imagine & de Virginitate, interp. RAPH. VOLATERRANO. 416.1
Admonitio incerti ad filium spiritualem. 417.1
Epistolæ Basilij M. tantum: pleræque ad Greg. Naz. Theologum. 422.1
De vita in solitudine agenda ad NAZIANZ. *ib.*
Apologia ad Cæsarianos, pro suo ab illis discessu: & Fidei suæ confessio. 463.2.470
Basilij ad Libanium & Iulianum Imp. Epistolæ Græco-latinæ. 467. 1. 471
Presbyteris Tarsensibus duæ, FLAMINIO NOBILIO *interp.* 479.
Epistolæ XXI. ex Paris. edit. 480.1.488.
BASILII CANONES LXXXIV. per Epist. ad Amphilochium Iconij Episc. cum Commentarijs Balsamonis Patriarchæ Antiocheni, GENTIANO HERVETO *interp.* 492.1
Ad Amphilochium Epist. de differentia ciborum. 512.2
Ad Diodorum, de eo qui duas sorores duxit in matrimonium. 513.1.
Ad Gregorium presbyt. vt separaretur à muliercula. 514. 1.
Ad Corepiscopos, ne sine ipso fiant contra Canones ministri. 515.1

ORATIONES XXIV. DE MORIBVS

EXCERPTÆ EX HOMILIIS S. BASILII A SIMONE LOGOTHETA SEV METAPHRASTE,

Interprete STANISLAO IOVIO Polono.

Oratio I. *De amore erga Deum & proximũ.* 517.1
II. *De precatione.* 518.2
III. *De Peccato.* 519.2
IV. *De Pœnitentia.* 523. 1
V. *De Ieiunio.* 526.2
VI. *De Institutione & Admonitione.* 528.2
VII. *De Virtute & Vitio.* 530.2
VIII. *De Temperantia & Incontinentia.* 533.2
IX. *De Ira, & Inimicitijs.* 534.2
X. *De Inuidia & Odio.* 535.2
XI. *De Patientia & Tolerantia.* 537.1
XII. *De Mœrore & Tristitia.* 538.2
XIII. *De Eleemosyna ac Beneficentia.* 540.1
XIV. *De Diuitijs & Paupertate.* 542.1
XV. *De Auaritia.* 544.2
XVI. *De Ingluuie & Ebrietate.* 547.1
XVII. *De Humilitate & vana gloria.* 549.1
XVIII. *De Honore erga parentes, & de Senectute, & Iuuentute.* 550.2
XIX. *De Prouidentia.* 551.1
XX. *De Principatu & Potentia.* 552.2
XXI. *De Felicitate & infortunio, ac de Prudentia.* 554. 1
XXII. *De Anima.* 555.1
XXIII. *De Futuro Iudicio.* 555. 2
XXIV. *De Morte.* 557.1

Consolatio in aduersis, incerto sed antiquo interprete. 562. 1
LITVRGIA seu MISSA BASILII M. 567.1
Anaphora Basilij è Syriaca lingua per And. Masium tradu&ta. 573.575
Precatio, quam vti solebat Bas. sacris operatus, per eundem. 578.2
EXPOSITIONIS IN ESAIAM
Prœmium, Eras. *interprete.* 579.1
Enarratio in Esaiæ capita priora sedecim, Godefrido Tilmanno Carthusiano interprete. 581.1
IN PSALTERIVM DAVIDIS SCHOLIA falso BASILII nomine; ex Chrysostomo & Theodoreto excerpta. 694. 697
NOTÆ de locis male in BASILIO conuersis, Frontonis Ducæi, & And. Schotti *Societatis Iesu Theologorum.*
INDEX rerum maxime memorabilium.

VETERVM

VETERVM

DE

B. BASILIO MAGNO

TESTIMONIA.

S. HIERONYMVS

CATALOGO SCRIPT. ECCLESIASTIC.

CAP. CXVI.

SOPHRONIVS EX HIER.

Βασίλειος Καισαρείας τῆς Καππαδοκῶν, ἥτις πρώην Μάζακα ἐκαλεῖτο, ἐπίσκοπος, κατὰ Εὐνομίου ἐξαιρέτως συνέταξε λόγους, καὶ περὶ πνεύματος ἁγίου τεύχος, καὶ εἰς τὴν ἑξαήμερον ὁμιλίας θ. καὶ ἀσκητικὸν, καὶ βραχείας καὶ ποικίλας ὁμιλίας, τελευτᾷ βασιλεύοντος Γρατιανοῦ.

BASILIVS Cæsareæ Cappadociæ (quæ prius *Mazaca* vocabatur) Episcopus, egregios contra Eunomium elaborauit libros: & de Spiritu sancto volumen: & in Hexaëmeron Homilias IX. & Ασκητικὸν: & breues, varioſque Tractatus. Moritur imperante Gratiano.

PLERIQVE omnes doctrinam & eloquentiam BASILII ſuſpexere. Sed vnus pro omnibus ſit nobis *Greg. Nazianzenus*, qui etiam Hieronymi ſui diſcipuli futuram breuitatem antea ſuppleuerat, ſequentibus verbis, quæ lecturo BASILII ſcripta, lectu ſunt digniſſima. Is igitur ſic in Funebri *Baſilij* laudatione: *Cum Hexaëmeron illius in manus ſumo, atque in ore habeo, cum Creatore coniungor, ac creationis rationes cognoſco, Creatoremque magis admiror ac ſuſpicio, quam prius ſolebam, cum ſolo aſpectu magiſtro vterer. Cum libros illos quibus hæreticorum ſcripta confutat, lego, Sodomiticum ignem cerno, quo improbæ, ac ſceleratæ linguæ in cinerem rediguntur, aut * Chalanæ turrim, vt male conſtructam, ita recte interruptam atque deletam. Cum ea quæ de Spiritu ſancto ſcripſit, euoluo, Deum, quem habeo nanciſcor, veritatem libero, & fidenti animo prædico, illius videlicet Theologiæ, atque contemplationi inſiſtens. Cum alias eius Enarrationes perlego, quas iis, qui hebetioris ingenij ſunt, explicat, trifariam in ſolidis cordis ſui tabulis deſcribens, eo adducor, vt non in externo litteræ cortice pedem figam, nec verborum tantum ſuperficiem ſpectem, ſed vlterius progrediar, atque ex profundo in profundum tranſeam, abyſſum per abyſſum inuocans, ac per lumen lumen inueniens, quoadusque tandem ad ſummum verticem peruenero. Cum Martyrum encomia lego, corpus contemno, & cum iis qui laudibus efferuntur animo verſor, atque ad certamen excitor. Cum Orationes eas quas de moribus, ac bene viuendi ratione ſcripſit, in manus accipio, animo & corpore purgor, templumque Dei capax efficior, atque inſtrumentum Muſicum à Spiritu pulſatum, Diuinamque gloriam & potentiam canens, per eas corrigor, & concinnor, atque diuina quadam immutatione alius ex alio efficior.* Hæc Gregorius Theologus.

* Id eſt, Babyloniæ.

ΕΚ ΤΩΝ ΣΟΥΙΔΑ.

Βασίλιος, Καισαρείας τῆς Καππαδοκῶν ἐπίσκοπος, ἥτις πρώην Μάζακα ἐκαλεῖτο, ἐπὶρ Γρηγορίου τοῦ Ναζιανζῶν ἐπισκόπου, γέγονε δὲ γονέων θεοφανῶν, Βασιλείου καὶ Ἐμμελείας. ὧν ἀνῳδὴν ἡ συγγένεια. ἀνὴρ ἐλλογιμώτατος ἐπὶ παιδείας εἰς ἄκρον ἐληλακώς. ἐτος ἔγραψε πολλὰ, ἐν οἷς θαυμάζεται τὰ εἰς τὴν ἑξαήμερον, καὶ καθ' Εὐνομίου ἓξ ἐξαιρέτως συνετάξε λόγους. καὶ περὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος τεῦχος. καὶ τὰς εἰς τὴν ἑξαήμερον ὁμιλίας ἐννέα. ἕτερον τεῦχος ἀσκητικὸν, περὶ παρθενίας ἄλλο. ἔπαινον εἰς τοὺς μ' μάρτυρας, ἕτερον εἰς Γόρδιον, ἄλλον εἰς Βαρλαὰμ. ἕτερον εἰς Ἰουλίτταν. εἰς διαφόρους ψαλμοὺς ἠθικοὶ λόγοι, διάφοροι ἐπιστολαὶ ὧν ἁδὲν ἀμφνον πρὸς τε τὸν σοφιστὴν Λιβάνιον, καὶ πρὸς τὸν φίλον Γρηγόριον. καὶ εἰς ἄλλους πλείονας. τοῦ δὲ Βασιλείου καὶ φιλοστοργίου μνήμην πεποίηται ἐν τῇ καὶ αἱρέσεων ἱστορίᾳ γράφων οὕτω.

EX SVIDA.

BASILIVS Cæsareæ Cappadocum Episcopus, quæ vrbs olim *Mazaca* dicebatur: Gregorii Nazianzeni Episcopi amicus, parētibus antiqua nobilitate claris ortus, Basilio, & Emmelia: Vir eloquentium præstantissimus, & in omni doctrinæ genere ſummus: ſcripſit plurima, inter quę maxima in admiratione ſunt Cōmentarii *in opificium ſex dierum*. Etiam *contra Eunomium* eximios ſcripſit libros, & opus *de Spiritu ſancto*: & in *Hexaëmeron*, IX. (al. XI.) Homilias. Aliud *opus Aſceticum*, id eſt, de exercitatione Virtutis & Pietatis: aliud *de Virginitate*. Laudationē Quadraginta Martyrum. Aliā de Gordio, aliam de Barlaam, aliā de Iulitta. Item in diuerſos Pſalmos: Sermones varios de moribus: *Epiſtolas*, quarū nullæ iis meliores, quas cū ad Libanium Sophiſtā tum ad Gregorium Naz. familiarem, & ad alios complures, dedit. Huius quoq; BASILII meminit Philoſtorgius in ea, quā aduerſus hæreticos edidit, Hiſtoria, hunc in modum:

Basilius in Cæsarea Cappadociæ per eam florebat ætatem, qua & Gregorius Episcopus præfuit Nazianzenis. Est autem statio siue portus hic Cappadociæ. Apollinarius vero in Laodicea Syriæ. Sanè viri isti tres tū propugnatores Homoousij fuêre aduersus Heterousion, multò cæteros antegressi, tam qui præ se fuerunt, quàm qui ad meam vsq; ætatem peruenerunt, istius hæresis patronos, adeo vt Athanasius istis collatus censeri possit puer. Hi in externis disciplinis supra mediocritatem promouerant, inque sacris literis, quod ad lectionem cōduceret, & expromptam memoriā, erant expertissimi. In his eminebat Basilius, etiāsi in suo quisq; genere scribendi erat appositissimus. Et quidem Basilius in panegyrico genere multò cæteros optimè anteibat, vt cui ad publicas conciones adesset elegans ingenium. Apollinarius autem ad commentandum quidpiam mirè erat dexter & accōmodus. At Gregorio ad genus vtrumque feliciter exercitato, solidior vis suppetebat ad orationum conscriptionem. Hæc de tribus illis tantùm velut transcursim Philostorgius Arij propugnator conscripsit. Diem porrò suum clausit Basilius Gratiano Romani imperij sceptra moderante. Et quidem Magnus hic Basilius quatuor habuit fratres, Gregorium Nyssenæ ciuitatis Episcopum, Petrum item & ipsum Episcopum, duos proinde alios monasticen professos.

Βασίλειος ἤκμαζε κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους ἐν Καισαρείᾳ τῆς Καππαδοκίας καὶ Γρηγόριος ἐν τῇ Ναζιανζῷ. σταθμὸς δὲ οὗτος Καππαδοκίας. καὶ Ἀπολλινάριος ἐν τῇ Λαοδικείᾳ τῆς Συρίας. τρεῖς δὴ οὗτοι ἄνδρες τότε τοῦ ὁμοουσίου προὐμάχουν, κατὰ τοῦ ἑτεροουσίου. μακρῷ πάντας παρενεγκόντες τοὺς πρότερον καὶ ὕστερον ἄχρις ἐμοῦ, τῆς αὐτῆς αἱρέσεως προστάντας, ὡς παῖδα παρ' αὐτοῖς κριθῆναι τὸν Ἀθανάσιον. τῆς τε γὰρ ἔξωθεν καλουμένης παιδεύσεως ἐπιπλεῖστον οὗτοι προεληλύθεισαν. καὶ τῶν ἱερῶν γραφῶν ὁπόσα εἰς ἀνάγνωσιν καὶ τὴν πρόχειρον μνήμην ἐτέλει, πολλὴν εἶχον τὴν ἐμπειρίαν καὶ μάλιστά γε αὐτῶν ὁ Βασίλειος. καὶ μὴν καὶ συγγράφειν ἕκαστος αὐτῶν, ἐς τὸν ἑαυτοῦ τρόπον ἦν ἱκανώτατος. τῷ μέντοι γε Βασιλείῳ τὸ πανηγυρικὸν εἶδος τοῦ λόγου μακρῷ ἄριστα εἶχεν, ἦν γὰρ πανηγυρίσαι λαμπρότατος. ὅ δέ γε Ἀπολλινάριος ἐν τῷ ὑπομνηματικῷ εἴδει τῆς λέξεως, καὶ αὐτὸς ἄριστα εἶχε. τῷ δέ γε Γρηγορίῳ καὶ παρ' ἀμφότερα ἐξεταζομένῳ, μέζω βάσιν, εἰς συγγραφὴν εἶχεν ὁ λόγος. τοσαῦτα περὶ αὐτῶν ὡς ἐν παραδρομῇ Φιλοστόργιος ὁ Ἀρειανὸς ἔγραψε. Τελευτᾷ δὲ Βασίλειος, Γρατιανοῦ τὰ Ῥωμαίων σκῆπτρα διέποντος. ὅτι ὁ μέγας Βασίλειος ἀδελφοὺς εἶχε δ', τόν τε Γρηγόριον τὸν Νήσσης ἐπίσκοπον, καὶ Πέτρον, καὶ αὐτὸν ἐπίσκοπον, καὶ † ἑτέρους δύο μονάσαντας.

† ἴσως ἑτέρας.

Theodoriti Cyrensis Episcopi decerptum, è libro IV. Ecclesiast. Hist. cap. XIX. Godefrido Tilm. interprete.

At certè Valens, omnes propemodū Ecclesias quū suo spoliasset pastore, cōcitus Cæsaream cōtendit, cuius incolę sunt Cappadoces, cuius itē Antistes erat nō Basilius ille Magnus præfulgidū lumen orbis vniuersi. Et quidē ille prouinciæ rectorem in hoc pręmiserat pręscripto eidē mandato, verbis vt illicibus Basilium deduceret ad cōplexum mutuámve societatē cū † Eudoxio ineundam, alioqui non persuasum cogeret solū vertere. Quòd enim celebrem gloriā viri istius pridē inaudiisset, noluit eundē verbis aggredi prior, veritus ne si eam impressionem generosiùs exceptasset & à se depulisset, cęteris fieret fortitudinis exēplar. Atqui conatus hic, hęc molitio visa deniq; est assimilis telę arachnęę. Quæ etenim à maioribus pręclarè gesta passim narrabantur, vsum sui satis idoneū prębebant cęteris pōtificibus confirmādis. Nam perinde ac turres quædam immotæ ambitū conseruabāt fidei. Præfectus porrò simul atq; peruenit Cęsaream, accitum ad se Basilium hunc Magnū digno excepit honore verbisq; erga ipsum vsus blādissimis, tēpori se vt accommodaret, hortabatur, neq; tot adeò Ecclesias impēdenti periculo excidii exponeret in gratiam subtilium aliquot dogmatum. Quin & pollicebatur initurū ab Imperatore haud vulgarem amicitiam, per quam separario in multos conferēda esset beneficia. At certè vir ille eximius respōdit sermones eiusmodi cōpetere pueriliter agentibus. Illi etenim, quiq; assimiles sunt eis, auidè inhiāt istis pollicitationibus: cōtrà, qui diuinis essent eloquiis innutriti, ne vnam quidē diuinorum dogmatū sustineant labefactari syllabā. magis verò pro tuenda horum integritate, si res ferat, interriti & alacres adituri sint innumeras species mortis. Et quidē inire Imperatoris amicitiam permagni esse duco, ea tamen iūcta si sit pietati, qua sine exitialem esse contēderim ac perniciosā. Libertate respōsi offēsus Prefectus dixit, delirum esse ac desipere Basiliū: cui contrà Basilius, Optem me æternùm laborare hoc delirio. Quumq; esset egredi iussus & vt secum expenderet quid sibi censeret faciendū, ac postridie suum illi aperiret animum (erant autē & minę verbis inustæ) respōdisse fertur

vir

† Valens per vxorem & hunc Eudoxiū Cōstātin. Episcopū in Arianā impietatem prolapsus est. Theod. cap. xij. huius iiij. lib.

Κεφάλαιον. ιθ. ἐκ τοῦ λόγου δ. τοῦ Θεοδωρίτου ἐπισκόπου Κύρου.

Ὁ δὲ Βάλης, πᾶσαν ὡς ἔπος εἰπεῖν, ἐκκλησίαν τοῦ ποιμένος γυμνώσας, εἰς τὴν Καισάρειαν ὥρμησεν, ἧς οἰκήτορες Καππαδόκαι. ἡγεῖτο δὲ ταύτης τηνικαῦτα Βασίλειος ὁ μέγας ὁ τῆς οἰκουμένης φωστήρ. προὔπεμψε δὲ τὸν ὕπαρχον ἐντειλάμενος, ἢ πεῖσαι τὸν Βασίλειον, τὴν πρὸς Εὐδόξιον ἀσπάσασθαι κοινωνίαν, ἢ μὴ πειθόμενον ἐξελάσαι. τοῦ γὰρ ἀνδρὸς τὸ κλέος προπεπυσμένος, πρῶτος προσβαλεῖν οὐκ ἠθέλησεν, ἵνα μὴ γενναίως τὴν προσβολὴν δεξάμενος, καὶ ταύτην ἀποκρουσάμενος, ἀνδρείας τοῖς ἄλλοις ἀρχέτυπος γένηται. Ἀλλὰ ἀράχνης ἱστῷ τὸ μηχάνημα παραπλήσιον ὤφθη. ἤρκεσε γὰρ τοῖς ἄλλοις ἀρχιερεῦσιν, εἰς ὠφέλειαν τὰ παλαιὰ διηγήματα, καὶ οἷόν τινες πύργοι τὸν τῆς πίστεως περίβολον ἀκλινεῖς διετήρησαν. Ὁ μέντοι ὕπαρχος εἰς τὴν Καισάρειαν ἀφικόμενος, καὶ Βασίλειον τὸν μέγαν μεταπεμψάμενος, τιμῆς τε ἠξίωσε, καὶ λόγοις πρὸς αὐτὸν ἠπίοις ἐχρήσατο, εἶξαι τε τῶν καιρῷ παραινῶν, καὶ μὴ προέσθαι τοσαύτας ἐκκλησίας, δι' ὀλίγην δογμάτων ἀκρίβειαν. ὑπισχνεῖτο δὲ καὶ τὴν βασιλέως φιλίαν, καὶ τὰς ἐκ ταύτης δι' αὐτοῦ πολλοῖς ἐσομένας εὐεργεσίας. Ὁ δὲ θεῖος ἐκεῖνος ἀνὴρ, μειρακίοις ἔφη τούτους ἁρμόττειν τοὺς λόγους. Ἐκεῖνοι τε γὰρ καὶ οἱ ἐκείνοις προσόμοιοι, περὶ τὰ τοιαῦτα κεχήνασιν. οἱ δὲ τοῖς θείοις λόγοις ἐντεθραμμένοι, προέσθαι μὲν τῶν θείων δογμάτων οὐδὲ μίαν ἀνέχονται συλλαβὴν ὑπὲρ δὲ τούτων, καὶ πάσας εἰ δέοι, τοῦ θανάτου τὰς ἰδέας ἀσπάζονται. τὴν δὲ βασιλέως φιλίαν, μέγα μὲν ἡγοῦμαι μετ' εὐσεβείας. ἄνευ δὲ ταύτης, ὀλεθρίαν ἀποκαλῶ. τοῦ δὲ ὑπάρχου χαλεπήναντος καὶ ἀνοηταίνειν φήσαντος, ὁ θεῖος ἔφη Βασίλειος, ταύτην ἔχειν εἰς ἀεὶ τὴν ἄνοιαν εὔχομαι. ἐπειδὰν δὲ ἐξελθεῖν προσετάχθη, καὶ τὸ πρακτέον βουλεύσασθαι καὶ τῇ ὑστεραίᾳ δηλῶσαι τὴν γνώμην, συνῆπτο δὲ τοῖς λόγοις καὶ ἀπειλή. φάναι λέγεται ὁ πανεύφημος ἐκεῖνος ἀνήρ. Ἐγὼ μὲν ὁ αὐτός σοι καὶ αὔριον ἥξω. σὺ δὲ μὴ μεταβάλῃς τὴν γνώμην, ἀλλὰ

χρῆσαι

ρρῆσεν τ ἀπειλαῖς. Μετὰ ἢ τάτες λόγους ὁ ὕπαρχ@ ὑπαντήσας τῷ βασιλεῖ, ἀπήγγειλέ τε τὰ εἰρημένα, & τὸν τ ἀνδρὸς ἐσιδάξεν ἀρετὴν, καὶ τὸ τ ψυχῆς ἀνδρεῖον καὶ μεγαλέον ἐμήνυσε. & τότε μὲν σιγήσας ὁ βασιλεὺς εἰσελήλυθεν ἐπὶδὴ δὲ κ τ οἰκίαν αὐτὸ θηλάτες εἶδε καταπεμφθείσας φλογας. ὅτε γὰρ ἰὸς ἀῤῥωσήσας παρ αὐτὰς ἐν τὰς πύλας & θανάτ@, & τὸν γαμετὴν διάφορα ἐπολιόρκει παθήματα, & τὸν αἰτίαν ἐπέγνω τ σκυθρωπῶν, τ θεῖον οἶνυν ἄνθρωπον ἐν κολάσει ἠπείλησε ἐλθεῖν εἰς τὴν οἰκίαν ἠντιβόλησεν. Οἱ δὲ στρατηγοὶ τοῖς βασιλικοῖς διηκόνων προσάγμασι. τότε μὲν ὁ μέγας Βασίλει@ καταλαβὼν τὰ βασίλεια, & τ τ βασιλέως ἰὸν παρ αὐτὴν ὄντα τ τελευτὴν θεασάμε@ ὡς τὸν ζωὴν ἕτον * ἐπισρέψειν ἐπέσχετο εἰ & παναγὶς βαπίσμα@ διὰ τῶν εὐσεβούντων ἀξιωθείη. Καὶ ταῦτα εἰπὼν ἐξελήλυθεν. ὁδὲ τὸν ὅρκον κ τ ἀνόητον μεμνημέν@ ἠρώθην, τοῖς συμπαροῦσιν αὐτῷ, ὡς τ συμμορίας Ἀρείας βαπίσαι τὸ παιδίον προσέταξεν. ὁδὲ ᾠδικὰ & βίου τὸ τέλ@ ἐδιδέξατ@. Μεταμεληθεὶς δὲ Βάλης, καὶ τὸν ἐπιβλαβῆ τῶν ὅρκων ἀληθειαν λογισάμε@ εἰς τε τ θεῖον νεὼν εἰσελήλυθε, καὶ τ & μεγάλε Βασιλείε διδασκαλίας ἀπήλαυσε, καὶ τῷ θυσιαστηρίῳ τὰ ἐωθότα προσενήνοχε δῶρα. Καὶ ἐσῶ δὲ αὐτὸν τῶν θείων ᾠδαπεμασμάτων ἔνθα καθῆτο, γενέσθαι κελεύσας, πολλὰς πρὸς αὐτὸν, περὶ τ θείων δογμάτων ἐποιήσατο λόγους καὶ δὴ λέγοντ@ ἤκουε. παρῆν δέτις Δημοσθένης καλούμενος τ βασιλικῶν προμηθέμε@ ὄψων, ὃς τῷ διδασκάλῳ τ οἰκειμένῳ ἐπιμεμψάμε@ ἐβαρβάριζεν. Ὁ δὲ θεῖ@ Βασίλει@ μειδιάσας, ἐθεασάμεθα, ἔφη, καὶ Δημοσθένιλυ ἀγράμματον. ἐπὶδὴ ἦ πλέον σκεῖνος διυχεράνας ἠπείλησε, σὸν ἔσιν. ἔφη ὁ μέγας Βασίλει@, τῆς τ ζωμῶν καρυκίας φροντίζειν. Δογμάτων γὰρ θείων ἐπαίειν ἀ δύνασαι βεβυσμένας ἔχοντας ἀκοάς. Ταῦτα μὲν ἓν πρὸς τὸν ἔφη. ὁδὲ Βασιλεὺς ὕτως ἠχάθη τ ἄνδρα, ὡς καὶ χωρία κάλλισα ὧν εἶχεν ἀνὸθι τοῖς ὑπ' αὐτὸ φροντιζομένοις δωρήσαθαι πένησιν, εἰ τὸ σῶμα ἅπαν λελωβημένοι, πλείονος ὤν μάλισα θεραπείας προσδεόντα. τὸν μὲν οὖν πρώτ@ & βαλέντ@ προσβολὴν ὅλως διέφυγε ὁ μέγας Βασιλεὺ@· ἐπὶδὴ δὲ πάλιν ἦκεν αὐτὸς, καὶ τῶν πρώτερον ἐπιλελησμένος, ὡσ γὰρ τ ἐξαπατώντων ἐπολιορκεῖτο τ γνώμην, τ τῶν ἐναντίων αὐτὸν αὖθις ἡνέσθαι μερίδος προσέταξεν, ἥτα μὴ πείσας τὸν περὶ τῆς ἐξορίας γραφὴν νόμον σκέλευσε· τάχυ ἢ τῇ χειρὶ πεφυθεὶς βεβαιῶσαι, ὐδὲ μίαν στοιχεῖα κεραίαν ἐξέτεινεν. Ὁ γὰρ κάλαμος συνετρίβη, ἐπὶδὴ δὲ καὶ ὁ δεύτερος καὶ ὁ τρίτος κάλαμος, παρ' ὃ πάθος ἠπέμεινε, & βεβαιῶσαι τὸν δυσεβῆ νόμον σκεῖνον ἐφιλονείκει, ἐσείσθη μὲν ἡ δεξιὰ & τρόμον ἐδέξατ@. δείματος δὲ πλήρης ἡ ψυχὴ ἠμορφώη, ἀμφοῖν ταῖν χεροῖν τὸν χάρτλυ διέῤῥηξε. & πέπωκε τῶν ὅλων ὁ πεύτατος ὡς & οὗ ἄλλους ἀνθρώπους ἐνδέδωκεν σκεῦνα, παθεῖν & τάτον τῶν ἐπιβουλῶν ἀπέφηνε κρείττονα, διὰ μὲν τῶν περὶ τάτων γεγυμνασμένων τὴν δύναμιν τὴν οἰκείαν δηκνύς. διὰ δὲ τῆς ἑτέρας οἰκονομίας τῶν ἀρίστων ἀνδρῶν τὴν ἀνδρείαν κυρώσας.

ΚΕΦ. Κ. Ἐνταῦθα μὲν οὖν ὁ Βάλης προσβαλὼν τ ἐλπίδος ἐψεύσθη. ἐν Ἀλεξανδρείᾳ δὲ Ἀθανάσιος τῷ νικηφόρου μὲ οὗ πολλοὺς ἀγῶνας, καὶ τοὺς ἰσμίθμους στεφάνους, λίσιν τῶν πόνων ἐιληφότ@, καὶ τὰ λοιπά.

* Rectiùs ἀναστρέψαι reditурum, reuerſurum eſſe ad vitam.

vir ille omniũ ore celeberrimus: Idẽ ipſe craſtino ſum ad te reuerſurus: tu proinde caueto, tuam hãc immutes ſententiam, imò quę interminatus es, vide vt exequaris. His prolatis ſermonibus quũ pòſt Imperatori occurriſſet prefectus, quæ reſpõdiſſet Baſilius, renũciauit, ſimul & indicauit quãta viro illi ineſſet virtus, ſignificans virili eũ eſſe prędituũ, & ad omnia preſenti animo. His interim ſilentio preſſis Imperator ingreſſus Cæſaream eſt, quando quidẽ ſenſit Dei iudicio plagas in familiã ſuã inuectas. Etenim filius eò morti adductus erat, vt iã portas mortis proximè attingeret: vxor inſuper multimodis obſidebatur animi intẽperiis. Idẽ cõperta totius ſui mœroris ac triſtitiæ cauſa diuinum hominẽ, cui fuerat interminatus irrogaturũ eſſe ſe pœnas, ſupplex iam factus orat, domũ ad ſe vt veniret. Imperiali mandato obſequuti ſunt duces exercitus. Et quidẽ tunc Baſilius Magnus quum in regiã peruenisſet, filium Imperatoris conſpicatus moribundũ iam, hunc pollicebatur vitæ reſtitutũ iri, ſi modò ipſũ iuberet per pietatis cultores cõpotem fieri ſanctiſſimi baptiſmatis. His ille dictis egreſſus eſt. Cęterum Imperator exẽplo illius mente capti Herodis, nẽpe per iuramentum initiatus, baptizãdi pueri delegat negotiũ iis qui aderãt Arianę factionis, qui mox finẽ accepit vitę. Valens deniq; pœnitentia ductus, quũ tacitus reputaſſet quanto eſſet ſibi detrimento tueri voluiſſe veritatẽ præſtiti à ſe iuramenti, templum Deo ſacrum ingreſſus Baſilij Magni doctrina perfruitus eſt, & ad arã, quę pro more ſoleni conſueuerat, dona obtulit. Virum porrò acciri ad ſe iubet intra aulęa, vbi loci reſidebat, cumq; eodẽ de diuinis dogmatibus fuſiſſimè diſſeruit, ſimul & diſſerẽtem audiuit. Ibi loci aderat vnus aliquis Demoſthenes nomine, qui & Imperatori erat ab epulis. Hic in doctorẽ orbis vniuerſi quũ intendiſſet reprehenſionẽ, cõmiſit barbariſmum. Illi quum blãdè arriſiſſet ſacer Baſilius, Vidimus, ait, & Demoſthenem literarũ rudem. Ille indignabundus quum interminaretur, Tui eſt officij, ait Baſilius, ſolicitam agere curam condiendorum iuſculorũ & cupediorũ. Aures enim quũ tibi ſint iſtis ſordibus oppilatæ, neutiquã vales percipere dogmata hæc ſanctiora. Et hæc ſanè ad illũ Baſilius. Proinde Imperator tanta eſt admiratione proſequutus Baſilium, vt & ei luculentos agros prędiaq; quàm optima dederit quæ ibidẽ habebat, eroganda pauperibus quos alebat Baſilij prouidentia, quorũ vniuerſa corporis cõpages vitiata ac mutila multò maiore egebat curatione. Hoc ſanè pacto primam in ſe Valentis impreſſionem Magnus vitauit Baſilius. Atqui idem altero ſuo aduentu priorum omnium oblitus (Sycophantæ enim & impoſtores ipſius oppugnarant mentẽ) imperauit rurſum, vt in diuerſam nempe Arianorum partẽ tranſiret Baſilius, in quẽ deniq; nullis perſuaſum verbis iuſſit legẽ perſcribi de relegando in exilium. Eam dum adnititur cũmunire ſuæ manus ſubſcriptione, ne vnius quidẽ apicẽ elementi abſoluit: (Contritus enim eſt calamus) Quã eandẽ affectionẽ vbi ſenſit calamo alteri accidiſſe, ſed & tertio, nihilo ſecius cõtendebat pro virili legem ſancire aduerſus pios decretã: donec cœpit illi dextra cõcuti & intremiſcere. Deniq; chartam manu vtraq; arreptã timoris plenus diffregit: ac proinde rerum omnium diſpenſator Deus perſuaſit reipſa ac docuit ſuo vnius indultu permiſiſſe, aliis vt acciderint afflictiones, hunc interim pronuncians ſuperiorẽ inſidiantium dolis: per huius quidem præclarè geſta ſuam ipſius declarans virtutem: per priorem verò diſpenſationẽ palàm prædicans virorum longè optimorum fortitudinem.

Et quidem parte hac quũ impreſſionem Valens intendiſſet in Baſilium, ſpe fruſtratus eſt ſua: Alexandriæ verò Athanaſius quum victricẽ per omnia palmã reportaſſet, & poſt crebrius repetitos agones quibus totidẽ reſpõderent coronæ, perfunctus eſt pondere laborũ. *Et reliqua.*

Locus hic pendet ex initio c. xiij. huius l. iij.

Cap. 20.

EX PANEGYRICA

ORAT. PHILOTHEI

IN

TRES ECCLESIÆ DOCTORES

BASILIVM, GREGORIVM,

ET

CHRYSOSTOMVM.

MAGNÆ Cæsarienſium Eccleſiæ præclarè præfuit BASILIVS, & quaſi ſacrum quoddam Prytaneum aut omnium orbis Eccleſiarum ſpeculum & curiam, eam habuit. Illius, verbo & opere præeſt vniuerſis, omnibuſque virib. & ingenio, cum excellenti quadam ſpiritus virtute eas adminiſtrat, ſcribendo, docendo, admonendo, mandando, diſputando, confutando, hortando, Reges, Prefectos, Duces, Principes, Clerum, populum, communem vitam traducentes & ſolitarios, viros perinde ac mulieres, regiones totas ac vrbes: pro nequam paſtoribus, & propagatoribus impietatis ſeipſum ſubiiciendo: ſermone & ſcriptis Oratorem, Philoſophum, Theologum agendo, ſpirituque adiuuante, pietatem libris conficiendis, eruditiſſimè defendendo; vt nihilominus ipſi cum magno Paulo dicere liceat: *Inſtantia mea quotidiana, ſollicitudo omnium Eccleſiarum. Quis infirmatur, & ego non infirmor? Quis ſcandalizatur, & ego non vror?*

2 Cor. 11.

S. AMBROSIVS Mediolanenſis Epiſcopus, ad quem S. BASILIVS viuens ſcripſit humaniter, eadem via inſtitit, & Hexaëmeron ex illo Latinè tranſcripſit; vt & Euſtathius quidam à Caſſiodoro lib. Inſtitutionum lect. diuinarum laudatus Metaphraſim.

Ephrem autem vir ſanctus, præter alia quæ agnoſcit in BASILIO, hæc de illo ad illum conuerſus pronunciat: *Inſtar Petri prædicasti, inſtar Pauli docuiſti: inſtar Thomæ filium Dei confeſſus es: inſtar Matthæi, Marci, Lucæ, Ioannis de rebus diuinis diſſeruiſti.*

Ex primo Faſtorum BAPTISTÆ MANTVANI Carmelitarum facilè Antiſtitis, Carmen in laudem D. BASILII.

DOMINICA CIRCVMCISIONIS.

HÆc eadem ſacrata dies tibi magne BASILI,
Atque tuum primæ celebrant natale Kalendæ,
Sed quia cedendum dominis maioribus, illinc
Te trahis, & transfers in idonea tempora, iuxta
Diuerſos hominum mores, vſumque locorum.
In tua decurrit Graiûm ſapientia fluxu
Corda redundanti, ſicut decurrere noſtrum
In mare conſueuit magnis Atlanticus vndis
Oceanus, ſeſeque amplum diffundit in æquor.
Nec fuit ambarum diuina ſcientia legum
In te larga minus, nec Graiæ copia linguæ
Pauperior. Tua relligio quaſi vinea denſis
Palmitibus fruticans, longè lateque per orbem
Eſt vulgata, latens in Cæſarienſibus agris
Trans Phryges & Galatas, & trans Bebrycia regna,
Heſperię populis procul apparebat & Indis.
Rumor hic à Libycis traxit regionibus Ephrem
Inſignem probitate virum, deſerta reliquit,
In quibus à teneris æuum tranſegerat annis,
Ad ſpectanda tuę venit miracula vitæ
Iam ſenior, tecumque loquens exire videbat
Ex labris accenſa tuis atque ignea verba.
Iſte domi notus laudum rumore tuarum,
Orauit per ſignum aliquod ſe illuſtre doceri

S. Ephrem.

Quan-

Quantus apud Superos esses, cui nomen apud nos
Tantùm fama dabat passim, viditque columnæ
In speciem, dum nox claris incederet astris,
Ingentem flammam ad cœlum caput vsque ferentem,
Et simul audiuit vocem, quæ à sydere labi
Visa per aurarum tractus, verba ista sonantem:
Talis apud Superos virtus ac tanta BASILI *est.*
Hæreticis ac præcipuè quos fecerat impos
Cordis, & obscurè mentis torpedine captus
Arrius impugnator atrox, ac malleus ingens
Semper erat. Iuuenem qui cæco illusus amore
Tradiderat sese Plutoni, & sanguine demens
Ipse suo seruum Stygio se scripserat Orco,
Asseruit populo insolitum spectante duellum.
Nam pater hinc prenso iuuenem rhenone trahebat,
Inde lemur, longo tandem certamine victus
Cum stridore graui fugit per nubila Dæmon.
Sæpe valens qui tunc extinctis fratribus omne
Romanum sine consortis formidine agebat
Imperium, dum vult hominem proscribere, fractis
Elusus calamis tandem crudele reliquit
Officium, cum niti odio se vidit inani.
Vita viro cùm mox esset moriturus in vnam
Est producta diem, quo natum semine gentis
Hebraicæ medicum sacra perfunderet vnda
Ipse suis manibus, dictu mirabile, postquàm
Huic satis officio factum, discessit in auras
Spiritus, & clauso requierunt viscera sensu.
Cæsareæ Pastor sanctissime porrige dextram
His animæ clausæ in tenebris, & carcere cæco,
Et veluti quondam nurui peccata remisit
Te impetrante Deus, sic te impetrante dolores
Auferat & nostros, & nostra piacula soluat.

EX APPARATV SACRO

P. ANTONII POSSEVINI.

BASILIVS Magnus Cæsareæ Cappadocum (quæ olim, vt ait Hieronymus, & ex eo Suidas, *Mazaca* vocabatur) Episcopus, natus est in Helenoponto, Ponti oppido, è nobilibus parentibus BASILIO, qui deinceps delectus est Episcopus, & Emmelia, quæ Græcè *concinnitatem* designat, vti Gregorius Nazianzenus etiam in Monodia, seu funebri laudatione notat. Auum habuit Martyrem. Fratres duos Episcopos & hos insignes, *Gregorium* Nyssæ, *Petrum* Sebastæ, duasque sorores, quæ seculo valedixerunt, alios item fratres. Neque verum est, quod Sixtus Senensis scribit, eum fuisse arctissima familiaritate cum Ioanne Chrysostomo iunctum, cum hic multo iunior fuerit, ac libros quos *de Sacerdotio* scripsit, ad Basilium, non Magnum, sed ad alterum Basilium, insignem & illum Episcopum (an Seleucien-sem incertum) miserit, vt Tomo IV. Annalium Ecclesiast. Card. Baronius, ad annum Christi 382. disputat & Iac. Billius opere sacrar. Obseruationum.*

Porro cum persecutionis Ecclesiæ tempore natus sit BASILIVS, vitamque & sanctissimè & in agmine tentationum (vt ibidem ait Nazianzenus) traduxerit, plurima perpessus est ab Imperatoribus, ab Hæreticis, à Catholicis item, quin etiam à Iuliano apostata destinatus ad necem, & ad exilium à Valente Imp. Sed & à seipso multa passus, dum virtutes omnes coleret, disciplinis omnibus & sacris litteris etiam ab infantia imbueretur, in Eremo viueret, paupertatem & virginitatem summo studio esset amplexus, morbos corporis semper haberet comites, Ecclesiæ non tam suæ quam omnium,

* Et Suidas apud nos calamo exaratus, Seleucien-sem Basilium introduci illis de Sacerdotio libris auctor est.

* Basil. epistolis ad Athanasiũ.

Theodoret. lib. 4. Hist. Eccles. cap. 17. Socrat. lib. IV cap. 21. Basil. epist. ad Occidentales. Greg. Nazianz. epist. ad Basil. 66. & Monodia extrema.

nium, vel cum ægrotus ſollicitudinem haberet Diuinam ſcientiam, & pietatem ſpirare nunquam deſiſteret,† [cum aliquando exclamans ea verba pronuntiaſſet: *Gratias ago tibi, Pater, ô conditor hominum, quod nos etiam inuitos rectè fingis, & per exterrum hominem internum purgas, & per aduerſa ad beatum finem nos perducis.*] Denique moriens clauſit hanc vitam, Domini verbis, dicens: *In manus tuas commendo Spiritum meum.* Et euolauit ad cœlum, Gratiano Aug. Imperante.

† *Vereor ne hic ratio fugiat Antonium, vt & Ill. Card. Bar. Tom. 4. Annal. Eccleſ. ad annum 363. pag. 148. Plant. qui hoc Votum* B. Basilio *tribuunt, quod, ſi attente legas,* Philagrij *eſt in editione nupera Nazianzeni Billiana, Epiſt. 66. tametſi* Eudoxio *Rhetori male attribuant Baſilij editiones, cum Pariſienſis vltima, tum Baſilienſes duæ, Oporini & Epiſcopij. Sed de his alibi diſputo.*

EX

ROB. CARD. BELLARMINO

LIB. DE

SCRIPTORIB. ECCLESIAST.

I. BASILIVS Magnus, Archiepiſcopus Cæſarienſis in Cappadocia, Valente imperante floruit, & ſub Gratiano obiit, vt S. Hieronymus teſtatur in lib. de Script. Eccleſiaſt. Opera eius præclariſſima ſunt, & quatuor Tomis continentur in editionibus variis.

In primo Tomo ponuntur Hexaëmeron Homiliæ vndecim ſex, *de opificio ſex dierum:* ſed nouem tantum cenſentur à nonnullis eſſe BASILII, quia S. Hieronymus nouem tantum meminit. Duæ poſtremæ tribuuntur Gregorio Nyſſeno, qui opus BASILII imperfectum perficere ſtuduit. Sed falli videntur, qui *decimam, & vndecimam* Homiliam Gregorio Nyſſeno tribuunt, & BASILII eſſe negant: Nam ipſe Gregorius in libro ſuo *de opere ſex dierum* extremo, dicit quidem in ſupplementum operis BASILII compoſuiſſe ſe librum *de opificio hominis*, ſed non duas Homilias: & liber ille extat inter opera Gregorij Nyſſeni, ſed diuerſus omnino ab illis duabus Homiliis BASILII. Scribit ſanctus Hieronymus in lib. de Script. Eccleſiaſt. Homilias BASILII de opere ſex dierum eſſe nouem: ſed hoc dicit, quia BASILIVS nouem tantum initio ſcripſit; ſed poſtea ad-

II. didit alias duas, quarum initium eſt, *Veteris debiti ſolutionem, &c.* Gregorius vero Nyſſenus eius frater, ea in lib. *de Hominis creatione*, adiecit quæ in humani corporis fabrica, puta de voce, auribus, manibus, cæteriſque membris deſiderari videbantur.

In ſecundo Tomo ponitur liber vnus *de Paradiſo:* ſed in editione Antuerpienſi anni 1568. ponuntur Homiliæ quatuor.

III. Item in ſecundo Tomo ponuntur *libri tres contra Eunomium;* ſed in editione Antuerpienſi, libri quinque: & quamuis duos vltimos libros Eraſmus ſuſtulerit, vt indignos Baſilio: alij tamen Baſilio non indignos cenſent.

In tertio Tomo ſunt *Quæſtiones breuius & fuſius*, quæ ſunt dubiæ. Nicephorus enim libro IX. cap. 16. & lib. XIII. cap. 29. & Sozomenus lib. III. cap. 13. à multis tribui Euſtathio Sebaſteno *Aſcetica* Baſilii aſſerunt. Id quod de *Quæſtionibus compendio explicatis* intelligendum videtur. Nam hic Quæſt. 1. & 95. videtur damnare *Traditiones*, quas BASILIVS acriter defendit in lib. de Spiritu ſancto cap. XXVII. Item Quæſt. 4. & 293. videtur tollere diſcrimen *peccati mortalis & venialis*, quod certe S. BASILIO tribui non poteſt. Additur etiam in editionibus Commentarius S. BASILII in ſedecim priora capita Iſaiæ Prophetæ: Quos etſi Eraſmus eius eſſe negat, aſſerit tamen Godefridus Tilmannus Carthuſianus. Alia item, ſed minutiora, tum in editione Baſilienſi, tum Pariſienſi adduntur.

Circumfertur & S. BASILII vita, Amphilochio Iconij Epiſcopo falſo inſcripta; cuius loco ponere maluimus *B. Gregorij Nazianzeni Monodiam, ſeu Funebrem laudationem*, vt hominis quia eius æqualis, fide digniſſimi, & animo, tanquam fratri altero coniunctiſſimi. Amphilochii autem nomine vitam, vt falſam ac ſuppoſititiam merito reiicit vterque Cardinalis, Baronius quidem Tom. IV. Annalium Eccleſiaſt. ad annum Chriſti 369. & Bellarminus noſter ibidem his fere argumentis tribus adductus: *Primum* enim narrat ille auctor BASILIVM factum Epiſcopum ante mortem Iuliani. Quod repugnat hiſtoriis, & ipſi B. Gregorio Nazianzeno in oratione de ſancto Baſilio. *Deinde* narrat auctor, ſanctum Baſilium oſtenſum fuiſſe per reuelationem Euſebio Cæſarienſi, cum antea eum non noſſet. Quod etiam falſum eſſe certum eſt, ex eo, quod Nazianzenus ſcribit, Euſebium cū Baſilio de Epiſcopatu contēdiſſe, & ea de cauſſa inimicum Baſilio factum. Et exſtant vtriuſque ἀμοιβαῖοι Epiſtolæ in Opere Epiſtolarum. *Tertio* conſtat ſanctum BASILIVM obiiſſe anno vltimo Valentis Imp. & octo annis & menſibus ſex Epiſcopatum adminiſtraſſe, ex Gregorio Nazianzeno, & aliis: Proinde Epiſcopum factum anno ſexto Valentis: at iuxta ſuppoſititium Amphilochium, Baſilius, vel ſediſſet annis quindecim: vel ante mortuus eſſet, quam Epiſcopus fieret, ſi viuente Iuliano iam Epiſcopus erat. Omitto multa alia quæ perperam narrantur in illa vita, tum de Libanio Sophiſta, tum de aliis.

EX

CÆSARIS CARD. BARONII ANNALIVM ECCLESIAST. TOM. IV.

AD ANNVM CHRISTI CCCLXXVIII.

QVO

1. *Migrat in cœlum* BASILIVS, *& insigni funere effertur.*
2. *Concionanti ei aliquando Spiritus sanctus in forma columbæ sermonem suggerere visus.*
3. *Ex duro viuendi genere frequenter ægrotauit.*
4. *Eius scripta & effigies.*

Anno CHR. 378. Damasi PP. an. XII. VALENTIS Imp. XV. Gratiani XII. Valentiniani Secundi III.

VALENTE sextum,& Valentiniano iterum Coss. Augustis,ipsis Kal.Ianuariis,S.BASILIVS, annis octo,mensibus sex,& diebus sedecim in Episcopatu functus, feliciter ad DEVM ex hac vita migrauit,maximo omnium non solum Catholicorum,sed etiam Ethnicorum ac Iudæorum, aliorumque exterorum luctu: tantaque fauore à suis Cæsarienſibus elatus est,vt præ nimia hominum propulsione plurimi extincti fuerint: quod tradit Gregorius Nazianzenus, eius obitum pluribus tractans & deflens luculenta illa Oratione Funebri, qua & eiusdem Magni BASILII res gestas contexuit, digno plane atque nobili monumento,viuæ instar statuæ, in qua cum *Basilij* egregia relucet imago,tum Gregorij excellens exprimitur artificium. Laudauit pariter eundem Oratione Funebri ipsius germanus, Gregorius Nyssenus, nec non Magnus ille Syrus Ephrem Diaconus Edessenus,multis eum summisque efferens præconiis,quem diuini Spiritus sciret aperta testificatione laudatum. Siquidem, vt idem Nyssenus est auctor, & eius vitæ acta testantur, cum *Basilium* conuenit, vidit super eius dextram insidentem columbam (quam Hieroglyphicon Spiritus esse sancti nemo nescit) eidem concionanti sermonem suggerentem. Tradit vero Nazianzenus tanta *Basilium* refulsisse claritudine, vt eum omnes tanquam omnibus numeris absolutissimum sibi proponerent ad imitandũ exemplar:perfecta existimantes quæcumq; eius dicta, vel facta, nec non & res gestas omnes,atque adeo eas,quibus ei natura minus fauisset; Et qui Monachis ac Clericis, laicisq; viuendi Regulas præscripsisset,ipsum factum formam omnibus, tunica vna & pallio vno contentum, humi cubuisse,paneq; solo & sale,atque aqua pura pro victu vsum esse. Vt non sit mirandum,si infirma frequenter (quod ipsemet suis sæpe Epistolis testatur) vteretur valetudine. 1. 2. 3.

Quod autem spectat ad eius scripta, præter pauca illa quæ S. Hieronymus relegit, longe plura eum elucubrasse ex Cassiodoro, *Præfat. lib. Institut. diuinar. lectionum,* possumus intelligere, dum BASILIVM numerat inter eos Græcos scriptores, qui à principio ad finem vsque diuinam Scripturam sunt interpretati. Exstantque eiusdem complura Decreta,quæ Ecclesia Orientalis piè sancteque obseruare suscepit. Res autem ab eo gestas scriptas esse ab *Helladio* ipsius discipulo, qui & eidem in Episcopatu successit,auctor est S.Ioannes Damascenus,Orat.I. de Imaginibus: sed non exstant. Quæ autem *Amphilochij* falso nomine, fertur eiusdem vita, haud digna satis habetur cui fides adhibeatur. 4.

Cæterum ex anonymo Vaticano Codice constat BASILIVM fuisse procero habitu corporis & recto; siccum,gracilem, colore fusco,vultu squalido, iusto naso, superciliis in orbem inflexis & adductis; cogitabundo similem, paucas habens in vultu rugas easque renidentes,genis oblongis: temporibus aliquantum cauis, promissa barba,& mediocri canicie. Quibus consentit in eadem Orat. Monodica Gregorius Nazianz. dum ait ipsum fuisse pallidum,barbatum, & cogitabundum. 5.

PHOTII PATRIARCHÆ
BIBLIOTHECA
AND. SCHOTTO
INTERPRETE.

Legimus B. BASILIVM in opus sex dierum (seu de mundi fabrica.) Præstantissimus est in libris omnibus. Pura enim dictione, significante, propria, & omnino ciuili ac panegyrica, si quis alius, vti nouit: sensuumq; ordine ac puritate primus, & nemini secundus apparet. Iam persuadendi quoq; vim, ac iucunditatem cum perspicuitate amat, atq; ita eius fluit oratio, quasi vltro tanquam è fonte riuulus, scaturiret. Verisimilitudine autem vsq; eo est vsus, vt siquis eius sermones pro ciuilis Orationis exemplo sibi proposuerit, in iisq; sese exercuerit (modo ne eorum, quę huc conferunt, præceptionũ rudis sit) nullum alium præterea, quantum quidem existimo, desideraturus esse videatur; non ipsum quoq; Platonem, siue Demosthenem; quos tamen versandos antiqui præcipiunt iis qui in oratores ciuiles, ac panegyricos euadere cupiant. *Photius Cod.* CXLI.

Legimus eiusdem & Morales orationes, in quibus omnibus supradicta dicendi virtus, maxime elucescit. *Id. Cod.* CXLII.

Leguntur eiusdem Epistolæ tum Canonicæ, tum reliquæ, sane multæ ad varios missæ. Ex his, & viri mores, quam admirandi fuerint, facile apparet, & norma esse queant, (si alia nulla suppetat) conscribendarum Epistolarum. *Photius Cod.* CXLIII.

Legimus & Ascetica, hoc est, monasticæ vitæ præceptiones: ex quarum quidem præcepto qui vixerit, cœlesti certe regno aliquando potiatur. Hic vnum illud insolitum videas, quod in plerisque capitibus *indicationibus sit vsus. *Photius Cod.* CXLIV.

* *Indicationes* ἐμφάσεις *hic vocat, summa capita Quæstionum breuius aut fusius tractandarum.*

Decus Ecclesiæ BASILIVS, & verborum flumen Nyssenus.

Photius in Synodica epist. Sophronij Hierosolymitæ. Cod. CCXXXI.

D. BASILIVS, S. Dionysium Alexandrinum in locis non multis admittit, maximè vbi Arianorum hæresim confirmat. Defendit illum non vt impia sententiem, sed quod nimio in Sabellium studio verbotenus in contrariam deflexerit opinionem. Quin & de Spiritu sancto impia illum verba fundere. *Photius in Stephano Tritheita. Cod.* CCXXXII.

Ἀνεγνώσθη Βασιλείου τοῦ θεσπεσίου τὰ εἰς τὴν ἑξαήμερον. ἄριστος δὲ ἐν πᾶσι τοῖς αὐτοῦ λόγοις ὁ μέγας Βασίλειος. λέξει τε γὰρ καθαρᾷ καὶ εὐσήμῳ καὶ κυρίᾳ καὶ ὅλως πολιτικῇ καὶ πανηγυρικῇ δεινὸς, εἴπερ τις ἄλλος χρήσασθαι. νοημάτων τε τάξει καὶ καθαρότητι πρῶτος. ἀλλ' οὐδενὸς δεύτερος, πιθανότητος δὲ καὶ γλυκύτητος καὶ γε λαμπρότητος ἐραστὴς, καὶ ῥέων τῷ λόγῳ, καὶ ὥσπερ ἐξ αὐτοσχεδίου πηγάζων τὸ ῥεῖθρον. καὶ τῷ πιθανῷ δὲ ἐπὶ τοσοῦτον ἥκεν ἀποκεχρημένος, ὡς εἴ τις πολιτικοῦ λόγου τοὺς αὐτοῦ λόγους παράδειγμα ἑαυτῷ θείη, ἔπειτα τούτους ἐκμελετῴη· μηδὲ τῶν εἰς τοῦτο συντελούντων δηλονότι νόμων ἄπειρος ὑπάρχων, καὶ οὐδενὸς αὐτὸν ἑτέρου δεήσεσθαι, οἶμαι, οὔτε Πλάτωνος, οὔτε Δημοσθένους. οἷς οἱ παλαιοὶ ἐνδιατρίβειν προτρέπονται, εἰς τὸ πολιτικόν τε καὶ πανηγυρικὸν ῥήτορας γενέσθαι.

Ἀνεγνώσθησαν αὐτοῦ καὶ οἱ λεγόμενοι ἠθικοὶ λόγοι: ἐν οἷς ἅπασιν ἡ προειρημένη ἀρετὴ τῶν λόγων μάλιστα διαφαίνεται.

Ἀνεγνώσθησαν δὲ αὐτοῦ καὶ ἐπιστολαί· αἵ τε Κανονικαὶ, καὶ τὸ ἄλλο πλῆθος, ἃς διαφόροις ἐπέστειλεν. ἐξ ὧν τό, τε ἦθος ἐστὶ τοῦ ἀνδρὸς, ὁποῖον ἦν ἀξιάγαστον, χαρακτηρίσαι, καὶ κανόνα λαβεῖν, ἂν ἄλλως τις μὴ ἔχῃ, ἐπιστολιμαίους χαρακτῆρας.

Ἀνεγνώσθησαν καὶ τὰ ἀσκητικὰ, ἤγουν ἀσκητικῆς πολιτείας ὑποθῆκαι, καθ' ἃς τις βιοὺς τὴν οὐράνιον οἰκήσει βασιλείαν· ἐν μέντοι παρηλλαγμένον ἐστὶν ἰδεῖν, τὸ κεχρῆσθαι αὐτὸν ἐμφάσεσιν ἐν πολλοῖς κεφαλαίοις.

Τῆς ἐκκλησίας ὁ κόσμος Βασίλειος, καὶ ὁ ποταμὸς τῶν λόγων ὁ Νύσσης Γρηγόριος.

Ὅτι Βασίλειος ὁ ἐν ἁγίοις Διονύσιον Ἀλεξανδρείας οὐκ ἐν πολλοῖς ἀποδέχεται. μάλιστα δὲ ἐν οἷς τὸ Ἀρειανῶν ἔθνος ἐκεράσθη. ἀπολογεῖται δὲ ὑπὲρ αὐτοῦ ὡς οὐκ ἀσεβεῖ γνώμῃ, μάχῃ δὲ τῇ πρὸς Σαβέλλιον εἰς τὴν ἀντίθετον κατὰ τοὺς λόγους παρενεχθῆναι δυσφημίαν· οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ περὶ τοῦ πνεύματος, οὐκ εὐαγεῖς αὐτὸν ἀφεῖναι φωνάς.

GREGORII NAZIANZENI

ORATIO FVNEBRIS

IN LAVDEM

BASILII MAGNI

CÆSARIENSIS ARCHIEPISCOPI.

IACOBO BILLIO *Interprete.*

SILICET 1 hoc reſtabat, vt cùm Magnus ille BASILIVS multa 1
nobis Orationum argumenta propoſuiſſet (ſic enim meis Orationibus gloriabatur, vt nemo vnquam omnium perinde ſuis) ſeipſum nunc proponeret, argumentum certaminum omnium maximum, iis qui literis & eloquentiæ operam dederunt. Sic enim exiſtimo, ſi quis vim ſuam facultatemque dicendi tentare atque experiri, eamque poſtea velut ad normam exigere vellet, materiam vnam ex omnibus ſibi proponens, quemadmodum pictores eas tabulas, ex quibus exempla petunt, eum, hac ſola ſubmota, velut oratoriam omnem vim ſuperante, cæterarum primam quamque delecturum. Tam arduum opus eſt huius viri encomium, non nobis ſolùm, qui iam olim omne gloriæ ſtudium depoſuimus, verùm etiam illis, quibus vita eſt oratio, quique etiam in id vnum operam ſuam & ſtudium contulerunt, vt huiuſmodi argumentis nominis ſui famam celebrent. Ac de hac re ſic exiſtimo; &, vt mihi perſuadeo, admodum rectè. Cæterùm, qua tandem alia in re ſermonibus vti queam, neſcio, ſi nunc iis minimè vſus fuero, aut quid ipſe gratius facere poſſim, vel mihi, vel iis qui virtutem laudibus efferunt, vel ipſis denique ſermonibus, quàm ſi huius viri laudes prædicem. Ita enim me primùm ipſe velut ære quodam alieno vtcumque liberauero. debetur quippe, vt ſi quid aliud, viris, cùm cætera egregijs, tum in dicendo copioſis, oratio. Deinde illos ſimul, & voluptate afficiet hic ſermo, 2 & ad virtutis ſtudium exſtimulabis. Quarum enim rerum laudes 2
noui, earum quoque haud dubiè incrementa explorata habeo: nec quicquam omnino eſt, quod non hac ratione augeatur. Poſtremò quod ad ſermones attinet, vtroque modo res præclarè ſe habitura eſt. Nam ſi ad ipſius dignitatem & meritum propiùs acceſſerint, vim ſuam & facultatem oſtendent: ſin autem ab illius præſtantia longè abfuerint (quod omnino iis, qui eum laudare inſtituerint, accidere neceſſe eſt) reipſa ſe ſuccubuiſſe declarabunt, eumque, de cuius laudibus agitur, omnem vim orationis ſuperare. Atque hæc ſunt, quæ me ad dicendum, ac ſuſcipiendum hoc certamen impulerunt. Quòd ſi multo ſerius, quàm tempus poſtulabat, ac poſt tot alios, qui res illius priuatim publiceque laudibus ornarunt, ad hoc munus acceſſi, nemini mirum videatur. Verùm ignoſcat mihi, velim, diuina anima, mihique, & nunc, & antè veneranda. Omnino autem quemadmodum, cùm apud nos ageret, multa mea errata pro amicitiæ iure ac præſtantiorè lege corrigebat (non enim eum virtutis legem omnibus fuiſſe dicere verebor) ſic nunc quoque ſuprà nos poſitus, facilem ſe mihi exorabilemque præbebit. Ignoſcant etiam quæſo, quicunque ex vobis feruentiores illius laudatores ſunt, ſi qui tamen aliis feruentiores ſunt, ac non potiùs omnes in hac vna re, hoc eſt in ipſius laude & prædicatione, pares ſumus. Non enim negligentia & contemptu officium prætermiſimus (abſit enim, vt aut virtutem, aut amicitiæ officium vſque adeo negligamus) nec quòd hoc laudationis munus cuiquam alij potius, quàm nobis conuenire arbitraremur. Sed primùm, vt verùm fatear, ſermonem habere detrectabam, quemadmodum qui ad ſacra accedunt, priuſquam vocem animumque perpurgaſſem. Deinde (tametſi enim id non ignoretis, in memoriam tamen vobis reuocabo) in veræ doctrinæ periclitantis negotio interim occupati fuimus, pulchrè coacti, nec ſine Dei numine fortaſſe peregrè profecti, nec præter fortis illius veritatis propugnatoris, quique nil vnquam aliud quàm piam orbique vniuerſo ſalutarem doctrinam ſpirauit, voluntatem animique ſententiam. Nam de corporis imbecillitate fortaſſe ne ſermonem quidem facere audendum eſt, ad ſtrenuum virum, corporeque, etiam antè quàm hinc migraret, ſublimiorem,

Quàm difficilis Baſilij laudatio.

Virtus laudata creſcit.

Baſilius virtutis lex.

Cur ſerius Baſilium laudet.

Corpus vinculum vocat.

 atque

BIBLIOTECA UNIVERSITARIA DE GRANADA

atque illud asserentem, nihil ex animæ bonis à vinculo impediri. Atque hic excusatio nostra finem habeat. Neq; enim longiore alia mihi opus fore arbitror duntaxat apud eum, cæteroſque, quibus res
3 nostræ probè cognitæ sunt & exploratę. Iam igitur ad laudationē nobis accedendum est, 3 illiusDeū Orationi nostræ præficientibus, ne laudibus nostris huic viro dedecus inferamus, ab iisq;, qui iam in hoc argumento versati sunt, longo interuallo prætereamur: quanquam fortasse omnes abillo pari interuallo distamus, non secus atq; à cœlo Solisq; radiis, qui ea contuentur. Enimuero sieum genere, ac generis splendore gloriari perspicerem, aut vlla re exiis, quæ omnino paruę sunt, & quibus ij, qui humi
4 defixos oculos habent, efferri solent, 4 alius vtiq; Heroum catalogus appareret (tot tantaq; à maioribus illius ad eū ornandum accipere possemus!) ac ne historiis quidem quicquā hac parte cederemus, hoc certè nomine superiores futuri, quòd non commentitiis fictisque narrationibus, sed rebus ipsis, quarum multi testes sunt, ornaremur. multas enim nobis narrationes ex paterno latere Pontus suppe-
5 ditat, & quidem priscis [illegible] miraculis, quibus, & Historicorū, & Poëtarum volumina plena sunt, neu-
6 tiquam inferiora: multa etiam veneranda hæc mea patria Cappadocia, 6 non minus iuuenum, quàm equorum bona nutrix. Vnde paterno generi materni generis splendorem opponimus. Quorūnam autem & militaria imperia, & populorum gubernationes, & in Imperatorum aulis potentia & auctoritas, ac præterea opes & excelsi throni, & publici honoris, ac sermonum splendores, vel plures, vel ma-
7 8 iores extiterunt? Quæ nobis, si arbitratu nostro commemorare liceret, 7 nihil essent Pelopidæ, 8 nec
9 10 11 Cecropidæ, 9 Alcmæones, 10 nec Æacidæ, 11 nec Heraclidæ, nec alij quibus nihil est sublimius: qui quidem, cùm nihil proprium habeant, quod apertè prædicent, ad obscura confugiunt, dæmones videlicet quosdam, & deos, ac fabulas, maioribus suis attribuentes: quorum ea est ratio, vt quod in ipsis maximè speciosum & illustre est, fide careat: quod autem creditur, probrum & contumelia sit. Sed quoniam de eo viro mihi oratio instituta est, qui nobilitatem viritim expendi vult, nec, cum formæ atque colores, & equi, tam nobilissimi, quàm abiectissimi ex seipsis explorari soleant, nos contrà per ea quæ extra nos posita sunt, depingi posteaquam vnum aut alterum ex iis, quæ à maioribus ipse habuit, quæque, & ipsius vitæ conueniunt, & maximam ei, si cōmemorentur, voluptatem allatura sunt, exposuero, ad ipsum confestim me conuertam. Aliarum quidem familiarum, vel etiam sigillatim cuiuslibet hominis, alia sunt insignia, & narrationes, vel maiores, vel minores, quæ instar paternæ cu-
12 iusdam hæreditatis, vel longinquius, vel propinquius exorsæ, ad posteros deuoluuntur: huic autem vtriusq; generis decus pietas fuit, quemadmodum nunc Oratio declarabit. Persecutio 12 erat, & qui-
Maiorum Basilij insigne, pietas. dem persecutionum omnium atrocissima maximēque horrenda, iis loquor, quibus Maximini perse-
Maximini persecutio. cutio nota est, qui cum post multos, qui paulò antè extiterant, ingruisset, hoc effecit, vt omnes humani ac faciles fuisse viderentur, ingenti nimirum ipse audacia furens, atque impietatis principatum consequi summo studio contendens. Hunc athletarum quidem nostrorum permulti superarunt, & ad mortem vsque decertantes, & penè vsque ad mortem; hactenus videlicet relicti, vt victoriæ suæ superstites essent, nec cum ipsis certaminibus abscederent, sed aliis virtutis aliptæ, viui Martyres, spirantes columnæ, 13 tacitāque præconia relinquerentur: cum multis autem aliis, & quidem celebri-
13 bus, paterni illius proaui, quibus, cùm omne pietatis genus coluissent, eximiam tempestas illa coronidem inuexit. Etenim illi quidem animo ita constituti & comparati erant, vt ea omnia facilè perpessuri, ob quæ Christus eos, qui ipsius certamen nostra causa susceptum imitantur, corona donat. Verùm
14 quoniam certamen quoque legitimum ipsis esse oportebat (14 lex autem martyrij hæc est, vt nec nos
Lex martyrij vltrò ad certamen accedamus, hac nimirum ratione tum persecutoribus, tum imbecillioribus athletis consulentes: nec, cum præsentes sumus, certamen detrectemus, illud quippe temerarij ac præcipitis est animi, hoc timidi & ignaui) in hac quoque re legislatorem honore afficientes, quid moliuntur? vel potiùs quoniam à diuina prouidentia, quæ omnia eorum consilio gubernabat, feruntur? Ad quandam Pontificorum montium syluam (illic autē permultæ sunt & profundæ ac longè se porrigentes) cum paucis admodum, tam fugæ comitibus, quàm cibi ministris confugiunt. Atque hic quidem alij temporis diuturnitatē admirentur (si quidem in annum penè septimum, atq; aliquanto amplius, protractum illis exilium fuisse narrant) viuendi rationem corporibus generosis angustam & insolentem, vt verisimile est: illudque item, quòd sub dio agentes, algoribus, caloribus, pluuiis diuexarentur: ac denique amicis atque hominum cōmercio & societate destitutam solitudinem. Quæ res quàm grauis & ærumnosa iis fuisse putanda est, qui à multis stipari atque honore affici solebant! Ego autem quod his maius admirabilius est, exponam: nec mihi quisquam fidem abrogabit, nisi qui nihil magnum esse existimarit persecutiones & pericula Christi causa susceptа, prauè vtique & admodum periculosè iudicans. Suauiores quasdam epulas egregij viri exoptabant, vt qui temporis longinquitate laborarent, ac necessariorum ciborum fastidium contraxissent. Nec idcirco tamen Israelitarum ser-
15 monibus vtebantur (15 non enim querulí & murmuratores erant, vt illi, cùm post fugam ex Ægypto ærumnis in deserto premerentur) nimirum solitudine meliorem sibi atque optabiliorem Ægyptum esse, vt quæ amplissimam ollarum & carnium, aliarumque omnium rerum, quas illic reliquerant, copiam ipsis submministraret (nec enim iam, qua dementia erant, grauis ipsis laterum confectio & lutum esse videbatur) verùm alia, quæ maiorem pietatem ac fidem redolebant, loquebantur. Quid enim (dicebant) fierine hoc nequit, vt Deus ille miraculorum, qui peregrinum & fugitiuum populum adeo largè & copiosè in deserto aluit, vt & panem, & aues tanquam ex fonte profunderet, non solùm necessariis, sed etiam superfluis cibis eum nutriens, qui mare scidit, Solis cursum compressit, fluuium inhibuit (aliaque deinde subiungentes, quæcunque ab eo gesta fuerant. Solet enim in huiusmodi rebus animus veteres historias libenter persequi, ac Dei gloriam ex multis miraculis celebrare) idem etiam, inferebant, nos quoque pietatis athletas hodierno die lautioribus obsoniis pascat? Multæ ferè diuitum

tum mensis, quales quondam nobis erant, fuga elapsæ in his montibus delitescunt: multæ esculentæ aues supra nos qui eas expetimus, volitant: quorum quid omnino est, quod te, vel solùm annuente, non facilè capi possit? Hæc eorum verba erant: ac præda verborum comes erat, obsonium vltro oblatum, conuiuium nullo labore instructum, cerui è tumulis repentè apparentes: qua magnitudine? quam ad cædem prõpti & parati? propemodum eos coniiceres, quòd non citiùs vocati essent, molestè ferre. Illi capitum nutu trahebant: hi sequebantur: quo insectante, & cogente? Nemine. Quibus equis? quibus canibus? quo latratu & clamore? quo iuuenum studio, viarum exitus, vt venationis leges ferunt, occupantium? Orationis tantum iustæque petitionis vinculo constricti. Quis vel nostra, vel omnium, qui vnquam fuerunt, memoria, 16 talem venationem ac prædam cognouit? 16 O rem admirandam! Ipsi prædæ suæ arbitri erant. quantum duntaxat voluntas ferebat, detentum est: quòd supererat, ad syluas in secundam mensam relegatum. Coci extemporales, cœna parata, conuiuæ grati, præsens miraculum tanquam præludium quoddam rerum in spe positarum habentes. Ex quo etiam ad eam dimicationem, ob quam hæc illis præstò erant alacriores reddebantur. Ac tales quidem meæ narrationes sunt. Tu verò 17 Dianas tuas, & Oriones, & Actæones, infelices illos 17 venatores mihi narra, tu inquam, qui me persequeris, fabulasque admiraris, 18 ac ceruam virgini sub- 18 stitutam, siquid tantum ad laudem & gloriam tibi suppetit, vt interim narrationem hanc minimè fabulosam esse donemus. Nam certè perquam turpia sunt, quæ deinceps sequuntur. Quæ enim huius commutationis vtilitas, si ea de causa virginem è periculo extrahat, vt hospitibus necem afferre doceatur, & inhumanitatem pro humanitate rependere condiscat? Atque hoc hactenus, ex multis vnum, ac pro multis, mea quidem sententia. Quod etiam ipsum non eò commemoraui, vt ei cumulum aliquem gloriæ afferam (nam nec mare fluuiis, qui in ipsum influunt, opus habet, etiamsi plurimi maximique influant, nec is, quem nunc laudamus, his, qui ad ipsius encomium aliquid erogent) verùm vt ostendam quibus ille ornamentis ab initio præditus, & in quod exemplar intuens, quanto longiùs iaculatus sit. Nam si aliis magnum est aliquid à maioribus ad gloriam accepisse, maius profectò ipsi est maioribus suis aliquid ex se adiecisse, velut fluctu reciprocante. Quanquam autem coniugij parentum ipsius, quod non minùs virtutis, quàm corporum erat, multa quoque alia insignia sint, nimirum pauperum alendorum, atque hospitum excipiendorum studium, animæ purgatio per continentiam, bonorum portio Deo consecrata (quæ res nondum tunc multis studio erat, vt nunc ex primis exemplis adaucta & culta est) aliaque omnia, quæ inter Pontum & Cappadoces diuisa, multorum auribus implendis sufficerunt: mihi tamen maximum & clarissimum esse videtur felicitas in liberis. Nam qui simul & multos, & probos atque honestos filios habuerint, in fabulis fortasse reperias: hos autem res ipsa nobis exhibuit; vt qui tales quidem ipsi fuerint, vt etiam si talium liberorum parentes haudquaquam extitissent, sibi ipsis tamen ad nominis claritatem sufficere potuissent: rursum autem eiusmodi filios in lucem extulerint, vt etiam si ipsi non tanta virtute fuissent, omnes tamen sobolis felicitate superaturi essent. Nam cùm vnus aut duo cum laude viuunt, id tale est, vt naturæ ascribi queat: at vndique perfecta & ad summum prouecta omnium virtus, iis planè, à quibus editi, & educati sunt, assignari debet. Quod quidem liquidò demonstrat ille felicitatis nomine prædicandus Sacerdotum & Virginum numerus, eorumque, qui in matrimonio eam vim sibi adhibuerunt, vt matrimonium nihil ipsis nocumenti afferret, quo minus ad parem virtutis gloriam aspirarent; atq; illud effecerunt, vt hæc generum vitæ potiùs, quàm rationis viuendi electiones essent. 19 Eccui Basilius, 19 huius nostri pater, incognitus est, vir magni apud omnes nominis, qui paterni voti compos factus est, si quis vnquam alius, ne dicam solus? Cùm enim reliquos omnes virtute superarit, à solo filio primas obtinere prohibetur. Eccui Emmelia; quæ id prius appellata est, quod postea fuit, aut id fuit, quod prius nuncupata fuerat, illa inquam meritò ἐμμελείας, id est, concinnitatis nomen ferens: quæ, vt vno verbo dicam, hoc inter mulieres fuit, quod ille inter viros: vt si quidem eum, cuius laudes illustrandas suscepimus, ad seruitutem naturæ obeundam, mortalibus dari oportebat, vt quempiam, ex priscis illis viris, qui ad publicam vtilitatem diuino beneficio concessi sunt, neque huic ex aliis potiùs, quàm ex his gigni conueniret, neque illis rursus cuiusquam alius potius, quàm huius parentes nominari. Quæ duæ res percommodè concurrerunt. Posteaquam autem legi diuinæ obtemperantes, quæ honorem omnem parentibus haberi iubet, iis, quorum mentionem fecimus, primitias laudum persoluimus, ad ipsum iam orationem conferamus, hoc tantum præfati (quod neminem fore puto, qui non verissimè à me dici existimet, qui modo illum nouerit) nobis in eo laudando atque ornando sola ipsius voce opus esse. Idem enim ipse, & splendida est materia, iis, qui laudationis munus aggrediuntur, & solus pro eximia sua dicendi facultate huic materiæ par. Ac pulchritudinis quidem, & roboris, & magnitudinis laudem, quibus plerosq; delectari conspicio, volentibus relinquemus. Non quòd in his etiã quoquam eorum, qui res paruas in pretio habent, & circa corpus volutãtur, inferior esset, cùm adhuc ætate floreret, ac nondũ philosophia carnẽ domuisset: sed ne idem nobis, quod imperitioribus athletis, vsu veniat, qui profusis in vana minimeq; necessaria colluctatione viribus, in seriis postea certaminibus, quibus victoria cõparatur, ac præconis voce cuipiam corona tribuitur, inferiores reperiuntur. Ea autem, quæ nec dictu superflua, nec ab orationis scopo aliena fore videntur, laudanda suscipiam. Illud autem inter oẽs sanæ mentis homines cõstare arbitror, eruditionem inter humana bona principem locum tenere, non de hac nostra solũ ac nobiliore loquor, quæ contempto omni sermonis lepore atq; ornatu, saluti vni, atq; earum rerum, quæ ratione atq; animo intelliguntur, pulchritudini arctissimè hæret: sed etiam de externa, quam plerique Christiani, prauo quodam iudicio, vt insidiosam & periculosam, ac procul à Deo auertentem, aspernantur. Quemadmodum enim cœlum, terram, aerem, quæque eorum complexu coercentur, non ideo contemnere debemus, quia nonnulli sceleratè

Miraculum.

Pauci simul & multos & bonos filios habent.

Basilij parentes.

Parentes honorandi.

Simile.

Doctrinæ laus.

Prophana doctrina non est improbanda.

Simile.

acceperunt pro Deo ea, quæ Dei sunt, venerantes: quin potius quicquid, tum ad vitam, tum ad animi oblectationem vsui est, decerpentes, quidquid periculosum est, fugimus, non res creatas aduersus Creatorem, vt stulti faciunt, concitantes, sed ex rebus conditis Conditorem agnoscentes, atque
1. Cor. 10. omnem intellectum, vt Apostoli verbis vtar, Christo captiuum submittentes: Quemadmodum in-
Alterum simile. super, nec ignis, nec cibus, nec ferrum, nec res vlla alia suapte natura vel maximè vtilis est, vel maximè noxia, verùm vt iis, qui vtuntur, placet: atque adeò ex serpentibus bestiis quasdam interdum salutaribus medicamentis admiscemus: eodem nos quoque modo ex literis illis & disciplinis, id sanè, quod in inquirenda rerum natura & contemplatione versatur, suscepimus: quicquid autem ad dæmones, & errorem, & exitij voraginem ducit, respuimus. imò etiam ab eo ad Dei cultum adiuti sumus, nimirum ex deteriori, id, quod præstantius est, cognoscentes, atque illorum imbecillitate doctrinam nostram fulcientes. Quamobrem non idcirco eruditio contemnenda est, quòd ita quibusdam videatur: quin potius stulti atque imperiti habendi sunt, qui hoc existimant: qui omnes sui similes esse cupiant, vt priuata eorum inscitia sub communi deliteat, nec quisquam ipsorum imperitiam prodat & coarguat. Hoc igitur posito atque pro confesso habito, age Basilij vitam contemplemur. Prima igitur ætate sub magno patre, quem communem virtutis magistrum eo tempore
Cur quidam doctrinam improbent.
20 *Psal.* 138. Pontus proponebat, velut fasciis inuoluitur, atque [20] optimo illo purissimoque figmento, quod Dauid diuturnum pulchrè vocat, nocturnoque oppositum, effingitur. Sub hoc igitur, & vita simul,
21 & sermone, pariter augescentibus, atq; in altum assurgentibus, egregius adolescens [21] eruditur, non
Chiron Centaurus. Thessalicum & montanum quoddam antrum, quasi virtutis scholam & officinam, iactans, nec arrogantem quendam Centaurum, Heroum sui temporis præceptorem. Nec verò ab eo [22] artem per-
22 cipit, qua lepores sagittis configat, vel hinnulos cursu insequatur, vel ceruos venetur, vel in rebus bellicis excellat, vel feroces equos optimè domet, eodem videlicet & equo vtens, & magistro: nec
Quibus similes qui vel solos mores vel solam doctrinam habent. fabulosis ceruorum ac leonum medullis nutritur: sed liberales artes docetur, atque ad Dei cultum excolitur, &, vt vno verbo complectar, per primas ac pueriles disciplinas ad futuram perfectionem ducitur. Nam qui vel solos mores, vel solam doctrinam consecuti sunt, ab altera autem deseruntur, ij mihi nihil à luscis differre videntur, quibus cum magnum detrimentum sit, tum verò maior turpitudo, siue alios cernant, siue ab alijs cernantur. At quibus vtraque laude excellere, ac velut ambidextris esse contigit, hi nimirum omnibus numeris absoluti sunt, ac cum alterius vitæ beatitudine vitam agunt.
Simile. Quod quidem illi, vt par erat, contigit, domesticum habenti virtutis exemplar, in quod oculorum aciem intendens statim optimus erat. Et quemadmodum equorum pullos, ac vitulos simul atque in lucem prodierunt, matribus suis assultare videmus: sic ille patrem cum equino & generoso impetu è propinquo assectabatur, nec à summis virtutis illius agitationibus longo interuallo distabat: aut si mauis, in ipsa quoque virtutis adumbratione futuræ virtutis pulchritudinem subindicabat, atq; accuratioris vitæ notas ante accuratioris vitæ tempus præferebat. Illic porrò cùm satis vberem doctrinam collegisset, nec rei cuiusquam honestæ ignarum & expertem eum esse oporteret, nec ab apicula, quæ ex quibuslibet floribus vtilissima quæque decerpit, labore ac diligentia
Cæsaream Palestinæ intelligit. superari, Cæsaream, vt scholarum vrbis illius particeps esset contendit, hanc inquam illustrem ciuitatem, & nostram (nam meorum quoque studiorum dux & magistra extitit) non minus literarum atque doctrinæ, quàm vrbium quibus præcellit & dominatur, Metropolim: quam si quis doctrinæ palma spoliauerit, rem omnium pulcherrimam ipsique maximè propriam etipuerit. Nam cùm aliæ ciuitates aliis ornamentis, vel antiquis, vel nouis glorientur, prout, opinor, vel historiis, vel rebus
23 quibusdam visendis ornatæ sunt: [23] hanc contrà, vt arma vel tragœdias notæ quædam atque insignia, sic literarum gloria nobilitat, illustremque reddit. Iam quæ sequuntur, ij exponant, qui & eum apud se erudierunt, & fructum ex ipsius eruditione ceperunt; quantus videlicet magistris, quantus æqualibus esset, illos nimirum æquans, hos omni doctrinæ genere superans, quantam apud omnes tum plebeios, tum ciuitatis primarios gloriam breui tempore assecutus fuerit; maiorem quàm illa ætas ferebat, eruditionem, maiorem rursus eruditione morum constantiam & grauitatem ostendens: Rhetor inter Rhetores, etiam ante sophisticam exhedram: Philosophus inter philosophos, etiam ante philosophiæ decreta: & quod maximum est, sacerdos Christianis ante initum sacerdotium. Tantum ipsi omnes in omnibus rebus concedebant. Ipsi porrò eloquentiæ studium accessionis duntaxat ac velut corollarij cuiusdam rationem habebat, hoc tantùm scilicet ex ipsa fructus decerpenti, vt eius ope atque auxilio ad nostram philosophiam vteretur:
Simile. quandoquidem ad explicanda animi sensa ipsius vis ac facultas requiritur. mens enim, quæ id, quod sentit, verbis exprimere nequit, hominum torpore laborantium incessui haudquaquam dissimilis est. At verò serium & præcipuum illius studium in eo versabatur, vt veræ philosophiæ operam daret, seseque à mundi contagione abrumperet, Deoque adiungeret, ac per terrena supera lucraretur, & per fluxa & fragilia, ea, quæ firma & æterna sunt, compararet. Hinc Byzantium, vrbem totius Orientis principatum tenentem (excellentissimis enim Oratoribus Philosophisque florebat, quorum breui optima quæque ingenij celeritate ac magnitudine collegit) atque inde Athenas, hoc
Athenæ literarum sedes. est literarum sedem ac domicilium, à Deo, atque inexplebili simul & præclara doctrinæ cupiditate mittitur, Athenas, inquam, mihi verè aureas, ac, si cuiquam alij, bonorum parentes. Nam illæ mihi hominem, non illum quidem antè ignotum, sed tamen plenius noscendum præ-
1. Reg. 9.10. buerunt. Ac doctrinam exquirens, beatitudinem reperi: mihique dispari modo idem quod Sauli accidit, qui patris asinas quærens, regnum inuenit, plusque in ea re, quam obiter agebat, quàm in ea, quæ præcipuæ ipsi curæ erat, lucrifecit. Ac nobis quidem hactenus plana & facili vereque regia laudum illius via prosperum cursum oratio tenuit: nunc autem quam dicendi

rationem

rationem sequar, aut quò me vertam nescio: habet enim incommodum aliquid hic sermo. Huc enim Oratione progressus, atque hanc occasionem nactus, rerum etiam mearum aliquid adiungere, paulumque in hac narratione immorari gestio, atque vnde, quoque modo, quibusque ex initiis conflata inter nos amicitia, siue, vt aptius loquar, animorum conspiratio & naturæ coniunctio fuerit, explicare. Quemadmodum enim oculi à iucundis spectaculis non facilè recedunt, ac si quis per vim eos retrahat, eodem rursus feruntur: sic nec sermo à rerum suauissimarum commemoratione. Sed *Simile.* in hoc conatu metuendam mihi inuidiam esse conspicio. Adnitar itaque, vt, quàm parcissimè potero, id faciam. Quòd si nos fortè amoris & cupiditatis æstus modum excedere coegerit, affectui nostro, quæso, ignoscite, affectuum omnium iustissimo, & quo non affici, damnum ac detrimentum est, iis quidem certè, qui sana atque integra mente sunt. Habebant nos Athenæ, velut fluxum quendam fluminis, ex eodem patriæ fonte in diuersas regiones doctrinæ cupiditate dissectos, rursumque, velut ex composito, Deo videlicet ita impellente coeuntes. Ac me quidem aliquantò ante habebant: illum autem haud multo post, & quidem cum mirifica & luculenta spe expectatum. Etenim in multorum linguis versabatur, antequam adueniret: nec quisquam erat, qui non præclarè secum agi putaret, si id, quod summo studio expetebat, prior occuparet. Nec verò alienum erit narratiunculam vnam condimenti cuiusdam vice orationi adiungere, vt scientibus memoriam renouaturam, ita ignorantibus documento futuram. Insano quodam erga Sophistas studio Athenis tenen- *Athenien-* tur quàm plurimi & stolidissimi adolescentes, non modò ignobiles & obscuri, sed nobiles etiam & *sium mos.* illustres, vt qui miscellanea quædam multitudo sint, & iuuenes, & ita effecti, vt eorum impetus vix reprimi possint. Quod igitur in equestribus certaminibus iis accidere videmus, qui equis & spe- *Simile.* ctaculis oblectantur (exiliunt enim, clamant, puluerem in cœlum mittunt, sedentes habenas moderantur, aerem verberant, equos digitis quasi stimulis in alterum atque alterum latus subinde iungunt, cùm nihil hoc in ipsorum potestate situm sit: facilè inter se aurigas, equos, equorum stationes, certaminis duces permutant: idq; quinam tandem? pauperes plerumque atque inopia laborantes, & quibus ne in vnum quidem diem victus suppetit) hoc ipsis quoque planè circa præceptores suos, aliosque eiusdem artis professores, eorumque æmulos accidit, in hoc nimirum elaborantibus, vt & plures ipsi sint, & illos opera sua locupletiores efficiant. Atque ea res vehementer absurda & prodigiosa est. Præoccupantur vrbes, viæ, portus, montium cacumina, campi, solitudines, omnes denique Atticæ ac reliquæ Græciæ partes, atque adeo incolarum maxima pars. Nam & illos in partes ac studia distractos habent. Cùm autem iuuenis quispiam accesserit, atque in eorum, à quibus captus est, manus & potestatem venerit (venit autem, vel sponte, vel coactus) tum verò 24 Attica 24
hæc illis consuetudo est, ludusque rei seriæ admixtus. Primum apud eorum aliquem, qui priores ipsum arripuerint, hospitio accipitur, vel amicorum, vel propinquorum, vel qui eiusdem sunt patriæ, vel qui Sophistices artem apprimè callent, ac lucra magistris conciliant, eoq; nomine apud eos in summo honore ac pretio sunt: quandoquidem illis mercedis loco est, habere qui ipsorum commodis studeant. Deinde à quolibet cauillis lacessitur: quod quidem, ni fallor, eò faciunt, vt nouitiorum animos contrahant, atque à principio ipsos in potestatem redigant. Lacessitur autem, ab aliis audaciùs, ab aliis eruditius, prout ille vel rusticis & ineptis est moribus, vel vrbanitate præditus. Atque id ignaris quidem horrendum valde & inhumanum videtur, iis autem perquam iucundum & suaue, qui hoc prius norunt. Amplior enim est hæc minarum ostentatio, quàm res ipsa. Tum per forum ad balneum cum pompa deducitur. Pompa autem hoc modo se habet. Qui deducendi iuuenis munere funguntur, ordine collocati, atque æquis spatiis distincti, bini eum ad balneum antecedunt. Cùm autem propiùs accesserint, quasi fanatico furore correpti, clamorem ingentem cum saltitatione tollentes (hic autem clamor, ne vlterius progrediantur, vetat, sed vt insistant, tanquam eos balneum minimè admittat) simulque pulsatis ianuis, cùm per strepitum iuueni metum incusserint, postea concesso ingressu ita demũ eum in libertatem asserunt, atq; à balneo redeuntem deinceps vt æqualem ac sodalem accipiunt. Atque hoc ipsis est totius huiusce ceremoniæ iucundissimum, nimirum ab his, qui molestiam exhibent quamprimum liberari. Tunc igitur meum magnumque Basilium, non ipse solum veneratione prosequebar (quod illius tum in moribus grauitatem, tum in sermonibus maturitatem & prudentiam conspicerem:) sed aliis etiam, quibus non perinde cognitus erat, vt idem facerent, persuadebam. Nam apud multos statim in veneratione erat, vt qui fama & auditione iam eum præcessissent. Ex quo effectum est, vt solus ferè ex omnibus, qui studiorum causa Athenas veniebant, communi lege solutus sit, maiorem vtique honorem, quàm nouitij conditio ferre videbatur, consecutus. Hoc nobis amicitiæ prælúdium: hinc coniunctionis igniculus: sic mutuo amore sauciati sumus. Postea huiusmodi quoque quiddam accidit: nam ne hoc quidem prætermitti debet. Haud simplicem & apertam nationem Armenios esse inuenio, *Armeniorum* quin potiùs admodum tectam & simulatam. Tum ergo nonnulli iam olim cum ipso familiaritate *mores.* & amicitia coniuncti, tum adhuc ex parte, tum ex veteri sodalitio, (nam in illa schola instituti fuerant) ad ipsum, per amicitiæ speciem accedentes (inuidia autem non beneuolentia ducebantur) 25 contentiosis potiùs, quàm doctis & argutis quæstionibus eum vrgebant, ac primo im- 25
petu sibi subijcere conabantur: tum quòd egregiam ipsius indolem iampridem nossent, tum quòd ipsi tantum honoris eo tempore haberi pormolestè ferrent. Graue enim minimeque ferendum esse, eos, qui philosophica pallia priores induissent, atque in funditandis verbis operam antè posuissent, extero & nouitio nequaquam anteferri. Ego autem, ille Athenarum amans ac stultus (non enim inuidiam senseram, frontis inuolucro fidem habens) Athenarum gloriam in ipsis oppressam & celerimè contemptam indigno animo ferens, succumbentes iam adolescentes, & terga vertentes,

reducta disputatione suffulciebam, atque auxilij mei momentum ipsis largiens (in huiusmodi porrò
26 rebus vel perexigua accessio quiduis potest) 26 æqualia, vt ille ait, prælij capita constitui. At vbi
disputationis arcanum intellexi, quod iam ne contineri quidem poterat, sed perspicuè sese prode-
27 bat, repente mutatus 27 remigationem ad puppim conuerti, ab illius partibus stans, ambiguamque
victoriam reddidi. Qua ex re, vt erat ingenio in primis acuto, magnam statim voluptatem cepit,
atque alacritate perfusus, vt eum Homericis verbis omnino describam, strenuos illos iuuenes dispu-
tatione perturbatos insectabatur, nec ante argumentationibus eos ferire destitit, quàm prorsus in
fugam conuertisset, victoriamque haud dubiam adeptus fuisset. Hæc altera nobis amicitiæ, non
iam scintilla, sed fax clara & sublimis accenditur. Atque illi quidem sic infecto negotio discesse-
runt, cùm suam temeritatem multum incusantes, tum insidiarum nomine tantam in me indignatio-
nem concipientes, vt etiam apertas mihi inimicitias indicerent, ac proditionem obijcerent, non
modò eorum, sed ipsarum quoque Athenarum: quoniam primo impetu ab vno homine confutati
atque ignominia affecti fuerant, & quidem eiusmodi, qui ne fiduciæ quidem tempus habebat. Ipse
contra (humanus enim affectus est, cum magnis quibusdam rebus spe conceptis, in eas subito inci-
dimus, opinione nostra inferiores eas videre) cùm idem quoque ipsi accidisset, mœrebat, angebatur,
non habebat quòd sibi de aduentu suo gratularetur: quærebat quod spe sibi effinxerat: inanem feli-
Hominum mores non citò cognoscuntur. citatem Athenas nominabat. Ego autem maximam mœroris partem ipsi adimebam, tum argumentis
congrediens, tum rationibus eum mulcens: cùm, vt res erat, nec hominis mores statim, sed diutur-
no tempore, ac perfectissima familiaritate, vitæque consuetudine, percipi, nec eruditionem iis, qui
periculum ipsius faciunt, ex paucis argumentis ac breui agnosci dicerem. Hinc eum ad animi tran-
quillitatem reuocaui, ac beneuolentiæ specimen simul præbens & accipiens, arctioribus vinculis me-
cum astrinxi. Vt autem temporis progressu cupiditatem nostram mutuò inter nos confessi sumus,
ac Philosophiam id esse quod à nobis expeteretur, tum verò iam vterque alteri quiduis eramus, con-
Corporum amores fluxi sunt. tubernales, conuictores, concordes, vnum idemque spectantes, feruentiorem quotidie ac firmio-
rem cupiditatem nobis inuicem colligentes. Etenim corporum amores, quia rerum fluxarum sunt,
fluunt quoque ipsi, non secus ac Veris flores (nam nec flamma consumpta materia remanet, sed vnà
cum ea extinguitur: nec cupiditas marcescente fomite subsistit.) At pudici & Deo grati amores,
quandoquidem rei stabilis & firmæ sunt, propterea diuturniores etiam sunt. quantoque maior pul-
chritudinis species ipsis obiicitur, tanto etiam arctius, & secum, & inter se, rerum earumdem ama-
tores deuinciunt. Hæc quippe superni amoris lex est. Equidem me, & extra tempus, & extra mo-
dum, præcipitem ferri sentio: nec, quonam modo in hos sermones incidam, scio, nec rursus quonam
pacto meipsum ab huiusmodi narratione reprimere queam. Mihi enim, id quod prætermissum est,
Simile. necessarium semper videtur, præstantiusque eo quod prius arripui. Quòd si quis me vi abducere ten-
tet, ne vlterius progrediar, idem mihi, quod polypis, accidet, qui cum è cubilibus extrahuntur, eo-
rum acetabulis petræ adhæresunt. nec prius diuelluntur, quàm ex illa vi quidpiam vtrinque acce-
perint. Proinde si quis mihi hoc concesserit, habeo quod quæro: sin minus, à me ipso accipiam. Cùm
igitur hoc inter nos animo essemus, talesque pulchris parietibus prædito thalamo, vt est apud Pinda-
28 rum, 28 aureas columnas subiecissemus, ita demum porrò progrediebamur, Deo & cupiditate adiu-
Doctrina res inuidiosissima. toribus vtentes. Heu quo modo harum rerum mentionem sine lachrymis faciam! Par spes doctrinæ,
hoc est rei 29 omnium inuidiosissimæ, nos ducebat: & tamen aberat inuidia: æmulatio autem stu-
29 dio. Hoc vtrique certamen, non vter primas ferret, sed vter alteri eas concederet: vterque enim al-
terius gloriam pro sua ducebat. Vna vtrique anima videbatur, duo corpora ferens. Quòd si fides iis
30 minimè habenda est, 30 qui omnia in omnibus sita esse dicunt: at nobis certè credendum est, quòd
vterque in altero & apud alterum siti eramus. Vnum vtrique opus & studium virtus erat, & ad futu-
ras spes viuere, nosque ita comparare, vt ante discessum ex hac vita hinc migraremus. Quod qui-
dem nobis ob oculos ponentes, vitam actionesque omnes nostras dirigebamus, tum diuini præcepti
ductum sequentes, tum alter alteri virtutis studium exacuentes: atque (nisi hoc arrogantius dicere
videar) vterque alteri norma & amussis eramus, qua rectum à prauo discernitur. Non enim cum so-
Facilius est vitium quàm virtutem contrahere. dalium nostrorum petulantissimis & impudicissimis, sed cum castissimis consuetudinem habeba-
mus, nec cum pugnacissimis, sed cum pacatissimis, iisque, quorum consuetudo maximos fructus af-
ferebat: illud nimirum exploratum habentes, facilius esse vitium contrahere, quàm virtutem impet-
tire: quemadmodum etiam facilius esse morbo alieno infici, quàm sanitatem largiri. Disciplinis
porrò non tam iucundissimis, quàm optimis oblectabamur: nam hinc quoque, vel ad virtutem, vel
ad vitium, iuuenes informantur. Duæ nobis viæ notæ erant, altera prima & præstantior, altera
secunda, & inferioris pretij: illa nempe, quæ ad sacras nostras domos, eosque, qui illic erant, docto-
res ferebat: hæc autem, quæ ad extefnos præceptores. Cæteras omnes, quæ ad festa, spectacula,
celebres conuentus, epulas, ducebant, æquo ac libenti animo aliis reliqueramus. Nihil enim,
Sentent. mea quidem sententia, magni faciendum est, quod ad rectè honesteque viuendum nihil affert, nec
sui studiosos meliores reddit. Iam cum aliis alia quædam cognomenta sint, vel à parentibus accepta,
vel ex seipsis, hoc est ex propriis vitæ studiis institutisque comparata: nobis contrà magna res, & ma-
31 gnum nomen erat, Christianos, & esse, & nominari, atque ea re magis efferebamur, quam 31 Gyges
palæ annuli conuersione (siquidem hoc fabulosum non esset) per quam Lydiorum tyrannidem occu-
32 pauit: 32 aut Midas auro, quod ipsi interitum accersiuit, cùm voti sui cõpos factus, nihil præter aurum
33 possideret: quæ & ipsa Phrygia est fabula. Nam quid Hyperborei 33 Abaridis sagittam, aut Argiuum
34 34 Pegasum dicam, quibus non tantũ erat per aerem ferri, quantũ nobis mutua opera & simul ad Deum
attolli? Atque, vt rem in pauca contraham, pestiferæ quidem alijs, quod ad animæ salutem attinet

Athenæ

Athenę sunt (nec enim id à pijs viris temerè existimatur: malis enim opibus, hoc est idolis, supra reliquã omnem Græciam affluunt: difficileque factu est non simul cum eorum laudatoribus & patronis in errorem abripi) nobis autem nihil detrimenti ab ijs allatum est, vtpote animo communitis & obseptis. Quin potius, quod vix credibile est, hinc ad fidem confirmati sumus, ipsorum fraudem & impostu ram agnoscentes, atque illic dæmones contemnentes, vbi dæmones admiratione afficiuntur. Quod siquis est, aut esse creditur, [35] fluuius per mare dulcis fluens, [36] aut animal in igne, quo omnia consumuntur, saliens, hoc ipsi inter æqualium greges eramus. Illud autem præclarissimum, quod circa nos quoddã non ignobile sodalitium erat, præceptorem illum habens, ac ducem sequens, ijsdemque rebus gaudens: quamuis alioqui pedites, vt vetus habet prouerbium, [37] ad Lydium currũ, hoc est illius cursum & mores, curreremus. Ex quo id assequebamur, vt non solũ apud præceptores & socios, sed apud vniuersam etiam Græciam, ac præsertim clarissimos quosque Græciæ viros clari atque illustres essemus. Quin etiam vltra Græciæ fines processimus, vt ex multis hæc commemorantibus perspicuum factum est. Nam præceptores quidẽ nostri apud tot homines celebres erant, apud quot Athenæ: ac nos item, apud quot homines de præceptoribus nostris, apud totidẽ de nobis etiam & audiebatur, & prædicabatur; ac par quoddam non obscurum & incelebre apud eos, & eramus, & dicebamur. Nec vero quicquã eiusmodi apud eos erant [38] Orestes & Pylades, [39] nec Molionidæ illi Homerico versu celebrati, quos calamitatũ societas, atque ars egregiè aurigandi nobilitauit, eodem tempore habenas & flagrum inter se partientes. At enim imprudens ipse in meas laudes prolapsus sum, quas ne ab alio quidem vnquam prædicari sustinui. Quanquam mirum videri non debet, si hic quoque fructum aliquem ex illius amicitia obiter cepi, quemadmodum, cum viueret, ad virtutem, ita cum vita excessit, ad laudem & commendationẽ. Verum ad curriculum rursum reducenda est oratio. Quis prudentia perinde canus erat, etiam ante canitiem? quandoquidem hac re senectutem Salomon quoque definiuit. Quis, vel senibus, vel iuuenibus æquè venerabilis, non de nostrę tantũ memorię viris loquor, sed de ijs etiam, qui longo ante tempore vixerunt? Quis doctrina propter mores minus eguit? quis tamen vberiorem doctrinam cum moribus coniunxit? Quod disciplinæ genus est, in quo versatus non sit, atque ita eximiè versatus, quasi in eo solo elaborasset? sic nimirum omnia complexus, vt ne vnum quidem quisquam: singula rursus ita ad summum, quasi nihil aliud præterea didicisset? Ad ingenij enim acrimoniam studium accedebat: ex quibus imperium artibus scientijsque comparatur. Qui cum celeritate naturæ propter laborem & contentionem minimè opus haberet, quemadmodum nec labore propter ingenij magnitudinem: sic tamen vtrumque coniunxerat, vt non satis liqueret, vtro nomine admirabilior esset. Quis in Rhetorica, [40] illa inquã vim ignis spirante, cum eo cõparandus, tametsi illius mores à Rhetorum moribus dissiderent? Quis in Grãmatica, quæ linguã ad Græcismũ format, historias colligit, metris præest, carminibus leges præscribit? Quis in Philosophia, excelsa proculdubio scientia, & sursum gradiente, siue eã partem spectes, quæ in actione & speculatione posita est, siue eam, quæ in logicis demonstrationibus aut oppositionibus & concertationibus versatur, quam Dialecticam vocant: in qua adeo excelluit, vt ijs, qui cum eo disputabant, [41] facilius esset è labyrinthis sese extricare, quam argumentorum eius laqueos effugere, si quando res ita postularet. Iam vero [42] Astronomiam, Geometriam, numerorum proportiones hactenus didicisse cõtentus, vt non ab ijs, qui in huiusmodi rebus sciti & eruditi sunt exagitaretur: quicquid supererat, vt pietatis cultoribus infrugiferum cõtempsit: adeo vt & quod elegit, magis admirari ac prædicare liceat, quam quod reliquit: & rursus id quod reliquit, maiori laude efferre, quam quod elegit. Nam Medicinam, quæ Philosophię & laboris atque industriæ fructus est, [43] corporis morbus, ac morbi curatio, necessariam ipsi reddiderat. Vnde exorsus, ad artis habitum tandem peruenit. Eam porro artis partem intelligo, non quæ circa perspicua oculisque subiecta & humilia versatur, sed quæ in doctrina & philosophia consistit. Sed quid hęc, tametsi magna & præclara, si cum morum illius doctrina conferantur? Qui virtutis ipsius periculum fecerunt, [44] Minoem illum ac Rhadamantum pro nugis habent, quos pratis asphodelo refertis, & campis Elysijs Græci donandos duxerũt, paradisi videlicet nostri speciem quandam animo intuentes, atque ex Mosaicis, vt opinor, nostrisque libris, tametsi in nomine nonnihil discreparint, alijs tamen vocabulis hoc ipsum indicantes. Atq; hæc ita se habebant, eratque doctrinæ mercibus onusta nauis, quantum quidem humanæ naturæ assequi datur ([45] neque enim vltra Gades transmeare cuiquam concessum est) ac iam faciendum nobis erat, vt in patriam rediremus, perfectiusq; vitæ genus ordiremur, resque spe conceptas, atque inter nos compactas, arriperemus. Aderat discessus dies, & quicquid ad discessum pertinebat, extremę allocutiones, prosecutiones, reuocationes, gemitus, complexus, lachrymæ. Nihil enim cuiquam perinde molestum & acerbum est, vt ijs, qui illic simul educati sunt, & ab Athenis, & inter se diuelli. Tum igitur triste & miserum ac commemoratione dignum spectaculum accidit. Circumstare nos sodalium & æqualium, nonnullorumque etiam magistrorum chorus, prorsus negare se nobis abeundi potestatem facturos, obsecrare, cogere, hortari, omnia denique ea, tum facere, tum dicere, quæ verisimile est eos, qui in dolore versantur. Hoc loco faciam, vt & meipsum, & diuinam illam ac reprehensionis expertem animam (licet hoc audacius aliquanto videri possit) nonnihil accusem. Ille enim, cum causas exposuisset, cur de reditu suo tam obnixè contenderet, ijs, qui eum retinere conabantur, superior extitit: & quanquam ægrè, abeundi tamen facultatem impetrauit. Ego autem Athenis relictus sum, partim, vt verè loquar, amicorum precibus emollitus, partim ab ipso quadam ex parte proditus, vt qui eo se adduci passus sit, vt dimitteret non dimittentem, ijsque à quibus trahebar, manus daret. Res profecto antequam contigisset incredibilis! Fit enim quasi vnius corporis in duas partes sectio, atque vtriusque interemptio: aut boum, qui simul nutriti sunt, atque idem iugum traxerunt, disiunctio, lugubre quiddam vtriusq; causa mugientium dissidiumque permolestè ferentium. Nec tamen in longum mihi producta est hæc cala-

Athenæ quãtum ad animam pestiferæ.

35
36 *Alpheus. Prouerb.*
37
38
39

Basilij prudentia. Prouerb. 20. Sap. 4. Doctrina.

Ingenio & labore artes comparantur.

40

Bas. rhetor, sed moribus non rhetor.

41
42

43 *Morbi Basilium medicinam docuerunt.*

44 *Ethnici sacrorum librorum fures.*

45 *Prouerb.*

mitas (neque enim diutius miser conspici, nostræq; disiunctionis rationem omnibus reddere sustinui:)
46 sed non ita multo tempore Athenis postea commoratus, vt præ animi desiderio [46] equum illum Ho-
Greg. Athenis excidit. mericum imitor, perfractisque eorum, à quibus retinebar, vinculis, campos pedibus pulso, atque ad so-
dalem meum impetu feror. Domum autem reuersi, cum mundo ac scenæ nonnihil inseruissemus, ha-
Bas. & Gregor. ab ambitione alieni. ctenus scilicet, vt permultorum desiderio vtcumque satisfaceremus (nam ipsi quidem ab ambitione
ac theatrica ingenij ostentatione abhorrebamus) iuris nostri quamprimum efficimur, atque ex imber-
bibus inter viros censemur, fortius ac virilius ad philosophiam ascendentes, non quidem iam corpore
(haud enim sinebat liuor) sed desiderio & amore cõiuncti. Ille enim à Cæsariensi ciuitate, vt alter quis-
47 piam conditor & conseruator retinetur: ac deinde, quoniam me carebat, necessarias quasdam [47] pe-
regrinationes minimeque à propositæ sibi philosophiæ scopo alienas iniuit. At me, & pietas erga pa-
48 rentes, & senilis ætatis curatio, [48] & incursantes calamitates, ab illius consortio abstractum tenuerunt,
haud rectè id quidem ac iustè fortasse, sed tamen tenuerunt. Atque haud scio, an mihi hinc quoque
omnis vitæ difficultas asperitasque orta sit, quodque incommodum ac salebrosum ad philosophiam
Deprecatorẽ pro se apud Deum, Basilium optat. iter habuerim, nec cupiditate mea & animi instituto satis dignum. Sed res quidem nostræ, vt Dei vo-
luntas tulerit, ferantur: atque vtinam per illius deprecationem melius ferantur. Hunc vero multiplex
Bas. presbyter fit. Dei benignitas, atque erga genus nostrum curatio & dispensatio, in multis ante muneribus explora-
tum, ac quotidie clariorem illustrioremque compertum, in sacrum Presbyterorum ordinem ascribit,
ac splendidam & celebrem Ecclesiæ facem proponit, atque per vnam Cæsariensem ciuitatẽ vniuerso
terrarum orbi prælucet. Quonam autem id modo? Sic nempe, vt eum non subito ad hunc gradum
subueheret, nec simul eum & abluere t, & sapientia instrueret, quemadmodum plerosque eorum
qui nunc Antistitum munus appetunt: verum ordine, ac spiritualis progressionis lege, hoc eum hono-
re afficeret. Nec enim mihi perturbatio illa temeritasque probatur, quæ apud nos nonnunquam, & in
Nautica lex imitanda. nonnullis Ecclesiæ præsidibus existit. non enim eo audaciæ progrediar, vt omnes accusem: iniquè e-
nim facerem. Verum nauticam legem laudo, quæ gubernatori futuro primum remos tradit, deinde
ad proram eum collocat: sicque prioribus muneribus ipsi commissis, tandem eum post diuturnam
remigationem ac ventorum obseruationem ad gubernacula constituit. Eadem rei militaris est ratio:
miles primum, deinde Centurio, tum Imperator. Hic optimus ordo est, iisque, qui subsunt, in primis
Præposteras præsulum electiones molestè fert Greg. conducibilis. Quam præclarè nobiscum ageretur, si idem rerum nostrarum status esset! Nunc autem
periculum est, ne ordo omnium sanctissimus omnium maximè sit ridiculus. Non enim virtute magis,
quam maleficio & scelere, sacerdotium paratur: nec dignio rum, sed potentiorum, throni sunt. Samuel
inter Prophetas, ille inquam futura prospiciens: sed & Saul, vilis ille & reiectitius. Roboam Salomonis
1. Reg. 10. 3. Reg. 11. 12. filius inter Reges: sed & Ieroboam, seruus & apostata. Cumque, nec medici, nec pictoris nomen quis-
quam obtineat, nisi prius morborum naturas considerarit, aut multos colores miscuerit, variasq; for-
mas penicillo expresserit. Antistes contra facilè inuenitur, non elaboratus, sed recens quantum ad di-
49 gnitatem, simul satus & editus, [49] quemadmodum poetæ gigantes finxerunt. Vno die sanctos fingi-
mus, eosque sapientes & eruditos esse iubemus, qui nihil didicerunt, nec ad sacerdotium quicquam
prius contulerunt, præter velle. Atque ille quidem inferiori sede acquieuerit, humilisque stat, qui sub-
limem promeretur, atque & multum diuque in diuinorum sermonum meditatione versatus est, & mul-
tum diuque carni leges sanxit ad spiritui parendum: hic contra superbè & arroganter præsidet, super-
ciliumque aduersus meliores attollit, nec thronis intremiscit, nec ex aspectu horrorem concipit, ho-
minem continentiæ studiosum infra se videns, verum simul cum imperio sapientiorem quoque se esse
50 existimat; prauè vtique sentiens, atque à potentia & authoritate [50] de mente deturbatus. At non ita
magnus & insignis Basilius, verum vt aliarum omnium virtutum, sic etiam ordinis in his rebus & disci-
plinæ alijs exemplar se præbet. Nam cum prius factos libros populo lectitasset, qui eos postea enarra-
Bas. gradatim ad Episcopatum peruenit. Psal. 106. uit, nec hunc sacerdotij gradum indignum se duxisset, ita demum in Presbyterorum, ac deinde in Epi-
scoporum cathedra Dominum laudat, non hanc potestatem furatus, nec ea per vim potitus, nec hono-
rem persecutus, sed ab honore quæsitus; nec humano fauore, sed diuinitus ac Dei gratia sacerdotium
consecutus. Verum sermo de sedis principatu hoc loco nos expectet: atque in eo, qui ad inferiorem
dignitatis locum pertinet, nonnihil immoremur. Quale enim hoc quoque mihi penè effluxit in
51 medio eorum, quæ à nobis commemorata sunt, iacens! Cum Basilio simultatem quandam is, [51] qui an-
Eusebij & Basilij contentio. te ipsum Ecclesiæ præfuit, exercebat (quibus autem de causis, aut quomodo, silentio dissimulare satius
est, cæterum exercebat) vir cætera quidem fortis ac mirabili pietate præditus, vt illius temporis perse-
cutio, & acris aduersus eum suscepta contentio perspicuè declarauit: sed tamen in Basilio aliquid hu-
Solius Dei est peccato & perturbationibus vacare. mani passus. Neque enim vulgares tantum homines, sed etiam præstantissimos quosque viros Momus
attingit: vt solius Dei sit omni peccato vacare, atque ab animi perturbatione immunem esse. Ac pro-
pterea aduersus eum Ecclesiæ pars selectior & sapientior concitatur: si modo sapientiores ij habendi
sunt, quam plerique, qui seipsos à mundo seiunxerunt, ac vitam suam Deo consecrarunt. [52] Nazaræos,
52 nostrates dico, atque in huiusmodi rebus maximum studium atque operam ponentes. Qui cum graue
atque indignum esse duxissent, pari, vt is, qui principatum inter eos obtinebat, contumelia & probro
afficeretur & reijceretur, periculosissimum facinus aggrediuntur. A magno & à seditione ac dissidio
alieno Ecclesiæ corpore deficere, seseque abrumpere constituunt, non exiguam quoq; plebis partem
amputantes, tam eorum, qui inferioris ordinis erant, quam qui dignitates gerebant. Id autem tribus
de causis, iisque firmissimis, perfacile erat. Primum enim Basilius tanta apud omnes veneratione erat,
quanta haud scio an quisquam nostræ ætatis philosophorum: eamque vim habebat, vt cohorti suæ, si
voluisset, animos ac fiduciam afferre posset. Deinde, qui molestiam ipsi exhibebat, ob eum tumultum,
qui in ipsius electione acciderat, ciuitati suspectus erat, vt qui non tam legitimè atque ex Canonum

præscripto,

præscripto, quam per vim præfecturam accepisset. Postremò aderant 53 Episcopi quidam ex Occi- 53
dente, qui Orthodoxos omnes ad suas partes pertrahebant. Quid igitur egregius ille vir, & Pacifici
discipulus? (nec enim ijs, qui contumelia ipsum affecerant, aut qui ipsi studebant, obluctari poterat:
nec illius erat dimicare, aut Ecclesiæ corpus lacerare, quæ etiam alioqui ab hæreticis, qui tum po-
tentiam atque imperium obtinebant, oppugnabatur, ac periculosè affecta erat) simul etiam nobis
hac in re consultoribus, ac synceris monitoribus vsus, nobiscum hinc in Pontum profugit, ac pietatis *Bas. in Pontum fugit.*
gymnasia, quæ illic erant, moderatur: atque cum Helia & Ioanne, summis philosophis, solitudinem
amplectitur: conducibilius id sibi esse existimans, quam in præsenti negotio cogitationem quādam
philosophia sua indignā suscipere, ac consilij & prudentię clauum, quem in tranquillitate tenuerat,
in tempestate perdere. Quamuis autem adeo philosophica & admirabilis illius fece ssio fuerit: præ-
stantiorem tamen & admirabiliorem ipsius reditum fuisse reperiemus. Sic enim se habuit. Cum in
his studijs versaremur, ingruit subitò nubes grandinis plena, & exitiosè stridēs, quæ Ecclesias omnes
obtriuit, in quas cecidit, & quascunque inuasit, 54 Imperator auri amantissimus & Christi inimicissi- 54
mus, ac duobus his grauissimis morbis laborans, inexplebili nimirū auaritia, & blasphemia; post per- *Valens.*
secutorē persecutor, post apostatā non quidem apostata, sed nihilo tamen eo meliorem se Christia-
nis præbens, vel, vt rectius loquar, Christianorū pijssimæ & purissimæ parti, ac Trinitatis cultrici:
quam quidem solam pietatē ac salutarem doctrinā appello. Non enim diuinitatem velut ad libram
expendimus, nec vnam & inaccessibilē naturam per alienas disiunctiones à se ipsa separamus, nec
malum malo curamus, impiam Sabellij contradictionē per magis impiam diuisionem & sectionem
dissoluentes. Quo morbo correptus 55 ille à furore nomen habens Arrius magnam Ecclesię partem 55
concussit, & labefactauit. Nam nec Patrem honorauit, & ea, quæ ex ipso sunt, dedecore affecit, dum *Arrij impietas.*
inæquales diuinitatis gradus inuexit. Verum vnam quidem Patris gloriam esse agnoscimus, Vnige-
niti æqualitatem: vnam autem Filij, Spiritus sancti adæquationē. Ac si quid horum trium infrà col-
locemus, ita existimamus, totam Trinitatem à nobis euerti ac deleri: tria quidem 56 quoad proprie- 56
tates, vnum autem quoad diuinitatem, venerantes & agnoscentes. Quorum cum ille nihil animad-
uerteret, nec sursum cernere posset, verum ab ijs, 57 qui eum ducebant, deprimeretur, secum etiam 57
diuinitatis naturam deprimere non dubitauit: atq; improbam creaturam se prębuit, dominationē
nempe in seruitutem detrahens, naturamque increatam & tempore sublimiorem inter res creatas
constituens. Atque hoc quidē ille animo, & cum huiusmodi impietate, aduersum nos expeditionē
suscipit (nec enim aliud quiddam ea res existimanda est, quam barbarica incursio, non muros euer-
tens, non vrbes, non domos, aut alia quædam parua & manu facta, & quæ rursum refici atq; instau-
rari possint, sed animas ipsas disturbans) Impetum quoque vna cum eo facit exercitus ipso dignus,
improbi Ecclesiarum gubernatores, sæui atque immanes orbis illius, qui ipsius imperio & ditioni
subiectus erat, tetrarchæ. Qui cum ex Ecclesijs alias iam tenerent, alias oppugnarent, alias ob Impe-
ratoris opem ac manum, quę partim adhibebatur, partim denuntiabatur, in potestatē venturas spe-
rarent, huc quoque, vt nostram in ditionē suam redigerent, venerunt, nulla re perinde, vt eorum de
quibus paulo ante locuti sumus, simultate, atque illius, qui tū nobis pręsidebat, imperitia, ac morbis,
qui apud nos grassabantur, freti atq; subnixi. Magnum ergo certamen propositum erat, non ignaua
etiam multorum alacritas: sed infirma erat acies, vtpote propugnatore carens, ac perito defensore
in sermonis & Spiritus virtute. Quid igitur generosa illa & excelsa anima, Christiq; amore verè prę-
dita? Ne multis quidē sermonibus ad hoc opus habuit, vt nobis pręstò esset, ac suppetias ferret: verū
simulatq; nos legationē obeuntes vidit (erat enim vtriq; nostrum cōmune hoc certamen, vt qui fidei
propugnatores designati essemus) statim legationi cessit: ac spiritualibus rationibus secum optimè
sapientissimeq; distinguens, aliud simultatis tempus esse (si quid etiam eiusmodi affectui indulgendū
esset) nempe securitatis & tranquillitatis, aliud autem longanimitatis ac patientiæ, nempe necessi-
tatis & periculorum tempus: hoc, inquam, secum reputans, confestim è Ponto nobiscum excedit, ac *Basilij in patriam reditus.*
pro periclitante veritate zelo afficitur, vltroque & sponte belli socium se præbet, totumque se matri
Ecclesiæ tradit. At fortasse alacriter quidem hanc rem suscepit, verum nequaquam, vt illa animi ala-
critate dignum erat, dimicauit: aut strenuè ille quidem dimicauit, sed non consultè ac prudenter:
aut ita prudenter, vt tamen sine periculo: aut hęc quidem omnia perfectè, ac supra quam dici queat,
præstitit: cæterum in illius animo veteris simultatis reliquiæ quædam residebant. Minimè gentium.
Omnia quippe simul præstat: inimicitias deponit, consultat, aciem instruit, scandala & offendicula,
quæ in medio erant, submouet, cunctaque ea, quorum fiducia illi nos bello lacessendos putauerant.
Alios assumit, alios retinet, alios propulsat. Alijs murus firmus & vallum efficitur: alijs securis petrā *Hier. 5. Iudic. 9* *Psal. 117.*
scindens, aut ignis in spinis, vt diuina scriptura loquitur, sarmentitios homines, & in diuinitatem cō-
tumelioſos, facilè absumens. Quod si quid auxilij Barnabas, qui hæc loquitur ac scribit, Paulo de-
certanti tulit, Paulo habenda est gratia, qui illum elegit, ac certaminis socium adhibuit. Atque illi
sanè sic infectis rebus discesserunt, mali malè tum primum pudefacti & superati, atque edocti, etiam
si alios omnes homines, Cappadoces tamen non ita temerè contemnere ac pro nihilo putare: quorū
nihil tam proprium est, quam fidei firmitas, atque erga Trinitatem fides animique synceritas: 58 cu- 58
ius etiam beneficio hoc habent, quod animis coniuncti sunt, atque concordes, viribusq; pollent, ea-
dem videlicet auxilia, quæ diuinitati ferunt, accipientes, multoque etiam præstantiora & firmiora.
Proximum autem Basilio negotium ac studium hoc fuit, Antistitem colere atq; obseruare, suspicio- *Bas. cum Eusebio in gratiam redit.*
nem extinguere, mortalibus omnibus persuadere, molestiam eam, quam acceperat, tentationem
quandam & luctam praui illius fuisse, honestæ ac laudabili cōcordiæ inuidentis: cæterum non igna-
rum se esse, quid obedientiæ ordinisq; spiritualis leges postularent. Ac proinde adesse, docere dicto

audientem.

audientem se prębere, monere, quiduis denique illi esse, monitor probus, opitulator commodus, diuinorum oraculorum enarrator, rerum agendarum præmonstrator, senectutis subsidium, fidei adminiculum, domesticorum fidelissimus, externorum ad res gerendas aptissimus: vt vno verbo dicã, tantus ad beneuolentiam, quantus prius ad inimicitiam esse putabatur. Ex quo hoc consequebatur, vt etiamsi cathedra inferior esset, Ecclesiæ tamen imperium obineret. Etenim pro beneuolentia, quam afferebat, authoritatem recipiebat: ac mirus quidem erat concentus nexusque potestatis. Ille plebem ducebat, hic ductorem: ac velut quidam leonum curator erat, eum, qui principatum tenebat, arte demulcens. Quippe, vt nuper in cathedra collocatus, ac mundanæ materiæ aliquid adhuc spirans, nondumque in his, quæ spiritus erant, instructus, ac præterea ingenti tempestate vndique æstuante, atque imminentibus Ecclesiæ hostibus, opus habebat homine, à quo velut porrecta manu duceretur, & fulciretur. Ac propterea ipsius opem atque auxilium amplectebatur, eoque dominãte seipsum dominari iudicabat. Iam verò ipsius erga Ecclesiam curæ ac præsidij quanquam multa quoque alia indicia sunt, libertas ad præsides, cum alios, tum potentissimos quosque ciuitatis, [59] controuersiarum diremptiones nequaquam suspectæ, sed ab eius voce formatæ ac constitutæ, modoque tanquam lege vtentes, egentiũ patrocinia, plura quidem spiritualia, sed tamen corporea non pauca (nam id quoque sæpenumero ad animam tendit, per beneuolẽtiam subigens, ac velut in seruitutem trahens) pauperum alendorum, hospitum excipiendorum, virginum curandarum studium, [60] monasticarum legum institutiones, partim scripto, partim voce traditæ, [61] precũ descriptiones, sacrarij concinnitates, ea deniq; omnia, quibus quispiam verè Dei homo, ac Deo adiunctus, plebi prodesse queat: hoc tamen vnum maximum est, & perquam illustre atque insigne. Fames erat, & quidem post hominum memoriam atrocissima. Languebat ciuitas, nec vlla ex parte auxilium afferebatur, nec vlla calamitatis medicina. Nam maritimæ quidem vrbes eiusmodi rerum penurias facilè perferunt, dantes nimirum ea, quibus affluunt, ac vicissim ea, quibus carẽt, à mari accipientes: at nos, qui procul à mari degimus, nec ex ijs, quibus redundamus, vtilitatem vllam capimus, nec ea, quibus egemus, vlla arte comparare possumus: vt qui nec, quę habemus, exportare, nec ea, quibus caremus, importare queamus. Sed in huiusmodi malis nihil grauius atque acerbius, quam crudelitas cupiditasq; inexplebilis eorum, qui frumentum habent. [62] Obseruant enim temporum difficultates, & famem negotiantur, atque ex aliorum calamitatibus messem faciunt: nec illud audientes, eum, qui pauperum miseretur, Deo fœnerari: nec rursus illud, Eum, qui frumentum abscondit, plebi execrabilem esse: nec deniq; quicquam aliud eorũ, quæ vel benignitate præditis hominibus pollicetur Scriptura, vel duris & inhumanis comminatur. Verum ad rem auidiores sunt, quam par sit, maleq; sibi consulunt, vt alijs sua, ita sibiipsis Dei (cuius ope magis se indigere nesciunt, quam alij ipsorum auxilio egeant) viscera præcludentes. Atque hæc quidem frumenti emptores & caupones faciunt, qui nec cognationis iure commouentur, nec erga Deum (cuius beneficio ipsi frumentum habent, cum alij opprimantur) grati animi officio funguntur. At Basilius panem quidem è cœlo per orationem fundere ac fugitiuum populum in deserto alere minimè poterat, nec gratuitam alimoniam è vasculis, fontis instar, scaturire (quæ, id quod vix humani sensus capiunt, inanitione ipsa replebantur) vt nutricem suam in hospitalitatis præmium aleret, nec postremo quinque panibus multa hominũ millia pascere, quorum reliquiæ quoque ipsæ tales erant, vt pluribus alijs mensis sufficerent. Hæc enim Mosis erant, & Heliæ, & Dei mei, à quo ad eos quoque huiusmodi potestas manauerat: fortasse etiam temporibus illis, atque illi rerum statui conueniebant: quandoquidem signa infidelibus, non fidelibus dantur. Verum quæ his consentanea sunt, & eodem tendũt, ea cum pari fide cogitauit atq; perfecit. Apertis enim per orationem suam & cohortationes suas locupletum horreis, facit quod est in Scriptura, cibum esurientibus frangit, panibusq; pauperes saturat, alitque eos in fame, atque esurientes animas implet bonis. Quo tandem modo? neque enim hoc ad laudis cumulum parui momẽti est. Nam cum eos, quos fames vulnerarat, in vnum coegisset, nonnullos etiam spiritum ęgrè trahentes, viros, fœminas, pueros, senes, miserabilem omnem ætatẽ, omnia ciborum genera, quibus fames depelli solet, corrogans, atque ollas [63] leguminum, salsiq; nostratis obsonij & ad leuandã pauperum famem accommodati plenas proponens, ac deinde Christi, qui linteo præcinctus Discipulorum pedes abluere minimè graue ducebat, ministerium imitans, simulque puerorum, siue conseruorum suorum, ad eam rem opera vtens, pauperum corpora & animas curabat, honorẽ nempe cum necessario alimento eõnectens, atque ipsorum calamitatem vtrinq; leniens. Talis erat nouus noster procurator, & secundus Ioseph: imò etiam aliquid amplius habemus, quod dicamus. Ille enim ex fame quęstum captat, ac per benignitatem Ægyptum emit, vbertatis tempus ad famis tempus disponens, & administrans, atque aliorum somnijs ad eam rem ordinatus: hic autem gratis benignus erat, neq; in hoc tribuendi frumenti auxilio lucrum vllum captabat, id vnum spectans, vt misericordiam per misericordiã sibi compararet, ac per præsentem annonæ largitionem futura bona consequeretur. Accedebat insuper sermonis alimonia & perfectius beneficium, ac largitio verè cœlestis & sublimis: siquidem Angelorum panis sermo est, quo aluntur atque irrigantur animæ Deum esurientes, ac cibum non fluentem & abeuntem, sed perpetuò manentem expetentes: cuius ipse dispensator erat, & quidem perquam locuples, homo alioqui omnium, quos noui, pauperrimus & egentissimus, non panis famem aut sitim aquæ sanans, sed verbi illius verè vitalis, ac vim alendi habentis, eumq;, qui rectè nutritur, ad spiritualis ætatis incrementum ducentis, desiderium explens. Ob hæc igitur, ac tanta (quid enim omnia recensendo diutius immorari necesse est?) cum is, qui nomen à pietate appositè ducebat, ex hac vita migrasset, atque in ipsius manibus animam libenter exhalasset, ad excelsum Episcopatus thronum euehitur: non id quidem citra laborẽ, ac citra inuidiam & dimicationem,

Diuitum in annonæ penuria crudelitas.

Prouerb. 19. Eccl. 29. Prouerb. 11.

Exod. 16.

3. Reg. 17.

1. Cor. 14. Esa. 58. Tob. 4. Luc. 1. Bas. pauperes alit.

Ioan. 13.

Basilij & Ioseph compar. Genes. 41. & 47.

Angelorum panis sermo.

Mors Eusebij.

nem, tum eorum, qui patriæ præsidebant, tum perditissimorum quorumque vrbis ciuium, qui ad eorum partes se adiunxerant. Verum fieri aliter non poterat, quin Spiritus sanctus vinceret: atq; adeò abundè vicit. Nam ad eum vngendum viros pietate claros, ac zelo flagrantes, ab exteris regionibus excitauit, in ijsque nouum Abraham & Patriarcham nostrum, parentem inquam meum, cui mirãda etiam res quædam accidit. Nam quamuis non solum senectute confectus, sed etiam morbo fractus ac debilitatus esset, animamque ageret, iter tamẽ aggredi non dubitauit, vt calculo suo electionem iuuaret, Spiritus videlicet ope atque auxilio fretus. Atque vt rem in pauca conferam, vehiculo, non secus ac mortuus feretro, impositus, iuuenis redit, firmus ac valens, oculos erectos habens, à manuũ impositione & vnctione, addo etiam & ab illius, qui vngebatur, capite roboratus. Hoc igitur ad priscas narrationes accedat, quod labor sanitatem affert, & animi alacritas mortuos excitat, & exilit senectus Spiritu delibuta. Enimuero cum primariæ sedis honore ita affectus fuisset, vt par erat eos, qui ita vixerunt, eamque gratiam consecuti fuerant, eamq; apud homines existimationem obtinebant, minimè commisit, vt vlla in re postea, vel philosophiæ suę, vel eorum, qui hoc munus ipsi crediderant, spei dedecori esset. quin potius, quantũ alios prius, tantũ quotidie seipsum vincebat, optimè vtique ac sapientissimè de his rebus sentiens. Sic enim existimabat, priuati quidem hominis virtutẽ in eo consistere, vt vitio careat, aut quoquomodo probitatem colat: principem autem & Antistitẽ, ac præsertim huiusmodi imperium gerentem, improbitatis notam effugere non posse, nisi multum antecellat, ac melior in dies existat, paremque dignitati suæ ac throno virtutem afferat. Vix enim esse, vt per summum medium assequatur, ac per exuberantem virtutis amplitudinem vulgus ad mediocritatem pertrahat. Imò vero, vt rectius de his rebus disseram, quod ego in Saluatore prospicio, atque etiam, vt opinor, sapientiorum quilibet, quo tempore nobiscum extitit, id quod supra nos, & nostrum erat, formatus, hoc quoque hic contigisse animaduerto. 65 Proficiebat enim, inquit, vt ætate, ita etiam sapientia: non quod hæc in illo incrementum caperent (quid enim eo, quod à principio perfectũ erat, perfectius esse posset?) sed quod hæc paulatim detegerentur & elucerent. Eodẽ modo Basilij virtutem eo tempore, non incrementum, sed maiorem operationem accepisse arbitror, vberiorem nempe materiam suppeditãte potestate. Ac primum quidem illud omnibus perspicuũ facit, munus id, quo affectus fuerat, non humano fauore, sed diuino beneficio ipsi contigisse. Id autem ex nobis quoq; liquido constabit. Qualia enim mecum circa illud tempus philosophabatur? nam cum alijs omnibus dubium non esset, quin, cum id contigisset, statim accurrerem, maximaque animi voluptate perfunderer (id quod fortasse alius quispiam fecisset) cum eoque imperium potius partirer, quam supparem authoritatẽ ac potentiam haberem, idque ex amicitia nostra coniectarent; ego tamen, cum in omnibus rebus arrogantiæ suspicionem, vt si quis alius, fugiens, ac simul temporis illius inuidiam vitans, præsertim cum ipsius negotia adhuc tumerent, ac turbarentur, cupiditati meæ frænum inieci, domique me continui. Quo nomine mecum quidem ille expostulauit: cæterum veniam dedit. Ac postea, cum ad eum venissem, atque eadem de causa cathedræ honorem, insignioremque inter presbyteros honoris locum recusassem, non modo meum hoc factum non incusauit, sed etiam, vt debuit, cõprobauit: atq; à nonnullis, qui rationis ipsius ignari erant, fastus insimulari maluit, quã aliquid facere, quo rationi consilijsque suis aduersaretur. Quonam porro modo luculentius specimen edere potuisset animi ab omni adulatione & assentatione alieni, solamque honesti legem intuentis, quam ita de nobis, quos in præcipuorum amicorum & familiarium loco numeroq; habuit, constituens? Deinde autem eos, qui ab ipso dissidebant, emollit, ac sublimis & excelsæ medicinæ rationibus curat. Non enim adulatoriè ac seruiliter, sed perquam fortiter & magnificè hoc facit, vt qui non præsentis solum temporis rationem haberet, sed etiam futuram obedientiam procuraret. Nam cum 66 id quod molle ac tenerum est, dissolutum & languidum esse; ac rursum id quod austerum est, asperum & contumax esse perspiceret, vtrique malo per alterum medetur, duritiem nimirum mansuetudine & facilitate, mollitiem autem grauitate atque animi firmitate temperans: sermone ad animarum curationem haud multum indigens, opere quam plurima perficiens: non callido artificio homines subigens, sed beneuolentia sibi concilians, nec imperij potestate vtens, sed per indulgentiam, quam in potestate adhibebat, eos alliciens: &, quod maximi momenti erat, quia omnes mentis acumine ipsi cedebant, eamque ipsius virtutem esse norant, vt ad eam nemo aspirare posset; atq; vnam hanc demum sibi salutem esse arbitrabantur, si cum ipso, & sub ipso sese collocarent, vnum autem & certissimum periculum, si in ipsius offensionem incurrerent, ab eoque disiungi, nihil aliud esse iudicabant, quam à Deo abalienari. Sic vltro cesserunt, ac manus dederunt, & quasi ad tonitrui sonum sese submiserunt, alius alium ad ipsi satisfaciendum anteuertentes, conceptamque prius aduersus ipsum odij vim in non minorem beneuolentiæ vim, ac virtutis incrementum (quam quidem vnam firmissimam ipsi satisfaciendi rationem inueniebant) commutantes: præterquam si quis ob deploratã improbitatem neglectus ac proiectus est, vt ipse in seipso contereretur atq; consumeretur, non secus ac rubigo simul cum ferro consumi solet. Postquam autem res ipsius domesticæ ex animi sententia cõstitutæ sunt, & quemadmodum nemo fide carens, virtutisq; illius ignarus, vnquam arbitratus esset, maius quidpiam & sublimius animo agitare incipit. Nam cum alij omnes id tantummodo, quod ante pedes est, videant, suaq; vt in tuto sint, laborent (si tamen id satis tutum esse potest) nec vlterius progrediantur, nec magni aliquid & strenui vel cogitatione complecti, vel efficere queant: ipse contra, tametsi cæteris in rebus moderatus esset, hic tamen modum haudquaquam tenet: verum sublato in altum capite, mentisque oculis quoquo versum iactatis, omnes eas orbis partes, quas salutifera Christi doctrina peruagata est, comprehẽdit. Cumque magnã illam Dei hæreditatem, ipsi usq; doctrina & legibus, atq; cruciatibus acquisitam, gentem illam sanctam, regium

Sentent.

Antistites quam optimi esse debẽt.

Profectus in Christo quo pacto intelligendus.

Demosth.

Bas. votum & orbem pacare aggreditur.

1. Pet. 2.

regium illud ſacerdotium, malè ſe habere, atque in ſexcentas opiniones & errores diſtractum eſſe:
Pſal.79. vineamque illam, quæ ex Ægypto, hoc eſt ex impia & caliginoſa ignorantia, tranſlata & tranſplantata fuerat, atque ad tam immenſam pulchritudinem & magnitudinem peruenerat, vt terram vniuerſam operiret, ac ſupra montes & cedros aſſurgeret, hanc inquam à prauo & agreſti apro, id eſt à Diabolo, labefactatam & peruaſtatam, haudquaquam ſatis eſſe iudicauit, ſi hanc calamitatem tacitè deploraret, manuſq; ad Deum duntaxat tolleret, ab eoque, vt vrgentia mala depelleret, precibus contenderet, atque ipſe interea dormiret. Verum faciendum ſibi quoque putauit, vt opem quādam
Sentent. afferret, ac de ſuo aliquid erogaret. Quid enim hac calamitate triſtius, aut pro qua tandem re magis elaborādum ei qui ſurſum ſpectat? Vno etenim homine rectè aut malè ſe gerente, nihil hinc Reipub. portendi: at Repub. hoc aut illo modo ſe habente, ſingulos etiam eodem modo affici neceſſe eſſe. Hæc igitur ille publici commodi procurator & antiſtes ſecum reputans atque perpendens (quan-
Prou.25. doquidem tinea eſt oſſium cor ſenſu præditum, vt Salomoni & veritati placet: atque vt indolentia læta eſt & hilaris, ita commiſeratio triſtis & acerba, pectuſque conficit diuturna cogitatio) idcirco
Ionæ 4. mœrebat, angebatur, conuulnerabatur, idem ipſi, quod Ionæ, quod Dauidi, vſu veniebat, animum
Pſal.131. deſpondebat, nec, aut ſomnium oculis, aut dormitationē palpebris concedebat: quicquid carnium ſupererat, curis abſumebat, quoad huic malo remedium inueniſſet: diuinam & humanā opem, quæ publicum incendium comprimeret, offuſamq; nobis caliginem diſcuteret, implorabat. Atque illud quidem vnum valde ſalutiferum excogitat. Nam cum ſeipſum, quantum fieri poterat, collegiſſet, & cum ſpiritu concluſiſſet, atque & omnes humanos ſenſus excitaſſet, & altiſſima quæque atq; obſcuriſſima Scripturę loca peruoluiſſet, piam doctrinam litteris conſignat, aduerſarijſque colluctationibus & prælijs ingentem hæreticorum audaciam frangit ac propulſat, eos quidem, qui manus cōferre auſi fuerant, armis linguæ comminus contundens: eos autem, qui procul ab eo diſſiti erant, ſagit-
Baſ. ſermonibus & ſcriptis hæreſes confutat. tis ex atramento confectis feriens, nihilo inferiore ijs litteris, quæ olim in tabulis inſculptæ ſunt: nec vni tantum & exiguæ Iudæorum nationi de cibis & potionibus, & caduçis ſacrificijs, carniſque purgationibus, ſed omnibus hominibus, atque omnibus orbis partibus, de veritatis doctrina, ex qua ſa-
Baſ. ſermoni actionem iungit. lus comparatur, leges ſtatuente. Deinde, quoniam æquè imperfecta res eſt, actio ſermone deſtituta, & ſermo ab actione remotus, idcirco actionis ſubſidium ſermoni adiungebat, alios videlicet adiens,
2.Tim.4. ad alios legationem mittens, alios accerſens, admonens, arguens, increpans, minis inſectans, probris inceſſens, pro gentibus, pro vrbibus, pro ſingulis etiam hominibus certamen ſuſcipiens, omne ſalutis
Exod.31. 36. genus excogitans, vndecunque medicinam morbo adhibens: Beſeleel ille, ille inquam arcæ diuinæ fabricator, materiā omnem & artem ad opificium accōmodans, atque omnia contexens, ad eximiā
Alter Valentis impetus. quādam vnius operis pulchritudinē & concinnitatē. Quid alia dicere neceſſe eſt? Verum enimuero Chriſti hoſtis Imperator, & fidei tyrannus, cum maiore impietate, ac feruentiore acie, vtpote cum valentiori aduerſario rem habiturus, ad nos iterum venit, impuri ac praui illius ſpiritus in modum, qui ex hominis corpore pulſus, diuque vagatus, ad eundem rurſus cum maiori ſpirituum agmine ha-
Luc.11. bitaturus redit, quemadmodum in Euangelio habetur. Huius ille diſcipulum ſe prębet, tum vt cladem prius acceptā ſarciret, tum vt prioribus palæſtris aliquid adderet. Indignum enim & miſerum eſſe exiſtimabat, cum multas gentes imperio teneret, magnamque gloriam conſecutus eſſet, ac finitimos omnes impietatis robore atque potentia domuiſſet, ditionique ſuę, quicquid obuium habuerat, ſubieciſſet, ab vno homine, vnaque ciuitate ſuperari, nec ſolum impietatis patronis, à quibus du-
67 cebatur, ſed etiam omnibus mortalibus, vt ipſius opinio ferebat, riſui eſſe. 67 Perſarum quidē regem narrant, cum infinitam quondam hominum multitudinem ſecum ducens, atque iracundia & audacia feruens, in Græciam expeditionem faceret, non eo tantum nomine ſuperbia elatum & in minis
Xerxis dementia. immodicum fuiſſe, ſed, vt maiorem illis terrorem incuteret, per ea etiam, quæ nouo & inuſitato modo aduerſus elementa deſignabat, formidabilem ſeſe reddidiſſe. Noua quædam terra & nouum mare audiebatur noui illius opificis, & exercitus in continenti nauigans, ac rurſum pedibus mare peragrans, abreptæ item inſulæ, & mare verberibus cæſum, cæteraque omnia, quæ veſani exercitus duciſque haud dubium argumentum erant, ignauioribus quidem formidabilia, fortioribus autem ac firmiori animo præditis ſtulta & ridicula. Hic vero, nihil quidem vlla huiuſmodi re opus habebat, cum bellum aduerſum nos compararet: verum, quod his peſus & pernicioſius erat, hoc, & facere, & dicere ferebatur. Poſuit in cœlum os ſuum, blaſphemiam in excelſum loquens: & lingua
Pſal.72. eius tranſiuit in terra. Pulchrè enim Dauid eum ante nos confixit, illum, inquam, cœlum in terram inclinantem, ac naturam mundo ſublimiorem in creatarum rerum numerum cogentem, quam ne capere quidem res vlla creata poteſt: tametſi obnoſtri amorem aliquantiſper nobiſcum verſata ſit, vt nos humi iacentes ad ſeipſam attraheret. Porro cum illuſtria prima illius facinora fuerint, tum vero illuſtriora ea certamina fuerunt, quæ poſtrema aduerſum nos habuit: Quænam autem prima dico? exilia, fugæ, bonorū proſcriptiones, inſidiæ, tam apertæ, quam obſcuræ, ſermonum illecebræ,
Valentis in orthodoxos crudelitas. vbi occaſio ſe offerebat, vis, vbi verborum blanditijs locus non erat. Alij ab Eccleſijs extrudebātur, qui ſcilicet fidem orthodoxam ac noſtrā profitebantur: alij introducebantur, nempe qui peſtiferam & exitialem Imperatoris doctrinam tenebant, qui impietatis chirographa exigebant, qui his adhuc
68 grauiora ſcribebant, 68 marinæ Preſbyterorum exuſtiones, impij belli duces, non Perſas ſuperantes,
69 non Scythas in poteſtatem redigentes, non aliam quandam barbaram gentem repurgātes, 69 verum Eccleſijs bellum inferētes, in altaribus ſaltitantes, & incruenta ſacrificia hominum & victimarum ſanguine contaminantes, ac virginum pudorem probro afficiētes. idque quam tandem ob cauſam?
Malach.1. Nimirum vt Iacob Patriarcha expelleretur, ipſique Eſau ille, antè etiam, quam in lucem prodijſſet,
Rom.9. odio habitus, ſubrogaretur. Habetis primorum ipſius facinorum hiſtoriam, quorum ipſa quoque

comme-

commemoratio & auditio multis etiamnum lachrymas mouet. Vt vero peragratis omnibus oppidis ad hanc firmam & inoffensam Ecclesiarum matrem se contulit, vt vitalem quoque illum veritatis igniculum, qui solus reliquus erat, extingueret, tum primum malum se consilium inijsse sensit. Nam, vt sagitta in durius ac solidius corpus incidens, repulsus est, ac rudentis instar effractus cessit. In talem Ecclesiæ Antistitem incidit! In tantum scopulum impactus sese infregit ac dissoluit! Atque alia quidem ex eorum, qui tunc periculum fecerunt, sermone ac commemoratione accipere licet. nemo autem est, qui non hæc memoriæ prodat: verum ij demum admiratione afficiuntur, quibus cognita sunt temporis illius certamina, insultus, pollicitationes, minæ, illi ex iudicum classe, qui ad eum mittebantur, eumque flectere ac permouere conabantur, illi ex militari ordine, illi ex gynæceo, illi, inquam, inter fœminas viri, & inter viros fœminæ, nec virile quidquam præter impietatem habentes: qui cum naturali modo libidini operam dare nequeant, quod vnum possunt, 70 lingua scortantur, 71 ille denique Nabuzardam, coquorum præfectus, artis suæ gladios minitans, atque ad ignem sibi congruentem transmissus. Ego vero id, quod ex omnibus eius laudibus summè admiror, & quod, ne si cupiam quidem, præterire queam, breuiter, quoad eius fieri poterit, exponam. Eccui tandem incognitus ille est, qui tum apud nos 72 præfecti munere fungebatur, cum suapte audacia aduersus nos præsertim inflammatus (nam ab illis quoque 73 initiatus, vel potius confectus fuerat) tum etiam amplius, quam necesse esset, Imperatori subseruiens, atque ex eo quod illi omnibus in rebus obsequeretur, diuturnius imperium sibi conseruans. Ad hunc, aduersus Ecclesiam frementem, leonisque speciem præ se ferentem, ac leonis more rugientem, atque eiusmodi, vt à multis ne adiri quidem posset, vir fortis adducitur, imò verò ingreditur, perinde ac si non ad iudicium, sed ad festum vocaretur. Quonam autem modo, vel præfecti audaciam, vel Basilij virtutem & sapientiam, eam qua ei restitit, satis digna oratione complectar? Quæ tua est, inquit, ratio, heus tu, nomine illum compellans (nondum enim eum Episcopum vocare dignabatur) vt tanto Imperatori obsistere audeas, solusque omnium contumaciter te geras? Quorsum, respondit Basilius, hæc oratio spectat, & quænam hæc contumacia & arrogantia? nondum enim id satis intelligo. Quoniam, inquit ille, Imperatoris religionem minimè colis, omnibus alijs iam inclinatis ac superatis. Non enim, inquit Basilius, hæc vult Imperator meus: 74 nec rem vllam creatam adorare sustineo, cum & ipse à Deo creatus sim, & Deus esse iubear. Nos vero, inquit ille, quid tandem tibi videmur? Nihil sanè, inquit, Basilius, dum hæc iubetis. Age vero, inquit ille, non magnum & honorificum existimas ad nostras partes adiungi, sociosque nos habere? Ad hæc Basilius: Vos quidem præfecti estis, & quidem illustres, non inficias eo: minimè tamen Deo præstantiores. Socios autem vos habere mihi quidem amplum & honorificum fuerit (quidni enim, cum ipsi quoque Dei creaturæ sitis?) sed vt alios quosdam ex his, qui nobis subiecti sunt. Non enim personarum dignitate, sed fide Christianismus insignitur. Hac oratione commotus præfectus, ac maiori ira succensus, de subsellio surrexit, atque asperioribus verbis cum eo agere perrexit. Quid? Potestatem hanc non pertimescis? Cur vero pertimescerem, inquit Basilius? Quid fiet? quid patiar? Quid patieris, intulit ille? vnū è tam multis, quæ meæ sunt potestatis. Quænam hęc, subiunxit Basilius? fac enim intelligamus. Bonorum, inquit ille, proscriptionem, exilium, cruciatus, mortem. Tum Basilius: Si quid aliud habes, id nobis minitare. Horum enim, quæ adhuc commemorasti, nihil nos attingit. Quonam modo, inquit ille? Quoniam, inquit Basilius, bonorum proscriptioni obnoxius nō est, qui nihil habet: nisi fortè laceris & detritis hisce pannis indiges ac paucis libellis, in quibus omnes mihi facultates & copiæ sunt. Exilium autem haud cognosco, qui nullo loco circumscriptus sum; ac neque terram hanc, quam nunc incolo, meam habeo, & eam omnem, in quam proiectus fuero, pro mea duco: immò, vt rectius loquar, vniuersam terram Dei esse scio, cuius aduena ego sum & peregrinus. Iam tormenta quid accipere queant, cum corpus desit, nisi forte primam plagam dixeris: huius enim solius penes te arbitrium & potestas est. Mors porro beneficij mihi loco erit: citius enim me ad Deum trāsmittet, cui viuo, & munere meo fungor, maximaque ex parte mortem obij, & ad quem iampridem propero. Quo sermone obstupefactus Præfectus, Nemo, inquit, me (nomenque suum adiunxit) ad hunc vsque diem ita est allocutus, nec pari verborum libertate. Neque enim, ait Basilius, fortasse in Episcopum incidisti. Alioqui hoc prorsus modo disseruisset, pro huiusmodi rebus in certamen veniens. Nam cæteris quidem in rebus, ô præfecte, mansueti, & placidi sumus, atque omnium abiectissimi, quemadmodum hoc nobis lege præscriptum est, ac non dicam aduersus tantum Imperatorem, sed ne aduersus plebeium quidem quenquam & infimi ordinis hominem supercilium attollimus. 75 Verum vbi Deus nobis periclitatur, ac proponitur, tem demum alia omnia pro nihilo putantes, ipsum solum intuemur. Ignis autem, & gladius, & bestiæ, & vngulæ carnem lacerantes, voluptati nobis ac delicijs potius sunt, quam terrori. Proinde contumelijs nos affice, comminare, fac quicquid collibuerit, potestate tua fruere: audiat hæc etiam Imperator: nequaquam profecto nos vinces, nec efficies, vt impiæ doctrinæ assentiamur: ne si his quidem atrociora miniteris. Hæc postquam Præfectus dixit, atque audijt, ipsiusque contentionem animi eam esse cognouit, vt nulla vis eum perterrefacere ac superare posset, ipsum quidem foras misit, atque ablegauit, non iam cum ijsdem minis, sed cum quadam reuerentia & summissione. Ipse autem, quam celerrimè potuit,

Valens Cæsarienses frustra oppugnat. 70 71 4. Reg. 25. 72 73

Modesti præfecti & Basilij dialogus. 74

Christianismi nota fides est, non personarum dignitas.

Pij exilium haud agnoscunt. Psal. 23.

Mors piis beneficium.

Luc. 22. Matth. 20. 75

Imperatorem audiens, Imperator, inquit, ab huius Ecclesiæ antistite victi sumus. Minis superior est, sermonibus firmior, verborum blanditijs fortior. Ignauiorum alius quispiam tentandus est: huic autem, aut vis apertè inferenda, aut non expectandum, vt minis cedat. Qua de
76 causa factum suum improbans Imperator, Basilijque laudibus victus 76 (virtus enim hosti quo-
Virtutem etiam hostis admiratur. que admirationi est) vim ipsi adhiberi vetuit: idemque ipsi accidit, quod ferro solet, quod quamuis igni emolliatur, ferri tamen naturam retinet: minisque in admirationem conuersus illius quidem societatem haudquaquam amplexus est, quod mutationem erubescceret, cæterum rationem quæsiuit, qua honestissimè ipsi satisfaceret, quam etiam oratio declarabit. Nam cum, vniuersa satellitum manu stipatus, in templum ingressus fuisset (erat autem Epiphaniæ dies, cœtusque amplissimus) ac laicorum numerum auxisset, ad hunc modum defunctoriè cum eo se coniunxit. Ac ne hoc quidem prætermittendum est. Postquam enim intus fuit, atque ipsius aures Psalmorum cantu, non secus ac tonitruo quodam personuerunt, plebisque pelagus vidit, omnemque ordinem & concinnitatem, quæ tam in sacrario, quam prope sacrarium erat, angelicam potius quam humanam, atque ipsum quidem ante populum
1. Reg. 7. recto corpore stantem, qualem Scriptura Samuelem describit, nec corpore, nec oculis, nec animo, perinde ac si nihil noui contigisset, vllam in partem se mouentem, sed Deo, vt ita dicam, & altari affixum: eos autem, à quibus cingebatur, cum timore quodam ac reuerentia stantes: hæc inquam, simulatque perspexit (nec enim simile quicquam vnquam viderat) hu-
77 manum quiddam passus est, atque oculorum vertigine ac tenebris totus impletur. Atque id pleriique adhuc obscurum & incognitum erat. Verum 77 cum dona, quæ ipsemet effecerat, diuinæ mensæ offerenda essent, nec quisquam, vt mos ferebat, simul ea caperet (quod non satis liqueret, an ea Basilius accepturus esset) tum vero manifestè se affectus prodidit. Ita
Valens vertigine corripitur. enim titubare cœpit, vt nisi quispiam ex sacrarij ministris vacillantem suppositа manu retinuisset, miserè vtique & luctuosè prolapsurus fuerit. Iam vero quæ ad ipsum Imperatorem, & quanta cum sapientia prolocutus est (cum quidem ille nescio quo modo rursus nobiscum in Ecclesiam se contulisset, & intra velum extitisset, atque in illius conspectum colloquiumque, quod iampridem expetebat, veniisset) quidnam aliud dicendum est, nisi Dei voces eas fuisse, quas, & qui cum Imperatore erant, & nos, qui simul ingressi fueramus, audiuimus.
78 78 Hinc Imperatoriæ erga nos humanitatis & clementiæ principium natum & constitutum est: hæc occasio maximam impressionis illius, qua tum vexabamur, partem, non secus ac fluctus quosdam, fregit ac dissoluit. Sequitur alia narratio, superioribus haudquaquam inferior. Vincebant improbi, atque aduersus Basilium exilium decernitur: nec quicquam eorum, quæ ad eam rem attinebant, desiderabatur. Nox aderat, in promptu currus, in plausu hostes, in luctu pij: nos parati atque alacris viatoris latus cingebamus: nihil denique, quod ad præclaram ignominiam spectaret, requirebatur. Sed quid accidit? Exilij decretum Deus rescindit.
Deus Valentis filium percutit. Nam qui Ægypti aduersus Israelitas sequentis primogenitos percussit, idem Imperatoris quoque filium morbi plaga afficit. Et quidem qua celeritate? Illinc exilij tabulæ, hinc morbi decretum: ac scelerati scriptoris manus inhibetur, & sanctus periculo liberatur, febrisque donum existit, vir pius Imperatoris audaciam coercentis. Quid hoc Dei iudicio, vel æquius, vel celerius fingi atque excogitari potest? Postea autem Imperatoris filius ægrotabat, afflictoque corpore erat: pater etiam, vtpote pater, simul ægrotabat, remedium vndecunq; morbo conquirens, atque optimos quosque medicos seligens, ac precibus, vt si alias vnquam, incumbens, humique prouolutus. Nam reges quoque humiles & abiectos reddit calamitas: nec mirum,
2. Reg. 12. cum Dauidem etiam prius ob filij morbum eodem morbo affectum fuisse Scriptura testetur. Cùm autem huic malo medicinam nullam inueniret, ad Basilij fidem confugit: & quoniam ob contumeliam recens ipsi illatam eum suo nomine accersere præ pudore non auderet, alijs, quos arctissima familiaritate & beneuolentia deuinctos habebat, hanc legationem commit-
Valens Basilium accersit. tit. Ille vero nihil cunctatus, nec, quod fortasse alius fecisset, aduersus tempus insultans, confestim affuit, atque ad eius aduentum statim leuior fit morbus, paterque meliorem spem animo concipit. Quod nisi salsam aquam dulci admiscuisset, simul videlicet & ipsum aduocans, & hæreticis credens, sanum quoque & incolumem filium fortasse recepisset. atque id pro certo & indubitato habebant, qui tunc aderant, calamitatisque participes erant. Idem autem
Plaga prudentibus doctrina efficitur. & ipsi præfecto non multo post accidisse narrant. Nam hunc quoque morbus quispiam obortus viri sancti manibus substernit. Et quidem profecto plaga cordatis hominibus doctrina efficitur, ac plerumque prospero rerum successu potior ac præstabilior est afflictio. Ægro corpore erat, illachrymabat, distorquebatur, Basilium accersebat, obsecrabat. Satisfactionem habes, clamabat: da salutem. Et quidem hanc consecutus est vt & ipse fatebatur, & multis huius rei ignaris persuadebat. Neque enim illius virtutes admirari ac prædicare desinebat. At enim huiusmodi quidem fortasse ea, quæ cum illis egit, fuerunt, eumque finem habuerunt: cæterum cum alijs alio modo se gessit, aut paruis de rebus, aut parum egregiè dimicauit, aut non ita sapienter disseruit, nec vt hominum commemorationem, aut certè insignem laudem
79 mereretur? Minimè sanè. Verum is, qui 79 nefarium illum Adad aduersus Israelem olim ex-
3. Reg. 11. *Ponti præfectus Basilii contumelia afficit.* citauit, idem contra hunc quoque Ponticæ prouinciæ præfectum excitat: hoc quidem prætextu, quasi mulierculæ cuiusdam causa stomacharetur, sed re vera impietatis defensionem suscipiens, ac pietatem oppugnans. Mitto alias omnes contumelias, quibus Basilium vexauit,

quod

quod perinde est, ac si Deum dicerem, aduersus quem, & cuius causa bellum gerebatur. Quod vero, & eum, qui contumeliam inferebat, maxima ignominia affecit, & pugilem nostrum summopere extulit (si modo magnum quiddam & excelsum existimandum est philosophia, & huius laude vulgus anteire) id oratione persequar. Mulieri cuidam amplissimo loco natæ, cuius maritus haud pridem extremo vitę die functus erat, iudicis assessor vim afferebat, inuitámque ad nuptias pertrahebat. Illa autem, cum nulla ratione hanc vim effugere posset, consilium capit, non maioris audaciæ, quam prudentiæ plenum. Ad sacram etenim mensam confugit, Deumque aduersus hanc iniuriam propugnatorem sibi adoptat. Quid igitur per Trinitatem ipsam (vt forensi quoque dicendi genere nonnihil inter laudes vtar) faciendum fuit, non dico magno Basilio, ac de his rebus alijs leges statuenti, sed alij cuipiam longè illo inferiori, dum tamen sacerdoti? Quid aliud, nisi vt eam assereret, retineret, omni cura tueretur, Dei clementiæ & legi, quæ altaribus honorem haberi iubet; manum porrigeret, omnia denique prius faceret & pateretur, quam vt inhumanius vllum aduersus eam consilium iniret, sicque & mensam sacrosanctam, & fidem etiam illam, cum qua supplex erat, contumelia afficeret? Nequaquam, inquit nouus iudex: sed omnes imperio meo cedere, ac Christianos leges suas prodere oportet. Ille igitur supplicem deposcebat: hic omni vi retinebat. Ille rursum furore concitatur, ac magistratus quosdam mittit, [80] qui sancti viri cubiculum perscrutarentur, ignominiæ causa potius id faciens, quam quod eiusmodi quicquã necesse esset. Quid ais? Domumne illius ab omni libidinis motu liberi, quem Angeli complectuntur, quem vel solum intueri fœminæ reformidant? Nec eo contentus, ipsum insuper adesse, & causam dicere iubet, neque id placidè & humanè, sed quasi vnum ex ijs, qui capitis damnati sunt. Atque ipse quidem aderat. Ille autem ira & arrogantia plenus pro tribunali sedebat. Stabat Basilius, quemadmodum Iesus meus Pilato iudicante. Cunctabantur porro fulmina, Deiq; gladius adhuc exacuebatur, & differebatur, arcusque ita contendebatur, vt tamen retineretur, pœnitentiæ videlicet tempus ac locum aperiens. [81] Hoc enim apud Deum in more atque vsu positum est. Atque hic mihi quæso alterum persecutoris & athletæ certamen specta. Pallium detrahi & lacerari iubebat: at ille, exuam præterea, si ita lubet, etiam tunicã. Eum, qui carnis expers erat, verberaturum se minabatur: corpus submittebat. Vngulis laceraturum: at ille, Huiusmodi, inquit, laniatione medicinam hepati afferes, magnopere, vt vides, me prementi. Atque hi quidem in his erant. Ciuitas autem, simulatq; huiusmodi malum ac commune periculum resciuit (periculum enim suum quisque ipsius contumeliam esse existimabat) tota furore corripitur, atque incenditur, ac velut fumo apum examen mouente, certatim omnes cuiuslibet generis atque ætatis excitantur & exsurgunt, ac præsertim armorum opifices, imperatorijque textores. Nam hi in huiusmodi rebus feruentiores sunt, atque ob libertatẽ ac licentiam, qua fruuntur, ad audendum paratiores. Vnicuique porro teli loco erat, vel quod ars offerebat, vel quod in re præsenti tumultuariè confecerat. Faces in manibus, saxa, fustes in promptu, vnus omnium cursus, vnus clamor, cõmunis animorum alacritas: furor, miles vehemens, imò belli dux. Ne mulieres quidem tunc temporis inermes erant, hac nimirum occasione animos earum exacuente (radij autem ipsis hastarum loco erant) imò nec mulieres iam manebãt, quippe quas zelus roborasset, atque ad virilem fortitudinem animique magnitudinem traduxisset. Quid multa? pietatem omnes ita demum inter se partituros censebant, si ipsum diuiderent ac discerperent: atque is maiorem apud eos pietatis laudem habiturus videbatur, qui primus in eum, qui tantum facinus aggressus esset, manum iniecisset. Quid igitur audax ille & insolens iudex? Supplex erat, miserabilis, calamitosus, quouis homine deiectior: quoad in conspectum prodiens ille martyr, & sine plagis victor, ac populum pudore correptum per vim retinens, supplicem suum & vexatorem à periculo vindicauit. Hæc sanctorum Deus, qui omnia facit, atque in melius commutat, qui superbis resistit, & humilibus gratiam tribuit. Quidni autem is, qui mare scidit, & fluminis cursum inhibuit, & elementis vim attulit, & per manuum extensionem trophæum erexit, vt fugitiuo populo saluti esset, hunc etiam à periculis extraheret? Atque hic mundanum externumque bellum finem accepit, exitumque habuit Deo fauente lætum atque felicem, qualemque fides illius merebatur. Hinc verò iam Episcoporum, & eorum, qui socios se ipsis adiunxerant bellum initium capit: bellum cum per se admodum turpe & ignominiosum, tum subditis ipsis magis pernicio sum. Quis animalios ad modestiam inducere queat, sic affectis præsulibus? Ac tres quidem erant causæ, cur multi etiam ante parum leni & candido erga eum animo essent. Prima, quod in fidei negotio cum eo minimè consentiebant, nisi quantum id ipsis, cogente multitudine, necessariò faciendum erat. Altera, quod dolorẽ ex ipsius electione conceptum nondum omnino ex animis eiecerãt. Postrema, quod se longè multumque ab eo gloria superari acerbissimè ferrent: tametsi id confiteri turpissimũ esset. Orta est & alia quædam simultas, quę hęc omnia redulcerauit. [82] Nam cum patria nostra in duas prouincias & Metropoles diuisa esset, ac multa ex priori nouæ Metropoli adiungerentur, ea de causa inter illos dissidium excitatum est. Ille enim æquum esse dicebat, vt cum publicis diœcesibus nostræ quoque simul diuiderentur: ob eamque causam eas parœcias, quæ nouæ prouinciæ nuper adiunctæ fuerant, vt iam ad se attinentes, atque ab illo distractas, vendicabat. Hic contra veteri consuetudini, atque huic diuisioni, quæ olim à Patribus facta fuerat, inhærebat. Atq; ex hac contentione permulta mala, partim iam

Ius asyli in sacra mensa.

80

Matth. 27.

81 *Dilatio pœnæ ad pœnitentiam nos vocat.*

Iac. 4. *1. Pet. 5.*

Bellum inter Episcopos.

Inimicitiæ aduersus Bas. causæ.

82 *Anthimi & Basilij contentio.*

accidebant, partim impendebant. Subtrahebantur conuentus à nouo Metropolita, prouentus diripiebantur, Ecclesiarum Presbyteri, partim sermonum blanditijs illiciebantur, partim immutabantur. Ex quo illud contingebat, vt Ecclesiarum negotia deterius se haberent, vtpote quæ in partes ac studia scinderentur. Homines quippe rerum nouarum studio quodammodo delectantur, ac libenti animo [83] noxas suas obiter elucrantur: faciliusque est constituta labefactare, quam labefactata in pristinum statum reducere. Quod autem illum magis in furorem agebat, [84] Taurici reditus erant, qui ab ipso quidem in transitu cernebantur, verum ad Cæsarienſem deuehebantur; Sancti Orestis prouentus colligere, magni æstimabat: adeo vt ipsius etiam iter facientis mulos aliquando corripuerit, ac, ne vltra progrederentur, cum prædatoria manu prohibuerit. Et quam speciosus his rebus prætextus adhibebatur! Filij spirituales, & animæ, & fidei doctrina, cæteraq; huiusmodi cupiditatis inexplebilis integumenta (res inuentu perfacilis) itemque illud, Tributum hæreticis pendendum non esse: quisquis enim molestiam exhibebat, in hæreticorum numero habebatur. Nec tamen ille Dei sanctus, ac supernæ Ierusalem verè Metropolites, aut cum ijs, qui errabant, abductus est, aut hoc dissimulare ac negligere sustinuit, aut paruum huius mali remedium excogitauit. Sed perspiciamus, quæso, quam magnum & admirandum, & illius (quid enim aliud dicam) anima dignum. Etenim dissidium hoc in Ecclesiæ commodum & incrementum conuertit, atque hanc calamitatem quam pulcherrimè constituit, patria nimirum pluribus Episcopis communita. Ex quo tres præclarissimæ res secutæ sunt. Nam & animarum cura maior suscepta est: & quælibet ciuitas prouentus suos habuit: & bellum hac ratione compressum & extinctum est. Huius consilij vereor ne velut appendix quædam ipse fuerim. Neque enim honestius ac speciosius verbum, quo vtar, occurrit. Nam cum cætera omnia huius viri facta, supra quam dici queat, admirer, vnum hoc laudare nequeo (affectum enim animi confitebor, alioqui nec multis incognitum) eam nimirum, quam in nos adhibuit, nouationem [85] ac diffidentiam: cuius mœrorem ne tempus quidem adhuc exhaurire potuit. Hinc enim mihi omnis vitæ inconstantia & perturbatio manauit, quodque philosophari nequiuerim, aut certè non existimer: tametsi de posteriori non magnopere laborem. Nisi quis tamen hoc à me pro illius purgatione accipiat, quod sublimiora, quam pro hominis conditione, sentiens, atque hinc, prius etiam quam vita excederet, digressus, omnia ad spiritum referebat: atque amicitiæ officia, quæ alioqui sanctè colebat, hic solum aspernabatur, vbi Deum anteponi oportebat, atque antiquiores habere res in spe positas, quam fragiles & caducas. Equidem mihi verendum esse video, ne dum apud eos, qui omnes illius laudes requirunt, negligentiæ culpam vitare cupio, in immodicæ prolixitatis crimen apud eos incidam, qui mediocritatem laudant, quam nec ille contemnebat, sententiam hanc: [86] Modus omnis optimus, in primis laudans, ac per omnem vitæ cursum obseruans. Ego tamen vtriſque contemptis, nempe & ijs, qui breuitatis nimium studiosi sunt, & ijs, qui nulla oratione saturari possunt, hunc ferè dicendi modum tenebo. Alij alio quodam virtutis officio funguntur. Nonnulli etiam ex pluribus virtutis generibus quædam assequuntur. Nemo autem est qui per omnia ad summum vsque grassatus sit, eorum quidem certè, qui nobis noti sunt: verum is apud nos præstantissimus est, qui, vel quamplurima præstiterit, vel vnum quam maximè & præstantissimè. At hic noster ita omnia peragrauit, vt in eo gloriæ materiam quæsiuisse natura videatur. Id quod hac demum ratione perspiciemus. Inopiam quispiam laudat, vitamque suppellectilis expertem, & superuacaneis rebus vacuam? Illi vero quid vnquam fuit præter corpus, ac necessaria carnis integumenta? Diuitiæ autem illi erant nihil habere, & crux, cum qua sola ipsius vita versabatur, & quam maiori in pretio habebat, quam ingentes pecuniæ aceruos. Neque enim quenquam, etiam si maximè cupiat, omnia adipisci posse: at omnia contemnere posse, sicque omnibus rebus præstantiorem sublimioremque se præbere. Hac porro mente præditus, atque ita comparatus, ara quidem opus non habuit, nec inani gloria, nec publico illo præconio, [87] Crates Cratetem Thebanum libertate donat. Non enim optimus videri, sed esse studebat. [88] Nec vero in dolio, atque in medio foro habitabat, vt apud omnes luxum ac delicias sibi compararet, inopiam in rerum copiam nouo modo conuertens: verum pauper erat ab omni glorię cupiditate alienus, atque omnibus facultatibus, quas vnquam habuerat, æquo animo proiectis, leuiter facileque vitæ pelagus transmittebat. Admiranda res est continentia, & paruo contentum viuere, nec à voluptatibus superari, nec à ventre, tanquam à sæuo & sordido domino superari! Quis vnquam tanta inedia fuit, penè etiam dixerim, quis tam carnis expers? Nam voracitates & saturitates ad eos abiecerat, qui ad brutorum naturam propius accedunt, quorumque seruilis atque in terram prona vita est. Ipse autem nihil eorum, quæ post guttur pari deinceps honore sunt, magnum esse censebat: verum necessarijs tantum cibis, quamdiu licebat, vitam tolerabat, atque hunc solum luxum norat, nempe à luxu abstinere, nec ob eam causam pluribus rebus indigere: sed lilia & aues (quibus simplex atque artificij expers pulchritudo est, & victus facilis atque ex tempore quæsitus) ob oculos habere, quemadmodum Christus meus monet, qui carnis paupertatē nostra causa subijt, vt nos ipsius Diuinitate locupletemur. Hinc illi tunica vna, & pallium vnum, & stratus humi lectulus, & illuuies, & vigiliæ (illa eius decora & ornamenta) & suauissima cœna & obsonium, panis & sal, nouum inquam illud condimentum, & potio sobria & vberrima, quam nobis nihil laborantibus fontes profundunt. Ex quibus, imò cum

Homines nouitatum studiosi.

Stomachatur Greg. se Sasimi præfectum.

Modus optimus, Cleobuli sententia.

Basilij paupertas.

Basilij in victu continentia.

cum quibus, morbi ac morborum curationes promanarunt: quod commune vtriusq; nostrum studium fuit. Oportebat enim me, cum in alijs rebus inferior essem, calamitatum saltem æquam partem habere. Magna res est virginitas, & cœlibatus, atque in Angelorum, naturęque singularis ordine censeri. vereor enim dicere Christi, qui cum propter nos genitos gignendus esset, ex Virgine gignitur, 89 virginitatem velut lata lege sanciens, vt hinc abducentem ac mundum contrahentem, vel potius mundum ad mundum transmittentem, præsentem nimirum ad futurum. Quis igitur magis quam ille, aut virginitatem in pretio habuit, aut carni leges imposuit, idque non suo tantum exemplo, sed etiam per ea quibus operam dedit? Cuius sunt virginum cœnobia? cuius præcepta illa litteris mandata, quibus cum omnes sensus coercebat, tum membra omnia componebat, ac virginitatem verè colere admonebat, pulchritudinẽ, ab ijs rebus, quæ aspectu sentiuntur, ad ea, quæ oculorum obtutum fugiunt, conuertens, atque id quidem, quod externum est, debilitans, flammæque materiam subtrahens, quod autem internum & occultum est, Deo, qui solus purarum animarum sponsus est, atque insomnes animas; si modo cum claris lampadibus & copiosa olei alimonia obuiam ipsi prodierimus, secum introducit, spectandum offerens. 90 Cùm igitur solitaria vita, & ea, quę societate gaudet, vt plurimum inter se dissiderent, ac pugnarent: neutraque omnino, vel commoda, vel incommoda sua pura & immixta haberet, verum illa magis quidem tranquilla & composita esset, ac Deo animos copularet: cæterum ob eam causam fastu non careret; quod virtus non exploraretur, nec in comparationem veniret; hæc autem magis quidem actuosa & vtilis esset, verum à tumultibus minus libera; præclarè eas inter se reconciliauit ac permiscuit, pietatis nimirum gymnasia & monasteria extruens, non tamen longo interuallo ab ijs, qui in sodalitio viuunt, remota, nec velut muro quopiam interiecto ea distinguens atque à se inuicem separans, verum propè coniungens ac dirimens: vt nec contemplatio communicationis expers esset, nec actio contemplatione careret: sed quemadmodum terra & mare, ita etiam hæ duæ vitæ commoda sua inter se communicantes, ad vnicam Dei gloriam concurrerent. Quid præterea? Pulchra res est benignitas & pauperum alendorum studium, atque humanę infirmitati opem ferre. Paulum extra ciuitatem pedem effer, 91 ac nouam ciuitatem conspice, illud inquam, pietatis promptuarium, commune locupletum ærarium, in quod non modò redundantes ac superfluæ opes, sed iam necessariæ quoque facultates propter illius cohortationes reconduntur, tineas excutientes, fures non oblectantes, inuidiæ certamen, & temporis corruptionem effugientes. In quo morbus æquo animo toleratur, & calamitas beata censetur, & misericordia exploratur. 92 Quid cum hoc opere Thebas septem portas habentes, quid Ægyptias illas comparem? Quid muros Babylonicos & Caricum Mausoli sepulchrum, & Pyramides, & Colossi æs immensum, & delubra mira magnitudine atque eleganti arte confecta, iam euersa & prostrata, cæteraque omnia, quæ homines admirantur, atque historijs prodiderunt: ex quibus omnibus præter inanem quandam & exiguam gloriam nulla prorsus vtilitas ad extructores redijt? Mihi vero nulla res perinde admirabilis videtur, atque compendiaria hæc ad salutem via, facilis in cœlum ascensus. Non iam oculis nostris triste & miserandum spectaculum proponitur, homines ante mortem vita functi, ac plurimis corporis membris mortui, ciuitatibus expulsi, domibus, foro, aquis, hominibus etiam sibi charissimis, nominibus potius quam corporum lineamentis agnoscendi: nec in publicis cœtibus & conuentibus per sodalitia & contubernia offeruntur, non iam misericordiam ob morbum, sed odium sui concitantes, miserabilium cantionum artifices, si quibus tamen vox quoque ipsa supereſt. Quid res nostras omnes tragicis verbis prosequar, cum nulla oratio huic calamitati par inueniri queat? At ille omnium maximè nobis persuasit, vt cum homines simus, homines ne contemnamus, nec per nostram in illos crudelitatem, Christum, vnum omnium caput, ignominia afficiamus: sed in alienis calamitatibus nobisipsis optimè consulamus, Deoque misericordiam, qua ipsi egemus, fœneremur. Quocirca ne labra quidem vir nobilis, & nobilibus ortus, gloriaque clarissimus, ægrotis admouere grauabatur, verum vt fratres amplectebatur, non, vt quispiam fortasse existimauerit, inanem gloriam captans (quis enim ab hoc affectu remotior?) verum per philosophiam suam hoc alijs præscribens, vt ad ægrorum corporum curationem accedere non vererentur. Ita non modò loquendo, sed etiam tacendo, monitoris partes obibat. Nec vero ciuitas quidem ad hunc modum se gerebat, regio autem atque externa loca non item: quin potius omnibus populi Antistitibus benignitatis erga pauperes & munificentiæ certamen commune proposuit. Et aliorum quidem coci, & lautæ mensæ, & cupediariorum lenocinia & scitamenta, & elegantes currus, & vestes molles lateque diffluentes: Basilij autem, ægroti & vulnerum curationes, & Christi imitationes: non quidem sermone, sed opere lepram purgantis. Quid ad hæc nobis dicturi sunt, qui homini fastum supercilium- que obijciunt? iniqui sanè & acerbi rerum huiusmodi iudices, 93 eosque, qui regulæ non sunt, ad regulam admouentes. An vero fieri potest, vt qui leprosos deosculetur, & huc vsque se demittat, aduersus sanos & valentes supercilium attollat? qui carnes continentia & inedia conficiat, inani animi fastu inflatur? qui Pharisæum damnet atque illius ex arrogantia depressionem commemoret, Christumque ad formam vsque serui lem sese demisisse, & cum Publicanis comedisse, & discipulorum pedes abluisse, nec crucem recusasse sciat, vt peccatum *meum* affigeret (quanquam quid hoc mirabilius, 94 Deum, qui capi atque expu-

Bas. & Greg. morbis obnoxij. 89

Basilij monastica leges.

Matth. 25. 90

Solitariæ & communis vitæ diſsidiũ.

Simile.

Basilij studiũ erga pauperes. 91

92

Eleemosynæ studium cõpendiaria ad cœlum via.

Ephes. 4.

Bas. ægrotos pauperes osculatur.

Basilius fastus insimulatur. 93

Luc. 18.

Philip. 2.

Luc. 5.

Ioan. 13. 94

gnati nequit, ac perpessione omni sublimior est, pendentem, & quidem cum latronibus, ac
Matth.27. prætereuntium ludibrio expositum intueri?) idem tamen supra nubes se efferat, atque omnibus anteponat, quemadmodum ijs videtur, qui ipsius virtuti inuident? Verum illi, vt opinor, morum constantiæ & grauitati fastus nomen imposuerunt. At ijdem homines facilè quoque mihi facturi videntur, vt & fortem temerarium appellent, & prudentem ac circumspectum timidum, & temperantem agrestem & inhumanum, & iustum asperum & contuma-
95 cem. 95 Neque enim hoc quidam malè tradiderunt, virtutibus finitima & quodammodo vici-
Virtutibus vitia finitima. na esse vitia, nihilque facilius esse, quam vt ab illis, qui huiusmodi rerum scientiam nō tenent, res quædam aliud esse iudicetur, quam reuera sit. Quis enim magis aut virtutem coluit, aut vitium coercuit? Quis vel officio probè functis benigniorem ac suauiorem, aut peccantibus seueriorem se præbuit? vtpote cuius vel pertenuis risus laudatio esset, & silentium obiurgatio, in propria nimirum cuiusque conscientia culpam explorans ac puniens. Quod si non lepidus
Pulchra similitudo. quispiam & facetus erat, nec circumforaneus, nec ex eo quod omnibus omnia fieret, plerisque gratus & acceptus, quid tum? Nonne laudem potius quam reprehensionem hoc nomine meretur, saltem apud mente præditos? Nisi quis leonem etiam accusandum putet, quod non simiæ vultum, sed toruum quendam & horrificum ac regium præferat: cuius ipsæ quoque saltationes fortes & generosæ sunt, & cum admiratione iucundæ: atque etiam histriones vt suaues & humanitatis plenos admiretur, quoniam populi voluptatibus inseruiunt, colaphósque sibi inuicem in malam impingendo, strepitumque ciendo, risum ei mouent. Quanquam etiam, si hoc quæramus, quis in cœtibus adeo iucundus, quantum quidem ipse cognosco, qui ipsius maximè periculum feci? Quis in narrando festiuior? Quis in iocando argutior? Quis in obiurgando lenior? sic vt neque increpatio in temeritatem, neque indulgentia in mollitiem recideret, sed vtriusque excessum fugeret, vtroque cum ratione & tempestiuè vtens,
Eccle.3. iuxta Salomonis leges, omnibus rebus tempus constituentis. Sed quid ista sunt, præ illius di-
Basilij eloquentia. cendi facultate, palmaque doctrinæ, qua extremas orbis partes inter se conciliauit? Adhuc in montis radicibus versamur, à vertice remoti: adhuc fretum traijcimus, relicto magno &
96 profundo Oceano. Sic enim existimo, si 96 qua vnquam tuba fuit, vel futura est, in aerem quam longissimè penetrans, aut vox Dei totum orbem comprehendens, aut vniuersæ terræ motus nouo quodam & mirando modo exortus, hæc omnia vocem illius ac mentem fuisse, tantum omnes à tergo relinquentem, atque infra se collocantem, quantum nos brutorum naturam superamus. Quis seipsum magis Spiritui purgauit, atque ita se comparauit, vt dignus esset, qui oracula diuina explanaret? Quis rursum maiore scientiæ luce collustratus est, atque in profunda Spiritus prospexit, ac cum Deo, quæ Dei sunt, exquisiuit? Quis porro sermonem habuit animi sensa melius exponentem, ita vt neutra parte, vt plerique, claudicaret, nempe vel mente sermone destituta, vel sermone mentem haud æquo gradu sequente: verum parem in vtraque re laudem obtineret, parque ipse sibi haud dubiè esset, ac verè integer & perfectus.
1.Cor.2. Ac quædam Scriptura hoc Spiritui sancto tribuit, quod omnia scrutetur, etiam profunda Dei, non vt ignorans, sed vt ex eorum contemplatione summam voluptatem capiens. Basilius au-
97 tem omnia, quæ Spiritus sunt, perscrutatus est. Ex eoque mores omnes erudiuit, ac 97 sublimi-
Psal.18. ter loqui docuit, hominumque animos à rebus præsentibus abstractos ad futura traduxit. Laudatur apud Dauidem Solis pulchritudo, & magnitudo, & cursus, & celeritas, & vis ac facultas: quippe qui sponsum splendore, gigantem magnitudine referat, ac longè lateque pro-
Basilij cum Sole comparatio. grediendo tantam vim habeat, vt ab extremis extrema æquè collustret, nec locorum interuallis ipsius feruor vllo modo minuatur. Basilio autem pulchritudo, virtus fuit, magnitudo, Theologia, cursus, perpetua virtutis agitatio, per quotidianos ascensus ad Deum ferens; potentia, doctrinæ semen ac distributio. Itaque ne hoc quidem mihi dicere verendum est, in omnem terram sonum illius exijsse, atque in fines orbis terræ vim illius verborum: quod de Apo-
Psal.18. Rom.10. stolis Paulus dixit, à Dauide mutuatus. Quænam hodie alia vllius conuentus lætitia? quæ conuiuiorum voluptas? quæ fori? quæ Ecclesiarum? quæ principum & priuatorum deliciæ, quæ monachorum, aut eorum qui societate gaudent? quæ eorum, qui se à negotijs remouerunt, vel eorum qui in rebus gerendis versantur? quæ eorum qui prophanæ, vel eorum qui nostræ disciplinæ studium profitentur? Vna & per omnia, & maxima oblectatio, illius volumina & lucubrationes. Nec scriptoribus materia vlla alia & copia post eum præter ipsius scripta suppetit. Silentur vetera, quæcunque in diuinorum oraculorum explanatione à quibusdam elaborata sunt: noua prædicantur, atque is apud nos eruditissimus habetur, qui libros ipsius, quam maximè intelligit, ac lingua versat, auribusque instillat. Vnus enim omnium loco studiosis ad eruditionem comparandam sufficit. Hoc tantum de eo dicam.
Basilij libros laudat. Cum Hexaëmeron illius in manus sumo, atque in ore habeo, cum Creatore coniungor, ac creationis rationes cognosco, Creatoremque magis admiror ac suspicio, quam prius solebam, cum solo aspectu magistro vterer. Cum libros eos, quibus hæreticorum scripta refutat, lego, Sodomiticum ignem cerno, quo improbæ ac sceleratæ linguæ in cinerem redi-
98 guntur, 98 aut Chalanæ turrim, vt malè constructam, ita rectè interruptam atque deletam. Cùm ea, quæ de Spiritu sancto scripsit, euoluo, Deum, quem habeo, nanciscor, veritatem libero & fidenti animo prædico, illius videlicet Theologiæ atque contemplationi insistens.
99 Cùm alias eius enarrationes perlego, quas ijs, qui hebetiori ingenio sunt explicat 99 trifariam

in

in solidis cordis sui tabulis describens, eo adducor, vt non in externo litteræ cortice pedem figam, nec verborum tantum superficiem spectem, sed vlterius progrediar, atque ex profundo in profundum transeam, abyssum per abyssum inuocans, ac per lumen lumen inueniens, quoadusque ad summum tandem verticem peruenero. *Psal. 41. & 35.* Cùm Martyrum Encomia lego, corpus contemno, & cum iis, qui laudibus efferuntur, animo versor, atque ad certamen excitor. Cùm Orationes eas, quas de moribus ac bene viuendi ratione scripsit, in manus accipio, animo & corpore purgor, templumque Dei capax efficior, atque instrumentum musicum à Spiritu pulsatum, diuinamque gloriam & potentiam canens. Per eas corrigor & concinnor, atque diuina quadam immutatione alius ex alio efficior. Quoniam autem Theologiæ mentionem feci, eiusque in dicendo sublimitatis, qua ille in eo potissimùm argumenti genere vsus est: hoc adhuc superioribus adiungam. Simplicibus enim & imperitis vtilissimum est prouidere, ne damno afficiantur, malè & sinistrè de ipso existimantes. Mihi verò ad improbos & malignos oratio est, qui ex eo quòd alios calumniis incessunt, vitiis suis opem ferre moliuntur. Ille etenim pro recta doctrina, sanctæque Trinitatis coniunctione & condeitate, aut si quo magis proprio & perspicuo verbo res ea notari potest, non modo de throno, ad quem ne ab initio quidem cupidè prosiliit, exturbari ac deiici, sed etiam exilio, & morte, atque ante variis cruciatibus affici, prompto alacrique animo tulisset, ac lucro potius quàm periculo deputasset. Hoc verò ità esse apertè declarant ea, quæ & fecit, & passus est: vt qui etiam ob veritatis defensionem exilio mulctatus, nihil aliud negotij susceperit, quàm vni ex asseclis, vt se acceptis pugillaribus sequeretur, imperaret. Cæterum 100 sermones cum iudicio disponere, de Dauidis consilio & sententia necessarium esse iudicabat, ac belli tempus, & hæreticorum principatum aliquantisper tolerare, quoad libertatis tempus successisset, linguæque libertatem ac licentiam attulisset. Illi enim nudam & apertam vocem de Spiritu sancto, quòd Deus esset, arripere studebant, (quod quidem tametsi verum erat, impium tamen illis, atque improbo impietatis antistiti videbatur) vt eum quidem cum Theologica lingua ciuitate pellerent, ipsi autem Ecclesiam occuparent, eamque sceleris sui propugnaculum efficerent, atque hinc deinde, velut ex arce quadam, id omne, quod reliquum erat, popularentur. At ille in aliis quidem vocibus è Scriptura petitis, testimoniisque minimè dubiis eandem vim habentibus, necessariisque argumentis, aduersarios ita comprimebat, vt nullo modo repugnare ac contrà niti possent: sed, quæ maxima sermonis virtus & prudentia est, propriis vocibus constringerentur: quemadmodum is liber, quem hoc argumento edidit, perspicuè ostendet, in quo calamum quasi ex Spiritus pyxide mouet. Sed tamen propriam vocem interim vsurpare differebat, tum ab ipsomet Spiritu, tum à synceris ipsius propugnatoribus in gratiæ loco hoc petens, ne hoc suo consilio offenderentur, nec committerent, vt dum vnam voculam mordicus retinere conarentur, propter inexplebilem cupiditatem omnia perderent, conuulsa nimirum turbulento tempore ac distracta pietate. Ipsos enim nihil ex eo incommodi ac detrimenti accepturos, si vocabula paulum immutarentur, modò aliis verbis eadem docerentur (neque enim salutem nostram in verbis potius, quàm in rebus consistere: quippe cùm ne Iudæi quidem reiiciendi sint, si ad aliquod tempus pro Christo vocem vncti sibi concedi postulantes, in nostrum numerum atque ordinem ascribi velint) at Reipub. non posse maiorem perniciem ac pestem afferri, quàm si Ecclesia ab hæreticis occuparetur. Nam quòd alioqui meliùs quàm quiuis alij, Spiritum sanctum Deum agnosceret, cùm ex eo perspicuè constat, quòd & hoc sæpe de loco superiore, quoad per tempus licebat, prædicauit, & priuatim apud eos, à quibus interrogabatur, haud cunctanter confessus est: tum verò in suis ad me sermonibus apertius id demonstrauit (neque enim quicquam vnquam, cùm de his rebus mecum colloqueretur, animo tectum occultumque habuit) non simpliciter hoc affirmans, sed, quod antea ipsi perrarò acciderat, sibi rem omnium maximè horrendam imprecatus, nempe vt ab ipso Spiritu excideret, nisi cum Patre & filio Spiritum, vt consubstantialem & honore parem, veneraretur. Quòd si quis me in tantis quoque rebus illius socium admiserit, aliquid, quod plerisque incognitum antè fuit, euulgabo. Nam cùm tempus in summas angustias nos redigeret, hanc ipse rationem inibat, vt sibi quidem verbi dispensationem, nobis autem, quos ob nominis obscuritatem nemo in iudicium adducturus, patriaque iecturus esset, loquendi libertatem committeret. Atque ita Euangelium nostrum firmum & validum erat, vtriusque præsidio suffultum. Nec verò hæc eò à me commemorata sunt, vt illius existimationem oratione mea defenderem (præstantior enim est, quàm vt accusatoribus, si qui tamen sunt, in ipsius famam quicquam liceat:) sed ne quidam, pietatis normam ac regulam solas eas voces, quæ in illius libris reperiuntur, esse existimantes, imbecilliorem fidem habeant, eamque de diuinitate disserendi rationem, quam ei tempus illud non sine Spiritus numine afferebat, in prauitatis suæ confirmationem trahant, verùm eorum, quæ ab eo scripta sunt, sensum ac scopum, quem sibi, dum hæc scriberet, proponebat, expendentes, tum ad veritatem magis accedant, tum iis, qui in impietate versantur, os obstruant. Mihi quidem, omnibusque, quibus charus sum, vtinam adsit illius Theologia. Atque adeò, huiusce viri, quantum ad hanc rem attinet, puritati vsque adeo confido, vt præter alia omnia hoc quoque cum eo commune habere non recusem: ita vt illi mea, mihi viciſſim illius omnia, & apud Deum, & apud candidissimos

Mali aliis obtrectando vitia sua tegere studeant.

100 *Psal. 111.*

Pneumatomachos inuit.

Pietas non in vocibus sed in rebus sita.

Basilij de Spiritu sancto fides integra.

quoſque homines, aſcribantur. Nam neque Euangeliſtas idcirco inter ſe pugnare dixerimus, quoniam alij in exponenda Chriſti humanitate plus operæ poſuerunt, alij ad explicandam diuinitatis materiam ſe contulerunt: atque alij ab his rebus, quæ ſecundùm nos ſunt, alij ab iis, quæ ſupra nos ſunt, auſpicati ſunt: ſic videlicet prædicationem inter ſe partiti, vt eorum, qui eam excipiebant, vtilitas ferebat, atque à Spiritu, qui in ipſorum animis erat, ita informati edoctique. Age igitur, cùm multi viri, tum in veteri, tum in nouo Teſtamento pietate clari & illuſtres fuerint, legiſlatores, militares duces, Prophetæ, doctores, fortes vſque ad ſanguinis profuſionem, cum illis BASILIVM noſtrum conferamus: atque hinc, qualis fuerit, agnoſcamus. Adam Dei manu, ac deliciarum paradiſi, & prima lege dignus habitus eſt: tamen ille (ne quid ob parentis noſtri reuerentiam contumeliosè dicam) præceptum minimè ſeruauit. Hic autem & illud accepit, & ſeruauit: nec ex ſcientiæ ligno incommodi quicquam accepit: nec verò dubito, quin flammeum gladium prætergreſſus, ad Paradiſum peruenerit. Enos primus ſpe adductus eſt, vt Dominum inuocaret: hic autem non ſolum inuocauit, ſed, quod inuocatione multò præſtantius eſt, aliis quoque prædicauit. Enoch tranſlatus eſt, exiguæ pietatis præmium (fides enim adhuc in vmbris erat) hac tranſlatione conſecutus, vitæque ſequentis periculum effugit: huius autem vita omnis nihil aliud quàm tranſlatio erat, quippe qui perfectè in vita perfecta probatus & exploratus fuerit. Noe arcam fidei ſuæ commiſſam accepit, & ſecundi mundi ſemina paruo ligno credita, atque aduerſus aquarum vim conſeruata: hic autem impietatis diluuium effugit, ſuamque ciuitatem arcam ſalutis effecit, in hæreticorum vndis facilè & leniter ſupernatantem, atque ex eo vniuerſum orbem recuperauit. Magnus Abraham, & Patriarcha, & nouæ victimæ mactator, cùm, quem ex promiſſione acceperat, beneficij authori offerens, victimam promptam & alacrem, atque ad cædem properantem Atqui nec parua huius noſtri laus eſt, qui ipſum Deo obtulit, nec quicquam in eius locum, tanquam ipſi par (quidnam enim illud eſſet?) ſubſtitutum eſt, ſed plenè perfecteque litatum. Iſaac etiam, antequam in lucem ederetur, promiſſus eſt: hic autem ſponte ſeipſum promiſit, ac Rebeccam, hoc eſt, Eccleſiam, non procul quæſitam, ſed è propinquo aſſumptam vxorem duxit, nec per ſeruilem legationem, ſed diuino beneficio conceſſam atque commiſſam: nec in filiorum prælatione circumuentus eſt, ſed vnicuique, quod promerebatur, cum Spiritus iudicio & delectu ſine vlla fraude ac circunſcriptione tribuit. Iam verò Iacobi [101] ſcalam, & columnam eam laudo, quam Deo vnxit, eius præterea cum eo colluctationem, quæcunque tandem illa erat: vt quidem ipſe opinor, humani moduli cum diuina ſublimitate comparatio & contentio, vnde etiam procreatæ naturæ deuictæ notas gerit. Quin & illius circa ouium greges artificium & felicitatem, & duodecim ex eo natos Patriarchas, benedictionum partitionem cum egregia futurarum rerum prædictione coniunctam laudibus veho. At huius quoque, non conſpectam tantùm, ſed & tranſitam & per quotidianos virtutum gradus conſcenſam ſcalam laudo, & columnam, quam Deo, non quidem vnxit, ſed erexit, impiorum dogmata ad infamiæ ſempiternæ notam inuſta continentem, eamque dimicationem, quam, non aduerſus Deum, ſed pro Deo ſuſcepit, hæreticorum dogmata deiicientem ac proſternentem: ac præterea paſtoralem illius artem, ex qua locupletatus eſt, plures oues inſignitas, quam ſigni expertes adeptus: elegantem item & numeroſam ſobolem ſecundum Deum progenitam, ac denique benedictionem, qua multos ſuffulciuit. Ioſeph frumenti diſtributor fuit, ſed Ægypti duntaxat, neque id ſæpius, nec niſi corporeo modo. At hic, & omnium, & ſemper, & ſpirituali modo: quod quidem illa frumenti diſtributione mea quidem ſententia longè præſtantius auguſtiuſque cenſendum eſt. Cùm Iob Huſſita, & tentatus eſt, & ſuperior diſceſſit, confectiſque certaminibus illuſtri præconio victor pronunciatus eſt: vt qui nullo incurſantium acerbitatum (quæ multæ fuerunt) impetu concuſſus & labefactatus fuiſſet, ſed tentatorem abundè ſuperaſſet, atque amicorum, calamitatis arcanum ignorantium, ſtultitiam ac temeritatem repreſſiſſet, Moſes & Aaron in ſacerdotibus eius. Et magnus quidem Moſes, qui Ægyptum vexauit, populum in ſignis multis prodigiiſq; ſeruauit, intra nubem proceſſit, duplicem legem ſanxit, literalem nimirum externè, ſpiritualem internè. Aaron autem, Moſis, & corpore, & ſpiritu frater, pro ſalute populi preces & ſacrificia ad Deum adhibens, magni illius & ſacroſancti tabernaculi myſtes, quod fixit Dominus, ac non homo. Vtriuſque horum ille æmulus fuit, hæreticam & Ægyptiam nationem, non corporeis, ſed ſpiritualibus plagis excrucians, populum autem acquiſitionis, bonorum operum ſectatorem ad promiſſionis terram ducens, tabuliſque, quæ non perfringuntur, ſed conſeruantur, leges non iam obſcuras & adumbratas, ſed omni ex parte ſpirituales inſcribens, atque adeo in ſancta ſanctorum non ſemel quotannis, ſed ſæpius, & vt ita dicam, quotidie ingrediens, atque hinc nobis ſanctam Trinitatem detegens, ac poſtremò non per fluxas & caducas aſperſiones, ſed per æternas purificationes populi labes eluens. Quid pulcherrimum habuit Ioſue? militare imperium, & portionum diſtributionem, terræque ſanctæ occupationem. Quid noſter? nónne imperator, nónne dux eorum, qui ſalutem per fidem aſſequuntur? nónne diuerſarum hereditatum ac manſionum, quæ apud Deum ſunt, aſſignator, quas militibus ſuis diſtribuit? adeo vt hac quoque voce ipſe vti poſſit, funes ceciderunt mihi in præclaris.

Baſilius cum ſummis viris comparatur.

Enos. Geneſ. 4.

Enoch. Geneſ. 5.

Noe. Geneſ. 7.

Abraham. Geneſ. 22.

Iſaac. Geneſ. 18.

Geneſ. 24.

Geneſ. 27.

[101]

Iacob. Geneſ. 28.

Geneſ. 30.

Geneſ. 49.

Ioſeph. Geneſ. 49.

Moſes. Pſalm. 98.

Aaron.

Hebr. 8.

Ioſue.

præclaris. Et rursus: In manibus tuis sortes meæ. sortes vtique iis, quæ humi serpunt, ac diripi possunt, multò præstantiores. Atque, vt Iudices, & Iudicum clarissimos quosque prætereamus, Samuel inter eos, qui inuocant nomen eius, atque ante natiuitatem donatus, & post natiuitatem confestim sacer, ac cornu suo reges & sacerdotes vngens. Quid BASILIVS? Nónne ab infantia, & ab ipsa matrice, Deo consecratus, ac cum diploide altari oblatus est, & cœlestia perspiciebat, & Christus Domini erat, atque vnctor eorum, qui ex spiritu perficiebantur? Dauid inter reges clarus & celebris, cuius, cùm multæ de hostibus victoriæ ac triumphi historiis proditi sunt, tum præcipuum decus & ornamentum est mansuetudo, & ante regiam dignitatem vis citharæ malum spiritum incantans. Salomon cordis latitudinem à Deo postulauit, & obtinuit, eoque sapientiæ & contemplationis progressus est, vt omnes ætatis suæ mortales nominis celebritate superaret. BASILIVS autem, nisi me opinio fallit, nec illi lenitatis, nec huic sapientiæ laude quicquam, aut minimum certè concedit: adeò vt Imperatorum quoque, qui dæmonum intemperiis agitabantur, furorem emolliret, nec regina tantùm Austri, aut quidam duntaxat homines, sapientiæ ipsius fama commoti, è finibus terræ ad eum se conferrent, sed omnibus orbis finibus sapientia ipsius nota esset. Ac, quæ de Salomone sequuntur, silentio præteribo: sunt autem ea cunctis conspicua & explorata, etiam si nos dicere supersedeamus. Heliæ libertatem orationis, quam aduersus tyrannos adhibuit, ac per ignem raptum laudas? Elisæi etiam pulchram hereditatem, meloten inquam illam, quam Heliæ spiritus comitatus est? Huius quoque vitam lauda, in igne traductam, id est, in tentationum agmine, ac salutem per ignem partam, vrentem quidem illum, sed non perurentem (quod de admirando illo rubo Scriptura prodidit) sublimitusque illi concessam pellem, nimirum carnis maciem. Mitto rore perfusos in flammis adolescentes, & in ventre ceti precantem fugitiuum Prophetam, atque ex bestiæ præcordiis quasi è thalamo prodeuntem: & iustum illum, leonum furorem in lacu vincientem. Mitto septem Machabæorum dimicationem, qui cum sacerdote & matre in sanguine, atque 102 omnis generis tormentis consummati sunt. Quorum ille tolerantiam æmulatus, gloriam quoque retulit. Transeo iam ad nouum Testamentum, ac iis qui hic laude atque gloria floruerunt, ipsius vitam conferens, ex discipulis magistrum ornabo. Quis præcursor Iesu? Ioannes, vt vox sermonis, & vt lucerna luminis, ante quem & in virtute exiliit, & ad inferos per Herodis furorem transmissus est, vt illic quoque mox venturum prædicaret. Quòd si cui audacior hæc fortè videatur oratio, illud prius cogitet, me in hac comparatione non id agere, vt ei, qui inter natos mulierum omnes superauit, BASILIVM, vel anteponam, vel exæquem: sed vt eum ipsius imitatorem fuisse, atque ex eius forma & charactere nonnihil in se ipso gessisse ostendam. Non enim probis viris exiguam laudem affert, summorum virorum vel parua imitatio. An non enim philosophiæ illius simulachrum perspicuè in seipso expressit? Ipse quoque in deserto habitauit. Ipse quoque noctu, ne quis hoc sciret, aspera veste tectus est. Ipse quoque idem cibi genus adamauit, Deo videlicet per continentiam se purgans. Ipse denique dignus etiam habitus est, qui Christi præco fieret, etiamsi non præcursor: atque ad eum egrediebatur non solum omnis finitima regio, sed etiam externa & longè dissita. Ipse quoque inter duo testamenta medius, illius videlicet literam euertens, huius autem spiritum in publicum efferens, ac per externæ & visibilis legis euersionem occultam legem implens. Petri zelum, Pauli contentionem atque animi vigorem imitatus est, illorum inquam clari nominis virorum, & transnominatorum, atque vtriusque fidem: filiorum Zebedæi grandiloquentiam: Discipulorum omnium frugalitatem & superfluarum rerum contemptum. Propterea claues etiam cœlorum ipsi committuntur, nec ab Hierosolyma tantùm vsque ad Illyricum, sed maiorem circulum Euangelio comprehendit, filiusque tonitrui, non quidem nominatur, at efficitur, atque ad Iesu pectus positus, illinc vim dicendi & sententiarum profunditatem haurit. Nam Stephanus fieri, quanquam id parato esset animo, prohibitus est, pudore nimirum ac reuerentia compresso lapidantium impetu. Atque etiam, ne singula persequar, de his rebus breuius adhuc & compendiosius loqui possum. Ille enim bonarum rerum alias inuenit, alias imitatus est, alias superauit. In quantum autem per omne virtutis genus grassatus est, omnibus nostræ memoriæ hominibus palmam præripuit. Vnum ad omnia adiiciam, idque breue. 103 Tanta ipsius virtus gloriæque præstantia fuit, vt multa etiam ex paruis illius virtutibus, atque adeò ex corporeis defectibus ab aliis ad gloriam nominisq; claritatem parandam excogitata sint. Cuius generis sunt, pallor, barba, certus incedendi modus, tum etiam ad loquendum minimè promptum esse, sed vt plurimùm cogitabundũ atque intrò collectum (id quod multi non rectè imitantes, nec animaduertentes, in odiosam quandam tristitiam inciderunt) vestis etiam genus, & lecticæ species, & cibi sumendi modus: quorum nihil ille dedita opera, sed simpliciter ac fortuitò factitabat. Ac multos iam Basilios specie tenus videre licet, statuas nimirum in vmbris: multum enim fuerit 104 si repetitam Echus vocem esse dixero. Nam illa quamuis postremam duntaxat vocis partem, expressius tamen effingit: hi autem longius ab eo distant, quàm quantùm accedere concupiscunt. Illud verò non iam parui, sed maximi etiam momenti ad gloriam haud immeritò existimatur, consuetudinem cum eo aliquando habuisse, aut eum coluisse, aut quidpiam ab eo ioco vel serio dictum aut factum monimenti loco ferre: (quemadmodum ipse

Psalm.15. *Psalm.30.* *Samuel.* *1. Reg. 1.* *1. Reg. 16.* *Dauid.* *1. Reg. 16.* *3. Reg. 4.* *3. Reg. 10.* *Matth. 12.* *Helias.* *3. Reg. 18.* *4. Reg. 2.* *Dan. 3.* *Ion. 2.* *Dan. 14.* *1. Mach. 6.* 102 *Ioan. Baptista.* *Luc. 3.* *Ioan. 1.* *Summos viros vel parũ imitari præclarum.* *Rom. 15.* *Marc. 3.* *Ioan. 13.* 103 *Quidam Basilij etiam vitia imitati sunt.* *Multi Basilij specie tenus.* 104

ipſe quoque me hoc nomine ſæpe gloriatum eſſe ſcio :) quoniam quæ ab illo velut obiter fiebant, multò præſtantiora erant, quàm ea in quibus alij elaborant. Cùm autem curſu confecto, ac fide ſeruata diſſolutionis deſiderio teneretur, tempuſque coronarum inſtaret, atque illud quidem non audiuiſſet, Aſcende montem, & morere, verùm, Morere atque ad nos aſcende: hic quoque miraculum edit, ſuperioribus haud quaquam inferius. Nam cùm fermè mortuus & exanimis eſſet maximaque ex parte vita perfunctus, circa extremos ſermones robuſtior fit, vt cùm pietatis verbis abſcederet: ac fideliſſimis ſuis cultoribus ad Eccleſiaſticos gradus prouehendis manum & ſpiritum præberet; vt ne ſacrario fraudarentur, quos diſcipulos atque in ſacerdotio adiutores habuerat. Ad ea quæ ſequuntur, grauatim quidem, ſed tamen ſe conferet oratio, licet aliis potius quàm nobis hic ſermo conueniat. Nec enim in dolore philoſophari queo, (etſi, vt philoſopharer, vehementer contenderim) dum mihi commune detrimentum in animo verſatur, & calamitas ea, quæ vniuerſum terrarum orbem inuaſit. Iacebat ille extremos ſpiritus ducens, atque à cœleſti choro, ad quem iampridem oculorum aciem intendebat, expetitus. Effuſa autem circum eum erat tota ciuitas, iacturam hanc ægerrimè ferens, ac diſceſſum, perinde vt tyrannidem, accuſans, eiuſque animam non ſecus ac ſi retineri, atque, vel manibus, vel precibus cogi poſſet, arripere ſtudens. Dementes enim eos calamitas reddebat: nec quiſquam erat, qui non aliquam vitæ ſuæ partem, ſi fieri poſſet, illius vitæ addere, paratus eſſet. Vt autem victi ſunt [105] (oportebat enim eum hominem deprehendi) atque ipſe ad Angelos eos, à quibus abducebatur, poſtremis his verbis habitis, In manus tuas commendo ſpiritum meum, animam lætus exhalauit, non antè tamen quàm ſacroſancta doctrina eos, qui aderant, nonnihil inſtruxiſſet, extremiſque alloquiis meliores effeciſſet: tum verò miraculum omnium, quæ vnquam fuerunt, celeberrimum deſignatur. Efferebatur vir ſanctus, ſanctorum virorum manibus elatus: vnuſquiſque autem operam dabat, alius vt fimbriam, alius vt vmbram, alius vt ſacriferum lectulum arriperet, ac vel ſolum attingeret (quid enim illo corpore ſanctius & purius?) alius vt propius ad eos, qui corpus ferebant, accederet, alius vt aſpectu ſolo frueretur, tanquam eo quoque vtilitatis aliquid afferente. Plena erant fora, porticus, duplicia & triplicia tabulata, hominum deducentium, præeuntium, proſequentium, aſſectantium, in ſe inuicem inſultantium, multa millia hominum omnis generis & ætatis antè eum diem incognita. Pſalmodiæ à luctu vincebantur: patientia doloris magnitudine frangebatur. Certabant noſtri cum exteris, cum Ethnicis, Iudæis, aduenis, iique viciſſim nobiſcum, vtris vberiores lachrymæ vberiorem vtilitatem afferrent. Denique calamitas ea in periculum deſiit. Multæ enim animæ ex vi protruſionis & compreſſionis vnà cum eò exceſſerunt: quæ huius finis nomine felices prædicatæ ſunt, vt diſceſſus ipſius ſociæ, atque vt feruentiorum quiſpiam dixerit, funebres victimæ. Tandem corpus, cùm rapientium manus vix effugiſſet, ac proſequentes ſuperaſſet, in parentum ſepulchro conditur, ac ſacerdotibus ſacerdotum princeps, prædicatoribus magna vox, meiſque auribus inſonans, [106] Martyribus martyr adiungitur. Ac [107] nunc ille quidem in cœlis eſt, illic etiam, ni fallor, [107] ſacrificia pro nobis offerens, & pro populo preces fundens (neque enim ita nos reliquit, vt prorſus reliquerit.) At ego media ex parte mortuus & diſſectus Gregorius, vtpote à magno illo ſocio abruptus, atque acerbam & miſeram vitam trahens, vt conſentaneum eſt eum, qui ab eo diſiunctus ſit, haud ſcio quemnam poſt illius diſciplinam finem nanciſcar. A quo nunc quoque per nocturnas viſiones admoneor, & caſtigor, ſi quando ab officio receſſero. Nec verò ego quidem luctus laudibus adiungo, atque illius vitam oratione pingo, ac tempori communem virtutis tabulam, ſalutiferumque omnibus Eccleſiis, omnibuſque animis exemplum propono, in quod velut in viuam quandam legem intuentes, vitam noſtram dirigemus, vobis autem, qui ab ipſo doctrina ſacra imbuti eſtis, quiequam aliud ſuaſerim, quàm vt eum ſemper ſpectetis, ac tanquam ipſe, & vos videat, & à vobis videatur, ſpiritu inſtruamini. Adeſte iam, ac me circumſiſtite, omnis illius chorus, tam qui ſacrarij eſtis, quàm qui inferioris ordinis, tam qui ex noſtris, quàm qui ex exteris, encomium mecum conficite, alius aliam quampiam illius virtutem exponentes: & conquirentes qui thronis inſidetis, legiſlatorem, qui Rempublicam geritis, ciuitatis principem, ac velut conditorem, plebeij moderatorem, literarum ſtudioſi præceptorem, virgines pronubum, coniugatæ pudicitiæ magiſtrum, ſolitarij eum qui vobis pennas addebat, cœnobiaci iudicem, ſimplices itineris ducem, ſpeculationis amantes Theologum, hilares frænum, calamitoſi ſolatium, ſenes baculum, iuuenes pædagogum, pauperes largitorem, locupletes diſpenſatorem. Quin mihi quoque videntur & viduæ patronum ſuum laudaturæ, & orphani patrem, & pauperes pauperum amatorem, & peregrini hoſpitalem, & fratres fratrum amatorem, & ægrotantes medicum, cuiuſcunque volueris morbi & medicinæ, & ſani ſanitatis cuſtodem, omnes denique eum qui omnibus omnia factus eſt, vt omnes, aut certè quamplurimos lucrifaceret. Habes hæc à nobis BASILI, hoc eſt, à lingua quondam tibi ſuauiſſima, atque honore & ætate æquali. Quæ ſi ad virtutis tuæ meritum propè acceſſerint, beneficium id tuum eſt: te enim fretus, hanc orationem inſtitui. Sin autem longè infrà illius dignitatem & ſpem tuam ſubſtiterint, quid facerem, homo, & ſenectute, & morbo, & tui deſiderio confectus? Quanquam

Deut. vlt.

Mors Baſilij.

Extrema Baſilij verba. Pſalm. 30.

Baſilij funus. Luc. 8. Actor. 5.

Baſilius in cœlo pro viuis orat.

Baſilius mortuus Gregorium noctu monet.

Baſilium alloquitur.

Deo

Deo quoque gratum est, quod pro viribus efficitur. Tu verò, sacrum & diuinum caput, è cœlo nos quæso inspice, [108] carnisque stimulum à Deo nobis ad disciplinam datum, aut precibus tuis siste, aut certè, vt cum forti animo perferamus, persuade: atque omnem nostram vitam ad id, quod maximè conducibile est, dirige: nosque, posteaquam ex hac [108] vita migrauerimus, illic quoque tabernaculis tuis excipe: vt simul viuentes, & sanctam ac beatam Trinitatem, cuius nunc exiguam speciem & imaginem accepimus, puriùs pleniusque cernentes, desideriis nostris finem statuamus, ac bellorum eorum, quæ intulimus, vel pertulimus, hoc præmium referamus. Atque hanc quidem à nobis orationem habes: nos autem vitam post te cum morte commutantes, quis laudaturus est? si quid tamen laude dignum orationi suppeditemus, in Christo Iesu Domino nostro, cui gloria in sæcula. Amen.

Deo gratum quod pro viribus fit.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ

ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ

ΕΙΣ ΤΟΝ ΜΕΓΑΝ

ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ

Ἐπικήδια, εἴτε ἐπιτάφια.

Σῶμα δίχα ψυχῆς ζώειν πάρος, ἢ ἐμὲ ζεῖο,
Βασίλιε Χριστοῦ λάτρι φίλ' ὠϊόμην.
Ἀλλ' ἔτλην, Ϛ ἔμεινα· τὶ μέλλομεν; ἢ μ' ἀναείρας,
Θησεὺς ἐς μακάρων σὺν τε χορεύσασιν;
Μή με λίπῃς, μὴ, τύμβον ἐπόμνυμι, ἤ ποτε σεῖο
Λήσομαι, ἢ δ' ἐθέλων, Γρηγορίου λόγος.

Ἡνίκα Βασιλείοιο θεόφρονος ἥρπασε πνεῦμα,
Ἢ τρομὰς, ἀπασιὼς ἔνθεν ἐπιγομένη,
Πᾶσι μὲν ἐρανίη γραπτὴ γήθησεν ἰόντι,
Πᾶσι δ' Καππαδοκῶν ἐσονάχησε πόλις.
Οὐκ ἄϊον, κόσμος δ' μέν' ἴαχεν· ὤλετο κήρυξ,
Ὤλετο εἰρήνης δεσμὸς ἀρίπρεπέος.

Κόσμος ὅλος μύθοισιν ὑπ' ἀντιπάλοισιν ἀείκως,
Σείεται, ὁ τριάδος κλῆρος ἐμοσθενέος.
Ἀλλ' ἀὶ Βασιλείῳ μεμυκότα χείλεα σιγῇ·
Ἔγρεο, καὶ ἕπτω ζοῖσι λόγοισι σάλος,
Σάλπιγξ τε θυηπολίησι, σὺ γὰρ μόνος ἶσον ἔφωνας,
Καὶ βίοτον μύθῳ, καὶ βιοτῇ λόγον.

Εἷς θεὸς ὑψιμέδων, ἕνα δ' ἄξιον ἀρχιερῆα,
Ἡμετέρη γλυκερὴ εἰ δέ σε, Βασίλιε,
Ἄγγελον ἀτρεκίης ἐριηρέα, ὄμμα φαεινὸν
Χριστιανοῖς, ψυχῆς κάλλεϊ λαμπόμενον.
Πόντε Καππαδοκῶν τε μέγα κλέος εἰσέτι καὶ νῦν
Λίσσο μὲν ὑπὲρ κόσμου, ἱκέσιον δῶρ ἀνάγων.

Ἐνθάδε Βασιλείοιο Βασίλειον ἀρχιερῆα
Θέντο με Καισαρέες, Γρηγορίοιο φίλον.
Ὃν θεὸς κῆρι φίλησαι, θεὸς ὃ οἱ ὄλβια δοίη,
Ἀλλάτε Ϛ ζωῆς ὡς τάχος αὐτάσαι
Ἡμετέρης. Τίπ' ὄνειαρ ὅτι χθονὶ δηθύνοντα
Τήκεσθ', ἐρανίης μνωόμενον φιλίης;

Τυτθὸν ἔτι πνείοντες ἐπὶ χθονὶ, πάντα δ' Χριστῷ
Δῶκας ἄγων, ψυχὴν, σῶμα, λόγον, παλάμας.
Βασίλειε Χριστοῖο μέγα κλέος, ἕρμα ἱερήων,
Ἕρμα πολυσχίστου νῦν πλέον ἀτρεκίης!
Ὦ λόγοι, ὦ ξυνὸς φιλίης δόμος, ὦ φίλ' Ἀθῆναι,
Ὦ βίου βίοτος τηλόθι συνθεσίαι!

Ἴστε τόδ', ὡς Βασίλειος ἐς ἐρανὸν, ὡς τεθέεσται,
Γρηγόριος δ' ἐπὶ γῆς, χείλεσι δεσμὰ φέρων.
Καισαρέων μέγ' ἄεισμα, φαάνταιλε ὦ Βασίλειε,
Βροντὴ ζεῖο λόγος, ἀστεροπὴ σὸς βίος.
Ἀλλὰ Ϛ ὡς ἕδραν ἱερὴν λίπες, ἤθελεν ἕτω
Χριστὸς, ὅπως μίξῃσ' ὡς τάχος ἐρανίοις.

Βέντεα πάντ' ἐδάης τὰ πνεύματος, ὅσσατ' ἔασι
Τῆς χθονίης σοφίης, ἔμπνοον ἱρὸν ἐῆς,
Οἰκουμένῃ λαοῖο θεόφρονος ἡνία τείνας.
Τοῦτο μόνον τῶν σῶν, ὦ Βασίλειε, ὀλίγον.
Χαίροις ὦ Βασίλειε, Ϛ εἰ λίπες ἡμέας ἔμπης.
Γρηγορίῳ τόδε ζοι γράμμ' ἐπιτυμβίδιον:

Μῦθος ὅδ' ὃν φιλέεσκες, ἔχεις χρέος, ὦ Βασίλειε,
Τῆς φιλίης, καὶ ζοι δῶρον ἀπευκτότατον,
Γρηγόριος Βασίλειε τεῇ κονίῃ ἀνέθηκα
Τῶν ἐπιγραμμάτων τῶν σὲ δυωδεκάδα.

EIVSDEM GREGORII IN BASILIVM MAGNVM EPITAPHIA

Hexastichis nunc primum distincta.

FED. MORELLO *interprete.*

O CHRISTI cultor *Basili*, prius ipse putaram
Absque animo corpus viuere, quam sine te.
Vique tuli tamen, ac mansi. An cunctamur abire?
Quin me hinc raptum ad te, cælicolasque vocas?
Ah, ne me hic linquas! testor tua, Magne, sepulchra,
Non te vltra excutiet pectore Gregorius.

Cùm diuini animam *Basilij* numen Olympo
Euexit cupidam, has deseruisse plagas;
Cælestes acies delectabantur eunte:
Ast vrbs, & tellus Cappadocum ingemuit.
Ac simul hanc mundus vocem edidit: Occidit almus
Præco ille, & vinclum fœderis eximij.

Aduersis fœdè quatitur sermonibus orbis,
Quæ Triadis pars est, viribus æquilibris.
Eheu, sunt *Basilij* clausa labella silentis:
Surge age, consistat voce procella tua.
Hostia & augusta. In te consona namque fuerunt
Sermoni vita, & moribus eloquium.

Altitonans Deus vnus; at vnum nostra decentem
Te, *Basili*, norunt, sæcula Pontificem.
Clarum veri præconem, lumenque coruscum
Christigenis, animi nempe decore nitens.
Ponti & Cappadocum laus ingens. Oro, beate
Vt pro mundo stes, dona ferasque Deo.

Hoc me Pontificem *Basilium* Cæsarienses
Ornarunt tumulo, Gregorij socium,
Ex animo mihi dilectum, huic felicia cuncta
Det Deus vt vitam, hanc obtineatque cito.
Quid tabescentem iuuat in tellure morari
O Estro cælestis percitum amicitiæ?

Paululum adhuc terris spirabas, omnia CHRISTO
Largitus, mentem, pectora, verba, manus.
O *Basili*, magnum CHRISTI decus; arx sacra mystis,
Et vero secto in plura columna patens.
O studia, amplaque amicitię domus: ô bonę Athenæ,
O vitæ sanctæ pacta beata diu!

Scitote vt voti compos *Basilius* in axe est,
Gregoriusque solo vincula fert labijs.
Cæsareæ *Basili* cultorum amplissima fama,
Sermo tuus tonitru, vitaque fulgor erat.
Sic tamen augustam liquisti, Maxime, sedem,
Cum CHRISTO placuit Te petere astra cito.

Omnia Flaminis augusti penetralia noras,
Terrenæ & Sophiæ, victima viua Deo.
Octonis annis populi es moderatus habenas
Christicolæ, inque tuis hoc fuit exiguum.
O *Basili*, valeas, vt sint tibi nostra relicta,
Hoc tibi Gregorij funebre carmen habes,

Sermonemque olim tibi charum; debita amoris
Nempe soluta tibi tristia dona mihi.
Gregorius, BASILI, ecce tuo cineri ista sacramus,
Quæ bis-sex constant metra Epigrammatijs.

SANCTI

SANCTI PATRIS NOSTRI

BASILII

NOMINE REQVE

MAGNI

CÆSAREÆ CAPPADOCIÆ

ARCHIEPISCOPI

Homiliæ vndecim in Hexaëmeron,

IOANNE ARGYROPYLO interprete, accuratiore opera recognitæ, & restitutæ, collatione exemplaris Græci

Per GODEFRIDVM TILMANNVM Carthusiæ Parisiensis ex professo monachum.

HOMILIA PRIMA.

In principio fecit Deus cælum & terram.

ἀρχὴν διακοσμήσεως.

DECENS EST, accommodatumque principium ei, qui mundi constitutionem sit enarraturus, suæ narrationi vt præstruat principium, quo res conspicuæ ac subiectæ oculis in suum quæque ordinẽ distributæ sunt & distinctæ. Etenim cœli terræq; tradenda creatio est, non vtique euentu fortuito aut casu exorta, perinde vt quidam sunt opinati: sed originem ab ipso Deo atque causam sumpsit. Cuiusmodi esse debet auditus, dignus vt sit percipienda eorum quæ dicuntur, magnitudine? Quonam apparatu adornatam conuenit esse animam tantarum rerum auscultationi occursuram? Nempe liberrimam & perpurgatam ab impura omni carnis affectione, minime caligantem temporariæ istius vitę curis, sed expromptam & alacrem ad tolerantiam laborum, singulis disquirendis attentam, quæ vndiquaque circumspiciat, contempletur cuncta & exploret: sic vnde notio quæpiam conceptiove nihil Deo indigna affulgeat menti. Prius tamẽ quam quæ sit horum verborum complexio, exacte disquiramus, perscrutemurue quantum sententiarum acumen istę perquam pusillę voces nobis insinuent: nobiscum ipsi reputemus, quisnam sit is, qui scite adeo hæc nobis ediderit. Tanti enim istius scriptoris sensa profundiora etsi non assequamur per mentis nostræ imbecillitatem: at certe autoritati dicentis fide omni dignissimæ attenti, nihil inuiti assentiemur illius dictis. Moses sane is est, qui hanc nobis historiæ commentationem in commune exposuit. Ille inquam Moses, qui etiamdum ad matris pendens vbera, scripturæ testimonio probatur amabilis Deo fuisse & † gratiosus, quem sibi adoptatum filia Pharaonis magnifico ac regali impendio curauit educandum, & ad se accitis sapientibus Ægyptiorum, inque magistros præfectis puerum tradidit erudiendum. Is denique tyrannidis fastum perosus, ad suæ gentis contribules recurrit, eorumque humilitatem complexus, præelegit calamitates ærumnasque cum Dei populo experiri, quam vt temporaria voluptate perfruitus se obnoxium redderet peccato. Idem sic erat natura suapte compositus, vt summo semper amore iusti & æqui fuerit obseruans ac tenax: quando vel prius quam principatus populi ipsi esset concreditus, tam ad totius improbitatis odium natura propendebat, vt ad necem vsque de iis vltionem expetiuerit, qui iniuriam proximo priores intulerant. Denique vt verteret solum, sibique consuleret fuga, ab iis compulsus est, in quos beneficia contulerat. Et quidem nihil inuitus cessit seditiosæ ac tumultuanti vitæ Ægyptiorũ. Ad Æthiopiam enim vsque profectus, ibique securus omnium ac proinde liberrimum nactus otium, totos quadraginta annos contemplationi rerum indulsit. Qui annos natus iam octoginta Deum vidit, quoad videre potest homo, verius quantum mortalium nemini eatenus concessum est videre, id comprobante Dei testimonio dicentis: *Si quis fuerit inter vos propheta Domini, in visione apparebo ei, & per somnium alloquar eum: at non sic vt seruus meus Moyses, qui in tota domo mea fidelis est. Ore ad os loquar ei in visione, & non per ænigmata.* Is igitur, qui dignus habitus est, spectator vt esset peræque atque angeli, faciei diuinæ, ille, inquam, quæ aditu didicerat colloquente secum Deo, hæc nobis edisserit. Audiamus igitur verba veritatis neutiquam consistentia in persuasibilibus humanæ sapientiæ suadelis, sed quæ deprompta sunt è veraci doctrinæ spiritus promptuario, quorum exitum non plausibilis auditorum acclamatio lausque excipit, potius iis qui docentur, conciliant salutem. *In principio fecit Deus cælum & terram.*) Vis huius sententiæ sane quam admirabilis orationem sistit meam. Quid dicam primum? Vnde inducti istius axiomatis narrationem exordiar? Num externæ sapientiæ professorum supercilioſam coarguam vanitatem, an veritatem potius fidei nostræ meritis laudibus efferam? Et quidem de rerum naturis illi Græcorum sapientes quam multa sunt commentati, & in literas miserunt? Atqui ne vna quidem ratio apud hos solide constitit, immobiliter, & inconcusse, nimirum posteriore semper priorem excludente sententiam, adeo vt operosum iam non sit nobis illorum dogmata argumentis elidere, quando per mutuam futilium verborum velitationem satis ipsi sunt sibimet euertendis opinionibus. In his enim qui verissimi

Num. 12.

ἐξισοῦντες ἀγγέλοις ἀξιοθείς.

Aggressio enarrationis.

Gentilium Philosophorum inconstantiam suggillat.

† δεσπότης, χαρίεις, ἐπίχαρις, est Hesychio. Exod. 2. Eccli. 45. Hebr. 11. 25.

& vnius Dei ignoratione caligabant, ij causam illam primariam negarunt prouida mente esse præditam, qua rerum omnium moderandæ generationi præesset: sed & se totos permittentes atque accommodantes primæ illi suæ de Deo ignorantiæ, quæ videmus cuncta ad ortum progredi, hæc ita emergere concluserunt † perpeti quadam serie successionis: quo contigit, vt horum nonnulli ad materiæ præiacentis principia ceu bases quasdam vniuersi confugerint, causam creaturæ totius acceptam ferentes mundi istius elementis. E diuerso alij minutissima quædam & impartilia corpora, moles item ac meatus naturam continere omnium quæ oculis quaquauersum subiacent, vecordi imaginatione delusi astruxerunt. Opinati enim sunt nunc quidem illis insectilibus corpusculis inter se coalescentibus & agglutinatis, nunc contra eisdem disparatis à se ac seiunctis generationes fieri rerum & corruptiones, simul & tenaciorem atomorum inter se complicationem causam præbere diuturnioris persistentiæ longissime duraturis corporibus. Prorsus istius generis scriptores, quid aliud dicas, quam stamen flaccidum araneoli pertexere, dum pertenues adeo comminiscuntur rerum causas, dum cœli, terræ, marisque principia supponunt nuspiam consistentia? Neque enim didicerant illud depromere: *In principio fecit Deus cœlum & terram.*) Eoque factum est, vt vniuersam hanc mundi molem citra vllam moderatricis prouidentiæ ac rerum dispensatricis operam, nimirum temere ac fortunæ nusquam consistentis impetu ferri arbitrati sint, suamet in Deum circumuenti impietate. In hanc absurditatem plusquam impiam nequando nos contingat impingere, is qui mundialis fabricæ conscripsit creationem, in ipso mox aditu suæ conscriptionis, diuini nominis inductione, nostram illustrauit mentem, hisce verbis exorsus: *In principio fecit Deus.*) Ecquam rationi consentaneus ordo. Principium enim primo statuit loco, vt ne qui mundum hunc principij expertem opinarentur. Mox adiecit & illud, fecit: vt qualecunque tandem specimen, id quod factum est, declaretur esse, ac minima portio potentiæ admirandi huius opificis. Quemadmodum enim figulus cum ad vnius suæ artis methodum innumera vasa effinxit, ne sic quidem ars illi figulinaria disperiit, aut accisæ sunt & attritæ vires: itidem vniuersi huius opifex effectricem illam potentiam suam non creando vni mundo habet sic admensam & circumscriptam, quo minus tanto possit hoc vno plures effingere, sed quæ in infinitum exuperet, quando & rerum quæcunque oculis sunt conspicuæ, magnitudines vel solo nutu suæ voluntatis condidit. Hic itaque mundus sortitus quum sit principium, quippe qui olim conditus: relinquitur iam tibi quærendum à quo principium sit sortitus, quis tantæ molis fuerit opifex. Verius vt ne, si humana ratiocinatione nitens singula exactius pergas exquirere, longius digrediare & aberres à via veritatis, anteuertit nos Moses sua hac doctrina tueri ac communire, quando illud multo omnium pretiosissimum nomen Dei adiecit, quasi sigillo quopiam animas nostras consignaret, aut certe eas aduersus cuiuscunque tandem erroris venena præmuniret præseruatorio aut tutelari quodam amuleto, idque dum dixit: *In principio fecit Deus.*) Natura plane beata Deus, exuberantissime abundans ac luculenta bonitas, cuique rationis capaci mire amabilis, pulchritudo flagrantibus votis & exæstuanti desiderio nulli non expetenda, omnium quæ sunt, primiceria origo, fons vitæ, spiritualis omnis intelligentiæ lux, sapientia inattingibilis nec vlli peruia mortalium. Hic inquam ille est, qui cœlum & terram creauit, idque in principio. Nihil igitur, ô homo, eorum quæ oculis tuis subiecit Deus, opineris expers esse principij. Rursus quum te vndique cingi his intelliges, quæ iuxta cœli motum in orbem cientur, nec tamen istius sphæricæ motionis principium quiueris sensu deprehendere: nolim eiusmodi corporum quæ circulari latione aguntur, naturam putes esse principij expertem. Sane orbis hic (planam dico figuram, quam vnica circumplectitur & ambit linea) tametsi sensum defugiat nostrum, adeo vt ne vnde quidem cœperit, inuenire possimus, aut in quem desiturus sit finem: non continuo decerni debet ob id exors esse principij. Esto id sensum effugiat, re tamen vera ab vno aliquo prorsus cœpit, qui centro ipsum circumscripsit simul & interstitio. Itidem & tu per hoc, quod corpora hæc quæ orbiculari cientur motu, intelligis quasi mutua conspiratione & concordi * annutu in seipsa versari: solerter prospice, ne ipsa eorum æquabilis motio, nec vllo prorsus interciſa medio errorem tuæ menti instillet, aut incertum relinquat, quo male persuasus credas mundum hunc vt nullam aliquando sortitum originem, ita nec vllo fine olim contrahendum. *Præterit enim figura mundi huius. Et cœlum, & terra transibunt.* vtrumque hoc dogma certo præcinens futuram consummationem mundique in melius permutandi innouationem, ipsa eadem complectitur, quæ & hic verborum compendio ad nostram omnium qualemcunque, nempe elementarem institutionem doctrinæ sibi diuinitus aspiratæ Moses tradit, dicens: *In principio fecit Deus.*) Nam quę ex tempore cœperunt, necesse prorsus, eadem vt aliquando desitura sint & consummanda. De horum igitur fine nihil addubites, quæcunque ex tempore sumpserunt principium. Geometricæ dimensiones, rationesve arithmeticę supputationis, de solidis item corporibus commentationes, ipsa denique vel vulgo decantata Astronomia, negotiosissima prorsus vanitas ad quem prono excursu propendent ac deuergunt finem? Etenim hæc qui propensiore studio consectati sunt, iustoque operosiorem operam in istis contriuerunt, eo demum sunt prolapsi impietatis, vt conspicuum hunc ac visibilem mundum decernerent vniuersorum opifici Deo coæternum, ad comparem diuinæ maiestati gloriam promouentes eum qui certa lege circumscriptus est & principij & finis, & cuius corpus crassissima concretione materiæ conflatum est & compactum, hunc æquiparantes ei cuius natura nulli est vel comprehensibilis vel visibilis mortalium. Adeo ne vel ad tantillum lumen intelligentiæ mentem suam non poterant attollere, vt secum reputarent, quia cuius partes corruptioni & alterationi sunt obnoxiæ, huius totum necesse sit cum suis partibus easdem aliquando vt subeat affectiones? Sed quid? eousque vanitatis prouecti sunt, suismet cogitationibus, tanta caligine ignorationis obscuratum est insipiens cor eorum: vt cum se deprædicarent maxime omnium esse sapientes, eo stultitiæ euaserint, vt pars istiusmodi philosophantium asseruerit vna cum Deo ab æterno cœlum extitisse. Alij cœlum ipsum esse Deum pronunciarunt, quare nec cœpisse aliquando, nec vllo desiturum aut intercipiendum fini, ac proinde eundem cum Deo professi sunt singularum quarumque partium vniuersi administratorem esse. Erit dubio procul, erit, inquam, quando redundans hæc mundi sapientia cumulum istis exaggerabit supplicij grauioris, quippe qui ad futilis & euanidæ vanitatis contemplationem cum acriter adeo & argute oculos mentis intenderint, ad vnius veritatis apprehendendam intelligentiam vltronea sua impietate siuerint se excæcari. Quin & ij qui amplissima spatia quibus à se stellæ dirimuntur, stulta persuasione se confidunt permetiri posse, iidem velut digito consignant eas quæ nullo non tempore se conspicuas exhibent, & quæ à Septentrionis plaga affulgent. Quantæcunque rursus ad polum austrinum positæ illius quidem regionis hominibus perspicue conuisuntur, nobis vero non item. Latitudinem proinde toto Aquilone se protendentem, ac Zodiacum circulum tanto intercidunt & dissecant à se interuallo, vt nemo ad numerum reuocet. Astrorum præterea cursus toties repetitos, contra, fixas stationes, * excusiones, omnium ad sua primordia regressiuam motionem, quantum denique temporis quisque planetarum deterat in explenda sua periodo, & hæc quidem exacta diligentia isti obseruarunt: vnam illam omnium præcipuam artem non inuenerunt, nimirum eam qua nosse poterant, secumque reputare Deum esse vniuersi totius opificem, iudicem æquissimum, vt qui mercedem soluit cuique pro qualitate meritorum condignam quæ quisque in viuis designauit. Nec isti in animum induxerunt, vt intelligerent necessario consequi mundi consummationem ex ratione quæ de futuro iudicio colligitur. Necesse enim sit, vt credas mundum hunc oportere immutari, si modo nihil diffidis statum animarum in aliam longe

† τὰ ἑφεξῆς.

Atomos commenti sunt Leucippus & Democritus. Laer. Diog. lib 9. Plutarch.

Collatio.

Astronomia

Axioma Physicum.

Ὁμοίωσις *non intempestiua.*

In his Aristot. est.

Ἐγκώμιον *Dei.*

* εἰς ἑαυτὰ συγγένει.

1. Cor. 7. 31 Mat. 24. 35

* ἀποκλείσεις. *Argyropylus legit* ἀποκλίσεις.

longè dissimilem vitæ speciem reformatum iri ac permutandum. Quemadmodum enim vita hæc temporaria cognatam obtinuit & huic mundo conformem naturam: itidem & secuturæ illius vitæ ratio, sortem conditionémve exceptura est animarum nostrarum statui commodissimè respondétem. At verò illi, tantum abest, vt verissimis hisce dogmatis animum aduertant suum, vt quoties cum illis conferimus de mundi consummatione, deque regeneratione seculi, in effusissimum risum se resoluant ac laxent. nosque quasi deliros deridiculis sannis proscindant & insectentur. Iam quando ita natura comparatum est, vt principium naturæ ordine cuncta præcurrat quæ ab ipso promanant: de his enarraturus Moses quæ ex tempore sortita sunt vt essent, necessariò cæteris ex tempore conditis hanc prætexuit vocem: *In principio fecit.*) Nec tamen absimile vero fuerit credere fuisse quiddam vel ante mundi istius constitutionem, id quod arcana quadam animi contemplatione licuerit intelligi, tametsi hac de re nihil in literas Moses transmiserit, quòd rei tantæ cognitio parum idonea videretur istis paruulis, qui lacte dum doctrinæ initiandi rudimentorum fidei veniunt & instituendi. Erat sanè status quidam mundi generatione superior abstractis illis à concretione materiæ potentiis mundo præstantioribus pro decoro accommodatus, temporis etiam conditione anterior, æternus nimirum ac perpes. Creaturas autem in ipso creator omnium atque opifex perfecit, lucem spiritualem eorum beatitudini accommodam, qui Dominū amant, naturas rationis vi maximè præditas atque inuisibiles, omnesque beatarum mētium ordines, quotquot nostræ mentis quantamlibet dixeris, facultatem exuperant, quorum ne nomenclaturas quidem possimus inuenire. Et hæc substantiam complent mundi illius inuisibilis, vt & ipsi instruimur Doctore Paulo: *In ipso*, ait, *condita sunt omnia, siue visibilia, siue inuisibilia, siue throni, siue dominationes, siue principatus, siue potestates, siue virtutes, siue angelorum exercitus, siue archangelorum præfecturæ.* Tum demum conueniebat, his iam conditis mundus vt accederet & adiungeretur, qui imprimis locus esset perdocendis animabus hominum atque eruditis sanè quàm accommodus: dein, vt semel omnibus suo capaci sinu excipiendis domicilium esset appositissimum, quæ generationi pariter & corruptioni obnoxia sunt. Sanè & mundo huic & iis quæ tum in eo producta sunt animalibus & plantis congener substitit temporis curriculum accedēs semper ac more fluentis aquæ recedens, nec vnquam à cœpto cursu restitans aut conquiescens. Quid enim? An non eiusmodi est conditio temporis? Quid enim eius transactum iam est, vtique in nihilum abiit: nondum adest quod est affuturum: quin quod adest priùs sensum fugit tuum, quàm cognoris adesse. Talis plane est eorum quæ oriuntur conditio ac genius. Aut enim augescunt in horam, aut ad corruptelam deuergunt. Neque enim in istis quicquam liquidò queas deprehendere fixum quod sit & stabile. Sanè conueniebat corporibus animantium stirpiumque, quæ quasi defluuio cuipiam aquarum iugiter scatentium lege naturæ adstricta videntur & obnoxia vicariæ motioni nunc ad generationem, mox ad corruptionem promouenti: vt intra vagam istam nec consistentem temporis naturam continerentur, conditio cuius iis cognata est, quæ alternam subeunt permutationem. Hinc propriè aggressus sermonem de mundo sapiens, nos his verbis edocet eius originem: *In principio fecit*, In eo nimirum principio, quod simul fuit cum tempore. Neque enim iuxta rationem antiquioris aut primigeniæ conditionis contestatur, mundum hunc ea quæ facta sunt omnia antegredi, dicens in principio factum esse: sed post ea quæ non oculis istis, sed intellectu solo percipiuntur, principium narrat & originem rerum istarum quæ visu queunt aut alio quouis sensu percipi. Principium sanè dicitur primaria quæuis motio, vt in illo: Principium viæ bonæ est facere iusta. A iustis enim actionibus primùm mouemur ad beatam vitam, Dicitur rursus principium id quoque, vnde quiduis conficitur, cum hoc ipsum principium inexistit ei operi quod moliris, tale quid est in ædibus fundamentum & carina in naui. Iuxta eam acceptionem dictum est: *Principium sapientiæ timor Domini.* Est enim hic reuerentiæ erga Deum timor ad perfectionem contendenti veluti fundamentum & gradus quidam. Est item principium eorum operum quæ arte conficiuntur, ipsa ars, vt sapientia Beseléelis principium fuit totius ornatus qui circa tabernaculum conuisebatur. Principium denique actionum non rarò dicitur perutilis & accommodus finis eorum quæ fiunt. Exempli gratia, Eleemosynæ hoc est benignitatis misericordiæve principium spes est laudis & gratiæ apud Deum ineundæ: Omnisque actionis quæ à virtute proficiscitur, principium, ipse est finis consistens in promissa beatitudine. Tot igitur modis dici quum soleat principium: consideres velim, eáne vox singulis significatis accommodari queat. Etenim discere vtique possis quo primùm tempore constiterit mundi origo: si quidem ex hodierno die ad superiores retrogressus ætates, studio contenderis diem inuenire quo substitit primùm. Hoc enim pacto inuenies vnde primaria illa motio accesserit tempori. Ad hoc deprehendes cœlum & terram quasi fundamenta quædam & bases fulcrales vniuersi priùs iacta fuisse & præstructa. Subin, occurret menti verbum illud rerum artifex, quo præeunte in suum quæque ordinem oculis subiecta atque conspicua distincta sunt: velut vox ipsa principij tibi nihil obscurè indicat non temerè, nec frustrà excogitatam esse mundi fabricam, sed ad eum finem qui non modicam allaturus esset vtilitatem, nec mediocre emolumentum his quæ complectitur. Erudiendis siquidem animabus ratione præditis officina est haud dubiè accommodatissima, & eisdem ad cognitionem Dei prouehendis totius eruditionis domicilium appositissimum, per hæc visibilia sensiliaque præstruens viam ac veluti manu ducens intellectum ad inuisibilium contemplationem, vel teste Apostolo his verbis astruente sententiam: *Inuisibilia ipsius à creatura mundi, per ea quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur.* Aut fortasse eo dictum est, *In principio fecit.* quod creatio rerum momento minus perfecta est, citraque omnem temporis absoluta morulam: quandoquidem impartile quiddam est principium, nec vlla interuallari dimensione à se toto dispescitur. Quemadmodum enim principium viæ via nondum est, domus quoque principium neutiquam censetur domus: itidem & principium temporis adeò tempus non est, vt ne eius quidem sit minima portio. Quod si vnus aliquis contentione peruicaci astruet temporis principium esse tempus: is nouerit ipsum principium oportere iuxta hanc positionem diduci in multifidas temporis partes, nempe in principium, media, atque finem. Atqui res prorsus deridicula videtur, vel mēte concipere principium principij. Quisquis enim principium bipertito secat, is duo principia pro vno efficiet, veriùs perquàm multa, imo infinita, quando id quod semel dissecueris, in alia rursus segmina intercidi possit. Vt igitur edoceret nos Moses mundum hunc sola Dei voluntate ac citra omnem temporis morulam subsistitisse, dixit, *In principio fecit*: pro quo alij quidam interpretes connixi sensum reddere dilucidiorem, dixerunt: Ἐν κεφαλαίῳ, In summa siue summatim fecit Deus, hoc est, simul omnia vel comprehensim & momento minùs. Et hæc sanè non admodum multa hactenus libuit dicere è plurimis. Artium porrò quum quædam ποιητικαὶ factiuæ dicantur: aliæ item πρακτικαὶ actiuæ, aliàs operatoriæ: aliæ rursus θεωρητικαὶ contemplatiuæ vel speculatiuæ: Et quidem artis contemplatiuæ finis est ipsa commentatio efficax eorum quæ mente versamur. Finis practicæ agitatio est siue motio corporis, quo quidem motu interquiescente, nihil iam eius artis substitit aut residet, quod cerni queat. Neque enim vllus est finis artis saltatoriæ, aut si mauis, gesticulatoriæ & canendi tibia, quando ipsamet in seipsam operatio desinit. In factiua diuersum reperias, vt operis quidpiam desieris efficere, spectandum tamen opus tuum proponitur, cuiusmodi artes sunt ædificatoria, fabrilis in ligno, excusoria in ære vel ferro, textoria, & quæcunque sunt eius generis: quæ quidem vt non adsit artifex, causas tamen admodum idoneas ipsa in speciem prætexunt opera, quorum contemplatione possis rapi in eius admirationem qui ædificator est, excusor, aut textor. Quò igitur sapiens Moses expressius declararet

Collatio.

ὡς ἐοικεν.

ἐν αὐτῇ.

Col. 1.

Mundus est hic διδασκαλεῖον καὶ παιδευτήριον τῶν ψυχῶν ἃ ἐν διαστήματι πάντων.

Temporis quàm fluxa sit & inconstans conditio.

τῇ κατὰ τὰ χρόνον.

τῇ κατὰ χρόνον.

Principij multiplex acceptio.

ὁδοῦ, *al.* *vitæ.*

Prou. 1.

Pro ἐυσέβεια *lege* ἐυλάβεια. בצלאל

In vmbra Dei.

Exod. 31.

τεχνικὸς λόγος.

Rom. 1.

ἡ ἀρχὴ, ἀμυρές τι καὶ ἀδιάστατον, διάστασις.

A simil. Principium temporis non esse tempus.

Fecit Deus.

Artium sectio.

clararet mundum hunc, artificioſum ſanè opus in commune ob oculos omnium expoſitum, vt eius ſedula contemplatione ad agnitionem pertingas ſapientiæ eius qui ipſum fecit, non alia vſus voce eſt, de ipſo locuturus, ſed dixit: *In principio fecit.* Non egit, neque ſubſtituit aut produxit, ſed ἐποίησεν *fecit*. Et quia complures eorum qui mundum ab æterno ſimul cum Deo fuiſſe ſunt opinati, non ab ipſo factum eſſe: ſed quaſi adumbratio quædam potentiæ ipſius eſſet, ſponte velut obiter emerſiſſe ipſum aſſeruerunt: atque cauſam quidem ipſius Deum eſſe fatentur, cauſam tamen voluntate non concurrente: ſed perinde atque corpus vmbræ, lucidumque ſplendoris eſt cauſa: ideo talem errorem emendare propheta percupiens, hac verborum exactiſſima complexione vſus eſt: *In principio fecit Deus*. Non hoc ipſum proximè dictum, cauſa vt eſſet mundo ad ſubſiſtentiam ſui præſtitit Deus: ſed fecit, vt bonus, quod vtile eſt: vt ſapiens, quod pulcherrimum eſt: vt potentia præditus, quod maximum eſt. Nam tantum non artificem tibi Deum in ipſam rerum ſubſtantiam omnium ingreſſum ac partes ſingulas inter ſeſe coniungentem atque accommodantem, conſentaneumque ſibi conſonumque totum vniuerſum efficientem oſtendit: *In principio fecit Deus cœlum & terram*. Ex duobus principiis vniuerſi ſanè totius innuit eſſentiam, cœlo quidem prærogatiuam in generatione dignitatem: terræ autem ad rerum eſſentiam, ſecundas adſcribens. Quicquid autem iſtorum medium eſt, id vnà cum ipſis omnino finibus exortum eſt. Itaque etiamſi nihil de cæteris dixerit elementis, igne, inquam, aqua atque aëre, tuopte tamen ſolerti ingenio capere velis. Primùm quidem quoniam in omnibus omnia ſunt permixta: atque adeò in terra aquam, aërem, & ignem inuenies: ſiquidem tam è ſilice quàm è ferro, quæ ſuam originem è terra trahunt, ignis exilit, ac frictionibus copioſis emergens elucet. Vbi dignum, id eſt, etiam admiratione, quónam pacto cum in ipſis corporibus innoxius latitet ignis, idem cùm egreſſus fuerit ipſa quoque abſumat, à quibus eatenus ſeruatus eſt. Aquæ vero naturam ipſi inſitam eſſe terræ ij demonſtrant, qui puteos effodiunt, & aëris item naturam eidem terræ ineſſe ipſi vapores, quos ab humectata terra ſole tepefacta reſultare, ſurſumque ferri conſpicimus. Deinde quoniam cœlum natura locum ſuperum occupat, terra verò infimum: fit hinc vt quæ leuia ſunt, cœlum ſuapte natura petant: ponderoſa verò ad terram ſuopte nutu ferantur. Aduerſantur porrò ſibi mutuo maximè ſuperus inferuſque loci: qui quum & mentionem eorum fecit, quæ plurimum inter ſeſe ſuapte natura diſtant, is & ea comprehenſim notauit, quæ mediam inter illa regionem occupant atque implent. Quare ſingulorum enarrationem quærere noli, ſed ea quæ ſilentio præterita ſunt, per iam declarata intelligere velis. *In principio fecit Deus cœlum & terram.* Quod ſi ſeparatim inueſtiganda eſſet cuiuſuis earum rerum quæ ſunt, eſſentia: aut earum quas contemplamur, aut earum quæ ſenſibus noſtris obiiciuntur: longum profectò atque à re propoſita ſeiunctum admodum interpretationi ſermonem adferret, vt in exquirendis illis verba longè plura reliquis eſſent conſumenda, quæ de ſingulis eorum quæ quærimus dici poſſunt. Adde etiam, neque vllum operæ pretium ad ædificationem Eccleſiæ tale ſtudium negotiumque conferre. Sed de ſubſtantia cœli ſatisfaciunt ea nobis quæ ab Eſaia propheta ſunt dicta, qui vulgaribus verbis idoneum* de ipſius naturæ ſenſum nobis aperuit, cum dixit: *Qui firmauit cœlum quaſi fumum*: id eſt, qui tenuem naturam, non ſolidam neque craſſam, ad conſtituendam cœli ſubſtantiam fecit. De figura quoque ſatis ſunt ea quæ idem ille dixit, Dei gloriam enarrando. Qui conſtituit, inquit, cœlum, vt fornicem. Hæc eadem & de terra vobiſipſis conſulimus, vt ne eius ſubſtantiam quæ illa tandem ſit, curioſiùs perſcrutemini, neu voſipſos ratiocinationum argutiolis deteratis, aut inaniter maceretis in ipſo perquirendo ſubiecto: neque naturam aliquam, qualitatibus deſtitutam, & quæ pro ſua ratione expers ſit qualitatis, quæramus: ſed probè teneamus quod omnia quæ contemplamur in ipſa, ad eam rationem ſunt accommodata vt eſſent: quippe quæ

οὐκ ἐνήργησεν, οὐδὲ ὑπέστησεν, ἀλλὰ ἐποίησεν.

Lege Laert. quũ aliàs, tum in Epicuro l. 10.

Cœlum & terram.

Attendenaturæ miraculum.

Ratio Phyſica.

Ἀπηγτημένον λόγον.

** φύσεως αὐτοῦ διάνοιαν.*

A eſſentiam ipſius adimpleant. In nihilum enim omnino deſieris, ſi ſingulas eas quas obtinet qualitates ratiocinando coneris auferre. Nam ſi nigredinem, ſi frigiditatem, ſi grauitatem, ſi denſitatem, ſi denique qualitates eas, quas ſibi guſtus vendicat, aut ſi quas alias ineſſe terræ videmus, amoueris, nullum relinquetur ſubiectum. His igitur poſthabitis nec illud quæramus, moneo: ſuper quonam ſubiecto terra fundetur atque quieſcat. Hoc enim pacto mens vertigine velut facta perturbabitur, ad nullum certum ſanè finem ratiocinatione tua proficiſcente. Siue enim latitudini terræ ſubſtratum dixeris aërem eſſe, dubitabis quonam pacto permollis illa multumque inanis natura ſub tanto preſſa pondere perduret ac renitatur, nec conſidentiam tantæ molis fugiens vndique dilabatur, perpetuoque ad ſuperna tendens ſuper opprimentis ſe telluris ſuperficiem effundatur. B Ruſus, ſi ſuppoſueris aut ſtatueris tecum aquam terræ ſubiectam eſſe, hoc quoque pacto quæres, cur pergraue denſumq; corpus non penetret aquam, ſeve illi immergat: ſed à debiliore natura corpus illud terræ adeò pondere exuperans detineatur? Ad hæc ipſius etiam aquæ ſedem ſi quæſieris: iterum dubitabis cuinam corpori ſolido renitentique vltimus ipſius inſideat fundus. Quòd ſi aliud quoddam corpus quod terra ſit ſolidius, tellurem, ne ad ima ſubſidat, prohibere ex ſuppoſitione dixeris: & illud quoque cogitabis, alio quodam opus C habere à quo ſuffulciatur ac prohibeatur, ne & ipſum ad ima decidat: & ſi quippiam illi ex ſuppoſitione commentitia affinxeris, & iſti iterum aliud mens noſtra fundamentum quæret: atque hoc pacto in infinitum abibimus fundamentis inuentis alia rurſum excogitantes. Denique quantò longiùs ratione progreſſi fuerimus, tantò maiorem afferre ſubducereque vim renitendi cogemur, ad totam illam ſuperpoſitam molem ſuſtinendam. Quamobrem modum fineſque menti ſtatuito, ne tuam nimiam inueſtigationem, qua perſcrutaris ea quæ comprehendi minimè poſſunt, Iob ſententia carpat: interrogeriſque ab ipſo & tu, ſuper quo orbes ſiue * *anuli terræ* firmati ſunt. D Sed etſi in Pſalmis audieris vnquam: *Ego confirmaui columnas eius:* vim eam qua continetur atque ſtabilis eſt, dictam eſſe columnas puta. Nam illud: *Super maria fundauit eam:* quid aliud quam vndique terræ naturam aquæ circumfuſam eſſe ſignificat? At cùm fluida ſit aqua, & ad decliuia ſuapte natura ruere ſoleat, quomodo ſublimis manet, nullaque ſui parte defluit? At terram etiam in ſeipſa ſuſpenſam eſſe atque pendentem non animaduertis, eandem, immo vero maiorem dubitationem afferre: quippe cùm natura aquæ elemento ſit longe grauior: Quinetiam ſiue per ſeipſam conſiſtere conceſſerimus terram, ſiue ſuper aquis ſtabilitam eſſe dixerimus, non diſcedamus vnquam à pia & religioſa ſententia, ſed ſimul omnia per eius qui E condidit, contineri potentiam fateamur. Hæc igitur & nobiſipſis dicamus oportet, & iis qui nos percontantur, cuinam corpori veluti ſubiecto fundamento tam immenſum hoc, intolerabileque terræ pondus innitatur, quòd *in manu Dei ſunt fines terræ.* Sanè id reſponſi & nobis eſt ad parandam ſcripturæ intelligentiam tutiſſimum, & auditoribus conducibile. Iam verò quidam interpretes naturæ, terram perſiſtere immobilem tales etiam ob cauſas magno cum apparatu verborum contendunt, nimirum quòd mediam regionem vniuerſi occupauerit, quodque æqualem vndiquaque ad extrema elongationem ſortita, non iam habeat in quam potiùs deuergat partem aut ſe acclinet. Quum enim ſimilis parve æqualitas omni ex parte ipſam F ambiens impoſſibilem inclinationem inducat ipſi terræ in vnam aliquam partem, neceſſario in ſeipſa permanet. Proinde medium hunc locum terram eſſe ſortitam volunt, non* quaſi partito aut caſu quopiam: ſed quod illi naturalis ſit & neceſſaria eiuſmodi poſitio. Nam cùm locum verſus ſupera cœleſte corpus extremam regionem obtineat: quæ nos (inquiunt) inde pondera cadere ſuppoſuerimus è ſupernis, ea ſuopte nutu medium vndiquaque petent, ad ipſumque ferentur. At ad quod cuiuſpiam partes ſuapte natura feruntur, nimirum ad id & totum ipſum itidem feretur, ac impelletur. Quòd ſi lapides, ſi ligna, ſi terreſtria omnia, ad inferum mouentur locum: hæc eadem etiam

In Quæſtionibus vitãdam curioſitatem.

** κρίκοι γῆς.*

Pſal. 74.

Pſal. 23.

Pſal. 94.

Terra cur ſtabilis, ratio Phyſica.

** μὴ ἀποκληρωτικῶς.*

iam & toti sanè propria fuerit accommodataq; positio terræ. Si leue aliquid à medio mundi suopte motu ciebitur: proculdubio sua illa motione suprema petet. Est itaq; grauissimo cuique corpori propria hæc latio, vt deorsum feratur. At vniuersi medium, inferum esse locum nostra iam oratio demonstrauit. Noli itaque mirari si nulla sui parte terra excidit: quippe quæ medium ipsum occupet vniuersi locum accommodatissimum sibi natura. Omnino enim aut manere ipsam eo in loco necesse sit: aut si motu præter naturam cieatur, à sua propria dimoueri sede. Si quid eorum quæ dicta sunt, probabile tibi videatur, ad Dei sapientiam, quæ res omnes ita instituit atque disposuit, admirationem transferto. Non enim admiratio quæ maximas ob res oritur, cum modus, cuius gratia fit aliquid admirabile, fuerit inuentus, imminui solet: Sin hoc, at certè, simplicitas fidei rationalibus demonstrationibus plus apud te obtineat.

Theologicũ ἀξίωμα.

Cælum. Hisce de rebus lege Laert. Diog.

Hæc eadem de cœli quoque natura dixerimus. Complures enim & eædem verbis prægraudæ commẽtationes à mundi sapientibus ad nos vsque transmissæ sunt de cæli natura. Quidam enim quatuor ex elementis ipsum constare dixerunt: quippe cum tangi possit, atque conspiciatur: & terræ quidem renitentiæ ac soliditatis ratione, ignis autem ob aspectum, & cæterorum, mistionis causa, particeps sit. Quidam hac opinione, velut non probabili posthabita repulsaque quintam quandam naturam corporis ad cœlum constituendum * suopte ingenio atque ex seipsis commẽtitiam & pro tempore excogitatam introduxerunt. Estque apud eos æthereum quoddam corpus, quod nec ignis sit (vt inquiunt) nec aër, nec terra, nec aqua, nec omnino vnum aliquod simplicium corporum: propterea quòd simplicibus quidem proprius sit motus & rectus, puta, leuibus ad superna, grauibus ad ima tendentibus: & neque motus ille ad superiora ferens, nec is qui ad inferiora deducit, eiusdem sit rationis cum circulari periodo, & omnino motus rectus ad circularem illam circumlationem plurimam habeat *apostasim. Quorum verò secundum naturam diuersæ sunt motiones: eorum diuersam & euariantem (vt aiunt) essentiam esse necesse est. At neque supponere possumus, ex primis corporibus, quæ & elementa vocamus, cœlum constare: propterea quod ea corpora, quæ composita sunt ex diuersis, æquabili motione, vique violenta carente, moueri non possunt; cum singulis simplicibus quæ in ipsis insunt compositis, aliud alij momentum competat suapte natura. Quocirca res compositę primum quidem cum continuo cientur motu, non sine labore retinentur: quippe quum vnus motus omnibus contrariis accommodatus, atque amicus esse nequeat: sed qui leui rei conuenit, grauissimæ aduersetur. Nam cùm sursum versus nos mouemur, terrea natura tum grauamur: cum infera petimus, vim tum inferimus igneæ deorsum illam contra naturam trahentes. Elementorum autem ad contraria loca distractio, causa profectò sit dissolutionis & ruinæ. Quod enim coactum est & præter naturam, quum parum resistat vix etiam ac violenter: id omne citò admodum in ea dissolui, ex quibus constitit, solet: dum quicquid aliunde venerat in locum proprium redit. Ob has itaque ratiocinationum (vt aiunt) necessitates, maiorum suorum rationibus reiectis, illis opus fuit, suam vt suffulcirent opinionem, priua quadam ac peculiari suppositione, qui quintam quandam corporis * essentiam ad cœli, siderumque constituendam generationem supposuerunt. Alius è diuerso ex iis vnus qui per ætatem se in argumentis exerciuere generis persuasorij, hos adortus, ista quidem & digessit in ordinem, & mox dissoluit: neque id fecit modo, sed & suomet commentus ingenio propriam inuexit opinionem. Hisce de rebus nunc si aggrediemur dicere, in nugas perinde atque illi, incidemus. Quare illis omissis, sese vt mutuis elidant controuersiarum digladiationibus, sermone itidem de essentia posthabito, Moysi fidem habeamus astruenti, quia fecit Deus cœlum & terram. Optimum itaque illum & incomparabilem architectum, qui quæ facta sunt cuncta, sua solius artifici & exactissima sapientia creauit, decenti gloria afficiamus. Denique cùm à pulchritudine rerum quæ omnium oculis conspicuæ sunt & spectandæ proponuntur, illum agnoscamus inenarrabili pulchritudine cætera antegredi ac præcellere: tum à magnitudine sensilium corporum fuisque circumscriptorum locis, ipsorum opificem cogitemus velim, infinitum esse & immensæ magnitudinis, omnem proinde intelligentiæ omnis vim sua solius exuberanti potentia exuperãtem. Eorum etenim quæ facta sunt etsi ignoremus naturam, at certè omni ex parte quicquid sub sensum hunc nostrum cadit, seque exponit visendum, tantum in se obtinet miraculi, nosque adeò totos rapit in sui admirationem, vt quodcunque tandem ingenium quantolibet polleat acumine, quantauis contentione ac studio se excitet, longè tamen deprehendetur inferius, nec satis idoneum, pro rei dignitate exequatur & explicet quiduis eorum quæ in mundo sunt, minutissimum, aut certè huius gratia meritam laudem exoluat ac debitam creatori, quem omnis addecet gloria & imperium in secula seculorum, Amen.

Ὀ ἐκοθεν καὶ παρ' ἑαυτῶν.

ἀπόστασιν digressionẽ, distantiam.

φύσιν, λέγειν, διμέλιλεν.

HOMILIA SECVNDA.

De eo, quod inuisibilis erat terra, & incondita siue inornata.

PERQVAM paucis immorati verbis, ab vsque nimirum diluculo diei tantam in illis delitescentem ac reconditam inuenimus sententiarum profunditatem, vt de iis, quæ deinceps sequuntur, * prorsum desperemus. Nam si sanctorum atria talia sunt, & templi vestibula tantum reuerentiæ se adeuntibus incutiunt, tantáve se attollunt mole, vt exuperantia suæ pulchritudinis, perinde ac intermicantibus fulgetris oculos mentis nostræ perstringant: qualia putas, ipsa sunt * sancta sanctorum? Ecquis tandem comperietur idoneus, qui intimas penitissimasque templi ædes ausit ingredi? Aut certè, quis promerebitur spectator esse istiusmodi arcanorum, nec cuiuis explicabilium? Talium enim vel prospectus vix vlli peruius est: atq; adeò eorum prorsus quę intellexeris, non nisi magna animi contentione interpretatio elici potest. Attamen quando apud æquissimum illum iudicem definita merces est haudquaquam aspernabilis vel soli voluntati ad decentia opera propensæ: ne quęso, ad cœptam rerum indaginem simus cunctatiores. Nam tametsi rerum sublimium attingere dignitatem minimè possumus, si modo à genuino sensu scripturæ & scopo, Spiritus ope subnixi, non exciderimus: non vsquequaque reiectitij censebimur aut reprobi, sed & cooperante gratia, Ecclesiæ Dei nonnihil impartiemur commodæ ædificationis. *Terra autem erat inuisibilis & incondita.* Qui factum putas, vt vtrisque citra alterutrius discrimen & delectum iam conditis cœlo terraque, cœlum quidem suis constitit partibus perfectum, terra autem imperfecta atque inculta? aut quid illud omnino est, terram inornatam fuisse & inconditam? quam item ob causam inconspicua erat & inuisibilis? Sanè is apparatus, ea demum structura terræ exacta fuisse censetur atque perfecta, cùm vberem ex se primùm edidit fructuum copiam, cùm ex ea omnigenùm stirpium suppullulauit & emersit omnimoda germinatio, quando arborum altissimarum tam fructuosarum, quàm quæ sunt infrugi primigeniæ eruptiones emicuerunt: quando itidem florum perquàm amœni colores, odores quoque suauissimè fragrantes, cæteraque id genus omnia quæ paulò post è terra Dei præcepto exorta, suum condecorarunt parentem. Horum sanè quando nihil dum se è terra exeruisset, hanc non iniuria nuncupauit sermo hic ἀκαταστεύασον inornatam. De cœlo etiamnum dicere licuerit non admodum dissimilia, quando id ipsum excultum nondum erat aut perpolitum. Necdum enim se decentem ornatum obtinebat, quippe quod non iam splendescebat radiosissimo sole lunaque circumfusum, at neque stellarum choris, tanquam sertis redimibatur. Neque enim dum istiusmodi erant condita. A veritate igitur nihil aberraueris, cœlum quoque si dixeris fuisse inconditum. Atqui duas ob causas inuisibilem dixit terram, aut quia nondum erat is qui spectaret illam & contemplaretur, homo: aut quòd cerni tum non posset, nimirum immersa aquæ, quæ supernatans ipsius superficiem

παντελῶς ἀποκρυφῶν.

τῶν ἁγίων.

Terra cum incondita.

Terra quãdo perfecta.

Cœlũ quãdo inornatum.

Inuisibilis terra duabus de causis.

ciem quaquauersum adoperuerat. Nondum enim erant aquæ in suas * aggregatæ stationes, quas postea aggregatas, Deus maria nuncupauit. Inuisibile igitur quid est? Tum id quod oculis carneis videri non potest, cuiusmodi est mens nostra: tum id quod natura quidem eisdem conspici potest, obiectu tamen corporis occultatur, vt ferrum, quod in alto gurgite iacet: hoc modo nunc inuisibilem terram dictam esse putamus circunfusa aqua velatam. Adde his & lucem nondum exortam fuisse: absentia cuius haud mirum videtur, sitam in media mundi parte tellurem, inuisibilem ob id ipsum etiam à scriptura fuisse dictam, quod aër vndique supra ipsam diffusus, luce careret. Sed veritatis deprauatores non suam mentem accommodantes scripturæ, sed ad suam voluntatem, mentem scripturarum trahentes ac peruertentes, materiam hisce verbis innui dicunt. Hæc est enim & inuisibilis, inquiunt, & inornata suapte natura: quippe cum omni prorsus qualitate careat suomet genio & conditione, atque ab omni penitus forma figuraque sit separata, quam opifex vniuersi sumptam per suam sapientiam informauit, & in ordinem statumque elementi redegit: atque ita per ipsam, rerum earum omnium quæ conspiciuntur, essentias fecit. Si igitur ingenita est terra, nec vlla prorsus ipsius extat origo, primum quidem peræquè ac Deo, tribuendus illi venit honos eximiæ dignitatis. Quo quid magis impium fieri potest? terram, inquam, ipsam qualitatis omnis expertem, forma penitus carentem, informitatem extremam, turpitudinem (iis ipsis vtor nomenclaturis) nullis adumbratam typis, eodem statu supremo, * ac præeminenti, quem sapiens & potens, & formosissimus opifex, creatorque rerum omnium, sibi suo iure vendicat, dignam esse existimare? Deinde enim consequitur eam tantæ esse quantitatis, vt totam suscipiat scientiam Dei, hoc quoque pacto substantiam ipsius æqualem aliquo modo, inuestigabili Dei potentiæ, facultatique ex aduerso opponunt: si quidem Dei ex sese prudentiam totam metiri possit. Quòd si minor materia sit operatione diuina, hoc etiam sanè pacto in absurdius longè maledictum in Deum, hæc ipsorum sententia vertetur ac recidet, eo quod otiosum Deum, & ab actione suorum operum creationéve propter materiæ defectionem, remorentur per eiusmodi impium dogma ac detineant. At humanæ naturæ paupertas illos decepisse videtur. Et quoniam humanis in rebus singulæ artes circa aliquam materiam definitè versantur, vt fabrorum ferrariorum quidem facultas circa ferrum, fabrilis autem circa ligna: atque in his aliud quidem est ipsum subiectum, aliud forma, aliud item id quod ex forma conficitur, & materia quidem forinsecus assumitur, forma verò accommodatur ab arte: effectus denique est id quod ex vtrisque componitur, ex materia inquam & forma. Ad eundem modum & in operatione diuina vsu iam euenisse putarunt, mundi quidem figuram, à creatoris omnium allatam sapientia: materiam autem aliunde opifici administratam ac subiectam fuisse, & mundum ipsum ex hisce compositum emersisse, subiectum habentem quidem, & essentiam aliunde, figuram verò ac formam à Deo accepisse. Et hæc illis opinio ex eo obuenit, quòd magnum Deum inficias ierint autorem esse constitutionis mundi, ortuique rerum præfuisse: alioqui eundem admiserunt portionem contulisse ad rerum creationem, sed perquàm pusillam, vt qui quasi suppleuerit quod corrogatæ illi materiæ deerat & alicunde emendicatæ. Nec ob ingenij cogitationumque humilitatem, apicem veritatis attingere ac suspicere potuerunt: tantùm eo spectabant: quod in hoc seculo quidem propter vsus necessitatem post ipsas materias in vitam hanc introductæ sunt artes. Erat enim anteà * lana, texendi pòst facultas sequuta est, vt naturæ inopiam ars suppleret: & lignum itidem erat, ars autem fabrilis acceptam materiam, pro vsu rerum, quas quotidiana necessitas desiderabat, formans, vtilitatem nobis vsumque lignorum ostendit, nautis remum, agricolis † aratrum, militibus hastam præstando. Deum vero astruimus antequam quicquam eorum quæ conspiciuntur, exortum esset, ea quæ nondum erant mente concepisse, conceptaque facere voluisse, atque quale esse mundum oporteret, intellexisse: & vna cum forma protinùs ipsius materiam accommodatam creasse, atque cœlo quidem non indignam cœlo, sed decentem seorsim ac distinctè assignasse naturam: figuræ autem terræ debitam conuenientemque substantiam subiecisse. Ignem denique, aërem, atque aquam, in eam quæ sibi libuit, redegit figuram, inque essentiam deduxit, perinde atque vniuscuiusque ratio flagitabat. Mundum † præterea totum dissimilibus constantem partibus arcano quodam & inexplicabili † concordiæ vinculo * colligauit ac coniunxit: adeoque in vnam societatem concentumque conflauit, vt & ea quæ longissimo inter sese interuallo suapte natura distant, vnita miro consensu coniunctaque videantur. Proinde desinant à fabulosis hisce figmentis: nec eam potentiam quæ nulla potest mente comprehendi, quæque voce humana penitus ineffabilis est, suarum imbecillitate cogitationum ratiocinationumque metiri velint. *Fecit Deus cœlum & terram.* haud dimidia ex parte vtrumque, sed totum cœlum, totamque terram. Ipsam, inquam, essentiam, siue materiam fecit cum forma comprehensam. Non enim figurarum inuentor est Deus, sed ipsius naturæ rerum creator. Alioqui respondeant nobis, quæso, quonam pacto inter sese conuenerint hinc operatrix Dei potentia, illinc passibilis materiei natura: hæc sine forma subiectum præstans: illa figurarum scientiam habens, sine materia, vt quod alteri defuerit, collatum sit ab altero: opifici quidem, vt haberet quo specimen æderet suæ artis: materiei verò, vt informitatem deponeret priuationemque formæ. Sed de his hactenus: ad ea redeamus vnde digressi sumus. Vbi dixit, *In principio fecit Deus cœlum & terram.* Multa sanè obtinuit, vt ignem, aërem, aquam, & ex his ipsis emergentes inferiorum corporum affectus, quæ cuncta quidem mundum simul cum aliis velut absoluentia, manifestè cùm vniuerso subsistere: omissa tamen de industria sunt, vt ad solertiam sese noster exerceat animus, atque ex paucis veluti principiis, ea quæ restant, expendat. Itaque cum dictum quidem non sit, aquam Deum fecisse, dictum autem sit inuisibilem esse terram, cogitare tute ipse considerareque velis, quo velamine terra operta, conspicua non fuerit. Nec igitur ignis operire poterat terram. Illuminare enim ignis potius, & illustria reddere ea corpora quibus est præsens, quàm tenebris obscurare solet. Non item aër terræ tum erat velamen. Est enim aëris perrara, transparens & pellucida natura, rerumque omnium visibilium acceptas formas * ad intuentium oculos aspectusque transmittit. Restat ergo vt intelligamus aquas super telluris superficiem inundasse, antequam ad propriam stationem sortémve humoris subsistantia segregaretur, atque ex eo, terram tum non solùm inuisibilem, sed inornatam etiam fuisse: quippe cùm humoris exuperatio etiam nunc gignendis ferendisque fructibus impedimento terræ soleat esse. Eadem itaque causa erat, propter quam terra & inuisibilis erat & inornata. Siquidem telluris compositio & apparatus, ipsius est proprius ornatus: ipsique * iuxta naturam accommodatus, vtpote segetes in concauis & decliuibus locis vbertim prouenientes, prata præuirentia, copiaque florum ac varietate depicta, frondosæ valles & florulentæ, montium denique cacumina syluis vmbrosa. Quorum nondum quicquam ipsa tellus habebat, sed parturiebat quidem omnium ortum, earum planè virium ratione, quæ cum crearetur, ab opifice sibi fuerant impressæ: opperiebatur autem idonea definitaque tempora, quo diuino præcepto conceptus suos in lucem ac fœtus æderet. Sed & tenebræ, dicit, erant super abyssum. Aliæ rursum hinc fabularum occasiones, aliaque figmentorum magis ac magis impiorum principia, eorum hominum emergunt qui ad suas opiniones scripturæ verba peruertunt. Tenebras enim non vt earum habet natura interpretantur, aërem aliquem esse lucis expertè, aut locũ obiectu corporis obumbratum, aut quacunque causa carentem lumine locum, sed vim malam, quin potius ipsum malum, ex seipso principium atque originem trahens, oppositum, contrariumque bonitati diuinæ tenebras ipsas interpretantur. Nam si Deus est lux, eam vim & potentiã, quæ contra ipsum militat, eique aduersatur, absque dubio tenebras esse, iuxta intellectus sui rationem consectaneam contendunt. Tenebras

* Εἰς ὀικεῖα συζήματα *Inuisibile quid.*

Hæc de re lege Lærtiũ & Plutar.

* Τῆς αὐτῆς ϖροεδρίας.

* Ἔριον. *Materiæ vsum ars posterius inuenta docuit.*

Aratrum. videtur Argyr. legisse ἄροτρον: *pro quo exemplar no-*

strum habet πτύον, *vetilabrũ.*

† κόσμον ἀνομοιομερῆ.

* *Legit Argyrop.* δεσμῶ, *pro quo habemus,* θεσμῶ.

† διὰ τῆς συμπαθείας.

Γνώμῃ.

Τὰ πάθη.

* Πρὸς ὀικείαν λῆξιν.

* Ἐμπειρία τῆς φύσεως.

Attende terræ parturiginem.

Attende Manichæorum commentum de tenebris.

nebras haud ab alio genitas, sed genitum à seipso malum. A
Tenebras hostes animarum, mortis effectrices, virtuti aduersarias: quas & in ratione rerum esse, & non à Deo prodiisse, verbis istis huius prophetæ significari dicunt haud mediocriter aberrantes. Ex hac impietate, quid vtique non improbatorum & impiorum dogmatum confictum est? Quales lupi, quàm atrocissimè perrumpentes ac distrahentes gregem Dei, principio ab hac parua voce sumpto, non inuaserunt animas? Non Marciones, non Valentiniani hinc sunt exorti? non abominabilis Manichæorum scelestáque secta? quam si quis ecclesiæ, putredinem dixerit, à veritate non aberrauerit. Cur ita longè à veritate discedis, & exorbitas homo? Cur exitij tibi ipsi causas excogitas? B
Simplex est hæc oratio, atque ab omnibus comprehendi facilè potest: Erat inuisibilis, inquit, terra: quam ob causam, quæso? quia circunfusa vndique erat abysso. Quid abyssus significat? copiosam aquam, ad cuius fundum haud facilè penetrari poterit deorsum versus. At complura corpora per tenuem & transparentem aquam scimus non rarò videri. Quamobrem igitur pars terræ nulla tunc per aquas visendam se offerebat? Quia eatenus lumine carebat aër, obtenebratusque adhuc erat, qui totam ambibat aquæ naturam. Radius enim solis cum aquas penetrat, calculos in fundo collocatos perspæpe demonstrat: profunda vero in nocte nullo modo quisquam ea quæ sunt sub aqua, conspicere potest. Eius itaque quod tellus inuisibilis fuit, probatio est quod subiungitur, tenebrosam abyssum terræ superficiem occupasse. Neque igitur abyssus aduersariarum potestatum est multitudo, vt quidam * imaginati sunt: neque tenebræ principalis quædam sunt ac mala potentia, summo contraria bono. Nam si qua duo paribus essent inter se contraria viribus, exitio sibi mutuò nimirum essent, molestiásque continuò alterum alteri mutuo nec vnquam finiendo implicata bello afferrent. Quòd si viribus alterum exuperaret, victum omnino conficeret alterum atque consumeret: quare si mali vires summique boni pares esse dicunt, incessabile profectò bellum, ac continuum interitum, dum vtraque pars & vinceret & vinceretur, introducunt. Si exuperat summi boni potentia, quid causæ est, vt mali natura non funditus sit sublata? Si contrà, quod nefas est dicere, miror quonam pacto seipsos ipsi non abhorreant, ad tam nefanda maledicta delapsi. At neque à Deo ipsum malum profluxisse, pium est dicere: propterea quòd nihil contrariorum à contrario suo gignitur. Neque enim vita mortem parere solet, neque tenebræ principium adferunt luci, neque sanitatem morbus efficit vnquam: sed in affectuum quidem transmutationibus è contrariis ad contraria fiunt transitiones: in generatione verò non à contrarijs, sed ex congeneribus vnumquodque eorum, quæ gignuntur, procedit. At si nec ingenitum est, inquies, ipsum malum, nec à Deo profluxit, vnde naturam sortitur? Nam mala esse nemo vitæ particeps contradixerit. Quid igitur est dicendum? Nempe malum non essentiam viuentem animáque præditam esse, sed affectionem ænimæ virtuti contrariam, desidiosis ac inertibus, propterea quod à bono deciderunt, inditam. Noli itaque malum forinsecus circunspicere, atque inquirere: neque quandam naturam principem malignitatis imaginare, sed malitiæ quisque suæ seipsum autorem agnoscat. Nam semper ea quæ nobis eueniunt, partim à natura proficiscuntur, vt senectus, vt infirmitas: partim sua sponte proueniunt, quales sunt casus inopini alienis principijs accidentes, vt quæ plerunque tibi adferant tristitiam, aut quæ te exhilarent: vt si quis, dum puteum fodit, thesaurum inueniat, F
aut ad forum eunti canis rabidus occurrat: partim verò in nobis ipsis sunt collocata, vt cupiditates superare, aut voluptatibus modum non ponere, continere iram, aut manum iniicere in eum qui iniuria lacessiuit, vera dicere aut falsa, mansuetum moribus esse ac moderatum, aut fastu superbum, arrogantiáque elatum. Quorum itaque tute Dominus es, eorum principia non aliunde quærere velis: sed quod propriè malum est, id ab vltronea & voluntaria electione sumpsisse principium scito. Non enim, si nobis inuitis eueniret sitúmque in nobis non esset, tantus quidem à legibus metus iis qui iniurii sunt in alios, imminet: iam vero iudiciorum pœnæ indeprecabiles sunt, quas maleficis pro meritis flagitiorum æqua talione rependunt. Atqui hæc mihi de eo quod propriè malum est, sint dicta. Morbus enim, paupertas, ignobilitas, mors, cæteráque id genus quæ hominibus sunt tristia, non propriè malis adnumeranda veniunt: propterea quod neque ea quę istis aduersantur, inter maxima bona numeramus: quæ quidem partim à natura prodeunt: partim vero multis etiam vtiliter accidisse videntur. Quæ cùm ita sint, omni prorsus hoc loco tropica & allegorica interpretatione posthabita, simpliciter, non curiosè, tenebrarum sensum, scripturæ sequentes voluntatem, accipiamus. Quod si ratio quærit, sint-ne tenebræ cum mundo simul exortæ, an antecedant lucem antiquitate? Denique id si est, cur id quod est deterius, ætate sit prius? Dicimus itaque hasce tenebras non secundum substantiam extitisse, sed affectionem esse quæ aëri ex luminis priuatione accidat. At cuiusnam is locus, quæso, quem mundus ambit, subitò luminis expers inuentus est, vt essent tenebræ super aquas? Arbitramur sanè si quid erat ante mundi sensilis atque corruptiui constitutionem, id in lumine nimirum fuisse. Neque enim angelorum dignitates, neque cœlestis exercitus vniuersus, neque omnino si quæ naturæ sunt participes rationis, aut nomen sortitæ, aut nomine carentes, spiritúsque subministrantes degebant in tenebris: sed in hac commodatissima sibi luce, lætitiáque spirituali suum statum habuerunt. Atque his controuerterit nemo, non is saltim qui supercœlestem lucem inter bonorum promissiones expectat. De qua Salomon ait: Lux iustis semper est præsens. Et Apostolus Paulus: *Gratias agentes Patri, qui idoneos nos fecit in parte sortis sanctorum in lumine.* Etenim si qui condemnantur, in tenebras exteriores mittuntur; qui dignè egerunt voluntate diuina, nimirum hos in lumine supercœlesti suam habere requiem constat. Cœlum igitur factum cùm esset Dei sanè imperio, suoque quaquauersum ambitu expassum, vt suæ complexu circunferentiæ quæ excepturum erat, quasi interiore quodam sinu circumplecteretur ea & contineret, corpus continuum obtinens, ab externisque sufficiens interna seiungere, comprehensum à se locum * necessariò carentem lumine reddidit, tenebrisque, externo interciso splendore & intercepto obscurauit. Nam vt sit vmbra, tria concurrant oportet: lux, corpus obiectum luci, locus luminis expers. Tenebræ igitur illę mundo circumfusæ, propter cœlestis corporis vmbram subortæ sunt. Atque id quod dicimus apertissimo planè exemplo perceperis, si tibi in puncto meridianæ lucis, densa ex materia & impenetrabili tabernaculum circumposueris, ac tenebris his ex tempore procuratis teipsum incluseris: tales & tenebras illas esse suppone, non principaliter ex sese subsistentes, sed res alias subsequutas. Has autem & super abyssum sese expandisse scriptura dicit, quòd extremæ aëris partes cum corporum omnium superficie copulari, atque accommodari suapte natura solent. Aqua verò tunc fluitabat, omnémque tegebat superficiem. Idcirco tenebras necessariò dictum est super abyssi faciem fuisse. *Et spiritus Dei ferebatur*, inquit, *super aquas.*) Siue hunc dicat spiritum; diffusionem fuisse aëris, accipe tibi Mosen horum autorem mundi singulas partes enumerantem tibique recensentem: quia fecit Deus cœlum & terram, aquam, aërem, & hunc diffusum iam ac diffluentem. Siue, quod & verius est, & à maioribus nostris probatum, spiritus ille spiritus Dei sanctus dictus est: propterea quòd obseruatum est, talem de illo peculiari modo scripturam præcipuéque facere mentionem, & nihil aliud Dei spiritum appellare, quam ipsum spiritū sanctum, qui diuinæ beatæque Trinitatis numerū complet. Hanc quoque sententiam si admiseris, maiorem ex hac vtilitatem fueris consequutus. At quonam pacto dixeris, Super aquas hic ferebatur? Equidem non meam tibi, sed viri cuiusdam Syri sententiam recensebo, qui tantùm à sapientia mundi distabat, quanto verarum scientiæ rerum propinquior erat. Aiebat igitur ille Syrorum vocem significantiorem atque euidentiorem esse, & ob affinitatem, quam habet cum Hebraica lingua, sententias aliquo modo scripturarum propiùs attingere. Itaque talem huiusce dicti sententiam esse dicebat: verbum

Abyssum definit.

Ratio Physica.

**Nempe Manichæi.*

Quòd malum neutiquà à Deo promanarit, ex collatione contrariorum.

Τὸ μὴ Physicum.

Malum à nobis ipsis.

Tenebræ an lucem antegressæ.

Colos. 1.

** Τόπον ἀφεγγῆ.*

Δόγμα Physicum.

Ephrem intelligit Syrum.

bat:verbum hoc,Ferebatur,* pro confouebat, vitalémque fœcunditatem aquarum naturæ præbebat sumunt atque interpretantur ad similitudinem auiculæ incubantis, vimque vitalem quandam imprimentis in ea quæ ab ipsa fouentur. Talem hunc is prædicabat ea voce sensum signari: Super aquas,inquam,spiritum Dei ferri, id est, ad fœcunditatem vitalem, aquæ naturam ipsum spiritum sanctum præparasse. Quare satis per hoc id ostenditur, quod quæritur à nonnullis,nec ab actu creandi spiritum sanctum abfuisse.*Et dixit Deus:fiat lux.* Prima Dei vox lucis naturam creauit,tenebras dispulit, mundum illustrauit & exhilarauit, vniuersis continuò gratum attulit iucũdúmque conspectũ. Namque cœlum quidẽ in omniũ prospectũ venit,&tenebris eatenus adopertũ mundo inclaruit: pulchritudinémque tantã vltro obtulit,quantam etiam nunc aspectus oculiq; testãtur. Aër autem omni ex parte illustrabatur.Imò verò totã immixtam sibi per omnia lucem habebat, celeritérque splendorem per fines quaquauersum suos distribuens transmittebat.Etenim partes superas versus,ætherem ipsum cœlúmque pertingebat:in latitudine verò omnes mundi partes tam aquilonares ac australes,quam ipsum ortum atque occasum momento temporis punctóve illuminabat. Talis est enim ipsius natura nempe pertenuis atque perspicua, vt lumen per ipsum transiens mora prorsus nulla temporis egeat:Nam vt incunctanter ac subitò nostros aspectus ad ea quæ conspiciuntur deducit : sic & luminis accessus, & eiaculationes ad fines vsque suos puncto temporis suscipit, quò sanè minus temporis momentum vllum vel mente nemo capere potest. Æther denique iucundior post ortam lucem euasit, & aqua magis perspicua non solùm splendorem suscipiendo, verum & ex se per refractionem remittendo, splendifluis & intermicantibus vndecunde ab aquæ elemento fulgetris. Tum enim Dei vox ad iucundissimam omnia & longè præstantissimam conditionem permutauit. Vt enim qui in profundam aquæ voraginem oleum immittunt, ei loco conciliant & infundunt perspicuitatem: itidem & vniuersi creator ædito mox verbo lucis, amabilem & peramœnam venustatem mundo inuexit.*Fiat lux.*) Sanè imperium hoc opus ipsum erat,mox enim fiebat natura,qua vna nihil possit humana ratiocinatio comminisci & excogitare, quo se oblectet suauius. Proinde in Deo cum vocem, verbum & præceptum asserimus:caue, intelligas aut cogites eum strepitum qui per vocis organa editur, non item aërem linguæ officio articulatum & impressum,sed momentum id eamve inclinationem diuinæ voluntatis censemus in præcepti speciem figurari.quò eorum qui docentur, velut oculis res subiecta colliquescat & manifestetur expressius, *Et vidit Deus lucem esse bonam*, aliàs pulchram.) Quas nos possimus depromere laudes luce hac dignas, quæ initio statim suæ conditionis anteuertit, suum vt haberet creatorem prærogatiuæ suæ pulchritudinis testem?Etenim vel apud nos oratio ipsis defert ac cedit oculis hac de re iudicium: ita enim ne sermo vllus tantum queat expromere, quantum ipse oculorum sensus anteuertens suo comprobat testimonio. At si bonitas siue pulchritudo corporis, tale vt sit, sortitur ex moderata partium temperie, ex apparente item & conspicua coloris bonitate: quonam pacto conseruatur ratio pulchritudinis in luce quę suapte natura simplex est,& omnimoda constat partium similitudine ? An quod istiusmodi contemperatio luci attestatur & consentit, non quidem in proprijs ipsius partibus consistens,sed quòd mox conspecta nos mœrore liberat,animúmque demulcet blanda quadam placiditate ? Nam & ratione consimili aurum constat dici pulchrum,non vtique ex collata inter se partium symmetria, potiùs quòd probo isto & insigni colore nos proliciat ad sui amorem & inuitet. Ad eundem modum Lucifer pulcherrimus est stellarum, non eò quia partes habet iusta & æquabili proportione contemperatas,sed quod illius splendor affusus semel oculis se contuentium & illapsus tristitiam ex animo depellat, nósque mira circumfundat iucunditate & recreet. Iam verò quod loco præsenti inducitur Dei iudicium, non est vsquequaque spectantis ad eam quæ ex illius pulchritudine in contemplantes resilit, oblectationem: sed veriùs prospicientis vtilitati ex eadem luce olim ad posteros peruenturæ. Neque enim dum erant oculi qui lucis pulchritudinem internoscerent ac dijudicarent.*Et diuisit Deus inter lucem & inter tenebras.*)Id est, naturam harum impermistam effecit, adeo vt neutra alteri permisceretur,sed contrariæ sibi essent & contrapositæ. *Et appellauit Deus lucem quidem, diem, & tenebras noctem.*) Nunc quidem ex illo tum dies post solem factum,is aer est,quem sol ipse illuminat, in nostro dum est hemisphærio, supra terram relucens. Nox vmbra est terræ, quæ diei sole se occultante succedit. Tum verò fiebat dies, cui cedenti nox vicissim succedebat,non quidem secundum motionem solis, sed primigenia illa luce suum splendorem diffundente, séque rursum contrahente, idque pro mensura à Deo definita.*Et facta est vespera, & factum est mane dies vnus.*) Sanè vespera & diei & noctis terminus est vtrique communis : at mane peræquè est noctis ad diem vicinitas.Vt igitur in ordine creationis primigeniam prærogatiuam deferret diei,ipsius diei finem priore loco commemorat, dein subnectit quod vltimum est noctis, quando nox diem subsequitur. Prior enim ille mundi status, nimirum ante primigeniam lucem exortam,non nox dicebatur,sed tenebræ:nox enim ea temporis portio dicta est, quæ distinctè se habet & oppositè ad diem,quæ quidem diei succedanea nouam hanc appellationem indepta est. *Facta est igitur vespera, & factum est mane.*)his planè verbis diem noctémque comprehensim significat. Non iam vtrunque complexus est nuncupatione diei ac noctis:sed præstabiliori totam tribuit appellationem.Hanc vtique consuetudinem inuenire possis in tota scriptura obseruatam, nimirum in metiendo tempore dies solere enumerari, non item cum diebus noctes. *Dies annorum nostrorum*, dicit psalmorum cantor. Et Iacob: *Dies vitæ meæ parui & mali*. Rursus, *Omnes dies vitæ meæ*. Hæc itaque nunc in speciem formámve historiæ tradita, præuiæ quædam sunt veluti legum sanctiones ad ea quæ deinceps sequuntur.*Et facta est vespera,& factum est mane dies vnus.*) Quam ob causam non dixit primum diem, sed vnum, vbi magis conueniebat allaturum ordine secundum diem ; & tertium,atque quartum,eum qui omnes antiebat primum appellare diem, non vnum : Sed vnum dixit. An vt diei noctísque spatium definiret, ac tempus vtriusque nempe diei ac noctis coniungeret, ita vt ex vigintiquatuor horis vnius diei spatium compleretur, atque ita & nox sub vocabulo diei subintelligeretur: vt & solstitiis altera exuperet alteram, definito tamen tempore totum vtriusque simul spatium sit descriptum : quasi diceret, quatuor vigintique horæ,spatium est vnius diei. An quia cœli ab eodem signo ad idem reuolutio vno die peragitur : ita vt quoties iuxta solis circuitum vespera & manè mundum occupant, non id prolixiore tempore, sed in vnius diei spatio suam expleat periodum? An ea ratio potior est, quæ in arcanis secretísque literis traditur : Deus sanè qui temporis naturam creauit, mensuras ipsi ac signa, nimirum spatia dierum adiunxit, septimanáque ipsum metiens in orbem, septimanam in se semper versari iussit, curricula temporis ac motiones enumerantem : & vnum item diem septimanam conficere, ipsum in se septies redeuntem. Id autem orbis subit effigiem, à se incipiens & in seipsum desinens : quod iam & seculi proprium esse constat, in seipsum conuerti, & nequaquam terminari. Quamobrem caput ipsius temporis non diem primum, sed vnum appellauit, vt ex appellatione etiam affinitatem ad ipsum seculum sortiatur. Is enim qui vnici principij ac incommunicabilis ad aliud præ se se fert formam, propriè sanè atque appositè vnus est nuncupatus Quod si secula plura scriptura nobis afferre solet, seculi seculum, seculorúmque secula pluribus in locis dicendo, tamen & illic nec primum, neque secundum, at neque tertium seculum nobis enumeratur, vt statuum potius variarúmque differentiæ rerum:sed non descriptiones ac fines successionésve seculorum ex eo demonstrentur.Dies enim Domini, inquit,magnus est & præclarus. Et rursum : Cur vos quæritis diem Domini? Atque hic est tenebræ & non lux: Tenebræ videlicet iis, qui digni tenebris sunt. Nam & vesperis & successione ac fine diem illum carere doctrina sacra nouit : quem & octauum psalmorum autor appellauit: propterea quod extra tempus illud situs est quod septimanæ metiri

τὸ ἐπιφερόμενον, ἀντὶ τοῦ συνεθάλπε ἐζωόγονε.

Lux.

Ὁμοίωσις elegans.

Lucis pulchritudo siue bonitas.

Aurum pulchrum.

Ἑσπερος vespertinus φωσφόρος matutinus, Lucifer pulcherrimus in astru.

Psal. 89. Gen. 47.

Dies cur vnus,& nõ primus.

Dies horarum 24. ἀποκατάστασις.

Cur vnus dies non primus.

næ metiri solent. Quare siue diem dixeris, siue seculum, aut æuum, eandem sanè sententiam dixeris. Siue igitur dies, status ille dicatur: vnus est & non multi: siue seculum aut æuum appelletur, vnicum vtique fuerit, & non multiplex, nec admittens numerum. Quæ cùm ita sint, vt ad futuram illam vitam, statumque futurum illum, nostram Moses mentem erigat atque deducat, vnum eum appellauit diem qui seculi ipsius imago, qui dierum primitiæ, qui luci coætaneus est: Ipsum, inquam, sanctum dominicum diem, quem resurrectio Domini honore præcipuo affecit.

Dies Dominicus, imago resurrectionis.

Facta est igitur vespera, inquit, & factum est mane dies vnus. Sed hi nostri de illa vespera sermones ab hac vespera iam occupati, hic orationi nostræ finem imponunt. Pater autem veræ lucis, qui diem cœlesti lumine decorauit, qui noctem ignis splendoribus illustrauit, qui futuro in seculo ex laboribus requiem ac refocillationem in spirituali illa indesinentique luce apparauit, vestra omnium corda notitia veritatis illuminet, vestramque vitam inoffensam conseruet: ac præstet in diem vt honestè ambuletis, vt in sanctorum demum splendoribus veluti sol eluceatis ad meam ipsius exultationem, in die Domini, cui gloria & imperium in secula seculorum, Amen.

HOMILIA TERTIA.

De modis generationis.

HÆc sanè dicta sunto de operibus diei primi, magis verò vnius. Non enim conuenit nos spoliare ipsum prærogatiua dignitate, quam naturæ indulgentia obtinet, à conditore rerum per se ac seorsim æditus, nec ordine numeróve reliquis accensus. Attamen quando quæ in ipso facta sunt opera, hesterna oratio percensuit, eáque nostra enarratione in auditorum gratiam bipertito diuisa matutinam alimoniam pars altera, altera item animabus conciliauit vespertinam lætitiam: nunc ad commemorandas res diei secundi stuporis & miraculi plenas noster progreditur ac transit sermo. Hoc porrò mihi dictum sit, non ad interpretis vires referenti, verius eorum quæ scripta sunt, suspicienti gratiam, quæ suapte natura omnium comprobatur suffragiis, placidè irrepens séque peramicè insinuans eorum cordibus, qui credibili cuipiam historiæ tantò eam anteponunt quæ veritate nititur. Meæ huic sententiæ psalmus apertissimè succinit, dulcorem ex veritate scripturæ promanantem hisce repræsentans verbis: *Quam dulcia faucibus meis eloquia tua? super mel ori meo.* Hesterno itaque die quatenus viriculæ sinebant, in hoc condiximus operam vestras vt animas exhilararemus qualicumq; dissertatione eloquiorum Dei: en rursum hoc die qui secundus est, occurrimus, diei itidem secundi stupenda Dei opera expensuri. At enim non me clam est, multos hic nos circumsistere vulgarium artium opifices qui pro more in diem quæritant, suisve diurnis operis sibi parant viaticum. Isti ne quàm velint, distrahantur prolixius ab opificio, suóve quæstu, nostrum solent circumcidere sermonem. Istis quid respondeam? nimirum neutiquàm sibi deperire eam temporis portionem quam fœnori tradiderint Deo: sed magna cum accessione solere ab eo rependi. Quanticunque enim fortuiti casus his negotium facesserint, eorum Dominus difficultatem omnem emolietur, neruosas corpori suggeret vires, inseret animæ expromptam ad opus alacritatem, permutandis mercibus facilem & commodam dexteritatem suppeditabit, denique rerum ex animi sententia cadentium successus lætos in omnem vitam largietur ijs nimirum qui spiritualia charismata istis temporariis tanto duxerint esse præstantiora. Quòd si fors studia vestra, si operæ gnauiter insumptæ haud quaquàm sortientur hic exitum, præut spes vobis præsumpta erat, at certè per hanc spiritualem doctrinam vobis interim thesaurus bonorum ingens ac luculentus congeritur in vitam mox secuturam. Omnem igitur istam parandæ alimoniæ anxiam solicitudinem exime cordi: vniuersásque animi cogitationes in vnum cogens facito, mihi totus hic vt adsis. Quod enim operæ pretium hinc te consequi posse speres, si corpore quidem præsens, magna alioqui animi contentione inhies terreno cuipiam thesauro.

πλὴν ἐπὶ ὅτι.

Psal. 118. Aggressio.

Et dixit Deus: Fiat firmamentum in medio aquarum, sitq; diuidens inter aquam & aquam.

Paulò priùs, fieri videlicet audiuimus Dei verba dicentis, *Fiat lux:* hodie item, *Fiat firmamentum.*) Præsens proinde contextus verborum meo arbitratu quiddam in se continet prærogatiuæ quàm antecedens, augustioris. Neque enim in nudo & qualicunque præcepto oratio restitit, quin & causam ipsam apparati & à Deo conditi firmamenti, quæ vtique requiri solet, præcisa verborum proprietate definiuit, dicens: *vt diuidat inter aquam & aquam.*) Sanè quod primo assumpsimus inquirendum loco, hoc est: Num Deus nostro loquatur more. Et quidem priùs à rebus ipsis typus siue adumbratio abstracta se inserit & imprimitur intellectui siue cogitationi hominis, Dein post imaginationem rerum apprehensarum, seligens proprias & cuique rei subiectæ accommodas significationes, pronunciat. Secundum hæc, iis quæ intellectu cogitationéve apprehendit, subministrationi vocalium organorum velut per manus traditis, ita demum per aeris reuerberationem & impressionem, pérque intermediam motionem articulatæ vocis, eam in medium promit & explicat, quam in arcano mentis recessu concepit, cogitationem. Quinam fabulosum dici non debeat, asserere velle Deo opus esse periodo eiusmodi, ad eorum quæ semel mente conceperit, explicationem? An pietati consentaneum magis fuerit astruere sanctam eam voluntatem ac primariam appetitionem siue institutionem motionis illius spiritualis, verbum esse Dei? Expressiore proin figura ipsum nobis scriptura delineat ac pingit, non in hoc modo vt declaret Deum voluisse fieri creaturam, sed & eandem promotam esse ad generationem per vnum aliquem cooperarium. Vtique potuisset quo iam initio cœperat, consimili stilo perstringere singula & commemorare: *In principio fecit Deus cœlum & terram.*) Subin, fecit firmamentum. Nunc autem dum imperantem inducit simul & cum quopiam sermones pertexentem: eam, etsi silentio suppressam personam subindicat, cui & mandatum communicat, & qua cum edisserit, nihil nobis inuidens illius cognitionem: potiùs nos charitatis flamma extimulans ad illius complexum desiderabilem. Vtriusque enim istius boni gratia, vestigia quædam ac veluti delineationes rei arcanæ expressiuas suppingit. Rem enim labore partam ingenti cum gaudio ac veluti passis vlnis plerique omnes exceptant, exceptam tuentur ac seruant non diligenter: contrà, quorum cuique est parabilis & ad manum expositа indeptio, horum & aspernabilis est consecutio, nec difficilè venit in contemptum. Hac sanè gratia veluti viam ordinémque præstruens scriptura nos rectà promouet ad cognitionem vnigeniti Dei, etiamsi incorporeæ illi naturę nihil ad eum modum fuerat opus intermedio sermone quem ipsi voce promimus, quando quæ mente conceperat pater citra sermonis officium se insinuare poterant concreatori. Quo fit, vt vsus sermonis minimè necessarius sit iis qui inita consilia solo possunt intellectu inter se partiri communiter. Vt enim vox in gratiam indulta est auditus, ita & auditus propter vocem. Nam vbi non aer suppetit, non lingua, non auris, non item meatus in sinus plicatiles contortus ad eam vsque posituram in capite quæ consentit auditui, sonos subuehens, nullus iam ibi vsus sermonis est: sed communis tum partitio voluntatis fit ex ipsis, ita enim dicere quis possit, medullaribus, hoc est, in intimis cordium conceptis consiliis. Sanè, quod mihi dictum iam est, quò se mens nostra surrigeret ad eius inquisitionem personæ, ad quam hic intenditur sermo: figuratam hanc differendi proprietatem sapienti admodum ac prouida, nec minùs artifici ratione sibi scriptura asciuit. Quod secundo se offert disquirendum loco, hoc est: sitne firmamentum hoc ab eo diuersum, quod initio factum est, cælo, quando & illud cœli quoque nomenclaturam sortitum est, ac proinde num duo prorsus ponendi sint cœli. Qui enim de cœlo differuerunt philosophi, priùs suas linguas perditum ire eligant, quàm assertionem eiusmodi vt veram

Quæst. 1. Nostróne more loquatur Deus?

Ipsa Dei voluntas eius est sermo.

Sermo cum Deo tribuatur.

Τὸ μὴ ἐκ τῶν ἐναντίων.

Collatio.

Quæst. 2. Cœli, reclamantibus licet Philosophis, plures sunt.

veram admittant. Et quidem pro re comperta vnum esse constituunt ac decernunt, sed tale, cuius natura neutiquam vim obtineat operatoriam adeo & efficacem, ex se vt producat alterum, tertium aut quotumuis tandem nimirum essentia cœlestis totius corporis ad illius vnius cœli constitutionem prorsus (ita isti suspicantur) absumpta & expensa. Vnum enim nihil inuitè fatentur esse corpus, quod quidem latione mouetur orbiculari, at id circumscriptæ est virtutis. Quod si ad primi illius cœli constitutionem, omnibus suis partibus substantiam exhauserit: consequi videtur nihil iam eius resedisse ad secundi, tertiue generationem. Ecqua tandem isti delira plane & anili imaginatione delusi comminiscuntur, qui hylen ingenitam censent, eamque aliunde adscitam ad rerum productionem offerunt opifici, ex commentitia illa & conficta primum fabula ad hoc consequens abrepti mendacium. Ab istis porrò Græciæ sapientibus id vt æquum est, contenderim: ne nos suis deridiculis sannis prius incessant, quàm suas ipsi velitares & hactenus controuersas inter se opiniones sedarint. In his namque sunt, qui infinitos astruant & cœlos esse & mundos: quorum opinionem dictu absurdam, nec vlla sui parte similem vero cum ij coarguerint, qui demonstrationibus vti solent grauioris multo momenti, viq; probationum geometricarum necessario concludentium confirmarint id ferre non posse naturam, vt præter vnum hoc cœlum alterum constituat: tum sanè istorum mathematicorum lineares nugas quamlibet artifici ingenio concinnatas tanto solutiùs ridebimus. Siquidem quum videant nulla dispari causa vnam, alteram, plures item excitari bullas, mox controuertunt & reuocant in quæstionem, tantane opifici facultas suppetat, vt satis sit vnus tot adeo condendis cœlis, quorum vires ac magnitudinem nihil ab eo humore concauo differre censemus, qui in obstreperis ac salientibus aquis torrentium intumescit atque inflatur, si certe ad exuperantem præeminentiam respexerimus diuinæ potentiæ. Quare istorum risu prosequenda ratio est, qua contendunt neutiquam posse in rerum natura consistere cœlos duos. Nos contra, de duobus tantum abest vt quicquam addubitemus: vt & tertium inquiramus, cuius contemplatione dignus est habitus admirabilis Paulus. Psalmus ad hoc, dum nominatim commemorat cœlos cœlorum, vtique non vnius modo cœli, sed & plurium perspicuam nobis inseruit intelligentiam. Neque hæc aliquando minore fide credi par est quàm qua credimus septem esse orbes, in quibus stellæ septem ferè omnium consono ore prædicantur suum peragere cursum, quos quidem cœlos ita asserunt concinnè inseri vnum alteri, quemadmodum si cadi aut vascula in sese inserta sint. Hos proinde sic insertos, dum motu contrario ex aduerso vniuersi in orbem versantur, asseuerant æthere per hos circumquaque perrupto, sonum reddi concinnum suaue resonantis harmoniæ, quæ melicæ omnis melodiæ mellitissimam exuperet & iucundam suauitatem. Subin assertores istius commenti, si quando reposcuntur, fidem vt faciant ac sensu ipso confirment hæc ita se habere, quid aiunt? Nos per primariam ad eum sonum assuetudinem, nimirum ab ipso mox ortu ita huic aures consuesse commodare, vt intentiore eiusmodi audiendi cura sensus ipse obsurduerit nobis ac deperierit, perinde atque ij hominum quorum aures crebris ictibus in excusoriis officinis & continenter pulsatæ sic occalluerunt, surdæ vt sint: quorum imposturam plane veteratoriam & ruinosa carie præflaccidam coarguere (cum mox audita nulli non se cognobilem ostentet, & conspicuam) non vtique viri est aut scientis parcere tempori, aut certo coniectanti, quo intelligentiæ acumine sint præditi auditores. Externis istis interim omissis suis hominibus, toti velut postliminio ad orthodoxum ecclesiæ redeamus sermonem. Dictum est à nonnullis nostris maioribus, non esse secundi cœli hunc ortum, sed explanationem quandam prioris: propterea quod illic scriptura cœli ac terræ creationem in summa quidem tradidit: hic vero modum, quo singula facta sunt, exactiùs explicet. Nos autem dicimus, cùm nomen diuersum, officiumque peculiare cœli secundi traditum sit, aliud hoc præter id esse, quod in principio est effectum, solidioris sane naturæ, præcipuum quoque officium vniuerso subministrans, ET *dixit Deus: Fiat firmamentum in medio aquarum; & fecit Deus firmamentum, diuisitque aquas quæ erant sub firmamento ab iis, quæ erant super firmamentum.*) Sed antea quàm scripturæ sententiam attingamus, id quod ab aliis obiicitur, dissoluere eniramur. Percontantur enim nos: Si firmamenti corpus globosum est, vt aspectus ipse declarat, aqua autem suapte natura fluxa quum sit & è sublimi sidere soleat delabi, quinam potuit in curua & superiore circunferentia firmamenti solidè ac stabiliter persistere? Quid ad hanc obsecro respondendum est obiectionem? In primis quidem dicendum: vt donem aliquid esse, quod qua parte nobis cernitur, speciem præfert circuli per flexuram fornicémve internæ concauitatis, non continuò necesse sit illius quoque externam superficiem quaquauersum ad imaginem sphæræ esse perfectam, totúmque id, perinde ac opus tornatile exactè esse circunductum leuigatum ac perpolitum, quando videmus ipsi tum tecta balneorum lapidea, tum ædium extructiones antri in speciem cauernosas, ipso quidem internæ partis aspectu circunductas esse in speciem figuramve semicirculi, cum interim pars tecti superior æquabilem plerumque obtineat, & planam superficiem. Quapropter hac de re neque sibi molestias ipsi sumere, neque nobis præstare velint, quasi superis aquam in locis detinere, coërceréque non valeamus. Dein dicendum esse videtur, quænam sit ipsius firmamenti natura, & quam ob causam inter aquas separandas institutum sit intermedium vt esset. Scriptura sacra nomine firmamenti in ijs rebus quæ robore viribúsque exuperant vti consueuit, quemadmodum cùm dicit: *Dominus firmamentum meum, & refugium meum:* Et, *Ego confirmaui columnas eius:* Et, *Laudate eum in firmamento virtutis eius.* Nam externi homines id firmum corpus dicunt, quod quasi solidum est, densum ac plenum, vt à mathematico corpore distinguerent. Est autem mathematicum corpus, quod in dimensionibus solis consistit, latitudine inquam, longitudine, & profunditate. Firmum autem solidúmque, quod cum dimensionibus & reniti resistéreque potest. Scriptura autem sacra, quod perrobustum est, neque cedit, id omne firmamentum dicere consueuit, atque adeò, vt & in aëre addensato hac ipsa voce plerunque vti videatur, veluti cum dicit: Qui tonitruum firmat. Soliditatem enim & resistétiam eius spiritus, qui in nubium concauis sinibus includitur, atque ob violentam eruptionem inde sonos ac strepitus eos efficit quos tonitrua dicimus, firmitudinem tonitrui scriptura nuncupauit. Igitur & hic etiam pro quadam firma solidáque natura, ad detinendas aquas ac coërcendas idonea, quæ suapte natura dilabuntur, perfaciléque dissoluuntur, hanc à scriptura vocem ordinatam esse arbitramur. Nec tamen ipsum firmamentum cùm iuxta communem & vulgatam acceptionem ex aqua videatur ortum habuisse suum, aut aquæ in glaciem concretæ, aut materiæ cuiquam tali, quæ sui principium ortus ex humore percolato sumit, simile censendum est esse, qualem crystalli lapidis naturam esse constat: quem ob exuperantem aquæ congelationem in eam essentiam quam obtinet, asseuerant transmutari, aut speculari lapidis qualis est natura, qui inter metalla concrescit. Est sanè lapis hic transparens ac pellucidus, & peculiari quadam ac purissima perspicuitate prænitens, adeò vt si is suæ naturæ numeris omnibus respondeat, neque vlla exesus putredine, sed nec vlla sui parte perruptus, cum aëre contendit, eique ferè perspicuitate similis esse videtur. Ex his igitur nulli simile firmamentum esse censemus. Est enim puerilis simpliciſque profecto mentis, tales de corporibus cœlestibus opiniones habere. Neque tamen si cuncta in cunctis insunt, ignis in aëre, aër in aqua, cæterorúmque similiter aliud inest in alio, & nullum omnino eorum quæ sub sensum cadunt elementum syncerum est mixtionéque caret, vt non sit aut medii, aut oppositi sibi particeps: firmamentum ob id ipsum, aut ex vno simplicium corporum, aut ex omnibus mixtum esse asserere nobis placet, qui iam ab ipsa diuina scriptura ita instituti sumus, vt nihil vltra ea quæ sunt concessa menti nostræ, imaginari cogitaréque concedamus. At verò nec illud inexpensum & vt anno-

O stultam philosophorum suspicionem.

ὕλην materiam, quam isti somniant Deo coæternam.

Laert. 10. & aliis aliquot locis.

2. Cor. 12. Psal. 148.

Collatio.

De hac harmonia planetarũ præter cæteros, c. 48. & seq. tono 4. cant. primi, harmoniæ Mũdi lege, sed cũ iudicio. Itẽ Cosmopœiam Eugubini βεβαίωσις Maiorum opinio.

ἑπεξέργασι κώτερον. Sententia S. Basilij.

χρείαν ἐξαίρετον.

Firmamẽtii physis qua sit.

Psal. 17. Psal. 74. Psal. 150.

στερεὸν καὶ πλῆρες. Finitur corpus mathematicum.

Quid corpus solidũ.

Tonitrua.

Simili à crystalli natura deducto confirmat.

γνώμην.

vt annotatione indignum nos prætereat, quòd posteaquam præceperat Deus dicens, *Fiat firmamentum.*) non dictum est simplici modo, Et factum est firmamentum, sed fecit Deus firmamentum. Et rursum: Diuisit Deus. Audite, † qui surdi estis; respicite, qui cæci estis. Ecquis, quæso, surdus est: nisi qui non audit magna adeo voce Spiritum sanctum inclamantem? Quis denique cæcus est, nisi qui non cernit ac inspicit adeò apertas, adeo claras de vnigenito Dei filio demonstrationes? *Fiat firmamentum.*) hæc vox profecto causæ est primigeniæ & principis. *Fecit Deus firmamentum.*) hæc effectricis est sanè creatricisque potentiæ testis. Sed ad interpretationem continuandam, orationem flectamus. ET *diuidat*, inquit, *aquas ab aquis.* Infinita quidem, vt videtur, aquarum erat diffusio, vndiquaque inundantium terræ, superficiemque illius in sublimi ita occupantium, vt ad cætera elementa collatæ, sua proportione transcendere viderentur. Quapropter & anteà dicebatur abyssum vndique circundare terram. Causa autem humorum copiæ tantæ, in ijs quæ deinceps dicentur nos assignare oportet. Nemo vero nostrum, vel eorum prorsus quorum animus non mediocriter in perspicientia rerum sese exercuit, quique in hac caduca fluenteque natura perquàm acutè conspiciunt, nostram increpabit opinionem, quasi quædam impossibilia supponentem, aut figmenta. Neque à nobis reposcet quis rationem, quánam nitens sede aquarum natura solidè consistebat. Qua enim ratione terram tanto aqua grauiorem ab extremis abducentes in medio ceu pendulam collocant, eadem prorsus infinitam illam aquæ copiam tum ob natura insitam ad ima prolapsionem, tum propter pondus parte omni æquilibre, circum terram conquiescere ac solidè persistere, & conquiescere concedent. Igitur aquæ immensa natura circa terram vndique diffundebatur, non temperatè sese habens ad illam, sed longo exuperans interuallo: ita iam ab inde vniuersi primordijs à magno rerum artifice futura re prospecta, & primis rebus ad commoditatem sequentem dispositis. Quænam igitur necessitas fuit, vt aquæ natura tanta exuperaret nec explicabili copia? Quandoquidem essentia ignis necessaria est vniuerso, non solum ad terrestrium rerum administrationem, sed ad ipsius etiam vniuersi totius complendam integritatem. Multum enim esset, si hoc vno elementorum omnium maxime opportuno destitueretur. Aduersantur autem sibi mutuo, alterumque alterius corruptiuum est: ignis quidem aquam cum excedit, vincit viribus, ignem autem aqua cum exuperat copia: nec aut seditionem inter hæc esse, aut alterius defectione causam oportebat emergere, qua dissolueretur vniuersum & deperiret: tantam humoris naturam qui omnia disponit Deus parauit atque recondidit, vt ad definitos vsque fines ipsius mundi constitutionis, cum paulatim ab ignis viribus absumatur, ipsi resistere valeret. Enimuero qui pondere cuncta mensuraque disposuit (in numerato namque ipsi, secundum Iob, & pluuiæ guttæ sunt) is plane cognorat quantum præscripsisset temporis mundo ad durationem: & quantum etiam igni sumptus pabulique recondere oporteret, non ignorauit. Hæc est aquæ redundantis & copiosæ ratio circa creationem. Atqui necessariam mundo naturam ignis ipsius esse, nemo sic est vsquequaque vitæ expers, vt ignoret, docerique opus habeat ratione inducta, non solum quia facultates omnes & artes quibus vita nostra subministratur, ac continetur ad operationes exercendas suas ignis egeant natura, ceu sunt textoria, coriaria, ædificatoria, atque agricultura, verumetiam neque germinationes arborum, neque fructuum maturæ concoctiones, neque animalium aut terrestrium, aut aquatilium ortus, neque alimenta etiam istorum vlla aut initio constitissent, aut tempore aliquo permansissent, si calor in ratione rerum non adfuisset. Ergo perneceſſaria quidem caloris † creatio fuit, vt ea quæ gignuntur, oriantur atque persistant: perneceſſaria autem & humoris copiosa abundantia propter ignis incessabilem ac ineuitabilem consumendi vim. Circumspice quæso, lustraque creaturas omneis, & caloris vires omnibus in rebus, quæ generationi corruptionique obnoxiæ sunt, perspicies prequalere. Idcirco copiosæ sunt aquæ, partim super terram diffusæ, partim vltra ea quę conspiciuntur diductæ, partim in sinibus telluris insperſæ, vnde fontium emergunt copiosissimi ortus, & puteorum confluuia, amniumque tam torrentium quam perennium flumina: quo multis porro varijsque locis ac cellulis humoris substantia conseruetur. Atque ex orientali quidem plaga, ab hyemalibus solstitijs, fluuius Indus erumpit, omnium maximus amnium, vt memoriæ tradiderunt ij, qui de orbis circuitu partibusque conscripserũt: A medio autem orientis Bactrus & * Choaspes, atque Araxes, à quo & Tanais auulsus in Mæotim paludem dilabitur, & præterea Phasis à Caucasijs montibus erumpens, & alij innumeri ab aquilonaribus partibus, ad Euxinum vsque pontum labuntur. Ab occasibus autem æstiuis, ex † Pyrenæo monte Tartesus & Ister egrediuntur: quorum ille ad id mare pergit, quod vltra columnas Herculis diffunditur. Ister vero Europam præterfluens, in Pontum emanat. Quid refert & alios adnumerare, quos Riphæi montes generant, vltra intimam Scytiam siti, quorum est & Eridanus cum innumeris alijs nauigabilibus & ipsis amnibus, qui per occiduos Galatas, Celtasque, atque propinquas eis Barbaras gentes, nationeſque præterlabentes, occiduo sese omnes infundunt mari? Iam quidem & ex meridie superis à plagis per Æthiopiam alij, partim ad nostrum hoc mare aduenium, partim ad id quod est vltra nauigabile, eo prouecti exonerant se: ex quibus sunt † Ægon, & Nyses, & qui Chremetes vocatur, & insuper ipse Nilus: qui sane neque similis natura fluuijs esse videtur, cum exundans æque atque mare vniuersam Ægyptum operiat. Adeo locus hic orbis habitabilis nostri, copiosis ambitur aquis, profundis voraginibus maris veluti præcinctus & adstrictus, & innumeris amnibus alluitur perenni defluxu stagnantibus per inenarrabilem opificis sapientiam: opera cuius rerum moderatrice effectum est, vt ignis aduersantem sibi aquæ naturam haud facile consumere possit. Erit tamen quando & vniuersa cremabuntur & conflagrabunt igne, vt Esaias in ijs asserit oraculis, quæ ediſſerens, ad Deum refert rerum opificem: Qui dicit abysso, *Deserta eris, & omnes fluuios tuos deficcabo.* Quæ cum ita sint infatuata illa sapientia à te excussa, susçipe nobiscum veritatis doctrinam, vulgarem quidem sermone, stabilem autem firmamque cognitione. Idcirco *Fiat firmamentum in medio aquarum, & sit diſcriminans inter aquam & aquam.*) Diximus quid apud Scripturam significati habeat *firmamenti* nomẽ. Nimirum naturam insinuat neutiquam reluctantem aut solidam, quæve suo pondere grauis sit aut renitens. Non eiusmodi dicit esse firmamentum. Alioqui si sic grauem mole eius intelligis naturam, propius ac iustius hanc sibi vindicasset terra nomenclaturam firmamenti: sed quod natura rerum nobis supereminentiũ ac sublimium tenuis admodum sit ac rara, nec vllo sensu possit percipi, hoc appellauit Moses firmamentum, corporum comparatione quæ tenuissima sunt, & quæ sensu facile comprehenduntur. Mihi nunc tu locum vnum aliquem cogita humoris discernendi facultate præditum, qui quidem tenuem & percolatum ad supera loca traijciat: eum vero qui crassissimus est, ac terræ immistus, ad infera demittentem, vt ab initio finem vsque, eadem in vniuerso temperies conseruetur, calore paulatim humoris essentiam absumente. Tu vero copiam quidem aquarum tantam esse non credis: ad caloris autem tantam copiam non respicis: qui tametsi paruus est magnitudine, multum tamen humoris sua vi natiua consumere potest. Etenim attrahit quidem ad se propinquum humorem sibi, vt ipsæ cucurbitulæ medicorum docent: attractum autem consumit: perinde atque in igne lucernæ fieri solet, qui per ellychnium ad se tractum adiacens alimentum cito admodum mutatum comburit. Iam vero ætherem ipsum quis ambigat igneum esse, ac vstiuum? Quem, nisi fine sibi ab opifice præscripto perutili ac necessario coërceretur, quid, quæso, prohibuisset omnia sibi propinqua cremantem atque vrentem, vniuersum omnium rerum humorem iam absumpsisse? His aërius iste constat humor, dum superior locus cogitur in nubes per subnectionem vaporum, quos fluuij, fontes, lacus, paludes, ac maria omnia emittunt: ne cuncta occupet æther & corripiat incendio, quandoquidem ipsi etiam videmus solem hunc æstatis tempore irri-

† ἀκούσατε οἱ κωφοὶ, ἀνάβλεψατε οἱ τυφλοί.

† κτῆσις lege κτίσις.

Ratio Physica aquæ exuperantioris.

Iob 36. 27.

Ignis & aquæ neceſſaria creatio.

Fontium ac puteorum scaturigines.

Lege Strabonem lib. xv. Geogr.

In Indum vnũ quindecim insignia intrãt flumina.

* *Ibidem Strabo de Choaspe.*

† πυρῤῥαλίον δ' ος ἐκδίδωσι.

† ὁ νῶσις ϗ αἰγών.

Esa. 51.

Veritatis doctrina simplex ac rudis sermone, cognitione stabilis.

Ομοιώσεις.

BIBLIOTECA UNIVERSITARIA GRANADA

irriguam regionem & cœno lacustri humectam plerunque vel breuissimo temporis momento relinquere humore omni destitutam atque arentem. Quo quæso te illa defluxit aqua? Ostendant nobis qui nihil non se scire promittunt viri graues & tumidi. An non cuiuis liquet eam æstuantissimo solis calore in vaporem resolutam consumptam esse? quanquam ne illi quidem concedunt solem esse calidum. Tanta isti superfluunt ad deliras & aniles nugas copia temporis. Attendite, cuiusnam autoritatis demonstratione nixi, efficaci aduersentur & operosæ solis actioni. Cum sol, inquiunt, colore candidus sit, & nec subrubeus ei color, nec flauus insit, nec ignea profecto præditus est ob idipsum natura, sed eiusmodi calorem illi accidere ex præpete ac veloci circumactu astruunt. Quid hinc isti procurant aut elicere volunt commodi? Vt nihil absumere humorum sol credi possit. Ego proinde quanquam hæc illorum sententia vera non sit, non tamen eam elidere velim ac reprobare, quasi eius † euictione meam ipsius rationem confirmem. Nam ad humoris consumptionem à caloris actione, necessariam esse copiam aquarum asserebamus. At nihil interesse videtur, naturane sol an † affectione quapiã calore præditus sit, ad effectus eosdem in materijs eisdem gignendos. Nam siue mutua frictione ligna flammam ignemque pariant & accendant, siue flamma accensa crementur, æqualis nimirum ac similis ex vtrisque finis resilit. Summam tamen vniuersa administrantis opificis Dei sapientiam in eo videmus, quod ex alijs ad alia solem loca deducit: ne semper ipse trahens eisdem in partibus moram, per redundantiam caloris rerum ordinem dissoluat. Sed nunc ipsum ad austrum circa hyberna solstitia, nunc ad æquinoctialia signa pellit, atque illinc ad aquilonias plagas sub æstiuo solstitio reducit: adeo vt hac illius sensim migratione, subiectis temperies tractibus, ac regionibus conseruetur. Animaduertant autem ipsi velim, an sibijpsis non aduersentur, qui mare quidem inquiunt non exundare excrescereque fluuijs propter consumptionem eam quæ fit ex sole, & insuper salsum amarumque relinqui, vi caloris, humore tenui potulentoque consumpto: quod ex sole potissimum vnum ab altero secernente, dein quidem quod leue est ad se proliciente, relinquente vero quod crassum est ac terreum, veluti est limus & aquæ sedimentum: quo fit, vt mari adsint amaror, salsugo & ad exsiccandum aptitudo. Postea vero mutata sententia, nec ijs animaduersis quæ de mari disseruere, nullam prorsus asserunt humoris ex sole fieri imminutionem. *Et vocauit Deus firmamentum cælum.*) Vt hæc cœli appellatio alteri congruat & aptetur, certè particeps eius voculæ fit hoc firmamentum per similitudinem. Ipsi enim subinde obseruauimus hunc aëris locum conspicuum, cœlum dici, quod densus sit & ob continentem cohærentiam aëris sub aspectum nostrum apertè cadentis. (A verbo enim ὁράσθαι videri petita est & corriuata appellatio nominis τοῦ οὐρανοῦ, id est, *cœli.*) Vt quum dicit Scriptura, *volatilia cæli.* Et rursus, *Ea quæ volant per firmamentum cœli.* Tale quid est illud: *Ascendunt vsque ad cœlos*: Moses quoque benedicens tribui Iosephi: *A pulchritudine cœli & rore, & à solstitijs mensiumque coitibus, atque à vertice montium, colliumque perennium benedictiones præstat:* quippe cum horum ordo temperatus, fertiles terræ regiones efficere soleat. Quin & in execrationibus Israëli dicit: *Erit æneum tibi super verticem cælum.* Quid his verbis indicare vult? nimirum omnimodam siccitatem ac defectionem aërij humoris & aquarum cœlestium, quibus ad gignendos fructus efficitur terra fœcunda. Quum itaque deferri de cœlo rorem, aut pluuiam dicit, aquas tum eas nos intelligimus, quascunque superas occupare regiones est institutum. Quando namque exhalationes illæ sublime petentes. & aër aspirantium ventorum adstrictione addensatur & concrescit, quum quidem humores hactenus vaporationis instar & minutatim nubi insperfi, iam inter se mutuo cohæserint, generantur guttæ ex concretorum humorum pondere ad ima decidentes, atque id ortum esse pluuiæ constat. At cum humor redactus in spumam fuerit vi ventorum, agitationeque dissectus, summeque deinde refrigeratus coactus fuerit vniuersus, nix tum cum frangitur nubes, defertur. Atque omnino ratione eadem vniuersam humoris naturam circum aërem nostro capiti imminentem & superne pendulum, tibi cernere licet. Neque verò simplicem quisquam spiritualium explicationem sententiarum, nec istis probabilibus argumentis subnixam, cum eorum hominum curiosa qui de cœlo locuti sunt, inquisitione & superuacanea comparare conferreque velit. Etenim quanto in castis sibique temperantibus fœminis pulchritudo est meretricia præstabilior, magisque anteponenda, tanto fidei nostræ sermones præcellunt ad externorum dogmata collati. Isti namque vi extortam suis sententijs conciliant probabilitatem: hic ipsa sola veritas nuda & omni vacua artificio aut impostura, ob oculos proponitur. Sed quid opus est vt laboremus in illorum falsis opinionibus redarguendis: quibus satis sit illorum libris inter se collatis, summo cum otio spectatores ipsorum contentionis pugnæque sedere? Nam neque pauciores numero sanè, neque dignitate cedentes: sed loquacitate vel longo interuallo superiores sese illis contraria sentientes obiectant, qui mundum vniuersum comburi, reuiuiscereque rursum è seminalibus ijs rationibus, quæ remanent in ipsis rebus combustis dicunt. Vnde & † infinitos occasus mundi & regenerationes itidem introducunt. Verum illi quidem à veritate in duas dissecti partes, hinc & inde sibi diuerticula quædam exorbitationesque, quibus ad errorem proficiscantur, inueniũt. Nobis vero & aduersus quosdam, qui stetisse * ab Ecclesia videntur, sermo habendus interim est de aquis à se disparatis. Et quidem isti prætextu anagogici sensus & sublimioris intelligentiæ ad allegorias se trãsferunt ac suffugiunt, asserentes potentias quasdam spirituales experteque corporis tropicè significari per aquas: & supernè quidem supra firmamentum præstabiliores mansisse, inferne vero in terrenis ac materialibus locis subsediisse, quæ erant maligniores. Idcirco dicunt & eas *aquas quæ super cælum sunt collocatæ, Deum laudare*, id est, probas illas essentias, quæ dignæ sunt ob mentis puritatem, decentem accommodatamque, reddere laudem creatori. Aquas autem eas quæ sub cœlis desederunt, ea esse spiritualia nequitiæ & improbitatis à naturali sublimitate in imam totius vitiositatis voraginem delapsa. Has improbas mentes vt turbulentas, vt seditiosas, vt affectuum perturbationumque procellis, ac turbine fluctuantes exæstuantesque *maria* nuncupatas fuisse asserunt, propter mutationis facilitatem, & voluntatis electionisque motuum instabilitatem. His igitur & eius generis sententijs, vt quæ somnijs & anilibus fabellis conferendæ veniunt, relegatis, aquam nos vt aquam intelligamus, & segregationem factam humorum, à firmamento ea causa quam assignauimus, accipiamus. Atque etiam si quando aquarum illæ, quæ super cœlos sunt collocatæ, communem omnium Dominum laudare tradantur, non naturas ratione præditas ob id illas esse decernimus. Neque enim *cœli* anima vlla informantur, quia gloriam narrant Dei: neque *firmamentum* animans sensu præditum esse censemus, quod effectionem manuum ipsius itidem annuntiat, vt astruat aliquis & interpretetur hosce cœlos virtutes esse quasdam † contemplationi concreatas, firmamentum vero facultates quæ operose admodum & efficaciter fungantur officio, nempe operatrices: nos sanè eiusmodi definitionem vt arguta quadam scitaque acrimonia adornatam non negamus, at eandem non continuo veram esse concedemus. Secundum enim hanc interpretandi formulam ros, pruina, frigus, & æstus, quod apud Danielem iussa sint concelebrare hymnis vniuersorum opificem, mentes quædam erunt, nimirum intellectu præditæ, simul & inuisibiles naturæ. Verius quæ istis dictionibus inest significandi ratio spiritualiter & contemplatiuè ab his accepta quos illustrat intelligentiæ donum, ad hoc mirè conducit, plenam vt cõditori exoluere queas glorificationem. Neque enim super cœlos consistens aqua ob hoc quod inferiores antegreditur honoris præcipui dignitate, ipsa solum ob eximiam & insignem suę virtutis prerogatiuam, diuinam adimplet laudem. At enim *laudate eum*, ait, & *quæ ex terra sunt dracones & omnes abyssi.* Quare ipsa etiam abyssus, quam isti in peiorem reiecerunt partem, qui nihil

† ὡς συγκατασκευάζων, per ω, nõ c.

† συμπτώματα.

Maris aqua cur amarulenta.

Firmamẽtum qua ratione cælum.

Guttæ & pluuiæ origo.

Niuis generatio.

A similibus argumentũ.

† φθορὰς ἀπείρους καὶ παλιγγενεσίας.

* Cõtra Origenem & Apollinarium.

Et aquæ quæ super cælos sunt laudẽt nomen Domini.

Cæli, inanimes licet, laudẽ Deo enarrare feruntur.

† Θεωρητικὰς τὰς δυνάμεις καὶ πρακτικάς.

Dan. 3

Psal. 148.

Psal. 106

Deut. 32.

Deut. 28.

nihil non ad allegorias trahunt, adeo Psalmorum cantori visa non est aspernabilis & reiectitia, vt eam quoque adsciuerit in communem creaturæ omnis chorum: quando iuxta sibi insitas rationes, canticum diuinæ laudis concordi & melico concentu exoluit creatori. *Et vidit Deus quod esset bonum, siue pulchrum.*) Non ista vulgari iucunditate Dei oculos pascunt, quæ ab ipso conficiuntur opera. Nec qualis apud nos deprehenditur esse, apud ipsum talis est bonarum rerum commendatio: sed bonum, aut (si malis) pulchrum id tandem est, quod ad artis rationem regulamúe cõfectum rectà contendit ad commodam vtilitatem præstituti finis. Qui igitur initio statim eorum quæ fiunt finem sibi proposuit, is quæ sensim fiunt singula, vt ad executionem plenam destinati finis pertinentia, & ad rationes expensa suæ artis comprobauit iam & laudauit. Alioqui manus si seiunctim statuatur, si priuatim oculus, denique si vnum quodlibet membrorum virilis statuæ iaceat separatim: nemini hęc cuicunque tandem videri bona possint, aut pulchra. Sin suo quæque pars ordine reposita fuerit: tum statuæ istius ex partium iusta proportione pulchritudo se exerens & interlucens vel vix tandem cuiuis rudi talium operum se exhibet cognobilem & perspicuam. Atqui artifex antequàm se accommodet structuræ aut compositioni præstituti operis, priùs ipse nouit cuiusque partium futuram pulchritudinem aut eximiam bonitatem, eoque laudat singula, ad eorum quę facturus est, finem, suam referens sententiam. Talis itaque vel nunc Deus nobis proponitur, quasi arte quapiam præditus singula quæque sua opera comprobans. Est autem & hoc proditum memoriæ, quod laus congrua tanto opifici exoluereturabsoluta iam vniuersa mundi mole ac suis constante partibus. Verùm enim hic iam finis esto, finemque capiat sermo noster qui de die secundo est, vt auditorum ijs quidem qui industrij sunt & ad tolerandos hosce labores alacres prouolant, oportunitas suppetat commodior ea quæ ex nobis audierunt, excutiendi & in quæstionem reuocandi, in his vt si quid deprehenderint sibi vsui futurum, id fideli memoriæ commendent, perque alacrem & sedulam meditationem quasi per concoctionem quandam, istius vtilis doctrinæ expectent digestionem distrahendam, inque omneis animæ vires dispertiendam. Illis porrò quorum animus occupatur præsentis vitæ curis, nonnihil concedatur otij, vt hoc intermedio tempore, curis ordine transactis, anima tum liberiore ac vacua negotiorum ad vespertini sermonis epulationem occurrãt. Deus qui opera hæc eximiæ magnitudinis creauit, quique parua vt dicerem, indulsit: is vobis omnibus omni prorsus in re vires suggerat suæ intelligendę veritati accommodas, vt ex visibilium contemplatione ad intelligendum eum consurgatis qui inuisibilis est, & ex magnitudine simul & pulchritudine creaturarum, persuasionem colligatis tanto opifice nihil indignam, nec indecoram. Inuisibilia enim ipsius à creatione mundi, per ea quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur, sempiternaque eius virtus & diuinitas, adeò vt in terra, & in aëre, in cœlo, in aquis, in nocte pariter & die, in omnibus deniq; istis palam conspicuis, principio statim exempla desumere possimus, quæ nos submoneant beneficentissimi erga nos Dei: atque ita non iam vel temporis tantillum concedemus peccatis, ac proinde hosti nostræ omnium salutis nullum prorsus in cordis domicilio relinquemus locum, si modò per continentem memoriam inhabitatorem cordis habuerimus Deum, quem gloria omnis cultusque latriæ addecet nunc & semper in vniuersa, nec vllo vnquam fini intercipienda secula seculorum, Amen.

A consuetudini addictos prædicent beatos: quòd neglectis forensibus mercimonijs, exercitijsúe artium quas natura tuendæ vitæ excogitauit, posthabitis, per omnem ignauiam & illicem voluptatem transmittunt huiusce vitæ tempus certa lege prouidentiæ sibi præfinitum. Ipse equidem arbitror hos nescire orchestram eiusmodi lasciuis spectaculis redundantem communem esse & publicam discendæ omnis incontinentiæ officinam ijs qui eò prouolant confessuri. Nec isti planè videntur intelligere modulationes tibiarum omni genere harmoniæ concinnatas, meretriciasque cantillationes fixiùs illapsas animis auditorum atque insidentes aliud nihil efficere quàm quòd in commune persuadent spectatores quiduis flagitiorum & obscœnæ turpitudinis admittere, dum hi indecora citharæ ac tibiæ pulsatione rem ipsam gestiunt exprimere. Iam verò non desunt qui vel vsque ad insaniam se totos addixerunt equis ad obeunda certamina exercendis, adeò vt in equorum gratiam sibi videantur per somnium confligere, currus aurigasque statione transmouentes: vtque perstringam compendio, ne per somnum quidem ab imaginatione interdiu conceptæ dementiæ auocari possunt. Nósne, quos Dominus ipse admirabilium planè rerum autor eximius & suspiciendus artifex ad suorum commendationem operum inuitauit, ad eorum contemplationem delassabimur? An ipsi lentescemus per ignauiam ad percipienda Spiritus sancti eloquia? Quumque ingens hæc & variegata diuinæ creationis officina nulla non parte nos cingat & obuallet, & ad illius superioris æui considerationem quisque iam cœperit mentem reflectere: pigebitne tandem nos pressiùs contemplari distinctionem vniuersę istius mundialis machinæ? Cœlum quidem appensum ac libratum, quasi fornicem, vt habet sermo propheticus. Terram autem immensam vt magnitudine, ita & pondere, sibique ipsi solidè cohærentem & stabiliter innixam. Aërem verò fusum, mollem, humidumque natura, accommodatum quidem perpetuumque respirantibus suppeditantem alimentum, cedentem autem præ mollitia ijs quæ motu cientur, & se finentem interscindi, adeò vt nullum prorsus per ipsum meantibus impedimentum sit, semper ad terga secantium se facilè incumbentem atque circumfluentem. Aquæ denique naturam, tum ad alimentum, tum ad cæteros nostros vsus paratam, cuius ordinatissimum ad definita loca concursum ex ijs quæ modò lecta nobis sunt speculare. *Et dixit Deus: Congregentur aquæ quæ sub cœlo sunt, † in cõgregationem vnam, & appareat arida: & factum est ita: & congregata est aqua quæ sub cœlo erat, in collectiones suas, & apparuit arida, & vocauit Deus aridam, terram: & congregationes aquarum appellauit maria.*) Quot mihi negocia, quot molestias afferebas in ijs quæ antea dicebantur, causam postulando, quomodo tellus inuisibilis fuerit: cũ omne corpus *colorem suapte natura obtineat, ac proinde omne corpus sensibile sit visu. Et forsitan ea quæ disseruimus ibi satisfacere tibi non videbantur: cum diceremus inuisibile non respectu naturæ, sed nostri, dictum à scriptura fuisse, propter obiectionem aquæ tunc vniuersam tellurem operientis. Ecce nunc audi ipsam scripturam seipsam explanantem. *Congregentur aquæ, & appareat arida.*) Contrahuntur vela vt aspectui sese obijciat ea, quæ eatenus non conspiciebatur. Sed fortasse quispiam & illa quæfierit, præter hæc, Primum: Cur quod secundum naturam comperit aquæ, ferri, inquam, per decliuia loca, imaque petere, id ad opificis imperium scriptura reducit? Quousque enim in æquo planoque solo sita est aqua, stabilis est quippe, cum haud habeat quò diffluat aut permeet. Sed cum prona loca fuerit atq; decliuia nacta, protinus cum antecedens processerit, ea quæ post ipsam continua est, sedem ipsius occupat: ea quæ sequitur illius itidem sedem: & ita delabitur quidem quæ antecedit, sequitur autem quæ accedit: atque tanto delatio fit celerior, quanto & pondus maius est eius quod deorsum fertur, & loca ad quæ fit confluxio, magis concaua sunt. Hæc igitur si est aquæ natura, superuacaneum videri possit id imperium, quo iubetur in vnam cogi collectionem. Prorsus enim futurum fuerat per naturæ illius ad ima delabentis propensionem, vel suapte sponte, vt ad omnium maximè concauum & decliuiorem locum se conferret, defluum illud suum non prius remoratura, quàm superficies æquabili planicie complanaretur. Neque

Orchestra, incontinentia omnis officina.

In Thymelicos.

Curule certamen percellit. Synoridas, Anabatas, &c. intelligit. Iul. Pol. l. lib. 1.

Distinctionem rerum aggreditur.

ὡσεὶ χάμάραν.

† εἰς συναγωγὴν μίαν.

** Habet exemplar σώματος, pro quo Argyr. legit χρώματος. idq; rectius.*

1. Quæstio.

HOMILIA QVARTA.

De aquarum Congregatione.

Scenicas theatrales que præstigias perstringit.

SVnt ciuitates nonnullæ, quæ omnigenis præstigiatorum spectaculis, iam inde à primordio diluculascentis diei ad ipsum vsque adueſperascens cœlum suos pascunt aspectus. Sed & hominum quidam tanta auiditate inhiant exaudiendis cantiunculis in molliciem diffractis, ad morum quoque corruptelam quàm maximè prolicientibus, & quæ nullum non genus effrænis lasciuiæ animis ingenerent auditorum, vt nullo vnquam neque fini, neque modo illis exsatientur. Atinterim plerique sunt, qui populos improbandæ huic

enim vspiam conspicitur vlla campestris regio perequè plana, vt ipsa aquæ est superficies. Deinde quæritur, qua ratione dicat aquas in vnam congregationem iussas esse concurrere, cum tam multa esse maria conspiciantur plurimoque inter se interuallo ac situ disparata. Ad id igitur quod priore loco quæsitum est, illud dicimus. Tu quidem optimè nosti, quæ fuerint motiones aquæ post dominicum præceptum, vt illa circunflua sit, nec consistens, vtque suapte natura ad prona, decliuia & concaua præceps deuoluatur loca. At sanè eadem quid priùs obtinuerit virium, antè nimirum quam cursus hic illi ingigneretur præcepto dominico: neque ipse nosti, sed nec certo audisti, qui nouerit. Cogita enim mihi tu vocem Dei effectricem esse naturæ, idque imperium quod factum creaturę tunc est, creatis deinceps omnibus ordine succedaneo consimilem & operatoriam facultatem prærogasse. Dies & nox creata semel sunt, & ex illo tum die adusque hodiernum, quum sibi alternis succedant, æquis tamen partibus non desinunt inter se dispertiri vices temporum. *Congregentur aquæ.*) Iussa est currere natura aquarum, nec vnquam delassatur, eam ad cursum perpellente iugiter illo præcepto. Hoc sanè dixerim, ad fluxibilem respiciens partem aquarum. Sunt enim, quæ suapte natura fluunt, cuiusmodi fontanæ sunt & fluuiatiles. Sunt contrà & aliæ collectitiæ nec quoquàm permeabiles. Atqui sermo de his mihi nunc est quæ impetu quodam naturæ cientur ac fluunt. *Congregentur aquæ in congregationem vnam.*) Tibine vnquam propter fontem copiosam aquam eructantem consistenti incessit eiusmodi cogitatio? Quis aquam hanc cogit exilire è medijs terræ visceribus? quis festinè vt in vlteriora progrediatur, vrget vehementer? quænam promptuaria, vnde depromuntur, tantum continent prouentum aquarum? quis ille tandem locus, ad quem defluuio præcipiti contendunt? quinam fit, vt hæ non deficiant, nec illæ interim expleantur? Scito hæc à prima illa Dei voce dependere. Illinc enim primaria ad cursum motio indita aquis est & prærogata. Ad omnem de aquis commemorationem, primæ illius vocis immemor ne esto, *Congregentur aquæ.* Oportebat eas decurrere, suum vt occuparent locum: dein locis sibi natura definitis restitutæ, in ipsis vt persisterent, neutiquam vltra progtessuræ. Quapropter iuxta Ecclesiastæ * illius sententiam, omnia flumina intrant in mare, & mare non redundat. Nam quòd fluant aquæ, Dei imperium causa est: maris itidem intra suos fines circumscriptio à primaria illa diuinæ legis sanctione pendet: *Congregentur aquæ vnum in locum.*) Ne è locis quæ ipsam susceperant, affluens fusim exundaret, transcenderet semper, atque ita ex alijs alia compleret loca, ac totam hoc pacto continentem terram stagnantibus tandem vndis & alluentibus inuolueret: iussa est in vnum se colligere locum. Idcirco furens ventis sæpenumero mare, atque ad immensam altitudinem sese attollens vi fluctuum, vbi litora solum attigerit, eo impetu mox in spumam dissoluto, retrolabitur. *An me non timebitis, dicit Dominus, qui posui arenam terminum mari?* En mare, res planè sua vi intoleranda, re tamen omnium inualidissima, nempe arena frenatur ac coërcetur. Alioqui quid prohiberet mare rubrum sua exundanti alluuie irrumpere in vniuersam Ægyptum, quæ ipso mari tantò est concauitate depressior, seque mari quod Ægypto adiacet, coniungere: nisi creatoris præcepto tanquam compedibus astrictum coërceretur? Etenim Aegyptus quòd sit mari rubro humilior, vel illi nobis re ipsa persuasere, qui connixi sunt maria hęc, Aegyptium inquam, & Indicum cui permiscetur rubrum mare, inter sese cõmittere & alterum alteri coniungere. Quamobrem destitere à tanto conatu, Aegyptius ille Sesostris, qui primus id est aggressus, Darius item Medus qui secundum hæc voluit persequi rem tantam & supremam operi admoliri manum. Hæc eo mihi dicta sint, vt nobiscum reputemus quàm efficax & operatoria vis sit diuini illius præcepti: *Congregentur aquæ vnum in locum.* Id est, nulla post hanc, alia congregatio fiat: sed in prima hac collectione quæ in vnum confluunt, permaneant. Deinde dicto illo, quo iussit aquas in vnum cogi indicauit multas quidem esse aquas varia per loca seorsim à se fuisse disparatas. Concaua namque montium profundidate conuallium eminentiora & superinducta collectitias etiamnum aquas continebant. Ad hoc, campi tam multi & ijdem supini, qui ne maximis etiam pelagis cederent, quod ad effusam amplitudinem attinet: Valles item nulli numerandæ & conualles multiformi cauitate distinctæ: quæ omnia priùs inundantia aquis, Dei præcepto euacuata tum sunt & exinanita, omni ex loco aquis in vnam collectionem affluentibus & coactis. Nemo proinde dicat: Si aqua terræ superficiem operibat, prorsus consequi videtur omnes omnino concauitates, quæ nunc maria susceperunt, refertas fuisse aquis. Quò igitur aquæ properabant sese vnum in locum collecturæ, concauis omnibus præoccupatis? Huic enim ipse dixerim, tum receptacula earum aquarum capacia ab opifice eam ad rem exceptandam adornata fuisse, quum in vnam coïtionem cogendæ venirent & secernendæ. Neque enim erat iam mare illud, quod † trans Gades est externum: non item vastum illud & nautis inaccessum & formidabile pelagus quod Britannicam insulam, occiduosque Hibëros amplectitur: sed amplo tunc capacique conceptaculo præcepto Dei creato, ad illud aquarum copiæ concesserunt. Ad secundum autem illud quod nostra sententia de opificio mundi ipsi aduersetur experientiæ, propterea quod non vnum in locum aqua tota confluxisse videatur: multa quidem dicere possumus, & ex se notissima omnibus: Atqui non satis compertum habeo, fueritne ridiculum, cum huiusmodi nos hominibus certare atque contendere.

Nunquid enim & lacustres aquas, & eas quæ ex imbribus aggregantur nobis opponere, perque eas nostram sententiam redarguere putare debent? Non enim quamlibet confluxionem aquarum, sed maximam, & abundantissimam, vnam appellauit aggregationem, vnum concursum. Nam putei collectiones aquarum sunt arte manuque confectæ, humore terræ insperso in eam humi confluente partem, quæ in concauitatem reducta est. Non ergo quosuis concursus aquarum congregationis indicat appellatio: sed excellentem, & maximum, in quo totum elementum confertim aggregatum ostenditur. Nam vt ignis & in parteis paruas diuisus est pro vitæ hominum vsu, & vniuersus in æthereo loco fusim digestus est: & aër item in parteis quidem exiguas & ipse dissectus est, vniuersus autem tellurem circumquaque totam amplectitur: sic & in aqua tametsi paruæ quædam complureſque collectiones aquarum sunt separatæ, vna tamen est congregatio, vnus locus, qui totum elementum à cæteris segregauit. Stagna lacusue qui partim in septemtrionis plagis, partim in Græciæ regionibus sunt, partim Macedoniæ, Bithyniæ, Palestinæque tractus occupant, omnes aquarum quidem congregationes esse constat: at non de his in præsenti, sed de maxima omnium, æqualiúe magnitudine terræ, oratio est præsens. Iam lacus, etsi copiosas aquas habere nemo inficias ibit, non tamen maria quis consentaneè nuncupauerit, nisi quàm maximè salsi sunt saporis, crassæque nonnulli naturæ, perinde vt mare: qualis est & Asphaltites lacus in Iudæa, & Serbonitis ille qui inter Aegyptum & Palæstinam per Arabiam desertam protenditur: lacus enim sunt atque stagna: mare autem vnum est, vt ij memoriæ prodiderunt, qui terrarum orbem lustrarunt: quanquam & Hyrcanum Caspiumque mare sunt qui seorsum circumscripta suis esse finibus arbitrentur. Sed si ijs qui in describendis terris operam nauarunt, mentem adhibere oporteat, hæc inter sese per meatus suos commiscentur, & omnia permeant ad mare maximum atq; † cõfluunt: quemadmodum & mare rubrum ad id quod est trans Gades mare Oceanum tendere, eique † coniunctum esse ferunt. At quonam modo dicit aquarum aggregationes Deum maria nuncupasse? Quia confluxere quidem vnum in locum aquæ. Congregationes autem aquarum, id est sinus, qui secũdum propriam figuram à terra circumdante cincti sunt comprehensique, maria Deus appellauit, vt sunt aquilonium mare, austrinum mare, orientale mare, rursum aliud occidentale mare. Multa † quoque nomina propria variaque marium extant: Euxinus pontus, Propontis, Hellespontus, Aegeum, Ionium, Sardonicum, Siculum, Tyrrhenum aliud, & mille alia nomina marium sunt,

§. Quæstio.

ἐκ τῶν λαγόνων.

πάντες δὲ χείμαρροι ῥοῦντες. * Eccl. 1. & ἐμπαλαμένη: iuxta LXX.

Isa. 5.

Obiectio.

Solutio.

† ἃ ἀξώγαστα θείρων θάλασσα.

τελεωτάτην συνδρομήν.

In exemplari desit loco ἄς, λιμένες.

ἀσφαλτίτις καὶ σερβονίτις lacus salsi. Vt Strabo in Geographicis.

† συντέτρηνται.

† συρήματα κολπους vocat.

† μυρίαγε ὀνόματα τῶν πελαγῶν.

sunt, quæ longum sanè fuerit & planè insolens exactè recensere ac numerare. Idcirco Deus congregrationes aquarum maria nuncupauit. Sed ad hæc nos deduxit ipsa series disputationis. Nunc ad id redeamus, quod initio proposuimus: ET *dixit Deus, Congregentur aquæ, vnum in locum, & appareat arida.*) Non dixit, & appareat terra: ne rursum ipsam inconditam, ac incompositam ostendat, luto refertam, atque aquis immixtam, nondum propria forma facultateque recepta. Et simul ne telluris exsiccatæ causam soli deferamus, terræ siccitatem generatione solis vetustiorem opifex fecit. Animaduertas autem velim, his indicantem verbis scripturam non solum exundantes aquas de terræ superficie defluxisse, sed quicquid etiam aquarum per profunditatis totius dimensionem inerat immixtum, ipsi cessisse, inexorabilibus Domini iussis obtemperando.

Cur dictum Arida, non Terra appareat.

Et factum est ita. Satis fuerat id adiecisse ad indicandum opificis vocem in opus mox exijsse. In nonnullis porrò exemplaribus accedit & hoc. Et congregata est aqua, quæ sub cœlo erat in congregationes suas & apparuit arida: quæ neque alij interpretes tradiderunt, & neque vsus contextus Hebraici habere conspicitur. Reuera enim post illud testimonium. Et factum est ita, redundans est & superuacanea hæc enarratio. Quin & eadem in exemplaribus exactiore diligentia descriptis confossa leguntur & obelo iugulata. Est sanè obelus expunctionis nota siue reprobationis. *Et vocauit Deus aridam, terram: & congregationes aquarum, appellauit maria.*) Cur & antea dictum est: Congregentur aquæ vnum in locum, & appareat arida: non item scriptum est, *Et appareat terra?*) Et hoc loco rursum: Et apparuit arida, & vocauit Deus aridam, terram? Quia siccitas quidem siue ariditas, aut certè arida proprium quid est, quod naturam veluti delineat & exprimit ipsius subiecti: terra autem nuda quædam est ac tenuis appellatio rei. Nam vt ratione quidem præditum esse, proprium ipsius hominis est: vox autem homo id significat * animal, cui proprium illud competit: sic & ariditas, atque siccitas proprium est, atque præcipuum terræ. Cui igitur, vti proprium, siccitas accommodatur, atque ariditas, id appellatum est terra: perinde atque cui veluti proprium peculiareque quid ipsum † hinnibile competit, id nuncupatum est equus. Non solum autem in terra ita habet, sed cæterorum etiam elementorum propria cuique & sortito attributa qualitas inest, qua sanè tam à cæteris secernitur, & quale vnumquodque sit, internoscitur. Nam aqua frigiditatem, aër humiditatem, ignis caliditatem vt peculiarem sibi vendicat qualitatem. Verum hæc quidem vti prima compositorum corporum elementa, iuxta iam dictum modum speculatiuæ rationis considerantur. Ea tamen quæ iam in corporibus insunt, constituta, sensuique subijciuntur, obtinent coniunctas qualitates: neque quicquam eorum omnino, quæ conspiciuntur ac sentiuntur, absolutè vnicum est siue solitarium, aut simplex, aut syncerum, sed terra est sicca & frigida, aqua humida & frigida, & aër humidus & calidus, ignis calidus atque siccus. Hoc enim pacto per qualitatem consortem, & coniugatam facultas in ipsis mutuæ mixtionis emergit. Nam per communem in ipsis qualitatem singula cum vicinis sibi copulantur ac permiscentur; & societatis ratione, quam cum sibi propinquis obtinent, cum oppositis coniunguntur: verbi gratia, terra quæ siccitate frigiditatéque prædita est, cum aqua quidem frigiditatis affinitate coniungitur: per aquam autem cum aëre copulatur, quippe cum aqua medium inter vtrunque obtinens suapte natura, quasi vtraque iniecta manu, vtraque qualitate, corpus vtrumque proximum sibi, frigiditate terram, humiditate aërem attingit. Rursum suo ipsius interuentu aër pugnantem naturam aquæ & ignis conciliat, aquæ quidem se connectit per humiditatem, igni verò per calorem. Ignis denique pari modo duabus & ipse qualitatibus præditus, calore, inquam, ac siccitate, illo cum aëre copulatur, hac humum petit sibique coniungit. Atque ita fit orbis quidam, choreáque concors & concinna ex omnibus inter se consociatis ordine & sibi concinentibus elementis. Vnde & propriè illis elementorum appellatio adaptata est. Hæc à me dicta sunt causam afferente cur Deus ipsam aridam appellarit terram, & non terram ex contrario nuncuparit aridam. Nempe quod non ex iis sit aridum quæ post accesserunt terræ, sed ex iis quæ essentiam eius à primordiis ipsis constituunt & complent. At ea quæ causam, vt quædam sint, præstant: iis priora sunt & longè præstantiora, quæ postea fiunt. Itaque non immeritò per ea quæ priora sunt ac vetustiora excogitauit scriptura peculiares notas quibus terra internoscere-tur. *Et vidit Deus quod esset bonum siue pulchrum.*) Non hoc agit hæc oratio vt delectabilem quemdam maris aspectum oblatum esse Deo demonstret. Non enim rerum creator oculis creaturæ pulchritudinem cernit, sed ineffabili sapientia perspicit & contemplatur ea quæ fiunt. Est quidem spectaculum periucundum inalbescens æquor, cum ipsum stabilis & consistens tranquillitas occupat. Est etiam iucundum, cum placidis ac lenibus auris summis parumper * exasperatum vndis, purpureum colorem aut cœruleum cernentibus obiicit: quando neque violenter vicinam verberat continentem, sed quasi quibusdam pacificis amplexibus deosculatur & salutat. Non tamen putandum est, quod ad hunc modum etiam Deo mare visum esse bonum ac iucundum scriptura dicat, sed bonum illic opificii creationis ratione diiudicatur. Primùm quidem, quia fons origóve totius humoris quaquauersum terram alluentis, aqua maris est. Hæc enim per occultos passim meatus se dispertiens, velut declarant continentes litoralésve terræ hiulcis rimis latiores instar spongiarum & antris subterraneis differtæ, subter quas mare fluitans ac permeans per cuniculos fistulares & angustos, mox vbi obliquis aut certè rectà in sublime surrectis excursibus se occupatum deprehenderit, ab agitante compulsum spiritu, superficie terræ vi disrupta erumpit atque foras emicat, fitque potulentum depositа per transcolationem siue distillationem amaritudine. Iam verò calidiore ex metallis qualitate accepta, per suum eiusmodi excursum, per eandem causam concitantis plurimum efferuescit atque ignescit, id quod tam in insulis cernere liceat non rarò contingere, quàm in locis maritimis. Quin & in mediterranea plaga, loca quædam fluuialibus aquis confinia (vt interim parua magnis comparemus) similes prorsum affectus nobis referunt. Quò tandem hæc mihi dicta sint? nimirum vt terram omnem noueritis irriguis elicibus differtam ac subterfossam quaquauersum cuniculis, idque aqua per retrusissimos meatus suam eliciente originem è mari. Bonum igitur apud Deum est mare, propter humoris in profundo terræ discursionem: Bonum est etiam, & quia fluuiorum est receptaculum, atque in sese cuncta omni ex parte flumina susçipit, nec suos fines egreditur. Bonum est item, quòd fons quidem est & origo aëris aquis: quippe quod radijs quidem solis tepescit: per vapores autem pertenuem aquæ portionem emittit, quæ sublimem in locum attracta, deinde refrigerata, propterea quod radiorum quæ à telluris est pauimento refractione superior euasit, simulque ipsam intendente nubis vmbra refrigerationem, pluuia fit, humumque pinguem lætamque facit. His nemo prorsus detrahet fidem, modò is consideret lebetas subiecto igni admotos, qui priùs humore quopiam pleni, deprehensi postea sunt plerumque vacui, in vaporem eo toto quod coquebatur resoluto. Quinetiam & ipsam maris aquam à nauigantibus coqui cernere licet: qui spongijs suscipientes vapores, necessitatis tempore non mediocriter subueniunt vitæ. Bonum est etiam & alio modo apud Deum, partim quod insulas circunstringit arcetque: ornamentum ipsis inde simul tutelámque præstando: partim quia continentes plurimum inter sese distantes, ac insulas per se coniungit, atque liberas nauigantibus congressiones & expedita commercia concedit, quorum quidem nautarum relatu, rerum eatenus ignotarum historias exhibet gratuitò omnibus cognobiles: tum opulentiæ mercatoribus consequendæ autor fit: vitæque omnino necessitatibus perfacilè succurrit, & penè collapsam restituit: ijs qui copia rerum abundant, in exportandis ijs quæ supersunt, facultatem subministrando: ijs qui egent, id quod ipsis deest supplendo. At vnde mihi quæso tanta facultas, vt totam maris pulchritudinem exactissimè contemplari possim, quantam se exhibuit sui creatoris oculo

ὀβελὸς, ἀθετήσεως σύμβολον.

Arida cur vocata est terra.

**τὸ λογικὸν proprium hominis vt τὸ ξηρὸν terræ.*

† *τὸ χρεμετιστικὸν, ὁ ἵππος.*

Aqua frigida, aër humidus, ignis calidus, terra arida.

Physica γνῶμη.

τὸ στοιχεῖον elementũ & ordo à quo στοιχῶ συμφωνῶ concino, consentio. καὶ physicus.

τραχυνομένη τὰ ὕδατα.

Attende naturæ miraculum à mari & marinis aquis.

μετρίως, deficit negatio οὐ

clarissimè perspiciendam? Quod si mare bonum est apud Deum, si pulchrum, si laudabile: quonam pacto non longè pulchrius est hoc talis ecclesiæ concilium, in qua permixtus sonus quasi cuiusdam ad litus accedentis vndæ, virorum, mulierum ac infantium, ex orationibus ad Deum nostrum resultat & emittitur? Hanc tranquillitas profunda, stabilem, & inconcussam conseruat, malignis fugatis spiritibus, qui hæreticis illam doctrinis conturbare minimè potuerunt. In hoc igitur incumbite, vt obseruata tandem disciplina ordinis istius decentissimi, à Domino condignam laudem reportetis, in Christo Iesu Domino nostro, quem addecet gloria & imperium in secula seculorum, Amen.

Collatio.

HOMILIA QVINTA.

De germinatione terræ.

ET *dixit Deus: Germinet terra herbam fœni & facientem semen iuxta genus suum, & lignum fructiferum faciens fructum iuxta genus suum, cuius semen in semetipso sit.* Terra excusso à se iam ac posito aquæ pondere, vt interquieuit aliquantùm & liberior respirauit, ordine naturæ consentaneo edictum accepit, quo iubebatur germinare herbam quidem primùm, dein lignum, id quod vel in hunc cernimus fieri diem. Illa enim reddita tunc vox, primum illud præceptum, veluti lex naturæ quædam ac institutum impressum, insculptumque telluri, facultatem ipsi generandi, fructusque ferendi præstat. GERMINET *terra.* In stirpium ortu primum est † germinatio: deinde vbi parumper germen emersit, fit herba: post incrementis susceptis virescens, fœnum euadit, stirpibus sensim sese explicantibus, atque ad edendum vsque concoquendumque semen properantibus. Herbescunt enim omnes æquo discrimine, virescuntque stirpes. *Germinet terra herbam fœni.*) ex seipsa terra nulla prorsus aliena egens ope, abundè diffundat herbescentem viriditatem. Et quoniam sunt qui solem omnium eorum, quæ à terra pullulant, esse causam arbitrantur, è profundo telluris vim germinandi per caloris attractionem ad superficiem elicientem, ideo terræ dispositio creationem antegressa est solis, vt & adorare solem tanquam viuendi causam, homines ij desinant, qui eo in errore versantur. Si igitur persuasum fuerit ipsis ante solis creationem, terram omnem habuisse suam dispositionem, tam immoderatam de sole conceptam admirationem tandem remittent, mox vt secum expenderint, fœno ac herba posteriorem solis esse generationem. Num igitur pecoribus quidem præparatum est pabulum, nostrum autem neglectum est alimentum, nec vlla prouidentia prorsus fuit curaque dignum? Quin potius qui bobus pastum equisque parauit, is tibi diuitias pariter & delitias parat. Qui namque tua pecora pascit, is profectò tibi vitæ substantiam ac facultatem auget. Deinde seminum ortus quid aliud est quam apparatus tuæ vitæ degendæ, præter alias complures herbas & olera, quibus humanum vescitur genus? *Germinet terra herbam fœni, seminantem semen iuxta genus suum.*) Itaque etiamsi quod herbæ genus alijs est animantibus commodo, ipsa illorum vtilitas ad nos redit, fit enim vt & seminum horum vsus nobis sit deputatus, vt sensus eorum quæ dicuntur talis sit: *Germinet terra herbam fœni, & semen seminificans iuxta genus suum.*) Nam ita & verborum ordo ac series restitui poterit, cum alioqui constructionem habere videantur non bene congruam, sibique minùs rectè cohærentem, & necessitas eorum quæ à natura gubernantur, conseruabitur. Primum enim in ordine est germinatio, deinde herba, postea incrementum fœni, postremo loco, producto semine iusta crescentium absolutio. Dixerit quispiam: Cur omnia quæ nascuntur ex terra semen efficere scriptura indicat, vbi non arundinem, non * gramen, non mentham, non crocum, non allium, non butomon, non denique vix cuiquam numeranda alia genera plantarum semen efficere constat? Ad hoc sanè dicemus complura nascentium è terra vim seminum in ipsa propagine atque radicibus obtinere: quemadmodum arundo post annuum incrementum ex radicibus quandam appendicem elicit seminis rationem ad ortum futurum obtinentem. Idem & alia innumera faciunt, quæcunque per humum dispersa & vagantia in ipsis radicibus suam sobolem succedaneam habent. Quare re omni verius esse constat singulis in stirpibus, aut semen esse, aut quandam vim propagandi, perinde atque semen inesse. Atque id est sanè quod dicitur: *Iuxta genus suum.* Non enim proiectura illa, siue appendix arundinis est effectrix oliuæ, sed ex arundine quidem arundo altera prodit: ex seminibus autem ea quæ genus idem subeunt, quod & ipsa semina iacta gignere pullulareque solent. Atque id ita quod è terra primo prodijt ortu, hucusque serie successionis genere persistente, conseruari videtur: *Germinet terra.*) Animaduertas velim hac voce parua, præceptoque adeò breui: terram ipsam per se frigescentem ac infœcundam, parturientem protinus atque ad edendos fructus promotam & ad properantem: & perinde atque amictu mœsto lugubrique deiecto, splendidiore veste sese induentem, ornamentisque proprijs exultantem ac infinita stirpium genera procreantem. Volo percupioque tibi vehementiùs istius rerum creationis admirationem imprimi, vt ibi vbi te inueneris, & cuicumque stirpium astiteris generi, manifestam claramque creatoris capias admonitionem. Primùm itaque vt herbam fœni conspexeris atque florem, in mentem tibi veniat humanæ naturæ, ac sapientis Esaiæ imaginariam similitudinem in memoria habeto: *Omnis caro* dicentis, *vt fœnum est, omnisque gloria hominis, veluti fœni flos est.* Breuitas enim temporarię istius ac deciduę vitæ, oblectamentumque prosperitatis humanæ, atque hilaritas exiguo tempore perstens, accommodatissimam est apud prophetam similitudinem sortita. Hodie florulentus corpore, propter delitias obesus, & florente colore præditus, ob ætatis viriditatem efflorescentem lasciuiens, vehemens, impetu intolerabilis, nec quoquam secum consistens: cras idem ipsemet miserabilis, aut tempore marcidus, aut morbo forsan dissolutus, senioque confectus. Est quispiam ob amplitudinem patrimonij illustris, ac suspiciendus, & adulatorum hominum copia, & satellitium circa ipsum versatur, septusque est fictis amicis, qui gratiam ipsius venantur: magna quoque caterua sanguine propinquorum, & ipsa simulata, stipatus: innumera denique sequitur illum eorum hominum multitudo, qui partim alimoniæ emerendæ gratia comitantur, aut propter alios vsus ei adsunt: quos abiens domo sese queque recipiens domum secum trahens, inuidiosus est occurrentibus. Adde diuitijs, si volueris, & ciuilem aliquam potestatem, vel etiam honores ex regibus, curam & administrationem gentium, imperatorium munus exercitus ductandi, præconem præitantem & ante ambulonem, ipsius qui exerta voce reboet, feruligeros lictores qui vel ipso prægressu terrorem acerrimum incutiant, subditis imperio plagas ingerant, & irrogent facultatum publicationes, abreptiones, carceres: è quibus intolerabilis subditorum metus emergit atque accumulatur. Quid post hæc quæso? Nox vna, vna febris, aut certè pleuritis siue peripneumonia abreptũ hunc à medio hominum cœtu abit secum abducens hominem: omni prorsus quæ eundem circunstabat, scæna spolians in vestigio ac nudans. Splendor ille maiestatis & gloriæ ad insomnij imaginem momento disparuit. Quare per hoc prophetæ oraculum gloriæ humanæ similitudo, ad debilissimum florem appositè videtur accommodata. *Germinet terra fœni herbam facientem semen iuxta genus suum ac similitudinem.*) Is ordo, quo nunc etiam omnia nascuntur, testis est primæ stirpium creationis. Germinatio enim omnem antecedit herbescentem viriditatem, puta herbam & fœnum. Siue enim à radicibus quid è sobole, siue ex inferiore prominentia nascitur, vt crocus, vt gramen, germinet, pulluletque primum, ac foris emineat, necesse est: siue à semine gignitur, hoc quoque pacto primum germen emergit, herba dehinc explicatur, postea virescens fœnum euadit, demum fructus fit, super arido iam & solido culmo maturus. *Germinet terra fœni herbam.*) Cum semen sparsum in terræ gremium incidit, humore teporeque præditæ moderato, vbi fuerit emollitum meatibusq; refertum, humum sibi vi sua propinquam amplexum, ea nimirum inde quæ sunt accommodata suæ naturæ, ad seipsũ attrahit. Quorũ tenuissimæ partes in ipsos incidẽtes illabentesq; meatus, molem ipsius ampliorem efficiunt;

allio, idem Dioscor. c. 169. libro 2. βούτομον. *opimandis bobus herba accommoda. De Butomo Theoph. lib.* Τὸ κατὰ γένος.

Collatio elegans.

Esai. 40. secundum LXX. σὰρξ ὡς χόρτος, εἰκὼν. *Attende inconstantiam rerum humanarum.*

† Βλάστησις, βοτάνη, χόρτος. τὸ χλοερὸν καὶ ποάζον παραπλησιόν ἐστι πάντων. *Hinc Persarum mitras Soli.*

* *Agrestin. tractat Dioscor. c. 33. lib. 4. gramen est de seorodo siue*

πλευρίτης *lateralis dolor,* περιπνευμονία *pulmonis inflammatio.*

ficiunt: vt ad infera quidem fibras, radiceſque agat: ad ſupera autem emergat & emicet in culmos numero pares radicibus ſeſe attollens. Germen interim dum continenter tepefit, eum humorem quem exugit per radiculas vi caloris ipſum è terra prolicientis quantum moderatæ ſuæ alimoniæ ſatis ſit, adſciſcit ſibi quod reliquum eius eſt, diſpenſat ac diſpertitur in culmum, corticem in thecas, hoc eſt, loculos ſiue valuulas, in triticum, in ipſas denique ariſtas: & ita ſenſim augeſcens, ad ſuum quodque naſcens peruenit ſtatum, ſiue ſit generis frumẽti, ſiue leguminis, ſiue oleris, ſiue etiam fruticis. Vnum fœnum, vnaq; herba mentem tuam ad eius artis rationes perſpiciẽdas, ex qua prodijt, occupare totam profectò poteſt. Quomodo geniculis præcingantur culmi frumenti, vt illis veluti quibuſdam vinculis corroborati, ſpicarum facile pondus ferant atque ſuſtineant: cùm plenæ iam fructuum grauidæque, ad humum ſuo pondere inclinant. Quapropter auena quidem inanis atque vacua tota eſt: quod nullo prorſus culminis pondere premitur: contrà, frumentum natura geniculato culmo quaſi vinculis confirmaſſe videtur. In theca vero granum recondidit, ne ſit expoſita frugilegis auiculis præda: inſuper & ariſtarum vallo veluti telis obiectis, animalculorum noxiam abarcet. Quid dicam? quid ſilentio præteribo? In hoc opulentiſſimo creationis theſauro, perdifficilis quidem eſt rei præſtabilioris electio: intolerabilis autem omiſſæ præteritæque iactura: *Germinet terra herbam fœni.*) Et ecce cum his quæ edules ſunt & nobis alendis opportunæ, exortæ ſunt mox ipſæ etiam exitiales herbæ, venenoſæque. Cum frumento cicuta, cum eſculentis cæteris elleborus, aconitum, mandragora, atque papaueris ſuccus. Quid igitur? relictáne gratiarum actione opifici, pro ijs quæ nobis vſui ſunt, reddenda: pro ijs ipſum accuſabimus, quæ noſtræ vitæ aduerſantur officiuntque? Illudne tandem animaduertemus, quòd haud omnia ventris noſtri gratia creata ſunt? ſed alimenta quidem definita nobis in promptu adeò ſunt, vt ab omnibus dignoſci facileque diſcerni poſſint: res autem ſingulæ, quæ fiuut, propriam quandam peculiaremque rationem ad creaturam conferunt atque ſupplent. Non enim quia tibi tauri ſanguis exitio eſt, ideo taurum aut in lucem non edi, aut ſanguine non eſſe præditum oportet, viribus cuius ad tot humana vita res tantaſque ſubminiſtrandas egere videtur. Sed tibi quidem inſita ratio & per ſe familiaris ſatisfacit ad eas res euitandas quæ lethales, quæ venenoſæ, quæ peſtiferæ ſunt. Nunquid enim oues quidem atque capellæ vitare ſciunt ea quæ vitæ ſuæ nocent, ſolo ſanè ſenſu noxia diſcernentes: tibi vero cui ratio ſuffragatur & ſuppetit, cui medendi facultas eorum quibus vti commode poſſis, notitiam ſubminiſtrat; quem experientia eorum qui te anteuerterunt, docet vti noxia eſſe vitanda, difficile eſt, dic, quæſo, à venenoſis rebus exitialibusque cauere? Illarum autem rerum nullam prorſus exiſtimare oportet, aut & otioſè, aut fruſtrà creatam eſſe. Aut enim nonnullis animalibus expertibus rationis ſunt pabulum, aut & nobis ipſis ex his in nonnullis morbis depellendis ab arte medendi remedia comperta præſtantur. Nam cicuta quidem ſturni veſcuntur, & tamen propter corporis conſtitutionem à veneno non occupantur. Cum enim pertenues habeant ad corda penetrantes meatus: fit, vt anteà deuoratam cicutam concoquant, quàm inde letale gelu ad præcordia peruenerit: elleborus autem coturnicibus eſt cibus, nec ab eo peculiari quadam temperatione detrimenti quicquam percipiunt. Sunt hæc ipſa tempore opportuno nonnunquam etiam vtilia nobis. Per mandragoram namque medici ſomnum aduocant atque inuitant: ſucco vero papaueris vehementes dolores corporis ſedant. Quidam rabientem appetentiam eſitando cicutam, tabefecerunt, ac ſenſim extinxerunt, & elleboro non pauca ſed & diuturna corporis vitia radicitus extirparunt. Quibus efficitur, vt quod veluti crimen in opificem afferre putabas, id in cumulum tibi gratiarum habendarum tandem agnoſcis ceſſiſſe. *Germinet terra herbam fœni.*) Quantum hiſce verbis, tum in radicibus, tum in ipſis herbis, tum etiam in fructibus ſua ſponte nobis oblatum eſſe dicit parabilem quidem vitæ commeatum? Quantum inſuper eius, qui prouenire ſolet cura diligentiaque agriculturæ? Non ſemen frugeſque protinus educere terram, ſed germinare vireſcereque, & tum ſemen edere iuſſit, vt primum illud diuinum præceptum ſequentis ordinis ipſi naturæ documentum fiat. At quomodo terra, fortaſſe quiſpiam dixerit, ſemina naſcentium ſecundum genus edit, quum ſæpe tritico ſparſo frumentum hoc atrum colligamus? Ad id ipſum non ad genus diuerſum mutationem habet: ſed quaſi morbus quidam ægritudoque ſeminis eſt. Non enim frumenti naturam amiſit: ſed in atrum colorem ob aduſtionem eſt verſum, vt ex appellatione quoque edoceri poſſis. Nam nimio frigore exuſtum in alium colorem, in aliumque ſaporem degenerauit. Adeò quoque vt ſi rurſus in humum bene cultam idoneamque fuerit iactum, cœlumque clemens benignumque fuerit nactum, in ſuam priſtinam illam formam qualitatemque redire ferunt. Quare nihil prorſus in ſtirpibus aliter inuenies fieri, quàm imperium illud diuinum inſtituit. Nam id quod lolium appellatur, cæteraq; adulterina ſemina, quæ ſeſe cum eſculentis miſcere ſolent, quæque Scriptura ſacra nuncupare zizania conſueuit, non tritico mutato, ſed ex origine ſua principioque naſcuntur, propriumque ſuum obtinent genus. Hęc eorum hominum præ ſe ferunt imaginem, qui dominicam doctrinam adulterare deprauareque nituntur: quique non vti legitimos ſe dedunt verbo Dei erudiendos diſcipulos, ſed ſpiritus maligni doctrina corrupti, cum eccleſiæ ſeſe corpore ſano permiſcent, vt clanculum ſui erroris noxam, in ſimpliciores & integræ fidei viros transfundant. Iam verò Dominus, & eorum profectum perfectionemque, qui crediderunt in ipſum, accretioni ſeminum comparat: Quemadmodum, dicens, ſi homo iaciat ſemen in terram, & dormiat & exurgat nocte dieque, & ſemen germinet, & illo neſciente ſuſcipiat incrementa. Vltro namque terra fert fructum, primum herbam emittendo, deinde ſpicam, deinde plenum in ſpica frumentum edendo. *Germinet terra herbam.* Temporis puncto nimirum à pullulatione initio ſumpto, tellus, vt creatoris ſui legibus imperijſque obtemperaret, per omnem accretionis formam diſcurrit: germinaque protinus ad ſummum eorum ſtatum deduxit, atq; prata quidem alta continuò copia fœni fuere. Campi vero fertiles inhorreſcentes ſegetum denſitate perinde atque mare, ſpicarum agitatione fluctuabant: omnis inſuper herba, omne oleraceum genus, ſarmenticium omne, denique quicquid vſquam leguminaceum copioſiſſimum tum ſupra telluren emicabat. Nullum enim detrimentum in ijs, quæ primum tunc emerſere, prorſus erat, aut agricolarum imperitia, aut aëris intemperie, aut alia vlla cauſa quæ nocere naſcentibus ſolet. At neque etiam illa contra genus hominum allata ſententia tum impedimento telluris erat fertilitati. Hæc enim illum hominis errorem, illud delictum anteceſſerunt, gratia cuius nos condemnati ſumus, vt in ſudore noſtri vultus, veſcamur pane. Quin &, ait, lignum pomiferum faciens fructum: ſemen cuius in ſemetipſo ſit iuxta genus & ſecundum ſimilitudinem ſuam ſuper terram. Vi operatoria verbi iſtius ſine vlla mora protinus ſyluæ omnes denſabantur, omnes arbores erumpebant: & quæ petere cœlum altitudine ſolent abietes, cedri, cupreſſi, piceæ: omne item fruticum genus & arbuſtiuorum comabatur, ac denſabatur. Quæ rurſus ad plectendas corollas faciunt, ſeu roſeta, myrthi, lauri, iſthæc omnia priùs cùm non extitiſſent, momento ſuper terram emicuere, cum ſua arbores quæque peculiari proprietate, ſeiunctæ quidem atque diſtinctæ manifeſtis differentijs à reliquorum generum plantis: ſingulæ autem proprijs inſignitæ formis. Verum roſa tunc ſpinis carebat: poſtea verò pulchritudini floris adiunctæ ſunt ſpinæ, vt nos voluptatis inde capiendæ oblectamento propinquo afficiamur dolore, recordatione delicti: cauſa cuius factum eſt, vt ſpinas, vt tribulos tellus huic addicta condemnationi nobis proferret. At quiſpiam dixerit: Iuſſum eſt terræ lignum pomiferum edere faciens fructum ſuper terram, cuius ſemen in ſemetipſo ſit: complures tamen arbores neque fructum nos edere cernimur, neque ſemen. Quid igitur dicemus? Primum quidem earum arborum ſcripturam ſacram præcipuè mentionem feciſſe, quæ natura ſunt præſtabiliores: deinde cunctas aut ſemen edere, aut ea quæ vim ſeminis, atque potentiam obtinent exactè perſpicienti colliqueſcet. Nam populi nigræ, ſalices, vlmi, populi albæ

Mirabilis naturæ genius.

ἄιρα.

Matth. 13.

Hæretici ἁιρεζιζαντιάται.

πᾶσαν ἰδέαν αὐξήσεως φρίσσοντα λήϊος.

καταδίκη nimirum: Maledicta terra, in laboribus comedes eam.

ξύλον καρπιμον. μήκιστον ὕψος.

Cur vel ἀηλητήρια exitialia venena cõdita.

ὄρτυγιον ſturno cibus. Cur Elleborus ſiue veratrum edule coturnici. Mandragora ſomnium cõciliat: ſucco papaueris ſedatur dolor.

ceteræque id genus, fructum quidem aperte ferre nullum videntur: habent autem singulæ semen si quis exactè scrutetur. Id enim granulum, quod ipsis frondibus subter inhæresci t, quodque nonnullis eorum qui nominibus rebus imponendis operam nauarunt, miſchum placuit appellare: vim sanè seminis obtinet. Iam quæcunque ab ipsis ramorum surculis oriri solent, inde magna ex parte radices eliciunt. Seminis etiam fortasse rationem obtinent, & appendices radicum, siue propagines, quibus auulsis studiosi inserendarum arborum locupletant genus & augent. Priùs tamen vti diximus, earum scriptura mentionem arborum fecit: quæ magis humanæ vitæ conseruandæ congruunt: quæque suis fructibus hominē benignè excipiendo fuerant illi victum luculentiorē suppeditaturæ. Vitis quidem gignēdo vinum, quo cor hominis exhilaresci t. Olea verò fructum eum præstando, qui faciem hilarem oliuo facere potest: cæteræque similis generis, quot proruendo concurrebant, quot properabant in idem, ea scilicet omnia procreante natura. Radix ipsius vitis, palmites circunquaque frondentes producti, superque terram multum diffusi. Germen, clauiculi, vua primum peracerba gestatur: deinde concocta maturaque ac suauis. Abundè ipso aspectu, ac scitè naturæ poterit admonere te vitis. Nam similitudinis te Domini nō immemorem esse certò scio, qua sese vitem, & patrem agricolam esse dixit, nosque singulos ecclesiæ per fidem insertos palmites appellauit, atque ad copiosè ferendos fructus inuitat, ne ob inutilitatem condemnati, igni tradamur. Nec cessat vbique vitibus nostras animas comparare. *Vinea* namque *facta est dilecto*, dicit, *in cornu, pingui in loco*. Et, *Vineam seui, & sepem circumposui*. Animas humanas planè vineam dicit, circundedit septo tum ea securitate tutelaue, quæ ex præceptis resultat, tum ipsa custodia angelorum. Immittet enim se, aut medium constituet angelus Domini in circuitu metuentium eum. Deinde quasi valla, siue perticas & statumina nobis defixit, positis in ecclesia primum apostolis, secundò prophetis, tertiò doctoribus. Exemplis præterea veterum hominum, beatorumque, sensus nostros in sublime erexit: neque permisit in humum nos esse deiectos, ac dignos esse qui conculcemur. Vult etiam nos quasi clauiculis siue capreolis quibusdam, amplexibus charitatis proximis inniti ac adhærere, & in ipsis etiam conquiescere, vt iugi affectu sursum versus feramur & quasi scansiles arbustiuæ vites nosipsos adæquemus sublimium fastigijs arborum. Quin & à nobis exposcit, vt dum defodimur, sustineamus. Sanè anima tantisper defoditur, dum se tenacibus exuit mundi curis, quæ cordibus nostris grauissimo sunt oneri. Itaque qui carnalem hunc posuit amorem, qui pecuniarum à se excussit auiditatem, qui suspirijs prosequendæ mundialis gloriolæ affectionem despuendam prorsus duxit & aspernabilem: is sanè inani onere terrenæ istius prudentiæ abiecto veluti defossus respirauit. Opus proinde sit iuxta prouerbij allusionem, vt ne vitem hanc nostram sinamus sarmentis noxijs sylueſcere & eluxuriari, id est, ne quid in obeundis vitæ huius nostræ munijs, per ostentationem designemus, neu laudem venemur captemusue ab istis externæ conuersationis hominibus: magis vero admitamur, fructuosi vt simus, at interim piam quandam ostentationem operum nostrorum vero illi agricolæ siue vinitori asseruemus. Atque adeò tu vide vt sis oliuæ instar, non qualiscunque sed fructiferæ in domo Dei: nequando spe nudus conspiciaris, potiùs salutem retineto spe continenti reuirescentem merito fidei. Hoc enim pacto perpetuum plantæ istius imitabere virorem: sed & exuberantem copiam fructuum oleæ æmulaberis, benigna ac perpeti collatione eleemosynæ. Sed adartificiosas institutiones perquirendas redeamus. Quot genera tunc plantarum partim frugifera, partim ad ædium contignationem & fabricam, partim ad extruendas naueis, partim ad subministrandum ignem idonea emersere? In his etiam ipsis varia quidem est atque diuersa partium vniuscuiusque arboris dispositio. Summa autem cum difficultate cuiusque tam proprietatis inuentio, quam ad singulas diuersorum generum exploratio differentiæ, notitiaque fieri potest. Quomodo pars quædam arborum radices in profundum, pars non in profundum agant. Et aliæ rectà supera petant, sitque in eis ab radice caudex vnus. Aliæ humirepæ & humiles statim ab ipsis suis radicibus plures in caudices exeant ac diuidantur. Quomodo quarum rami prolixiores sunt, porrecti latè & expassi per aërem, earum & radices profundiores sint, & circunquaque latè etiam diffundantur: perinde quasi natura fundamenta quædam proportione respondentia superorum ponderibus subiecisset. Quot præterea corticum discrimina sint: stirpium enim alijs leuis, alijs scaber est correx & ruptilis. Et aliæ simplici, aliæ multiplici præditæ sanè sunt cortice. Et quod mirum esse videtur, iuuentutis humanæ ac senectutis accidentarios affectus, persimiles inueneris & in plantis. Nouellis enim atque vigentibus circum ipse cortex intenditur: senescentibus verò quasi rugosior asperiorque euadit. Succisæ præterea aliæ rursum germinant, aliæ non repullulant: sed citra spem succedaneæ sobolis manent, quasi præcisio illis sit interitus quidam. Iam verò detruncatas nonnulli pinus, aut incensas vstasque flammis, in querceta obseruarunt verti. Sunt & quarum suæ naturæ vitium agricolæ cura diligentiaque deponere ac extrudere nouimus, vt punicas acidas, amygdalasque amaras. Cum enim ima in parte radici propinqua stipite perforatæ, cuneum ex pino pinguem per mediam adactum medullam susceperint, saporis tum fastidio gratum in vsum mutato, dulcescunt. Nemo igitur in vitio constitutus homo de se ipso desperare velit: haud nescius agriculturam stirpium qualitates mutare: curam autem ac studium in consequendis virtutibus, animi omnes vincere morbos superareque posse. Frugiferarum verò stirpium tanta est in edendis fructibus differentia, vt eam oratione posset consequi nemo. Non solum enim differentia fructuum in diuersis genere stirpibus, sed in eadem etiam arboris specie non mediocre discrimen esse videtur: vbi forma fructus, à peritis in stirpium cultu distincta est etiam sexu, vt alia marium sit, alia fœminarum, qui palmas etiam in marem fœminamque diffindunt: & videris eam interdum, quæ ab ipsis fœmina dicitur, in marem pronam blandioribus ramis nutare, quasi gestientem, atque amplexum maris percupientem: stirpium verò cultores, inter ramos tunc quasi semina quædam, maris florem seu fructum immittere, atque ita illam quasi voluptatem inde percipere, seseque demum rursus erigere, ad formamque propriam suas restituere comas. Hæc eadem de ficis etiam asserunt. Quamobrem alij iuxta ficeta caprificos serunt: alij caprifici grossos inter sese colligatos injiciunt ficis. Atque hoc pacto ficorum imbecillitati medentur, defluentem iam labentemque fructum ipsarum grossis istis fulcientes. Quid istud sibi naturæ vult ænigma? Quòd ipsi quoque nos ab alienis à fide nec raro debemus desumere intentam animi acrimoniam vimque bonorum operum efficacem. Si quando enim tu vnum aliquem ritu Gentili viuentem, aut per erroneam hæresim ab ecclesia præcisum & dissectum, vitæ alioqui continentis studiosum ac reliquæ moralis disciplinæ non instrenuum cultorem contemplatus fueris: tantò tuum ad probitatem confectandam studium illius contemplatione intendito & connitere, assimilis vt fructiferæ fico euadas alacrem virium copiam colligenti ex agrestium olynthorum præsentia, suorumque fructuum inhibenti defluuium, & accuratiùs eos ipsos enutrienti. Tales igitur stirpium differentiæ videntur emergere circa productionis modum, vt ex plurimis pauca admodum afferamus. Ipsorum autem fructuum varietatem, quis enumerare, quis explicare poterit? figuras, colores, saporum proprietates, vniuscuiusque vtilitatem? vt partim nudi cōcoquuntur à sole, partim tecti crustis & putaminibus septi ad suum statum perueniunt. Et quarum stirpium molliusculi sunt fructus, earum folia veluti tutiora quædam opercula crassiuscula sunt vt in fico: quarum duriusculi sunt, eæ tenuiores leuioresque obtinent frondes: vt in nucibus intueri licet. Nam illis quidem ob imbecillitatem maiore subsidio opus esse constat: his autem crassius tegmen ex vmbra ab obiectu frondium prouenient noxiū fructibus fuisset. Vt vitis folium, pampinus, inquam, pluribus in partibus finditur, quo racemus partim incommoda cœli vitet: partim radios solis per raras illas & graciles diuisuras vberem teporem suscipiat. Nihil fit prorsus præter certam rationem. Nihil temere caluue fortuito agitur, omnia

μιγὰν.

ὄμφαξ καὶ βότρυς.

Isaiæ 5. secundū LXX. *Ibid.*

ἀνάδρευσις.

Attende naturæ & agricolationis admirabilem & multifariam indolem.

Hæc τροπολογικῶς. Attende naturæ miraculum in palmis.

λεγομένους ἄρρενας, *palmæ masculæ fructus, vt fœmellæ βάλανος dicitur.*

παρὰ φύσεως αἴνιγμα.

Allegoria elegans ex collatione.

δι' ἀραιότητος. Γνώμη.

omnia in ſeſe ſanè latentem admirabilemque ſapientiam habent. Quænam oratio tot tantasque res attingere poterit? Quo pacto mens humana res omneis haſce tam exactè pertractare tranſigereque poterit: vt & proprietates perſpiciat, & ſingulorum diſcrimina clarè differentiasque diſcernat: & deliteſcentes inſuper plenè perfecteque cauſas afferat, atque aſſignet: Vna aqua per radices attracta, alio modo radices, alio caudicis corticem, alio lignum, alio medullam alit: eadem & folium fit, & in ramos denſiores ſurculosque diuiditur, & incrementa frugibus præſtat: lacrymæ denique ſuccique ſtirpis eadem ex cauſa manant, quorum quantum ſit inter ſeſe diſcrimen, ac differentia, quis oratione conſequi poterit? Aliud eſt enim lentiſci lacryma: aliud balſami ſuccus. Ferulæ inſuper quædam tam in Ægypto quàm in Africa, diuerſum ſucci genus illacrymantur. Fertur & ſuccinum ſuccum ſtirpium eſſe, teſtes ſunt feſtucæ, quæ in ipſo viſuntur, & tenuiſſimæ minimæque beſtiolæ: quæ cum ſuccus molliuſculus eſſet, in ipſo tanquam viſco adhæſiſſent retentæ ſunt. Omnino qui non experimento ſuccorum diſcrimina didicit iuxta cuiuſque qualitatem, is illa ita vt in re ſunt aperta, nullam vnquam orationem inuenerit quæ illorum vim operatoriam explicet. Ab eodem rurſum humore vt in vite quidem vinum, vt in olea oleum conflatur. Atque non ſolum id mirabile eſſe videtur, quo pacto penitus idem humor, illic quidem dulcis euaſit: hic autem pinguis eſt factus. Verum etiam illud in ipſis dulcibus, inquam, fructibus, qualitatis varietatem eiuſdem inenarrabilem eſſe. Aliud eſt enim dulce quod eſt in vite, aliud quod eſt in malo, fico, ac palma. Velim te, in artis huiuſce opificio exactiùs & ſolertiùs perquirendo trahere moram, atque animum huc aduertere, vt eadem aqua nunc lenis eſt ſenſui, cum in alijs plantis edulcata fuerit: nunc contrà pungit guſtum cum per alias diducta ſtirpes exacuerit, nunc in ſummum amarorem verſa ſenſum exaſperat, cum in abſinthium aut ſcammoneam peruenerit: atque in glandibus quidem aut cornis, in adſtringentem acerbamq; vertitur qualitatem: in terebynthis autem atque iuglandibus nucibus ad molliuſculam quandam oliuique æmulam naturam mutatur. Sed quid opus eſt remotiora adferre, cum eadem in ficu contrarias migret in qualitates? Eſt enim in ſucco quidem ſummè amara: in fructu autem ſummè dulcis. Et in eadem itidem vite in flagellis & ramis quidem & adſtringentiſſimæ naturæ eſt, in racemis autem ſuauiſſima. Quot præterea differentiæ ſunt colorum? Eandem in pratis aquam conſpexeris hoc in flore rubeſcentem, in alio purpuream, & in hoc cœruleam, in alio albidam. Quin & longè plures odorum tibi differentias offerentem inueneris, quàm ſint ipſæ varietates differentiæque colorum. Sed enim orationem noſtram propter inexplebile iſta conſiderandi deſiderium vltra modum ſeſe extendere ſentio, quam niſi neceſſitate vinctam à creatione deuocauero, deficiet me profectò dies, magnam ex paruis exiguisque rebus Dei vobis ſapientiam repræſentare geſtientem. *Germinet, inquit, terra lignum pomiferum, fructum faciens ſuper terram.*) Et montium continuò vertices, perinde atque comis, arboribus operiebantur, horti inexplicabili artificis ſolertia adornabantur. Amnium ripæ locaúe deuexa generibus ſtirpium innumeris ſine vlla mora veſtiebantur, ac decoram faciem oſtentabant, quæ partim ad exornandam hominis menſam ordinata ſunt, partim ad præſtandam pecoribus, tum ex frondibus, tum ex frugibus alimoniam: partim ad ea ſubminiſtranda quibus medica ſolertia cauſa valetudinis vteretur, ſuccos, lachrymas, carphe, cortices, fructus locupletiſſimè tellus edebat: vtque ſemel compendio, omnia quæ nobis experientia tandem diutina comperit, è ſingulis, varijs, diuerſiſque caſibus, atque euentibus id eligendo ſemper, quod conducit, quodque frugi eſt, ea prouida ſapientia, ſolerſque Dei conditoris mundi facultas inde ab initio præuiſa creauit. Tu verò cum vrbanas, agreſtes, aquatiles, terreſtres, florigeras, ſiue floribus haud præditas, ſtirpes conſpexeris, ex hiſce rebus exiguis Deo maximo cognito admirationem ſemper accumulato, ac tuum erga rerum illum opificem, amorem, charitatemq; augeto: perſcrutarique velis, quomodo ſtirpium alias ſempiterna coma virenteis, alias haud ſemper virenteis fecerit, & illarum alias quæ folia amittant, alias quæ perpetuò ſeruent. Decidunt enim tàm oleæ quàm pino frondes: licet ſenſim occulteque adeo folia permutent, & alternent, vt haud vnquam denudari coma propria videantur, Sed palma ſemper à prima germinatione videlicet, eiſdem ad finem vſque folijs frondet. Deinde & illud animaduerte Myricas, inquam, quaſi vitam ancipitem degere, vt & inter aquatiles enumerentur & copioſæ ſint in deſertis. Quapropter & improbiores mores & inconſtantis nec ſolidæ fidei talibus diuus ille Hieremias haud iniuria ſtirpibus ſimiles eſſe dicit. *Germinet terra.*) Hoc perbreue præceptum natura tum illicò non mediocris, artificioſaque ratio fuit, cogitatione noſtra celerius innumeras ſtirpium conficiens peragensque proprietates. Hoc etiam nunc inſitum telluri præceptum, ipſam quotannis ſuas quas habet vires, ad herbas, ſemina, arboresque generandas elicere cogit, atque impellit. Nam vti turbines à primo ipſis indito ictu, ſequentes efficiunt conuerſiones vertigines que, cum ipſo centro fixo in ſeipſis verſantur: ſic & naturæ ſanè ſeries inde à primo illo imperio principio ſumpto, per omne tempus, eodem ordine progreditur: quouſque tandem ad ipſam communem vniuerſi peruenerit conſummationem. Ad quam & nos omnes referti fructibus, plenique bonorum operum properemus, vt plantati in domo Domini in atrijs Dei noſtri efflorescamus, in Chriſto Ieſu Domino noſtro: quem decet gloria & & imperium in ſecula ſeculorum, Amen.

Hier. 17. & 18.

Argu. à ſimili.

Colorum varietates. Odorum.

HOMILIA SEXTA.

De creatione luminarium.

A ſimili orditur.

Dixit autem Deus, Fiant luminaria in firmamento cœli, vt luceant, & illuminent, & diuidant diem & noctem.) Spectatorem concertantium participem, & ipſum alicuius eſſe vehementiæ vigorisque oportet. Idque ex panegyricis ritibus quiſpiam conſpexerit, qui conſidentes in theatro, nudo ſedere capite iubent, quo non ſolum (vt mihi videtur) certantium deſideat ſpectator, ſed etiam ipſe aliqua ex parte cõcertator ſit. Eodem itaque modo magnorum etiam admirabiliumque ſpectaculorum inquiſitorem, eorumque auditorem, quæ à ſumma, vera ineffabilique ſapientia profluxerunt, adminicula quædam ex ſeſe nimirum habentem acceſſiſſe oporteret ad ea quæ proponuntur ſpectanda, participemque mecum certaminis, quoad facultas ſuppetit eſſe, non magis iudicem, quàm concertantem: necubi fortaſſe nos prætereat inuentio veritatis, ac proinde error meus communis fiat auditorum iactura. Qua quæſo gratia mihi hæc dicuntur? Quia cum inquiſitio mundi conſtitutionis nobis vniuerſique contemplatio proponatur principia cuius non ex mundi ſapientia, ſed ex ijs ſumenda ſunt, quæ ſeruum ſuum Deus edocuit, in viſione loquutus illi, & non per ænigmata, eos omnino qui rerum non mediocrium ſpectandarum auidi ſunt, neceſſe ſit non inexercitatam mentem habere ad proponendarum nobis rerum perceptionem. Si vnquam itaque ſerena nocte admirabilem ſtellarum ornatum ac ſpeciem intenta oculorum acie ſuſpexiſti, venitque ſubinde tibi in mentem artificis vniuerſi, quiſnam is ſit, qui ſideribus hiſce veluti floribus cœlum miris modis diſtinxit ac perornauit, egitque vt neceſſitas ipſorum delectationem ac tantæ pulchritudinis aſpectu capiendam exuperet. Rurſus, ſi quidem interdiu cogitatione menteque ſobria mira diei ſpectacula didiciſti, atque per ea quæ cernuntur eum qui non cernitur animaduertiſti, paratus auditor profectò, cœtuque dignus huiuſce glorioſi perbeatique theatri accedis. Age igitur iam & ipſe, perinde atque ij factitare ſolent, qui eos quibus nulla vnquam interceſſit vrbium conſuetudo, prænenſa circunducunt manu: itidem ego vos ad huiuſce eximia magnitudine vrbis occulta miracula viſenda circumducam. Hac in vrbe ſanè, in qua vetus illa eſt patria noſtra, à qua expulit nos homicida dæmon ille ineſcationibusque ſuis hominem in ſuum abduxit mancipium, hic inquam primam hominis conſpicies creationem, mortemque eam quæ nos protinus occupauit, quam peccatũ genuit primogenita proles dæmonis principis vitiorũ.

Nimirum Moſen.

Simile.

Atque

A Atque reipſum noſces terreum quidem natura, manuum autem diuinarum opus, & viribus quidem animantibus brutis longe inferiorem: omnium autem, tam irrationalium quàm inanimatorũ, diuina voluntate ſententiaq; principem conſtitutum: inferiorem quidem apparatu naturæ: rationis autem copia vel ad cœlum vſque ſeſe efferendi præditum facultate. Hæc edocti, noſmetipſos vtique cognoſcemus, Deus per nos cæteris innoteſcet, creatorem adorabimus, Domino ſeruiemus, patrem glorificabimus, paſtorem altoremque noſtrum amore charitateque proſequemur, eum qui nobis beneficia contulit venerabimur: principem denique noſtræ vitæ datoremque, cum præſentis, tum etiam futuræ adorare non ceſſabimus: B eum inquam, adorabimus, qui per eas quas prærogauit diuitias, illorum quoq; certò fidem facit quæ ſe daturum pollicitus eſt, bonorum: & doctrice experientia præſentium, ſpem ſancit firmatúe noſtram, de futuris. *Collatio à minori.* Hæc enim temporaria, talia ſi ſunt: qualia ſperes fore æterna? Et ſi ea quæ conſpiciuntur adeò bella ſunt, adeò pulchra: qualia putanda ſunt ea quæ oculis ſunt inuiſibilia? Si magnitudo cœli mentis humanæ metiendi facultatem exuperat: quænam mens, quis intellectus, quæſo, rerum inueſtigare ſempiternarum naturam poſſet? Si ſol iſte corruptioni ſubiectus, adeò pulcher eſt, adeò magnus, velociſſimus quidem motu, ſuas autem peragens ordine decentiſſimo periodos, C moderata quidem ad vniuerſum præditus magnitudine, vt haudquaquam proportionem toti reliquæ machinæ admenſuratam tranſgrediatur: pulchritudine verò naturæ quaſi quidam oculus ſplendidus creaturam ipſam condecorans, cuius ſi aſpectus inſatiabilis eſt, qualemnam ipſum eſſe iuſtitiæ ſolem arbitrari nos debemus? *Sol mundi radioſiſſimus oculus ac prælucidus.* Si ſolem hunc haud conſpicere, detrimentum eſt homini cæco: qualis tandem iactura, quantumúe diſpendium, eſt peccatori veriſſima illa luce carere?

Et dixit Deus: Fiant luminaria in firmamento cœli, vt luceant ſuper terram, vt diuidant diem ac noctem.) Cœlum ac terra præceſſerunt: lux poſt cœlum & terram creata eſt: nox & dies diſcretæ ſunt: tum firmamentum eſt ortum, arida dein emerſit, atque aquæ confluxerunt vnum in locum ſibi præſtitutum ac definitum. D *Sol & luna tur quarto die conditi.* Terra demum ſuis eſt germinibus referta, cum innumeris herbarum generibus editis, tum formis varijs fruticum arborumque momento exortis exuberans. Sed nondum erat ſol, neq; luna, ne lucis principem patremque ſolem appellarent: nec eorum quæ naſcuntur è terra, creatorem cenſerunt eſſe qui Deum ignorant. Idcirco quartus iam dies acceſſit, & tunc Deus dixit. *Fiant luminaria in firmamento cœli.*) Cum perceperis eum qui dixit, illicò cogitatione cum ipſo copulas eum velim, qui audiuit. Deus dixit: fiant luminaria, & fecit Deus duo luminaria. Quis dixit? & quis fecit? nónne animaduertis in hiſce duas eſſe perſonas? *Hiſtoria interſperſa eſt myſterijs.* Vbique dogma illud theologiæ, hac in enarratione myſticè inſperſum eſſe videtur. E Et additur ijs, officium vſusque luminarium ortus: vt luceant ſuper terram. Si lucis ortus ſolem anticipauit: cur nunc ſol vt luceat ſuper terram exortus dicitur eſſe? *Γνώμη memorabilis.* Principiò quidem, ne vulgaris illa dictio riſum tibi moueat. Siquidem non ſectamur verborum elegantiam, quæ apud vos ſuſpicitur, neque concinnæ verborum ſtructuræ magnopere ſtudemus. Apud nos enim non ſunt, qui verba tornando expoliant: neque curæ nobis eſt ſonora vocum modulatio: ſed vbique præfertur clara & expreſſa vocum ſignificatio. Vide ergo num dilucidè ſatis quod volebat, per lucis dictionem expreſſerit. Lucem namque pro ſplendore & illuminatione poſuit. Non aduerſantur hæc illis ſanè quæ de luce ſunt dicta. Tunc enim ipſa natura lucis producta eſt: F nunc autem hoc ſolis corpus eò conditum eſt, vt illi † primogenitæ luci vehiculum eſſet. *† ἥλιος ὄχημα τῷ πρωτογόνῳ φωτί.* Nam vt alia diuerſaque ſunt, & non eadem ignis atque lucerna: & ignis quidem illuminandi vim obtinet: lucerna autem idcircò facta eſt, vt vel moderatam lucem ſubminiſtret egentibus, ſic & illi puriſſimæ, ſynceræ, immaterialique luci ceu vehiculum nunc ipſa luminaria ſunt extructa. Vt enim Apoſtolus quoſdam aſſerit fuiſſe *luminaria in mundo*: *Philip. 2.* cùm interim alia ſit vera lux mundi, cuius participatione ſancti animarũ facti ſunt luminaria, quas erudiebant, eas eximentes ignorantiæ tenebris: ad eundem quoq; modum vel nunc poſt conditam lucem illam micantiſſimã, hunc ſolem quem creauit ipſe opifex, ad illuſtrandum mundi ambitum ſua luce perfudit. Atqui incredibile nemini videatur & à fide abhorrens, quod dictum mihi eſt, aliud nimirum quiddam eſſe à luce ſplendorem, aliud item corpus ſubſidens luci ac ſubiectum. Primùm enim res omnes compoſitæ à nobis diuidi ſolent, in ipſam eſſentiam ſuſceptricem, & in eam quæ ipſi accidit qualitatem. *Rei omnis compoſita ſubſtantia eſt & accidentaria eius qualitas.* Vt igitur diuerſa ſunt hæc natura, albedo, inquam, & corpus dealbatũ: ſic & ea quæ modò diximus, differunt quidem, vnita tamen ſunt potentia creatoris. Itaque ne mihi dixeris, fieri hæc non poſſe, vt lux à corpore ſolis ſeparetur. Neque enim ego lucis à ſolis corpore ſeparationem mihi ac tibi poſſibilem eſſe dico: ſed aſſerendum eſſe cenſeo, quæ mentis ſola agitatione, cogitationeque diſparari à ſe poſſunt, ea re ipſa ſeiungi facultate creatoris vtriuſque naturæ poſſe. Nam & ignis vim vſtiuam ab eius ſplendore tu quidem ipſe ſeparare minimè vales: *Confirmat. τῷ παραδείγματι.* Deus autem volens famulum ſuum reddere ſibi attentiorem illo admirabili ſpectaculo, in rubum ignem ſplendore ſolùm agentem, otioſam autem flagrandi vrendique facultatem habentem immiſit, *Habes Exo. cap. 3. a.* vt & Pſaltes teſtatur: *Vox Domini*, dicendo, *intercidentis flammam ignis.* *Pſal. 28.* Vnde arcana quædam doctrina nos docet, cum pro ijs, quæ in vita geſſimus, mercedes nobis retribuentur, naturam ignis in hæc diſtributum iri: Lux ſanè iuſtis in perennem & peramœnam fruitionem cedet: è diuerſo ſupplicio addicendis ſeorſim attribuetur vis vſtiua. Ad hæc tamen ex lunæ affectibus, eorum quæ in quæſtionem poſuimus, inuenire poſſumus fidem. Deficiens enim deliquio luna, decrementaque ſuſcipiens, non corpore toto abſumitur, ſed lumen quod acceſſerat, ipſa deponens, iterumque aſſumens, ſpeciem nobis incrementi decrementique exhibet. Enimuero lunæ corpus haud abſumi cum in deliquio eſt, argumento dilucido ſunt ea quæ cernimus. Licet enim tibi liquido in aëre atque omni nebula liberato, cùm potiſſimum in cornua luna curuatur, partem ipſius obſcuram, lumineque carentem, tanta orbis ſui curuatura circunſcribi conſpicere, quanta totum ſplendorem cum ſinuatur in orbem, obit: vt aſpectu ſinum obſcurum aëris æmulum ad eam referente partem quæ lucet, integer totuſque orbis perſpicuè videatur. Et noli mihi proferre lucem aduentitiam eſſe lunæ: propterea quòd imminuitur quidem cũ ſolem verſus motu cietur: accreſcit autem cum ab eodem diſcedit. Non enim hoc in præſenti nobis inueſtigandum proponitur: ſed illud, aliud eſſe lunæ corpus, aliud lucem ipſius qua lucet. Tale aliquid mihi cogita & de ſole, præterquàm quòd is ſemel acceptam, ſibiq; attemperatam lucem nunquam deponit: luna vero continuè quaſi ſeipſam expolians atque veſtiens luce, & ea quæ de ſole ſunt dicta, viciſſitudinibus ſuis hiſce per ſe confirmat. At vero hiſce luminaribus diuidi diem & noctem ſtatutum eſt. Etenim ſuperiùs quidem à tenebris lucem diuiſit Deus, ipſorumque naturam tum ad contrarium ſtatum dimouit, adeoq; ſeiunxit, vt inter ipſa nulla ſit prorſus immixtio, luciq; cum tenebris nihil ſit omnino commercij. Quod enim vmbram diurno tempore nominus eſſe, id noctu tenebrarum naturam eſſe putare oportet. Nam ſi omnis vmbra ſplendore aliquo lucente, aduerſa luci ſemper ab obiectis corporibus excidit, & mane quidem ad occaſum protenditur, veſpere autem orientem verſus declinat, & in meridie rurſum ad Septemtrionis iacitur plagas: nox quoque pari modo contrarias ad partes radijs ſanè cedit: nec aliud quicquam eſſe ſecundum naturam, quam vmbra terræ videtur. *Collatio Phyſica.* Vt enim interdiu à corpore luce ſeſe opponente decidit ipſa vmbra: ſic & in aëre ſanè terræ circumfuſo nox ipſa cum vmbris obiectu telluris efficitur. Hoc ipſum ſanè inſinuat, quod dictum eſt: Et diuiſit Deus à tenebris lucem. Quippe cum tenebræ lucis incurſiones minimè patiantur, ſed fugiant: hoc primo iam in ortu naturali, hac inter ſe diſcordia conſtituta, nunc autem metiendo quidem diei ſolem præfecit, lunam autem quoties luminis plenum totum ſuum obtinet orbem, principem noctis conſtituit. Tunc enim hæc lumina è regione diſpoſita ſunt, ſibique ferè per diametrum opponuntur. In plenilunijs enim exoriente ſole, luna deſcendit, ac deliteſcit facta obſcurior: contrà verò ſole occidente, oritur eadem ſæpennumero ex aduerſoque exurgit, nimirum ab oriente.

Quod

Quod ſi cæteris in formis, atque figuris lunare lumen non vnà cum nocte ex æquo perficitur, nihil ad inſtitutum ſermonem refert. Cæterùm vbi tota lumine perfunditur vſquequaque perfecta, tum noctis quidem obtinet principatum, ſuo lumine ſtellas illuminans, & vniuerſam colluſtrans tellurem, æquè vero atque ſol ſpatia temporis ſecat. Et ſint in ſigna, & tempora & dies & annos. Neceſſariæ profectò ſunt luminarium in hominum vita ſignificationes. Namque ſi non vltra modum ſigna quiſpiam, quæ ab ipſis proficiſcuntur exploret, vtiles ipſorum obſeruationes eas inuenerit, quas experientia longa probauit. Complura cuique ſanè de imbrium alluuione, complura de ſiccitatibus, complura de flatuum agitationibus, aut in parte, aut in vniuerſo, vehementioribus ac leuioribus diſcere licet. Nam & vnum quid eorum, quæ à ſole oſtenduntur, Dominus nobis tradidit hiſce verbis: Quia *tempeſtas* erit: *rutilat enim triſte cœlum.* Cùm enim per caliginem nebulamúe aſcenſus fuerit ſolis, radij tum obfuſcantur: ipſe rutilus veluti pruna, coloreque propè ſanguinis æmulus cernitur, aëris craſſitudine viſionem hanc in aſpectibus noſtris efficiente. Quod ſi non diffuſus à radijs tum aër ille addenſatus & in ſeſe coaleſcens, apertum eſt ob vaporum illorum effluentiam è terra tunc aſcendentium, ſuperari non potuiſſe: ſed ob humoris copiam tandem eas in regiones in quibus ſe colligit, tempeſtatem eſſe allaturum. Similiter & luna cum caliginoſo humore circumdatur, idem portendit. Et cum orbes ij ſolem cingunt, quos areas appellare ſolent, aut cœleſtis aquæ copiam ſignificant, aut flatuum vehementium concitationem. Quinetiam ij quos aduerſos ſoles appellant, cum ſolis conſequuntur curſum: accidentium quorundam aëris præſagia fiunt. Quemadmodum & virgulæ, colore iridis præditæ, rectæ in nubibus apparentes, imbres ſæuos, aut tempeſtates atrociſſimas, aut aëris omnino non mediocrem mutationem portendunt. Complures quoque ſignificationes & circa lunam obſeruarunt, accreſcentem decreſcentemque, qui huic ſtudio operam impenderunt: quaſi aër terræ imminens vnà cum ipſius lunæ formis neceſſariò permutetur. Tertio namque die ſi tenuis ſit, puroque nitore fulgeat, ſerenitatem conſtantem prænuntiat; ſin craſſa cornibus ſubrubicundaque cernatur, aut impetuoſam & immodicam, è nubibus aquam, aut horridam auſtri concitationem minatur. Quanto autem emolumento ſint vitæ humanæ, quantamque vtilitatem eidem præſtent tales ex hiſce luminaribus obſeruationes, quis ignorat? Licet nautæ ſuam intus in portu continere nauem ex ventorum agitatione ventura pericula præuidenti: licet viatori incommoda cœli vitare, ex ipſa cœli triſtitia, mutationem aëris expectanti: licet & agricolis qui in ſerendis ſeminibus, cultuque ſtirpium elaborant, omnium hinc officiorum, operumque ſuorum exercendorum opportunitatem tempuſque ſemper idoneum inuenire. Iam verò diſſolutionis etiam vniuerſi ſigna, Dominus ſolem daturum, & lunam, & ſtellas prædixit: Sol vertetur in ſanguinem: & luna non dabit lumen ſuum. Hæc vniuerſæ conſummationis ſunt ſigna. Sed homines ij, † qui ſepta tranſiliunt, ad defenſionem Genethliacæ artis multò vaniſſimæ, hanc trahere ſcripturæ ſententiam conantur. Atque aiunt vitam noſtram à cœleſtium corporum motione pendere, & hanc ob cauſam ex ſideribus à Chaldæis eorum notationes effectuum, qui nobis accidunt, fieri: ſermonemque ſimplicem hunc ſcripturæ: Sint, inquam, in ſigna, non eorum quæ accidant aëri, neque mutationis temporum, ſed ad hoc ſignificandum quod ſibi videtur, accipiunt de genere vitæ vniculibet hominum velut ſortitò diſtribuendæ. Quid enim aiunt? Nimirum quia coniunctio permiſtioúe aſtrorum quæ mouentur ad eas ſtellas quæ in orbe ſignifero collocatæ ſunt, ſi talis fuerit inter ſe concurrentium figura, tales efficiet hominum generationes atque ortus: ſin talis fuerit habitudo, contrariam reddit vitæ ſortem. Elucidandi iſtius argumenti gratia, neutiquam fuerit inutile hac de re altiùs aliquantò repetita diſſerere. Dicam autem nihil ex me ipſo ſanè, ſed illorum ipſorum ad illos redarguendos ſententijs vtar. Hinc enim iam præoccupatis hoc morbo remedium, cæteris, ne ſimiles in errores incidant, ſecuritas tutelaque afferetur. Genethliacæ artis inuentores, cum in temporis amplo ſpatio complures figuras ſuam ipſorum conſcientiam fugere percepiſſent, in anguſtum admodum temporis contraxere menſuras, vt minutiſſimo quoque & ſubitaneo articulo, quale eſt quod Apoſtolus dicit, *In momento* temporis, *in ictu oculi*, plurimum differentiæ ſit inter natiuitatem & natiuitatem; vt is quidem qui hoc in momento genitus eſt, tyrannus ſit, ciuitatum populorumque princeps, locupletiſſimus, præpotens: is autem qui natus eſt temporis ſequenti momento, pauper quidam ſit futurus aut mendicus, circulator vel præſtigiator, ex oſtijs oſtia permutans quotidiani conſequendi cauſa victus. Quamobrem eo orbe, qui ſignifer appellatur, duodecim in parteis diuiſo, cùm in triginta dierum ſpatio partem ſol eius globi tranſeat duodecimam, quem inerrantem appellant, triginta in portiones ſingulas illas duodecim parteis ſecuerunt. Tũ ſingulis portionibus illis in ſexaginta minuta diuiſis, minuta hæc ſingula horum ſexaginta rurſum in alia ſexaginta modo ſimili diuiſere: Poſito igitur enixu eorum qui in lucem eduntur, videamus, obſecro, ſi hanc exactiſſimam temporis diuiſionem autores hi ſibi valeant conſeruare. Nam ſimul atque æditus puſio eſt, mas an fœmella ſit, obſtetrix explorat: tum vagitum expectat infantis, nimirum indicium vitæ eius, qui natus recens eſt. Quot hoc tempore vis ſexageſima præterijſſe minuta? Dicit obſtetrix deinde Chaldæo partum qui editus eſt: quot minutiſſima momenta vis interea dum obſtetrix loquitur, prætercurriſſe? præſertim ſi fortefortuna fuerit non in conclaui mulierum Chaldæus ille præſens, ſed in ædium atrio aut veſtibulo, tempus horamque reponens. Et cum eum qui definiturus eſt diligenter tempus ac horam, exploratoria nimirum horarum percipere oporteat, ſiue diurna ſint, ſiue nocturna: quot minutorum hoc quoque tempore, quæſo, præteruolat prẽteritque examen? Compertam enim eam eſſe ſtellam, qua tempus horaque ſit exploranda, non ſolùm quanta in parte ſit duodecima, ſed etiam quàm iuxta duodecimæ portionem partis, in quotoque minuto ſexageſimæ eorum, inquam, in quæ diuidi diximus portionem: aut vt exactiſſimè comperiatur, quoto in ſexageſimo eorum in quæ ſubdiuiſa ſunt ſingula ſexageſima illa prima, neceſſe eſt. Atque hanc tamen adeò tenuem ſubtilemque temporis inuentionem, quanquam attingere nequeunt, ſingulis in ſtellis errantibus faciendam eſſe neceſſariò dicunt, vt qualem ad adhærentes cœlo fixasque ſtellas ipſæ diſpoſitionem habitudinemúe haberent, qualisque ipſarum eſſet inter ſeſe figura, cùm in lucem ederetur fœtus, compertum ſit tandem ac exploratum: Quæ cum ita ſint, ſi fieri non poteſt, vt tempus illud exactiſſimè quiſquam attingat, variationeque vel breuiſſimi temporis fit, vt tota via penitus aberretur, deridendi profectò non mediocriter eſſe videntur tam ij qui ſtudio huius indulſerunt artis, quam in ratione rerum nuſquàm eſſe conſtat, quàm ij qui hiantes ab illorum ore pendent intenti: perinde quaſi omnia illi ſcire poſſint, quæ ipſis ſunt euentura. At qui tandem illi effectus ſunt, qualeſue genitalis iſtius prædictionis? Ille talis, inquiunt, criſpanti decorabitur capillitio, eritque aſpectu mirè gratioſus. Eſt enim editus in lucem arietis tempore. Tale autem ipſum animal aſpectu quodammodo eſſe videtur. At erit & animo grandi, atque elato: quippe cum & aries dux ſit gregis: faciet etiam omnia animo prompto: denique ad quæſtum ingenio erit ſolerti ac prouido. Nam hoc animal & citra moleſtiam vellus laneum deponit, & à natura facilè rurſum eodem ſanè veſtitur. Sed in tauro natum tolerantem eſſe laborum dicunt, atque ſeruilem: quoniam & taurus iugo ſubijcitur. Eſt & qui ortus eſt in ſcorpio, propenſus ad ferendum atq; ad inferendos ictus paratus, ob ſimilitudinem eius beſtiæ. Et iuſtitia præditus itidem is, quem enixa eſt ſua parens tẽpore libræ, non niſi ob trutinæ, lanciumque noſtri, inquam, inſtrumenti, quo pondera libramus, æqualitatem. Iſtis quid ineptius aut deridiculum magis? Aries is, à quo natiuitatem hominis ipſe ſumis, cœli pars eſt duodecima: in qua cum fuerit ſol, puncta verna ſignaque tangit: & libra ſimiliter, atque taurus partem orbis ſigniferi duodecimam occupant. Cur igitur illinc vniuſcuiuſque vitæ hominis præcipuas proficiſci cauſas aſſerens, ex iſtis pecudibus natorum hominum

Influxuum cœleſtium cognitio vtilis.

Prognoſticon Euangelicũ. Matth. 16.

Prognoſticon ex luna ἀνωμάλους.

† ὁι ὑπὲρ τὰ ἑστῶτα πηδῶντες. *Paræmia.*

Cominus pugnat cum Aſtrologis vaniſſimis.

Aggreſſio.

ἐν ἀτόμῳ τῇ ἐν ῥιπῇ. *alias* ἐν ῥοπῇ. 1. *Cor.* 15.

ἀπλανοῦς σφαίρας.

συμπέρασμα vanitatis Aſtrologicæ.

num mores exprimis atque effingis? Est autem is ad ero-
gandum procliuis, qui natus est in ariete, non quia pars
illa cœli tales efficit mores, sed quòd hoc pecus naturam
talem sortitur. Quid igitur nos exterres, & huiusce im-
ples religionis, vindicans tibi autoritatem ac fidem ab a-
strorum aspectu: & interim hæc ipsa eniteris nobis per-
suadere per pecudum balatus? Nam si cœlum tales mo-
rum habeat proprietates, ab animalibus istis sumptas,
ipsum etiam cœlum alienis principijs est subiectum: quip-
pe cum à pecoribus causas pendentes habeat tales. Id as-
serere si ridiculum sit: longè magis ridiculum esse
constat, ex ijs, quorum nulla prorsus affinitas esse
videtur, sententiam illam eniti verisimilem esse, at-
εἰρωνεία δόγμα. que probabilem demonstrare. Sed hominum istorum
Collationem hanc tribuunt Zaleuco Locrensium legislatori. elegantes istæ sententiæ sapientesque rationes, persi-
miles sunt aranearum telis, in quas si culex, si musca,
si quippiam aliud inciderit inualidis hisce bestiolis simile,
irretitum retinetur. Sin vallidiusculum irruperit animal,
ipsum facilè admodum elabitur, penetrat, & istiusmodi
imbecillas illas perrumpit telas, ac demolitur. Atqui non
in his solum consistunt, sed etiam eorum causas corpori-
bus cœlestibus tribuere pergunt, quorum electionem
cuique nostrum propriam esse constat, morum inquam ac
studiorum, probitatis atque improbitatis. Hisce nugis
controuertere, alioqui ridiculum videtur. Sed quia ple-
rosque homines hoc errore præoccupatos esse non igno-
ramus, eiusmodi nænias haud sitentio præterire necesse
est. Primum igitur illud ipsos interrogabimus, fitne vt sin-
In Genethliacos & Astrologos sylum rursus distringit. gulis diebus siderum figuræ mille modis mutentur, ac va-
rientur? Nam cum vagæ stellæ perpetuò continuoque mo-
ueantur, citiùs planetæ alij in alios incurrant & appre-
hendant, & partim tardiore motu suos efficiant orbes:
fit vt eadem in hora sæpenumero tum mutuò sese conspi-
ciant, tum occultentur. Et cum maximam vim habeat in
hora geneseos siue natiuitatis, ab effectrice bonorum, an
malorum conspici, stella, vt ipsi censent, fitne vt sæpe
cum haud id attigerint ipsi tempus, quo bonorum effectrix
stella dominabatur, ob vnius ignorantiam minuti, eam
tum vt in mala sitam fortuna designent? Cogor enim eisdem
nunc vti verbis, quibus & illi ipsi vti consueuere. In verbis
igitur huiusmodi magna quidem amentia, multò verò maior
impietas cõtinetur. Maleficæ enim stellæ, suæ ipsarum mali-
gnitatis causas in suum transcribũt factorem. Nam si natura
stellis competit maleficium, ipse sanè creator effector erit
malignitatis: sin improbæ voluntate sua, malæque eua-
dunt: Primùm quidem, animantia quæque erunt boni
malique electiua & solutis appetitionibus imperiosisque
vtentur: quod quidem inanimis falsò tribuere, summæ
dementiæ constat esse. Deinde quantum à ratione dissonat,
malum ac bonum non pro dignitate cuique distribuere;
sed cum hoc in loco fuerit, bonam, cum ab hoc conspe-
cta sidere fuerit, malam eandem dicere stellam: cum pa-
rumper denique declinauerit à figura, suæ protinus obli-
uiscimalignitatis? Sed hæc quidem hactenus sint dicta. Si
verò singulis in momentis temporis atque punctis, in ali-
am atque aliam sidera figuram permutando se accommo-
dant: in innumeris autem huiusce modi mutationibus quæ
vna die tantædem contingunt, figurationes eiusmodi re-
giarum natiuitatum perficiuntur: cur singulis, quæso, die-
bus non reges nascuntur? Aut cur apud ipsos reges omni-
no regna per successiones traduntur? Non enim quem-
que regem ortum filij sui, ad regiam siderum figuram ob-
seruantem accommodare dicere audent. Quis enim mor-
talium rei talis dominus esse potest? Cur ergo Ozias ge-
nuit Ioatham, Ioatham Achas, Achas Ezechiam, & ho-
rum nulli nanciscicontigit seruilem natiuitatis suæ horam?
Et hæc ratio, Astrologorum vanitatem vrget vehementer Deinde si non probarum ac improbarum operationum
principia penes nos sita sunt, sed ex ortu necessitudines e-
mergunt: frustra profectò legum latores agendas res &
non agendas, sed fugiendas præscribunt: frustra sunt iudi-
ces etiam, virtutem honore, vitium pœnis afficientes.
Non enim hoc pacto iniuria commissa, furis est aut homi-
cidæ: quippe cui neque volenti quidem, ob incuitabilem
Ironismi sunt in Astrologos. ipsum impellentem ad agendum necessitudinem, manum
continere licuerit. Vanissimi denique homines sunt, &

A qui dant artibus operam, in ipsisque elaborant, quando
rectè quidem facturus videtur agricola, si neque semen vl-
lum in terram deiecerit, neque ad messem falcem exacuerit
suam, quin & mercator, velit, nolit, supra modum diteſcet,
quando ipsi fatum affatim accumulat luculentas & vberes
diuitias. Spes porro magnæ illæ Christianorum euanes-
cent omnino nobis, atque peribunt: quippe cum neque
iustitia honoribus vllis afficiatur, neque peccata puniantur:
propterea quòd nihil prorsus ab hominibus libero
animi proposito agatur. Nam vbi necessitas vrget fa- γνώμη.
tumque dominatur, nullum id ibi locum obtinet, quod
pro dignitate penditur: id, inquam, quod iusti iudicij
munus præcipuum esse constat. Sed contra illos eousque
B sit disputatum: neque enim vos pluribus verbis egeris:
quippe à vobismetipsis estis præditi fidei sanitate, & tem-
pus non patiatur vltra modum contra illos prolixiorem
prorogare sermonem. Ad ea nos quæ consequuntur
ordine verba, redeamus oportet. *Sint in signa*, inquit,
& tempora, & dies, & annos. Dictum iam est à nobis de
signis. Tempora autem existimamus scripturam dicere *Tempora hic quatuor anni vicissitudines.*
quatuor vicissitudines temporum, hyemis, inquam, ve-
ris, æstatis, ac autumni: quorum periodus ordine mi-
ro ab ordinatissima proficiscitur luminarium motione. *Hyemis auspicium quãdo.*
Tunc enim fit hyems, cum sol in austrinis regionibus
C moram trahit: vmbramque eam in qua nox ipsa consistit,
circa hanc nostram plagam, copiosam adeò facit, vt re-
frigescat aër inde telluri propinquus: & omnes exhalatio-
nes humidæ circa nos coactæ concretæque imbrium, gla-
ciei, † niuisque copiosissimæ causam atque materiam † νιφάδος ἀμυθήτου.
præstent. At cum contrà remeans sol austrinis à finibus
ad ipsum medium tendit, vt ex æquo partiatur diei no-
ctisque tempus: quantò super terram plus moræ trahit,
tanto temperiem aëris maiorem pro portione reducit,
atque ver oritur, cunctis quidem stirpibus germinandi
princeps & autor: quamplurimis vero arboribus reuiuis-
cendi causam exhibens, animalibus autem tam terrestri-
bus, quàm aquatilibus omnibus successione prolis generis
D adminiſtrans conseruationem. Iam verò sol illinc vrsam
versus aquilonarem ad solstitia pergens æstiua, dies nobis
maximos præbet. Et quia plurimo tempore tum hoc in
aëre moratur, ideo tum & aërem nostro capiti imminen-
tem perurit, & vniuersam tellurem exsiccat: seminibus
inde maturationem subministrando, & ad concoctionem
fructus arborum compellendo, cum & flagrantior exi-
stit, & breuiores vmbras meridie facit: propterea quòd
ab excelso nostras has illuminat regiones. Maximi nam-
que dies ij sunt, in quibus vmbræ breuissimæ fiunt. Bre-
uissimi contrà dies ij sunt qui longissimas vmbras habent:
Idque apud nos accidit, qui Heteroscij vocamur, nimi-
rum ab alterius partis vmbra, quique tractus aquilonios
habitamus. Iam enim quidam sunt, qui duobus diebus
E in toto anno penitus vmbra carent in meridie constituti:
quos à vertice ipse sol illustrans, ex æquo vndiqua-
que suo lumine circunfundit, adeò vt per ora angusta
profundorum aquas puteorum, etiam sua luce illuminet.
Hos ea de causa, sunt, qui ἀσκίους (id est, sine vmbra
existentes) vocant. Eorum præterea qui vltra Arabiam
odoriferam illam, incolunt: vtramque versus partem vm-
bræ vicissim & alternis excidere solent. His enim solis
mortalium orbem hunc habitabilem nostrum, id vt pecu-
liare quid contingit, vt & australes versus regiones eo-
rum vmbræ meridie caderent. Vnde & à quibusdam
Amphiscij, id est, vtrinque vmbriferi nuncupantur.
F Hæc autem omnia porrò tum euenire videntur, cum ad a-
quilonias sol iam permeauerit plagas. Ex his coniecturam
sumere licet, quantus is æstus sit, quem sol in aërem suis ra-
dijs imprimit, quales quantosque accidentarios effectus
agere possit. Hinc autumni tempus deinceps vbi succes- *Dies & anni.*
sit, exuperantem quidem vim æstus infringit: calorem
autem paulatim cum temperamenti mediocritate remit-
tens, innocuè nos per eam temperiem ad hyemis tem-
pus frigoraque perducit: ad austrinas sole videli-
cet regiones tum ab aquilonijs remeante. Hæ tem-
porum vicissitudines, hæ varietates solis motiones con-
sectantes, vitam nobis & quæ ad vitam sunt necessaria
dispo-

disponunt, ac administrant. *Si*, inquit, *& in dies.*) Non vt dies creent aut faciant: sed vt ipsis diebus præsint. Dies enim & nox luminarium ortum antecesserunt. Id ita esse declarat & ipse psalmorum autor. *Posuit*, inquiens, *in potestatem diei solem: lunam & stellas in potestatem noctis.* Quonam igitur modo potestatem diei sol obtinet? Quia lucem in sese circunferens, vbi tandem horizonta nostrum, hoc est, finitorem nostri hemisphærij fuerit prætergressus, dissolutis fugatisque tenebris, diem præstat. Itaque non aberrauerit quisquam, si diem definiens, aërem esse dixerit illuminatum à sole: aut quantitatem temporis tantam quo sol in globo nostro dimidio supra terram moram trahit. Sed & ad annos agendos sol atque luna principes sunt constituti. Nam luna cum duodecies suum peregit cursum, effectrix est anni, excepto mẽse intercalari, cuius egere persæpè videtur ad exactissimum temporum agendum concursum, quemadmodum Hebræi vetutissimo tempore antiquissimique Græcorum olim annum metiebantur. Solaris autem annus est, cum ad idem sol punctum siue signum vnde profectus est, suapte motione redierit. *Et fecit Deus duo luminaria magna.*) Cum magnum aliud significationem habeat absolutam, vt magnum est cœlum, & terra magna, mareque: aliud magna ex parte referri ad aliud suapte natura soleat, vt magnus equus, magnus bos. Neque enim hæc testificationem siue commendationem accipiunt suæ magnitudinis ab exuperanti mole corporis, sed ex collatione ad similia. Vtro igitur modo magni significationem nunc capiemus? Vtrum vti formicam aut aliud quiduis eorum quæ natura sunt parua, magnum pronuntiamus, propter comparationem ad alia eiusdem generis, ipsius excessum referentes? an eo modo quo luminarium magnitudo in sua propria constitutione naturaque monstratur? Equidem hoc modo magnum nunc esse censeo capiendum. Non enim sol atque luna, quia maiorem quàm stellæ minores, obtinent molem, ideo luminaria magna dicuntur: sed quia tanti sunt ambitus, vt is qui ab ipsis diffunditur splendor, cœlum collustret ac aërem, atque ad vniuersam terram simul mareque sese extendat, cunctaque compleat. Enimuero quacunque in parte cœli fuerint hæ magnæ stellæ, & exorientes, & occidentes, & medium occupantes, à quocunque loco semper ab vniuersis hominibus æqualis magnitudinis conspiciuntur. Quod sanè magnitudinis excellentis, immensæque molis argumentum dilucidum esse constat: propterea quòd amplitudo latitudoque telluris momenti nihil prorsus afferre videtur ad ipsarum moles, aut maiores, aut minores conspiciendas. Nam ea quæ longè distant, minora quàm sint quodammodo cernimus: ad quæ vero propius accedimus, eorum magnitudinem exactiùs comperimus. At soli † propinquior est nemo, remotior nemo, sed æquali semper interuallo cũctis hominibus ipse quocunque tractus telluris habitent, obuium se offert. Argumento id fuerit, quòd Indi iuxta ac Britanni ipsum solem peræquè contuentur. Neque enim ijs qui orientis habitant regiones, sol occidens magnitudinem suam imminuit: neque ab ijs qui regiones occiduas incolunt, minor exoriens vnquam conspicitur. At neque cum cœlum medium occupat in alterutram euariat partem, vt maior minorúe alterutri appareat. Ne tibi aspectus iste solis imponat. Neque quia cubitalis magnitudinis cernentibus esse videtur, ob id eius esse magnitudinis putes. Contrahi namque maximis in interuallis eorum quæ cernuntur magnitudines, solent: quippè cum ipsa vis perspectiua non queat intermedium penetrare spatium: sed quasi in illo medio absumatur, paruaque sui parte res eas quæ conspiciuntur, attingat. Factus igitur aspectus noster exiguus, exiguas esse res eas quæ cernuntur, fecit existimari: suamque ipsius affectionem rebus quas contueri datur, adscribit. Quum itaque fallatur visus, nulla illius iudicio tribuenda fides est. Recordare earum quæ tibi interim contingunt, affectionum, atque abs te ipso fidem eorum quæ nunc dicuntur, habebis. Si vnquam ab excelsi montis cacumine immensum supinumque campum, conspexisti, quanta ipsa iuga tibi boum, quanti arantes ipsi sunt visi? Formicarúmne tibi veluti imaginem quandam repræsentarunt? Si vnquam etiam à specula è regione vasti pelagi posita tuos aspectus iniecisti æquori, quantæ tibi maximæ insulæ visæ sunt, quantaque tibi conspecta est oneraria nauis, candi dis expassis velis super cœruleum mare discurrens? Nónne quauis columba minorem tibi præstitit visionem? propterea quod in aëre medio consumptus visus, vt diximus, inualidusque factus, res quæ se offerunt conspiciendas, apprehendere vt sunt, nequit. Iam vero montes immensæ magnitudinis abruptos ac velut eliquatos in imas valles, rotundos & in planiciem leuigatos esse ipse aspectus indicat, in eminentiorem solùm infixus verticem: interiectas vero concauitates ob imbecillitatem ingredi minimè valens. Itidem neq; formas figurasq; corporum, qualesnam sint, percipere potest: sed quadras anguloſasq; omnino turres, teretes putat. Quare omni ex parte constat in maximis interuallis aspectum, non articulis distinctam & absolutam, sed cõfusaneam corporum accipere coniecturalem imaginem. Est igitur Sol, luminare magnum, vti scriptura testatur, in infinitumq; grandior eo qui nobis videtur: Adde etiam illud magnitudinis eius apertissimum argumentum. Nam cum stellæ multitudine sint infinitæ: lumen quod ab vniuersis ipsis congeritur, ad discutiendum dissoluendumúe nocturnæ caliginis mœrorem minimè satisfacit. Hic autem solus vel super horizontem apparens, immò verò cum adhuc expectatur antequàm & totũ à tellure se attollat, tenebras cõpendio dissoluit, siderũ lumina superat, concretum eatenus & frigore adstrictum circa terram aëra liquefacit, atque diffundit: vnde & flatus in aurora spirare, roresq; sereno cœlo terrã circumfluere solent. Tellurẽ etiam, quæ tantæ est molis quo pacto vniuersam temporis vno momento punctoúe luce Sol sua illustrare posset, si non ab amplissimo quo ambitur circulo lumen suum emitteret? Hoc loco sapientiam opificis animaduertas ipse percipiasque velim: quomodo moderatissimum ad hoc interuallum accõmodatissimumq; præstiterit soli calorem. Est enim in eo tanta caloris imprimendi facultas, moderata alioqui adeo, vt neq; ob exuperãtiam vrat inflammetque tellurem: neque defectionis ratione refrigeratam eam gelidam infœcundamq; relinquat. Iam dictis germana cõsimiliaúe & de Luna velim intelligas. Est enim & corpus ipsius magnum, & splendidissimũ sanè post solem. Non tamen semper eius conspicitur magnitudo, sed nunc quidem tota sinuata in orbem, & perfecta, nunc vero in deliquio luminis & imminuta conspicitur, altera sui parte quid desit, indicans. Nam alia nimirum obumbratur parte cum incrementa suscipit: alia pars eius occultatur, eum imminuitur. Est quædam figurarum mutationis huiusce variæ sapientis ratio creatoris: aut enim hoc vult, vt exemplum nobis illinc euidens nostræ naturæ præstetur. Nullam rem, inquam, humanam fixam, & stabilem esse: sed alias cũ antea non essent, exortas, ad suum statum pergere capessendum: alias item cùm proprium attigerint vigorem, & ad summam adoleuerint incrementi mensuram, rursum quotidianis decrementis sensim corrumpi ac perire & imminutas aboleri atque intercipi. Nos igitur ex lunæ contemplatione, quàm fluxa sint nostra perdiscamus atq; erudiamur: in mentemq; celerrima rerũ humanarum nobis mutatio veniat, ac non magnificè nobis ipsis ob vitæ prosperitatem placeamus, non potentatibus gloriemur, non ob incertas & instabiles diuitias efferamur: despiciamus carnem in qua potissimum versatur mutatio, curam animo diligentiamque adhibeamus, bona cuius duntaxat immobilia esse constat. Quod si dolore te luna paulatim sublationibus lucem absumens afficiat: dolore te maiore afficiat anima, si probitatem assequuta, deinde bonum virtutis ob negligemtiam & incogitantiam perdiderit, & nunquam in eadem persistat affectione, sed frequenter ob mentis infirmitatem vertatur ac mutetur. Verè enim (vt dicitur) Stultus perinde vt luna mutatur. Atqui corporibus animalium constituendis, cæterarumque rerum, quæ à terra nascuntur, non mediocriter lunæ mutationes conducere reor. Nam alio modo corpora cum ipsa decrescit alio, cum accrescit, afficiuntur: etenim nunc rara fiunt inaniaque cum imminuitur. Nunc contrà luna accrescente & ad luminis plenũ properante orbem, corpora rursus diffarciuntur & implentur: propterea quod humorẽ quẽdam, calori

Diei.

Psal. 135.

Diei duplex finitio.

Annus. Lunaris annus.

Solaris annus.

Gen. 1.

Accedit πρὸς τὴν ἀλληγορίαν.

† ἐγγυτέρω καὶ προσφατέρω.

calori immixtum, in profundum vsque tum imprimit occultè, atque immittit. Declarant id ita esse tum ij, qui sub dio lunaque dormiunt, capita quorum vltra modum humore replentur: tum animantia nuperrimè iugulata: quæ mox incursu impressioneúe lunæ permutantur: tum etiam animalium cerebra, & animantium in mari degentium ea quæ humore copioso prædita sunt: arborumque medullæ, quæ sua sanè mutatione conuertere luna cuncta non posset, nisi quid immensum (vt scriptura testatur) exuperansque viribus esset. Quin & cunctas circa aërem accidentarias affectiones, ab hisce lunæ mutationibus effici, luce clarius extat, vt turbines repentini testantur: qui cum in noua cornua luna curuatur, è tranquillitate sæpenumero, silentioque ventorum repente exoriuntur, quando & nubes flatibus exagitantur, sibiq; occurrant, & æstus etiam gurgitesúe maris reciproci, partim in euripis, partim in oceano, quos ordinatè consequi ad lunæ periodos ab incolis est compertum: Nam euripi, certis quidem lunæ temporibus vicissim ad partes vtrasque fluunt. In coitu vero, ne puncto quidem temporis quiescunt, sed in sese perenni fluctuant agitatione, nutantque, atque librantur, quousque rursus apparens luna, reciprocæ fluxionis illis consuetam præstiterit dispositionem. Occiduum autem æquor affluxus refluxusque subit reciprocos, nunc abiens, nunc rediens. Rursus idem destagnat atque inundat, perinde quasi lunæ respirationibus quidem partes ad posteras subtrahatur, rursum item expirationibus ad priorem mensuram cogitur redire. Hæc à nobis sunt dicta, vt ex hisce, luminarium immensa tam solis quàm lunæ magnitudo demonstraretur: vtque constaret in verbis scripturæ diuinitus inspiratæ ne syllabam quidem esse otiosam: quanquam nihil eorum ferè quę oportuniùs commodiusúe loco huic competerent, oratio nostra retigisse videtur: Complura namque de magnitudine, deque interuallis solis & lunæ commentari excogitareúe ratiocinando licuerit ei, qui non perfunctoriè aut oscitanter vtriusque operationes ac vires considerandas sibi proponeret. Vos igitur (si modo grati esse pergitis) cõuenit meam ipsius infirmitatem excusare, non itè incusare maligniùs, quando nostrę huic qualicunq; orationi admetienda neutiquam venit, aut velut ad libellam appendẽda tantorũ Dei operum operosissima moles ac magnitudo. Quin ipsi potius ex ijs perquam paucis quæ disseruimus, vestro cum animo versate ac recogiteris, quotnam sint & quanta quæ sermo noster indicta transiliuit. Nolim itaque mihi lunam metiare oculo, sed arcana tecum ratione, quæ oculis istis ad attingendam veritatem tanto certior est & accuratior. Fabulæ porro quædam planè ridiculę à temulentis nescio quibus aniculis ac proinde deliris quoquo terrarum dissipatæ & peruulgatæ tradunt lunam veneficijs carminibusque propria statione emotam in terrę elementum deferri. Quo, quæso te, pacto præstigiatorum vis vlla incantatrix sua eam sede emoueat, quam ipse fundauit altissimus? Quis tandem locus illam cœlo detractam suscepit? vis ex me accipere effusissimæ illius magnitudinis dilucidam demonstrationem ab exiguis petitam indicijs? Vrbes terræ totius habitabilis quàm longissimo licet inter se dissitæ interuallo, vnà cum vniuersis quotquot rectà orientem respiciunt, vicis, lunare lumen ex æquo omnes suscipiunt: id quod neutiquam fieret, si non singulas quasque facie conuersa respectaret, sed eos quidem angiportus suo prorsus luna illustraret lumine, qui ad eam rectà obuerterentur, ijs autem qui latitudinem ipsius excederent, præteruectis & tanquam se fugientibus obuerteretur, nimirum reflexis in obliquam partem radijs, cuiusmodi exemplum familiare & domesticum in lucernis liceat videre. Pluribus enim ad lucernę prospectum circumstantibus, eius vmbra qui in directum adstat lucernæ, rectà porrigitur: reliquorum ad vtramq; partem declinant. Quarè lunæ corpus nisi immensum esset, exuperantis & eximiæ magnitudinis, nequaquam ad omnes peræquè terras sese expanderet. Æquè enim ipsius compotes fiunt, cum ab æqui dialibus siue æquinoctialibus exoritur locis, qui propè gelidam rigentemque plagam habitant, subque vrsæ siti sunt conuersionibus, & qui concaua meridianæ accolunt plagæ, exustæ scilicet & torridæ zonę vicini: quibus omnibus iuxta latitudinis dimensionem è regione præteruecta luna, apertissimum suæ magnitudinis præbet testimonium. Quis igitur inficias iam ierit, lunæ corpus amplissimæ esse magnitudinis, quod se tot tantisque locorum interuallis ex æquo dispertitur? Et hæc quidem de solis lunæque magnitudine præcellenti hactenus dicta sunto. Ipse porrò Deus qui mentem nobis intelligentiæ vi præditam gratuitò est largitus, idem id doni gratificetur, vt ex minimis creaturæ rebus eximiam ipsius & admirabilem sapientiam condiscamus: & ex istis amplissima mole magnitudinis eminentibus, augustiores de eorum conditore concipiamus cogitationes: tametsi ad suum collati creatorem Sol Lunaque culicis ac formicæ rationem obtinent. Neque enim fieri possit, vt istorum quantalibet contemplatione, vllam concipias animo notionem Dei augustissimæ maiestati pro dignitate respondentem. At certè exiguis quibusdam, nec admodum conspicuis hinc emergentibus notitijs per hæc ipsa quemadmodum & per vnumquodque minutissimorum in genere tam animalium quàm stirpium contingit nos ad Dei contemplationem promoueri. Dictis hactenus contenti, gratias in commune agamus, Ego quidem ei, qui exiguam hanc verbi administrationem mihi gratuitò impertijt: Vos autem eidem, qui spiritualibus vos aluit alimentis, quique famelicas animas meæ vocis exilitate, quasi panis cuiuspiam hordeacei edulio pauit: optauerim, perpetuo vos vt pascat iuxta adæquatam fidei proportionem, nihil obscuram cognitionem largitus Spiritus sancti, in Christo Iesu domino nostro, cui gloria & imperium in secula seculorum, Amen.

HOMILIA SEPTIMA.

De reptilibus.

ET *Dixit Deus: Producant aquæ reptilia animarum viuentium secundum genus: & volatilia volantia iuxta firmamentum cœli secundum genus.*) Post luminarium creationem aquæ deinceps opplentur animantibus, vt hæc demum portio vniuersi ornatu se decẽti cohonestaretur. Suum iam ex se cultum terra acceperat proprijs conuestita germinibus. Acceperat & cœlum nempè siderum flores roseos, quibus accessit quòd idem magnorum luminarium sociali fœdere, quasi geminorum radiantissima eiaculatione oculorum insigniter conuenustatum est & ornatum. Reliquum videbatur, suus vt aquis consignaretur ornatus. Venit mandatum, & ecce tibi dicto ocyus fluuij specimen suæ ediderunt operationis, stagna genitali prole fæcundantur, ac sui quæque generis moliebantur fœtus natiuæ indoli lacustris aquæ respondentes. Mare genus omne natantum parturiebat. Ne id quidem quantillum vspiam aquarum in limosis & palustribus locis resedit, erat ingenitæ sibi operationis vacuum, † nec ab eo desedit munere quod ab ipsa sua mox creatione acceperat explendum. Etenim ranæ, muliones, culices ipsi ex ipso nimirum lacustri emergebant cœno. Quæ enim vel hodie in omnium oculis fiunt, illius tum tẽporis exhibitorum operum perspicua quædam demonstratio sunt. Tanto tum studio contendebat aqua omnis sui conditoris imperio subseruire & obsequi, vt & quorum ne genera quidem possit quiuis ad numerum referre, horum vitam nulla intercedente mora efficacem atque operatoriam, seque motitantem declarauit magna prorsus & ineffabilis Dei potentia, simul atque suo vnius præcepto aquis vim impressit generationi accommodam. *Producant aquæ reptilia animarum viuentium.*) Nunc primùm animatum fit, ac sensile creatur animal. Nam plantæ & arbores quamlibet dicantur viuere, quòd nutritiuæ facultatis auctiuæque participio gaudeant, at non ob id animalia sunt, neque anima informantur, eoque dictum est: *Producant aquæ reptilia.*) Natatile quodcunque tandem illud est, siue id summam aquæ superficiem radat natando, siue innatans imam aquam secet, in reptilis naturæ censum transit, quando per aquæ corpus se trahit, & si qua aquatilium pedum fulturis nituntur & incedunt. Horum enim pleraque sunt † amphibia maximè, ceu sunt phocæ, crocodili, hippopotami, ranæ & cancri. In his prærogatiua nominis gaudet, quòd suapte natura natatile est, ob id dictũ est: *Producant aquæ reptilia.*) In hisce perbreuib. verbis, quod genus omissum est? Quid non reptiliũ cõpre-

Αναχεφαλαίωσις *præcedentium.*

† οὐδὲ ἀμοιρον τῆς κατὰ κτίσιν σύντελείας ἐμαίδες.

† ἀμφιβιος *in vtroque viuens elemento, vt in terra & in aqua.*

prehensum est in creatoris præcepto? Non vtique ea quæ animal pariunt, ceu sunt † phocæ, delphines, torpedines, cæteraque id genus quæ chartilaginea. Non omisit † ouipara, quibus nomenclaturis omnia ferè piscium genera continentur. Non † squamosa, non corticosa, non pinnis prædita, non eisdem carentia. Vox quidem imperij breuis admodum est, quin potiùs neque vox est: sed momentum duntaxat, & subitùs motus diuinæ voluntatis: Atqui voluntatis istius in præcepto quamlibet breui deliteſcentis tanta nimirum diffusio est, quot sunt, & quibus differunt inter sese, quibusque conueniunt animantium piscium genera, atque naturæ: de quibus diligenter accurateque disserere velle perinde est, atque si quispiam aut æquoreas vndas enumerare aut metiri cotylis siue heminis aquas maris aggrederetur: *Producant aquæ reptilia.*) In ijspsis sunt ea quæ in pelago versantur, quæ littoribus gaudent, quæ immersa profundo viuunt, quæque adhæreſcunt petris & allambunt. Sunt & gregalia, solitaria, vt cete & beluæ molis immensæ, & minutissimi pisces. Eadem enim vi sanè, parique præcepto, tam magna, quàm parua animantia in lucem edita sunt. *Producant aquæ reptilia.*) Ostendit tibi natatilium animalium naturalem ad aquas affinitatem. Quapropter vel parum ab humoris natura pisces secluſi dispereunt. Non enim respirandi habent organum, quo hunc aërem attrahant: sed quod in terrestribus animantibus aër obtinet rationis, id est generi natatilium aqua: Et causa est in promptu. In nobis enim est pulmo, viscus porrò rarum, meatibusque multis patens, quod per ipsum pectus dilatatum, attractum recipiens aërem, internum diuentilat nostrum refrigeratque calorem. In illis autem dilatatio constrictioque branchiarum attrahentium humorem, reddentiumque, spirandi munus efficiunt. Propria piscium est sors, propria sanè natura, separata peculiarisque, pro moribus victuque vita. Ideo neque miteſcit animalium natatilium quicquam: neque sese tractandum vnquam manibus vllis mulcendumque præbet. *Producant aquæ reptilia viuentium animarum, ſecundum genera ſua.* Vniuscuiusque generis nunc primitias quasi naturæ semina quædam oriri iubet: multitudo verò succeſſioni posteà asseruatur, cum genera singula necesse sit in multitudinem creſcere. Atq; aliud genus eorum est, quæ * ostracoderma vocantur. Qualia sunt conchæ, pectines, limaces marini, strombi, & ostrearum discrimina numerosa. Aliud eorum, quæ * malacostraca vocantur. Vt locustæ, cancri, cæteraque id genus finitima. Aliud præter hæc genus eorum est, quæ mollia nuncupantur, quorum caro mollis est, atque tenera. Vt polypi, sepiæ, cæteraque similis generis. In quibus rursum innumeras esse differentias constat. Prætereo dracones, murenas atque anguillas: quæ limosis in fluminibus stagnisque nascuntur, & venenatis potius reptilibus, quàm piscibus sunt propinqua. Aliud item genus subeunt ea quæ ouũ, aliud ea quæ animal pariunt. Procreant autem animal ea quę mustelini generis sunt, & caniculi: & ea omnino quæ chartilaginea nuncupantur, generisq; cetarij, plurima sunt viuipera, vt delphini, vituli marini, quos & tenellos suos catulos aliqua perterritos causa, in ventrem rursum susçipere circumplectiq; ferunt. *Producant aquæ reptilia viuentium animarũ per genus.* Aliud genus est cetarium, aliud piscium tenuium genus. In piscibus item innumera discrimina sunt, per genera sanè distincta. Quorum & nomina propria sunt, & pabulum varium & figura, & magnitudo, & carnium qualitates haud eædem, sed diuersæ. Maximis singula differentijs inter sese discrepant, sub varijsque formis, atque diuersis specie collocantur. Quinam, queso, thynnorum exploratores, generum nobis enumerare differentias possent? quanquam, vt ferunt, in magnis piscium gregibus, numerum illorum exactè renuntiant. Quis item eorum qui circa litora ripasque siue oras studio piscandi consenuere, nobis horum historiam omnium exactè notam efficere posset? Alia porrò genera piscium cognoscunt qui in Indico mari, alia qui in Ægyptio sinu piscantur, alia insularum incolæ, alia Mauritani nouerunt: omnia tamen tam parua, quàm grandia, primum illud imperium illaque inenarrabilis potentia procreauit. Multi varijque sunt ipsorum modi viuendi: multæ denique in vniuscuiusque

† φώκη *vitulus marinus* † ὠοτοκοῦντα. † τὰ φαλιδωτὰ πλεύρια.

Collatio.

Pisces indomabiles.

Aquatilium genera. * *Pisces ostracodermi.* * μαλακόστρακα, *quæ molli testa sunt tecta.* *Pisces ouiperi.*

Delphini.

A succeſſione generis differentiæ, non ouis plurimi piscium, perinde vt aues incubant, non nidulos fixiùs agglutinant aut compingunt, non in enutrienda sua prole laborant, sed aqua susceptum editum ouum, animal nullo prorsus exhibito negotio fecit. Est etiam vt vniuscuiusque succeſſio generis inuariabilis semper sit: neque cum alia natura vlla miscetur. Non in humore perinde atque in terra naturas esse promiscuas nouimus, quales esse mulorum constat, & auium nonnullarum deprauatium generum adulterantiumque naturam. Nihil in piscium genere dimidia parte dentibus est armatum, vt bos apud nos, vt ouis: neque enim quisquam piscis ruminat nisi scarus solus, vt quidam memoriæ prodiderunt, sed omnes acutissima frequentium B dentium acie communiuntur, ne si mora in molendo traheretur, difflueret alimentum. Etenim nisi celerrime dissectum ventri immitteretur, dum secaretur in minuta, per humorẽ sanè dilaberetur. Pabulum autẽ alijs aliud piscibus per genera definitum est. Quidam enim limo, quidam alga vescuntur. Alios aliæ in humore nascentes herbæ delectant, maior pars piscium liguriunt alter alterum, atque deuorant: & minor apud illos esca maioris est, & si vnquam euenerit, vt is qui minorem superauerat alterius præda fiat, ambo tum simul deglutiuntur, & vnum vltimi piscis immersi ventrem ingrediuntur. Quid igitur, quæso, nos homines aliud agimus, cum vim afferimus inferioribus? Quid in- C tersit inter eum ac vltimum piscem, qui sua improba & intemperanti cupiditate diuitias consequendi, in inexplebiles auaritiæ sinus imbecilles ingerit homines, atque abdit? Ille pauperis patrimonium raptum habuit: tu illum oppressum partem tuarum facultatum feciſti: iniustis iniustiorem profectò, atque auaris auariorem te ostendisti. Prouideto, ne finis idem tibi qui piscibus euenire crebrò solet, occurrat hamus forsitan, aut nassa, aut etiam rete. Et nos enim omnino cum multa peregerimus mala atque iniqua, iudicium illud extremum, pœnam illam vltimam non euitabimus. Iam quidem & infirmi cuiusdam animantis haud modicam astutiam ipse ac dolosum ingenium insidiosumque cum didiceris, volo proinde, vt ipse admonitus D non imitere sed vites maleficos. Cancer efflictim ostrei carnes cupit, sed perdifficilis eius est ipsi venatio, testæ ratione, qua clauditur ac munitur: perualido namque & infracto septo carnis ostrei molitudinem natura muniuit. Quapropter & ostracodermon id aquatile nuncupatur. Cumque duæ concauitates exactè inter sese coniunctæ ostreum circumplicent & ambiant, nihil prorsus cancri denticulati forcipes illi possunt. Quid igitur agit? quid tandem molitur? Cum viderit illud tranquillis in locis tepore sese oblectare, suasque illas valuulas ad solis radios aperuisse ac explicasse, tunc clanculum iniecto calculo conclusionem prohibet, atque quod viribus suis deerat, id tali astu sibi supplet. Hæc est eorum malitia, quæ neE que ratione neque voce prædita sunt. Ipse ego optauerim, vt cancrorum solertem induſtriam imitatus in parando viatico, à proximorum noxa incommodisque tibi temperes. Talium est profectò morum, qui suum cum dolo fratrem adire solet, quique ex insidijs proximos aggreditur alienisque insultat calamitatibus. Effugito despiciendorum hominum imitationes. Tuis proprijs facultatibus esto contentus: paupertas cum veraci sufficientia, omni potiundæ voluptati profectò est compoti mentis anteponenda. Non silentio præterierim polypi dolos ac furacitatem. Is cuicunque saxo adhæserit colorem subit illius, atque adeò, vt piscium complures ad ipsum de improuiso nantes, tanquam ad saxum appellant, paratamque sese offerant illi versuto malitioso que F prædam. Talibus eos moribus præditos esse constat, qui perpetuos potentatus subeunt: & ad vsus necessitudinesque singulas occurrentes sese accommodant: nec in eadem semper voluntate perſistunt, sed alij diuersique facilè fiunt. Sobrietatem cum sobrijs laudant: intemperantes sunt cum intemperantibus: atque ad id quod cuiq; placet sua omnino sententiam vertunt. Quos euitare facilè nemo potest, nec ab ipsorum insidijs nocumentisq; cauere: propterea quòd pietatis prætextu prauitas eorum fucata & adornata profundè celatur, ac latet. Huiusce modi sanè mo-

Scarus solus inter pisces ruminat.

Quo victitent pabulo pisces. Arist. de Animalibus.

Ἀλληγορία.

Cancer vt astutus.

res,rapaces lupos appellat Dominus,in indumentis sese ouiũ palam ostentantes. Fugito prorsus varios hosce multiplicesq; mores: sectare veritatem, sinceritatem,simplicitatem.Anguis varios obtinet mores: eoque pœnæ huic additus est, vt reptet humi. Iustus fictione caret,qualis & Iacob etiam fuit : quapropter ipse Dominus habitare facit vnius moris homines in domo , minime scilicet fucatos. Hoc mare illud magnum & spatiosum est:illic reptilia sunt: quorum numerus esse non potest, animalia parua cum magnis. Attamen est in illis quædam dispositio sapiens rectusque modus viuendi. Non enim carpere solum reprehendereque possumus pisces,sed sunt in illis, & quæ prosequenda sunt imitatione. Vt singula genera piscium accommodata sibi loca distribuunt,in illisque vitam degunt,nec aliena loca vnquam aggrediuntur: sed intra suos læta versantur fines. Non illis geometra quisquam distribuit habitationes, non mœnibus vllis sunt vlla genera piscium circumscripta, non finibus vllis diuisa: sed quod cuique prodest,quodque necessarium est, id naturæ munere est definitum.Hic sinus hæc piscium genera,ille alia pascit: & quæ hìc abundant, in alijs ea desunt. Nullus hic mons acutis porrectus verticibus ea seiungit . Nullus amnis transitionem dirimit: sed quædam naturæ lex æquè iusteque pro vniuscuiusque nimirum commodiore vsu diætam, hoc est suum cuique viuendi limitem & canonem velut sortito præscribit. Atqui neutiquam tales sumus.Vnde?quod ipsi terminos quos posuerunt patres nostri, eoque continenter seruandos transferimus. Terram limitari sectione diducimus. Domum ad domum coniungimus & agrum agro copulamus, vt à proximo auferamus . Norunt planè cete illa grandia quam sibi natura diætam præscripserit.Id occupant mare, quod vltra plagas habitabiles collocatur, quod insulis fermè caret: cui continens vltra succedere nulla vnquam tellus conspicitur. Quamobrem innauigabile est, & nec historiæ siue explorandi ratio , nec vlla necessitudo prorsus æquor illud vnquam aggredi nauigantibus persuadent. Hoc mare , cetarium genus magnitudine maximis æquandum montibus, vt ferunt qui conspexerunt,occupatum tenet in suis finibus manens, nec vllum prorsus detrimentum, aut insulis, aut vrbibus maritimis afferẽs. Ita singula genera piscium in definitis sibi maris tractibus,perinde atque in vrbibus,aut pagis quibusdam, aut antiquis patrijs immorantur. Iam verò sunt,& qui peregrinationem de more capessant, quasi qui communi cuiuspiam curiæ decreto,aliò ablegati, & in exilium proscripti sub vna militari tessera aliquò emigrent omnes . Nam cùm destinatus ab natura articulus temporis accesserit κινήσεως, alij ab alijs finibus emigrantes,communi lege concitati naturæ ad Aquilonium properantes mare contendunt.Quo tempore ascenditur, videre vtique possis vnitos pisces, perinde vti flumen, & per Propontidem & Euxinum pontum tranantes . Quis est qui mouet? Quod regis edictum?Quæ tabellæ in foro positæ præstitutum decedendi tempus definiunt? Qui deniq; sunt hospitũ aduenarumque ductores? Conspicisne diuinam institutionem ordinemque cuncta complentem, & vel minutissima quæque penetrantem? Piscis diuinæ legi non aduersatur, & homines salutaria præcepta non ferimus?non toleramus? Noli flocci pendere pisces, quod voce careant, quod animalia sint penitus expertia rationis: sed vereri, sed permetuere velis,ne creatoris obstando præceptis, rationis illis expertior videare. Audi pisces propè vocem per ea quæ faciunt emittentes.Nos quo genus nostrum persistat,atque perennet, longinquam istam capessimus peregrinationem. Propria quidem ratione pisces haud præditi sunt: naturæ verò sibi legem insitam insculptamque habent, id semper quod agendum est demonstrantem. Eamus,inquiunt,ad Aquilonium mare. Illa enim cæteris æquoribus aqua dulcior est: propterea quod modicam in eo moram sol trahens, non vniuersum suis exhaurit, absumitque radijs, quod potulentum est.Enimuerò non mediocriter & animantes æquoreę dulcibus humoribus gaudent. Vnde fit vt & ad flumina sæpenumerò annatent, longeque ab ipso mari discedant. Hac de causa Pontum ipsi finibus æquoreis cæteris anteponunt , vt ad effundendos excludendosque fœtus , & enutriendam sibi sobolem, magis idoneum, magisque aptum.

Piscium mores, quos operæpretiũ sit imitari.

Ἀξίωμα Physicum.

A Atqui mox vt satis studio suo quod gestiebant explere, fuerit factum, rursus ipsi omnes velut agmine facto, sese recipiunt domum.Et quænam sit ratio redeundi recipiendique sẽ domũ,ab ipsismet animantibus mutis * audiamus.Aquilonium,inquiunt, mare vadosum est, resupinumque, ventorum flatibus exponitur violentis: perpaucas etiam oras, tractusque profundos & subterfugia habet:quamobrem & ex ipsis sedibus imis perfacilè flatus ipsum exagitant, procellæque reuoluunt , vt & vnà cum fluctibus vndisque misceatur arena. Huc accedit & frigus hybernum. Hyemis enim tempore pergelidum est: quippe quod complures, tum peralgidos pergrandesque susciplat amnes . Idcirco temperie moderationeque ipsius per tempus æstiuum potiti,rursus hyemis tẽpore, æquoris * profundi gurgites alB tos , loca soli propinquiora repetimus, flatusque Septentrionis horridos fugientes,ad eos æquoreos sinus tanquam ad stationes properamus,atque confugimus, qui minus vi ventorum concutiuntur.Vidi ipse ego hæc, & in omnibus suspexi admirabundus Dei sapientiam. Si rationis expertia excogitare conseruaréque salutem suã soleant, atq; piscis id sciat quid expetendum sit sibi, quid fugiendũ:quid nosipsi dixerimus,qui rationis munere cohonestati,legibus eruditi,pollicitationibus inuitati, spiritu sapientiã assequuti, res eas;deinde quæ ad nos pertinent longè rudiùs, & à ratione alienius,quàm ipsi pisces disponimus?illi quidem de futuro prospiciant,atq; prouideant:nos autẽ de spe futurarũ rerum vacui,vitã nostram,voluptati vitæ pecudum accommodatæ C deditã conficiamus,ac consumamus? Piscis tot maria tranat ac permutat,vt vtilitatis aliquid cõsequatur. Quid ipse dixeris quæso, qui vitam in otio degis, quod quidem maleficij principium esse nemo est qui ignorantiam prætexere possit? Ratio profectò naturalis nobis inspersa , prosequenda conciliandáve esse honesta, fugienda noxia turpiaque subindicat.Non ab æquoreis exemplis discedo: quoniam hæc nobis inquirenda nunc proponuntur.Audiui quendam eorum qui maritimis in regionibus versantur, æquoreum herinaceum commemorantem, exiguam illam paruipendendamque bestiolam tranquillitatis indicem doctoremque sæpenumero tempestatisque nauigantibus fieri: Qui cum ventorum perturbationem præsenserit,calculum haud exiguum subit, sub ipso tanquam anchora seipsum stabiliens. D Detinetur enim illius pondere, ne facilè fluctibus trahatur ac agitetur.Id vbi nautici conspiciunt, futuram hoc indicio ventorum agitationem tempestatemque præsagiunt. Nemo homo stellarum scientia præditus, nemo Chaldæus procellas ex ortu siderum coniectans aëris turbelam herinaceum docuit: sed marium dominator atque ventorum, huic etiam animanti paruo immensæ suæ sapientiæ vestigium euidens & apertum impresit.Nihil est prorsus,quod sub prouidentiam Dei non cadat.Nihil est omnino, quod à Deo neglectum sit:omnia explorat,omnia conspicit oculus ille peruigil: omnibus adest, facultatemque salutis cuique præstat. Si herinaceum Deus à sua prouidentia non excludit,ea quæ ad te pertinent non explorat,non conspicit?Vos ô viri,coniuges vestras diligite, & si locis lõginquis semoti E in coniugij societatem conueniistis , naturæ vinculum legibus ac benedictione obstrictum vnio ac iugum distantium esto.Vipera genus serpentum omniũ exitiosissimũ murenæ marinæ nuptias expetit, & sibilo suam significat præsentiam,eamque è gurgite vasto inuitat ad nuptiales cõplexus. Illa autem obtẽperat & coït cũ venenato.Quid hęc mea ratio vult?quid protẽdit? Siue asper est cuiuspiãconiunx , siue ferus moribus,perferat illũ vxor necesse est:nec vllam prorsus ob causam societatem vinculumque dissoluere patiatur. Feritne, verberat, estque percussor ? At vir tamen est tuus. Temulentúsne ? At tibi est natura coniunctus . Durúsne, F morosus & implacidus ? At membrum iam tuum est & membrorum præstabilissimum . Audiat & ipse vir accommodatam seque decentem admonitionem.Vipera virus ob nuptiarum venerationem euomit. Tu duritiam animi, tu feritatem,tu crudelitatem ob vnionis reuerentiam non deponis ? An exemplum viperæ nobis & alio modo fortasse prodest? Adulterium naturæ quoddam est viperæ murenæque mutuus ille complexus.Discant igitur ij, qui alienis insidiantur nuptijs , cuinam reptili sint similes . Id vnum est mihi

* παγδημεὶ.

* τὴν ἐν τῷ βυθῷ ἁλαίαν.

Vertit ad Allegoriam scripturam.

Herinaceus marinus.

Diligẽdam vxorẽ exẽplo viperæ & murenæ marinæ.

mihi cordi, id vnum propositum, vt ecclesiam vndequaque nostram hanc ædificem. Intemperantium, incontinentiumque hominũ perturbationes, tam à mari quàm à terra sumptis exemplis castigatæ sedentur. At enim infirmitas me corporis, atque angustia temporis (iam enim aduesperascit) hoc loco finẽ orationi ponere cogunt. Alioqui plura poteram adhuc auidis audiẽdi de ijs quæ in mari nascuntur referre digna prorsus admiratione, de mari denique ipso: quonam pacto in salem cogatur maris aqua: quomodo pretiosus lapis * corallium in mari quidem sit herba: sed cum in aërem effertur, in lapidis soliditatem transgelatur & concrescit. Vnde vilissimis animantibus ostreis, ipsa natura pretiosissimos vniones impresserit. Quæ nimirum vtraque in suis recondi thesauris reges percupiunt: ea passim circum littora & oras siue ripas, circum aspera saxa disiecta sunt, vilissimis ostreorum insita crustis: vnde vellus aureum pinnæ nutriant, quod nondum exactè quisquam eorum qui coloribus inficiunt vellera, potuit imitari? Vnde cochleæ, vestes regibus purpureas offerunt: quas quidem & pratorum flores viuacitate coloris longo interuallo superare non est obscurum? *Educant*, inquit, *aquæ*. Et quænam res necessariæ non continuò sunt exortæ? Quæ lautarum rerum non dono datæ sunt vitæ: partim sanè subministrationis hominum: partim vt ex creaturæ miraculo ad contemplationem eleuère, partim etiam formidinis terrorisque incutiendi ratione, quò noster animus somniculosus, desidiosus, ac iners excitetur & erudiatur. Fecit Deus cete magna, non quia * squilla, & halece maiora sunt, cete ideo magna sunt dicta: sed quia maximis mole corporis montibus æquantur. Nam cum ad summam aquæ superficiem enatarint, instar insularum sæpenumerò apparent. Hæc tamen tantæ molis animantia, non in oris, nec in littoribus degere versarique solent, sed id inhabitãt mare quod Atlanticum nuncupatur. Talia sunt animantium ea, quæ ad terrorem stuporemque nobis incutiendum creata sunt. At si audieris maximas naues extentis velis secundo per æquora flatu labentes, pisciculum minutum remoram dictum si carinis adhæserit, adeò facilè sistere, vt immobiles haud paruo tempore detineat, moreturque quasi in ipso mari radices altius fixiusque egissent, nónne ab exiguo quoque pisce demonstrationem eandem acceperis ipsarum virium creatoris? Non enim solum gladij, serræ, canes, balenæ, orcæ, cæteraque id genus formidolosa metuenda que sunt, sed etiam aculeus siue radiolus pastinacæ piscis marini licet mortui, lepus marinus, animal sanè noxium non mediocriter terrent: quippe quæ celerem afferant & ineuitabilem necem. Ita per omnia rerum opifex vigilare te vult, vt ea spe quam in ipso tute habere debes, detrimenta noxásve, quæ ab illis proueniunt, euitare possis. Sed enim ex altis emersi gurgitibus, vastoque mari iam ad continentem confugiamus.

Nam cum aliæ mirandæ res æquoreæ post alias nos occupassent, suis nimirum orationem nostram perinde vt vndę fluctusque crebris incursationibus obrutam diduxerunt. Quanquam mihi sanè haud mediocri fuerit miraculo, si non mens nostra fugam veluti Ionas ad mare rursus arripueret, cum in continente admirabiliora inueniat. Videtur autem oratio nostra cum in res mirabiles innumeras incidisset, mediocritatis oblita fuisse, eique eidem obtigisse quod & immensum æquor nauigantibus euenire solet. Illi cum nullum sibi fixum ad motionem metiendam signum constituere queant, ignorant persæpè spatij quantum fuerit ab illis decursum. Hoc ipsum circa nos factum apparet, nostro enim per opera creationis decurrente sermone, eorum quæ commemorata sunt, neutiquam sentire potuimus numerosam multitudinem. Sed & si religiosum hoc theatrum plusculis audiendis inhiet, sitque non iniucunda seruorum auribus, miraculorum herilium enarratio: hic tamen ad portum oratione deducta accedentem expectemus diem, ad ea quæ restant reddenda. Surgamus igitur omnes, atque gratias agamus partim pro ijs quæ sunt dicta, partim eorum quæ restant postulemus plenariam perfectionem. Vtinam & inter sumendas epulas, hęc omnia vobis mensarij sermones sint, quæ vobis hodierno die, partim exoriente, partim occidente sole oratio transegit, ac obtulit. Vtinam etiam in eorum sententijs somno vos occupati, dormientes quoque diurna perfruamini voluptate, quo vobis iure liceat dicere: *Ego dormio & cor meum vigilat*, nocte dieque legem Domini meditando: quem gloria & imperium addecet in secula seculorum, Amen. *Cãt. 5.*

* *Phanorino & cæteris* κοραλλιον: *Hoc exemplar habet* κουραλλιον

Cete. * καρίδος καὶ μαινίδος.

ἀνεχενηΐς *remora.* Ἀπόδειξις *à mimori.*

Ion. 1.

HOMILIA OCTAVA.

De volatilibus & aquaticis.

ET *dixit Deus: Producat terra animam viuentem iuxta genus, quadrupedia, & reptilia, & bestias iuxta genus. Et factum est ita.*) Accessit opificis edictum, ordine procedens, & terra quoque suum proprium ornamentum accepit. Illic: Educant aquæ reptilia animarum viuentium, dictum est. Hic: Educat terra viuentem animam, dicitur. Estne ergo anima prædita tellus? Vanæque mentis homines Manichæi locúmne iam habent, rectéque sentiunt anima præditam tellurem esse, dicentes? Non quia dixit: ἐξαγαγέτω, Educat siue producat, id ideo quod in seipsa situm erat, eduxit terra: sed qui iussit, is vt terra educeret, ipsi præstitit facultatem. Nec enim, cum audiuit: Germinet terra herbam fœni fructiferumque lignum quod in seipsa habebat deliteſcens fœnum, illud eduxit. Nec sanè palmam, aut quercum aut cupressum aliquo in loco inferioris vteri sui eatenus retrusa, in apertum & propalam eduxit & edidit: sed verbum ipsum diuinum: eorum est profectò natura quæ oriuntur. Germinet, inquit, non id quod habet, emittat: sed id quo non est prædita, consequatur, actionis operationisque Deo facultatem atque potentiam largiente: pari nunc etiam modo: Producat terra animam, non eam quæ inest in ipsa: sed eam quæ data est ipsi, creatoris Dei præcepto. Deinde ratio Manichæorum in contrarium ijsdem reflectetur. Nam si eduxit animam, iam anima seipsam terra destituit. Sed illorum quidem abhorrendam & execrabilem esse sententiam suapte luce eluescit. Cur autem aqua quidem reptilia viuentium animarum, tellus autem viuentem animam educere iussa est? Arbitramur natatilium quidem naturam imperfectioris quodammodo participem esse vitæ: quippe cum in humoris crassitudine degant. Nam & auditum obtinent grauem, & aspectum hebetem, cum per mediam aquam videant. Adde memoriam ferè nullam in illis esse, neque imaginationem, neque consuetudinis aut familiaritatis vllam cognitionem. Quapropter oratio quasi demonstrare videtur, in aquatilibus quidem carnalem vitam, animalium motionum principem esse. In terrestribus autem animantibus, cum perfectiore vita prædita sint, principatum vniuersum subindicat animam obtinere. Terrestrium siquidem sensus perspicaciores sunt, quàm aquatilium, præ his item illa acutiùs præsentia apprehendunt, exactæ verò certæque rerum præteritarum memoriæ apud plurimas quadrupedes animantes comperiuntur. Quamobrem in aquatilibus quidem (vt videtur) animantia corpora sunt creata. Reptilia namque viuentium animarum ex aquis producta sunt. In terrestribus autem animam administrantem corpora tellurem educere iussum est, quasi plus quid habeant animantia terrestria, quàm aquatilia facultatis viuendi. Etenim expertia quidem sunt, & terrestria rationis. Attamen affectiones complures animæ naturali sua quæque voce significant. Nam & gaudium, & dolorem, & consuetudinis familiaritatisve agnitionem, & indigentiam alimenti, & seiunctionem compascuorum animantium, & innumeras id genus affectiones emissione suæ vocis indicare videntur. Sed animantes aquatiles non modò non eliciunt vocem: sed neque mitescere quidem, neque doceri possunt. Quinetiam ad omnem omnino vitæ societatem hominibus † inattractabiles sunt penitusque ineptæ. *Cognouit bos se possidentem, & asinus præsepe Domini sui.* Piscis autem non agnouerit suum vnquam altorem? Scit asellus assuetam sibi vocem, scit eam viam qua sæpius ambulauit. Nonnunquam, & dux homini fit erranti. Non aliud terrestrium audit hoc animali acutiùs. Cameli præterea mali memoriam sibi illati, grauemque [illegible]orem, atque ad iracundiam diutiùs retinendam propensionem, quisnam

Contra Manichæos ματαιόφρονες Μανίχαιοι

ἀλληγορία

† ἀνήμερα καὶ ἀδίδακτα. *Isaiæ 1.*

vnquam marinorum piscium imitari possit? Olim verberibus cæsa camelus, ira, longo post tempore recondita, cum idoneum opportunumque nacta fuerit tempus, malum illud tandem reddere solet. Audite vos, audite, qui grauem amarumque geritis animum, quiq; mali memoriam vobis illati, tanquam virtutem probitatemque quandam exercere soletis, cuinam animali persimiles sitis, cum dolorem contra proximum, perinde atque scintillam occultam in cinere eousque reconditis, quousque materiam occasionemque nacti, tanquam flammam quandam iram priùs conceptam redaccendatis. *Educat terra animam viuentem.*) Cur animam viuentem tellus educit? Vt quid sit inter animam iumenti, atque animam hominis discas. At animam quidem hominis paulò post quomodo habeat scies. Nunc interim audi de animantium anima ratione non præditorum. Cum iuxta quod scriptum est, animalis omnis anima sanguis sit ipsius: sanguis autem coactus in carnem suapte natura vertatur, caroque corrupta in terram resolui soleat: mortuum quid optimo iure est anima iumentorum. Igitur animam terra viuentem educat. Vide consequentiam ordinemque animæ ad sanguinem, sanguinis ad carnem, carnis ad terram: contrà, facta resolutione per eadem regreditor à terra in carnem, à carne in sanguinem, à sanguine in animam ipsam, & iumentorum animam inueneris terram esse. Noli putare corporis ipsorum constitutione vetustiorem animam esse, neque post carnis dissolutionem persistere. Elatorum arrogantiumque philosophorum fuge deliramenta, quos haud pudet animas suas & caninas esse eiusdem speciei constituere: qui seipsos etiam & mulieres olim & frutices asserunt, & æquoreos pisces fuisse. Ego verò pisces quidem illos olim fuisse, non ausim dicere: eo tamen tempore quo ista scriptioni mandabant, expertes magis rationis quam pisces fuisse, & assererem acri admodum cum constantia atque contenderem. *Educat terra animam viuentem.*) Mirantur fortasse plerique vestrum, cur oratione prospero currente cursu, vt semel fatear, tempore non paruo conticuerim. Sed auditores sanè qui quæ mihi dicuntur studiosius contendunt vt intelligant: causam mei silentij non ignorant. Qui namque ignorent, qui mutuo sese respicientes, ac conniuentes, me ad se conuerterunt, in eorumque cogitationem quæ prætermissa sunt reduxere? Nam integrum quoddam creaturæ genus, neque id quidem minimum, nos præterijt, & penè abijt sine inquisitione contemplationeque relictum. *Educant enim,* inquit, *aquæ reptilia animarum viuentium per genera, & volatilia volantia super terram iuxta firmamentum cœli.*) Heri itaque de nantibus tantum disseruimus, quantum vesperascentis angustia cœli nobis concessit. Hodierno verò die ad animantium terrestrium inuestigationem inde transcendimus, atque ita nos volucre genus in medio collocatum dilapsum effugit, ac euolauit. Vt igitur obliuioſi facere viatores consueuere, qui si quam rem sibi perneceſſariam reliquiſſent, & si longis itineribus magna viæ spatia transierunt: rursus tamen eadem redeunt via, dignam desidia sua pœnam luentes; eum, inquam, laborem, quem in remeando susciunt: Sic & nos, vt videtur agamus necesse est, eadem via redeamus oportet. Neque enim aspernabile prorsum sit, id quod prætermisimus: sed tertia pars animalium creationis esse videtur, siquidem tria genera sunt animalium, aquatile, volatile, terrestre. *Producant,* inquit, *aquæ reptilia animarum viuentium per eorum genera, & volatilia super terram volantia secundum firmamentum cœli.*) Cur ortum ex aquis volucribus quoque perinde vt aquatilibus præstitit? Quoniam volantibus ad natatilia, quasi consanguinitas quædam est. Nam vti pisces aquam secant agitatione quidem pennarum, ad vlteriora quæ petunt proficiscentes: caudæ verò mutatione flexiones sibi rectosque impetus gubernantes: sic & in volatilibus fieri conspicere licet, aërem pennis alisque findentibus simili natantibus modo. Quare cum vna sit vtrisque communis conditio, ipsum, inquam, natare, vna quædam ipsis affinitas, ex aquarum sanè generatione tributa est. Verùm volatile nullum pedibus caret: propterea quòd vniuersis victus à terra præstatur, & omnibus pedum officio subministratioque necessariò opus est. Rapacibus enim vngues aduncos atque acutos venationis gratia: cæteris ob assequendum pabulum, atque ad reliquam moderandam transigendamque vitam, pedum natura subministratione necessariò præstitit. Perpaucæ sanè volucres præditæ sunt pedibus incōmodis nec ad ambulandū, nec ad venandū aptis, ceu hirundines, & eæ quæ falculæ nuncupantur, aut ripariæ, quibus ex ijs quæ ferūtur in aëre, pabulū prouidit natura. Quin hirundinibus propinquis humo volatus pro munere pedum est. Sunt tamen & in volucrum natura generum innumeræ differentiæ, quas si quispiam eodem transegerit modo, quo piscium etiam aliqua ex parte discrimina nos tetigimus, vnum idem commune volucrum nomen, infinitas autem inueniet differentias, & inenarrabilem inter ipsas, magnitudine, formis, coloribus, vita, moribus, actionibusque varietatem. Iam verò quidam conati sunt in ipsis & nomina noua fingere, vt insolitis alienisque nominibus, tanquam quibusdam iustis notis, propria cuiusque generis percipi natura peculiarisque conditio possit. Atque alias fissipennes appellarunt, vt aquilas: Alias cutipennes, vt vespertiliones: Alias membranipennes, vt vespas: Alias vaginipennes, vt scarabeos, & quæcunque tandem in vaginis sunt & tectorijs siue crustis generatæ, diffracta priùs crusta, ad volatum pennas liberè explicant. Sed nobis ad generum volucrum distinctionem assignandam, peculiaremque naturam, sufficit ipse communis vsus, & definitiones eæ, quæ de puris atque impuris à scriptura trahuntur. Aliud itaque genus earum est, quæ carnibus vescuntur, aliaque compositio, atque forma, modo victus ipsarum accommodata. Vngues his insunt aduncj, acuti, & rostrum incuruum, * celeritasque volatus atque pernicitas, vt facilè præda capiatur, distractaque atque dilaniata prædatori pabulum fiat. Alia rursus earum, quæ frugibus vesci solent, eoque dicuntur seminilegæ, corporis morumque constitutio. Alia item earum quæ quouis aluntur passim obuio. In his ipsis plurimæ sunt differentiæ. Harum enim quædam gregales his eximuntur rapaces. His enim nihil prorsus commune est præter coniugalem societatem. Sunt aliæ innumeræ, quæ congregatiuam siue collectitiam ament vitam, vt columbæ, grues, sturni, graculi, aut monedulæ. In his etiam aliæ nulli sunt imperio subditæ, sed quasi suo iure liberè viuunt, & illeges, aliæ sub duce degere patiuntur, vt grues. Iam verò non mediocrem in his, & aliam differentiam esse nouimus. Nam aliæ numquam sedem mutant, sed eisdem in locis versantur. Aliæ naturæ ductu quam longissimè demigrant, & sub ingruentem hyemem in semotissima quamplurimum se recipiunt loca. Complures aues præterea si educantur mansuescunt, mitesque fiunt, præter eas quæ inualidæ sunt, quæ propter exuperantem metum atque pauorem, assiduam manus attrectationem non ferunt. Quinetiam sunt & quæ cum hominibus degunt, & similiter habitare solent auiculæ quædam. Aliæ verò montes incolunt, & solitudine gaudent. Maximum autem discrimen est insuper inter ipsas, & differentia circa vocem. Aliæ namque garrulæ, & loquaculæ sunt. Aliæ taciturnæ, & aliæ oscines, ac multas variasque voces eliciunt. Aliæ inoscines penitus sunt, cantusque expertes. Alijs præterea data vis est imitandi, aut ex sese, suapte natura, aut exercitio adhibito. Aliæ vocem vnici modi, ac immutabilem edunt. Elatus est gallus gallinaceus atque superbus: ornatus & elegantiæ amator pauo, politusque studiosus. Columbæ copia libidinis gaudent: nec facilè quoquam se emouent domo gallinæ, & eædem nullo non tempore veneri indulgent. Callida volucris astuta ac zelotypa perdix est, malitioseque cum venatoribus in præda agit. Innumera profectò volucrum, vti diximus, & actionum, & vitæ degendæ discrimina sunt. Sunt nonnullæ volucres & ciuiles (si quidem ciuilis officium societatis proprium est vt ad vnum communem finem singulorum actiones concurrant) vt in ipsis apibus intueri licet. His enim communis est habitatio, communis volatus, communis denique vnaque omnium actio, & quod porrò maximum esse constat, sub rege præside ducēque munus omne suum officiumque attingunt & aggrediuntur. Non priùs ad prata proficisci sustinentes, quàm regem viderint cœpisse euolare. Atque rex apud ipsas non suffragijs est constitutus: nam imperita populi sæpenumero pessimum omnium

In Pythagoricorum τὴν παλιγγενεσίαν.

Attēdat Patris beati modestiam, qui se lapsū memoria ingenuè fatetur.

Aggreditur de volucrū naturis narrationē.

Ad lapsum memoriæ appositè facit.

ἔφυγεν τὸ πλῆνον.

Id quod simili confirmat.

Collatio natatilium ad volatilia.

ἄξίωμα Physicum.

ἄπουν expes, sine pedibus.

Σχιζόπεπα fissipennes, vt Aquila.

δερμόπεπα cutipennes, vt vespertilio.

πιλωτὰ vel πιλώπερα membranipennes, vt vespa.

κολεόπτερα vaginipennes, vt scarabei.

** χεῖλος ἀγκύλοι*

Pauo.

Columba.

Gallina.

Perdix.

Apes.

omnium circa delectum in magistratum promouit. Non sorte potestatem est assecutus (sortium enim fortuiti casus ad omnium pessimum deterrimumque persæpe deferunt principatum) non paternæ iure successionis in regali throno residens (nam & ij rudes expertesque probitatis omnis ob luxum assentationesque plerumque fieri solent) sed à natura principatum in omnes obtinet magnitudine, forma, mansuetudine morum cæteris omnibus antecellens. Est enim & ipse rex aculeo præditus, spiculoque armatus: at nunquam irritatur ad vltionem : nunquam vtitur illo. Leges quædam ista profecto naturæ sunt institutaque, literis non mandata. Tardos, inquam, eos ad vindictam pœnamque sumendam esse oportere, qui maximas obtinent
Ενύμη. potestates. Quin & apes quæ non sequuntur, ac imitantur regis exemplum, cito admodum temeritatis pœnitet suæ: propterea quod mox post ictum intereunt. Audiant ista Christiani, quibus lege sancitum est, nemini vnquam homini pro malo reddere malum, sed malum vincere superareque bono. Imitare mores apis peculiares, quæ nemini prorsus officiens, nec alienos vllos fructus demoliens, fauos extruit & compingit suos. Etenim ceram quidem à floribus apertè colligit. Mel autem, humorem qui speciem præfert roris insperſum floribus, ore libatum atque attractum, in cauos fauorum sinus immittit. Vnde & humidum primum est: deinde tempore concoctum, ad suam propriam crassitudinem suauitatemq; redit. Pulchra decoraque laude à prouerbiorum autore prædicata est apis, sapiens operatrixque nuncupata, adeò pabulum diligenter
Attẽde opportunitatem & solertiã apiculæ œconomiam. elaborateque congerens. Cuius labores (inquit) tam reges, quàm priuati homines ad tuendam sanitatem edunt. Adeò sapiẽter, adeò exacta miraque arte apothecas mellis extruens atque fingens. In tenuem enim extensa cera membranam, frequentes cellulas, densas, sibique continuas alias super alias extruit, vt ipsarum adeo minutarum inter se vinculi densitas vniuersò sit operi munimentum, ac firmitudo. Quæque enim adhæret alteri cellula pertenui sciuncta simul copulataque septo. Deinde aliæ super alias accumulantur hæ fistulæ, in altumque editur opus, perinde vt ædes præcelsæ, secunda, tertiaque præditæ contignatione. Namque cauetur ipsi continuum vnum efficere sinum, ne foras humor suo præ pondere dilabatur. Discè interim quantum obtineant geometricæ inuentionis, vel ea quæ parerga sunt sapientissimæ istius apiculæ. Fauorum enim fistulæ omnes cera compactæ, * senis angulis æqualibúsve lateribus præditæ sunt. Non in directum super alias aliæ iacent, ne fundi vacuis interuallis accommodati defatigentur: sed sexangulorum inferiorum anguli sedes superiorum fundamentaque sunt, vt tutò eleuent ac sustineant pondera, & seorsum humor in vnumquemque sinum suscipiatur, & continere queat. Quonam pacto mores actioneque peculiares exactè volucrum vobis
Grues. exponam? Vt grues excubias nocturnis temporibus vicissim habere solent: & cæteræ quidem dormiunt, aliæ verò in orbem circumlustrant & obeunt dormientes vniuersis somno indulgentibus securitatem omnem exhibendo. Exacto deinde tempore definito, illa quidem emisso clangore sese ad somnum carpendum vertit: alia verò succedit, & quam accepit reddit in parte securitatem. Hunc eundem ordinem disciplinámve exactam in ipsarum volatu profectò conspicere licet. Interdum enim alia ducendi cæteras officium subit, statoque tempore, munere hoc perfuncta, ad totius agminis sese terga recipiens, idem ei ducendi munus quæ post ipsam prima volabat, tra-
Ciconia. dit. Mores verò ciconiarum haud longe dixeris à prudentia rationeque distare. Ita vno tempore omnes in nostras prouincias siue regiones veniunt: Ita & sub vno signo quasi militari quapiam tessera hinc à nobis auolant. Cor-
Cornices. nices autem nostrates veluti lictores ipsas satellitesque comitantur, atque deducunt. Quin vt mihi videtur, & socias sese offerunt auxiliaresque aduersus aues ipsis aduersarias atque hostes. Cuius rei argumento sunt illa: Primum quòd nostris in prouincijs illo tempore nulla prorsus cornix conspicitur. Deinde cum vulneribus redeuntes, aperta præstitæ tutelæ & suppetiarum indicia nobis afferunt. Quis apud ipsas hospitalitatis, quæso, iura præscripsit?

A Quis ipsis deserti exercitus pœnam minatus est, vt nulla prorsus deducendis sese subtrahat copijs. Audiant hæc homines ij, qui hospitio neminem exceptant, ianuasque suas occludunt, & neque hyeme, neque noctu, solo tegmine peregrinos aduenasque suscipiunt. Iam vero pietas, & obsequium ciconiarum, erga suos senio confectos parentes, sa- *Ciconia.*
tis profectò liberos nostros beneuolos parentibus, atque obseruantissimos efficere potest, modò mentem adhibere velint. Nemo enim prorsus est qui naturæ sensu prudentiáve sic destituatur, vt non mediocri pudore eum existimet dignum, quisquis quod ad virtutem attinet, finit se alitibus istis nulla rectæ rationis vi præditis deprehendi
B inferiorem. Illæ genitorem per senium, defluxu pennarum degraueſcentem, suismet pennis circundatum fouent, & abundè victum lauteque subministrantes, subsidium etiam ei quoad fieri potest, in ipso volatu præstant, sensim vtrimque suis eum subleuantes alis. Idque adeò diuulgatum est, adeoque notum, vt quidam harum ipsarum alitum nomine vicariam gratiæ redditionem appellent ἀντιπελαργωσιν. Nemo paupertatem deploret, nec is de sua vita desperet, actumque iam esse de ipsa putet, cui nihil est de patrimonio suo relictum, ad hirundinis ingeniosam & solertem industriam. Nam illa compingendo si- *πέλαργος enim ciconia. Hinc apud Athenienses* νόμος πελαργικός.
bi nidulo, stramenta quidem ore legit, perfertque. Lutum autem cum deferre nequeat pedibus, extremitates
C pennarum aqua primùm madefacit: deinde tenuissimo puluere sese inuoluens, hoc sibi pacto comminiscitur excogitatque luti vsum. Tum paulatim compactis inter se se floccis, colligatisque stramentis, interposito perinde atque glutine quopiam, luto, in ipso nidulo iam extructo, suos tandem exclusos editis ouis pullos nutrit: quorum si quispiam pupugerit oculos, habet quandam à natura sibi concessam facultatem medendi, qua quidem ad valetudinem pristinam suæ lumina prolis reducit. Hæc ted oceant, hæc te admoneant, vt ne per paupertatis incommoda, ad flagitia vlla fraudesque finas mentem deflecti tuam: nec in grauissimis calamitatibus constitutum te eiecta spe
D penitus inertem, animo labefactato, fractoque, sine actione, sineque operatione vlla iacère: sed ad Deum ipsum confuge tum, qui si tantis muneribus hirundinem affecit, quanto maiora in eos homines beneficia conferet, qui toto ipsum corde inuocant. Halcedo quædam est auis, ma- *Halcedo sua Halcyone à* ri maximopere gaudens. Hæc fœtificare secundum lit- *ipsa Halcyon.*
tora solet, & ouis in ipsa arena positis circiter mediam fe- *Aristo. c. 8. l. 5. Animal.*
rè hyemem pullos excludit, cùm crebris violentisque ventorum exasperatum mare procellis, pertunditur, ac terræ littoribus alliditur. Attamen sileſcunt & consopiuntur tum omnes venti, quieſcunt vndæ, tumida æquora placantur, septem totis diebus cum incubat ouis halcedo. Tot enim dumtaxat diebus ipsam suos excludere pullos ferunt. Sed cum & victu ipsis opus, alios insuper pro incremento suæ prolis beneficentissimus ipse Deus huic tam exiguo præstitit animali, serenos itidem septem tranquilloſque dies. Id omnes etiam nautici sciunt, & halcyonides dies illos appellant. Hæc illis rationis expertibus commoda diuina prouidentia præstat, vt inde quasi lege sit tibi statutum, vt per hæc admoneare, à Deo semper vt postules
E quæ ad salutem tuam pertinent. Quid à Deo, etiam præter *Spe cõfanti salutaria à Deo petẽda* omnium spem, tui causa non fuerit exorabile, quem ad imaginem ipse suam creauit: quandoquidem alitis tam exiguæ gratia, mare tam vastum, tam terribile, sæuumque, tranquillum esse media bruma, iussum detinetur, atque quieſcit? Turturem asserunt seiugatam à coniuge num- *Turtur.*
F quam societatem inire cum alio, sed sine coniuge vitam cœlibem degere, recordatione amissi consortis coniugium alterius abnuentem. Audiant ipsæ mulieres, vt etiam apud animalia ratione non prædita, viduitatis honestas indecoro iterati connubij anteponatur. Iniquissima volu- *Aquila.*
cris aquila in educanda sua prole dicitur esse. Duos enim mox vt excluſit pullos, horum alterum alarum verbere cæsum nido deturbat in terram: alterum autem & eum solum exceptum vt proprium adiungit sibi familiariter. Quin hunc quoque quem ipsa genuit, ob nutricationis difficultatem à se ablegat: sed hunc (vt aiunt) exceptum obsifraga disperire non sinit, potiùs exceptum vna cum

suis educat pullis. Eiusmodi parentes ij sunt in liberos præ-
Γυπὲμη. duri & inclementes, qui prætextu à paupertate quæsito
suos infantes exponunt, aut certè iniquissimos se declarant
patrimonio in filios partiendo. Iustum enim vt quemad-
Aues adūcis unguibus. modum ex æquo cuique vt esset, tribuêre, sic & ad viuen-
dum peræque dispertiantur facultates. Imitari noli crudeli-
tatem earum auium, quibus vngues adunci sunt & incurui.
Hi cum suos senserint fœtus volandi iam potestatem con-
sequutos esse, alis eos verberantes ac impingentes, nidis
depellunt, nullamque prorsus erga illos extrusos curam
Cornix. deinceps ac diligentiam adhibent. Laudandus est sanè cor-
nicis erga suam prolem amor: laudanda est diligentia. Hæc
suos pullos iam volantes comitatur, suppeditansque ali-
moniam aliquamdiu enutrit. Compluribus auium generi-
bus ad conceptum non opus est copula marium. Sed in
Ouа subuentanea. Vultures. alijs quidem generibus sterilia sunt ouа quæ subuentanea
dicuntur: vultures autem, magna ex parte parere sine coitu
subuentanea fœcunda ferunt, & esse longissimæ vitæ: quip-
pe quibus ad centenos vsque annos plerumque vita pro-
tenditur. Id ex alitum ipse historijs notatum habeas anim-
aduersumque velim, vt si quando nonnullos irridere con-
spexeris arcanum fidei nostræ mysterium, quasi fines natu-
ræ cancellosque transgrediatur, fieriqúe non potuerit, vt
virgo pareret virginitate ipsius integra intemerataque per-
sistente, veniat in mentem tibi, Deum cui libuit per stulti-
tiam prædicationis saluos facere credentes: ad fidem istiusmodi mirabilibus ac præter omnium opinionem stupendis conciliandam & astruendam, argumenta occasionésve sexcentas ex ipsa rerum natura præuertentem proposuisse. *Educant aquæ reptilia animarum viuentiũ & volatilia volantia super terram, iuxta firmamentũ cœli.*) Iussum est volucres super terram volare: propterea quod à terra pabulum omnes sumunt. Iuxta firmamentum cœli, id est, in aëre, vt antea diximus οὐρανοῦ cœli, præsenti loco à verbo ὁρᾶσθαι videri, eo quod ipse aër siue cœlum hoc oculis subiectum sit. Iuxta firmamentum, quod aër ipse capiti nostro immi-
nens collatione ætherei corporis densioris est coagmenti & adstrictioris, per exhalationes quæ hinc in sublime feruntur. Habes igitur cœlum iam perornatum, tellu-
rem comptam ac decoratam, mare fœtibus suis abun-
dans, aërem denique peruolitantibus alitibus refertum, orta omnia, edita omnia diuino imperio vbi numquam eorum antea quicquam erat. Quæ omnia tute ipse con-
templator, impiger auditor: & ijs insuper animaduer-
sis, quæ nostra nunc omisit oratio, nimiam in ipsis tra-
hendam moram euitare percupiens, ne modum egredi videatur, sapientiaque creatoris inde summa percepta, non desinere velis vnquam mirari, & ex omnibus rebus creatis Deum opificem exaltare, gloriaque afficere. Ha-
νυκτερόβια καὶ ἡμερόφοιτα. bes in tenebris ea volucrum genera, quæ non nisi noctu vagantur sibique victum acquirunt: in luce, ea quæ inter-
diu volitant. Vespertiliones enim, noctuæ, vlulæ, cæ-
teraque id genus, nocturno tempore, non die pabu-
νυκτερίδες γλαῦκες, νυκτικόραξ. lum quæritant, vt tibi si vnquam te non occupet somnus, morula etiam in ipsis, & quæ peculiariter ipsis insunt con-
siderandis, ad gloriam dicendam creatori, sufficiat. Con-
sideres velim, vt cum ouis incubat luscinia, vigilet, tota-
que non cessat canere nocte. Vt vespertilio quadrupes eadem sit alesque simul, & auium sola dentibus vtatur, & pariat quidem animal, vt quadrupedia, circa verò aëris superficiem se attollit, & ex humo emergit, non quidem pennis sublata, sed membrana quadam æmula cutis co-
riaceæ. Vt & id genus mutuam inter sese quamdam bene-
uolentiam habeant natura, atque veluti catena quædam contexta, mutuò sibi vespertiliones hæreant, atque ab alia pendeat, quod haud facilè apud nos homines fieri contingit. Seiuncta namque priuataque vita commu-
ni coniunctæque longè à plerisque hominibus anteponi-
tur. Vt oculis noctuæ persimiles homines ij sint, qui euanidæ & inanis sapientiæ studio incubuere. Nam vt illius aspectus noctu quidem valet, sole autem illuces-
cente non mediocriter offuscatur & hebescit: sic & isto-
rum hominum mens, acutissima quidem ad vanas res perspiciendas esse videtur, hebetissima verò, caligineque referta ad ipsam lucem veram percipiendam euasit. In die

A quoque perfacilè tibi fuerit vndequaque creatoris admi-
rationem elicere. Vt ad opera conficienda te familiaris ac *Gallus excubitor.*
domestica excitet ales, acuta inclamitans voce, cantuque suo solem adhuc è longinquo aduenientem prædicens cumque viatoribus mane euigilans: & ad suos la-
bores atque messem agricolas educens ædibus. Vt per- *Anseres vigiles.*
uigili cura genus anserum occupetur, & acutissimum sit
ad ea sentienda quæ cæteros lateant, qui iam olim & ip-
sam vrbem, sedem ac domicilium imperij conseruaue-
runt, hostibus quibusdam Romanis omnibus clam nec
præuisis per occultos cuniculos iamiam occupaturis ar-
cem ac capitolium Romæ, clangoribus suis vociferatio-
nibusque declaratis ac patefactis. Cuinam alitum gene-
B ri non proprium & peculiare quid admirandum natura
impressit ostentandum? Quis, quæso, cædem vultu- *Vultures præsagi cadis propinquæ.*
ribus ac mortem hominum, cum contra sese militiam du-
cunt, prædicit? Videris enim vulturum innumeros gre-
ges, exercitus castraque sequentes, armorum appara-
tu ferroque proculdubio talem exitum coniectantes, quod
quidem haud longè dixeris à cogitationibus humanis
coniecturisque distare. Quonam pacto tibi militias exer- *Locustarũ prælia exercitusq;.*
citusque locustæ terribiles enarrauero, quæ velut agmi-
ne facto, sub vna tessera in sublime vniuersa simul elata,
castris toto latè positis agro, non antea sanè fructus depasci-
tur, quàm ipsi sit id à Deo concessum atque mandatum,
vt seleucis auis eam insequatur, remedium cladis, eden- σελευκὶς, ὄρνεον ἀκριδοφάγον.
di sine fine vorandique facultatem obtinens, insatiabi-
C lem à creatore naturam sortitus, quò tanta diuino bene- *Hesychius & Phauorinus.*
ficio pernicies è medio perbreui tempore tolli possit. Quis *Cicadæ canoræ.*
sit canendi modus cicadæ, vt meridie magis incumbant τὰ ἔντομα διὰ τί οὕτω φωνεῖ.
cicadæ cantui, aëris tractione quæ fit cum pectus expan-
ditur, sonum elicientes. At enim ipse equidem oratione *Cicadæ canorum.*
plus à volucrum admiratione relinqui videor, quàm si pe-
dibus celeritatem volatus earum coner attingere. Cum vo-
latilium ea conspexeris, quæ insecta vocantur, vt apes, vt
vespas: sic enim ea nuncuparunt, propterea quod vndi-
que scissuras quasdam siue incisuras ostendant: veniat tibi *Physis insectorum cum Physica apodeixi.*
in mentem ea prædita respiratione non esse, pulmoneq; care-
re, sed totis omnia sui corporis partibus nutriri aëre. Qua-
propter si oliuo fuerint madefacta, occlusis meatibus per-
D eunt, sin aceto protinus asperseris ea, reclusis foramini-
bus reuiuiscunt. Nihil vltra necessitudinis fines aut redun-
dans creauit opifex vniuersi Deus noster, nec verò quic-
quam defuit necessariorum. Rursus si volucres eas quæ
gaudent aquis conspexeris, diuersam ab alijs in illis com-
positionem inuenies. Namque pedes non diffissos vti
cornicis, non aduncos velut earum auium quæ carnibus
vesci solent, sed latos atque membranæ instar expassos ob-
tinent: ideò sanè, vt commodiùs fluitare super aquas na-
tareque possint, pedum membranis perinde atque re-
mis dispellentes humorem. Quod si animaduerteris, vt κύκνος, *Cygnus, olor.*
olor in profundam aquam immisso collo, ex imo sibi ci-
bum in sublime exportet, apertè cum creatoris inspexe-
ris sapientiam, compereriséque porrectius collum quàm
E sint pedes, ideo opificem adiunxisse, vt illud perinde
atque lineam piscariam ipse demittens, inde sibi com-
paret ac suppeditet alimoniam in imo delitescentem. Sa-
cræ scripturæ verba si vtcumque legantur aut perfuncto-
riè, syllabæ tantùm quædam esse videntur & eædem
perexiguæ: *Producant aquæ volatilia volantia super terram iuxta firmamentum cœli.*) Sed cum verborum senten-
tiæ peruestigantur, tunc quantanam sit sapientia creato-
ris perspicitur: quot volucrum opifex ipse discrimina,
quot differentias præuidit: per quot ipsas inter sese ge-
nera speciesque seiunxerit, aut vt singulas proprijs qui-
busdam insignibus peculiaribusque distinxerit. Desti-
F tuet me dies ea vobis quæ sunt in aëre miranda narran-
tem. Continens ipsa iamdudum ad ostentandas feras,
reptilia, & reliquorum gregem animalium nos ad se in-
uitat, parata sat scio non inferiora stirpibus natan-
tiumque genere nobis ac volatilibus cunctis vicissim
ostendere. *Producat terra viuentem animam iumentorum & ferarum, & reptilium in genere suo.*) Quid dicitis vos, quæ-
so, qui diuo Paulo non creditis, de ea mutatione, quam
in resurrectione fore dicit, qui plerasque videtis aëris

animantes

animantes formas permutare, qualia de verme quoque illo Indico cornua protendenti gemina narrari solent. Hic in erucam vertitur primùm : fit deinde temporis progressu id quod bombyx appellatur : at neque hac in forma persistit, sed illis præmollibus corniculorum bracteolis sese sensim prolatãtibus in alarum speciem, ita demum fit volucris. Quum igitur vos ô mulieres repetitis vicibus ordimini & retorquetis vestram operationem sedentariam, fila nimirum, quæ ad vos vsque seres transmittunt ad raras istas ac præmolles vestes concinnandas : veniat vobis in mentem huiusce varietas animalis in formas, atque mutatio, indeque resurrectionis dilucidam certamque sententiam sumite, neu fidem futuræ immutationi abrogetis ei, quam hominibus omnibus communem fore ipse diuus Paulus pollicetur. At enim orationem nostram cancellos transgredi sentio mediocritatis. Enimuero cùm ad eorum multitudinem, quæ sunt dicta respicio, me tum vltra modum efferri video : contrà, cum ad sapientiæ creatricis ipsis insitæ rebus omnimodam varietatem me verto, nec initium enarrationis me tum sumpsisse existimo. Et insuper si longiusculo tempore vos detineo, non inutile profectò fuerit. Quid enim agat aliud quisquam vestrum absque tempore hoc, ad solem vsque cadentem ? Nemo vos sollicitat aut perurget coëpulonum. Nullæ vos operiuntur alternæ compotationes. Quapropter si videtur, hoc corporali ieiunio ipsi vtemur ad exhilarandas animas. Carni non semel obsequutus es & inseruisti ad voluptatis perfruitionem : vel hodie persta suas animæ delicias submini-strans. Delectare in Domino, & dabit tibi petitiones cordis tui. Si diuitiarum auidus es, habes diuitias spirituales. *Iudicia Domini vera & iustificata in idipsum*, plus sanè desiderabilia sunt, quam aurum, quàm innumeri lapides pretiosi. Si delitijs deditus es, si voluptatis cupidus homo, habes eloquia Dei, quæ longè dulciora, longè suauiora melle fauoque sunt, & cuiuis spirituali sensu sano validoque prædito. Si vos dimisero, & concilium hoc dissoluero, sunt qui protinus ad tesseras, aleasque sese conferent. Iuramenta sunt illic, contentioneſque pergraues, ac auaritiæ partus. Spiritus malignus assistit, furorem punctis ossibus illis ludentium insaniamque accendens. Easdem ille pecunias nunc ad hunc, nunc ad alterum transfert. Atque modò hunc victoria effert, illum victum mœstitia premit : modò contrà, illum elatum, hunc demissum ostendit. Quid prodest, quæso, corpore ieiunare : animam vero mille vitijs, mille malis esse refertam ? At vero qui talario quidem ludo non vacat, in otio vero nequicquam degunt : quid vani non loquuntur ? quid absurdi non auscultant ? Otium enim Dei metu si careat, præceptor vitiorum ijs est, qui tempore sibi indulto non norunt vti. Igitur fortasse quidem & vtile quid in his quæ hic à nobis dicuntur comperietis : si minùs, at delinquere vobis saltem per occupationem hanc haud licebit, ita vt quò vos quispiam plus hoc loco detineat, eò vos plus à committendis abmoueat delictis. Satisfaciunt & ea sanè, quæ disseruimus æquo bonoque iudici, is modò non ad affluentiam copiamque rerum quæ sunt à Deo creatæ, sed ad nostræ facultatis imbecillitatem, atque ad satisfactionem voluptatis eorum qui huc conuenerunt, respiciat. Opulenter admodum ac splendidè suis germinibus terra vos excepit, mare piscibus, aër volucribus. Quin superest ea terræ pars quæ in solitudinem abijt destituta cultore & hæc etiamnum parata est vicissim suas opes ostentare nihilo superioribus inferiores. Cæterum finis hic modusque esto matutini istius conuiuij, vt ne satietas exuperans vos ad vespertinas sumendas epulas voluptatesque capiendas hebetiores efficiat. Qui vero cuncta sua creatione compleuit, atque in omnibus nobis suorum manifesta miraculorum claraque monumenta reliquit, is vtinam omni lætitia vestra corda, & iucunditate compleat spirituali in Christo Iesv Domino nostro, quem addecet gloria & imperium in secula seculorum, Amen.

Bombyx.

Psalm. 18.

Γνώμη.

HOMILIA NONA.

De Terrestribus.

Ἰδιωτικὴ τράπεζα.

QValisnam verborum mensa visa vobis est, quam aurora exoriente primùm apparaui & admoui ? Equidem de his quæ mihi aguntur, ita ipse sentio, similia vt sint vnicuipiam conuiuatori beneuolo sanè, attamẽ perquàm tenui ac pauperi : qui quum in hoc suas condicat operas ambitiosius, vt videri possit luculenter ac splendidè suos accepisse conuiuas, per inopiam tamen lautiorum & quæ magno parantur, eduliorum, nescio quid turbelæ ac mœroris conuiuarum animis impressum relinquit, mensam non nisi vilibus epulis vberiùs onerando. Quibus efficitur, vt id quo gloriatur, seseque liberalem videri percupit, ipsi in opprobrium dedecusque vertatur quasi qui expers sit honestæ & mundioris vitæ. Tale quid est & id profectò quod à nobis agitur nunc, nisi quid aliud vos ipsi dicitis. Verum qualiacunque tandem nostra hæc fuerint, neutiquam vobis veniunt habenda despicatui. Neque enim Helisæus in præbendis epulis vilis habebatur ab ijs quibuscum viuebat, quanquam oleribus syluestribus excipiebat amicos. Noui leges allegoriarum, & si non à me inuentas, ab alijs tamen elaboratas teneo. Nam qui non acceptant sententias scripturæ communes, ij non aquam vt aquam accipiunt, sed aliam quandam naturam inquiunt esse : & piscem, ad id quod ipsis videtur, sua permutant interpretatione. Reptilium etiam ortum atque ferarum ad suas *sententias deflectentes, interpretantur perinde vt somniorum interpretes, qui ad id respicientes quod sibi proposuerunt, eorum quæ secundum quietem visa sunt, interpretationes afferre solent. Ego verò cum fœnum audio, fœnum intelligo : & stirpem, & piscem, & feram, & iumentum, omnia vti dicta sunt, ita accipio. Non enim me pudet euangelij. Neque quoniam qui conscripsere de mundo, complura de terræ figuris disseruere : sphæráne sit, an cylindrus terra, aut certè disco assimilis, & vndique in orbicularem figuram ex æquo detornata, an lichnoides, & in medio concaua (ad has enim omnes opiniones ij qui de mundo disseruerunt deducti sunt, singuli quique aliorum dissoluentes inter se ac demoliti opinionem) ob idipsum compulsus fuero, nostram hanc extructionis mundi conscriptionem inferiorem dicere, quia nihil de figuris seruus Dei Moses ille disseruit : Neque, quia terræ circuitum vniuersum decem & octo myriades stadiorum esse non dixit : & vmbram terræ, cum Sol mouetur sub terra quantum ad aëris protenditur spatium, non est mensus : quoque modo defectiones hæc efficiat cum in ipsam incidit luna, non assignauit : quippe cum ea quæ nihil ad nos attinent, vt inutilia nobis silentio prætermisit. Num quæso vel hac gratia, spiritus sancti eloquia censuero viliora esse sapientia mundi quæ stulta iam euasit ? An potiùs eum glorificauero, qui non siuit mentem nostram irretiri euanidæ istius, & inanis philosophiæ dogmatis : sed ea duntaxat conscribi voluit, quæ ædificandis animabus & in tranquillo statu constituendis apprimè fore vtilia prænouerat ? Id quod mihi videntur quidam minùs intellexisse, quando suis quibusdam commentis ac tropologijs suopte ingenio excogitatis conati sunt authoritatis aliquid adscíscere, quasi inuenta sua scripturis concinerent. Verum hoc eius est, qui spiritus sancti oraculis velit haberi sapientior : quique prætextu enarrandæ scripturæ quæ sua ipsius commenta sunt, clàm erepens quærat inferre. Hæc itaque vti scripta sunt, intelligantur : *Producat terra animam viuentem iumentorum, bestiarum, & reptilium.*) Mihi quæso considera verbum Dei vniuersam percurrens creaturam, & quidem cœpit operari, idem operatur in diem hodiernum, sed & in finem vsque cuncta perlustrans dum mundi istius venerit consummatio operabitur. Quemadmodum enim sphæra quæpiam, globus nimirum teres depulsus manu ac deturbatus, is si locum internanciscetur decliuem, partim ob propriæ constitutionem naturæ, partim ob loci per quem fidit, aptitudinem, præceps ad ima defertur : nec priùs sistitur à motu, aut conquiescit, quàm in

Exemplo cõfirmat ex Scriptura. Δόγμα in Origenem, qui omnia penè ad Allegoriam trahebat.

** alias Allegorias. Attẽdit prudentia Basilij in enarrandis Scripturis.*

Confirmat simili.

planiciem exceptus desederit : ita sanè natura rerum excita semel & vnico hoc emota præcepto , creaturam ipsam æquabili cursu tum in generatione , tum in corruptione penetrat & transit , generumque succession similitudine seruat , tantisper dum generandi occurret finis. Succedit equus equo natura, leo leoni, aquila aquilæ, singulaque animalia suis ordine successionibus conseruata vsque ad exitium consummationemque vniuersi ipsa transmittit . Nullum vnquam tempus proprias peculiaresque naturas animalium interlini sinit aut exolescere, sed quasi nunc primum condita rerum natura sit , vnà cum tempore noua quotidie recensque suum peragit cursum. *Producat terra animam viuentem.*) Præceptum hoc sic impressum est terræ elemento , vt ne hodie quidem desinat subseruire suo creatori . Nam animalia partim ex antecedentibus oriuntur successione , partim nunc etiam ex ipsamet emergere terra, generarique cernuntur . Non solum enim cicadas humus pluuio tempore edit , & innumeras alias bestiolas in aëre peruolantes, quarum plurimæ præ tenuitate nullam sortitæ sunt nomenclaturam: quin & mures ranasque ex seipsa iam profert & edit: vtpote cum circa Ægyptias Thebas post vehementes in æstibus pluuias vniuersa arua soricibus impleri protinus nouimus . Anguillas quoque , necalio vllo modo nisi ex feculenta constitui materia, limoque conspicimus : quatum nec ouum , nec alium vllum modum successionem efficere constat , sed è terra hæ progignuntur . *Producat terra viuentem animam.*) Iumenta terrea sunt, & ad ipsam nutantia terram : At planta cœlestis homo , quantum figura formaque corporis cæteris animantibus antecellit, tantum & dignitate animæ præstat . Qualisnam est animantium quadrupedum forma ? Caput illis ad humum est pronum, ad ventrem spectat, voluptatem ventris omnibus modis persequitur . Caput tuum ad ipsum cœlum exurgit, oculi tui res supernas conspiciunt. Quòd si vnquam & tu carnis affectionibus succumbens teipsum dehonestaris, ventrique , & ijs quæ sunt sub ventre seruieris: comparatus es iumentis insipientibus , & illis persimilis es effectus. Alia te cura decet, supernas res, inquam, explorare ac quærere vbi Christus est , terrenis contemptim transmissis cœlestia mente transcendere . Vti forma te natura insigniuit , sic & teipsum & tuam vitam disponere velis. In repub. cœlesti versare: vera tibi patria est superna illa Hierusalem : conciues atque contribules ipsi primogeniti , qui sunt conscripti in cœlis . *Producat terra animam viuentem.*) Non igitur priùs insita telluri rationis expertium animantium anima , diuino imperio tum emersit: sed vnà cum imperio tum primum in ratione rerum exorta est : atque genere quidem vna est animalium anima, ratione non præditorum: quippe cum vnum sit: & id simili ratione , quod ad essentiam ipsius accommodatur, naturamque exprimit, ipsa, inquam, vacuitas rationis : discriminibus autem numerosis differentijsque non vna est . Animalia namque singula diuersis proprietatibus inter sese varijsque non mediocriter distinguuntur.Est enim bos quidem constans strenuusque: asinus autem piger: equus libidine incenditur , petitque impetuosè fœmellam: lupus mitescere nequit: vulpes insidiosa est, & ad dolos natura concinnandos sagax: ceruus timidus , laboriosa formica, canis gratiosus est , & initæ semel amicitiæ tenax ac memor . Simul enim animalia singula cum sua peculiari natura creata sunt. Vnà cum leone animositas, & ad incandescentiam iræ propensio illi agnata est, vita solitaria, expers societatis ad ea quæ genus subeunt idem . Velut enim tyrannus quidam animantium rationis expertium , pares honores congressionesque cum cæteris non acceptat, sed aspernatur . Qui neque pabulum hesternum accedit, nec ad reliquias suæ venationis vnquam redit : cui tanta quoque vocis eliciendæ natura præstitit instrumenta , vt animantium complura longè ipso celeriora , solo sæpe rugitu capiantur. Vehemens est† panthera, & ad impetus faciendos propensa, pernixque . Atque idoneum ipsi corpus flexile agileque addidit natura, ad animæ motiones agitationesque subministrandas. Pigerrima est vrsæ natura, solitaria, ingenij latentis ac dolosi, profundeque tecti. Simile

Collatio staturæ hominis ad iumentum.

πρωτότοκοι non πρωτοτόκοι.

Animaliũ proprietas.

Leonis superbia.

Panthera natura.

† ἡ πάρδαλις habet exẽplar Basilij pro panthera.

A sanè corpus & ipsam ambit, graue, compactum, indistinctum siue inarticulatum , accommodatum sese occultanti pergelidæ feræ . Si transigamus oratione , quanta rationis expertibus istis insit sine doctrina quidem , quippe naturalis suæ vitæ diligentia , atque cura , aut ad nostri custodiam corporis , animarumque nostrarum prouidendam salutem impellemur , ac concitabimur : aut magis magisque carpemur,ac condemnabimur,si ita fuerimus affecti, vt neque animalia imitari rationis expertia valeamus . Vrsa sæpenumero vulneribus saucia grauibus sibijpsi medetur omni conatu : calenti adhuc vulneri verbascum siccæ naturæ herbam indens obturansque . Videris & vulpem lari- *Vulpes.*
B cis aut piceæ lachryma seipsa medicantem . Testudo quo- *Testudo.*
que viperæ immodicè exsatiata carnibus, per aduersam organi naturam , nocumentum è venenata fera sibi prouenturum euitat . Quin & anguis fœniculi pastu lippitudinem *Anguis.*
oculorum curare videtur . Prænotiones siue præsagia mutationis circa aërem futuræ , quam mentis rationisque sagacitatem non superarunt? Quandoquidem oues ipsæ ac- *Oues.*
C cedente hyeme pabulum copiosiùs auidiúsque ventri ingerunt : proinde quasi sibi viaticum prouidentes pro indigentia cibi futura. Boues autem diutius occlusi tempore *Boues.*
hyemis, iam tandem ineunte vere sensu naturali mutatione percepta, omnes vno impetu, lætis aspectibus è stabulis
C suis egrediuntur, & recta ad viarum exitus spectant. Iam vero quidam haud inertium hominum emolitum fuisse constructisseque gemina sibi spiramina cubiculi terrestrem herinaceum obseruauit: atque aquilone spiraturo, aquilonium spiramen obstruere: contra,austro flaturo ad septentrionale transit spiraculi foramen. Quid, quæso, per hæc ipsa nobis hominibus indicatur ? Non solum diligentiam opificis nostri & prouidam curam per omnia penetrare, sed in animantibus quoque ratione non præditis , futuri sensionem quandam inesse: vt & nos etiam ipsi, non huic vitæ, præsentibusque rebus adhæreamus : sed totum nostrum studium ad futuram illam vitam dirigamus ? Non tute tibi eandem ô homo diligentiam adhibebis ? non tute
D tibi ipsi demum elaborabis ? non hoc tempore præsenti fruges tibi recondes? requiemque ad futurum formicæ exemplo parabis? Formica temporis hyberni pabulum æstate *Formicæ solertia.*
sibi sedulò condit , & non quòd hyemis incommoda nondum assunt,otiosa tempus traducit : sed incessabili quodam intentoque studio legendi semina tantisper incumbit, dum sufficiens alimentum in cellulis sibi recondat. Neque id incuria facit, sed sapienti quadam prouidentia,vt quamplurimo tempore pabulum sibi persistere conseruarique possit. Secat enim * vnguiculis fructus medios , arroseque * ὄνυξι
condit: ne rursus in fruges exeant è terra, atque inutiles in- χηλαῖς.
de sibi ad vsum alimoniæ fiant . Cum senserit eos madefactos imbre , profert atque exsiccat. Nec omni tempore id
E agit, sed cum præsenserit aërem serena in statione teneri,serenumque cœlum. Etenim nunquam ex nubibus imbrem *Δόγμα Pityjcum.*
defluxisse conspexeris , quanto tempore à formicis expositum est frumentum . Quænam oratio, quis dicendi modus hæc attingere poterit? Quis horum capax auditus ? Quodnam tempus satis fuerit ad expromenda enarrandaque opificis tanti stupenda opera ? Dicamus & nos cum prophe- *Psal 91. & 103.*
ta : *Quàm magnificata sunt opera tua Domine : omnia in sapientia fecisti .* Qui igitur vel illud per se suffecerit ob-
F tendere ad excusationem, quod nequaquã edocti simus literis quæ ad parandam salutem sunt conducibilia, quando lege naturæ (cui nullius externæ doctrinæ præsidio opus) cognitionem accepimus id diligendi quod animæ prosit? Scis quid boni proximo facias: est enim id quod ab alijs tute tibiipsi fieri velis . Non ignoras profectò, quidnam sit ipsum malum: est enim id quod ab alio tute tibi fieri non exoptaueris vnquam . Nulla ars radicum secandarum ad medelam excogitata, nulla prorsus herbarum experientia doctrinam adinuenit , qua brutæ animantes instituerentur ad secernendum sibi vtile ab inutili : sed natura quæque harum prædita est facultate , suæ tam conseruandæ , quàm recuperandæ sanitatis atque salutis : necnon & inenarrabilem ad id quod secundum suam est naturam, habet affinitatem . Sunt apud nos ipsæ virtutes secundum naturam,ad quas habendas affinitas animæ,non ex humana

doctrina,

Lectionem loni à natura nobis insitam esse Collatio à simili.

doctrina, sed ex ipsa natura nobis inesse videtur. Etenim vt nulla oratio, nulla doctrinæ vllius formula nos edocet morbum odiisse: sed ex nobis metipsis nos ea quæ dolorem efficiunt, reprehendimus, auersamur, horremus: sic & in anima quædam inest naturalis, quædam & citra doctrinam vllam euitatio mali. Atqui malitia omnis, ægritudo est animę: contrà, virtus rationem obtinet sanitatis. Bene namque sanitatem quidam definiere, qui habitum statumque constantem ipsam esse dixerunt, à quo naturales operationes sine vllo prorsus impedimento proficiscuntur. Id quòd si dixeris de bona etiam animæ habitudine, non aberraueris sanè, sed decorum ipsum attigeris. Quibus efficitur, vt anima citra ductum vllius doctrinæ, suapte natura propendet ad id expetendum quod suum proprium bonum est, quodque accommodatur sibi natura. Quapropter communi omnium sententia celebratur temperantiæ virtus, nulli non accepta est iustitia, admirabilis conspicitur fortitudo, omnium votis studiosè expetitur prudentia, quæ quidem virtutes quatuor propiùs attingunt animam ac germaniùs, quàm corpus ipsum sanitas. Vos porrò filij amate & colite parentes. Vos parentes nolite ad iracundiam fi-

Ab exẽplo.

lios prouocare. Nunquid & natura ea non dicit? Nihil noui diuus Paulus sanè monet, sed naturæ vincula vincit, insuperque præstringit, si leæna diligit eam quæ ex ipsa profluxit, prolem: si lupus pro suis catulis pugnat: quidnam ipse dixerit homo, si neque mandatis obtemperat, & naturam ipsam adulterat, cum aut filius senectutem patris intoleranda aspergit ignominia, aut pater ob secundarum nuptiarum societatem, priorum obliuiscitur filiorum? Summa profecto dilectio, summus amor brutis est inter parentes ac fœtus suos: quapropter & qui ea condidit Deus, defectum rationis acrimonia sentiendi opulentiore temperauit

Attende in agno naturæ miraculũ.

solatusque est. Nam vnde fit, vt in obuium quidem tam copioso numeroso que grege, è stabulis exiliens agnus, matris suæ continnò percipiat vocem, ad eamque properet, atque lactis fontes proprios rectà petat, papilisque maternis contentus sit, etiamsi perparum habeant succi, præteritis haud paucis vberibus lacte distentis? Quin mater ipsa inter tam multos numeroso sque agnos, eum internoscit, vt proprium. Vna vox omnium est, vnus idemque sæpenumero color, vnus etiam penitus odor, quatenus odoratus noster nouit discernere. Atqui istis inest quædam sentiendi facultas, nostra longè nimirum exactior, qua suum cuique proprium facile dignoscere licet. Catulus nondum obortis dẽtibus iam ore quiddam minatur ei, qui dolore ipsum affecit. Nondum cornua vitulo sunt exorta: scit tamen qua sua arma parte nascitura sint. Hæc indicant animantes cunctas istiusmodi natura indociles esse ac doctrinæ rudes: nihil tament in rebus esse non ordinatum, non certa lege prouidẽtiæ circumscriptum ac definitum, sed omnia in se circumferre quædam sapientiæ sui creatoris vestigia. Itaque orta esse se declarant, vt sint ad conseruandam suam salutem suapte natura parata. Et quidem canis expers rationis est, sensionem tamen obtinet parem propè dixerim rationi. Quæ namque seculi sapientes per prolixum vitæ totius otium desidentes vix tandem inuenerunt, argumentationum, inquam, rationumque nexus: in ijs sese offert canis eruditus ab ipsa natura.

Nam cum eius feræ vestigia, quam persequitur, inuestigat, si quidem inuenerit ea pluribus sese findentia modis: diuortia viarum singulatim digressionesque quascunque in partes ferãt, vbi suo illo sagaci odoratu perlustrauit, vocem propè syllogisticam per ea quæ agit, elicit hoc pacto: fera quam persequor, inquit, aut hac, aut illa, aut ista diuertit parte. Atqui non hac, non item illac: restat ergo illam isthac abijsse via: atque ita falsa tollendo, verum inuenire solet. Quid plus faciunt, qui pro linearum descriptionibus designandis tanta cum grauitate sedent isti, lineisque pulueri insculptis, è tribus vbi duas propositiones sustulerint vt falsas, in ea demum quæ trium reliqua est, verum comperiunt? Memoria vero beneficiorum animantis huiusce, gratiæque reddendæ quem ingratum beneficiorumque immemorem, non pudore ac dedecore aspersérit? Iam quidem & interfectis à latronibus in solitudine dominis, complures à cadaueribus canes non recessisse, sed ibidem expi-

Memoria canis & gratitudo.

A rasse memoriæ traditur. Nonnullos etiam cæde adhuc recente duces illis fuisse qui latrones inquisierunt: & ad pœnam maleficos rapi fecerunt. Quid hic isti dixerint, qui nullo suum opificem altoremque Deum prosequuntur amore: sed vt amicis etiam, & necessarijs ijs vtuntur, qui loquuntur aduersus Deum iniquitatem, eiusdem participes mensæ facti: & ad alimoniam sumendam admissi, aduersus beneficum suum altorem blasphemas voces tolerant efferri? Sed ad creaturæ speculationem redeamus oportet. Animalium ea quidem * quæ facilè capi possunt, fœcundiora longè cæteris esse constat. Quocirca tam lepores, quam feræ & agrestes capræ, oues item syluaticæ sæpius gemellos

B pariunt fœtus, ne genus deficiat absumptum & ad prædam expositum feris ijs, quæ sanguine gaudent, carneque vescũtur cruda, at ea quæ alijs exitium corruptelámve adferunt, certum est longè minùs fœcunda esse. Quapropter leonis vix leæna mater euadit. Edi namque partum, vnguium acie lacerato in enixu vtero, vulgò ferunt. Viperas etiam vtero matris eroso fama est in lucem exire: decentes * scilicet mercedes, præmiaque parenti reddentes. Adeò * nihil est in ijs, quæ sunt, cui non sit bene prouisum, cui non data sit opera curáve suæ naturæ accommoda. Quod si perscrutari percipereque parteis animantium velis: nihil prorsus opificem adiunxisse quod addendum non esset, nihil non attulisse quod necessarium sit inueneris: Carniuoris

C animalibus acutos accommodauit dentes. Est enim talibus opus ad conuenientis alimenti formam atque naturam. Quæ verò parte solum dimidia dentibus armata sunt, ijs numerosa conceptacula, compluresque meritò, variasque pabuli cellulas extruxisse videtur. Nam quia primum immissus ori cibus, officio munereque dentium haud satis minutim conficitur: idcirco data est ipsis reuocandi cibum deuoratum facultas, quo ruminatione satis confectum alimentum concoqui possit: & ei quod alitur, in substantiam transiens coaptetur. Gulæ, membranulæ ventris quæ internæ sunt, reticula, maiora intestina, horum nihil otiosè animalibus quæ ea habent, inditum est: sed necessarium munus vsumque suum horum quodque explet. Collum pro-

D lixum camelus obtinet: quo par sit pedibus, & eam qua vescitur herbam attingere valeat. Contrà perbreue est humeroque ingestum tam vrsæ, quam leoni, quam etiam tigridi, cæterisque generis huius animantibus collum: propterea quod haud ex herbis ipsis offertur pabulum, nec vt humum attingant ore, necesse est: quippe cum carniuora sint, & animalium venatione prædaque vitam suffulciant suam. Quid sibi vult proboscis elephanto? Quoniam tantæ molis hoc animal, & omnium terrestrium maximum ad stuporem admirationemque obuijs incutiendam productum est, oportebat carnulentum esse & obeso corpore diffractum. Huic si grande pro rata membrorum inferiorum pedumque ratione exæquatum collum adiunctum

E fuisset, inattrectabile penitus esset, exuperãte pondere semper ad humum deuergens. Nunc autem caput quidem per colli paucas admodum vertebras, spinæ dorsi counitur. Proboscidem autem habet officium subeuntem munusque colli, qua planè tam pabulum sumere, quam potum etiam adhaurire solet & ad se sustollere. At enim pedes ipsi sunt inarticulati, quò quasi columnæ counitæ, vastam illam corporis molem suffulciant. Namq; si artus tanto corpori sustinendo molliores & qui facilè inflecterentur, essent substrati: creberrimæ fierent emotiones articulorum, fera in humum modo genua reclinante, modò se attollente ex humo. Neque enim alleuandæ tantæ moli satis essent. Nunc

F verò paruus talus pedi subijcitur elephanto, nec tamen in teretem flexuram, neque in genu commissuram dearticulatus est aut distinctus. Neq; enim ad lapsum prona articulorum lentitudo carnulentam illam tanti animalis molem ferre posset, tanta adeò circunfunditur copia carnium, vt continenter intremiscat, ruinamque videatur interminari. Quæ cùm ita sint, opus elephanto fuit illo porrectiore naso, qui ad pedes vsque demitteretur. Non vides in bellis, quòd perinde ac turres quædam animatæ vniuersò agmini viam muniunt ac prægrediuntur? Aut certè veluti colles quidam concretione carnium condensati, intolerabili facto impetu constrictas constipataque hostium acies

diffringunt

τὰ ἐυάλωτότερα τῶν ζώων πολυγονώτερα.

φθαρτικὰ ἄλλων ὀλίγα.

γοτώκα.

ἐιρωνεία πρέπουσα μισθούς.

Ἐπιφάνημα γνώμη.

Camelus.

Elephãtus.

diffringunt & dissecant? Quod si partes infernæ minùs decenti proportione respondeant reliquæ moli corporis, nullo animal tempore persisteret. Et quidem sunt etiam nunc, qui certò sciant viuere elephantum annos trecentos atque adeò his tantò plures: causam adscribunt huic inarticulatæ membrorum compagi, nec vllis distinctæ articulis. Iam verò vti diximus, illa proboscis è terra surrigit sibi, quo alatur, pabulum, naturâ cùm sit id Elephanti rostrum assimile serpenti, & humidius, eoque quamlibet in partem magis flexile. Adeò vera illa sententia est, in rebus creatis nihil vspiam inueniri posse quod vel superuacaneum sit, vel desit necessariæ functioni. Atqui tantæ istius molis animal nobis vt subseruiret, subque manus nostras sterneretur, sanxit Deus: adeò vt cùm à nobis docetur, quid velimus, intelligat; cùm vapulat, sustinet, nos docens euidenti admodum exemplo, omnia nostræ subiecta esse ditioni, quod ad imaginem sumus nostri creatoris conditi. Non solum autem in tam magnis animantibus, verumetiam & in minimis, inuestigabilem inspicere Dei sapientiam nobis, admiraríque licet. Nam vt haud magis sublimium cacumina montium admirari semper soleo (quę quidem quia propinqua sunt nubibus, continuis circumquaque flatibus hybernam perpetuò refrigerationem sibi conseruant ac detinent) quàm concauitates conuallium, non solum incommodos cœli flatus locorum eminentium euitantes, sed & tepidum semper aërem continentes: sic & in animantium etiam compagine non elephantem admirari potius consuecui, propter tantum magnitudinis tumorem, quàm murem, qui formidolosus est elephanto: aut scorpij tenuissimam partem, aculeum, inquam, quem cauum perinde, atque fistulam artifex vniuersi, quo virus per ipsum ictis infundatur atque imprimatur, extruxit. Atque nemo creatorem eam ob rem incusare velit, quod animalia venenata, exitia vitæ neciqué parata nostræ, in rationem rerum induxit: vel adeò quispiam, & institutorem educatoremque puerorum accuset, in ordinem redigentem iuuentutis ingenium, ad improbitatem, ad libidinem luxumque propensum plagis verberibusque castigando, ac coërcendo. Fidei sanè demonstrationes sunt ipsæ ferè. Confidis in Domino? *Super aspidem & basiliscum * ambulabis, & conculcabis leonem & draconem:* atque habes potestatem ex fide ambulandi super serpentes ac scorpiones. An non vides viperam illapsam manui Diui Pauli arentia ligna vel sarmenta colligentis, nihil illi penitus detrimenti impressisse, propterea quod fidei plenum inuenit? Quòd si fide cares, haud feram potiùs exitialem, quàm eam qua præditus es fidei vacuitatem, tute tibi metuere velis: qua te iam cuiuis internecioni & corruptelæ exposuisti. At enim sentio iamdudum ea quæ ad hominis ortum generationemque pertinent, auditores à me maximopere postulare, mihique videor propè dixerim, eorum in me cordium clamores exaudire, quibus de queruntur & inquiunt, se quæ nostræ ditioni substrauit opifex Deus, qualia sint, natura doceri, seipsos verò ignorare. Omni igitur cunctatione nos occupante depulsa positaque, necesse est hac de re vt disseramus. Reuerà enim difficillimum esse omnium videtur, seipsum cognoscere. Non solus enim oculus ea quæ sunt foris conspiciens, in seipsum cernendum haud vtitur facultate videndi: sed ipsa mens etiam nostra peracutè perspiciés alienos errores, tarda est & cunctatio ad proprios suos cognoscendos defectus. Idcirco nunc etiam oratio nostra, cum aliena iam incunctanter transegerit, languet lentescitque ad ea perquirenda quæ ad nos attinent: quanquam haud sit vt magis ex cœlo terraque Deum quispiam, quam ex nostra propria natura, compagine, constitutioneque percipiat: si is modò seipsum sagaci vsus præduce prudentia inuestigauerit: quemadmodum diuus propheta dixit, *Mirabilis facta est scientia tua ex me*, id est, vbi me ipsum noui, immensam exuperantemque tuam sapientiam ipse didici. *Et dixit Deus, faciamus hominem.*) Quo mihi iam conspicitur loco Iudæus, qui in ijs quæ ante dicebantur, quasi per fenestras ingrediente, & intermicante luce theologiæ, personamque secundam innuente, nondum autem perspicuè inclarescente, eadem veritati repugnabat: ipsumque Deum secum disserere, seque alloqui dicebat. Ipse enim dixit (aiebat) & ipse fecit. Fiat, inquam, lux, & facta est lux: Erat igitur & tunc in ijs quæ dicere Iudæus solet, cuiuis obuia & cognobilis omnibus absurditas. Quis enim faber aut ærarius aut lignarius aut certè coriarius sutor solus ipse quidem, nec alio quoquam sibi cooperante stipatus, interque suæ artis instrumenta desidens, quis inquam sibi soli admurmurat dicens: Faciamus gladium, aut: Compingamus aratrum, aut: Conficiamus calceamentum: ac non potiùs silentio suam cum libuerit accommodatam ad artem exequitur operationem? Sunt enim insignes profectò nugæ, vnum aliquem inueniri qui sibi imperet siue præceptorem desidere ac heriliter seipsum vehementerque vrgere & adhortari. Verumenimuerò qui summo studio calumnijs persequuti sunt Dominum ipsum, nec vnquam eos puduit huius, quid non dixerint, quæso? quid non finxerint, exercitatam paratamque linguam semper ad quoduis falsum dicendum habentes? hæc tamen vox præsens penitus ipsorum os oppilat. Et dixit Deus, Faciamus hominem. Nunquid & nunc etiam (dic mihi Iudæe) sola, perinde vt tibi placet, atque vnica est ipsa persona? Non enim scriptum est, fiat homo, sed faciamus hominem. Hactenus nondum apparuit, qui doceretur, atque ideo in abysso diuinæ cognitionis præconium hoc celabatur ac tegebatur: deinceps iam ipsius ortus hominis certò expectatur, detegitur parumper ipsa fides, & apertiùs indicatur istius veritas diuini decreti: Faciamus hominem. Audis ô tu qui bellum indixisti perpetuum Christo, Deum ipsum, suum in creandis rebus socium alloqui, per quem fecit & secula, qui portat omnia verbo potentiæ suæ? At non cum silentio & quiete religionis rectæ sententiam perfidus Iudæus acceptat: sed vt ferarum eæ, quæ summo persequuntur hominem odio, cum viuarijs includuntur, circum suæ illius caueæ sepimenta frendent dentibus & circumfremunt, amarulentiam feritatemque naturæ ostentantes, cùm non queant conceptum explere furorem: sic & inimica gens veritatis, Iudæi in angustum intrusi, multæ sunt (inquiunt) personæ, non vna, ad quas oratio Dei dirigitur: angelis enim adstantibus, faciamus hominem dicit. Iudaicum hoc est profectò figmentum: & ex illorum odio in Christum deliræ istius & futulis fabulæ excogitatio deriuata est. Isti enim vt ne vnum nempe Christum admittant innumeras introducunt personas: & per hoc quod filium habent despicatui, seruis ipsam consultationis tribuunt dignitatem, conseruosque nostros autores nostræ creationis efficiunt. Homo enim vt primùm statum assequitur suæ perfectionis, ad Angelorum rectà reducitur dignitatem. At quænam tandem creatura suo adæquari vnquam creatori possit? Considera autem id quod continenter sequitur: ad imaginem nostram. Quid ad hæc dicere paras? Num vna & Dei & angelorum imago est? Prorsus filij patrisque forma eadem vt sit, necesse est. Formam hic vt intelligamus necesse sit, quæ diuinam addeceat maiestatem: hoc est non lineamentis constantem corporeis, sed in peculiari numinis proprietate consistentem. Quin tu qui ex noua ista circunciſione es, audi: audi inquam, tu, qui christianismi prætextu nihil habes quod Iudaïsmo ducas carius. Cui dicit: Ad imaginem nostram? Cui quæso te, alij, quàm ei qui splendor est gloriæ & figura substantiæ eius, ei qui est imago Dei inuisibilis? Suæ igitur imagini propriæ, quæ viuit, quæ dixit: *Ego & pater vnum sumus: & qui me vidit, vidit patrem:* huic dicit, faciamus hominem ad imaginem nostram. Vbi vna est imago, quem ibi locum obtinet dissimilitudo? Et fecit Deus hominem, non dixit, fecerunt. Euitauit hoc loco personarum multitudinem. Per illa namque Iudæum erudiebat: per hæc verò gentilium excludens errorem, secure admodum ad vnitatem recurrit: vt & filium simul cum patre intelligas, & multitudinem deorum longè periculosissimam effugias. *Ad imaginem Dei creauit ipsum.*) Iterum socij creationis personam adduxit. In his enim, non ad imaginem suam dixit, sed ad imaginem Dei. At quanam in re Dei sui creatoris imagine præditus sit homo, quoque pacto similitudinis particeps sit, deinceps in sequentibus, Deo præstante nobis facultatem, dicemus atque explicabimus. Nunc id tantum dicamus, si vna est imago, vnde tibi in mentem venit intolerabilis hæc impietas,

Obiectionē soluit per similē.

Fide nihil nobis non subijcitur. Psal. 90.

** Insidēs vel ascēdes, ἐπιβήσῃ. Act. 28.*

μὴ expūgēdum. Simile quod sequitur continenter.

ὁμοίωσις per collationem oculi & mentis.

Psal. 138.

Faciamus hominē, Παρασκευὴ Bas. ad tractationem humanæ formationis

Elegās collatio.

Ioan. 10. & 14.

impietas, dissimilem asserere filium patri? O ingratitudinem, ne eam quidem similitudinem cuius factus es particeps, resoluis illi aut rependis qui hoc beneficij in te contulit: ea insuper quæ per Dei gratiam gratuitò indulta sunt, constatura tibi censes perpetuò, qui interim domino non permittis, vt quam ad suum habet genitorem suapte natura similitudinem, illam tueatur. Sed enim silentium ecce nobis indicit deinceps aduesperascens tempus, sole iamdudum ad occiduas emisso plagas. Hic itaque & nos iam dictis contenti nostram hanc orationem consopiri sinemus, & interquiescere. Et quidem nunc ea sermone attigimus, quæ quatenus faciant ad promouenda & excitanda studia vestra, satis sint. Exactiorem porrò accuratioremque propositarum rerum discussionem, in iis quæ deinceps edisserentur, opem ferente diuino illo spiritu & nobis cooperante reddemus. Lætitia igitur & gaudio perfusi in suas quique ædes mihi nunc abite, Christi amantissima concio. Ite inquam, mensas vestras per se alioqui reuerentiæ & honestatis plenas eorum quæ mihi dicta nunc sunt, commemoratione exornaturi, vice edulij splendidioris, proque condituris omnifariam apparatis. Quisquis interim dissimilem patri asserit filium, hic dedecore omni pudoreque aspergitor, perfidum Iudæum ludibrio habetote, contrà pius omnis tripudiet sibique decorè placeat in sententiis veritatis. Perpes esto gloria Domino, quem iugis addecet gloria & imperium in secula seculorum, Amen.

HOMILIA DECIMA.

Decimam hanc & itë vndecimam interpres παράδοσιν pro loco diffudit Paraphrasi, quò vtraque exiret explicatior.

De hominis primigenia constitutione, Godefrido Tilmanno *Carthusiensi interprete.*

DEBITVM quo me vobis non ita pridem obstrinxeram, en aduenio exoluturus ac proinde fidem liberaturus meam. In eiusmodi reddendo quòd fuerim vestra omnium expectatione cunctatior, nulla hoc fecit animi erga vos mei maleuolentia minùs agnoscentis quid ex pacto deberet: sed ne vti dictum erat in tempore exoluerem, sola interfecit corporis huius mei aduersa valetudo. Sanè hoc genus debiti tale est, quod quantò necessarium magis intelligitur: hoc vos solitò attentiores requirit, & ad audiendum alacriores. Neque enim iustum fuerit, si qui tanta cum alacritate sustinuistis vos mea qualicunque opera perdoceri natiuam indolem ferarum, natatilium, pecorum ac volatilium, de cœlo item & his quæ per cœli defluxum in inferiora sidunt, de terra & iis quæ è terra emicãt, stirpibus: non etiam vel pari studio huc aduigiletis, quò vobis illustrior fiat cognitio nostræ omnium primigeniæ generationis, idque sententiis è scriptura diuinitus inspirata petitis ac depromptis. Vt enim oculi nostri ad externa contuenda quum se totos effundant, se interim non vident, ni fors quiduis solidum attingant, cuius quidem illinc in se refractione, quasi è quopiam aquarum refluxu ipsi in se resilientes ac retroacti se sibi spectandos exhibeant & viscndos: itidem & mens nostra cætera quum videat, minimè cernit seipsam, nisi acie fixiùs intenta scripturarum contemplationi. Hinc quippe refringuntur splendifluæ lucis radij, quibus illustrata cuiusque nostrum mens contempletur seipsam, denique & agnoscat. Imprudentes alioqui nos, nec circunspectim attenti nostræ ipsorũ primariæ institutioni, adeò vt nos quoq; lateat, quid sumus, ad quid item conditi. Tam enim supinè nobis ipsis afficimur, & neglectim adeò, vt ne ea fideliter quidem teneamus, quorum cognitio passim obuia cuiuis & ad manum est, ceu illæ sunt in nobis minutissimæ partes. Quàm multæ occupationes circa humanum hoc corpus, studium omne nostrum deterunt, & absumunt? Quòd si ad mentem aduoces artis medicæ professionem, facilè compereris, quanta de vtilitate vsuve partium corporis ars eadem ob oculos nobis percenseat & enarret. Quot quæso, in anatomicis traditionibus de intimis partibus corporalis opificij excogitauit vias, retrusas quidem illas ac velut in arcano quodam recessu delitescẽtes? ceu sunt * vna & eadem à toto corpore conspiratio, canales è quibus spiritus elicitur, elices quasi quidam aquæ ductus sanguini ducendo natura comparati, attractio respirationis, situs foci nimirum præferuidi caloris in corde, illa respirandi perpes agitatio ac diutissimè durans in præcordiis. Sexcenta eiusmodi à medicis philosophica commentatione peruestigata sunt, quorum cognitionem vt doctrice experientia assequamur, nemo nostrum vel tantillo habet studio, quòd nemo ad eam peritiæ partem solerter exquirendam dispertiatur & insinuat suum qualecunque otium. At ne vnus vspiam comperitur qui studium suum in hoc collocet, se vt nouerit. Naturæ enim procliuitate prægestimus nosse, cœlum quid sit: quàm quid nos ipsi. Ne tu itaque id contemnito, quod in te admirabile elucet. Tuo quidem arbitratu parui es & exilis momenti: at magnum quid esse te deprehendes, si primæ tuæ conditionis iniueris rationem. Ob hoc eminentis sapientiæ vir ille Dauid, quòd probè nosset ad exactam iudicij librilem se appendere & discutere, ait: *Mirabilis facta est scientia* siue cognitio *tua ex me.* Artis enim tuæ solertiam Deus quæ in me conspicitur, simul atque sum contemplatus, nimirum quanta sapientia corpus ipse meum compegeris, ex istius qualiscunque opificij perpensa consideratione opificem te esse eximium agnoui & prorsus admirabilem? (*Faciamus hominem ad imaginem nostram & similitudinem.*) Demonstratum priùs aliquantò est & quidem velut in transcursu, satis alioqui expressum putem, quis sit is qui loquitur, & ad quem direxit verbum. Habet sanè ecclesia hisce de rebus confessas & compertæ veritatis demonstrationes, verius habet fidem demonstratione omni tantò certiorem ac solidiorem. *Faciamus hominem.* Nosse vis teipsum? vel hinc auspicium sumito. De nullo enim opificiorum quæ eatenus condiderat, vox ista in literas transmissa est. Lux facta est, idque simplici mandato. Nam dixit Deus, fiat lux, cœlum, & ecce cœlum præeunte nulla consultatione constitit. Rursus luminaria, nec quicquam legitur præextitisse initi consilij de condendis luminaribus. Præcepto item fecit mare vt esset, pelagúsve omni dimensione superius. Dei mandato omnigeni pisces facti sunt. Feræ itidem, iumenta, volucrum genus omne, Dixit Deus vt essent, & ecce facta sunt. Non iam hic constiterat homo, & de formando homine initur consilium. Non hic iam, vt de aliis præmiserat, dixit: fiat homo. Erudire hinc ô homo ac edisce, quanti vnus tu æstimandus venias. Neque enim generationem tuam ceu abiectitiam aut pretij vulgaris communi creaturarum mandato censuit attexendam. In Deo consultatio prægreditur, quo pacto id animantis quod tanti fuerat æstimandum, prouehi deberet ad vitam. Faciamus, ait. En consultat sapiens, & quid secum instituerit artifex, proponit decernendum. Quid enim? Artisne suæ exacta cognitione destituitur artifex tantus? Absit. Per hoc sanè quod curam eam condendo homini interserit scriptura, innuit Deum voluisse ædere quidpiam operis quod eximiæ suæ artis specimen esset numeris omnibus absolutum, perfectum, solertique artificio elaboratum ac perpolitum. Aut certè, tibi vt insinuet quàm sis in oculis Dei tuapte natura perfectus. Duas porrò personas hic adesse luculenter doceris, vnam nimirum quæ loquitur, & ad quam dirigitur sermo, alteram. Quidni dixit, facito tu, sed faciamus hominem? vt ius Domini in omnem creaturam intelligas filio iuxta ac patri commune esse, vt ne agnitionem assecutus patris, ignoratione caligares filij: ne te clam esset patrem per filiũ cuncta fecisse & eadem filium condidisse annutu paternæ voluntatis: ac proinde patrem glorifices in filio, filium quoque in spiritu sancto. Itaque efficeris tu vtrique commune opificium, vtrumque vt adores communiter, non culturam scindens debitæ Deo venerationis, sed naturam coüniens diuinæ majestatis. Hic tu mihi contemplare figura hac verborum historiam quidem repræsentari: at potentia exprimi theologiam. *Et fecit Deus hominem.*) Quum dixerit, faciamus, non continenter subiecit: Et fecerunt, ne quam hinc arripias ansam comminiscendi tecum numerosam illam deorum multitudinem. Si enim multitudinis numero personam intulisset: nullus neque modus, neque finis fuisset homini inexplebilem sibi coaceruandi deorum multitudinem. Et quidem dixit nunc, faciamus, vt hoc insigni dicto agnoscas patrem & filium

Elegans & Physica ὁμοίωσις.

Μίαν σύμπνοιαν.

Multi multa sciunt, & ijdem seipsos nesciunt.

Psalm. 138.

ἐπιχείρησιν proposíti argumenti, verbum scilicet, Faciamus.

filium & spiritum sanctum. At posterius: fecit Deus hominem, diuinam vt vnias maiestatem. Sanè vt vnias non eas quę ὑποστάσεις dicuntur, hoc est, ipsas tres personas, sed quatenus id vnitatem concernit potentiæ, vt vnam in diuinis retineas gloriam ac maiestatem, circa eius adorationem impartibiliter habens te, non item eam vnitatem dissecans aut partiens in deorum multitudinem. Neutiquam dixit: fecerunt Dei hominem, sed fecit Deus, discreta licet si patris ac propria ὑπόστασις, persona videlicet, propria itē filij, propria quoque spiritus sancti. Quidni igitur tres sunt? Quod vna sit diuinitas. Quam enim in patre contemplor diuinitatem, omnibus essentiæ gradibus eandem intueor & in filio. Et quam in spiritu sancto, hanc ipsam & in filio iubeor agnoscere, quod forma in vtroque sit vna, & principium à patre in filio idem, quò fit vt apud nos adorandi glorificandique ratio vna sit. Principium sanè nostræ generationis, Theologia vera est: nempe, faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram. Facti vtique sumus ad imaginem Dei. Quinam intelligendum, ad imaginem Dei? Cor ipsi expiemus ab inscientia & ruditate, repurgemus istam præsumptionem ineruditam, omnemque de Deo insipienter & indocte conceptam suspicionem. Dixerit quispiam: Si ad imaginem Dei facti sumus, consequi videtur Deum nobis esse conformem. Oculósne Deus habet, aures, caput, manus, denique & coxendicem: quo nitatur sessitans: In ipsa enim scriptura sedere Deus astruitur. Pedémne ei sunt quorum ministerio iutus obambulet? Talis igitur Deus? A corde amolitor ac submoueto hasce de Deo indecorè conceptas imaginationes. Abs te propellito cogitationem eiusmodi abhorrentem prorsus à magnitudine Dei. Figuræ omnis expers est Deus. Simplex enim, nec ipsum vlla possis (quantumlibet imaginere molem) circunscribere & metiri magnitudine aut quantitate. Ne quam opinere Deo coassistentem formam. Ne tu eum qui verissimè magnus est, imminueris impietatem secutus Iudaïcam: absit, in animum inducas Deum comprehendi corporali complexione. Ne confidas circunscribi posse Deum angustis istis mentis tuæ cancellis: Magnitudine reuera est incomprehensibilis. Cogites licet magnum esse & præconceptæ huic magnitudini etiam atque etiam adde. Augustiori tuæ de Deo cogitationi tantò adijce augustiorem: denique huic etiamnum tuæ ratiocinationi persuadeto eam ipsam nullo pacto ad ea pertingere posse quæ infinita sunt. Nullam Dei memor cogites figuram. A potentia intelligitur Deus. In Deo mihi considera naturæ simplicitatem: * magnitudinem quantitatis exortem. Vbique est & supra omnia redundat, supereminens vniuersis. Attactu nullo definitur, infinitus enim. Comprehensione tua cùm sit superior, elabitur, non vlla quantalibet circumscribitur magnitudine, non formæ vllius delineatione comprehenditur, quantumlibet imaginere potentiam, numquam ipsum quiueris dimetiri, nullis adstringitur temporum interstitijs, nullus illi præstituitur finis. Eorum quæ circa nos conspiciuntur, nihil tale aliquid credideris inesse Deo. Quo igitur sensu accipienda est scriptura astruēs nos ad imaginem Dei factos? Quæ de Deo scriptura asserit, erudiamur primū: dein quę nostra ipsorum sunt, ipsi cogitemus. Neque enim quod ad Dei imaginem facti sumus, id possidemus in istius decidui corporis forma. Vnà enim cum corrupti corporis prolapsione, & illius intercidit forma ac deperditur. Sanè quod incorruptibile est, figurari nequit in re obnoxia corruptioni. Nihil corruptiuū rei incorruptæ imago esse potest. Augescit corpus, idemque imminuitur: senescit, & immutatur. In iuuenili flore videas esse aliud, aliud dum temperata habitudine perfruitur, aliud item malè affectum. Aliud metu dum constringitur anxium: aliud contrà cùm se oblectat & hilarescit. Aliud inopia rerum dum laborat: aliud rursus copia edūliorum dum se exsatiat. In pace aliud, aliud in bello. Vigilanti color est alius, alius dormienti. In illo quidem flos coloris enitescit seque exerit rubicundior, nimirum calore ad externas prodeunte partes: in hoc cōtrà, extimarum partium caliditas refrixit, vt quæ se proripuit in intimos recessus corporis. Fit hinc vt dormientium corpora pallore subliuescant. Qui igitur possit quod vicariæ permutationi obnoxium est, ei videri assimile quod suapte natura est inalterabile? ei quod semper sui est simile, id quod ne momento quidem consistit? Nobis enim clam nec cogitantibus fugit more fluentis aquæ. Priùs enim quàm spectandum se ac visendum hominum oculis exhibeat, clam elabitur fugitans, Aliud ex alio conspicitur corpus humanum. *Ad imaginem nostram.*) Fluitans imago & perpetim dilabens qui possit immobilem seruare naturam? quæ conspicua & illustri forma insignitur, rem tueri formæ exortem? Ad quam igitur examinis formulam excutiemus illud: *Ad imaginem?* Nimirum in ipsissimis Domini verbis. Ex me si quid in medium attulero, cauetote id accipiatis: si dominicum, hoc ipsum excipitote. *Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram, & * dominetur piscibus.*) Corpore an ratione? In animáne eiusmodi imperandi dignitas & prærogatiua reposita est, an etiam in carne? Et quidem caro hæc quàm multis est imbellior animantibus? Quæ tandem collatio esse posit humanæ carnis ad camelinam? ad bubulam? denique nostra hæc si ad vnius cuiuslibet feræ componatur carnem? Collatione prorsus ferinæ carnis humana hæc tanto illa facilius intercipitur morte ac disperit. Qua demum in parte hominis sita est hæc imperandi vis? In exuberanti opulentia prærogatæ homini rationis. Corporis enim viribus quanto istis conspicitur inferior; tantò cæteras animantes exuperat diuite copia rationis. Vnde vel vnus quiuis homuncio quamlibet arduæ molis pondera suis emouet locis & aliò transfert? Idne conficit viribus nitens, intentisque corporis neruis, an veriùs ingenij solerti industria? *Faciamus hominem ad imaginem nostram.*) Dicens, Faciamus hominem, vtique illum insinuat, qui internus est. Dixeris fortasse tu: Quin vel hic commeminit rationis? Hominem dixit ad imaginem Dei. Ratione homo est? Audi Apostolum: *Etiamsi is qui foris est homo noster, corrumpatur: is tamen qui intus est renouatur de die in diem.* Quì posim istos duos internosse homines? Plane vnum; qui in conspicuo est omnibus: alterum, qui tectorio corporis istius palàm cognobili conuelatus delitescit, inuisibilis ille interior homo. Introclusum itaque hunc habemus & arcanum hominem, deprehendimur hinc quadantenus esse duplices: ac proinde id verum quod in omnium versatur ore, † intus sumus. Ego enim sum id, quod ad interiorem attinet, isthæc enim externa non ego, sed mea. Neque enim ego manus hæc sum, sed id quod rationale est animæ: manus porrò hominis particula est. Corpus igitur hoc, organum est hominis, organum animæ. Homo namque id peculiariter censetur esse, quod secundum animam est. *Faciamus hominem ad imaginem nostram.*) Hoc est, Homini impartiamur ac prærogemus affluentem rationis copiam. *Et dominentur.*) Neutiquam dixit: Faciamus hominem ad imaginem nostram, & impotenti ira incandescant, flagrent concupiscentia, iugi se mœrore conficiant. Neque enim Deus suam impressurus imaginem animæ, hasce affectiones vitiosas comites assumpsit: sed rationem, quæ coorientem illarum intemperiem turbulentam supprimeret ac moderaretur. *Et præsint piscibus.*) In ipso tuæ creationis articulo, vt præesses creatus es. *Et præsint, siue dominentur.*) Accepit vnus aliquis anni vnius potestatem ab rege, vtique ab homine homo, mortalis à mortali: & ab eo accepit qui ne ipsam quidem habet potestatem. Quid enim sibi iuris vindicet homo in animam? Atqui ipse eam accepisti à Deo, non ligneis tabellis, non membraneis inscriptam diplomatibus, quæ vtraque subiacent corruptelæ & tinearum arrosioni exposita sunt: quin ipsa retinet natura in sacras literas relatam Dei vocem: *Præsint, siue dominentur.*) Vniuersa enim hæc humano substrauit imperio Deus: *Præsint piscibus, bestijs terræ, volatilibus cœli, iumentis, reptilibus quæ repunt humi.* Non dixit: Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram, & vescantur ligno fructifero, quod habet fructum in seipso. Quæ concernunt carnem, secundas obtinent. Nam primas sibi asserit primigenia præsidendi authoritas attributa animæ. Nobis enim principio statim conditis delatum est in cætera ius imperij. Animal itaque es, ô homo, imperio natum. Ecquid miseram hanc affectuum seruis seruitutem? Quid te deturbas vltroneus è fastigio prærogatiuæ istius tuæ dignitatis? Ecquid te dedis peccato in vile mancipium? Cur tuapte sponte manci-

Quæ græcis ὑποστάσεις substantię vel subsistentiæ, Latinis, personæ sunt.

Anthropomorphitarū impiam de Deo refellit opinionem.

* μέγεθος τόσου, lege ἄποσον.

Ἀξίωμα.

τοῦ μὲν, τοῦ δὲ

In exēplari, vt arbitror, mendū est.

* ἀρχέτωσαν.

1. Cor. 4. d.

† ἔνδον ἐσμὲν.

ὑπόθεσις.

mancipem te & captiuum constituis diaboli? Sciuit te ac iussit Deus in creaturis principem locum tenere : & ecce tanti principatus natura delati dignitatem à te excutis ac repellis? Sed seruus vocatus es . Quid te adflictat,vritve animum seruitus corporis? Quin tu potius animum sustollis tuum tanto per Dei gratiam cohonestatus dominio? En habes rationem vitiosi omnis affectus planè dominatricem. Herum tuum siquando fœdæ voluptati subseruientem animaduerteris, ipse tibi temperans: tum in mentem veniat, nomine quidem seruum te dici, illum contrà nomenclaturam domini obtinere, cum interim opere ipso perpetem & solidam seruiat seruitutem: vt à complexu pendeat vilissimæ cuiuspiam meretriculæ, nimirum perspicis huius ipse contemptor. Quo quæso te pacto,non tu iam præ illo es dominus istius obscœnæ affectionis:ille è diuerso earum seruus,quę abs te velut calce proteruntur,illicium voluptatum? Illud itaque:Faciamus hominem. Itemque: Præsint, siue dominentur, vtrumque nihil obscurè prodit in eo relucere Dei imaginem: quisquis facultate est præditus cæteris pro potestate iubendi. *PRAESINT piscibus.*) Qui primum nobis attributus est principatus, in ea se porrigit quæ *habitant à nobis disita semotiùs.Neque enim dixit:Principatum obtineant in animantes familiari conuictu sibi notas,sed ipsis imperent piscibus,qui stagnantibus innatantes aquis vitam transigunt. Primùm igitur collatus nobis est in pisces principatus . Ecqua tandem ratione internoscimur inaugurati imperio in pisces? Si quidem tecum reputaueris, vt illos vel vmbra tui corporis exterruerit , cùm in stagno natantibus obtulisti *te quamlibet obscurè visendum.Quis tanta cum †authoritate suam moderatur familiam herus,vt turbatis aliquando rebus domi is si inopinus accesserit, tranquillitatem nullo suo tribuat negotio,cunctaque in ordinem pro cuiusque decoro restituat , & sua solius dominantis præsentia redintegret ac permutet? Vt vno quouis conspecto homine creatura omnis aquatica in aliam se figuram habitúmve transmutat ? Non iam illi constat liberioris vitæ & exercitij ratio,non item iam secundum superficiem marinæ aut stagnantis aquæ natando ausit prolude-re.Ipse delphin tametsi * præ natalibus magnanimitatē spiret rege quolibet non indignam,dicto ocyus , hominem si contempletur propius sibi adsistere , fugitans suppudescit ac veretur.Tantum vni homini principatus in natatilia prerogatum est . Atque adeò vim indultæ tibi rationis quum perspicias nihil non permeantem ac penetrantem , omnia denique peruincentem: quomodo non etiam imperitandi balenis facultas suppetit ? Equidem vidi admirabilem hominum solertiam & ingeniosè excogitatum artificium.Cōcinnant isti hamos quosdam quibus quidem captādis cetis atque inescandis illices escas,admensas tamen atque moderatas pro magnitudine illorum qui eas sunt deuoraturi, cetorum, infigunt pressiùs hamis . Sub hæc funium illorum partibus summis à quibus hami dependent,secundum partem alteram funium istorum extremam vtres innectunt copioso & collectitio flatu distentos,eosque supernè secundum superficiem aquæ nataturos demittunt in mare. Mox igitur vt ceti illi immanes pellecti illecebra eduliorum adnatarint & in gulam transglutierint hamos , eadem opera vtres secum abripiunt in maris profundum. Vtrium porrò natura ea est, sublime semper vt petant : quò fit rursus vt ad aquæ superficiem retrahantur, atque adeò illos iam diceres cibo suo ebrios sic sursum ac deorsum velut maniæ morbo perciti subsiliunt & exagitantur, ac tali subinde renouata saltitatione in profundiora demum quasi quiddam perscrutaturi se recipiunt.Mare aliud ex alio isthæc belua immanis remetitur ac permutat:seque vt explicet laqueo,magna eluctatur contentione,sed inefficaci. Atque ita cetus hic agrestis nullo propè negotio, per hamum tenaciùs inhærescentem captiuus abducitur, labore nec mediocri edomitus & dira fame expugnatus vnà cum vtribus ad littoris oram enectus pertrahitur , præda factus venatori,exiguo ingens, immanis imbelli. Qua id gratia? Homo enim per opulentam ac prædiuitem vim rationis , principatu in quæuis animantia donatus, quasi facinorosos ac refugas seruos,& pessime morigeros ad officium obedientiamque reuocat. Qui proinde nulla placabili lenitate cicurantur, hos vel ipsa necessitate adigit, suo vt famulentur ac seruiant imperatori. His sanè argumentis elucescit ab ipso opifice vim in cætera imperandi insertam esse & prærogatam homini vbiuis gentium constituto.Factum hinc,vt xiphiæ,†zygenæ,*balenæ, † priones, boues,reliqua denique omnia vel nuda nomina cetorum horroris plena sub hominis manus atque imperium missa & substrata.*Præsint itaque piscibus maris,& bestijs terræ.*) Num perspicis leonem ,illum quidem grauem & infrendentem rugitu, cuius vel nomen intolerandum & pergraue est, cuius rugientis frendor terram ipsam cogit intremiscere? Quænam cæterarum animantium præsentis adeo animi est ad quiduis tolerandum,vt huius sustineat impetum?Ne vnum quidem in animalibus vspiam repereris, cui tantum supersit virium,vt se confidat sustinere posse subitariam leonis impressionem : atqui hunc sic violentum præexigui viuarij sepimentis includi videre licet. Quis hunc inclusit & coercuit?Is nimirum qui huic vastæ molis animanti suopte ingenio commentus est carcerem. Quis hac raritate ligneorum cancellorum , staminum instar apparuit simul & prouidit respirationem isti beluæ, vt ne suomet præfocetur anhelitu? Vna & eadem opera & copiam illi fecit liberæ respirationis , & hoc interuallari sepimento custodiaue illi prosepxit , ne quo se proriperet. Quis id ? Nonne homo?Is pro re ludricra habet longe efferatissimas feras. Non etiam pardales eludit ? Chartam ob oculos bestiæ oppandit ex æditiore loco , quæ penicillo pictoris effigiatum hominem repræsentet. Et hæc quidem frustillatim concerpit chartam : cum is interim qui subter chartam delitescit , risu prosequitur beluæ vesanientem stoliditatem. Estne quicquam quod non exuperet homo copia prærogatæ potestatis?De volatilibus porro,quid tibi vis edisseram?Et quidem homo alite ascensu neutiquam se attollit in aëra, remigio alarum destitutus: at certè per vim intellectilem , cum illis vnà euolat. Nihil vsquam est quod remoretur rationem. Quæ in vastissima abysso delitescunt,perscrutatur: venatur; quæ sunt humi:quæ aëra circunuolitant , antequàm præuideatur, intercipit atque occupat. Numquidne obseruasti auiculam insidentem extremæ pinnulæ cuiuspiam rami, & ex eo , stridulo clamore quasi cachinno prosequentem illac commeantes? Hæc enim spem sibi ponit in pernicitate alarum. At certè vnum è pueris licuerit videre , qui obseruata aui,mox fascem arundinum congerens,vnam substernat alteri , visco illinat & agglutinet harum acumina. Ad hæc quanto maximo potest astu per ramos foliaque fallit visci præsentiam , obseruat dein oculum auiculæ in sublime spectantem , itaque prehendit leni attractu volitare per aëra consuetam , & quæ eatenus per æthera ferebatur , visco implicita captiua abripitur. Desidet quidem infernè homo , infernè est hominis manus: at ingeniosa solersque hominis mens in sublime rapitur . Adeò nihil est vspiam locorum , quod non artifici commentatione astúve homo assequatur. Pennatis oppanduntur retia , ad rectam collineationem sagittariorum iaculis volucres confinguntur . Quæ natura propendent ad ingluuiem , illici inescatione capiuntur. Aliquandóne obseruasti aquilam ad destinatam prædam sidentem & ingenti alarum agitatione aduolantem ? dein eandem subiectis vndique laqueis cinctam atque irretitam? Ad eum sanè modum quod in sublimi est,obiecta per hominem ciborum illecebra inuitatum sidit seque demittit.Adeo nihil est, quod non in manum tradiderit homini, ac proinde opificium absoluit suum,nec semel prærogatæ ditionis exortem reliquit hominem.Caue dicas:Qui possint mea interesse, inque æreo censeri,quæ per aëra feruntur? Per prærogatiuam enim collatæ tibi rationis , etiam hæc ditioni tuæ addicta sunt & mancipata. *Et reptilibus , quæ repunt super terram.* (Vides denique,è quibus colligis te esse factum ad imaginem Dei. *Et fecit Deus hominem.*) Quid igitur est homo ? Ex iis quæ & legimus & audiuimus colligenda nobis est hominis finitio. Non enim necesse iam sit, vt ipsi ab externis aut à fide abhorrentibus mutuemur finitiones eiusmodi , neque ad discutiendam veritatis doctrinam opus est dogmatis ex vanitate profectis.Homo factura Dei est rationalis ad sui creatoris facta imaginem. Desitne quiddam nostræ huic finitioni,an secus:ipsi viderint qui partem multò maximam retro-

* ἀποκειμένων.

* παραφαινέντα πῶς.

† ἐξοίωσις à simili.

* ὁ δελφὶς βασιλικώτατος.

Simile quod dam habes apud Strabonem in primo de Galeotis & vitre ventorū ex Odyss. μ.

ξιφίας gladius Theodoro, Galeotes Strabo in l. 1.

† Zygena libella.

* φαλαίνας balenæ,

† πρίονες serra.

Γνώμη.

Ἐπιφώνημα.

Γνώμη.

Homo quid.

acte insumpserunt corruptiuæ isti parandæ sapientiæ. *Ad imaginem Dei factus est homo. Et, Benedixit Deus hominem, ac dixit, Crescite & multiplicemini & replete terram.*) Huic conformis est & piscium benedictio: *Et dixit Deus, Producant aquæ reptilia animarum viuentium: & factum est ita.*) Deinde, & dixit Deus, *Crescite & multiplicamini & replete aquas.* Quid hic sanè habemus, quod sit eximium? Et quidem quæ exigebat necessitas naturæ, eadem tibi cum cæteris communiter prærogauit. Cæterum peculiares repositæ tibi sunt prærogatiuæ. Perinde enim ac cætera animantia, crescis. Ab eo enim exorsus quoa primùm perquàm pusillum fuit, lenta quidem accessione ac sensim progrediente ad staturæ perfectionem promoueris. Itidem equi, canes, nec secus aquilæ, olores & quodcumque tandem animantium quiueris depromere, simul atque ex genitali massula concepti primùm fœtus per gradus ætatis adoleuerint & ad incrementi perfectionem fuerint prouecti, ibi rursus quotidiana deminutione ac decremento ad prolapsionem defectúmque abeunt. Hanc igitur communem naturæ vicissitudinem ac permutationem, nobis quoque impartiuit. *Crescite*, ait,) hoc est, quotidiano augescite alimento: & pusilli atque exiles geniti ad staturæ proceritatem adolescite, sit interim modus & præscriptus limes isti incremento. Nam quòd per primi septennij curriculum * immutamur, nosque staturæ permutatio transmittit in alteram annorum hebdomadem: non hinc elicitur per omnem vitæ partitionem, vno quoque septennio staturam corporis immutatum iri, parque accepturam esse incrementum. Prima annorum hebdomas puerilem staturam complectitur, cuius metam qua clauditur, liquidò possis colligere ex dentium immutatione. Vt enim ceciderunt quidam, alii erepentes adnascuntur. Alteram à prima staturæ promotionem altera item auxesis à septennio sumit & ad exitum vsque protenditur anni quarti & decimi, quæ quidem secunda puerorum est, in prima enim pusio est siue puellus, mox puer, dein adolescens siue puberà quarto & decimo. Post subsequentem hebdomadem annorum denique vir. Hic enim tertii augmenti meta statuitur. *Crescite* igitur.) Ad annos licet centum vitam proroges, non continuò sequitur ab anno primo ad vsque centesimum per omnes ætatum gradus accepturum esse te staturæ procerioris incrementum. Vnum enim verbum hoc scita ac sapienti ratione dictum solerter ac prouidè dispensatur. CRESCITE.) Quousque tandem? Statæ-ne sunt & circunscriptæ & crescendi mensuræ? Ab ipsa concretione seminis in matricem dejecti & fundamenti vice substrati licuerit colligere futuri augmenti modum. Neque enim quæ progressu ætatis illi accrescit staturæ accessio, videri debet donum recens & accessorium. Nam fundamenta corporis in vtero constituendi, ex eo sortita sunt constaturam & ratam incrementi aptitudinem. Pueróne dentes collapsi sunt? Hoc insigni agnoscimus, quantum illi mensuræ accesserit. Trimúsne hic pusio est? ex eo pater futuræ proceritatis admetitur mensuram. Nouit planè duplam illi iustæ staturæ proceritatem deesse. Quantus enim triennis deprehenditur puerulus, bis tantò est euasurus procerior compos factus plenitudinis augmenti, aut certè denuò tantus. Hic ille est modus humanæ naturæ præscriptus aduque extremam vitæ lineam ac finem, nimirum à prima ad alteram annorum hebdomadem. Ex ea deinceps iam facto puberi calor accrescit & intenditur, gracilescenti corpori accedit formæ decus, succescit puerilis humoris defluuium, robur membra accipiunt solidius ac vegetantur. Hac ætate homines inter eos primùm constituuntur, quibus cum coætaneis de virium robore certamen est, nondum alioqui absolutam consecutis vegeti roboris perfectionem. Coalescit enim primùm istorum caro ac recens concrescit, quare teneriuscula adhuc est, ac proinde minus idonea tolerando continenti & assiduo labori. Et quidem hoc genus animal de cætero habet naturæ beneficio leue vt sit & agile. Tertia porro annorum hebdomade iustam accipit incrementi formulam. Post hoc septenne tertium, non iam in longitudinem se surrigit sublimius corporis statura procerior. Simul enim atque laboribus istis augmẽti sursum versus se attollentis defuncta natura respirauit, tum deinceps in patulam & effusam latitudinem sensim incipit transcendere & quasi fundamenta iacere, atque quaquauersum substernere iis quæ in fastigiosam altitudinem præmouit, simul & carnulentam circumponere pinguitudinem ac proinde membra reddere corporis vegetiora. Et quidem hæc efficit natura ad incrementa ordine legitimo progrediens. Sanè initio facta sunt hæc dominico vrgente imperio, perque omnem deinceps creaturam progreditur adusque seculi finem vis illius tum dictæ sententiæ: *Crescite & multiplicemini.*) Crescite, vt ne creatura vnius semper & eiusdem staturæ fini circunscribatur, sed adolescat. Multiplicemini, vt ne in vnum aliquem abeat homo, magis autem in admodum multos propagetur. *Et implete terram.*) Implete, non incolatu aut habitatione (ita enim nosipsos viuentes alioqui locorum arctissimis angustiis compressissemus, si terram voluisset admetiri modulo capaci nostræ habitationis) magis implete, potestati eam vestræ ac dominio substernentes. Nobis enim terræ dominium prærogauit. *Implete terram.*) Ipsine homines eam vi subigentes implent? vtique eam vt impleremus, dominos nos constituit: & illam sanè implemus munere nobis indultæ rationis. Vt primum perspexerimus quanta porrigitur dimensione illa exæstuans & retorrida regio eademque inhabitabilis: quum clima illud boreale contemplabimur, quod amplissimæ licet sit capacitatis, sit tamen ob insigne & exuperans frigus, vt tota ea regio vacua sit culturæ, nec vlli cedat hominum vsui, num quæso videbimur impleuisse terram? Vtique eam implemus, selecta portione quam nobis futuram vsui noueramus, repudiata ea quam intelligebamus vitæ huic traducendæ incommodam. Nos itaque instituit terræ totius dominos operatoria virtute sententiæ illius: *Implete terram.* Esto, non tota in vsum concesserit nostrum: constat tamen sub hominis ditionem, vniuersam venisse. Nam ne tu quidem frumentum si coëmisti, neutiquam negari debes Dominus, quòd mistim illi inserta quædam comperiantur, quæ partim parando edulio conueniant, partim quæ excutere è medio debeas & abiicere. Aut lapides quidem vt esui inutiles, illinc abiicis, & quicquid aliud se offert permistum ad escam incommodum. Paleis primùm exsufflatis, zizaniisque secerniculo discussis, seligis id purum quod sit, quodque intelligis tibi submini straturum consistentem vitæ substantiam. Ad eum itaque modum homini Deus gratuitò terram contulit, hanc quidem nempe meliorem, humanæ habitationi accommodam, illam autem agricolationi conuenientem, & proinde necessariam, alia quadrupedum gregibus pascendis dimissa est. Licueritne, dic tu mihi, iam constituere quod volo: quando munifica & indulgenti liberalitate creatoris, tanto inauguratus dominio, dicentis: Implete terram? *Et imperent piscibus maris, & volatilibus cœli, & bestiis terræ.*) Hæc illa benedictio; hæc sanctio legis positæ: hæc illa denique est dignitas per Dei gratiam, homini prærogata. *Et fecit Deus hominem. Ad imaginem Dei fecit illum.*) Hanc ne * apodixin annotasti inabsolutam esse nec exactè concludentem? *Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram.*) Duo quædam hæc complectebatur consultatio nempe, Ad imaginem & ad similitudinem, cum interim creatura ipsa vnicum obtinuerit? Num aliter consultauit, ac semel initum consilium dein permutauit in aliud? An in ipsa creatione illi pœnitentia quædam se comitem addidit? Vllane in creatore inefficax ponenda impotentia est, vt qui alia consilio destinarit, alia opere ipso præstiterit: aut vlla hisce ineſt verbis superuacanea & futilis loquacitas? Certe enim hoc dixit: *Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem.*) Hic verò vbi dixit, Ad imaginem: non subtexuit, Ad similitudinem. Quicquid iam dictorum elegeris, vtique in ius vocaueris Scripturam. Quòd si malis hoc ipsum dicere Scripturam, redundans vtique fuerit & superfluum inculcare eadem & bis efferre, intoleranda prorsus & grauis blasphemia fuerit vel verbum asserere in scriptura inueniri otiosum. Atqui nihil illa in aream profert otiosum quod sit aut redundet. Igitur necessarium fuerit concludere hominem factum & ad imaginem & ad similitudinem. Quamobrem minus reddidit ex-

preſsè

κύκνοι, cygni, olores.

*πρὸ τρεφόμεθα, lege τρεπόμεθα.

παιδίον, παῖς ἔφηβος, ἀνήρ. arbitror hic mendã esse in exẽplari.

πρὸ ἔτι δὲ arbitror legendum ἐκ ἔτι.

Crescite & multiplicemini.

βεβαίωσις à simili.

*ἀπόδειξιν, demonstrationem,

βεβαιωτικὴ, vox est hic τάχα, non ἀποῤῥητικὴ. γνώμη.

prefsè ſcriptura, quæ Deus vt faceret, conſilio inſtituerat? Quidni dixit: Et fecit Deus hominem ad imaginem & ſimilitudinem Dei? Elanguítne, aut imbellis fuit virtus conditoris? Ratio *hæc planè impia. Pœnituítne imperatorem iniri conſilij? Tantò hæc præ illa eſt impia magis cogitatio. Atqui dixit. Statuitne aliud, mutato dein conſilio? Ne id quidem. Neque enim iſte eſt genuinus ſcripturæ ſenſus. Neque opifici ad operis deſtinati exactam conſummationem deceſſit quicquam virium aut deminutum eſt: ſed nec irritum abiit aut inane eius conſilium. Quæ igitur tandem ratio eſt, quòd particulam poſteriorem iſtius ſuppreſſit ſententiæ: Faciamus hominem ad imaginem noſtram & ad ſimilitudinem? Nimirum hæc, quia illud quidē quod priore ſtatuitur loco, in ipſa mox creatione obtinuimus: quod poſteriore ipſi vt aſſequamur, à noſtro pendet liberæ voluntatis arbitrio, nam quòd ad imaginem Dei facti ſumus, nobis ſuppetit prærogatum ex ipſa ſtatim primigenia conditione: vt autem ſimilitudine inſigniamur Dei, id demum relinquitur nobis acquirendum certa animi deſtinatione. Et hoc quidem vt liberè eligamus, in-eſt nobis potentia: at efficaci & operatoria actione eam nobis adſciſcimus ſimilitudinem & conciliamus. Niſi enim is qui nos condidit Dominus, anteuertiſſet occupatione, vt diceret illud: Faciamus: &: Ad ſimilitudinem, ſi non ſua ſolius munificentia prærogaſſet poteſtatem, qua adiutrice nos ipſius ſimilitudini conformaremus: nulla vnquam noſtra ipſorum † facultate ad eam diuinæ ſimilitudinis ſuſceptionem euaſiſſemus. Nunc quando potentia quidem ſimiles Deo nos fecit, largitus poteſtatem in hoc, vt aſſimilemur Deo: reliquum erat, vt nos ſineret cooperari iſti gratiæ ſimilitudinis ad Deum nobis potentia prærogatæ, vt merces propoſita operi perinde, ac *nuntius quidam ad operam ſtrenuè nauandam nos proliciat atque inuitet, vt ne cunctatiores deſideamus, ceu ſtatariæ imagines cuiuſpiam pictoris penicillo effigiatæ, nullo ſuo fructu in loco poſitæ, vt ne iſtius ſimilitudinis nobis collatæ decus ac ſplendor alij cuipiam adferat laudem. Imaginem enim accuratiore opera ac ſolerti artificio afformatam primario exemplari fixiùs contemplatus, laudem non vtique ad imaginem regeris, ſed pictoriæ manus artificem ſuſpicis artículum. Quò igitur ſimilitudinis huius admirabilis ac ſolida laus vni mihi cedat, non item alteri, penes me eſſe voluit & licuit arbitrarium, ad Dei vt poſſim pertingere ſimilitudinem. Per imaginem animæ impreſſam meæ, obtinui rationis vſum: verum chriſtianus effectus, vtique ſimilis efficior Deo. *Eſtote perfecti, ſicut pater veſter cæleſtis perfectus eſt*, ait. Viden' quò loci explicatiùs Dominus nobis ediſſerit illud, ad ſimilitudinem? Quia, inquit, oriri facit ſolem ſuum ſuper malos & bonos, & pluit ſuper iuſtos & iniuſtos. Malitiæ omnis oſor ſi fueris, ſi immemor acceptæ iniuriæ aut inimicitiæ heſterno cum quopiam contractæ, ſi fraternæ dilectionis & concordiæ tenax, ſi alienæ calamitati indoleſcens ex animo aſſimilis Deo inueniêre. Si inimicitias aduerſum te exercenti pro cordis affectu remiſeris, ad ſimilitudinem Dei prouehêre. Ad ſimilitudinem Dei pertinges, ſi qualem hic ſe erga te peccatorem exhibet, talem te erga proximum qui in te deliquit, declaraveris miſericordis clementiæ affectu. Quare illud prius. Ad imaginem, obtines quidem tu ratione inſignitus: poſterius verò, ad ſimilitudinem, ſtola benignitatis amictus aſſequêre, Piæ miſerationis viſcera aſſumito, ſuauis ac placidæ benignitatis, vt Chriſtum promerearis induere. Per quæ enim interiore affectu alienæ infœlicitati condoleſcis, per eadem ipſe indues Chriſtum, perque cum ipſo contractam familiaritatem, tanto ſe reddet Deo familiariorem. Per hanc ſanè diſſerendi formulam, narratio hiſtoriæ ad humanæ deriuatur eruditionem vitæ.

Faciamus hominem ad imaginem.) Ab ipſa mox creatione obtinui illud, ad imaginem: deſinato autem ac liberiore animi propoſito, ad id prouehor, ad ſimilitudinem. Tua igitur aliqua ex parte eſt gratia, quare merito ingredieris coronatus. Totum enim tuus tibi ſi prærogaſſet opifex, qua tandem gratia tibi nihil commerito cœleſtis regni fores reſeratæ fuiſſent? Nunc vero quiddam contulit, quiddam reliquit perficiundum, vt id in teipſo quum ad perfectionem promoueris, pronunciere nihil indignus qui mercedem inſumptæ operæ Deo repigneranti recipias. Quo igitur pacto effingimur ad ſimilitudinem Dei? nimirum per *Euangelia. Chriſtianiſmus quid eſt? Aſſimilatio Dei, quatenus eam aſſequi poteſt humanæ fragilitas naturæ. Votine reus es te Chriſtianum fore? Ne cunctere Deo fieri ſimilis, Chriſtum indue. Quonam pacto indues Chriſtum? Baptiſma qui non accepit, qui indumento incorruptibili ſe nondum amiciuit, vtique is à ſe excuſſit & ablegauit Dei ſimilitudinem. Tibi proinde ſi dixiſſem, Huc ades, Regi aſſimilis eſto: méne cenſeres de te præclarè meritum? Quum vero ipſe percupiam componere te & effingere ad ſimilitudinem Dei, eam vitabundus auerſaris doctrinam, quæ te poſſit æmulum reddere diuinæ virtutis aureſque mox tuas obſepis, ne ſalutaris ſermo meus aditum inueniat ac penetret. *Et fecit Deus hominem ad imaginem.*) Plane hominem dixerit quæpiam mulier. Quid refert mea? Vir ipſe factus eſt. Non enim dixit hanc hominem, nempe mulierem: ſed definitè adſcripto articulo τὸν hunc ad *ἄνθρωπον hominem*, nihil obſcurè marem expreſſit. Atqui ne per imperitiam vnus aliquis ſuſpicaretur autorem vti voluiſſe appellatione hominis pro viro & eo ſolo, ſubtexuit: *Maſculum et fœminam fecit eos.*) Habet ſanè & mulier nihil minùs ac vir, quod ad imaginem Dei facta eſt. Honor vtrique naturæ nihilo diſpar, ſed æquus, æquæ virtutes, vtrique in agone virtutis decertanti propoſitum par præmium, conſimilis vtrique peccanti decreta condemnatio. Nolim dicat mulier: Imbellis ſum & infimæ conditionis. Iſthæc infirmitas carnis eſt: nam in anima ſibi ſedem fixit virtus firma ac potens. Diuina igitur imago hæc quum in vtroque ſexu peræquè honoretur, ſit & compar atque conſentanea in vtroque virtus, quæ per bona opera vim ſuam exerat & explicet. Prætexurienti imbecillitatem corporis ne vna quidem excuſandi ſui iuſta ſuppetat ratio. Non enim vſquequaque conceſſerim infirmum eſſe mulieris corpus. Eſt, fateor, per ſympathiam teneriuſculum, quod alioqui ad tolerantiam non exigui ſit vigoris, pertinax firmumque ad excubias. Nam cuius aliquando viri natura concertare auſit cum mulieris indole, eius quæ iugi continentia vitam adornat atque inſtituit ſuam? Quando vir vnus imitetur mulierum pertinacem conſtantiam in ieiuniis, in orationibus operoſam ſedulitatem, profluentem & prolixam lachrymarum effuſionem, alacritatem expromptam ad cuiuis exhibendam benignitatem? Ipſe ego vidi mulierem honeſto genere furti, viro clam, ſuffurantem quæ in pios inopum vſus fuerat erogatura pro ſoſpitate viri, pro rei familiaris incremento, pro liberorum diuturna incolumitate: idque facientem coniuge totius rei nihil conſcio, conſcientiam eius vitabat, pro cuius hæc diſpertiebat ſalute. In illius enim quod faciebat, faciebat gratiam, qui nihil non quamlibet arcanum clariſſimè contuetur ac perſpicit, nulli prorſus ſuam pandens beneficentiam. Habet igitur & bona mulier illud: Ad imaginem. Nolim, iſti externo homini animum admoueas tuum, *tectorium quoddam eſt. Deliteſcit anima intus ſub hoc integumento ſeſſitans, & corpore molliuſculo. Anima ſanè viri, anima itidem mulieris vtraque parili honore inſignita eſt. Tantùm comperitur in iſtis integumentis diſcrimen. Aſſimilare igitur Deo benignitate, clementia in iniurios tibi, familiari cum cæteris congreſſione, amore mutuo, fraterna charitate, malignitatis totius odio, imperando pro virili iſtis affectibus vitioſis, vt prærogato tibi principatu vel tandem inaugurere. *Et præſint piſcibus.*) Indultum inſuper tibi eſt, piſcibus vt præſis, quibus nullus eſt cum ratione vſus. Fac itaque princeps vt euadas ac ſuperior omni affectu vacuo rationis. *Et præſint beſtiis.*) In omnem quoque beſtiam decoraris imperio. Dixeris: Quid ergo eſt? Egóne haſce beſtias in meo contineam ſinu deliteſcentes; & quidem nulli numerabiles? Planè in teipſo circunfers numeroſam & eam apprimè turbulentam beluarum intemperiem. Dictúm hoc meum vt ne arbitreris in tuam detortum contumeliam: audi, tibíne efferueſcentis iræ impetus beſtiola videtur? In corde veſaniens ira cum oblatrarit, quo non cane efferatior eſt? Dolus quoties in anima doli fraudiſque concinnatrice ſibi delegit domicilium, num vrſo quouis in ſuo ſpelæo collatebrante

* ἀσεβέστερον τὸ ἐνθύμημα.

* *Non per Euangelij nomi impios ac ſlagitioſos fratres, aut Lutheranos.*

τῷ ἀνθρώπου.

δυνάμει, ἐνεργείᾳ.

† δυνάμ.

* ἵνα ἀγγελθ.

A ſimili argumẽtũ.

πρὸς τὸ πρωτότυπον.

Perſtat ἐν τῇ ὁμοιώσει.

Matth. 5.

Ad imaginem.

Ad ſimilitudinem.

Ἐπιφώνημα.

ποῦ σὺ ἐχάρις.

* περίπλασμα.

brante est implacabilior? Quid? Hypocrisim neges esse A
beluam? Quisquis ad concinnandam calumniam composito est & peracri ingenio, isne tibi meritò videri debet scorpius? Quisquis ad expetendam vltionem, per insidias clam adornatas se comparat: num hic quauis vipera censendus est immanior? Non eum iure dixeris lupum rapacem, qui nullo suo iure corradit & extorquet aliena? Quæ tandem fera est, quæ non in nobis sibi vendicet locum. Insano captiuus amore cuiuspiam mulierculæ, non talis equus est
Hier. 5. furiali concitus œstro. *Equi*, ait Scriptura, *insani amatores mulierum facti sunt. Vnusquisque ad vxorem proximi sui hinniebat.* Se enim quis ad eius brutæ animantis indolem transformasse dicitur, cui vitiosa imitatione affinem se reddidit
B ac familiarem. Quocirca non vnæ in nobis se collatebrant feræ. Da igitur operam, istiusmodi bestiis vt imperes. Externarum princeps factus, internas fines impunè debacchari nullo cohibitas imperio. Qualis tu, si quidem leonem duce ratione coërcens, illius quoque contemnens rugitum te hinc effers & insolescis: ipse contrà infrendens dentibus inconcinnam, nec suis articulis distinctam emittis vocem, animo prorsus ira percito & ad hoc connitente vt in vnum aliquem impressionem faciat? Ecquid vsquam est hoc furiali affectu truculentius? Non sinit vt vel tantillum internus noster homo perstet tranquillus & requietus, simul atque bominem irrequieta eiusmodi
C perturbatio expugnarit, cùm incandescens ira principatum sibi vendicarit animæ, Ratione exposa. Sane in hoc creatus es princeps, vt imperites istis affectibus, vt dominere bestiis, reptilibus vt præsis, simul & volatibus. Cogitationes ne admittito aëriuagas & plenas vanitatis. Caue, leui sis animo nec secum cõsistente. Delatum est tibi in hæc volatilia imperium. Insolentem prorsus & absurdam rem feceris, si externè quidem volucres è sublimi decutiens, ipse leuis deprehendêre & animo supra vires arrecto. Esto fastus fugitans, animi elationem auersator. In animum ne vnquàm induxeris tuum, vt quàm humanæ naturæ postulat ratio, coneris sapere maiora. Laudibus te aliquis extulit? Ne inflerís. Ne te collaudes. Nolim teip-
D sum existimes magni quiddam esse momenti. Fueris alioqui volucris instar nusquam consistens, nec firmo vnquam animo huc illuc circumagêre palabundus. Tuis fac imperes cogitationibus: imperator vt sis, quæ sunt, omnium. Ad hanc doctrinæ formulam collatus nobis principatus, per animalia mores nostros concinno ordine moderatur & eo dirigit, vt nostri ipsorum discamus esse Domini. Absurdum enim fuerit, & res admodum insolens, si is non vni genti imperet, qui ipse domi ex alieno pendeat arbitrio: is administrandæ reipublicæ ciuitatis præficiatur, qui in intimis ædibus captiuus premitur iugo vilissimi scortilli, nec rem familiarem rite dispensat. Conuenit eum assumi ad aliorum præfecturam, qui quæ sibi sunt intima,
E probè nouit ac decenti ordine moderari. In hunc alioqui, rem domesticam si confusaneam reliquerit, nec eam scierit digerere in ordinem, iure à subditis regeretur euange-
Luc. 4. licus ille sermo: *Medice cura teipsum*. Auspicium proinde medendi à nobis ipsis primùm sumamus. Nemo quod venatu non prehenderit leonem, contemptui patuit aut multatus morte est: iræ intemperiem qui non domuit, nulli non fuit deridiculus. Hoc igitur affectu priuato quisquis non euasit superior, vituperij incurrit notam: quum is interim nihil dum videtur admisisse damnatione dignum aut quod illi vertendum sit vitio, si victoriæ compos esse nequiuerit aduersus bestias hasce agrestes & efferatas. Do-
F minus qui sua dispensatione voluit hæc in literas transmitti, qui nostram qualemcunque & eam planè debilem linguam siuit in hanc vsq; horam ad vos concionem extendere, quique per nostram imbellem & infirmam intelligentiam, in hisce perexiguis adumbrationibus veritatis delitescentes thesauros vobis ingentes sanè reuelauit: is indulgenter vobis det per hasce minutias eximiam atq; vberem doctrinã, per exilia hęc semina absolutam scientiæ largiatur cognitionem: nobis proinde donet nostri istius instituti perfectam ac solidam mercedem, vobis denique impertiatur, vt opulento & vbere fructu perfruamini diuinorum eloquiorum. Ipsi gloria & imperium in sæcula sæculorum, AMEN.

HOMILIA VNDECIMA.

De hominis primigenia constitutione, Godefrido Tilmanno *Carthusiano interprete*.

SALOMON sane quàm sapiens non in persuasibilibus ἀποσεμνύνων τὸν ἄνθρωπον.
eruditus sapientiæ verbis, veriùs qui è solida ac veraci Spiritus sancti doctrina suam illam hausit sapientiam, in iis quæ recèns lecta nobis sunt, magnifico planè hominem exornans elogio, voce exerta hæc depromebat: *Magna res est homo, & res pretiosa, vir misericors.* Ego contrà, sed nullo meo fructu rem hanc commentabar atque expendebam, omnia admetiens meæ vnius exiguitati, cùm ea quæ in animo mecum ipse versabam, tum quæ doctrice Scriptura de homine ediderat. Equidem reputabam ipse, quinam posset dici homo res eximia adeò ac præcellens, animal deciduum & morti destinatum, animal, inquam, quod innumeris obnoxium & expositum affectionibus, ab ipsa mox effusione vteri materni ad extremæ senectæ lineam agmen secum trahens inexplicabilium malorum, veluti sentinam quandam exhaurit: de quo dictum est: *Domine, quid est homo, quia innotuisti ei?* Et ecce quem Regius *Psal.* 143.
Psaltes pro aspernabili ducit & gregario animali, huic Prouerbiorum liber elogium defert eximiæ cuiusdam ac singularis prærogatiuæ. Verùm oppositionem hanc implexam & ancipitem exemit animo ac diluit historia Geneseos de homine lecta. Audiebamus enim nunc, quia Deus accepto è terra puluere finxerit hominem. Sanè ex hoc dicto veram vtriusque partis obiectæ elicui dilutionem, nempe quia homo & nihil est, & idem quiddam est eximium. Si ad illius naturam tantum spectes: nihili hominem dixeris, at ne vllius esse momenti: si ad id honoris quo illum dignata est, & insigniuit Dei benignitas, mentem conuerteris, vtique magnum quiddam deprehendes esse hominem. Quis ille tandem honor? Dixerat Deus: *Fiat lux, & facta est lux.*) Hominis exortum confer nunc cum generatione lucis. Dixit illic: *Fiat firmamentum.*) Magnum istud cœlum quod supra nos expassum est, factum est verbo Dei. Astra, sol, luna, & quæcunque oculorum acie licet contueri: quæcunque insuper mente assequimur supra nos eminere, quantælibet molis sint & diffusæ magnitudinis: quod sunt, id obtinuere verbo Dei. Mare, terra, ac eorum quæ vtrumque suo ambit complexu, decens & accommodata distinctio, omnigenum animalium genera, omniuariæ stirpium differentiæ, hæc omnia verbo sunt facta. Hominis porrò creandi, quæ fuit formula? Nequaquam dictum est, Fiat homo, sicut illud, Fiat firmamentum. In creando enim homine quiddam contemplari liceat augustius creatione lucis, cœli luminarium. Denique cætera exuperat hominis creatio. *Accepit Dominus Deus.*) Corpus hoc nostrum nihil indignum duxit, quod propria efformaret manu. Id effingendum non vnicuipiam angelorum delegauit. Non quemadmodum solet cicadas, ita nos sua sponte terra quasi ebulliens & efferuescens suis excluſit viscеribus. Non item vnicuipiam ex *administris illis spiritibus aut potentiis dixit, sic & sic facies: sed propria ipse aggreditur & capescit opus. *Accepit terram.*) Acceptam condendo homini materiam si spectaueris, quid tibi iam homo? At plastem fixiùs si contemplere, hominem necesse est fatearis esse quiddam non vulgare aut gregarium. Quare ratione subducta materiæ, nihil est homo: & idem magnum quid ob delatam illi dignitatem. *Et accepit Deus.*) At certè quo id pacto? Illic enim priùs di- Cap. 1.
xerat, *Et fecit Deus hominem.*) Hic porrò quasi de homine nihildum essemus edocti, historia nobis retexit hominis creationem, & ab initio redoritur, dicens: *Et accepit Deus puluerem de terra. Et formauit Deus hominem.*) Huic obiectioni proximè quidam responderunt hoc quidem, Formauit, de corpore esse dictum: illud prius, & fecit, de anima. Hæc fortè differendi ratio non ita recedit à scopo veritatis. Nam quo loco dictum est, *Et fecit Deus hominem, Ad imaginem*

*λειτουργικὰς δυνάμεσιν.

ginem Dei fecit eum.)ibi expreſsè poſitum eſt verbum ἐποίησεν, id eſt, fecit: iam verò deinceps quando de corporis ſubſtantia ſermo eſt, verbum infert hoc, ἔπλασε, id eſt, formauit, finxit, plaſmauit. Regius namq; Pſaltes hoc eſſe diſcerniculi inter facturam & formationem edocuit ſuo illo verſiculo, *Manus tuæ fecerunt me, & plaſmauerunt me.* Fecit vtique interiorem & arcanum hominem: plaſmauit ſiue finxit hunc externum. Congruè enim ad cœnum ſiue lutum plaſmatio aut figmentum refertur, vt factura ad imaginem. Caro *igitur formata quidem eſt: anima autem facta. Superiore igitur loco quum de ſubſiſtente dixerit animæ natura, reliquum erat nunc vt de inſtitutione formationéve corporis nobis ediſſereret. Penes te quoq; & hanc ſepone rationem. Quænam illa eſt altera? Nimirum hæc: Quædam enim conciſiùs loquens ſcriptura, contrahit in compendium: quædam contrà iuxta quem facta ſunt, modum nobis tradit explicatiùs. Sanè ſuperiùs dictum eſt, quia fecit: hic, quo illum pacto fecerit. Si enim velut obiter & vtcumq; dixiſſet hominem factum: in animum tuum potuiſſet irrepere cogitatio factum eſſe hominem ad eandem formulam, qua & pecora, beſtiæ, plantæ, denique fœnum. Quò itaque auerſere ac defugias iſtam indolem animantium rationis expertium natura ad affectiones propendentem: memoriæ prodidit ſcriptura, Deum circa te eſſe vſum diſcreto ab illis ac peculiari artificio. *Accepit puluerem de terra.*) Dixit illic, quia te fecit, hic vt te fecerit, indicat. E terra ſumpſit puluerem, ſuiſque te manibus effinxit. Mentem huc mihi aduoca, & vt ſis formatus, vide. Ad hanc naturæ officinam animum aduerte tuum. Quæ te excepit formandum manus, vtique Dei eſt. Corpus iſtud Dei formatum manu prouide, nulla vt vnquam piaculari improbitate defœdetur, ne qua contagione immutetur peccati: nequando è manu Dei contingat excidere te. Es vtique vas ſolerti effictum ac prouida Dei manu, affabrè factum à Deo: gloriam repende factori. In hoc enim vnum factus es, te vt habeat ſuæ gloriæ accommodum & vtile organum. Quin & vniuerſa hæc mundi moles, perinde eſt ac liber literis exaratus palàm conteſtans ac deprædicans gloriam Dei, illiuſque auguſtiſſimam maieſtatem, arcanam alioqui & inuiſibilem abundè enuntians tibi intellectili creaturæ, quatenus ad cognitionem attinet veritatis. Dicta igitur fac, tenaci mandes ac fideli memoriæ. *Et benedixit eis Deus, & ait: Creſcite & multiplicamini, & replete terram.*) Incrementum duplex: corporis vnum, alterum animæ. Sane anima creſcit, dum quotidiana progreſſione ſe ad perfectionem promouet, præſidio adiuta diſciplinarum. Creſcit & corpus, dum ab exigua maſſula progreditur, ſeque attollit ad iuſtum & competentem ſtaturæ modum. Illud igitur, Creſcite, brutis quidem animantibus dictum eſt iuxta perfectionem corporis, tantiſper dum id ſe ſurrigit ad menſuram ſtaturæ ſibi natura præſcriptæ. Nobis porrò dicitur, Creſcite, ratione inita interioris hominis, qua ſe promouente rectà ad Deum contendimus. Iſtiuſmodi erat Paulus, qui dum adniteretur, proque virili ſe extenderet in anteriora, eorum quæ erant à tergo obliuiſcebatur. Hæc ea auxeſis eſt ſpiritualis & diuinæ contemplationis. Pietatis redintegrandæ ratio, ipſa inquam extenſio in hoc ſita eſt vt ad ampliora iam quæſitis quotidiana progreſſione nos extendamus: nimirum vt eo quidem quod aſſecutus iam es, è memoria ſublato, id demum perſequare pro virili quod ex perfectæ pietatis cumulo agnoſcis tibi deeſſe. Talis & Iſaac erat, de quo celebre illud elogium proditum memoriæ eſt, quia promouens gradum in ſublime attollebatur, *donec magnus effectus eſt.* Non enim deſiit aliquando ſuccreſcere. Neque quòd in ſtadio virtutis aliquouſque promouiſſet, deſedit cunctator: quin is potiùs iugi & intenta progreſſione procedebat. Ad obeunda virtutis opera ſe contulit. Et quidem ad † temperantiam prouectus eſt gradu impigro. Ad iuſtitiam pertigit. Ab hac ad virilem & heroïcam fortitudinem peruaſit. Ad apicem denique ſummum totius boni his auctibus iuſtus continenter progrediens ſublimatus eſt. *Creſcite* igitur.) Sed quo incremento? nimirum perfectionis ad Deum rectà prouehentis incremento, quod interiorem hominem moderetur & ornet. *Multiplicamini,*) Eccleſiæ benedictio hæc eſt, vt ne in vno aliquo vis efficax verbi diuini finem capiat aut circunſcribatur: magis verò in omnem ſeſe effundat terram ac euulgetur Euangelium ſalutis. MVLTIPLICEMINI.) Quinam? qui per Euangelium generamini. REPLETE *terram.* Bonis operibus carnem hanc vobis in miniſterium collatam ſuffarcinate. Oculus rerum honeſtarum & apprime decentium aſpectu exſatietur. Manus ne cunctetur explere ſe operibus bonis. Pedes ſe ad interuiſendos ægrotos impigrè promoueant, & ad ea ſe conferant gradu concito, quæ adire conueniet. Membrorum denique concinnus & pulcher ordo his ſe operibus referciat, quæ mandatis legis diuinæ reſpondeant, nimirum hoc indicat, replete terram. Voces quidem hæ vel brutis communes ſunt, iure tamen quodam ac peculiari eas nobis aſciuerimus, ſi quando illarum vſum tranſcripſerimus ad animam quæ ſecundum imaginem Dei creata eſt, & ad rationem, qua inſigniuit nos & honorauit Deus. Et quidem illa augeſcunt incremento, ſed corporis, nos ſpiritus: Implent illa terram numeroſa multitudine, nos nobis coniugis vice coünitam terram hanc, corporale videlicet obſequium complemus fertili copia bonæ operationis. *Ecce dedi vobis lignum, quod habet fructum in ſemetipſo vobis erit in cibum.*) Nihil neglectim aut perfunctoriè prætercurrat Eccleſia, quando nihil horum non legitimum eſt. Non dixit, dedi vobis piſces in cibum. Dedi vobis pecora, reptilia, quadrupedia. Neque enim in eum vſum hæc creaui, inquit, verum primaria illa legiſlatio eſum indulſit fructuum. Neque enim dum paradiſi domicilio cenſebamur indigni. Hic proinde myſterij quiddam occultioris deliteſcit. Nobis enim in commune cum feris, volucribus cœli, denique cum vniuerſis terræ beſtiis collatus eſt fructuum eſus, gramen quoque, quum interim paucas ferarum liceat videre ali fructibus. Nam quo tandem fructu ſe paſci panthera ſuſtineat? Quis fructus cedat leoni in cibum? Attamen feræ iſtæ tantiſper dum iugum legis naturæ paſſæ ſunt: vitam tolerabant eſitatione fructuum. Homo autem ſimul vt præſtitutum ſibi traducendæ vitæ prætergreſſus eſt canonem, & limitem præfinitum tranſcendit, quumque mox à diluuio prænoſſet Dominus homines nequaquam ſibi ab inconceſſis temperaturos, indulſit quouis veſci. Omnia hæc, ait, quaſi holera virentia comedite. Per hanc nobis indultam conceſſionem & animalia quæque parili libertate donata ſunt quiduis impunè edendi. Ex eo iam tum ac deinceps crudis leo veſcitur: vultur hianti roſtro internectiuum cadauer affectat. Neque enim vultures mox à cæterorum animalium creatione, quaquauerſum ſpectabant terram. Nullum enim eatenus vſquàm comperiebatur morticinum eorum quæ à Deo aſſignata fuerant & facta, quo ſe nutricarent vultures. At ne id quidem ſinebat natura in ſuo tum conſiſtens vigore. Non item venatores conficiundis feris operam dabant: neque dum id ſtudio erat hominibus: cùm nec feræ lanienam exertis in homines dentibus exercerent, vt quæ necdum eſſent crudiuoræ. Inoleuit dein ex more vulturibus conſuetudo, penſum vitæ vt ſibi parent ex morticino quopiam cadauere. Quare cum nuſpiam locorum eatenus eſſet cadauer, nullo dum ex loco graueolens ſpirabat odor, necdum vlla eiuſmodi eſca explendis iſtis idonea vulturibus: ſed cygnorum in morem, indiſcreta erat & eadem omnibus viuendi ratio. Pratenſes tantùm herbas animal omne ſibi attondebat ac depaſcebatur. Eius rei inſigne & in canibus liceat videre. Dum enim ſtudent ſibiipſis mederi: hos identidem videas depaſci gramen: non quòd cani paſcendo conueniat gramen, ſed quia citra operam humanæ inſtitutionis, doctrice tantum natura, ad id bruta profugiunt, quod ſubodorantur ſibi vſui futurum. Velim reputes tecum, iſtiuſmodi fuiſſe tum animalia (quæ hodie vides cruda carne veſci) vt vi imaginatiua apprehenderint herbam omnem fœnaceam ſibi collatam in cibum, ac proinde nihil inſidiarum in ſeſe moliebantur. Cuiuſmodi enim ſpes eſt futuram olim rerum redintegrationem: talis *modi fuerunt res cunctæ initio primæuæ generationis. Reuocandus enim homo eſt in gradum priſtinæ conditionis: ſi modò à ſe priùs improbitatem amolietur, ſi multiuarias vitæ iſtius deciduæ curas abiecerit, animam denique ſi ſeruili

Pſal.118.

* ἐπλάσθη ἡ σάρξ, ἐποιήθη ἡ ψυχή.

Ratio altera explicatior.

Simile quid dam de B. Antonio anachoreta Athanaſius Alex.

Creſcite. Incrementū animæ & corporis.

Philip. 3.

αὔξησις *augmentū, acceſſio, incremētum.*

Gen.26.

† σωφροσύνην, δικαιοσύνην, ἀνδρείαν.

Θεολογία.

Caro, Oculus, Manus, Pedes.

A diluuio primum eſt conceſſus carnium eſus. Hic quiddā deſidero in exemplum.

ἄγρωστιν.

* διὰ τὴν τοιαύτην *ſimilitudinem dicunt, non comparationem.*

seruili iugo rerum temporalium emancipatam suæ libertati restituerit. Isthæc omnia à se vbi depulerit, ad eam licebit recipere se vitam, qua in paradiso degitur, illam dico vitam nullis carnis seruientem affectibus, liberam prorsus; cum Deo congredientem, angelorum prægestientem contubernio. Sanè hæc non eò mihi dicuntur, quod vsum istiusmodi alimoniæ ademptum cupiam, quem Dei benignitas nobis indulsit: quin vt declarem potiùs, quàm beata fuerit, quamque fœlix ineuntis illius primùm temporis conditio. Qualis erat tum vita? Vt nullius prorsum rei inops? quàm paucis, quamque parabili contenti viatico abierunt homines, quod ad rationem traducendæ istius vitæ? Quo nunc pacto author mali, peccatum nobis hanc multiuariam inuexit viuendi rationem? Veris enim paradisi delitiis simulatque excidimus, has planè fucatas, & quæ nihil habeant synceræ voluptatis ipsi nobis excogitauimus. Quando non iam datur vitale illud lignum ante ora tueri, neque illius eximiæ pulchritudinis sinimur spectaculo perfrui: in qualemcumque oblectationem dati sunt coci deinceps, pistores, multimoda item excogitatio cupediarum & suffituum, aliorumque eiusmodi in qualecumque solamen nostræ è paradiso miserabilis ruinæ. Ita enim qui ægrotant, si quando per inualescentem morbi acrimoniam incommodè capiunt fructum ex edulio consueto idque fit stomachi deiectione: alia quædam odoramentis & id genus condituris confecta, manuque exhibita medicorum sumunt. Nam quando in istis collapsa est appetitio solidioris edulij, quæ talium debilitatæ naturæ consentiunt, comminiscuntur hi & excogitant, qui infirmorum sensibus norunt indulgenter obsequi atque inseruire. Etiamsi nunc quoque imitari velimus eam quæ in paradiso obseruata fuit, vitam: vitatis illecebris eduliorum tot adeò materiis concinnatorum, ad illam frugi ac parabilem viuendi formulam pro virium modulo nos ipsos reuocamus, contenti ad vitæ istius fulcimentum, vsu fructuum, seminum, & eorum quæcumqne lignoso putamine circumuestiuntur, cuiusmodi sunt nuces, poma, castaneæ. Quicquid hæc præter se obtulerit: ab vsu nostro vt non necessarium submoueamus. Et quidem horum nihil execrabile ducimus aut abominandum in eius gratiam qui condidit: nec tamen eadem expetenda veniunt, vt ne sint carni fomes voluptatis. *Et requieuit Deus die septimo ab omnibus operibus suis.*) Hic sanè respondeant arithmetici, & qui ad parandam eiusmodi rerum cognitionem tantum otij detriuerunt, qui passim ostentant & obtrudunt eximiæ cuiusdam sapientiæ loco huiusce rei peritiam: qua ratione senarius iste numerus congener sit mundi creationi, quidve cum mundo affine habeat. Est enim prole prægnans multiplici. Nam species numerorum quum ex se tam multas gignat, partibus tamen quibus constat, perfectus est. Pleraque insuper alia quæcunque de senione arithmetici enarrant in suis illis disceptationibus scholasticis. Si cui ad hæc expendenda suppetit otium: licebit hæc secum vt admurmuret. Rursus dicant & de septenione, quòd is sterilitatis infœcundæ sit. Nec enim aliud quicquam septenio ex se gignit, at neque ab alio generatur. Proinde sermonem hunc vt ne in tot adeo species materiásve cogar diducere: velut excursim hac ad vos relegata disceptatione, ad ea quæ animis vestris gratiora fore confido, me conferam. Porro si quis contendet penes se esse qualemcumque horum peritiam: velim, is sibi persuadeat *apud nos quoque repositum esse eiusce artis thesaurum. Quare si quid in se arithmetice continet eximium: vtique eius semina hic etiam suppetunt. Nec interim nobis quicquam arrogamus aut gloriamur: quod hæc è mundi sapientia profecta sint, aut certè quod ad eam faciant sapientiam quæ è mundo corriuata est. Qui enim talia studiosè consectantur, simulatque nonnihil hinc furto suppilarint, suis id infarcientes libellis, quasi quiddam magnum scripserint, insolescunt & supra modum gloriantur. Quò igitur declaremus ea demum nobis aspernabilia videri, quorum cognitio tantopere ab istis expetitur: rationem quæ hisce de rebus reddi poterat, silentio prætercurremus. Simul his adde, quod rerum eiusmodi speculatio populo sit captu perquàm difficilis: quum interim Ecclesia non huc cogitur, vt eos excipiar sermones qui auditoribus sint admirationi: veriùs cupidè quærit earum solutionem propositionum quæ suæ possint ædificationi commodare. Sanè dies septimus, nempe sabbatum honori olim fuit. Apud Iudæos enim septimus hic numerus erat honore venerabilis: in quo quidem † scenopegiæ, tubarum celebritas & dies propitiationis. Apud illos item annus septimus remissionis dictus. Totos etenim annos sex, agricolationem vt exercerent, istis licebat: at septimo his abibant contenti, quæ suapte sponte gignebat humus. Promissionis terram quum isti incolerent, annos sex Hebræus seruiebat: septimo sinebatur abire liber. Apud hos soluta captiuitas est anno septuagesimo. Ad nostra deinceps transcendamus. Ait Scriptura: *Septies cadet iustus, & resurget.* Hoc pacto hebdomadem dierum conciliemus, & nos in vnum: A generatione hominis septimus mortem non vidit, Enoch, mysterium Ecclesiæ. Septimus ab Abraham Moses legem accepit. Enmutatio vitæ, iniquitatis resolutio: introductio iustitiæ, Dei aduentus: in mundum inuecta est atque introiit disciplina, & eorum quæ agenda sunt, subiit legislatio. Septuagesima septima generatione ab Adam se conspicuum mundo exhibuit ac visendum Christus. Nouit & Petrus mysterium septenarij, dicens: *Quoties peccabit in me frater meus, & dimittam ei, vsque septies? Respondit Dominus: Non dico tibi vsque septies: sed vsque septuagies septies.* Mysterium septenarij aliqua ex parte intellexit Petrus. Nondum tamen exactè didicerat, vt qui discipulus adhuc esset: vsque septies: At ne doctor quidem recessit à septenione. Præut sciuit, dicebat discipulus: supergressus est discipulum opulentia pietatis Dominus. Quoties peccabit, & dimittam? Quidni dixit: vsque sexies, aut octies, sed vsque septies? Cur non item Dominus: vsque centies & centies, sed septenionem multipliciter auxit? Et quidem Petrus non de alio quoquam numero rogauit: neque Dominus canonem prætergressus est septenarij. Petrus videlicet obseruauit hunc esse antiquariæ traditionis canonem, septenionem in se complecti sacramenti alicuius significationem, nempe remissionis peccatorum, perfectæ quietis & recreationis, cuius signum sabbatum est, dies à mundi generatione septimus. Petrus quidem septies: Dominus verò, septuagies septies. Peccata puniuntur septies. Eumne in modum omnis qui occiderit Cain, septenam persoluet vltionem? Illic non octo, sed septem. Parumper opperitor, & mysterium apprehendes. Septies punitur primum illud peccatum. Secunda cædes Lamech. *De Cain* enim expetita est *vltio* septies, verùm *de Lamech septuagies septies.* Enuides, quòd Petri septena remissio respondet vltioni Cain: cùm interim dominica condonatio, septuagies septies vltioni septuagies septenæ respondet de Lamech sumptæ. Quanta fuit offensio, tanta & condonatio. Vbi modicum peccatum, ibi & modica remissio. Cui remisit modicè, modicè & diligit. *Vbi abundauit peccatum, superabundauit & gratia.* Quod igitur illud est mysterium? Octaua dies, seculum illud dicitur, nimirum iudicij, in quo peccator, septies: & qui supra modum peccator est, punietur septuagies septies. Iustus itidem septemplici honore potietur: qui excellenter iustus est, honorabitur septuagies septies. Et quidem nunc Dei erga nos benignitas ænigmaticis præludionibus subindicat, quæ futura olim sunt: tum ipso nimirum præsente, nulli non perspicuè veritas inclaresçat. Hæc enim quo quisque præmio dignum se exhibuerit, nihil obscurè est ostensura. Dominus igitur hic per confessionem ac pœnitentiam placatus, septuplam retributionem peccatoribus debitam remittet. Quare cùm dies ille formidabilis ac terroris plenus minimè nos lateat, cùm ipsi certò nouerimus in eum diem repositam esse peccatoribus retributionem: mercedem quæ ex æquo responsura sit & admetienda qualitati delictorum: præoccupatione condignæ pœnitentiæ commissa diluamus, quatenus multiplicem ac doloris plenam promereamur illic effugere retributionem. Dicamus igitur nonnihil de die septimo illius octauæ in qua consummationem accipiet seculum hoc. *Et requieuit Deus ab operibus.*) Eorum quæ in mundo fiunt operum nihil eo die tum erit. Nullæ deinceps celebrabuntur nuptiæ, nullæ commutanda-

παρὰ τῶν ἐκλιρῶν δεξιώσεις.

* παρ' ἡμῖν.

† σκηνοπηγίαι, à tigendis tabernaculis.

Prou. 24.

Matth. 18.

Gen. 4.

Rom. 5.

rum

rum mercium nundinationes, non item exercebitur agricolatio. Terram enim omnem terror vndique occupabit. Angore & horrore corripietur omnis creatura: sudorque anhelus & inexplicabilis coorietur. Ipsi etiamnum iusti prætrepidi & anxij pro sententia quæ tandem proferetur. Abrahám & ipse tum aderit non sine agonia: non quasi veriturus, ne in gehennam condemnetur, verius quémnam inter iustos sortiturus sit ordinem, primúmne, an secundum, vel tertium. Veniente è cœlis Domino, disrumpentur cœli. Quantum obtineat Christus potentiæ, colliquescet ac reuelabitur. Creatura omnis intremiscet. Quis non trepidabit? Ne angeli quidem sine timore sunt futuri. Ipsi quoque sistendi sunt, non quasi rationem Deo reddituri. Attamen Domini apparitio tanto splendore gloriæ illustrabitur, vt tremorem sit iniectura omnibus. Non audis Esaiam dicentem: *Si aperueris cœlum, descendente te tremor apprehendet montes.* In eo Christi aduentu mare concrescet gelu, operis omnis vacua erit creatura, mortificata erit & natura. Rapientur tunc iusti, tunc iustis nubes erit pro vehiculo. Angeli tum se iustis addent comites ac duces. Iusti quasi stellæ splendiflui assumentur in cœlum. Contrà, innexi vinculis peccatores, suorumque mole peccatorum quasi compedibus astricti, quorum sibi pessimè conscij erunt, deorsum sident ac præcipitabuntur. Illa ergo hebdomas figuratè per hanc signatur: *Et requieuit Deus die septimo ab omnibus operibus.*) Quæ præsentem concernunt vitam anxiæ admodum curæ, illo die prorsus intercipientur. Concupiscentiæ iuueniles & inconsultæ conquiescent ac sopientur. Nullum iam de nuptiis propositum, nemini curæ tum erit propagatio liberorum, de congerendo auro nullum anxia cura premet. Sui tunc obliuiscetur auarus marsupij. Qui luculentum & latissimè effusum possidet peculium, obliuiscetur terræ. Qui perditè & vsque ad insaniam, gloriam deperit: tunc eius obliuiscetur: Horum omnium memoria ex animo concidet & obliterabitur. Corripietur enim anima terrore ingenti, certò sibi proponens impendentia mala. Omnem enim cogitationem diutius licet, animabus nostris, immanentem, istisque affectibus obnoxiam à sua sede depellet timor & profligabit. Vbi enim Dei timor, ex eo mox animo omnes se propripient vitiosi affectus maculæ. Hæc dies septima illius septimæ est typus. *Accepit igitur Deus pulueremde terra.*) Non hic mundi generatio exactam accepit perfectionem, neque vt nostra enarratio subtexeretur, series consequentiæ intercisa est. Dictum enim est, quia Deus fecit hominem, dein requieuit ab omnibus operibus. Cumque induxisset otium, iam quo pacto fecerit, his docet verbis: *Accepit Deus pulueremde terra.*) Audisti nomen χοῦς pulueren? Hinc erudire & esto intrepidus. Nullius deinceps accipito personam. Quid magni de te tibi promittis, quídve insolescis? Cogitationes quæ cordi inserunt tumorem, flammamque accendunt elationis, si quando te adorientur: fac, creationis huius tuæ vt memineris. Quo tandem pacto creatus es? *Accepit Deus pulueremde terra. Et* *formauit Deus hominem.) Quo demum tempore tui obliuisci poteris? Tui tum obliuiscêre, cùm te è terra submoueris. Quòd si à terra ne momento quidem te subducis (coaluisti enim terræ & concreuisti, super terram ingrederis, acquiescis terræ, teque in ea oblectas, delitigas pro terra, quicquid denique facias, sit id magnum aut certè perexiguum, id omne in terra facis) nimirum è vicino habes quod te tuæ commonefaciat humilitatis. Vnicuipiam es iniurius & incandescis? Vnde tibi ira hæc impotens? Ignominia te asperfit aliquis? Non sustinuisti audire: Ignobilis? Dicto hoc ocyùs acriore ira efferbuisti? Quàm quæ audisti, atrociora contendis regerere? Demitte oculos, & conquicuit indignatio. Inspecta humo fac tecum reputes, me qui è terra factus sum, dixit ignobilem: minus obiecit, quàm ipse sum. Neque enim exprobrauit terram, è qua sumptus sum: sed hominem, qui me genuit. Vnus quiuis homo animatus quanto est terra præstantior, quæ proculcatur pedibus? In eam mihi antiquam matrem, nempe terram, intendo oculos, quo fit, vt non iam contumeliæ loco habere debeam quod è seruo sim prognatus. Honoris enim est, quod factus sum hac anima insignis & cohonestatus. Existimat autem is se atroci affecisse me contumelia nescius quantò per eam plus mihi conciliauerit honoris. Meæ enim conscius naturæ, quis sim probè noui, simul & vnde sim. Ad eam considerationis formulam si factos nos esse de terra meminerimus; humilis hæc & deiecta de nobis cogitatio nullo vnquam tempore sinet iræ impetum plus æquo excitari. Rationem itaque tuam adiutet & auxilietur terra ipsa nusquàm non præsens, téque primigeniæ originis commonefaciens. Ad nescio quam vilem concupiscentiam si continget excurrere te: fac, subeat mentem tuæ hinc emigrationis articulus. Horam tui corporis in terram resoluendi si ad mentem aduocaueris: momento sedabitur eiusmodi malesuada & vesaniens concupiscentia. Terra es, & in terram abibis. Cogites velim membra hæc tua quæ nunc velut subsultant ardore accensa libidinis, post aliquantum desitura esse, ipsis nimirum dissolutis membris & in terram resolutis. Fac naturæ memineris, & ecce omnis illa ad improbitatem sectandam affectio pessum iit. Iugis hæc cogitatio salutare * quoddam amuletum est, aduersus quodcunque peccatum. *Formauit Deus hominem puluere è terra accepto.*) Eximiæ laudis est humilitas, hæc quoque congener nobis & consentanea naturæ commonitio. Si quidem dixisset Moses: Formauit Deus hominem particula quapiam è cœlo sumpta, id quando contemplari voluissemus, vt submoneremur humanæ conditionis ac naturæ? En suppetit & ad manus est: quod nos vltro moneat, quàm nihili sumus, atque id adeò ex his est quæ vel calce proterimus. Demitte in terram oculos: dein attende, quòd ex re quapiam isti terræ congenere & affini, nempe vili ac reiectitia efformatus es. Quid aspernabilius esse possit, quàm nos ipsi? Quid nobis occurrat dignius, quàm vt nos humili deiectione exinaniamus? Vidisti nescio quem sibi magnopere placentem? veste amictum veluti floribus interstincta & variegata? protendentem manum anuli fulgore splendicantem? præferentem orbicularem anuli palam pretio sanequam ingenij concinnatam? adeo vt hoc nomine talis in immensum glorietur? Qui amiculum gestitet sericis filis detextum? Quem numerosum comitetur famulitium? Qui diffusione comæ laxioris, & quidem flauæ atque artifici studio depexæ sibi placeat? circunferat aureos torques? qui sessitet in argentea cathedra? qui incessum norit gressu glomerare superbo? qui velut è sublimi edat vocem? qui insolescat ob famulorum assentatorúmque numerosum gregem, quos qui eiusmodi sunt, in suum adsciscunt famulitium? ob lautitias opiparæ mensæ? propter salutatorias voces, quas isti circa forum apprecantur & exhibent omnes, qui è subsellijs passim assurgunt, quique contendunt primi vt excipiant venientem, progredientem honoris causa comitentur & deducant feruligeri lictores? Hos tu principes siquando assonante præconis voce progredientes conspexeris: hos inquam, vbi videris huic nescio cui terrorem incutere, cæsim alterum exscalpere, illius publicare opes, alium morti addicere, nihil eorum quæ videris, formides: eorum contemplatione quæ fiunt, ne te perterreatis, cuius hæc fiunt imperio, nulla per hæc imaginatio demutet tibi aut nouet mentem. Tum mihi ad mentem reuoca: Quid illud? Deum fecisse hominem, puluerem è terra. Si quidem aliud aliquid est, id tu timeto. Quòd si puluis è terra sumptus, contemnito. *Et formauit Deus hominem.*) Vox, formauit, non continuò actionem vllam subindicat Dei circa hominem effingendum ab arte quapiam proficiscentem. *Formauit Deus.*) Itane formauit, vt figulinaria arte fingi solent lutea? vt qui conflant æs? Effigiatio statuæ pariter & gypsi quandam præferunt imitationem, sed superficie tenus. Contemplatusne es statuam, vt stans suam quandam spirat natiuam indolem? putà, si militis est, ipso vultu exprimit animi excandescentis & concitati ferociam: contrà, affectionem muliebrem, si tamen æs est figuratum in mulierem: siue quiduis aliud ars potest imitatione inducit ac repræsentat eius mores atque habitum; ad cuius est effigiata characterem. At non talis est Dei conformatio. Sanè formauit hominem, sic vt illa eius opifex & rerum creatrix actio ad intimarum vsque partium profunditatem progrediens ac penetrans organa corporis omnia solertissimè absoluerit,

Isa. 64. secundù LXX

τὸν ἄνθρωπον *suppositi tertiij est pro* χοῦν.

* ἔπλασεν.

* φυλακτήριον.

Si otij liberioris tantum superesset, quo fretus demonstrare queam corporis humani constitutionem: nimirum ex teipso docereris, quàm prouida fuerit circa te, quámque solers Dei sapientia. Minor quidam mundus re ipsa est homo: quare nihil indecorè factum putem ab his, qui hominem hac exornarũt celebri & honorifica appellatione. Quantum impensum est operæ rei huic vni, quótve conscripti libelli? Extant de hominis natura medicorum quæstiones, eorum item obseruationes qui de gymnastica corporis exercitatione præcipiunt. De Analogia quoque, rursus de concinna membrorum inter se symmetria. Denique, de opimando corpore siue augenda carnulentia. In vnius humani corporis absolutam formationem conspirant hæc omnia. Vnde mihi tantum affluat eloquentiæ flumen, vt ad amussim expromere queam quæ in se complectitur vna illa vox ἔπλασε formauit, finxit? Nam quę protrita sunt & ad manum cuiuis exposita, nimirum intelligis vel me tacente. Formauit Deus hominem rectum. Hanc tibi Deus præter cætera animantia eximiam & peculiarem indidit formam. Quid ita? Sanè prænouerat se tibi collaturum eximiam & insignem prærogatiuam efficaciter agendi. Cætera quidem animalia dicta sunt, βοσκήματα, id est, pascua pecora, & ad quæ natura ea composuit, ad hæc quoque propendentem sortita sunt corporis molitionem. Vt herbas depascatur & attondeat ouis facta est: eóque caput acclinat ac deflectit in terram, vt spectet ventrem & quæ sub ventre sunt: quando in hunc scopum, fœlicitatis illorum exitus conspirat, pastu vt exsatient ventrem ac voluptate. Homo non item. Nec enim oculos in ventrem demittit. Ipsi etenim caput est spectans in sublime, quò cœlestem illam suam cognationem agnoscat & contempletur. Oculi nequaquam terræ innuunt. Caue igitur, quicquam designes quod generositati tuæ repugnet naturæ. Terrena hæc ne circunspicias, sed cœlestia: vbi Christus est. *Si consurrexistis* enim, ait, *cum Christo: quæ sursum sunt, quærite, vbi Christus est.* Hac enim conditione & lege formatus es. Tui corporis effigies rudimentum quoddam est, quo docearis ad quem sis finem conditus. Vt Deum contemplêre, factus es non vt humi erepat vita tua, non vt pecudum ritu voluptate perfruaris: veriùs vt ad normam & institutum cœlestis vitæ tuam ipsius componas. Et hac gratia non inscitè dixit sapiens Ecclesiastes, *Sapientis oculi in capite eius.* Cuiusnam oculi non sunt in capite? Atqui hic, in capite, hoc est, vt ea contemplentur quæ in sublimi sunt. Nam qui non ad bona quæ in sublimi sunt, sed quæ in terra, respectat: is vtique defigit detrahítve oculos in terram. Oculi sanè isti orbiculares capiti insident in humeros reclinanti. Et ne humeros quidem ingreditur aut init prorsus, vt ne depressius sit atque humile, sed collo quasi fido cuipiam fulcimento adnititur, séve acclinat, caput in sublimi consídens. Oculi porrò gemella acie constant. Dic tu mihi, non vnus suffecisset? Atqui duo succedaneis ac mutuis officiis se suffulciunt: adeò vt si vnum contingeret intercipi ac perire, huic alter sit solatio. Iam verò vis visiua quæ ab vno proficiscitur, debilior est. Sanè aquæductus è duorum in sese concursu & commissura fontium prosiliens, tantò fortiore scatebra profluit. Visus itidem ab oculo progrediens vbi quidem ad nasi interseptum pertingens conquiescit, ibi tum vtrinque se inflectens in vnum permiscetur. Quasi enim elices quidam aquarij, vis hæc visiua ab vtroque progreditur oculo, hinc hæc, illinc illa. Vtraque tamen eminus commissura coit ea vis in vnum: vnita fortius inualescit. Quo argumento vnionem fieri deprehenditur? Non vides & quæ proxima sibi astant, senes cernere non posse? Nam quando vis illorum visiua debilis est diuisa: ne id quidem videt, quod prope est. Verum vbi oculorum consertio fit, quasi si te cernente quædam contingat inundatio, sensibilium tunc apprehensio fortior redditur. Quot muniunt oculum * custodiæ? Est illi interior tunica, nec abit ea contentus. Non enim vna crassiuscula esse potuit. Alioqui crassa si esset obuelaret oculum. Eam rursus † transparentem siue pellucidam esse oportebat ac leuem. Vna igitur est oculo tunica & ea pellucida, est & altera gracilis. Tertia quidem crystallo assimilis, Quarta, verò corneam speciem præfert. Quæ extimam oculi partem protegit, fortior est: interior autem quò minus transitum abarceat, rarior est siue gracilior. Tertia dein tunica chrystalloeides in se retinet rei visæ imaginem simul & tralucidam perspicuitatem. Iam verò * palpebra oculo prætexitur, vt illi quędam sit protectio tutelaris, velamen & integumentum, quasi-que oculi domicilium, atque propugnaculum. Manus vtique potuisset obtegere oculum: atqui priùs affectio quæpiam anteuerteret oculi aciem obtundere, quàm eoulsque pertingat manus. Nunc verò illi adiacet palpebra supernè impendens, quæ simul vt noxiæ aliquid sensit, mox oppandit velamen. Quare & pupilla sub expasso velo desidens difficiliùs inuaditur. Inter membra hoc vnum tangi se aut palpari non sinit, nempe oculus sub palpebra quasi velo quopiam delitescens. Pilorum aciculæ circumpositæ. Quid ita? vt inter se conserantur iustiùs & applicentur exactiùs palpebræ, superior ad inferiorem. Quasi enim quædam ligamenta sunt pili palpebrarum inter sese implexi & interserti. Ad hoc accedit, quòd animantium quæque minutissima procul à se submouent, nec puluerulentam vllam materiem aut scobinam sinunt adire propiùs oculi pupillam, quæ alioqui poterat ab omni parte reddi obscurior & induere caliginem. Per eiusmodi palpebrarum pilos peculiaris quædam & accommoda munitio nos vndique cingit, simul quidem per eam nobis delineationem, gratuitum decorem indulgens, simul etiam non mediocre emolumentum suppeditans custodiæ tutelaris. Supercilium item quod supernè prætexitur prominétve oculis, est ipsis propugnaculum peculiare & penè domesticum, vt aciem visiuæ potentiæ rectà intendat ac moderetur. Quæ dicti istius euidens probatio? Si quid vnquam collibuerit contemplari longiùs à te disparatum, manum supernè obtendis in concauum contractam supercilijs. Id cur ita fit? Nimirum vt ne digestio oculi in sublime spectantis nullo suo fructu sparsim se effundat: quin imò vt manu prætenta dirigatur, & rectà impellatur in rem sibi obiectam, ac proinde ipsa oculi acies ad videndum disponatur pleniùs, cùm ipsa visiuæ potentiæ traiectio dirigatur obiectu manus prætentæ. Quare & supercilia simul quidem aciem dirigunt oculi, & eadem opera sudorem ex immodico labore contractum non quidem sinunt influere oculis, nec illis proinde esse impedimento. Hac sanè gratia quasi muro quopiam communiunt oculos supercilia. Quis vsquam vinitor pulchrè adeò & omni ex parte possit suam excolere vineam aut superciliosa colle eam circundare, vt à quoquam haud facilè queat inuadi & neque lædi vlla incursione torrentium è finitimis locis alluentium, perinde atque Dominus sepimento superciliorum & quasi propugnaculo præmunijt oculos? Quam iucunda gratáque specie hunc nobis ab vna sanè commissura circunduxit ambitum, qui lineariter consertus naso conuisitur vtrinque partitus: ne quid negotij omnino aut molestiæ adire cogatur * agricola per sudoris defluuium hac illac decurrentis, neque is interim manum amoliatur à vite, detergendo sudori intentus, simul vt sudor ipse per suos destillet & effluat elices, per quos deriuandum iam olim statuerat opifex, ad partes nimirum quàm oculi sunt tantò minùs vtiles: simul etiam vt oculus sibi congenitæ actionis munus efficaciter obiret. Quòd si de ijs modò quæ clementissimi Dei benignitas nobis indulsit, pergemus edisserere: totus vtique dies hic nos deficiet. Cæterum ex vno hoc vos reliquorum omnium ipsi transsumite intelligentiam. Nos porrò necessario profectione ad iter contendentes comitemini precibus pijsque votis, quo ocyus vobis sospites & integri reddamur, & eorum quæ resident explicanda, debitam exoluamus enarrationem, eius comite gratia qui quæ circa nos sunt, cuncta dispensauit, suáque solius gratia nos condidit. Ipsi gloria in secula, Amen.

Colos. 3.

Eccle. 2.

ἐν δεδυκυίᾳ.

Simile elegans.

* φυλακαὶ hic pro mẽbranulis, palliculis siue tunicis oculi

χρυσαλλοειδὴς,

κερατοειδὴς, Lege Cœl. Rhodig. ca. 1. li. 16.

ἔμφασιν καὶ διαύγειαν.

*βλέφαρον.

κόρην.

ὀφρῦς.

*τῷ γεωργῷ. Perstitit in met aphora.

Homilia sancti Patris Basilij, *Cæsareæ Cappadociæ Archiepiscopi, de Paradiso.*

PLantauit Deus Paradisum in Eden, ad orientis plagas: & posuit ibi hominem, quem formauit.) Ad mentem aduocemus dignam

dignam hanc Deo plantationem, nempe paradisum: vt quæ nihil dedeceat incomparabilem & eximiam pulchritudinem talis ac tanti opificis. Superiore loco dictum est: educat terra herbam fœni, & lignum fructiferum seminificans semen faciens fructum. Hic paradisus si quidem lignis consitus esset vniuerso orbi communibus, vtique in primigenia illa generatione contineretur, nec hæ arbores quæ præsenti loco commemorantur à Deo in paradiso plantatæ, opus habuissent eximia hac & à cæteris selecta plantatione. Iam quidem tanquam inter vtrasque discrimen sit præter præinducta plantarum genera, scripturæ verbis docetur in paradiso arbores fuisse à Deo præcipua quadam & peculiari diligentia constitutas. Collatio. Nam quemadmodum hominem à cæteris animantibus discreta ac singulari dignatus est formatione: itidem & homini apparuit suaque condidit manu peramœnam ac delitijs omnifariam diffluentem mansionem, locum vtique omnem exuperantem creaturam, visenda pulchritudine suspiciendum & admirabilem, locum dico, prælustrem & spectatu dignissimum, & qui ob situs celsitudinem nulla sui parte vllas admittit tenebras, nulla tenebrescit caligine, quippe quem exorientium siderum splendor irradiat & vndique suo lumine circunfundit. Retinet hic peramœnam ac iucundissimam veris temperiem, lucidissimo collustratus & splendisuo aëre. ὡρῶν. Illic igitur plantauit Deus paradisum, vbi nulla esset vis ventorum, nulla tempestatum intemperies, nulla grando, nulla fulmina, nullæ procellæ ac turbines, non contorta ac violenta* fulgura, nulla hyemalis glacies, non veris humiditas, nec æstatis exæstuatio, nec autumni siccitas, sed temperata & pacifica inter se temporum consonantia, singulo quoque horum adornato propria amœnitate, cum nec præcedens à sequente quicquam insidiarum metuere posset: dum neque verno decori subsequens æstas noceret; neque æstiui vel autumnales fructus præ senio defluerent. Nam ita locum hunc constituit, vt satis alioqui illum anni singulæ tempestates circunlustrarent, imò præcipuis illum suis facultatibus stipantia ac communientia conferrent singula tempora, vernale, quod habet delicatum & iucundum: æstiuum esculenta in alimoniam: autumnale, hilaritatem: hyemale otium & quietem. Deinde vt terra esset pinguis, mollis, & verè fluens lacte ac melle, ad fertilitatem frugum accommoda, ac fertilissimis aquis irrigua, quæ profectò incredibilem quandam pulchritudinem exhiberent. Subtiles enim aquæ illæ ac perspicuæ, & multum quidem iucunditatis spectantibus conferunt, plus tamen vtilitatis. Prius igitur ipsum paradisi locum condidit capacem plantationum Dei. Deinde plantauit in illo omnifariam arborum pulchritudinem, quæ & gratissimæ essent aspectu, & iucundissimum sui exhiberent vsum. Quonam pacto patriam nostram conspectui tuo conspicuè proponere potero, vt te hinc ex isto reuocet exilio? Quòd si florulenta prata iucundissimum tibi præbent spectaculum: tantò hoc gratius velim animo imagineris. Rosa hic spinis est* coniuncta, externa gratia molestiam obtegens, & tantum non aperta nos voce contestans ac dicens: Quæ iucunda vobis sunt, ô homines, tristibus permixta sunt. Nam verè in humanis bonis ita comparatum est, vt nullum eorum syncerum sit, sed confestim lætitiæ & hilaritati conglutinetur mœstitia: coniugio viduitas: puerorum educationi cura & solicitudo: fœcunditati aborsus, vitæ splendori ignominia, prosperis successibus dispendia, delitijs satietas, sanitati infirmitas. Florida quidem est rosa, sed mihi tristitiam infligit. Nam quotiescumque florem hunc videro, peccati mei admoneor, propter quod terra, vt spinas ac tribulos proferret, condemnata est. Et hic quidem transitoria ac breuis momenti vernorum florum gratia adhuc desiderantes destituit. Nondum enim ab illorum collectione domum reuersi sumus, & ecce in ipsis adhuc manibus nostris constituti marcescunt: in paradiso verò florum splendor non est momentaneus, sed constantem habent iucunditatem, gratiosum & amabilem aspectum, numquam desiturum oblectamentum, insatiabilem fragrantiam, & colorum elegantiam refulgentem. Non dissoluunt illos impetus ventorum, non flaccefaciunt neomeniæ, non glacies horrida congelat, nec solis inflammatio torrefacit, sed flatus quidam moderatus tenuem & iucundam respirationem adfert, leuiter illos ac placidè adflans, ac indomabilem tempori gratiam ipsorum constituens & conseruans. Et ipsarum quoque plantarum venustas talis est, quæ conditoris opificium & plantationem deceat, siue sint sarmentitiæ, siue fruticosæ, siue vnistirpes, siue multiramæ, siue alticomæ, siue vtrinque florentes, siue foliis deciduæ, siue perpetuò foliatæ, siue foliis perpetuò destitutæ, siue semper floridæ, vel frugiferæ sint, vel infrugiferæ, cùm vsui destinatæ ac necessitati, tum ad oblectamentum conferentes, magnitudine ac venustate omnes eximiæ, opacæ ramis, vtrinque floridæ comis, fœcundæ fructibus, aliam atque aliam vtilitatem & oblectationem exhibentes. Nam quisque illarum fructus multum quidem habet elegantiæ & gratiæ: plus verò vtilitatis quàm oblectationis. Quomodo tibi delitiarum illarum excellentiam repræsentabo? Si contulero cum præsentis seculi delitiis: contumeliam illis potiùs ex collatione attulero. Aut quam tibi vel * ex imagine aliqua energiam ob oculos exponam? Omnia perfecta sunt, omnia tempestiua & matura, non paulatim accepto incremento adaucta. Non enim à flore ad absolutam maturitatem crescunt, sed proprio vigore naturæ illi effectus exoriuntur, non humanæ industriæ. Illic & auicularum omnigenûm sunt genera, quæ alarum flore, & natiua musica, admirabilem quandam per seipsas oblectationem offerunt spectantibus, ita vt per omnes sensus iucundè afficiant hominem, alia visu, alia auditu, alia tactu, quædam olfactu, aliqua gustu. Sunt illic & variorum animantium spectacula, quæ omnia sunt mansueta, omnia eorundem morum, quæ omnia & audiunt inter se & loquuntur sensatè. Serpens tum non erat horrendus, sed mitis ac mansuetus, nec terribiliter in telluris superficie veluti natans reptabat, sed sublimis & erectus pedibus insistens ingrediebatur. illic posuit hominem, quem formauerat. Alibi finxerat, illuc autem illum introduxit. Quemadmodum & luminaria fecit Deus, & postea in firmamento locauit, ita & hominem puluerem quidem finxit è terra, posuit autem in paradisum. Notandum verò, quod non dictum est, quem fecerat, sed quem formauerat. Quem enim fecerat, secundum imaginem suam fecerat. Is autem corporalis non est. Et quod corporale non est, loco non circumscribitur. Nam comitatur quidem quod factum est figmentum, hoc est, anima fictum corpus (Simul enim est quod compositum est) peculiariter tamen corporum est locus. Anima vero comes & consectatrix corporis in loco est, propter habitum quem habet ad corpus, non sua ipsius natura, locis in corpore circumscripta. Quid igitur? An exhilaraui te commemorata paradisi amœnitate, vel tristem reddidi magis corruptibilium collatione? Nam omnino animus sublimis & excelsus, ac cœlestia sapiens, vtpote conuersationem habens in cœlis, & ad promissorum supernam dignitatem suspiciens, cogitauit & cupidè expectauit aliquid vt audiret eorum bonorum quæ nobis sunt promissa, quæ *neque oculus vidit, neque auris audiuit, neque in cor hominis ascenderunt*. Si oculus non vidit, quis est qui hæc enarret? Si auris non audiuit, quomodo tua excipiat? Si in cor hominis non ascenderunt, quomodo illa mens nostra capiet? Neque corporalia abijcimus & spiritualia requirimus. Quemadmodum enim in lege & sensibilia erant: sed exemplaria illa esse fecit spiritualium: ita & paradisum corporaliter quidem consideramus, per allegorias verò spiritaliter interpretamur. *Plantauit igitur Deus paradisum in Eden versus Orientis plagas*. Nomina plantarum suppressa silentio sunt. Proditum verò memoriæ est quo sit loco plantata. *In Eden* inquit *plantauit*, hoc est, *in delitijs*. Nam *Eden, delitias* significat. Num vocat delitias eas, quæ per os ingrediuntur & ventri traditæ sunt, & quarum finis secessus est? An eas quæ pereunt, delitias tradidit? An hæc est gratia illa à Deo nobis data, saturitas ventris, & corporis lautitia, & animi diffusio voluptatem efficiens? Aut hoc vel dicere quidem pium est? Corpus enim abundè saginatum & anima illi immersa & ad peccandum procliuis facta compendium quoddam est ad lasciuiam & procacitatem, ac simul omnia ea quæ vetita sunt. Intelligemus igitur de delitijs Deo dignis, vt & plantationem

* πρηστῆρες non πρυστῆρες.

* παραπεπήγασι.

* ἐκ τῆς εἰκόνος.

τὸ ἀσώματον, τόπῳ οὐ περιγράφεται.

1. Cor. 2. Is. 64.

Accedit ad Allegoriam.

γνώμη.

tionem agriculturæ diuinæ competentem discamus. Quænam ergo delitiæ sanctis congruere poterunt? *Delectare,* inquit, *in Domino, & dabit tibi petitiones cordis tui.* Quoniam infinita est virtutis pulchritudo, à multiformi sapientiæ initium ducens, propterea scriptum est, quod plantauerit Deus paradisum, non ad Orientem, sed ad plagas orientis. Nam vnaquæque planta à Domino sata, propria luce ornata fulguris instar resplenduit. Illic sunt fluminis impetus, exhilarantis ciuitatem Dei. Alibi torrens voluptatum nominatur, nutriens & prouehens spiritualium plantarum venustatem, qui in sequentibus dicitur fluuius egrediens ex Eden ad irrigandum paradisum. Suprà dictum est quòd creaturas reliquas priùs absoluerit, ac tum demum hominem in principatum ac dominatum introduxerit. Hic verò per contrarium priùs formauit hominem, deinde plantauit paradisum. Huius sanè causa est illic quidem, vt in plenam domum induceret patrem familias, quem non inopem & indigum condiderat, postremo rerum largiretur copiam, hic verò profectus ac felicitatis absolutionem largitus, alibi creatum primum, tandem paradisi habitatorem constituit, vt cognita inter extrariam vitam & paradisi conuersationem, ex vtriusque collatione, differentia, cognoscas quidem pulchritudinis excellentiam, metuas vero & ruinæ iacturam. Vt verò intelligas plantationem manus Dei competentem, recordare eorum quæ in Euangelio discipulis à Domino sunt dicta. Videlicet: *Vos estis palmites, et pater meus agricola est,* vtpote ab illo plantati. Ex illa plantatione sunt, qui in domo Domini plantati sunt, & in atriis Domini florent. Et iterum in propheta: *Ego plantaui vineam fructiferam, totam veram.* Et imitator Christi audet ac dicit: Cooperarij Dei sumus. Dei agricultura estis. *Ego plantaui, Apollo rigauit, Deus autem incrementum dedit.* Et, Iustus assimilatur arbori plantatæ *secus decursus aquarum, quæ fructum suum dabit in tempore suo, et folium eius non defluet.* Et, *Iustus sicut palma florebit.* Et, *Vineam ex AEgypto transtuliſti, eieciſti gentes, et plantaſti eam.* Conare ergo per huiusmodi dogmata Paradisi acquirere intellectum, vt assequare diuinæ lucis auroram, in qua lux scientiæ oritur, vt intelligas, quomodo plantata sit Paradisus delitiarum. Quòd si locum aliquem cogitaueris sanctorum capacem, in quo omnes, qui in terra bonis operibus resplenduerunt, gratia Dei fruantur, & in vera ac spiritali iucunditate viuant, non aberraueris à decenti de Paradiso similitudine. Illic itaque bonæ † quædam virtutes radicatæ ac solidè confirmatæ sunt, ministræ sanctorum, quibus homo recens natus plurimoque ad perfectionem adiumento opus habens, traditus est. In quo loco cœtus sunt sanctorum, in quo lucis ortus, in quo animæ delitiæ, illic posuit Deus hominem. Si carnalis es, habes descriptionem corporalis Paradisi, & delicatissimam saturitatem. Si plurimi facis sensibilium rerum oblectationem, accelera ad illam, in qua delitiæ indesinentes subministrantur. Si spiritalis es, & sublimiora corporalibus delectationibus expetis: ascende animo ad pulchritudinem angelorum, cognosce in illis iustitiæ fructus, contemplare fluuium aquis Dei refertum, cuius impetus ciuitatem Dei lætificant, cuius artifex ac conditor Deus est. Ciuitatem illam præterfluit fluuius ille Dei, qui ex Eden originem trahit, & Paradisum irrigat. His omnibus mente cognitis, glorifica Deum, quoniam illum decet omnis gloria Patrem, scilicet, & Filium, & Spiritum sanctum in seculorum secula, AMEN.

Psal.36. — *Hier. 2. secundū lxx.* — *1.Cor.3.* — *Psal. 1.* — *Psal. 91.* — *Psal.79.* — *Επίλογος.* — † *ἀγαθαὶ δυνάμεις.* — *συγγυμνασίας.*

SANCTI

PATRIS NOSTRI BASILII

CÆSARÆÆ CAPPADOCIÆ

ARCHIEPISCOPI,

Homilia in Psalmum primum.

Verius proœmium in Psalmos omnes Dauidicos, GODEFRIDO TILMANNO *Carthusiæ Parisiensis monacho, interprete.*

Vt satio in omnes Psalmos. Collatio.

SCRIPTVRA omnis diuinitùs inspirata, & vtilis, hac vna ratione à Spiritu sancto conscripta astruitur: vt ex ea haud secus atque è communi quapiam curandarum animarum officina, medelam suo quisque morbo salutarem & accommodam queat seligere. *Medicina* enim, iuxta Ecclesiasten, *sedabit magna delicta.* Alia proinde nos ipsi prophetæ erudiunt, Historici perdocent alia, alia item instruit lex. Rursus alia commonendæ Ecclesiæ species ex opere Prouerbiorum eruitur. At hic vnus Psalmorum liber quiduis ex omnibus in se complectitur, quod vsui sit omnibus, futura certissimis præcinit oraculis, historicam continet narrationem, leges sancit vitæ sanctiùs instituendæ, cuique agenda præscribit & submonet. Vtque semel omnia, liber hic bonæ omnis doctrinæ vberrimum quoddam est & commune promptuarium, sua vnius prouida ac solerti cura veluti comminiscens & excogitans, quid cuiusque nostrum saluti maximopere conducat. Vulnera etenim animarum persanat, quantalibet vetustate occalluerint: vulneri recens inflicto celerem citamque adfert emendationem. Diutino item morbo affectum pristinæ asserit sospitati, quod verò incolume est & integrum, tuetur interim ac seruat: denique omnem prorsus vitiosæ affectionis intemperiem quoad eius fieri potest, ab animis nostris reuellit ac submouet, quantiscunque modis per vitæ istius corruptam consuetudinem inualuerint, idque cum peramœna quadam deductione ac moderata iucunditate animorum, quæ & menti honestas inserat cogitationes. Nam quando Spiritus sanctus nos vidit ægrè persuaderi ad complexum virtutis, ac proinde ad ineundam vitæ rectitudinem per hoc lentescere, quòd toti ad consectandam voluptatem propenderemus, quid fecit? Nimirum scripturæ suæ dogmatis mistim inspersit concinnam istam numerorum modulationem, vt auribus permulctis ac delinitis melico vocum concentu, clàm ac velut aliud agentes sineremus in animos nostros irrepere eloquiorum vtilitatem, idque pro more sapientis Medici. Is enim pharmacum oblaturus austeriusculum quidem auersanti * cibos nec probè concoquenti, subinde oras calicis prælinit melle. In hoc sanè excogitati sunt concinni isti concentus Psalmorum, vt qui per ætatem pueri etiam dum sunt, aut certè morum maturitate nondum incanuerunt, dum in speciem concinnũt ac modulantur, * re ipsa animas erudiant suas. Neque enim è promiscua plebe, & iis qui ad scripturarum indaginem toti desident, vnus aliquis vnquam facilè comperietur, qui hinc à nobis abiens præceptum vllum Apostolicum aut Propheticum memoriæ mandarit: Psalmorum vero eloquia & domi cantillant omnes, & medio in foro secum circumferunt. Vt vnus aliquis feræ in morem peracri ira incanduerit: simul atque psalmus cœperit illius auribus incini, mox ex animo discussa feritate abit serenior. Psalmus, animarum est tranquillitas: arbiter ineundæ pacis, cuius annutu exundantes ac tumultuariæ cogitationes se contrahunt & conquiescunt. Animæ siquidem vim ad iram propendentem edulcat ac præmollit psalmus: cum contrà,

Ecclesi. 10. — *Dauidici Psalterij laus. Metaphora* — *Spiritus sancti inuentum est Melodia. Cur inuēta sit & quam efficax.* — *ὁμοίωσις:* — * *κακοσίτοις.* — * *τῇ δὲ ἀληθείᾳ.*

trà, freno temperantiæ coërceat eam, quæ ad effrenem lasciuiam deuergit. Psalmus amicitiæ est conciliator, vnio dissidentium, pacis inter hostes constabiliendæ sequester est psalmus. Quis enim inimicum deinceps censere eum possit, quo cum vel vnicam ad Deum vocem semel emiserit? Id itaque quod in bonis numeratur præstantissimum, psalmodia suppeditat, nempe charitatem: quæ quasi nodus quidam coüniendis, & in vnum astringendis omnibus concordem hanc vocum excogitauit harmoniam, ad consonum chori vnius concentum populum coaptans. Psalmus est profligandis dæmonibus ac depellendis quoddam amuletum, Angelicæ tutelæ conciliator, scutum securitatis inter timores nocturnos, diurnorum requies laborum, infantium tutelaris protectio, consistentium in ætatis flore decus & ornamentum, senum solamen, denique mundus est mulieribus exornandis appositissimus. Psalmo sequestri & velut pararío ipsæ incoluntur solitudines. Forenses strepitus moderatur psalmus ac temperat. Incipientibus erudiri primùm, elementaris est institutio psalmus, proficientibus augmentum, perfectis denique suffulciendis stabile firmamentum. Vox est Ecclesiæ psalmus. Hic dies festos illustriores reddit ac perfundit gaudio, quum tristitiam alioquin operetur, sed quæ secundum Deum est: è corde enim lapideo ciet lachrymas. Psalmus opus est angelorum, cœlestis illius Reipublicæ in commune proposita functio, spirituale thymiama. O inuētum sane quàm admirabile ac sapiens doctoris qui excogitauit, quo pacto vna eademque opera ipsi melicos cantus emodularemur & doctrinam animæ salutarem condisceremus. Quæ

Γνώμη. « enim numerosis modulis comprehensa ediscitur, fixiùs imprimitur animo. Ita enim natura comparatum videmus, vt « vix tantillum duret, quod inuitus didiceris: cum contrà id « nescio quo pacto memoriæ insideat tenaciùs, quòd cum « peramœna quadam oblectatione & gratia irrepit atque illabitur animo. Quid porrò non hinc possis edoceri? non fortitudinis magnificentiam? non exactam seueritatem iustitiæ? non temperantiam vel ipso aspectu venerabilem? non absolutam perfectionem prudentiæ? non pœnitentiæ formulam? non modum patientiæ? non denique quicquid dicere possis de genere bonorum? In hoc sanè reconditus est perfectæ Theologiæ thesaurus. Hic reperias de Christi in carnem aduentu oraculum, comminationem iudicij, resurrectionis spem, terrorem intentati supplicij, gloriæ promissionem, reuelationem mysteriorum. In Psalmorum libro perinde ac in amplissimo quopiam & communi promptuario nihil non honorum reconditum est. Proinde quum non vna sit species musicorum instrumentorum, ad id maluit propheta librum hunc suum accommodare, quod psalterium dicitur: ob id (ita equidem arbitror) vt vel ipso nomine gratiam in eo perspicuè resonantem subindicaret è supernis profluere à Spiritu sancto: quòd inter cætera solum hoc causas ducit sonoris edendi è supernis. Nam in cithara lyraque æs ab inferiore plectro pulsatum sonum reddit. E diuerso psalterium supernè attactum causas sortitur concinnæ illius suæ modulationis; vt hoc documento permoti tota animi contemplatione discamus quæ sursum sunt, quærere, non item præcipites deuergere ac rapi ad obscœnos carnis affectus per illicem voluptatem suauè sonantis melodiæ. His adde & illud: Equidem reor altissima quadam & sapienti ratione prophetam nobis subindicare voluisse per instrumenti istius structuram, quòd quisquis exactiore studio & ad virtutis complexum commodiore animam suam composuerit: is tanto se eriget faciliùs ad cœlestium meditationem bonorum. Reliquum proinde fuerit, vt quod sit Psalmorum initium videamus.

Ἐπιφώνημα.

Liber cur Psalterium.

Beatus vir qui non abiit in consilio impiorum.)

Primi Psalmi interpretationē aggreditur à Collatione.

SAnè qui architectonicæ artis sunt periti, fundamenta substernunt primùm futuræ moli ædificiorum in sublime surrigendæ correspondentia. Nec secus onerariam nauem & hanc † numerosæ multitudinis capacem facturi, carinam priùs compingunt & agglutinant tantam, quæ satis sit transmittendo mercium vectorúmque oneri. Quin & in

† ὁλκάδα μυριοφόρον.

animantium generatione cor quod natura præmolitur ac vice fundamenti præstruit, ipso etiamnum naturæ ductu constitutionem accipit æquabili proportione respondentem ac futuro congruam animali: quò fit, vt corpore suis ipsius principijs omni ex parte attemperato, ad suam quæque animantium differentiæ promoueantur & emergant magnitudinem. Quod itaque ad domus molitionem est fundamentum, ad compingendam nauim carina, quod cor in constituendo animantis corpore est: vim nihilo disparem meo quidem arbitratu obtinet circunciſum hoc ac breue proœmium ad vniuersam supellectilem atque apparatum psalmorum. Nam quando Dauid per operis totius progressum fuerat tam multa admoniturus, quibus obeundis operosissimi quique labores, sudoréque innumeri impederent iis qui desudaturi erant in legitimo pietatis agone, hæc præuertens, lucidissimis rationibus probat horum exitum fœlicem ac beatum fore: vt bonorum nobis repositorum spe inuitati nihil grauatim aut molestè quicquid occurret doloris aut tristitiæ, perferamus. Sic enim & iter facientibus per asperrima quæque ac penè inaccessa loca, tædium releuat laboris spes certò proposita commodioris hospitii: vtque maris periculo aut sint se committere mercatores, facit cupiditas parandarum mercium: & agricolis imminuit ac suffuratur labores spes secuturæ fertilitatis. Eam ob rem qui nostram omnium vitam in commune dispensat ac moderatur eximius doctor spiritus ille veritatis solerti sapientia & artifici cōsilio initio statim mercedem ob oculos ponit: vt laboribus dum in manibus sunt veluti iam transmissis, tota mente ad bona quæ in cœlis reposita nobis sunt auidius properemus. *Beatus vir qui non abijt in consilio impiorum.* Est sanè quiddam, quod peculiari ac primaria acceptione beatitudinis prædicari debeat beatum, quod verè bonum est, hoc ipsum est Deus. Quare & Paulus memoriam facturus Christi, ait: *Secundum manifestationem beati Dei & saluatoris nostri Iesu Christi.* Reuera id denique beatum quod per se bonum est, ad quod respiciunt omnia, quod vniuersa cupidè expetunt, natura immutabilis, dominica dignitas, vita nulli obnoxia perturbationi, temperies totius expersmœroris ac tristitiæ, circa quam nulla conspicitur vicaria alienatio, nulla eam attingit loci permutatio, fons scaturiens, luculenta & exundans charitas, thesaurus nunquàm exhauriendus: cuius rudes & amantiores mundi dum boni istius ignorant naturam, sæpe quæ nullius sunt momenti admirantur, & beatitudinis habent loco, vt diuitias, sanitatem, vitæ splendorem, quorum nullum ipsa sui natura æstimandum est bonum, non solum quòd facilem habeant ad res contrarias conuersionem, sed & quòd possessores suos nihilo meliores reddere valeant. Quis enim ob pecuniam iustus? quis ob corporis prosperam valetudinem prudens? † Contrà, hæc aspicimus nec rarò abutentibus cedere in fomitem & ministerium peccati. Beatus igitur ille qui quæ plurimi sunt habenda, possidet, quíve eorum particeps est quæ nullis queunt modis conuelli & auferri. Sed hunc quomodo cognoscemus? Qui non abiit in consilio impiorum. Ego verò priusquam exponam, quid sit, non abiisse in consilio impiorum, quæstionem vobis huius loci soluam. Cur propheta, inquis, virum duntaxat selegit, quem beatum prædicaret: num fœminas ab hac beatitudine excludit? Absit. Nam vna virtus viri & fœminæ est, quando par vtrique creatio, honórque similis. Audi Genesin: Fiat (inquit Deus) homo: *ad imaginem Dei fecit illum: masculum & fœminam fecit eos.* Quorum itaque natura vna, horum & actiones eædem. Quorum æquale opus, horum & merces eadem. Cur ergo viri facta mentione, mulierem tacuit? Quoniam satis esse existimauit, quando est vna vtrique natura præcipuo sexu vtrunque hominem significare. *Beatus* igitur *vir qui non abijt in consilio impiorum.* Considera verborum quę sit * exacta comprehensio, quonam modo quælibet dictio sententiis scatet & exuberat. Non dixit, *qui non abit*, sed *non abiit in consilio impiorum.* Nondum enim ille qui in vita est, beatus est prædicandus ob exitum incertum: sed qui vices suæ functionis & vocationis semel absoluerit, vitámque fine certo clauserit, hic iam beatus tutò dici poterit. Cur igitur *beati immaculati, qui ambulant in lege Domini?* Non enim ibi dicitur, qui ambulauerunt, sed qui adhuc ambulant, beatos illa scriptura pronuntiat,

Beatus vir.

Aduentum.

† *Temperans.*

Vir num beatus, & non fœmina? Genes. 1.

Τὸ ἀκριβὲς καὶ ἀκρίβεια.

* ἀκριβὴς κατάληψις.

Psal. 118. Dicit & beatus

Ante obitū nemo supremaq; funera debet. Ouid.

nuntiat, quoniam qui benefaciunt in ipsa laudantur actione: qui verò peccatum fugerunt, si semel atque iterum à malo fortè declinauerunt, non propterea laudandi sunt, sed qui omnino omni tempore vitare prorsus potuerint malitiæ experientiam. Ex qua sanè serie sermonis, altera nobis emersit dubitatio: Cur eum qui ex virtute viuit non dicat beatum, sed qui nihil mali admiserit. Hac enim ratione, equus, bos, lapis, beati poterunt appellari. Quod enim inanimatum in via peccatorum stetit? aut quod expers rationis sedit supra cathedram pestilentiæ? Aliquantum si perstiteris, solutionis medelam inuenies. Infert enim: *Sed in lege Domini voluntas eius.*) Diuinæ autem legis meditatio ei tantum qui particeps rationis est, conuenit. Nos verò & illud dicimus, quòd principium ad bonorum apprehensionem seu emendationem vitæ, est à malis abscessio. *Declina à malo* (inquit) *& fac bonum.* Sapienter itaque & solerti consilio nos ad virtutem introducere cupiens, fugam vitiorum initium fecit bonorum. Si enim statim ea quæ sunt perfecta tibi proposuisset: ad ea fortè obeunda fuisses cunctatior. Nunc verò ad faciliora captu te assuefacit, vt ad ea quæ sequuntur animo sis præsentiore. Ego quippe pietatis exercitationem, scalæ à Iacob visæ rectè comparauerim: cuius pars terram attingebat, pars altera ipsi supereminens in cœlum vsque porrigebatur. Ex quo eos admonere opus est qui ad virtutem instituuntur primùm, vt primis admoueant gradibus vestigium, & inde paulatim ascendendo progrediendoque, ad comprehensibilem humanæ naturæ altitudinem sensim ac paulatim promouentes perueniant. Quemadmodum igitur in gradu scalari, prima est ascensio ab humo recessus: sic in exercitatione diuinæ conuersationis principium profectus est discessus à malo. Omnino autem facilius longè est otiari ac quiescere, quàm qualecunque opus facere. Verbi gratia: *Non occides, non mœchaberis, non furaberis.* His omnibus otio tantum, & immobilitate est opus. Atqui, *Diliges proximum tuum sicut teipsum:* Et, *Vende substantiam tuam, & da pauperibus:* Et, si quis te adegerit ad miliare vnum, vade cum illo duo, actiones sunt athletis competentes, strenuo ac forti animo ad præstandum opus habentes. Ex quo illius admirare sapientiam, qui nos ad perfectionem per res faciliores & comprehensu aptiores deducit. Tria vero nobis digna obseruatione proponit: Nequando abierimus in consilio impiorum: Non consistendum in via peccatorum: Non sedendum in cathedra pestilentiæ. Rerum naturam secutus hunc dictis ordinem imposuit. Primum enim consilium inimus. Deinde consilium firmamus. Postremo in iis quæ consuluimus, permanemus. Ante omnia igitur ipsa puritas in mente nostra consistens prædicanda venit beata, quoniam radix earum quæ per corpus fiunt actionum, cogitatio ipsa siue consultatio est in corde conquiescens. Adulterium enim in anima voluptatum assectatoris primis accenditur flammis, atque ita corporis corruptionem operatur, vnde & Dominus ait: *Intus sunt quæ coinquinant homines.* Quoniam autem impietas propriè dicitur in Deum peccatum, absit vt de Deo quicquam per incredulitatem dubitemus. Hoc namque est abiisse in consilio impiorum. Si in corde tecum dixeris: éstne Deus, qui vniuersa moderetur & gubernet? éstne Deus singula dispensans? éstne iudicium? éstne retributio expectanda vnicuique secundum quod gessit? Cur ergo iusti egent, peccatores in copia sunt rerum: hi imbelli valetudine, illi firma ac forti: hi ignobiles, illi illustres ac celebres gloria? Quid enim? Num fortuito casu fertur hic mundus, & vniuscuiusque vita euentuum casibus temerè subiecta est. Quod si ista cogitaueris, iam in consilium impiorum abiisti. Beatus igitur qui nullam in animum induxit de Deo ambiguitatem, qui circa præsentia non est lapsus in pusillanimitatem, sed & futura expectat, qui nullam habuit incredulam suspicionem de eo qui nos condidit. Beatus & ille qui in via peccatorum non stetit. Via enim vita dicitur, per quam quilibet natus properat ad finem. Quemadmodum qui in nauigiis dormiunt, sponte à vento in portum deducuntur, etsi ne sentiant quidem, perpellente eos ac perurgente nauis cursu ad finem optati portus: sic & nos vitæ nostræ tempore prætereunte, veluti quodam motu continuo & irrequieto, ad proprium quilibet terminum occulto vitæ nostræ cursu properamus. Verbi gratia: Dormis? tempus prætercurrit & elabitur: vigilas, & mente aliquid agis? vita etiamsi non sentiamus, absumitur. Omnes enim vnum currimus curriculum, ad propriam quisque metam tendentes. Quamobrem omnes in via sumus. Atque ad hunc modum si de via hac senseris, viator eris in hac vita, transibunt omnia, post tergum relinquentur omnia. Vidisti de via plantam, herbam, aquam, aut aliud quiduis non indignum spectatu? Nonnihil hinc decerpsisti oblectationis? Hæc interim abs te defluxerunt. Rursus in lapides incidisti, in conualles, præcipitia, scopulos, lignáve acuminata, aut fortè in feras incurristi, reptilia, spinas, alia item permolesta? Hinc nonnihil contraxisti mœroris? Mox ista reliquisti. Talis est vita, quæ nec delectabilia, nec rursus acerba & tristia diu retinet. Sed nec via hæc tua est, neque præsentia tua sunt. In viatoribus primus vestigium mouit, & post eum alius, item alius insequitur. Considera parumper, num res humanæ sint consimiles. Hodie terram coluisti? cras alter colet, & post eum alius. Vides agros hos & domos sumptuosas? quot nomina iam vnumquodque horum permutauit? Dicebantur alicuius esse, & postea in alterius denominationem transierunt, & post illum rursum ad alium, nunc quoque alterius esse dicuntur. Cur vita nostra non dicetur via: quæ modò hunc, modò alium sortitur continuò statum? Beatus ergo qui in via peccatorum non stetit. Hoc autem, non stetit, quid sibi vult? Quum in primæua adhuc consistimus ætate, non iam dicimur in malitia esse aut virtute. Ea enim ætas habitus vtriusque minimè est capax. Postquàm autem ratio ad perfectum venit, tunc fit quod scriptum est: Adueniente mandato, peccatum reuixit, ego verò mortuus sum. Oriuntur enim prauæ ex carnis affectibus cogitationes animis nostris ingenitæ. Reuera namque vbi mandatum venit, hoc est, cognitio bonorum, si prauæ cogitationi non fueris dominatus, sed rationem permiseris ab affectionibus captiuari, reuixit quidem peccatum: at mens morti succumbit, delictis mortificata. Beatus igitur qui non stetit, hoc est, diu non est immoratus in via peccatorum, sed superiore ratione ad Rempublicam siue sodalitatem studiosam pietatis se recepit. Duæ namque sunt inter se contrariæ viæ: vna quidem lata & ampla siue spatiosa, altera angusta & arcta. Totidem etiam duces, quorum vterque ad se viatorem arripere conatur. Via namque illa facilis & lata pronóque cursu decliuis ducem habet decipientem dæmonem malum, qui per voluptatem se sequentes ad perditionem trahit. Asperæ verò, accliui & arduæ angelus præsidet bonus, qui per strenuos pro paranda virtute labores ad finem beatum sequaces suos deducit. Donec enim quilibet nostrum puer est in hac vita voluptatem persequens, nullam vitæ futuræ rationem aut curam habet. Vir autem factus, post intelligentiæ perfectionem, quasi diuisam sibi in vitium & virtutem vitâ videt, & accuratè animæ oculos vtrinque voluendo, quæ ad amborum pertinent proprietatem, diiudicat. Nam & peccatorum vira omnia præsentis sæculi iucunda esse declarat. At iustorum sola futuræ vitæ bona ostendit: & saluandorum via quantò pulchriora profitetur esse & promittit futura: tantò laboriosiora præsentia exhibet. At voluptatum sectatrix & intemperans vita, non eam quæ in futurum expectari debeat, offert, sed præsentium rerum iucundam fruitionem. Anima igitur omnis quasi vertigine ratiocinationum laborans & claudicãs malè afficitur: dum electura virtutem, cogitat secularia, & ad præsentia respiciens, voluptatem virtuti præfert. Hic carnis oblectationem aspicit, ibi * disciplinam: hic ebrietatem, ibi ieiunium: hic intemperantiores risus, illic vberem lachrymarum copiam: hic saltationem, ibi preces ad Deum ac vota: hic tibias & musicam, ibi luctus: hic libidines & amores, ibi virginitatem. Quoniam autem verè bonum ratione cogitationéque comprehendi per fidem potest (procul enim semotum est boni illius domicilium, *& oculus non vidit, & auris non audiuit*) Peccati verò oblectatio promptam habet & per omnes fluentem sensus voluptatem: beatus proinde qui ab eius abstinens illecebris, ad exitium minimè siuit se reuolui, sed per patientiam, salutis spem retinens: in ambarum viarum electione non ea ingreditur, quæ

ad peiora

Psal. 36.

Gen. 12.

Pietas.

Collatio. Exod. 20. Mat. 22. Luc. 18.

Ad perfectionem con tendenti proponũtur tria.

Mat. 15.

Via, vita esse probatur à simili.

Via duæ ac duo duces.

ὑπισχνεῖται ὑπισχνεῖται. Γνώμη.

*διδασκαλίαν.

1. Cor. 2.

Cathedra pestilentiæ.

ad peiora contendit. *Et in cathedra pestilentiæ non sedit.*) An dicit *cathedras*, in quibus nostra conquiescere facimus corpora? Quænam est ligni ad peccatum collatio, vt ipse cathedram à peccatore præoccupatã, ceu exitialem & noxiam debeam fugere? An putare debemus cathedram dici stabilem ac firmam in iudicio prauo conuersationem? quæ nobis prorsus vitanda est, quòd diuturna exercitatio peccatorum, præsertim studio si fit & certa destinatione, animabus solet habitum ingignere vix vnquam * desiturum & egerrimè mobilem. Animæ enim morbus vbi vetustuit iam, mali item exercitatio simul atque occalluit diuturnitate: vix vllam admittit medelam, aut certè immedicabilis fit prorsus: quum in his, vt in plerisque aliis consuetudo muretur, & abeat in naturam: Optandum igitur fuerit, vt ne attingamus quidem malum. Secundus proinde erit nostræ nauigationis cursus, si à prima mox qualicumque experientia mali, quasi à bestia intentante plagam pestilentem ac virulentam refugerimus, iuxta quod à Salomone de leui & improba muliere scriptum est: *Ne applices oculum tuum ad eam, sed resilito:* neu moreris. Iam enim ipse quosdam noui, qui per ætatis teneræ florem ad obscœnas carnis affectiones delapsi, per consuetudinem quoque mali istis immortui sunt peccatis. Quemadmodum enim sues qui in cœno sese obuoluunt, continuò sibi lutum augent, sic hi fœditatem ex voluptate singulis diebus affricant sibi & aspergunt. Beatitudinis igitur est nihil cogitasse, aut proposito destinasse exequi, quod sit malum. Si autem per inimici insidias impietatis consilia iniueris, in peccato noli persistere. Id demum si accidit, caue insideas malo. Ne igitur sedeto in cathedra pestilentiæ. Sed quando intellexisti *cathedram* hic, diuturnam in peccatis significari moram: deinceps exquirendum tibi, quam nominatim dicat *pestilentiam*. Dicunt rerum huiusmodi periti pestem ea esse natura, vt si vnius hominis vel iumenti corpus attingat, ad quosque proximos quasi partito serpit: vt vno contaminato, mox ad alium vis morbi perueniat. Tales itaque sunt operarij iniquitatis: alius in alium suum * transmittit morbum, proinde coægrotant, simul etiam pereunt. An non vides libidini meretriciæ addictos, quomodo in foro sedentes, ac eos qui sobriè casteque degunt, sugillantes, suæ ipsorum turpitudinis facta adnumerant, studia quæque tenebrarum & ignominiæ dedecora, perinde ac strenuè ea facinora & fortiter gesserint, commemorant? Hi demum pestilentiæ vocantur, qui dum proprium morbum in omnes transfundere contendunt, multos gloriantur ac gestiũt reddere sibi similes: vt per malorum communionem multorumq; societatem, propriam diffugiant infamiam. Nam neque ignis arentem & susciendæ flammæ idoneam nactus materiam cohiberi potest, quò minus vniuersam corripiat, maximè si contigerit * vis venti flammam proue-hentis, neque possibile, peccatum quod in vno fuerit, ad vicinos omneis non transire, si spiritus ac ventus iniquitatis eum accenderit. Fornicationis enim spiritus non in vno tantum coërceri se patitur aut sisti: sed coæui statim eodem comprehenduntur morbo: Ganeæ, ebrietates, narrationes lasciuæ & obscœnæ turpitudinis, amica insuper vnà potens huic arridet, illum irritat ac prouocat ad libidinem. Denique omnes ad idem incendit peccatum. Num parua hæc pestilentia, aut modica est ista peccati diffusio? Quid autem, si quis auarum imitatur, aut eum, qui potentia quadam politica & honoris specie fucatus populis imperet, dux sit exercitus, deinde turpissimis affectibus contaminatus inueniatur: nónne is pestem animo suo accepit, alterius malum quem imitatorem habet, proprium constituens? Res enim in vita magnæ atque illustres, vitas clarorum hominum ad se reducunt atque referunt: & milites plerumque ducibus assimilari solent: & in ciuitatibus populi eos imitantur qui potentia pollent. Prorsusque postquam vnius morbus imitatione dignus multitudini existimatus fuerit, propriè & consentaneè pestilentia quædam animarum dicetur in vita dominari. Vitæ namque splendor per nobilitatem malitiæ quæsitus, multos ad æmulationem similem eorum qui proni ac lubrici sunt ad peccandum, trahit. Quoniam itaque alius alium complet morum corruptela, iure tales animarum pestilentiæ in terris dicantur. Ne igitur in cathedra pestilentiæ sederis, neu particeps consilij eorum fueris, qui suam cæteris affricant corruptelam aut contagem pestilentem: vel saltem in malis non diu manseris consiliis. Atqui sermo hic meus in ipsis adhuc versatur proœmiis, sed & multitudinem video modum excedere: adeò vt iam vobis promptum non sit plura excipere, nec item mihi dictandi facultas suppetat, ob innatam vocis mę destituentis debilitatem. Si autem quæ cœpi dicere de vitandis ante omnia malis, déque perfectione per bona opera consequenda, hoc sermone non absolui: attamen hæc pauca benignis vestris nec ingratis auribus commendantes, pollicemur Deo suggerente nos reliqua completuros, modò ne vocis organo destitutus silentium prorsus cogar subire. Dominus autem det nobis eorum quæ diximus mercedem: vobis verò eorum quæ audistis fructum, per gratiam Christi ipsius, cui gloria in secula seculorum, AMEN.

** ὁ μὴ περίφραπτος.*

Non immorandum peccatis docet à simili.

Ἐν ἀρχῇ πρὸς ἐδρίαν.

Collatio.

** κατὰ διάδοσιν.*

** πνεύματος ἐπιφόρου. Simile.*

A simili mores accipiuntur horum.

Homilia in Psalmum septimum, Domine Deus meus in te speraui.

Psalmus ipsi Dauid, quem cecinit Domino, pro verbis Chusi filij Iemini.

EA quæ in huius Psalmi titulo inscribuntur, cum historia Regum, vbi de Dauide narratur, quadantenus non conuenire videntur. Illic enim Chusi princeps quidem sociorum Dauid, filius verò Arachi memoratur. Hic autem **filius Hiemenei*. Est enim nec hic neque alius aliquis *filius Hiemenei* ex his qui ibi apparent. Num forte igitur quoniam per simulationem amicitiæ, vt transfuga is partes sequutus Absalonis, ac proinde consilia alioqui commodissima Achitophelis viri vtique acerrimi & peritissimi ductandi exercitus, in irritando ita strenuam ac fortem operam nauauit Dauidi: idcirco *filius Hiemenei* est hic appellatus, id est, *filius dextræ?* Illum enim cum consuluisset nullum tempus intermittendum, sed imparatum patrem statim & ex insidiis inuadendum, admitti non permisit: *vt induceret*, inquit historia, *Dominus in Absalonem omnia mala.* Nam visus est inferre Absaloni causas, quam Achitophel probabiliores distrahendæ pugnæ ac nectendæ moræ, eò sanè animo, vt Dauidi tempus colligendi exercitus tribueret. Ex quo receptus gratusque apud Absalonem fuit dicentem: *Bonum consilium dedit Chusi filius Arachi, longeque melius consilio Achitophel.* Dauidi amico interea per sacerdotes Sadoch & Abiathar quæ instituta essent vt fierent, ostendit, ac præcepit ne in Araboth deserti castrametaretur, sed vt transire maturaret. Quoniam itaque ob bonum consilium dexter & accommodus est factus Dauidi, à præclaro eiusmodi ac virili opere hoc indeptus est cognomentum. Hac itaque de causa filius Hiemenei, hoc est, filius dextræ est appellatus. Ipsa namque scripturæ consuetudo, peiores à peccato magis censere, quàm à patribus solet: meliores vero filios ex aliqua insigni & eis conueniente virtute. Quamobrem diabolum Apostolus perditionis filium appellat. *Nisi enim*, inquit, *reuelatus fuerit iniquus ille filius perditionis.* Et Iudam Dominus in Euangelio filium perditionis vocauit: *Nullus* (inquit) *periit nisi perditionis filius.* Filios autem sapientiæ eos vocat, qui in Dei cognitione sunt instituti & conformati: Iustificata est, inquit, sapientia à filiis suis. Et, si fuerit, inquit, ibi filius pacis. Non igitur mirum videri debet, si nunc corporalem eius tacendo patrem, dextræ filium potissimum socium Dauidis nominet, accepta decenti appellatione, ex ratione illustris ac præclari operis. *Domine Deus meus in te speraui, saluum me fac.*) Putatur vulgare quid esse, & quod à quouis possit sanè ac verè proferri illud, Domine Deus meus in te speraui, saluum me fac: Profecto non se sic habet res. Qui namque in homine sperat, aut ob aliud quiduis eorum quæ vitam hanc concernunt, animi pendet ac distrahitur, verbi gratia, dum spem collocat in magistratu, in diuitiis & aliis quibuslibet quæ apud plerosque putantur clara esse ac splendida; is neutiquam legitimè dicere potest:

** Pro eo quod Hebræi proferunt* בושבן ימני Chusben Iemini *Græci habent,* χουσὶ υἱοῦ ἰεμεναί. *Ad eũ modũ nomina Hebraica ferè interuertunt Sup.* ἐν ταῖς βασιλείαις in Regnorũ libris, *ita enim & Græci, pro quo Hebræi* Malachim *regum non* malachot *regnorum.* ימני *dexter siue dextra. Memorabile.* Γνώμη. 2. Reg. 17. *secũdũ* LXX. *Ibid.* 2. Thess. 2. Ioan. 17.

Aggreditur suscepti Psalmi interpretationem.

Psal. 7. *Domine Deus meus in te speraui.* Præceptum est enim non oportere in principibus sperare. Et rursus: Ierem. 17. *Maledictus homo, qui confidit in homine.* Quemadmodum nec quicquam aliud, præter Deum colere oportet: sic nec in alio sperare, quàm Psal. 141. in Deo omnium Domino fas est. *Spes mea*, inquit Dauid, *& * cantatio mea Dominus.* Sed quomodo primum seruari à persequentibus, deinde liberari rogat? Puncti enim distinctio claram hic reddit orationem. *Saluum me fac*, inquit, *ex omnibus persequentibus me.*) Deinde sequitur: *Libera me, nequando rapiat vt leo animam meam.*) Quæ igitur differentia inter seruari & liberari? Seruantur propriè debiles, liberantur vero ij qui in custodia captiui retinentur. Propterea eum qui per se debilis est, alioqui in se retinet fidem: propria ad hoc moderatur ac dirigit fides, vt demum consequatur salutem. *a Fides enim tua*, inquit Dominus, *te saluum fecit.* Et rursus: *b Fiat tibi sicuti credidisti.* Qui verò libertate donandus est, pretium aliunde pro se dependi expectat: Qui itaque sub mortis pendet articulo, cognoscens quemadmodum vnus est saluator, vnus item liberator siue redemptor, ait: In te speraui, saluum me fac ex debilitate: libera me item ex captiuitate. Existimo autem quod generosi Dei athletæ per omnem suam vitam cum inimicis inuisibilibus, cùm colluctati satis superque fuerint, postquàm omnes eorum subterfugerint insectationes, propè vitæ finem constituti, à principe seculi huius examinantur: vt si qua comperiantur retinere ex initis certaminibus vulnera, aut si quas discolores notas siue impressiones peccati in his deprehenderint, destineantur. Quòd si nullo saucij vulnere, nec vlla aspersi decolore macula peccati perinde ac inexpugnabiles ac liberi à Christo inuenientur, interquieturi suscipiantur, ac refoueantur. Orat itaque de vita præsenti & futura. Serua me, inquit, hic à persequentibus me: libera verò me, tempore reddendæ rationis, nequando rapiat vt leo animã meam. Et hæc ex ipso Domino discere vtique possis circa passionis suæ horam Ioan. 14. dicente: *Nunc princeps mundi huius venit, & in me non habebit quicquam.* Sed is quidem qui nihil vnquam admisit peccati, rectè dicit: In me non habebit quicquam. Homini autem abundè fuerit, si ausit dicere: Venit princeps mundi huius, & in me habet pauca & modica. Periculum itaque hæc pati fuerit, nisi nobiscum liberantem nosque ex his malis redimentem ac seruantem habeamus. Duobus autem propositis totidem sequentia respondent. *Serua me ex multitudine persequentium me, & libera me, nequando rapiat, ac si non sit qui liberet aut redimat. Domine Deus meus si feci istud, si est iniquitas in manibus meis, si reddidi retribuentibus mihi mala, decidam ab inimicis meis inanis. Persequatur inimicus animam meam & comprehendat.*) Mos est scripturæ, retributionis nomen non solùm in præmium aliquod boni & mali accipere, sed in actionum principio, vt, Retribue seruo tuo, pro tribue. Dare namque initium benefaciendi est. Reddere † vero, mensuram iis quæ sunt tributa æqualem circumscribere. Retributio autem, alterum ferè dandi principium ac bonorum seu malorum in quosdam cumulus quidam ac periodus collatorum. Arbitror autem, quando pro petitione quasi repetitionem ponens oratio, retributionem requirit, quod talem demonstret sensum: Prouidentiæ ac curæ debitum, quod ex natura parentes necessario debent liberis, hoc mihi exhibeas peto. Debetur namque * liberis à parente secundum naturalis amoris affectum sustentandæ vitæ prouidentia siue prouentus. Parentum enim est, inquit, colligere siue thesaurum recondere liberis, vt præter hoc quod ad vitam illos genuerunt, etiam viuendi subsidia subministrent. Ad hunc modum in scriptura, in primariis actionibus nostris, redditionis seu vicariæ retributionis dictio vsurpari solet. Hic vero videtur confidenter dicere, quoniam non reddidi retribuentibus mihi mala, non reddidi similia. Itaque si feci hoc, & si reddidi retribuentibus mihi mala, decidam merito ab inimicis * meis inanis. Inanis autem ab inimicis ille decidit, qui ex gratiæ Christi plenitudine excidit. *Persequatur itaque inimicus animam meam. Comprehendat & conculcet in terra vitam meam.*) Anima iusti à consensu & affectione corporis disparata, vitam habet cum Christo absconditam in Deo, vt dicere cum Apostolo valeat: *Viuo autem* Galat. 2.

[Margin notes, left: * alias, laudatio. — Saluum me fac, dein libera. — a Matth. 9. Marc. 5. & Luc. 8. b Matt. 8. — Γνώμη memorabilis. — Κανὼν Scripturæ solennis. — † δόσις, ἀπόδοσις, ἀνταπόδοσις. — * τοῖς τέκνοις θησαυρίζειν τὸ ἀπόδομα, ἢ τὸ ἀνταπόδομα. — * κενὸς ἀποπέσοι.]

A *iam non ego, viuit verò in me Christus.* Item, *Quod nunc viuo in carne, in fide viuo.* Peccatoris autem & eius qui secundum carnem viuit anima, & corporeis voluptatibus inquinatur, in vitiosis carnis affectibus, perinde ac in luto quodam continuè volutatur: quam conculcans inimicus magnopere commaculare, & veluti in puluerem redigere ac obruere contendit, irruens in iacentem, ac pedibus illum in terram proterens. Conculcet in terram, hoc est, in corpus, vitam videlicet prolapsi, & gloriam meam in puluerem deducat. Sanctorum enim, qui cum superis conuersantur, & sibi thesauri sempiterni bona thesaurisant, gloria in cœlo est. Terrenorum vero & secundum B carnem viuentium gloria, in puluerem deduci dicitur. Qui enim ob terrenas diuitias gloriatur, & ab hominibus captat ac venatur honorem breui tempore duraturum, quique in exuberanti copia rerum corporalium spem habet, is profectò gloriam sibi conciliat, non quæ ad cœlum adspiret, sed in puluere permanentem. *Exurge Domine in ira tua.* Mysterium resurrectionis iam impleri Propheta orat, in peccati eorum condemnationem, vel in cruce exaltationem, quæ futura erat, postquàm prouecta ad vltimum terminum creuerit inimicorum malitia. Aut certè: *Exaltare in finibus inimicorum meorum.*) Eiusmodi sensum præfert: Quantumlibet in sublime succreuerit malitia, C etiamsi per exuberantem copiam aut facultatem potentiæ in immensum & infinitum se effuderit: potes quemadmodum bonus medicus depascentis vlceris terminos præoccupans, sistere morbum latè vagantem ac serpentem, & eius continentem contagionem plagis tuæ disciplinæ incidere. ET *exurge Domine Deus meus in præcepto, quod mandasti.*) Potest item hic sermo ad resurrectionis mysterium referri: vt hortetur Propheta & obsecret iudicem, quatenus is exurgat in peccati omnis vltionem, & ad mandata perficienda quæ nobis pridem constituit. Potest etiam vsurpari ad rerum prophetæ, quæ tunc contingebant, conditionem statúmve: & ita Deum rogat, vt ad vindictam præcepti neglecti quod mandauit, exurgat. Præceptum autem erat hoc à Deo præscriptum: *Honora patrem tuum, & matrem tuam*, quod filius ipsius transgressus erat. Ideo D rogat, vt & eum ipsum corrigat atque castiget, & exemplum multis sit, quo admoniti resipiscant, neu cunctetur longanimiter ferendo: sed exurgat in ira, & exurgens proprium vindicet mandatum. Non enim, inquit, tam me vlcisceris, quàm præceptum tuum neglectum, quod ipse mandasti. *Et Synagoga populorum circundabit te.*) Liquet enim, quòd castigato vno improbo, multi conuertantur. Itaque malitiam istius puni, vt multa populorum Synagoga te circundet, & propter hanc in altum regredere. Pro circundante te ac venerante Synagoga, quam possedisti per gratiæ condescensionem in carnem, & legis nouæ dispensationem, regredere in altum gloriæ quam habuisti ante E mundi constitutionem. *Dominus iudicat populos.*) Multis in locis scripturæ sermo de iudicio interspersus est, vt * necessarius maximè & ad conseruandam pietatis doctrinam opportunissimus apud eos qui in Deum per Iesum Christum crediderunt. Quoniam tamen variis modis de iudicio sermo inscriptus est, confusionem his inserere videbitur, qui minùs exactè varias iudicij acceptiones distinguunt. *Qui enim credit in me non iudicatur: qui non credit iam iudicatus est.* Si vero qui non credit, similis est impio, quomodo dictum est: Non resurrecturos esse impios in iudicio? Et si credentes, Filij Dei ob fidem facti sunt, ac propterea digni facti sunt qui & ipsi dij vocentur, quomodo F Deus stetit in Synagoga deorum, in medio autem deos diiudicat? Sed videtur aliquando iudicare pro, probare, in sacris voluminibus accipi: quandoque vero pro condemnare. Quando probare significat ait: *Iudica me Domine, quoniam ego in innocentia mea ingressus sum.* Ibi enim subiungit, *Proba me Domine, & tenta me.* Quando verò condemnare significat: *Si nos*, inquit, *ipsos iudicaremus, non vtique iudicaremur.* Si enim nos ipsos perscrutaremur, vtique condemnationi non subiiceremur. Rursus dicit. Iudicio contendet Dominus aduersus omnem carnem: hoc est, in exquirenda ratione eorum quæ cuique dum viueret, acta sunt, vniuscuiusque iudicio seipsum subiiciet, & sua præcepta

[Margin notes, right: Attende quo differat sanctorum & iniquorũ gloria. — Exod. 20. Matt. 19. — Γνώμη. Nam pœna vnius meritus multorum est. — * ἀναγκαιότατος, καὶ συνεκτικώτατος. Iudicium variè sumitur. Ioan. 3. — Psal. 25. — Matth. 7.]

pta peccatorum factis opponet lucida vi demonstrationum velut excusans, & quòd in salutem iudicandorum quæ se decebant, cuncta fecerit: vt certò sibi persuadeant peccatores, quod rei & obnoxij criminibus diuinum sustineant iudicium, meritam * pœnam sponte subeant. Est & alia significatio ex hac voce, *iudicare*, vt ait Dominus: *Regina Austri exurget & condemnabit generationem hanc.* Eos enim qui doctrinam diuinam auersantur, quique à se amolliuntur studia honesti ac virtutis & sapientiæ dogmata plena bonæ eruditionis fastidienter à se prorsus ablegarunt, eorum comparatione simul & collatione qui in generatione suorum Gentilium rerum bonarum studio excelluerunt, grauiorem astruit daturos esse pœnam, eorum gratia quæ neglectim transmiserunt. Credo equidem non omnes similem relaturos esse sententiam ab æquissimo illo iudice, quotquot hoc terrestre corpus receperint: quod externi isti casus qui cuique nostrum contingunt, non paruo discrimine à se dissideant: quo fit, vt dissimilem quisque sententiam sit relaturus. Qui enim concurrunt casus non à nobis quidem profecti, sed vel inuitos circunstant, aut peccata nostra degrauant, aut leuiora efficiunt. Fac ex suppositione scortationem vocari in iudicium. Esto vnus aliquis id peccati admiserit, initio ætatis improbis moribus innutritus. Sit item parentibus omni genere intemperantiæ contaminatis prognatus: sit idem educatus in improba consuetudine flagitiorum, in ebrietate & comessatione, inter obscœna & auditu fœda colloquia. Contrà alius aliquis aliquammulta nactus, quæ ipsum inuitent ad quæque longè optima consectanda, vt sunt, liberalis educatio, doctores, diuinorum eloquiorum subinde repetita auditio, crebræ lectiones rerum salutarium, admonitio parentum, enarrationes quæ ipsum forment & instituant ad componendam morum grauitatem & tuendam mordicus pudicitiam, ad moderatam sumendæ alimoniæ temperiem. Talis denique in simile quo alter deliquit, si delapsus fuerit peccatum, quonam pacto hic posita ratione vitæ prioris, non maiores longè, quam ille pœnas merito dare oportere existimabitur? Ille enim ob id solum culpabilis erit, quod inditis & insperfis menti salutaribus occasionibus non rectè vsus est: posterior vero præter hoc etiam cum magnum ad salutem adiumentum habuerit, propter intemperantiam ac breuissimi temporis negligentiam & incuriam, sese prodidit. Similiter autem & is qui in pietate mox à cunis educatus, & inter diuina dogmata conuersatus * omnem erroris vitauit peruersitatem, inque lege Dei enutritus, quæ omne peccatum traducit, & ad contraria prouocat: non similem habebit idololatriæ excusationem, quam ille qui ex parentibus prophanis natus & ex legibus & à gentibus initio idololatris edoctus est. *Dominus iudicat populos.*) Aliter Iudæum & aliter Scytham. Ille enim acquieuit legi & in Deo gloriatur, & probat meliora. Instructus igitur per legem, & præter commune donum intelligentiæ quum audiat suis auribus incini, & continenter erudiatur propheticis & legalibus scriptis, si deprehendetur quidpiam præter æquum admisisse: longè grauioribus erit obnoxius peccatis. Scythæ autem Nomades agrestibus & inhumanis educati moribus, rapinis ac prædis inter se assueti, iræ nulla temperantia indulgentes, lites denique omnes ferro dirimere prompti, & contentiones per sanguinem soluere edocti, si quid fortè inter se humanitatis aut bonitatis communicauerint, nobis ob propriam virtutis & legis institutionem, si quid forte defecerimus, longè grauiorem præparant mulctam. *Iudica me Domine secundum iustitiam meam, & secundum innocentiam meam super me.*) Videbitur hic sermo aliquid fortè iactabundum, & glorioſum, & simile aliquid orationi Pharisæi sese extollentis habere. Candidè tamen perspicienti rem propheta noster ab hoc vitioso affectu procul omnino esse iudicabitur. *Iudica me Domine* (inquit) *secundum iustitiam meam.*) Multa, inquit, de iustitia dicuntur, & perfectæ iustitiæ fines comprehensu sunt difficiles. Est enim & angelorum iustitia quædam quæ humanam superat: si qua virtus est supra angelos, correspondentem habet magnitudini iustitiæ præstantiam. Postremò ipsius Dei iustitia omnem excedit intellectum, cùm sit omni gratiæ naturæ incomprehensibilis atque inenarrabilis. Me igitur iudica Domine secundum iustitiam meam: hoc est, hominibus tantum comprehensibilem & possibilem his qui in carne viuunt. *Et secundum innocentiam meam super me.* Sic enim maximè constat dicentis affectus longissimè à Pharisæi arrogantia distare. Innocentiam enim suam nominat, perinde ac simplicitatem inexperientiamque eorum quæ vtilia sunt cognitu. Sicut in Prouerbiis dicitur: *Innocens omni verbo credit.* Quoniam itaque nos homines in multa delabimur incommoda ob inconsiderantiam & inexperientiam, se apud Deum excusat, veniamque orat vt assequatur super innocentia. Ex hoc autem palàm est quod ea quæ dicta sunt, humilitatem prophetæ magis quàm superbiam præ se ferre videntur. Iudica me (inquit) secundum iustitiam meam, &, Iudica me secundum innocentiam meam in me existentem, id est, ad librilem humanæ fragilitatis iustitiam meam appendens, ita me iudices. Simplicitatem enim cùm probè noueris morum meorum, non me vt versatilem, neque vt circunspectum in mundi negotiis, sic peccantem me iudices. *Consumetur nequitia peccatorum.*) His verbis orans, verum se præcepti Euangelici discipulum palàm ostendit. Orat enim pro perseuerantibus se: & ita orat, vt fine quopiam ac termino peccantium eorum circumscribatur iniquitas. Quemadmodum si quis oret pro iis qui corpore laborant, ac dicat: consummetur obsecro laborantium morbus. Etenim ne instar cancri vicina quæque depascentis, latiùs serpat peccatum, orat vt sistatur ac finem capiat, non item se latiùs effundat, hoc modo inimicos diligens ac benigne facere iis qui se oderunt, cupiens, eoque precatur pro se persequentibus. *Et diriges iustum.*) Rectus, iustus nominatur, & rectum cor quod bene facit. Quid igitur vult hic orando propheta? Orat enim vt qui iam rectus est dirigatur. Nihil dicet aliquis, obliquum aut obtortum, seu transuersum, in recto erit. Sed profectò necessaria hæc pro iusto petitio, vt rectum eius mentis propositum per directionem & manuductum Dei regatur, ne præ fragilitate quandoque veluti à canone veritatis nutando declinet, neque à veritatis inimico, peruersis lædatur dogmatis. *Scrutans corda & renes Deus.* Iustè Scriptura, quandoquidem non rarò cor accipit pro mente, & renes pro parte animæ concupiscibili: & hic idipsum significat, quasi dicat, Iudica me Deus cùm ob dogmata, quæ de pietate retineo, tum ob motus affectuum animi. Tu namque corda & renes perscrutaris. Scrutatio propriè est cum omnibus torturis & argumentis inquisitio, quæ à iudicibus adhibetur torturæ admotis, vt si conscij rerum sunt arcanarum quæ in quæstionem positæ sunt, vi tormentorum adacti eas priùs delitescentes in apertum constituant. Et quidem inquiretur in cogitationes nostras, æquissimi iudicis examine prorsus infallibili. Ipsæ rursus actiones in quæstionem venient & expendentur. Nemo igitur huius verissimi iudicis præuertat sibi sumere vices, neque ante tempus iudicet, donec veniat ipse Dominus qui illuminabit abscondita tenebrarum, & manifestabit consilia cordium. Dum Deus corda & renes scrutatur, suam ostendit iustitiam. Tentatum est cor Abrahæ, an Deum ex tota anima, & ex toto corde diligeret, quando Isaac filium iussus est in holocaustum offerre: vt plenè ostenderet, quàm filium supra Deum non amaret. Probatus est & Iacob fratris insidias passus: vt luce ipsa enitesceret, clarius ipsius fraternam charitatem nihilo imbecilliorem factam per tot tantaque Esau peccata. Horum itaque corda scrutatione quadam sunt examinata. Renes vero Iosephi probati sunt, quando insaniente erga se lasciua domina, libidini turpissimæque voluptati honestatem continentiæ prætulit. Ad hoc autem probatus est, vt spectatores diuini iudicij animaduerterent iure illi honorem maximum exhibitum, quòd illius iam multis spectata documentis inuicta castitas præluxisset. *Auxilium meum à Deo,*) Propriè in bellis ij qui eruptionem inimicorum sustinent auxilium quærunt. Hic verò inuisibiles Propheta sentiens inimicos, & instans sibi periculum ex inimicis vndique totius exercitus impressione in se irruentibus animaduertens, ait: Auxilium meum, non ex diuitiis, non ex vllo corporali subsidio, non item ex facultate quauis aut fortitudine qualicumque mea, at neque ex cognatione quantalibet humana, sed auxilium meum à Deo. Quale autem

* ὀφόντες πρόσοιντο. *Matth.* 12.

Innocentia Dauidis qua.

Prou. 14.

Collatio. Metaphora.

διηγήσως. *Cor pro mente, renes pro concupiscentia.*

* ἀπάσαν διαφορὰν ἐκφυγών.

Scrutatio quid.

Gen. 22.

Gen. 27.

Gen. 39.

Arg. à sim.

Psal. 18.

mittat auxilium timentibus se Dominus, alibi à Psalmo didicimus dicente: *Castrametabitur* * *Angelus Domini in circuitu timentium ipsum, & eripiet eos.* Et alibi: *Angelus eruit me. Qui saluos facit rectos corde.*] *Rectus corde* is est, qui animum retinet neutrobi vergentem, sic vt ne excedat, neque desit tibi: sed ad medium dirigitur virtutis. Nam quisquis à fortitudine deflectit, in timiditatem deuoluitur: contrà qui iusto plus se extendit, ad audaciam temeritatemque declinat. Quamobrem huiusce modi homines scriptura obliquos & obtortos nominat, qui à virtutis medio ad excessum seu defectum tendunt. Quemadmodum enim obliqua linea fit, si nunc in curuum, nunc in conuexum eius rectitudo diffringatur siue obliquetur: sic item cor obliquum est, quod nunc per iactantiam arrogantiamque effertur, nunc per calamitates & dolores deiicitur. Ideo Ecclesiastes, ait: *Obliquum non dirigetur. Deus iudex iustus, fortis & patiens,* * *non irascetur per singulos dies?*) Hoc videtur propheta inferre aduersum eos inuectus qui tum ob rerum euentus turbabantur, quasi suorum perturbationem cohibens, ne diffidant vniuersorum prouidentiæ, videntes inultum patrem super filij rebellione & Absalonis flagitium quod moliebatur, prosperos habere successus. Eorum itaque in cogitationibus stupiditatem & inconsiderantiam corrigens, ad hunc modum illos contestatus est, dicens: *Deus iudex iustus, fortis & patiens, non irascetur per singulos dies?* Nihil temerè fit eorum quæ geruntur, sed cuilibet * pro mensuræ suæ portione Deus reddet, ad quam in hac vita actus suos præmensurauit. Quoniam igitur peccatum ego admisi, ex eo meritam recipio mercedem. Nolite itaque loqui aduersum Deum iniustitiam, Deus enim iudex iustus. Neque tam abiectè de Deo cogitate, vt existimetis ipsum ad vltionem sumendam impotentem esse. Nam fortis & potens est: Quæ ergo causa, quòd non statim peccantibus pœnam infligit? Quoniam patiens est. Non irascitur per singulos dies. *Nisi conuersi fueritis, gladium suum vibrabit.*) Comminatorius sermo ad conuersionem inducens eos qui tardi sunt ad pœnitentiam. Non statim minatur vulnera, plagas, mortes, sed armorum vibrationem, veluti præparationem quandam ad vltionem intentat. Quemadmodum enim qui arma abstergunt ac poliunt, pugnæ mox ineundæ acrem affectum & alacritatem per hoc significant: sic & sermo hic Dei motum ad vltionem ostendere volens, *gladium* illum *vibrare* dixit. *Arcum suum tetendit.*) Non aliquis neruus arcum Dei tendit, sed potentia puniendi quandoque intensa, interdum verò remissa. Peccanti itaque minatur sententia hæc parata esse, quæ illi irrogatura sint pœnam, si à peccato non desistat. *Parata sunt enim in arcu vasa mortis.*) *Vasa* vero *mortis*, potentiæ sunt internecioni tradentes inimicos Dei. *Sagittas suas ardentibus effecit.* Quemadmodum enim ignem Dominus non adamanti qui non liquescit igne, sed ardenti materiæ ceu sunt ligna, creauit: sic & sagittæ Dei in animas quæ multum aridæ materiæ, & ad interitum aptæ collegerunt, sunt affectæ. Illi itaque qui ignitas diaboli sagittas priùs receptas in se retinent, hi sunt qui demum Dei sagittas excipiunt. Ideo dicit sagittas ipsius iam ardentibus effectas. Incendunt planè animam carnis amores, pecuniarum cupiditas, inflammata ira, exurens animam tristitia & tabefaciens, timores item alieni à Dei timore. Qui vero nullis est eiusmodi inimicorum sagittis sauciatus, sed Dei armaturam se induit: nullas hic vnquam experietur aduersum se intendi lætales sagittas. *Ecce parturit iniustitiam, concepit dolorem, & peperit iniquitatem.*) Et quidem quod ad huius sententię ordinem attinet, confusaneus videtur esse dictionum contextus. Quoniam grauidæ primùm quidem concipiunt, deinde parturiunt, postremo pariunt. Hic parturigo primum sortitur locum, dein conceptio, demum partus. Cæterùm ordo hic significantissimè explicat cordis conceptionem. Incontinentium enim * appetitiones nullo coërcitæ freno rationis, & insanæ prorsus concupiscentiæ hominem veluti œstro quopiam extimulantes dictæ parturigines quædam sunt, quod acrimoniam vehementissimi doloris in anima parere soleant. Secundum hunc ad malum prægestientem impetum quisquis non cuadit superior malignis, & ad malum persuadentibus cõsiliis, is iam concepit dolorem, idem vbi siuerit in corde conceptam malitiam in flammam erumpere per improbas & flagitiosas actiones, tum demum peperit iniquitatem. Videtur enim hæc dicere, quodammodo erubescens pater iniqui filij appellari: Non meus, inquit, filius hic, sed eius est patris, cui se per peccatum iure adoptionis contradidit, eoque secundum Ioannem: *Qui facit peccatum, ex diabolo natus est.* Ergo. Ecce parturiit ipsum per iniustitiam diabolus, & concepit ipsum: hoc est, in penitissimos recessus sub intestina suæ affectionis viscera pertraxit, ipsumque gestauit diabolus in vtero. Denique eundem peperit, ipsius iniquitate palam traducta. Nam omnibus quidem Absalonis aduersus patrem rebellio manifesta fuit. *Lacum aperuit et effodit eum.*) Lacus nomen apud Scripturam non admodum in bonam partem plerumque reperitur: sicut nec puteus in malam. Lacus enim est in quem Ioseph deiectus est à fratribus suis. Et cum cædes facta est *à primogenito Pharaonis, vsque ad primogenitum captiuæ quæ erat in lacu.* Et in Psalmis: *Deputatus sum cum descendentibus in lacum.* Et in Hieremia: *Me fontem aquæ viuæ reliquerunt, & effoderunt sibi lacus pertusos & confractos, qui non poterunt aquam continere.* Et in Daniele lacus leonum describitur, in quem ipse coniectus est Daniel. Puteum autem effoderunt Abraham & pueri siue serui Isaac: & ad puteum profectus refocillatus est Moses. Et mandatum à Salomone accipimus, vt aquam bibamus ex vasis nostris, & ex fonte puteorum nostrorum. Denique Seruator noster apud puteum cum Samaritana de diuinis mysteriis est locutus. Causam verò cur lacus ad peiora, puteus verò ad meliora vsurpatur, hãc esse existimamus: quòd aqua in lacu extranea quodammodo, cadensque è cœlo est: in puteis verò aquarum venæ velut aggestitia terra obrutæ sese produnt, priusquàm loca effodiantur, sublato vndique terræ cumulo qui aquas occulebat, aut quacumque tandem illis incumbente substantia submota, quæ aliud nihil est quàm terra. Et in animabus quoque fossa quædam est, in quam cadunt quæ meliora sunt, ac deinde mutantur, & peruertuntur, quando qui honestarum rerum cogitationes incidentes ad peiora peruertit, & ad ea quæ veritati sunt contraria, nihil omnino curans habere honestè. At contrà puteos in anima inuenias, quum vitiis quæ integebant, vndique submotis affulget lux, fonsque aquæ potabilis in sermone & doctrina. Idcirco cuilibet sibi puteum effodere necessarium est, vt mandatum supradictum conseruet. Bibe aquam ex tuis vasis, & è fonte puteorum tuorum. Sic itaque nos filii censebimur effodientium puteos Abrahæ & Isaac & Iacob. Lacus minimè faciendus, ne in fossam incidamus, quemadmodum hic dicitur, néve audiamus ea quæ ab Hieremia scripta sunt in peccatorum probrum ac vituperationem: Deo de ipsis dicente: quorum paulo antè meminimus: *Me fontem aquæ viuæ reliquerunt: & lacus pertusos sibi effoderunt, qui aquas continere non poterunt.*

Psal. 33. * *ad. Immittet se & medium interponet. Gen. 48. Cordis rectitudo in quo cõsistat.*

μὴ ὀργὴν ἐπάγων.

Τυνῶμι. * τῆς ἑκάστου μέτρις ἀντὶ μετρῆ θεὸς.

Βεβαίωσις à simili ducta.

In arcu Dei vasa mortis. Ὁμοίωσις ex Comparatione. πρὸς ἀφανισμόν.

* παροιστρῶσαι ἐπιθυμίαι.

In Absalonem impiè intend. t. Ioan. 8.

Lacus & putei acceptio.

Gen. 37. Exod. 11. Psal. 87. Ier. 2. Dan. 6. Gen. 26. Exod. 2. Ioan. 4. Aqua lacustris quò differat à puteana.

Ier. 2.

In Psalmum decimumquartum.

Domine, quis habitauit in tabernaculo tuo.

SERMONE hoc volens Propheta perfectum virum nobis describere, eum qui sit beatitudinem assecuturus: ordine quodam & via meditationum suarum vtitur, & ab his quæ prima & magis attendenda videntur, principium orditur, *Domine, quis incolet tabernaculum tuum?*) Incolatus † enim diuersorium est hoc breue & habitatio temporaria, vitam nobis re ipsa subindicans minus constabilitam, sed deciduam ac transitoriam, ob spem hinc ad alteram tantò meliorem emigrandi. Sancti autem viri est, hanc vitam more * hospitis transire, ac ad alteram properare. Ideo & Dauid de ipsa loquitur: *Incola ego sum & peregrinus, sicut omnes patres mei.* Incola item fuit Abraham, qui ne terræ quidem vestigium propriè possedit: sed vbi opus ei sepulchro fuit, id argento mercatus est. Ex quo sanè Scriptura demonstrat quemadmodum in carne viuentem incolam esse oporteat: migrantemque ex hac vita in locis propriis requiescere: quoniam in hac vita alienigenis cohabitat: terram verò corpus in sepulchro recipientem mercatus est.

† παροικία.

* πάροικος καὶ παρεπίδημος. *Psal. 38.* παράδειγμα.

est. Beatus planè, qui iis quæ in terra sunt, non vt propriis se addixit, neque isti seculo tanquam naturali suæ patriæ acquieuit: quin potius grauatur, quòd incolatum hunc casum nouit esse à rebus potioribus, & quasi proscriptionis domicilium vitam hanc incolit; perinde atque illi qui ob quæpiam delicta coguntur iudicum calculis solum vertere relegati in exilium. Rarus inuentus est talis, qui præsentibus non vt propriis vacet: diuitiarum vsum fluxum atque fragilem sciat: corporis valetudinem prosperam breui tempore duraturam, postremo humanæ gloriæ floridam fœlicitatem minimè firmam ac stabilem esse cognoscat. Quis ergo incolet tabernaculum tuum? *Tabernaculum* Dei, hominis caro dicitur ad animæ habitationem à Deo data. Quis carni huic vt alienæ attenderit? Quemadmodum incolæ alienam terram mercede conductam, ad voluntatem eius qui elocauit agrum, colunt: ita & nobis carnis cura iuxta condictum ac præscriptum traditur: vt eam demum decenter & officiosè excultam suo reddamus elocatori frugiferam. Si vero Deo digna fuerit caro, reuera Dei tabernaculum efficitur, iuxta eam mansionem, qua inhabitat sanctos. Talis enim est eius, qui tabernaculum Dei incolit: propterea dicit, Domine, quis tuum tabernaculum incolet? Deinde profectus quidam & progressio sequitur ad id tendens quod perfectius est. *Et quis requiescet in monte sancto tuo?* Iudæus quidem vt qui terrestria sapit, quando montem adit, ad Sion statim recurrit. *Quis requiescet in monte sancto tuo?* Ille qui carnem incoluit, in monte sancto tuo requiescet. Mons ille locum cœlestem illustrem atque splendiflua luce conspicuum significat: de quo Apostolus ait: *Appropinquastis ad montem Sion, ciuitatem Dei viuentis*, Hierusalem cœlestem: in qua festum ac celebritas Angelorum Ecclesia primogenitorum descriptorum in cœlis existit. Postquàm pertransiit hanc carnem aliquis, quam citra vitiosam vllam affectionem, & vt alienam incoluit, neque vt propriæ illi se admodum addixit: is tandem quod propria membra mortificauerit super terram, & sanctimoniam perfecerit, dignus est in monte sancto requiescere: quam vtique requiem Psalmista exoptans alibi ait: *Pertransibo in locum tabernaculi admirabilis.* Et rursus: *Quam dilecta tabernacula tua Domine virtutum!* Illic nos erga proximos dilectio pro ratione illius quæ in monte est quietis, ea item charitas quæ resilit ex mammona iniquitatis, nos faciet interquiescere. *Facite*, inquit, *vobis amicos de mammona iniquitatis: vt cum defeceritis, recipiant vos in æterna tabernacula.* De hac commemoratione Dominus etiam per modum precandi ait: *Pater sancte, da vt vbi ego sum, & illi sint.* Rarus profecto, qui in corpore tantisper dum est incola, in monte requiescere mereatur. Propterea vt dubitans ait: *Quis incolet? & quis requiescet?* Quemadmodum illud: *a Quis nouit sensum Domini?* Item illud: *Quis annuntiabit vobis ignem illum ardentem? Quis annuntiabit vobis locum illum æternum?* Rursus illud: *b Quisnam fidelis & prudens?* Et interrogatorium forte est illud quis, responsum exquirentis à Domino sancto, quo cum loquitur. Ad quem contrà diuina vox propositam dissoluens quæstionem, quid ait? *Qui ambulat sine macula, & operatur iustitiam.*) Si immaculatus est, & nullo bonorum operum deficiens, suamque attemperans vitam procul omni peccato, quo differt discerniculo ab eo qui facit iustitiam? An eundem sensum duplicibus verbis enuntiat cum dicit, Ambulans immaculatus & faciens iustitiam? Aut certè propriam quandam sententiam vtrumque hoc dictum continet: vt sit immaculatus secundum interiorem & arcanum hominem, in omni virtutis genere perfectè præparatus atque instructus: faciens autem iustitiam, qui ea quæ circa corporis agibilia versantur, in actiuo genere vitæ, rectè absoluerit? Oportet enim non solùm ea quæ sunt recta iustaque facere, sed etiam iusto rectoque animo facere, secundum illud: *Rem iustam iustè prosequere*, hoc est, cum ratione iustitiæ rem iustam absolue. Idiotam contingit apparare aliquam medicinam aut curam, quæ opem ferat ægrotanti, non tamen hoc facit vt medicus, cum artem non calleat, atque ideo artis finem minimè consequitur. Ambulans itaque immaculatus, mente perfectus erit. Faciens autem iustitiam is est, qui secundum Apostoli vocem, *inconfusibilis est Domini operarius.* Attende exactam dictionis vim. Non dixit, *qui ambulauit*, sed *qui ambulat:* neque *qui fecit iustitiam*, sed *qui facit.* Non enim vnus actus perficit studiosum virtutis operatorem, sed per omnem vitam prorogari & extendi conuenit virtutis actiones. *Qui loquitur veritatem in corde suo, & non egit dolum in lingua sua.*) Rursus & hæc similitudinem quandam & societatem inter se habere videntur: Loqui veritatem in corde, & non agere dolum in lingua sua, qualem habent illa: Esse immaculatum & facere iustitiam. Quemadmodum enim ibi & interioris hominis perfectionem, & in rebus agendis dexteritatem significari ostendimus: sic & in hoc loco, quomodo id quod loquimur, ex cordis abundantia loquimur, velut ex emanante fonte intimi affectus. Priùs dixit: In corde veritatem, deinde in verbo simplicitatem quæ per linguam depromitur, significauit. Duo autem veritatis significata inuenimus: Vnum quidem, earum rerum comprehensionem, quæ beatam omnino vitam spectant. Alterum, cuiuscunque tandem rei ad instituendam hanc vitam pertinentis sanam cognitionem. Illam igitur veritatem salutis cooperatricem in corde existentem hominis perfecti, oportet sine dolo in omnibus proximo exhibere. In huius autem vitæ negotiis si forsan à veritate intercipietur virtutis studiosus aut excidet, nihil illi ad ea quæ hic dicuntur atque promittuntur erit impedimento. Quot enim stadia sint terræ vel maris, quótve in cœlo astra moueantur, & quantum alterum alteri celeritate præstet: in his & similibus veritatem ignorare, nihil profecto ad beatitudinem à Deo promissam consequendam impedimenti adfert. Forsan sententiola hæc, & tale aliquid nobis repræsentat, quod ea quæ de veritate sunt, hoc est, mystica, loqui conuenit, non cum quolibet, sed cum proximo, hoc est, non prodenda illa esse vulgo, sed narranda iis qui mysteriis, seu sacramentis communicauerint. Si vero veritas est Dominus noster, impressam & quodammodo signatam hanc quisque in corde suo veritatem retineamus: de qua loquentes in cordibus nobis ipsis, dolo sermonem Euangelij, dum illum proximo anuunciamus, ne inuertamus. *Qui dolum non egit in lingua sua.*) Multis adeò locis scripturæ dolus traducitur velut inimicus Dei. *a Disperdet* (inquit) *Dominus omnia labia dolosa.* Item dolus in corde operantium mala. Quandocumque enim quod bonum est, peioris commixtione adulteratur, dolus * dicitur. Vt vinum dolum sustinet, dum ei admiscetur peius, vt si aqua illi præter modum temperiemque infundatur. Item aurum falsatur, dum cum argento & ære coit. Sic & veritas dolum patitur, quando qui malè audiunt sermones ac reprobi inserti fuerint & implexi sanctis Scripturæ eloquiis. *Nec fecit proximo suo malum.*) Quem hæc Psalmi particula proximum appellet, nemo dubitat eorum, qui audierunt Euangelium, interrogante quodam accidente: Quisnam est meus proximus? Cui Dominus dixit parabolam illius, qui descendit ab Hierusalem in Hierico: quem & interrogauit, *Quis horum tibi videtur fuisse proximus?* Et ille: *Qui fecit*, inquit, *misericordiam cum illo.* Docuit enim per hæc omnem hominem putandum esse proximum. Hoc autem mandatum obseruatu difficile, multamque requirit diligentiam, vt nulla in re siue modica, siue maiori noceas proximo: vt ne verbo lædas, non quicquam auferas eorum quę illius sunt, neu vel optes illi malum, vt non denique omnino inuideas rebus eius lætis ac prosperis. ET *opprobrium non accepit aduersus proximos suos.*) Dubia est dictio, vtrum ipse nulla admiserit quæ mereantur à proximis suis exprobrari, & hac de causa non acceperit ab ipsis opprobrium: an potiùs nullum proximorum ipse vituperauerit, aut opprobrio affecerit eorum qui in vnum aliquod delictum prolapsi sunt, aut corpore colluxati & mutili, aut in alio quopiam deprehensi defectu carnis. Neque enim is qui peccat, probris venit insectandus, vt scriptum est: *Ne exprobres homini auertenti se à peccato.* Nunquam enim ad delinquentium vtilitatem nouimus esse à quopiam assumptum: Nam cùm Apostolus in suis ad Timotheum disciplum institutionibus permiserit redargutionem siue reprehensionem, obsecrationem simul & increpationem: nusquàm tamen assumit opprobrium, quod fraternæ correctioni aduersetur. Sanè reprehensio siue coargutio videtur sibi scopum aut finem præstituere

Tabernaculum Dei corpus humanum. Θεσαίωσις *ex Collatione.*

Psal. 14.

Heb. 12.

Psal. 41. *Psal.* 83.

Luc. 16.

Quis & hæ sitantis est, & interrogantis.

a Rom. 11. *b Matt.* 24.

Quo differat ingrediens immaculatus à faciente iustitiam.

Argum. à simili.

Deut. 16.

2. Tim. 2.

Veritatis acceptio duplex.

De hac mystica veritate habes non pauca apud Dion. Areop. in Myst. Theologia.

Attendite hæc Prædicantes Lutherani, qui vnum Verbi diuini veritatis in absinthium & fel amaricans.

a Psal. 11. * *Dolus quid sit, finitur.*

Proximus.

Luc. 10.

Eccli. 8. *2. Tim.* 4. *Argue, ait, obsecra, increpa.*

fœnore corrigitur. Diues es? noli mutuò sumere. Pauper es? noli item sumere. Nam si nullius rei es indigus, quid tibi cum fœnore? Si verò nihil habes, non iam mutuum rependes. Noli tuam ipsius vitam seræ pœnitentiæ tradere, ne quando beatos existimes dies, qui fœnus præcesserunt. Hoc enim vno pauperes à diuitibus differimus, quòd securi sumus, atque eos vigilantes continuo, nos dormientes ridemus: præterea in magna quiete agentes, eos in magna rerum perturbatione constitutos ipsi aspicimus. Qui autem debet, & pauper est & curis anxius, ne noctu quidem indulget somno, interdiu quoque insomnis, secum omni tempore cogitat, quonam modo sese his liberet curis, nunc quidem sua quanti sint, æstimando, nunc verò sumptuosas domos, agrósve diuitum, seu vestes splendidas eorum quibus occurrit, vasa quoque discumbentium pretiosa, secum admurmurat: Hæc si mea essent, diuenderem tanti & tanti, méque à fœnoris iugo quo obstringor, extricarem. Hæc ipsius cordi noctu insident, & interdiu illius mentem nihil dissimilia occupant. Si quis ianuam pulsauerit, statim debitor sub lectica latitat. Si velociter aliquis ad eum accurrit, huius cor perculit. Canis latrat? hic sudore perfluit, & anxietate corripitur, conspicitque quò fugiat. Vbi verò tempus exolutioni præscriptum instat, secum reputat quo illum eludat mendacio, quo confecto prætextu depellat à se & ableget creditorem. Non solum autem te accipere cogita, sed & breui quod acceperis, exigendum. Quid te isti tam fœcundæ bestiæ adiungis? Lepores aiunt eius esse naturæ, vt simul & pariant, & nutriant, & superfœtent: Sic & fœneratoribus pecuniæ simul tempore & dantur ad vsuram, & gignunt & superfœtant. Nondum enim in manus accepisti, & præsentis mensis lucrum quæstúmve expostularis. Hæc rursus pecunia data fœnori alterum malum eduxit, illud rursus aliud, denique malum hoc in infinitum serpit. Quamobrem genus hoc auaritiæ hac appellatione τόκος, id est partus (vt existimo) ob multiplex mali germen, siue fœcunditatem nominatur. Vnde enim aliunde? aut fortè ob parturiginem ac mœrores anxios qui in eorum mentibus gignuntur, qui grauati sunt fœnore? Sicut enim dolores parienti, sic tempus statutum debitori existit fœnus supra fœnus, malorum parentum mala soboles. Hi sanè fœtus vsurarum rectè genimina viperarum dicantur. Viperas enim dicunt ventrem matris perrodendo nasci. Sic item fœnora debitorum domos absumendo nascuntur. Semina omnia suo tempore nascuntur, animalia quoque tempore præstituto suos edunt fœtus. Fœnus verò hodie nascitur? hodie parere incipit. Animalia item quæ cito pariũt, cito etiam à partu desistunt. Pecuniæ verò cum ab auiditate plus æquo habendi volucrem trahant originem, infinitam accessionem tantò progredientem vlteriùs recipiunt. Vnumquodq; crescentium, vbi ad iustæ sibique conuenientis staturæ magnitudinem peruênit, desinit augeri: argentum verò auari omni tempore augescit. Animalia vbi suæ soboli cesserunt pariendi vices, non iam imprægnantur: fœnori tradentium pecuniæ aduentitias vndecunde alias pariunt & succedaneas, veteréscque nouant. Ne tu mihi velis experiri, quid isthæc virium habeat prodigiosa bestia. Liber vides Solem? Quid miser vitæ tibi libertatem inuides? nullus pugil sic aduersarij plagas subterfugit, vt debitor creditoris occursum, ad columnas ac parietes caput occultando. Quomodo, inquis, nutriar? Habes manus, habes artem, fac aliquid vnde mercedem capias, ministerium vnicuipiam exhibeto stipis emerendæ gratia. Multæ sunt excogitatæ parando victui exercitationes, occasiones multæ. Atqui vires non suppetunt ferendo labori idoneæ; Ne corrogare ac petere pigeat te ab opulentis possessoribus. Verum turpe, inquis, rogare? Turpius verò accepto fœnore omnibus spoliari. Non omnino dando leges, hoc ego dico: sed ostendens omnia tibi tolerabiliora esse, quàm fœnore inuolui. Formica potest neque rogans neque mutuò accipiens, nutriri, & apes proprij nutrimenti reliquias regibus gratuitò condonant, quibus nec manus nec artes natura dedit: tu autem industrium animal, homo, vnam tantum ad vitæ vsum viam reperire nescis? Quanquam videmus sæpe homines ad fœnus & mutuũ cõfugientes, non gratia vsus necessarij, cum pauperes minime fidẽ inueniant: sed vt se elocent ac tradant totos laxioribus impensis & profusioni opum prorsus infructuosæ, vt seruiliter se addicant muliebrium voluptatum illecebris. Et hęc quidem dixerit: Mihi opus est veste sumptuosa & aurata, filiis paruis ornatu decenti, seruis item floridis & variegatis vestibus, mensę denique lauticia splendidiore. Qui talia vxori administrat, ad * trapezitam venit: & hos quos accipit nummos priusquàm vtatur alij reddit creditori, alium ex alio assumens Dominum, & semper continuatione sese iugiter obligando probrum paupertatis fugit. Et quemadmodum hydropici suspecti habentur de carnulenta obesitate, ita & iste diuitem se imaginatur, semper accipiens, ac semper reddens, & ex posterioribus priora soluens, denique fidem sibi ex continua versura conseruans. Et quemadmodum qui vtroque excernunt ventre id semper quod priùs insederat eiicientes, si nondum perfecta purgatione cibum sumpserint alterum, rursus hunc vomere coguntur cum dolore & intestinorum lancinatione. Sic hi fœnus ex fœnore sumentes, priusquam priora purgentur secundum addentes, vbi aliquantum temporis fuerint in alienis deliciati, ad extremum rem domesticam amissam lugent. O quantos aliena bona perdiderunt! Quanti veluti in somno ditati, in ærumnas pœnásque maximas sese coniecerunt! Sed multi ex sumpto fœnore, inquis, diuites sunt facti. Plures ob hoc magis puto se laqueis implicuerunt. Tu diuites factos respicis: eos verò qui sibi præfocarunt gulam, non numeras: qui mendicitatis probrum dedecúsve non ferentes, prius mortem adire implicito sibi laqueo præelegerunt, quàm probrosè viuere. Vidi ego * miserabile spectaculum, pueros ingenuos ob debita patris in forum pertrahi vænui exponendos. Non habes pecuniam quam relinquas filiis, ne saltem eis generositatem auferas: vnam hanc ipsis conserua libertatis possessionem, veluti depositum, quod ipse à parentibus accepisti. Nemini aliquando paterna egestas probrosa fuit. Paternum verò debitum in carcerem ducit. Ne relinquas debitorum tabulas, vt execrationem paternam in filios & nepotes descendentem. Audite diuites, qualia pauperibus ob vestram inhumanitatem consulamus: videlicet, vt malint constanter grauissima quæque ferre, quàm calamitates quæ ex fœnore proueniunt, subire. Quòd si Domino fide cohæreretis, quid his esset verbis opus? Quod autem Domini consilium est? Mutuò date iis, à quibus accipere minimè speratis. Et quale, inquis, hoc mutuum, cui non teddendi spes coniuncta est? Intellige dicti efficacem vim, & legislatoris humanitatem admiraberis. Quando pauperi daturus es in Domini gratiam, idem ipsum & donum & fœnus est. Donum quidem, quòd à paupere non speres te recepturum: mutuum verò siue fœnus ob Domini munificam liberalitatem pro illo reddentis, qui parua quidem per pauperem cum acceperit, maxima pro ipsis retribuet. Qui enim pauperis miseretur, Deo fœnerat. Non vis vniuersorum * Dominum tibi ad exolutionem autoratum habere? Si quis in ciuitate diues tibi pro aliis spondeat, fideiussionem illius accipis. Deum verò non admittis tanto se plura persoluturum pauperum causa pollicentem? Da argentum domi nullo tuo vsu conditum, nulla ipsum grauando accessione, cuius vnius gratia vtrique bene consultum fuerit: tibi in primis securitas aderit custodiæ, accipienti verò ex vsu lucrum. Si autem & accessorium quæris, ijs quæ à Domino tibi tradentur, contentus esto. Ipse enim pro pauperibus fœnoris abs te commodati auctarium reddet: ab eo qui verè in nos benignus est, benignitatem expecta. Quod enim accipis ex paupere, omne superat odii in homines exemplum. Ex calamitatibus pauperum quæstum facis, ex lachrymis argentum tibi corradis, nudum strangulas, famelicum cædis, misericordia nulla, nulla cogitatio subit mentem cognationis quæ tibi intercedit cum eo qui miserè affligitur, & quæ hinc accrescunt lucra benignitatem vocas? Væh dicentibus amarum dulce, & † inhumanitatem humanitatem appellantibus. Ne Samsonis quidem ænigmata talia erant, quæ conuiuis proposuit. *A comedente exijt cibus, & à forti egressa est dulcedo*, & ab inhumano exiit benignitas. Non colligunt è spinis vuas, nec à tribulis ficus, neque item à fœnore benignitatem. Omnis enim arbor * marcida malos facit fructus. Parumper

Προ πολλούχῳ legẽdum putem πολυτόκῳ.

Vt τόκος pro partu & vsura, ita Fœnus à fœtu.

Vsura fœtus viperinum.

Εἰκὼν.

Ὁμοίωσις elegans de versura.

* τραπεζίτης mensarius.

* ὑποτύπωσις commiseratione digna.

Consilium Domini de dando mutuò.

* δεσπότην ὑπεύθυνον. Pro εἰκὴ Volat. legis. δίκο siue δίκοῦι.

† μισανθρωπίαν, φιλανθρωπίαν.

* δένδρον σαπρὸν.

* Publicani erant partē fœneratitiæ centesimæ, decimámve colligētes singulo quoque mense. Budæus de Asse ex Aristoph. in Vespis.

considera. Hæc heratostologi & decatologi,* nomina, vel ipso auditu incutiētia horrorem, menstrui repetitores, veluti dæmones qui epilepticos faciunt, ac pauperes circa lunæ periodos inuadunt, iniqua prorsus mutui datio vtrique danti pariter & accipienti, huic quidem in pecunias, illi verò in ipsam animam damnum pœnámque afferens. Agricola * enim accepta spica, semen rursus sub radice non scrutatur: Tu verò fructus habes, nec desinis ipsam redituum sortem requirere. Sine terra plantas, sine satione metis, cum incertum sit cui congreges. Palàm is scitur qui ob vsuras extortas, se rigat lachrymis: at incertus, qui ex earum opulentia fructum sit decerpturus. Incertum enim aliis-ne sis relicturus istiusmodi opes, qui eis perfruantur, malo interim quod tibi ipsi ex iniquitate collegisti, penes te vice thesauri depositi. Igitur à volente accipere mutuò ne vultum auertas, nec pecuniam tuam dederis ad vsuram, vt tam ex veteri, quam noua lege quæ conducibilia sunt edoctus bona cum spe ad Dominum hinc emigres bonorum factorum vsuras recepturus, in Christo Iesu Domino, cui gloria & imperium in secula seculorum, Amen.

* Auaritiā reuincit τῇ ἀνομοιώσει.

In Psalmum vicesimum octauum, Afferte Domino filij Dei:

In exitu seu consummatione tabernaculi, Psalmus Dauid.

PSalmus vicesimus octauus communem quidem inscriptionem habet. *Psalmus* enim, inquit, *Dauidi*: habet proinde quiddam proprium. Additur enim ei: Exitus tabernaculi. Quid autem hoc est? Consideremus quis sit ille exitus, & quod tabernaculum, vt in sensu psalmi consistere valeamus. Quo ad historiam igitur, videtur sacerdotibus & leuitis ab opere se relaxantibus hoc datum esse præceptum, vt eorum reminiscantur, quæ ad cultum Dei præparare oportet. Exeuntes enim è tabernaculo, Psalmi istius verba protestantur & admonent quæcunque conueniat præparasse, quæ quidem habentes ad diem sequentem conuenirent: nimirum filios arietum. Item gloriam & honorem, gloriam nomini Domini. Item quòd nusquam, nec alio quouis loco quàm in aula Domini, & in loco sanctificationis diuinum exercere cultum conueniat. Nostræ autem menti sublimiora contemplanti per magnificum & conuenientem diuinæ scripturæ sensum familiarem nobis legem reddentem, illa succurrunt: vt hic nec aries ouium maritus accipi debet, neque item tabernaculum ex hac materia inanimata compactum habitaculum, neque exitus tabernaculi discessus à templo, sed tabernaculum quidem corpus hoc nostrum intelligatur, vt nos docuit Apostolus, dicens: Existentes *in hoc tabernaculo ingemiscimus*. Et rursus Psalmus: *Flagellum non appropinquabit tabernaculo tuo*. Exitus verò tabernaculi, discessus ab hac vita est, ad quem hic nos sermo præparari iubet, vt hæc quædam & alia rursus ad Dominum afferamus, quando labor hic & quæstus præsens viaticum quoddam sunt ad futuram vitam. Quicunque hic gloriam & honorem Domino per bona opera affert, is demum gloriam & honorem sibi ex iusti iudicis retributione thesaurizat. In multis tamen exemplaribus additum esse reperimus hoc, *Afferte Domino filij Dei*: Et quoniam non cuiusuis donum est Domino Deo acceptum, sed eius tantum, qui corde puro offert illud. Non enim * castæ sunt preces, nec accepta oblatio ex meretricis mercede. Et rursus Hieremias: *Num* * *vota*, inquit, *& sanctæ carnes auferent malitias tuas, aut per hæc purus eris?* Ideo psalmus prius nos vult esse filios Dei, deinde vltroneos accedere ad offerenda Deo dona, non quælibet, sed quæ sint ab eo ordinata. Ante omnia dicito: *Pater* *, deinde petes ea quæ ordine sequuntur. Scrutare verò teipsum ex cuiusmodi conuersatione ad Deum accedas: expende, num dignus sis qui Deum sanctum voces patrem. Per vitę enim sanctimoniam nobis peruius est ad eum sanctum ac familiaris aditus. Si sancti filius cupis esse, sanctitas te in filium adoptet. Afferte itaque Domino, non omnes, neque ex omnibus, sed filij Dei. Eximia quædam dona quæsiturus est, & hac gratia eximios eligit qui offerant. Etenim ne cogitationes tuas deijciat in humum, neu te arietem faciat, nimirum quadrupes rationis expers ac balatile animal inquirere, quasi speres istius animalis victimatione Deum placatum iri, ait: Afferte Domino filij Dei. Neque enim opus iam filio, vt filium offeras: sed si magnum quid est filius, & magnum quid & dignum filij charitate & paterna dignitate, illud quod offertur addecet esse. Filios itaque dicit, arietum afferte, vt ipsi qui à vobis offeruntur, vbi filii sunt arietum, in filios Dei mutentur. Aries enim animal imperium retinens, ac princeps viam prę it ouibus ad edulem & pascuam pabulationem, ad aquarum peramœnam refocillationem, ad stabulum insuper & caulas. Tales enim quidam ouilis Christi præsides sunt, præitantes gregi dominico se conferenti ad carpenda spiritualis doctrinæ florulenta & odoratissima pabula, qui sibi creditas oues rigent suppeditante illis aquam viuam Spiritu sancto & eas adolescere faciant, atque ad proferendos ex se fructus enutriant, qui viam præmonstrent ad requiem perennem contendentibus, eas-démque ab insidiantium imposturis præmuniant ac tueantur. Horum igitur filios à Dei filiis adduci vult Domino sermo hic. Quòd si arietes hi sunt, qui reliquo gregi præmuniunt rectitudinis viam: vtique horum filii erunt, qui propensiore bonorum operum studio & exercitatione fuerint per præsulum doctrinam formati & instructi ad vitam secundum virtutem instituendam. *Afferte igitur Domino filij Dei, afferte Domino filios arietum.*) Didicisti, quo cum ediserit hæc & loquitur propheta? Didicisti de quibus? Nunc docet quid. *Afferte Domino*, inquit, *gloriam & honorem.*) Quomodò autem nos qui terra & cinis existimus, magno Domino gloriam afferimus? quomodò & honorem? Gloriam quidem, per bona opera, quum opera nostra splendore probitatis irridiarint hominum oculis, sic vt perspectis operibus nostris homines glorificent patrem nostrum, qui in cœlis est. Sanè per sobrietatem, perque * sanctimoniam eos peculiariter contingentem, qui se * ex professo obstrinxerunt tuendæ religioni, potest quis afferre gloriam Deo, iuxta Pauli admonitionem dicentis: *Glorificate Deum in membris vestris*. Hanc item gloriam Dominus requirit ab ijs qui in se credunt, & adoptionis gratia sunt dignati. *Filius* enim, inquit, *glorificat patrem*. Et: *Si pater sum ego, vbi est gloria mea?* Honorem affert Deo is, qui secundum Prouerbium, ex iustis laboribus & primitijs suæ iustitiæ eum honorat. Omnis item qui de diuinis pro decoro edisserit, sic vt nusquam deerret aut excidat à recta notione, quæ de patre tenenda est, de diuinitate vnigeniti, & de Spiritus sancti maiestate: sanè hic affert Domino gloriam & honorem. Gloriam verò hanc intendit & auget qui rationes assignare potest, quarum gratia omnia creata sunt, & per quas continentur omnia & conseruantur ab ipsius prouidentia ad quæque minutissima pertingente, iuxta quas etiam rationes iudicio eius sistentur omnia, exacta eiusmodi dispensatione. Qui insuper dilucidis rationibus, citraque confusionem vllam per se potest contemplari singula: nec id solùm, sed & quæ fuerit contemplatus, eadem quoque potest & alijs exprimere, putà de Dei bonitate, deque eius iusto iudicio: hic ille est, qui affert Domino gloriam & honorem, nimirum vita vsus quæ huic suæ contemplationi concinnè respondeat. Istiusmodi enim viri lux coram hominibus verbo iuxtà ac opere eluceſcit, perque eam omnigenûm præclarè actorum celebritatem pater qui in cœlis est, glorificatur. Non is porrò affert Domino gloriam & honorem, qui humanam hanc gloriam attonitus miratur: non item argentum in pretio habet, non qui corporis voluptates magni æstimat, non quisquis abhorrentia à pietate & Dei cultu demiratur dogmata. Quemadmodum enim per bona opera Domino afferimus gloriam: itidem ex contrario eam ipsam auferimus per malignitatis & nequitiæ opera. Quid enim dicit peccantibus? Nomen meum per vos blasphematur inter gentes. Et rursus Apostolus: *per præuaricationem legis Deum inhonoras*. Legislatori siquidem contumelia est despectio legum atque contemptus. Domus ni ritè gubernetur, nimirum in qua indignatio & clamor sint, contumelia item, risus, voluptas, prodigus ac profusior luxus, immundicia & ex consuetudine flagitiosa scorta-

Non legitur in exēplari.

* Vide Notas Frontonis.

* Huc adestę, qui excussa cucullata virgines Christo sacras retraxit is sub ingū nuptiale, ó planè incestos & sacrilegos. 1. Cor. 6.

2. Cor. 5. Psal. 90. Tabernaculū impro corpore. Exitus tabernaculi, exitus vitæ.

Γνώμη. * μὴ εὐχαί. ler. 11. secundùm LXX.

* Num vota siue preces. Vide Notas P. Ducæi infra & Philonis de hac re libellum.

* Pater noster qui.

Γνώμη ex contrariorum collatione.

sa scortatio: eorum quæ fiunt ignominia atque turpitudo in eum regeruntur ac resiliunt, qui domui præsidet. Consentaneum igitur fuerit, ipsi vt intelligamus, quoniam Deus quemadmodum per efficacem & bonam operationem glorificatur, sic & per malignam & flagitiosam inimicus. Quando enim sumens membra Christi, facio membra meretricis, tunc gloriam ab eo qui me seruat, ad eum transfero qui me perdit. Nam * quicunque Christo non credit, *gloriam incorruptibilis Dei in imaginem corruptibilis hominis, & volucrum, & serpentum, & quadrupedum*, quæ sunt in terra, commutat, vt ait Apostolus. Quisquis colit creaturam ac veneratur præter creatorem: non Deo, sed creaturis affert gloriam. Itaque creaturam dicens aliquid esse, dein procidit illi & adorat: suam ipse nouerit sortem cum qua ordinabatur. Cum timore igitur prouideamus, ne dum gloriam & exultationem afferimus diabolo per peccatum: ipsi cum eodem æternæ addicamur confusioni. Quod * enim peccatum in illius cedat gloriam, qui ad peccandum efficaciter nos promouet: per similitudinem hanc, quid mihi dicatur, expende: Duo inter se duces conserant pugnam, seque adoriantur, vt quidem primùm agmen hoc ex altero retulerit victoriam, qui victori exercitui præest, nullo controuertente is ex hoste palmarem reportat gloriam. Siquando contraria acies præualuerit, ad illius quoque ordinis ducem victoriæ honos transfertur ac recidit. Sic & in tuis benefactis Dominus est qui laudatur. In his autem quæ perperam agis, aduersarius est. Nolim longiùs abs te cogites consistere hostes tuos, neque eminus oculos in duces quasi in scopum quendam intendito: tibiipsi tantùm attende, & omnem similitudinis veritatem inuenies. Quando enim mens cum affectu vitioso luctatur, si quidem intentis viribus & attentione solerti vicerit: de eiusmodi animi intemperie refert victricem palmam, Deúmque * velut insigni corona redimit & condecorat. Contrà, siquando siueris te per lentescentem animi molliciem substerni voluptatum illecebris, iam in seruitutem abriperis & captiuitatem peccatorum, gloriam per hoc addens inimico, elationem, & superbiæ occasionem. *Adorate Dominum in aula sancta eius.*) Post oblationem fructuum eorum quæ requiruntur, necessaria adoratio: quæ quidem non * extra Ecclesiam, sed in aula Dei perficitur. Ne mihi priuatas istas aulas, neu synagogas excogitetis. Vna est aula sancta Dei, in qua priùs Iudæorum synagoga constitit, sed postquam scelus in Christum admiserunt, facta est illa eorum statio desolata. Idcirco Dominus, & *alias oues*, inquit, *habeo, quæ non sunt ex hoc ouili*, de illis loquens, qui ex gentibus prædestinati sunt in salutem, præter Iudæorum aulam proprium ouile propriámque aulam ostendit. Non itaque extra sanctam hanc aulam, sed in ipsa adorare Deum licet. Quòd si quis ab ijs qui ab ea alieni sunt, tractus atque illectus fuerit, intra hanc aulam desinet esse. Plures enim speciem † orationis præferre videntur, qui tamen in hac aula non sunt propter mentis euagationem & distractionem quæ fit per inanes curas. Potes & aulam * quoque cœlestem illam intelligere vitam. Idcirco plantati hic in domo Domini, quæ est ecclesia Dei viuentis, ibi in aulis Domini Dei nostri florebunt. Qui autem ventrem mundi gloriam seu argentum, vel aliud quod ex omnibus magis honorat, Deum fecerit: non adorat Dominum, neque in aula est sancta, & si dignus videatur qui intra sensiles istos aliorum conuentus admittatur, *Vox Domini super aquas.*) Multis in locis nomen vocis positum liceat inuenire. Itaque vt intelligamus quæ sit vox Domini, operæpretium fuerit pro viribus, ex sacra Scriptura colligere quæ de voce scripta sunt, vt illud est in oraculo Abrahæ reddito, statim facta est vox, dicens: *Non erit hic hæres tuus.* Et in Mose: *Omnis populus videbat vocem & lampadas.* Et apud Esaiam rursus: *Vox dicentis, clama.* Vox quidem apud nos est, vel aër percussus, aut certè quæ circa aërem fit, sensilis repræsentatio quædam, quam vult ille repræsentare & exprimere, qui pronuntiat. Quid igitur est vox Domini? An percussio circa aërem intelligi debeat, vel aër ipse percussus ad aures eius penetrans, ad quem fit vox? aut neutrum istorum est, sed alterius generis quædam concepta apprehensione eorum hominum, quos vult Deus suam vocem audire, ita vt eiusmodi imaginatio ijs seruet proportionem quæ sæpenumero contingunt per insomnia. Quemadmodum enim non percusso aëre, quandam verborum & sonorum memoriam in phantasia per somnum accipimus, dum vocem non per auditum, sed per ipsum cor nostrum formatam haurimus, talem quandam oportet ex Deo vocem putare inesse prophetis. *Vox Domini super aquas.*) Quatenus quidem ad sensibile attinet, nubes simulatque differtæ aquis fuerint: inter se colliduntur sonumque edunt & strepitum ingentem. Vox Domini, inquit, super aquas. Sicubi etiam sonitus aquarum diruptarum quibusdam obuersantibus & contranitentibus fit, & si mare ventis turbatum exæstuet, violentumque murmur emittat: inanimata illa elementa vocem habent à Domino, ostendente scriptura, quòd vniuersa creatura tantum non clamans creatorem suum deprædicet. Et cum tonitrus ex nubibus obstrepit, nihil est aliud putandum, quàm quòd Deus maiestatis intonuit, & quòd Dominus est is qui per seipsum humidam continet naturam. *Dominus super aquas multas.*) Didicimus enim in * mundi creatione aquam esse super cœlos. Aquam rursus abyssi, aliam rursus aquam, nempe congregationes maris. Quis igitur alius est qui hæc continet, nec finit ea iuxta suæ inclinationem naturæ sidere ac ferri deorsum, quàm Dominus, qui nihil non pertingit, qui aquarum habet imperium? Forsan & secretiore modo vox Domini super aquas erat, quando baptizato Filio facta est supernè vox: *Hic est filius meus dilectus.* Tunc enim Dominus super aquas erat multas, eas per baptismum sanctificans. Deus autem maiestatis & gloriæ magna testimonij sui voce supernè intonuit. Et super eos qui baptizantur, hæc à Domino vox relicti elogij editur: *Euntes in mundum vniuersum baptizate in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti. Vox Domini super aquas.*) Fit autem tonitrus quando spiritus siccus & violentus in nubis concauitate relictus vehementi ac peracri impetu per concaua nubium impulsus circumuoluitur, exitum & eruptionem quærens. Nubes autem resistentes ex vehementi constrictione asperum illum sonitum ex incluſi spiritus vehementi astrictione sine collisione emittunt. Quoniam verò veluti bullæ tumefactæ ac vento explicatæ atque reseratæ amplius resistere ac retinere nequeunt, tunc violenter disruptæ ventumque expirantes ad externam respirationem edunt tonitruum strepitus. Hoc ipsum assolet efficere & fulgur. Dominus itaque super aquas existens, & magnos strepitus tonitru faciens, in molli aëris natura tantam vocis magnitudinem parit. Potest etiam & ecclesiastico sermone tonitru ea doctrinæ traditio dici, quæ post baptisma intonante euangelij voce in eas transfunditur animas, quæ aspirant ad perfectionem. Quod autem tonitrus sit euangelium, ostendunt discipuli à Domino per * metaphoram filij tonitrui appellati. Quamobrem non cuilibet vox tonitrui talis competit, sed si quis dignus fuerit rota nominari, ei conueniet. Ait enim: *Vox tonitrui in rota*, si quis fuerit ad anteriora contendens veluti rota, modica sui parte terram attingens: & omninò talis, qualis erat ea de qua rota dixit Ezechiel: *Vidi, & ecce rota sequens animalia quatuor, & aspectus rotarum & factura earum quasi species Tharsis. Deus* ergo *maiestatis intonuit, Dominus super aquas multas.*) Aquæ item sancti sunt, quoniam & ex eorum ventre flumina fluunt, hoc est: spiritualis doctrina animas irrigans audientium. Et rursus accipiunt aquam salientem in vitam æternam, quæ & in his qui eam rite acceperint, efficitur fons aquæ salientis in vitam æternam. Super istiusmodi ergo Domiuus aquas est. Reminiscere item Heliæ historiæ quando tribus annis & sex mensibus clausum est cœlum, & serenitate existente super verticem Carmeli, audiit Helias vocem aquarum multarum, paulò pòst tonitrus simul & aquæ insecutæ, ex nubibus fluentes. *Dominus* ergo *super aquas multas, vox Domini in virtute.*) Sicut in rota vox fit, sic in virtute vox Domini consistit. Quis enim cuncta facere, ac tolerare prævalet in eo qui ipsum confortat, Christo? is qui Domini audit facitque mandata. Vox igitur Domini non in debili dissolutáque ac molli anima, sed in ea quæ strenuè & viriliter quod bonum est, perficit. *Vox Domini in magnificentia.*) Magnificentia virtus est, quæ circa res magnas decorè

Vide Scholia Front. Ducæi Rom. 1.

Super aquas

Front. ib.

ἐν τῇ κοσμογενείᾳ, nimirũ Homilia 4. in Hexaëmeron.

Ἐτυχὼν elegans.

Matth. 3.

Marc. 28.

In aula sãcta eius.

Quomodo fit tonitrus.

Marc. 3.

Legant hæc hæreticorum synagoga.

Ioan. 10.

Ducæus in Notis.

Psal. 76.

Vox tonitrui in rota. Ezech. 1.

Dominus super aquas.

Aquæ spirituales, sancti Doctores.

† προσευχὴς forsan προσκυνήσεως adorationis.

Vide σχολ. Frõt. Ducæi & *Schol. Ducæi.*

Vox Domini.

Ioan. 7.

Gen. 15. Exod. 20. secũdũ LXX *Isaiæ 40.*

3. *Reg. 18.*

In magnificentia.

decorè versatur. Qui igitur seruato decoro res magnas obit & conficit, talis magnifici nomenclaturam promeretur audire. Sanè anima cum à seruili prudentia carnis se asseruerit in libertatem, magnitudinemque ad dignitatem sibi conuenientem ex Deo acceperit (modò quæ sibi suppetunt, consentiant) in hac fit vox Domini. Qui igitur magnificas de Deo cogitationes habent, sublimes item de rerum creatione rationes speculantur, huc etiam quatenus potuerunt, incubuere, vt bonitatem diuinæ prouidentiæ qualicunque intelligentia consequerentur: ad hoc, in faciendo sumptu minimè illiberales aut sordidi, & in alleuanda fratrum necessitate munifici: ij demum sunt magnifici, in quibus vox Domini sibi legit domicilium. Verè etenim magnificus, isthæc corporalia omnia nihil ducit, ne tantilli quidem ea faciens, collatione inuisibilium. Virum decenter magnificum nulla rerum fortuitarum circunstantia mœrore conficiet, constantiam ex eius animo calamitas prorsus nulla decutiet, nulláve exturbabit intemperies. Non homunculorum improborum & despiciendorum peccata commouebunt. Non carnis impuritas humilem, & abiecto animo efficiet, cùm humilibus affectibus ac sordidis qui locum apud eum ob mentis sublimitatem non habent, minimè sit obnoxius. Dicitur & quædam Dei magnificentia, quemadmodum illud: *Eleuata est magnificentia tua super cœlos*. Qui igitur magnificè de Deo sentientes, ipsius deprædicant gloriam: hi sunt qui & magnificentiam Domini subuehunt laudibus. *Vox Domini confringentis cedros*.) Cedrus enim quandoque, vt reliquis quidem arboribus longæuitate præstantior & putrilagine superior, & odorata, & obumbrans tectorium præbere apta, apud sacra volumina laudatur. Quandoque verò vt infructuosa & flecti nescia, sicque impij adimplens similitudinem in malam traducitur partem. *Vidi impium* (inquit propheta) *exaltatum & eleuatum sicut cedros Libani*: veluti & nunc accipitur, Vox Domini confringentis cedros. Sicut enim in magnifica anima fit vox Domini, sic etiam temere inflatos superbia tumidósque ob ea quæ in hac vita sublimia altáve existimantur, vt sunt gloria, imperium, elegans corporis forma, vires ac robur, confringere Deus dicitur. *Et confringet Dominus cedros Libani*.) Qui enim se rebus ingerunt alienis, & per ea sibi conciliant & adsciscunt superbiendi occasionem, hi sunt Libani cedri. Sicut enim cedri per se altæ cum sint, per hoc quoque quòd in sublimi quopiam monte prognatæ sunt, ob montanæ altitudinis accessionem tantò efficiuntur splendidiores & eminùs spectandæ: sic qui istius mundi rebus planè deciduis & corruptiuis nituntur, cedri quidem sunt per mentis elationem ac fastum. Quin ijdem appellari promerentur cedri Libani, quòd aliena subnixi altitudine intempestiuo gaudio diffunduntur, & à terra terreníque rebus, quasi à vertice Libani subuecti in sublime, in superbiam eriguntur & insolescunt. Non autem omnes cedros confringit Dominus, sed Libani tantum: quoniam Libanus est idololatriæ locus. Quæcunque igitur animæ aduersus Dei scientiam extolluntur, ipsæ Libani cedri sunt, & dignæ quæ conterantur. Sunt autem quædam cedri Dei, quas arbustiuæ vires translatæ ex Ægypto operiunt, sicut in psalmis didicimus: *Operuit montes vmbra eius, & arbusta eius cedros Dei*. Quoniam verò vnà cum alijs de Christo translationibus & vitis Dominus noster dicitur: *Ego sum* (inquit) *vitis, & vos palmites*. Cedri Dei sunt illi, qui hactenus quidem steriles & apti ad comburendum fuerunt, vbi verò sub velamen & integumentum Christi venerunt, illumque veluti induti sunt, per ipsius gratiam, propriæ vitæ sterilitatem contegunt. Cedros ergo Dei arbusta fructuosa circumplexa custodiunt. *Cedros autem Libani conteret Dominus, & comminuet tanquam vitulum Libani*. Reminiscere vituli apud Exodum, quem ad sectandam idololatriam efformarant, quem & comminutum dedit Moses potandum populo. Vituli itaque illius modò totum Libanum & in ipso consuetudinem omnem idololatriæ inualescentem exterminabit. *Dilectus vt filius vnicornium*.) Vnigenitus filius dans mundo vitam, quandoquidem sacrificium & oblationem sese pro nostris peccatis Deo offert, etiam agnus Dei nominatur, & quis: *Ecce agnus Dei*. Et rursus: *Vt ouis ad occisionem ductus est*. Quando verò punire vitia & potentiam generi humano incumbentem, efferatam illam, & exasperatam euertere oportet, tunc *filius †vnicornium* nominatur. Vt in Iob* didicimus, vnicornis, est animal insuperabili virtute, hominibus minimè subiectum aut obtemperans. Non enim loro ipsum aut vinculo ligabis, neque dormiet ad præsepe: & multa alia de ipsius animalis libertate & indocilitate ad parendum hominibus, in ea prophetiæ parte dicuntur. Obseruatum est autem quod in vtramque partem similitudine vnicornis scriptura vtitur: quandoque enim laudatur, interdum verò vituperatur: *Libera*, inquit, *ex gladio animam meam & à cornibus vnicornium humilitatem meam*. Populum seditiosum & bella promouentem detestans hoc dixit, qui passionis tempore Domino rebellauit. Rursus: *Exaltabitur* (inquit) *sicut vnicornis cornu meum*. Videtur itaque propter vlciscendi alacritatem quæ isti inest animali, subinde trahi similitudo peiorem in partem. Ob sublimitatem verò cornu, & libertatem eius in bonam accipi partem: & demum *cornu* multis in locis sacri eloquij, pro gloria vsurpatum inuenimus, vt est illud: *Exaltabit cornu populi sui*. Et, *Cornu eius exaltabitur in gloria*. Vel pro virtute & fortitudine, vt, * *Protector meus & cornu salutis meæ*. Christus verò virtus est Dei: ideóque tanquam vnum habens cornu, videlicet vnam cum patre communem virtutem, vnicornis appellatur. *Vox Domini intercidentis flammam ignis*.) Intercidit enim ignis flammam, secundum historiam trium Puerorum apud Babylonem, quando caminus supra cubitos xlix. sese effuderat, eósque qui circunstabant, ambussit omnes. E diuerso eadem flamma Dei præcepto intercisa in se recepit spirantem auram, nempe perquàm suauem ac iucundissimam respirationem atque refrigerationem pueris tribuens veluti sub vnius alicuius arboris peramabili vmbra, tranquillo ac requieto in statu constitutis. *Facta est* (inquit) *flamma, veluti spiritus roris suaui spirans sibilo*. Longè est admirabilius ignis naturam intercidi, quàm mare rubrum in partes diuidi. Attamen Domini vox ignis continenter sibi cohærescentem atque vnitam naturam intercidit. Quanquam igitur indiuisibilis & insecabilis humanis sensibus videatur ignis, veruntamen ad præceptum Domini interciditur ac diuiditur. Existimo autem quòd ignis ad supplicium diabolo & angelis eius paratus Domini voce interdicitur. Quoniam duo sunt in igne potissima, vstiua vis & illustratoria. Vis prior ignis acerrima quidem ad pœnas irrogandas, reposita est his qui vstione sunt digni. Altera nempe splendiflui sui luminis diffusiua velut sortitò succedet ijs, qui claritate perfruituri sunt gaudij perennis. Vox itaque Domini intercidentis flammam ignis ac diuidentis, ita vt obscurus * quidem sit ignis supplicij, vi verò comburendi careat lux illa refocillationis. *Vox Domini concutientis desertum*.) Beneficij loco ita dispensatur deserto concussio illa à Domino, vt permutata solitudine ea tellus inhabitetur, & posito sterilitatis probro, laudem multos pariendi filios recipiat. Multi enim filii sunt desertæ magis, quàm illius quæ virum habet: & illa quæ aquarum spiritu referta est, quæ olim erat desolata, in stagna aquarum mutatur. *Et commouebit Dominus desertum Cades*.) Non igitur omne * desertum commouet, sed tantum *Cades*, hoc est sanctificationis. *Cades* enim sanctificatio interpretatur. *Vox Domini præparans & †perficiens ceruos*.) Pari ratione cum prioribus æstimanda sunt etiam ista de ceruorum absolutione dicta, quæ vox Domini operatur. Quoniam talem hoc animal naturæ conditionem sortitum est, vt nullo veneno serpentis lædi queat: cui remedio est siue purgationi si forte in id inciderit (quemadmodum aiunt qui talia obseruauerunt) vipera deuorata. Omnia verò venenum eiaculantia iniquis & aduersis virtutibus in sacro eloquio comparantur, dicente Domino: *Dedi vobis potestatem conculcandi serpentes & scorpiones, & supra omnem virtutem inimici*. Quin & psalmus promittit Prophetæ, quia, *Super aspidem & basiliscum ambulabis*. Necessarium est, vt si quando audiamus nomen cerui in diuinis libris, id verbi in optimam trahamus similitudinem. Nam &, *Montes excelsi ceruis*. Et, *Desiderat cervus ad fontes aquarum*: quando & iustus omnis in altissimis sibi deligit conuersationem, destinatum siue scopum

Psal.8. *Vox Domini confringentis cedros.* *Collatio elegans.* *Psal.36.* *Cedri Libani. Collatio.* *Psal.79.* *Ioan.15. Christus translatiuè vitis.* *Exod.32.* *Vnicornij filius.* *Ioan.1. Isa.53.* *Psal.28.* † ἔκφυγιόμενον μονόκερως. * *Notas hic adi Frontonis Ducæi ex Iob 39. v.9.* *Vnicornis acceptio anceps.* *Psal.21.* *Psal.91.* *Cornu vt accipitur in sacris.* *Psal.148.* *Psal.111.* *Psal.17.* * ὑπερασπιστής μου. Χριστὸς μονόκερως. *Dan.3.* *Exod.14.* * ἀλαμπὴς πῦρ κολάσεως ἄκαυστον φῶς ἀναπαύσεως. *Esa.54.* קדש Sanctitas, *dicitur.* & desertũ Pharam, *Numer.cap. xiij. idem &* desertum *Sin per* ץ. † καταρτιζόμενον ἐλαφρὸς. ἢ ἐλαφρὸν. *Luc.10.* *Psal.90.* *Psal.103.* *Psal.41.*

scopum persequens ad brauium supernæ vocationis, & ad potabiles fontes recurrit, prima Theologiæ principia requirens. Trahit item ceruus † oris respiratione è cauis animalia venenata latentia, quæ vi spiritus sui ex ipsis quoque lustris extrahit. Quemadmodum sanè & aquila dicitur sanctus, quod arrecto incedat ac sublimi animo & à terra longiùs distante. Sic & ouis dicitur sanctus, quia mansuetus, ac sua dispertit in commune. Dicitur aries, quod cæteris præsit: Columba, propter innocentiam. Itidem sanctus ceruus ob id dicitur, quòd aduersetur improbitati & nequitiæ: ideo Salomon ait: *Ceruus amicitiæ, & pullus tuarum gratiarum tecum versetur*, docens planè nos, prædictos hosce ceruos aptos ad theologiæ doctrinam esse. *Vox Domini præparans ac perficiens ceruos.*) Quando igitur aliquem Dei hominem perfectum & absolutum viderimus, vtilitatem ex eius congressu & conuersatione sectemur. Nam vbi cerui præsentia est, omnium ibi serpentium malitia fugatur. Odorem cerui nulla ferunt animalia venenata, quando vel ad suffitum cornu ceruini secedunt reptilia. *Et reuelabit condensa.*) Primùm vox Domini omnibus concinnat & absoluit numeris ceruos, deinde reuelat condensa: hoc est, locos syluosos, & agresti ac infrugifera lignorum materia differtos & conspissatos, ad quos plerunque venenata animantia confugere solent. Quoniam igitur perfectus iam est ceruus per eam perfectionem quæ est à Domino, iustus, qui illi assimilatur, reuelat condensa, vt nudi & omnium oculis expositi prodantur, qui vitam nostram suis lædebant corruptelis. Et quoniam omne lignum non faciens fructum bonum inciditur à securi, & in ignem mittitur: necesse est, vt inhorrescentes & condensæ syluæ, animæ videlicet syluescentes, in quibus quasi feræ quædam, affectiones multiuariæ peccatorum illatebrant, à verbo Dei, quod omni gladio ancipiti cæsim penetrat acutiùs, purgentur. Quoniam autem plures homines curis humanis aggrauati, veluti quandam terram spinis opertam suas gerunt animas oneratas, vnde nec sinunt eas enutriri ad proferendam diuini verbi frugem: reuelat Dominus condensa: hoc est, curarum existentium in vita deformitatem & fœditatem & incommodum aperit, vt loco qui de bonis ac malis est, veluti syluosis arboribus elucato & aperto non habeant homines, quo de agendis iudicia per inscitiam peruertant. Multi namque bona vbi laboriosa vident, mala existimant. Mala è diuerso ob insitam voluptatem, vt bona persequuntur. Ex quo infinitus occupat mortales error. Referunt enim naturam bonorum ligna fructifera, & omnes cedri quæ ad laudem accipiuntur. Malorum verò condensa, ne decipiantur qui aliquem in eis fructum inuenire se putant, reuelat ac manifestat Dei vox. *Et in templo eius omnes dicent gloriam.*) Audiant hæc psalmi verba & confusi suppudescant ij, qui in templo prolixissima intertexunt colloquia. Quid dicit psalmus? Qui in templo Dei est, non maledicentiam, non vanitatem, ac ne obscœnis rebus differtos sermones pronuntiet, sed in templo eius quisque dicat gloriam. Assistunt verba describentes angeli, adest & Dominus affectus intrantium considerans. Preces cuiuslibet Deo manifestæ sunt. Alius ex affectu tantum orat, alius scitè ac prudenter cœlestia quærit: quidam perfunctoriè nec acri attentione summis labris verba loquitur: cor autem eius procul à Deo est, & si etiam orat, carnis tamen prosperam valetudinem, corporis bona, insuper diuitias & gloriam quærit humanam. Oportet autem nihil horum committere in templo, vt sermo Dei docet: sed *in templo eius quisque dicet gloriam. Cœli enarrant gloriam Dei.* Angelorum opus laudare Deum: omnibus denique cœlestibus exercitibus vna hæc cura, gloriam transcribere creatori. * Reliquæ item creaturæ omnes, siue cœlestes, siue terrestres; seu rationales, siue rationis expertes, demúmque inanimatæ, seu voce, siue gestis, aut aliqua significatione summum omnium conditorem Deum extollere ac prædicare videntur. Homines * verò miserabiles relictis ædibus suis ad templum concurrunt, quasi emolumenti quicquam inde laturi, cum tamen nec accommodent aures verbis Dei, nec suæ intelligant conditionem naturæ, nec peccato quopiam præoccupati mœrore afficiuntur, ac ne tum quidem contristantur, quum ad memoriam quæ admiserunt, recurrunt. Nullo corripiuntur diuini iudicij metu: adeò vt sibi arridentes, suásque prensantes dextras, domum orationis in locum vertant effusissimæ loquacitatis, minùs obtemperantes psalmo huic contestanti ac dicenti: *In templo eius omnes dicent gloriam.* Tu autem non solùm non dicis, sed alteri cuipiam impedimento es: eúmque tibi vni reddis attentum, dum obstrepero tuo clamore obtundis & exuperas personantem Spiritus sancti doctrinam. Vide ne quum hinc emigraris, loco mercedis recipiendæ pro diuinis laudibus: vna cum ijs qui nomen Dei execrantur & blasphemis vocibus incessunt, condemneris. Psalmum habes, Prophetas, Euangelica præcepta, Apostolorum prædicationes. Lingua psallat, mens sensum eorum quæ dicta sunt, scrutetur: vt psallas spiritu, psallas item & mente. Non enim gloria Deus indiget, sed vult te dignum reddi, qui olim laudem & gloriam promerearis. *Quod enim seminat homo, hoc & metet.* Seminat diuinæ laudis & gloriæ sementem: vt coronas, honores, laudésque in regno cœlorum metas. Hæc itaque per * digressionem à nobis non quidem ab re, neque inutiliter sint dicta de eo quod hic dictum est: In templo eius quisque dicat gloriam, ob hoc, quod quidam in templo Dei nullo vnquam fine se totos effundunt in futiles & aniles nugas, ac proinde nullo suo fructu illud ingrediuntur, atque adeo vtinam frustra tantùm subirent templum, non etiam magno suo incommodo. *Dominus diluuium inhabitare faciat.*) Diluuium aquæ inundatio, omne subiectum delentis, omne item quod prius sordium colluuie squalebat, repurgantis. Baptismi itaque gratiam diluuium nominat, quo fit vt anima peccatis abluta & purgata excusso à se veteri homine, domicilium deinceps fiat accommodum Deo in spiritu. Meæ huic expositioni concinnunt ea quæ in psalmo tricesimo primo conscripta sunt. Postquam enim dixit: *Delictum meum * cognitum tibi feci, & peccatum siue iniustitiam meam non abscondi.* & item hoc: *Pro hac orabit ad te omnis sanctus*: sequitur: *Veruntamen in diluuio aquarum multarum ad eum non appropinquabunt.* Non enim deinceps peccata appropinquant ei, qui iam accepit baptisma in remissionem peccatorum, per aquam & Spiritum sanctum. Huic sententiæ cognatum & affine quiddam in Micheæ prophetia inuenitur: *Quia volens misericordiam est.* Conuertet se, & miserebitur nostri. Demerget peccata nostra, & proijcientur in profundum maris, & sedebit Dominus rex in æternum. Splendenti namque animæ statim post diluuium baptismi Deus insidens, veluti thronum eam sibi constituit & efficit. *Dominus fortitudinem populo suo dabit. Dominus benedicet populo suo in pace.*) A peccatore populo Dominus robustum auferet & robustam: è diuerso, populo iustitiam sedulò operanti suggerit vires & robur. Ideo dicitur: *Omni habenti dabitur.* Iam quisquis animum confirmauit ad efficacem perfectionem bonorum operum, is vtique Dei benedictione efficitur dignus. Inter porrò benedictionis diuinæ species pax perfectissima esse videtur, quum status sit mentem procul intemperie omni constabiliens: adeò vt pacificus vir hoc insigni tanquam proprijs notis internosci possit, si quidem sedatis est & peramœnis moribus: contrà, qui adhuc compugnantium affectionum fatigatur intemperie, is nondum effectus particeps est diuiuæ illius pacis, quam Dominus suis dedit discipulis, quæ cum omnem exuperet sensum, vtique illorum præmuniet & tuebitur animas qui se ea præstiterint dignos. Hanc denique Apostolus apprecatur ecclesiis, dicens: *Gratia vobis & pax adimpleatur.* Sanè optandum sit, vt post exantlatum & legitimè toleratum vitæ istius agonem, post prudentiam carnis in seruitutem redactam, quæ aduersus Deum inimicitias exercet anima in tranquillam & ab omni turbela disitam stationem recepta, promereamur appellari filij pacis, ac diuinæ illius benedictionis effici participes, in Christo Iesu Domino nostro, cui gloria & imperium, nunc & semper, & in secula seculorum, Amen.

Diui

† ἔλαφος, ἀπὸ τοῦ ἕλκειν, ἢ τὸ ἕλκειν τοὺς ὄφεις. *Collationes.*

Prou. 5. secundùm LXX.

Et reuelabit condensa.

In templo nõ inaniter fabulandũ.

Psal. 28.
Psal. 18.
Laus Dei, opus angelorum.

ἀφοσιούμενον.

Non habentur hæc in exemplari Græco.

Locus hic sanè est intelligendus.

Psal. 31. τὸ *Ibid.*

* τὴν ἀνομίαν ἐγνώρισα.

Mich. 7. Enantiosis ex collatione.

Matth. 25.

Rom. 1.

Diui Basilij *Homilia in eundem Psalmum:*

Adorate Dominum in aula sancta eius.

Audi Lutherе cum tuis asseclis.

EVM addecet adorare Dominum, non qui extra sanctam eius aulam, sed qui intra eam sit constitutus: Hoc est, quisquis debet Deo offerre syncerae adorationis cultum, ne egrediatur aut abalienet se ab ecclesiæ cœtu, ne sit autor nouandæ vllius peruersæ congregationis aut schismatis aduersus ecclesiam concitandi. Neque enim conuenit. Quemadmodum autem se adornat quis & instruit domum Domini, Dei templum vt sit: ita & aulam eius siue atrium vndique potest cingere, seipsum quasi muro quopiam communiens vita, sermone, diuinis cogitationibus, in seipso adorans Deum, sufficientem in se cum habeat & idoneam occasionem exhibendæ ei culturæ, cùm ex structura corporis, tum ex moderanda dispositione virium animæ. Iam verò & Dominus de Iudæorum atrio & ouili loquutus, dixit, *Et alias oues habeo, quæ non sunt ex hoc ouili,* ostendens nimirum & aliud quoddam ouile, verè sanctum esse, in quod congregandæ sint oues Christi, ij videlicet, qui ex gentibus ad salutem sunt prædestinati, hoc est, Ecclesiam hanc, in qua veri adoratores adorant in spiritu & veritate. Nemo verò eorum, qui aliud quid præter Deum, honore diuino colit, Deum adorare potest in atrio sancto eius. Deos autem constituunt, alij ventrem, *Quorum*, inquit, *Deus venter est:* alij argentum; qui videlicet auaritiæ, quæ idolorum seruitus est, addicti sunt. Et quisque sanè, quod omnium potissimum colit, illi gloriam assignat diuinam. Talis autem non est in atrio sancto, neque adorat Deum, etiamsi à sensibili conuentu videatur separari non posse. *Vox Domini super aquas.*) Operæpretium est, vt intelligamus quid sit vox Domini quoad fieri potest, adducere ex diuina scriptura quæ de voce sunt scripta. In Genesi itaque verbum Domini ad Abraham conscriptum inuenimus. *Ego*, inquit, *protector tuus sum, merces tua multa. Et respondit Abraham, Domine quid dabis mihi? Ego verò morior sine liberis:* Et post pauca: *Et statim facta est vox ad ipsum.* Rursus in Exodo: *Stent parati in tertium diem.* Et quando cœperint audiri voces, & tubæ, & nubes, ascendent illi in montem. Et post decalogum, *Omnis verò populus videbat vocem ac lampadas, & vocem tubæ.* In Esaia quoque scriptum est: *Vox dicentis, clama.* Est itaque Vox percussio aëris, aut species illa circa aërem, quam exprimere vult qui vocem emittit. Qui per carnis organa inter se sermocinantur, verberantes aërem, & velut impressionem quandam ac speciem imprimentes aëri, vocem vi spiritus ad aures vsque illius impellunt, ad quem loquuntur. Vox verò Domini alterius est generis, propterea quòd imaginatione cum illis agit, quos vult audire vocem suam, ita vt analogiam imaginatio ista habeat cum ea quæ in somnis accidit. Illic namque sensus eorum quæ dicuntur, non per aures verberato extrinsecus aëre apprehenditur, sed mens ipsa intellecta excepit quæ in memoria eorum quæ considerata sunt, permanere solent. Facta est itaque vox ad Abraham, quoniam aures habebat, quibus præcepta Dei audire poterat, arcano modo insonante illi voluntate diuina. Vox * verò illa, quæ ad populum facta est, visio erat, hoc est, cognoscibilis & omnibus intellectu comprehensibilis. Non enim colore aliquo colorata erat & circunscripta erat vox ista, vt ore prolata vox percipi posset oculis, sed videbat populus vocem: propterea quòd præceptum Domini lucidum est illuminans oculos, neque vlla inest iis quæ dicuntur obscuritas. Et Esaiæ quoque facta est vox Dei, præcipiens ac dicens, clama, quod idem est atque, mens prophetæ à potentia, quæ illi indita est à Deo, instrueba-tur. *Vox Domini super aquas.*) Quæ vox? Super quas aquas? Dictum hoc vt propheticum sumendum est. Memor esto

Ἀξίωμα. Philip. 3.

Vox Domini.

Gen. 15.

Ibid.

Exod. 19.

Exod. 18. secundũ LXX.

Isaiæ 40.

Vox definitur.

** Vide Notas P. Ducæi.*

A Ioannis, qui cum interrogatus esset à Iudæis, *Tu quis es? Quod responsum dabimus his, qui miserunt nos? respondit, Ego vox clamantis in deserto.* Est ergo Ioannes vox Domini, Angelus à Deo missus ante faciem Domini, ad parandum Domino populum perfectum. Ipsa itaque vox * Dei erat super aquas in Iordane, in quo baptizabat Ioannes prædicans baptisma pœnitentiæ. Et non in Iordane tantum, sed & in Enon prope Salem. Multum enim illic aquarum erat. Vox igitur Domini super aquas, Ioannes est baptizans. Illic & Deus maiestatis intonuit. Venit enim vox è cœlo dicens, *Hic est filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui.* Tunc & Dominus super aquas multas erat cum ad Ioannis vsque B † baptisma sese demittere dignabatur, vt vniuersam legis iustitiam adimpleret. *Vox Domini in virtute.*) Aufert enim infirmitates populi per baptismum pœnitentiæ, per ipsum in aqua baptizans ad pœnitentiam. Illud in virtute, vox est dicens: *Pœnitemini: appropinquauit enim regnum cœlorum. Et facite fructus dignos pœnitentiæ.* Aut forte, vox in C virtute erat, qua Domino verè potenti ac forti Ioannes testimonium dabat dicens: *Ego baptizo in aqua: qui verò post me venit, fortior me est.* Ipsa itaque vox virtuti testimonium dabat. *Vox Domini in magnificentia.*) Quando magnifica mysteria Ioannes de Iesu prædicabat dicens: *Vidi Spiritum sanctum sicut columbam descendentem ac manentem super eum.* Et iterum: *Quoniam de plenitudine ipsius omnes accepimus gratiam pro gratia.* Sublimes namque sunt istæ aquæ, & magnitudinem gloriæ vnigeniti exprimentes. Eoque vox Domini erat in magnificentia. Magnificum verò illud & erat quod dicebat Ioannes: *Deum nemo vidit vnquam. Vnigenitus Filius, qui est in sinu Patris, ille enarrauit.* Multa & alia magnificè de Domino loquutus deprehenditur, vtpote, Non potest homo accipere quicquam: nisi sit illi datum è cœlo. Magnificum & hoc erat quod dicebat, *Qui è supernis venit, super omnes est.* Et illud, *Qui testimonium ipsius accepit, is signauit, quòd Deus verax sit.* Quem enim Deus misit, is verba Dei loquitur. Et illud, *Qui credit in Filium, habet vitam æternam.* Et quæcunque sunt D alia huiusmodi. Nihil igitur humile, aut, quod absit, à decoro, sed omnia magnificè, cum excellenti amplitudine de Domino dicta sunt, quæ decenter à Ioanne illi sunt adscripta. Hac ratione dictum est, *Vox Domini in magnificentia. Vox Domini confringentis cedros.* Potest hoc de eo exponi, quòd parans Domino populum perfectum, impietatesque illas, quæ contra cognitionem Dei eriguntur & in sublime extolluntur, conterens & demolitus, obliqua redegit in viam rectam. Qui namque omnem collem, & quemuis montem humiliabat, is certè, & cedros confringebat, & omnia ad aduentum Domini complanans exæquabat, dum sublime, exaltatum, & nesciens humiliari cor populi ad pœnitentiam deducebat. Quam * præ- E parationem populi aduentu suo Dominus excipiens, aduersarias potestates, cedros libani tropicè dictas, confregit. Oportet namque regnare Dominum, donec ponat inimicos sub pedes suos, & cedros istas comminuat, & † *tanquam vitulum Libanum.* Quid est autem vitulus? de Libano dicunt quod simulacrorum cultores, vitulorum imagunculas, quas sibi in Libano fingunt, sicque eas admouebant igni. Itaque hoc sensu aduersarias potestates propheta meritò ad internecionem vsque delendas esse dicit. Aut vitulus * est, qui in monte Libano per ignem liquefit, secundum quod dictum est: *Sicut liquefit cera à* F *facie ignis; sic peribunt peccatores.* Atque ita intelligere possumus, quid sit confringi cedros illas, & quid comminui Libanum, ducem * hunc sublimium cedrorum. Comminutus aliquando est & vitulus ille in Exodo, per Aaronem factus, quem olim effinxit populus cùm deserto Deo ad idololatriam se auertisset, quem correptum Moses minutatim confregit, & in aquas coniecit. Ad hunc modum Dominus totum Libanum, hoc est, primarium malitiæ principatum, comminuit, sicut vitulus ille per Mosen comminutus est. Et comminuit eas velut vitulum Libanum. *Et dilectus sicut filius vnicornium.*) Post sublatas aduersarias potestates, declarabitur & conspicua demum erit dilectio erga Dominum, & potentia ipsius illustris erit, nemine aduersariorum amplius existente,

Ioan. 1.

** Frõto Duc. ibidem.*

Matth. 17.

† ἐπὶ τῷ βαπτίσματος.

Matth. 4.

Luc. 3.

Matth. 3.

Ioan. 1.

Ibid.

Ibid.

Ioan. 3. Ibid.

Ibid.

** Adi Notas Frontonis in calce.*

† ὡς τὸν μόσχον Λίβανον. *Vide Ducæi Scholia.*

** Ibid. Frõto.*

*& mox * Psal. 67.*

Exod. 32.

qui illam obscuret. Propterea dicit, post istam comminutionem, dilectus etit sicut filius vnicornium. Est autem Vnicornis, animal imperiosum, homini non subditum, nullis viribus domabile, perpetuò in solitudinibus agens, vno cornu securum. Quapropter & insuperabilis Domini natura vnicorni assimilata est, cum propterea quòd omnibus dominatur, tum quòd vnum habeat suiipsius principium, nempe patrem. Caput namque Christi Deus est. *Vox Domini intercidentis flammam ignis.*) Peccatum quod ignis instar Israëlem deuastabat, Ioannes intercidebat dicens: *Pœnitemini, appropinquauit enim regnum cœlorum.* Flammam itaque affectionum quæ ex peccato animabus mortalium innascitur, intercidit, dum Iudæis de sempiterno igne disseruit, iudicijque diuini vehementiam exposuit dicens: *Cuius ventilabrum in manu Domini, & repurgabit aream suam, & triticum quidem reponet in horrea, paleas autem comburet igni inextinguibili.* Flammam itaque illam intercidit, vbi terribilia ista populo ob oculos expositi. *Et concutiet Dominus desertum Cades.*) *Erat* enim *Ioannes Baptizans in deserto.* Desertum igitur illud concussit, per accursum vndique affluentium populorum, quod quidem desertum propter eorum qui illuc veniebant pœnitentiam, sanctum est appellatum. Cades enim, si interpreteris, sanctum dicitur. Vox ista Domini absoluit ceruas, animas videlicet sanctas, quæ sublimia sunt quærentes, quæ & serpentes absumunt, & in sublimibus montibus commorantur. Istæ itaque nobis sint animæ magnificæ, ad fastigium cœlestis conuersationis ex imo fundo leues & erectæ contendentes, quibus cum aduersariis potestatibus, quemadmodum ceruis cum serpentibus, bellum est. Quin, *Et reuelat condensa.*) Vt in apertum prodeant & fiant manifesti serpentes qui sub inumbratione densarum & syluestrium arborum delitescebant: quò ad lucem educti minore negotio à ceruis consumantur. Fortasse quisquis arcana quæpiam vitia coarguit, is reuelat condensa. Hoc est, in apertum producit latentia in sylueſtri hac natura peccata, quæ serpentes dicuntur, propter voluptatis picturatam varietatem. Reuelabit autem ea in illa die, in quo manifesta faciet abscondita tenebrarum, & consilia cordium ipsorum. Forsan & de Ioanne potest intelligi, qui cum esset vox Domini, per ænigma Israeli ad hunc modum loquutus est, *Iam enim securis ad radicem arborum posita est. Omnis itaque arbor non faciens fructum bonum exciditur, & in ignem conijcitur*, atque ita ipse reuelabat condensa, hoc est, fructuum inutilitatem eorum manifestabat. Est enim condensum, sylua infrugifera. Huius declarata noxia sterilitate, ad competentem illos fertilitatem prouocabat dicens: *Facite dignos fructus pœnitentiæ*, ex quibus omnibus vnus est effectus vt templum Domini ædificetur, in quo quisquis constitutus fuerit, verè potest gloriam afferre Domino. Sed *Et diluuium inhabitat Dominus.*) Per baptismum namque in animabus sanctificatorum habitatio Domino paratur. Ablutam igitur à peccatorum sorde animam inhabitat Deus. Quapropter dicitur inhabitare diluuium. Quod enim remissionem peccatorum, quæ ex baptismate est diluuium vocauerit, ex triceſimo primo quoque psalmo didicimus, vbi dicit: *Veruntamen in diluuio aquarum multarum ad ipsum non appropinquabunt.* Peccatorum namque delicta, in redemptione ea quæ per baptismum fit, appropinquare ampliùs non permittentur. *Et sedebit Dominus rex in æternum.*) Præter hæc omnia suppetet nobis & concedetur hoc, vt agnoscamus Domini principatum super omnem creaturam, qui dat virtutem populo suo, vt deuicto maligno, benedictionem accipiamus, quæ datur à Domino in pace, iis qui se illo dignos præstiterint. Ipsi sit gloria in secula seculorum, Amen.

Quid Vnicornis. — *Matth.* 4. — *Matth.* 3. — *Luc.* 3. — *Marc.* 1. — *Matth.* 3. — *Luc.* 3. — *Psalm.* 31.

In Psalmum vicesimum nonum.

Psalmus Cantici *in dedicatione innouatæ domus Dauid*;

Exaltabo te Domine, quoniam suscepisti me.

Psalterium. — *Psalmus.* — *Canticum.* — *Dedicatio sine innouatio Ecclesiæ.* — *Aggressio enarrationis.* — † ὃ οὐκ ἐνῆν φρονεῖς. — *Qui possit Deus ab homine exaltari.* — *Deo etiam humana quadantenus assignant Scripturæ.* — *Psalm.* 120. — ἀνθρωποπαθῶς.

PSalterium quidem instrumentum cùm sit musicum ad concinendos Deo nostro hymnos concinnatum, figuratè tamen structura est corporis. *Psalmus* verò ipsæ actiones sunt corporis, quas veluti debitas exoluimus in gloriam Dei, quum sic decorè ad præscriptum verbi Dei nos ipsos componimus, vt nihil conficiamus quod in ipso corporis motu appareat inconcinnum. Canticum est, quodcunque contemplatione simplici theologicaque comprenditur. Psalmus itaque, sermo est musicus, quando concinnè apteque secundum harmoniæ rationem ad organum pulsatur. *Canticum* verò vox est concinna, quæ cum harmonica modulatione redditur sine organi sono & concentu. Itaque quoniam hic inscriptio talis est, Psalmus cantici, putamus significari, quod contemplationem ordine sequatur actio. Hic igitur Psalmus cantici, vt inscriptus est, dedicatæ aut innouatæ domus rationes continet aliquot. Et videtur, quod ad historicum siue corporalem attinet sensum, temporibus Salomonis erecto iam perquàm celebri templo fuisse ad melicam psalterij modulationem accommodatus & decantatus. Sensus verò spiritualis humanitatem à Deo verbo assumptam significat, & dedicationem domus ipsius recens & mirabili modo constructæ, indicat inscriptio. Multa enim inuenimus in hoc psalmo ex persona Domini pronuntiata. Aut fortè domum intelligere conuenit ædificatam à Christo ecclesiam, vt & Paulus ad Timotheum scribit. *Vt scias quomodo oporteat in domo Dei conuersari, quæ est ecclesia Dei viuentis.* *Dedicatio* verò ecclesiæ, existimanda est reuouatio mentis per Spiritum sanctum facta, singulis quibusque corpus Ecclesiæ Christi complentibus. est autem diuina & musica harmonia, comprendens aliquos sermones non qui aures demulceant, sed malignos spiritus, qui animas noxæ & læsioni vndelibet expositas perturbant, cohibentes atque mitigantes. *Exaltabo te Domine, quoniam suscepisti me, & non lætificasti inimicos meos super me.*) Quomodo is qui in altissimis habitat, exaltatur ab iis qui humilem sortiti locum sunt? Si enim Deus in cœlo sursum, & tu in terra deorsum, quonam pacto Deum queas exaltare? Quid igitur hisce verbis pollicetur propheta? An quòd fortè ab his dicitur exaltari, qui magna, & quæ Deum nihil dedeceant, intellectu & cogitatione apprehendunt? & vitam omnem ad vnius gloriam Dei componunt? Qui igitur ad beatitudinem cum scientia properat, Deum exaltat: qui viam ingreditur huic oppositam, quod nefas quidem sit dicere, quantum hic Deum in seipso humiliet. Omnem autem rebus nostris conuenientem statum, Deo tribuere quodammodo videmur. Idcirco dormitantibus nobis & pigrè agentibus dormire dicitur Deus, suis nos vigiliis suave inspectione indignos iudicans. Si quando autem ex somno detrimentum sentimus, dicimus: Surge, quare obdormis Domine? Item *non dormitabit neque dormiet qui custodit Israël.* Et quidem alij veluti Dei oculos à se auocant per eorum, quæ gerunt, turpitudinem obscœnam. Indigna enim Dei oculis sunt. Iidem mox vbi per pœnitentiam resipuerint, dicunt: Cur faciem tuam auertis? Hos præter, sunt & alij, qui expuncta è mente & excusa Dei memoria, Deum reddunt velut obliuiscentem suiipsorum, qui & dicunt: Quare obliuiscaris inopiæ nostræ & tribulationis nostræ? In summa: qualia iuxta hominum affectus de Deo dicuntur, illa faciunt ipsi homines, talem sibi constituentes Deum, qualem quisque seipsum priùs adornat & instituit. *Exaltabo te itaque Domine, quoniam suscepisti me, & non delectasti inimicos meos super me.*) Nihil humile, nihil terrenum mihi in vita feci sti. Et vnde facultas mihi suppetet te exaltandi? Quoniam

tu me

tu me præueniens suscepisti. Signatè dixit suscepisti me, hoc est, subleuasti me & extulisti, superioremque me reddidisti his qui in me cooriuntur & insurgunt: veluti si quis puerum quendam imperitum natandi, manu sublimem supra aquas ducat. Qui igitur Dei auxilio in sublime tollit oculos à ruina, is demum per animi gratitudinem Deum se pollicetur exaltaturum bonis actionibus. Aut velut si quis quemdam palæstritem debilem à ruinæ periculo liberet, ac superiorem colluctatore constituat: huic quidem insperatæ victoriæ occasionem præbet, illi verò sperate palmæ lætitiam aufert. Non enim quæ sanctis infliguntur tribulationes probationis gratia, nostris inuisibilibus inimicis lætitiam pariunt: sed quando fessi desperamus, & nostræ cogitationes in angustiam rediguntur, delassatis nobis propter afflictionum assiduitatem, tunc demum exhilarescunt lætanturque, plaudunt & insultant miseris: velut cum Iob actum est, amisit possessiones, filiis est orbatus, tabo & vermibus eius caro scaturiebat. Nondum hæc aduersario lætitiam generabant. Si verò per animi mollitiem ad hæc tot laboriosa execrabile aliquod verbum, vt vxor incitauerat, dixisset: tunc super eum inimici gauisi essent. Idcirco nec in Paulo sitiente, esuriente, nudo, colaphis cæso, laborante, quoquo versus peregrinante, aduersarius est lætatus. Res potiùs in diuersum abibat, nam conterebatur, cum eum videret tam hilariter atque constanter hæc perpeti certamina, vt idem quoque contemptim diceret: *Quis nos separabit à charitate Christi? Domine Deus meus clamaui ad te, & sanasti me.*) Beatus qui propriam plagam quàm internè habet, nouit: vt medico accedenti dicere valeat: *Sana me Domine, quoniam conturbata sunt omnia ossa mea.* Et, *Ego dixi Domine miserere mei, sana animam meam, quia peccaui tibi.* Hic quidem gratias reddit ob illatam sibi medicinam: *Domine*, inquit, *Deus meus.* Non omnium Deus est Deus, sed eorum propriè qui charitate sunt ei coniuncti, vt Deus Abraham, Deus Isaac, Deus Iacob. Si enim omnium esset Deus, non vtique seiunctim illis testimonium reddidisset quasi aliquid eximium. Et Iacob dicebat, Auxiliatus est tibi Deus meus. Et Thomas rursus vbi certò didicit resurrectionem, Dominum complexus ait: *Dominus meus & Deus meus.* Est itaque vox ista, Domine Deus meus plena affectu fiduciæ, & conueniens statui prophetico. *Clamaui ad te, & sanasti me.*) Nihil medium, nullumque interuallum fuit, inter meam vocem & tuam gratiam: sed simul atque clamaui & sanitas prodiit. Etiam te adhuc loquente dicam: Ecce adsum. Magna itaque loqui oportet ad Deum orantem, vt vel ocyùs exoriatur sanitas. *Domine eduxisti ab inferno animam meam.*) De hac sanitate Deo gratias agit. Nam quando morbo affectus ad infernum descendit: inde per illius virtutem qui pro nobis pugnauit, contra eum qui imperium supra mortem habuit est reductus. *Saluasti me à descendentibus in lacum.*) Sæpenumero *lacus* nominantur subterraneæ fossæ custodiæ captiuorum siue victorum accommodatæ. Sic in Exodo dicitur: *A primogenito Pharaonis vsque ad primogenitum captiuæ, quæ erat in lacu.* Sed & Hieremiam in *lacum* iniecerunt. Et Ioseph fratres per inuidiam in lacum aqua carentem miserunt, aut certè concluserunt. Vna quælibet igitur actio aut ad inferiora nos per peccatum grauando deducit, vel habiles ad Deum accedendi, ad superiora tollit. Seruasti itaque me priùs in vita existentem iniqua: à descendentibus in tenebrosum & frigore perstrictum locum separando. Ideo ait: *Suscepisti me*: hoc est, me ne deorsum abriperer, ad vitam reduxisti, ne qua inimicis daretur occasio lætitiæ aduersum me. Quod igitur alibi ait, *Qui perficit pedes meos tanquam cerui, & super excelsa statuens me*: hic reditum ad excelsa, liberationem à lacu susceptionemque appellat. *Psallite Domino sancti eius.*) Non si quis Psalmi verba ore proferat, hic mox Domino psallit: sed quicunque corde puro enuntiat psalmodiam, & quicunque sunt sancti erga Deum, iustitiam seruantes, hi demum Domino psallere rhythmis spiritualibus concinno & consentaneo ordine poterunt. Quotquot verò in fornicationis cogitatione perstant, qui furtum, dolum, & mendacium in corde occulunt, psallere quidem putantur, re autem vera non psallunt. Sanctum enim ad psalmos concinendos sermo hic inuitat. *Non potest arbor mala bonos edere fructus*, neque item cor malum vitæ verba rectè proferre. Facite itaque arborem bonam, & fructus ex ea bonos. Repurgate corda vt in spiritu fructificetis, & possitis sanctificati prudenter psallere Domino. Et *confitemini memoriæ sanctitatis eius.*) Non dixit, confitemini sanctitati eius, sed memoriæ sanctitatis eius: hoc est, gratias agite. Confessio namque in hoc loco pro gratiarum actione accipitur. Gratias itaque agite, quoniam in memoria sanctitatis eius estis: qui quum priùs fuissetis in profundo malitiæ, & carnis impuritate contaminati, veneratis tum in obliuionem sanctitatis eius qui vos creauit. In propitiationem ergo remissionémve eorum quæ admisistis, confitemini * de his quæ à vobis non rectè priùs nec sobriè facta sunt. *Quoniam ira in indignatione eius, & vita in voluntate eius.*) Priùs triste quid dixit, nempe iram in indignatione Dei. Deinde rem lætiorem, vitam scilicet in voluntate eius. Videtur tautologia esse, hoc est idem dicere, apud eos, qui non queunt eorum quæ iudicantur, attingere exactam intelligentiam. Quod propheta iram in indignatione Dei esse dicit, quasi ira † & indignatio idem sint, cum tamen plurimum differant. *Thymos* enim iudicium est ad infligendum talia & talia commerito. *Ira* verò labor suppliciumque quod cuique pro modo mensuráve iniustitiæ imponitur à iudice iusto. Quod dico, exemplo colliquescet magis. Medicus vbi signo quopiam deprehendit partem corporis aliquam inflammatione affectam & sanie refertam, iudicat incisionem necessariam esse faciendam malè affecto, hoc itaque thymon sacrum nominat eloquium. Post verò medici iudicium ac sententiam afferendi remedij venitur ad rem, & ea exequenda quæ sunt visa & iudicata: hoc est, ad ferrum incidens, & dolorem ei qui inciditur inferens, hæc demum ira Dei dicta est. Venito igitur ad psalmi propositum, & facilè sententiæ consequentiam inuenies. *Quoniam ira in indignatione eius.*) Pœna secundum iustum Dei iudicium, vita verò in voluntate eius. Quid ergo dicit? Quòd hoc vult Deus: hoc est, vt omnes eius vitæ participes sint. Circunstantiæ verò pœnarum non ipsius voluntate fiunt, sed pro merito eorum qui peccauerunt, † inferuntur. Vitam itaque Deus cuique propria voluntate tribuit. *Iram verò sibi quisque thesaurizat in die iræ & reuelationis & iusti iudicij Dei.* Mos est sacri eloquij, si † quando tristia lætaque commemorat, tristia lætis in ordine præponere: fruitio enim boni efficitur iucundior, tristibus iam exactis. Beneficium pœna est posterius. *Percutiam & ego sanabo. Ego*, inquit, *occidam, & ego viuere faciam.* Ipse dolorem inuehit, & idem rursus in gradum restituit. Percussit, & manus eius sanauerunt. Quæ nos afflictant, præcurrunt, quò maiore cum constantia multiplicem gratiam nobis collatam conseruemus, quòd inflicta nobis mala pressiùs tueantur consecutam gratiam. *Ad vesperam demorabitur fletus, & ad matutinum lætitia.*) Reminiscere temporis dominicæ passionis, & sermonis significationem qui ponitur hic, facilè reperies. Ad vesperum demoratus est fletus discipulis Domini, quando in cruce pendentem conspexerunt: & ad matutinum lætitia, quando post resurrectionem cum gaudio cucurrerunt, inter se bonos afferentes nuntios, quemadmodum viderint Dominum. Vel fortè in vniuersum, Vespera seculum hoc dicitur, in quo qui ad suam beatitudinem ploraverint, adueniente posteà matutino consolabuntur. *Beati*, † inquit, *qui lugent, quoniam consolationem accipient: beati qui flent, quoniam ipsi ridebunt.* Quicunque igitur dies † seculi huius in consummatione iam existentis & ad occasum tendentis, in plorandis peccatis exegerint, hi demum verè illo matutino adueniente gaudebunt. *Qui* enim *seminant in lachrymis, in exultatione metent*, nimirum in seculo illo futuro. *Ego autem dixi, in abundantia mea non mouebor in æternum.*) Quemadmodum ciuitatis est abundantia, vænalium rerum in foro copia: itemque regionem abundare dicimus quæ multis referta fructibus existit: sic & animæ quædam est abundantia, quæ omnigena specie bonorum operum est referta, quæ primùm quidem industrio ac solerti labore percolitur, posteà verò cœlestium im-

βεβαίωσις à simili. Collatio altera.

Iob 1.

Παράδειγμα.

Rom. 8.

Psalm. 6. Γνώμη. Psalm. 40.

Ioan. 20. Domine Deus meus.

Lacus pro carcere subterraneo. Vide Suidam. Exod. 12.

Actio omnis aut degrauat, aut allcuat ad Deū.

Psalm. 17.

Attende qui fyncereiter psallant Domino. Γνώμη.

Matth. 7. Γνώμη.

Confessio gratiarum actio.

* Asserit peccatorum Cōfessionem.

† θυμὸς & ὀργὴ quo differant.

Παράδειγμα.

Ira in indignatione eius. Pœna pro iusto Dei iudicio.

† ἀνεργῆτα, χ δίκαιοκρισίας.

† Κανὼν scriptura. Rom. 2. Deut. 32.

† μακαρέως κλαύσαντες.

† Δόγμα Catholicum. Luc. 6. Psalm. 125. Confirmat Inductione scripturæ. βεβαίωσις item à simili.

brium frequenti irrigatione saginata fructum tricesimum, sexagesimum, centesimum reddere, ac benedictionem assequi valet dicentem. Benedicta horrea tua & reliquiæ tuæ. Qui enim suam intelligit constantiam, multa cum confidentia dicet & affirmabit se non passurum, vt ab aduersario in errorem mittatur, quasi ager plenus cui benedixit Dominus. *Domine in voluntate tua præstitisti decori meo virtutem.*) Qui tempus in inquirenda virtutum ratione consumpserunt, quasdam dixere virtutes ipsa sua contemplatione consistere, quasdam verò sine contemplatione: vtpote *Prudentiam* quidem ex contemplationibus in cognitione bonorum ac malorum: *Temperantiam* verò, esse eligibilium & fugiendorum, *Iustitiam* eorum quæ distribuenda sint, quæ non sint, *Fortitudinem*, eorum quæ grauia sunt, quæ non sunt: Pulchritudinem verò & fortitudinem non esse contemplatrices virtutes, posteriores illis quæ sunt ex contemplatione. Nam secundum commensurationem & harmoniam earum contemplationum quæ sunt animæ, quidam sapientum intellexerunt pulchritudinem: fortitudinem verò secundum efficaciam earum virtutum, quæ ex contemplationibus suggeruntur. Verum vt decor animæ accedat, & efficaciter perfectiua eorum quæ necessaria sunt, potentia, diuina est opus gratia. Vt igitur suprà dixit: Quoniam vita in voluntate eius: sic nunc Deum in reddendis gratiis exaltat dicens, In voluntate tuapræstitisti decori meo virtutem. Pulcher quidem eram secundum naturam: debilis autem factus, ob peccatum per insidias serpentis admissum, Perij Pulchritudini ergo meæ, quam ex te in prima creatione accepi, addidisti virtutem eorum quæ me addecent effectiuam. Pulchra namque omnis est anima, quæ in symmetria propriarum virtutum conspicitur. Pulchritudo autem vera, ac proinde amabilissima, quam sola mens omni contagione expurgata possit contemplari, circa diuinam ac beatam consistit naturam. Sanè qui in eius micantissimum fulgorem & inexhaustam gratiam, mentem pressiùs intenderit, nonnihil hinc beneficij in se deriuat & transsumit, quasi si à quapiam tinctura, florulentum splendorem illinendæ faciei suæ desumpserit. Vnde & Moses simul atque particeps factus est eximiæ illius pulchritudinis ex familiari cum Deo congressu, **glorificatam* habuit faciem. Qui igitur intelligit hanc sibi suppetere virtutem, in istiusmodi vocem erumpit minimè ingratam collatori: *Domine in voluntate tua præstitisti decori meo virtutem.* Quemadmodum verò decor atque fortitudo contemplationis expertes, posteriores ac sequaces sunt illis virtutibus quæ ex contemplatione sunt: sic contraria quædam vitia citra contemplationem, turpitudo & debilitas apparent. Quid enim turpius aut intempestiuius anima perturbationibus obnoxia? Vide, quæso, parumper iratum, eiusque ferociam & acerbitatem. Considera mœstum atque tristem, quanta sit in eo humilitas deiectioque animi. Præterea eum qui à libidine aut gula superatur, vel terroribus consternatur quisnam vel sustineat aspicere? cum palàm sit, animi affectus corporis statum atque aspectum penetrare solere. Velut itaque vestigia quædam pulchritudinis animæ in sancti hominis statu apparent: sic contrà in reliquis fœditas quædam. Prouidendum itaque nobis omni studio vt hanc habeamus pulchritudinem, vt sponsus Dei verbum nos excipiens dicat: *Tota pulchra es amica mea, & macula non est in te. Auertisti autem faciem tuam, & factus sum conturbatus.*) Donec enim, inquit, contemplationis tuæ radij mihi affulserunt, in statu firmo atque tranquillo egi. Postquàm verò auertisti faciem tuam, in multa perturbatione & tumultu deprensa est anima mea: Auertere autem faciem suam dicitur Deus, quum tempore afflictionis tentationibus expositos videtur deseruisse, vt fortitudo certantis cognoscatur. Si igitur pax ea quæ superat omnem sensum, custodierit corda nostra, facilè confusaneam omnium affectuum intemperiem ac turbelam effugere possumus. Iam quando diuinæ voluntati auersio opponitur, pulchritudini verò & decori & virtuti perturbatio: animæ contingent perturbatio, deformitas, simul & infirma conditio. Et hæc vtique infirmitas ex eo contingit animæ, quòd se à Deo abalienarit. Oremus itaque semper, nobis vt affulgeat facies Dei, quatinus in sancto ac decenti statu persistamus, requieti, mites, modisque omnibus tranquilli & exprompti ad omne opus bonum. *Paratus sum*, inquit, *& non sum turbatus: Ad te Domine clamabo, & ad Deum meum precabor.*) Sæpè de clamore ad Dominum dictum est, quòd clamor sit eius tantum qui magna & cœlestia desiderat. Si quis autem parua & terrena à Deo petierit, parua is & humili comperietur vsus voce, non ad sublime, nec ad ipsius Dei aures perueniente. *Quæ vtilitas in sanguine meo, dum descendo in corruptionem?*) Cur, inquit, clamaui, & quæ te Dominum ac Deum meum rogaui? Quid mihi opus, inquit, carnis oblectatione, aut sanguinis multitudine, quum sim eas amissurus in communi corporis resolutione? *Sed potiùs meum corpus castigo, & in seruitutem redigo*: ne fortè ex valetudine nimis prospera, & sanguinis copiosi feruore, occasio peccati mihi corpulentia existat. Ne igitur tuæ carni obsequare indulgentiùs aut colas eam geniali balneo, somno, plumis, ac mollibus cubilibus, semper hoc verbum quasi elogium quoddam repetens: *Quæ vtilitas in sanguine meo dum descendo in corruptionem?* Quid quæso tantopere adornas foueisque, quod paulò pòst est interiturum? Quid teipsum saginas & carnibus grauas? An ignoras, quantò pinguiùs tuum tibi corpus, tantò grauiorem animæ tuæ carcerem constituis? *Nunquid confitebitur tibi pulvis, aut annuntiabit veritatem tuam?* Quomodo terrestris homo ac carneus confitebitur tibi Deo? Quomodo item annuntiabit veritatem is, qui disciplinis nullam dedit operam, & in tanta carnis mole suam ipsius mentem oppressam tenet? Iure itaque meam extenuo ac macero carnem, nec meo sanguini parco, qui in carnem coagulari solet, ne mihi vel ad confessionem vel ad veritatis cognitionem sit impedimento. *Audiuit Dominus & misertus est mei.*) Postquam narrauit quæ fuerint quæ ipse ad Dominum clamauit, statim diuinum sentiens auxilium, nos ad petenda similia prouocat: Audiuit, inquit, Dominus & misertus est mei. *Dominus factus est adiutor meus.*) Oremus ergo & nos, clamemusque clamore spirituali petentes magna, non carnis studio addicti. (Qui enim in carne sunt, Deo placere non possunt) vt & nos exaudiat Deus, nostram debilitatem miseratus: & nos diuino freti auxilio, dicamus. *Conuertisti planctum meum in gaudium mihi.*) Non enim cuilibet animæ gaudium à Deo ingignitur: sed ei, quæ peccatum suum vehementi luctu & assidua lamentatione plorauerit, veluti si seipsum mortuum lugeat, qui sanè fletus postremò in gaudium reuertitur. Quòd autem sit laudabilis quidam luctus, ostendunt pueri, vt ait euangelium, in foro sedentes atque dicentes: *Lamentati sumus vobis, & non ploraſtis: tibia cecinimus vobis, & non saltaſtis.* Est autem tibia instrumentum musicum, quo vtimur ad melodiam reddendam flatu cooperante: ex quo existimo quemuis sanctum Prophetam * figuratè, tibiam nominari, ob motum à sancto prouenientem spiritu. Ideo dicit: *Inflauimus tibiam, & non saltaſtis.* Prophetici enim sermones nos ad actionem sanctæ prophetiæ consentaneam & cõcinnantẽ adhortantur, quę hic dicitur saltatio quędã. Sed & lamentantur nobis prophetæ ad luctũ nos prouocantes, vt simul ad consensionem & cognitionẽ peccatorũ nostrorum delati ex propheticis sermonibus, nostrum lugeamus exitium, laboribus multis & ærumnis nostrã carnem affligẽdo. Ei sanè qui talis est, lugubris vestis diſrumpitur, quã sibi circumposuerat suum lugẽs peccatum. Huic tandem circumponitur amictus lætitiæ & † palliũ salutis, splẽdida hæc & nuptialia indumenta, quibus si quis fuerit ornatus, nõ excludetur aditu nuptialis thalami. *Scidisti saccũ meum, ac circundedisti me lætitia.*) Saccus ad pœnitẽtiam facit, quum sit humilitatis signum. Olim namq; patres in sacco & cinere sedentes, pœnitentiam egerũt. Quoniã Apostolus *reuelata facie in eandem imaginem transformatur* à gloria in gloriam: datã sibi à Domino gratiam, propriam dicit gloriam. *Vt cantet tibi gloria mea.*) Gloria iusti, spiritus qui in eo est. Quicumque spiritu psallit, dicat: *Vt cantet tibi gloria mea, Et non compungar.*) Non ampliùs, inquit, faciam digna

Decor & fortitudo. Virtutes IIII. in quibus consistat.

Pulchritudo anima & natura.

*Exod. 34. * Cornutã habet vulgata editio.*

ὑποτύπωσις.

ἀνωμαλωσις.

Cant. 4.

Psalm. 118.

1. Cor. 9.

Γνώμη, *cum elegantia Metaphora, quam & Pythagoras adhuit.*

Γνώμη.

Laudabilis luctus.

* *Propheta quiuis sanctus* προφητικῶς *tibia est.*

† *Pro σάκκου lego* σωτηρίας.

Saccus pœnitentiæ symbolum.

In sacco & cinere.

2. Cor. 3.

gna compunctione, vt iam non compungatur cor per dimissi peccati memoriam. *Domine Deus meus in æternum confitebor tibi.*) hoc est, gratias agam: quoniam quidem ex pœnitentia mihi veniam dedisti, & ad gloriam me reduxisti submoto peccatorum probro. Ideo in perpetuum confitebor tibi. Quod enim tantum esse possit temporis interuallum, quo me tantorum beneficiorum tuorum obliuio capiat?

In Psalmum trigesimum secundum.

Exultate iusti in Domino, rectos decet laudatio.

EXultationis vox solenni consuetudine scripturæ exprimit animæ statum apprimè quàm alacrem ac festiuum, & ingenti circumfusum gaudio, ob ea quæ lætitia ac iucunditate digna sunt. *Exultate itaque iusti in Domino.* Non quando rem prosperam domi habetis, non item quando corpori bene fuerit, non cum ager fructibus omnigenis refertus est: sed quòd Dominum habetis tali insignem pulchritudine, tali præditum bonitate, tali denique sapientia præcellentem. Sufficiat vobis ea lætitia, quæ in ipso est. Videtur autem propheta hic ob aliquam rem maximè gratam quam assecutus sit, in Domino exultare. Ideo iustos adhortatur istam sentire dignitatem, quòd talis Domini serui esse meruerint, & exultare in illius famulitio ac seruitute cum gaudio inenarrabili & tripudijs cordis, velut per numinis aspirationem subsilientis ac sensum diuinæ dilectionis. Si quando tuo cordi quasi lux quædam illapsa multam de se Deus cogitationem atque intelligentiam peperit, tuamque mirum in modum illustrauit animam, vt in eius amorem magnopere venias: res verò mundi istius & corporis vt vilia despicias ex illa breui & obscura similitudine, omnem iustorum statum facilè nosse poteris, quo illi æquabiliter nec intercisè in Deo lætitiam sunt assequuti. Tibi autem diuina dispensatione quandoque, nec admodum sæpe, contingit gaudium, vt per breuem degustationem admonearis, quibus bonis sis priuatus. Iusto autem quòd in ipso insideat inhabitetque spiritus perpes, suppetit ei diuina cœlestisque lætitia. Inter præcipuos verè spiritus fructus charitas, gaudium, pax numerantur. *Exultate igitur iusti in Domino.*) Quasi locus quidam iustorum capax est Dominus: in quo qui est, necesse sit prorsus vt lætetur & gaudeat. Fit vicissim & iustus Domino locus, cum illum in sese recipit. Nam & qui peccat, locum dat diabolo, vt qui non obtemperat dicenti: *Nolite locum dare diabolo.* Itemque Ecclesiastici: *Si spiritus potestatem habentis super te ascendat, ne locum tuum dimiseris.* In ipso itaque Domino cum simus, quoad licet, ipsius mirabilia speculemur, atque ita ex eorum contemplatione lætitiam nostris cordibus comparemus. *Rectos decet collaudatio.*) Quemadmodum enim pedi obtorto atque obliquo, calceus rectus non admodum probè aptatur: sic obtortis cordibus diuina laus minimè conuenit. Quamobrem existimo dæmonum ori vt de seruatore indigne loquenti, ad eum manifestandum ablatam fuisse potestatem. Et Pythonem increpat Paulus, vt ne ab impuro sanctus commendetur. Tale quid & peccatori dicit Deus: *Quare tu enarras iustitias meas?* Conemur igitur omni studio, opus omne * obliquum, ac detortum à rectitudine vitare: mentemque nostram vt rectam regulam & animæ iudicium corrigamus: vt nobis existentibus rectis, Dei laus concredatur Deo ipsi offerenda. Quemadmodum enim serpens qui ad peccatum nobis incentor fuit, obliquus dicitur, & in serpentem draconem obliquum, Dei ensis inducitur, propterea quòd multas spiras ac inuolucra in itinere facit. Serpentis namque tractus inæqualiter per humum serpit: prioribus partibus aliter ac illis quæ sequuntur, motis, & rursus postremis aduersus priores procedere conantibus. Itaque qui serpentem imitatur, obliquam, inæqualem, & contrarietate refertam suam re ipsa exprimet vitam. Qui è diuerso Domini Dei vestigia sequitur, rectas semitas, recta item pedum vestigia faciet: *Quoniam rectus Dominus Deus noster, & rectitudinem siue æquitatem vidit vultus eius.* Si duæ regulæ, altera alteri admoueatur, pulchrè conueniet vtriusque rectitudini. Si verò obtortum iuxta regulam rectam ponatur lignum, incongruum & procul à proportione recti reperitur. Quoniam itaque recta est Dei laus, recto opus est corde, vt ei laus Dei congruat atque conueniat. Quod si nemo Dominum Iesum nisi in Spiritu sancto dicere valet, quomodo laudem referes, spiritum in tuis visceribus rectum renouatumque non habens? *Confitemini Domino in cithara, in psalterio decem chordarum psallite illi.*) In cithara primùm confiteri Domino oportet, hoc est, actiones corporales congruè reddere. Quoniam enim in corpore peccauimus, quando membra nostra serua peccati ad iniquitatem præbuimus: corpore item confitebimur, eodem in peccati dissolutionem vtentes organo. Maledixisti? benedicas. Circumueniisti proximum in negotio? redde. In ebrietatem incidisti? ieiuna. Arroganter & superbè egisti? humiliare. Inuidisti? obsecra. Occidisti? tu testimonio tuomet profitere te reum, aut certè per confessionem, tuum ipsius corpus affligito quasi contra te redditurus testimonium. Tunc demum post confessionem dignus fueris qui Deo psallas, in decachordo psalterio. Priùs enim corporis actiones corrigere oportet, vt decenter ac congruè eas perficere possis iuxta præscriptum diuini verbi, ac sic tandem ad intelligibilium contemplationem ascendere. Psalterium fortasse mens ipsa dicta est, quæ superna quærit, ex eo, quòd structura organi huius à parte superiore sonandi potentiam accepit. Opera igitur corporis, veluti infernè Deo confitentur: quæ verò per mentem annuntiantur mysteria, è supernis occasionem habent, propterea quòd mens per spiritum sanctum sonandi accipit facultatem. Qui enim omnia mandata respicit, ac veluti concentum & symphoniam quandam peregerit: is demum in decachordo psalterio Deo psallit. Decachordum appellat, quo decem mandata generatim in prima legis promulgatione sunt conscripta. *Cantate Domino canticum nouum.*) hoc est non in vetustate literæ, sed in nouitate spiritus Deum adorate. Qui legem non iam interpretatur iuxta literæ corpus, sed eam iuxta sensum spiritualem cæteris facit innotescere: hic canticum nouum cantat. Veteris enim illius testamenti litera quasi senio confecta exoleuit & pertransijt: nouum verò & veluti renouatum dominicæ doctrinæ canticum nos excepit, quæ quasi Aquilæ iuuentutem nostram renouat, vbi hunc externum hominem corruperimus, & ijdem de die in diem innouamur. Sanè quisquis ad anteriora se extendit, seipso iunior perpetuò redditur. Atque ita qui seipso semper iunior fit, recentiùs quoque canticum Deo canit. Recentiùs autem eò dicitur, vel quòd sit præter consuetudinem admirabile, nec priùs auditum, vel certè quòd nunc primum in lucem prodierit. Siue igitur admirabilem & omnem excedentem naturam incarnationem Domini narraueris, recentius vtique ac nouum concinis canticum, siue regenerationem quoque ac renouationem vniuersi orbis per peccatum antiquati, postremò resurrectionis mysteria mundo nuntiaueris, sic quoque canis recens ac nouum canticum. *Bene psallite ei in vociferatione.*) Audite mandatum. Bene psallite; hoc est, mente indiuulsa nec aliò quoquam distracta, sed affectu syncero. *In vociferatione psallite.*) Quasi enim boni quidam milites parta iam de hostibus victoria, victoriæ autori referte hymnos. *Confidite*, inquit, *ego vici mundum.* Quisnam hominum aduersus diabolum bellum gerere possit, nisi ad imperatoris nostri protectionem simul & virtutem confugientes, illinc in hostem nostrum petita à fide quæ in Christum est, iacula contorqueamus, & sagittis configamus? *Bene psallite in vociferatione.* (Est autem vociferatio vox quædam inarticulata, quum in bello addensati milites & inter se constipati consonè sibi acclamant.) In vno igitur concentu, eademque animorum conspiratione & vnione charitatis psallite. Quid demum oportet psallentes dicere? *Quia rectum est verbum Domini.*)

In cithara confitendum Domino: idem in Psalterio. Contraria contrariis curantur.

Psallere.

Decachordū. Cantate canticum nouum.

Vociferatio.

Ομοίωσις. *Rectos decet collau.*

Ephes. 4.

Psalm. 49.

* ἔργον σχολιὸν καὶ στρεβλωδες.

ἐκκλίσεις καὶ ἐκτροπάς.

Psalm. 91. Psalm. 10.

Ioan. 16.

Hac de causa priùs rectos corde ad laudem euocat: quoniam hoc quod est laudandum Dei verbum, in principio erat apud Deum existens Deus. Rectus itaque pater, rectus filius. *Et omnia opera eius in fide.* Quid est quod dicit? Opus cœlum, opus terra, opus mare & aër, denique animata & inanimata, rationis participantia & eius expertia omnia. Quomodo autem in fide omnia? Quænam in inanimatis fides? quæ item brutis, quæ fides in lapide, quæ in cane? Nec inanimatum, neque brutum aliquod in fide. Hic autem nihil excipit, omnia comprehendit, dicens: Cuncta opera eius in fide. Quod ergo opus dicit? Si cœlum, inquit, contemplère, ipsiusque ordinem consideraueris, fidei tibi dux est. Per id namque artifex tibi ostenditur. Si terræ ornatus & distinctionem variam inspexeris, rursus per hanc tibi erga Deum augescit fides. Non enim carneis istis oculis edocti Deum, in ipsum credidimus: sed discursiua vi mentis per hæc quæ videmus, inuisibilem conspicimus. Omnia ergo opera eius in fide: & si lapidem didiceris, quamdam habet demonstrationem virtutis eius qui se lapidem creauit: & si formicam, & si culicem, & si apem dixeris. Sæpè namque in minimis conditoris sapientia solet apparere, nam qui cœlum expandit, & immensa pelagi spatia diffudit, is est qui tenuissimum apis aculeum veluti fistulam quandam excauauit, vt per illam venenum effundat. Omnia igitur opera eius in fide. Nihil tibi omnino sit infidelitatis occasio. Caue dicas, temerè factum est hoc, & sponte hoc prouenit. Nihil enim inordinatum, nihil non præfinitum, nihil accidit frustra, nihil temerè fertur. Nec malum vllum euentum, aut malam dixeris horam. Hæ namque ineruditorum ac disciplinam Christianam ignorantium voces sunt. Nonne duo passeres asse væneunt, & vnus ex eis absque Dei voluntate non cadet? Quot capilli capitis? & vnus ex eis non est apud Deum obliuioni. Vides igitur diuinum oculum, quomodo neque minutissimarum rerum quicquam consideratione ipsius effugiat? *Diligit misericordiam & iudicium. Misericordia Domini plena est terra.*) Si per se iudicium Dei satis esset, ac seuerè & præcisè pro meritis eorum quæ gessimus, nobis rependeret, quæ nobis spes reliqua esset? quis ex omnibus saluus fieret? Nunc autem diligit misericordiam & iudicium velut assistrice constituta sibi misericordia, & regio iudicij prælata throno. Sic quemlibet in iudicium adducit, *Si iniquitates obseruaueris Domine, Domine quis sustinebit?* Neque enim misericordia sine iudicio, neque iudicium sine misericordia. Ante iudicium misericordiam diligit, & post eam prærogatam ad iudicium venit. Hæc enim inter se coniuncta sunt, misericordia cum iudicio: ne misericordia sola supinitatem & lentorem animabus ingeneret: neu iudicium, si per se consideretur, in eisdem desperationem operetur. Vult tui misereri iudex, teque miserationibus suis complecti, modò post admissa humilem te factum & contritum, & malefacta plurimum deplorantem inueniet. Insuper si quæ clam cæteris & in arcano designasti, prodideris & euulgaris fratri citra pudorem vllum. Si fratrem oraueris, vt laboranti tibi auxilietur ad procurandam medelam. Si demum miserabilem prorsus te viderit, abundè tibi misericordiam suam impendet. Contrà, si cor tuum impœnitens, sensu superbum discredentem futuro seculo, nulloque iudicij timore correptum conspexerit, tunc in te iudicium diligit, perinde atque medicus placidus & amans hominum priùs fomentitijs infusionibus & mollificatiuis delinimentis tumores ac tubera exsiccare contendit: vbi autem viderit extuberascentem eam molem, nec quicquam remittere ex tumore, sed rejecta misericordia & cura molliore, vsum deligit ferri. Diligit igitur misericordiam in ijs, quos præteritorum pœnitet: Diligit item iudicium in ijs, qui duro sunt corde. Tale est quod etiam Esaias ad Deum dicit: *Misericordia tua ad mensuram.* Nam & ille misericordiam cum iudicio exhibet, qui in pondere, numero & mensura admetitur cuiusque merita & appendit. *Misericordia Domini plena est terra.*) In hoc loco misericordia à iudicio disiungitur. Nam terram tantum Dei misericordia refertam dicit, iudicio in tempus definitum reseruato.

Δόγμα catholicum.

Γνώμη.

Fortuitum nihil. In Genethliacos.

Misericordia & iudicium.

Psal. 129.

Γνώμη memorabilis.

Affinit confessionem auricularem.

Simile.

Misericordia in pondere. Tempus miserendi.

Hic profecto misericordia sine iudicio prærogatur: non enim venit vt mundum iudicet, sed vt seruet. Illic verò non iudicium sine misericordia, quoniam nequit homo mundo corde ac liber omnino à sorde peccati reperiri, etiamsi vnius diei tempore supra terram vixerit. Quamobrem si quis videat quotidie malitiam inualescentem ac depascentem homines, & fragile genus hominum mille mortibus delictorum gratia dignum, tantò admirabitur magis diuitias bonitatis diuinæ, tolerantiæ & longanimitatis. Nos igitur dum in terra sumus Dei misericordia opus habemus. Qui autem in cœlo sunt, digni potiùs qui beati prædicentur quàm miserabiles. Vel fortè nos terram appellat propter condemnationem peccati, quod illud audiuimus à Domino: *Terra es & in terram reuerteris.* Gen. 3. Relati sumus miserationibus Dei. Cum enim nos mortui essemus peccatis & delictis, misertus Deus, conuiuificauit nos Christo. *Verbo Domini cœli firmati sunt, & spiritu oris eius omnis virtus eorum.*) Vbi sunt qui spiritum floccifaciunt? vbi qui illum separant à creatrice Dei potentia? vbi qui à patris ac filij coniunctione illum dirimunt & exsecant? Audiant psalmum dicentem: *Verbo Domini cœli firmati sunt, & spiritu oris eius omnis virtus eorum.* Non enim hic verbum simplex, aut communis hæc loquutio ex nominibus & dictionibus consistens existimanda est. Neque item hic spiritus est vapor in aëra diffusus: sed & verbum in principio consistens apud Deum, & Spiritus sanctus, qui hanc propriè sortitus est appellationem. Vt igitur verbum opifex cœlum firmauit, sic & Spiritus sanctus ex Deo, qui ex patre procedit: hoc est, qui ex ore ipsius est, ne externum aliquid & creaturam esse ipsum iudices, sed tanquam ex Deo subsistentem glorifices, vniuersas semel in illum contulit virtutes. Spiritu itaque sancto firmata est omnis virtus cœlestis, hoc est, firmitatem, soliditatem ac confirmationem in sanctitate & omni virtute, quæ sacras deceat potestates, ex Spiritus sancti auxilio habent. Hic itaque spiritus quidem oris sui scribitur. Inueniemus autem alibi verbum quoque oris eius dictum, vt intelligatur saluator noster, & Spiritus sanctus eius ex patre. Quoniam igitur verbum quidem Domini ipse quidem Saluator, & spiritus oris eius Spiritus sanctus est, vterque cœlum ac terram & omnes virtutes in eis concreauit. Hac igitur de causa dictum est, *Verbo Domini cœli firmati sunt, & spiritu oris eius omnis virtus eorum.* Nihil enim sanctum est citra Spiritus sancti præsentiam. Angelos namque initio vt essent, verbum opifex omnium condidit: sanctificationem verò simul impendit ipsis Spiritus sanctus. Non enim in infantili statura sunt creati, deinde paulatim exercitati atque perfecti, sic spiritus susceptione digni sunt habiti, sed in prima constitutione, & quasi quadam consperſione suæ substantiæ simul infusam habuere sanctitatem. Quapropter & ad malitiam difficilè se poterant transmouere, nimirum in sibi indulta sanctitate quasi tinctura quadam confirmati penè momento, stabilitatemque ad virtutem dono Spiritus sancti adepti. *Congregans sicut vtrem aquas maris, ponens in thesauris abyssos.*) Non * dixit, congregans sicut in vtre, sed ficut vtrem. Vtris naturam mihi vel nunc expende. Nunc pellis illa coriacea inflatur quidem, quum distenta fuerit spiritus introclusi agitatione: nunc verò contrahitur, mox vbi flatus quo turgescebat distentus, abierit in auram. Sic item mare quando turget ac feruet, & spiritus insurgit efferatum atque tumens, quandoque verò dum est tranquillum, in humilitatem se contrahit. Quemadmodum igitur vtrem contrahit, sic aquas maris humiles reddit Dominus. Reperitur & in quibusdam exemplaribus, in vtre. Quo fermè modo ad antiquam nos remittit historiam, quando mare rubrum nullo ipsum diducente aut retinente, intra se retraxit & constitit: & quasi in vtre quodam, diuino iussu ligatum fluere ac diffundi illud non sinente. *Ponens*, inquit, *in thesauris abyssos.*) Communi sententiæ congruere magis videbatur si dixisset: Ponens in abyssis thesauros: hoc est, in mysterio & arcano suas diuitias continens. Nunc autem quasi quædam pretiosa, dignas diuinis thesauris abyssos dicit esse. Non satis scio, an ipsæ rationes quæ de diuino sunt iudicio arcanæ

Idem Augustin. in illud: In principio erat verbū, fusius.

Spiritus oris Dei, Deus. Pro spiritu sancto aduersus Arium, Macedonium & cæt.

Collatio.

Abyssi.

* οὐ εἶπε. ὡς σὺ ἀσκῶ, ἀλλ' ὡς ἀσκὸν.

canæ quidem illæ, nec vlli humanæ menti comprehensibiles hic vocentur abyssi: propterea quòd rationes hæ diuinæ tantum cognitioni reseruatæ sunt, quibus singula dispensantur. Quòd enimiudicia singulorum abyssus vocata sint, in alio psalmo didicimus, qui dicit: *Iudicia * tua abyssus multa.* Si igitur quæris cur peccatoris vita prorogetur, iusti verò incolatus huius dies abbreuientur: quare iniustus prosperetur, iustus affligatur: cur vnus aliquis pusio ante ætatis perfectionem hinc auferatur: vnde sint bella, vnde naufragia, vnde terræ motus, siccitates, imbres immodici; cur quæ hominibus sunt exitialia, Deus creauit, cur hic seruus, ille liber: cur hic ditescit, ille pauperescit? Deinde multa est in peccatis, multa etiam in rectè factis differentia. Et hæc quidem fœmina lenoni vendita, per vim quodammodo in peccato retinetur: illa autem quæ ab initio heram nacta est bonam, in virginitate nutrita est, cur hæc beneficio affecta est, illa verò condemnata. Et quæ sit in singulos quosque à iudice retributio. Hæc sanè omnia, vbi inciderint menti tuæ, fac memineris, quia iudicia Dei sunt abyssus. Et, quòd in diuinis recondita sunt & inclusa thesauris, nec quibusuis facilè comprehensibilia. Et credenti quidem ex Deo promissio est: *Dabo tibi thesauros absconditos & inuisibiles.* Nos vbi habebimur digni cognitione ea, qua perspicitur Deus facie ad faciem: tunc in thesauris Dei eas abyssos contemplabimur. De vtribus verò si quæ in sacris voluminibus dicuntur, collegeris: propiùs pertinges ad propheticæ sententiæ intelligentiam. Vtres noui in euangelio nominantur, qui de die in diem vitæ genus renouant, & vinum nouum de vera vite capiunt. Qui verò veterem hominem nondum depositerunt, vtres sunt veteres, quibus nentiquàm commodè credi possit infusio vini noui. Nemo enim mittit vinum nouum in vtres veteres, ne vinum effundatur, & illi vtres prorsus dispereãt: nulla iam venia digni, si bonum ac nouum effundant merum. Igitur in vtres nouos vinum nouum est mittendum. Nouum insuper & spirituale vinum, vt quod Spiritu sancto efferuescit, nimirum veritatis intelligentiam nondum exolescentem vetustate erroris mittere conuenit in hominem nouum, qui quod perpetuò Domini nostri Iesu Christi mortificationem in corpore fert suo, iure nouus dici possit vter. *Timeat Dominum omnis terra, ab eo autem commoueantur omnes inhabitantes orbem.* Iam quando *timor Domini initium est sapientiæ*, qui terrena sapiunt, per timorem erudiantur, Timor enim quasi quidam * introductorius necessariò ad pietatem condiscendam assumitur. Charitas verò à timore instructiuo exercitatos susciens perficere solet. Terræ igitur vniuersæ timorem præcipit hic sermo. *Commoueantur autem*, inquit, *omnes inhabitantes orbem*: hoc est, omnis motus siue ex mente siue ex corpore actum perficiens, ab hominibus perficiatur iuxta præscriptum diuinæ voluntatis. Sic enim intelligo illud, Commoueantur ab eo: videlicet vt nec oculus, nec manus præter Dei voluntatem moueantur. Sed ne cor quidem ea quæ Deo displicent, excogitet. Nec ab vlla prorsus alia causa moueantur: neque ipsos quiduis aliud moueat, nisi Dei timor. *Quoniam ipse dixit & facta sunt, ipse mandauit & creata sunt.*) Ad duo præcedentia duo alia subiecit: Timeat omnis terra, & commoueantur omnes inhabitantes orbem. Hæc præmissa sunt. Illis ista subiecit. *Ipse dixit & facta sunt: ipse mandauit & creata sunt.* Quandoquidem homo ex terreno corpore & anima corpus inhabitante compositus est, terra quidem iure dicitur, ex terra formatus. Inhabitans autem orbem anima vocabitur, diuersorium & habitationem in corpore sortita. Concinnè igitur ad terram illud retulit, *ipse dixit & facta sunt.* Ad figmentum quidem nostrum terrestre pertinet quod dicit, *& facta sunt*: ad imaginem verò Dei illud *& creata sunt.* Quoniam verò in sacris voluminibus creatio pro transmutatione in potiorem solet accipi partem, vt est illud: *Si qua in Christo noua creatura*: Item illud: *Vt duos crearet in vnum nouum hominem*: Forsan illud quidem, *facta sunt*, dicitur de prima hominis productione ad essentiam: hoc verò, *creata sunt*, de secunda per Christi gratiam regeneratione. Quantum itaque Dei mandatum à simplici differt verbo, tantum creatio à generatione distat. *Dominus dissipat consilia gentium, reprobat autem cogitationes populorum, & reprobat consilia principum. Consilium autem Domini in æternum manet.*) Expositio est hæc præcedentis, quomodo Deus in se credentes creauerit ex eo quòd populorum stulta dissipat consilia, quæ circa idololatriam & vniuersam vanitatem habuerunt. Et reprobat consilia principum. Possunt & ad dominicæ crucis referri tempus, quando illi quidem regem gloriæ supplicio se afficere putarunt: ille contrà, per crucis dispensationem humanum genus renouauit. In resurrectione namque consilium gentium dissipatum, Pilati & militum & reliquorum, quotquot circa crucem talia peregerunt. Improbata sunt autem consilia principum, pontificum videlicet & scribarum, & regum populi. Resurrectio namque omne malignitatis istorum artificium dissoluit. Si verò singulas scripturæ historias relegeris, quæ Deus aduersus Gentes à fide alienas peregit, facilè inuenies etiam iuxta corporalis literæ sensum, quod iam dictum est, multam habere vim. Quando enim Ioram filius Achab regnauit apud Israel, tunc rex Syriæ filius Ader multa virtute & graui manu instructo exercitu Samariam obsedit, ad eamque compulit famem, vt asini caput, tunc quinquaginta siclis argenti, & † quarta pars sextarij simi columbini quinque argenti drachmis emerentur. Itaque vt Eliszi promissio impleretur, dissipata sunt consilia Syriæ, vt illi relictis tentorijs suis & omni opulenta admodum supellectile, fugerint tantam relinquentes copiam Samariæ obsessæ, vt mensura similæ siclo, & duæ mensuræ hordei siclo vno vænirent. Sic igitur Dominus nouit gentium consilia dissipare. Quomodo autem improbet consilia siue ratiocinationes principum, in historia Achitophel didicimus, quando id in votis habens Dauid Dominum orauit: *Dissipa obsecro consilium Achitophel.* Quando itaque aliquem arrogantius magna minantem audieueris, & omnigenùm afflictionum incommoda impacturum se tibi promittentem: respice continuò in Dominum dissipantem consilia gentium, & populorum cogitationes improbantem. *Consilium verò Domini in æternum permanet, cogitationes cordis eius in generationem & generationem.*) Nonne vides gentium dogmata, vanam hanc philosophiam, quàm subtiles & ingenio eximij circa adinuentiones dogmatum, cùm in rationalibus speculationibus, tum in moralibus præceptionibus ac physiologijs quibusdam, & dogmatis alijs, quæ epoptica mysteria appellantur? Quomodo dissipata sunt & cassa omnia, & sola nunc euangelij veritas omnem orbis rempublicam occupauit? Multa namque in hominum cordibus consilia, sed Domini consilium præualuit. Et necessarium est, si consilium Dei stabile ac firmum consistere in animis nostris debeat, vt primùm humanæ cogitationes in nobis dissipentur. Quemadmodum enim, in cera scripturus quidlibet, eam priùs interlinit inductis literis, dein quas vult imprimit formas: sic item cor nostrum quòd diuina sit lucidè & perspicuè susceptorum eloquia, purum priùs liberumque omnis contrariæ cogitationis reddi oportebit. *Cogitationes cordis eius in generationem & generationem.*) Sanè populi electi duo quum sint, duoque ipsis contradita testamenta per illud. *Cogitationes cordis eius in generationem & generationem*, possunt vtique per bis nominatam generationem intelligi & duæ Dei cogitationes. Vna quidem, per quam priùs accepimus testamentum: altera verò, quæ nouam salutaremque Christi nobis gratuitò contulit doctrinam. *Beata gens cuius est Dominus Deus eius, populus quem elegit in hæreditatem sibi.*) Nemo beatum dicit Iudæorum populum, sed eum populum qui ex omnibus melior electus est. Nos autem sumus gens cuius est Dominus Deus noster, nos item populus quem elegit in hæreditatem sibi. Gens quidem, quia ex multis congregati sumus nationibus: populus verò, quia in locum abiecti populi vocati sumus. Et quoniam *multi vocati, pauci verò electi*: beatum dicit, non vocatum, sed electum. Beatus igitur quem elegit. Quæ autem beatitudinis causa? Nimirum expectata bonorum æternorum hæreditas: Aut fortè quia

*Psal. 35. * κρίματά σου.*

Isaiæ 45.

Luc. 5. Vtres noui.

*Eccli. 1. Timor Domini. * ἀρχὴ ἀισθήσεως. Principium sensus.*

Creatio siue creatura. 2. Cor. 5. Ephes. 2. Differentia inter creare & facere.

† τεταρτον χαλκοῦ.

4. Reg. 6.

4. Reg. 7.

2. Reg. 15. secundũ LXX.

Δόγμα Catholicum.

β βαίωσις à simili.

Matth. 20.

iuxta Apostolum, postquàm plenitudo gentium ingredietur, tunc omnis Israel seruabitur. Primùm multitudinem gentium beatam dicit: Deinde Israëlem, qui postremò seruabitur. Seruabitur autem non omnis, sed solùm reliquiæ, quæ erunt secundum electionem gratiæ. Ideo dicit: *Populus quem elegit in hæreditatem sibi. De cœlo prospexit Dominus, vidit omnes filios hominum de præparato habitaculo suo.*) Eos qui in propria manent animæ dignitate, & naturæ congruentia faciunt, cœlitùs, hoc est, supernè aspicit Deus. Eos verò qui ad extremum flagitiorum prolapsi sunt, secus inuisit, nempe descendendo. *Clamor*, inquit, *Sodomorum & Gomorræ multiplicatus est, & peccata eorum magna nimis. Descendam itaque & videbo, an secundum clamorem qui ad me venit, perfecerint.* Et rursus: *Descendit videre ciuitatem, quam ædificauerunt filij hominum.* Hic autem ait: *De cœlo prospexit Dominus, vidit omnes filios hominum.* Considera è sublimi despectantem. Considera è cœlo res mortalium introspicientem. Quocumque tandem perges, quodcumque demum efficies opus, siue in tenebris, siue in diei luce, Dei oculum superintendentem habes. *Ex præparato habitaculo suo.*) Non aperiuntur portæ, non contrahuntur cortinæ. Paratum est continuò ad quiduis spectandum Dei habitaculum, omnes aspicit filios hominum, ne vnus quidem ipsius fugere conspectum possit, non tenebræ, non parietes quemquam possint occulere, oculis Dei nihil obstaculi, nullum oppanditur velamen. Tantumque abest vt vnumquemque non videat, vt etiam corda contempletur & introspiciat, quæ ipse finxit citra vllam admistionem ad malitiam inclinantem. Cor enim finxit opifex hominum Deus ad suam ipsius imaginem, simplex quidem illud. Ipsi demum id reddidimus multiuarium & ad omne genus vitiorum versatile, ipsum permiscendo affectibus carnis, corrupta in illo imagine Dei, & quam habebat simplicitate & synceritate sibi vbique simili. Quoniam igitur cordium est conditor Deus, propterea omnia nostra opera intelligit, opera quidem dicimus etiam & verba & cogitationes, vtque semel, vniuersam motionem hominis: quali item affectu, quóve proposito mouemur: an hominibus magis quam Dei mandatis placere studeamus & obsequi, solus videt, qui intelligit omnia opera nostra. Quapropter & de quouis verbo otioso rationem dabimus. Et ne poculi quidem aquæ frigidæ mercedem perdemus, quando opera nostra Dominus intelligit. *Non seruatur rex per multam virtutem.*) Non exercitus militaris quantauis munitio, non ciuitatum mœnia, non peditum phalanx, non equestris turma, non naualis muniminis præparatio regi salutem parit. Dominus † enim reges constituit & destituit siue transfert: & nulla est potestas nisi à Deo constituta. Seruatur ergo rex non per multam virtutem, sed per diuinam gratiam, vt & hic verus sit ille apostolicus sermo: *Gratia estis saluati.* Sicut nec villicus tantum ob diligentiam agriculturæ prouentus ex agricolatione: quantum ob augentem terræ fructus Deum assequitur. *Neque enim qui plantat est aliquid: nec qui irrigat, sed Deus qui incrementum præstat.* Si ergo cor regis in manu Dei: non per armatam militarem potentiam, sed Deo suppeditante præsidium & velut manum protendente seruatur. In manu autem Dei non quilibet, sed qui regis appellatione dignus fuerit. Quidam autem regnum definierunt legitimam esse præfecturam, vel supra omnes principatum peccato minimè obnoxium. * Nam qui sui compos imperiosusque est, rectè vocari rex poterit. *Et gigas non seruabitur in multitudine virtutis suæ.*) Gigantem dicit eum quisquis naturæ compos est virium, ac robore corporis præstanti vtitur. Neq; igitur rex ex armis auxilium habet, quod ad salutem tuendam sufficiat: neque item fortis sibi ad omnia sufficere idoneus est. Infirma namque & inualida sunt cuncta humana, vni Dei potentiæ comparata. *Quocirca mundi infirma elegit Deus, vt fortia confundat & suppudefaciat.* Et, *Ex ore infantium & lactantium perfecisti laudem, vt destruas inimicum & vltorem.* Dei namque gratia in pueris & rerum humanarum adhuc rudibus ipso opere maxime eluceſcit. *Fallax equus ad salutem: in multitudine autem virtutis suæ non seruabitur.*) Iectus est & exclusus ab vsu sanctorum equus. Sed neque Israël in obeundis bellis quamlibet prosperè se gesserit, videtur vsus aliquando equestri potentatu. Nec sanctorum aliquis priuatim equo vti pulchrum existimauit. Pharao equestri vsus exercitu, & Sennacherib superbus equorum multitudine narrantur. Quamobrem Pharaonis a *equum & ascensorem Deus deiecit in mare*, & Sennacherib milites dormitauerunt qui ascenderunt equos. Et lex per Mosen promulgata de regibus hæc sancit: b *Non multiplicabit sibi equum. In multitudine virtutis suæ non seruabitur.*) c *Quando enim infirmor*, ait Paulus, *tunc potens sum.* Virium namque corporis multitudo saluti spiritus est impedimento. *Ecce oculi Domini super metuentes eum.*) Et alibi dictum est: d *Oculi Domini super iustos*: hic verò super metuentes eum. Quando nos ad Dominum respexerimus inque ipsum oculi nostri recta collinearint, vt dicere possimus illud: *Ecce sicut oculi seruorum in manibus dominorum suorum, sic oculi nostri ad Dominum Deum nostrum.* Tunc videlicet ad nostri curam & considerationem oculum Domini trahimus. *Et in eos qui sperant super misericordia eius.*) Humilitatem eorum qui Domino seruiunt exprimit. Quomodo, inquit, aliquis super eius misericordia sperat? Is videlicet qui non his nititur quæ præclarè ac fortiter gessit, neque item se sperat ex operibus iustificatum iri: sed tantùm in Dei misericordia spem collocat. Quum enim illud secum reputarit: Ecce Dominus, & merces eius parata reddere vnicuique secundum opera eius: & secum recogitauerit opera sua mala, adeoque & supplicium timet, & minas Dei perhorrescit. Ad hoc verò, ne absorbeatur à tristitia, spe bona subnixus, ad miserationes & benignitatem Dei respicit, sperátque liberandam animam suam à morte atque pascendam à Deo in fame. *Anima nostra sustinet Dominum, quoniam adiutor & protector noster est.* Exhortationem habet ad patientiam hic sermo, vt si quando contingat ab vno aliquo tribulantium nos diuexari, per hoc interim ne sinamus nos diuelli, neu secedamus à charitate Dei quæ est in Christo Iesu: sed collectis animæ viribus obuia quæque aduersa perpetiamur credentes non defuturum à Deo auxilium. *Quoniam in ipso lætabitur cor nostrum, & in nomine sancto eius sperauimus.*) Hoc sanè concinit ijs, quæ in psalmi principio dicit: *Exultate iusti in Domino.* Et, in ipso lætabitur cor nostrum. In eandem quoque sententiam mihi videtur Apostolus dixisse hoc: *In his omnibus superamus per eum qui nos dilexit.* Item illud, *Non solùm autem, sed & gloriamur in tribulationibus.* Quum enim dixisset hic psalmista: Anima nostra sustinet Dominum: vt declararet se nulla vi adactum aut oppressum afflictionibus suam ostentare velle patientiam, sed cum omni gaudio suscipere ærumnas & incommoda pro nomine Domini: Non solùm, inquit, sustinemus, sed in ipso lætabitur cor nostrum, & in nomine sancto eius sperauimus. Nobis satis est quòd Christiani vocamur, vt inimicorum omnem impressionem & insultus omnes effugiamus. Dei sanctum dicitur esse nomen, non eò prorsus quòd in syllabis vim habeat sanctificatiuam, sed quòd omnis Dei proprietas & eorum intelligentia quæ ipsi eminentissimè adesse contemplamur, sancta est & ab omni impuritate seiuncta. *Fiat Domine misericordia tua super nos, quemadmodum sperauimus in te.* Vides, quàm scitè ac prudenter orauerit: proprium affectum admensus est administrationi miserationum Dei. Tantum, inquit, fiat misericordia tua super nos, quantam in te coniecimus spem præueniendo. Spes enim nostra omnis huc respicit, nempe in requiem tuam: vt transformato corpore humilitatis nostræ, hoc ipsum cognoscamus conforme factum corpori claritatis & gloriæ, in Christo Iesu Domino nostro, cui gloria & imperium in sæcula. Amen.

Rom. 11.

Prospicere Dei & descendere de cœlo.

Gen. 18.

Gen. 11. secundù LXX. Ps. 13. & 52.

† κύριος καθιζᾷ καὶ μενεῖ βασιλεύς. Ὁμοίωσις. Ephes. 2. 1. Cor. 3.

Legitima finitio regni. *Nam qui] ne verbum quidem horum in exemplari.

1. Cor. 1. Psalm. 8.

Γνώμη.

Equus sanctus non fuit in vsu. Israel non legitur vsus equestri exercitu. Confirmat τῷ παραδείγματι. Γνώμη.

a Exod. 15. b Deut. 17. c 2. Cor. 12. d Psal. 33. Psal. 122.

Quis in misericordia Domini sperare dicitur.

Rom. 8. Rom. 5.

Nomen Dei quomodo sanctum.

In Psalmum triceſimum tertium.

Benedicam Dominum.

Psalmus Dauid, quando immutauit faciem ſuam coram Abimelech, qui dimiſit ipſum, & abijt.

PSalmi huius intelligentia ad duo argumenta nos trahit. Quæ enim in Nobe ciuitate ſacerdotum geſſit Dauid, videntur affinia eſſe & cognata huic inſcriptioni. 1. Reg. 21. Rurſus & quæ & Geth apud Achis regem alienigenarum. Nam mutauit faciem ſuam tunc, cum Abimelech ſacerdoti loqueretur, celans quidem fugam ſuam, regio autem ſe inſeruire mandato ſimulans eiuſque ſedulò implendi ſatagere, quando & panes propoſitionis accepit, & gladium Goliath. Rurſus faciem immutauit ſuam in medio deprehenſus hoſtium, cum ſentiret illos inter ſe vindictæ inhiantes dicere (nam ſerui Achis, inquit, inter ſe dicebant:) *Nonne hic eſt Dauid rex terræ? Nonne huic cantabant per choros, dicentes: Saul percuſſit mille, & Dauid decem millia? Timuit autem Dauid*, inquit, *mutauitq; faciem ſuam ante illorum oculos.* Quo igitur pacto titulus Abimelech nominat, cum hiſtoria † Achis regem Gethæorum dicat, talem nos varietatis rationem, quæ per traditiones ad nos vſque peruenit, tenemus: Reges alienigenarum communi nomine Abimelech vocabantur, proprium verò quilibet habebat quo appellabatur, ſicuti & in Romano imperio licet intueri, Cæſares in commune dici palàm eſt & Auguſtos, alia verò habuiſſe etiam hos liquet nomina ſanè propria. Talis fuit & apud Ægyptios Pharaonum nomenclatura. Nam & ætate Ioſeph, rex Pharao dicebatur: quique ſecundum hunc, ad regnum ſublimatus eſt generatione quarta, tempore Moſis itidem Pharao. Sed & Salomonis tempore Pharao dicebatur. *Accepit*, inquit, *filiam Pharaonis*: & Hieremiæ prophetæ tempore ſimiliter alius: ſic & Abimelech temporibus Abraham legitur fuiſſe: rurſus tempore Iſaac, & nunc demum ſub Dauid Abimelech memoratur. De temporibus namque Abrahæ legitur, quòd *a Abimelech & Ochozath pronubus eius & Phicol princeps militiæ eius, ad Abraham † dixerint: Ini fœdus nobiſcum.* Et iterum de Iſaac. Erat autem multum temporis ibi. Quum autem proſpexiſſet *Abimelech rex Philiſtinorum per feneſtram, vidit ludentem Iſaac cum Rebecca.* Ita & hic temporibus Dauid in ſuperſcriptione pſalmi Abimelech tanquam commune regni nomen dictum eſt. Achis verò proprié illi additum ab ipſius natiuitate eſt nomen, vt traditum eſt in hiſtoria. Coram igitur faciem ſuam Dauid mutauit, manibus ſeruorum delatus velut mente motus & interſtrepens ad ciuitatis portas. *Defluebant*, inquit, *ſaliuæ eius in barbam: ita vt diceret Achis ad ſeruos ſuos: Quare adduxiſtis eum ad me?* Opúſne habeo iſtis † epilepticis, vt introduceretis eum & coram me comitiali morbo corriperetur? Atque ita demiſſus abiit inde, & ſeruatus eſt in ſpelunca Odollam. Igitur tanquam ex magno periculo liberatus hanc gratiarum actionem refert ſuo liberatori Deo dicens: *Benedicam Dominum in omni tempore.*) Ereptus ex morte ſibi veluti terminos vitæ præſcribit, ſuamque ipſius animam inſtruit ac format ad exactiorem viuendi formulam, vt nullum ei tempus prætereat, quin Deum laudet, ac magnarum iuxtà ac minimarum rerum initia cauſaſque in eum referat. Non exiſtimabo, inquit, mea quicquam fieri diligentia, nec caſu id contingere, ſed in omni tempore benedicam Dominum, non ſolùm in rebus vitæ ſecundis, 1. Theſſ. 5. ſed etiam aduerſis. Hinc edoctus Paulus ait: *Semper gaudete, ſine intermiſſione orate, in omnibus gratias agite.* Viden' quanta fuerit viri iſtius charitas. Ad hanc malorum continentem & ſuccedaneam ſeriem, nihilo ſe habebat moroſius. Quum patriæ finibus exul vertere ſolum cogeretur, neque hoc modò, ſed & cognatis ac domeſticè notis opibuſque ſemel ſpoliatus. His adde per neceſſitatem in manus hoſtiles contraditus, vt parum abfuerit, quin minutim & in fruſta ab his conciſus ſit, ne ſic quidem

Ibid.

†אבישׁ *ſic eſt, pro quo Græci corruptè* ἀγχοῦς. *Abimelech nomen generale regum alienigenarũ.*

אבמלך *pater meus, rex.*

3. Reg. 3. אהית *poſſeſſio viſio.*

† λέγων *dicens tantũ in exemplari.*

פוכל *os omnium. a Gen. 21. ſecundũ* LXX. *Gen. 26.*

1. Reg. 21. † ἐπιληπτος *comitiali morbo laborans.*

A ſecum dixit: Quouſque tandem continens hæc & ſuccedanea malorum ſeries progredietur? Nihil per huiuſce afflictionis diuturnam prærogatiuam faſtidientior fiebat aut animo deiectior: vt qui probè noſſet, quia *tribulatio patientiam operatur, patientia probationem, probatio ſpem.* Rom. 5. Reuera enim tribulationes † edulia quædam ſunt & exercitatio gymnico certamini mirè conducentia, & ad patris gloriam ſuum agoniſten promouentia, is modò ſi legitimè ad omnium tolerantiam, putà, ſi quando inceſſimur maledictis, nos contrà benedicimus conuiciatori, quum blaſphemantem obſecramus, attriti laboribus ac oppreſſi gratias agimus, in afflictione poſiti exultamus quaſi gloria affecti. Nihil minus Chriſtianum B decet, quàm vt rebus ſuis proſperè cadentibus benedicat Deo: contra, triſtiore quapiam calamitate afflictus laudes reticeat Dei: quando tunc quoque gratiæ vberiores agendæ veniunt, vt qui planè nouerit quia *quem diligit*, erudit & *caſtigat: Flagellat autem omnem filium quem recipit. Semper laus eius in ore meo.*) Videtur rem impoſſibilem polliceri Propheta: quomodo enim ſemper Dei laus in ore hominis poteſt eſſe? quando enim ea depromit conſueta & ad corporis neceſſitatem reſpicientia colloquia, vtique non iam in ore habet Dei laudem: quando item dormit, penitus ſilet. Bibens quoque aut comedens quomodò ore concinit laudem Dei? Ad hoc C dicimus os eſſe quoddam ſpirituale & intellectu prædi- *Os arcanum mentis.* tum hominis iſtius interni, nempe mentis, quo nutritur, quiſquis particeps diuini fit verbi, qui panis de cœlo deſcendit. De hoc ore Propheta etiam loquitur: *Os meum aperui, & attraxi ſpiritum.* Hoc item nos Do- Pſalm. 118. minus adhortatur dilatatum habere oportere, ad luculentam & copioſam ciborum veritatis ſuſceptionem. *Dilata*, inquit, *os tuum, & implebo illud.* Sanè cogitatio Pſalm. 80. quæ de Deo eſt ſemel impreſſa & velut ſigillo obſignata in præcipua animæ parte, nimirum in mente, poteſt laus Dei rectè appellari, ſemper in anima exiſtens. Poteſt item iuxta Apoſtolicam adhortationem vir quiuis D bonorum ſtudioſus cuncta facere ad Dei gloriam, ita vt facta dictaque ipſius omnia, omniſque ſpiritualis operatio vim laudis habeant. Siue enim bibat iuſtus, ſiue *Iuſti cogitatio & actio omnis, laus Dei eſt.* edat, omnia ad Dei gloriam facit. Talis etiam cum dormit, cor vigilat. Iuxta verbum dicentis in Cantico canticorum: *Ego dormio, & cor meum vigilat.* Quaſi enim Cant. 5. tenor quidam ſoni ſemel æditi ac diutius auribus inſonantis ſunt illæ quæ per ſomnum recurrunt imaginationes conceptæ interdiu cogitationis. *In Domino laudabitur anima mea.*) Nullus, inquit, meam induſtriam, per quam à periculis ſim ſeruatus, laudet. Non enim in vlla Γνώμη. hominis aut potentia, aut ſapientia, ſed in gratia Dei E conſiſtit ſalus. *Non glorietur*, inquit, *dives in diuitiis ſuis, neque ſapiens in ſapientia ſua, neque fortis in fortitudine ſua: ſed in hoc glorietur qui gloriatur, quòd intelligit & cognoſcit Dominum Deum ſuum.* Vides quomodo Apoſtolus cooperarios Euangelij laudet. *Quis eſt*, inquit, *conſeruus & miniſter veſter in Domino?* Si quis autem ob corporis elegantiam decuſque aut ob acceptam à parentibus claritatem generis laudatur, non in Domino laudatur anima eius, ſed quiſquis talis eſt, in magna conſtituitur vanitate. Non enim artes illæ quæ mediæ ſunt & indifferentis naturæ veram habent laudem. Gubernatores, aut medici, aut oratores, aut architecti ciuitates ædificantes, vel pyrami- F des ſeu labyrinthos, quique ſumptu ingenti ſubſtructiones ædificiorum apparant, ædiúmve ſuperbam molem. Nam qui ob eiuſmodi laudãtur, non in Domino ſuam habent animã. Satis eſt nobis ad omnẽ dignitatem & noſtri *A ſimili.* exiſtimationem talis Domini ſeruos cenſeri. Etenim qui regi cuipiam ſubſeruit, nonne tandẽ is ſibi mirè placebit, quòd in ordinẽ aſcitus ſit tanti iſtius famulitij? Qui verò in ſeruorũ Dei dignationem venerit, aliunde laudẽ exquiret? ac ſi ad omnis excellentiã gloriæ & nobilitatis hæc appellatio non ſatis eſſet. *In Domino laudabitur anima mea, audiant manſueti & lætentur.*) Quoniam ſine bello, inquit, mea ſa- *Audiant manſueti.* lus parta eſt ex ſola oris mutatione, diuino auxilio deceptis inimicis audiant manſueti, quoniam poſſibile & iis eſt qui ſunt quieti, trophæum excitare, & minimè

pugnantes,

pugnantes, victores declarari. Lætentur itaque qui meo exemplo ad complexum manſuetudinis confirmati. Iam quando quæ manſuetudinis ſunt, perfeci: *Memento Domine Dauid, & omnis manſuetudinis eius.* Maxima omnium virtutum manſuetudo, eoque in beatitudinum numerum relata eſt: *Beati*, inquit, *mites, quoniam ipſi poſſidebunt terram.* Illa enim terra cœleſtis Hieruſalem, non eſt bellatorum ſpolium, ſed longanimiter & manſuetè omnia tolerantium ſperata hæreditas. Idem enim valet, audiant manſueti, & audiant Chriſti diſcipuli: Vult forſan miraculum diuinæ iſtius erga ſe beneficentiæ in nos more prophetico deriuari. Audiant, qui multis poſt generationibus futuri ſunt Chriſti diſcipuli. Hos namque manſuetos nominauit, quibus Dominus ait: *Diſcite à me, quia mitis ſum & humilis corde.* Qui enim ſedatis ſunt & compoſitis moribus, nempe ab omni affectu vitioſo liberi, adeò vt nullum reliquerint in animabus ſuis perturbationi locum, hi demum manſueti appellantur, eóque Moſes præter cæteros homines manſuetus fuiſſe probatur ſcripturæ elogio. *Magnificate Dominum mecum.*) Conuenientem chorum propheta in Domini laudem ſibi aſſumit. Nemo turbulentus, nemo obſtreperus aut tumultuarius, non qui carnalium affectionum œſtro extimulat animam, miſtim ſe mihi adiungat: ſed vos tantum manſueti, qui ſtabilitatem firmitatemque animi conſequuti eſtis, ſimulque torporem & ſomnolentam dormitationem à vobis ipſi excuſſiſtis, quo ſenſus veſtri ad ea quæ addecent, alacriores ſint & euigilent, qui tales eſtis magnificate Dominum mecum. Magnificat autem Dominum is, qui magno mentis propoſito celſoque animo & erecto pro pietate tentationes tolerat: deinde verò is etiam qui nec mediocri intellectu & ſublimiore animi ſpeculatione rerum conditarum multimodam magnitudinem conſiderat, vt ex earum magnitudine iuxtà ac pulchritudine, tantarum rerum opificem contempletur. Quantò enim magis in ſublimitatem rationum, quibus omnia conſtant & omnia reguntur, ſeſe attollet: tantò magis Dei magnificentiam conſpiciet, & quantum in ſe virium habet, is magnificat Dominum. Quoniam itaque non vna mens, nec vnius hominis meditatio, neque ad breue tempus ſatis eſt ad miraculorum Dei comprehenſionem: omnes ſimul manſuetos ad huius obeundæ actionis ſocietatem inuitans aſſumit. Oportet enim otium ab omni tumultu exteriore agere liberrimum prorſus, & intra cordis arcana perinde ac in intimo quopiam ineundæ conſultationis receſſu, tranquilla quiete perfrui eum, qui cupiet velut è veſtigiis perſequi contemplationem veritatis. Audiſne Prophetam confitentem peccatum? quid ait? *Turbatus eſt à furore oculus meus.* Non ſolùm autem furor ſiue ira, ſed concupiſcentia & timor & inuidia oculum animæ conturbant. Et in vniuerſum perturbationes omnes, & immoderati motus aciem perſpicacitatemque animi cõfundunt & exturbant. Et quemadmodum oculis turbidis viſibilia exactè deprehendere non valemus, ſic corde turbato nemini conceditur incumbere veritatis cognitioni. Secedere igitur opus fuerit ab iſtius mundi rebus, & neque per oculos, neque per aures, aut alios ſenſus alienas in animam cogitationes introducere. Quæ enim ex ſuperbia carnis cooriuntur aduerſus animam & inſurgunt bella, internum hominem complent obſtrepero prorſus & irrequieto tumultu, nec vnquam concilianda ſeditione. *Exquiſiui Dominum, & exaudiuit me.*) Hæc, inquit, audiant manſueti, quòd ego tempore illo apprimè difficili & perplexo, quando furor Philiſtinorum qui eorum meminerant, quæ illis priùs intuliſſem mala, aduerſus me motus eſt, omniſque manus contra me armata eſt, cæterum ego nudus & inermis, paratus ad omnem ignominiam, & ſupplicium inimicis patebam, tunc nec ob timorem mentem confudi meam aut conſternatus ſum, non item à me excuſſi de Deo cogitationem, non deniq; ſalutem propriam deſperaui, ſed exquiſiui Dominum. Non enim * quæſiui tantum ſimplici quadam breuiq; ſpe, ſed * exquiſiui. Plus enim exprimit exquirendi emphaſis, quàm quærendi verbum, quemadmodum amplius quiddam indicat * perſcrutatio, quàm * ſcrutatio. *Defecerũt * perſcrutantes perſcrutationes.* Multam igitur quietem ac animi tranquillitatem per verbum exquiſitionis nobis ſermo hic repræſentat. *Et ex omnibus tribulationibus meis eripuit me.*) Omnis iuſti vita in afflictionibus poſita eſt, nempe, anguſta & arcta via. Et, *Multæ tribulationes iuſtorum.* Idcirco & Apoſtolus ait: *In omnibus tribulati.* Item: Quia *per multas tribulationes oportet nos intrare in regnum cœlorum.* Liberat autem ex tribulatione ſanctos ſuos Deus, quod haud quidem citra probationem ſinit vitam tranſigere, ſed & idem ipſis largitur patientiæ virtutem. Si enim tribulatio patientiam operatur, patientia probationem: qui tribulationem detrectat, probatione ſeſe priuat. Quemadmodum nullus ſine aduerſario triumphat aut coronatur: ſic neque probatus pronuntiari niſi per afflictiones poteſt. Ex omnibus ergo tribulationibus liberauit me. Non ſinens me anxietate opprimi, ſed cum tentatione exitum præbens, vt valeam ſuſtinere. *Accedite ad Deum, & illuminamini, & facies veſtræ non confundentur.*) Hos qui in tenebris & in vmbra mortis ſedent, hortatur ad Dominum venire, ac radiis diuinitatis propinquare: vt ex ipſius propinquitate, illuſtrati veritate, in ſeipſos recipiant per gratiam ipſius Dei illuſtrationem. Quemadmodum enim ſenſibile hoc lumen non omnibus ſimiliter exoritur: ſed habentibus oculos & vigilantibus, his item qui nullo interſtite impedimento prohibentur, quin frui poſſint claritate ſolis primùm aduentantis, ſic & iuſtitiæ ſol verum lumen, quod *illuminat omnem venientem in hunc mundum*, non omnibus ſuum ſplendorem præbet, ſed his qui viuendi formulam nihil ipſo indignam exigunt. Lux, inquit, orta eſt, non peccatori, ſed iuſto. Vt enim ortus eſt ſol, ſed non veſpertilionibus, nec aliis animalibus quæ noctu prodeũt pabulatum: ſic & lux, ſua quidem natura ſplendiflua eſt, ac vi prædita illuminandi, non tamen omnes claritatis participes exiſtunt. Sic & *omnis qui male agit, odit lucem: & non venit ad lucem, vt eius opera non manifeſtentur.* Accedite igitur ad ipſum, & illuminemini, & facies veſtræ non confundentur. Beatus, qui in die iuſti iudicij quando venerit Dominus ad illuminandum abſcondita tenebrarum, & manifeſtandum conſilia cordium, auſus erit ſub luce illa redargutionum conſiſtere, quique illinc ſe recipiet nullo dedecore aſperſus, vt qui conſcientiam deprehendetur habere nulla ſorde contaminatam improbandi operis. Qui verò male fecerint, in probrum & confuſionem reſurgent: in ſeipſis turpitudinem & formas eorum quæ peccarunt, conſpicientes impreſſas. Erit certè confuſionis eiuſmodi impreſſio iſtis tanto plus horrori, quàm vel ipſæ tenebræ aut ignis æternus, quod in ea æternùm victuri ſunt peccatores, ſemper ob oculos verſantes veſtigia illa peccati in carne admiſſi, quaſi notæ cuiuſpiam tinctæ nec vlla aſpergine eluibilis, in memoriam animæ perpetuò duraturæ. Paucorum enim eſt ad veram lucem accedere & manifeſtari velle, & vultu haud pudefacto ab iſta examinatione diſcedere. *Hic pauper clamauit, & Dominus exauduit eum.*) Non ſemper laudabilis paupertas, ſed quæ iuxta conſilium euangelicum libera voluntate ſuſcepta perficitur. Quàm multis non ſuppetit opulentia facultatum, qui animi deſtinatione ac propoſito ſunt auariſſimi! Tales ad ſalutem non inopia rerum prouehit, ſed condemnat voluntas. Non igitur qui eget omnino beatus eſt prædicandus, ſed qui omnibus orbis theſauris mandatum Chriſti potius exiſtimat. Hos & Dominus beatos dicit: *Beati*, inquit, *pauperes ſpiritu*, non qui pauperes ſunt, hoc eſt inopes: ſed qui paupertatem certa animi deſtinatione præelegerunt. Nihil enim eorum quæ præter voluntatem contingunt, aſtruendum eſt eſſe beatum, eoque virtus omnis internoſci ſolet & diſtingui omnium maximè hæc paupertas velut charactere quopiam, ſi à voluntate proficiſcitur. Hic itaque pauper clamauit, voce demonſtratiua ad pauperem ſecundum Deum, eſurientem & ſitientem, & nudum, te inuitat, mentem vt conuertas tuam: hic, inquit pauper, quaſi digito oſtendens. Hic diſcipulus Chriſti. Poteſt hic ſermo & ad Chriſtum referri, qui cum natura diues eſſet, propterea quòd omnia quæ patris ſunt, ipſius ſunt: *Propter nos pauper factus eſt, vt nos eius paupertate diuites eſſemus.* Omnis * enim actio-

Manſuetudinis laus.

Matth. 5.

Matth. 11.

Manſuetus vere quis.

Pſalm. 6. Τυφλὸν. Collatio.

Nimirum cæſo Goliath.

* *Emphaſis eſt in ἐξεζήτησα, ad ἐζήτησα, vt ἔρευνα & ἐξερεύνησις.*

*Pſalm. 63. * Scrutinium Vulg.*

Act. 14.

Collatio.

Ioan. 1.

Ioan. 3.

Επιφώνημα. Iudicij terror.

Matth. 5.

Δόγμα.

* *Arbitror ſuperfluere hic* σχεδὸν.

2. Cor. 8.

nis quæ nos ad beatam vitam perducit, autor ipse primus Dominus fuit, seseque discentibus exemplum præbens. Ad eas recurre, quas beatitudines nominauit, his singulis sedulò expensis inuenies sui sermonis doctrinam ipso anteuertisse opere, *Beati mites.* Quonam igitur modo hanc mansuetudinem didicerimus? *Discite à me, quia mitis sum & humilis corde. Beati pacifici.* Quis nobis pacis bonum ostendet? Ipse pacificus qui pacem fecit & conciliauit duos in vnum nouum hominem, & pacificauit per sanguinem crucis suæ omnia, siue in cœlo siue in terris sunt. *Beati pauperes.* Ipse pauper vixit, seque assumpta seruili forma exinaniuit, vt nos omnes ex eius plenitudine gratiam pro gratia accipiamus. Si quis itaque à sancto ac benigno spiritu ductus, nihil de se magnum sentiens, sed humilians sese, vt alios exaltet spiritu clamet, magna sibi apprecatus & orans: nihil quod parum sit decorum, sed nec sordidum quid ore depromat aut vile, nimirum nihil terrestris aut mundanæ rei resipiens, huius profecto clamor exaudietur. Auditionis igitur finis quisnam est? Ex omnibus tribulationibus liberari, nec vllo horum sauciari: sic vt neutrobi sinas inflecti te, nec addici miseræ seruituti carnis sese efferentis. Quis igitur modus per quem pauper liberatur? *Immittet se* siue interseret, *Angelus Domini in circuitu timentium eum, & eripiet eos.*) Ipse quem dicat pauperem, interpretatus est, nempe timentem Deum. Quoniam qui timet, in ordine adhuc serui est. Charitate autem perfectus ad filij deinceps dignitatem accedit. Ideo & seruus & pauper dicitur is, qui nihil proprium habet, filius autem iam diues est ob paternam hæreditatem. Castra metabitur ergo siue immittet se medium *Angelus Domini in circuitu timentium eum.* Omni namque in Christum credenti Angelus assistit, nisi illum à nobis per improbas actiones profligauerimus. Velut enim fumus apes fugat, & fœdus odor columbas expellit: sic Angelum vitæ nostræ custodem abigit, multa lachrymarum aspergine dignum ac graue olens peccatū. Si enim in anima tua ea quæ sunt digna euangelica custodia habueris, mens item in te sibi opulentum fixerit domicilium per multimodam veritatis contemplationem, péreque præclara opera, quæ secundum virtutem gesseris, tibi adfuerit, necesse iam sit, vt te propter, tutores præsidialesque custodes qui tibi adsistant, collocet Deus. Considera igitur quanta sit angelorum natura: quoniam vniuerso exercitui & castris numerosæ hominum multitudinis vnus assimilatur angelus. Ob magnitudinem itaque eius qui te custodit, castra tibi munitionesque præbet Deus: propter verò angeli virtutem veluti circumuallat te vndique securitate, quæ est per illum. Hoc namque in circuitu, significat. Sicut enim muri ciuitatis circunducti omni ex parte abarcent propulsantue hostiles insultus: si & angelus te præmunit à fronte & à tergo custodit, & nihil vtrinque incustoditum relinquit. Propterea inquit: *Cadent à latere tuo mille, & decem millia à dextris tuis;* ad te autem non appropinquabit, neu plaga quidem ab vllo tibi infligetur inimicorum. Quoniam *angelis suis mandauit de te.* Deinde sequitur: *Gustate & videte quoniam suauis est Dominus.*) Multis in locis obseruauimus, quòd animæ vires iisdem appellantur † nomenclaturis, quibus membra externa vocantur. Quoniam verò Dominus noster verus est panis, & eius caro verus cibus: necesse vt voluptas lætitiæ panis per gustum spiritualem in nobis † gignatur. Sicuti mellis natura vires suas haud quaquam tam adeò exerit ac repræsentat in expertis sermone, quàm ipso sensu gustus: sic nec verbi cœlestis suauitas humanæ doctrinæ verbis tradi euidenter potest. Non enim nisi veritatis dogmata diutino examine probauerimus: poterimus vnquàm nostrapte experientia Domini suauitatem intelligere. Gustate autem dixit, & non ad plenum satiemini: quoniam nunc ex parte cognoscimus, & per speculum & ænigma veritatem videmus. Veniet autem quandoque tempus, quando huiusce modi suauitatis arrhabo & qualiscumque gustus ad perfectam pertinget fruitionem. Quemadmodum enim ij qui affecto sunt stomacho & fastidienter cibos admittunt, eosque respuunt, à medicis curantur ab eiusmodi stomachi morositate, per

Matth. 5. Beatitudinū exempla in Christo. *Matth. 11.* *Matth. 5.* *Philip. 2.* *Γνῶμαι.* *Simile elegãs* *Psal. 90.* *Ibidem. Gustate & videte.* † ὁμωώμος. † ἐγγίνεσθαι, non ἐγγίζεσθαι. *Simile.*

hoc quòd illi appetentiam irritant & promouent vno aliquo ciborum apparatu, qua quidem aromatum confectione sensus ipse gustus se ad ampliora sumenda dilatet & extendat: sic & in verbo veritatis, ipsa nos experientia ad insatiabile nullo non tempore prouocauerit desiderium. Idcirco ait: Gustate, vt beati sitis, semper esurientes sitientesque iustitiam. *Beatus vir qui sperat in eum.*) Quisquis continenti desiderio verbi Dei se accenderit, in nulla re alia spem collocabit, quam in Domino. *Timete Dominum omnes sancti eius, quoniam non est inopia timentibus eum.*) Nisi timor, instituendæ vitæ nostræ rudimenta iaciat: impossibile fuerit castitatem sanctimoniamque legitimè obseruari. *Confige*, inquit, *timore tuo carnes meas.* Nam quemadmodum qui corporis membra habent clauis transfixa, ad actionem quamlibet immobilia ea retinent: sic ij quorum animam occupauit Dei timor, omnem prorsus importunam peccati & obstreperam occasionem vitant. Timenti itaque non est inopia, hoc est, nulla ad complectendam virtutem defit facultas, quum per timorem ab indecora omni & absurda actione reuocatur & impeditur, sed perfectus est nullo bonorum quod humanæ conueniat naturæ, destitutus. Vt enim perfectus corpore non est, qui vna quauis parte spoliatur, eorum quæ necessaria sunt, sed est imperfectus secundum eam quæ defit partem, itidem & qui contemptim & supinè afficitur circa vnum aliquod mandatorum, per id quod defit ei, censetur imperfectus. Contrà, qui hunc in se recepit perfectum timorem nihilque non veretur, tuendæ pietatis gratia, in nullum prolabetur peccatum, per hoc quod nihil contemptim transfilit. Nullius rei hic inopiam experietur, quòd ad omnia obeunda ei timor abundè præsto est. *Diuites eguerunt & esurierunt, inquirentes autem Dominum non minuentur omni bono.*) Hic nos ædificet sermo ad corporis substantiam contemnendam, diuitiarum inconstantiam nos edocens. Opes enim dominos sæpe mutant, quemadmodum vndæ à ventis exagitatæ huc illuc perfluunt. Vel diuitem fortè dicit Israelem populum, quorum & adoptio, & Dei cultus, & promissiones, ex quibus denique patres. Hi enim ob peccatum in Dominum admissum eguerunt. Qui autem illorum vice Dominum inquisierunt, non minuentur omni bono. Eguerunt autem & esurierunt. Postquam enim panem vitæ interfecerunt, venit super eos panis fames: & quando fonti aquæ viuæ moliti insidias sunt, venit super eos sitis, illos atrox sitis supplicium inuasit: fames verò non sensibilis istius panis neque sitis aquæ, sed fames audiendi verbum Domini. Eguerunt itaque & esurierunt. Contrà, qui ex gentibus mox vt didicerunt exquirere Dominum, non minuentur omni bono. Deus bonum illud est suis omnibus numeris perfectum, quo non minuentur, quotquot ipsum exquirunt. Ne mihi nescio quis ineruditus asserens pro indifferenti habendam rationem boni & mali, bonum eum nominet, qui hac perfruitur temporaria voluptate, & quæ simul cum corporis putrilagine euanescit & abit. Qui enim hasce diuitias aut quantælibet dignitatis prærogatiuas hocce corruptiuum corpus spectantes in boni alicuius ordine constituit: is venerabile ac sanctum & Deo soli conueniens nomen ad res fragiles & nullius momenti traducit, simulq; ad extremum reuoluetur & incidet in omnium atrocissimam & difficillimam contrarietatem. Vel enim Apostolos dicet, propterea quòd Dominum non inquisierunt, corporalibus bonis destitutos esse: vel scripturam ipsam culpabit, astruentem nullo bono destitui eos qui Dominum exquirunt. Verùm sancti Dominum exquisiuerunt, & quæsiti Domini perceptione non sunt imminuti, neq; repositorum in sempiterna fruitione bonorum thesauro priuati sunt. De illis enim bonis dici propriè possit illud: *Omni bono.* Oblectatio namque corporeæ voluptatis plus doloris habet, quam iucunditatis. Nuptiæ enim sæpe steriles sunt, viduitates continent & stupra. Agricultura sterilitatem, mercatura naufragia, diuitiæ insidias patiuntur. Sed & delitiæ, & satietas, & continens voluptatum fruitio multos ac varios secum trahunt morbos, ac affectionum varia genera. Paulus sanè & Dominum inquirebat, &

Timorù laus. *Psalm. 118.* *Ομοίωσις.* *Pro ἐν κυρίῳ lego & interpretor, ἐν σώματι.* *Diuites eguerunt.* *Γνώμη.*

BIBLIOTECA UNIVERSITARIA GRANADA

& nihil ei bonorum defuit: quanquàm quis corporis ipsius diuexationes ad numerum reuocet? *Ter flagellis cæsus, semel lapidatus, ter naufragium passus, nocte & die in profundo maris fuit, in itineribus sæpe, in labore* & molestissima defatigatione, in necessitatibus sæpius, vsque ad extremam horam & esuriens & colaphizatus & sitiens & nudus. Quonam modo bonis corporis non est diminutus? Mihi mentem tuam attolle ad veri illius boni contemplationem, quò concordem & sibi concinnentem scripturæ sententiam queas agnoscere, vt & scripturæ mentem deprehendas, nec te protrudas in vllam sententiæ istius ambiguitatem. Venite filij, audite me. *Timorem Domini docebo vos.* Vox est magistri suos intimo complectentis affectu, atque ad condiscendam disciplinam paterna commiseratione eosdem inuitantis. Etenim qui doctori se dedidit in discipulum, illius est spiritualis filius. Quicumque enim ab aliquo ad excolendam pietatem formulamq; institutionem mutuatur, is velut conformatur, & in lucem educitur, quemadmodum & mulier prægnans, quæ in vtero formatos gestat infantes. Vnde Paulus omnem Galatarum Ecclesiam ex prima collapsam disciplina, & veluti abortiuam iam rursus resumens, atque Christum in illis reformans, filios appellat: & quoniam cum dolore & anxietate illorum lapsus resarciebat & ad vitæ rectitudinem reuocabat: hos se dicebat animo quidem parturire, per id innuens quem ob miserè collapsos concepisset mœrorem. *Filioli mei, quos iterum parturio, donec formetur Christus in vobis.* Igitur venite filij, audite me. Quid tandem nos pater hic spiritualis docturus est? *Timorem*, inquit, *Domini docebo vos.* Quoniam suprà iussit timere Dominum, & ex timore lucrum proueniens ostendit, dicendo: *Quoniam non est inopia timentibus eum*: nunc demum doctrinam aliquam nobis diuini huius tradit timoris. Quòd enim sanitate opus sit, cuiusuis vel idiotæ fuerit dicere: quomodo autem sanitatem illam oporteat indipisci sibique eam conciliare, ei propriè competit, qui medicinæ peritus est. Non enim quiuis timor bonus est aut salutaris. Est enim quidam hostilis timor quem Propheta deprecatur ac petit, vt ne animæ inferatur suæ, dicens: *A timore inimici eripe animam meam.* Hostilis enim hic timor nobis ingignit mortis timorem, atque vt toti contrahamur pauore ad fastum personæ eminentis, persuadet. Quomodo ergo hæc metuens, martyrij tempore poterit, vsque ad mortem aduersus peccatum resistere, & Domino qui pro nobis mortuus est & resurrexit satisfacere? Et qui dæmonum imaginatione facilè consternatur & expauescit, hostilem in se timorem habet. Omnino autem timor huiuscemodi perturbatio nimirum animæ esse videtur prognata ex infidelitate. Nam qui Deum vt adiutorem fortissimum credit sibi adesse, nullius vim se inuadentis pertimescit, nec facilè commouetur. Timor verò salutaris & qui sanctitatis operatorius est: timor item qui studio acquiritur, non qui per affectionem imprimitur animæ, vis enarrem qualis sit? Si quando te senseris ad vnum aliquod cieri ac prosilire peccatum, mihi ad mentem reuoca formidabile illud nec vlli mortalium tolerabile Christi iudicium, in quo quidem præsidet iudex in alto & sublimi throno. Astabit porrò creatura omnis prætrepida & intremiscens ad ipsius glorioſum & illustrem aduentum. Eò singuli quique sistentur, de his examinandi quæ quisque gessit in viuis. Deinde eos qui multa perperam in vita admiserunt, horrendi quidam ac tristes circunstabunt angeli, ignem paratum contuentes, ignem exspirantes, propter propositi amarulentiam, vultum præferentes nocti assimilem, pro mœrore atque hominum odio. Subin conspicient barathrum in imum patens tenebras impermeabiles quidem illas, ignemque obscurum, causticas quidem vires habentem, luce verò destitutum. Inde vermium innumerabilium genus venenosum ac carniuorum, esitans quidem semper, nec tamen se exsatians, intolerabiles dolores morsibus infligens. Postremò omnium duriſſimam pœnam, probrum illud & verecundiam sempiternam. Hæc tu time, & eiusmodi timore eruditus quasi freno quopiam abarce animam & inhibe ad vitiosam concupiscentiam propendentem. Hunc itaque Domini timorem nos pater ille se recepit esse docturum, nec vtcumque aut qualescumque docturum, sed eos qui destinato consilio constituant exaudire docentem, nec ita sint in peccata prolapsi longiùs, sed qui de salute propria soliciti, ad eius properant doctrinam: non inquam, hospites & peregrinos à fide vtriusque testamenti, sed qui per baptismum & adoptionem Dei sunt facti domestici. Propterea inquit: *Venite*, hoc est, per benefacta mihi vos reddite propinquos filij, per regenerationem digni habiti, qui filij essetis. Audite vos qui aures cordis patentes habetis, timorem Domini docebo vos, hunc quem paulò antè vobis descripsi. *Quis est homo qui vult vitam, diligit dies videre bonos?*) Si quis, inquit, vult vitam, non communem hanc quam viuunt & bruta, sed quæ prorsus vera est vita nec vlla intercidit morte. Nunc enim ait Apostolus: *Mortui estis & vita nostra abscondita est cum Christo in Deo. Quum autem Christus apparuerit, vita vestra, tunc & vos cum illo apparebitis in gloria.* Igitur vera vita Christus est, & nostra in ipso conuersatio vera est vita. Similiter autem & dies quidam sunt boni quos Propheta in hac proponit pollicitatione. *Quis est homo qui vult vitam, diligit dies videre bonos?*) Seculi autem huius dies mali sunt: quoniam & hoc seculum, mundi quum sit mensura, de quo dictum est, quòd *mundus totus in maligno sit positus*, naturæ assimilatur mundi, quem dimetitur. Partes huius temporis sunt dies ipsi: propterea dicit Apostolus: *Redimentes tempus, quoniam dies mali sunt.* Iacob item: *Dies*, inquit, *annorum meorum pauci admodum, & mali sunt.* Igitur nunc quidem in vita non sumus, sed in morte. Idcirco optabat Paulus dicens: *Quis me liberabit à corpore mortis huius?* Alia autem est quædam vita, ad quam nos hic psalmus vocat. Nunc quidam dies nostri mali sunt: quidam alij boni, quos nulla intercidit nox. Erit enim Deus ipsorum lux perpetua, splendore inquam eos suæ gloriæ illustrans. Nec itaque quum bonos audiueris dies, hanc vitam putes prophetam polliceri. Quos enim sol hic sensibilis peragit, decidui sunt & dispereunt. Nihil enim verò corruptibile illi, qui perpetuus est, competens fuerit donum: Nam si anima immortalis est, immortales item eius gratiæ sunt. Et præterit figura huius mundi. Si autem ad legem te conuertis, & hæc vmbram futurorum habet bonorum: intellige quædam sabbatha delicata sanctaque & ex perpetuis diebus, Neomenias, festa demum ita intellige, vt decet legem spiritalem. *Prohibe linguam tuam à malo, & labia tua ne loquantur dolum.*) Si quidem vis in diebus esse bonis, si diligis vitam: fac, obserues mandata vitæ. *Qui me diligit*, inquit, *mandata mea seruabit.* Primum autem mandatum est, prohibere linguam suam à malo, & cauere ne labia tua loquantur dolum. Peccatum quod per linguam admittitur, omnium ferè propensissimum, sed & idem multiforme. Iratus es? mox lingua occurrit. Concupiscentia teneris? Habes & hic linguam ante omnia quasi lenam & conciliatricem, quæ cooperetur peccato, quæ per simulationem proximis imponat. Est tibi lingua quoque vice scuti ad iniquitatem, cum non ex corde loquitur, sed ea promit quæ ad fraudem & impostura faciunt. Denique quid opus commemorare, quæ per linguam peccentur? Vita nostra referta est linguæ delictis: Turpiloquio, vrbanitate, stultiloquio & quæ non conueniunt, detractione, otioso sermone, periurio, falsis testimoniis. Hæc mala omnia, & adhuc illis plura sunt linguæ opera. Qui verò aduersus Dei gloriam os aperiunt, & iniquitatem in excelsum loquuntur, alióne aliquo quàm linguæ organo impietatem suam perficiunt? Quoniam igitur ex tuis verbis iustificaberis & ex verbis tuis condemnaberis, prohibe linguam tuam à malo, nec vana mendacique lingua iram tibi thesaurizabis. Prohibe item labia ne loquantur dolum, hoc est, quæ tibi instrumenta sunt data administrando sermoni, fac vacare à praua operatione. Est autem dolus maleficium occultum proximo oblatum sub prætextu & simulatione rei melioris. *Declina à malo & fac bonum. Inquire pacem & persequere eam.*) Elementa † sunt hæc monitionum ad pietatem isagogica: quibus exactissimè instruimur linguam cohibere, à dolosis consiliis

2. Cor. 11.

ἐικόπῳ καὶ μόριᾳ.

Galat. 4.

Psalm. 63.

Timenti iudicij commotio. ἐικὼν.

Lex vetus spiritualiter intelligenda.

Primum mandatum, cohibere linguã. Ioan. 14.

Dolus quid.

† στοιχειώδεις δὲ παραινέσεις καὶ εἰσαγωγοὶ

silijs atque insidijs clancularijs abstinere , declinare à malo . Non enim ad iam perfectum attinet abstinentia mali , sed ei qui primis dum eruditur ad virtutem rudimentis conuenit , se vt subducat à mali occasione , vtque ab improba vitæ consuetudine quasi à via mala exemptus ita demum aggredi possit bonorum operum actionem . Impossibile namque eum assequi & attingere quod bonum est, qui non priùs desciuerit ac prorsus declinarit à malo: sicuti nec cuiquam possibile sit sanitatem vt recuperet, ni priùs à se depulerit morbum: vel vt quis recalescat, ni prorsum excusserit perfrigerationem . Neque enim hæc simul consistere possunt . Atque adeò quisquis cupit vitæ probitatem complecti , ei conuenit se vt liberet ab omni communione malorum. (*Inquire pacem & persequere eam.*) De hac dixit Dominus: Pacem relinquo vobis , pacem meam do vobis : non quomodo mundus dat pacem , ego do vobis . Inquire igitur Domini pacem & persequere eam. Persequeris autem non aliter , quàm destinato studio currens, & enitens ad brauium supernæ vocationis Dei. Illic enim supra pax vera est. Etenim quandiu huic adstricti sumus carni,multis admodum obnoxij vinculis sumus, quæ nobis turbas cieant. Inquire pacem, nimirum solutionem à tumultuarijs mundi istius curis : para tibi mentem tranquillam , statumque animæ vnum aliquem inquire, qui sit ab omni fluctuatione ac turbela curarum seiunctus, in quo nulla agiteris vitiosæ affectionis intemperie, è quo nullis sinas te auelli ac distrahi sectarum opinionibus quamlibet verisimili ementitis persuasione prolicientium te & inuitantium ad consensionem , vt pacem illam Dei tibi concilies, omnem prorsum exuperantem sensum , corque tuum custodientem . Qui pacem quærit , Christum inquirit: quoniam ipse est pax nostra,qui duos in vnum hominem nouum constituit, faciens pacem,& per sanguinem crucis suæ, siue quæ in cœlo, siue quæ in terris sunt, pacificans . *Oculi Domini super iustos , & aures eius in preces eorum.*) Quemadmodum sancti corpus sunt Christi , & membra ex membro : & posuit Deus in Ecclesia quosdam vt oculos, quosdam vt linguas , nonnullos vt aures , alios item manuum, alios pedum qui rationem obtinerent: sic & sanctæ spiritales virtutes circa cœlestem versantes locum , aliquæ oculi dicuntur quòd curam susceperint nos interuisendi, curaque nostri omnium illis concredita sit:nonnullæ aures, vt quæ nostras excipiunt preces . Hic igitur eam virtutem quæ nos contemplatur & explorat oculos dixit & aures. Oculi Domini super iustos , & aures eius in preces eorum. Quoniam omnis iusti actio , digna est quam Deus videat ac spectet,verbum item omne , quum à iusto nihil otiosè dicatur, efficax est & mirè operatorium : ideo semper inspici iustum, semperque exaudiri sermo hic astruit, *Vultus autem Domini super facientes mala , vt perdat de terra memoriam eorum.*) Vultum quidem dici existimo Domini aduentum ad iudicium , qui omni cum libertate continget , nulli non horrorem incussurus . Ideo oculi quidem Domini ac si eminùs adhuc nos inspectent , dicti hic sunt iustum intueri: ipsius autem vultum se demonstraturum esse, vt omnem de terra exterminet & intercipiat memoriam improbitatis. Nolim mihi mente concipias nescio quem Dei vultum corporali specie effigiatum . Absurdum alioqui videbitur & abhorrens à ratione quod scriptura dixit , seorsim quidem oculos Domini affulgentes iustis : vultum verò seorsim in improbos minaciter intendentem : cum nec oculi sine vultu, nec item vultus oculorum sit expers. Homo igitur non videbit Dei faciem & viuet : cum interim angeli eorum, qui sunt in ecclesia pusilli , continuò faciem patris eorum qui in cœlis est, aspiciant. Ideo nunc quidem nos capaces esse ac idoneos ad speculationem glorioſæ illius & illustrissimæ apparitionis , ob carnis debilitatem nos circundantem , impossibile est. Angeli verò quod nullum habeant assimile carni nostræ velamentum , nihil impediuntur, quominùs iugiter ac summa cum propensione faciem contemplentur diuinæ maiestatis . Itaque & nobis postquam filij resurrectionis erimus , tunc itidem habebimur digni , qui Deum internoscamus facie ad faciem. Tunc sanè iusti censebuntur non indigni qui exultent & lætentur in conspectu diuini vultus : contrà , peccatores

Pax inquiranda.

Oculi Domini. Collatio elegans.

Vultus Domini.

A iudicio illi sistentur, in quo quidem iusta Dei sententia peccatum omne exterminabitur. *Clamauerunt iusti , & Dominus exaudiuit eos, & ex omnibus tribulationibus eorum liberauit eos.* Iustorum clamor spiritualis in occulto & penitiore cordis recessu delitescens , vim obtinet exertæ & altiloquæ vocis , vt quæ ad ipsas Dei aures pertingere possit . Qui enim magna petit cœlestiaque bona sibi apprecatus , hic demum clamat , & perceptibilem ad Deum transmittit orationem . Clamauerunt itaque iusti nihil ignobile aut sordidum,nihil terrenum , nihil humile vel reiectitium inquisiuerunt: propterea ipsorum vocem suscepit Dominus, & ex omnibus tribulationibus eorum liberauit eos : non B tantùm à rebus molestis & interturbantibus eos liberans, quantum victores eorum quæ contingunt constituens. *Propè est Dominus ijs qui tribulato sunt corde , & humiles spiritu seruabit.*) Sua ipsius bonitate Dominus prope est omnibus: contrà , nos ipsos per peccatum longiùs auellimus. *Ecce,* inquit, *qui elongant se abs te, peribunt.* Propterea Moses Deo propinquare dicitur : & si quis alius ei comperitur assimilis, hic per fortia facta & probas actiones Deo se proximum facit . Hic sermo palam aduentus Domini ad iudicium prophetiam complectitur ac proinde concinit præcedenti. Ibi namque dicebatur: Vultus Domini super facientes mala: hoc est, manifestatio ipsius ad iudicium aduentusque ad demolitionem totius iniquitatis fiet. Hic verò: *Prope est Dominus ijs qui* * *tribulato sunt corde.* Aduentum Domini primum quo venit in carnem prænuntiat propinquantem iam, nec longè remotum . Quod quidem ex simili ferè sententia Esaiæ credibile tibi fiat : *Spiritus Domini super me,* cuius gratia vnxit me : euangelizare pauperibus misit me, sanare tribulatos corde , prædicare captiuis remissionem, & cæcis visum . Iam quando medicus mitteba- D tur contritis corde. Propè inquit,est Dominus vobis , dico humilibus , & qui per contritionem fastum & animi elationem expunxistis à vobis : propè adest, iamiam vos affecturus gaudio & ad longanimitatem deducturus: Contritio cordis demolitio est , & suppressio humanarum cogitationum. Quicumque enim præsentia despexerit , seque verbo Dei addixerit, & suam ipsius mentem ijs contradiderit intelligendis quæ supra hominem & longè diuiniora sunt , hic demum est qui tribulato siue contrito est corde. Idque sacrificium obtulit, quod minimè contemnitur apud eum , qui cor contritum & humiliatum non despiciet . Propè est Dominus ijs qui tribulato sunt corde , & humiles spiritu seruabit. Qui enim nihil habet fastus, aut elationis , neque ob vllam rerum humanarum prærogatiuam insolescit aut sibi placet, hic denique tribulato est corde & humilis spiritu . Est quidem humilis, & qui secus peccati viam ambulat, quòd peccatum omnium maximè humiliare hominem consueuerit ac vilem reddere:iuxta quam E dicendi formulam dicimus eam esse humiliatam , quæ corrupta est & florem perdidit virginalis sanctimoniæ . Sic Ammon , teste scriptura , vi iniecta in Thamar humiliauit eam . Quicumque igitur tumorem & animi elationem perdiderunt ad terram vsque deiecti,suo huc eos adigente peccato , ac propemodum adæquati solo , perinde atque serpens solet erepere , isti ingrediuntur oculis in humum depressis , quod se surrigere & attollere in gradum pristinum nulla iam ex parte possint: tales humiliati quidem sunt,non tamen spiritu. Non enim laudabilis est illorum humilitas. Qui vero per Spiritus sancti gratiam sese vltronei per humilitatem substernunt & inferioribus subijciunt cum Apo- *Ibid.* stolo dictitantes, omnium se seruos *omniumque* * *perip∫ema* F in hunc vsque diem, & rursus : *Vt mundi purgamenta facti sumus*: qui spirituali vtentes humilitate cunctorum se faciunt postremos,vt omnium primi in regno cœlorum appareant: hoc inter beatos ducit Dominus, dicens : *Beati pauperes spiritu . Multæ tribulationes iustorum, & ex omnibus his liberabit eos Dominus.*) In omnibus, inquit Apostolus , tribulati , sed non *Heb. 11.* angustiati . Ideo Dominus discipulis suis dicit.*In mundo pressuram habebitis, sed confidite, ego vici mundum.* Ex quo si quandoque in morbis, in corporibus , mutilatione, orbitatibus, plagis,ignobilitate, omni denique rerum inopia & egestate, iustos homines constitutos videris , reminiscere verbi huius quod multæ sint tribulationes iustorum , & ex

Clamor iustorum.

Prope est Dominus. *Psa.72.*

* *Pro* tribulato, *Aug. cū alijs legit,* qui contriuerunt cor. *vel* cōtrito sūt corde, συντετριμμένοις καρδίαν. *Contritio cordis quæ.* Καινών. *Humilitas iustorum & peccatorū.*

2.Reg.13.

1.Cor.4.

* περιψημα *eramentum scobs stercilinium. Math.5.*

G omnibus

Tribulatio iustũ decet.

omnibus liberet eos Dominus. Qui autem dixerit quod virum planè iustum tribulatio non deceat, nihil aliud dicit, quàm athletæ non conuenire aduersarium. Athleta enim minimè certãs, quas habebit occasiones sibi coronas comparandi? Iam verò quater in hoc Psalmo dicitur, quemadmodum quos liberare voluerit Dominus, à tribulatione liberet. Primum quidem: Exquisiui Dominum & exaudiuit me, & ex omnibus tribulationibus meis eripuit me: Secundò: Hic pauper clamauit, & Dominus exaudiuit eum, & ex omnibus tribulationibus eius seruauit eum. Tertio: Clamauerunt iusti, & Dominus exaudiuit eos, & ex omnibus tribulationibus eorum seruauit eos. Postremò: Multæ tribulationes iustorum, & ex omnibus his liberabit

Ossa iustorũ

eos Dominus. *Custodit Dominus omnia ossa eorum, vnum ex his non conteretur.*) Nósne oportet tandem istius dictionis natiuæ significationi immanere & intelligentia passim omnibus obuia esse contentos, mox vt se auribus nostris insinuauit illapsáue est, nimirum quòd hæc iustorum ossa quæ fulcimenta quædam sunt carni constabiliendæ nequaquam conterentur, ob indultam illis tuendis à Domino custodiam? Vtrum rursus viuentis iusti & in vita duntaxat consistentis ossa hæc ab omni illæsa confractione conseruabuntur: an etiam iusti corporeis vinculis dissoluti ossa nullam sint habitura confractionis occasionem? Atqui doctrice experientia didicimus ossa iustorum, qui pro tuendo reddendoque fidei Christianæ elogio seipsos tradiderunt omnigenùm afflictionum subeundis supplicijs, multimoda collisione esse confracta. Iam enim ipsorum aliquot persecutores crura diffregerunt, nec rarò & manus & capita transfixerunt clauis. At enim quis controuertere ausit non hosce omne fuisse iustissimos, qui inter martyrij agones victrici morte sunt perfuncti? An fortè vt homo, anima & mens humana dicitur: sic & membra ipsius animæ æquiuocè ad ea quæ sunt carnis nominantur? Subinde enim sic

Ομωνυμία frequens in sacris eloquijs.

sacrum eloquium interioris hominis membra memorat, vt cum dicit: *Sapientis oculi in capite ipsius*, hoc est prouidentia circumspectioque occulta sapientis. Oculos rursum dicit similiter tam carnis quàm animi, non solum in iam citato loco, sed & in eo, quo dicit, *Præceptum Domini lucidum esse & illuminans oculos.* Ad eos item qui aures quas requirebat, non habebant, quid ait? *Surdi audite, & cæci aspicite.* Et, *Os meum aperui, & attraxi spiritum.* Et, *Dentes peccatorum contriuisti.* Dicta sanè sunt hæc omnia & ad ea referuntur quæ spiritualem subministrant alimoniam, sermonémve intelligentiæ spiritualis. Tale est & illud: *Ventrem meum doleo.* Et: *pes iusti non impinget.* Isthæc enim omnia ad hominem interiorem referuntur. Sed iuxta consimilem rationem, ossa quædam dici possint eius qui interior est & arcanus, hominis, quibus tanquam ligamentis connexiua vis & harmonia concors virium animæ conseruantur. Et quemadmodum ossa ingenita sibi vi præteneram carnis molliciem suffulciunt & pressiùs contrahunt: itidem sunt in Ecclesia quidam, qui possint sua ipsorum constanti firmitudine debilium suffulcire ac ferre imbecillitatem. Et sicuti ossa inter se connectuntur secundum commissuras articulorum, & hæ consertiones neruis firmantur & ligamentis quæ ossibus adhærescunt. Idem prorsus contigerit, si charitatis pacisque colligatio in Ecclesia Dei veluti cognationem quandam conficiet spiritualium ossium & in vnum conspirantem. De eiusmodi ossibus à concordi partium harmonia emotis solutisve & quasi à commissuris suis & artubus luxatis propheta inquit: *Dissipata sunt ossa nostra secus infernum.* Et quidem ossa hæc si qua interim turbela, si qua conquassatio occupauerit, orans ait: *Sana me Domine, quoniam conturbata sunt ossa mea.* Vbi verò propriam seruauerint harmoniam à Domino custodita, ait: Ne vnum quidem ex his conteretur. Quum sanè digna sunt, quæ in Deum transscribant gloriam ac referant, inquit: Omnia ossa mea dicent: *Domine, quis similis tibi?* Vidisti itaque ossium naturam ratione præditorum? Sed & hoc forsan Ecclesia dicere poterit, Omnia ossa mea dicent, secundum resurrectionis mysterium, inquit enim scriptura: Hæc dicit Dominus ossibus his. *Ecce ego fero in vos spiritum vitæ, & dabo super vos neruos, & reducam super vos carnes & viuetis & cognoscetis quòd ego sum Dominus.* Hæc itaque ossa vbi receperint vitam, gratias ei à quo fuerint excitata, referent ac dicent:

Ps. 33.

Domine, quis similis est tui? Perspecta & exquisita ratione additur & hoc: *Mors peccatorum pessima*, quoniam est quædam iustorum mors natura non mala, sed bona. Qui enim commortui sunt Christo, in bona sunt morte. Et qui peccato mortui sunt, bonam ac salutarem mortem sunt mortui. *Mors autem peccatorum mala est.*) Excipit enim illos supplicium, quemadmodum diuitem illum, qui *induebatur purpura & bysso, & epulabatur quotidie splendidè. Et qui oderunt iustum, delinquent.*) Qui quòd in delictis viuant, iustum habent odio, tanquam qui à regula rectissima, à iusti moribus sic isti redarguuntur comparatione melioris. Ex quo enim in peccatis vitam transmittunt suam, veriti ne coarguantur, oderunt iustum. Rursus per id in iustos conceptum odium, se implicant peccatis & obuoluunt. Multæ enim occasiones sunt, ob quas iustus soleat odio haberi. Libertas illa dicendi inter coarguendum: Oderunt enim redarguentem in porta: & sanctum abominantur sermonem. Præterea ambitio primas obtinendi partes, & imperij cupiditas multos mouit, vt meliores se insectentur, odioque habeant. Vsu venit etiam vt propter ignorantiam verborum iusti, & quod ignoratur, quis sit iustus, odio habeantur iusti. Mors peccatorum pessima: vel omnem vitam mortem appellat, ex Pauli sententia, qui carnem hanc, mortem vocat, dicens: *Quis me liberabit à corpore mortis huius?* Qui autem hoc corpore † abutuntur, & omnium scelerum ministerium atque instrumentum id faciunt, malam omnino sibi præparant mortem. *Redimet Dominus animas seruorum suorum, & non delinquent omnes qui sperant in eo.* Nam quando qui ab inimico premebantur dura captiuitate, hi demum clementer ab ea asserti sunt Domino vt seruiant, qui & horum animas pretioso suo redimet sanguine. Quò fit, vt eorum qui in ipsum spem proijciunt, nemo ob delicta sit olim torturis illis subijciendus. Nam ipsi gloria & imperium, cùm patre, & sanctissimo, bono ac viuificante spiritu nunc & semper, & in secula seculorum. Amen.

Luc. 16. ἐνδυσάμενον λαμπρῶς.

Mors peccatorum pessima. Rom. 7.

† *Attendite incesti & obscœni Lutherani.*

In Psalmum trigesimum septimum.

Doctrina confessionis.

Psalmus Dauid in recordationem.

Domine ne in furore tuo arguas me.

VErba Scripturæ diuinitùs inspiratæ ante Christi tribunal statuentur. Is enim dixit: *Arguam te, & statuam ante faciem tuam peccata tua.* Itaque his quæ nobis per scripturam dicuntur, mente peruigili necesse sit vt intendamus, atque adeò tota animi contentione enitamur opere ipso explere Domini mandata, quando prorsus non fugiat, quo die, quaue hora venturus sit Dominus noster. *Domine ne in furore tuo arguas me, neque in ira tua corripias me.*) His verbis atque syllabis sextus quoque psalmus consimiliter huic oritur. Quin & reliqua psalmi illius sexti his sunt confinia quæ in iam proposito continentur. Siquidem in sexto dicebat sua ipsius ossa esse humiliata, inque gemitu suo animam laborasse. Adiecit insuper, dicens: *Lauabo per singulas noctes lectum meum, lachrymis meis stratum meum rigabo*, & quæ istis sunt coniuncta. Similia illis & quæ in præsenti psalmo habentur, vbi dicitur: *Non est sanitas in carne mea*, & *Non est pax ossibus meis à facie peccatorum meorum. Quoniam iniquitates meæ supergressæ sunt caput meum.* Et quæ istis subiunguntur per totum psalmum, quibus suam deflet miseriam. Hac enim locutione idem est vsus, quando dixit: *Miser factus sum & curuatus sum vsque in finem, tota die contristatus ingrediebar*: nisi quòd inscriptio sexti talis est: In finem in hymnis pro octaua Psalmus Dauid, in hoc verò nihil horum, sed hoc tantum dictum est: *Psalmus Dauid in recordationem.* Hæc sanè additio ad recordationem, ad inscriptionem Psalmo sexto præscriptam nos remittit: adeò vt præsentia intelligamus esse quoque in finem & in hymnis super octaua. Illorũ enim omniũ hæc adiectio: In recordationem, repræsentatiua est. Verùm quoniam in Psalmi sexti enarratione, quæ se obiter offerebant, diximus ad Psalmi inscriptionem pertinentia, vel

Ps. 49.

Ps. 6.

Titulus, In recordationem.

Scripsit igitur Basilius in VI. Psalmũ: forsan etiam in totum Psalterium.

nunc

nunc tandem nos recipiamus ad eorum recordationem. Videtur autem mihi Dauid inter plures egregios psalmos, delicta cõfessus, propriè ac destinato secreuisse præsentem. In recordationem, vt semper eum in ore ferret: & eodem vteretur qui vicem suppleret cantici ad animæ suæ medelam. Supplicationem igitur Deo transmittit, per quam auertit quidem iram omnibus peccantibus impendentem. Placat autem bonum Dominum his eminentissimæ confessionis vocibus, dicens: *Domine ne in furore tuo arguas me*. Reprehensionem quidem non deprecatur: sed ne cum furore arguatur. Et per illud, *Neque in ira tua corripias me*. Non detrectat corripi, sed precatur citra Dei iram corripi: Veluti si quis medico qui paratus sit per ferrum & cauterium & amara remedia auxilium ferre, in cura morbi alicuius dicat: Ne quæso per ignem, neu per ferrum & incisiones, sed per lenia ac mitiora pharmaca curaueris. Talis enim non medelam abnuit omnino, sed laborem doloremque remedij detrectat. Sæpe autem dictum est, quomodo *ira & furor Dei*, quum in Scripturis diuinitùs inspiratis nominantur, non affectus significent, quum diuinitas ab † omni prorsus perturbatione sit aliena, sed metaphoricè, hoc est translatiuè istiusmodi consuerit vsurpare scripturæ locutio, sicut & oculos Dei, & aures, & manus & digitos, & pedes, & cætera membra: itaque quidem vt cum hominibus loquens, vtiliter accommodat, vt audientium debilitati obsecundet scriptura, ita & peccatoribus pœnas exDei iudicio illatas, quoniam patientibus duræ sunt, tristes ac permolestæ, velut ex ira & furore inductas figurat. Hoc docet Apostolus quoque dicens: *Secundum autem duritiem tuam & impœnitẽs cor tuum, thesaurizas tibi iram in die iræ & reuelationis iusti iudicij Dei, qui reddet vnicuique iuxta opera sua*. Vt si quis impendentes ex legis præscripto homicidæ pœnas, iram & furorem nominet, non hoc ideo facit, quòd lex irascatur, & furiat, sed quòd qui punitur, legis supplicium iram esse putet. Iam verò & qui pœnas contra impios administrant mali dæmones, & famulantes Deo virtutes ira furorque nominatæ sunt. Sic item dicitur in sermone decem plagarum contra Ægyptios: Immisit † in eos iram & indignationem, & immissionem per angelos malos. Sic dextra dicuntur Dei ea, quæ per dextras & bonas virtutes dignis administrantur. Supplicat itaque Dauid, ne per malas virtutes arguatur, néve per immissionem malorum angelorum corripiatur: sed per sermones potius salutares & disciplinas vtiles. Alioqui implorat supplex, ne in diem iræ & reuelationis & iusti iudicij Dei referuetur: sese paratum dicens, in hac vita ante mortem pœnas dare peccatorum: quem animi sui scopum attingens assequutus est. Sanè illum pœnas luisse palam est, per ea quæ ante obitum legitur passus. Quin & ipse sibi pœnas infligebat, omnigenis se substernẽs supplicijs, quæ his confessionis suæ modulis complectitur, *Quoniam sagittæ tuæ infixæ sunt mihi, & confirmasti super me manũ tuã. Non est sanitas in carne mea à facie iræ tuæ. Non est pax ossibus meis à facie peccatorum meorũ*.) Magnus ille athleta Iob, omnis generis tentationes quum sustinuisset, non ignorabat vnde ipsi hæc euenirent. Ideo dicebat: *Sagittæ tuæ Domine in corpore meo sunt*, quarum furor meum exhausit sanguinem. Dauid verò non corpore quemadmodum Iob afflictus, sed animam habens lethali vulnere transfixam, non dicit cum Iob, Sagittæ tuæ in corpore meo sunt, sed sagittæ tuæ infixæ sunt mihi. Et confirmasti super me manum tuam. Iob etiam manus Domini meminit, dicens: *Manus Domini est, quæ tetigit me*. Et diabolus ait Domino: *Mitte manum tuam, & tange omnia quæ habet*: & rursus: *mitte manum tuam, & tange carnes eius, & ossa eius*. Sed alia quædam erat manus, & aliæ sagittæ quæ carnem ipsius corporeamque substantiam cõtingebant. Hic verò, quoniam Dauid secundum animam ægrotabat, alias in se sagittas cecidisse significat, & aliam manum se attigisse: Ego vero has esse spirituales sagittas arbitror, magis verò ipsa Dei verba quæ ipsius animam veluti lancinarent ac vulnus infligerent, conscientiam quoque ipsam excruciarent & castigarent. Vir enim hic tantus quum esset, totque à Deo munera consequutus. Huic tamẽ dedecori & obscœno operi se permisit. Fortè ipsum etiam diabolum, nequissimíve sagittas ignitas, quæ ad vitiosos animi affectus atque illices amores ipsum incenderant ad concupiscendam Vriæ vxorem, hic significat. De quibus Apostolus docet, dicens: *Sumite armaturam Dei, vt positis omnia tela ignea nequissimi extinguere*. Quoniam verò inermis inuentus Dauid, telis, huiuscemodi ignitis minimè restitit, iure in anima vulneratus, & concupiscentia veluti clauo quodam confixus est. Quemadmodum Iob diaboli tela, vlcera corpori inflicta, quoniam ex permissione Dei factum erat, sagittas Domini nominauit, dicens: Sagittæ Domini in corpore meo, quarum 'impetus & indignatio meum ebibit sanguinem. Sic non absimile vero videtur hic Dauid *sagittas Domini* dixisse: quoniam Deo permittente vires suæ militiæ aduersarius exacuerat & promouerat, vt discreret non temerè proferre: Non mouebor in æternum. Quoniam enim gratia Domini confortatus & inualescens plurimùm aliquando, nescio quid magnum de seipso sentire cœperat: ita vt arrogantiusculè loqueretur, ac diceret: *Ego autem dixi in abundantia, non mouebor in seculum*. Huius rei gratia meritò traditus tentatori est, qui vbi animam eius attigit, grauiore dispendio affecit eum quàm Iob. Sermones verò qui iustum Dei iudicium sæpe commemorant, & iræ peccantibus imminentis doctrina (quod vtrumque quibusuis est sagittis acutius) punctim incidunt, sauciant & veluti quibusdam aculeatis stimulis ipsam interscindunt conscientiam. Sane ad eum modum asserere possis Dauidem istis quidem sacris & Dei permissu immissis telis interpunctum, consentaneè ac meritò deprecatum esse eam coargutionem quæ per furorem, & quæ per iram Dei fit correptionem: *Ne in furore tuo* (inquit) *arguas me, neque in ira tua corripias me*. Quamobrem? *Quoniam sagittæ tuæ infixæ sunt mihi*.) Sagittæ enim abs te venientes, quum præuerterint iram & furorem tuum, sat torquent me ac puniunt, & sufficienter castigant: quare supplex petit, vt ne alteram experiatur iram aut indignationem. *Quoniam sagittæ tuæ infixæ sunt mihi*, vel secundum Symmachi editionem, † peruenerunt ad me. *Et confirmasti super me manum tuam*.) Manum autem Domini ipsum ferientem, eam intellige quæ à Iob declarata est. Omnem namque domum Dauid, è fundamentis Domini manus concussit, quum in iram exarsit aduersus primogenitum quidem filiorum eius Ammonem ob obscœnum amorem quo is sororem deperibat, Absalonem quoque ira incendisset aduersus fratrem vt eum occideret. Deinde & ipsum Absalonem excitauit, vt aduersus patrem rebellis cooriretur & insurgeret. Reliquæ item calamitates per historiæ seriem expressæ eius sunt manus quæ & hic declarata est. Manus tua tetigit me per calamitates alterius sibi succedentes. Supplico igitur, inquit, ne alio furore arguar: néve peiori corripiar ira. Nec solùm per hæc, sed etiam per adiuncta his, quæ deinceps docet, dicens: *Non est sanitas ossibus meis à facie peccatorum meorum*.) Ego, inquit, quum præuerterim, nec expectauerim, vt vnus aliquis externè quidem hoc meum corpus puniret inflicto quopiam vlcere pessimo, ipse ex me malui pœnam vltricem peccatorum expetere, carnemque meam, per quam peccatum illud admissum est, pœnis tradidi, me puniendo, multisque modis castigando. Quod quidem per alios palàm facit sermones: Humiliaui in ieiunio animam meam, & caro mea immutata est propter oleum. Item, *Oblitus sum comedere panem meum. A voce gemitus mei adhæsit os meum carni meæ*. Et: *Lauabo per singulas noctes lectum meum, lachrymis meis stratum meum rigabo*. Sic itaque & nunc ait: *Non est sanitas in carne mea à facie iræ tuæ*.) Pro ira autem Aquila & Symmachus concorditer interpretati sunt, A facie fremitus tui. Sufficiebat, inquit, mihi is fremitus qui editur per tuas & quidem augustissimas scripturas, & per prophetam Nathan comminatio. Ideo à facie fremitus tui meipsum ita castigaui, vt afflixerim meam carnem vehementer, & ossa mea pacem à facie peccatorum meorum non habeant, pro quo Symmachus, propter peccata mea, interpretatur, *Quoniam iniquitates meæ supergressæ sunt caput meum, & sicut onus graue grauatæ sunt super me. Putruerunt & corruptæ sunt cicatrices meæ à facie insipientiæ meæ. Miser factus & curuatus * vsque in finem valdè*. Quoniam, ait, hæc à me perpetrata sunt, ob hæc miser factus sum & curuatus sum vsque in finem, tota die contristatus ingrediebar. Per hæc autem exprimit

Ομοίωσις.

Ira & furor Dei.

† παθος ἀλλοθριον τὸ θεῖον.

Rom. 2.

Arg. à simili.

Dei ira & furor dæmones dicti.

† ἀποστολὴν.

Iob 6.

Iob 19.
Iob 1.
Iob 2.

Sagittæ.

Βέλη λογικὰ. Eph. 6.

παράδειγμα ex collatione.

Psal. 29.

† κατθίκεται non κατθικνῦται, attigerunt vel attinguunt.

Psal. 101.

Simmachus & Aquila.

* ἕως τέλους σφόδρα.

ea quæ passus est, & quemadmodum ipse sese castigauerit, non vnum in se tantum accusans peccatum, sed aceruatim multa, & tãta, vt ea non fuerit in intimo animæ recessu occuli, neu intra corpus delitescere, sed ipsum supergressa sint, adeò vt omnibus iam manifestata sint. Ipse igitur sui ipsius accusator primus erat in principio sermonis, & coram omnibus seipsum accusat, vt & in ipso impleatur il-

Prou. 18.

lud: *Iustus accusator est sui ipsius*, præueniens quemcumque hominem accusatorem: ipse quidem sese condemnauit, ora verò inimicorum omnia sic oppilauit, vt aliud nihil reliqui iam haberent, quod aduersus eum obijcerent. Docet item nos hic sermo vt ne nostra ipsorum mala obtegamus: & ne patiamur vt quasi quoddam atramentum aut putrilago, peccata in imum animæ fundum sidant & comprimantur, quæ veluti cauterio notam inurant conscientiæ. quemadmodum in febre: quæ si intro altiúsve serpat, morbum longè validiorem facit: Si verò in apertum se promouerit, spem remissionis veluti indice promittit. Sic & animæ contingit. Et aliud etiam qui Dauid in seipso expertus docet, dum ait: Et sicut onus graue grauatæ sunt super me. Ipsius enim conscientiam ea quæ ausus fuerat admittere, grauabant adeò, vt ob animi generositatem & gratitudinem illa ferre non posset. Qui enim inexorabilis & obduratus fuerit, secundum duritiam suam & impœnitens cor, *thesaurizat sibi iram in die iræ* adiungens peccatum peccato, & propria adaugens mala. Etenim peccator quum in profundum malorum venerit, contemnit. Contra, qui probæ est mentis, si interim vel semel per diaboli surreptionem offenderit, eius conscientia maximopere grauatur, vt quod admisit tacere aut occultare nequeat. *Ex abundantia enim cordis os loquitur*. Ex quo minimè ferens propheta silentium, quæ se premerent mala euulgauit dicens: Et sicut onus graue grauatæ sunt super me. Palam est autem, quoniam iniquitates meæ, & rursus: *Putruerunt cicatrices meæ, à facie insipientiæ meæ.*) Insipientiam, stultum suum factum nominat, ab insipientia procedens. Omne enim peccatum per stultitiam fit: virtus autem quoniam ipsa prudentia est, quæcumque secundum ipsam fiunt laude ac virtute digna declarat. Sed & ea quæ per prudentiam fiunt, sanitatem animæ gignunt. Imprudentia verò & vulnera & cicatrices operatur. Qui igitur in peccatis perseuerant, inque eis consistentes gaudent & se oblectant ac deliciantur, nihilo dissimiles porcis sunt sese in volutabro luti prouoluentibus. Qui verò semel quidem lapsus, dein ad se collectis viribus redijt, eius quod admisit immundiciam quasi rem grauissimè olentem atque fœdam abominatur. Tale igitur quid se passum esse Dauid, conscientiæ sanitate resipiscens fatetur, dicens: Putruerunt & corruptæ sunt cicatrices meæ à facie insipientiæ meæ. Quoniam igitur supergressæ sunt iniquitates multiplicatæ, ita vt capite superiores factæ grauatæ sint super me, & putruerunt & corruptæ sunt: huius rei gratia curans meipsum, miser factus sum & incuruatus vsque in finem: & non ad vnum diem, neque ad breuem horam, sed tota die contristatus ingrediebar: aut secundum Symmachi interpretationem, tristis ambulabam: non contemnens quæ admisi: neque quasi rex elati animi, quòd nullius subessem iudicio, magis verò præ timore ac fremitu tuo, tota die contristatus ingrediebar. *Quoniam lumbi mei impleti sunt illusionibus, & non est sanitas in carne mea. Afflictus sum & humiliatus sum valdè, rugiebam à gemitu cordis mei. Domine ante te omne desiderium meum, & gemitus meus à te non est absconditus.*) Pro eo, quod dicitur: Lumbi † mei impleti sunt illusionibus, Aquila interpretatur: Impleta sunt latera mea ignominia. Ob hæc itaque in memoriam cum venisset eius turpissimi facti, & pars animæ sensitiua doleret, hæc dixit: Putruerunt & corruptæ sunt cicatrices meæ à facie insipientiæ meæ. Sed cur putruerint, addit, dicens: *Quoniam lumbi mei impleti sunt illusionibus.*) Vel si mauis dicere: Latera mea ignominia: Innuit ex hoc, * turpis facti speciem. Deinde suas refocillans ac resarciens vires, ait: *Non est sanitas in carne mea*: Quandoquidem lumbi mei impleti sunt illusionibus. Ideo ait ad eorum pœnitentiam quæ nequiter gessi, progressus, meam carnem castigo plectoque, eoque dico: Non est sanitas in carne mea, vt possis quandoque correctus dicere: Etiamsi exterior homo no-

Mala non esse velãda. — Γνῶμαι ex cõtrariis. — Rom. 2. — Luc. 6. — A facie insipietia mea. Γνώμη. — Collatio. — † Λαγόνες. — * ἀναχτώμενος.

ster corrumpatur, interior tamen renouatur de die in diem vt Apostolus dicebat. Superiùs dicebat: *Non est sanitas in carne mea.* Deinde subdit: *Afflictus sum & humiliatus sum valdè.* Hoc enim paulò antè aliter expressit his verbis: Miser factus sum & curuatus sum vsque in finem. Proprium est hominum prudentium, ob ea quæ peccando admiserint præsumpta quapiam cogitatione aut surreptione inimici, non se efferre, sed pudore aspergi potiùs & erubescere & veluti stimulis conscientiam pertundere, seque gerere submissius atque humiliari. Dauid igitur post hæc ait: Rugiebam à gemitu cordis mei. Vel secundum Aquilam, fremebam à fremitu cordis mei. Non vt multis manifestus fiam, ore tantum fateor, sed corde ipso clausis oculis tibi soli respicienti arcana, mecum ipse rugiens, ostendo meos gemitus. Non enim multis verbis mihi opus ad confessionem, ad quam & cordis mei suspiria, & ex animæ penetralibus imis ad te Deum meum transmissi questus satis existunt. Sed & desiderium meum de mea ipsius salute coram te Deus meus honestum ac bonum videri potest. Neque enim coram te erat desiderium meum, tunc quum essem malorum eiusmodi cupientior. Nunc verò quando cuncta facio humiliatus ac lugens ex gemitu cordis mei, teque Deum seruatorem ac medicum adipisci desidero ante te est desiderium meum. Et gemituum meorum causam tu minimè ignoras. Nosti enim quod suspiria tuam decentia benignitatem ad te emitto: quoniam non mortem sed pœnitentiam peccatoris expetis: eoque dico: *Et gemitus meus à te non est absconditus. Cor meum conturbatum est, dereliquit me virtus mea, & lumen oculorum meorum, & ipsum non est mecum. Amici mei & proximi mei aduersum me appropinquauerunt & steterunt. Et qui iuxta me erant de longè steterunt, & vim faciebant qui quærebant animam meam. Et qui inquirebant mala mihi: locuti sunt vanitates, & dolos tota die meditabantur.*) Quum priùs indicauerit in inscriptione, quod vtique ea sibi fuerit ad recordationem, meritò reputat & reuocat ad memoriam quæ multò antè sibi accidissent. Docet autem in quibus fuerit, cum incideret in peccatum. Cuius gratia omnem quoque hanc confessionem edit, dicens: Miser factus sum & curuatus sum, & contristatus ingrediebar, & humiliatus sum, ac rugiebam à gemitu cordis mei. Ad hæc omnia deueni. Quoniam enim tempore aliquo cor meum conturbatum est, & dereliquit me virtus mea, & lumen oculorum meorum & ipsum non est mecum. Tempore enim, inquit, pars * animæ rationis particeps haud modicam sustinebat perturbationem prauo confusa affectu, & tenebris ab eo qui peccati fuit impulsor obductis: adeò vt in insipientiam inciderit. Ideo superius dicit, Putruerunt & corruptæ sunt cicatrices meæ à facie insipientiæ meæ. Conturbatum itaque cor eius: quoniam in insipientia fuerat, & à virtute prudentiæ exciderat. Opera enim insipientiæ fecit, tunc verò dereliquit eum virtus eius. Non enim id temporis poterat dicere. *Omnia possum, in eo qui me * potentem facit*, videlicet Christo, ab affectu concupiscentiæ victus viribusque animæ destitutus. In his enim qui probè & secundum virtutem agunt, spiritus admodum promptus est, caro autem infirma. In his verò qui vincuntur à vitijs caro quidem, ex contrario, se effert & inualescit viribus, anima infirma est & debilis. Tunc igitur (ait) quum peccaui, cor meum conturbatum est, & dereliquit me virtus mea, & aliud quiddam perplexum & graue circa me euenit. Lumen enim oculorum meorum (hoc sanè erat propheticus spiritus, ipsius animæ aspectum illustrans) & ipsum non erat mecum. Reliquerat enim eum, & se ab ipso subduxerat, *quoniam in maleuolam animam non introibit sapientia, nec habitabit in corpore subiecto peccatis*. Sanctus enim disciplinæ dolum fugiet spiritus, & auferet se à cogitationibus quæ sunt sine intellectu. Hic igitur sanctus spiritus simul vt ab illo secesserat, reliquit eum desolatum, post eius cordis turbationem & debilitationem virium animæ ipsius. Tunc enim & lumen oculorum ipsum desolatum orbumque reliquit. Quin & illi qui priùs erant amici & proximi eius & omni tempore cum eo simul vixerant ipso deserto longiùs ab eo restiterunt: non iam cum illo volentes viuere, deflentes interim, vt par erat, amici calamitatem. Qui autem illi erant,

Κανὼν memorabilis. — Confessio cordis. — * Διανοητικόν. — Philip. 4. — * siue confortat. — Δόγμα ex cõtrariis. — Marc. 14. — Sap. 1.

nisi qui

nisi qui in prioribus bonis eius gaudebant, angeli videlicet boni & ministri Dei super hominum salute gaudere assueti? Nam & super peccatore pœnitente gaudium in cœlis oritur: & immittet angelus Domini in circuitu timentium ipsum. Et hi igitur sunt omnes Dauidis amici, qui tempo-
†ἐπίξενον. re ipsius peccati sese auertentes † discesserunt, non tamen eum omnino deseruerunt. Longè verò stantes vehementer dolebant: quòd & ipsemet docet dicens: Amici mei & proximi mei aduersum me appropinquauerunt & steterunt: & qui iuxta me erant, de longe steterunt. Quibus procul factis à me quidam alij qui peccato cooperati fuerant, prope me constiterunt: vim faciebant, animæ insuper meæ illudentes. Ideo subdit: Et vim faciebant quærentes mala mihi, loquuti sunt vanitates, & dolos tota die meditati sunt. Hi enim quum non ita pridem sitissent meum sanguinem, optassentque tanto iam tempore meam spectare ruinam, velut occasionem nacti, cum viderent quod me mea virtus deseruisset, seque subtraxisset à me lumen oculorum meorum, & quòd amici mei, & qui vicini anteà fuerant, à longè stetissent, hi facto mox insultu animæ meæ vim attulerunt: & velut ij qui suapte sponte ad malignitatem propendent, vanitates sunt locuti, sermones vanos ac futiles animæ meæ suggerentes, sed & dolosa blandicia demulcentes ac voluptate me decipientes, & quasi prætenta quadam illecebra rerum in speciem bonarum inescabant, prolicientes me ad peccatum. Ideo subdit: *Et dolos tota die meditabantur. Ego autem tanquam surdus non audiebam, & sicut mutus non aperiens os suum. Et factus sum sicut homo non audiens, & non habens in ore suo redargutiones.)* Postquam enim qui meam quærebant animam inuenerunt eam, dein inuentæ illuserunt, malis insuper meis insultabant suis subsannantes cachinnis. Adhæc tota die vanitates loquebantur. Insuper cum me desertum ab amicis conspicerem, verecundiæ plenus non potui quicquam dicere: ideo quasi surdus non audiebam. Sed ille ego qui quondam vir fueram dicendi peritissimus & præsenti † sapientia sermonis instructissimus,
† τῇ παρούσῃ σοφίᾳ πεσοφισμένος. factus sum quasi surdus, & sicut mutus non aperiens os suum. Nullus, inquit, mihi sermo ad excusationem suppetebat, quo respondere possem. Non habebam quæ inimicis depromerem, semel ab eis victus: sed eram veluti homo non audiens, nec habens in ore suo redargutiones. Arguebar ipse & non redarguebam, nec fiduciam loquendi habebam verecundia coopertus. *Quoniam in te Domine speraui, tu exaudies me Deus meus. Quoniam dixi: Ne quando supergaudeant mihi inimici mei, & dum commouentur pedes mei, super me magna locuti sunt.* Quæ vero mihi contigerunt, hæc sunt, ideo factus sum sicut surdus non audiens, & sicut mutus non aperiens os suum: & sicut homo non habens in ore suo redargutiones. Idcirco nihil aduersus inimicos dicebam, vti ab eis superatus: non tamen ob hanc calamitatem, spem à me abieci. Quin potiùs meum ipsius collegi denuò animum, quum à peccato perinde ac à morte desilijssem confessionis medicina meum ipse vlcus curans. Iam tandem meas hasce cicatrices quæ per insipientiam meam ad putrilaginem sunt promotæ, cupio magnopere curari, ideoque in te Domine speraui: Non propriæ confisus virtuti: nec aliam vllam præter te spem ante oculos mihi ponens, ea quæ sunt sanitatis mihi præscripsi. Quoniam ergo speraui Domine: spes verò non confundit, propterea exaudi. Nam, volens misericordiam tu es: & non vis mortem peccatoris, sed ipsius pœnitentiam: quapropter speraui in te: supplex oro vt tuum assequar auxilium. Nequando supergaudeant mihi inimici mei. Nondum enim omnino gauisi sunt. Supergaudebunt autem, nisi tuam assequar misericordiam. Sed vt ne supergaudeant mihi inimici mei: qui iam priùs dum commouerentur pedes mei super me magna
Psalm. 30. & 24. locuti sunt, ad te confugi, & dico: *Non confundar in æternum, neque irrideant me inimici mei.* Et rursus dico: *Ad*
Psalm. 27. *te, Domine, clamabo, ne sileas à me, & assimilabor descendentibus in lacum*: & reliqua quæ in alijs psalmis dicta mihi sunt, præcipuè in supplicatione colligens meipsum, peto vt præsens abs te consequar auxilium. Etiamsi maximè commoueri meos contigit pedes quo tempore cor meum conturbatum est, & dereliquit me virtus mea, & lumen oculorum meorum non erat mecum: nec sic tamen in eosdem errores reuolutus sum prorsus, nec talem dedi ruinam, qualem deficientes à fide solent: quoniam eodem illo tempore quo pedes mei commoti, & aduersus me magna locuti sunt inimici mei, vt ne immodica complosione manuum mihi insultarent, ad te Deum tanquam ad salutis portum confugi, quique perturbationes animæ hominibus alioqui incurabiles possis ac soleas curare. *Quoniam ego in flagella paratus sum, & dolor meus in conspectu meo semper. Quoniam iniquitatem meam annunciabo, & cogitabo pro peccato meo.* Et ab initio quidem dixit: Ne in furore tuo arguas me: nunc ait: Quoniam ego in flagella paratus sum. Iram ergo ac furorem quidem deprecatur, paratum verò ad flagella se
dicit. Nouit enim, quòd *quem diligit Deus, castigat: Flagellat autem omnem filium, quem recipit.* Quamobrem generosè tulit flagella, quæ per calamitates alias alijs succedentes post peccatum ei euenerunt, quas regnorum complectitur historia. Et dolor meus contra me est semper. Multi enim priorum peccatorum obliuione capiuntur, nullam eorum habentes rationem: imo & contemnentes, quasi nulla de his expetenda olim sit vltio. Contrà, quisquis ob oculos habet iugiter illud Dei tribunal, sibique certa fide persuasit, quod coram tribunali Christi omnibus sit comparēdum: vt referat vnusquisque, quæ per corpus hoc gessit, siue bonum, siue malum, in anxietate continuò consistebat: & hunc animæ suæ dolorem sanare meditans, ipse sese per confessionem Deo accusat. Ideo ait: Et dolor meus contra me est semper. Quoniam iniquitatem meam ego annunciabo, & cogitabo pro peccato meo. Sanè voces istiusmodi animæ sunt prorsus fidelis, & quæ sibi certissimè persuaserit iudicium Dei futurum. *Inimici autem mei viuunt, & confirmati sunt super me, & mutiplicati sunt qui oderunt me iniquè. Qui retribuebāt mihi mala pro bonis, detrahebant mihi, quoniam sequebar bonitatem. Ne derelinquas me Domine Deus meus, ne discesseris à me. Intende in adiutorium meum Domine Deus meus salutis meæ.* Omnium inimicorum suorum reminiscitur, qui se ad peccatum traxerunt. Orat, supplicatque Domino, ne à se discedat. Videbat enim aduersarios etiam nunc se circunstantes, seque adorientes, nec priore aduersus eum audaci congressu contentos, eoque prætrepidus, ne iterum in eosdem relaberetur, prouidè admodum ait: Inimici autem mei viuunt. Non enim sunt mortui, neque vbi semel in me quidquis moliti sunt, sic abierunt. Propterea scriptum est: Ne beatum dixeris virum ante ipsius mortem. Viuunt, sed quotidie inualescunt plures contra me existentes: multiplicati sunt enim qui me oderunt, qui retribuunt mala pro bonis, qui nondum desinunt me calumniari, mihique detrahere bonam salutaremque viam persequenti, animæ meæ saluti inuidentes. Huius rei gratia oro obsecroque, ne derelinquas me Domine. Neque enim solus possim aduersus tot hostes resistere. Tu igitur Deus meus, ne discesseris à me, potius mihi ades auxilio, meæque custos salutis, Amen.

In Psalmum quadragesimum quartum.

In finem pro ijs qui immutabuntur, filijs Core ad intellectum, Canticum pro dilecto.

Eructauit cor meum verbum bonum.

VIdetur & hic quidem psalmus perfectionem quandam humanæ vitæ simulque vtilitatem ijs, qui ad præstitutum sibi finem secundum virtutem viuere statuerunt, tribuere. Proficientes enim doctrina opus habent quæ illos ad perfectionem promoueat, quam & hic exhibet psalmus, inscriptionem habens: In finem pro ijs qui mutabuntur. Tectè verò dixit, pro hominibus. Nos enim præter omneis creaturas rationis participes, maximè alterationibus ac mutationibus singulis ferè horis obnoxij sumus. Neque enim corpore, neque mente ijdem continuo similesque nobis existimus. Sed corpus quidem nostrum semper fluxum ac deciduum ex assidua redditur motione

& immutatione. Aut enim à pumila & exili statura prouehitur ad maiorem, aut à perfecta iam ad minorem contrahitur. Non enim idem est † puer ad ludum præceptoremque iens, & probè se ad percipiendas artes & disciplinas habens, ac ille qui nuper est natus infans. Alius rursus ab hoc irrefragabiliter est ephebus puber siue adolescens, qui iuuenilibus aptari iam potest. Respectu item huius alius vir factus, & magnitudine & robore corporis & rationis complemento. Cum verò ad summum ætatis vigorem statumque peruenerit, rursus paulatim incipit se subtrahere ad id quod est minutius, habitu corporis sensim clamque nobis defluente ac eiusdem neruis sese contrahentibus, donec per senectutem incuruatus vltimam virium subtractionem sustineat. Nos ergo ij sumus qui mutamur. Et profectò sapienter nos homines hic psalmus per hanc vocem insinuauit. Non enim angeli mutationem patiuntur. Nullus enim apud illos puer, neque adolescens, neque senex, sed in quo ab initio creati sunt statu, in hoc perpetuò remanent, seruata simplici & eadem immutabili propriæ naturæ substantia. Nos autem mutamur, quod quidem secundum corpus ostendimus: secundum verò animam & interiorem hominem continuò etiam, vna cùm accidentarijs rerum euentibus sententias mutamus. Alij namque sumus, lætitia & gaudio perfusi, dumque res cunctæ ad vitam hanc expetendæ proueniunt secundiore flatu. Alij calamitatis tempore, & si quid contra nostrum acciderit votum. Mutamur item in iracundia, statum quendam ferinum sumentes. Mutamur & in concupiscentijs instar brutorum per vitę voluptatem effecti. Equi insanientes in fœminas facti sunt, inquit, erga vxorem proximi insaniendo. Vir dolosus vulpeculæ similis redditur, quemadmodum Herodes. Impudens verò canis appellatur, sicuti Nabal Carmelius. Viden' quàm variegata sit ac multiformis nostra immutatio? Admirare igitur eum, qui commodè adeò & conuenienter hanc nobis appellationem coaptauit. Quare vnus aliquis interpretū pulchrè ac sagaci coniectura mihi videtur vsus, dum sententiam scripturæ eandem siue sensum alijs verbis expressit. Nam pro eo quod est, pro his qui immutabuntur, dixit *pro* * *lilijs*, florem videlicet præter omnes alios citò pereuntem, dignum putauit, qui naturæ humanæ labili ac deciduæ fragilitati comparetur. Quoniam verò in futurum tempus hæc vox deuergit & inclinatur (dicitur enim pro mutandis, velut hac mutatione aliquando tandem nobis apparitura) consideremus, ne fortè resurrectionis nobis rationem modumque innuat, in qua mutatio nobis dabitur, mutatio inquam in meliùs, vt quæ spiritualis erit. *Seminatur*, inquit Apostolus, *in corruptione, surget in incorruptione*. Vides immutationem? Seminatur in infirmitate, surget in virtute. Seminatur corpus animale, surget corpus spirituale. Videsne mutationem hanc? Ea porrò fiet, quum omnis nobiscum immutabitur corporalis creatura. Etenim cœli quoque ipsi vt *vestimentum veterascent, & sicut opertorium mutabit eos* Deus, *& mutabuntur*. Tunc & sol erit septuplo maior, vt ait Esaias: & Luna tanta erit, qua nunc est Sol amplitudine. Quoniam verò non omnibus eloquia Dei scripta sunt, sed habentibus aures secundum interiorem hominem, inscriptionem huic indidit psalmo: Pro his qui immutabuntur, ijs videlicet (ita enim arbitror) qui sui ipsorum sedulò gerunt curam, quique per exercitia religionis maiore semper incremento virtutum promouent. Hæc ipsa est longè optima immutatio, quam nobis prærogat ac largitur dextera Domini, qua beatus quoque Dauid cohonestatus est, quando degustatis virtutum bonis ad anteriora se extendit. Quid enim inquit? Hæc est mutatio dextræ altissimi. Quare is qui ad virtutis complexum proficit, numquam non immutatur, *Quãdo enim*, inquit, *eram paruulus, loquebar vt paruulus, sapiebam vt paruulus, cogitabam vt paruulus. Quando autem factus sum vir, euacuaui quæ erant paruuli*. Et iterum cum vir factus esset, non constitit in certa aliqua operatione, sed oblitus eorum quæ à tergo erant, & ad anteriora se extendens, ad destinatum scopum persequutus est ad brauium supernæ vocationis Dei. Mutatio igitur vera ac propria, interioris est hominis, qui de die in diem renouatur. Quoniam verò propheta noster in hoc psalmo nuntiaturus erat ea quæ de dilecto sunt, qui dispensationem incarnationis pro nobis hic videlicet susceptt, pro his qui se dignos tanto hoc beneficio reddiderint, dicit se edidisse filijs Core hoc Canticum. Canticum enim est, non psalmus, quoniam nuda voce sine assonantis musici instrumenti harmonia, cum vocis alioqui concinna modulatione emittitur. Sanè Canticum pro dilecto. Tibine hunc ego enarrem, quem hìc dicat scriptura dilectum, an verius ipse sermoni meo anteuertis probè conscius, nempe eius ex euangelio vocis memor? *Hic est filius meus dilectus*, ipsum audite. Dilectus enim patri quasi vnigenitus, creaturæ autem omni quasi pater humanus & bonus præses. Idem autem natura est & dilectum bonum. Ideo rectè quidam bonum esse definierunt, quod omnia expetunt. Non enim cuiusuis est ad charitatis vsque progredi posse ac prouehi perfectionem & eum quiuisse agnoscere qui verè est dilectus, sed eius qui veterem hominem contaminatum concupiscentijs fallacibus, & subdolis exutus, nouum fuerit indutus, renouatum ad agnitionem secundum creatoris imaginem. Quoniam qui pecuniam amat, & circa corruptiuam ac deciduam corporis pulchritudinem stupore corripitur, & præsentem gloriolam tanti adeò æstimat, simul & potentia dilecti ad ea quæ nihil minus conueniebat, insumpta, is planè cæcutit ad istius verissimè dilecti contemplationem. Ideo dicitur: *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex omni mente tua*. Hoc autem quod ex omni, dicit, diuisionem in alia nullam admittit. Quantum enim dilectionis in hæc inferiora insumpseris, tantum necesse sit vt ei adimas quod totum est: eoq; pauci ex omnibus amici Dei appellati sunt, quemadmodum scriptum est Mosen fuisse amicum. Et, vt Ioannes: *Amicus enim sponsi* (inquit) *stans gaudio gaudet*: hoc est, qui stabilem atque immobilem in Christum charitatem retinet, hic dignus est ipsius amicitia. Idcirco discipulis iam perfectis Dominus ait: *Non iam dico vos seruos, sed amicos, quia seruus nescit quid faciat Dominus eius*. Viri igitur perfecti est eum nosse, qui verè est dilectus. Re enim vera soli amici Dei & inter se mutuiter sunt sancti. Nemo enim improborum aut stultorum amicus est. Nam amicitiæ probitas in prauum nequaquam cadit affectum: quoniam nihil turpe aut inconcinnum in amicitiæ concordiam venire potest. Malum enim non solum bono est repugnans & contrarium, sed & ipsum sibi. Sed iam progrediamur ad excutienda psalmi huius verba. *Eructauit cor meum verbum bonum*.) Nonnulli existimauere ex patris persona hæc dici, de verbo existente apud eum in principio: quod velut ex bono corde ait, & ex ipsis viscerib⁹ processit, & ex bono corde bonum verbum prodijt. Mihi autem ad prophetæ personam referenda esse videntur. Nam quæ deinceps hanc consequuntur sententiam, non iam secundum analogiam eduliorum similiter explanat nobis de patre narrationē. Neq; enim de sua ipsius lingua diceret pater: *Lingua mea calamus scribæ* * *velociter scribentis: speciosus forma præ filijs hominum*. Non enim pulchritudinis excellentiam ex comparatione ad homines habet. Procedens ait: *Propterea vnxit te Deus Deus tuus oleo lætitiæ*. Non dixit, vnxi te ego Deus, sed vnxit te Deus, vt per hoc declararet aliam à patre esse personam, quæ hæc ediderit. Quæ porrò alia esse possit, quàm ipsius prophetæ qui in se cùm recepisset efficacem vim & operatoriam Spiritus sancti, ait: *Eructauit cor meum verbum bonum*.) Quum *eructatio siue ructus*, flatus sit arcanus quidem ille & occultus, qui erumpentibus bullulis sursum versus difflatur & expirat per sumpti alimenti feruorem, isque nutritus viuo illo pane qui de cœlo descendit, & dat vitam mundo, & plenè exsatiatus omni verbo quod procedit ex ore Dei, secundum consuetam Scripturæ tropologiam; anima sanè sacris educata disciplinis conuenientem & accommodatam sumptis edulijs emittit eructationem. Quoniam ergo spiritualis * erat optimaque nutritio, verbum bonū propheta eructauit. Bonus namque homo ex bono cordis sui thesauro bonum profert. Quæramus itaque & nos ex verbo cibum ad exsatiandas nostras animas. Iustus enim, inquit, comedens explebit animam suam, vt quibus nutrimur, non quodcumque verbum, sed bonum remittamus. Improbus verò quùm improbandis dogmatibus sit enutritus, ex corde eructat improbatæ prorsus verbum doctrinæ. Videsne tu qualia eructat

† παιδίον, παῖς, ἔφηβος, ἀνήρ, γῆρας.

Titulus Psalmi. Homo, non ut ẽ angelus mutabilis.

* *Pro lilijs.*

Psal. 101. Isaiæ 30. Sol futurus septulo maior, & Luna vt nũc est Sol.

1. Cor. 15.

1. Cor. 15.

Cur filijs Core inscriptus Psalmus canticum pro dilecto.

Deut. 6. Marc. 12.

Amici Dei pauci.

Ioan. 3.

Ioan. 15.

Γνώμας.

Aggressio enarrationis.

Persona huius Psalmi.

*Γραμματέως ὀξυγράφου.

Finitio Ructus siue Eructationis.

* Λογικῆ τροφῆ.

Verbum bonum.

Attendite hæc Lutherani.

eructat os impudens hæreticorum? quàm perplexa & gra-
ueolentem spirantia mephitim? Planè non hæc mediocrem arguunt morbum quendam in imo secessu pectoris delitescere. Nam malus homo ex malo thesauro cordis sui profert malum. Prouide igitur, te obsecro, ne sic tu auribus prurias, vt eos tibiipsi coacerues magistros, qui imis viscerum tuorum fibris morbum inserant & admoliantur, conciliéntve tibi verba prauam doctrinam eructantia, gratia quorum die illo iudicij sententiam aduersum te damnationis merito tuo excipias. Ex verbis enim tuis iustificaberis, & ex verbis tuis condemnaberis. *Dico ego opera mea regi.*) Vt psalmi huius intelligentiam ad personam transscribamus prophetæ, maximopere inuitat nos ac prolicit verbum hoc: Dico ego opera mea regi: hoc est, Confitebor iudici, accusatori futuro anteuertens, quæ ipse admiserim referens. Ipsi enim mandatum accepimus, quod habet: Dic tu primus iniquitates tuas, vt iustificeris. *Lingua mea calamus scribæ velociter scribentis.* Sicut enim calamus instrumentum est delineandæ scripturæ accommodum, ipsum manu viri periti promouente ad eorum quæ scribenda sunt characteres exprimendos: sic & lingua iusti Spiritu sancto eam mouente, cordibus credentium verba inscribit vitæ æternæ, tincta quidem non atramento, sed spiritu Dei viuentis. Scriba igitur Spiritus sanctus, quoniam sapiens est, & omnes docens. Velociter scribens. Velox enim mentis motus est. Inscribit autem nobis Spiritus sanctus, non in tabulis lapideis, sed tabulis cordis nostri carneis. Verùm iuxta proportionem latitudinis cordis plura vel pauciora inscribit cordibus sanctus ille spiritus, aut manifesta omnibus vel certè obscuriora pro modulo apparatus, quo quisque expurgauit cordis domicilium. Ob celeritatem verò eorum quæ sunt scripta, denique plenus orbis terrarum euangelio factus est. Quæ sequitur proximè sententia visa mihi est aliunde sumere principium, nec hactenus dictis debere connecti, sed confœderanda sequentibus. Illud enim. Speciosus forma, ad Dominum referri dicive puto, * secundum personæ apostrophen. *Speciosus forma præ filijs hominum. Diffusa est gratia in labijs tuis.*) Vt ita sentiamus, nos eò inuitat tàm Aquila quàm Symmachus. Ille quidem, quando dixit, *pulchritudine eximia perornatus es præ filijs hominum*. Symmachus verò: *Pulchritudine pulcher es præ filijs hominum*. Speciosum igitur forma Dominum appellat, quum aciem mentis pressius intendisset in eius diuinitatem. Non enim carnis pulchritudinem laudat. Non scribitur: Vidimus ipsum, & non habebat speciem neque formam, sed eius species ignominiæ & dedecoris plena fuit. Palàm itaque est quòd propheta hic inspecta claritate filij & illinc resilientis splendoris irradiatione copiosè circunfusus, animamque habens hac tanta pulchritudine perculsam atque perstrictam, ad diuinum amorem spiritualis illius pulchritudinis promotus est, quæ vbi semel humanæ affulsit animæ, cæteta omnia quæ eatenus diligebantur, turpia esse conspiciuntur & reiectitia, eoque Paulus simul vt vidit hunc speciosum forma, omnia duxit stercora esse, vt Christum lucrifaceret. Nam qui externi sunt & alieni à verbo veritatis, nominatim dicunt stultitiam esse euangelij prædicationem, humilem & in speciem abiectam sacri eloquij phrasin nihili ducentes. Nos contrà, qui gloriamur in cruce Christi, quibus palam facta sunt per spiritum omnia, quæ à Deo nobis sunt data, non quidem in doctis humanæ sapientiæ verbis, nouimus diuitem esse gratiam, quæ à Deo nobis est in sermonibus Christi effusa. Quamobrem breui tempore in vniuersum propè terrarum orbem hæc permanauit prædicatio: quòd dies admodum, luculenta & confertim locuples gratia in eos effusa est euangelij præcones, quos scriptura nominauit labia Christi. Quapropter in contemptibilibus dictiunculis multam vim persuadendi, imò & pertrahendi habet euangelij prædicatio, adeò vt eius dogmatis nulla ratiocinatione conuellendis siue mutandis perdomita sit anima omnis; & per gratiam in inconcussa Christi fide confirmata. Vnde & ait Apostolus: *Per quem accepimus gratiam & apostolatū ad obediendum fidei.* Et rursus: *Abundantius illis laborauī, non ego, sed Dei gratia quæ mecum est. Diffusa est gratia in labijs tuis, hac de causa benedixit te Deus in æternum.* Scriptum est in euangelio, quia admirabantur super verbis gratiæ, quæ ex eius ore procedebant. Quamobrem manifestè psalmus multitudinem gratiæ verborum Domini nostri Iesu Christi ostendere volens: Diffusa est gratia in labijs tuis, ait, propter exuberantem copiam gratiæ, quæ est in sermone, benedixit te Deus in æternum. Manifestum quòd ad humanitatem ista referre oporteat, secundum quod & sapientia, & ætate, & gratia proficiebat. Secūdum hanc etiam num humanitatem liquet intelligi oportere prærogatam ei gratiam, ceu præmium heroicorum operum. Simile autem est & huic: Dilexisti iustitiam, & odisti iniquitatem: quapropter vnxit te Deus Deus tuus oleo exultationis præ participibus tuis. Cui simile est & hoc quod Paulus scribit ad Philippenses: *Humiliauit seipsum vsque ad mortem, mortem autem crucis: propter quod Deus exaltauit illum.* Ex quo palàm est quòd hæc de seruatore vt homine dicuntur, aut quòd ecclesia corpus est Domini, & ipse caput ecclesiæ: quemadmodum interpretati sumus labia esse Christi eos, qui diuini verbi sunt ministri, sicut Paulus in se Christum habens loquentem, & si quis illi virtute assimilis fuerit. Sic demum reliqua corporis Christi membra quoquot ad vnum credimus. Si quis ergo datam ecclesiæ benedictionem ad Dominum retulerit, is vtique neutiquam errauerit: Benedixit te Deus: hoc est, membra tua & corpus tuum refersit bonis suis in seculum, hoc est in infinitum. *Accingere gladio tuo super femur tuum * potentissime. Specie tua & pulchritudine tua.* Putamus sanè & hoc ad Dei verbum tropicè referri, vt carni coniūgatur, quod est efficax magis & penetrabilius omni gladio ancipiti, & pertingens vsque ad diuisionem animæ ac spiritus, compagum quoque & medullarum, discretor cogitationum & intentionum cordis. Quoniam femur signum est eius * humanæ genealogiæ, ipsæ (inquit Scriptura) egredientes *animâ ex femore Iacob.* Vt itaque vita, & via, & panis, & vitis, & vera lux, & alijs eiusmodi sexcentis Dominus noster Iesus Christus nominatur: sic & gladius diuidens partem animæ affectibus seruientem, & motus concupiscentiæ mortificans. Deinde quoniam Deus verbum carnis debilitati sese coniuncturus erat, pulchrè additur, *potentissime*: quoniam maximæ potentiæ demonstrationem habet, posse Deum in natura esse humana. Nam cœli & terræ constitutio, maris & aëris & maximorum elementorum generatio, & si quid supra mundum intelligitur, & si quid subtus terras vsquam reperitur, non hæc vsque adeò euidenter exprimunt diuini verbi potentiam quantùm dispensatio assumptæ carnis, & ad humilitatem vsque debilitatemque nostram suscipiendam condescensio. *Specie tua & pulchritudine tua.*) Species * à pulchritudine differt. Id enim speciosum dicitur, quod accommodum & necessarium proprio vigori tempus expleuit, vt frumentum id tandem dicitur speciosum, quod maturum & ad messem est paratum. Speciosus insuper vitis fructus qui ad sui perfectionem, per reuolutionem annui temporis maturè concoctus est, & esui accommodus. Pulchritudo autem consistit in concinna membrorum compositione, ex se efflorescentem gratiam obtinens. Accingere igitur gladio super femur tuum potentissime, specie tua, hoc est, plenitudine temporis opportuni, & pulchritudine tua, id est, contemplabili tua & intelligibili diuinitate. Illa demum vera pulchritudo est, quæ cognitionem omnem, omnemque supergreditur potentiam, vt quam sola possis mente contemplari. Nouerunt autem ipsius pulchritudinem eius discipuli, quibus seorsim à turba parabolas soluit. Viderunt & huius pulchritudinem Petrus & filij tonitrūi, in monte fulgentem supra solis splendorem, & exordia ipsius glorioſa aduentus oculis comprendere digni sunt habiti, *Intende* (inquit) *& prosperè procede, & regna.*) Hoc est, hominum curam per carnis dispensationem aggressus, diligentiam impende constantem, perennem nec aliquando desituram. Hæc enim & viam, & cursum prædicationi præbebit, & neminem non tuo subiget imperio. Nec id nouè dictum nobis videri debet, quod imperatiuè dicit: Prosperè procede, siue prosperè progreditor, ob scripturæ consuetudinem hoc modo figurantis ea quæ optātur. Nam & imperatiuè dicitur: Fiat voluntas tua, pro vtinam fieret: & Adueniat regnum tuum, pro vtinam aduenire. *Propter veritatem, & mansuetudinem, & iustitiam, & deducet te mirabiliter dextera tua.*) Rursus hic sermo figuratus est, perinde ac Dominus hæc capiat mercedis loco, nempe prosperè procedere, regna-

Accingere gladio. * δυνατέ *potens.* *Exod. 1.* *Phil. 2.* *Phil. 3.* *Rom. 1.* *1. Cor. 15.* *Diffusa est gratia in labijs tuis.* * κατ' ἀποστροφήν. *Speciosus forma.* * τῆς κατὰ τὴν γένεσιν οἰκονομίας. * τὸ ὡραῖον τὸ κ. λοιπ.

re, regnare propter veritatem, & mansuetudinem, & iustitiam. Oportet enim sic intelligere, quod quia res humanæ interuersæ sunt mendacio, vt seras veritatem, regna in hominibus peccato subiectis: vt cum tu sis ipsa veritas & mansuetudo, omnes exemplo tuo ad mansuetudinem & bonitatem reducantur. Ideo Dominus dicebat: *Discite à me, quia mitis sum & humilis corde.* Quin & istius mansuetudinis argumentum re ipsa exhibebat. Nam contumelia lacessitus tacebat, flagellis cæsus sustinebat. *Et deducet te mirabiliter dextera tua.*) Non columna nubis, non ignis illustratio, sed ipsa tua dextera. Sagittæ tuæ acutæ potentissime. Sagittæ potentis acutæ sunt sermones solerter & ingeniosè excogitati audientium corda pertingentes, animasque probè sensatas ferientes atque sauciantes. Verba namque sapientium stimuli sunt bonorum. Ex quo Psalmista cupiens quandoque à dolosis hominibus suæ ætatis & generationis liberari contra dolosam linguam, sagittas potentis acutas in remedium exquirit. Quærit item carbones sibi adesse desolatorios, vt quorum corda ob duriciem callosam spirituales sagittæ non contingant, his paratum sit supplicium, quod carbones desolatorios appellauit. Quicunque enim se priuarunt Deipræsentia, his carbonum desolatoriorum apparatus necessarius est. Nunc igitur sagittæ tuæ acutæ. His sagittis quæ fidem amplexatæ sunt animæ, sauciantur, & quæ summa in Deum exarserunt charitate, simulque cum sponsa illa dicũt: *Vulnerata charitate ego sum.* Inexplicabilis profectò ac ineffabilis verbi pulchritudo & sapientiæ species & forma Dei in ipsius imagine. Beati, qui contemplatione inardescunt veræ illius pulchritudinis. Hi enim quasi eisdem adstricti sint vinculis charitatis, cœlestem illum & planè beatum amantes amorem, domesticorum obliuiscuntur & amicorum, imò familiæ quamlibet opulentæ. His in obliuionem venit corporis alendi necessitas, putà edendi & bibendi, solo liquescentibus diuino planè & sincero amore. Intelligere item possis sagittas acutas eos qui ad spargendum per vniuersum orbem semen euangelij missi sunt. Hi quòd se exacuissent, fulgebant operibus iustitiæ, & subtiliter in eorum irrepebant animas quos erudiebant ad fidem. Hæ igitur sagittæ in primis quaquauersum emissæ populos se vt Christi iugo substernerent, præparabant. Et quidem meo arbitratu sermonis istius ordo per hyperbaton consentaneè magis ad præcedentia restituitur, is vt sit sensus: Intende, procede & regna, & deducet te mirabiliter dextera tua, & populi sub te cadent, propterea quòd sagittæ tuæ acutæ sunt in corde inimicorum regis. Nullus Deo aduersarius, aut contumax, aut superbus, sub Deo cadit, vel ei se subigit, nisi illi qui fidei obedientiam susceperunt. Sagittæ namque in corda cadentes quandoque inimicorum regis, trahunt eos ad veritatis desiderium, vt ad ipsum Dominum, vt inimici Dei existentes, eidem per doctrinam concilientur. *Sedes tua Deus in seculum seculi, virga directionis, virga regni tui. Dilexisti iustitiam, et odisti iniquitatem, propterea vnxit te Deus Deus tuus oleo lætitiæ præ participibus tuis.*) Quoniam verò circa humanitatem multa versando dixit, nunc sermonem ad altitudinem gloriæ vnigeniti conuertit. Sedes tua Deus in seculum seculi: hoc est, regnum tuum vltra secula se porrigit, estque intelligentia omni multò antiquius. Et pulchre admodum post populorum subiectionem, regni Dei magnificentiam concelebrat. Virga directionis virga regni tui. Idcirco ei propriam reddidit appellationem, Deo luculenter expresso. Sedes tua Deus. Instructiua est admodum virga Dei, erudiensque non obliqua, aut peruersa, sed recta infert iudicia. Ideo virga directionis, virga regni ipsius nominatur. Si enim dereliquerint filij eius legem meam, & in iudicijs meis non ambulauerint: visitabo in virga iniquitates eorum. Videsne iustum Dei iudicium, quo non in omnes sine discrimine, sed tantùm in peccatorem vtitur? Sed & ipsa etiam consolationis dicitur virga. Virga enim tua (inquit) & baculus tuus ipsa me consolata sunt. Est & virga contritionis. Reges eos in virga ferrea, & tanquam vas figuli confringes eos. Conteruntur autem terrea ac lutea ad eorum beneficium, quos Deus regit ac dirigit, secundum quod & in carnis perditionem traduntur, vt spiritus seruetur. *Propterea vnxit te Deus Deus tuus oleo lætitiæ præ participibus tuis.*) Quoniam verò christima typicum, hoc est vnctionem figuratam, & typicos pontifices ac reges figurare oportuit: caro autem Domini vero chrismate vncta est, nimirum super eam adueniente Spiritu sancto, quod quidem exultationis oleum vocatur. Vnctus est autem participibus suis: hoc est, supra omneis homines Christi participes existentes, quoniam illis quidem particularis quædam tributa est spiritus communicatio: super vero filium Dei sanctus Spiritus, vt ait Ioannes, vbi descendit, mansit super ipsum. Pulchrè autem exultationis oleum spiritus appellatur. Namque vnus hic inter fructus numeratur, quos in nobis operatur ac gignit Spiritus sanctus, nempe gaudium. Quoniam verò mixtus est de seruatore sermo, propter & diuinitatis naturam & incarnationis dispensationem, rursus in humanitatem à Deo assumptam respiciens, ait. Dilexisti iustitiam, & odisti iniquitatem, pro eo quod est: Reliqui quidem homines labore & exercitatione, & attentione sæpenumero assequuntur amorem honesti ac probitatis, & malitiæ totius detestationem: tibi autem naturalis est ad boni prosecutionem proprietas, & ad iniquitatis fugam perquàm familiaris alienatio. Et quidem nobis non arduum adeò sit & difficile amorem recuperasse iustitiæ, modò id ardenti affectu expetamus, simul & odium iniquitatis. Omnẽ enim ad vtriusq; consecutionẽ, Deus impartiuit vtiliter potentiã animę rationali, vt amãdi, ita & habẽdi odio: vt prędu ce ratione directi virtutẽ quidẽ amemus, odio verò habeamus iniquitatẽ. Licet enim & odio quãdoque laudabiliter vti. Dicitur enim: *Nonne qui oderunt te Domine, odi.* Et, *Perfecto odio oderam illos. Myrrha & gutta & casia à vestimentis tuis à domibus eburneis, ex quibus delectauerunt te filiæ regum in honore tuo.*) Descendens paulatim consequenter propheticus sermo ac priùs ea quæ extrema sunt dispensationis carnis explicans omnia, intento & acri contuitu Spiritus sancti promouentis ipsum & eidem arcana mysteria revelantis, venit ad passionem. Myrrha (inquit) & gutta, & casia à vestimentis tuis. Myrrha quidem quod sepulturæ signum sit, Euangelista Ioannes nos quoque docuit, dicens Ioseph ab Arimathea eum cum myrrha & aloë tumulasse. Gutta verò & ipsa myrrhæ species est tenuissima. Ex hoc enim aromate contuso atque expresso omne quod hæsit liquidum, in guttam separatur: reliquum quod restat crassius, myrrha appellatur. Itaque Christi quidem suauè fragrans odor myrrham ob passionem spirat: Guttam verò quòd nõ immobilis nec otiosus aut inefficax in sepulchro permanserit tribus illis diebus ac noctibus: sed in infernum descenderit, gratia dispensationis circa resurrectionem absoluendæ, vt quæ de seipso erant oracula prophetarum, vniuersa expleret. Casiam demum spirat, quæ cortex tenuissimus est & odoratus, ligneum obtendens calamum. An verius passionem crucis susceptam in beneficium omnis creaturæ, altius nobis ac sapienter hic sermo per casiæ nomen innuit? Habes ergo myrrham ob sepulturam, guttam ob descensionem ad infernum, quòd omnis gutta ad inferiora delabitur. Casiam verò ob carnis circa lignum depensionem. Ex hac denique caussa delectauerunt, inquit, te filiæ regum in honore tuo. Filiæ quidem regum, quænam aliæ fuerint, quàm generosæ ac magnæ regiæque animæ, quæ ob hanc ad humanam carnem assumendam condescensionem, agnito Christo, ipsum exhilararunt in honore, in vera fide, ac charitate perfecta, ipsius diuinitatem gloria & honore prosequentes. Aromata verò hæc non vtique parca manu asserit interspersa esse vestimentis Christi (hæc sanè est horum verborum parabola & apparatus dogmatum) sed ab vniuersis ampliss imarum ædium structuris ipsa eidem offerri. βάρεις enim, id est, domus siue ædes amplissimæ molis dicuntur, & hæ elephantino, hoc est, eburneo apparatu substructæ. Per has equidem arbitror delineari prædiuitem illam & mirè opulentam Christi erga mundum charitatem, idque docente propheta. *Adstitit regina à dextris tuis in vestitu deaurato circundata varietate.*) De ecclesia iam edisserit de qua in Canticis didicimus, quòd vna sit perfecta Christi columba, quæ in dextrum Christi locum eos accipit, qui continenti exercitio bonorum operum toti redduntur Ecclesiæ cognobiles. Nam & hos ab improbis disparat ac secernit ecclesia, perinde vt assolet pastor oues dispescere ab hædis. Assistit itaque regina nempe anima sponsali verbo cooptata,

Matt. 11.

Sagitta acuta.

Cărbones desolatorij.

Cãt. 2. v. 5. iuxta LXX. Vulg. Amore langueo.

Oleũ exultationis. Ioan. 1.

Psal. 138. ibid.

Mortis Christi & resurrectionis mysterium.

Myrrha.

σμύρνη.

Ioan. 19.

Gutta.

Casia.

Filiæ regũ.

Virga multiplex.

Domus eburnea.

Vnctio Christi.

cooptata, nullius iam peccati oppressa tyrannide, sed in partem admissa regni Christi: à dextris, inquam, astat saluatoris, in vestitu deaurato, hoc est, in dogmatibus spirituali intelligentia subtextis & variegatis floribus interstinctis, sese grauiter componens & adornans religiosè. Quòd enim non vniformia sunt quæque dogmata, sed horum species multiuariæ ac multimodæ sunt, vt quæ in se recipiunt sermones & complectuntur morales, & physicos, epopticos item qui de spectandis ceremonialibus mysterijs sunt conscripti, ob hoc vestem sponsæ indicat scriptura varietate picturatam. *Audi filia & vide, & inclina aurem tuam, et obliuiscere populum tuum et domum patris tui, et concupiscet rex decorem tuum: quoniam ipse est Dominus Deus tuus, et adorabunt eum.*) Inuitat ecclesiam & exhortatur, mandata vt audiat simul & obseruet, ipsáque appellatione sibi eam adsciscit in familiaritatem, dum filiam appellat, ac si per charitatem genuisset eam. Audi filia & vide. Docet ipsam simplicem nudamque mentem ad contemplationem gerere ex eo quod ait, vide. Considera & perpende (ait) creationem, vt ordine naturæ adiuta, sic ad creatoris contemplationem altiùs ascendas. Deinde flectens collum iactantiæ fastu sublatum, inclina, inquit, aurem tuam, ne curras ad externas fabulas. Quin suscipe potiùs vocis humilitatem, quæ in euangelico conspicitur esse sermone. Inclina aurem tuam ad hanc præceptionem, vt planè obliuiscaris improbatæ illius consuetudinis, & efficiare particeps spiritualis doctrinæ, eoque obliuiscere populum tuum & domum patris tui. *Omnis qui peccatum admittit, ex parte diabolo est.* Abijce (inquit) dæmonum doctrinam, obliuiscere impuri illius sacrificij, nocturnæ choreæ, fabularum denique ad libidinem & omne genus incontinentiæ animas incendétium, & hac gratia te meam ipsius filiam appellaui, vt eum odio prosequare parentem, qui priùs quàm accerserem te, ad perditionem genuerat. Si enim per obliuionem maculas veterum præceptorum deleueris, proprium recipies decorem, & delectabilis & sponso & regi apparebis. *Quoniam ipse est Dominus Deus tuus, et adorabunt eum.*) Officium obedientiæ necessarium manifestat, ex eo quod ait: Ipse est Dominus Deus tuus. Adorabit autē ipsum omnis creatura, quoniam *in nomine Iesu Christi omne genu flectetur, cœlestium, terrestrium, et infernorum. Et filiæ Tyri in muneribus vultum tuum deprecabuntur, omnes diuites plebis.*) Videtur summa idololatria in Chananæa regione perpetrata fuisse. Metropolis autem Chanaam Tyrus. Adhortans igitur sermo hic & erudiens ecclesiam ad complexum obedientiæ, inquit: Filia Tyri cum muneribus aliquando veniet, & vultum tuum adorabunt diuites populi, supplicabunt tibi cum muneribus. Non dixit, te adorabunt cum muneribus, sed vultum tuum. Ecclesia namque non adoratur, sed Christus ecclesiæ caput, quem πρόσωπον personam siue vultum nominauit scriptura. *Omnis gloria filiæ regis abintus in fimbriis deauratis circundata varietate. Adducentur regi virgines post eam.*) Postquam anima improbandis expurgata veteris malitiæ doctrinis obedientiam exhibuit sanæ & salutari doctrinæ, vbi oblita iam est populi sui & domus patris sui, narrat ea quæ sunt de ipsa Spiritus sanctus, & quoniam intimam eius puritatem vidit: Omnis (inquit) gloria filiæ regis ab intus, hoc est, gloria sponsæ Christi quæ deinceps in filiam regis est adoptata, intus est. Hortatur planè hic sermo ad ecclesiasticæ gloriæ mysteria intrinsecus prendenda, quòd decor & pulchritudo sponsæ introclusa sit & recondita. Qui enim se probè adornat ei quidem qui videt in occulto, nempe patri, supplexque eum orat nihilque non molitur boni operis, non vt spectetur ab hominibus, sed vt solius Dei oculis mereatur innotescere: hic gloriam omnem perinde ac filia regis condidit intus. Quin & fimbriæ aureæ, quibus tota est circumamicta anima talis & variegata, vtique intimis sunt repositæ. Ne tu quicquam quæras in externo isto auro aut variegato corporis amictu, magis cultum quendam mihi hic insinuari intellige, qui dignus sit cohonestare ac redimire hominem, qui ad sui conditoris imaginem creatus est, iuxta verbum Apostoli: *Exuti veterem hominem et induti nouum, qui renouatur ad agnitionem secundum imaginem sui conditoris.* Et qui induit se viscera misericordiæ, bonitatem, humilitatem, longanimitatem, mansuetudinem: talis interiore amiculo redimitus est, & secundum interiorem hominem probè adornatus & excultus. Paulus item monet: Induite Dominum Iesum, non secundum exteriorem hominem, sed mens nostra Dei memoria circumamiciatur. Puto enim spiritualem pertexi tunc vestem, quum operatio comes attexitur verbo doctrinæ. Quemadmodum enim pallium tegendo corpori tunc detexitur, dum subtegmen innectitur stamini: sic vbi verbum primas in ordiendo obtinuerit, si mox actiones verbo consentaneæ attexentur, tunc exornandæ animæ decentissimus & plurimùm habens honestatis amictus confici possit, animæ inquam, secundum virtutem & verbo & opere suam absoluenti vitam. Quæ enim à limbo eiusmodi dependent fimbriæ, spirituales sunt: eoq; astruuntur esse aureæ. Quoniam sanè sermo veritatis ipsum opus excellit, quasi fimbria quædam est à textura ad actionem ex abundanti annexa. Sequuntur autem sponsam Domini animæ quædam quæ semen alienorum dogmatum minimè susceperunt, & hæ quidem regi adducentur sponsam sectantes. Audiant hæc quæ virginitatem Domino vouerunt, quòd virgines regi adducentur, virgines planè quæ proximæ sunt ecclesiæ, nempe ponè ipsam assectantes, nusquàm aberrantes ab ecclesiastica disciplina. Hæ porrò virgines in lætitia & exultatione adducentur, ducentur in templum regis. Non quæ virginitatis voto se substrauerunt vi adactæ, non item quæ ex tristitia aut necessitate vitæ virginalis sanctimoniā susceperunt: sed quæ in lætitia & exultatione gaudent & se exhilarant tali officio perficiundæ virtutis addictæ: hæ demum adducentur regi, & adducentur, non in vnum plebeium & vulgarem locum, sed in templum regis. Vasa namque sacerdotalia quæ humanus vsus non commaculauit, in Sancta sanctorum adducentur, & ad adyta accedendi potestatem habebunt, vbi contaminati pedes non ambulabunt. Quantæ sit prærogatiuæ in templum regis adduci, Propheta pro seipso orans ostendit. *Vnam petij à Domino, hanc requiram: vt habitem in domo Domini omnibus diebus vitæ meæ*, vt videam iucunditatem Domini, & visitem templum sanctum eius. *Pro patribus tuis nati sunt tibi filij, constitues eos principes super omnem terram.*) Quoniam verò supra præcepit, vt anima populi sui & domus patris obliuisceretur, vt obedientiæ virtus muneretur: pro patribus filios accipit tanta dignitate pollentes, vt eos principes super omnem terram constituat. Qui sunt igitur ecclesiæ filij? Hi sanè qui euangelij sunt filij, qui vniuersæ terræ imperitarunt. *In omnem* (inquit) *terram exiuit sonus eorum*, & constituti supra duodecim thronos iudicabunt duodecim tribus Israël. Si quis autem sponsæ patres accipiat patriarchas, ne sic quidem hæc de Apostolis sententia propterea reijcitur. Nam pro illis nati sunt sponsæ filij per Christum, opera facientes Abraham: & ideo æquali cum patriarchis honore digni censentur, quod hi quoque eadem gesserunt, quæ & illi ob quæ patres magno & præcellenti honore digni sunt habiti. Principes verò vniuersæ terræ sunt sancti, ob familiarem & propriam ad bonum inclinationem, quando natiua illa naturæ indoles ad bonum propendens, ipsis prærogatiuam adsciscit & conciliat principatus, sicuti præbuit Iacob supra Esau potestatem: *Esto* (inquit) *Dominus fratris tui*. Igitur patres honore patribus facti, & per virtutis exercitationem supra omnes prærogatiuam dignitatem adepti: hi demum filij sponsæ Christi sunt, & à propria matre principes super omnem terram constituuntur. *Memor ero nominis tui in omni generatione et generatione. Propterea populi confitebuntur tibi in seculum et in seculum seculi.*) Ad superius dicta omnia, dictum est & hoc velut ex persona ecclesiæ: Memor ero nominis tui in omni generatione & generatione. Quæ porrò hæc memoria est ecclesiæ? vtique populorum confessio.

Ecclesia filia Dei.

Ioan. 8. 1. Ioan. 3.

Phil. 2.

Psal. 44.

Christus, vultus qui adoratur, non ecclesia quæ supplicat.

Coloss. 3.

Omoiωσις.

Fimbriæ aureæ.

Adducẽtur regi virgines. Virginum dona.

Pro patribus tuis nati filij.

Principes terræ.

Gen. 27.

Confirmat τῷ παραδείγματι.

In Psalmum quadragesimum quintum.

In finem, filijs Core pro arcanis, psalmus.

Deus noster refugium.

Titulus. In finem.

PRopheticum oraculum hic mihi videtur psalmus complecti de his quæ sunt ad finem: quem finē cùm vidisset Paulus,

1. Cor. 15. Paulus, ait: *Deinde finis quando tradiderit regnum Deo et patri.* Vel, quoniam actiones nostræ nunc ad finem nos quælibet sibi proprium ducunt. Bona quidem ad beatitudinem, improba verò ad æternam damnationem. Consilia verò quæ in hoc psalmo à spiritu sancto traduntur, ad bonum perducunt finem eos qui facilè sinunt persuaderi & obtemperant. Hac itaque de causa inscriptus est: In finem, perinde ac huius psalmi doctrina omnis ad beatum referatur humanæ vitæ finem. Pro filijs autem Core hic dictus est psalmus, quos Spiritus sanctus non diuidit: quòd velut vna anima, & vna voce, cum omni inter se concordia propheticos deprompserint sermones, sic vt nihil vnus aliquis eorum præter reliquos prophetarit, sed gratia prophetiæ vnicuilibet eorum ex æquo distributa est, quòd ad prosequenda quæ optima sunt, æquali affectu inter ipsos conueniret. Pro arcanis. Pro arcanis hic dictus est psalmus, hoc est, pro his quæ neutiquam euulganda sunt & prodenda, quòd rationem continent secretorum in mysterio retinendorum: * ad quæ vbi promoueris, facilè noueris, non cuiusuis è vulgo esse diuina hæc acie mentis introspicere & contemplari mysteria, sed eius & solius qui ad hæc disertè enarranda concinnum fieri possit organum, adeò vt eius anima vicem supplens psalterij à Spiritu sancto in ea efficaciter operante possit moueri. *Deus noster refugium et virtus, adiutor in tribulationibus, quæ inuenerunt nos valdè.*) Homo omnis ob sibi adiacentem & inolitam suapte natura debilitatem, tot adeò rebus in se irruentibus mœroris, periculi & laboris perquàm plenis non mediocri eget auxilio. Hic tot cinctus se circunstantibus calamitatum procellis, refugium inquirit, ac veluti in asylum quoddam & tutiorem se recipiens locum, aut certè ad mõtis cuiuspiam præacutum verticem valido ac forti circumseptum muro, hostilem incursum veritus defugit. Itidem & hic suffugit ad Deum, ipsum sibi ducens vnicam esse requiem, tantisper dum in eo permaneat. Nã quod ad Deum refugium verè pateat, in confesso est omnibus. Inimicus ille noster plurimùm interspersit confusanei erroris circa eius electionem à quo speremus seruari nos posse. Namq; dum insidiatur veluti hostis, eis rursum quibus texuit insidias, subdolus imponit, suggerens ad se tanquam ad tutelarem & fidem custodem profugiant, idque adeò vt duplici malo circunfundantur, nimirum vt vel vim sibi inferentes capiantur, vel certè fraude clãcularia circunuenti dispereãt. Idcircò increduli ad dæmones confugiunt, qui diaboli instigatione mente confusi, veri Dei notitia sunt priuati. Imo & qui Deum norunt, circa rerum discretionem omninò errant, dum quæ per imprudentiam vsui sibi futura confidũt, postulant, quædam interim petunt veluti bona quæ identidem nihil sibi allatura commodi vel tandem experiuntur. Vitant alij quædam vt noxia, quæ fuerant aliquando sibi non mediocriter profutura. Verbi gratia: Ægrotat quis? Is perplexam morbi fugiens molestiam, orat sibi restitui sanitatem. Amisit pecunias? ob eam iacturam acerrimo angitur dolore. Est enim morbus sæpenumerò vtilis, vt qui peccantem castiget: & rursus sanitas noxia, cum peccati instrumẽtum se possidenti fuerit. Sic & pecunia iam quibusdam ministra est facta luxuriæ: contrà, paupertas multos eorum qui malè sunt instituti, ad sobrietatem reduxit. Nec itaque fugias quæ non oportet: neque item confugias ad quem non oportet, sed vnum tibi tantum vitabile sit peccatum, & vnum in malis refugium Deus. *Nolite confidere in principibus,* nec in incerto diuitiarum gloriemini. Nec superbite ob corporis vires, nec denique humanæ gloriæ claritatem sequamini. Nihil horum ad salutem confert. Temporaria omnia & momento decidua, impostura & fraudis plena omnia: vnum tantum refugium Deus. Maledictus enim homo qui confidit in homine, aut in aliquo rerum humanarum sperat. Ergo Deus noster refugium & virtus. Illi enim, qui vt Apostolus dicere valet: *omnia possum in Christo qui me confortat,* virtus est Deus. Multorum igitur est dicere: Deus noster refugium. Itemque: Domine refugium factus es nobis: Sed eodem quo propheta noster testatur affectu præditum esse, nimisquam paucorum est. Pauci admodum sunt qui non admirantes humana præsidia, vt qui ex ipso Deo toti pendeant, ad ipsum respirent, spem omnem suam atque fiduciam in ipso collocantes. Res quidem istæ accidentariæ nobis sunt argumento. Etenim quum tribulatione quapiam afflictamur, ad omnia potius, quàm ad ipsum Deum nostrum recurrimus. Vnus tibi pusio ægrotat? quaquauersum circumfers oculos requirens incantatorem, aut certè eum qui superuacaneos vanosque characteres seu figuras puerorum innocentium collo circunliget, vel ad postremum ad medicum venis, & medicinas, eo interim contemptim omisso qui restituere potest sospitati. Si fortè insomnium te solicitat, ad somniorum cõiectorem properas. Si quem timueris inimicum, patronum vnum aliquem tibi ex hominibus deligis. Et vt compendio dicam, in quacunque necessitate imminente deprehenderis: verbo † tantum te ostendis Deum refugium habere, re autem ipsa ex inutilibus vanisque rebus auxilium adscisce re. Est autem iusto verum auxilium Deus. Quasi enim vnus aliquis imperator exercitus armis promittentibus generositatem animi instructus, nullo non tempore paratus, auxilium opemve vt ferat fatiscenti ac destitutæ viribus parti: sic & Deus adiutor noster & omni militanti, contra omnes diaboli insidias, ministros spiritus in salutem indigentium emittens. Apprehendit autem tribulatio iustum omnem, ob vitæ studium. Quicunque enim per viam angustam & arctam declinata lata & spatiosa via, ambulauerit, à tribulationibus inuenitur. Propheta namque valdè rem ad viuum describit, inquiens: *In tribulationibus quæ inuenerunt nos nimis.* Quasi enim animalia viuam animam * spirantia apprehendunt nos tribulationes, exercentes nos ad patientiam, & per patientiam probationem, & per probationem spem: quare (& Apostolus ait) *per multas tribulationes oportet nos intrare in regnum cœlorum.* Et rursus: *Multæ tribulationes iustorum.* Sed generosi vir animi, qui nihil turbatus tentationem ex tribulatione prouenientem sustinuit, dicet: In his omnibus superuicimus per eum, qui dilexit nos. Ac tantum abest vt defatigetur aut mœrore vllo intabescat in tribulatione cõstitutus, vt occasionem gloriandi ex malorum multitudine sumat cum Paulo dicens: *Non solùm autem, sed & gloriamur in tribulationibus.* Sequitur deinde. *Ob hoc non timebimus, dum turbabitur terra, & transferentur montes in cor maris.*) Magnum ostẽdit in Christo confidentiæ firmamentum propheta noster. Quoniã & si omnia sursum deorsum prouoluãtur, & terra turbata inuertatur, & montes propriam deserentes sedem in medium transferantur, mare non timebimus: quum & Deum refugium, & virtutem, & auxilium habeamus in tribulationibus, quæ inuenerunt nos valdè. Cuiusnam cor impauidum adeò & interritum est, cuius tam quietæ cogitationes, nec quicquam habentes turbelæ, vt in tanta confusione posito vacet sic attentam mentem ad Deum surrigere, nec interim vllo rerum eiusmodi euentu ob spem in Deum solidè coniectam percellatur? Nos autem hominis iram non sustinemus, non canem aut aliquam aliam bestiam incurrentem, non denique in rebus duris ad Deum adiutorem nostrum respicimus, sed stupidi attonitique ad nosipsos conuertimur. *Sonuerunt & turbatæ sunt aquæ ipsorum.*) Dixit de telluris conturbatione & montium translatione. Dicit etiam de maris commotione & euersione, deque montibus in medium maris cadentibus. *Sonuerunt & turbatæ sunt aquæ ipsorum,* videlicet marium. Montes ipsi in aquis plurimam excitant commotionem, non quidem in mari tanquam naturali positura constituti, sed propria agitatione multum violentæ quassationis in aquis promouentes. Quum terra conturbabitur, & aquæ marium sonabunt & è profundo pelagi ebullient, montes quoque transferentur, & per exuperantem Domini potentiam multam sustinebunt turbationem: tunc quoque fuerit intrepidum cor nostrum, quod securas firmasque in Deum spes habeat. *Turbati sunt montes in fortitudine ipsius.*) Potes & sensum huius dicti tropicè interpretari, montes appellans eos qui ob suam potentiam viresque insolescunt sibique placent, Dei magnitudinem vimque ignorantes, sese contra Dei scientiam extollentes. Deinde superatos ab his qui cum virtute efficaci & sapientia verbum Dei annuntiant, qui mox vt suam intelligunt inopiam, timore Dei percelluntur, seque humiliter substernunt Dei potentiæ. Vel fortè principes seculi huius ac patres perditæ sapientię montes dicũtur conturbati in Christi fortitudine, quam ipse in agone quo decertauit

Non habẽtur in Græco.

Ob diaboli insidias vnicũ refugiũ Deus.

Psal. 144.

Philip. 4.

Quibus refugium non est Deus.

Tribulatio iustum inuenit.

* ἐμψύχως Μεταφορά

Rom. 5. 2. Thess. 1. Psal. 33.

Rom. 5.

† ῥ'ήματι μὲν κ) ἔργῳ δε.

decertauit per crucem contra eum qui potestatem mortis habebat, ostendit, & veluti generosus quispiam athletes exutus vestibus, principatus ac potestates vicit, ostentuique illos habuit confidenter, atque in ligno de illis triumphauit. *Fluminis impetus lætificant ciuitatem Dei.*) Salsæ enim aquæ vehementer à ventis perturbatæ ac commotæ sonuerunt, & conturbatæ sunt. Fluminis autem impetus sine strepitu ac leniter procedentes, & illis qui digni sunt ipsarum susceptione affluentes, ciuitatem Dei lætificant. Et nunc quoque iustus viuentem bibit aquam: postea verò copiosius bibet, municeps factus & adscriptus ciuitati Dei. Sed nunc per speculum & in ænigmate bibit, ob breuem diuinarum contemplationum comprehensionem: tunc autem simul inundantem fluuium excepturus est, qui quaquauersum valeat distagnare & alluere ciuitatem Dei. Quis porrò fuerit fluuius iste Dei alius, quàm spiritus sanctus, qui cordibus se dignis inserit eorum qui in Christum crediderunt? *Qui credit*, inquit, *in me, fluuij ex eius ventre fluent.* Et rursus: *Si quis biberit ex hac aqua quam do, fiet in eos fons aquæ salientis in vitam æternam.* Hic itaque fluuius omnem Dei ciuitatem lætificat. Vel etiam significat ecclesiam eorum qui cœlestem ducunt conuersationem, vel omnem creaturam intellectu præditam à cœlestibus vsque ad animas humanas, ciuitatē intelligere oportet, sancti spiritus inundatione lætificatam. Definiunt enim quidam ciuitatem, congregationem constabilitam & legibus administratam. Hæc enim tradita ciuitatis definitio illi quæ sursum est Hierusalem cœlesti ciuitati maximè conuenit. Nam & ibi primogenitorum ac descriptorum in cœlis congregatio, & ob immutabilem sanctorum vitam, & secundum legem cœlestem gubernatam stabilis quidem ac perpetua est. Ordinem verò illius & omnem ornatum perdidicisse, naturæ non est humanæ. Ibi namq; sunt quæ *oculus non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascenderunt quæ Deus præparauit diligentibus se*, præterquàm quia & myriades sunt ibi Angelorum, & Sanctorum & conuentus festiui & primogenitorum ecclesię descriptorum in cœlis. De hac itaque Dauid loquitur: *Gloriosa dicta sunt de te ciuitas Dei.* Illi planè ciuitati pollicetur, per Esaiam Deus: Ponam te exultationem æternam, lætitiam generationum generationibus, & non erit contritio neque miseria in terminis tuis, sed vocabuntur salutare muri tui. Oculis igitur animæ in sublime arrectis, præut dignum est supernis rebus intendere, quære quæ sunt ciuitatis Dei. Quis enim vnus mortalium dignum aliquid illa beatitudine vnquam mente concipere potuit, quam lætificat quidem fluuius Dei: artifex autem & opifex est ipse Deus? *Sanctificauit enim tabernaculum suum altissimus.*) Carnem † fortè dicit deiferam sanctificatam per naturæ diuinę immediatam vnionem. Ex quo intelliges tabernaculum altissimi, aduentum siue manifestationem Dei, quæ est per carnem. *Deus in medio eius non commouebitur. Adiuuabit eam Deus manè diluculo.*) Et quoniam Deus in medio suæ ciuitatis est, eam stabilitate donauit: auxilium in primo quoque lucis exortu præbens. Siue igitur illi quæ sursum est Hierusalem, siue ecclesiæ quæ infra est, ciuitatis nomen cohæserit aut conueniet hoc. *Sanctificauit in illa sibi tabernaculum suum altissimus.*) Et per hoc tabernaculum, quod fixit & certè habitauit Deus in medio illius fuit, donans illi tantum roboris, ne commoueatur: In medio autem ciuitatis est Deus, æquales vndiquaque emittens radios, ad fines vsque orbis vniuersi. Sic enim Dei iustitia conseruatur dum in omnibus eandem bonitatis suæ dispertit mensuram. *Adiuuabit eam Deus manè diluculo.*) Sol enim iste sensilis matutinum tempus apud nos facit, quando supra nostrum horizontem eminuerit illustris & conspicuus. Matutinum autem in anima iustitiæ Sol perficit in ortu lucis spiritalis, edens diem apud eum qui ipsum recepit. In nocte autem nos homines sumus, tantisper dum ignorantiæ tenebris obuoluimur. Postquam verò exerta mente & adaperta gloriæ splendorem exceperimus, & luce illa nunquam occasura circunfusi fuerimus atque illustrati: tunc adiuuabit eam Deus manè diluculo. Postquam filij lucis facti erimus, & nox à nobis præcesserit, dies appropinquauerit, tunc demum Dei auxilio digni erimus. Adiuuabit ergo ciuitatem Deus, per proprium ortum & manifestationem lucem ipsi inducens matutinam. *Ecce enim homo*, dicit Propheta, *oriens nomen ipsi*. Quibus igitur lux oritur spiritualis tenebris iniquitatis & ignorantiæ discussis, matutinum his fit: quoniā lux in mundum venit, vt in ipsa ambulās non offendat. Auxilium namque ipsius matutinum præbet tempus. Vel fortè quoniam diluculo resurrectio futura erat: Adiuuabit eam Deus manè diluculo, hoc est, victoriam contra mortē die tertia matutina confecit. *Conturbatæ sunt gentes, inclinatæ sunt regna: dedit vocem suam altissimus, commota est terra.*) Cogita aliquam ciuitatem ab inimicorum insidijs appetitam eam oppugnantium, quam eatenus quidem variæ nationes regesque permulti, qui & sceptra sortiti sint in singulas quasque gentes, obuallent & circunsideant. Dein fac ducem vnū viribus inexpugnabilem, inopino occursu conspici suppetias vrbi circumsessæ laturum, qui obsidionem soluat, & coactam gentium factionem dissipet, in fugam denique reges conuertat: sola vocis potentia clamoreq; exerto eorum corda perterreat. Quantum igitur par est credere excitari tumultuariæ conturbationis per hosce populos regesque profligatos & in fugam dilapsos? Quantum strepitum sonúmve reddi nec facilè desiturum ex tumultuaria illorum fuga putandum est? Omnis tum locus ijs qui præ timore in fugam adacti sunt, completur: adeò vt & non mediocris vbique concitetur tumultus in ciuitatibus ac vicis, qui fugatos exceperint. Tale itaque auxilium, talemque defensionem exprimit prouenisse à saluatore ciuitati Dei per id quod dicit: *Conturbatæ sunt gentes, inclinatæ sunt regna, dedit vocem suam altissimus, commota est terra. Dominus virtutum nobiscum, susceptor noster Deus Iacob.*) Nouerat carnem Deum susceptum, nouerat ex virgine sancta edendum Emmanuël: quod nominis si interpreteris, sonat Nobiscum Deus: & hac de causa prophetice exerta voce clamat: Dominus virtutum nobiscum: ostendens planè hunc esse qui sanctis prophetis ac patriarchis apparuit. Adiutor noster, inquit: Non alius Deus præter eum qui à prophetis traditus est, sed Deus Iacob qui in oraculo illo ad famulum suum reddito, dixit: *Ego sum Deus Abraham, Deus Isaac, Deus Iacob. Venite & videte opera Dei, quæ posuit prodigia super terram, auferens bella vsque ad fines terræ.*) Sanè sermo hic eos qui procul sunt à verbo veritatis inuitat, propiùs se admoueant agnoscendæ veritati, dicens: Venite & videte. Nam quemadmodum corporis oculis accidit, semotiora interualla eorum quæ se conspicua offerunt, apprehensionem reddunt obscuram & vix apparentē: contrà, propior accessio speculantis agnitionem rerum visibilium exhibet tanto expressiorem. Idem contingit & in multimoda mentis contemplatione. Qui per bona opera sese Deo familiarem ac propinquuum non reddit, ipsius Dei opera puris mentis oculis videre neutiquam potest. Idcirco venite & appropinquate prius, dein videte opera Domini sanequàm prodigiosa & admiranda, quorum gratia gentes terrore priùs & ecstasi perculsæ, ex hostibus & seditiosis ad otium & quietem redactæ sunt. Venite filij audite me. Et, *Venite omnes qui laboratis, & onerati estis.* Patris est hæc vox pasis vlnis ad se inuitantis eatenus rebelles. Qui igitur vocationem audiuerit & appropinquauerit, & se precipienti coniunxerit, videbit eum qui cuncta per crucem, siue quæ in terra, siue quæ in cœlo, pacificauit. *Arcum conteret & confringet arma, scuta comburet igni.*) Vides pacificationem Domini virtutum? Habet namque secum inuisibiles illas virtutes numerosi delectus Angelorum. Vides fortitudinem simul & humanitatem summi ducis virtutum, qui quum Dominus sit omnium, & omneis angelicæ militiæ turmas secum habeat, nullum tamen inimicorum vulnerare, nullum deijcere attingeréve sustinet: sed arcus conterit, arma & scuta comburit igni. Arcum quidem conterit, vt non iam imposterum ignita tela per eos excutiantur. Arma verò confringit, quibus cominus pugnamus, vt nequeant ij qui propè sunt insidias patientes vulnera recipere. Et scuta comburet igni: aduersarios nudans suis munimentis, & omnia in beneficium inimicorum faciens. *Vacate & videte, quoniam ego sum Deus.*) Quatenus enim ijs rebus vacamus, quæ alienæ sunt à Deo, Dei notitiam recipere nequaquam valemus. Quis enim eorum quæ mundi sunt, solicitus, seque immergens multimodæ distractioni carnis, attendere possit verbis Dei satisve facere tot tantarumque contemplationum exactæ comprehensioni? Nónne vides quòd

Fluminis impetus.

Ciuitas Dei.

Ioan. 7.
Ioan. 4.

Ciuitatis finitio.

1. Cor. 2.

Psal. 86.

Tabernaculum Dei.
† σάρκα θεοφόρον.

Diluculū.

Zach. 6.

Υπόθεγμα.

Ομοίωσις.

Exod. 3.
Marc. 12.

Matth. 11.

Arcum conteret.

quòd in spinas delapsum verbum, à spinis suffocatur? Spinæ namque carnis voluptates & diuitiæ & curæ sunt huius seculi. Extra hæc omnia constitutum esse, opus sit eum qui cognitionem Dei desiderat, debetque ab omnibus perturbationibus atque affectibus vitiosis vacare, sic demum Dei scientiam apprehendere. Quomodo enim animam tot adeò quæ ipsam præoccuparint, distractionibus cogitationum oppressam, Dei cognitio cogitatioque penetrabit? Nouit hoc & Pharao proprium esse hoc liberiore otio fruentium, vt Deum inquirant. Atque ideo opprobrabat Israëli, dicens, *Vacatis, otiosi estis, ac ideò dicitis Dominum Deum nostrum adorabimus.* Exod. 5. Ipsa igitur vacatio, bona vacanti atque vtilis, quietem ac salutarium doctrinarum generans susceptionem: mala verò vacatio Athenienſium, qui nulli rei vacabant alij, quam vt noui quidpiam aut dicerent, aut certè audirent, quod genus otij vel hodie imitantur quidam, inerti otio vitam elocantes suam. Talis enim vacatio immundis spiritibus est amica. Ait Christus. *Quum exierit spiritus immundus ab homine.* Matth. 12. Dein dicit: *Reuertar in locum vnde exiui, & reuersus inuenit domum illam vacantem & scopis mundatam.* Ibid. Absit igitur fratres, vt nos per huiusce modi vacationem, aditum aduersario præbeamus: sed domui mentis nostræ vacemus, vt in nobis Christum per spiritum promereamur habere inhabitantem. Igitur postquam nobis agitatis ab hostibus pacem dilargitus est, tunc dicit: Vacate à miserè vos distrahentibus inimicis, vt in quiete & silentio verba veritatis contemplari possitis. Luc. 14. Idcirco Dominus aliàs dicit: *Qui non renuntiat omnibus quæ possidet, non potest meus esse discipulus.* Vacemus itaque ab opere nuptiali, vt orationi vacemus. Vacemus item à studio diuitiarum, à cupiditate item inanis gloriolæ, à voluptatum vsu, ab inuidia & omni demum in proximum nostrum malignitate, vt anima nostra in tranquillo ac requieto statu consistente, nec vlla vitiosæ affectionis turbela eam agitante, in ea tanquam in speculo irradiatio & affulgentia Dei pura sit, nec vlla obscuretur caligine. *Exaltabor in gentibus & exaltabor in terra.*) Palàm hæc de propria passione dicit Dominus, vt est in euangelio scriptum. *Et ego quum exaltatus fuero, traham omnia ad me ipsum & vt Moses exaltauit serpentem in deserto, sic exaltari oportet filium hominis super terrã.* πάντας ἑλκύσω. Ioan. 12. Quoniam igitur humanæ salutis gratia sustollendus in crucem erat & exaltandus, & pro vniuersa terra exaltationem erat suscepturus, propterea dicit, *Exaltabor in gentibus, exaltabor in terra. Dominus virtutum nobiscum, susceptor noster Deus Iacob.*] Ioan. 3. Collatio. Præsentia diuini auxilij mirè † exhilaratus bis eandem vocem exclamauit. *Dominus virtutum nobiscum.* Hæc quasi insultans inimico, & prægestiens dicit, ob luculentam & absolutam in saluatorem animarum nostrarum fiduciam, vt qui Domini præsidio fretus confideret sibi nihil mali euenturum. *Si enim Deus pro nobis, quis contra nos?* Rom. 8. Qui enim Iacob victoriam dedit, & paulo pòst eundem Israël vocitauit, hic demum est susceptor noster & patronus tutelaris, ipse pro nobis pugnat. Ephes. 2. Nos verò quiescamus, quoniam *ipse est pax nostra, qui fecit vtraque vnum*, vt in vnum nouum hominem duos condat.

Pro ἐπαγγελλόμενος lego ἐπαγλαζόμενος. Rom. 8.

In Psalmum quadragesimum octauum.

In finem, filijs Core.

Audite hæc omnes gentes.

NOnnulli ex ijs qui extra fidem sunt, de humano fine varia opinati diuersas inter se sententias attulerunt. Aliqui enim palàm dixere scientiam esse finem, quidam verò actiuæ vitæ efficacem & operatoriam exercitationẽ, alij in hoc constituerunt, si vitam hanc & corpus in varios & differentes vsus dispertiare. Nonnulli bestijs propiores, voluptatem esse dictauerunt. Nobis verò finis cuius gratia cuncta facimus, & ad quem omni studio properamus, beata est in futuro seculo vita, quam Deo seruiendo consequimur. Atque adeò hoc vno fine non queat ne natura quidem rationis particeps comminisci aut excogitare præstantiorem. 1. Cor. 15. Ad hunc & Apostolus excitat, dicens: *Deinde in fine, quũ tradiderit regnum Deo & patri.* Titulus in finem. Hunc & Sophonias adducit, & ex Dei persona loquens: *Quoniam iudicium meum est in congregationes gentium, vt suscipiam reges & vt effundam super ipsos iram meam. In igne enim zeli mei, consumetur omnis terra: quoniam tunc conuertam super populos multos linguam in ipsius generationẽ, vt omnes inuocent nomen Domini, vt ipsi sub vno iugo seruiant.* Sophon. 3. Ad hunc igitur finem puto referri debere, quicquid commodè & vtilis doctrinæ psalmi continent hanc habẽtes inscriptionem. Huic itidem sensui concinunt & astipulantur, qui quosdam inscripserunt: Ad victoriam, siue epinicium, id pro parta victoria carmen aut dies celeber, aut victori. Postquam enim absorpta est mors in victoria, & ab eo consumpta est qui dixit: Ego vici mundum, & vbi omnia à Christo sunt victa, *& in nomine ipsius omne genu flectetur, cœlestium, terrestrium & infernorum*: Philip. 2. iure Spiritus sanctus in odis triumphalibus, hæc nobis proposita præcinet & acclamabit. *Audite hæc omnes gentes, auribus percipite omnes qui habitatis orbem. Quique & terrigenæ & filij hominum, simul in vnum diues & pauper.*) Auditorium maximum habet, qui omnes gentes conuocat ad audiendum psalmum, & omnes eos qui suo complent orbem incolatu. Trahit autem, vt existimo, terrigenas & filios hominum & diuites & pauperes, & sublimi hac atque exerta prædicatione quosuis ad audiendum conuocat. Quæ tãdem specula vniuersæ terræ tantum supereminet, vt ex ea cuncta videri gentes è sublimi arce, & vniuersus orbis oculis lustrari possit? Quis adeò exerta ac præpotenti voce præditus præco, qui inclamare queat, quòd à tam multis auribus exaudiatur? Quis locus adeò capax est vt recipere queat tantam ad concionem aduentantium turbam? Quantus deniq; & quali præditus sapientia esse debet doctor, vt doctrinam excogitet & inueniat tanto † cœtu nihil indignam? Parumper expecta, & disces quæ ordine sequuntur, ex æquo respondere promissis. Qui enim concionatur, & ad exaudiendam concionem in vnum aduocat omnes, Paracletus est nimirum spiritus ille veritatis, per Prophetas & Apostolos eos congregans qui salutem consequuturi sunt, quorum quia *in omnem terram exiuit sonus eorum, et in fines orbis terræ verba eorum.* Psa. 18. Rom. 10. Idcirco audite, inquit, omnes gentes, & omnes qui habitatis orbem. Quare & ecclesia collectitia quidem est, & in vnum corpus veluti coagmentata è nationibus cuiusuis tandem instituti ac moris, vt nemo extra hanc vtilitatem relinquatur. Tria enim sunt vocatorum coniugata, in quibus omne hominum comprehenditur genus: Gentes & qui habitant orbem. Deinde terrigenæ & filij hominum. Postremò diuites & pauperes. Quem sanè extra hoc auditorium dimisit? Alieni enim à fide per gentes vocati sunt, qui in ecclesia sunt habitantes orbem. Terrigenæ verò sunt qui terrena sapiunt, ac voluntatem carnis mordicus retinent & complectuntur. Filij * hominum supradictis longè honestiores, qui diligentiam quandam & exercitationem rationis habent: proprie enim homini competit, capax vt sit rationis. Diuites autem ac pauperes suam vtrique illinc sortiuntur nulli non cognobilem proprietatem, nempe eam, qua alteri quidem necessariarum rerum possessione superabundent; alteri contrà, in earum inopia sint constituti. Quoniam autem animarum medicus non venit vocare iustos, sed peccatores ad pœnitentiam: primum in vocatione ordinauit, quod in qualibet † congregatione reprehensione erat dignius & damnatione. Omnium qui orbem terræ habitabant, Gentes erant pessimæ, attamẽ quod ad vocationem attinet, cæteris prælatæ sunt honore: vt qui malè habebant, præ alijs vtilitatem à medico promanantem ad se transsumerent. Rursus terrigenæ ante filios hominum in ordinem selecti sunt, & diuites ante pauperes; quòd illi ad damnationem occasionem longè propensiorem haberent, & ad salutem promerendam non mediocrem difficultatem, eoq; ante vocati sunt quàm pauperes. Eius moris est nostri medici benignitas, vt infirmioribus suæ medelæ impartiat commoditatem. Simul verò istius vocationis contuberniũ sociale, conciliat inter tam varios & sancit pacem, vt quotquot eatenus studijs inter se pugnantibus digladiati essent, ijdem per ecclesiam reconciliati ad mutuam charitatẽ assuefierent. Noscat enim diues quia æquali cum paupere vocatus est honore ac præconio insonante: *Simul in vnum*, inquit, *diues & pauper.*) Relicto fastigio diues, quo pauperes excellis, & fastu illo qui oritur ex diuitijs, ita demum ecclesiam Dei ingreditor. Neque igitur diues pauperem despiciat, neque

In victoriã.

Philip. 2.

Vocatio miranda.

† τηλικάυτης ἐκκλησίας.

Tria vocatorum genera.

* Filij, *non habet exemplar Græcũ.*

† ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ.

Vocatorum ordo triplex.

neque item pauper supercilioſam potentiam opulenter agentium formidet aut vereatur: neu filij hominum terrigenas paruipendant, nec rursus terrigenæ ab illis abarceant ſe aut ſeparent. Prætereà gentes ſe mutua conſuetudine ijs confœderent, qui habitant orbem. Et habitantes orbem non dedignẽtur peregrinos teſtamentorum per charitatem ſuſcipere. *Os meum loquetur ſapientiam, & meditatio cordis mei prudentiam.*) Quoniam, vt ait Apoſtolus, *corde creditur ad iuſtitiam, ore autem fit confeſſio ad ſalutem*: & amborum efficientia perfectionem declarat. Idcirco vtraque hic ſermo in vnum complexus eſt, cum efficacem oris actionem, tum cordis meditationem. Nam ſi quis bonum priùs non habuerit in corde reconditum, quomodo per os theſaurum proferet, quem intus non habet? Quòd ſi quæ in cordis arcano bona habet, nolit in apertum ſermone expromere, huic illud dicetur: Sapientia occulta & theſaurus abſconditus, quæ vtilitas in vtroque? Quamobrem ad vtriuſq; vſum os meum loquetur ſapientiam: ad noſtrum verò ipſorum profectum cor meditetur prudentiam. *Inclinabo in parabolam aurem meam, aperiam in pſalterio propoſitionem meam.*) Adhuc propheta perſonam ſuam commendat, ne ſui ſermones facilè in contemptum veniant, quaſi humana inuentione prolati. Quæ inquit, à Spiritu ſancto didici, ea vobis nuncio: nihil meum, nihil humanum dico. Sed poſtquam auditor ſum factus propoſitionum ſpiritus, in myſterio tradentis nobis Dei ſapientiam, aperio vobis & manifeſto propoſitionem. Aperio autem non aliter quàm per pſalterium. Eſt enim pſalterium inſtrumentum muſicum, cum harmonia ſonos reddens adaptatos ad vocalem melodiam. Pſalterium itaque * rationale tunc aperitur maximè, quando actiones humanæ ſermonibus reſpondentes inter ſe concordia quadam, & harmonia conueniunt. Ille igitur ſpirituale eſt pſalterium, qui fecit & docuit. Hic profectò in pſalmis aperit propoſitionem, propriæ poſſibilitatem doctrinæ proponens ſuo ipſius exemplo. Igitur qui nullius rei inconcinnè aut quæ ſit diſſentanea rationi ſibi malè conſcius eſt, is confidenter loquetur quæ ſequuntur. *Cur timebo in die mala, iniquitas calcanei mei circundabit me.*) Malam iudicij diem dicit, de qua dicitur: Dies Domini immedicabilis in omnes gentes: in qua propheta hoc teſte quemlibet propria conſilia circundabunt. Tunc itaque quia nihil iniquum in vitæ huius via admiſi, malam diem non timebo. Non me peccatorum quæ admiſerim veſtigia circundabunt, neque me tacita accuſatione aliqua facta reprehenſionem afferentia condemnabunt. Nemo quidem alius accuſator ſiſtetur, quam propria facta, qua geſta ſunt forma vnumquodque aſſiſtens, ceu ſunt adulterium, furtum, fornicatio: cum ipſa nocte, cum modo, cum proprijs notis formam peccati deſignantibus: vtq; ſemel finiam, vnumquodque proprio inſignitum charactere producetur, ſui omnibus expreſſam ſuggerens & euidentem memoriam. Me igitur peccatorum veſtigia haud circundabunt. Quoniam inclinaui in parabolam aurem meam, & aperui in pſalterio propoſitionem meam. *Calcaneum* * in ſacris voluminibus in malam partem pro mente contaminata ac vitioſa capi ſolet. *Qui confidunt in virtute ſua, & in multitudine diuitiarum ſuarum gloriantur.* Prophetæ ſermo ad duas eſt perſonas, & ad terrigenas, & ad diuites, Illos enim alloquitur, eorum de ſe ſtultam exiſtimationem demoliri cupiens, quam ob corporis vires conceperant: hos verò ob luculentam poſſeſſionum opulentiam intumeſcentes volens imminuere. Vos, inquit, qui de veſtra virtute præſumitis, (hi enim terrigenæ corporis viribus ſupra modum confidentes, ſatis ſibi eſſe humanam naturam putant ad ea quæ cupiunt perficienda) & vos, inquit, qui etiam in incerto diuitiarum ſpem poſuiſtis, audite: pretio vobis redemptionis eſt opus, vt aſſeramini in libertatem, qua inſidijs diaboli ſuperati quondam priuati fuiſtis: qui captiuos vos retinens non priùs à ſua tyrannide abire liberos ſinet, quàm aliquo conuenienti perſuaſus redemptionis pretio permutare velit. Pretium autem hoc non ſimilis eſſe generis oportet ijs qui detinentur, ſed modo menſuraúe præſtantius, ſiquidem ex iugo ſeruitutis volet captiuos emittere. Quamobrem frater nos nequaquam redimere valet. Nullus enim homo perſuadere diabolo poſſit, vt eum miſſum faciat quem ſemel in ſeruitutem redegerit. Nam is qui de proprijs peccatis non eſt idoneus aliquo munere placare Deum, quomodo pro alio id facere tentabit? Quid enim adeò magnum in hoc ſeculo quis poſſideat, vt dignam habere animæ valeat commutationem? propterea quòd illa ad creatoris eſt imaginem facta. Quæ autem quamlibet moleſta afflictio & labor præſentis ſeculi ſufficere poterit ad parandum humanæ animæ futuri illius ſeculi viaticum? Hęc vt ſimpliciter intelligimus, ita enarrauimus. Etiamſi quis in hac vita ſibi potens videatur, ſi poſſeſſionum multitudine munitus fuerit, hoc planè ſermone admonetur demittere inaniter de ſe conceptam exiſtimationem & humiliatum viuere ſub potenti manu Dei, non item ſpem ſuam ponere in opinione de robore corporis præſumpta, neque in multitudine diuitiarum gloriari. Poteſt ſanè id ad aliquanto ſublimiorem ſenſum prouehi, vt eos qui de potentia ſua præſumunt, & in multitudine diuitiarum ſuarum gloriantur, intelligamus vtrumque de animæ viribus, quæ ipſæ neutiquàm per ſe ſufficere poſſint ad parandam ſalutem. Nam vt inter filios hominum quis detur eſſe perfectus, is ſi Dei ſapientia deſtituitur, nihil talis æſtimandus venit, quantamlibet ex mundi ſapientia ſibi pepererit ſpeculatiuę ſcientię copiam, & diuitias quaſdam vndelibet corraſerit cognitionis. Qui talis eſt, audiat rei veritatem, nimirum quia anima omnis humana maligno ſeruitutis iugo communis omnium inimici ſuccubuit, & libertate quâ à ſuo creatore acceperat, priuata, abducta in captiuitatem eſt per peccatum. Omni autem captiuo opus pretio ad libertatem recuperandam. Neque igitur fratrem ſuum alius quiuis frater redimere poterit, neque vnuſquiſpiam ſeipſum: quòd redemptor tantò eſſe debet captiuo & iam ſeruiente præſtantior. Sed & ne in vniuerſum quidem homo erga Deum ea prædituś facultate eſt, vt ipſum placet pro peccatore, quum & ipſe ſit peccati reus. Omnes enim peccauerunt, & egent gloria Dei: iuſtificati gratis ipſius gratia per redemptionẽ quæ eſt in Chriſto Ieſu Domino noſtro. *Non dabit ergo Deo placationem ſuam. & pretium redemptionis animæ ſuæ.* Neque enim fratrem in redemptionem quęrit, ſed vnum aliquem qui noſtram exuperet naturam. Non item hominem nudum, ſed hominem Deum Ieſum Chriſtum, qui ſolus pro nobis omnibus Deo propitiationem dare poteſt, quòd ipſum Deus placationem in eius ſanguine per fidem elegerit. Frater erat Iſraël Moſes, non tamen ipſum redimere valuit. Quomodo ſi tantus vir non potuit, alius è vulgo quiuis poterit? Quamobrem illud quidem pronuntiat: Frater non redimet: hoc vero per interrogationem cum grauitate infert: Redimet homo? Moſes enim non à peccato populum liberauit, ſed Dei aduerſus peccatum mitigauit promotam indignationem: placationem verò dare Deo nè pro ſeipſo quidem, vt qui ipſe in peccato eſſet, potuit. Nam & ipſe poſt tanta taliaque prodigia & ſigna quæ vidit, illam emiſit vocem per quam certò diſcere volebat, nimirum ſubdubitans. Audite me rebelles & increduli: Num ex hac petra vobis aquam educemus? Ob hoc itaque verbum dixit Dominus ad Moſen & Aaron: *Quia non credidiſtis mihi, vt me ſanctificaretis coram Iſraël, non introducetis ſynagogam hanc in terram, quam illis dedi.* Nõ dabit ergo Deo propiciationem pro ſeipſo. Quid enim vſquàm tanti eſt momenti quod homo poterit dare pro redemptione animæ ſuæ? Inuentum tamen vnum eſt pro omnibus ſimul hominibus dignum pretium, nempe ſanctus & omni pretio ſuperior pretioſus ſanguis Domini noſtri Ieſu Chriſti, quem pro nobis omnibus effudit: quamobrem pretio ſumus empti. Si igitur frater non redimit, redimet homo? Si enim homo nos redimere nequit, qui redemit homo non eſt? Noli igitur quia Dominus in carnis ſimilitudine ad nos venit & nobiſcum eſt verſatus, eum tantummodo hominem exiſtimare illius diuinæ virtutis ac potentię ignarus, qui opus non habuit ſeſe ſua cauſa Deo offerre, neque ſuâ ipſius animam redimere, cum peccatum nullum admiſerit, nec dolus ſit in eius ore inuentus. Redimere ſeipſum nullus idoneus, niſi veniat is qui cõuertat captiuitatem populi, non pretio quidem aut donis, vt in Eſaia ſcriptum eſt, ſed ſuo ſanguine, qui non fratres nos exiſtentes, ſed inimicos ob peccatum factos (neq; item homo nudus, ſed Deus) poſt libertatem nobis gratuito conceſſam fratres nos ſuos appellat. *Annuntiabo* enim (inquit Dauid) *nomen tuum fratribus meis.*

Rom. 10.

* *rationale, vel verbale.*

Dies mala iudicij.

Sua cuiuſque conſcientia, in iudicio accuſatrix.

* Calcaneũ &c. *Non habentur in Græco.*

Humanum genus à puro homine redimi non potuit.

Numer. 20.

Pſal. 21.

bus meis. Itaque qui nos redemit, si eius consideraris naturam, nec frater est, neque homo. Si verò ipsius in nos per gratiam condescensionem expenderis, & fratres nos nominat, & ad humanitatem vsque descendit: qui pro orbe toto, non autem pro se propitiationem dedit. Non enim opus habet propitiatione, sed ipse est propitiando patri placatio. Talis enim nobis pontifex conueniebat, sanctus, innocens, immaculatus, segregatus à peccatoribus, & sublimior cœlis factus: qui non haberet quotidie necessitatem, sicut pontifices illi, priùs pro suis peccatis sacrificia offerre, deinde pro populi ignorantijs. Post hæc dicit: *Et laborauit in æternum & viuet in finem.*) Nam ille qui vera est vita, & virtus, nec vllo vnquam labore ea fatiscit natura, laborauit in hoc seculo, quando fessus ex itinere ad fontem sedebat. *Qui non videbit interitum quando videbit insipientes morientes.*) *Non* enim *dabit sanctum suum* pater *videre corruptionem*, quum ij qui vanam iactant sapientiam moriantur. Si autem vis & de hominibus iustis hæc intelligere, reminiscere Iob dicentis: *Homo natus est labori.* Item Apostoli de se testantis: *Abundantius omnibus illis laboraui.* Et rursus: In laboribus abundantius. Qui igitur in hoc mundo laborauit, hic viuet in finem: Qui verò in delicijs & omni genere vitæ solutioris degit, præ teneritudine ac mollicie purpuram & byssum induit, seque quotidianis epulis lautioribus & splendidis oblectat, laborum pro paranda virtute fugitans, nec sustinuit in hoc seculo vlla lassitudine defatisci, is nec in futuro illo viuet: sed semotius & ex longiore interuallo vitam videbit in camini flamma cruciatus. Qui verò pro virtute innumeris agonibus desudarit, & vt eam assequeretur, multis laboribus tortus nimisquàm est & examinatus, hic inquam est, qui viuet in finem. Quàm multa in afflictione passus est Lazarus pauper? quàm multis laboribus attritus Iob contra aduersarium certando? Qui enim certando delassati fuerint, ait, illic recreabuntur: eo q; Dominus istos ad requiem inuitat, qui labore lassescunt, suntúe onerati. Quomodo † qui benefaciendo insudauerint, non onerati dicent, quum propheta dicat: *Euntes ibant & flebant mittentes semina sua, Venientes autem venient cum exultatione tollentes manipulos suos,* vbere fructu plenos, qui & his rependentur pro portione eorum quę quisque seuerit. Onerati itaque dicuntur, qui quòd in benedictionibus seminarint, & metent cum lætitia sempiterna, quos spiritualium fructuum manipulos sibi reposuerint. Qui igitur per Deum redemptus est, qui se dedit propitiationem pro eo qui redemptus est: is quidem in hoc seculo laborauit, at labore perfunctus viuet in finem. Planè hic non videbit interitum, quum viderit sapientes morientes. Qui angustam & sudoribus plenam viam præ leni & solutiore elegerit: is æternam corruptionem non videbit, nimirum afflictionem illam perpetuò duraturam, die visitationis Dei, quum ad pœnas abripientur qui Dei sermonibus fidem non commodarint, sed post vani cordis sui desideria abierint. Sapientes porrò dicit veteratoria versutiæ & impostura insignes: de quibus Hieremias ait, *Sapiẽtes sunt, vt faciant mala, bene autem facere nescierunt.* Vel certè sapientes dicit discipulos principum huius seculi qui abolentur, *qui dicentes se esse sapientes stulti facti sunt*: quoniam sapientia huius mundi stultitia est apud Deum. Quamobrem quum stultos reddat hæc sapientia, ideò astruit perditurum esse sapientiam sapientium, & reprobaturum prudentiam prudentum. Persuasiones igitur falsi nominis scientiæ qui eas excepe-rint, occasionem suggerunt mortis, quam quidem mortem non videbit redemptus ab eo cui *placuit* vt *per stultitiam prædicationis saluos faciat credentes*, vt inquit Paulus. Deinde ait: *Simul insipiens & stultus peribunt, & relinquent alienis diuitias suas, & sepulchra illorum domus eorum in æternum. Tabernacula eorum in progenie & progenie: vocauerunt nomina sua in terris.* Supra vno nomine generali sapientes appellauit, quos nunc subdiuidens insipientes siue imprudentes & item amentes. Liquet sapientes quidem eos secundum ipsorum opinionem, hoc nomine vsum dixisse, quemadmodum deos nominat non natura, sed eorum consuetudinem secutus qui decepti sunt: atque ita sapientes nunc stultos & insipientes dixit. Non multo sane negotio possis tecum comminisci, quo discerniculo distinguatur ἄφρων *imprudens* siue insipiens, ἀπὸ τοῦ ἀνοητοῦ ab *amente* seu demente, hoc est ἀπὸ τοῦ μαφοῦ à stulto. Imprudens enim siue insipiens dicitur is qui priuatus prudentia minus solers est aut perspicax ad obeunda communis vitæ istius officia. Itaque eos vocat consuetudo prudentes siue sapientes qui incommoda & noxia ab vtilibus in rebus humanæ vitæ discernere nouerint, iuxta id quod est in euangelio dictum. *Quia filij huius seculi prudentiores filijs lucis in generatione sua sunt.* Non enim absolutè prudentiores, sed secundum conuersationem & consuetudinem vitæ huius qua in carne agitur. Hi namque dispensatores aut villici iniquitatis dicuntur, quod prudenter consulant dispensandis suæ ipsorum vitæ commodis. Iuxtà hanc acceptionem, serpentes quoque prudentes sunt siue sapientes, quòd sibi adornent & instruant cauernosas latebras, atque inter pericula modis omnibus vitant capitis plagam. Atqui ἄνους demens siue stultus dicitur, qui his destituitur quorum cognitio mentem hominis præcipuè adornat, vt sunt Dei patris notitia, item Verbi quod in principio erat apud Deum, assumptio, & à sancto Spiritu illuminatio procedens: quam sanè sensatam mentem habent, qui possunt cum Paulo dicere: *Nos* mentem siue *sensum Christi habemus.* Sacri namque eloquij imaluit consuetudo, vt vicissim ac promiscuè his vtatur verbis ἄφρων καὶ ἄνους, vt quum ἄθεον *impium* & qui Deum esse neget, eum dicit ἄφρονα insipientem in illo: *Dixit insipiens in corde suo, non est Deus.* Et contrà, quòd vitæ nocet ἀνόητον, stultum vocat: Quemadmodum Apostolus de ijs qui in concupiscentias incidunt stultas & nociuas. Atque adeò insipiens & stultus ad vnum communem finem, hoc est, perditionem deuergunt. E diuerso possit quis ἄφρονα insipientem eum dicere stultum, vt qui gentiliter viuit: ἄνουν contrà pro insipiente, vt qui Iudaïcè, secundum nudam tantum legis obseruationem, vitam instituit. ἄφρονι namque stulto scilicet dixit Deus (quoniam is Deum esse animo minimè putabat) ἄφρον *stulte, hac nocte animam tuam auferent.* Contra ἄνους insipiens, qui secundum carnem est Israël nominatus, vt ait propheta: *Erat Ephrem sicut columba insipiens: Aegyptum inuocabat, & ad Assyrios ibat.* His planè per suam ipsorum inscientiam elisis simul & confractis, nos alienigenæ diuitias ipsorum hæreditate capimus. Nostra namque sunt mandata, nostri Prophetæ, nostri Patriarchæ, qui à seculo iusti fuerunt, nobis diuitias suas reliquerunt, qui in sua stultitia perierunt. Horum itaque domus nempe insipientis ac stulti, sepulchra sunt in æternum. Quorum enim vita mortuis operibus nimirum omni ex parte peccatis differta est, horum sepulchra sunt habitationes in æternum. Mortuus namque ratione peccati, non in domo sed in sepulchro ob animam mortuam habitat. Domum verò Iacob habitat atque colit neutiquam subdolis moribus decolor sed simplex. De quo scribitur: Erat homo minimè † fucatus ac bonus, habitans domum. Sepulchrum ergo colit qui est omnino iniquus, nec ab operibus mortuis fundamentum pœnitentiæ substernit sibi, sed similis sepulchro dealbato efficitur, quod forinsecus quidem conspicuum apparet: Intrinsecus verò mortuorum ossibus & omni immundicia refertum est. Quamobrem talis loquens non os aperit verbo Dei, sed sepulchrum habet apertum, suum ipsius guttur. Si quis itaque in Christum credens, non actiones exerit, quæ suæ sint consentaneæ fidei, is quòd improbatis opinionibus intenderit, is quòd scripturæ sensum interpolans ac torquens accipit, in petra sibi incidit monumentum. *Tabernacula eorum in generatione & generatione.*) Hoc est, sepulchra, domus illorum sunt in seculum. Deinde declarans de quibus intelligat sepulchris, vt ostendat, quòd de corporibus dicat, quæ propter iniquitatem animæ præmortuæ inhabitant: Addidit ipsis, Tabernacula eorum in generatione & generatione, secundum consuetudinem per quam humana corpora dici solent tabernacula. Hi enim vocauerunt nomina sua in terris. Non enim impij nomen in libro viuentium scribitur, neq; numeratur cum ecclesia primogenitorum qui in cœlo numerantur, sed in terra ipsorum remanent nomina: quoniam hanc perfunctoriam breuique tempore duraturam æstimauerunt vitam præ tabernaculis æternis. Nonne vides eos qui fora & gymnasia in ciuitatibus ædificarunt, muros excitarunt, aquæductus adornarunt: quo pacto eorum nomina hisce sint indita ædificijs

Psal. 15. *Iob 5.* *1. Cor. 15.* *Qui viuet in æternum.* † τῶς οὖν lego πῶς οὐ. *Psal. 125.* *Ierem. 4.* *Rom. 1.* *1. Cor. 1.* *Psal. 47.* *Attendite quo differant ἄφρων καὶ ἀνόητος siue ἄνους.* *1. Cor. 16.* *1. Cor. 2.* *Attendite Scripturæ consuetudinem.* *Psal. 13.* ἐπαγωγὴ. *Luc. 12.* *Osea 7.* *Sepulchrum inhabitans.* † ἁπλαῖος καὶ ἀγαθὸς. *Translatiua γνώμη.* *Nomina in terra manentia.*

ficijs terrenis? Iam verò & sua ipsorum nomina iusserunt equorum armentis, commenti modum quo in longum vitæ suæ tempus sui memoriam nominis prorogarent. Quin & in sepulchris insculpserunt sua ipsorum nomina, monumentis ad propriæ ostentationem magnificentiæ. Hi sunt qui terrena, præsentisque temporis gloriam sapiunt, ac per hominum ora volitare tantum student: atque ista satis esse ad fœlicitatem putant. Quòd si nonnullos videris ob falsi nominis scientiam sibi maximopere placere, seque consensu nefario dedere improbatis dogmatibus, & pro Christianorum nomine, ab vno aliquo qui hæresiarchæ fuerunt, sibi nomenclaturam adsciscere, puta à Marcione aut Valentino, aut ab vno aliquo eorum qui hac tempestate ex ignotis priùs emerserunt tandem: velim noueris hos nomina sua vocasse in terris, vt qui sese addixerint hominibus pestili corruptelæ expositis nihilque resipientibus quàm terrena hæc.

Et *homo quum in honore esset non intellexit, comparatus est iumentis insipientibus, & similis factus est illis. Hæc via illorum scandalum ipsis, postea in ore suo complacebunt.*) Magna res homo, & pretiosum quid vir misericors, ait Salomon. Prorsus homo ex sua naturali constitutione quiddam sortitus est maximi æstimandum. Quid enim eorum quæ in terra conspiciuntur, aliud ad imaginem creatoris factum est? Cuinam alij potestas data est, & imperium super omnia terrestria aquatiliaque & aëria animalia concessum? Paulominus ab Angelis subsedit diminutus propter hanc ad terrenum corpus coünitionem. Sanè hominem fecit ex terra Deus: & ministros suos flammam ignis. Atqui hominibus vis inest, qua creatorem suum & opificem agnoscere possint & intelligere. Insufflauit enim in faciem: hoc est, partem aliquam propriæ gratiæ apposuit homini, vt per hanc sibi impressam similitudinem, eum cui similis est, agnosceret. Attamen in tanto quum esset honore, vt qui ad sui conditoris imaginem esset creatus, honore prælatus cœlo, Soli, & vniuerso stellarum choro: † Quod enim cœlorum dictum * est imago esse Dei altissimi? Quamnam imaginem sui seruat Sol creatoris? Quid luna? Quid tandem reliquæ omnes stellæ? Planè inanimata hæc quidem ac materialia corpora sortita sunt, sanè quam pellucida quidem, at nulla prædita mente, nullæ insunt voluntariæ motiones, non libertas arbitrij illis adest, sed necessitati sibi impositæ seruiunt, per quam semper circa eadem versantur nusquam à præscripta sibi lege euariando. Atqui homo eam qua omnibus his prælatus est, dignitatem honoremúe non intellexit, sed Dei quem sequi debuerat, factus desertor ac refuga creatoris cui conueniebat assimilari, in seruitutem prolapsus est & concidit affectionum carnis. Compatatus est iumentis insipientibus & similis factus est illis: nunc quidem dum perinde ac equus vsque ad insaniam deperit fœminas, vxori adhinniens proximi, nunc rursus quasi lupus rapax, ex insidijs dum appetit aliena, nonnunquàm vulpis malitiosæ astutiæ assimilatur per dolum aduersus fratrem concinnatum. Fuit reuera exuperans quædam magnitudo amentiæ istius & pecuniæ absurditatis à ratione prorsus abhorrentis, quòd ne senserit quidem initio suæ creationis, ad imaginem sui conditoris factum se esse, & neque cogitarit quot quantaque in sui vnius gratiam dispensata sint mysteria. Et si quidem horum contemplatione sustinuisset suam ipsius agnoscere dignitatem. Atqui horum adeò immemor omnium fuit, vt spoliatus imagine cœlestis, sibi imaginem hominis induerit terreni. Neu tandem is continenter hæreret peccato, ipsius redimendi causa, *Verbum caro factum est, & habitauit in nobis*, seque vsque adeò humiliauit, vt *factus* sit *obediens vsque ad mortem, mortem autem crucis.* Quòd si primæ illius tuæ generationis es immemor, ex depenso tui redimendi gratia pretio, qualemcunque tuæ dignitatis arripe notitiam. Quanti id sit pretij, quo permutatus es videto, tuamque adeò agnosce dignitatem. Pretio sanè haudquaquàm aspernabili emptus es. Noli proinde seruire peccato, tuam potiùs intellige dignitatem, vt ne assimileris iumentis insipientibus. *Hæc via eorum, scandalum ipsis.*) Qui nostra omnia moderatur ac dispensat Deus nobis per malitiæ viam incedentibus occurrit offendicula obijciens quæ nos à peccato remorentur & abarceant, vt à vita pecunia & rationis experte auocati, posteà in ore nostro complaceamus. Id sanè fiet, quum corde crediderimus ad iustitiam, ore item confessi fuerimus ad salutem. Persecutor erat Paulus, depopulabatur ac vastabat Christi ecclesiam, prono ad explendam iniquitatem cursu vires exerebat. Posteà in ore suo complacuit, dum per Synagogas annuntiaret, quoniam hic est Christus. * *Sicut oues in inferno positi sunt, mors depascet eos.* Bestijs & iumentis insipientibus comparatos, velut oues intellectu simul & viribus ad se defendendum carentes, rapiens inimicus in suam ipsius munitionem adduxit, ac morti depascendos tradidit. Pauit hominem enim mors ab Adam vsque ad Mosis politicam administrationem, donec verus pastor venit qui animam suam pro ouibus posuit, atque adeò eas secum excitatas & ex inferni carcere eductas diluculo suæ resurrectionis tradidit iustis, hoc est, sanctis Angelis, eas vt pascerent & refouerent. *Et dominabuntur eorum recti in matutino.*) Cuilibet enim fidelium est Angelus assistens & adiunctus, patrem qui est in cœlo, videre dignus. Hi namque, videlicet recti, dominabuntur eis qui sunt ex † amarissima liberati seruitute, & dominabuntur in matutino constitutis, id est ad lucis † exortum subtergressis. Quàm scitè & solerter prætexta sit horum series verborum velim vt consideres. *Homo cùm in honore esset, non intellexit: comparatus est iumentis insipientibus.* Qui ex sua ipsius primogenia conditione rem obtinuit maximi æstimandam, per peccatum in ipso habitans non sentit aut agnoscit seipsum: is comparatus est iumentis. Dein idem quòd à verbo Dei abalienarit se, degenerauit in brutum expers rationis, quem perinde ac erraticam ouem sine pastore abripuit inimicus & in inferni coniecit carcerem, mortique tradidit depascendum. Hac sanè gratia illinc exemptus propheta & ab maligno pastore liberatus dicit: Dominus pascit me, non amplius mors sed vita, non item ruina sed resurrectio, non etiam mendacium sed veritas. *Et auxilium eorum veterascet in inferno.*) Aut sanè dicit hoc de morte, vt quæ cum sua omni auxiliari copia non potuerit eos sustinere, quos pascebat, propter eum qui imperium habens mortis ipsam demoliebatur ac dissoluebat. Et quidem horum morti addictorum auxilium omne tam vetustate accisum erat, quàm attritum infirmitate. Iam tunc deprehendetur & colliquescet auxilium hominum, qui cum mentem habeant suo merito seductam ac delusam, ob diuitias, gloriam, aut quempiam potentatum tantopere sibi placent & insolescunt. In inferno veterascet, nimirum deprehensa eorum imbecillitate. Aut fortè iustorum auxilium quos redemit Dominus, ad infernum vsque protendetur. Nondum enim acceperant promissiones, quòd Deus de nobis melius aliquid prouidisset: vt ne sine nobis consummarentur, pollicitationibus priùs acceptis. *Veruntamen Deus redimet animam meam de manu inferi cum acceperit me.*) Palàm vaticinatur Christi ad infernum descensionem, qui vna cum alijs prophetæ ipsius animam sit liberaturus, vt ibi nequaquam remaneat. *Ne timueris quum diues factus fuerit homo, vel cum multiplicata fuerit gloria domus eius.*) Necessaria est & ista prædicatio ijs qui orbem inhabitant, terrigenisque & filijs hominum, diuitibus simul & pauperibus: Ne timueris cum diues factus fuerit homo. Si quando videris, inquit, iniustum quidem opulescentem; iustum verò pauperescentem, nihil id tibi terroris incutiat, neu animo consternêre quasi tandem nusquam sit prouidentia Dei quæ interuisat nostra & exploret: subdubitâs nuncubi fortè diuina illa rerum conditarum ac prouida inspectio haud dum adusque terræ confinia pertingat, adeò vt nostra contempletur. Si enim vlla esset prouidentia, profectò cuilibet propria traderet, vt iusti & ij qui diuitijs vti sciunt opibus affluerent: in paupertatem vero venirent improbi, vt ne ipsis opulentia suppeteret, instrumentum suæ improbitatis exercendæ accommodum. Iam quando non pauci gentilium ac terrigenum, qui talia sapiunt, & ob inæqualitatem apparentem diuisionis rerum quæ in vita versantur, sine prouidentia mundum esse arbitrantur: hos compellat hic sermo, sistens ac mitigans illorum ineruditam cõmotionem, quos ipso statim initio inuitarat ad suæ auscultationem doctrinæ. An fortè ad solam pauperis personam se conuertens ait: Noli timere quando diues factus fuerit homo. Hi

Attende quàm eximia, quamque excellens res sit homo, sed si se hominem agnoscat.

† *Hiulca est sententia hac, & his expleri potest:* * ne sic quidem sibi prærogatam dignitatem intellexit homo.

Vt mox sequatur: Quod enim ἐκ ὧν ἔιρηται.

Ioan. 1. Philip. 2.

Rom. 10. Act. 9.

* *Hæc desiderantur in Græco exemplari.*

Suus cuique est Angelus.

† ἐκ τῆς πικροτάτης δουλείας ἀναπλήν. † φωτὸς ὑπελθόντων.

ὴ μήποτε.

Heb. 11. 5.

enim maximè consolatione indigent, vt ne vereantur se eminentiores. Nulla enim, inquit, vtilitas est diuiti morienti quum is non queat secum auferre diuitias, qui hoc tantum ex illarum possessione lucratur, quòd anima ipsius in vita hac ab adulatoribus prædicatur beata. Mox vt illi moriendum fuerit, non hanc omnem opulentiam sumet, ait. Vix vestem sumet, quæ pudenda tegat. Idque fiet, si seruis placuerit, qui illum ad sepeliendum obtegunt & componunt. Abunde illi satisfiet, si parum terræ sortiatur, si tamen per eos licebit qui funus curant: qui hanc illi non tam charitate quàm verecundia quadam communis naturæ permoti tribuent: nec ipsi gratificantes, sed humanitatem verentes. Ne esto circa præsentia hæc pusillo aut deiectiore animo, quin potiùs vitam illam mihi opperitor beatam prorsus, nec vllo fine claudendam. Videbis enim tunc demum quemadmodum bona de causa iusto paupertas, ignobilitas, ablatio delitiarum obueniant. Neque super ijs quæ bona nunc putantur animo turberis, quasi non ordine recteque diuisa. Audies enim quomodo diuiti dicetur: *Recepisti bona in vita tua*: & pauperi similiter. *Quoniam accepisti mala in vita tua.* Quarè consentaneum rationi est, vt hic quidem consolatione perfruatur: ille verò intabescat dolore. *Confitebitur tibi quum benefeceris ei.*) De terreno loquitur homine, & eo qui tantùm bona esse existimat quæ primas obtinent in dignitate in hac vita, diuitias, sanitatem, potentiam. De hoc dicit quoniam confitetur Deo, quum beneficio quopiam affectus fuerit: is contrà quapiam pressus calamitate, omne genus blasphemiæ in Deum effundit. Propheta relicto paupere Deum compellat iam & alloquitur, accusans abusum diuitiarum, & quòd diues in opulentia sua tantum Deo gratias agit, si qua interim inamœna ac parum læta ingruerint, non iam idem perseuerat. Tale enim est illud quod à diabolo obijcitur, aduersum Iob, quia neutiquam gratis coleret Deum, sed pietatis mercedem diuitias haberet, & reliqua. Idcirco vt viri virtutem Deus ostenderet, eum omnibus quæ possederat spoliauit, vt ipsius hominis erga Deum gratitudo in omnibus clarior appareret. *Introibis vsque in progenies patrum ipsius.*) Existimo hoc eum dicere de peccatore, quòd hunc Deus eatenus nouit, quia & is patrum consuetudini permissus est & traditus, propria vero sapiendi virtute nihil plus possidet, neu quicquam addit sibijpsi ad veritatis agnitionem. Tantum igitur aderit tibi Deus, inquit, & tantus inest illi de te intellectus, quantus fuit in generatione patrum ipsius. Hic planè mentis vacuitatem & socordiam ingentem indicat diuitis illius, affectumque prorsus ad terrena propendentem, & ad carnis consectandas illecebras exprimit amorem eius qui inter diuitias ac delicias volutatur, & proinde mentem habet curis temporariæ istius vitæ † præfocatam. Idcirco vsque *in æternum non videbit lumen.*) Qui enim à cæcis se duci permiserunt magistris, sese lucis vsu priuauerunt. Habet item hic locus talem quendam sensum: Introibis vsque in progeniem patrum ipsius: hoc est, non solùm eos, qui in mala vitæ conuersatione, & paternis quidē dogmatis, alienis tamen à pietate, deprehendentur, vindicabis: sed & autores prauorum dogmatum inquires. Et hoc est quod dicit: Introibis vsque in progenies patrum ipsius. Non enim solùm is qui prauas de Deo opiniones habet, reus est, imò potiùs is qui cæteris ad perditionem præiuit viam. Eiusmodi enim qui malitiam hanc à progenitoribus succedaneam exceperunt, eam pertinaciùs tuentur ac si ineluibilem, quod diutina sit corroborata consuetudine. Vsque in æternum non videbit lumen. Mittuntur enim ad tenebras exteriores, vbi erit fletus & stridor dentium. Quod & iusto Dei iudicio sustinebunt, propterea quod lucem in hac vita malitiæ dediti odio habuerunt. *Homo in honore existens non intellexit, comparatus est iumentis insipientibus, & similis factus est illis.*) Vox apprimè miserabilis. Homo paulò minùs diminutus ab Angelis: De quo item Salomon ait: Magna res homo & valdè pretiosa, vir misericors. Is demum quod propriam dignitatem, nullo sensu percepit, sed obscenæ carnis affectibus se substrauit, comparatus est iumentis insipientibus, & similis factus est illis.

Luc. 16.

Παράδειγμα memorabile.

† Μεταφορὰ.

Attendite hæc Lutherani.

In Psalmum quinquagesimumnonum.

In finem pro ijs qui mutabuntur, in tituli inscriptione, *Ipsi Dauid, in Doctrinam quum succendit Mesopotamiam Syriæ & Soba, & conuertit Ioab, & percussit Edom in valle Salinarum duodecim millia.*

Hæc epigraphe non extat in exemplo Græco.

Deus repulisti nos & destruxisti.

EGo fratres quum vestram ad audiendum alacritatem intueor, meamque ipsius vim ad dicendum expendo exilem & infirmam: subit animum similitudo pusionis cuiuspiam qui per ætatulam aliquousque promouerit, nondum tamen ablactatus is est, sed matris papillam diuexat turbulenter ac distrahit per ægrotationem priùs resiccatam: cui mater etiamsi sciat se exsiccatos habere lactis fontes, distracta tamen & manibus puerilibus vellicata vbera qualiacunque præbet: non vt infantem nutriat, potiùs vt puerilem eiulatum sedet: Itaque etsi per diutinam hanc ac multiuariam corpusculi ægrotationem nostræ inaruerint viriculæ, expromptæ nihilominus sunt ac vobis expositæ, non quidem vt digno vos aut precij vllius edulio lautiore refoueāt, veriùs vt vestris erga me votis quadantenus satisfiat. Huic enim eximiæ charitati vestræ factum satis putauero, si vestrum in me desiderium dabitur vel voce sola mitigare posse. Erudiatur igitur ecclesia Dei, discatque quòd paulò antè dicebamus: Da nobis auxilium ex tribulatione, quia vana salus hominis. Forsan ista psalmi sententia omnem valetudinis excusationem mihi tollit: siquidem tribulatio diuini auxilij conciliatrix est & pararia, non item debilitatis occasio. † Quod autem ad hunc attinet psalmum. Qui sanè ob peccata repulsi sunt, dein ijdem rursus admissi ac recepti, his tempestiuum sit, vt dicant: *Deus repulisti nos, & destruxisti nos, iratus es, & misertus es nobis.* Magis autem postquàm ordine incidimus in psalmi sententiam & intellectum: age, expositionem illius mediocriter attingamus. Historia præsentis psalmi ad verbum secundum inscriptionem nusquam ad hoc vsque tempus inuenitur in historijs scripturæ diuinitùs inspiratæ posita. Nam in libro † Regum secundo aliqua ferè huic similia & æquipollentia diligenter inquirentibus inuenientur, in quo scribitur: *Et percussit Dauid † Adadezer filium * Roob regem Soba, quando profectus est vt* manum suam siue potestatem extenderet *super fluuium Euphraten.* Et præoccupauit Dauid ipsius mille currus, & septem millia equitum, & viginti millia virorum peditum, & disperdidit omnes currus, & reliquit ex eius centum currus. Et paulò pòst dicit *Et regnauit Dauid super Israël, & erat faciens iudicium & iustitiam, & Ioab filius Saruiæ super exercitum erat.* Et paulò pòst ait: *a* Miserunt filij Ammon, & stipendio cōduxerunt Syrū Rhoam, & Syrum * Soba, viginti millia virorum, & nouit Ioab factum hoc esse aduersus se & paratum prælium à fronte, & à tergo, & elegit ex omnibus filijs Israël, & duxit exercitum aduersus Syrum, & viderunt serui Adadezer, quòd dilaberentur & caderent à facie Israël, & vltrò ad Israël transfugerunt, eisque seruierunt. Vtique deprehendimus psalmi inscriptionem astipulari & concinere huius historiæ progressioni, præterquam quòd istius inscriptionis in columna incisæ & descriptæ tempus quo Dauid ob illustria & præclarè gesta facinora bellorum seipso clarior euaserat ac splendidior. Non itaque indignum quæstione videtur, qua ratione à luctu & lamentis ordiatur psalmum, quum conuenisset præsultanti ac prægestienti animo esse ob res præclarè gestas. At enim celebrantium festiuitatem aliæ sunt voces, aliæ contrà in mœrore constitutorum. Sanè Epinicia, odæ videlicet pro parta victoria concinnatæ argumentum sunt popularis ac publicæ celebritatis, non militibus solum, sed colonis & mercatoribus ac manuarijs opificibus, & demum omnibus qui sunt bonorum pacis participes. Quomodo igitur, inquit, Deus repulisti nos ac destruxisti nos? Atqui susceperat illos data iam victoria. Quomodo autem destruxit, quos tanto successu rerum auxit, tradens eis & arma & currus & equos & subditos, & regionem tributariam ac vectigalem, Arabiam omnem, Phœnicen, Mesopotamiam? Dignum profectò scire hoc, ne aliquam verba ingratitudi-

† Βασιλειῶν Regnorum.

† Α'δραζὰρ corruptè, vt ferè solent Græci, pro Adadezer Cap. 8. lib. 2. Regum. & * Rehob ραάφ, LXX * Pro Syrum συρίαν vtroque loco.

a 2. Reg. 10.

Quæstio.

2.Reg.8. titudinem habeant. Qui enim priùs Adadezer regem Soba euertit, cepitque mille currus & septem millia equitum ac viginti millia peditum: rursusque regem Syriæ suppetias ferentem in seruitutem redegit, ac tributarium constituit: 2.Reg.10. & vno temporis momento viginti millia ipsius exercitus interfecit, & tertia victoria filios Ammon, qui prope ciuitatis portam bellum instituerant per Ioab militiæ principem strauit, qui in duas partes exercitu diducto hos à fronte, illos à tergo adortus, mancipauit seruituti ac subegit: quo is pacto inter tot taliaque illustria belli facinora, verba promit tristitiæ ac mœroris vsque adeò plena, dicens: *Deus repulisti nos, & destruxisti nos, iratus es, & misertus es nobis?* Sed tempus tituli huius erat in rebus bene gestis. Vis autem scriptorum in finem habet relationem: finem autem dicit id quod in consummatione seculorum euenturum est. Quapropter & ijs qui immutabuntur psalmum inscriptum esse dicit. Liceat autē de omni omnino humano genere id intelligere, eo quòd ad omnes perueniat huius psalmi vtilitas, qui & mutati & mutandi iure dici possunt, quū non eundem corporis habitū seruent, nec in eadem animi sententia seu proposito semper eodem viuant, sed corpore quidē secundum ætatis varietatem mutati, mente item alijs alijsq; propositis iuxta rerum contingentiū multiuariam alterationem immutantur, & alij sumus pueri, alij ephebi, siue puberes, & alij quū in virilē euasimus ætatē, & vbi cōsenuimus omnino immutamur. Et alij quidē in lætiore rerū statu, alij itē ex alijs efficimur vsi asperiore tēporū euentu. Alij dū ægrotamus, & alij dū valemus. Alij in nuptijs, alij in luctu constituti. Vel quia nō pro mutatis sed mutandis psalmus hic dictus est, atq; ita vox eiusmodi prophetiæ significationem habet: propterea quòd quum inclinet in tēpus futurū, conuenientius est vt immutādos eos intelligamus, qui humanæ vanitatis cōsuetudine relicta, iuxta exactam disciplinam euangelicę regulæ fuerāt vitam suam moderaturi. Non itaque Iudæis psalmus est scriptus, sed nobis immutandis, qui cultum plurium deorum in pietatē, ac idolorum superstitionem in eius qui nos fecit, agnitionem mutauimus. Item pro voluptate inconcessa & illegitima legitimam eligimus temperantiam, pro tibiarum mani modulatione ac tripudijs & ebrietate, psalmum, ieiunium, & orationem susc epimus. Nobis ergo qui psalmum hunc fuisse scriptum dixerit, non aberrauerit à scopo veritatis. Ideo nostra sunt diuina hæc oracula, & in ecclesia Dei tanquam dona diuinitus emissa, in vnoquoque conuentu releguntur, perinde ac animabus alendis à Spiritu sancto administrata quædam alimonia. Quin & psalmus hic inscriptus est, vt in columna scribatur, hoc est, vt ne otiosus sis & supinus illius auditor, neque ad eum modum quo ea quæ corruptibili materiæ inscribuntur, celerem accipiunt lituram & interlinuntur facilè: ita illum menti tuæ breui memoria insculpas, & posteà confundi aboleriq́ue sinas, sed animæ tuæ tanquàm columnæ insculptum, hoc est, immotum ac fixum per omne tempus memoriæ tuæ inditum habeas. Si verò nos Iudæus ex his scriptis vt alienos excluserit, ex ijsdem item & nos ipsum refellemus, declarantes vocationem Iudæorum ac gentilium miscellaneam esse & promiscuam, quæ & distantia congregat, & quæ longè sunt conuocat, multos denique vnum per fidem quæ in Psal.107. Christum facit. *Meus est*, inquit, *Galaad, & meus est Manasses & Psal.59. Ephraim*, & Iudam assumpsit, quibus accensuit & Moab. Quin & interminatus ascensurum se esse vsq; in Idumæam. Denique simul omnium subiectionem futuramq́ue obedientiam annuntiat, dicens: *Mihi alienigenæ subditi sunt.* Deus igitur repulisti nos. Eos namque qui se procul abs te secundum peccatorum portionem, faciunt, repulisti: nostræ inquitatis † magnitudinem destruxisti per imbecillitatem nobis benefaciens. Iratus es, quoniam natura filij iræ eramus, spe ac Deo in hoc mundo penitus carentes. Misertus es nobis, quando vnigenitum tuum pro peccatis nostris propitiationem proposuisti, vt per eius sanguinem redemptionem inueniamus. Nos autem tua beneficia minimè cognouissemus, nisi vino compunctionis nos potasses. *Vinum* appellat verbum, quo cor obduratum ad facultatem sentiendi ducitur. *Dedisti metuentibus te significationem, vt fugiant à facie arcus.* Moses enim Israēlitarum postes ouillo sanguine obsignauit: tu autem nobis significationem, ipsum agni immaculati proque peccato mundi immolati sanguinem, dedisti. Et Ezechiel in frontibus facierum datum esse signum, dicit: *Ezech.6.* Ambulate, inquit, post ipsum, & percutite, ne parcite, neque miseremini? Seniorem & iuuenem, & infantem, & virginē, & mulieres ad internecionem vsque interficite. Ad omnes autem in quibus est signum, non appropinquate. *Deus locutus est in sancto suo, lætabor & partibor Sicimam.*) Sicima præcipuū est prædium, quod Iacob dedit filio Ioseph, typum gerit veteris illius testamenti, quod soli Israēl visum est dari. Eximium itaque & insigne illud testamentum, & hæreditatem populi hanc in diuisionem deducam, & communem faciam reliquis. Diuiso enim testamento in omnes, & eius cōmuni vtilitate in cunctos homines beneficio affectos à Deo publicata, tunc conualles tabernaculorum metietur: hoc est, orbis vniuersus quasi sortibus quibusdam habitationibus per loca singula diuidetur. Tunc demum distantia coniunget autor ille pacis, siue quæ in terra, siue quæ in cœlo, & intermedio pariete macerie collisa & diffracta ex duobus vnū constituet. *Meus est Galaad, & meus est Manasses.*) Nepos est Manassæ Galaad, vt planè ostendat patriarcharum seriem ex Deo prouenientem, ex quibus Christus secundum humanitatē descendit. *Et Ephraim susceptio capitis mei, Iuda rex meus.*) Absciſſas connectit per concordiam partes. *Moab lebes spei meæ.*) Aut lebetem lauacri ait vnus aliquis interpretum, aut lebetem securitatis, hoc est reiectitius homo, cui interdictū sit intentatis minis vt ne ingrediatur in ecclesiam Domini. Non intrabit enim Moabites & Ammonites vsq; in tertiam & ad decimam vsque generationem, & demum in tempus perpetuum. Nihilominus quoniam baptisma remissionem habet peccatorum, & ad securitatem conciliat debitores, redemptionem quæ est per baptismum & conciliationem cū Deo significans, dicit: Moab lebes est lauacri, vel lebes securitatis. Omnes enim alienigenæ iugo Christi colla subdiderunt ad legis Christianæ obedientiam. Idcirco in Idumæam vsque extendet calceamentum. Diuinitatis autem calceamentum est caro Deum ferens, per quam descendit ad homines. Ob hanc itaque spem propheta beatum prędicans tempus aduentus dominici ait: *Quis deducet me in ciuitatem munitionis?*) Ecclesiam fortè significat, ciuitatē quidem, propterea quòd ciuitas collectio populi est per legum legitimā obseruationem cohabitantis: munitionis verò, ob fidei cōplexum ipsos cōmunientis. Quare vnus quidam interpretū hanc sententiæ particulam significantissimè reddidit: In † ciuitatem vndiquaq; munitam. Sanè quis det, vt hoc eximium & singulare contempler spectaculum, Deum nempe inter homines populariter congredientē? Est enim id quod & idem dixit Dominus: *Multi prophetæ & iusti desiderauerunt videre quæ vos videtis: & non viderunt.* DA *nobis auxilium è tribulatione.*) Ne à qualicunque robore nostro aut fortitudine quęramus auxilium, non à corporis habitudine prospera. A nulla, inquam, re, quæ quamlibet apud homines præstans sit & eximia, dignum est vt ab ea depoſcas tibi impartiri veluti redemptionem. Non in exuperantia pecuniarum collocanda tibi spes est, non in mole robusti corporis aut sublimitate gloriæ sita est victoriæ obtinendæ spes: sed per immodicam tribulationem Dominus ipsum exquirentibus gratuitum largitur auxilium. Talis erat & Paulus dum miro quodam modo in tribulationibus gloriaretur, sibiq; magnopere placeret vel afflicto. Quare meritò dicebat: *Quando infirmor, tunc potens sum.* Da igitur nobis auxilium è tribulatione, quoniam *tribulatio patientiam operatur, patientia probationem: probatio spem: spes autem non confundit.* Vides quò te tribulatio tandem deducat? Ad spem quæ non confundit. Ægrotas? gaude: quoniam *quem diligit Deus castigat*: Pauper es? lætare: quoniam Lazari bona te excipient. Ob Christi nomen quapiam afficeris ignominia? beatus es: quoniam id tibi inustum dedecoris in Angeli gloriam mutabitur. Itaque fratres, nosmet tentationis tempore hac vna fiducia confirmemus, vt ne ad euanidas hominum spes confugiamus, neque inde auxilia nobis venemur, sed in lachrymis, & suspirijs, & sedula oratione, ac vigilijs acribus & intentis vota precesque effundamus. Is enim auxilium è tribulatione suscipit, qui despecto humano auxilio, eius tantum qui nos saluos reddere potest, spe firma munitur, in Christo Iesu Domino nostro, cui gloria & imperium in æterna sæcula, Amen.

Solutio.

In titulum.

Ibid.

† συσίματα τῆς πονηρίας.

Vinum compunctionis, Verbum Dei.

Galaad. Manasses.

Moab Lebes.

In Idumæam extendam calceamentū.

† εἰς πόλιν περιοχῆς.

Matth.13.

2.Cor.12. Rom.5. Tribulationis bona.

Heb.12.

Νόμιμα.

In Psalmum sexagesimum primum.

In finem, pro Idithum, Psalmus Dauid.

Nonne Deo subiecta est anima mea?

DVos esse omninò psalmos nouimus, inscriptionem pro Idithum habentes: tricesimum octauum, & hunc qui est in manibus, & quidem istius conscriptionis autorem putamus esse Dauid. Ipsi verò consecratam ad ipsius vsum, ad temperandos animæ affectus regendosque, & ad melicum ac suauè sonantem coram populo concentum, per quē ipse quoque Deus glorificabatur, & eorum mores qui modulatam hanc & concordem harmoniam audiebant, emendabantur. Erat autem Idithum sacrorum psalmorum cantor, vt historia Paralipomenon nobis testatur, *dicens: Et cum ipsis Hæman & Idithum, tubæque & cymbala ad resonandum, & organa canticorum Dei. Et paulò pòst ait: Et principes exercitus constituerunt exercitus ad opera, filios Asaph, & Hæman, & Idithum circuncisso verborum compendio personantes, cum cymbalis, & organis, & tympanis. De patientia igitur vterque psalmus plurimùm pertractat & edisserit, per quam animæ iracundia percitæ perturbatio contrahit se ac reprimit. Porrò eliminata omni superbia, rite quis virtutem humilitatis assequetur. Impossibile enim sit eum qui non sibi persuasit se omnium opera indigere omniumque esse se nouissimum, posse aliquando aut dum incessitur quopiam conuitio, peruincere iram, aut per longanimem patientiam euincere tentationes in afflictione positum. Qui enim ad summum vsq; peruasit veræ humilitatis, dum maledicitur, per hoc quòd priùs sibi probè conscius fuit propriæ vilitatis, non iam animo commouebitur, probrosis verbis ignominiæ lacessitus. Quin potiùs si audierit paupertatem sibi probro dari, is pauperem se mox agnoscet, omniumque se esse indigum, imò Domino suppeditante inopem esse quotidiani viatici. Si ignobilem dici se perceperit & ex obscuræ familiæ viro prognatum, iam anteuertit cordi vt persuaderet suo se ex luto genitum. Ob id illic quidem * Psalmo 38. quem supra similem ferè habere dixi ait: *Dixi, custodiam vias meas*, & enarrat factiosam peccatoris aduersum se conspirationem atque instantiam ac propriam in tolerando constantiam. Ait enim: *Dum consisteret peccator aduersum me, obmutui & surdus factus sum, & humiliatus sum, & silui à bonis.* Deinde in processu ait: *Veruntamen vniuersa vanitas omnis homo viuens.* Deinde, *Thesaurizat & ignorat cui congregabit ea.* In præsente autem psalmo interrogatiue, ac si enim opponens animæ suæ secum loquitur & edisserit, idque liquet ex priùs mihi dictorum serie. Ne enim superbiæ carnis se substernens anima ad varios iræ ac mœroris impetus irritetur: cur, inquit, prauorum affectuum animam facio seruam, quum ipsi à suo creatore Deo concreditus est principatus, quo regere debeat ac moderari corpus affectionesque corporis omnes? Hi igitur affectus animi imperio veniùt coërcendi, sed & Deo seruiendum est. Atqui impossibile sit animam à peccato simul & à Deo regi. Conuenit potius, vt ipsa malitiæ quidem dominetur, Domino autem vniuersorum se subijciat. Idcirco inuectus in eum qui tentationum intemperiem inducit, multamque aduersus eum promouet & excit malorum turbam, studiumque omne suum in hoc condicit, vt spiritum de gradu & constantia deijciens miseræ addicat seruituti, ipsumque substernat carni, & quasi qui conatum maligni frustra excogitatum aduersus se coarguat, hæc tandem ait: Quid me seruire cogis ijs quibus fas non est? Mihi Dominus est quem verum noui regem. *Nónne Deo subiecta erit anima mea? Ab ipso enim salutare meum.*) Causam dicit cur subigi Domino contendat: quoniam ex Deo salutare est. Proprium autem conditoris est, eorum quæ fecit curam gerere vti seruentur. Vel ab ipso salutare est. Quoniam propheticè præuidens futuram esse Dominicæ incarnationis gratiam, hoc dicit, quòd Deo seruire & ipsum amare oporteat, qui tantum beneficium in genus humanum prior contulerit, vt proprio non pepercerit filio, sed pro omnibus illum tradiderit. Salutare enim mos est scripturæ nominare Christum Dei, sicut & alibi Simeon ait: *Nunc dimittis seruum tuum Domine, quia viderunt oculi mei salutare tuum.* Subdamur itaque Deo, quoniam ex ipso salutare. Quid autem sit salutare, declarat. Non est nuda quædam aut leuis actio vnam aliquam nobis suppeditans gratiam, qua ab infirmitate liberemur ac temperatam corporis habitudinem indipiscamur. Cæterum quid est salutare? *Ipse etenim Deus meus, & Saluator meus, susceptor meus, non mouebor amplius.*) Deus noster est, ex Deo filius, idem & Saluator humani generis est nostram corroborans debilitatem, ac nostram corrigens per multimodas tentationum salebras inolitam animis fluctuationem. *Non mouebor amplius*, inquit. Fluctuationem sui confitetur animi, humanum morem secutus per dictionem, Ampliùs. Impossibile namque est in hominis anima aliquam à tentationum flatibus non excitari commotionem. Sanè quidem ait: Tantisper dum exigui sunt momenti & eadem in pauco numero quæ admittimus peccata, leniter ac sensim aliquousque mouemur, perinde assolent tenellæ dum plantæ hac illac motitari, susurro impulsæ auræ leniter ac placidè aspirantis. Mox vbi plura accesserint grauioraque peccata: iuxta proportionem coalescentis peccati intendi solet & animæ agitatio. Et hi quidem amplius, il'i autem tanta adeò vehementia, vt velut ab radice euersi auellantur, quum spirituales illæ nequitiæ acriore impetu quàm vllus eualeat turbo, velut radices reuulserint ab anima atque abruperint, quibus ipsa per fidem erga Deum subnixa est. Ait ergo: Ego vt homo commotus sum, ampliùs autem non commouebor, quoniam dextra manu Saluatoris firmabor. *Quousque irruitis in hominem, interficitis vniuersi vos tanquam parieti inclinato & maceriæ depulsæ?*) Rursus cum malignis diaboli ministris dimicat hic sermo, accusatque ex ipsis procedentium insidiarum magnitudinem: quoniam homo quidem animal est debile, vos autem irruitis. Nec contenti prima irruptione, secundam ac tertiam inuehitis, donec sic animam prolapsi subuertatis, vt assimilis sit parieti inclinato & maceriæ depulsæ. Paries † enim tantisper dum rectitudinem conseruat sui status & posituræ, solidus stat ac firmus: mox vbi in alterutram inclinat partem, prorsus necesse sit, dissolutus vt concidat. Et quidem pondera vnita quæ sint & agglutinata post inclinationem eriguntur: verùm quæ ex pluribus contexuntur & coa'escunt particulis, vbi in vnam aliquam partem se reclinarint non iam admittunt correctionem. Declarat igitur, quòd homo naturæ cum sit compositæ, siueritque idem se reclinari à peccato, prorsus necesse sit vt ea soluatur natura, quò ab eodem artifice, qui illam initiò exædificarat, restaurata, securitatem, nec vllo vnquàm fini intercipiendam, reciperet, quæ nec vllis hostium pateret insidijs prolicientium ad secundam ruinam. *Dei* enim *agricultura*, inquit Apostolus, *Dei ædificatio estis.* Ædificationem hanc conquassauit inimicus: creator verò noster fracturas ipsius reparauit. Atque ita necessaria quidem est ruina propter peccatum: at eximiæ est prærogatiuæ resurrectio propter immortalitatem. *Veruntamen pretium meum cogitauerunt repellere, cucurri in siti, ore suo benedicebant, & corde suo maledicebant.*) Pretium hominis sanguis Christi est. Pretio, inquit, empti estis, nolite fieri serui hominum. Hoc itaque pretium cogitauerunt inutile nobis reddere, qui semel liberatos in seruitutem rursus nos admoliuntur retrahere maligniſſimi milites diaboli. *Cucurri in siti.*) Peruicacem & intentam vim dæmonum nos ex insidijs appetentium dicit, impressionem suo excursu aduersum nos facientium, quòd nostram cupientissimè sitiant deperditionem. *Ore suo benedicebant, & corde suo maledicebant.* Multi namque sunt qui pro bonis prauas comprobant actiones, & vitia virtutibus vicinis honestare contendunt. Nam scurrilia loquentem, vrbanum ac lepidum: turpiloquum verò politicum: amarulentum & iracundum, neutiquàm contemnendum prædicant: parcum verò ac minimè liberalem, vt sobrium dispensatorem commendant: prodigum quoque vt liberalem: libidinosum & lasciuum, vt voluptarium & animi solutioris virum. Vtque semel omnia, vitium omne palliant adumbrata nomenclatura è vicino subiectæ virtuti. Tales sanè

A

B

C

D

E

F

Salutare Dei Christus. Luc. 2.

Δόγμα.

* *Principio c. 17. primi Paralipom. apud* LXX. *leges:* καὶ ἔχησε Δαὶδ ὁ βασιλεὺς καὶ οἱ ἄρχοντες τῆς δυνάμεως.

Scopus Psalmi huius.

Psal. 38.

Ibid.

Ibid.

Ibid.

† τοῖχος *lego non* τεῖχος. *Metaphoram prophetæ inducta exprimit.*

Ore benedicentes, corde maledicentes.

1. Cor. 3.

sanè ore quidem benedicunt, corde autem maledicunt ac deuouent. In verborum namque benedictione omnem execrationem vitæ suæ inducunt, ac reos æternæ damnationi, ob ea quæ approbant, sese constituunt. Rursus autem Propheta animam alloquitur, obedientiam quam Deo debeat, epitasi adaugens. *Veruntamen*, inquit, *Deo subiecta esto anima mea, quoniam ab ipso patientia mea.*) Magnitudinem tentationum ostendit, & illud Apostoli dicit: *Fidelis est Deus qui non sinet nos tentari supra id quod* possumus sustinere. Ab ipso enim patientia mea, in Deo salutare meum & gloria mea, Deus auxilij mei, & spes mea in Deo est. Beatus qui non intemperanter exultat aut gloriatur ob vllam rerum vitæ istius quamlibet excellentiam, sed Deum sibi præstituens suam ipsius gloriam, in Christo prægestit & exultat, qui secundum Apostolum dicere potest, *mihi absit gloriari, nisi in cruce Christi.* Nunc autem multi ob dotes aliquot corporis popularem gloriam venantur, vt qui circa gymnicos agonas se exercuerunt, aut vt semel in summo vegetæ ætatis incremento constiterunt. Nec rursus pauci bellicam fortitudinem decernunt esse virtutem, suorumque contribulum cædem eximiæ virtutis habent loco. Quæ enim præmia ac trophæa in bellis operæ grauiter nauatæ ab imperatore & ciuitatibus eriguntur, ea pro magnitudine cædis conficiuntur. Alij hoc nomine gloriantur, quòd ciuitates mœnibus cinxerint. Rursus alij ex apparatu vario aquæductuum aut gymnasiorum magnifica substructione venantur gloriam. Ille suas opes in eos insumens, qui feras in theatris conficiunt, & vanis populorum plausibus exultans, proprijs inflatur laudibus, & sibi magnopere placens, gloriam in proprio dedecore collocat: qui etiam in celebrioribus vrbis locis, vitium suum tabulis ostentat inscriptum. Alius ob diuitias gloriatur, alius item quòd rhetor sit acerrimus, nec à quoquam dicendi copia superetur, aut quòd mundanæ istius sapientiæ experientissimus sit: quorum omnium gloriæ misereri potiùs conuenit: cum interim eos prædicare possis beatos qui Deum præstituunt sibijpsis solidam gloriam. Si enim vnus aliquis reperitur qui fastus assumat, & superbiat quòd terreni regis sit seruus, maximoque apud eum in honore haberis, quantò magis officij fuerit tui, vt magna tibi ipsi polliceare, ac sublimem putes quòd regis æterni minister appellaris, ab ipso accitus ad summam familiaritatem, accepto spiritu promissionis, vt illo insigni ornatus declareris filius esse Dei? Conscius ergo propheta in seipso vtilitatis eius quam adfert syncera in Deum spes, ad imitationem exempli sui populum prouocat, dicens: *Sperate in eum omnis congregatio populorum, effundite coram illo corda vestra.* Impossibile est vt capaces diuinæ gratiæ reddamur, nisi perturbationes & vitia nostras animas possidentia priùs eijciamus. Vidi ergo iam medicos non priùs medicinas salutares dare, quàm vomitu materiam illam morbi causam euacuassent, quam ex malo diætæ genere homines intemperantes sibijpsis creauerant. Sed & vas quod humore quopiam odoris tetri & graueolentis præoccupatum fuerit atque imbutum, ni id elueris diligenter, odorati cuiuspiam vnguenti influxum neutiquàm poterit recipere. Opus itaque ea quæ priùs insunt, effundere, vt eorum fiat capax, quæ immittere constituisti. *Veruntamen vani filij hominum.*) Nouit enim non omneis suo præcepto obtemperaturos, nec spem in Deum recepturos, sed in rebus vitæ vanis atque fragilibus fiduciam habentes. Idcirco dicit: *Veruntamen vani filij hominum, mendaces filij hominum.* Cur vani? Quoniam mendaces. Vbi maximè eorum deprenditur mendacium? In stateris, ait, iniquitatis. Qualibus stateris? Non enim omnes homines præfecti sunt ponderibus appendendis: non omnes item lanarum aut carnium venditores sunt, vel aurifabrinam aut argentariam exercent: vel omninò circa ea versantur in quibus mercatores libris aut ponderibus permutare seu dinendere solent. Sed & plurimi mechanici ad suas operas lancibus aut stateris nihil habent opus. Multi neutiquam artem exercent, multi circa iudicia ac magistratus versantur: apud quos mendacium quidem est, dolus verò aut fraus per libram non exercetur. Quid igitur est quod dicit? Quoniam cuilibet nostrum intus statera quædam est à conditore omnium apparata, per quam rerum naturam possis probè discernere. Posui, inquit, ante faciem tuam vitam & mortem, bonum & malum, duas inter se contrarias naturas: has tu apud tuum tribunal & iudicium examina, ac diligenter expende, quid vtilius tibi sit. An momentaneam parumque duraturam eligere voluptatem, per quam mortem apprehendas æternam, an in virtutis exercitatione afflictionem male, qua perpetuas consequaris delitias? Mendaces ergo homines corrupta habentes animæ iudicia. Quos & propheta miseros prædicat, dicens: *Væ dicentibus tenebras lucem, & lucem tenebras: amarum dulce, & dulce amarum.* Mihi, inquis, † præsentia dentur, quis nouit futura? Malè libram expendis, mala pro bonis eligens, vana veris anteponens, momentanea perpetuis potiora ducens, transitoriam denique voluptatem pro lætitia nunquam desitura ac perpeti præeligens. Mendaces ergo homines in stateris iniquitatis. Iniuria afficiunt præcipuè quidem seipsos, deinde verò proximos. Nam quum in proprijs factis male sibi consulant, malo sunt etiam proximis exemplo. Nec enim die illo iudicij tibi licuerit dicere, quia nescijui quid esset bonum. Tibi namque propria datur libra, quæ sufficiens discrimen boni ac mali demonstrat. Corporea namque pondera in libræ lancibus probamus: quæ verò ad instituendam vitam eligenda veniunt, per liberum arbitrium discernimus, quod & stateram nominauit, quòd momentum æquale ad vtramlibet possit capere. *Nolite sperare in iniquitate, & rapinas nolite concupiscere.*) Supra namque dixit: Sperate in eum omnis congregatio populorum. Nouit in obtemperando desidiam, & pronunciauit: Veruntamen vani filij hominum. Rursus prohibet nos sperare in iniquitate. Nam qui diuitias ex iniquitate coactas ad vires atque potentiam facere putauerit, similis est ægroto qui in summo ac redundanti morbi statu bonam esse habitudinem existimat. Nolite sperare in iniquitate. Hæc enim opulentia impedimento tibi est ad efficacem operationem. Et rapinas nolite concupiscere, vt ne aliena concupiscamus admonet. *Diuitiæ † si affluant, nolite cor apponere.*) Si aliquem opulentum videris, noli propterea beatum in vita existimare. Si tibi multæ vndique quasi ex copiosissimis fontibus affluxerint opes, noli luculentam illarum recipere copiam. *Diuitiæ si affluant*: Mihi cum admiratione hanc suspicito vocem. Fluxa est diuitiarum natura, suos possessores torrente præripido ocyus prætercurrit, alios alio modo apta mutare dominos. Quemadmodum fluuius ex alto ruens loco, ita subitò exuberat, vt stantes in ripa quandoque attingat: simul verò vbi attigit, mox succedit: sic & opum lubrica decliuitas perniciosissimam exhibet & prolapsione leuissimam sui præsentiam, aliud ex alio natum permutare. Hodie huius est ager, cras erit alterius, & paulò pòst ad alium perueniet. Respice parumper ad ciuitatis domos, quot nomina ex eo tempore quo fuerũt ædificatæ, sortitæ sunt, aliter ab alijs atque alijs appellatæ possessoribus: & aurum è manibus habentis se fluens semper ad alium transfertur, & ab illo ad alium. Magis enim aquam manu circumplexam retinere continenter possis, quàm diuitias conseruare tibi ipsi. Illud itaque: *Diuitiæ si affluant, nolite cor apponere*, te admonet, vt ne animo erga illas afficiaris, sed vsum tantum sume necessarium. Non denique tanquam bonorum vnum aliquod eas ardentius affectans aut habens miraculi loco, sed ipsarum vsum administrationemúe quasi instrumentum ad virtutem amplectere. Deinde dictis omnibus sententiam infer, non iam ex proprijs verbis, sed quam ab ipso Deo audiuit. *Semel*, inquit, *locutus est Deus, duo hæc audiui.*) Nemo per hoc turbetur aut obstupescat ad hoc quod dicitur quasi paradoxum sit, quomodo semel Deus locutus fuerit: Propheta verò duo audiuerit. Possibile namque est aliquem semel locutum fuisse, & inter ea quæ is locutus est, plura esse dicta. Homo enim si quis fortè cum alio quopiam semel congrediatur, de multis differet, poteritque qui eius audiuerit verba, dicere: Semel quidem me alloquutus est, & plura verò dixit. Simile hoc est quod propheta dicit: *Semel mihi Deus apparuit.* Duæ autem res sunt, quas mihi dixit. Non autem ait: Vnum locutus est Deus, duo autem hæc audiui: sic enim pugnantia secum videretur habere sermo.

Attendite Lutherani pseudo-Christiani.

1. Cor. 11.

Gal. 6.

Argumentũ à simili. Collatio altera.

Mendaces filij hominũ in stateris.

Cuique nostrum insitã esse stateram.

Isaiæ 5.

† Δός μοι τὴν σήμερον, καὶ λάβε τὴν ἄυριον; *Sic Chrysost. in auarum.*

Ομοίωσις *elegans.*

† ἐὰν ῥέωσι.

Collatio.

Quæ sanè hæc duo sunt, quæ audiuit? *Quoniam potestas Dei, & tibi Domine misericordia.*) Quoniam tu potens, inquit, in iudicio, & idem misericors. Quamobrem nolite sperare in iniquitate, nec diuitijs cor apponite, neu amplexemini vanitatem, non denique vobiscum circunferatis corruptam eam animæ vestræ vim indultam, quæ boni malique discretiua est & arbitra: sed scientes quòd potens est Dominus noster, eius timete fortitudinem, at ne sic quidem, vt desperetis de eius erga nos benignitate. Sanequàm bonus *ad hoc quidem, vt ne quid iniusti operemur, in hoc porrò vt ne qui semel in peccatum prolapsus est, de spe animum deijciat, vtilis apprimè est consequendæ spes misericordiæ. Potestas enim Dei siue potentia aut imperium & ab ipso misericordia: quoniam tu *reddes vnicuique secundum opera sua.* Qua enim mensura proximos metiemini, & eadem remetietur vobis. Afflixisti fratrem? par recipe: rapuisti ea quæ sunt egenorum? pugnosne tuos infregisti in pauperes? eos conuitijs aspersisti, ac pudore? vnumquempiam calumniatus es? Proximisne imposuisti adornato mendacio? insidiatus es alienis nuptijs? Peieraſti? Terminos quos posuerunt patres tui ésne transgressus? orphanorum possessiones inuasisti? viduas tribulatione quapiam exagitasti? denique vitæ huius voluptatem bonis futuris à Deo tibi promissis potiorem habuisti? recipe his æquam mensuram. Qualia namque quisque seminat, talia & metet. Quin & si quid bonorum abs te gestum fuerit, illis multo plura recipies munera. *Quoniam tu reddes cuique iuxta opera sua.* Si huius itaque sententiæ per omnem vitam memineris, multa poteris peccata vitare: In Christo Iesu Domino nostro, cui gloria sit & imperium cum sempiterno patre & sanctissimo, ac viuificante spiritu, nunc & semper & in secula seculorum, Amen.

* Nempe χρᾶλος.

Rom. 2.

A B C

In Psalmum centesimum decimumquartum.

Dilexi, quoniam exaudiet Dominus.

D

IAM inde abusque nocte media, quum hoc dicatum martyribus templum subieritis, ipsorum martyrum Deum hymnidicis laudibus placabilem vobis reddentes ac propitium, interim tamen non destitistis ad hanc vsque *meridiē, nostrum opperiri ad vos aduentum. Quare vobis parata merces est, quòd honorem erga martyres, atque adeò opus si fuerit verbis, vt causam afferamus moræ istius nectendæ excusatricem, nostræque absentiæ diuturnioris, hāc vnam fuisse dicemus: quòd pro dispensatione nobis concredita ecclesiam alteram Dei huic nihilo disparem sedulò curauimus non mediocri à vobis disiunctam spatio: in hoc obeundo munere bonam partem insumpsimus huiusce diei. Quoniam itaque dedit Dominus, vt debitum illis † ministerium impleuerim, nec proinde vestræ desim charitati, mecum vnà & vos rependite tam benefico largitori gratiarum actionem, qui hanc quam ipsi nihil obscurè videtis nostri corporis fragilitatem, inuisibili suæ manus virtute erexit & constabiliuit. Quocirca vt ne animos vestros discruciem prolixiori tædio, [*transmittentes partem multò maximam,*] mox vbi pauca ex eo quem vobis concini deprehendimus, psalmo disseruerimus, proque virium tenuitate famelicas animas vestras verbo pauerimus consolatorio, ita ad agendā alendi corporis curam quemlibet vestrum missum faciemus. Quid istud tandem, quod vobis canebatur? *Dilexi, quoniam exaudiet Dominus vocem orationis meæ.*) Non cuiusuis est dicere: Dilexi, sed perfecti tantùm, & eius qui seruitutis timorem prætergrediens, in adoptionis spiritu constituitur. Non quem diligebat apponit, quòd is vel indictus facilè intelligatur, Deum nempe vniuersorum insinuat se dicere. Quod enim propriè † amabile est, Deus est. Amabile namque, aut si mauis, per se diligibile, id esse definiunt, quod omnia expetunt. Bonum autem Deus & primum ac perfectissimum bonorum. Ipsum itaq; dilexi, nempe Deum, omnium quæ expetenda mihi veniunt supremum, cuius vnius gratia in me recepi hasce afflictiones cum gaudio tolerandas. Hæ porrò cuiusmodi sint, paulo pòst enarrat. Dolores videlicet mortis: pericula inferni, tribulationem, & dolorem: quæ omnia ob amorem in Deum, & ob spem repositam ijs qui ob pietatem ærumnas, afflictionesque sustinent, amabilia ipsi apparuere. Hosce enim agones libera animi electione, non item inuitus siue vlla vi adactus sustinui, ait: sed ardore mentis quodam & affectu laborioſa hæc susceпi, vt possim dicere: Quoniam propter te mortificamur tota die. Ac videntur ista verbis Apostoli æquiualere, & eodem à propheta affectu dici quo ab Apostolo: *Quis nos separabit à charitate Christi? Tribulatio, an angustia? an persecutio? an fames? an nuditas? an periculum? an gladius?* Dilexi igitur hæc omnia sciēs quod hæc ego tolerē ac sustineam vitæ discrimina pro tuenda pietate, mei huius certaminis spectatore & arbitro præmiorum vniuersorum Domino. *Quoniam exaudiet Dominus vocem precationis meæ.*) Sic enim & quilibet nostrum potest quicquid in perficiundis mandatis molestam & operosiorem operam requirit, transigere, quum velut vniuersorum spectatori Deo vitæ ordinem spectandum exhibuerit. *Quia inclinauit aurem suam mihi.*) Inclinauit (inquit) non vt corpus aliquod aut aures in Deo cogites, quas ad vocis humilitatem inclinet, quod facere solemus erga eos qui submisse loquuntur, propè admouendo aures, vt ex propinquo sensu excipiamus id quod quis loquitur. *Sed inclinauit*, ait, vt suam infirmitatem declararet. Ad me enim in humum deiectum sua erga nos benignitate se demisit. Verbi gratia: Aegrotanti alicui, & ex multa debilitate loqui clarè nequeunti, humanus aliquis medicus, auribus suis propiùs admotis ægroto, ediscit quæ sint necessaria laboranti. *Inclinauit* itaque *aurem suam mihi.* Diuinus namque auditus voce non indiget ad sensum. Nouit enim ex cordis motu quæsita hominum ac vota. An non audis quemadmodū Moses nihil loquens, sed Dominū interpellans suspirijs nulla voce expressis, ex ipso audiuerit dicente: *Quid clamas ad me?* Nouit item Deus sanguinē audire iustorū, cui nec lingua adsit, nec vox aërem penetrans. Operum item iustorum præsentia, maxima est apud Deum vox. ET *in diebus meis inuocabo.*) Nos autem quum vel vna orauerimus die, vel hora vna, breuem aliquam super peccatis nostris tristitiam passi, se curitate nobis promittimus, perinde ac quidpiam confecissemus quod ex æquo responderet diluendæ nostræ omni malitiæ: at hic sanctus confessionem se omni vitæ suæ tempori cōmensuratam ostensurum dicit: *In omnibus*, inquit, *diebus meis inuocabo.* Deinde ne putes quòd in rebus huius vitæ secundis, & ei admodum bene † cedētibus nomen Domini tantū inuocet: narrat calamitatum magnitudinē, in quibus constitutus nequaquā nominis Dei sit oblitus. *Circundederūt me* (inquit) *dolores mortis, pericula iuferni inuenerūt me.*) Dolores propriè de † parturiētibus dicūtur, quādo ad tumorē venter insurgēs extrà fœtum pellit: deinde partes illæ genitales diuexatæ & circum prodeuntem ex vtero fœtum distentæ, conuulsionibus ac fibrarum contractionibus, acutissimos dolores & vehementes cruciatus parientibus gignunt. Transtulit autem dolores partus ad mortis pœnas circa animal in animæ & corporis diuisione instantes. Nihil igitur mediocre se passum esse dicit, sed vsque ad ipsos mortis dolores fuisse tentatum, & ad periculum vsque descensus ad inferos deductum. Nū hæc semel tulit de quibus gloriatur? An eadem quidem sæpe ac inuitus? Nihil autem eorū quæ inuiti subimus, laudabile est. Sed videte, quæso, athletæ huius magnanimitatem. Postquam enim *circundederunt me dolores mortis & pericula inferni inuenerunt me*, tantùm abfuit, vt inter hasce tentationes cōciderem animo, vt multo pluribus perferēndis me voluntarium obtulerim: vt tribulationem * & dolorem quasi volens mihimet ipse adinueni, non ab illis sum inuitus apprehensus. In ijs quidem quæ retrò mihi cōtigerunt, pericula inferni inuenerunt me. Hic verò tribulationem & dolorem ego inueni. Quoniam enim illic imperterritus inuentus sum & animo infracto aduersum ea, quæ tentator inuexit, vt luculentam ac prædiuitem meam erga Deum charitatem declararem, tribulationi tribulationem, & dolori dolorem adieci, non quod ipse confiderē meámet virtute posse tot obluctari ac resistere doloribus, sed quia nomen Domini inuocaui. Simile & huic illud Apostoli dicentis: *In his omnibus † superamus* siue superuincimus *propter eum, qui dilexit nos.* Vincit enim is qui necessitate quapiā illatis non cedit aut frangitur: at superuincit, qui vel

* Fronto in Notis.

† τὴν λειτουργείαν. Fronto Ducaus ibid.

Hæc non sunt in Græco cod.

† τὸ κυρίως ἀγαπητόν.

Rom. 8.

† κατὰ ῥοῦν.

† αἱ ὠδῖνες parturigines.

Μεταφορά.

* Ita inflauit Fronto.

† Νικᾶ καὶ ὑπερνικᾶ.

* Sic corrigendum vidit R.P. Ducaus.

A simili βεβαίωσις.

Exod. 14.

Γνώμη.

Γνώμη.

sua sponte ad se quoque accersit dolores præmolestos & acres, quo suæ edat specimen patientiæ. Qui autem in aliquo peccato hæret, quod est ad mortem, dicat: *Circumdederunt me dolores mortis. Omnis* enim, ait Scriptura, *qui facit peccatum, ex diabolo natus est.* Quum enim, ait, essem operarius peccati, iam à morte gestabar in vtero, tum quoque à periculis inferni sum inuentus. Quomodo ergo meipsum curaui? Postquàm videlicet tribulationem & † dolorem inueni per pœnitentiam. Mihi enim ipsi afflictionem ex pœnitentiæ fonte prodeuntem excogitaui, quæ magnitudini responderet admissi * per me peccati: & sic ausus sum nomen Domini inuocare. Quæ autem erant quæ dixi? *O Domine libera animam meam.*) In hac enim captiuitate detineor. Tu pro me redemptionis præmium tribue, & libera animam meã. *Misericors Dominus & iustus.*) Vbique * Scriptura miserationibus Dei iustitiam coniungit, nos planè erudiens quemadmodum nec misericordia Dei sine iudicio, nec iudicium sine misericordia sit: sed cum miseretur etiam cum iudicio miserationes suas ijs qui digni sunt admensuret: & cum iudicat, commensuratum quoque nostræ infirmitati iudicium inferat, benignitatis erga nos affectu potiùs, quàm æqui compensatione nos plectens. Et *Deus noster miseretur.*) Misericordia animi affectio est erga eos qui immeritò & indignis modis affliguntur, ab illis procedens qui compassione afficiuntur. Miseramur eos qui ex magnis diuitijs in extremam inciderunt paupertatem. Item eum qui ex optima corporis habitudine in vltimam debilitatẽ deiectus est. Similiter eius miseremur, qui cùm ob corporis elegantiam ac decus formæ prægestiret, fœdissima quadam affectione illius decor deperijt & corruptus est. Quoniam itaque & nos quandoque in paradisi statione nobilitati eramus, & ob ruinam posteà inglorij & humiles facti sumus, Deus noster miseratur nos, animaduertens quales ex qualibus facti simus. Idcirco & Adam misericordiæ voce reuocabat, dicens: *Adam vbi es?* Non enim qui cuncta nouerat, quærebat edoceri: quin id volebat potiùs vt ille secum recogitaret, qualis ex quali factus esset. Vbi es? Quasi dicat: In quam incidisti ex tanta sublimitate ruinam? *Custodiens paruulos Dominus, humiliatus sum, & † seruauit me.*) Siue ad naturalem rationem hoc referas, non vtique humana constitisset natura, si non qui pusiones sunt admodum & adhuc infantes, à Domino custodirentur. Quonam enim modo ij qui in vulua concepti sunt fœtus, & nutriri & moueri possent, in tam angustis præsertim locis præter vllam motionis libertatem constituti, sed & in tenebrosis & humidis custodijs clausi vitam habentes: præterea nec respirare, nec hominum vitam viuere valentes, sed more piscium in humidis natantes, nisi custodia Dei seruarentur? Quomodo rursus & elapsi in hũc locum minimè cõsuetum, & ex calore vuluæ in aërem hunc perfrigerati vel breui admodum tempore durarent, nisi à Deo conseruarentur? *Custodiens ergo paruulos Dominus, humiliatus sum, & seruauit me.* Aut certè ad hunc intelligere possis sensum dictum hoc: Quoniam conuersus sum, & factus sum paruulus, accepique regnum cœlorum vt paruulus, ac per innocentiæ studium meipsum deieci ad paruulorum humilitatem: *Custodiens paruulos Dominus, quoniam humiliatus sum, seruauit me. Conuertere anima mea in requiem tuam, quia Dominus benefecit tibi.* Bonus athleta sermonem exhortatorium siue consolatorium sibijpsi accommodat & adhibet more Pauli dicentis: *Bonum certamen certaui, cursum consummaui: in reliquo reposita est mihi corona iustitiæ.* Hæc sibi propheta dicit: Iam quando plenum vitæ istius abundè expleſti cursum, reliquum est vt in requiem tuam conuertaris, quoniam Dominus beneficit tibi. Manet enim requies sempiterna illos, qui in hac vita legitimè certauerint non tanquam debitum operibus redditum, sed ob munificentissimi Dei gratiam, in quo sperauerunt, exhibita. Deinde priùs quàm bona futura enarret, quemadmodum à rebus mundi duris & permolestis euaserit, explicans, super ijs gratias agit animarum liberatori, qui se de magna & ineuitabili passionum seruitute eduxit. Quæ porrò sunt hæc? *Quoniam eripuit animam meam à morte, & oculos meos à lacrymis, & pedes meos à lapsu.*) Futuram illam requiem describit collatione eorum quæ hic fuerat passus. Hic enim, inquit, *circumdederunt me dolores mortis:* ibi verò *eripuit animam meam à morte.* Hic oculi mei per afflictionem & vitæ molestias varias lachrymas effundunt: ibi verò nulla lachryma pupillis oculorum tenebras offundit eorum, qui iugi pulchritudinis nulli explicandæ diuinæ maiestatis exhilarescunt & collætantur cõtemplatione. * *Abstulit enim Deus omnem lachrymam ab † omni facie.* Hic item magnum prolabendi periculum. Ideo Paulus ait: *Qui existimat se stare: videat ne cadat.* Ibi verò solidi ac stabiles gressus, vita nulli iam vicariæ permutationi obnoxia, non item periculum in peccatũ prolabendi: neque enim insolescit ibi carnis rebellio contumax, non vlla fœmina ad peccati prolapsionem ibi cooperatur: quoniam in resurrectione nec mas nec fœmina erit, sed vna quædam omnibus & vniformis vitæ ratio his qui suo complacent Domino & habitant in regione viuorum. Mundus hic contrà & mortalis est ipse, & morientium regio. Quoniam enim visibilium substantia composita est: omne verò compositum dissolui est aptum. Nos qui in mundo sumus, quum simus partes mundi, necessariè efficimur consortes naturæ vniuersi. Idcirco priùs quàm anima per mortem à corpore separetur, morimur sæpe homines. Id dictum vt ne paradoxum tibi videatur, nimirum præter omnium opinionem, considera parumper rei veritatem. In tribus enim annorum hebdomadis tres ætatis ac vitæ alterationes permutationesque natus est sustinere homo, & per singulas annorum hebdomadas proprius quilibet terminus præterita circumscribit, ac conspicuam præbet mutationem. Puelli ætas dentium abiectione primam explet hebdomadam. Pueri, qui deinceps ad excipiendas disciplinas accommodatur, præcisus terminus extenditur ad pubertatem. Ephebi vero siue puberis ætas ad annum vsque primum & vicesimum se porrigit: Cœperit vt vestire genas lanugine prima & eas adornare, ea ætas in nihilum abit clàm adolescente in virum transeunte. Si quando igitur videris virum iam quidem posuisse ac finisse accessionem crescendi iuxta ætatem, iamque maturitate ratiocinationum esse confirmatum, ac ne vllum quidem vestigium adolescentiæ præ se ferentem: nunquid non in ipso reputabis præterita iam omnia morte esse prærepta? Senex rursus in aliam formam & animi affectum permutatione adaptatus, alius sine dubio à primis ætatibus apparet. En quo vita hominum per multas mortes consueuit expleri, non solum in ætatis mutatione, sed etiam in animarum ruinis ad peccata. Vbi verò nec corporis, neque animi est mutatio (neque enim vlla est cogitationum depraualio aut sententiæ semel conceptæ permutatio, quum nulla accidentariæ calamitatis illic instabilitas constantiam auferat, aut tranquillissimam serenitatem cogitationum) reuera illic consistit regio viuentium, quippe qui sibijpsis similes semper sint, in qua animo prægestienti prænuntiat maximopere vniuersorum Deo se esse complacituros, vt qui nulla illic externæ rei cogitatione speret mẽtem suam deinceps interpellandam, mox vt ad scopum pertigerit veræ illius, angelis quoque nihilo disparis seruitutis. Contendimus, inquit, siue præsentes in corpore, siue à corpore peregrinantes, placere illi. Ea, inquam, viuentium beata regio, in qua non nox, non somnus mortis imitatio quædam, non cibus aut potus humanæ infirmitatis præsidia, non præterea morbus, non dolor, aut medicina, vel iudicia, seu mercatus: non artes, non pecunia malorum origo, bellorum materia, inimicitiæ radix: sed regio viuentium: non morientium ob peccatum, sed veram vitam viuentium in Christo Iesu. Cui gloria & imperium in æterna secula, Amen.

In Psalmum centesimum decimum quintum.

CREDIDI, *propter quod locutus sum, ego autem humiliatus sum nimis. Ego dixi in excessu meo, Omnis homo mendax.*) Sacrorum quæ de Deo sunt, eloquiorum prædux esto fides, fides planè, non item demonstratio. Fides inquam animam inuitans, imò & persuadens ad consensionem præ cunctis rationalibus methodis. Neque enim fides geometricis nititur

1. Ioan. 5 16.

† Pro ἀναζ-ωννυε lege ὀδύνας.

* Ita è Græco emendat Fronto.

* Ferè Misericordia in sacris Scripturis comes additur Iustitiæ.

Misericordia quid.

A simili arg. misericordiæ erga nos diuinæ.

Adam, vbi es? Gen. 3.

† ἔσωσέ με.

2. Tim. 4.

Collatio futuræ vitæ & præsentis, viri iusti.

Fidei virtus.

* Esaiæ 25. 8.

† ἀπὸ παντὸς προσώπου.

1. Cor. 10.

nititur probationibus, quas necessitates vocitant: sed animis nostris insinuat efficaci operatione Spiritus sancti. *In nomine Domini Iesu Christi Nazareni surge & ambula.* Hanc vocem per spiritum dicto ocyus efficacia operis consecuta est. Ex eo namque stupendo miraculo, his qui viderant necessariè excepta est de diuina vnigeniti natura, fides. Dic tu, quæso, vtra res ad assentiendum fidei efficacior, & quæ magis vrgeat? propositionúmne implexi nexus ordine consequentiæ secum attrahentes conclusionem, an veriùs tantum illud miraculum omnium oculis conspicuum, omnemque exuperans quantiuis hominis virtutem? Atqui ne nunc etiam eiusmodi miracula multis probantur, neque ipsius sancti Spiritus opera fidem apud plerosque conciliant sermoni qui de Deo est: magis verò nescio quæ demonstrationes artifici ingenio detornatæ spem omnem suam collocantes in sermone persuasibili mundanæ istius sapientiæ, non item in præpotenti & eadem luculenta admodum Spiritus sancti reuelatione, quam per eos qui suam omnem fiduciam in simplicitate cordis in Deum proiecerunt citra anxiam & curiosam disceptationem, in gratiam multorum salutis exprimit. Atque ô vtinam mihi vni contingat credere dignè, vt & in sensu meo quinque verba loqui promerear præcellenti huic & magnæ Dei ecclesiæ. Nolim interea quisquam nostrum hunc sermonem subsannet, hoc nomine, quòd auditores proliciamus, & adhortemur fidem vt commodent, & assensum his quæ à nobis citra vllam demonstrationem dicuntur; quum necesse sit cuiusque disciplinæ principia nulla prorsus præuia demonstratione aut disquisitione tradi discenturientibus. Fieri enim neutiquàm potest, vt qui circa principia disciplinarum velitantur contentiosius, ad finem aliquando via & ordine prouehantur aut pertingant. Istius sententiæ documentum tibi liceat mutuari ab externis disciplinis. Geometriæ enim artem tradenti ni tu prima eius principia concesseris, impossibile demum fuerit vllam vt possis ex eis consectaneam elicere conclusionem. Iam Arithmetices qui primis & elementaribus rudi mentis renititur, vtiq; hac sua intercessione viam intercipit sibi ne ad vlteriora progrediatur. Sunt & Medicis suæ professionis medicæ principia nullam desiderantia probationem. Vtque semel finiam, in quocunque tandem humanarum artium exercitio (id modò via & ordine ad præstitutum sibi progrediatur finem) impossibile sit primarum propositionum inquirere demonstrationes. Imò necesse est, vt quum admiseris earum artium quæ certa ratione nituntur, principia vt confessa, nec proinde vllam requirentia demonstratiuam probationem, id demum inspicias quicquid ex præsuppositis ordine consequitur. Nihilo secius & Theologiæ mysterium requirit assensum nulla præuia inquisitione nitentem. Sane ait Apostolus: *Credere enim oportet, quia Deus est*, non item in quæstionem vocare, aut controuersim opponere illud: Quid est Deus? Atque adeò in vniuersum, fides *si substantia earum est, quæ sperantur, rerum, & eorum quæ non videntur, argumentum*: ne mihi tu anxius contendas videre iam, quæ longiore sepositæ sunt interuallo, neu quæ speras te olim consecuturum, in ambiguam reuoces dubiamúe partem, quòd ad ea nondum potueris certa notione pertingere. Hæc igitur mihi de fide dicta sunto in eorum cõmonitionem, qui verbis consueuere velitaribus digladiari, spemque constituunt in futilium verborum volubilitate. Hic proinde qui in manibus est psalmus meo arbitratu ordine admodum consentaneo sensui psalmi superioris subijcitur. Dixit enim ibi: *Placebo Domino in regione viuorum.* Quoniam igitur de regione differit quæ non potest cerni, vt qui probe eam nouerit, reddit causam superioris suæ distinctionis de rebus non vnicuilibet compertis, dicens: *Credidi*, quia regio est quædam viuentium: *propter quod locutus sum*, quoniam placebo in ipsa Domino. Anima nisi adiuta fidei præsidio, si se ad dicendum de eiusmodi regione contulerit: prorsus aliud nihil quàm nugabitur, dum sermonem promouerit nullo solidiore subiecto subnixum. Fides itaque principiũ est orationis sanæ ac prudentis, sed ea quæ fixiùs insedit cordi loquentis. Subin infert formulam, quam sequuti possimus perfectionem assequi fidei operatoriæ necessariam, dicens: *Ego autem humiliatus sum nimis.*) Nisi enim quis mentem, intellectumúe suum modestæ humilitati substrauerit, adeò vt ad Apostoli imitationem secum dicat: *Fratres, ego non me arbitror apprehendisse:* sed superfluè ad apprehendendam Dei substantiam, mentem sustollit, & propriæ cogitationi admetitur arcana nullius creaturę viribus attingibilia: adde, quòd is tantum esse Deum existimat, quantum esse ipse sua secum ratiocinatione assequi potuit, sensumque suum prorsus vniuersorum mensuram constituit: is neutiquàm recta reputat, quanto sit procliuiùs mare vniuersum exiguæ manus cauo admetiri, quàm vt mẽs humana inenarrabilem illam Dei maiestatem queat vlla circunscriptione complecti. Eiusmodi frustra inflatus ac proprij sensus vanitate se efferens haudquaquàm possit cum propheta dicere: Credidi, propter quod locutus sum. Quid ita? Nam quod continenti ordine sequitur, inferre minimè potest, nempe illud: Ego autem humiliatus sum nimis. Vitam enim traducit suam inani superbiæ & iactantiæ fastu tumidus, supraque modum sibi placet verbis inanibus & euanidis garriens, cùm interim in se habeat nihil quod solidæ sit & constantis fidei. Secundum hæc propheta non suam ipsius modò exiguitatem agnoscit, sed & reliquam omnem hominum naturam sibi congenerem & comparticipem ad humilem sui ac modestam cognitionem reuocat dicens: *Ego enim dixi*, ait, *in excessu meo: omnis homo mendax.*) Quisquis non à fide, sed à seipso mutuatus auxiliarem verborum vim, ad dicẽdum prosilit, ad veritatis apprehensionẽ supellectile nitens atq; apparatu humanæ eloquentiæ, mendax est, cum à veritate longissimo se abarceat ac deerret interstitio. In excessu verò consistentem se hunc dixisse sermonem astruit. *Excessus* hic quis tandem est? Vtrúm-ne propheta quidem vndiquaque humanam contemplatus naturam & exacto mentis libramine perscrutatus nuncubi vlla inter homines splendesceret lux veritatis, quum hanc nisi diuina ope infusam, nequiuisset vllã in sede nanciscí, per eã rem vsq; adeò stupendam & admirabilem veluti numine afflatus, exerta voce subiecit: *Omnis homo mendax.* An veriùs sic: Equidem in eaecstasi, quam in conspectum Achis adductus confinxi simulans morbo me correptum comitiali aut percitum furore: simul atque intellexi me eò esse deuolutum necessitatis, vt declinandi periculi gratia ab hostibus impẽdentis cogerer aduersum meam ipsius conscientiam mentiri, & ea confingere quæ nihil minùs erant: tunc sanè dixi, quia *omnis homo mendax*, etiamsi non destinata animi electione ad id confugerim mendacium, at neq; vt proximorum cuiquam obessem, quin ad hanc simulatitiam prorsus & ementitam temporarij furoris speciem me adegerunt causæ aliquot calamitatum, quibus vndiq; cingebar. Ne sic quidem propheta per hanc sententiam à se abit diuersus, vti sophistarum quidam adnituntur ipsum coarguere, dum prophetam hũc astruunt circuitu † erroneo aut digressione in suummet recidisse elenchum. Argutantur enim: Si enim homo omnis mendax: est autẽ homo Dauid: est ergo & ipse mẽdax. Quòd si mendax, non iam his commodanda venit fides, de quibus pronuntiat. Contrà, sermo hic si verus non est, neq; omnis homo mendax: Vtique sinemus ipsum Dauid à culpa mendacii immunem abire ac liberum. Quòd si non mentitur, credamus necesse est eis de quibus pronuntiat. Quin & credentes ipsi rursum relabemur vago circumactu in necessitatem non credendi: adeò vt si verum est, quod profert, suum ipsius dissoluit sermonẽ, homo quum sit simul & mendax, Quòd si mentitur, iam ex se habet, quo promoreatur apud neminem fidẽ inuenire. Quis enim fidem cõmodet mendacium proferenti? Quamobrem quum semel omnem hominẽ asseruerit esse mendacem, necesse sit mentiri Dauid, vt suum constituat & confirmet sermonem: aut certè si verum dicit, suam ipse quam pronuntiauit, dissoluit sententiã. Sed hæc quidem aliud planè nihil, quàm nugæ ludentiũ & eorum qui apud imperitos mirè sibi placent, gloriolam captantes istiusmodi contortis & versatilibus argutiolis. Neque enim ad eum se habet modum veritas. Homines enim dicuntur hic, qui totos se adhuc occupant humanis istis affectibus. Nam qui hisce carnis perturbationibus euasit superior, perque illimem ac synceram mentis perfectionem ad angelicæ puritatis conscendit statum: si quando contingat de rebus vt differat quæ humanitùs fiunt, nimirum is intelligi debet ab reliquorum censu exemptus.

Menda-

Act. 3. — *Philip. 3.* — *Mendax quis.* — *Excessus Prophetæ.* — *Heb. 11.* — † παριλόγισμος κατὰ περίτροπὴν σοφιστῶν. — *Psal. 114.* — *Qui hic Homines dicti.*

Psal. 81. Dij estis. Filius altissimi.

Mendacij enim expers est qui dixit: *Ego dixi, Dij estis & filij excelsi omnes. Vos autem sicut homines moriemini.* Dij estis: eiusmodi appellatio si cui alij, prorsus nec indecorè ipsi cõpetit Dauid. Etenim & is filius est altissimi, qui studio exercendæ virtutis Deo se familiarem reddit & amicum, neque hic iam vt homo moritur, in se quum habeat viuentem Deum. Ait ergo: *Ego dixi in excessu meo, Omnis homo mẽdax.* Audiant hoc, qui sensus cum habeant permistim insertos & affixos carnis perturbationibus, audent alioqui mentem sic impuram sustollere ad rerum cœlestium speculationem atq; tractationem, quorum cogitationes & altitudinem † cordis ipsorum impotenter se aduersus Deum extollentis destruere illorum in cõmune propositũ esse debet omnium, qui pro pietate tuẽda concertant. *Quid retribuam Domino pro omnibus, quæ retribuit mihi? Calicem salutaris accipiam.*) Hic vbi ad memoriæ sensum reuocauit innumera erga se Dei dona, quòd quum non extitisset priùs, conditus sit: quòd præter corporis formationem, ratione insignitus sit & cohonestatus: in qua ferre etiãnum possit supercœlestis illius imaginem. Sub hæc quum mentis aciem extulisset ad dispensationem carnis, in qua redimendis omnibus nobis in pretium Dominus se tradidit. Horum contemplatione anxius & quid agat nescius, inquirit, nũ quod è suo omni peculio donum queat nanciscì tanta Domini munificentia non vsquequaque indignum. Ait itaque: *Quid retribuam Domino?* non vtique victimas, non incensum holocaustorum, non vllam aliam supplicationem præscripto legalis culturæ indictam. Quid igitur? Vitam omnẽ meam: eoque dicit: *Calicem salutaris accipiã*, appellatione calicis tolerantiam subindicans sudoremq; certaminum in gratiam tuendæ pietatis, simulq; pertinacem conatum quo ad mortẽ vsque aduersus peccatum resistimus. Hic planè calix fuerit quẽ & in Euangelicis literis inducitur saluator docuisse: *Pater si possibile est, transeat à me calix iste.* Rursus idẽ discipulis: *Potestis bibere calicem, quem ego bibiturus sum?* Mortem vtique declarabat, quam pro mundi salute suscepit. Ob id dicit: *Calicem salutaris accipiã:* hoc est, sitienter & cupidè contendo ad consummationem martyrij: animæ nimirum corporisque requiem ducens, non item dolores, quæ pro pietate decertaturus tolerabat supplicia. Ait itaque: Meipsum Domino offeram in sacrificium & oblationem, quum cætera omnia existimem munificì adeò benefactoris dignitate longè esse inferiora. Hasce ego promissiones vel teste omni populo nihil detrectem persoluere. *Vota enim mea reddã in conspectu omnis populi eius.*) His accedit adhortatio, qua docentur auditores, vt ne mortem exhorreant. Ait enim: *Pretiosa in cõspectu Domini mors sanctorum eius.*) Nihil est, ait, quòd cunctemini, ó homines, illustre hoc & honestum adire certamen, neu mortẽ perhorrete. Neque enim ea est corruptio, sed vitæ occasio: non omnimoda deletio, sed ad honorẽ pretij ingentis transcensio. Sanè lapilli quidam floridis interspersi & sublucentes coloribus nominari solent pretiosi ab istis diuitiarũ helluonibus: re autem vera *pretiosa est mors sanctorũ eius*, quũ videlicet anima per vitæ istius curriculum expurgata, ab omni eluuie & inquinamento carnis emancipata ac libertati reddita, nullam in se retinẽs maculam aut rugam, duris pro pietate agonibus iam exantlatis probata, insignita corona iustitiæ, perq; hæc omnia admirabili decore virtutis interlucens Domino suo, atq; omniumiudici se præsentarit lapide omni pretioso longè rutilantior, Dei munere eam indepta claritatem, quónã pacto non censeri debeat pretiosa hominis istius mors in conspectu domini? Exitus itaq; sanctorum virorum è vitæ istius stadio ne lugeamus, imò fletu magis prosequẽda venit ipsa natiuitas & ex vtero in hanc vitam progressio. Iste enim in mundum ingressus noster per ignominiam fit sordentis eluuiei ac fœdi odoris, & quorum nec prospectũ quidem vnus eorum qui nos in viuis præierit, facilè toleret. Naturæ etenim necessitas per eiusmodi præscripsit nobis & sanxit carnalis generationis ingressum: contrà, exitus atque hinc emigratio pretiosa est & illustris, neq; interim omnium talis est, sed eorum qui vitam hanc suam sanctè & iustè traduxerunt. Itaque pretiosa est mors, non item pretiosa natiuitas. Nam teste Apostolo, *Seminatur in ignobilitate, surgit in gloria*: seminatur in corruptione, surgit in incorruptione. Mihi sanè confer mortem cum natiuitate, eumque desinito lugere, qui huic ignobilitati subducitur. Pro legis Iudaïcæ ritu si qui moriebantur, horum morticinia habebantur abominationi: contrà, mors si cuipiam irrogatur pro Christi nomine, pretiosæ censentur reliquiæ sanctorum eius. In priori lege dicebatur sacerdotibus & Nazaræis illud: *Non contaminabitur super vllo mortuo.* Et, *Si quis tetigerit cadauer, immundus erit.* Et hoc, *Lauabit vestimenta sua.* Nunc è diuerso, Martyris ossa quisquis attigerit, ob gratiam corpori insidentem fit quadantenus sanctificationis particeps. Quarè pretiosa est in conspectu Domini mors sanctorum eius. Isthæc igitur reiectitia ac vilissima ne, quæso, rebus præferatis tantò potioris pretij: neu improbatæ fidei permutatores estote, deciduam hanc & corruptioni obnoxiam vitam illi incorruptę præponendo ac statui perquàm fœlici. Etenim vt nihil dicam de passionibus ignominiæ, quibus se substernũt plurimi eorum qui voluptates studiosius consectantur, ipsæ etiã corporis necessitates in mulctam pœnamq; irrogatæ generosam ac virilem animæ constantiam deflectentes, eam veluti illiberali ac miseræ mancipant seruituti detrahentes illam ad vile carnis ministerium. Vbi porrò seruitus, illic videlicet & ignominia est. Vitanda igitur eiusmodi vita, quam comitari ignominia consueuit. Ait igitur: Sane nihil quod eximium sit ipse facio, memet attribuens tibi Domino. Seruus siquidem quum sim tuus: ita tuam tibi retulero possessionem. Prorsus seruire debet creatori quicquid vspiam est creatum. Quo fit, vt non libera modò electione voluntatis tuus sim seruus, sed & natura. Filius enim sum ancillæ tuæ, quam infantiliter adhuc & in ætate admodum puellari agẽtem abduxit inimicus, & è tua seruitute abiunctam vile fecit esse peccati mancipium. Atqui constitutum mihi ad te pristinum dominum reuerti & postliminio me recipere, quando vel nunc demum agnosco veterem illam seruitutẽ. *Dirupisti vincula mea.*) Ex quo enim peccati vinculis me exemisti, mox à tuo in infernum descensu, & exoluta hominum numerosissima multitudine quæ illic mortis adstricta vinculis, nec alio quoquam pacto effugiendis inferni carceribus detinebantur, reliquum iam est, vt tanti non immemor beneficij tibi sacrificem, non quadrupedia fissungula & ruminantia, non volatilia quę munda sint, aut oleo permistam similaginem & subactam, non item prælucidum ac transparens thus, non item illud suauè fragrans † cõpositionis thymiama, (Hæc enim è tellure deprompta tibi Domino offeruntur.) decoram potiùs laudationem perfectè exoluam, quæ peculiaris mihi supereſt possessio meique cordis fœtus, ex ipso perinde atq; è quopiam altari illam sacrificabo è penu mentis nimirum meæ depromptam. Et sacrificabo tibi hostiam laudis innumeris anteponendam holocaustomatibus; tibi, inquam, nullius indigo, sed vsquequaque perfecto Deo, qui neutiquàm requiris offerri tibi corporalia eiusmodi sacrificia, quibus quò quisque est opulentior, hoc abundat magis: sed eam repetis confessionem, quæ ex affectu & corde nihil fucato proficiscitur, quæ quidem ex æquo se liberaliter impertit omnibus, tantùm si velint. Ipse equidem sacrificans tibi laudem, non quasi qui erubescam clam fugitans impiorum querelas, & in latebris delitescens sacrificabo, sed publicum exhibebo tibi sacrificium, assumpto mecum vniuerso populo tuæ adorationis consorte futuro. Locus porrò istius sacrificij nobilis declarabitur, nẽpe media regio ac proinde omnibus maximè cõspicua ipsius Hierusalem. Audite, qui Ecclesiam relinquitis, & in domibus versati communibus, miseras facitis communes corporis pretiosi scissuras: audite, inquam, quòd vota precesque persoluere oporteat in medio Hierusalem, hoc est, Ecclesiæ Dei. Neque enim iuxta veterem cultus diuini ritum, suam cuique aram figere licebat & statuere: sed altare vnum constituentibus sacrificium offerre designatum est & ostensum. Tu contrà, aram erigis ex aduerso altaris tibi à patribus erecti, superque illam alienum incendis ignem, ne sic quidem admonitus veterum exemplo resipiscis? Ad hoc, homines mente corruptos adsciscis in contubernium, quorum conuictu teipsum inquinas ac defœdas. A talium pestilenti imitatione vos abarcete populus Domini, neu sinatis vos auelli ab eorum parte qui saluantur, perseuerantes in fide, perfecti in mandatis Domini, cui gloria & imperium in secula seculorum, Amen.

Calix salutaris.

Matth. 26. Matth. 10.

Collatio.

1. Cor. 15.

Leu. 21. Leu. 11. Leu. 13.

† καρδίας κατεπαιρομένης τοῦ θεοῦ 2. Cor. 10. 5. vide Notas Ducæi.

† γεμίδαλιν ἀναπεπασιγμένην, ἀπεωυραμένην. Hesych.

SAN-

SANCTI BASILII MAGNI DE IEIVNIO HOMILIA PRIMA.

Petro Galesinio *interprete.*

Pſal.80. Celebritas ſollemnis dierum ieiunij.

Esa.58. Damasc. l.3. cap. 2. Parallelorum. Matt.6.16.

Damasc. ibid. Similitudo.

Matth.6.

Vita huius ſæculi quaſi ſcena quadam. Matth.6.

Hypocrita.

Matth.6.

Ostentatio fugienda.

Acceperũt mercedem ſuam. Matth. 6.16.

Ieiunij antiquitas. Damasc. vt ſup.

Gen.2.

Luc. 5.

Gen. 3.

Damasc. vt sup.

Vita, quæ in paradiſo agitur, imago ieiunij.

Luc. 16.

Simo Logotheta To. 1. orat. 5. de ieiun.

Qui eſcam ſuauem carni ſuggerit.

Exemplum à medicis.

Similitudo à naui ducta.

Ieiunium, quaſi hereditas, à parentibus relictum.

Geneſ. 9. 3. Eraſ. hic non rectè.

Vini vſus nullus ante Noe.

Gen. 9. 20.

BVccinate in neomenijs tuba, in insigni die sollemnitatis vestræ: id propheta quidem iubet. At dierum celebritatem, quæ proxime aduentat, omni tuba sonantius, omnique musico instrumento significantius indicant sacræ lectiones. Nam ieiuniorum meritum ab Esaia audiuimus, qui cum Iudaicum ieiunandi ritum reiecit, & aspernatus est: tum certe nobis rationem veri ieiunij demonstrauit ijs verbis: *Nolite ad lites, & contentiones ieiunare: sed omne iniquitatis vinculum dissoluite.* Et vero Dominus: *Noli*, inquit, *fieri tristis: sed laua faciem tuam.* Itaque eò animo affecti simus, quo affectos nos esse diuinæ litteræ docuerunt, vt ob dies, qui instant, ne tristitiam, ac mœrorem, sed quandam lætitiam, quemadmodum viros sanctos decet, præ nobis feramus. Nemo sane, qui angusti, exiguique animi est, coronatur: nemo trophæũ erigit, qui mœstitia frangitur. Tu noli mę stus esse, ac demissus, cum vulneri tuo medicamentum adhibetur. Absurda quidem res est, animi valetudine nos minime lætari: & ob cibi mutationẽ mærere: ita, vt plus ventris voluptati, quàm animæ curationi tribuere videamur. Satietas enim ventri beneficium; at ieiunium animæ lucrum affert. Bono lætoq; animo sis, quòd à medico tibi medicina paratur, quæ curandi, depellendiq; peccati vim habet. Vt enim vermes, qui in puerorum visceribus gignuntur, quibusdam medicamentis, maxime vehementibus, necantur: sic intestinum peccatum, & clandestinum deletur ieiunio, quod præsto est ad animæ remedium, ita vt iure, meritoque hoc nomen inuenerit: *Vnge caput tuum, & laua faciem.* Sed ad sanctiorem sensum hæc te vocat oratio. Qui vnxit, oblitus est: qui lauit, lotus est. Tu vero ad intimas partes transfer hæc, quæ de corporis membris dicuntur. Elue omnes animæ sordes, & maculas: caputque tuum vnctione sancta vngito, vt *Christo*, qui vncti nomen accepit, consors sis: & ita demum ad ieiunium accede. Nec vero tu *faciem tuam extermina, sicut hypocritæ.* Idque ipsum fit, cum interior animi sensus ficta quadam, & simulata specie, quasi velo quodam inuolutus, occultatur: Hypocrita est, qui in theatro alienam personam induit: quique cum seruus sit, dominum sæpenumero agit, & priuatus aliquando regem. Pari ratione, in hac vita, quasi in scena quadam, permulti vitæ suæ spectacula præbent: cum aliud animo sentiant, aliud hominibus palam demonstrent. Tu igitur noli exterminare faciem: qualis es, talem te ostende. Ne finge, neue conforma te ad tristem quandam seueritatem, vt inanem abstinentiæ gloriam aucuperis. Nullus est enim fructus beneficij, quod tubæ sono euulgatur: nullaque ieiunij vtilitas, si publice ostentatur. Nam quæ ab ostentatione proficiscuntur, ad futuram vitam nihil prosunt, sed ad humanam * laudem tantummodo spectant. Tu igitur hilari, lætoque vultu, ad ieiunij munus accede. Per antiquum donum est ieiunium, sed ita tamen, vt numquam, neque inueteraſcat, neque senescat: verum potius perpetuo renouetur, & floreat. Num eius me antiquam originem à lege petiturum putas? lege vetustius est ieiunium. Mane primum paulisper, tum me vera loqui comperies. Noli putare, cum propitiationis die decima mensis septimi populo Israëlitico præstitutum est, tunc primum inuentum esse ieiunium. Age igitur historiarum Annales percurre, eiusque antiquitatem inuestiga. Non est illud enim recens institutum, sed veterum patrum thesaurus. Quidquid antiquitate præcellit, dignum profecto est, quod colatur, atque obseruetur. Reuerere tu caniciem ieiunij, quod nimirum cum genere humano ætate par est, atque æquale: quandoquidem in paradiso lege sancitum fuit. Nam quod primum Adæ interdictum est ijs verbis: *De ligno scientiæ boni, & mali ne edatis*, hæc ipsa vox, *Ne edatis*, ieiunij, abstinentiæque lex est. Si Eua porro se à ligno ieiunam seruasset: nos equidem nunc haud quaquam opus haberemus hoc ieiunio: *Non egent medico ij*, qui recte valent, sed qui ex morbo laborant. Ex peccato nos ægrotamus, pœnitentia ad curationem vtamur: pœnitentia autem sine ieiunio friget. *Maledicta terra tribulos, & spinas producet tibi.* Iussum est ergo, te in mœrore esse, non in epularum delicijs, vitæque iucunditate versari. Ieiunio purga te Deo: imo vita, quæ in paradiso agitur, ieiunij imago est, non solum quia cum homo Angelorum ritu tunc eo loci viueret, paucis contentus, ad eorum similitudinem adspirabat: verum etiam quia, quæcunque postea hominum industria excogitauit, ab ijs, qui in paradiso viuebant, nondũ inuenta erant: nondum vini potus, nondum pecudum mactationes, nõdũ res vlla alia, quæ hominis mentem, animumque perturbat. Vbi ieiunare destitimus paradiso excidimus: ieiunemus igitur, vt eò quasi postliminio reuertamur. An vides quo modo viam ieiunij ingressus Lazarus, in paradisum peruenerit? Caue, ne Euæ contumaciam ipse imiteris, neue tibi in consilium rursus adhibeas serpentem, * qui corpori vt indulgeret, cibum suggessit. Nec vero te eo nomine excusa, quòd ægra aduersaque corporis valetudine sis: noli mihi, sed ei, qui omnia nouit, istas excusationes comminisci. Ieiunus diutius esse non potes: quæso dic mihi, ingurgitare te, & corpus ciborum vbertate obruere potes? Atqui ægrotis non variam cibi copiam, sed inediam, atque abstinentiam à medicis præscribi scimus: qui fit igitur, vt, cum ista possis, excusationem, causamque afferas, quamobrem illa non possis. Vtrum Ieuius, atque commodius venter noctu ferat victus tenuitatem, an escarum, potionumque abundantiam, quæ illum non modo deprimat, sed disrumpat, atque adeo gementem huc, & illuc crebro distorqueat? nisi forte dixeris, nauim plenam, mercibusque onustam facilius à vectoribus seruari, quàm leuem atque expeditam. Nam illam, quæ oneribus multis premitur, vndarum impetus, vel minimus euertit: hæc contra, in quam pro eius magnitudine onera iusta imponuntur, facile fluctuum vim superat; cum nihil impediat, quo minus altius feratur. Pari ratione humana corpora, continuis epulis saturata, & quasi onusta, morbis nullo labore obruuntur: quæ autem modico, eoque leui cibo vtuntur, cum morbum futurum, quasi subitam procellam declinant, tum præsentem ægritudinem non aliter, ac leuis alicuius saxi marini incursionem depellunt. Erit nimirum iudicio tuo, laboriosius quiescere, quàm currere; & otiosum sedere, quàm luctari; si ægrotis etiam dixeris salubrius esse, opipare epulari, quàm parce, sobrieque viuere. Nam illa naturæ vis, quæ animal fouet, cibum, qui modice, satisque tantummodo ad vitæ sustentationem sumitur, facillime concoquit, & in membra ita diducit, vt in succum & sanguinem animantis, quæ nutritur, conuertat: contra, si multiplicem, variumque cibum capit, quoniam parti illi, quam nimiam sumpsit, resistere non potest, varios sane morbos gignit. Iam vero ad historiam nostra redeat oratio: ieiunijque antiquitatem repetamus, ac videamus quidem, quo pacto illud, quasi hereditatem quandam, à parentibus relictam, omnes sancti homines acceperint, acceptam seruarint, patresque filijs quasi per manus tradiderint, vnde ad nos quoque successionis iure deriuata eius possessio, integra adhuc sit conseruata. Non erat in paradiso vinum, non animalium mactationes, non carnis cibus. Post diluuium cœpit vinum. Post diluuium: *Omnia comedite, vt olera, & herbas.* Cum autem desperata est hominis perfectio, tum demum permissa est rerum fruendarum licentia. Quod autem vini nulla adhuc notitia esset, demonstrat Noe, qui vsum ignorabat vini, nempe quia nõdum erat illud in vitæ consuetudinem introductum, neque hominum vsu peruulgatum. Cum igitur is nec quemquam bibentem vidisset, neque periculum ipse fecisset, per imprudentiam lapsus, damnum sensit, quod à vino importari solet. Plantauit enim vitem Noe, de fructu bibit, & inebriatus est: non quod bibax ille quidem esset, & ebriosus, sed quia bibendi vsum nullum teneret. Itaque multis post paradisum annis est vini potio inuenta: vsque adeo vetus est ieiunij cultus, atque obseruantia. Et vero Mosem non ignoramus ieiunij ope adiutum ad montem accessisse: non enim tantum sibi sumpsisset, vt, cum summus mons fumo obtegeretur, tam densam caliginem ingredi auderet, nisi sane fuisset ieiunio armatus. Ieiunij autem

Dam. lib. 3. c. 2. parall. tem beneficio is legem, in tabulis Dei digito scriptam, accepit: ac in summo quidem monte, ieiunium legem impetrauit: in imo autem, ingluuies, atque helluatio in superstitione idolorum debacchata est: nam *populus*, vt scriptum est, *sedit manducare, & bibere, & surrexerunt ludere.* Quod seruus Dei Moses, quadraginta ipsos dies in ieiunio, precéque assidue versatus, confecerat, id vna tantum ebrietas rescidit, inutileque reddidit: si quidem quas tabulas, digito Dei exaratas, ieiunium acceperat, eas temulentia effregit. Indignum namque Propheta populum illum ebriosum censuit, cui legem aliquam præscriberet. Edacitas illa, vitiumque ventris, sane hoc effecit, vt temporis momento is populus, qui rerum admirabilium magnitudine, & multitudine ad pietatem Dei eruditus erat, in Ægyptiæ idolorum culturæ insaniam incideret. Tu igitur hæc vtraque inter se confer, vt ieiunium nos ad Deum quasi manu deducat, vtque item escæ, potionesque saluti nostræ interitum, exitiumque afferant. Sed descende, ordineque ad ea ingredere, quæ inferiora sunt. Quid, quæso, Esau turpitudinis maculam inussit, & fratris potestati subiecit? an non vnus tantum ille cibus, cuius causa ius primogeniti vendidit? Quid Samuelem matri dedit? an non oratio, cum ieiunio coniuncta? quid tandem perfecit, vt magnus ille strenuusque Samson, vinci, atque expugnari non posset? an non ieiunium, quocum mater eum vtero susceperat? Ieiunium * hunc peperit, ieiunium aluit, & virum effecit ieiunium, quod matri Angelus condixerat iis verbis: *Quod è vite prodierit, ne comedito: & vinum, & siceram ne bibito.* Ieiunium prophetas gignit, viribus valentes corroborat, legislatores sapientia erudit. Est porrò ieiunium optimus animi custos, corporis comes tutissimus, clypeus strenue pugnantium, & athletarum exercitatio. Hoc pericula tentationesque depellit, hoc ad pietatem nos instruit, & parat: hoc sobrietatis est consors, temperantiæ auctor, & quasi architectus: hoc militiæ fortiter, strenueque agit, domi quietum, pacatumque rerum statum docet: Deo dicatum hominem sanctificat, sacerdotem perficit. Neque enim fieri potest, vt absque ieiunio * quis sacra audeat attingere, non solum in hoc nostro mysteriorum pleno, veroque sacrificio, sed etiam in * adumbrato illo, à lege que introducto sacrificandi genere. Atqui ieiunium fecit, vt maximi miraculi Elias spectator esset. Is cum dies quadraginta ieiunio animam purgasset, eam ob rem in spelunca, quæ est in Horeb, dignus habitus est, vt Deum, quoad homini licet, ipse videret. Ieiunans idem viduæ filium ad vitam reuocauit, ieiuniique virtute contra mortem fortis plane visus est. Ab eius itidem ieiunantis ore vox missa est, qua populo, inique agenti, cælum annos tres, & menses sex præclusum est. Etenim, vt quorumdam, qui pertinaci erant obfirmataque ad male agendum voluntate, indomitum animum flecteret: optauit, se etiam pœnam subire illius calamitatis, & ærumnæ. Quapropter *viuat*, inquit, *Dominus, si in terris pluet aqua, nisi ad oris mei nutum.* Itaque cuncto populo, ob annonæ ingraueſcentis penuriam, ieiunium indixit, vt eorum, qui luxu diffluerent, profusisque essent moribus, improbitatem, maleque agendi licentiam, eo pacto, reprimeret. Elisæi porro, quæ sane, quæso, fuit victus ratio? & quo is cibo vsus est, cum ad Sunamitidem hospitam diuertit? quibusnam epulis illum putas hospitio excepisse? vnde cum herbam quandam pestiferam, quam Colocynthidem agrestem vocant, aliquando collegisset, parum abfuit, quin in periculum vitæ venirent omnes, qui de ea degustarant, nisi ieiunantis oratio eius vim veneni mitigasset. Sed, vt paucis rem complectar, omnes sanctos ad cælestis, diuinæque vitæ disciplinam ieiunio institutos esse, facile ipse comperies. Ea est lapidis cuiusdam, quem *amiantum* appellant, natura, vt igne quidem confici, consumique nullo modo possit; in flammam tamen positus, prunarum speciem præ se ferat: inde vero extractus, quasi aqua bene lotus, ac lustratus, purior, ac nitidior videatur. Talia erant tria illorum puerorum corpora ad Babyloniam, qui ieiunij adiumento cum amianti lapidis vim haberent, in immensam illam fornacis flammam coniecti, perinde, ac si natura aurei essent, ab ignis iniuria incolumes euaserunt, vsque adeo, vt auri vim superarent. Non enim eos ignis liquefecit, & consumpsit, sed integros plane conseruauit: quamuis nihil plane tunc resistere ei flammæ posset, quam bitumen, pix, sarmenta vsque adeo nutriebant, vt in nouem, & quadraginta cubitos diffusa, cum omnia, quæ circa erant, consumpserit, tum multos Chaldæos homines combusserit. Eum igitur rogum, ieiunio bene muniti pueri conscenderunt, atque ita protriuerunt, & conculcarunt, vt in tanta ignis vehementis vi lenem, ac roscidum spiritum semper efflarent: neque enim flamma id ausa est, vt eos capillos attingeret, quos ieiunium pauerat. Daniel autem, vir desideriorum, qui ita ieiunus fuit, vt tres ipsas hebdomadas ne aquam quidem, nedum vinum biberit, in lacum coniectus, leones etiam ipsos ieiunare docuit. Nam quasi ex lapide, aut ferro, aut alia aliqua solidiore materia compactus esset, in eo nihil erat, cui leones morsum dentibus infligerent. Atque ita quidem, cum eius corpus, vt temperatura ferrum, obduresceret, ieiunio esset firmatum, atque corroboratum, inexpugnabilem se feris ita obiecit, vt ne os quidem in sanctum hominem aperirent. Ieiunium vim ignis restinxit, ora leonum obstruxit. Et vero in cælum orationem ieiunium emittit, seque ei quasi alam, apte annectit, vt sursum eo subuolet. Ieiunium præterea est rei domesticæ incrementum, prosperæ valetudinis mater; iuuentutis magister, & moderator, senectutis ornamentum; viatorum socius, comesque optimus, tutus familiæ contubernalis. Nullas in matrimonio insidias sibi vir timet, si coniugem in ieiunio vitam vna cum eo agere videt: nec vicissim vxor suspicione amoris meretricij tabescit, cum ieiunij exercitationem, studiumque à viro coli animaduertit. Ecquæ vero domus, quæve familia vnquam ex ieiunio quicquam detrimenti accepit? Enumera, quæ hodie intus domi habes, & supputa paulo post rationem, nihil certe de iis ob ieiunium tibi deesse comperies. Nullum animal mortem lamentatur, nusquam sanguis, nusquam contra animantes sententia, ab insatiabili ventre prolata est. Coquorum gladius quiescit, mensa iis rebus est contenta, quæ sua sponte è terra gignuntur. Porro sabbatum Iudæis ob eam rem indictum fuit, vt *quiescat*, inquiunt sacræ litteræ, *iumentum tuum, & seruus tuus.* Ieiunium sit requies, atque cessatio à perpetuis illis, quasique contextis laboribus, in quibus totum annum serui tui exercentur. Otiosus tandem sit aliquando coquus tuus, nihilque operis in cibis parandis ponat: mensæ structor impetret quandoque ab opera, & labore suo vacationem, manum abstineat pincerna: cesset, nihilque agat nonnumquam is, qui cupedias varias, variaque condimenta studiose apparat: vacua sit denique domus tota ab infinitis tumultibus, à fumo, à nidore, & ab iis, qui sursum deorsumque cursitando, seruiunt ventri, tamquam Domino insaturabili. Sinant quandoque etiam publicani eos, qui vectigalia pendere debent, liberos, immunesque esse; faciat itidem cum ore pauliſper inducias venter, & dierum quinque fœdus nobiscum is paciscatur, qui semper aliquid flagitat, neque vmquam poscere desistit, quique hodie accipit, & quod accepit, cras obliuiscitur. Porro cum plenus est, & vbertate saturatus, de temperantiæ præceptis differit: cum autem cibum concoxit, & confecit, statim negligit, atque infringit temperantiæ leges. Ieiunium plane nescit naturam mutui, ac debiti: nec vero ieiunantis mensa æs alienum olet: neque item ieiunantis filius vsuris paternis, quasi serpentum inuolucris, circumplicatus, obstrictusque tenetur. Atque ieiunium quidem est occasio exhilarandi animi. Quemadmodum enim sitis optimum potionis condimentum est, antegressaque fames facit, vt suauior sit mensæ apparatus: ita escarum iucunditatem, voluptatemque ieiunium excitat. Cum namque medium se interponat, & continuatum epularum vsum dirimat: id sane efficit, vt tibi iucundius sapiat, quod, quasi nouum, rursus sumis. Quare, si tibi vis mensam apparari suauem, atque optabilem, ieiunij vicissitudine vtere. Nam, dum plus nimio escarum deliciis ipse circumfluis, cum suauitatem, quam ex iis caperes, præ intemperantia tua, imprudens labefactas, dulcedinemque nullam sentis. Nihil est namque tam gratum, atque adeo iucundum, quod aliquando non despicias, si eo tu perpetuo vtaris,

Gen. 27. *1. Reg. 1.* *Ieiunij laudes.* * ἀυτὸν ἐκύησε. *Iud. 13.* * *Quisquis sacris operari audeat.* * *In typico illo, quod iuxta legē offerebatur.* *3. Reg. 10.* *3. Reg. 19.* *4. Reg. 4. Mors in olla, vir Dei.* *Ieiunij sancti institutio ad cælestis vitæ disciplinam.* *Amianti lapidis natura.* *Dioscor. lib. 5. c. 147.* *Dan. 3.*

Dan. 6. *Simo Logotheta to. 1. orat. 5.* *Ieiunium ala orationis.* Bona est Oratio cū Ieiunio & Eleemosyna. *Tob. 12.* *Dam. lib. 3. cap. 2.* *Deut. 5.* *Simo Logotheta, orat. 5.* *Damas. vt sup.* *Ventris ingluuies* Cum satur est pleno laudat ieiunia ventre. *Horat.* Ecce inter pocula quærunt, *&c. Pers. Sat. 1. v. 30* *Sitis potionis condimentum.* *Logotheta or. 4. de ieiun. tom. 3.*

Rerũ vsus rarior, tãto suauior voluptas. vtaris, ac fruaris: at vero quarum rerum vsus rarior est, earum fructus, & voluptas maxime expetitur. Ea de causa, qui nos creauit, Deus, vt beneficia, quæ contulit, permanerent, gratioráque nobis quotidie essent, rerum omnium vicissitudinem, quam in hac vita cernimus, sapienter excogitauit. Nonne vides, Solis ortus quanto hilarior sit post noctis tenebras? quanto vigiliæ post somnum iucundiores? quanto iis, qui aduersa vsi sunt valetudine, gratior sit prospera? Pari ratione mensa nimirum est post ieiunium suauior tam diuitibus, & exquisitas epulas consectantibus, quàm frugalibus, tenuique victu vtentibus, qui ex tempore, sineque cura cænam sibi parant. Est sane vero, cur te valde perterrefaciat illius, de quo litteris Euangelicis scriptum est, diuitis exemplum: quid enim aliud eum, quæso, in ignem detrusit, nisi delicata, & voluptaria vita? Non enim res, quam inique egisset, obiiciebatur, sed lautus, profususque victus: idque propterea fornacis flammis cruciabatur. Is igitur ignis vt restinguatur, aqua opus est. Nec vero ad futuri sæculi præmium tantummodo nobis prodest ieiunij virtus, sed huic etiam corpori vtilitatem affert: firma enim valetudo, ad summum progressa, tota demum subuertitur, ac mutatur, si natura labascit, eiusque bonæ habitudinis onus sustinere non potest. Tu modo vide, ne cum modo aquam asperneris atque respuas, postea vel vnius solum guttæ desiderio tabescas, sicut ille diues, epulis deditus. Nemo vmquam ebrietatis molestiam ex aquæ potu sensit; nemo ex capitis dolore laborauit, qui nimis multa aqua se repleuit; nemo alienis vmquam pedibus ad incedendum opus habuit, qui aquæ potionibus vitam duxit: neque item cuiusquam pedes vincti, aut debilitati sunt, neque manus cessarunt munere suo fungi, quoniam hæ, aut illi aqua irrigati sunt. Nam cruditas, ægraque concoctio, quam, tamquam comitem, isti comessatores, mensarumque assectæ necessario habent, graues corporis morbos parit. Ieiunantis hominis est color, grauitatem præ se ferens, non impudenti rubore efflorescens, sed moderato quodam pallore decore suffusus: eius oculus etiam mansuetus, gressus compositus, vultus constans, & quasi cogitabundus, nec risu intemperato distortus, sermo præterea moderatus, & animus denique purus, ac sincerus. Iam vero tu ex omni hominum memoria repete omnes sanctos viros, *quibus dignus non erat mundus, qui peragrarunt pellibus ouinis, & caprinis amicti*, ab omni sane re inopes, afflicti, male tractati, ac vexati. Eorum vitæ consuetudinem ipse imiteris, si eorum societatem expetis. Quid porro, vt in sinu Abrahæ Lazarus conquiesceret, effecit? an non ieiunium? Ioannis vita omnis nil aliud, nisi perpetuum quoddam fuit ieiunium. Is lectum non habuit, non mensam, non agrum cultum, non bouem arantem, non frumentum, non pistorem, non rem denique vllam aliam, quæ ad vitæ vsum pertineret. Quamobrem maior inter natos mulierum non surrexit Ioanne Baptista. Paulum etiam vna cum aliis ieiunium, quod in suarum quoque angustiarum prædicatione commemorauit, in cœlum proiexit. Sed eorum omnium, quorum mentionem habuimus, caput Dominus noster, carnem, quam pro nobis assumpsit, ieiunio communiuit: eaque ratione diaboli impetus sustinuit, ac depulit: atque ita quidem, cum nos ad id erudiuit, vt si quando in tentationum certamen venimus, ieiuniis nos, tamquam athletæ vngamur, in iisque exerceamur: tum etiam fame, aduersario quandam quasi tentandi ansam præbuit: quippe cum propter diuinitatis altitudinem nullus ad eum aditus pateret, nisi per inediam se ad humanam imbecillitatem demisisset: cum autem ad cœlos ascendit, cibum degustarit, vt verum, naturaleque corpus esse demonstraret, quod à mortuis excitatum erat. Tu autem cum nullum in eo finem facias, vt obeso, atque opimo corpore sis, animumque contra inedia spiritali conficias, salutarium, vitaliumque præceptorum nullam rationem habere videris. An quæso, ignoras, atque adeo in ipsa acie, si vni parti milites subsidio veniunt, alteram aut vinci, aut certe confirmari? sic, qui corporis abdomini, sensibusque se addicit, spiritus vires imminuit: & contra, qui ad spiritum transit, eique opem fert, is carnem corpúsve in seruitutem redigit: hæc enim inter se pugnant perpetuo. Quare si quis mentis, spirituque vires firmiores habere cupit, is ieiunio carnis impetum reprimat: hoc enim illud est, quod Apostolus in hanc sententiam dixit: Quantum externus homo corrumpitur, tantundem interior renouatur: & præterea, *cum infirmor*, inquit, *tunc potens sum*. An igitur non respues, & fastidies istas viles escas, quæ corrumpuntur? an non cupies desiderium mensæ regalis, quam plane tibi hoc ieiunium apparabit? an ipse nescis epularum vbertate, nimiaque copia te parare tibi ipsi vermem crassum, à quo intime discrucieris? quotusquisque est, qui in lautis cibis, opiparisque conuiuiis, perpetuo versatus, particeps vnquam fuerit doni, gratiæque spiritualis? Moyses cum legem iterum accepit, necesse etiam habuit, rursus ieiunium subire. Niniuitæ, nisi etiam pecudes, & bestiæ simul ieiunassent, non effugissent euersionem, quam iis Ionas Propheta minitabatur. Quorum membra in vasta illa solitudine conciderunt? an non eorum, qui carnis cibum expetebant? illi quidem, quamdiu manna, & aqua, quæ à petra effluebat, contenti erant, Ægyptios vicerunt, per mare iter pedibus fecerunt: neque in tribubus eorum quemquam reperisses, qui aduersa, ægraque valetudine vteretur: sed posteaquam & carnem, & ollas in memoriam reuocarunt, mentemque & cupiditates in Ægyptum conuerterunt, promissam sibi terram haud quaquam viderunt. An hoc exemplo non perterreris? an non edacitatem pertimescis, ne bonis speratis te excludat? Sed ne Daniel quidem sapiens visa cernere potuisset, nisi ieiunio aciem mentis vegetiorem, clariorem que reddidisset. Nam è cibi potionisque copia vapores quidam, quasi fumosi exhalantur, qui, instar densæ nebulæ, lumina dispellunt, quæ menti Spiritus sanctus infundit. Si quis autem pastus est Angelorum, certe quidem is panis est, vt ait Propheta: *Panem Angelorum manducauit homo*: non caro cibus eorum est, non vinum, non res vlla, quam studiose consectantur, qui ventri dediti sunt. Ieiunium contra dæmonum copias præsidium est firmissimum, telumque acerrimum: hoc enim *genus non eiicitur, nisi ieiunio, & oratione*. Atque hæ quidem ieiunij sunt vtilitates, & fructus, iique certe vberrimi. At vero crapula flagitiorum fons est, atque origo: Nam cum delitiis, ebrietate, variisque illis ciborum condimentis confestim simul erumpit omne, quod in bellum possit incidere, libidinis, atque intemperantiæ genus. Vnde homines, effrenata quadam, furiosaque cupiditate, ex multo cibo concitata, tamquam equi, in feminarum amoribus furiunt, & insaniunt. Ab ebriis naturæ leges mutantur, quippe cum in masculo feminam, in femina masculum turpiter requirant. Sed ieiunium etiam in matrimonij officio, coniugiique vsu temperantiam docet, & in iis, quæ lege permittuntur, licentiam cohibet, cessationem à concubitu de coniugum consensu inducit, vt in oratione illi permaneant. Tu tamen ne sola cibi abstinentia ieiunij summa metiaris: quoniam verum ieiunium vitiorum omnium depulsio est. *Solue*, inquit, *omne vinculum iniustitiæ: define proximo negotium facessere: remitte, condonaq; omnia, quæ ille tibi debet. Ad lites, & contentiones ne ieiunetis.* Carnem non comedis? at fratrem maledictis laceras. Vino abstines? at conuitiis contumeliisque non abstines? Ad vesperum vsque comedendi tempus differs? at in foro, causisque forensibus totum diem conteris. Væ ebriis, non illis, qui vino languent: iracundia porro, est animi ebrietas, quæ de statu suo illum deturbat: perinde, ac vinum ægritudo quoque est ebrietas, quæ mentem obruit. Timor item alia ebrietas, cum ea scilicet aguntur, quæ agi non conuenit: *A timore* enim *inimici*, inquit, *eripe animam meam*. Omnis denique ægritudo, quæ de gradu suo mentem rationemque dimouet, merito ebrietatis nomine appellari potest. Pone tibi tamquam in animi conspectu iratum hominem, videque vt eo animi motu, quasi ebrietate furiat, & bacchetur: non est sui ipse compos, se ignorat, alios præsentes non cognoscit, ac velut in nocturna pugna in omnes irruit, nusquam non offendit, omnibus insultat, multa temere effundit. non potest vllo pacto placari, probris vexat, verberat, minitatur, peierat, vociferatur, disrumpitur. Istam ebrietatem tu fuge, quæso, ita tamen, vt eam quoque declines, quæ

Luc. 16. *Diuitis epulantis exemplum.* *Ieiunium prodest ad vitæ æternæ præmium, & ad corporis valetudinem.* *Luc. 16.* *Cruditas morbos parit.* *Ieiunantis color, & status.* *Heb. 2.* *Luc. 16.* *Matt. 3.* *Matt. 11.* *Rom. 8.* *Matt. 4.* *Similitudo militum.*

2. Cor. 12. *Ion. 3.* *Exod. 14.* *Psal. 104. 37.* *Dan. 2.* *Ieiunij vis.* *Matt. 17. 20.* *Mar. 9. 28.* *Crapula flagitiorum fons.* *1. Cor. 7. 5.* *Ieiunium vitiorum depulsio.* *Isa. 58.* *Iracundia animi ebrietas.* *Timor.* *Psal. 17. 18* *Sic* Amore ebrius. *Horat.* *Irati hominis descriptio.*

quæ à vino existit. Ne copioso vini hausto potum aquæ anticipes: ne ad sacrum conuiuium ebrietate duce vtaris: quam si sequeris, nullus tibi aditus fiet ad ieiunium. Neque enim auaritia quis ad iustitiam, neque intemperantia ad frugalitatem, nec, vt omnia paucis complectar, vitio ad virtutem perducitur. Aliæ sane patent fores, aliaque via munitur ad ieiunium: porro ebrietas ad intemperantiam, at sane tenuis victus ad ieiunium iter patefacit. Athleta, antequam in certamen venit, se diligenter in primis exercet: multo item ante abstinet, qui ieiunij opus aggreditur. Abiice prius crapulam quinque dierum, ne hos cum futuris diebus compensare, & captiose illudere latorem legis velle videaris. Stulte facis, si corpus quidem cibi deductione conficies, & inediam tamen, inopiamque iniquo animo patiaris: cella penuaria hæc est non fida, & ipse infundis in dolium, rimarum plenum. Etenim vinum, sua via decurrens, hac atque illac perfluit: peccatum autem permanet. Seruus cædentem dominum fugit: tu vero vino insistis, quo in singulos dies caput tuum percutitur. Est sane vini vsus, optimus ille modus, quem corporis necessitas requirit: cuius fines si transilieris, cras ipse apparebis, capitis grauedine affectus, oscitans, vinum putre ructans, vertigine vsque adeo vexatus, vt tibi omnia versari, & circumcursare videantur. Et vero ebrietas somnum, mortis germanum fratrem, parit: & vigiliam gignit insomniis simillimam. Num cernis, qui sit, quem susceperturus es? is equidem, qui pollicitus est nobis, *Ego & pater veniemus*, inquit, *& mansionem apud ipsum faciemus*. Cur igitur ebrietate eum anteuertis? cur Domino ingressum præcludis? cur hostem vocas, atque allicis, vt castra tua præoccupet? Ebrietas Dominum non recipit, ebrietas Spiritum sanctum pellit. Fumus enim apes fugat, crapula Spiritus sancti dona propulsat, & propellit. Porro ieiunium est ciuitatis decus, fori præsidium, familiarum pax, & bonorum omnium custodia salutaris. Placet ne eius aspicere dignitatem, & vim? hodiernum diem confer cum crastino, & ita conspicies ciuitatem, è tumultus tempestate in summam tranquillitatem esse conuersam. Illud autem ego precor, atque opto, vt hic hodiernus dies crastino non sit dissimilis sanctitate, & crastinus non minus iucundus, pulcherque illuceat, quam hic ipse hodiernus dies. At Dominus qui in hanc temporis vicissitudinem, circuitionemque adduxit, hoc nobis largiatur, vt, cum tamquam athletæ in his certaminum præludiis fortitudinem, roburque firmissimæ constantiæ præstiterimus, ad constitutam illam præmiorum coronarumque diem peruenia-mus. Atque in hac quidem vita recordemur salutarem dolorem: in futura autem expectemus pro meritis huius vitæ peractæ remunerationem iusto Christi iudicio: cui gloria in sempiternum. AMEN.

Logotheta or. 4. tom. 3. de ebr.

Similitudo ab athleta.

Vini vsus.

Ebrietas.

Ioan. 14.

Similitudo.

Laudes ieiunij.

Precatio.

Eras. alteram B. Basilij de Ieiunio *esse negauit; cui tamen vindicat stylus à priori non dissimilis: eidemq; attribuit Græca antiquitas, tum maxime Ioan. Damascenus, qui in Parallelis adhibet, & Simo Logotheta, illius sectator diligentissimus.*

S. BASILII MAGNI,

DE IEIVNIO.

Homilia secunda.

ADHORTAMINI, inquit, *sacerdotes populum, loquimini in aures Hierusalem.* Orationis vis per se satis est, vt & bonis, fortibusque viris animos addat; & ignauos, atque inertes ad agendum excitet: eamque ob causam, imperatores, acie instructa, antequam præliis decertetur, cohortationibus ad excitandos milites vtuntur: eaque res tantam vim habet, vt sæpe, vel ad mortem contemnendam illos impellat. Palæstræ magistri, & ij quidem, qui pueros ad corporis exercitationem instituunt, cum eos, qui iam instituti sunt, ad stadiorum certamina producunt, tum multa sane in eam sententiam dicunt, quod pro præmiis est omni contentione elaborandum: eaque persuadendi ratione ita illos commouent, vt præ victoriæ studio vitam plane negligant. Quare cum ad dimicationem cum iis hostibus, qui oculorum aciem effugiunt, ego Christi milites instruam, & eos, qui pietatis armis sese exercent, continentiæ præsidio munitos, ad iustitiæ præmia excitem: vtendum est mihi oratione, quæ ad eam cohortandi rationem roboris habeat plurimum. Quid igitur, fratres, dicam? nimirum hoc, quòd iis, qui rem militarem exercent, quique in palæstræ laboribus versantur, conuenit se cibi vbertate pingues, atque opimos fieri, quo fortius ad pugnas deueniant: eos vero, quibus *non est colluctatio aduersus sanguinem, & carnem, sed aduersus principes, & potestates, aduersus mundi rectores tenebrarum harum, contra spiritualia nequitiæ*, oportet, abstinentiæ ieiuniique exercitationibus certamina sustinere. Oleum porro athletam pinguefacit, & adiuuat: ieiunium autem eum corroborat, qui pietatis studium colit. Itaque quantum corpori subduces, tantum in eo elaborabis, vt spiritali habitudine, roboreque anima floreat, ac niteat. Non * enim corporis viribus, sed animi firmitudine, constantique in rebus aduersis tolerantia, hostes ij superantur, qui occulte nos oppugnant. Est igitur omni quidem tempore ieiunium iis maxime vtile, qui illud studiose sectantur: neque enim contra ieiunantem quidquam hostili suo impetu dæmones audent: & vere Angeli, vitæ nostræ custodes, diligentiori studio iis præsto sunt, qui animam ieiunio expiarunt: idque hoc potissimum tempore, quo de eo edictum omni terrarum orbe promulgatum est. Nulla insula, nulla regio, nulla prouincia, nulla ciuitas, nulla natio, nullus denique vel vltimus, disiunctissimusque locus est, quo non peruenerit ieiunij præconium: immo vero militum cohortes, viatores, nautæ, mercatores, omnes denique, quicumque sint, hoc ieiunij edictum, & audiunt, & gaudenti animo amplectuntur. Quamobrem nemo quisquam se excludat, nemoque se eximat ordine ieiunantium, quo ordine omne hominum genus, omnis ætas, omnes dignitatum gradus censentur. Angeli porro sunt, qui in singulis Ecclesiis nomina eorum describunt, qui ieiunium colunt: tu vide igitur, ne cibi voluptate vel breuissima captus, huius descriptionis iacturam facias; & apud eum, qui exercitum lustrat, te reum crimini ipse supponas, quòd aciem deseruerís. Leuius sanè periculum est, abiecto clypeo quempiam fugere, quàm scutum hoc ieiunij maximum proiecisse videri. Diuitiis abundas? ne, quæso ieiunio iniuriam inferas, cum illud minime dignum iudices, quod ad mensam tuam adhibeas: nec vero id ipsum, tamquam rem ignominiosam, & præ escarum voluptate neglectam, domo tua propellas, vt ne te demum idem apud eum accuset, qui ieiunia lege sanciuit, multisque partibus maiorem cibi ex condemnatione penuriam importet aliquo corporis morbo aut alio acerbiore casu. Pauper es, atque ab omni re inops? noli tu ieiunium irridere, cum iampridem eo, tamquam contubernali conuictoreque vtaris. Mulierum autem, vt spiritum ducere, sic ieiunare proprium est, atque adeo naturæ earum consentaneum. Pueri item, sicut arbores nouellæ, ieiunij aqua irrigentur: nam senibus laborem affert non molestum vetus vsus, & quasi familiaritas, quam cum eo habent. Labores enim diuturna consuetudine exercitati, minus graues iis esse solent, qui se in illis exercuerunt. Iam vero viatoribus, quasi expeditus comes, est ieiunium: etenim vt luxus eos, farcinis onustos esse cogit, cum ea secum asportent, quibus iucunde, opiparéque se oblectent: sic & leues, & expeditos eosdem ieiunium reddit. Et vero si, cum ingentis exercitus castra posita sunt, cibo tantum necessario, neque epulis delicatis milites aluntur: an non longe quidem conuenientius erit, nos, qui bellum cum occultis hostibus continenter gerimus, quique parta eorum victoria, ad cælestem patriam properamus, tamquam in castris viuere, rebusque solum necessariis ad vitæ vsum contentos esse? Tu igitur, quæso, incommoda patere, vti strenuum militem decet: decerta itidem legitime, vt coroneris; cum illud iam perspectum habeas, neminem esse, qui ad certamen deueniat, quin ab omnibus abstineat.

Esa. 40. Orationis vis.

Simo Logotheta par. 1 orat. 5.

Similitudo à Palæstra magistris. Idem, vt sup. Simo.

Simo Logotheta to. 1. or. 5. Damas. vt sup.

Eph. 6.

Similitudo ab oleo.

** Non rectè hæc Eras. tractauit.*

Ieiunium omni tempore vtile.

Angeli custodes.

Ieiunij Quadrag. indictio. S. Ephrem in Cantico, & ibi Ger. Vossius pag. 270.

Angeli describunt nomina ieiunantium. Dam. lib. 3. par. c. 2. Logotheta or. 5. to. 1. Idem, eo ipso Logotheta it idē.

Labores, minus graues.

Similitudo.

1. Cor. 9. 25

Sed mihi hæc dicenti nuper illud in mentem venit, quod silentio prætereundum non est, mundi huius militibus pro militarium laborum ratione commeatum augeri: at vero qui in castris spiritalibus militant, eos maiori honore decorari, qui scilicet de cibariis minus habent. Nam galea etiam nostra à militari, quæ fragilis, caducaque est longè natura differt: Illa enim ex ære, hæc nostra ex spe salutis conflata est. Clypeus item militum è ligno, corioque bubulo constat: nos autem fidei scuto tegimur. Lorica præterea iustitiæ nos muniti sumus; illi vero tunicam catenulis contextam induunt. Gladio spiritus nos vtimur ad defensionem, illi ferro se tuentur. Itaque ex iis sane quidem perspicue manifestum est, non eodem cibo nobis, quo illis, vires dari: nos pietatis instituta, decretaque corroborant; illi ad firmamentum, roburque corporis necesse habent ventrem explere. Iam vero quoniam nobis hos ipsos dies, tamquam veteres nutrices, quibus nos Ecclesia ad pietatem alit, temporis cursus restituit, eos nos omnes hilare excipiamus. Cum igitur ieiunaturus es, ne Iudæorum more, mœstum te ostendas, sed ex Euangelij præscripto lætum, atque alacrem te præbeas: neque enim est, cur ventris corporisque inediam lugeas, sed animo gratuleris spiritalibus his epulis. Non ignoras, carnem aduersus spiritum concupiscere, & spiritum item aduersus carnem. Quare cum hæc inter se pugnent, atque aduersentur, subducamus cibum, quo caro pinguescit, addamusque animæ robur, vt ieiunij virtute cum de vitiis victoriam reportauerimus, abstinentiæ coronas, & præmia consequamur. Iam igitur nunc ad hoc sanctissimum ieiunium te para: ne huius diei crapula, & ebrietate violes crastini diei abstinentiam. Malum hoc sane consilium est, malaque cogitatio, vt, cum quinque dierum ieiunium nobis indictum sit, hoc ipso die escis & potionibus nos ipsos obruamus. Nemo profecto, qui mulierem honestam, & pudicam in matrimonium ducet, hoc vnquam committet, vt pellices ante, & scorta domum suam introducat: neque enim vxor legitima id patietur, vt vna secum impudicæ, impuræque feminæ habitent. Quocirca, ne tu, cum ieiunij diem expectas, antea ebrietatem inducas, illam scilicet meretricem, publice prostitutam; illam impudentiæ matrem, illam risus amantem; illam furiosam, & bacchantem; illam ad omne obscænitatis genus procliuem. Nec vero enim vnquam ieiunium, atque oratio in animam ingredi possunt, quæ vinolentiæ labe inquinata sit. Ieiunantem intra sacrorum cancellos Dominus recipit: at crapula, vinoque languidum, tamquam impurum, & profanum reiicit. Etenim si cras ad me venis, vinumque redoles, & id quidem cruditate corruptum, ac putidum; quo sane pacto istam crapulam tuam ego ieiunium putabo? non enim hoc tecum reputa, quod recenter mero te non ingurgitasti, sed quod à vino purus non es. Quorum autem in numero te adscribam? ebriorum, an ieiunantium? Vinolentia hesterna te sibi vindicat, inedia præsens tibi testimonium dat ieiunij. Ebrietas contendit de te tamquam de seruo, & neutiquam te merito missum faciet: cum certa manifestaque seruitutis indicia, & argumenta afferat, idque vnum in primis, nempe vini halitum, atque odorem, veluti in dolio permanentem. Næ hic ipse primus ieiuniorum dies tibi illico non probatur, quoniam, aliquid reliquum vinolentiæ in te est: quarum autem rerum initia recusantur, in iis proculdubio totum reiicitur. Ebrij regnum Dei non consequentur. Si, vino languidus, atque adeo ebrius, ad ieiunium accedis, quæ tandem vtilitas tibi inde existet? si te ebrietas è cælesti regno excludit: quem fructum in posterum è ieiunio capies? Num cernis equorum, qui ad certamina aluntur, domitores peritissimos, cum dies certationis instant, pabuli subductione atque inedia eos præmunire? tu vero id operam das, vt heluationibus, escarumque vbertate ipse pinguefias, vsque adeo vt ventris studio etiam animantibus, ratione carentibus, longe præstes. Venter sane, cibo onustus, ne ad somnum quidem, nedum ad cursum aptus, atque idoneus esse vllo modo potest; propterea quòd is, pondere pressus, non modo te quiescere non sinit, sed cogit, vt huc & illuc te sæpenumero verses. Ieiunium pueros infantes seruat, & custodit, adolescentem moderatur, senem efficit talem, quem omnes reuereantur: canicies enim, ieiunio exculta, habet venerationem maiorem: decentissime autem mulieres ornat; ætate, roboreque florentes, quasi frenum cohibet, matrimonio copulatos tuetur, & virgines alit. Atque hęc quidem sunt, quæ priuatim in singulis ædibus ieiunium curat, & efficit: ac publice quo sane pacto vitam nostram instituit, & gubernat? omnem ciuitatem, omnemque populum optimis moribus, & optima disciplina statim constituit, tumultum sedat, dissidia litesque componit, conuitia ac maledicta facit vt sileant. Cuius vnquam magistri, & præceptoris inteructus discipulorum strepitum tam subito sedat, quàm ciuitatis turbulentos motus reprimit ieiunium, quod quasi præteriens occurrit? Quis vnquam helluo, aut petulans è ieiunio prodiit? quæ vnquam tripudia impudica è ieiunio extiterunt? risus molles, cantiones meretriciæ, extremæ illæ insanæque saltationes ab vrbe repente diffugiunt, à ieiunio, quasi à seuero quodam iudice in exilium pulsæ. Quòd si omnes rebus gerendis ieiunium in consilium adhiberent, nihil certè obstaret, quo minus toto terrarum orbe pax summa esset; vsque adeo, vt neque nationes, & gentes bella inter se excitarent; nec vero militum copiæ inter se manum conserrent. Atque, ieiunio dominante, non arma conflarentur, neque cuderentur; non iudiciorum strepitus essent, non in carcerem quisquam coniiceretur: nec denique desertæ solitudines haberent latrones, aut oppida calumniatores, aut mare piratas. Et vero si cuncti homines in ieiunij disciplinam se traderent, nulla certe vox audiretur, inquit Iob, exactoris: nec certe quidem vita item nostra, tot lamentationibus, suspiriisque vndiq; referta esset, nec plena mœroribus, & miseriis, si eam ieiunium regeret, ac moderaretur. Illud enim perspicuum est, omnes ab eo edoceri, non solum vt epulis abstineant, sed etiam, vt pecuniæ studium, quæstus cupiditatem, auaritiam, omne denique vitium prorsus abhorreant, ac fugiant omnino. Quibus porro vitiis radicitus sublatis, nihil plane esset, quod vetaret, quin vitam omnem in summa pace, summaque animorum tranquillitate traduceremus. At vero qui hoc tempore ieiunium reiiciunt, ita escarum delicias, quasi in iis vitæ felicitas posita sit, magnopere consectantur, vt cum magna infinitaque ea mala inuexerint, tum corpora sua simul corruperint, ac labefactarint. Obserua, quæso, vultuum discrimen, tum eorum, qui hodie sub vesperum, tum illorum, qui cras conspicientur. Hodie tamen, & rubore suffusi, tenuiq; sudore madidi videntur: oculi præterea molles, procaces, & acie ipsa, qua cernunt, ex interna caligine orbati: cras vero iidem vultus bene compositi, graues, venusti, colore naturali, quem recuperarunt, respersi, cogitationum etiam multitudinem, omnisque sensus integritatem præ se ferunt, cum nulla causa intrinsecus insit, quæ naturalibus corporis vnctionibus tenebras effundat. Ieiunium est angelorum similitudo, & imago aliqua, iustorum hominum contubernium, vitæ moderatio, & temperantia: hoc Mosem latorem legis effecit, huius etiam fructus est Samuel. Ieiunans enim Anna, Deum ita precata est: Adonai, Domine Deus exercituum, si respiciens respexeris ancillam tuam, dederisque mihi prolem virilem, dabo eam in conspectu tuo donum: vinum & siceram non bibet, vsque ad diem obitus sui. Ieiunium pręterea magnum illum Sampsonem aluit: in cuius viri auxilio quamdiu adfuit, non modo hostes singulis prœliis ab eo prostrati sunt, vrbiumque fores reuulsæ, atque effractæ, sed leones etiam manuum illius vim, ac robur minime sustinuerunt. Vbi vero & ebrietate, & scortandi libidine captus est, cum ab hostibus facile expugnari, comprehendique potuit, tum oculis priuatus est, ludibrioque expositus pueris exterarum nationum. Ieiunio vsus Elias, cælum clausit annos tres, & menses sex: Nam cum è crapula multam licentiam viuendi existere animaduerteret, necessario homines fame, penuriaque impulit ad ieiunium non voluntarium: quo eorum peccandi libertatem petulantiamque infinitè diffluentem, coërcuit, cum male agendi cursum, ad deteriora concitatum, interruperit, ac præciderit ipso ieiunio, quasi quodam vrendi, aut secandi instrumento. Suscipite, pauperes ieiunium, contubernale vestrum, vestræque mensæ so-

Galea spiritalis.
1. *Thess.* 5.8
Ephes. 6.17
Ephes. 6.14
Idem in Hom. 1.
Dam. lib. 3. *c.* 3. *par.*
Matt. 6.16
Gal. 5.17.
Itidem in Hom. 1.
Dam. lib. 3. *c.* 3. *par.*
Ebrietas tamquam meretrix publice prostituta.
Ebrietas.
1. *Cor.* 6.10
Similitudo.
Iob 3.
Ieiunium.
1. *Reg.* 1.6.
Iud. c. 13. 14. 15.
3. *Reg.* 17.
Dam. lib. 3. *par. c.* 2.

fæ socium: susçipite serui illud, tamquam otium, atque adeo cessationem à perpetuis seruitutis vestræ laboribus: susçipite diuites idem, vti medicum quendam, qui incommodæ vestræ valetudini, qua ex crapula laboratis, remedium affert, quique inediæ vicissitudine vobis escas suauiores reddit, quas præ consuetudine, vsuque perpetuo fastidiebatis: susçipite etiam vos ægri, hoc ipsum, veluti rectæ prosperæque valetudinis matrem: qui rursus corpore bene valetis, idem complectimini, sicut vestræ bonæ habitudinis præsidium. Interroga tu, quæso, medicos, qui plane respondebunt, nihil periculosius esse optima, summaque valetudine: eamque ob causam qui peritissimi sunt, ieiunio, inediaque corpori detrahunt, id quod redundat: vt ne naturæ vires, illius obesitate, quasi pondere quodam fractæ concidant. Etenim, qui cibi inopia redundantiam studiose reprimunt, ij sane quidem virtuti nutrienti amplum aditum initiumque ad id parant, & patefaciunt, vt corpus denuo, & alatur, & augescat. Itaque demum in omni vitæ studio, in omnique corporis habitudine, vtilitas elucet ieiunij: quod itidem decens est in omnibus domibus, foris, diebus, noctibus, ciuitatibus & solitudinibus item. Cum igitur tam multis modis decus ornamentumque suum nobis illud conferat, hilariter ex Domini præscripto, id ipsum susçipiamus: neque mæsto, tristique vultu simus, sicut hypocritæ solent, sed animi lætitiam, nulla arte confictam, ostendamus. Verum enimuero non tanto studio ad hoc iam opus esse existimo, vt vobis ieiunium suadeam, quantum sane maximum ad illud adhiberi oportet, vt ne quis hodie in ebrietatis miserias præceps ruat. Nam ieiunium partim ex consuetudine, partim præ mutuo quodam pudore plerique omnes susçipiunt, atque amplectuntur. Sed ego sane ab ebrietate metuo, quam, veluti paternam hereditatem, vini auidi homines tuentur. Vt enim, qui iter longum ingrediuntur, commeatum parant: sic quidam hodie stulti vino se explent ad conficiendum quinque dierum ieiunium. Quis vsque adeo demens est, vt antequam bibere incipiat, bacchantium more deliret, ac desipiat? an ignoras, ventrem non recte seruare depositum? næ is quidem est ei, quicum contrahit, maxime infidelis, & veluti cella quædam penuaria, nihil conseruat: in qua cum multa quidem recondantur, ex iis detrimentum tantummodo retinet; quæ vero reposueris, haud quaquam custodit. Tu quæso vide, ne, si cras bene potus veneris, tibi dicta sint, quæ de Esaiæ libro nuper recitata sunt: *Ego non elegi hoc ieiunium, inquit Dominus.* Quid est, cur commisceas, quæ misceri nullo pacto possunt? quæ coniunctio ieiunij cum crapula? quæ societas vinolentiæ cum abstinentia? quæ consensio templi Dei cum idolis? Sunt porro enim ij templum Dei, in quibus habitat spiritus Deus: at vero qui comessationibus, & ebrietate sordidum, fœdumque intemperantiæ vitium admittunt, isti certe templum idolorum sunt. Hodierna dies initium, & quasi vestibulum est ieiuniorum: qui in ipso aditu se inquinauit, non est is quidem dignus, qui ad sancta ingrediatur. Et vero seruus nullus, qui herum suum placare studet, eius aduersarium adhibet ad herilis gratiæ reconciliationem: crapula, & ebrietas inimica est Deo, ieiunio autem initium pœnitentiæ. Si igitur per confessionem redire vis in gratiam Dei; fuge crapulam, ne tibi periculum creet grauioris abalienationis. Sed porro ad cumulatam ieiunij laudem non satis per se est abstinentia cibi: sed vtamur necesse est ieiunio, quod acceptum, gratumque sit Deo. Verum sane ieiunium illud est à vitiis abhorrere, linguam continere, iracundiam cohibere, cupiditates propulsare, obtrectationem, mendacium, & periurium procul pellere. Ab iis certe abstinere, verum est solidumque ieiunium, atque in iis ipsis fugiendis ieiunij itidem laus præclara versatur. At demum delectemur in Domino, tum exercitatione, vsuque spiritalium sermonum, tum perceptione salutarium legum, executioneque omnium decretorum, quibus animi nostri recte instituuntur. Sed caueamus porro spiritalem inediam, illudque occulte latens mentis ieiunium, quod Propheta etiam deprecatus est, cum aliquando hoc dixit: *Non necabit Dominus fame animas iustorum:* illudque item: *Non vidi iustum derelictum, neque semen eius quærens panes.* Nec vero enim de cibo quidem, quem comedimus, gustatusque sensu capimus, locutus est is scilicet, qui panis, atque adeo famis causa Patriarchæ Iacob liberos in Ægyptum profectos esse nouit, sed pabulum profecto spiritale intelligit, quo interior homo alitur ad perfectionem. Illud autem à Deo precandum nobis est, vt ieiunitas, atque inopia in nos ne inuadat, quam olim Iudæis minatus est: *Ecce enim dies veniunt, dicit Dominus, & emittam famem in terram hanc.* Non fame eos iustus iudex mulctauit, propterea quòd illorum animum mentemque penuria veræ doctrinæ tabescere, corporis autē habitus valde nimis opimos fieri animaduertit. Quamobrem omnibus diebus sequentibus nos Spiritus sanctus pascet iucundissimis epulis, & matutinis, & vespertinis: nemo vestrum sit, qui vltro ad spiritale hoc conuiuium non accedat. Omnes, quæso, participes simus illius sobrij poculi, quod sapientia temperauit, nobisque pariter appositum, vt quatenus quisq; potest, hauriat. Miscuit enim ipse Dominus poculum suum, & occidit hostias suas: quæ epulæ perfectorum sunt hominum, nempe eorum, qui habitu, vsuque ita exercitatos sensus habent, vt bonum, & malum discernant. His epulis ita nos opipare reficiamus, atque expleamus, vt demum cœlesti etiam illo sponsi conuiuio dignissimos, per Christum Iesvm Dominum nostrum: cui gloria, & imperium, sempiternis sæculis. Amen.

Hom. 1. — *Vtilitas ieiunij vbiq.* — *Orat. 1.* — *Hom. 1.* — *Similitudo.* — *Esa. 59.* — *2. Cor. 6. 16* — *Ieiunium pœnitentiæ initium.* — *Ieiunium gratiū Deo, quale.* — *Prou. 10. 3.* — *Psal. 36.* — *Ezech. 44.* — *Apoc. 18.*

Homilia beati Patris Basilij,

In illud Mosis *Deuteron.* xv. v. 9.

Attende tibiipsi.

Godefrido Tilmanno *Carthus. interprete.*

QVi nos condidit Deus, in hoc impertiuit sermonis vsum; vt alius alij sui cordis arcana reuelet, communisque naturæ intuitu suo quisque proximo ex abstrusissimo recessu pectoris, quasi ex intimo quopiam conclaui sua consilia cogitationesque * depromat, si enim ipsi viueremus anima omnium oculis conspicua & nuda: inter nos mox conueniret per mutuam cogitationum intelligentiam. Nunc quando anima carnis adoperta velamine multiuarias comminiscitur secum ac versat cogitationes: & verbis opus habet & nominibus, vt quæ in reconditiore mentis secessu delitescunt, in apricum euulget. Mens igitur nostra mox vbi vocem apprehenderit cuiuspiam rei significatiuam, perinde † ac traiectitia quadam nauicula, sermone ipso præteruehitur, qui simul vt traiecit aerem, e loquentis ore ad aurem vsque transmittitur audientis. Quòd si tranquillam continget internanciscí altamque quietem: ac si placido succedat portui & ab inclementia maris sepositio nauis, ita sermo in discipulorum se insinuat aures & appellit. E diuerso si quis à parte auditorum, tumultus quasi procella quædam asperior contra aspirarit: medio in aëre dissolutus sermo, veluti naufragio absorptus, pessum * ibit. Nunc igitur sermoni huic tranquillum facite, studio placidæ taciturnitatis. In eo enim aliquid forsan conspicietur vtile, nec indignum quod hinc vobiscum exportetis. Veritatis sermo captu est apprimè difficilis, aures minimè attentas præterlabitur facilè ac fugit. Ita enim Spiritus sanctus suum moderatus est ac dispensauit sermonem, vt contractus sit & breuis: quò fit, vt verborum compendio multa explicet, ac proinde propter concisam breuitatem facilè memoria tenetur. Est etenim eius sermonis virtus naturalis hæc, vt quæ significantur, non occultet obscuritate, nihilque complectatur quod superuacaneum sit, aut vanum, vel certè circumfluat vllis rebus frustraneis, cuiusmodi sanè est nobis recens lectus ex Mosis libris, cuius item vos memores esse prorsus mihi ipsi persuadeo, qui studiosi estis, nisi forsan ob concisam breuitatem ipsa vox aures vestras prætercurrit. Hoc se habet modo sententia: *Attende tibiipsi, nequando fiat verbum occultum in corde tuo, iniquitas.*) Facile admodum labimur in peccata, quæ vel cogitatione admittuntur, eoque qui finxit sigillatim corda nostra probè conscius maximam peccatorum partem solere perfici subitario & acri illo motu propositi

* Μεταφορά.

† Ομοίως σις elegãs.

* ἐγκαθιζεται. *Perstat in metaphora.*

Sermonis diuini quis sit genius.

Mētis puritatē seruandā esse vel in primis.

Ομοίωσις.

siti aut cogitationis impræuisæ, principem illam animæ puritatem quæ præcipua in parte eius consistit, nobis edixit retinendam atque tuendam. Qua enim parte alacriores ad peccandum sumus & toti eò propendemus, tantò illam æstimauit dignam esse maiore diligentia & prouida cautione. Vt enim quique rei medicæ experientissimi imbecilliora corpora multò ante morbum præmuniunt præseruatiuis & salutaribus monitis: itidem & ille prouidus communisque curator ac verax cum primis animarum medicus, qua nos vidit parte ad peccatum longè esse propensiores, hanc anteuertit, vt fortiore quopiam antidoto præseruatorio communiret. Quæ etenim corpore perficiuntur actiones, tempus desiderant, non qualecumque, sed opportunum, labores etiam & cooperarios, reliquum denique commeatum siue impensam. E diuerso, animæ motiones conficiuntur nulla temporis mora: vt nihil fatigeris aut lassescas, peraguntur: constant nullo tuo negotio aut molestia: illis obeundis nullum non idoneum est, nullum intempestiuum tempus. Et quidem alicubi inuenire sit, qui cum fastu ingrediatur, & arrecto supercilio insoleſcat authoritate fretus, idem alioqui externè fucatam speciem præferat moderatæ mentis, desideatque subinde illorum intermedius, qui ipsum virtutis nomine deprædicēt beatum, cum is interim interiore mentis cursu abit ad peccati locum in retrusissimo illo cordis motu & agitatione. Quæ studio consectatur & expetit, sola iam vidit imaginatione, visus est, & vnius alicuius secum comminisci & effigiare congressum familiarem, planè indecorum. Vtque semel omnia, quum is intra arcanam illam cordis officinam, euidentem sibi & confessam voluptatem depinxerit, peccatum iam illud intestinum operatus est, nullius licet testimonio probabile, nempe omnibus eatenus ignotum, tantisper dum veniet, qui reuelabit occulta tenebrarum, & manifestabit consilia cordium. Prouide igitur & obserua, nequando verbum occultum in corde tuo efficiatur delictum. Qui enim

Matth. 5.

in mulierem oculum defixerit *ad concupiscendum eam, iam mœchatus est in corde suo.* Quo fit, vt actiones quidem corporis, à non paucis intercidantur: qui autem destinato voluntatis proposito peccat, vna cum præpete & celeri agitatione cogitationum peccatum iam expleuit. Vbi igitur ad peccandum procliuior via est, ibi cautio prærogata est celerior. Palàm enim ac de scripto conteſtatur Moses, ne quando verbum occultum in corde tuo efficiatur peccatum. Magis verò ad ipsum sermonis recurramus exordium. Ait: *Attende tibiipsi.*) Quoduis tandem animal ad conseruandam propriæ substantiæ naturam subsidia accepit ab omnium opifice Deo sibi inserta familiariter. Quin & (si tamen studio propensiore ediscere voles) partem multò maximam brutorum deprehendere possis id habere citra doctrinam vllam, vt noxia fugitent & auersentur: è diuerso ad ea naturæ quodam ductu festinè rapiuntur, quæ suo vsui sperant profutura, eoque nos erudiens Deus præceptum hoc momenti haudquaquam mediocris præscripsit, vt quod illis naturæ beneficio, nobis idem vel suffragio rationis fieri contingat: quodque citra operam præceptoris vel à brutis ipsis fit, id ipsum à nobis perficiatur per attentionem & assiduam rationis considerationem, & vt solerter ac strenuè subsidia quæ nobis Deus indulsit, conseruemus: auersemur quidem peccatum, vt assolent bruta venenatum pabulum, iustitiam vero assectemur, velut illa herbas edules consectantur. Attende igitur tibiipsi, quò discernere possis quiduis noxium à salubri. Sanè *attentio* duplex cùm sit (est enim harum prior qua iis fixè intendimus oculis corporis quæ visibilia sunt: est & altera, qua per vim animæ intellectilem pressiùs attenti incumbimus contemplationi rerum inuisibilium) si quidem præceptum hoc in oculorum actione astruemus esse situm: in vestigio deprehendes nullo id pacto perfici posse. Qui enim possit vnus aliquis collustrare se totum, & omni ex parte deprehendere oculo corporis? At ne ipse quidem oculus in seipsum vi visiua vtitur, non ad verticem vsque pertingit capitis, terga non videt aut scapulas; non totam ipsam faciem, non denique in intestina parte reconditorum viscerum dispositionem. Impium proinde sit asserere præcepta Spiritus sancti impossibilia esse obseruatu. Relinquitur

Attentio *duplex, corporis & animi.*

itaque, vt præceptum id de spirituali mentis actione esse sancitum interpretemur. *Attende igitur tibiipsi.*) hoc est, teipsum omni ex parte collustra & circumspice, animæ oculum ad solertem tui ipsius custodiam, habeto * peruigilem & insomnem. *Per medios ingrederis laqueos*, ab inimico occultati laquei nullo non loco defixi sunt. Circumspice igitur & lustrato omnia, quò è laqueis seruêre Dorcadis instar, & vt auis ex insidiis. Neque enim laqueo prehendi possit *Dorcas*, quòd visus sit acerrimi, cognomen nimirum sortita ab acumine sui visus. Auis porrò siquidem sibi attenderit, in sublime elata leuitate penulæ altior redditur aucupum insidiis. Prouide igitur, ne brutis animantibus ad attentam tui custodiam conspiciare deterior, nequando irretitus laqueis & captus, præda efficiaris diaboli, vinculis ipsius adstrictus & ad illius voluntatem abductus. *Attende ergo tibiipsi.*) hoc est, non tuis, non iis item quæ circa te sunt, sed tibiipsi & soli attendito. Ipsi enim nos & aliud sumus, & aliud nostra sunt, aliud item quæ circa nos conuisuntur. Sanè sumus nos & anima & animæ mens, quatenus ad conditoris nostri imaginem sumus facti. Nostrum autem corpus est, & qui per ipsum suum munus obeunt, sensus. Circa nos porrò sunt pecuniæ, artes, & reliqua vitæ supellex atque apparatus. Quid igitur proposita præscribit sententia? *Attende*, non carni, at neque immodico studio consecteris eius commoditatem, puta sanitatem, venustam pulchritudinem, multiuariam voluptatum fruitionem & oblectationem, non longæuitatem, neque pecunias, neu gloriam & dignitatis amplitudinem admirere. At ne tu quæcumque tandem vitæ istius temporariæ subsidia tibi suppeditant vberiùs, tanti esse dixeris, vt præ horum studio & anxia solicitudine, præcipuam vitæ tuæ portionem aspernere & negligas: quin attende potiùs tibiipsi, hoc est, animæ tuæ, hanc adornato, huius attentam gerito curam, adeo vt omnem sorditiem quam ex nequitia contraxit, sedula cum attentione ab ea submoueas & amoliaris? nec minore studio, notam omnem turpitudinis & dedecoris improbitate malitiæ illi inustam fac obliteres & expurges, atque ita demum contendito eam elegantia omni quæ ex virtute proficiscatur, exornare ac perpolire. In examen teipsum aduoca, quis ipse sis. Tuam ipsius naturam fac † vt noueris. Nam corpus quidem mortale, anima vero immortalis est. Scito duplicem nobis propositam esse vitam. Carni quidem propria est vita citato admodum cursu prætercurrens: quæ autem congener animæ est & cognata, nullam admittit circumscriptionem. Attende igitur tibiipsi, vt ne his quæ moritura sunt, quasi sempiternis bonis fixiùs adhæresces: neu aspernere sempiterna tãquam aliquando sint desitura. Carnem despicito, decidua enim est & labilis: curæ sit tibi anima, res enim immortalis. Omni cum diligentia tibiipsi intentus esto, vt quod commodum vtrique est & vtile, noueris dispertiri. Carni quidem alimoniam & integumenta: animæ vero dogmata pietatis, non inciuilem viuendi canonem, exercitationem virtutis, improbarum affectionum emendationem. Caue, corpus pinguiore opimes sagina, neu studium impenderis comparandæ * corpori carnulentiæ. Quum enim concupiscat caro aduersus spiritum, spiritus vero aduersus carnem, hæc porro inter se pugnant & aduersantur: prouideto, ne fortè dum plus æquo indulges carni, peiori vires suggeras quibus inualescat. Nam quemadmodum in staterarum momentis contingit, vnam si degraueris lancem, velis nolis illi oppositam tanto reddes leuiorem: consimilem in modum assolet in corpore & anima contingere. Vnius exuberans copia necesse est vt alterum imminuat & illi addat inopiam. Corpore etenim cupediis ac lautitiis meliusculè habito & carnulenta obesitate degrauato, necesse est mentem ad cognatas sibi actiones tanto reddi minus strenuam atque eneruem prorsus. E diuerso, anima si commodè habet, perque continentem bonarum rerum meditationem ad magnitudinem surrigitur iustam ac se decentem, consequi videtur per hoc intabescere & eliquari eius corporis habitudinem. Hoc ipsum proinde præceptum cùm infirmis est vtile, tum maximè congruit valentibus robore. Infirmitate enim laborantes adhortantur medici, sibiipsis vt attendant, neu quiduis negligant concer-

nentium

Attende tibiipsi.

* ἀκοίμητον ὄμμα. *Eccles. 9. Prou. 6.5. Eccli. 27.22.*

Δορκὰς *dama, capreа.* ἀπὸ τοῦ δέρκειν.

Nos animæ sumus & mēs nostra, corpus & sensoria corporis. Circa nos, facultates.

† Γνῶθι σαυτὸν φάσιν. *Vita duplex*

* περὶ τὸν ὄχλον τῶν σαρκῶν, *circa multitudinem carnium.*

Εὐθώμωσις *à simili.*

Attende tibi, & *infirmis & valentibus vtile.*

Collationem dici corporalis cum spirituali.

nentium medelam ac sospitatem. Nihilo secius sermo salutaris istius mandati, nempe animarum nostrarum medicus miserè affectam noxa lethalis peccati persanat animam exiguo hoc auxiliari antidoto. Itaque attende tibiipsi, vt pro delicti proportione hinc quoque mutueris ex admota tibi medela, valetudinis instaurandæ subsidium. Magnum est & graue peccatum? multa opus habes confessione, lachrymis amarulentis, peracri contentione vigiliarum, indiuulso & continenti ieiunio. Leuis est nec intoleranda offensio? Huic quoque exæquetur pœnitentia. Tantum hoc est: *Attende tibiipsi*: vt internosse possis, recténe, an secus valeas. Plerosque enim, quum alioqui ægrotent non mediocri morbo, nec medicabili, contingit per nimiam sui incogitantiam nescire hoc ipsum quia ægrotant. Sanè ex hoc mandato non leue est quod decerpitur emolumentum, vel istis quoque qui ad obeunda quæuis munia robore præualent. Itaque hoc idem & sanat ægrotos & sanis robur confirmat ac perficit. Quisque enim nostrum qui hac sententia erudimur, administer est vnius earum actionum quæ iuxta Euangelij doctrinam in classes distinctæ nobis sunt & dispositæ. In magna etenim & illustri familia, in hac nempe Ecclesia non vasa modò conuisuntur omnigenæ speciei, aurea, argentea, lignea & testacea. Sunt insuper & artes omnigenæ exercitationis. Habet enim domus hæc, quæ Ecclesia viuentis est Dei, venatores, viatores, architectos, ædificatores, agricolas, pastores, athletas, milites. Hisce omnibus breue hoc verbum nihil indecorè possit accommodari, singulo cuique ingerens & exactam operis obeundi cognitionem & ad id absoluendum studium propensæ voluntatis. Venator es à Domino emissus, qui dixit: *Ecce ego mitto multos venatores, & venabuntur eos supra omnem montem*. Attende igitur multa cum diligentia, ne fortè fugiat te præda, vt efferatos per improbitatem, verbo veritatis conuictor saluatori offeras. Viator es ei assimilis qui orabat: *Gressus meos dirige*? Attende tibiipsi, ne quà exorbites, neu ad dexteram deflexeris aut sinistram, progreditor via regia. Architectus solido tutóue in loco iaciat & collocet fidei fundamentum, quod est Iesus Christus. Ædificator quo pacto ædificet, videat; vt ne ligna, non fœnum, neque calamum: sed aurum, argentum, lapides pretiosos. Pastor es? attende, ne quid te prætereat eorum quæ ad obeundum munus istud pastorale attinent. Hæc porrò, quæ tandem sunt? Palabundum pecus & erraticum conuertito: quod conquassatum est & contritum colligato: quod ægrotum, sanato. Agricolationisne professor? Ficum, infructuosa si est, circunfodito, illique ingerito quæ conductura noueris ad edendos fructus. Miles? collabora Euangelio, milita bonam militiam contra spiritus nequitiæ, aduersum vitiosas carnis affectiones, induitor omnem armaturam Dei. Vt probes te ei, sisque gratiosus duci tuo qui huic te militiæ adlegit: prouide vt nullis implicere vitæ istius negotiosis & perplexis curis. Athleta es? attende tibiipsi, ne quam ex legibus athletico agoni præscriptis inueniare transgressus. Nam, *nemo coronatur, nisi qui legitimè certauerit*. Imitare Paulum & † cursu contendentem, & in palæstra colluctantem, & in agone pugilari decertantē. Vt strenuus * pugil ipse habeto animæ oculum nusquam euariantem, sed attentum ac peruigilem. Præmuni ac tuere passis manibus partes, quarum plaga lethalis sit. In aduersarium immotum oculum intendito fixiùs. In stadiario cursu, qui tibi præcurrunt, in eos te extendens fac assequaris: sic currito, vt præuertas. In luctamine, repugna inuisibilibus aduersariis. Per vitæ istius curriculum talis vt perseueres, hæc sancit sententia, nimirum animo vt sis non supino aut concidente, sed arrecto; non dormiturienti, sed peruigili ac sobrio, quique multa cum vigilantia præsens sit & norit sibi præesse. Cupientem me singula percensere hic me deficiet dies, cum eorum munia qui Euangelio Christi cooperantur: tum etiam vim præcepti istius vt in omnes omnium ordines natiuam suam vim non incongruè exerat. *Attende*, inquam, *tibiipsi*.) sobrius esto, præsenti consilio præditus, tenax sis obseruansue præsentium, futuri prouidus: vt ne quod iam suppetit quidem, & in ære tuo est, per socordem & ignauam segniciem à te excutias, at neque eorum quæ non sunt, nec futura forsan sunt, quasi in manibus sint, horum certò tibi promittas fruitionem. Hæc ne animi ægritudo solet istis adolescentibus natura irrepere, vt per mentis leuitatem se iam tenere putent quæ vel spe sola præsumpserunt? Hi enim si quando otium internanciscuntur vel solitudinis, vel quietis nocturnæ: imaginationes comminiscuntur & secum effigiant rerum quæ nusquam sunt. Abeunt in omnia præcipites & diuagantur per facilem mentis inconstantiam. Pro comperto sibi proponunt vitæ splendorem, claras & illustres nuptias, fœcunditatem prolis, longæuam senectutem, à nemine non exhibendum honorem. At interim nulla in re quum spem sistant: ad ea progressi quæ in hominibus habentur præstantissima, maiorem in modum intumescunt. Ædes possident luculentas sanè & ingenti amplitudine effusas. Has simul vt omni varia & eadem pretiosa supellectile referserunt, tanto cingunt terræ ambitu, quantum vanissima istorum cogitatione ab vniuersa creatura rescindi possit & disiungi. Rursus copiam omnem commeatus illinc resilientem suis inanibus includunt horreis. Vniuersæ huic opulentiæ pecora addunt, famulitium ingens, seruorum gregem numerosum & qui modum excedat, ciuiles principatus, præfecturas gentium, militarem præturam, bella, trophæa, ipsum denique regnum. Hæc vbi omnia secum commenti sunt inanissimis figmentis (tanta est istorum amentia) se credunt frui speratis, quasi iam præsentibus & ad pedes repositis. Otiosæ prorsus & cessantis animę propria est hæc ægritudo, cernere insomnia vigili corpore. Hanc igitur remissæ mentis laxationem ac tumorem cogitationum deprimens sermo hic, & quasi freno quopiam propellens instabilitatem animi, denuntiat præceptum hoc tibi magnum vtique & sapientiæ plenum: *Tibiipsi attende*, vt ne ea tibi pollicearis, quæ nusquam consistunt: sed quæ suppetunt, hæc digere in vsus tuos tibi profutura. Quin & ipse equidem arbitror legislatorem, cum magnopere cuperet illam turbulentam affectionem quæ in consuetudinem iam abierat, ex animis hominum remoliri & eximere, hac voluisse vti admonitione, quando cuique est procliuius aliena curare negotia, quam quę sua ipsorū sunt, dispicere & expendere: ne quid eiusmodi nobis accideret: Desine, ait, vnius alicuius mala explorare & inquirere curiosius, néue inerti & otiosa cogitatione vaces vestigandis aliorum morbis, potiùs tibiipsi attende, hoc est, oculo animæ in se reflexo, teipsum explora & inquire solertiùs. Sunt enim nec pauci, qui iuxta Dominicum verbum, in oculo fratris vel festucam animaduertunt, in proprio ne etiam perspiciunt trabem. Caue igitur cesses aliquando solerti examine excutere tuam ipsius conscientiam, num ad præscriptum istius mandati canonem vitæ tuę tenor progrediatur: at ne externa quidem ista circumspicito, nuncubi occasionem internanciscì queas reprehensionis vni alicui intendendæ, exemplum imitatus superbi illius & arrogantis pharisæi qui surrecta ceruice suo se ore iustum prædicans, publicanum pro abiecto habebat ac vili. Quin teipsum potiùs percunctari ne cesses & discutere, num qua in re deliqueris per intimos conceptus animi, num labescens lingua mentis considerationi anteuerterit, an inconsultò aut temerè quidpiam admiseris in operibus istiusmodi manuariis. Quòd si te in vita hac deprehenderis deliquisse plurimùm (sanè deprehendes prorsus, homo cùm sis) nihil addubites depromere publicani orationem: *Deus propitius esto mihi peccatori*. Attende igitur tibiipsi. Hoc verbum splendido ac fœlici rerum successu vtenti, pérque tuam omnem vitam, quamlibet secundo * flumine nauiget, præsentiam sui aliquando exhibebit commodam & vtilem, quasi probus quidam consiliarius suggerens menti humanarum rerum memoriam. Quin etiam si quando calamitatum pondere deprimeris, inque tempore cordi tuo incinuerit verbum hoc: neque ad inanem iactantiam per fastum sines te sustolli, nec contrà ad degenerem & ignauum animi mœrorem spe abiecta concides. Luxu profusiore diuitiarum insolescis? tibi vni mirè places ob auitæ gentis claritudiem? immodico gaudio subsilis ob patriæ celebritatem, ob elegantiam decúsve corporis, denique ob honores ab omni omnium gradu tibi exhibitos? *Attende tibiipsi*, mortalis enim tu, quippe terra es, & in terram abibis. Qui inter eos numerati

Ieremi. 16. secundum LXX.

Psal. 118.

2. Tim. 2. † ἀθλῇ τρέχοντα καὶ παλαίοντα, καὶ πυκτεύοντα. βλέμμα ἀμετεώριστον. * *Attende tibiipsi.*

γνώμη.

Matth. 7.

Luc. 18.

Ibid.

* κατὰ ῥοῦν.

Prouerbialis est Metaphora. Attende tibiipsi.

Gen. 3.

numerati sunt, quos præ te splendor consimilis & opum & dignitatum exornabat: hos tu mihi circunspice diligenter. Vbi iam dic, qui ciuitatum magistratus amplissimos capessebant? Vbinam inexpugnabiles illi atque inuicti rhetores? Vbi item qui præclarè adeò statuerunt ac bene meriti sunt de publicis istis conuentibus? Quò abierunt illustres †Hippotrophi? vbi duces sunt exercituum? vbi satrapæ? Denique tyranni quò concesserunt? Non *omnia puluis? non sunt in fabulam versa omnia? Memoria vitæ istorum in quàm paucis ossibus retinetur? In horum sepulchra defle-cte parumper oculos. Possene te speras discernere inter famulum & Dominum, inter pauperem & diuitem? Discerne si qua suppetit vis discernendi inter vinctum & eum à quo vinctus erat: Regem, inter robustum & debilem, inter eleganti quondam forma præditum & deformem. Memor igitur naturæ, nequando eleuere in superbiam. Fueris vtique tuiipsius memor, si tibiipsi attenderis. Rursus vnus aliquis, degener es? & inglorius? è pauperibus pauper? domo ac ciuitate extorrem agis vitam? viribúsne corporis destitutus? victus insuper quotidiani indigus? Horum metu intremiscis, qui pro potestate agunt? nullius non occursum subuereris per vitæ tenuitatem tuæ? (Scriptura enim teste, pauper non fert comminationem.) Ne tu proinde desponderis animum, neu spem à te omnem bonam excusseris, quòd nihil suppetit eorum quæ in vita expetuntur. Mihi potiùs animum fac reuoces ad eorum contemplationem bonorum, quæ iam in te collata à Deo sunt & submini-strata: tum ea tecum meditere quæ in futurum reposita tibi sunt certa illius & sequestri promissione. Primùm quidem, homo es solus sanè à Deo formatus ex omni animantium genere. Númnam id abundè tibi suffecerit ad summam animi oblectationem, (modò rem tecum sobriè reputes) quod Dei manibus formatus sis, eius qui vniuersa condidit? Adde, quia ad imaginem factus tui creatoris, potes ad honorem Angelicæ dignitati nihilo disparem sursum pertingere ac prouehi, per vitę rectitudinem & probitatem. Animam sortitus es intellectili mente prędităm, cuius solerti cogitatione Deum agnoscis, rerum indolem naturámque ratiocinando deprehendis, hinc suauissimum præcerpis sapientiæ fructum. Tibi vni seruiunt, tuæque mancipata sunt ditioni animantia quæcunque tandem vsquam sunt, terrestria, naturæ vt sint cicuris & mansuetæ, aut certè agrestis, quæ in aquis degunt omnia, quæcunque item hunc aëra circumuolitant. Tuúmne inuentum sunt artes vniuersæ? Nonne ciuitates ipse condidisti? Quascunque vitæ huic transigendæ commoditates, quæque rursus conducunt delitiarum fruitioni, an non tu excogitasti? Non maria præduce ratione tibi peruia reddidisti? Nonne terra pariter & mare vitæ isti tuæ subsidia administrant? Non aër, cœlum, denique chorus astrorum omnis suum tibi ostentant ordinem? Quid igitur pusillo es animo? Num quod neutiquam suppetit equus argenteo freno adornatus? Atqui solem habes toto die cursu perniciissimo tibi præradiantem, facémque micantissimam præferentem. Non habes argenti aurique scintillantem splendorem? Verùm lunam habes, quæ suo te circunfundat & illustret radiosissimo lumine. Non datur currum inauratum conscendere? At certè pedes tibi sunt, domesticum ac familiare vehiculum, tibique ipsi congenitum. Quid igitur est, cur istos deprędices beatos, qui crumenam quidem graui ære differtam possident, sed ijdem alienis, non suis, ingrediuntur pedibus? Non dormis lectica exceptus elephantino ebore confecta? Quin terram habes tantò pretiosiorem multo ebore: dulcem insuper præ illa requiem capessis, somnum quoque velocem & curæ omnis liberum. Non sub contignatione & laquearibus aureis datur conquiescere? Atqui cœlo tegeris, ingenti nec cuiquam explicabili pulchritudine stellarum circum irradianti. Quæ quidem hactenus humana sunt, quæ verò deinceps, tanto sunt his angustiora. Deus propter te inter homines versatus est, sua dona Spiritus sanctus dispertito largitus est, dissoluta mors est & abolita, prærogata spes resurrectionis. Præcepta Dei promulgata sunt quæ vitam perficiant tuam, & quorum obseruatione tibi ad Deum properanti iter aperitur, paratum cœlorum regnum, coronæ iustitiæ ei paratæ qui labores properanda virtute minimè defugerit. Si quidem tibiipsi attenderis, & hæc & his multo ampliora circa teipsum deprehendes: & qui dem frui licuerit præsentibus, neque interim per rerum inopiam angeris animo. Quocunque tandem in loco ob oculos mentis tuæ obuersabitur præceptum hoc, non mediocri auxilio futurum tibi est. Sit hoc exempli gratia: vicitne ira rationis vim? Iracundiæ flamma accensus in verba erumpis prorsus indecora, & ad actiones prosilis sæuas ac beluinæ feritati consimiles? Si attenderis tibiipsi, incandescentem iram coërcebis haud secus ac pullum pessimè morigerum atque effrenem plaga rationis quasi flagro copiam perurgens, linguam rursus cohibebis, manuum iniectu haudquaquam in eum inuolabis, qui te promouit ad iram. E diuerso, animámne tuam quasi œstro quopiam obscœnæ & improbæ concupiscentiæ exagitantes, in omnes omnino impetus incontinentiæ atque lasciuiæ intrudunt? Sanè si attenderis tibiipsi, memor præsentem hanc illecebram voluptatis occursuram tibi atque in finem conuertendam amaritudinis plenum, & quia titillatrix hæc affectio quæ se nunc corpori nostro inserit, è voluptate prognata, hæc inquam venenatum vermem gignet nos in gehenna perpetuo cruciaturum, carnisque accensio mater fiet ignis æterni, mox in exilium relegatæ abs te se proripient voluptates, admirabilisque interna quædam tranquillitas & quies animam tuam circunfundet, ac si aduentante pudica quapiam hera ancillarum lasciuientium interquiescat & sedetur tumultus. *Attende igitur tibiipsi*, & scito vnam quidem animæ vim rationalem esse & intellectilem, alteram verò affectibus obnoxiam simul & expertem rationis. Illi quidem vt imperet, prærogatum est naturæ beneficio: huic, morem vt gerat rationi, seque ab ea persuaderi sinat. Nunquàm igitur siueris mentem abductam in captiuitatem seruam istarum affectionum fieri, neu rursus permiseris hosce turbulentos affectus cooriri aduersus rationem, vt ne sibi vindicent animæ imperium. Exacta enim ac diligens tuiipsius consideratio viam tibi præstruet sufficientem prorsus & idoneam ad cognitionem Dei. Si enim attenderis tibiipsi, omniú quæ sunt, nullo apparatu opus fuerit, quo adiutus velut per vestigia agnoscas tuum conditorẽ. In teipso etenim, tanquam mundo quodam distinctè adornato, licet exiguo, contemplari licebit eximiam conditoris tui & incomparabilem sapientiam. Contemplatione tuæ tibi inexistentis animæ incorporeæ mihi cogita Deum esse incorporeum. Deum, inquam, intellige nullo circumscriptum loco, quando nec tua mens præcisam habet in loco conuersationem, etiamsi in loco est, per colligationem ad corpus. Nihil est quod dubites credere Deum esse inuisibilem, mox vt tuam ipsius cognoris animam, cùm ne ipsa quidem possit corporeis apprehendi oculis. Nullo enim picturata est colore, nullo tectaschemate, nullo comprehensa est corporeo charactere: tantùm ex suismet actionibus internoscitur. Itaque de Deo nullam per oculos aucuperis cognitionem: sed vni mentis iudicio fide præmissa, sensu tantùm spirituali ipsum apprehendito. Hunc admirare artificem, quo is pacto efficacem vim animæ tuæ veluti compage quadam astrinxerit corpori, sic vt ad extremas vsque particulas eius permeans, vimque suam dispertiens, membra ipsa plurimum licet à se dissita in vnam adducat concordem & sociam conspirationem. Hic tu mihi velim contempleris, quænam animæ sit ea vis qua assentitur carni: quæ item à carne consensio ad animam resultans. Considera, quonam modo ab anima in se vitam corriuet corpus: contrà, vt dolores à corpore in se anima excipiat. Tecum reputa, qualésnam sint apothecæ, in quibus condit omnem disciplinarum prouentum. Qua fit id ratione, vt præconceptarum rerum cognitioni succedentium & adiectitiarum accessio nullam offundat caliginem: quin potiùs vtrarumque memoriæ principi animæ parti semel insertæ conseruantur inconfusæ & in suas quæque classes distributæ, ac si columnæ insculptæ essent æreæ. Quo rursus pacto carnis succumbens obscœnis affectibus decus perdit nitorémque propriæ pulchritudinis: cùm è diuerso eadem dedecore expurgata malitiæ omnis virtutis exercitatione ad sui conditoris similitudinem postliminio se recipit.

† ἱπποτρόφος.
* οὐ πάντα κόνις, οὐ πάντα μύθος.

Attende tibiipsi.
Collatio.
μέθοδος ad Dei cognitionem manu ducēs

se recipit. Secundum hanc de anima contemplationem, (si modò consentaneum videtur) attende, quàm solers & artifex sit tui corporis constitutio. Demirare tu, quid ita corporis hoc domicilium decorum apprime & elegans animæ rationali procreauerit longè optimus artifex. In animantibus cæteris, solum te efformauit rectitudine staturæ eminentem: vt vel doctrice corporis effigiatione condiscas quia è cælesti propinquitate tua pendeat vita. Reliquum genus omne quadrupedantum prono vultu terram spectat, oculis in ventrem depressis: vni homini prærogatum est, vt expasso sit surrectove cœlum versus vultu: idque eò factum, ne ventri, neu ventris illecebris ad vitium prolicientibus indulgeret, sed tota animi alacritate sursum versus promoueret gressum. Adde quòd opifex summo in loco quum posuisset caput, in eo ipse solidè collocauit sensuum organa, eorum qui præeminent. Illic visus, auditus, gustus, odoratus. His quatuor sedem finitimam præscripsit: sic tamen in angustum retracti loculū sunt, vt vicini non remorentur actionem, aut ei sint impedimento. Et quidem oculi præcelsam illam occuparunt arcem speculationi destinatam: nequa partium corporis liberum sibi adimeret prospectum aut inumbraret, quin vt in directum potiùs è superiore loco & eminentiore aciem intendant sub tenui integumento superciliorum desidentes. Auditus apertura è diuerso, neutiquàm se in directum exporrigit, sed retorto meatu & anfractuoso sonos siue strepitus in aëre editos apprehendit (id quod quis inficietur summæ esse sapientiæ?) vt vox quidem citra impedimentum penetret, aut verius insonet, circum concauos anfractus auris refracta. Eorum proinde quæ intercidunt externè, nihil esse impedimento possit sensui. Linguæ insuper condiscito naturam. Vt est mollicula, versatilis, & ad quemlibet vsum sermonis depromendi, multiuaria mouendi agitatione sufficiens. Dentes porrò mihi expende, vt organa sint quidem exponendæ voci accommoda. Tuendæ linguæ septum opponunt sane quàm validum. Adde, quòd administri alimoniæ sunt, dum hi frustillatim illam concidunt, isti concisam & dissectam minutim deterunt. Ad hunc sanè modum, nullam non corporis particulam percurrens consentanea ac decenti ratiocinatione doceris, vt attractio aëris per pulmonem, calorem in corde conseruet, organa concoctioni accommoda, sulcos canalésve eliciendo sanguini idoneos. Per hæc vtique omnia contemplari licuerit imperuestigabilem eius qui te condidit, sapientiam, adeò vt cum propheta ipse tu possis dicere: *Mirabilis facta est scientia tua ex me.* Attende itaque tibi, vt attendas Deo: cui gloria in secula seculorum, Amen.

Psal. 138.

Homilia eiusdem B. Patris Basilij,

De gratiarum actione,

Godefrido Tilmanno *interprete.*

AVDISTIS verba Apostoli, quibus dum prudenter & disertè Thessalonicenses alloquitur, per ea ipsa interim viuendi legem sancit præscribitve vniuerso* hominum generi & ætati consentaneam. Doctrina etenim ipsi abundè suppetebat ad eos passim omnes, quibus cum versabatur, séque illi offerebant in fide erudiendos: quæ verò ex eiusmodi doctrina resiliebat vtilitas, ad omnem omnium instituendam vitam se transfundit. Ait ergo Apostolus: *Semper gaudete, sine intermissione orate, in omnibus gratias agite.*) Sanè quid indicet istiusmodi gaudium, quidve ad nos ex eo redeat emolumenti, qui rursus possis indiuulsam orationem rite perficere, & in omnibus gratiarum actionem exoluere Deo: nos quatenus sinent viriculæ nostræ, non ita multò pòst explicabimus. Quæ porrò ab obuijs inimicis obiici nobis solent, hanc traducentibus legislationem tanquàm obseruatu impossibilem, necesse sit priore loco, distinctè ea vt excutiamus. Dicunt hi: Quæ tandem ista est virtus, si tantisper dum hic viuis, per diffusionem animi teipsum gaudio ac lætitia noctu & interdiu exhilares? Ex contrario, quinam id perfici possit, innumeris malis nos inopinè obsidentibus, quæ vel grauem & permolestum animo inserant mœrorē? Quisquis enim sic affligitur, minùs gaudere potest, minúsve animo esse tranquillo ac requieto, quàm vt is qui refrigitur in sartagine ac torretur, non doleat: aut certè vt is non tangatur angore animi, qui punctim cæditur stimulorum aculeis. An fortè vnus aliquis vestrum nos hic circunstantium, quòd hac laboret infirmitate secum ratiocinandi, sitque circa obseruationem mandatorum Dei cunctatior, causabitur & prætexet excusationes in peccatis, vt conetur dicam impingere legislatori quasi impossibilia factu sancienti, secúmque admurmuret? Qui possim perpeti gaudio gaudere, cùm nullæ sint in me sitæ rationes gaudij? Fores enim sunt, non item in animo, quæ lætitiam homini conciliare solent, ceu sunt amici presentia, diuturna congressio cum parentibus, si quas opes aut pecunias repereris, honores ab hominibus exhibiti, redintegratio sanitatis ex aduersa & permolesta valetudine, in reliquum vitæ totius dextima sors, domus bonorum omnium copia exuberans, mensa omnigenis differta dapibus, contubernales promouendæ lætitiæ accommodi, festiuæ nouitatis cuiuspiam auditiones ac spectacula ad excitandam voluptatis illecebram spectantia, domesticorū sanitas quibus familiarissimè veteris, & quæ ipsis supereset vitæ prosperrima conditio. Neque enim quæ casu quopiam nobis solū infligunt dolorem, permolesta videntur & tristia: sed & quæ amicos discruciat atque affines. Quarè perpes istud gaudiū & animi diffusa iucunditas ex his omnibus vt confletur, necesse sit. His adde, si quando dabitur videre ruinas inimicorum, plagas insidiantibus nobis inflictas, retributionem his exolutam qui te beneficio quopiam affecerunt. Vtque cuncta compendio perstringam, si nihil adsit incommodi aut molestiæ, nihil item expectetur prorsus affuturum, quod alicunde turbulentam intemperiem vitæ nostræ ascisat: tunc animæ illi se citra vllum negotium gaudium insinuabit & accedet. Qua igitur ratione nobis id præcepti præscriptum est, quod vt legitimè perficiatur, neutiquàm in nostro positum est arbitrio: quando id iam mihi prænarrata consequi videtur veluti eorum appendix? Rursus quī potero *sine intermissione orare,* quum per multiuariam corporis necessitatem vndique ad se reuocantem animæ conceptus, ne ad duas quidem simul cogitationes sinat se mens partiri & diduci? Atque adeò imperatum mihi est, gratias vt agam in omnibus. Torturæne admotus agam gratias? Num scutica vel flagris concisus? In rota expassus? expunctione oculorum miserè affectus? Ob plagam ab osore mihi infenso ignominiosè irrogatam? frigoris immodici perstrictus & congelascens rigore? Præfocatus fame? Liberis semel orbatus? aut ipsa etiam spoliatus vxore? Casu repentini naufragii, opum copia exutus? Quum in piratas inciderim mari, aut terra quoque continenti incurrerim in prædones? Vulneribus saucius? appetitus calumniis? toto orbe vagus? Denique in carceris retentus domicilio? Hæc atque his tantò plura isti connectunt & veluti in fascem compingunt in sugillationem legislatoris, arbitrati se iustam excusationem accurare suismet peccatis, dum calumniam comminiscuntur & adornant aduersum ea quæ legis præscripto nobis præcepta sunt, tanquàm impossibilia factu sint. Sanè quid ad hæc dicimus? Nimirum ad longè istis diuersa oculos sustulisse Apostolum, vt qui animas nostras humi repentes conaretur è terra surrigere in sublime, & ad cœlestis vitæ traducere conuersationem. Isti magnanimem legislatoris prudentiam haudquaquam assequentes, circa terram & carnis desideria, dum exemplo vermium lacustri cœno se aduolutantiū, in obscœnis affectibus corporis acquiescunt, interim ex nobis repetunt, possint ne Apostolica hæc præcepta à quoquam mortalium legitimè perfici. Atqui ad istud perpes gaudium non vnum quemlibet inuitat Apostolus, sed qui sibi esset assimilis, non iam viuens in carne, sed viuentem in se sic habens Christum, ac si iam illi summo bonorum fastigio mutua cohæresceret vnione, per quam nullo pacto intemperijs carnis quamlibet interturbantibus assentiretur: sed etsi minutim cōcisa caro fuerit, cōtinuæ istius vnionis in affecta permaneat corporis parte, quum rei tristitiam ingerētis partitio non queat pertingere ad intellectilem vsque

* παντὶ τῷ εἴδει.

1. *Thess. 5. Semper gaudete.*

Sine intermissione orate.

Ad hoc gaudium quem inuitet Apostolus.

Coloss. 3. lem vsque animæ portionem. Si enim *membra quæ sunt super terram*, mortificauimus iuxta Apostoli admonitionem, si
2. Cor. 4. circunferimus *in corpore mortificationem Iesu*: plaga corporis mortificati necesse sit, vt ad animam vsque non penetret à corporis vnione ademptam & absolutam. Ignominiæ quæuis rerúmque detrimenta, ac domesticorum mortes non iam ad istius mentem ascendent: non item generosam illam celsitudinem talis animæ eò deflectent, vt vel sic ad consensum corporis affecti se demittat. Etenim quotquot in perplexas rerum difficultates deuoluti sunt, si eadem cum studioso & amante virtutis sentirent, nihil molestiæ aut mœroris cuiquam exhiberent, quum ne ipsi quidem quæ sibi contingunt, calamitates molestè ferant. Quòd si secundum carnem vixerint, ne sic vni cuipiam fuerint molesti, habebuntur alioqui omnium iudicio miserabiles & comploratione dignissimi, non adeò quod in eas calamitates inciderunt, quàm quòd ea delegerint, quæ non conueniebat. Anima, quæ semel se modis omnibus desiderio astrinxit sui conditoris, iamque insueuit oblectare se tantæ illius pulchritudinis contemplatione: prorsus non sinet vehemens illud gaudium, animique sui iucundissimam diffusionem intercipi aut immutari per multitudinem & succedaneam carnalium affectionum mutationem, quin ea potiùs quæ aliis mœrorem afferunt & tristitiam, in cumulum sibi vertet & accessionem lætitiæ, cuiusmodi erat Apostolus, dum sibi probè admodum complacet in infirmitatibus, in tribulationibus, in persecutionibus, in necessitatibus, egestatem suam in gloriam & exultationem portans.
Dogma.
2. Cor. 11. *In fame*, ait, *& siti, in frigore & nuditate, in persecutionibus & angustijs*. Ob quæ alij ægerrimè seipsos ferunt, vitamque despondent suam, horum gratia Paulus sibi quàm optimè placet & gaudio diffunditur. Illi igitur Apostolicæ sententiæ rudes, minúsque intelligentes per eam inuitari nos ad complexum euangelicæ vitæ, eò impudentiæ & temeritatis prosiliunt, vt incusare ausint Paulum, quasi is nobis præscribat factu impossibilia. Atque erudiantur & discant tot adeò nobis proponi causas parandi istius gaudii prorsus rationi consentaneas, idque sola Dei munifica liberalitate. Quum non essemus, vt essemus, ipse fecit. Sumus proinde ad nostri conditoris facti imaginem. Mente pariter & ratione insignimur, quo vtroque humanæ conditio naturæ perficitur, & vtriusque suffragio subnixi Deum cognouimus, multiuariam pulchritudinem rerum artifici solertia conditarum edocti, per eas quasi literas quasdam eximiam Dei & singularem circa omnia prouidentiam pariter & sapientiam legendo agnoscimus. Boni à malo discernendi facultate prædíti sumus: quod conducibile est, vt eligamus, quòd pernicioſum vt auersemur ac vitemus, ipsa nos edocuit natura. Per peccatum alieni à Deo effecti, in gratiam rursum per vnigeniti sanguinem sumus reuocati, & seruituti ignominiosæ exempti. Spes insuper resurrectionis, fruitio multiplex Angelicorum bonorum, Regnum cœleste, repromissa bona, mentis rationisque vim omnem exuperantia. Quinam non conueniat hæc censere causas suggerere nobis gaudii nunquam desituri ac perpetis lætitiæ abundè sufficientes atque idoneas: magis verò eum qui sit ventris studio addictior, cuius aures iugi tibiarum modulatione demulceantur, in lectulo præmolli secubans se in vtrumlibet latus motitet ac destertat, talem putare in vita meritò gaudere? Ego contrà, censuerim quidem istis conuenire potiùs, vt ab eis luctuoso planctu complorentur, qui sanæ sunt mentis compotes: eos è diuerso dixerim beatos, qui æquanimiter ferunt præsentis vitę incommoda certa spe seculi illius futuri, quique præsentia æternis permutant, etiamsi media in flamma degant, qui
Dan. 3. Deo coüniti sunt, exemplo trium puerorum iuxta Babylonem, quamlibet vnà cum leonibus in carcere detineantur, quamuis ab immani ceto absorpti sint, hos à nobis liceat fœlices prædicari ac beatos, eósque viuere gaudio perfusos, non quidem præsentium contuitu angore contractos, magis autem spe nixos eorum quæ in futurum reposita nobis sunt, mirabili iucunditate recreatos. Equidem ipse arbitror agonisten strenuum semel qui se exuerit in stadium tuendæ pietatis proditurus, pectore generoso ferre oportere plagas ab aduersario colluctatore inflictas, spe adductum gloriæ, ex coronis sibi obuenturæ. Etenim in gymnicis agonibus, quotquot priùs insudauerunt tolerandis laboribus palæstricis, neutiquam contrahuntur animo aut mœrent ad irrogatæ plagæ dolorem: magis verò aduersarios adoriuntur cominus congressuri, vt qui nihili ducunt mox adeundos labores, tanto flagrant desiderio obtinendi celebris præconij. Itidem & amanti virtutis vt nonnihil acerbi casus aut asperioris incommodi obortum fuerit: eius tamen gaudium nulla possit interpolare tristitiæ nubes, quòd *tribulatio patientiam operatur, patientia autem probationem, probatio verò spem: spes denique non confundit*. Eapropter alio item loco ab eodem iubemur, in tribulatione patientes vt simus, & spe gaudentes. Spes sanè est, quæ gaudium illud, contubernalem efficit cohabitantem animæ generosæ & ad excolendam virtutem solicitæ. Idem alioquin Apostolus præscribit & nobis vt vnà cum flentibus & ipsi fleamus. Quin Galatis scribens flebat super inimicis crucis Christi. Quid tandem opus sit commemorare Hieremiam flentem Ezechielem ex Dei imperio in literas transmittentem threnos, lamentationes videlicet principum, multos insuper sanctorum cernere liceat ingemiscentes. Hei mihi mater, vt quid me peperisti? Et, Hei mihi, perijt pius è terra: & qui benefaciat in hominibus non est. Et, Hei mihi, quia factus sum sicut colligens stipulam in messe. Vtque compendio omnia, iustorum voces perscrutator: sicubi deprehenderis vocem depromentes inamœnam ac mœroris indicem, tibi persuadeto hos omnes ingemuisse mundi istius & eius quæ in eo est, vitæ miserijs. *Heu mihi, quia incolatus meus prolongatus est*. Desiderium enim illi est dissolui & cum Christo esse. Huius sanè incolatus protelationem grauatim fert & ægro animo, perinde ac expectati illius gaudii impedimentum. Quin ipse Dauid in suis Canticis ad nos vsque transmisit lamentationem super amico Ionathan, in qua quidem suum eadem opera luxit inimicum: *Doleo super te frater mi Ionatha*. Et, *Filiæ Hierusalem lugete super Saul*. Namque hunc, vt immortuum peccato luget: Ionathan verò vt indiuiduum vitæ suæ sodalem. Quid attinet cætera percensere? quando ipse etiam Dominus lachrymas super Lazarum fudit, & super Hierusalem. Sed & lugentes beatos idem prædicat pariter & flentes. Obiecerit quispiam: Quonam pacto hæc concinunt Apostolicæ sententiæ, Semper gaudete? Lachrymæ enim & gaudium haud quaquam sortiuntur originem ex eisdem principiis. Lachrymæ etenim exoriri assolent ex impetu quodam & impressione minùs præuisa ac si illata esset plaga, qua percelleretur anima & contraheretur, compresso & coangustato spiritu circa cor. Gaudium autem exultatio est quædam veluti subsilientis animæ & se diffundentis, quòd ex sententia aliquid obuenerit. Per hæc liquet circa corpus ipsa etiam symptomata diuersa esse. Ipsa enim moles corporis quapiam tristitia affectis suppallescit liuétque, vtpote perfrigerata. In hilaritate & gaudio constitutis diuersa conspicitur corporis habitudo: efflorescit enim & subrubro colore aspergitur, sic vt dicas animam propemodum subsilire, & iucunditate effusam velle ad exteriora ista erumpere. Sanè ad hæc ipsi dicere possimus sanctorũ lamenta lachrymásque prosilire à feruore charitatis, qua toti erga Deum flagrant. Oculis enim cordis in eum indiuulsè coniectis, quem diligunt, lætitiam sibi illinc accumulant: dúmque moderantur & regunt quæ ad conseruos suos attinent, in peccatis deprehensos lugent, & eosdem fusis lachrymis reuocant ad meliorem vitæ frugem. Vt enim qui consistunt in litore, eorum indolescunt vicem qui marinis fluctibus immerguntur, neque interim vllam adeunt iacturam propriæ securitatis ob anxiam qua periclitantibus condolent, cogitationem: itidem & qui vltroneo mœrore se afficiunt ob peccata proximorum, haudquaquam per id lętitiam exinaniunt suam, veriùs auctiorem eam & cumulatiorem reddunt, vt qui perfrui merentur Domini sui gaudio ob lachrymas in gratiam fratris effusas. Quocirca, *Beati qui flent & beati qui lugent: quoniam ipsi consolabuntur, & ipsi ridebunt*. Risũ porrò dicit hic non obstreperum sonum, qui efferuescente sanguine editur per genas: sed sinceram prorsus hilaritatem nulliusque immistam fermento tristitiæ. Apostolus igitur vt cum flentibus & ipsi fleamus, permittit, quòd eiusmodi lachrymæ sint seminium quoddam ac

Deo erga hominẽ beneficia.

Spes.

Gal. 4.

Psal. 119.

2. Reg. 1. Ibid.

Matt. 5.

Quæ sit lachrymarum origo.

Gaudium quid.

συμπτώματα.

βεβαίωσις à simili ducta.

Matth. 5. Luc. 6.

Rom. 12.

Rom. 5.

dam ac fœnus, quibus æternum illud gaudium increscit quotidie & cumulatur. Ascensu mentis & intelligentiæ mihi nunc in cœlum subuehitor, illic fac contempleris admirabilem illam angelorum distinctionem statúmve: Aliáne vlla eos addecet vitæ conditio, quàm vt perpete gaudio iugique lætitia se exsatient hoc nomine, quòd digni habiti sint, qui adstent Deo, & gloriæ sui conditoris in enarrabili pulchritudine perfruantur. Vt igitur beatæ illius vitæ imaginem quadantenus conemur exprimere, iussit nos gaudere semper Apostolus. Ad illud proinde, quia Dominus super Lazarum fleuit & super ciuitatem, responderi possit: quòd idem & comedit & bibit nihil alioqui horum indigus, sed præscriptam tibi relinquens mensuram statamque regulam, ad quam componere debeas animæ tuæ necessarias affectiones. Itaque ad eum modum illachrymatus est, vt querulos nimiúmque amantes luctuosæ lamentationis ad moderatam flendi temperiem reuocaret, immoderato dolore à se excusso & sordida deiectione animi. Si etenim aliud aliquid occurret, vt ad lachrymas adhibita temperie rationis veniendum tibi sit: id quidem conueniet fieri perpensis primùm circunstantijs, quibus de causis, quantum item, quando & quomodo. Nam quod dominicæ illæ lachrymæ neutiquàm ex perturbatione & ægritudine affectus prosilirent, quin nobis potius erudiendis eas profundebat, ex illius colliquescit sententia: *Lazarus amicus noster dormit, sed vado vt à somno excitem eum.* Quis vestrum amicum dormientem lamentatur aut luget, quem sperat aliquantò post expergefactum iri? *Lazare veni foras:* & ecce mortuus, à morte rediuiuus fit. Ligatus quoque ambulabat. Admirare miraculũ in miraculo. Pedes instítis habebat inuinctos, nec interim à motu prohibebatur. Aderat enim vis quædã superior remorãtibus vinculis. Qua igitur ratione qui tanta hæc fuerat facturus, id quod euenit iudicasset meritò lachrymis esse prosequendũ? An non hinc liquet ipsum veluti conniuendo se nostræ infirmitati vbique attemperantẽ, voluisse istos affectus qui vitari non queunt, adstringere & circumplecti intra moderatam quandã temperiem & certos limites? Nimirum inclementiam quidem quæ nullius tangitur commiseratione, declinans ceu feram immanem: studium verò affectati doloris & immoderatam lamentationem velut rem ingenerosam excludens ac vitans, eóque per hoc quòd amico illachrymatur, verè expressit sortitum se esse humanæ communionem naturæ, simulque nos exemit periculo, ne in alterutram excessus vitiosi partem inclinaremus, videlicet vt ne ad istos affectus molliter propenderemus, neu sinens nos citra doloris sensum præfractos esse ac stupidos, si qua vrgerent tristia aut acerba. Sanè quemadmodum in se Dominus suscepit famem, vt primùm digesta illi fuerat sumptæ alimoniæ soliditas: in se item recepit & sitim, mox vbi in eius corpore quem sumpserat consumptus liquor est: delassatus idem est, musculis neruisque prolixitate itineris se protendentibus, non quidem diuina in † ipso maiestate edomita aut quicquam patiente, sed corpore symptomata naturæ consentanea excipiente. Ad eundem modum sustinuit & lachrymas, nimirum permittens accidere assumptæ carni, quod ei erat naturale. Lachrymari proinde contingit, quum particulæ cerebri concauæ euaporationibus ex tristitia collectis differtæ, quasi per elices quosdam, canalésve, per meatus oculorum pondus eius collectitii humoris egerunt. Vnde & post rerum minus lætarum inopinam nec expectatam delationem, mox se in aures insinuant sonitus quidam & vertiginosæ reuolutiones tenebrarumque ob oculos effusio, ac proinde caput obuerti videtur vi vaporum, quos sursum versus remittit calor qui se in imas partes retraxit. Ad hoc, ita equidem reor, quia quemadmodum nubibus aër, & addensatur in guttarum aspergines, sic & vaporum crassamentum in lachrymas resoluitur: hinc quoque mœrentibus & in luctu constitutis clàm erepens nonnihil lætitiæ & iucunditatis oboritur, per fletum exinanito eo, quod degrauabat caput. Huius meæ rationis veritatem constabilit rerum quæ fiunt doctrix experientia. Ipsi enim nouimus non paucos calamitatibus deploratis vtique, nec curabilibus obuallatos vi ne distillarent lachrymis, sibi temperasse. Hi quidem in varios & immedicabiles affectus inciderunt, ceu sunt apoplexia & paralysis. Alii verò in mortem prorsus collapsi sunt, ac si fulcimento quopiam debili niterentur, subtritis eorum viribus & diffractis immodico pondere tristitiæ. Namque quod cernere possis in flamma, quæ introclusione suffocatur, proprii fumi, qui cùm liberè egredi non queat, implexam flammam suo opprimit ambitu: haud secus isti contingere asseuerant in ea facultate, quæ in animali dispensat vitalem actionem ac moderatur, nimirum intabescere & extingui vehementiore acrimonia doloris, nulla illi ad exteriora perspiratione concessa. Nolim itaque isti in patrocinium sui affectus quo se dolore immodico conficiunt, mihi opponant Domini lachrymas. Sicut enim cibus quem Dominus edebat, adeò nobis nullam præbet expetendæ voluptatis aut suauioris edulii occasionem, vt formula potiùs sit léxue & ea suprema, ad quam collineantes, temperantiæ † frugalitatisque modum seruare debemus: itidem & eius lachrymæ non quasi præscripta quædam lex sunt nobis, vt lugeamus & lamentemur: sed in hoc expositæ, vt modus quidam decentissimus & regula absoluta nobis sint, ad quam grauiter & honestè intra limites naturę nos persistere conuenit, & quę tristitiam ac mœrorem inducunt, perferre. Neque igitur aut mulieribus, aut viris permittit decori & honestatis ratio, vt vel luctum studio affectent, vel immodicis se conficiant lachrymis: tantùm sinuntur rebus minus lætis & tristibus esse quadantenus tristes ac mæsti, lenes item & nonnullas fundere lachrymas, idque silentio, citra vllum frendorem, eiulatum, vestium cæsuram, neu puluere aspergant capita, neque alio quouis pacto indecorè se gerant, eorum exemplum imitati, qui rudes prorsus sunt humanarum rerum. Eum enim qui in officina diuinæ & cœlestis doctrinæ animam expurgauit suam, conuenit confirmatum esse & præmunitum ratione à recto nusquam aberrante, quasi tutissimo quopiam muro, ac proinde virili animo & constanti eiusmodi violentas impressiones atque assultus perturbationum à se depellere: non item vt animo deiectiore fortuitisque casibus succumbente, ac si in deiectiore quopiam & decliui loco desidens excipiat turbulentam eam affectuum intemperiem vndelibet affluentem. Ingenerosæ prorsus, nec virilis animæ & quæ parum constanti spe innitatur Deo est ad eum modum aduersis frangi, rebusq; parum lætis succumbere. Vt enim vermes plurimùm innasci solent tenerioribus lignis: haud secus angor iste deiectioris animi in eos hominum se insinuat, qui molliore sunt, nec constanti ingenio. Nonne Iob adamantino corde erat? Non impacta ipsi erant ex lapide viscera? momento temporis, vna & eadem plaga obtriti liberi decem cõciderũt in delectabili & perquam amœna domo. Quo potissimùm tempore se mutuiter oblectabant, hoc in istos geniale illud domicilium decussit diabolus. Mensam liberorum madentem sanguine ac permistam contemplatus est. Liberos vidit, haud vno quidem prognatos tempore, at vnum communemque sortitos vitæ exitum. Non eiulauit, non sibi diuulsit comam, vocem ingenerosam nullam emisit, magis verò celebrem illam & omnium ore decantatam gratiarum actionem deprompsit: *Dominus dedit, Dominus abstulit. Sicut Domino placuit, ita & factum est. Sit nomen Domini benedictum.* Nullóne hic vtebatur sensu doloris? Id quinam potuit fieri? Nam & hic de seipso dicit: *Ego fleui super omni afflicto.* Id de se proferens, estne mentitus? Atqui scripturæ veritas hoc illi astruit testimonium ab ipso stans, quia præter cæteras virtutes verax fuit. Ait enim: *Homo irreprehensibilis, iustus, pius, verax.* Tu è diuerso cantilenis nescio quibus abuteris ad ciendum in auditorum animis lamentabilem mœrorem: dásque in hoc non segnem operam, quò carminibus querulis anima tua illiquetur & intabescat. Ac veluti personæ simulatitiæ fictio ad tragœdos peculiariter pertinet, simul & scæna omnis qua cum ad theatrum prodeunt spectandi: ita & tu quidem non indecorum esse existimas, si habitus ipse consentaneus lugenti sit & concolor, vestis vt sit fusca atráve, squalens coma, tenebris adoperta domus, fœda sordicie ac puluere, ipse cantus insuauis & inamœnus, alens semper mœroris vulnus animæ impressum, iugiterque nouans. Hæc tu facienda permitte, quibus spes seculi venturi nulla est. Nam & de his qui in Christo obdormierunt, edoctus es, quia corpus quidem hoc seminatur

οὗ τούτων δεόμενος. *Ioan.* 11. *Luc.* 19.

Ioan. 11.

Ibid.

* οὐ θεόθητος δαμαζομένης.

Lachrymarum ratio Physica.

Εὐκαιρίας.

Confirmat collatione.

† ἐγκρατείας καὶ ἀυταρκείας ὅρος.

μεταφορά.

Collatio.

Ὁμοίωσις.

Iob 1. παράδειγμα.

Iob memorabile apophthegma. Iob 1.

Iob 30. *secundum* LXX.

Iob 1. *secũdum* LXX. *Odæ tragicorum.*

seminatur in corruptione, surget incorruptibile: seminatur in infirmitate, surget in virtute: seminatur corpus animale, surget corpus spirituale. Qua igitur fles gratia? An quia immutandus est mortuo & innouandus habitus? Atqui mihi vide, vt ne teipsum lugeas, quasi per illius mortem, auxiliari quodam subsidio tuæ ipsius vitæ sit destitutus. Ait enim psalmographus: *Bonum est sperare in Domino, quàm sperare in homine.* Neu illius sortem lamentere querulus, quasi indigna quædam passus sit. Aliquantò enim pòst, è cœlo clangens tuba eundem expergefactura à somno est: ipsumve videbis tribunali Christi adstantem. Viles igitur hasce, nec quicquam habentes viro erudito dignum mittito voces: Heu inopina, nec priùs expectata mala! Illam item: Quis hæc putasset aliquando contingere debuisse? Rursus hanc: Quando expectassem charissimum hoc caput à me debuisse terra tegi? Sanè hæc si contingat audire nos ab vno aliquo proferri, suppudescere nos conuenit & aspergi rubore, qui ex memoria rerum cum præteritarum, tum ex præsentium doctrice experientia edocti sumus naturalium eiusmodi affectionum vices necessarias. Si quæ igitur mortes intempestiuæ inciderint, aut vllæ aliæ fortuitæ rerum vices & aduersæ insperatò contingere solitæ, nulla nos vnquàm consternatione debent percellere, neutiquàm exterrere, qui à puerili ætate sumus eruditi sermone pietatis. Exempli gratia: Erat mihi filius & is adolescens, facultatúmque mearum hæres vnicus, solamen senectæ, generis mei decus & gloria, coæuorum flos, columen & firmamentum familiæ, in ea consistebat ętate quæ nulli non gratiosa est maximè & apprimè amabilis. Is è vita sublatus mihi periit: terra denique & puluis factus est. Is inquam qui paulò antè iucunda auditu depromebat, oculis sui genitoris spectaculum factus iucundissimum. Quid mihi faciendum censetis? Vestemne dissumpam? totáne humo patiar me volutari? Deum querula voce obtestabor? fortuitum hunc casum indignè & iniquo feram animo? Méne his qui adsunt, exhibere debeam talem, cuiusmodi esse solet vnus aliquis è pueris, qui inter plagarum impressionem, vocem quantam maximam potest, edit & eiulat, trepidat & intremiscit? An perpensa potiùs eorum quæ fiunt, necessitate (quum mortis lex nemini vitabilis, per omnem ætatem æquis grassetur passibus, dissoluatque ac demoliatur succedaneo ordine quæ composita sunt omnia) ob id quod contigit nihil designabo operis quod alienum sit & abhorrens ab auita indole? Sed neque patiar me ab integritate mentis demoueri, quasi qui præceps abierim subitario hoc & inopino vulnere deiectus, iampridem probè institutus, quia mortalis qui eram, filium haberem morti itidem obnoxium, quodque nihil in humanis rebus consistens sit & duret stabiliter, neque quicquam rei peculiaris consueuerit vsquequaque persistere apud suum possessorem. Quin & amplissimæ quondam vrbes, nominis quoque splendore præcelebres, quum ob luculentam ędificiorum molem, tum propter robur virésque incolarum, denique præcellentes reliqua omni rerum exuberanti opulentia per regionem, perque forum, in solis nunc dirutis & ruinosis ruderibus insignia præferunt exoletæ illius & veteris suæ amplitudinis atque authoritatis. Nauis insuper creberrimè seruata & maris exempta periculis, cùm decies quidem millies veloci nauigatione permensa sit æquor, onera verò mercium præteruexit negotiatoribus nulli numeranda, vno tandem assultu aspirantium ventorum pessum iit ac suppressa demum est. Atque adeò plerunque accidit, vt exercitus ipsi post partas in conflictu ex hoste victorias, calculo istius dextimæ prosperitatis in diuersum verso, miserabile prorsus sint facti spectaculum, & fabula vulgi. Gentes porrò aliquot integræ, insulæ item ad eximiam vsque ac præeminentem potentiam progressæ, post multa sibi terra marique erecta trophæa, post opes confertim aggestas & cumulatas ex hostium exuuiis manubiisve, vel tempore tandem attritę sunt & absumptę, aut certè in captiuitatem abductæ, pretio libertatis miserabilem mercati sunt seruitutem. Vtque compendio absoluam, quodcunque possis afferre, quod in maximis, nec vlli tolerandis malis numerari debeat: nullum vspiam reperias, cuius non in superioris æui hominibus anteuerterit exemplum. Sanè quemadmodum rerum grauium pondera appendendo libræ momentis discernimus, vtquede auro purúmne sit & excoctum, an secus, experimentum capimus affrictu * lapidis: itidem & memoria repetentes mensuram modumque rerum nobis à Domino præscriptum, nulla in re à temperie & moderata sobrietate excidere poterimus. Si quid igitur vnquam eorum quæ nolis & præter animi sententiam inciderit tibi: maximè quidem aduigila instruendæ & adornandæ menti, ne quam intemperiem aut turbelam sinat illabi. Hasce enim quæ tibi instant & vrgent calamitates, placidiore animo ferre poteris, futurorum spe bona subnixus. Sicur enim qui minus acri sunt oculorum acie, eos auocant à contuitu rerum prænitentium & nimisquam splendidarum, dein refocillandos defigunt in flores & quæque viridantia. Consimili ratione nihil minùs necesse sit, quam vt anima continenter vacet rei per se tristis speculationi, aut se addicat & assentiatur præsentibus, quæ molesta sint & plena mœroris: quin debet potiùs oculum obuertere ad eorum contemplationem, quæ verè bona sunt. Ita demum assequeris tu vt semper gaudeas, si vitæ quidem tuæ institutum ratióve omnis Deum collineet ac spectet, seps verò retributionis quę permolesta sunt vitæ istius & tristia, leuiora efficiat. Affecit te aliquis ignominia? Quin tu ad eam suspice gloriam, quæ reposita in cœlis est, tibi paranda merito patientiæ. Iacturam rerum tuarum adijsti? Imo oculos imprime fixiùs illis cœlestibus diuitijs & thesauro incomparabili, quem tibi ipsi pretio bonorum operum sepositi. Patrióne solo exclusus es? At patriam habes cœlestem illam Hierusalem. Perijt tibi filius? Sed angelos habes quibuscum in circuitu diuini illius Throni tripudies lætitia sempiterna exhilarandus. Ad eum modum si ijs quæ præsentem tibi suggerunt molestiam, opposueris quæ affutura sperantur bona: animam vtique tuam seruabis ab omni anxietate & intemperie turbationis longissimè submotam, ad quod nos inuitat sanctio legis Apostolicæ. Nulla quamlibet splendida ac luculenta rerum humanarum conditio animæ tuæ ingerat gaudium, quod immoderatum sit: nullæ res afflictiuæ aut tristes illam deijciant de gradu suæ celsitudinis & maturæ grauitatis, mœrore aut calamitate contractam. E diuerso ni priùs ad formulam istius doctrinæ composueris teipsum atque erudieris circa ea quæ vitæ tuæ ordinem concernunt: vitam ipsam nullo vnquàm tempore exigere potueris † fluctuationis & turbelæ prorsus liberam. Contrà, canon ille præscriptus nullo tuo negotio rite perficietur, si quasi contubernalis quidam penes te continenter hæserit Apostolicum mandatum, quo admoneris, semper vt gaudeas. Id quod fit sanè, si carnis quidem tumultuantem & obstreperam intemperiem auerseris, animæ verò adscisas lætitiam & iucunditatem se nihil indignam: si præsentis & momentaneæ voluptatis sensum transgressus, mentis tuæ conceptum protenderis ad spem vsque indubiam bonorum quæ æternum duratura sunt, quorum vel sola imaginatio abundè sufficiat ad animam continendi iucunditate explendam, ac proinde in cordibus nostris gaudium perpes & exultatio angelicorum spirituum sibi deliget domicilium, in Christo Iesu Domino nostro, cui gloria & imperium in secula, Amen.

Psal. 117.

Οὐοίωσις elegans.

A

B

C

D

E

F

** Is lapis χρυσίτις dicitur.*

Confirmat δόγμα præcedens festiua similitudine.

Semper gaudete.

† ζωὴν ἀκύμονα καὶ ἀτάραχον.

Homilia eiusdem Beati Patris Basilij, *in Martyrem Iulittam.*

Itemque in ea quæ dicenda resederant de gratiarum actione sub finem Homiliæ superioris,

Godefrido Tilamanno *interprete.*

QVæ de beata Martyre prædicatio se offert vobis depromenda, huiusce est causa congregationis. Hunc enim diem vobis indiximus celebriter agendum, quippe qui memoriam nouat magni illius certaminis, quod in muliebri quidem corpore, generoso alioqui animo & plusquàm virili desudatum, omni admiratione stuporéve perculit, cùm illos qui & ipsi præsentes spectarunt decertantem, tum

rem, tum eos qui auditu percepturi sunt in posterum referentibus his qui re ipsa tanti istius agonis periculum fecerunt. Beatissima igitur mulier Iulitta (si tamen decori ratio permittit eam vocari mulierem, quæ heroica animi fortitudine supergressa est infirmam naturæ muliebris conditionem) cuius vnius magnanimitate & constantia maximopere crediderim consternatum esse & perculsum communem humani generis aduersarium, nimirum indignissimè ferentem à mulieribus sibi præripi palmam victoriæ, quippe qui consuerit magnificas illas voces expromere impotenti superbia insolescens, se scilicet concussurum vniuersum terrarum orbem, & quasi nidum comprehensurum, ac velut oua derelicta sublaturum, vrbésque adducturum in solitudinem, cùm iste interim generosæ huius mulieris virtute tantò conspicitur inferior, quam quo primùm tempore solicitabatur, à Christo vt deficeret, adnisus est elidere argumentis & conuincere inconstantiæ, quasi quæ per naturæ infirmitatem minus posset continenter pietatem erga Deum tueri seruaréve, hanc denique inuenit doctrice experientia conditione naturæ fortiorem, vt quæ aduersarij terriculamenta tantò eluserit magis, risuque prosequuta est, quantò ille eam sperabat se ijsdem perterrefacturum. Formulam enim hæc, litémve iudiciariam intenderat vnicuipiam ex primoribus ciuitatis, viro qui fraude & violenta impressione vndeuis extortas opes sibi vni vendicarat, per rapinam & prædam confertim corraserat diuitias. Hic terræ plurimum circunciderat, neque non agros, villas, pecora ac famulos Iulittæ interceperat, denique cùm omnem reliquam supellectilem apprimè opulentam, & eam mulieri ademptam ad se transduxisset, forensia iudicia celeri occupatione præuertit, vt corrumperet, subornatis aliquot calumniatoribus, testibúsque falsis, simul & causæ cardinem reponens in illiberali & sordida largitione, planè corruptela iudicum. Dies status decidendæ isti causæ vt aduenit, en tibi præco ex nomine quemque ciebat iam adornatis & assidentibus aduocatis. Cumque hæc cœpisset instruere iudicem de impotenti tyrannide hominis, essétque enarratura formulam modúmve quo initio possederit primùm, simul eriam edoctura diuturni temporis prolixitudine suam confirmari ditionem, ad hæc quum iam miserum in modum deploraret violentam viri & inexplebilé auaritiam in occupandis alienis, ille tum in aream fori progressus, ait: *Ist hæc actio eiusmodi est, cui nulla quantuis temporis* * *præscriptio suffragari debeat.* Neque enim fas sit quiduis nobiscum habere commune eos qui hactenus minimè coluerunt deos Imperatorum, ni priùs Christi fidem eiurarint. Prætori in spetiem videbatur is in medium proponere, quæ essent iuri consentanea, quæve maximopere conduxerant. Iubetur mox afferri thus, prunas item. Secundum hæc percunctantur iudices eiuraréne velit Christum, an secus. Eam quidem & legibus & legum suffragijs perfrui posse, abiuret modò Christum. Quòd si fixius adhæresceret fidei, nullum iam sibi relinqui vsum neque fori, neque legum, at ne reliquæ quidem Reipublicæ, quippe quę iuxta sanctionem legis per eius temporis imperatores latæ, notam infamiæ incurrisset. Illa quid secundum hæc? Illic-ne studio capiebatur recuperandarum opum? Num quod sibi nouerat vsui fore, neglectim transmisit, obtinendæ controuersiæ causa aduersus sibi iniurium? Periculo à iudicibus impendente consternata animo est & exterrita? Sanè nihil minus. Quin ait, ipsa potiùs valeat vita, ipsæ pessum eant fortuitæ facultates: at ne ipsum corpus mihi priùs supersit, quàm in Deum creatorem meum vlla impia vox mihi ex ore egeratur. Eiusmodi suis sermonibus quò videbat exasperari prætorem infensiùs & acrioris iræ æstu aduersum se succendi: hoc Deo vberiores exoluebat gratias, quòd dum ob corruptiuas facultates controuertit raptori ac delitigat, visa sit sibiipsi sancire bonorum cœlestium possessionem: terram quidem perspiciebat sibi adimi, vt posslideret Paradisum: addici infamiæ, digna vt haberetur corona gloriæ: corpus per contumeliam concidi flagris, vita quoque hac temporaria spoliari, compos vt esset beatæ illius spei, sanctorum omnium choris allecta in cœlestis regni gaudio. Denique dum interrogatur crebriùs, nec aliam redderet vocem contestans ancillam se esse Christi, quin & eos execraretur, qui inuitarent & hortarentur ad abiurandam fidem: tum iudex ille iniquitatis non eam modo amplissimis illis opibus quæ præter iustitiæ legúmque sanctiones illi ademptæ fuerant, priuauit, sed & multam ei dixit, vita vt priuaretur suo quidem arbitratu, atrociter addicens eam igni. Hæc porro nullam ad rem earum quæ interim dum viuitur, oblectare nos assolent, visa est festinè adeo excurrere, atque ad destinatam sibi flammam concita perrexit, facie, habitu, ipsis quę depromebat, verbis, alacritate insuper efflorescente palam indicans quod in animo delitescebat, profusissimum gaudium. Mulieres quotquot sibi adstabant proximè, obsecrabat, ne ad tolerandos pro tuenda Christiana religione labores, animos finerent remollescere: neu causificarentur aut prætexerent infirmam fœmineæ naturæ conditionem: eadem quippe massa qua & viri, & ipsæ constamus, dicebat. Ad imaginem Dei perinde ac isti, & nos conditæ sumus. Est sanè mulier ab opifice creata peræquè ac vir capax virtutis. Quid enim miri est? An non consanguineæ & ipsæ sumus viris per omnia? Non enim ad constituendam mulierem sola est assumpta caro, sed & os ex ossibus: quo fit, vt & ipsæ Domino nihil minus ac viri redhibere debeamus firmitatem fidei, atque constantiam, necnon in aduersis patientiam. His dictis, in lignorum struem accensam insiluit, quæ perinde ac thalamus splendore coruscus, corpus sanctæ Iulittæ circumplexa, animam quidem in cœlestem illam destinauit regionem, & quæ illius meritis congruebat, requiem: corpus autem honore præcipuo venerabile asseruauit affinibus & cognatis incolume nec vlla sui parte læsum, quod sanè in ornatissimo primarij templi vrbis totius * vestibulo conditum, loco quidem adfert venerabilem sanctimoniam, nec minùs qui eo loci conueniunt, efficit sanctiores. Terra autem istius beatæ aduentu benedicta aquam emisit quæ suapte natura nulli non nostrum gratiosissima esse debeat, adeo vt Martyr hæc imaginem pientissimæ referat matris, dum nutricis in morem totius incolas vrbis perinde ac lacte quopiam communi alit; quod & sanis medela est, & temperate deliciantibus suppeditatio voluptatis. Hanc ipsam in nos benignè contulit Martyr gratiam, quam olim suis Ierichuntinis Eliæus impartiuit, dum salsilaginem naturæ communis aquarum loci istius circunquaque finitimi benedictione permutauit in saporem dulcem planè, delicioſum & perquàm suauem. Viri, ne, quæso, siueritis tuendæ religioni vos conspici mulieribus inferiores: mulieres, ab hoc proposito vobis exemplo ne desciueritis, quin citra prætextum omnem cohæresciteſ pressius susceptæ semel huic pietati & reipsa facite periculum, hanc naturæ vestræ immunitionem nulli esse vobis impedimento, quo minùs possitis conficere quiduis operis boni. De hac Martyre plura dicere parantem reuocat, nec sinit diuturniorem trahere moram sermo, qui heri quidem mihi cœptus est, nec vsquequaque absolutus. Ego proinde natura sic sum, vt permolestè feram quiduis minus perfectum abire. Imago enim media ex parte expressa si modo est, ingrata est spectatori. Viatori nihil profuerit quoquam iter capessere, si non id accurauerit, vt ad terminum viæ sibi præscriptum initio, & ad stationem animo destinatam pertingat. Ex venatu propemodum cœpisti? peræquè est ac si nihil. In stadijs qui currunt vel vnico gradu posteriores, exciderunt, nec raro palma victoriæ spoliantur. Nos itaque memores verborum Apostoli hesterno sermone inductorum, sperabamus quidem eorum sententiam perstringi posse, & in compendium contrahi, & ecce deprehensi sumus tanto his quæ dicta sunt plura transmisisse. Non igitur ab re factum iri putamus, si eorum quæ supersunt debitam exequemur enarrationem. Itaque nobis ab Apostolo dicebatur: *Semper gaudete, sine intermissione orate, in omnibus gratias agite.* Et quidem de eo, quòd continenter gaudendum nobis sit, tametsi minùs quàm pro dignitate primæ istius partis argumenti totius, satisfecerim: at certè pro modulo virium videri possim satisfeciſſe. Proinde num indiuulsis precibus orare conueniat, id item præceptum an à quoquam præstari opere ipso possit, si quidem exprompti ad audiendum & alacres à me & hoc vtrumque contenditis, equidem ipse pro virili Apostolicæ huic sententiæ patrocinium

Isai. 10. 14

* Προτεμενίσματα, προπύλαια ναῶν, *Hesychius.*

4. Reg. 2.

* εἰσαγώγιμος. *Vide hic Frontonis Ducæi Notas ex Budæo. Vocatur & Exceptio.*

Πρόταsις

Confirmat similibus.

Oratio definitur, seu Precatio.

nium feram ac tuebor. *Oratio* est boni cuiuspiam petitio, quæ ad Deum à piis effunditur. Sanè eiusmodi petitionem neutiquam statuimus in sola verborum præcisione. Ipsi enim credimus Deo nihil opus esse verbis, quibus commonefiat nostræ petitionis, magis verò dicimus eum perspicacissimè scire, quæ nobis ne petentibus etiam profutura sint. Quid ergo, quod ipsi dicimus? Nimirum, orationem non oportere nos plenè in syllabis constituere, quin potius ipsam suas vires pleniùs explicare expleréve in animæ orantis libera electione ac proposito, simul & in actionibus quæ per omnem vitam intento studio perficiuntur ad præscriptum virtutis, iuxta Paulum: *Siue comeditis, siue bibitis, siue quid facitis: omnia ad gloriam Dei facite.* Accumbens mensæ, ora: esitans panem, largitori gratiam rependito. Suffulciens firmánsque infirmas corporis vires vino; eius fac memineris qui hoc te dono impertiuit ad inserendam cordi tuo lætitiam & ad multiplicium infirmitatum non mediocre solamen. Præterijt cibi sumendi necessitas? Caue, te prętereat eius memoria, cuius liberali beneficio ventrem explesti. Tunicam indueris? gratias agito benigno datori. Amiciris pallio? fac, in te augescat intentior erga Deum charitas, qui integumenta gratuitò largitus est hyemi æstatique accommoda, quibus & vita conseruetur, & obueletur turpitudo. Tibine dies expletus abiit? Illi referto gratiam, qui solem quidem nobis nihil tale commeritis indulsit in diurnæ operationis ministerium: ignem verò contulit illustrandæ nocti, vtque subseruiat reliquis vitæ commoditatibus. Ipsa rursus nox alias ad orationem suggerere possit consiliaréve occasiones. Etenim si quando in cœlum suspexeris, quum in eximiam syderum pulchritudinem oculorum aciem defixeris pressius: horum visibilium supplica Domino, vniuersorum longè optimo artifici procide Deo & cole eum, qui cuncta hæc in sapientia condidit. Vbi omnigenûm animantium naturam in somnum resolutam ac depressam perspexeris: supplex procidens adora rursus eum qui nos nec cogitantes aut certè inuitos indulgentia soporis à continenti laborum assidiuitate relaxat & alleuat, pérque exignæ quietis refocillationem vigorem addit corpori, viresque instaurat. Itaque ne tu mihi noctem, seu peculiarem ac selectam temporis partem totam addixeris sopori, neu patiare vitæ totius medium nullo tuo vsu tibi præripi, dum stupido & insensili somno lentescis: quin tu potiùs ipsam tibi dispertitor noctem in somnum atque orationem, imò somni ipsi pietatis exercendæ meditationes quædam sint. Quæ enim nobis sopore depressis ac solutis occurrant obuersantúrve * imaginationes, consuerunt nescio quo pacto plurimum contingere, seu extremus quidam tenor susurri lenis aut soni editi, idque ex curis quas tecum agitaueris interdiu. Tantisper enim dum viuitur, cuiusmodi fuerint studia exercitationésque nostræ, istiusmodi necesse sit insomnia se dormientibus nobis ingerant. Sanè ad eum modum indiuulsè & continenter orauerisnon quidem si verbis modò orationem expleueris tuam: veriùs vbi omnis prorsus vitæ tuæ ratio atque institutum diuinæ te conformarit voluntati, sic vt vita ipsa dici & esse promereatur continens quædam & indiuulsa oratio. Quin & his adnectit Paulus: *In omnibus gratias agite.*) Obiecerit aliquis: Quo id pacto fieri possit, vt anima ob incommoda & calamitates mœrens miserè & sensu ipso doloris acerrimi quasi quibusdam exstimulata atq; interuncta aculeis, non lamentetur ac profundat lachrymas: sed pro incommodis & quæ reuera nemo non deprecetur à seque recellat, pro his inquam, perinde ac pro bonis agat gratias? Si quæ mihi inimicus malè precatus est, contigerint, qui potero inter dira hæc & execranda consistens gratias agere? Vt vnus aliquis pusio sit intempesta morte præreptus, hinc matrem super amabili infantulo miserè afflictam dolores ipsa parturigine tantò acerbiores consauciant: quo hæc pacto positis lamentis possit assumere voces actionis gratiarum indices? Quæris quomodo? Si secum expenderit isti quem ex se genuit filio Deum esse patrem multò [præ † coniuge] germaniorem ac propiorem, quique illo prudentius nouerit & tueri infantulum & eius vitam moderari. Quin igitur Domino sic prudenti permittimus, suas vt opes dispertiatur, eásque proprio dispensetar-

1. Cor. 10.

* Non est in Graco.

* ἀπηχήματα τῶν μεθημερινῶν φροντίδων.

bitratu? sed & ipsi permolestè ferimus ac si spoliemur propriis: morientibus insuper condolemus quasi affectis iniuria. Illud velim tecum reputes, nempe puerulum haudquaquam esse mortuum, verius redditum: neque mortuus est amicus, sed potius abijt peregrè, viamque qua & nos ingredi necesse est, aliquantò anteuertit capessere. Dei mandatum indiuiduus tibi hæreat coutubernalis, ad quæuis agenda vim rerum discretiuam, perinde ac præradientem lucem splendorémve iugiter tibi suggerens, quæ sanè discernendi facultas eminus præoccupans animæ tuæ præcipuam administrationem, eamque in primis instruens & de vnaquaque re veris opinionibus accuratè præmuniens, non sinet à quoquam incidentium euariare aut immutari: quin tu potiùs simul atque hisce munimentis ante omnia præmuniueris mentem, perinde ac quidam scopus conterminus mari, incursiones quasque reflantium ventorum & assilientium fluctuum poteris tutò & inconcussè sustinere. Quidni priùs assuefeciſti mentem, vt de mortali quæ mortali vitæ propria sunt, cogitaret? Atqui inopinam filij nec præuisam accepisti mortem. Quid? quo primùm die nuntiatum tibi est natum esse filium, si quis te rogasset: id quod tibi natum est, cuiusmodi esse censes, aut quale? quid tu tandem respondisses? Aliud ne aliquid, quàm quia homo est, quod natum est? Quòd si homo, vtique mortalis. Quid igitur insolens aut admirabile, si qui mortalis erat, mortuus est? Solem hunc, vt oritur & idem occidit, non perspicis? Lunam non vides augescere primùm, dein deliquio deficere? Quin terram ipsam contueris nunc progerminantem; mox veluti marcore flaccescentem? Quid eorum quæ circa nos sunt, solidè consistit? Quid vspiam est, quod immotam sortiatur & immutabilem naturam? Suspice cœlum, ac dispice terram: neutrum perenniter duraturum est. Ait enim Dominus: *Cœlum & terra transibunt.* Et cœlo sydera sident & collabentur, Sol obtenebrescet, Luna non dabit lumen suum. Quid ergo admirabile videri debet, si nos qui portio qualiscumq; sumus mundi, in eorum partem venimus, quæ propria sunt & congenita mundo? Hæc tu dispiciens, vbi te quoque adorietur aliquid eorum quæ cæteris communia sunt, ferto id velut oculis conniuentibus, non † quidem citra vllam affectionem aut sensum doloris, (Nam quæ tandem debetur merces stupidæ isti & insensili indolentiæ?) sed vel cum labore planè intenso, nec vlli explicando angore animi sufferto tamen, haud dissimilis generoso cuipiam athletæ, qui specimen suæ fortitudinis ac virilis animi palàm exhibet, non aduersarios cædendo solùm, sed & constanti ac generoso pectore ferendo plagas ab illis inflictas. Vtque vnus aliquis gubernator sapiens si est & interritus, qui nitens peritia nec mediocri rei nauticæ animum retinet ac seruat rectum, nulla depressum aut demersum anxietate & quauis procella inundanti superiorem. Filij quamlibet amabilis priuatio, vel vxoris multò suauissimæ, aut certè alterius cuiuspiam ex iis quæ maxime omnium deamas, præreptio, nihil acerbum aut graue viro irrogabit solerti ac prouida mente prædito, rectámque rationem habenti vitæ præducem, non item istud in eum cadit, qui pro vulgari consuetudine ingreditur. Permolestum enim est & vix toleratu possibile vel ipsis brutis, auocari ac submoueri à consuetudine. Equidem ipse bouem vidi aliquando ad præsepe illachrymantem sibi compascuo & coniugi morte prærepto. Quin reliqua quoque bruta videas consuetudinem tueri mordicus, cui semel insueuerint. Tu porrò neutiquàm didicisti ad eum viuere modum, neque ita eruditus es. Amicitiam alioqui cum vno aliquo inire per prolixam colloquij familiaritatem, diuturnámve consuetudinem, nihil fuerit indecorum. Cæterùm dequeri ac lugere, quòd à te is seiungitur, quo cum tibi interceſſerat diutina ac familiaris congressio, id abhorret prorsus à ratione. Sit hoc exempli gratia: Tibi velut fortitò obtigit pro vitæ consuetudine vxor, omnimodam tibi exhibens vitæ voluptatem, promouendæ lætitiæ artifex, eorum conciliatrix quibus animum oblectes tuum, familiæ adaugens commoda, in mœrore consistenti tibi plurimam molestiarum ac tristitiæ partem adimens: Hæc tibi inopina morte intercepta est ac periit? Hac tu afflictione affectus ne efferaris: Caue, dixeris eorum quę fiunt fortuitum

Matt. 24.

† οὐκ ἀπαθῶς καὶ ἀναισθήτως. Collationes.

Consuetudinis vis quanta.

In Manichæos hæreticos.

tuitum esse & fatalem casum, quasi nemo moderandæ huic mundiali machinæ præsideat: neu tu mihi constituas nescio quem malorum opificem, per immoderatam mœstitudinem, ex teipso improbata dogmata comminiscens. Christianæ pietatis terminos ne tu transgrediaris. Quandoquidem *duo* fuistis prorsus *in carne vna*, multùm promeretur veniæ, qui dissectionem eiusmodi & suæ cum compari coniugationis diremptionem prosequitur multo cum angore ac mœrore: at certè nihil tibi profuerit ob eam causam quiduis eorum quæ te dedeceant aut versare animo, aut loqui. Tecum reputes velim, quòd is qui nos formauit animámque indidit corpori Deus, vnicuilibet animæ suum hic viuendi statum rationémque præstituit: & aliis quidem alios hinc emigrandi præscripsit terminos. Hunc enim constituit diutiùs in carne permanere: illum contra, corporeis vinculis decreuit ocyus exolui iuxta suæ sapientiæ ac iustitiæ rationes nulli prorsus enarrabiles. Quemadmodum igitur eorum qui in carceres conijciuntur, hi quidem in afflictione carceralium vinculorum detinentur introclusi diuturniore temporis mora: illi verò ab ea calamitate submouentur celeriùs: sic & animæ. Etenim hæ distinentur in præsenti vita diutiùs: aliæ minùs, pro cuiusque merito dignitatéve, iuxta diuinæ sapientię profunditatem, sic vt mens nulla hominum ea possit attingere, quæ de vnoquoque nostrum ipse creator præuidit. Non audis dicentem Dauid: *Educ de carcere animam meam*? multiuarium angorem, molestiámve indicat. Non audisti, vt sancti eius exoluta anima est? Quid rursus Simeon Dominum nostrum pio vlnarum astringens complexu, cuiusmodi vocem emisit? Nonne hanc: *Nunc dimittis seruum tuum Domine*? Ei enim qui ad supernum & cœleste domicilium festinus contendit, supplicio omni, omni carcere grauior est hæc inhabitatio corporis. Ne igitur quærito, vt constitutiones de animabus positę ad tuas vnius votiuas delicias se accommodent & obsequantur: quin tu de istis quos mutua vitæ consuetudo coniunxit, dein mors intercedens dirimit eosdem, cogita consimiles illis esse, qui eadem via aliquò dum proficiscuntur, per continuam conflictationem ac moram, quadam deuinciuntur necessitudine. Hi simul atque percursa via communi, eam apprehenderint, quæ deinceps multifida est & à communi dissecta, iámque postulet necessitas alterum dirimi ab altero, non iam illi familiariter conflatæ consuetudini acquiescentes ea neglectim curant quæ priùs animo destinarant efficere: quin memoria potiùs repetentes causam initio promotam ad proprium quisque vitę terminum recurrit. Quemadmodum igitur illis diuersus quidem fuerat præfixus vię ineundæ scopus, istos proinde inter eundem contigit per colloquendi consuetudinem mutua necti ac deuinciri familiaritate: idem vsuvenit nuptijs aut alia quapiam socialis vitæ consertione deuinctis. Est nimirum sua cuique præstituta meta viuendi. Sic igitur consertos inter se & coünitos necesse tandem fuerit, vt præfinitus cuique vitæ finis dispareret atque dissoluat. Sanè animi fuerit probè agnoscentis collatum in se beneficium, non ægrè admodum angi aut discruciari ob hanc alterius ab altero diréptionem: sed gratiam habere ei, qui tibi initiò statim eiusmodi consortium velut sortitò impertiuit. Tu contrà, ne vxore quidem superstite, aut filio, aut alio quicquid tandem id est, ob cuius absentiam luctu nunc ac mœrore conficeris, nullam habebas gratiam præsentiæ istorum collatori: potiùs dequerebaris, quòd quæ optares non suppeterent. Cohabitabas solitariæ vxori? mox expostulabas, quòd pro voto non adessent liberi. Aderant filij? Dolebas, quoniam minus abundè suppeterent luculentæ opes: aut certè, quia perspiceres ex inimicis quosdam quotidiana rerum fœlicitate cumulari. Videto igitur, ne fortè ipsi causas præmoliamur nobis ipsis & connectamus: quibus fit, vt merito nostro rebus spoliemur in vita charissimis. Quum eæ adessent, ne sentiebamus quidem: vbi defluxerunt, flagranti vtimur earum desiderio, præsentibus enim quæ ex Deo sunt, bonis perfruentes quum nullam rependamus largitori gratiarum actionem, vt sensum aliquem percipiamus ex iactura rei, necesse est ea vt spoliemur. Vt enim oculi quod iusto propiùs admotum est, non vident, sed opus habent moderata quadam interuallari distantia; itidem animas minùs gratas videmus sensu attingi præreptæ gratiæ, dum priuatos se intelligunt prærogatiua bonorum. Acceptis enim vitæ istius commodis, erga benignum datorem ingrati, ne vnam quidem agnoscunt gratiam: vbi quid intercipi vident, id demum quod interceptum est, deprædicant. Atqui nemo nostrum se submouerit à gratiarum actione per vllam quantamlibet vitæ se circunstantem ærumnam, is modò ne ingratè velit quamque gratiam sibi impertitam agnoscere ac percensere. Habet enim vniuscuiusllibet nostrum vita non pauca, nec indigna recognitione admodum iucunda & contemplatione: si tamen nonnunquam sustinuerimus id inspicere quod infra nos est, atque ita ex comparatione ad id quod deterius est, bonum quod ipsi possidemus, quanti sit pretij, admetiamur & expendamus. Seruus es? Habeas te vno deiectiorem. Quòd vno superior es, ne esto ingratus, quòd neutiquam addictus es pistrino, quia nullæ tibi infliguntur plagæ. At ne huic quidem causæ defuerint referendæ gratiarum actionis. Neque enim iectæ sunt ei compedes. Non vinculis astrictus est ligno. Nec vincto defit causa reponendæ gratię sufficiens, vel quia sinitur viuere. Quòd datur solem contueri, respirare aërem: ob hæc gratias agit. Nullo tuo merito plecteris? Gaudium tibi ingerat futurorum spes. Iusto-ne es supplicio addictus? Gratias itaque agito: quòd eorum quæ ausu temerario designasti, hic luis pœnas, vt ne lætalium peccatorum gratia æterno seruieris tradendus supplicio. Sanè hunc in modum licuerit ei qui gratus esse pergit, haud mediocrem gratiam pro præsentibus bonis benigno largitori exoluere per omnem omnino vitam & vitæ exercitia omnia. Atqui hic nunc affectus accidit plerisque eorum qui implacidis moribus sunt & minimè gratis, vt bonum quidem quod adest, fastidiant & contemptim aspernentur: contrà quæ absunt, expetant cupidissimè. Neque enim istos censent præ se premi grauiore inopia: quo fit, vt nullam exoluant benefico datori Deo gratiam, in modum se componunt cum eo quod in alijs eminet estque excellentius, reputantes quantò inferiores illis sint, perinde anguntur animo, verbisque deprecantur & accusant suam sortem, ac si proprijs spoliarentur. Seruus permolestè fert se non esse liberum. Educatus in libertate cruciatur, quia minimè patritius sit, neque ex spectabili illustrive claritudine generis prognatus, ac ne auos quidem qui se præierint, possit septem enumerare, quique in equorum gladiorumve nutricationem priuas impensas insumpserint. Quiritatur & eiulat genere illustris, quòd minimè effloresciit diuitiarum luxu profusiore. Mœret ac lamentatur diues se non esse ciuitatum ac gentium principem. Dux exercitus discruciatur se non potiri regno. Dolet regi, quod non in vniuersum totius sub sole orbis imperio præsidet. Ægrè illi est, quoniam gentes supersunt, quæ minimè eius agnoscunt imperium, nec ipsius se sceptris substernunt. Ex istiusmodi omnium lectione colligere liceat, nullam rependi actionem gratiarum liberali ac munifico collatori pro ingentibus beneficijs. Cæterùm *nos omissa propter ea quæ non habemus, tristitia, discamus* pro his quæ adsunt, gratiarum reddere actionem. Si quæ nos adorientur rerum apprimè tristium afflictiones inamœnæ, dicamus sapienti medico: In tribulatione parua disciplina & eruditio tua nobis. Dicamus: *Bonum mihi quod humiliasti me*. Dicamus: quia *non sunt condignæ passiones huius temporis ad futuram gloriam, quæ reuelabitur in nobis*. Dicamus: *Parumper ob peccata quæ admisimus sumus flagellati*: Oremus Dominum: *Corripe nos Domine, verumtamen in iudicio & non in furore*. Dum enim redarguimur, à Domino corripimur, vt ne cum hoc mundo damnemur. Si quando splendidior ac lætior arridet ratio & institutum vitæ, illam depromamus Dauidis vocem: *Quid retribuam Domino, pro omnibus quæ retribuit mihi?* Ex nihilo fecit vt essemus ac produxit. Cohonestauit dono rationis. Inuentum artium gratuitò contulit, quæ adiumento sint nobis ad tuendam vitam. E terræ visceribus alimenta eduxit. Nobis prærogauit in ministerium omnigenum pecus. Propter nos imbres, sol, montana regio, atque item campestris nostri causa pulchrè exculta est, & ornata, veluti profugia quædam nobis apparans quibus ad montium vertices prouehamur. Propter nos omnes fluunt, discatent

1. *Cor.* 6.

Psal. 141.

Luc. 2.

βεβαίωσις à simili.

Psal. 118. *Rom.* 8.

Hierem. 10. v. 24.

Psal. 115.

Attende Dei erga nos beneficia.

ac promanant fontium scatebræ, ad negotiandum nobis se adaperit mare nauigationi, è fodinis metallicis effodiuntur opes. Vndeuis affluit amœnitas exuberans deliciarum, omni nos obuallante creatura ac protegente, per luculentam ac prædiuitem erga nos beneficentissimi Dei gratiam. Ecquid necesse sit qualiacunque hæc commemorare? Deus ipse nostræ saluti consulturus, inter homines conuersatus est: ob hanc deciduam & corruptelæ obnoxiam carnem, *Verbum caro factum est, & habitauit in nobis*: nimirum in omnes beneficentissimus cum ingratis inter captiuos, qui eos asserat libertati, Sol ipse iustitiæ eorum intermedius, qui sedent in tenebris. Venit ad crucem, qui passionis omnis est expers: ad mortem vita: lux ipsa inferni caliginem penetrauit. Propter eos qui morti succubuerant, resurrectio. Adoptionis spiritus, multiformis distributio charismatum, multiplex coronarum promissio: alia insuper, quæ singula haudquaquam procliue sit reuocare ad numerum, quibus sanè omnibus illa prophetæ vox accommodari possit: Quid retribuemus Domino, pro omnibus quæ retribuit nobis? Etenim rursum magnificus dator haudquaquam dictus est tribuisse, sed retribuisse, ac si is non cœpisset prior in nos gratiam conferre, sed resoluere acceptam his qui priores contulissent. Quam enim pro accepta gratia rependis gratiarum actionem, in numerum refert & habet heneficij loco: qui quidem quum opes facultatésque suppeditarit, per pauperum manus te reposcit eleemosynam. Is tametsi aliud nihil accipit quàm quod suum est, solidam tamen ac synceram retribuit gratiam, ac si propria dedisses: Quid igitur retribuemus Domino pro omnibus quæ retribuit nobis? Non enim possum non inculcare hanc prophetæ eximij vocem, meritò hærentis velut in salebra ac circumspicientis suammet inopiam, quòd ad manum nihil retributione dignum occurrat, nihil quod aliqua ex parte respondeat magnificis adeò ac splendidis beneficijs, quæ quidem haudquaquam pertigerunt ad illam exuperantem promissorum prærogatiuam, quandoquidem istis tantò cumulatiora se olim daturum pollicetur: nempe, delicias paradisi, cœlestis regni gloriam, honores nihilo dispares Angelis, cognitionem contemplationemue diuinæ maiestatis, quod vnum his qui se dignos præstiterint, in bonis habetur summum: idque votis omnibus creatura omnis expetit rationis capax, quo vtique bono perfrui olim licuerit, nobis ab omni vitiosa carnis affectione expurgatis. Dixerit quispiam: Charitas sanè quum prima numeretur & perfectissima in virtutum bonis (Nam *plenitudo legis charitas.*) quinam possimus socialem affectum & flagrantem charitatem declarare erga proximos, quando primùm ingressi ad eos multiplici & acerba calamitate detentos, adeò non cum flentibus ipsis flemus, neque collachrymamur, vt etiam pro his quibus afficiuntur incommodis Deo agamus gratias? Et quidem æquanimiter propriam perpeti afflictionem, & cum actione gratiarum, insigne præfert patientiæ ac fortitudinis: pro calamitate verò quæ vnicuipiam contigit, gratias agere Deo, insultantis est alienis malis & mœstitia affectos exacerbantis, quum iubeat Apostolus, vt cum flentibus & ipsi fleamus. Ad hæc igitur quid nobis dicendum? Rursus-ne reuocanda nobis ad memoriam sunt verba, quæ nobis præscribunt, ob quæ partim gaudendum, partim lugendum? Ait namque: *Gaudete & exultate, quoniam merces vestra multa est in cœlis.* E diuerso: *Filiæ Hierusalem, nolite flere super me, sed flete super filios vestros.* Enimuero vt cum iustis quidem exultemus & collætemur sermo edicit diuinus: contra, cum ijs qui per efficacem pœnitentiam amaras profundunt lachrymas, lugeamus ac lamentemur. Aut certè, & ipsi eos deploremus, qui sic citra vllum doloris sensum sunt affecti, vt ne intelligant quidem quàm inauspicatò eant se perditum. Eum porrò, qui ob hominum mortem fletus edit, cúmque lugentibus in querulas voces erumpit, minimè conuenit putare hoc Dei implesse mandatum. Neque enim medicum laudauerim, qui quum debeat auxiliari, ope occurrere ægrotantibus, vndique totus scatet morbis. Non item nauclerum ipse probauerim, qui quum artis gubernandi præsidio nixus debeat vtiliter vectoribus ac nautis præesse, confligere aduersus procellosam ventorum vim, effugere vndiuomas fluctuationes, insuper & spe bona arrigere animos vectorum immodico timore perstrictos: ipse interim fastidienter nauseat, nec minùs ac cæteri rei nauticæ rudes despondet animum. Planè nihilo dissimilis est his, qui mox vt ingreditur lugentium cœtum, nihil adeò in illos vtilitatis impertit suomet sermone, vt etiam ex aliorum communi afflictione in se gestus trahat indecoros. Vt enim ob fortuitas calamitates lugentium contristemur, nemo negauerit consentaneum esse rationi (ita enim fiet, vt tibi concilies familiarem congressum ac beneuolentiam miserè afflictorum, si quidem minus exhibueris te hilarem ob eorum calamitates, nec neglexeris aliorum cruciatus ac dolores) at certè minus conuenit vt cum istis mœrore affectis decorum honestatémve transilias, ita vt miserè affecto acclamites eiulans & collugeas, aut in cæteris quæ te dedeceant, istos imitere, siue eum æmuleris cuius oculis afflictionis magnitudo tenebras offudit: exempli gratia, si te vnà cum istis introcludas & obseres, si amicieris lugubri & pulla veste atque humi sessites, si cæsariem impexam & intonsam gestites. Hisce enim rebus augescit potius & intenditur calamitas, quàm mitigetur. Videsne, vt * bubonum ac spleniorum affectus, dum hi quidem accedunt parti iam sauciæ, illi autem febribus accrescunt: dolori addunt non mediocrem accessionem? Cæterùm manus tuas si dolenti membro superduxeris leni attactu: extuberationem vtique supprimes. Ne tu igitur promotam afflictionem atrociorem reddideris tua vnius præsentia: neu concidas cum hoc iam collapso. Prorsus enim is esse debet superior in humum deiecto, qui surrigere nititur iacentem. Nam si delapsus peræquè est: nihil minùs ac alter opus habet à quo subleuetur. At certe nihil præter decorum fuerit, si quidem ob ea quæ contingunt, animus mordeatur moderato sensu doloris, aut rebus afflictis silentio contristetur ac mœreat: sic tamen vt ipso vultu cogitationi respondente & modestæ grauitatis pondus conseruante, tui significes pectoris afflictionem. Planè indecorum fuerit, mox vt occeperis loqui, si ad obiurgationes prosilueris. Id enim perinde est, ac si insultes & illudas miserè prostratis. Animę enim angore & tristitia afflictę obiurgationes importunæ sunt: simulque minùs accepti eiusmodi sermones quapiam perturbatione laborantibus, nec vim vllam obtinent efficacem persuadendi, ad eorum præsertim consolationem qui ad concitandos in se humanos affectus modis omnibus seueriores sunt. Quin tu simul atque istos permiseris inanes questus ac prorsus inefficaces effundere,† voceque exerta & passis crinibus eiulare ac lamentari: iam vbi se sensus mali remiserit & suppresserit, tum scitè ac leniter licueris eos compellare verbo consolatorio. Etenim qui effrenes equorum pullos edomandos accipiunt, non statim initio freno ori iniecto natiuam illorum ferociam frangunt aut inhibent & sistunt (Ad eum enim modum refractarij redduntur & retrogradi, ac discunt dorso suos excutere sessores) sed primùm nonnihil obsecundant & indulgent illorum ferocienti naturæ. Dein vbi viderint è proprio impetu feritatem iræ absumptam: tunc acceptos aliqua iam ex parte edomitos, arte moderatiores reddunt & quouis sequaces. Ita sanè continget iuxta Salomonis sententiam dicentis: *Melius est ire ad domum luctus, quàm ad domum conuiuij*: si quis scitè & clementer vsum moderans sui sermonis, suam ægroto impertire volet sanitatem, non item alienæ tristitiæ, seu oculi lippientis particeps effici. Flendum igitur nobis cum flentibus. Tu enim simul atque videris fratrem ob eorum quæ admisit, pœnitentiam, se proluentem lachrymis, huic collugeto & condole: ita etenim tecum fiet, vt ex alienis malis castiges proprium. Qui enim pro peccato proximi, lachrymis stillat præferuidis: hoc ipso quòd lapsum deflet fratris, suummet à se profligauit morbum. Talis erat, qui dicit: *Defectio [siue detectio animi] tenuit me pro peccatoribus derelinquentibus legem tuam.* Fle igitur super peccato. Peccatum animæ est ægritudo, peccatum mors est animæ alioqui immortalis, peccatum luctu est & implacabilibus lamentis dignum. Ob peccatum profluant effusissimæ lachrymæ, neu desinat ex imo pectoris recessu iugiter prosilire suspiriosus gemitus. Flebat Paulus inimicos crucis Christi. Flebat & Hieremias internecio-

Gratitudo quàm Deo probetur.

Ioan. 1.

Rom. 13.

Rom. 12.

Luc. 6.
Luc. 23.

Confirmat collatione.

βουβῶνω-μον, *præsertim dum grassatur pestis.*

Γνώμη.

†ἐκβοῆσαι καὶ ὀλοφύρεσθαι.

A simili

Eccles. 7.

ἀθυμία καλέσχε με *Psal. 118. 53.*

Adi Notas Frontonis.

Phil. 3. 16.
Hierem. 9. 1

internecionem pereuntis populi, qui sanè quòd lachrymæ suapte natura profluentes non satis illi essent ad planctus magnitudinem, cupidè expetebat sibi infundi lachrymarum fontem & extremum solitudinis diuersorium, dicens: Et sedebo & plorabo populum hunc dies multos, eos qui pereunt. Sanè istiusmodi luctum ac lachrymas deprædicat Apostoli sententia & fœlices astruit, non etiam eas quæ ad semel conceptam animo tristitiam ex oculis facilè erumpunt & corriuantur: at neque eum statim confirmat beatum, qui suapte natura per omnem occasionem propendet ad lamentandum. Non ita dudum ipse ego vidi quosdam ex his, qui studio consectandæ voluptatis sunt addictiores. Hi insigniter adeò consueuerant genio indulgere ac deliciis, vt si qua incidisset occasio tristitiæ, huius prætextu totos se ad crapulam conuerterent & ebrietatem sectandam, suæ interim istius intemperantiæ culpam conati reddere leuiorem inductione verborum Salomonis:

Prou.31. *Date*, ait, *vinum his qui in tristitia sunt*. Est plane sententia hæc prouerbialis non quæ impunem & liberam facultatem cuiquam tribuat consectandæ ebrietatis, potiùs humanam vitam tuetur ac seruat. Vt enim omittam sensum ænigmatica allusione inuolutum, qui quidem per vini nomenclaturam, iucunditatem subindicat & lætitiam spiritualem, ipse quoque sensus qui ad manum cuique est & vel vulgo cognitus curæ plurimum ac diligentiæ exigit, vt obseruetur, ne videlicet qui iusto grauiùs indulgent luctui ac proinde nullam admittunt consolationem, vehementiore absorpti acrimonia luctus sumere negligant alimoniam corporis. Nam pane quidem hominis mœrore affecti cor fulcitur ac firmatur: vino autem constabiliuntur & consolidantur imminutæ & collapsæ

Ex collatione. corporis vires. Cæterùm vini iusto plus amantiores ac temulenti haudquaquam demulcent aut sedant animo conceptum mœrorem, veriùs malum permutant malo, & improbo quodam contractu ac permutatione exitiali pro corporis morbo morbum in se recipiunt animæ, illorum exemplo, qui trutinæ momenta dum exæquant, tantum tristitiæ adimunt, quantum addunt studio voluptatis. At certe ita quidem opinor vinum oportere auxilio esse naturæ, nec permittere tantum infundi vini meracis, vt eo tanquam tenebricosa offusione caliginis ratio obscuretur. Neque enim mœror ille animi discutietur vnà cum vino & effluet: sed & animæ pressiùs cohæresçet & fiet auctius malum ebrietatis. Quod si ratio supprimendæ tristitiæ est medicus, vtique ebrietatem par fuerit censeri malorum esse extremum, vt quæ maximopere impedimento est, quo minùs sanetur anima. Cæterùm ex his quæ mihi dicta in hoc sunt sermone, singula velim vt ad mentem reuoces: his enim expensis deprehendes Apostolicæ legis edictum & posse nos exequi & eius executionem apprime nobis futuram vsui atque emolumento. Primùm quidem dictum est, qui possis semper gaudere, nimirum præducem sequutus rectam rationem: subin quo pacto sine intermissione orandum tibi sit: Tertio loco, vt omni in re agendæ veniant Deo gratiæ. Denique qua ratione consolari eos possis qui afflictantur, vt his omnibus perpolitus & ornatus, morum integritati ac perfectioni restituaris, subsidium opémque ferente Spiritu sancto, per inhabitantem gratiam Domini nostri Iesu Christi, cui gloria & imperium in secula, AMEN.

D. BASILII MAGNI ARCHIEPISCOPI CÆSAREENSIS,

Homilia, in verba illa Euangelij *Lucæ* XII. cap.

Diruam horrea mea, & maiora ædificabo, Et de Auaritia.

Petro Nannio *Alcmariano interprete.*

Tentatio duplex. DVPLEX genus tentationum. Aut enim afflictiones, veluti aurum in fornace, animos per tolerantiam explorant, & quid in ipsis probi sit, arguunt; aut luxus exuberantiæque victus, vim tentandi multis adferent, idque non raro. Æque enim difficile est in misera fortuna animum seruare ne concidat, & in splendida cohibere ne insolescat. Tentationum autem prioris speciei exemplum de se præbet inuictus ille athleta Iob, qui omnem diaboli vim torrentis modo incurrentem animo inconcusso, menteque nihil perturbata excepit: vnde tanto fortior apparuit, quanto in hac lucta maiora certamina, nexusque inexplicabiliores aduersarij sustinuit. Secundæ tentationis exemplum, quod de serenitate fortunæ nascitur, de se se exhibuerunt, tum alij, tum etiam hic ipse dives, de quo iam in Euangelio lectum est. De cuius ingratitudine morum, cum has diuitias possideret, illas spe præsumeret, clemens Deus non statim pœnas sumpsit, sed semper priores illius opes nouis opibus accumulauit, si quo modo tandem ex eo iam saturo, liberalitatem benignitatemque eliceret. Hominis enim, inquit, cuiusdam diuitis vberes fructus agri protulere, quo ita secum cogitauit, *Quid faciam? Diruam horrea mea, & maiora ædificabo*. Cur igitur ista fœcunditas in huius agris, quum illa copia ad nullum bonum vsurus esset. Ideo nimirum, vt mansuetudo Dei magis eluceseeret, cuius benignitas etiam in istiusmodi homines porrigitur. Pluit enim super iustos & iniustos, solemque suum oriri facit, tum super bonos, tum super malos. Cæterum istiusmodi Dei bonitas maiorem pœnam malis coacerruat. Is igitur terram ab auaris manibus cultam pluuia irrigauit, & sementem suo sole calefecit, quo vberiores illi fructus ex fertilitate nascerentur. Talem se Deus erga istum præstitit, taliaque ab eo profecta sunt, nimirum fundi bonitas, aeris temperies, seminum copiæ, boum ministeria, aliaque quibus in agro colendo fertilitas paratur. Sed age, quid ab homine isto vicissim profectum est? mores acerbi, odium aduersus homines, tenacitas nimia: hæc suo benefactori exhibuit. Non recordatus est communis naturæ; non putauit ea impartienda esse egenis, quæ sibi superfluerent, nulla apud eum cura præcepti illius. *Ne abstineas benefacere inopi*, aut, *Misericordia & fides ne te deserant*. Aut illius denique: *Frange esurienti panem tuum*. Omnes prophetæ, omnes magistri occlamantes non exaudiebantur, at interea cum horrea coarctatis rebus nimium compressa dirumperentur, parcus illius animus impleri nequijt. Veteribus enim semper noua accumulans, & cuiusque anni prouentus opulentiæ suæ pro auctarijs adijciens, in hanc inexplicabilem consilij inopiam, hæsitationemque deuenit, cum nec vetera præ auaritia * relinquere posset, & ad noua recipienda ob nimiam multitudinem, non satis loci haberet. Atque inde est, quod illius consilia exequendi ratione destituuntur, curæque eius nihil explicant. *Quid faciam* inquit? quis non misereatur hominis tantopere obsessi implicatique, & ipsa agri felicitate infelicis, præsentibus bonis miseri, futuris miserioris? Quid? terra illi segetes germinat? non, sed gemitus. Annonæne illi vberem messem congregat? nequaquam. Curas enim, dolores, miseras angustias coacerruat. Non aliter quam egeni solent, lamentatur. An non hanc vocem emittit, qui paupertate premitur? *Quid faciam*, vnde victum, vnde vestitum emoliar? Eadem hæc verba dies iste sonat, cui animus dolet curis erosus. Quod enim alios exhilarat, hoc eum tabefacit. Non enim gaudet, quod domi omnia repleantur, sed pungitur animo ex affluxu diuitiarum, & vltra sua loculamenta exundante, ne illæ cum foras promicent, boni aliquid ad inopes deriuent. Mihi hoc vitium non dissimile videtur gulonum moribus, qui potius optant ingluuie dirumpi, quam ex reliquijs aliquid ad indigos peruenire. Intellige quis dator sit harum diuitiarum, & qui sis in memoriam reuoca, & quarum rerum dispensator sis, à quo accipis, cur alijs in hac functione prælatus sis. Boni Dei minister es, dispensator conseruorum. Ne putes omnia tuo ventri destinata esse. Ita de ijs sentire debes, quæ in manibus habes, vt de alienis.

Collatio. *Confirmat paradigmate.* *Metaphora* *Luc.12.* *Matth.5.* *Attende, Dei benignitas cur vel in ingratos se vsque porrigat.* *Prou.3.27.* *Prou.3.3.* *Esa.58.* **sineret in vsus inopum cedere.* Volat.

Paulisper oblectant, deinde effluent & euanescent, ratio tamen earum de te exactissime reposcetur. Tu vero diuitiis obiectu ostiorum & pessulorum occlusis,ac sigillo obuinctis curiosus aduigilas, tecumque deliberas, sed stulto consiliario. *Quid faciam?* in promptu est quod tibi ipsi respondeas. Implebo esurientium animas, recludam horrea mea, omnes egenos conuocabo, edicto humanitatis pleno Iosephum imitabor,edam vocem magnificam:Quicumque indigetis panibus, venite ad me,gratiæque à Deo concessæ suam quisque partem, quoad satis sit, ex communi fonte suscipite. Sed nequaquam tu talis es. Qui enim quæso tu talis, quum hominibus vsum earum rerum inuideas, maloque Senatu in animum conuocato, deliberas tecum, non vt singulis pro necessitate impartias, sed vt omnibus bonis ad te receptis, omnes eorum vsu defraudes. Aderant, qui eius animam deposcerent, & ille de cibis cum anima sua disputabat. Hac nocte abripiendus erat, & in multos annos rerum fruitionem imaginabatur. Concessum illi fuit, quiduis decernere, & animum suum prodere, vt dignam suo proposito sententiam reciperet. Hoc caue ne tibi accidat. Ideo enim hæc scripta sunt, vt similia euitemus. Imitare, ô homo, ipsam tellurem, fertilis sis vt illa, ne deteriorem te ostendas re inanimata. Illa enim fructus suos, non in suum vsum, sed in tuum * ministerium educat. Tibi congregantur,quoscumque beneficentiæ fructus aliis impendis. Nam bonorum operum gratiæ ad suos autores reflectuntur. Das esurienti, & tuum fit quod das, & cum auctario redit. Quemadmodum enim sementis quæ in terram iacitur, lucrum affert ei, qui iecit; ita etiam panis in esurientis manu seminatus, multiplex commodum in posterum reddit. Vbi igitur agricultura desinit, inde tu tibi initium sumas cælestis sementis faciendæ. *Seminate,* inquit, *vobismetipsis in iustitia.* Cur cum tanto mœrore & planctu luto & lateribus diuitias includis. *Melius nomen bonum, quam diuitiæ multæ.* Quod si pecunias admiraris, ob honorem qui inde prouenit, vide quanto melius sit ad gloriam comparandam, innumerabilium filiorum patrem appellari, quam myriades staterum in crumena gestare. Pecunias enim hic relinques vel inuitus; bonorum autem operum gloriam tecum ad Dominum reportabis, tum cum ab vniuerso populo te circumstante coram communi iudice Educator, Benefactor, omnibusque titulis humanitatis appellaberis. Nonne vides in theatro Pancratiastis, histrionibus, bestiariis, quorum vel aspectum abomineris, esse nonnullos, qui diuitias suas profundant pro momentaneo honore, plausuque populi. tu putidi minutique animi eris in expensis faciendis, quæ te ad tantam gloriam subuecturæ sunt? Deus est qui approbabit; Angeli sunt, qui faustis vocibus acclamabunt; homines huius mundi sunt, qui te beatum prædicabunt, gloria æterna, corona iustitiæ præmia tua futura, pro hac rerum corruptibilium administratione. Sed istarum rerum tibi nullus respectus est, dum cura præsentium, futura contemnis. Age igitur variis modis tuas opes dispensa, magnificum te splendidumque præsta in sumptibus erga pauperes faciendis. Dicatur etiam de te: *Dispersit, dedit pauperibus, iustitia eius manet in æternum.* Ne aggraues rerum precia, ipsas penurias obseruans. Ne expectes annonæ caritatem, vt tum demum horrea aperias. Qui enim frumentum appreciat, publicæ execrationi obnoxius est. Ne famem ob aurum desideres, ne publicam inopiam ob priuatam copiam, ne ex hominum calamitatibus cauponeris, quæstumque facias, ne iram Dei vertas in occasiones tui lucri, ne adaugeas eorum vulnera, qui à Deo flagris ceduntur. Tu quidem oculos in aurum intentos habes, in fratrem non habes; & numismatis inscriptionem agnoscis, probumque ab adulterino discernis, fratrem autem inopia laborantem, non agnoscis. Mirifice te oblectat auri florens color, sed quantus te insequatur inopis gemitus, nihil cogitas. Quomodo tibi ob oculos ponam, miserias pauperis? Ille domesticis rebus circumlustratis, videt aurum sibi nec in præsentia adesse, nec vnquam adfuturum,supellectilia & vestem talem esse, qualia mendicorum esse solent, opes nimirum paucorum numorum. Quid deinde? liberos circunspicit, vt eos in foro venum exponat, & ex precio illorum mortis consolationem inueniat. Hic mihi cogita, violentæ famis, & patrij affectus certamina, illa enim mortem teterrimam minatur, iste rursus in diuersum trahit, suadens vt potius cum filijs moriatur. Atque ita cum sæpius eo prorupit, sæpius inde reiectus est, tandem vincitur à violenta & inexorabili necessitate. Sed quæ quæso istius patris consilia? Quem primum vendam? quem frumentarius libentius videbit? maximum natu aggrediar? sed reuereor illius primogenia. Quid si minimum natu? sed miseret me eius ætatis, quæ nondum sua mala sentire potest. Hic euidenter habet expressa parentum suorum lineamenta, ille disciplinis idoneus est. O inopiam consilij! Quid me fiet? in quem istorum impingam? quem belluæ affectum induam? quomodo naturæ obliuiscar? Si * ab omnibus abstineo, omnes videbo calamitatibus absumi, vnum si vendidero, quibus oculis reliquos aspiciam iam de perfidia suspectus? Quomodo meas ædes inhabitabo, quibus ipse orbitatem induxerim? Quomodo mensam adibo istiusmodi ratione instructam? Et ille quidem cum infinitis lachrymis charissimum filium venditurus procedit; tuus vero animus nec tanta calamitate inflectitur, nec humanæ naturæ recordatione tangitur. Illum fames angit, tu contra moras nectis, ludisque. Ille sua viscera offert pro precio ciborum; tua autem manus non solum non obtorpescit, ex huiusmodi calamitatibus precia accipiens, sed in licitando oblectaris, quo pro parua re multum accipias, vndecunque aggrauans misero suas calamitates. Non lachrymæ tibi miserabiles, non gemitus pectus tuum emolliunt, inflexibilis & implacabilis perseueras. Nihil nisi aurum vides, nihil nisi aurum imaginaris; id tibi dormienti somnium, vigilanti cogitatio est. Quemadmodum enim quo insania detinentur, non res ipsas vident, sed ea quæ morbus affingit; ita tua anima auaritia occupata, nihil nisi aurum, nihil nisi argentum contemplatur; libentius aurum quam solem intueris. Optas omnia in * auri naturam mutari, idque etiam quatenus natura patitur, facis. Quid enim non pro auro machinaris? Vinum tibi in aurum concrescit, vellera aurea fiunt, omnia mercimonia, omnia tua instituta aurum tibi affe[illegible]; ipsumque aurum sese progerminat, vsuris crescens. Satietas nunquam, finis nunquam tuæ cupiditatis. Pueros quidem nequioris ingenij affatim sinimus rebus, quas cupide affectant, satiari, vt expleti nimia copia, fastidio deinde, nauseaque laborent. Verum non idem fit in auaro, quanto enim plura ingurgitat, tanto plura concupiscit. *Diuitiæ si affluant, cor ne adhibueris.* Tu vero affluentes diuitias detines, excursus earum obuallas, quæ cum ita retinentur, & inundant, vide quæso quid tibi faciant. Rumpunt obstacula, certe nunc per vim interceptæ, restagnantesque diuitis horrea demoliuntur, & solo adæquant cellas eius, tanquam si hostis aliquis irruisset. At maiora inquis, ædificabit? incertum, an nondum diruta, successori suo ea traditurus sit. Citius enim ipse abreptus fuerit, quam illa pro auaris cogitationibus excitentur. Ille vero dignum suis factis exitum consecutus est. Vos autem si me audiatis, omnibus ianuis horreorum recluſis, plurimos exitus viasque diuitijs laxabitis; non aliter quam magno fluuio, qui per multos riuos inciliaque fertilibus agris se superfundit, ita vos etiam vestris opulentijs multa itinera aperietis, quo illæ sese diffundant in pauperum domos. Putei, qui exhauriuntur, melius fluunt; quibus si suas aquas intactas relinquas, fœtorem contrahunt. Ita etiam diuitiarum quies inutilis; motus & transgressus publice vtilis est & fructuosus. O quanta ab illis, quibus beneficia impensa sunt, laus proficiscitur; quam vide ne contemnas. Quanta item merces à iusto iudice, de qua te nolim dubitare. Vbique tibi exemplum accusati istius diuitis occurrat, qui præsentia custodiens, & de futuris anxius, cum nescius esset, an in crastinum viueret,

Gen 41. v. 56.

* Ministrare contendit.

Simile.

Ose. 10. 12.

Prou. 22. 1.

Psal. 111.

* Si cunctos retinere aduitar.

Auaritia ad insaniã collatio.

* vt de Mida Poeta fabulantur.

Elegans collatio ex cõtrarijs.

Psal. 61. 11.

Metaphora

Simile.

ret, craſtinum diem hodierno peccato præoccupauit. Nondum illum adiit, qui ab eo ſupplex peteret, & tamen iam anticipato tempore ſuam immanitatem oſtendit. Nondum collegerat fructus, & iam auaritiæ crimen habebat. Terra quidem ipſa commodam ſe ſua fœcunditate exhibebat, cum in aruis profundam ſegetem, plurimoſque racemos in palmitibus oſtenderet, oleam fructibus ſcaturientem monſtraret, & ex pomis & nucibus omnigenos cibos polliceretur. Ille autem erat incommodi ingenij, nulliuſque fœcunditatis, cum nondum haberet, & iam egenis inuideret, nihil memor quot pericula fructuum collectionem antecedant. Nam & grando calamitate, & æſtus ſideratione, è mediis manibus fructus eripit, & pluuia importune è nubibus ſuperfuſa eos corrumpit. Non oras igitur Deum vt matureſcant, ſed ante maturitatem indignum te facis, qui illa, quæ oſtentata tibi ſunt, percipias. Et tu quidem tecum in occulto loqueris, verba autem tua in cœlo examinantur. Inde igitur tibi reſponſa veniunt. Sed age, audiamus quid ſecum loquatur. *Anima, habes multa bona repoſita, comede, bibe, oblectare.* O bruta verba! ſi ſuillam animam haberes, quid ei pro re læta, niſi hoc ipſum renunciares? Adeóne pecunius es? adeóne bonorum animæ imperitus, vt ei carnalibus eſcis adblandiaris, & quæ à † latrina recipiuntur, ei pro bellariis mittas? Si anima virtutem habet, ſi bonorum operum plena eſt, ſi Deo familiaris eſt, habet multa bona, & oblectetur pulchra illa animi oblectatione. Poſtquam vero terreſtria curas, aluumque pro Deo habes, totuſque carnalis es, & ſeruus affectuum, audi nomen tibi congruum, non quod hominum aliquis, ſed ipſe tibi Dominus impoſuit. *Stulte, hac nocte animam tuam à te repetunt, quæ vero paraſti, cui cedent?* Maior æterno ſupplicio riſus ille ſtultitiæ. Qui enim paulo poſt arripietur, vide quæ ſtatuat. *Diruam horrea mea, & maiora ædificabo.* Quid ni? recte feceris. Digna enim ſunt demolitione horrea iniquitatis. Excinde tuis manibus, quæ male ædificaſti. Demolire frumentaria loculamenta, vnde nemo vnquam conſolationem abſtulit. Deſtrue vniuerſam domum auaritiæ cuſtodem, aufer tecta, parietes vndique detrahe, oſtendé ſoli ſqualentia frumenta, profer ex carcere diuitias vinctas, triumpha de tenebricoſis mammonæ cellariis. *Diruam horrea mea, & maiora ædificabo.* Quod ſi & illa impleueris, quid tandem ſtatues? num rurſum dirues, & rurſum ædificabis? Quid obſecro ſtultius, quam in infinitum laborare, cum cura ædificare, & rurſum cum cura diruere? Habes horrea ſi vis, pauperum ventres. Reconde tibi diuitias in cœlo, quæ illic repoſita ſunt, neque à tineis depaſcuntur, neque ab erugine eroduntur, neque à prædonibus ſuppilantur. Sed, inquis, tum impartiam egenis, cum ſecunda horrea impleuero: longos tibi vitæ terminos præfigis. Cæterum vide ne te anteuertat, qui ſuo die adeſſe feſtinat. Nam tua iſta pollicitatio non benignitatis eſt, ſed malitiæ documentum. Promittis enim non vt in poſterum des, ſed vt in præſens eludas. Quid obſtat tuæ impartitioni? an non adeſt egenus? an non plena ſunt horrea? an non merces prompta? an non præceptum Domini clarum? Famelicus tabeſcit, nudus congelatur, & eum qui petit, inopia angit. Et tu eleemoſynam in craſtinum differs. Audi Salomonem: *Ne dixeris, redi denuo, cras dabo tibi.* Non enim ſcis quid ſubſequens dies paritura ſit. Quot præcepta contemnis, dum pecuniæ ſtudio aures tuas præobſtructas habes? Quantopere benefactori tuo Deo gratiæ agendæ ſunt, quam hilaris, nitiduſque eſſe debueras de eo honore, quod ipſa aliena limina non vexas, ſed tua ab aliis occupentur. Nunc contra mœſtum te præbes, adituque difficilem, & occurſus hominum vitas, ne quid vel pauxillulum è manibus cogaris remittere. Vnam noſti vocem, Non habeo, neque dabo, pauper enim ſum. Pauper es reuera, & inops omnis boni, inops charitatis, inops humanitatis, inops fiduciæ in Deum, inops ſpei æternæ. Age fratres participes facias tui frumenti, quod cras putreſcet; hodie egenis impartias. Auaritiæ ſpecies acerbiſſima, ne pereuntia quidem egenis communicari. Ecquem, inquit, iniuria afficio, ſi mea teneo? Quid ais tua? vnde ea in vitam attuliſti? Quemadmodum ſi quis in theatro ſedilia occupet, ac deinde ſuperuenientes excludat, ſibi proprium vendicans, quod omnium vſui patet; ad eum modum ſe diuites gerunt. Cum enim quod commune eſt, priores inuaſerunt ex præoccupatione, id proprium ſibi faciunt. Quod ſi quiſque, quod ſuæ neceſſitati leniendæ ſufficeret, auferret, & quod ſuperfluum eſſet, ei relinqueret, qui indigeret, nullus opulentus, nullus inops eſſet. Nonne nudus ex vtero elapſus es? nonne nudus in terram reuerteris? Iſta quæ habes, vnde tibi orta ſunt? Si vltro fortuitoque dicis, impius es, cum non agnoſcas, qui ea creauit, nec gratiam habes, qui ea tibi dedit. Si vero confiteris ea à Deo profecta eſſe, dic mihi, qua de cauſa acceperis? Num Deus iniuſtus eſt? qui ea, quæ victus ſunt inæqualiter diſtribuit? Cur tu diues? ille vero pauper eſt? An non ideo plane, vt & tu benignitatis, & fidelis diſpenſationis mercedem recipias, & ille magnificis tolerantiæ præmijs cohoneſtetur. Tu vero cum omnia in inexplebilem auaritiæ tuæ ſinum infarcias, neminem te putas iniuria lædere, cum tot defraudes? Quis eſt, qui auarus eſt? & plus quam ſuam partem vendicat? is nimirum, qui non contentus eſt eo, quod ipſi ſufficit. Quis fraudator eſt? qui, quæ ſingulorum ſunt, aufert. An non tu auarus es? an non fraudator? qui, quæ diſpenſanda acceperis, ea tibi propria facis. An qui veſtitum veſtibus renudat, veſtium ſpoliator † dicitur, qui vero nudum, cum poteſt, non veſtit, aliud nomen merebitur? Famelici panis eſt, quem tu detines; nudi veſtimentum eſt, quod tu in tuis capſulis ſeruas; diſcalceati ſolea eſt, quæ apud te computreſcit; egeni pecunia eſt, quam tu defoſſam habes. Ergo totidem iniuria afficis, quot præbere potuiſti. Pulchra quidem verba inquis, ſed pulchrius aurum eſt. Ita fit, vbi nequam hominibus de pudicitia verba facis. Illi enim dum conuitia in meretrices audiunt, ex ipſo admonitu in libidinem accenduntur. Quomodo tibi ob oculos ponam pauperis miſerias, vt cognoſcas, ex quot gemitibus diuitias tuas coacerues. O quanti tibi precij in die iudicij illud verbum videbitur: *Agite huc benedicti à patre meo, poſſidete regnum, quod vobis paratum eſt à condito mundo. Eſuriui enim & dediſtis quod ederem; ſitiui & potum præbuiſtis.* Quantus tibi horror, & ſudor, & caligo circumfundetur audienti iſtam condemnationem; *Ite execrati à me in tenebras extremas, quæ deſtinatæ ſunt diabolo & angelis eius. Eſuriui enim, & non dediſtis mihi cibum; ſitiui & non dediſtis mihi potum; nudus eram, & non veſtiiſtis me.* Non enim illic raptor accuſatur, ſed malignus condemnatur. Ego quidem dixi, quæ tibi vtilia ſunt, quibus ſi obtemperes, certa tibi illa ſunt bona repromiſſionis, ſi contumax fueris, minæ illæ tibi ſcriptæ ſunt, quarum experimentum te nolim ſubire, ſed potius meliori conſilio arrepto ex diuitijs tuis precium redemptionis tuæ conficias, & ad cœleſtia bona iam parata eas. Idque gratia eius, qui omnes vocauit ad ſuum regnum, cui gloria, dominatio, in ſæcula ſæculorum. AMEN.

† ἀφεδρών *Canali, ſeceſſu.*

Matth. 5.

Prou. 3. 28.

Ομοίωσις.

Γνώμη.

Iob 1.

† λωποδύτης.

Γνώμη *cedro digna.*

Matth. 25.

Ibid.

D. BASILII MAGNI
ARCHIEPISCOPI
CÆSAREENSIS,

Aduersus diuites,
HOMILIA.

DIXIMVS etiam paulo ante de iuuene isto, & meminisse arbitror diligentem auditorem, quid tum disputatum sit. Quorum primum illud erat, non fuisse istum eundem cum illo legisperito, de quo apud Lucam * mentio fit. Ille enim tentator erat ironicè percunctans, hic autem in interrogando animum quidem syncerum habebat, sed ad obtemperandum iis quæ accipiebat, nequaquam paratum: alioqui non abiisset tristis ob istiusmodi Domini responsum, si cum fastu suas interrogationes fecisset. Quapropter nobis veluti mixtum illius ingenium ostenditur, scriptura declarante, qua parte illud laudabile erat, & qua parte rursus miserrimum ac deploratum. Quod enim verum præceptorem agnoscebat, præterita Pharisæorum arrogantia, & iurisperitorum fastu, & Scribarum multitudine, iamque appellationem magistri ei, qui solus verus & bonus magister est, imposuerit, hoc ipsum est quod in eo laudatur, itemque illud quod sollicitudine dignum existimauit, scisciari, quomodo æternam vitam adipisceretur. Illud autem quod sequitur, redarguit totum illius institutum, non ad vera bona, sed ad ea, quæ vulgo probantur, respexisse, quod traditas à vero magistro salutares disciplinas animo suo non inscripsit, nec præcepta eius opere compleuit, cum mœstus abiret, morbo auaritiæ obtenebricatus, hoc ipsum erat, quod morum illius inæqualitatem, secumque sui discordiam ostendebat. Magistrum appellas, & quæ discipulorum sunt, non facis. Bonum confiteris, & quæ ab illo traduntur repudias, cum qui bonus sit, non nisi bona tradat. Inquiris de æterna vita, & deprehenderis huius vitæ fruitionibus alligatus esse. Quid enim tibi graue aut magnum magister proposuit? *Vende*, inquit, *bona tua, & da pauperibus.* Si tibi proposuisset labores agriculturæ, aut mercatorum pericula, aut alias eorum, qui quæstui student, ærumnas, esset, quod doleres, mandataque detrectares, cum autem tam facili via, quæ nec labores, nec sudores habet, pollicetur se te æternæ vitæ hæredem facturum, nihil lætaberis de tam facili ratione consequendæ salutis, sed mœstus incedes animoque luctuoso, ac omnia tibi, quæ hactenus feci sti, inutilia reddes? Si enim non occidisti, vt ais, neque adulterium feci sti, nec furatus es, nec falsum testimonium contra quemquam dixisti, cur istarum rerum studium tibi inutile facis, eo quod quæ restant non adiungis. Atque si medicus membra vel ex natura, vel ex morbo mutilata correcturum sese polliceretur, non cum dolore eius verba acciperes. Cum vero magnus ille animarum Medicus, cupit te omnibus præcipuis membris maxime vitalibus absolutum facere, in quibus deficis, beneficium istud repudiabis? ac dolebis, & in luctu eris? Satis in aperto est, te procul abesse ab eo præcepto, falsoque tibi ipsi testimonium dixisse, quod proximum diligebas, vt te ipsum. Ecce enim quod tibi à Domino iniunctum est, indicat te, omnibus modis abesse à vera dilectione. Si enim quod affirmabas, verum esset, te à teneris annis dilectionis mandatum obseruasse, tantumque singulis, quantum tibiipsi, dedisse, vnde tibi ista pecuniarum opulentia adesset. Absumptrix enim diuitiarum cultura pauperum est. Nam cum singulis pauca ad necessitatem tribuuntur, totæ tamen opes omnibus ad partitionem admissis exhauriuntur. Quare qui diligit proximum vt seipsum, nihilo proximo suo locupletior est. At te palam est multa possidere. Vnde igitur ista? nimirum quod malueris te illis frui, quam proximos consolari. Quantum igitur diuitiis abundas, tantum charitate deficis. Nam iam olim rationes alienandæ pecuniæ exercuisses, si proximum dilexisses. Nunc tibi pecuniæ tenacius adhærescunt, magisque coalitæ sunt, quam tua ipsius membra, & segregatio earum: non minus tibi dolori est, quam detruncatio vitalium membrorum. Si enim nudum vestiisses, si esurienti panem dedisses, si ianua tua patuisset omni peregrino, si pater fuisses orphanorum, si omnibus miseris condoluisses, de quibus nunc doleres pecuniis? aut quomodo nunc tristis esses in deponendis reliquiis, iam olim assuetus ea egenis distribuere. In nundinis nemo dolet in expendendis suis, vt necessaria recuperet, quin contra quanto minoris pretiosa emit, tanto lætior est, vt de luculento commercio, tu mihi dolebis ob aurum, argentum, possessioneque dandas, hoc est, lapides * & pulueres, vt tibi compares beatam vitam? At quem vsum tibi diuitiæ præbebunt? an vt pretiosè te vestias? rectè, sed cubitalis tunicula tibi sufficerit, vnicum indumentum, omnem vsum vestiendi impleuerit. An in cibos diuitiis abuteris? cum vnicus panis satis sit ad ventrem explendum. Quid igitur mœres? an quia gloria, quæ ex diuitiis prouenit, spolieris? At tu nisi eam humi quæreres, inuenires veram illam & splendidam gloriam, quæ tibi anteambulo sit futura in regno cœlorum. Verum hoc ipsum diuitias habere amabile est, etiamsi nihil inde boni nascatur. Quod igitur inutilis sit pecuniarum cura, omnibus notum est. Atqui incredibile videbitur quod dicam, sed quo nihil verius. Diuitiæ, si eo modo, quo Dominus iubet, alienes, retinebuntur; si retineas, alienabuntur. Si serues, non habebis; si dispergas, non amittes. *Dispersit* enim, *dedit pauperibus, iustitia eius manet in sæculum.* Cæterum non ciborum aut vestimentorum gratia pleriſque diuitiæ appetendæ videntur. Sed est quoddam diaboli inuentum, quod infinitas sumptuum causas in diuitum animis comminiscitur, vt superflua & inutilia veluti necessaria affectent, nihilque illis sufficiat ad impensarum rationes. Distribuunt enim diuitias suas, & ad præsentem, & ad futurum vsum, & has quidem sibi, illas filiis suis assignant. Rursus eadem distinguunt ad varia sumptuum nomina. Sed qui quæso ea digerunt? Hæ diuitiæ vsibus iactentur, illæ reponantur. Sed quæ rebus necessariis deputatæ sunt, necessitatis fines transcendant. Istæ domi sumptus tolerent, illæ foris nostram magnificentiam sustineant. Hæ mihi in itinere commeatum luculentum suppeditent, illæ domi manenti splendidum spectabilemque victum suppeditent, ita vt non queam non admirari tot superflua rerum commenta. Vehicula sexcenta, quorum alia sarcinas, alia ipsos dominos gestant ære argentoque obducta, equi quam plurimi, quorum stemmata & prosapiæ nobilium parentum, eadem cura recensentur, qua hominum solent. Horum alij superbis per vrbem gestationibus, alij venatui, alij itineribus faciendis assuefacti sunt. Frena, zonæ, collaria, cingula, omnia ex argento, omnia ex textili auro, tapetia purpurea, quæ equos vt sponsos ornant. Mularum ingens numerus, quas pro coloribus distinctas habent. Harum aurigæ se inuicem excipiunt, succeduntque, alij præcurrentes, alij subsequentes. Seruorum aliorum immensa turba, quæ omnibus luxus, & magnificentiæ ministeriis sufficiat. Procuratores, promi condi, agricolæ, opifices, artifices, & earum rerum, quæ necessariæ sunt, & earum quæ delitiis & voluptatibus seruiunt, coqui, pistores, pincernæ, venatores, fictores, pictores, omniumque voluptatum architecti. Cateruæ camelorum, quorum alij onera baiulant, alij gregatim in pascuis habentur. Armenta boum, ouium, suumque greges, ac horum pastores, tantumque telluris, quæ omnibus istis alendis sufficiat, & adhuc prouentibus opes augeat. Balnea in vrbe, balnea ruri. Ædes omnigenis marmoribus relucentes, illæ quidem ex Phrygio lapide, aliæ Laconicis aut Thessalicis incru-

*Matt.8.20. Luc.9.59 *Imo Matthæum Scriba.*

Iob 31. 32.

** & terrã, latum.*

Pſ.111.9.

Opes ad pompam expetita.

Magiſter bone.

Equi ſtirps.

incrustatæ, quarum aliquæ in hyeme teporibus foueant, aliquæ rursum in æstate refrigerent. Pauimentum ipsum lapillorum coloribus efflorescit, auro laquearia obbracteata sunt. Quicquid autem in parietibus, marmore incrustatum non est, picturæ floribus exornatur. Cum in infinitas res distractæ diuitiæ adhuc exuberent, sub terras detruduntur, & in abditis seruantur. Incertum enim ais esse, num te inexpectatæ necessitates inuasuræ sint. Incertum an defossi auri vsum requires, sed non incerta pœna est tuæ inhumanitatis. Cum enim non poteras infinitis sumptuum faciendorum commentis diuitias tuas exhaurire, tunc eas sub terram abstrudendas putasti. Vehemens insania, aurum dum in fodinis latitat, perscrutari; cum in lucem prolatum sit, rursus à luce in tenebras retrudere. Porro tibi aurum defodienti puto contingere, vt cor tuum simul ibidem infodias. *Vbi enim thesaurus tuus, ibi & cor tuum*, vt ille ait. Hinc est quod eos præcepta tristificant. Sibi enim viuendum non arbitrantur, si ab inutilibus illis sumptuum occupationibus segregentur. Cæterum mihi videtur hic adolescentis affectus, aut eorum, qui huic similes sunt, istiusmodi esse, ac si quis viator desiderio alicuius ciuitatis, donec ad ipsam perueniat, cursum intendat, ac deinde mansionem in suburbanis eligat, paululum progrediendi tædio omnem prius exantlatum laborem sibi inutilem reddens, seque ab omni vrbanorum spectaculorum pulchritudine excludens. Istiusmodi illi sunt, qui reliqua facienda suscipiunt, de bonis suis dimittendis renituntur. Multos noui, qui ieiunant, qui orant, qui gemunt, quique omnem, quæ sumptu caret, pietatem præ se ferant, vnum tamen obulum afflictis non præbent. Quid commodi ex reliquis virtutibus? quandoquidem eos regnum cœlorum non admittit. *Facilius enim est*, vt ille ait, *camelum per foramen acus penetrare, quam diuitem in regnum cœlorum*. Cæterum cum sententia tam clara sit, & ille qui dixit, mentiri nequeat, pauci tamen sunt, qui iis verbis obtemperant. At quomodo viuemus, inquiunt, omnibus possessionibus relictis? aut quæ species vitæ futura est, cum omnes vendunt sua, possessionesque relinquunt? Ne scruteris præceptorum Domini mentem. Scit enim legislator facultatem legi suæ attemperare, vt eam præstes. Tuus autem animus velut in trutina examinatur, vtrum ad vitam æternam, an ad præsentes delitias vergat. Vtendas enim, dispensatoris more, non fruendas diuitias à sapientibus credi oportet; & cum dimittis eas, ita alacrem esse decet, ac si aliena à te segregentur, non tristem esse, quasi è bonis tuis excidas. Quid igitur te mœstum facit? quid animo luges dum audis? *Vende omnia quæ tibi sunt*. Quod si te in futurum sæculum comitarentur, ne vel ita quidem magnificè de iis sentiendum esset, cum à preciosis rebus, quæ illic sunt, obscurentur. Quod si ea hic manere necessum est, & à nobis efferri nequeant, cur quæso venditis iis, lucrum inde natum nobiscum non auferimus? Tu quidem cum aurum das, vt equum compares, animo non angeris; cum vero corruptibilia exponis, vt regnum cœlorum accipias, lachrymandum tibi putas. Negas petenti, renuis dare, infinitas sumptuum causas excusas. Quid iudici respondebis? tu qui parietes vestis, homines non induis? qui equos exornas, fœdam miseriam fratris negligis? Qui frumentum longa detentione putrefacis, famelicos non alis? qui aurum defodis, & eum qui fame angitur, nihil respicis? Quod si mulier auara huic matrimonio copulata sit, duplicatur iam morbus. Nam & delitias inflammat, & voluptatum studia adauget, & curiosis desideriis stimulos immittit. Lapides enim preciosos, margaritas, smaragdos exquirit. Et aurum aliud quidem inducitur, aliud rursum intexit, & per omnem insolentiam morbum auget. Non enim subcisiua de istis cura, sed noctes & dies sollicitudine istarum rerum occupantur, & infiniti adulatores ipsorum concupiscentiis succurrentes, purpurarios, aurifices, vnguentarios, textores, variegatores adducunt. Nullum tempus respirandi marito conceditur, dum alia atque alia sine fine exposcit, sibique mandat fieri. Nullæ diuitiæ etiamsi toto flumine inundent, suppetunt vxoriis concupiscentiis: cum ab illis barbaricum vnguentum tam serio appetatur, & quasi necessarium, quam oleum, quod in foro emitur, & maiori cura affectet flores colorum, maris conchylia, & pinnas, quam lanas ouium. Aurum vero quod precioſos lapides sibi infixos habet, aliud quidem illis frontale ornamentum, aliud monile colli efficitur, aliud rursum in zonis additur, aliud manus, aliud pedes reuincit. Gaudent enim istæ auri cupidæ manicis pedicisque obligari, modo vincula illa ex auro sint. Quando igitur animæ curam geret, qui vxoriis desideriis inseruit? Vt carioſas naues, procellæ & turbines, ita mala vxorum studia infirmas maritorum suorum animas demergunt. Ad istum modum igitur cum diuitiæ distrahantur à viro pariter & ab vxore, altero alterum vanis sumptuum excogitationibus superante, merito nullum tempus inuenitur, quo illæ foras ad extraneos promiscent. Quare si audias, *Vende bona tua, & da pauperibus*, vt tibi viatica suppetant ad æternam vitam fruendam, mœstus discedis. Si vero audias, da vxoribus pecunias ad sumptuoſa ornamenta, da lapillorum expolitoribus, fabris, gemmarum concinnatoribus, pictoribus, gaudes, quasi pecuniis precioſius aliquid recuperaturus sis. Non vides muros istos, qui vetustate collapsi sunt, quorum reliquiæ quædam, tanquam scopuli, per vniuersam vrbem eminent? Quot tum erant in ciuitate pauperes, cum illi excitarentur, qui tum ob curam huius molis à diuitibus eius temporis neglecti sunt. Vbi nunc splendidus ille rerum apparatus? Vbi nunc illa, illis in rebus inuidioſa magnificentia? Nonne partim confusa sunt omnia? partim deleta? non aliter, quam quæ per lusum in arena à pueris fabricaturientibus conficiuntur. Ille autem in inferno iacet, sero dolens de studio vanissimarum rerum. Magno sis animo. Parietes siue magni, siue parui, eundem vsum præstant. Cum ingredior in ædes hominis * insolentis, seriusque ditati, & videro illas omnigenis floribus renidenteis, satis compertum habeo nihil illum precioſius, quam ista visibilia possidere, atque inanimata exornare, cum ipse habeat animam inornatam. Quam, quæso, vberiorem vsum argentei lecti, argenteæ mensæ, eburnei thori, eburneæ sellæ præstant, vt eo minus diuitiæ ad pauperum manus transmitti debeant, qui multis cum militibus tuis foribus assistentes, quicquid est miserabilium vocum, emittunt. Tu tamen negas te daturum, allegans in tua potestate non esse, vt petentibus sufficias, & lingua quidem eiuras hanc facultatem, sed à tua ipsius manu refutaris. Ea enim tacita tuum mendacium proclamat, cum vndique resplendeat fulgore annularis palæ. Quot potest vnus tuus annulus ab ære alieno liberare, quot domos ruinoſas instaurare? Vna tua vestiaria arca vniuersum populum algentem frigore amicire potest. Tu tamen re infecta, pauperem ablegas, nec vereris iustissimam illam iudicis talionem, non misertus es, non misericordiam impetrabis, non aperuisti domum, è regno eiicieris, non dedisti panem, non accipies vitam æternam. At pauperem te esse respondes, & ego tibi astipulor. Pauper enim est, qui multis eget. Multorum vero vos indigos facit insatiabilis cupiditas. Decem talentis, decem altera apponere studes, ea cum viginti fuerint, rursus totidem requiris, semper id quod additur, non impetum cupiditatis sistit, sed auiditatem incendit. Vt enim ebriosis, si potum augeas, causam bibendi accumulas; ita etiam qui recenter ditati sunt, quo plura possident, plura concupiscunt, auctariis semper morbum alentes. Et in diuersum abit ipsorum conatus. Non enim illos tantum oblectant parta, quantum tristificant ea, quibus carent, cum ea sibi deesse imaginentur. Quare eorum animus

Hippocr. ep. ad Demag. — *Effoditur opes.*

Matth. 6.

Auari. Bona opera sine beneficentia in pauperes nō prodesse.

Mat. 19. 24

Obiectio.

De Cæsarea Cappadociæ loquitur in honorem Cæsarij instaurata.

* *Inflati ac diuitis.*

Omnis auarus eget.

Crescit amor nummi, & Quo plus sunt potæ.

Cultus; mundus; muliebris. Tertull.

animus sollicitudinibus extabescit, dum semper superiores æmulantur. Atqui gaudendum erat, gratiæque agendæ, cum tot hominibus opulentiores existant. Illi autem ægre ferunt & cruciantur, quod ab vno & altero nimium opulento à tergo relinquantur. Cum autem istum tam diuitem assecuti fuerint, statim ditiori adæquari contendunt. Ad hunc etiam vbi peruenerint, ab eo in alium æmulationem transferunt, non aliter quam qui scalas ascendunt, ij enim semper pedes ad superiorem gradum attollunt, nec prius consistunt, quam ad summum euaserint. Eodem modo & isti non remittunt sui impetus vim, donec in altum subuecti, præcipiti casu sese elidant. Seleucidem auiculam ad beneficia hominum insatiabilem fecit conditor omnium. Tu contra ad damna multorum insatiabilem reddidisti tuum animum. Quicquid oculis contuetur, id concupiscit auarus. Non implebitur oculus videndo, neque saturabitur auarus accipiendo. *Infernus nunquam dicit, satis est*, nec auarus vnquam dicit, sufficit. Quando vtêris partis? quando iis fruêris? cum semper quærendi laboribus detinearis. Væ qui coniungunt ædes ædibus, & agrum agro copulant, vt proximo aliquid auferant. Tu autem quid facis? nonne causificaris sexcenta, vt ea quæ proximi sunt, capias? Vicini ædes, inquis, luminibus meis officiunt, quietem turbant, aut erronem suscipiunt, aut quamcumque tandem causam affingis. Premere, protrudere, carpere, vellicare non ante desinis, quam necessitatem vicino induxeris emigrandi. Quid Nabut Israëlitem occidit? nonne concupiscentia Achaz, qua in illius vineam ferebatur? Malus in vrbe vicinus, malus etiam ruri auarus. Mare nouit terminos suos, nox veteres limites suos non transgreditur. Auarus contra, nec tempus veretur, nec terminos agnoscit. Nihil ordini finium concedit, sed ignis violentiam imitatur, omnia arripit, omnia depascit. Ac quemadmodum fluuij exiguo fonte orti incrementis subinde acceptis ita augescunt, vt resistere illis nequeas, & violento impetu quicquid obstat, secum trahunt. Ita etiam qui ad magnam potentiam euadunt, ex ipsis à se oppressis maiores ad nocendum vires accipiunt, & per eos quos antea læserunt, reliquos in seruitutem redigunt, & potentiæ incremento vberiorem facultatem male agendi nanciscuntur. Qui enim priores male accepti sunt, necessaria ipsis subsidia præbentes, socij fiunt in aliis lædendis, & in iniuria afficiendis. Quis finitimus? quis vicinus? aut quis denique commerciorum socius, ab eo non abripitur? Nihil obsistit diuitis violentiæ; omnia se submittunt illius tyrannidi; omnia exhorrent illius potentiam, maiorque singulis cura est, qui iam iniuria affecti sunt, ne secundas adhuc iniurias patiantur, quam vt de vindicta cogitent. Iuga boum inducit, arat, serit, metit, quæ sua non sunt. Si contradixeris, vapulabis; si lamenteris, actio iniuriarum aduersum te instituitur; dignus es qui in vincula ducaris, qui carcerem inhabites. Sycophantæ expediti, qui te in periculum capitis adducant. Pulchre tecum actum putabis, si vltro aliquid dones, quo liber euadas. Vellem te, auare, paulisper respirare à laboribus iniustitiæ, & otium dare tuis cogitationibus, vt animo reuoluas, quem finem tandem ista sollicitudo tua sibi præstituat. Habes agri frumentarij tot & tot iugera, arbustiui autem totidem, montes, campos, saltus, fluuios, fontes. Quid igitur in posterum? nonne tres cubiti, vt maximum numerum ponamus, te expectant? nonne paucorum lapidum pondus ad seruandum miserum corpus, sufficiet? Pro quo laboras? in cuius gratiam delicta facis? Cur manibus colligis sterilitatem? atque vtinam sterilitatem, ac non potius materiam æterno igni? Non euigilabis ab ista crapula? non animo respisces? nunquamne tuiipsius eris? non ante oculos pones Christi iudicium? quid respondebis, cum te in orbem circumstantes, qui à te iniuria affecti sunt, iudicem aduersum te inclamabunt. Quid facies? quos patronos conduces? quos testes adhibebis? Quomodo illi iudici impones speciosis rationibus, qui eloquentia non decipitur? Non illic orator est? non illic verborum facundia, quæ veritatem iudici suffurari possit? Non te comitabuntur adulatores, non pecuniæ, non amplitudo dignitatis, desertus ab amicis, desertus ab opitulatoribus, sine aduocationibus, sine defensionibus, pudore plenus ad iudicium traheris, mœstus, tristis, solus, nulla fiducia fretus. Quocunque enim oculos circumferes, expressas videbis malorum tuorum species. Illic orphani lachrymas, illic viduæ gemitus, alibi pauperibus infractos pugnos, alibi seruos laceratos, alibi vicinos, quos irritasti. Omnia in te insurgent, malus chorus malorum tuorum operum te circumdabit. Vt enim corpus vmbra, ita animas peccata sequuntur, euidenter res gestas effigiantia. Quapropter nulla illic inficiatio, sed ora ibi obturantur quantumcumque impudentia, cuiusque enim acta de ipso testimonium præbent, non quod vocem emittant, sed quod talia se ostendant, qualia à nobis perpetrata sunt. Quomodo tibi sub oculos ducam horrenda illa. Si audis, si moueris, reminiscere illius diei, in qua è cœlo ira reuelabitur; reminiscere illustris *Christi* aduentus, cum resurgent, *hi quidem, qui bona fecerunt in resurrectionem vitæ: qui vero mala fecerunt, in resurrectionem condemnationis*, tunc perpetuus pudor iis, qui peccauerunt, & zelus ignis, qui deuoraturus est aduersarios. Non istud præceptum Domini, sed illa te contristent. Quomodo te commouebo? aut quid loquar? regnum non desideras, gehennam non times? Vnde ergo remedium tuæ animæ inueniri possit? Si enim horribilia non terrefaciunt, læta non incitant, *lapideo cordi verba facimus*. Intuere diuitiarum naturam, ac perpende, cur tantopere in aurum amore insanis. Aurum lapis est, argentum lapis est, etiam margarita lapis est, omnesque lapilli lapides sunt, chrysolithus, beryllus, achates, hyacinthus, amethystus, iaspis. Hi diuitiarum flores sunt, quorum alios occultatos recondis, & translucidos tenebris occultas, alios circumfers, & de eorum fulgore mirifice tibi places. Quid tibi inde commodi, si manum circumagas lapillulis resplendentem? Non erubescis? quod vt grauidæ mulieres, veluti *pica* laborans, lapillos appetas. Nam & illæ lapillulos circumrodunt, & tu lurconis affectu ad flores lapillorum raperis. Sardonichas, iaspides & amethystos exquirens. Quis elegantiis istis vel vnum diem vitæ suæ addidit? cui mors ob diuitias pepercit? à quo abstinuit morbus propter pecunias? Quousque tandem aurum, animarum laqueus, mortis hamus, peccati esca? quousque tandem diuitiæ belli materia? ob quas arma fabricantur, gladij acuuntur. Ob has cognati genus suum non agnoscunt, fratres seinuicem parricidalibus oculis intuentur. Ob has solitudo latrones, mare piratas, sycophantas ciuitates alunt. Quis est mendacij pater? quis fingendi artifex? quis periurium genuit? nonne opulentia, nonne opulentiæ cura? Quæ ista calamitas, homines? quis vobis vestra in vestri insidias conuertit? Subsidio enim ad viuendum non ad fomentum scelerum pecuniæ datæ sunt, vt anima iis redimeretur, non vt periret, concessæ sunt. Sed necessariæ sunt diuitiæ propter liberos nostros? Hæc est illa speciosa causificatio auaritiæ. Liberos enim in excusationem prætenditis, cum animos vestros adimpleatis. Ne culpaueris inculpatum. Suum ille habet dominum, suum dispensatorem. Ab alio vitam accepit, ab eodem viuendi subsidia expectat. Quid, an non coniugibus etiam Euangelia scripta sunt? *Si vis perfectus esse, vende bona tua, & da pauperibus*. Cum postulabas à Deo fœcunditatem, cum cupiebas liberorum pater fieri, nunquid & hoc appositi preeibus tuis? Da mihi filios, vt tuis præceptis non obediam, vt ad regnum cœlorum non perueniam. Cæterum quis de moribus pueri fideiussor erit? quod vt oportebit, rebus hæreditariis vtetur. Multis enim diuitiæ flagitiorum administræ fuerunt. An non audis Ecclesiasten dicere: *Vidi miserabilem morbum esse, qui diuitias seruа-*

Prou.30. *Esa.5.8.* *3.Reg.21.* *Prouerbiale, vt surdo fabulam.* *Vt Mæcenas lapillis delectatus.* *μαλαχία.* *Obiectio. Liberorum patres.* *Iudicium Dei contra Atheos.* *Matth.8.* *Luc.9.* *Ioan.5.29.* *Eccl.5.12.*

Vide hic Notas Frontonis Ducæi. Eccl. 2. 18.

seruaret gnato suo in eius malum. Et rursum: *Relinquam successori meo. At quis compertum habet, sapiensne an vecors erit.* Vide igitur, ne cum infinitis laboribus diuitias congregaueris, materia scelerum alios instruxeris. Atque ob id duplici pœna afficiaris, eo quod & ipse peccasti, & quod aliis peccandi fomitem suppeditasti. Nonne tibi quouis filio anima charior est? nonne tibi illa longe omnium proxima est? Quæ prima est primogenia hæreditatis à te accipiat. Opulentas ei viuendi facultates suppedita, & tunc liberis tuis diuides bona, vnde viuant. si quidem liberi, quibus nullum patrimonium relictum fuit, non raro sibiipsis ædes parauere. Anima vero si à te derelicta fuerit, apud quem, miserationem sui consequetur? Patribus ista sunt dicta, quæcumque iam diximus. Cæterum orbi, quam quæso speciosam parcimoniæ suæ causam prætexunt? Non vendimus, inquiunt, bona, neque damus pauperibus propter eas, quas vita habet necessitates. Quid, an Dominus non est tuus magister? an Euangelium non moderatur tuam vitam? sed tu ipse tibi legislator es? Vide in quod periculum incidas, cum ita cogites. Si enim quæ Dominus vt necessaria præcepit, tu ita excipias, quasi ea præstari nequeant, non aliud facis, quam quod te prudentiorem ipso legislatore affirmas. Sed, inquis, quum per omnem vitam meis bonis vsus fuero, à morte pauperes successores relinquam, & in testamento & codicillis dominos eos mearum rerum declarabo. Cum non amplius in humanis eris, tunc scilicet humanus futurus es? cum te cadauer videro, fraternæ charitatis studiosum appellabo? Magna tibi gratia habenda de tuo officio, quod cum in sepulchro iaceas, & in terram resolutus sis, liberalis extiteris, & magnanimus in sumptibus faciendis. Dic mihi, cuius temporis mercedem reposces, eiusne quod vixisti, an eius, ex quo in vita esse desiisti. At tempore eo, quo vixisti, luxu delitiisque diffluens, ne vel aspicere quidem pauperes sustinuisti. Mortui vero quænam actio, aut qualis de opera nauata merces debetur. Ostende tua acta, & posce retributionem. Nemo solutis nundinis negotia tractat, nemo coronatur, qui transactis certaminibus, superuenit. Neque post bellum confectum, locus est præclaris facinoribus edendis, ac proinde, neque à fine vitæ pietati exercendæ tempus supereſt. Atramento & literis beneficia polliceris, sed quis tibi renunciabit tempus exitus tui? quis fideiussor erit de genere mortis? Quot violentis casibus sublati sunt, quibus ne vocem quidem erumpere licuit? Quot febris insanos fecit? Quid igitur tempus expectas, in quo sæpe nec cogitationum tuarum compos eris? Nox profunda, morbus grauis, opitulator nusquam. Hæreditatis insidiator in promptu, qui omnia ad suum commodum digerat, consiliaque tua irrita faciat. Ibi tandem cum huc, illuc oculos circumtuleris, viderisque quanta te circumstet solitudo, prauum tuum consilium senties, stultitiamque deflebis, quod in tale tempus præcepta Domini reposueris, suspenderisque, cum lingua resoluta iacebit, manusque subtremula, contractionibus turbabitur, ita vt nec voce, nec scripto sententiam declares. Quinimo si omnia clare descripta sint, & nuncupationem distinctis verbis feceris, vna litera interposita, totam sententiam mutare poterit, vnum sigillum adulterinum, duo aut tres iniusti testes omnem hæreditatem ad alios transtulerint. Quid teipsum frustraris, cum nunc ad delitias corporis bona tua reponas, in posterum benignitatem polliceare, quando in tua potestate ea futura non sunt, vt scriptura indicauit. Malum consilium est, Viuus delitiis fruar, mortuus mandata Domini perficiam. Dicet & tibi Abraham: *Recepisti bona in vita tua*. Non est capax tui *arcta illa & angusta via*, cum molem diuitiarum nondum abieceris. Eas enim baiulans huc prodiisti, quoniam illas, vt tibi mandatum erat, non abiecisti. Donec viueres, illæ tibi chariores vita æterna fuere; à morte vero corporisque interitu, potiora mandata Domini, quam inimicos habuisti. Ne autem ille vel ille capiat, capiat, inquit, potius Dominus bona mea. Quid illud appella-

Liberis orbi.

Eleemosyna in vita melior.

Luc. 16. Vide σχο. Frontonis. Matt. 7. 14

bo? vltionemne inimicorum, an proximi charitatem? Perlege tuum testamentum. Volebam, inquis, viuere, & rebus meis frui. Gratia igitur morti, non tibi debetur. Nam si immortalis fuisses, nunquam præceptorum Domini meminisses. *Nolite errare, Deus non irridetur.* Cadauer altari non infertur, viuam victimam sacrifica. Qui ex superfluo offert, acceptus non est, tu autem quæ tibi post omnem transactam vitam redundauerunt, ea tuo benefactori offers. Si non audes reliquiis mensæ excipere claros homines, cur audes Deo reliquiis litare? Quem finem habeat pecuniæ studium, diuites videte, & desinite tanto affectu pecunias persequi. Quanto diuitiarum studiosior es, tanto minus de tuis bonis reliqueris. Omnia tibi occupa, omnia tecum aufer. Ne *relinquas alienis diuitias tuas.* Fortasse tui serui in munere sepeliendi perfunctorie agent, & id quod de supremis honoribus restat, beneuolentiæ hæredum committent, aut philosophicas rationes aduersum te dissertabunt. Absurdum esse scilicet ornare cadauer, & eum magnis sumptibus efferre, qui nihil sensurus sit. Quid inquient, an non melius est pretioso illo, & nobili amictu superstites exornari, quam eum vna cum cadauere computrescere? Quorsum autem monumentum insigne, sumptuosa sepultura, inutilesque expensæ, quam vtilitatem habent? cum ea potius insumi debeant ad vitæ necessarios vsus. Talia aduersum te dicturi sunt, simul tuæ sæuitiæ vltionem sumentes, simul hæredibus gratificantes. Anticipato igitur tempore teipsum sepeli. Pulchra sepultura ac monumentum pietas est. Omnia indutus abscede, ex diuitiis tuis, tuos tibi ornatus confice, tecum illas habe. Bono consiliario *Christo* obtempera, qui te dilexit, qui *propter nos pauper factus est, vt nos eius paupertate ditesceremus*, qui semetipsum dedit in redemptionem pro nobis. Huic igitur obediamus, aut vt sapienti, qui commoda nostra optime prospiciat, aut vt amanti concedamus, aut vt benefactori gratificemur. Quacumque certe ratione illius mandata perficiamus, vt hæredes simus æternæ vitæ, quæ est in ipso Christo, cui gloria & imperium in sæcula sæculorum. Amen.

Ps. 48. 11. & 108. 11.

Monumẽta Epitaphia.

2. Cor. 8. 9.

Col. 6. 7.

D. BASILII MAGNI
ARCHIEPISCOPI
CÆSAREENSIS,
HOMILIA
In famem & siccitate habita.

Leo *rugiet, & quis non timebit, Dominus Deus locutus est, & quis non prophetabit?* Propheticum sit huius orationis exordium, & fatidicus Amos, qui mala illa aliquando sanauit, quibus nos affligimur, locius ad præsens institutum assumatur, dum quod nostrum sit consilium, & quod vtile arbitremur, exponamus. Nam idem Propheta populo, qui superiori ætate patriam pietatem reliquerat, legum religionem conculcauerat, in idololatriam deuolutus erat, præco factus est pœnitentiæ, & vt se conuerterent, admonuit, minis supplicium ante oculos positis. Nostrum autem votum est, vt similitudine veteris historiæ aliquousque vtamur, verum ne eundem exitum experiamur. Populus enim ille, cum se obsequentem non præberet, sed vt pullus equinus dura ceruice contumacique frenum obmorderet, ad commoda sua trahi non potuit, deflectens autem à recto itinere, eo vsque nullo ordine discurrit, aurigamque contempsit, donec se in barathrum & præcipitia deiiceret, & dignum sua ferocitate exitium pateretur. Quæ ne nobis quoque accidant, cauendum est filioli, quos per Euange-

Amos 3. 8.

Non audit currus habenas. Virg.

lium

lium genui, quos manuum benedictione quasi fasciis involui. Quamobrem sint aures vestræ dociles, animi obsequentes, molliter admittentes admonitiones, cedantq; dicenti, vt cera ei, qui sigillum imprimit. Vt ego ex hac eadem sedulitate, laboris fructum qui exhilaret, vos liberationem à malis istis pro mercede vestra recipiatis, nostram istam admonitionem approbantes. Quid igitur est, quod sermo iste vtcunque indicauit, tamen, quia quod restat, euulgare cunctatur, spe audiendi adhuc animos arrectos suspensosque tenet. Cœlum videmus fratres sine vlla perstillatione, quasi vas continens, nudum, innubilum, tristem efficere serenitatem, ac ipsa puritate molestum, quam antea misere desiderabamus, si quando diu nubibus obdensatum, caliginosos dies, minimeque apricos adferebat, Terra autem penitus exsiccata, visuque inamœna, & sterilis ad agriculturam, planeque infœcunda, in rimas dehiscit, & solares radios in imas partes admittit, fontes nos deseruerunt, diuites olim ac perennes, magnorum fluuiorum vndæ absumptæ sunt, pueri eos etiam minuti vado transeunt, mulierculæ cum oneribus suis permeant, & plerisque nostrum potus deficit, ac in vitæ desperatione
Exod. 17. versamur, noui Israëlitæ, nouum Moysem, & virgam miraculorum operatricem requirentes, vt rursus saxa verberata, sitientis populi necessitati medeantur, nubesque mi-
Exod. 16. rabiles manna, cibum hominibus insolitum distillent. Quamobrem metuendum est cauendumque ne posteris de fame & calamitatibus noua historia efficiamur. Vidi arua & cum multis lachrymis eorum defleui infructuositatem, lamenta effudi, quoniam in nos nullæ pluuiæ effusæ sunt. Seminum alia, antequam se in herbam protruderent, exaruerunt, talia in glebis manentia, qualia illa aratrum abscondit, alia nonnihil emicantia ac herbescentia, miserabiliter ab æstu emarcuerunt, ita vt nunc peropportune
Luc. 10. Euangelicam vocem inuertas, *Operarij quidem multi, messis vero ne exigua quidem.* Agricolæ autem aruis insidentes, manibusque inter genua consertis, quod ipsum est lugentium species, vanos suos labores deflent, infantulos suos simul intuentur & plorant, oculisque simul in vultu vxorum, & inhærent, & lamentantur, & siccas herbas contrectantes fricantesque, tam grauiter ingemiscunt, ac parentes solent, qui in flore ætatis liberos amiserunt. Dici igitur nobis potest & illud eiusdem prophetæ, cuius supra in
Amos 4. iuxta LXX. ★Messis est in Vulg. quam vide & P. Ducæi Notas. proœmiis meminimus. *Ego*, inquit, *pluuias à vobis tertio mense, priusquam vindemia* ★ *futura esset, abstuli, & pluam super hanc ciuitatem, super illam autem non pluam, & vna pars irrigabitur, & altera pars, super quam non pluero, exsiccabitur. Et congregabuntur duæ vel tres ciuitates in vnam, vt aquam bibant, verum non implebuntur, eo quod conuersi non estis ad me, dicit Dominus.* Discamus igitur, eo quod auersi & negligentes sumus, istiusmodi plagas nobis à Deo immitti, non vt nos deleat, sed castiget, quemadmodum inter patres frugaliores, & filios minus ad rem attentos fieri solet, qui quidem succensent filiis & insurgunt, non eo animo, quod malo aliquo illos afficere cupiant, sed vt à puerili negligentia & peccatis eius ætatis, ad industriam reuocent. Videte igitur quantopere partes anni à sua natura abduxerit nostrorum peccatorum multitudo, & temporum conditiones in alienas commutarit temperaturas. Hyems solitam suam humiditatem cum frigore non habuit, nam omnem humorem glacie absumpsit & exsiccauit, nec pluuiis vllis, aut niuibus maduit. Ver rursus vnam tantummodo partem suæ proprietatis ostendit, eo quod calidum fuit, humore vero plane caruit. Æstus & gelu miris modis fines suos transgressi, & in nostram perniciem concordes, à victu & à vita nos miseros expellunt. Quæ igitur perturbationis istius & confusionis causa, & quid ita tempora nouauit, scrutemur, vt decet eos, qui mente præditi sunt, vt ratione instructi ratiocinemur? An quod nullus sit huius vniuersitatis gubernator, an quod præstantissimus artifex Deus artis œconomicæ oblitus sit? an quod potestatem autoritatemque imminutam habet, an quod viribus illius nihil detractum sit. Sed abductus est ad mores duriores, & illa nimia bonitas, curaque nostri, in odium nostri commutata est. Non hoc quispiam prudentium dixerit, nam manifesta & nota est causa, cur hæc fiant, vt non consueto more gubernemur. Nos enim vbi accipimus, aliis non damus. beneficentiam nostri laudibus prosequimur, & ea tamen fraudamus egenos. Serui cum simus libertate donamur, & conseruorum non miseremur, in fame nostra alimur, & inopem prætercurrimus. Cum opulentum suppeditatorem, & Quæstorem habeamus Deum, ipsi parci sumus, & pauperibus nihil communicamus. Fœcundæ nobis oues, nudi tamen ac sine velleribus multi. Cellæ nostræ rerum copia ibi repositarum coarctantur, & eius qui arctis rebus laborat, non misereſcimus. Ideo nobis iustum iudicium minatur, ideo Deus manus non aperit, quoniam nos fraternam à nobis charitatem excluſimus. Ideo arua arida sunt, quoniam dilectio refrixit. Vox supplicantium frustra clamat, & in aërem dispergitur, nec mirum, quia nos supplices non exaudiuimus. Sed qualis obsecro nostra precatio ac supplicatio est? Qui viri estis, exceptis paucis, mercimonio vacatis, quæ vero fœminæ, illis inseruitis ad quæstum mammonæ. Pauci qui restant mecum in orationibus sunt, at illi nauseabundi & oscitantes, horsum illorsum sese assidue versantes expectant, quando psalmorum cantor versiculos absoluat, quando ex Ecclesia velut è carcere, & à necessitate orandi dimittantur. Pueri vero isti pusilli, qui pugillares in scholis reliquerunt, & nobiscum clamant, quasi relaxationem laborum, & voluptatem quandam precandi negotium exercent, & de nostris doloribus festum suum ludosque faciunt, quod interim à sæuitia præceptoris, & cura discendi liberi sint. Viri autem adultæ ætatis, populusque peccatis obnoxius, remisso animo liber, lætusque per vrbem discurrit. Qui causam istorum malorum in animis circumfert, qui calamitatem hanc concitauit, qui fecit. Rationis vero adhuc incapaces & innoxij infantes ad confessionem adiguntur, & ad templa compelluntur, qui nec causam mali, nec ritus precandi cognitos habent, nec precari possunt. Tu mihi procede in medium, qui peccatis inquinatus es, tu adora, tu plora, tu ingemisce. Sine, vt pueri puerilia faciant, quæque ipsorum ætati consentanea sunt. Cur tu te occultas cum accusaris, innoxium pro te in excusationem obiicis? Numquid iudici illudi potest, vt suppositititium reum pro te accipiat? oportuerat omnino & illum tecum adesse, sed non sine te. Vides Niniuitas cum Deum pœnitentia propitiaturi essent, & crimina sua plangerent, quæ post mare & balenam à Iona clamoribus promulgata erant, non infantulos solum ad pœnitentiam adducere, sese in delitiis & lautitiis conuiuiorum ætatem agere, sed primum ibi parentes, qui peccauerant, ieiunio domari, pœnisque affligi, in auctarium autem rei, infantulos ad plorationem adactos, vt in omni ætate mœstities inualesceret, & in ea, quæ sensibus prudentiaque vigeret, & in ea quæ eorum adhuc expers esset, vt illa quidem sponte, ista vero ex necessitate lugeret. Et cum Deus ita eos humiliatos vidisset, vt superuenientem calamitatem iam publice sibi adiudicarint, misertus eorum, qui ita affecti erant, supplicium remisit, & qui tali prudentia luctus suos instituerat, gaudio impleuit. O congruam pœnitentiam, ô doctam & prudentem attritionem, ne vel bruta quidem huius excruciationis immunia reliquerunt, sed vt & illa ex necessitate clamarent, rationem inuenerunt. Segregatus enim est à bucula suus vitulus, depulsus est à materno vbere agniculus, infans subrumus non relictus est in maternis vlnis. In aliis loculamentis matres, in aliis fœtus. Voces ab omnibus miseræ, quas inuicem accipiebant reddebantque mutuo inter sese resonantes. Fœtus esurie confecti, fontes lactis requirebant, matres naturali affectu stimulatæ, partus suos miseris vocibus ad se vocabant. Pueri interim eodem modo famelici grauissimo ploratu disrumpebantur & palpitabant, ipsæ quæ eos genuerant, vt natura est, graui dolore ex commiseratione torquebantur. Et hinc est quod eorum pœnitentiam ad communem vitæ institutionem diuinæ literæ scriptam seruauerunt. Senex enim in luctu erat, canosque suos euellebat ac dilacerabat, vehementior comploratio adhuc in adolescentulis, & in iis qui virilem ætatem vigoremque adepti erant. Ingemiscebat pauper, diues

Studiosi pueri.

Ion. 1.

item

item delitiarum suarum oblitus, vitæ duritiem vt rem frugalem meditabatur. Rex autem gloria sua & splendore relicto, miris modis se deformabat, nam deposita corona cinerem capiti infudit, & abiecta purpura saccum induit, solioque suo sublimi destituto, humi sese volutabat, omissisque proprijs & regijs suis voluptatibus lamentationes suas cum populo iungebat, vt quiuis è plebe fuit, cum communem omnium Dominum iratum videbat. Talis fuit seruorum cordatorum animus, talis reorum pœnitentia. Nos autem omni studio peccamus, segniter verò & negligenter pœnitentiam arripimus. Quis in precando lachrymulam distillat, vt pluuiam & guttas opportune accipiat? Quis delens peccata sua ad imitationem
Psalm. 6. beati Dauid *lachrymis lectum suum rigauit*? quis hospitum pedes madefecit, & itineris puluerem abluit, vt Deo mature propiciato siccitatis liberationem obtineat. Quis orbatum patre pupillum educauit, vt iam nobis Deus frumenta educet, quæ nunc veluti orphani aëris intemperie verberantur. Quis viduam aluit inopia vitæ afflictam, vt ei nunc necessarius victus admensuretur. Frange iniquas syngraphas, vt ita peccatum dissoluatur, dele grauissimarum vsurarum stipulationes, vt terra consueto more pariat. Cum enim æs & aurum, quæ natura sua infœcunda sunt, fœnus suum, hoc est, fœtus edant, quæ ex natura fœcunda est, sterilis facta est, & in pœnam eorum, qui ipsam incolunt, sterilitatis damnata est. Ostendant igitur quibus auaritia in precio est, qui diuitias immensas congregant, quæ vis reconditarum diuitiarum, aut quid illæ prodesse poterint, si Deus iratus hanc afflictionem protraxerit, breui pallidiores fierent ipso auro, quod accumulant, nisi panem, quem heri ac nudiustertius ob facilem vbertatis copiam aspernati sunt, obtineant. Finge non esse, qui vendat, nec frumentum in horreis inueniri, ecquis grauissimarum crumenarum vsus futurus est? Dic mihi nunquid cum illis sepelieris? nonne aurum iam terra & lutum inutile corpori iam luto adiacebit? Omnia possides, tamen id vnum quod necessarium est, quo teipsum alas, non habes. Omnibus tuis diuitijs vel vnam nubem crea, rationem paucarum stillarum excogita, ad fructificationem terram impelle, aufer superba ista & insolenti opulentia calamitatem nostram. Fortassis vnum ex religiosis aduocabis, vt precibus quemadmodum Helias Thesbites malorum liberationem tibi impetret, hominem inquam, qui nihil possideat, pallidus sit, discalceatus, cui nullum domicilium, cui nulli penates sint, qui inops sit, vna tunicula obtectus, vt Helias melota sua, cui preces collactaneæ suæ & coalumnæ sunt, & temperantia contubernalis. Quid si sollicitatione ab istiusmodi homine auxilium assecutus fueris, an non magnifice anxias istas possessiones irridebis? an non conspues aurum? an non abijcies vt stercus argentum? quod cum antea omnipotens & charissimum appellabas, infirmum opitulatorem in ipsa necessitate deprehendisti. Propter te hæc calamitas adiudicata est, quoniam cum haberes non dedisti, quoniam famelicos prætercurristi, quoniam lamentantes non respexisti, quoniam adoratus nihil misericordiæ exhibuisti; propter paucos mala ad populum veniunt, & pro vnius sceleribus, populus dependit. Achaz sacrilegium fecit, & vniuersa acies flagellata est. Rursus Zambri cum Madianitis scortatus est, & Israel in pœnam incidit. Omnes igitur & publice & priuatim vitas nostras excutiamus, & vt pædagogo huic siccitati auscultemus, vnumquemque sui erroris admonenti. Dicamus & nos cordate
Iob 19. 21. generosi illius Iob verbum, *Manus Domini est quæ me tetigit.* Et maximè quidem & primo loco peccatis nostris calamitates nostras imputemus, secundo verò si alia causa est assignanda, eam existimemus, vt Deus exploret per istiusmodi inopiam victus, qui probi sint ex pauperibus & diuitibus, & qui non, vtrique enim ipsa tolerantia optimè examinantur, moresque suos, eo tempore clarissime ostendunt. Hi quidem an sint benigni rerum suarum communicatores, & in fratres propenso affectu, illi an ad gratias agendas prompti sint, ac non contra maledici, ac vna cum fortunæ circumactu animum mutantes. Noui multos, non quod hoc audierim, sed ipse experientia didicerim, donec victus illis copiose admensuraretur, & vento secundo (vt aiunt) res illorum procederent, mediocriter saltem, & si non plene, benefactori suo gratias agere. Vbi verò rebus ob aduersam fortunam in contrarium mutatis, ex diuitibus inopes, ex robustis infirmi, ex splendidis & gloria subnixis ignominiosi facti sint, malas gratias & conuitia dicere, precesque refugere, ita de Deo, tanquam de tardo debitore, non tanquam de irato Domino cogitare. Sed absit à nostris animis istiusmodi affectus. Cæterum cum videris Deum consueta non largiri, ita tecum cogita, nunquid impotens Deus est, qui victum suppediter? At quomodo id esse possit, cum sit Dominus cœli, & vniuersi ornatus eius, partium anni, & temporum sapiens dispensator, gubernator omnium, qui veluti chorum bene compositum anni partes & solsticiorum conuersiones sibi inuicem succedere definiuit, vt sua varietate, varijs nostris necessitatibus satisfaciant, & vt nunc pro tempore humiditas obueniat, nunc rursum occupet calor, nunc frigus anno attemperetur, nunc siccitas sua commoda impertiat. Non est igitur impotens Deus. Cum ergo eum potentem fateamur, quid, an bonitas illi deest? Neque vel illud dictu tolerabile est, quæ enim necessitas eum, si bonus non erat, impulit, vt ab initio hominem conderet? Quis conditorem coegit, si non volebat puluerem capere, & ex luto tantam pulchritudinem conformare? Quis necessitate persuasit, vt homini pro sui imagine rationem largiretur, quo ea excitatus artium disciplinas apprehenderet? & peritiam de rebus altissimis philosophandi nanciscetur, quas sensu non attigit. Quid si ita tecum cogitaueris, intelliges Deo bonitatem adesse, neque eam ab illo vsque in hunc diem relictam esse. Quid enim impedijsset, quo minus flammis concremata iacerent, quæ nunc nimia siccitate squalent? aut quid obstaret, quo minus deflexo paululum à solito suo itinere sole, ac proinde telluri propinquiore momento temporis omnia flammis absumeret, aut ignem cœlitus deplueret pro more supplicij, quo iam antea vsus est aduersus peccatores. Tecum sis ô homo, rationisque compos, nec facias, quæ stulti pueri, qui magistro irati pugillaria illius frangunt; Patris vero, qui vtiliter cibum differt, vestimenta dilacerant, aut matris faciem vnguibus carpunt. Gubernatorem enim tempestas, athletam stadia, ducem prælia, magnanimum calamitas, Christianum vero tentatio probat, & explorat. Nam miseriæ & dolores animum, vt ignis aurum, redarguunt. Pauper es? ne animo frangaris. Nimia enim mœstitia, peccandi occasio fieri solet, dolore mentem submergente, perplexitate quasi vertigine rotante, desperatione verò ingratitudinem gignente. Sed habe spem in Deo. Quid, an putas eum non respicere angustias tuas? imo habet cibum in manibus, sed elargitionem eius differt, vt cognoscat num mens tua similis sit lurconibus & ingratis? Illi enim quoad vsque cibum in ore gerunt, laudant, assentantur, magnifice admirantur. Si vero mensa aliquantisper differatur, maledictis, velut lapidibus eos feriunt, quos paulò antè pari modo ac deos ob ciborum lautitias adorabant. Percurre vetus & nouum testamentum, & plurimos inuenies vtrobique miris modis alitos fuisse. Heliam habuit Carmelus mons altus, nullis domiciliis frequentatus, solitarius solitarium. Omnia quæ huic iusto supererant, sola anima fuit, nullusque alius vitæ commeatus, quam spes in Deum. Cum autem ita viueret, fame tamen vitam cum morte non commutauit. nam rapacissimæ, gulosissimæque aues, & cibos apportabant, & in alendo iusto administræ erant, quæ alienos cibos diripere consueuerant, ad Domini præceptum mutato ingenio, fideles custodes & panum, & carnium factæ sunt. Hæc viro detulisse coruos ex spirituali historia didicimus. Habuit autem & Babylonius lacus Israeliticum ado-

Helias à Coruis pastus. *3. Reg. 17.* *Dan. 6.*

lescentem, fortuna captiuum, animo & spiritu liberum. Sed quæso, quid illic actum est? Leones ibi præter naturam ieiunauere, altor vero eius Abacuc per aërem ferebatur, angelo hominem cum obsoniis portante, & ne fame premeretur iustus, supra tantum terræ marisque breuissimo tempore propheta transuectus est, quantum inter Iudæam & Babylonem spacij exporrigitur. Rursum populus ille deserti, cuius tutor Moyses fuit; quomodo vitam per quadraginta annos tolerauit? non illic erat, qui sementem faceret, non bos, qui aratrum traheret, non area, non torcular, non horreum, & tamen cibos citra sationem, citra arationem habuerunt. Fontes vero illis petra suppeditabat, non qui antea essent, sed qui ad præsentem vsum erumperent. Desino sigillatim enumerare diuinæ prouidentiæ opera, quæ subinde paterno more exhibuit. Tu autem aliquantisper in his calamitatibus obdura, vt generosus ille Iob, neue à tempestate prosternare, nihil abijcias ex virtutis sarcina, quam gestas, vt rem precioſam, & in animæ loculamentis repositam, gratitudinem affectumque Dei laudandi conserua, & capies pro hac gratiarum actione duplicatas delitias. Recordare Apostolici verbi, *In omnibus gratias agite.* Pauper es, sed habes omnino te pauperiorem, tibi decem dierum cibus, illi vnius est, vt bonus, vt benignus tuam copiam, cum illius inopia adæqua. Ne graueris ex paruo dare, ne tibi maioris curæ sit tuum commodum, quam publicum periculum, imo si ad vnum panem alimenta redigantur, & foribus assistat, qui mendicet, affer ex promptuario tuum vnicum panem, eumque vbi imposueris manibus egeni, respiciens in cœlum, dic verbum simul & miserabile & cordatum. Vnicus hic panis, quem vides Domine, & periculum præsens, sed ego tuum præceptum mihi ipsi antepono, & ex minutijs istis fratri esurienti dono, da & tu seruo tuo periclitanti. Noui tuam bonitatem, & in tua potentia fiduciam habeo. Non diu tuam munificentiam procrastinas, tempestiue, quando vis tua munera dispergis. Quod si ita dixeris & feceris, panis, quem ex tam angustis rebus donaueris, tibi pro agriculturæ semente fiet, multiplicemque progignet fructum, arrha cibariorum, proxeneta misericordiæ factus. Dic & tu viduæ Sidoniæ verbum in simili casu, & opportune eius historiæ reminiscere. Viuit Dominus quod non habeam domi meæ nisi hunc solum in alimentum mihi & filijs. Quod si tu quoque ex tua penuria dederis, habebis & tu campsacam olei gratia scaturientem, & hydriam farinæ inexhaustilem. Nam in ijs, qui Deo fidunt, Dei gratia cum quadam liberalitate puteos imitatur, qui cum semper vacuentur, exhauriuntur nunquam, ac pro simplo duplum aquæ subijciunt. Fœnerare tu, qui inops es opulento Deo, crede ei qui sibi imputat, quicquid afflicto impenditur, & de suo gratiam rependit. Locuples fideiussor est, qui vbique terrarum & marium suos habet diffusos thesauros. Et inter nauigandum, si repetieris creditum, recipies in medio mari, & sortem, & vsuras. Est enim liberalis in cumulandis auctariis. Morbus ex fame collectus miseranda res est, fames humanarum calamitatum princeps est, inter omnes mortes grauissimum est esurie perire. Nam in aliis periculis, aut ferri acumen, breuem exitum facit, aut ignium vis celeriter vitam extinguit, aut belua dentibus vitales partes dilanians, nullum locum longiori cruciatui relinquit. Fames lentum malum est, diuturnos dolores habet, assiduum morbum & in ipsis visceribus stabulantem, ac mortem semper præsentem, semper cessantem. Nam quicquid naturalis humoris est, depascit, caliditatem refrigerat, corporis molem contrahit, vires paulatim tabefacit. Caro vt tela aranearum ossibus circumiecta est, color nihil florulenti habet. Rubedo enim dilabitur exhaustato sanguine, albedo nusquam est ob summam cutem nimia macilentia nigricantem, corpus liuidum ex pallore & luriditate apparet. Genua corpus non tam sustinent, quam trahunt. Vox tenuis & imbecilla. Oculi ægri ac intra orbes refugi, & in suis loculamentis latent immersi, quemadmodum nuces intra sua putamina clauduntur. Venter inanis & collapsus informisque nihil tumet, nec naturalem illam suam viscerum intentionem habet, sed vertebris spinæ affixus est. Qui igitur tale corpus præterit, quot suppliciis dignus est? aut quem gradum maioris crudelitatis relinquit? aut qui quæso immanibus beluis adnumerandus non est? Sed vide obsecro, qui ita auarus est, quam nefarius sit ac homicida. Qui enim eius mali medendi facultatem habet, & præ auaritia curandi munus omittit, merito iisdem pœnis adiudicandus est, quibus illi, qui sua manu hominem occidunt. Famis calamitas complures compluries coegit naturæ fines transcendere, & homines inuadere, sanguine coniunctos, matremque filium, quem ex visceribus eduxit, rursum intra viscera recipere. Et hanc nobis tragœdiam exhibuit Iudaica historia, quam Iosephus doctus ille nobis conscripsit, cum graues illæ calamitates Hierosolymitis incubuerant, impietatis in Dominum iustas pœnas persoluentibus. Vides & ipsum nostrum Deum alias calamitates aliquando prætereuntem, super famelicis tamen misericordia commoueri. *Misereor,* inquit, *super turbam.* Et ideo in extremo iudicio, vbi Dominus iustos ad se vocat, primum locum tenet ille, qui libenter sua communicauit, qui aluit, hic inter eos qui præmiis afficiuntur, anteſignanus est. Qui panem suppeditauit, ante omnes vocatur. Qui bonus, qui benignus fuit, ante alios iustos ad vitam transmittitur. Qui autem malignus, & parcus fuit, ante omnes peccatores ad ignem detrahitur. Ad matrem præceptorum te occasio temporis vocat, quamobrem valdè sollicitus sis, ne tibi elabantur nundinarum & commerciorum spacia. Fluunt enim tempora, nec moratorem expectant, festinant dies, ignauum & cessatorem prætercurrentes, & quemadmodum fieri non potest, vt decursum fluuij sistas, aut aqua eius ad necessaria vti possis, nisi in primo occursu, & vbi sese objcit, haurias, ita neque tempus necessariis circuitibus impulsum cohibere queas, aut iam elapsum ad caput reuocare, aut vsum illius habere, nisi quis, cum se offert, arripiat. Ideo præceptum Domini, vt præterlabens, occupa, ac quod mandat, perfice, & vlnis amplexum vndique stringe, da pauca, & acquire multa. Demolire primogenitum crimen ciborum impertitione. Vt enim Adam male comedens, peccatum induxit, ita nos insidiosam escam delemus, si necessitati fratris & esuriei medeamur. Populi audite, Christiani auribus haurite, quoniam ista Dominus dicit, non quidem suis verbis loquens, sed seruorum suorum ore quasi instrumento insonans. Ne exhibeamus nos, qui rationales sumus, irrationabilibus pecudibus immaniores. Illæ enim fructibus terræ in commune vti consueuere. Ouium greges in vno & eodem monte pascuntur, equi magno cum numero ad carpendum pabulum in eodem campo errant, singuli singulis, quatenus opus est, vsum concedunt. Nos contra rebus communibus sinus nostros farcimus, & quæ multorum sunt, soli retinemus. Reueream ea, quæ de gentilium humanitate referuntur. Apud quosdam enim illorum legis benignitas efficit, vt vnam mensam, communes cibos, eosdem ferme penates numerosus populus habeat. Sed extraneis relictis redeamus ad exemplum trium illorum milium. Prima Christianorum imitemur statuta, quibus omnia communia erant, victus, animus, concordia, mensa eadem, fraternitas inseparabilis, dilectio syncera, quæ ex multis corporibus vnum corpus efficeret, & diuersos animos, in vnam concordiam coaptaret. Multa fraternæ charitatis exempla, & ex veteri testamento, & ex nouo habere potes. Senem si videris esurientem, aduoca & ale, vt Ioseph patrem suum Iacob. Inimicum si inuenias fame laborantem, ne addas iræ, qua teneris, vltionem, sed ale eum, vt ille fratres, qui ipsum

Daniel. ab Abacuc. Dan. 14.

Israelita in deserto.

Iob 1.

Metaphora à nauigantibus mercatoribus continuatur. 2. Thess. 5.

Vide Iosephū lib. 7. belli Iudaici, c. 8.

Pascere esurientem inter opera pietatis corporea primum. Mat. 8.

Gen. 3.

Græcorum conuictus, & Spartanorum συσσίτια, & φειδίτια. Act. 2. v. 41.

Iosephi exemplum.

3. Reg. 17.

ipsum vendiderant. Si incideris in adolescentem afflictum, ita illachrymare, vt ille super Beniamin senectutis filio. Fortassis tentat te auaritia, vt Ioseph um
Gen. 39. 12. sua domina, trahitque te vestibus, vt præceptum Dei contemnas, ac supra mandatum Domini se, quæ auri ornamentorumque studiosa est, charam habeas. Cum autem talis cogitatio bellare inceperit cum præcepto Domini, & castum animum, ad pecuniæ studium traxerit, vim faciens, vt fraternam charitatem nulla cura prosequaris, & te apud se detineat, abijce tu quoque
Gen. 39. 12. Putipharo. vestimenta tua, & iratus abscede. Serua Domino fidem, vt ille *Pentephræ* hero suo. Per vnum annum inopiæ tua dispensatione consule, vt ille per septennium. Nec omnia voluptati, sed & animæ aliquid impendas, duasque tibi existima filias esse, voluptatem terrestrem, & vitam cœlestem. Si non omnia tribuere vis præstantiori, saltem æquis partibus, & prodigæ illi, & huic frugali tua bona diuide, ne vitam istam perquam opulentam, illam vero alteram vitam virtute præditam, quæ & speciem & nomen sponsæ habet, nudam & pannis obsitam ostendas, cum te Christo sisti oportebit, & sub iudicis oculos venire necessum erit. Vide igitur ne tum sponsam suo sponso incultam deformemque exhibeas, ne ille illa visa vultum detorqueat, & abominetur horreatque eius coniunctionem. Sed eam probe cultam pulchramque conserua ad diem nu-
Matth. 25. ptiarum, vt & cum prudentibus virginibus lampadem accendat, gestans in manibus lumen cognitionis inextinguibile. Nec oleo rectorum operum destituatur, vt re ipsa diuina prophetia confirmetur, & tuæ animæ
Psalm. 44. congruat, quod dictum est: *Astitit regina à dextris tuis in aureis vestibus. Audi filia & vide, inclina aures tuas, & concupiscet rex pulchritudinem tuam.* Hæc in genere præcinuit Psalmista, vniuersalis corporis futuram pulchritudinem iam ante deprædicans. Possunt tamen, idque non improprie illa verba vnusquisque animæ competere, siquidem ex singulis Ecclesia constat. Præsentibus autem & futuris ita consule, vt eum decet, qui rationis capax est. Neque futurarum rerum fortunam ob turpe lucrum prodas, quod si feceris, relinquet tibi tuum corpus characterem, notasque vitæ, quam vixeris. Et sub aduentum expectati iudicis, & haud dubie venturi, excludes tibi præmiorum munera, & cœlestem gloriam. Aperies autem ignem inextinguibilem, gehennam, supplicia, & acerbas dolorum æternitates, pro longa, æterna, & beata vita. Ne putes me tanquam matrem, aut nutricem falsa terriculamenta tibi incutere, qualia illæ pueris sine fine ac modo plorantibus comminisci solent, atque ita eos per figmenta fabularum à fletibus compescunt. Hic autem fabula nulla, sed sermo veraci ore prænunciatus. Nosti
Matth. 5. satis Euangelicum oraculum, quod *nec iota, nec apex præteribit.* Nam corpus quod in sepulchris euanuit, excitabitur, & anima quæ morte exclusa erat, rursum corpus inhabitabit, & diligens actorum examinatio fiet, non sub alijs testibus, sed ipsa conscientia testante. Vnicuique vero pro meritis à iusto iudice mensura reddetur, quoniam ipsum decet gloria, maiestas, & adoratio in sæcula sæculorum. Amen.

Quod Deus non est auctor malorum.

PLVRES doctrinæ modi per Psalmorum conditorem Dauid à sacro qui in illo operatus est spiritu, nobis innotuerunt. Nam aliquando proprias afflictiones narrans propheta, & quemadmodum ea quæ euenerunt generosè tulerit, ipsius exemplo patientiæ nobis præceptum clarissimum reliquit: vt quando ait:
Psalm. 3. *Quid multiplicati sunt qui tribulant me Domine?* Quandoque verò Dei bonitatem, & eius auxilij velocitatem, quod verè ipsum inquirentibus præbet, commendat, dicens: *Cum inuocarem exaudiuit me Deus iustitiæ meæ.* Quæ
Psalm. 4. sanè sententia illi similis est, quam alius Propheta habet, dicens: *Adhuc te loquente dicet: Ecce adsum.* Hoc est, nondum vocare destiti, & finem inuocationis aures Dei anteuerterunt. Rursus supplicationes simul & preces offerens Deo, docet nos, quemadmodum fas sit in peccatis existentes Deum placare: *Domine ne in furore*
Psalm. 6. *tuo arguas me, neque in ira tua corripias me.* In duodecimo autem Psalmo longum tentationis certamen ostendens, ait: *Vsquequo obliuiscéris me, Domine, in finem, vs-*
Psalm. 12. *quequo auertis faciem tuam à me?* Et per totum psalmum nos docet, ne deficiamus in afflictionibus, sed expectemus bonitatem Dei, sciamusque quod ille prudenti quadam dispensatione afflictionibus nos dedat, & secundum proportionem vniuscuiusque fidei, probationum inducat mensuram. Quoniam igitur dixit: *Vsquequo*
Ibidem. *Domine, obliuiscéris me in finem? vsquequo auertis faciem tuam à me?* statim ad malum eorum, qui Athei sunt, transit: qui si quid calamitosum acciderit, instantem in rebus aduersis dolorem non ferentes, mox secum perplexi, dubitant an sit Deus, qui rerum huius mundi curam gerat, an singula videat, vtrum pro cuiusque meritis vnicuique distribuat. Deinde vbi seipsos viderint in iis quæ nolunt diu detentos, prauum illud dogma intra se confirmant, & in suis cordibus ita decernunt: *Non est Deus. Dixit insipiens in corde suo, non est Deus.*
Psalm. 13. Hoc itaque cum in animum induxerunt, certatim ad omne reliquum peccati genus ruunt. Si enim nullus est inspector, si nullus qui pro meritis vitæ cuilibet tribuat, quid prohibet pauperem conculcare, orphanos necare, viduam & aduenam occidere, omne audax facinus tentare, impuris & abominandis affectibus, omnibus denique pecuinis cupiditatibus inquinari? idcirco illud, quod talem impietatem quæ Deum non esse dicit, consequitur, subiungit: *Corrupti sunt, & abomina-*
Ibid. *biles facti sunt in studiis suis.* Impossibile namque est à via iusta aberrare eum qui in suo corde Dei non obliuiscitur. Vnde, quæso, gentes traditæ sunt *in reprobum sen-*
Rom. 1. *sum, vt faciant ea quæ non conueniant*, vt ait Paulus? Nonne, quoniam dixerunt, *non est Deus?* Cur *in passiones*
Ibidem. *ignominiæ ceciderunt, vt fœminæ apud eos naturalem vsum mutauerint in eum qui est contra naturam, mares in mares turpitudinem operantes?* Nonne quoniam *mutauerunt gloriam incorruptibilis Dei in similitudinem volucrum & quadrupedum & serpentium*? Stultus igitur, & verè à sensu alienus est qui dixerit: *Non est Deus.* Similis item huic est, nec quicquam in stultitia differt qui Deum malorum causam esse dicit, parque priori scelus existimauerit: quoniam ambo bonum Deum similiter negant. Alter quidem non esse omnino dicit: alter verò non bonum esse affirmat. Si enim est malorum causa, non bonus est. Si non bonus, neque Deus: itaque vtrobique est negatio Dei. Vnde, inquit ille, sunt morbi, intempestiuæ mortes, internicies ciuitatum, naufragia, bella, pestes? Hæc enim mala sunt, inquit, & omnia Dei opera. Itaque quem alium possumus præter Deum in euentibus omnibus incusare? Sed age, quando in vulgatam incidimus quæstionem, ad aliquod confessum ac certum principium orationem adducentes, problema hoc studiosiùs tractemus, & planam & explicatam de ipso enarrationem facere tentemus. Vnum quidem hoc habere in mentibus nostris præsumptum oportet, quod, cum simus boni Dei opificium, & ab illo constemus, omnia circa nos tam modica quam magna dispensante, nihil nobis accidat illo non volente, & quod nihil eorum quæ nobis accidunt malum sit aut tale, vt melius illo aliquid excogitare queamus. Ex Deo, inquiunt, *Nihil malè eorum quæ patimur.* sunt mortes. Non malum omnino mors est, nisi quis malum dixerit peccatoris mortem. Propter ea quòd per illam hinc liberati ad infernalia supplicia rapiuntur. Rursus autem apud inferos, quæ sunt mala, non Deum causam habent, sed nosipsos. Principium namque ac radix est peccati, quæ in nobis potestas est, & arbitrij libertas. Nam quibus si malo abstinuissent, nihil omnino graue pati licebat: Iidem si in peccatum per vo-

luptatem ruant, quam rationem decentem adducere poterunt, ne sibi ipsis causam pœnarum dedisse dicantur? Malum igitur aliquod est secundum nostrum sensum, aliud natura ipsa. Malum itaque natura ex nobis oritur, iniustitia, lasciuia, inconsiderantia, timiditas, inuidia, cædes, veneficia, astutia, fallacia, & reliqua huiusmodi omnia, quæ animam ad Dei imaginem factam solent inquinare, & ipsius pulchritudinem aliquo modo inficere. Rursus malum dicimus quod triste durumque sensibus sit nostris, vt corporis morbum, plagas, egestatem, ignobilitatem, pecuniæ damna, domesticorum amissiones: quorum quodlibet nobis à sapientissimo & optimo Domino ad vtilitatem inducitur. Diuitias quidem aufert ijs qui male illis vtebantur, instrumentumque illis iniustitiæ fuerant. Morbum inducit ijs, quibus magis expedit membra habere impedita, & impetus ad peccandum tardiores. Mors venit, vbi finis adest vitæ iam expletæ, quem cuilibet ab initio fixit iustum Dei iudicium, longè nostram vtilitatem prospicientis. Fames & siccitates & inundationes, communes quædam sunt ciuitatum ac gentium plagæ, hominum peccata immodica punientes. Vt enim benefacit medicus etiam vbi corpori molestiam & dolorem infert (cum morbo namque bellum gerit, non cum ægroto) Sic & bonus Deus salutem omnibus per castigationem ac pœnam distribuit. Tu vero nequaquàm medico irascaris, si ex membris hæc incidat, illa vrat, alia à corpore omnino amputat: sed & pecuniam illi numeras, & seruatorem vocas, quòd in parua corporis parte morbum curet, priusquam ad totum corpus morbus perueniat. Quando ciuitatem videris terræ motu concussam super incolas corruisse, aut nauigium vnà cum hominibus in mari dissolui, contra verum medicum & seruatorem blasphemam linguam mouere non dubitas: quum te intelligere oporteat, quòd ij morbi laborantium hominum ad curæ beneficentiam & vtilitatem assumuntur, qui & moderati sunt & sanabiles. Quando verò medicam curam superat morbi malitia, necessaria est inutilis membri alienatio, ne morbi eius continuatio cætera corporis vitalia percurrat. Ex quo incisionis aut inustionis non medicus est causa, sed morbus. Sic item ciuitatum interitus ex nimia peccantium peruersitate originem habentes, Deum ab omni querelæ causa liberant. At, inquis, si malorum non est causa Deus, quomodo dicitur: *Ego sum qui fabricaui lumen, & feci tenebras: faciens pacem & creans mala?* Et rursus: *Descendent mala à Domino super portas Hierusalem.* &: * *Non est malum in ciuitate quod Deus non fecerit.* Et in magno cantico Mosis: *Videte quòd ego sum, & non est Deus præter me. Ego interficiam, & viuere faciam: percutiam & ego sanabo.* Sed nihil horum apud eos qui recte scripturæ sensum tenent, Dei vt malorum auctoris accusationem habet. Qui enim dicit: *Ego præparo lumen, & facio tenebras:* creationis auctorem sese per hæc, non mali alicuius conditorem significat. Ne igitur existimes aliam lucis, aliam verò tenebrarum causam esse: seipsum dixit eorum quæ contraria inter se videntur, secundum creationem factorē & opificē esse: ne quæras alium aquæ, alium aëris, & alium terræ opificem, quòd hæc ob qualitates contrarias inter se quodammodo pugnare videantur. Quod iam quidam ita esse sentientes in plurium deorum opinionem venerunt. Facit autem pacem, & creat mala. Maximè quidem in te pacem facit, quando per bonam doctrinam tuam serenat ac tranquillat mentem, & affectus aduersus animam insurgentes conciliat. Creat autem mala, hoc est, transmutat ipsa, & in meliorem statum exitumque deducit, vt iam mala esse desinant, bonique naturam accipiant. *Cor mundum crea in me Deus.* Non dicit: Nunc crea, sed in malitia inueteratum renoua: & vt duo creet, in vnum nouum hominem, non vt ex non existente faciat, sed vt non existentes mutet atque renouet: & si qua in Christo noua creatura. Et rursus Moses: *Nonne ipse pater tuus qui possedit te, & fecit te, & creauit te.* Clarè hic post futuram creatio constituta nos docet, creationis nomen

De malo duplici.

*Esa. 45.7. Mich. 1. 12. * Amos 3. 6.*

Deuter. 32.

Ego præparans lumen & faciens tenebras. Isaiæ 45.7.

Possidens mala.

Psalm. 50.

Deut. 32.

sæpenumero pro renouatione positum esse. Itaque pacem faciens: sic pacem facit, ex eo quòd mala creat. Hoc est, ex eo quòd mala in meliorem reducit statum. Deinde si pacem intellexeris eam securitatem, quæ sublatis bellis datur: & malum dicas labores, qui bellum gerentes sequuntur, expeditiones, extorres, vigilias, sudores, vulnera, cædes, captas ciuitates, in seruitutem redactiones, miserabilia captorum spectacula: denique quæcumque tristia in bellis eueniunt: dico iusto Dei iudicio fieri aduersus eos, qui digni sunt supplicio, quod per bella infligitur. An tu non vis flagrasse Sodoma post impietates illas & flagitia? An non cecidisse Hierusalem & templum desolatum post horribilem in Dominum crudelitatem? Fieri autem aliter ista quomodo fas erat, nisi per Romanorum exercitum, quibus Iudæi propriæ salutis inimici Dominum nostrum tradiderunt? Ex quo quandoque mala ex bello ijs qui digni sunt iure infliguntur. Illud quoque considera: *Ego interficiam, & ego viuere faciam. Percutiam, & ego sanabo.* Recipe verbum, si vis, ita vt ex sententia promptum est. Timor enim simpliciores ædificat. Percutiam ego & sanabo. Et hoc seorsum considerare profuerit, vtpote quòd plaga timorem generet, sanitas vero ad charitatem excitet. Licet attamen tibi altius de his quæ dicta sunt sentire. Ego interficiam, peccato videlicet, & viuere faciam, iustitiæ. Quantum enim exterior homo noster corrumpitur, tantum interior renouatur. Non igitur alium interficit, & alium viuificat: sed eundem per ea quæ interficit viuificat. Itemque per ea quæ percutit sanat, secundum prouerbium illud: *Quoniam tu baculo ipsum percuties, & animam eius ex morte liberabis.* Caro igitur percutitur, vt anima sanetur. Peccatum perimitur, vt iustitia viuat. Illud autem quod suprà memorauimus: *Descendunt à Domino mala super portas Hierusalem*, ex seipso habet expositionem. Quæ mala? Sonitus curruum & equitum. Quando autem audiueris: Non est malum in ciuitate quod Dominus non fecerit, intellige hic mali nomen vexationem ac calamitatem significare, quam Deus peccantibus ad delicta corrigenda infligit. Afflixi, inquit, & fame pressi, vt benefaciam antequam per intemperantiam prorsus perdantur, & iniustitiam cohibui, quemadmodum flumen forti quodam solet obice & obstaculo contineri. Hac itaque de causa ciuitatum ac gentium morbi, siccitates aëris, terræ sterilitates, ac qui cuilibet in vita duri casus emergunt, quæ omnia ne malum vlterius progrediatur, efficiunt. Talia itaque mala à Deo immittuntur veris ac natura ipsa malis resistentia. Huiuscemodi namque secundum corpus afflictiones & externæ molestiæ ad peccati compescendam licentiam à Domino excogitatæ sunt. Extinguit ergo Deus malum, non est ex Deo malum: quoniam & medicus morbum tollit, non morbum corpori infligit. Ciuitatum verò interitus, terræmotus, inundationes, exercituum clades,, naufragia, & omnes denique calamitates illæ, quibus magna hominum multitudo simul absumitur, siue ex terra, siue ex mari, ex aëre, ex igne, seu quacumque nascuntur causa propter superstites ad sobrietatem reducendos eueniunt, ipso Deo publicis pœnis publicam castigante iniquitatem. Malum itaque propriè peccatum, hac verè dignum appellatione à nostra voluntate pendet: propterea quòd in nobis situm est vel abstinere à malitia, vel malum committere. Reliqua verò quæ appellantur mala, partim ad exercendos dantur bonos, & declarandam fortitudinem (quemadmodum Iob filiorum priuatio, totius substantiæ breui tempore amissio, corporis plagæ ac cicatrices) partim vt medela eorum qui deliquerunt, sicuti Dauidi accidit domus confusio, iniustæ cupiditatis pœnas danti. Rursus autem aliud ex iusto Dei iudicio malorum, hoc est, pœnarum genus prouenire cognouimus ad homines in vitium pronos prudentiores faciendos, vt Dathan & Abiron terra viuos deuorauit, barathris & hiatibus telluris subtus apertis. Nam hic quidem ipsi propterea nihilo meliores euaserunt (quomodo enim, quum ad infernum descen-

Gen. 19.

Deut. 32.

Prou. 23.

Nihil malum nisi peccatum.

Num. 16. Psal. 105.

descenderint) attamen reliquos exemplo cautiores prudentioresque reddiderunt. Sic & Pharao vnà cum omni exercitu in mari perijt. Sic demum deleti sunt qui Palæstinam antea inhabitarunt. Ex quo quanquam dicit Apostolus *vasa iræ apta in perditionem*, ne facturam Pharonis malam fuisse existimemus. Nam ita culpa iustius transferretur in ipsius conditorem. Sed vbicumque audieris vasa, intellige quòd nostrum quilibet ad aliquem factus est vsum. Quemadmodum in magna domo vas aliud est aureum, aliud argenteum, aliud testaceum, ligneum aliud. Huiusmodi ergo materijs voluntas cuiusque comparatur. Nam vas aureum is est, qui mente moribusque simplex ac sine dolo est. Argenteum item, qui illo paulò est inferior dignitatis ac pretij æstimatione. Testaceum est ac figulinum, qui terrestria sapit, & frangi conteríque sit aptus. Ligneum, qui per peccatum facilè sordet: & igni æterno materiam præbet. Sic etiam iræ vas est, qui omnem in se diaboli operationem quasi vas quoddam suscepit, & propter fœtorem quem habet ex corruptione ad nullum vsum aptari potest, sed dignus est qui pereat. Quamobrem quando iam ipsum Pharaonem conteri erat opus, sapiens animarum nostrarum rector vsque adeò illum sustinuit, vt clarum celebreque omnibus exemplum esset, & alijs vtilis ob mala tolerata (quando ipse propter nimiam malitiam insanabilis erat) redderetur. Obdurauit eum longanimitate, ac pœnæ dilatione ipsius intendens malum, vt ad extremum eius iniquitate ad summum gliscente, iustius super eum Dei iudicium ostenderetur. Idcirco plagas modicè quidem ab initio infligens, ac paulatim adaugens eius duritiem minimè flexit, quin reperit eum & initio Dei contemptorem, & illatas pòst pœnas ex consuetudine tolerantem. Et ne sic quidem morti illum tradidit, donec ipse sese præcipitem dedit, dum cordis arrogantia fretus iter iustorum ausus est ingredi: ac existimauit quemadmodum populo Dei, sic & sibi mare rubrum permeabile fore. Hoc itaque tu frater cognoscens, & apud te mali species distinctas habens, nosce vnum omninò verè malum esse peccatum, cuius finis perditio est: & alterum apparens tantum malum sensibus afflictionem præbens, vim alioqui boni habens: quemadmodum sunt calamitates & incommoda, quæ vim peccata coërcendi habent, quorum fructus salus est animarum æterna. Desine diuinam incusare prouidentiam, nec omninò velis Deum substantiæ mali auctorem putare, aut aliquam mali subsistentiam imaginari. Non enim subsistit, velut animal, iniquitas, neque ipsius essentiam ἐν ὑποστάσει stattuere possumus. Nam malum boni priuatio est. Oculus creatus est, cæcitas ex oculorum perditione prouenit. Ex quo nisi oculus corruptibilis fuisset naturæ, nunquam cæcitas successum habuisset. Sic & malum in propria subsistentia non est, sed in animæ læsionibus gignitur. Non enim * increatum est, vt impij dicunt, *qui parem conditione bonæ naturæ malum ponunt. Siquidem ambo principio carent, & generatione priora sunt, neque tamen creatum.* Si enim omnia ex Deo, quomodo malum ex bono? Non enim turpe ab honesto, neque vitium à virtute. Lege mundi creationem, & inuenies ibi cuncta bona, imò valde bona. Non ergo malum cum bonis creatum est. Sed neque creatura intellectiua à Deo facta cum iniquitate commixta est. Si enim corporalia in seipsis malum simul creatum non habuerunt, quomodo intelligibilia tantum & puritate ac sanctitate differentia communem cum malo hypostasim habuissent? Sed est malum omninò, & ipsius palàm fit actus per omnem vitam diffusus. Vnde igitur, inquies, habet essentiam, si neque sine principio est, neque factum est? Interrogentur talia quærentes. Vnde morbus? vnde corporis læsiones? Non enim increatus est morbus, neque item Dei opus. Sed bene creata sunt animalia conuenienti eis præparatione secundum naturam, & membris distincta in vitam prodierunt. In morbos verò secundum naturam ceciderunt à sanitate deficientes, vel ob malam diætam, seu ob aliquam aliam causam, quæ corporibus accidere solet: corpus itaque Deus fecit,

Exod.14. Rom.9. Vasa quid per Metaphoram significent.

** Adi Notas P. Ducæi. Contra Eunomium.*

A morbum minimè fecit: & animam similiter Deus fecit, non autem peccatum. Vitio autem anima contaminata est degenerans ab eo quod ex natura facta est. Quod autem erat illi peculiare bonum? Quod Deum habebat assiduè coniunctum, illique per charitatem coadunata erat: qua excidens, varijs & multimodis se malis contaminauit. Vnde autem omninò mali capax est? Quoniam libero facta est arbitrio, quod creaturæ rationis participi maximè conueniebat. Soluta enim hæc omni necessitate, & vitam in sua potestate constitutam ex Deo accipiens. propterea quòd ad imaginem eius creata est, bonum quidem intelligit, & iucunditatem illius nouit, potestatemque habet ac facultatem in boni
B contemplatione & spiritualium fruitione manendi, ac vitam sibi connaturalem conseruandi. Habet autem & à bono deflectendi quandoque facultatem. Hoc autem ei contingit quum beatæ oblectationis satietate affecta, & veluti veterno quodam grauata, ac è statu superiore delapsa, turpibus se carnis libidinibus immiscet. Erat aliquando Adam in sublimi non loco, sed arbitrio, quando statim anima sumpta in cœlum lætus aspexit, ex ijs quæ vidit maximè gauisus, ac eum vehementer amans, à quo beneficium tantum & æternę vitę fruitionem acceperat: qui paradisi interesse delitijs, & æquè cum angelis & archangelis regnare ac viuere, & diuinæ vocis participem esse dederat. Cùm his omnibus per Deũ potiretur, statim
C rebus omnibus refertus, quasi præ satietate eluxurians, quod videbatur oculis delectabile intellectuali pulchritudini prætulit, & ventris saturitatem spiritali delectatione potiorem habuit. Ex quo statim è paradiso pulsus, extra beatam illam fuit vitam. Non ergo ex aliqua necessitate, sed suapte temeritate malus est factus. Quapropter & propter prauam voluntatem peccauit, propter peccatum verò mortuus est: *st pendia* namque *peccati mors est.* Quantum enim abstitit à vita, tantum morti propinquauit. Vita namque Deus, vitæ verò priuatio mors. Itaque mortem sibi Adam ob discessum à Deo parauit, vt est apud Dauidem: *Qui elongant se à te, peribunt.* Quamobrem sanè
D apparet Deum mortem nequaquam fecisse, sed nosmet ipsos; ex mente praua nobis ipsis eam sponte attraximus, quam Deus ob eas quas suprà narrauimus causas minimè prohibuit, ne immortalem in nobis morbum conseruaret. Quemadmodum vas figulinum rimas ostendens, non prius igni ad perficiendum traditur, quàm à figulo reconcinnetur emendeturque. Sed cur, inquis, *in structura non habuimus, vt peccare non possemus, ita vt ne volentibus quidem contingeret vt peccaremus?* Quoniam, inquam, & tu seruos non quando vinctos in custodia retines, beneuolos esse tibi existimas, sed cum sponte omnia quæ erga te oportet, videris agere. Sic item Deo eum puta fore amicum, non qui coactus, sed qui sponte sua virtuteque illi
E obtemperat. Virtus verò ex voluntate perficitur, non ex necessitate. Voluntas autem ab illis pendet quæ in nobis sunt sita. Quod verò in nobis situm est, voluntarium & spontaneum est. Qui ergo factorem reprehendit, quòd non tales nos natura fecit, qui peccare nequeamus, nihil aliud opinari videtur, quàm naturam ratione carentem ea quæ rationis est particeps esse potiorem: & illa quæ non mouentur, nec mente ducuntur ijs quæ eligunt, iudicant, conferunt, omnino præstare. Hæc & si per transitum, attamen non ab re dicuntur, ne in profundum inanium cogitationum ruens, præterquam quòd quæ inquiris non assequeris, Deum etiam amittas. Desinamus ergo eum qui sapiens est velle corrigere. Desinamus, inquam, meliora quàm Deus fecerit indagare. Quòd si
F ob nostri ingenij debilitatem omnia Dei consilia sigillatim ratione attingere nequimus, illud attamen animis nostris infixum ac in confesso sit, nihil malum ab eo qui bonus est fieri. Hinc consequenter alia quæstio de diabolo nascitur: Vnde diabolus sit, si non ex Deo sunt mala. Quid igitur dicemus? Satis facilis est responsio. Eadem omnino ratio nobis ad istam quoque quæstionem satis erit, quam & de hominis iniquitate suprà commemorauimus. Vnde enim iniquus est homo? Ex ipsius libera voluntate. Vnde malus diabolus? Ex eadem penitus cau-

Quomodo peccatum irrepsit in animam.

Gen. 3.

Psal. 72. 27

Rom. 6.

Cur Deus peccandi facultatem homini non eripuit.

A libertate voluntatis peccatum prorepsit. tam in angelum, quam in hominem.

sa. Habebat enim & ipse liberam vitam & insitam sibi potestatem aut Deum sequendi aut à bono discedendi. Grabiel angelus est & Deo semper astitit: Satanas item angelus, & ex ordine suo prorsus cecidit. Et illum propria voluntas in cœlo retinuit, hunc verò voluntatis libertas cœlo deiecit. Poterat enim & ille à Deo deficere, & iste non excidere. Sed illum insatiabilis dilectio Dei seruauit: hunc à Deo relictum esse ostendit per peccatum alienatio. Malum igitur hoc tantum à Deo alienatio. Nam parua quidem oculi conuersio, paruus nutus, vt solis particeps aliquis existat, vel in vmbra remaneat, facit. Nam & illic in promptu est, vt suspiciens illustretur: auertens verò intuitum necessario in tenebris erit. Sic & diabolus malus Deo aduersatur, non ex natura, sed mala voluntate habens malitiã. Quæris igitur vnde illi sit contra nos bellum? Quoniam cum omnis ipse mali promptuarium existeret, inuidiæ quoque morbum in se recepit, & inuidit nobis illatum honorem, nec facilè tulit vitam in paradiso beatam ducere. Quamobrẽ dolis hominem aggressus, eadem ambitionis cupiditate, quam ipse ab initio habuit, velle similem esse Deo, hac rursus ad decipiendum nos vsus lignum ostendit, per cuius degustationem pollicitus est hominem similem fore Deo. *Si comederitis*, inquit, *eritis veluti dij malum ac bonum cognoscentes.* Non inimicus igitur nobis à Deo constitutus est, sed ipse ex inuidia sese nobis opposuit. Animaduertens enim se ex angelorum ordinibus expulsum, non tulit terrenam creaturam ad angelorum dignitatem per virtutis profectum exaltari. Quoniam itaque inimicus est factus, inimicitiam nobis Deus erga illum indidit, vbi serpenti quo ille malus abusus fuerat, dixit, sed ita, vt minas ad Satanan referret: *Inimicitiam ponam inter te & inter semen illius.* Reuera namque noxiæ sunt amicitiæ quæ cum malitia contrahuntur. Nam ea est amicitiæ huius lex & vis, vt per similitudinem malitiam coniunctis indat. Quamobrem rectè prouerbium dicit: *Corrumpunt bonos mores colloquia praua.* Quemadmodum enim in pestilentibus locis sensim attractus aër latentem corporibus morbum inijcit: sic item in praua consuetudine ac conuersatione, maxima nobis mala hauriuntur, etiam si statim incommodum non sentiatur. Idcirco nobis aduersus serpentem irreconciliabilis indita est inimicitia. Si autem instrumentum hoc tanto dignum odio est, quantò magis illi nos qui serpentem adegit, aduersari oportebit? Sed cur, inquis, lignum hoc in paradiso fuit, per quod nos diabolus tentaturus erat? Si enim deceptionis escam ac materiam non habuisset, quonam modo nos sibi obtemperando ad mortem deduxisset? Quoniam mandatum esse oportuit, vt nostram erga Deum probaret obedientiam. Ideo planta pulcherrimis fuit fructibus scatens, vt in abstinentia voluptatis animi continentis virtutem ostendentes, patientiæ coronam promereremur. Cibum autem non solum præcepti contumacia secuta est, sed etiam nuditatis cognitio. *Comederunt*, inquit, *& aperti sunt oculi eorum, cognouerunt́q; quòd nudi essent.* Oportebat enim se nudos minimè cognouisse, ne mens hominis ad eorum cupiditatem quæ deesse viderentur, traheretur. Amictum namque nuditatis defensionem solatiumque esse existimauit, & omninò per carnis curam ab obseruantia Dei abstractus est. Cur, inquis, non statim eis ab initio amictus sunt præparati? Quoniam hæc nec naturalia esse, neque ex arte decebat. Nam naturalia propria sunt brutorum, vt pennæ, setæ, pellium crassitudines, quæ & frigoribus resistunt, & æstus ferunt, in quibus nihil alterum ab altero distat, æquali omnibus natura existente. Homini autem secundum proportionem in Deum charitatis præstantior bonorum distributio conueniebat. Quæ verò ex arte sunt opera, negotium generant, quod vt maximè homini noxium, vitandum erat. Quamobrem Deus nos ad paradisi vitam reuocans, ex animabus nostris curas euellere conatur, dicens: *Nolite animæ vestræ cogitare quid edatis, aut corpori quid induamini.* Neque itaque vestis ei ex natura, neque ex arte conueniebat. Sed alia parata erant, si virtutem ostendisset homo, insignia, quæ ex gratia Dei erant illum illustratura, vtpote fulgores quidam, quales sunt angelorum, qui omnem florum varietatem, omnem astrorum claritatem superarent. Hac igitur de causa non vestes ei statim præbitæ: quoniam virtutis præmia illi reposita erant, quæ consequi vis diabolicæ tentationis non permisit. Aduersarius igitur nobis est diabolus, ob antiquam ex eius insidijs ruinam, ita Domino disponente, vt cum illo luctaremur, quo per obedientiam redintegratâ luctâ de inimico triumpharemus. Vtinam quidem non esset factus diabolus, sed in eo ordine quo ab initio constitutus fuit, remansisset. Postquam verò ab autore suo defecit, inimicus Dei, inimicus item hominis ad ipsius imaginem constituti factus est. Nam ideo misanthropos existit, & ideo Deo rebellis. Nos verò vt eius opus odio persequitur, vt eius imaginẽ infectatur. Ille igitur sapiens & prouidentissimus rerum humanarũ dispensator eius vtitur ad nostram exercitationem malignitate, quemadmodũ medicus viperæ veneno ad salutarem medicamentorum præparationem. Sed quisnam erat diabolus? Ex quo ordine? Ex qua dignitate? & vnde *Satanas* cognominatur? Satanas igitur quòd *bono aduersetur*, appellatur. Id enim significat vox Hebræorum, sicut in libris Regum dicitur: *Suscitauit*, inquit, *Dominus Salomoni * Satan, Ader Idumæum. Diabolus* verò dicitur, quoniam idem & in peccato nobis cooperatur, & accusator noster est. Gaudet exinteritu nostro, nosque eorum gratia quæ cõmissa sunt, traducit. Natura autem ipsius incorporea est secundũ Apostolum, dicentẽ: *Non est nobis colluctatio aduersus carnem & sanguinem, sed aduersus spiritalia nequitiæ.* Dignitas verò ipsius principalis est. *Aduersus enim principes & potestates*, inquit, *aduersus rectores tenebrarum harum.* Locus autẽ principatus aër, sicut idem memorat: *Contra principatus & potestates aëris, spiritus qui operatur nunc in filios * inobedientiæ.* Idcirco & mundi princeps appellatur, quoniam circa terras est eius imperium, quod & Dominus ipse testatur: *Nunc iudicium est mundi. Nunc princeps mundi huius eijcietur foras.* Etrursus: *Venit princeps mundi huius, & in me non habet quicquam.* Quoniam autẽ dicitur de exercitu diaboli ab Apostolo: *Spiritalia nequitiæ in cœlestibus*: scire oportet quod scriptura *cœlum, aërem* solet appellare, vt est illud: *Volatilia cœli.* Et alibi: *Ascendunt vsq; ad cœlos*, hoc est, in aëris sublimitatẽ longè tollũtur. Ideo Dominus Satanan vidit vt fulgur de cœlo cadentẽ, hoc est ex proprio principatu ad ima ruentem, vt planè ab ijs qui in Christo sperant conculcaretur. Dedit enim discipulis suis virtutem serpentes ac scorpiones conculcandi, & contra omnem inimici potentiam. Quoniam itaque ipsius impia tyrannis expulsa est, & locus hic terrestris ob salubrem eius passionem purgatus est, qui omnia quæ in cœlo sunt & in terris pacauit: deinceps nobis regnum cœlorum nuntiatur, Ioanne dicente: *Appropinquauit enim regnum cœlorum.* Item Domino vbique Euangelium regni prędicante: & antea clamantibus angelis: *Gloria in excelsis Deo, & in terra pax.* Sed & ingrediente Hierosolymam Domino nostro collætantes Iudæi clamabant, *Pax in cœlis, & gloria in altissimis.* Deniq; mille sunt victoriæ huius voces, quæ vltimam inimici euersionem testantur, vt iam nullum negotium aut certamen nobis relictum sit ad superos conscendendi. Iam via facta est, impedimentis aduersarij sublatis, qui à bona nos via auertebat, & deinceps lętam continuationem habemus, & de ligno vitæ continuò degustamus. Cuius nos esse participes ab initio per serpentis insidias non licuit. Ordinauerat enim Deus ardentem gladium, qui huius *ligni vitæ viam* custodiret. Quem nos alacriter sine impedimento prætereuntes, facilè in bonorum omniũ degustationẽ & fruitionẽ ingrediamur, in Christo Iesu Dño nostro, cui gloria & imperiũ in æterna sæcula, Amen.

Luc. 1. 19. Tobiæ 12. 15.

Gen. 3.

Ibid.

1. Cor. 15.

Cur lignum vetitum posuerit Deus in paradiso.

Gen. 3.

Cur Deus Adæ amictũ non dederit.

Matth. 6. Luc. 12.

Satanas vnde.

3. Reg. 11. 14.

* Vulg. aduersarium Salomoni.

De naturæ diaboli.

Ephes. 6.

Ibid.

Ephes. 2.

* Diffidentiæ.

Ioan. 12.

Ioan. 14.

Ephes. 6. Ier. 15. Psal. 106.

Matth. 4.

Luc. 2.

Luc. 19.

Gen. 3.

Homilia de Ira.

QVemadmodum in medicorum præceptis, quando appositè & ex artis ratione fiunt, post experientiam vtilitas illorum potissimum ostendi solet: sic & in spiritualibus monitionibus postquàm præcepta exitum testimoniis comprobatum ostenderunt, tunc eorum vtilitas ad vitæ illorum qui admonentur correctionem & eruditionem manifestatur. Audiuimus enim in Prouerbiis palàm scriptum esse: *Ira sapientes perdit.* Audiuimus item apostolicum dictum: *Ira & omnis indignatio & clamor à vobis abs-*

Prou. 14. fin. vlt. 15. a. Ephes. 4. Ira mala.

cedat

Matth. 5. cedat cum omni malitia. Et Dominum dicentem: *Si quis irascitur fratri suo temerè, reus erit iudicij.* Igitur si quando nos hoc vitium tentauerit, idque non ex nobis, sed extrinsecus instar inopinæ procellæ in nos irruens, tum potissimum diuinorum præceptorum admirabilem veritatem agnoscemus, dantes ipsi quidem locum iræ, tanquam exitum violento cuidam torrenti, discentes tamen tacitè turpem eorum tumultuationem qui hoc malo tenentur, agnoscemus re ipsa verbi sacri dexteritatem: nempe quòd vir iratus fœdus aspectu sit. Quando enim semel iræ perturbatio mentem præcipitans imperium animæ sumpserit, hominem penitus in feram conuertit, nec hominem qui rationis sit compos, esse sinit. Quod enim venenum virus emittentibus erit, hoc item & furor animo irritatis ac perturbatis. Impetu feruntur, insiliunt, rabie vt canes afficiuntur, pungunt, vt scorpij, mordent vt serpētes. Nouit & Scriptura eos qui hoc vitio tenētur, *ferarum* appellatione vocare, quibus sese ob peruersitatem similes ac familiares reddiderūt. Nam & *canes*, & *serpētes*, & *genimina viperarū*, & his similia nominat. Qui enim ad mutua inter se eiusdem generis parati sunt inferenda incommoda, iure feris ac venenatis ascribi possunt, quibus ex natura continuum aduersus homines odiū inest. Effrenes linguæ, ora incustodita, incontinentes manus, contumeliæ, probra, accusationes, verbera, & alia eiusmodi quæcūq; quis enumerare poterit, iræ sunt ac furoris fructꝰ. Ob iram ensis acuitur, mors homini ex homini enit, fratres inter se ignorantur, parētes ac liberi naturæ obliuiscūtur. Sed & ante omnia seipsos haud agnoscūt irati, deinde neque quotquot habent necessarios. Quemadmodum enim torrentes ad curua loca decurrentes secum obuia quæque trahunt: sic & iratorum impetus violenti & instabiles omnia similiter percurrunt atque obruunt. Non eis senectus venerabilis, non vitæ virtus, non generis propinquitas, non acceptæ iam gratiæ, non denique quicquid aliud quamuis æstimandum in honore est. Momentanea quædam insania est ira. Quin & maximum se in malum sępius coniiciunt, & studio vindicandi seipsos negligunt. Eorum namque memoria quibus læsi sunt, velut œstro quodam incitati, & animo exacerbato atque æstuanti non prius desinunt, quàm incommodum aliquod infestanti infligant, vel ipsi (si id contingat) accipiant: quemadmodum sæpe euenit, vt ea quæ violenter allidūtur, plus accipiant incommodi quàm inferant, *dum à rebus renitentibus conquassantur. Quis malum hoc pro dignitate possit* † *explicare? Quomodo nimirum ad iram procliues homines ex leui occasione accensi vociferentur, & exasperentur.* Nam & omni fera venenata impudentius ruunt, nec prius desistunt quàm aliquo magno malo & intolerabili, ira intumescente, æstuantem exsatient animum. Neque enim ensis acies, neque ignis, neque horrendum aliquid, animum ira intumescentem ac furentem satis compescere valebit: non magis quàm à dæmonibus detenti, à quibus irati nihil nec forma, neque animi affectu differunt. Nam iis qui ad vindictam anhelāt, ita quidem circum præcordia sanguis feruet, quasi vi ignis ebulliat & exæstuet. Supernè vero accensa facie illo aspectu visendum exhibet iratum, eam formam quæ omnibus consueta est & nota, quasi larua quadam, vt in scena fieri solet, prorsus immutans: oculi consueti non apparent, sed ignei micantesq; dentes acuunt, veluti sues grassantes: vultu sunt liuenti sanguine suffuso. Oris tumore increbrescente, venæ ob turbati intra viscera spiritus angustiam disruptæ. Vox aspera & intensa, sermo inconstans & confusus, ac temerè cadens, nec concinnè, nec significanter, ne ex parte quidem prolatus. Postquàm verò ira sicut flamma, sicca materia succensa irritantes inuasit, tunc nec sermone dicenda, neque referenda videre licet spectacula. Manus quidem erectas etiam aduersus contribules, & per omnes corporis partes distractas: pedes extra omnem ordinem & ab re certatim discurrentes, denique partes corporis omnes insaniæ instrumenta factas. Si autem pariter aliquem ex aduerso cōcurrentem inueniant, irámque mutuā inter se exerceant, ea patiuntur quæ fas est eos pati, qui sub tali dæmone contendunt ac certant. Membrorum mutilationes, vulnera, mortes, præmium pugnæ ferunt. Cœpit qui primus manibus iniuriam intulit: alter vlciscitur: hic instat, ille non cedit: corpus obiter vulneribus petitur. Ira verò facit vt dolor & incommodum minimè sentiatur. Non enim damna corporis aut sensuum curant, cum omni studio & omnibus viribus sint animo tantummodo ad vlciscendum commoti & excitati. Ne, fratres dilectissimi, malum malo curate, neu contendite inuicem calamitate mutua vincere. In malis enim pugnis miserior est qui vicit, quia peccatis longe grauior discedit. Noli ergo malam referre gratiam, neque mali mutui restitutor esse. Contumeliam intulit iratus: vince, amoueque silentio malum. Tu autem contra facis, qui velut vndam fluentem illius iram in cordis penetralia suscipiens, ventos imitaris, qui contrariis flatibus quod illatum est repellunt. Noli tuo aduersario pro magistro vti, nec quem odio prosequaris hunc æmulari, nec fieri veluti speculum irati velis, illius formam in teipso ostendens. Rubicūdus ille est ob iram, tu minimè ruborē præfers? Illi sanguinei oculi? tui quietè ac cum grauitate aspiciant. Vox illi aspera? tibi mitis? Neq; enim sic in locis desertis echo in ipsos clamantes intempestiuè infringitur, sicut in hominem iniustū & cōtumeliosum cōtumelia reuertitur. Immo sonus quidam illic idem redditur, contumelia verò augmentata recurrit. Nam si inter litigantes fortè cōuicia dicūtur, primus obscurū hominem, & ex obscuro venientem loco probrosè vocat: alter vernam ex vernis regerit. Hic pauperem, alter mendicū. Hic indoctū, alter stupidum appellat. Denique sic durant, donec conuitia sicuti sagittæ deficiunt. Deinde omni cōtumelia per linguā consumpta, ad manus venitur & pugnam. Ira namq; certamen excitat, certamen verò conuitiū, cōuitiū verbera, verbera demum vulnera, ex quibus & mortes sæpe sequuntur. Itaq; iram ab initio vt mali originem compescamus, ac ex animo nostro totis viribus extirpemus. Sic enim plurima malaveluti radice quadā & principio hac animi perturbatione existēte, facilè excidere poterimus. Ille maledixit, tu benedicas. Verberauit, tu patere. Expuit, nihiliq; te existimauit, tu cogita quemadmodū ex terra es, & in terrā reuerteris. His namq; modis atque rationibus te confirmans, lōgè leuiora quàm re vera sint, inuenies tibi aduersarij facta iurgiáque. Sic etiam talionē illi securiùs reddes, ostendésq; quàm sis cōtumeliis inuulnerabilis, ac præclaram tibi patientiæ coronam cōparabis, dū alterius insaniā, occasionē philosophiæ ac tuorū feceris meritorū. Quamobrē, si mihi credis, contumeliis corollariū addes. Obscurum te & ingloriū vocauit nullius; æstimationis? terrā te ac cinerē esse dicas. Nec tu illustrior es patre nostro Abraham, qui seipsum talia vocauit. Ignarū, pauperē, & nullius precij te dixit; tu vermem te dicas, & è stercore genus ducere, verba Dauid memorās. His etiā Mosis decus adde. Ille ab Aaron & Maria verbis petitus probrosis, non ad Deū aduersus illos interpellauit, sed pro eis orauit. Quorū tu, dic mihi, cupis esse discipulus? beatorumne hominū & Deo gratorū, an eorū qui spiritu referti sūt maligno? Quādo enim verborū cōtumelia tentaris, illud existima, periculū de te fieri, an Deo per patientiā adhęreas, seu per irā in aduersarij partes inclines. Da tępus cogitationibus, ad optimā eligēdi partē opportunū. Nā è duob. alterū proculdubio cōsequeris, aut inimicū tuæ mānsuetudinis exēplo mitiorem reddes, vel certè, si despexeris, acriꝰ illū vindicabis. Quid enim aduersario durius esse potest, quā te animū gerere cōtumeliis omnibus altiorē? Noli tuā pessundare mentē. Nec ab eo qui te conuitiis & omni iniuria petit, comprehendi patiare. Sine illum frustra te allatrare, in seipso disrumpi. Sicut enim ille qui minimè sentientē aut curantem verberat, seipsum lædit & incommodo afficit, quòd nec inimicū plectere, nec animam iramq; exsatiare se videat: sic & is qui contumelia in eum, qui nequaquam doleat, vtitur, perturbati animi cōsolationem inuenire nullo modo poterit. Quin potius (quemadmodū diximus) ardebit magis & animo æstuabit. Ex hac igitur cōditione quale vterq; vestrū nomē assequatur videamus. Hic cōtumelioſus, tu magnanimus vocaberis. Hic iracundus & durus, tu longanimus & mitis. Hunc quandoque pœnitebit horum quæ loquitur, te nunquam benefacti aut virtutis pœnitēbit. Quid plura? Huic contumelia regnū cœlorum clausit, quòd cōtumelioſi regnū Dei

Irati sui immemores.

Ira compescenda.

† ἐριχέσθαι. *Sic Isocr. in Panegyrico extremo.*

Num. 12.

non consequantur: tibi taciturnitas idem aperuit. Nam
Marc. 13. *qui sustinebit vsque in finem, hic saluus erit.* Qui autem se
vindicare, & par pari reddere, ac maledicenti resistere
voluerit, quam quæso habebit excusationem? Quòd
primus ille fuerit ac prouocauerit? Sed qua venia dignum hoc? Non enim scortator in amicam, quamuis prouocantem aut allicientem, culpam transferens, minus in iudicio condemnabitur. Neque enim victoriæ corona sine aduersariis contra pugnantibus, neu cædes sine
Psalm. 38. † ἐκωφώθην, *quod etiam* Surdus factus sum *significat. Vide Notas P. Front. Ducæi.* hostibus. Audis Dauid dicentem: *Dum consisteret peccator aduersus me,* non irritatus sum aut vltus, sed † obmutui, *& humiliatus sum & silui à bonis.* Tu autem *exacerbaris ob conuicium, velut malum: Imitaris autem rursus velut bonum. Ecce enim facis quod reprehendis, aut in alienum malum diligenter inspicis: Tuam vero ipsius turpitudinem nihili facis.* Si malum est contumelia, eius imitationem fuge. Non enim (vt suprà narraui) incepisse alium, ad excusationem sufficiet. Iustius quidem fuerit, vt arbitror, hinc intendi aduersum te querelam, eo quòd ille exemplum sapientiæ prius non vidit: tu verò cum iratum turpiter se mouentem, & ridiculum & probrosum videris, eius *similitudinem non euitasti, sed indignaris, & succenses, & vicissim irasceris.* Et ad hunc modum fit, vt tu sis in culpa: apologiam verò habeat, qui primus rixam orsus est. Per ea enim quæ facis, & aduersarij culpas leuiores reddis, & teipsum condemnas. Si enim malum est ira, cur malum id non euitas? Si venia dignum, cur irato succenses? Ex quo si secundus venisti ad iram, nihil te hoc iuuabit. Non enim in certaminibus palæstram prius prouocans, sed qui superat, coronatur. Quamobrem non solum is qui facinus aliquod graue prius tentauerit, sed qui mali ducis ad scelus fuerit exemplum imitatus, omnino mulctatur. Si enim te pauperem verè appellat, verum respuere nequaquam debes. Si mentitur, quid ad te dicti vanitas? Sicut enim ad laudes tuas, si veritatem excedunt, efferri non debes: ita nec ad probra in te non verè iactata, minimè dolere. Nonne vides, quemadmodum sagittæ si duriora offendant, resultant ac excidunt: in mollibus verò & obedientibus facilè figuntur: ita & in contumeliis euenit: qui eis occurrit ac resistere quærit, illas in sese recipit: qui autem mansuetudine ac patientia armatus, ad eas excipiendas se præparauit, omnino excutiet ac euitabit. Quid miser angeris pauperis appellatione? Reminiscere quod quemadmodum nudus in mundum venisti, nudus etiam egressurus es. Quid enim nudo pauperius? Nihil profectò graue audisti: nisi tibi ipse quæ obiecta sunt agnoscas. Quis vnquam ob paupertatem in carcerem ductus est? Nam egere non turpe quidem aut aliquod probrum fuerit: sed paupertatem generosè non ferre. Memor sis Domini nostri Iesu
2. Cor. 8. 9. Christi: qui *cum diues esset, nostri gratia egere voluit.* Si
Ioan. 8. verò & stultus & indoctus appellaberis, reminiscere eorum quæ à Iudæis iactata sunt in veram sapientiam: *Samaritanus es, & dæmonium habes.* Si enim contra hæc maledicta irasceris, iam ea corroborasti. Quidnam est ira stultius? Si vero quietus & immobilis persistas, pudorem maledicenti magnum intulisti, cum re ipsa prudentiam modestiamque ostenderis. Alapa seu pugillo cæsus es? expuit aliquis in faciem? Eadem & Dominus est passus. Nec enim *ab expuentibus aut cædentibus faciem*
Esaiæ 50. 9. *auertit.* Calumniam pateris? & Dominus. Tua laceratur
Matth. 27. Marc. 15. Luc. 23. Ioan. 19. vestis? Et à Domino quoque vestis per vim extracta, & super eam missæ sortes. Nondum condemnatus es, nondū cruci affixus. Multa tibi tolerāda, vt ad eius imaginem perueniās. Talia igitur, & horum similia tibi succurrant: mentisq; tuæ impetum ac iram compescāt. Similes namq; præparationes & animi dispositiones, morsus cordis & impulsus facilè delebunt, & animi cogitationes in tranquillum
Psalm. 118. statum deducent. Hoc enim est quod Dauid ait: *Paratus sum, & non sum turbatus.* Oportet itaque motus animi insanos ac præcipites exemplo sanctorum, ac beatorum præceptorum memoria cohibere: quomodo magnus Dauid, & qua mansuetudine iniquitatem Semei tulerit, non enim iræ locum dedit, in Deum causam transferens,
2. Reg. 16. 10 *Quoniam Dominus,* inquit, *Semei mandauit vt maledicat Da-*

uid. Quamobrem cum audiuisset se *virum sanguinum & iniquum* vocari, minimè succensuit, sed tolerando sese humilem reddidit, ac meritam sibi infligi contumeliam putauit. Ex quo duo tibi ad custodiendam animi constantiam toleranda. Primum ne te rebus magnis parem dignúmve iudices. Deinde neminem valde infra tuam esse dignitatem atque æstimationem putabis. Sic enim animus nunquam ex iis quæ nobis ex aduerso inferuntur indignabitur, aut magnopere dolebit. Graue profectò eum qui beneficium receperit, præter quàm quòd ingratus animo sit, etiam maledictis dantem petere. Graue, inquam: Veruntamen hoc agenti grauius est malum quàm patienti. Ille maledicat: tu autem minimè mouearis. Gymnasium tibi quoddam & exercitatio ad philosophiam, verba illius sint. Si enim nihil moueris, integer es animo ac sanus. Si verò aliquid animo pateris, saltem in te conde tristitiam. *In me turbatum est cor meum* (inquit Propheta) hoc est, non extra perturbationem animi ostendi, sed veluti quandam intra littus abruptam vndam retinui. Sedabis itaque mentem latrantem & exacerbatam. Reuereantur perturbationes apparitionem rationis: quemadmodum pueri immodestum aliquid agentes, viri venerabilis præsentiam vereri solent. Quomodo igitur iræ incommoda fugiamus? si eam nullo modo mentem rationémve occupare sinamus? Quamobrem si fortè in cogitationem veniat aut cadat, eam ita retineamus, vt equum iugalem nobis ratione, vt freno quodam obtemperantem, ac ordinem proprium nequaquam excedentem: & viā ingredientem qua à mentis recto consilio dirigitur. Est enim pars animi irascibilis nobis ad multa virtutis opera necessaria. Quando veluti miles quidam apud ducem arma sumens, paratus est eius iussu auxilium præbere: sic iracundia rationi adiutrix contra peccatum fuerit. Neruus est animæ quidam indignatio, fortitudinem constantiamque, ac robur ad res bene & ordine agendas præbens: quæ animam forte voluptate delinitam ac lasciuientem, *veluti quadam ferri* * *tinctura corroborans, austeram & fortem ex molli ac valde remissa reddit.* Nec enim si contra iniquitatem desit indignatio & ira, satis eam odio quo decet persequi poteris. Quamobrem sic existimo, æquè circa diligendam virtutem studium habere, atque aduersus vitium odium retinere oportere. Ad quod maximè vtilis indignatio: quoniam veluti canis pastori, sic ira rationi obediens: mitis quidē ac mansueta iuuantibus eam, & à ratione reuocabilis erit. Nam canis ad vocem & aspectum alienum toruus & agrestis, etiamsi palpari se videat: notos verò, & amicè alloquentem timere admodum ac vereri videtur. *Tale est optimum & valde conueniens sapienti animæ parti ab irascibili auxilium.* Insuper cum insidiosis non facilè conciliatur, aut consuetudinem habet. Nullam denique beneuolentiam erga ea quæ nocent, retinet: sed aduersus voluptatem insidiantem, veluti lupum quendam allatrare continuò videtur. Sic itaque ex ira viris prudentibus vtilitas capitur. Sed & aliarum potentiarum quælibet, ex modo ea vtentis & eam possidentis, bona vel mala dicetur. Vt animæ concupiscibilis parte si quis in corporis voluptatem, & impurissimas actiones abutetur, abominabilis profectò & nefarius fuerit. Si quis verò illam in Dei ac Domini nostri Iesu Christi charitatem, & sempiternorum bonorum desiderium conuertet, fœlix ac beatus. Similiter de parte rationali dicendum. Si recte quis hanc tractauerit, prudens erit & sapiens. Si verò contra mentis ac rationis acumine proximis incommodum pariat, vafer & astutus, & malignus iure dicetur. Quamobrem fratres dilectissimi, nolite obsecro ea quę à summo Deo, & omnium auctore ad salutem concessa sunt, occasionem peccatorum vobis ipsis facere. Sic itaque ira quando oportet, & vt oportet ex ratione dispensata, fortitudinem patientiamque ac constantiam parit: præter vero rectam rationem tractata, furor & insania efficitur. Idcirco nos Psalmus admonet: *Irascimini, & nolite peccare.* Psalm. 4. Ipse namque Dominus in euangelio illum qui temerè Matth. 5. fratri iratus fuerit, reum iudicij facit. Illum vero qui tanquam pharmaco ad ea quæ oportet ira vtitur, minimè condemnat.

Ira antidotum.

Ira officiosa vtilitas.

* *Adi Front. Ducæi Notas.*

condemnat. Dicitur namque, *Ponam inimicitiam inter te & serpentem.* Et rursus: *Hostes fitis Madianitis.* Docentis verba sunt, vt ira veluti armis vtamur. Ideo Moses omnium hominum mansuetissimus, vituli idololatriam damnans, Leuitarum manus in cædem fratrum armauit: *Vnusquisque*, inquit, *vestrum gladium ad latus teneat, & transite à porta in portam, & flectite per circuitum castrorum, & suum quisque fratrem interimat, et quilibet proximum suum.* Et paulo post ait Moyses: *Vestras hodie manus Deo impleuistis [pro consecrastis,] quilibet in filio suo, vt detur super vos benedictio.* Quid Phinees iustum reddidit? Nonne iusta contra fornicantes ira? qui alioqui mitis ac mansuetus existens, postquàm stuprum Zambri & scorti Madianitis palam in populo vidit adeoque impudenter admissum, vt nec tam turpe spectaculum occultari vellent: minimè tam indignum facinus passus, ira vt oportebat vsus, per vtrumque † lanceam transegit. Samuel autem Achab regem Amalech à Saule contra mandatum Domini seruatum, nonne iusta ira in medium trahens occidit? Sic itaque fit ira sæpenumero bonarum actionum ministra. Helias vero zelotes quinquaginta supra quadringentos turpitudinis sacerdotes, & quadringentos viros sacrorum nemorum, comedentes de mensa Iezabel, iusta sapientique indignatione in totius Israel vtilitatem, vt morte mulctarentur effecit. Tu autem fratri tuo sine causa irasceris. Quomodo enim non sine causa? Cum sit alius qui instigat dæmon, & alius qui instigatur homo, cui tu maledicis: simile quoddam canibus admittens, qui * saxa mordere solent, quando iactantes attingere non valent. Instigatus enim ac incitatus, misericordia profectò dignus est. Qui vero incitat, odio maximo est insectandus. In hunc igitur iram transfert hominum interfectorem, mendacij patrem, peccati operarium. Fratrem verò in te peccantem miserabere. Nam si in peccato vsque in extremum durabit, cum ipso dæmone æterno tradetur igni. Sicut autem differentia nomina sunt indignationis & iræ, sic & ab ipsis significantia plurimum inuicem differunt. est enim indignatio stimulus quidam breuis ac subitus, acutusque passionis vapor; Ira verò permanens ac diuturna tristitia, aptaque sese otiosè vlciscì, veluti libido quædam se vindicandi. Animaduertere itaque opus est, quòd vtroque modo & affectu homines delinquant, vel furore subito contra irritantes commoti, vel per dolos & insidias eos à quibus patiuntur iniuriam circumuenientes, quæ ambo nobis omnino cauenda. Quomodo autem ob hanc animi perturbationem in ea quæ minimè deceant non incidemus? Quomodo inquis? Si te demissum humilemque omnino gerere poteris: vt edoctus fueris, quod Dominus Iesus & verbo præcepit & re ostendit, inquiens: *Qui voluerit inter vos primus esse, sit omnium postremus.* Item pulsatus æquo animo ac mansueto cædentem tulit. Rector enim cœli terræque Dominus, ab omni spiritu creatura adoratus, omnia ferens verbo virtutis suæ, illum non protinus vt poterat ac fas erat terra dirupta ad infernum impiis paratum demisit: verum commonefacit potius ac docet: *Si malè locutus sum*, inquit, *testimonium perhibe de malo: si autem benè, cur me cædis?* Si enim ex dominico præcepto omnium vltimus esse assueueris, quonam modo maledictis præter dignitatem prouocatus ægrè ferre aut respondere poteris? Nam si paruus puer verbis te contumeliosis peteret, occasionem tibi potius ridendi daret. Quod si phreneſi captus, & sensu excidens verba vitæ incomposita & stulta, minimeque vera dicat, misericordia potius quàm odio dignus erit. Non igitur verba solent tristitiam mouere, sed superbia aduersus eum qui nos vituperat, & vniuscuiusque de seipso phantasia. Quod si horum alterutrum menti tuæ exemeris, inanes quidam sonorum strepitus erunt quæ ab aduersario dicentur. Quamobrem iram omnino sedabis indignationemque, ne iram illam quæ de cœlo supra omnem impietatem & iniustitiam hominum reuelabitur, experiare. Si enim animo sapienti amaram indignationis radicem extirpare poteris, multa cum hoc principio perturbationum semina facilè extingues. Nam & dolus, & supplicio, & infidelitas, & malignitas, & insidiæ, & audacia, & omnia his similia, huius vitij germina sunt atque appendices. Itaque fratres amantissimi, ne obsecro tantum nobis malum inducamus, animæ morbum, rationis tenebras, à Deo alienationem, obliuionem familiaritatis, principium bellorum, plenitudinem calamitatum, dæmonem pessimum nostris animis innatum, incolam quendam impudentem, nostra interiora possidentem, denique sancti Spiritus iter ad nos impedientem. Vbi inimicitiæ sunt, contentiones, indignationes, sectæ nostris animabus perpetuos generantes tumultus, ibi spiritus mansuetudinis haud requiescit. Quamobrem beati Pauli monitis obtemperantes, omnem à nobis indignationem, ac clamorem cum omni malitia abiiciamus, ac inuicem boni & misericordes existamus: expectantes beatam spem mansuetis omnibus promissam. Nam *beati sunt mites, quoniam ipsi terram possidebunt*, in Christo Iesu Domino nostro: Cui gloria & imperium cum patre principio carente & sancto, bonoque ac viuifico ipsorum spiritu nunc & in æterna sæcula sæculorum. Amen.

Gen. 3. Num. 25. iuxta LXX. Mosis irati exemplum. Exod. 32.

Ibidem. Phinees zelus. Vide Ducæi Notas.

Num. 25.

† σάρμαξιν *apud LXX. genus lanceæ. Adi Ducæi Notas.*

1. Reg. 15. 3. Reg. 18.

** Vtitur & Nyssenus Hom. in Stephanum.*

Differentia inter indignationem & iram.

Matth. 5.

Ephes. 4.

1. Tim. 3. 6.

** Periandri sententia apud Stobæum Serm. 38. Adi Frontonem.*

Marc. 9.

Ioan. 18.

Basilij *M. Homilia de Inuidia.*

BOnus est Deus, & bonorum iis qui digni sunt, præbitor. Improbus diabolus, & omnimodæ improbitatis administrator: & vt bonum sequitur innocentia animique candor: sic diabolum inuidentia. Caueamus itaque fratres amantissimi, inuidiæ vitium, ne socij gestorum diaboli reddamur, & eodem cum ipso condemnati iudicio reperiamur. Si enim inflatus in diaboli iudicium incidit, quomodo inuidus paratam diaboli pœnam effugiet? Nihil enim mortalium animis inuidiæ perturbatione pernicioſius contingit: quæ ante omnia ipsi nocet auctori: aliis verò quàm minimum. Quemadmodum enim rubigo ferrum, sic * inuidia hos, qui eam possident, consumit atque vastat. Magis autem, sicuti viperas dicunt abrupto matris ventre nasci: sic & inuidia concipientem se animam corrodere simul ac tabefacere solet. Est enim inuidia dolor de proximi prosperitate ac rerum successu conceptus. Quapropter animo inuido nunquam tristitia, nunquam mœstitia deest. Abundat proximi ager, domus bonis omnibus repletur, ex voto denique eueniunt omnia, in rosa & viola viuenti. Cuncta hæc tristitiæ doloriſque occasionem inuido præbent. Ex quo nihil ab homine nudo, qui omnium iaculis petitur, differre videtur. Fortis est aliquis, alius forma clarus, alius eloquentia, alius animi prudentia præstat, alius in diuitiis liberalis facultates egentibus distribuit, laudem ex hominibus in iis quibus benignè facit maximam refert: hæc omnia maligni feriunt animum: quumque mutire nihil audeat aut possit, simulat gaudium, secum tacitè rumpitur, coràm hilaritatem præfert, intus verò ab inuidiæ malo perditur. Morbum interrogatus manifestare, seque inuidum ac malignum accusare omnino veretur, nõ quòd fratris fœlicitate angatur, aut amici gaudium lugeat, aut bonorum aliorum spectaculum non libenter ferat: sed ipsorum successum suam esse calamitatem ducat: hæc profectò ipsum fateri oportebat, si verum loqui voluisset. Sed ex his nihil omninò retegere volens, morbum in imo cordis recessu eius abrodentem atque absumentem viscera mœstus retinet. Igitur talis nec medicum mali huius, neque medicinam ad id fugandum aptam inuenire potest: quanquam *Scripturæ talibus medicamentis* refertæ sunt. Sed vnicam mali *leuationem* expectat: si quando cui inuideat, ruentem fortè aspiciat. Hic finis odij, si miserum ex beato, infœlicem ex æmulo videat. Tunc demum fœdus cum eo iungit, amicus efficitur, quando lachrymantem viderit, aut suos querentem casus, libentiusque lugentem miseratur & plorat, quàm gaudenti collætetur, aut applaudat. Fortunæ commutationem se dolere ostendit, non humanitate seu charitate commotus: verbis priora collaudans, sed grauiorem proximo calamitatem ex horum memoria ac desiderio faciens. Puerum filium post mortem extollit,

verbis

verbis ornat, quàm fuerit formosus, quàm ingeniosus, quamque ad omnia accommodus, cum viuenti ne lingua quidem fauente gratificatus esset. Quòd si plures in eandem concurrentes laudem conspexerit, rursus sententiam mutans mortuo inuidet. Diuitias item admiratur alienas post calamitatem amissas: formam quoque & robur ac sanitatem corporis, sed post morbum laudat & effert. Et demum præsentibus rebus ac saluis inimicus, pereuntibus verò amicus ac misericors. Quid igitur hoc morbo pernicioſius? Interitus vitæ, pestis naturæ, aduersa omnibus bonis ex Deo venientibus, demum ipsi Deo contraria. Quid enim principem malorum dæmonem ad bellum aduersus hominem internecinum impulit? Nonne inuidia? per quam & Deo aduersari palàm deprensus est. Indignatus in Deum ob præclara dona homini concessa, quando Deo nocere non valuit, ipsum insidiis petit hominem.

Gen. 4. Eadem & Cain visus est admittere primus diaboli discipulus, inuidiam & homicidium ab eo edoctus, sorores

* *Rom.* 1. 29. iniquitatis, quas etiam Paulus * simul iunxit, inquiens: *Plenos inuidia, homicidio.* Quid igitur ille admisit? Vidit ex Deo honorem fraternum, & exarsit in inuidiam, atque eum qui honoratus erat à Deo, occidit, vt irritaret Deum qui illum honorauerat. Cum enim impar esset ad debellandum Deum, in cædem incidit fraternam. Quamobrem, fratres dilectissimi, inuidiam fugiamus pugnæ in Deum magistram, homicidij matrem, naturæ confusionem, amicitiæ ac familiaritatis expertem, calamitatem absurdissimam. Quid miser homo angeris nihil mali passus: quid cum eo contendis, aut quid eum petis in bonis quibusdam existentem, qui de tuo nihil detrahit aut minuit? Si verò beneficio quoque deuinctus obtrectas, inuides, maledicis, male cogitas, nonne vides te contra tuum commodum contendere? Talis profectò Saul erat, cui beneficiorum magnitudo causa fuit, vt aduersus Dauid

1. Reg. 16. insurgeret. Primum quidem eius admirabili diuinaque

1. Reg. 19. musica, à maniæ morbo liberatus, hastam in eum intentauit. Deinde cum ipse cum suo exercitu ex inimi-

1. Reg. 17. cis seruatus, & à dedecore ex Golia proueniente rursus liberatus esset, nihilominus cum in triumphis ei puellæ obuiam saltantes processerunt, dantes victoriæ

1. Reg. 18. maiorem Dauid partem, atque dicentes: *Saul percussit mille, & Dauid decem millia.* Ob hanc solam vocem, & ob testimonium ex ipsa virtute subsistens, primum hominem per seipsum interficere & insidiosè amouere tentauit: Deinde exulem constituit. Neque sic inimicitiæ finem fecit, sed ad extremum contra ipsum ex-

1. Reg. 24. 3. peditionem militarem ex tribus millibus * electorum

* *Vide Budæum Com. l. Græca in* λογάδες. eduxit. Si verò belli causam interrogatus esset, omnino vtique viri beneficentiam dixisset, qui tanta alioqui mansuetudine fuit, vt illum in media insectatione & odij acerbitate, quum dormientem offendisset, interficereque facilè posset, incolumem dimiserit. Seruatus ille nihilominus à viro iusto, qui manus in ipsum iniicere noluerat, nihil melior ob beneficium factus est, sed rursus contra eum exercitum duxit: qui ab eo captus, atque iterum seruatus, & illius clariorem longè virtutem ostendit, & propriam acerbiorem esse perfidiam manifestauit. Inuidia igitur, fratres dilectissimi, genus est inimicitiæ intractabile quidem ac admodum insuperabile. Nam quum beneficentia eos qui alioqui sunt infesti, reddat mitiores, malignum tamen & inuidum magis irritat, atque ad odium acuit: quantoque magis fortuna crescit, tantò ille maiori premitur dolore atque luctu. Eis verò quibus deuincti beneficiis existunt maximis, non solum se gratos esse reddendo non cogitant, sed animo magnopere aduersantur, & potentiam ac rem prosperam videre non facilè ob inuidiam ferunt. Quam bestiam immanitate morum non superant? Quod animal tam agreste est, quod feritate non vincant? Canes namque educatione mansuescunt, leones obsequio tractabiles fiunt: inuidi tantum officiis agrestiores euadunt. Quid, quæso, Ioseph ex ingenuo seruum fecit? nonne fratrum inuidia? Hic & admiratione digna huius morbi prauitas ac duritas. Verentes enim illi somniorum exitum, seruum fratrem fecerunt, veluti quem nunquam in seruitutem venientem adoraturi essent. Quanquam si vera somnia futura erant, quod remedium, vt quæ à Deo iam erant constituta, non euenirent? Si autem falsa, quid opus fallenti ac decipienti fuit inuidere? Sed ex diuina hoc contigit prouidentia, vt astutia illorum inuerteretur. Per ea enim, quibus impedire se diuinum consilium putauerunt, paulò post illud ad exitum deduxerunt ac promouerunt. Nisi enim venditus fuisset, nunquam in Ægyptum venisset, nunquam ob pu- *Gen.* 37. dicitiam in insidias impudicæ mulieris incidisset, *Gen.* 39. nunquam in carcerem coniectus fuisset, nunquam Pharaonis *a* ministris socius esset factus, nunquam denique somniorum *b* coniector fuisset, vnde Ægypti imperium est assecutus, & à fratribus propter rei frumentariæ inopiam ad se venientibus *c* adoratus. Sed ad magnam illam inuidiam in rebus maximis versantem transeamus, quam Iudæi per insaniam aduersus seruatorem nostrum ostenderunt. Quamobrem tantis est petitus insidiis? Ob magna eius prodigia. Quænam hæc erant? Salus supplicum ac miserorum: pascebantur esurientes, & qui pascebat oppugnabatur. Reuiuiscebant mortui, & auctor vitæ inuidiam sustinebat. Dæmones fugabantur, & qui eis imperabat insidiis petebatur. Leprosi curabantur, claudi ambulabant, surdi audiebant, cæci videbant: & is qui hæc beneficia conferebat fugabatur. Et demum vitæ munus tribuentem supplicio affecerunt, liberatorem hominum flagellis cæciderunt, mundi iudicem condemnauere. Sic itaque inuidiæ mala vsque ad omnes penetrauerunt, quibus solis armis euersor vitæ nostræ diabolus à mundi initio vsque ad seculi consummationem omnes homines ferire, ac ad interitum deducere contendit. Nec mirum, vt qui per inuidiam cecidit, nostra pernicie gaudens, eiusdem vitij opera nos secum deiecit. Sapiens profectò vir erat, qui cum inuido ne cenare quidem * permittebat, per consuetudinem cenæ de omni simul vitæ societate differens. Quemadmodum enim ardentem syluam aut materiam nobis cura est procul ab igne submouere: sic opus est (quoad fieri possit & liceat) inuidorum conuersationes à nostra amicitia repellere, vt extra eorum venenatas sagittas securius agamus. Neque enim possibile est vt hoc malo implicemur, nisi illi familiaritate coniuncti fuerimus. Quoniam ex Salomonis sententia: *Zelus hominis ex socio ipsius.* Et profectò sic res habet. Non enim Ægyptio vir Scytha inuidebit, sed suæ genti quilibet: & in eadem gente, non ignotis, sed familiaribus & vicinis, & eiusdem artis hominibus aut alia de causa coniunctis, & his denique coæuis, cognatis, & fratribus. Et omninò vt ærugo frumenti est vastatio, sic inuidia amicitiæ pestis. Illud autem in hoc malo laudauerit quisquam, quòd inuidus quantò in proximum vehementius mouetur, tantò sibimet maius parit incommodum. Quemadmodum sagittæ magna vi emissæ, si in durum aliquid ac respuens inciderint, in emittentem facilè redeunt, sic inuidia proximis tristitiam nequaquam affert, tantùm inuidenti officit. Quis enim vnquam in mœrore positus aliquod propterea proximo incommodum intulit? Sese solum vastat atque cruciat. Sed & qui morbo huiuscemodi sunt affecti, longè pernicioſiores venenatis bestiis existimantur: quòd illæ per plagas virus immittunt, & commorsa pars putredine sensim exeditur: at inuidos existimant nonnulli non solum rebus aliis, sed oculis etiam officere incommodáque inferre. Vnde & corpora vegeta pubescentium aliorumve ætate formaq; florentium prosperam habitudinem inficiunt atque debilitant: statim vt ex eorum luminibus pernicie quadam defluente ac contaminante videas contacta membra pulchra in siccitatem ac valetudinem venire. Ego verò horum sententiam dimittam, vt vulgò latam, ac per mulieres vetulas in opinionem muliebrem subductam. Illud autem dico, quòd dæmones osores

Ioseph fratres.

Gen. 39.

a *Gen.* 40.
b *Gen.* 41.
c *Gen.* 42.

Iudæorum inuidia.

Prou. 23. 6.

Eccl. 4. 4.

Inuidorum fascinantes oculi.

omnis

omnis boni, posteaquam voluntates inuidorum deprehenderint sibi esse conformes, illis prorsus ad suam libidinem, atque ita & illorum oculis ad instrumentum, ac ministerium propriæ voluntatis abutantur. Non igitur horres te diaboli perdentis ministerium facere, & malum: sed malum susci|pis, per quod inimicus eorum fias, qui te nihil læserunt, inimicus præterea Dei boni, & qui omnis est expers inuidiæ. Fugiamus ergo fratres intolerabile malum. Serpentis id est præceptum, diaboli inuentum, inimici satio, punitionis arrhabo, pietatis impedimentum, via ad gehennam, regni cœlorum priuatio. Nam & ipso fatentur ore hoc vitium inuidi. Aspectus illis est aridus & obscurus, gena subtristis, supercilium demissum, anima ipso morbo suffusa, prudentiam in dignoscenda veritate ac rebus agendis minimè habens. Apud illos enim nec actio virtutis laudabilis est, nec vis orationis grauitate ornata, non gratia comitata, non denique aliquid aliud honestum aut circumspectum conspicitur. Sicut autem vultures per multa quidem prata multa etiam amœna & odorata loca circumuolantes, ad tabida & fœculenta loca feruntur: muscæ quoque salubre si quod offendunt, prætereunt, ad vlcera verò properant: Sic & inuidi vitæ splendorem ac rerum bene gestarum magnitudinem minimè quidem respiciunt: manca verò & fragilia, & si quid erratum (vt quandoque rebus accidit humanis) tantum obseruant: hæc diuulgant, & per hanc tantum homines cognosci volunt. Quemadmodum maligni pictores, qui hominis imaginem vel ex contorta nare vel tubere, aut membri cuiuspiam mutilatione natura seu casu insita corpori, effingunt, notabilemque reddunt. Iniquum profectò, id quod laudabile potissimum fuerit, alicuius peioris gratia manifesti occultare, & virtutem ex vicinitate vitij (si quod fortè reperitur) calumniari. *Audacem * enim dicunt eum, qui fortis est. Astutum, qui prudens est. Eum qui magnificus est, vt insolentem in sumptu faciendo calumniantur.* Liberalem vt prodigum taxant: domesticè frugalem parcum & auarum dicunt. Denique omnis virtutis species in vicina vitiorum nomina conuertunt, nusquam calumnia rebus laudatis deficiente. Quid igitur in accusatione tantum huius mali finem orationis faciam? Sed hoc medium, parsque curationis fuerit. Laboranti enim ægro morbi magnitudinem ostendere, vt dignam mali fugandi curam subeat: non inutile quidem, sed hic eum dimittere, nec admodum curandi remedium aliquod ostendere, nihil aliud fuerit, quàm desperantem ac in morbo pereuntem relinquere. Quid ergo faciendum, vt hanc animi pestem ab initio minimè quidem patiamur, aut in ea fortasse affecti facilè liberemur? Primùm quidem si nihil rerum humanarum magnum aut supra naturam existimemus: non potentiam, non gloriam, non opes, non corporis habitudinem prosperam: non enim in rebus fluxis bonum constituimus, sed ad sempiternorum & verorum bonorum participationem vocati sumus. Itaque nec diues æmulandus est propter diuitias, nec potens ob dignitatis ac magistratus culmen, nec fortis ob corporis robur, nec eloquens ob dicendi facultatem. Instrumenta sunt hæc virtutis rectè vtentibus, nihil per se veræ felicitatis habentia. Miser igitur est qui his abutitur, non aliter quàm qui in pugna contra inimicos ensem corripiens, in se ac interitum suum conuertit. Si autem rectè & ordine à summo Deo concessa tractauerit, denique si minister ac dispensator fuerit, non ad propriam voluptatem voluptates cogendo, hic demum laudari magnoperè ac amari dignus erit, quod hominum societatem diligat, & fraternam charitatem propriis commodis potiorem habeat. Præterea si aliquem in diuinis excellentem sermonibus, ac eloquia sacra probè enarrantem, magnam quoque inde ex Deo gratiam, & ex hominibus laudem sibi vindicantem conspexeris, nullo modo ægrè feras, aut inuidia prosequaris, vt eum tacere malis, si per gratiam Spiritus sancti quæ dixerit approbari laudarique contigerit. *Tuum enim est bonum, tibique per fratrem missum est doctrinæ bonum, si suscipere velis.* Deinde fontem scaturientem nemo obturat, & Sole splendente oculos nemo *obuelat: neque illis inuidet, sed sibi comprecatur, vt sui contingat.* Sermonis verò spiritualis pia corda fidelium sancti Spiritus gratia irrigantis auditum cum gaudio cur non sustines? cur non grato animo vtilitatem illius acceptas? Sed auditorum plausus te offendit? & malles nec qui adiutus inde sit, nec qui laudet quenquam esse? quam, dic mihi, excusationem apud iustum iudicem habebis? Igitur animæ bonum, natura quidem pulchrum existimandum. Eum enim qui opibus, potentia, seu corporis viribus floret, diligere & omni studio amplecti nos decet, vt pulchræ vitæ instrumentis vtentem, modò bene & ad communem vtilitatem, vt diuitias egentibus distribuat: Corpore verò ministerium exhibeat debilibus. Reliquas denique facultates non magis suas, quàm cum suis indigentis existimet. Eum verò qui ira non fuerit animatus, magis miserum quàm fœlicem, aut affluentem putari est opus: si res huiuscemodi vt occasiones tantum ad vitia propriamque voluptatem retineat. Hoc profectò operam dare fuerit, vt cum negotio & apparatu maiore pereamus. Si quidem opes iniustitiæ ministræ fuerunt, miserum facient diuitem: si autem virtutis, minimè inuidiam sustinebunt, cum ex eis ad omneis communis veniat vtilitas, nisi quis tanta sit malignitate, vt sibi etiam ac propriæ inuideat commoditati. Omninò autem qui res humanas rationi subiecerit, & ad veram pulchritudinem laudemque se conuerterit, multum abfuerit ab eo, vt in rebus terrenis & fluxis quemquam putet esse fœlicem & æmulandum. Qui verò ita fuerit animatus, vt nihil vsquam humanum admiretur, huic procul dubio dominari inuidia nullo modo poterit, Si quis verò ita gloriæ cupidus fuerit, vt omnes antecellere cupiat, nec secundas facilè patiatur, maximam profectò occasionem causamque inuidiæ dabit. Tu autem frater desiderium omne honoremque tuum in actione secundum virtutem vt re ampliſſima & nunquam desitura constitue. Nec vndecumque aut qualibet diuitias coge, neu tandem ex rebus mundi huius gloriam quære. Neque enim ista in te sunt sita. Sed iustus sis, sapiens, prudens, fortis, & malorum pro pietate tolerans. Sic demum teipsum incolumem seruabis, & in bonis longè maioribus claritatem habebis. Nam Virtus quidem in nostra est potestate, & ab eo qui laboris patiens est, acquiri potest. Diuitiarum autem copia, forma corporis, potentiæ, fastus, in nostra non sunt potestate. Si igitur & maius bonum virtus est, ac magis per se idoneum ac suppeditans, & in confesso apud omnes maiorem obtinet honorem: hanc nobis omni studio sequendam censeo: quam inesse animis ab omni perturbatione præsertim inuidiæ minimè purgatis, difficile admodum. Nonne vides quantum malum sit simulatio? & hæc inuidiæ fructus est. Nam morum & ingenij duplicitas ex inuidia plerumque hominibus euenit. Quando in cordis recessu odium retinentes charitatis speciem ore præ se ferunt, non aliter quàm petræ ac scopuli marini: qui modica operti aqua magnum ac cæcum non obseruantibus inferunt malum. Cum itaque nobis inde vt ex fonte quodam fluat ipsa mors, amissio bonorum, à Deo alienatio, legis confusio, & demum omnium in vita bonorum euersio: credamus Apostolo dicenti: *Ne simus inanis gloriæ cupidi inuicem prouocantes, inuicem inuidentes*, sed magis boni, *misericordes, donantes ac glorificantes inuicem: quemadmodum Deus nobis donauit, in Christo Iesu Domino nostro*, cum quo sit gloria Patri cum sancto Spiritu in sæcula sæculorum. Amen.

Vide Notas Frontonis Ducæi.

Remedium contra inuidiam.

Simulatio.

Galat. 5.

Epheſ. 4.

IN

IN PRINCIPIVM Prouerbiorum.

PRæclara est obedientiæ merces. Obediamus igitur bono patri certaminum præmia nobis ex spiritus oraculis proponenti, qui nos instar venatorum in locis inuiis, quasi catuli cuiusdam venatici indicio cursus nostri experimentum vult capere. Proposuit autem nobis ad enarrandum *Paræmiarum* seu *Prouerbiorum* principium. Quàm sit autem dictionis huius intellectus captu difficilis, cuiuis vel modicè illum aggresso notum est. Veruntamen nihil de illius tractatione hæsitandum est spem in Dominum collocatam habentibus, qui nobis propter pastoris nostri preces sermonem dabit in apertione oris nostri. Tres omninò sacros à Salomone tractatus nouimus exiisse. Hunc in primis *Prouerbiorum*, *& Ecclesiasten*, *& Cantica Canticorum.* Quolibet autem propriam retinente materiam, cuncti ad hominum scripti sunt vtilitatem. In primis *Prouerbiorum* liber instructio morum est quædam, necnon animi perturbationum correctio. Denique vitæ in vniuersum documentum, frequentes ac breues eorum, quæ sunt agenda, continens præceptiones. *Ecclesiastes* verò physiologiam attingit, nobisque in hac vita vanitatem palàm ostendit. Vt in iis quæ citò prætereunt minimè sit homini inuigilandum, neque item animi curas in rebus vanis collocandum. *Cantica canticorum* animæ perfectionis modum demonstrant. Sponsi namque ac sponsæ concordiam continent, hoc est, animæ cum Deo Verbo familiaritatem. Sed nos ad propositum reuertamur, [*Prouerbia Salomonis filij Dauid, qui regnauit in Israël.*] *Prouerbiorum* nomen de eo quod vulgariter dicitur apud externos compositum est, & de illis plerumque quæ in triuijs dicuntur. *Oemos* enim apud illos via dicitur. Vnde *Paræmia* definitur, verbum iuxta viam, vsu multorum tritum, & quod à paucis ad plura similia transferri potest. Apud nos verò *Prouerbium* est sermo vtilis, sub vmbra figuraque idonea expressus: multum & vsus & grauitatis complectens, in recessu quoque multum altæ sententiæ contegens. Ex quo Dominus: *Hæc*, inquit, *in *paræmijs locutus sum vobis. Tempus venit, vt non iam in paræmijs, sed palam vobis loquar*: Quasi sermo prouerbialis apertam ac liberam dicendi viam non habeat, sed operimento quodam & ænigmate ac verbis aliis mentem atque sententiam narret. *Salomonis* igitur *Prouerbia*, hoc est, sermones ad omnem vitæ viam exhortatorij maximeque vtiles sunt. Apposuit autem & auctoris nomen, vt personæ splendore & amplitudine auditorem faciliùs traheret. Auctoritas enim doctoris acceptum sermonem facit, ac discentes attentiores reddit. *Salomonis* itaque *Prouerbia* sunt. *Salomonis*, inquam illius, cui Dominus dicit: *Ecce dedi tibi cor prudens ac sapiens. Nec similis ante te vllus est natus, nec item post te vllus est tibi par futurus.* Et rursus: *Dedit Dominus sapientiam ac prudentiam multam Salomoni, & cordis effusionem, sicut arenam quæ est in littore maris*: & *Repletus est sapientia Salomon, super prudentiam omnium antè illum hominum, & super omneis sapientes Aegypti.* Sic itaque necessaria fuit nominis huius additio. *Prouerbia Salomonis filij Dauid.*) Additur & patris nomen, vt planè cognoscatur, quemadmodum sapiens erat Salomon, ex sapiente Prophetaque patre, & ab ipsa infantia sacras diligenter edoctus literas, qui regno paterno non sorte, nec vi aliqua successisset, sed *qui iusto * patris iudicio & Dei suffragio paterna sceptra suscepit. Hic rex fuit Hierusalem.* Neque hoc otiosum est. Maximè quidem facit ad discretionem eorum qui eiusdem sunt † nominis: Postea verò etiam propter structuram insignis ac nominati templi positum est, vt agnoscas illius structorem, simul & omnis eius vrbis dispositionis ac legum & ordinationis auctorem. Valdè verò ad præcepta morum tradenda refert, eum qui scribit regem esse. Si enim regnum est legitima potestas, manifestum quòd ex rege alioqui hoc nomine digno, exeuntes vitæ præceptiones multum quidem apud omneis momenti habeant, ad considerandam conse-

Prouerbia, vnde dicta.

Παροιμία quid. vide Apostolium in Prolegom. Adagiorum, & Desiderium.

Ioan. 16. * in parabolis, Vulg.

3. Reg. 3. iuxta LXX.

3. Reg. 4.

Ibid. secundum LXX.

* 3. Reg. 1.

† τῶν ὁμωνυμιῶν.

Regum auctoritas.

A quendamque in communi bono vtilitatem, & non ad priuata commoda respicientes. Hoc enim *Tyrannus à Rege* differt, quòd ille sua ipsius quomodocumque & vndecumque respicit ac tuetur: hic subditis consulere tantum quærit. Ex hoc itaque libro vtilia, qualia quantáve discentes volunt ac cupiunt, excerpuntur. Primum quidem in *Prouerbiis* est nosse sapientiam & disciplinam. Est enim sapientia diuinarum humanarumque rerum, & eorum quæ rerum sunt causa, scientia. Itaque is qui rectè ac feliciter Theologiam tractat, sapientiam nouit, sicut & bis Paulus dicit: *Sapientiam loquimur inter perfectos*, Sapientiam verò non huius seculi, neque principum huius seculi, qui abolentur, sed *loquimur sapientiam in mysterio absconditam*, quam præuidit Deus ante sæcula. Et qui in mundi constitutione conditorem considerat, nouit & ipse per mundi sapientiam ipsum Deum. *Inuisibilia*, inquit, *ipsius per ea quæ facta sunt, à creatura mundi intellecta conspiciuntur, sempiterna quoque virtus eius & diuinitas.* Itaque nos ad Dei sapientiæ considerationem ducit, cum dicit: *Per sapientiam Deus terram fundauit.* Item: *Quando Deus præparabat cœlum, aderam, & cum eo eram cuncta componens.* Et: *Ego eram, qua delectabatur.* Nam hæc omnia nobis ideo cum personæ fictione differit, vt sapientiæ cognitionem conspicuam reddat. Et illud omninò: *Dominus creauit me in initium viarum suarum*, de ea sapientia dicit, quæ in mundo apparet, quæ tantumnon voce per ea quæ visibilia sunt emissa à Deo se factam esse & non casu, tanta sapientia in rebus perfectis relucet. Sicut enim *cœli enarrant gloriam Dei, & opera manuum eius annuntiat firmamentum.* Narrat autem sine voce. Non enim *sunt loquelæ neque sermones, quorum non audiantur voces eorum.* Sic sunt quidam sapientiæ sermones ab initio genitæ, dum ipsa rerum creationi infusa ac permixta tacens clamare videtur sui conditorem Dominum, vt per ipsam ad veri ac solius sapientis cognitionem facilè penetres. Est & quædam humana sapientia, in huius vitæ rerum experientia consistens, secundum quam sapientes dicimus artium quarumlibet vtilium scientes. Igitur hic noster ad complectendam sapientiam magnam libri partem exhortando consumpsit. *Sapientia in exitibus viarum canit*, in plateis autem libertate dicendi vtitur, in summis mœnibus & arcibus prædicat. Animaduertens enim quòd homines eam maximè cupiunt & ambiunt, & quemadmodum omnes natura ipsius splendore attrahimur, per illius præconia mentes nostras excitat ad eam omni studio ac sine pigritia consequendam; Vbique sermonem eius multum esse dicit; in vijs, in foro, in arcibus ciuitatis. Ideo *portas*, & *plateas*, & *mœnia* dicit. Per *exitus & plateas* eius charitatem innuit. Per *muros* vero eius vtilitatem & ad omnem vitæ securitatem suppeditationem. Volens nos denique illi familiares reddere ac conciliare, *Dic*, inquit, *Sapientiam tuam esse sororem.* Et rursus: *Ama ipsam, & seruabit te.* Deinde communem eius vsum ostendens, & quemadmodum omnibus æquè ex ea commodum prouenit: *Immolauit*, inquit, *victimas suas, hoc est, solidum cibum præparauit iis, qui pro consuetudine exercitatos habent animæ sensus: In cratere vinum suum miscuit*, hominis mentem nimirum exhilarans. Cratera enim dicit communem ac vulgarem bonorum distributionem. Ex quo æquè apud omneis facultas est ex ea, quantum quisque potest pro sua portione hauriendi. Insuper *præparauit eius mensam.* Omnia per emphasim loquitur, ac per corporalia nobis spiritualia demonstrat. Cibum namque animæ spiritualem mensam appellat, ad quam altissima voce conuocat: hoc est, cum præceptis & iussis nihil humile, nihil abiectum habentibus. *Qui stultus est, declinet ad me.* Quemadmodum enim ægri & debiles arte medendi vtuntur, sic & stulti sapientia indigent. *Melius est enim illam mercari, quam auri & argenti thesauros.* Item illud: *Pretiosior est enim lapidibus pretiosis. Omne autem pretiosum dignum non est illa.* Eius quoque quod dicit: *Fili si sapiens fueris, tibi ipsi sapiens eris, & proximo tuo, & istius filio sapienti quicquid egerit prosperabitur.* Sententiam planè tibi nosse licet, si otiosè dicta

Tyrannus. Rex.

Sapientia.

1. Cor. 2.

Ibidem.

Rom. 1.

Prouerb. 3.

Prouerb. 8. Ibid. iuxta LXX.

Prou. 8. 22.

Psalm. 18. 1

Ibid.

Sapientia humana.

Prou. 1. 20.

Prou. 7. secundū LXX.

Prouerb. 2.

Hebr. 6. 14.

Prou. 9. secundū LXX.

Ibid.

Prou. 3. & 5.

Prouer. 14. & 15.

Salomonis

Sapien. 1. Salomonis de sapientia legeris. Quoniam verò *in maleuolam animam non introibit sapientia*, purgat ante omnia per diuinum timorem futurorum sapientium animas, ac sapientiæ conciliat. Verba enim ac mysteria salutis in quemuis sine discrimine iactare, & omnes æquè ad hunc thesaurum recipere, nec vitæ moribus purgatos, neque ratione prius & ordine diligenti vtentes, haud aliter fuerit, quàm *Psal. 110.* in sordidum vas vnguentum fundere pretiosum. Quam-*Prou. 9.* obrem *initium sapientiæ timor Domini* dicitur: animæ verò purgatio timor Domini secundum Prophetæ preces ac de-*Psal. 118.* siderium, dicentis: *Confige timore tuo carnes meas:* quia scit *Clauis confixi qui.* vbi timor inhabitat, quòd ibi omnis animæ resideat mundicies, omnis iniqua noxiaque actio fugetur, membris corporis ad enormes actus moueri (quòd Timore, quasi quibusdam clauis, confixa sint) nequeuntibus. Sicut enim qui clauos corpori infixos habet, doloribus pressus non facilè quicquam agere potest: sic Dei timore confectus non oculo vti præter decorem, non manus ad nefarias mouere actiones, non denique paruum aliquid aut magnum contra officium agere poterit, quasi mœstitia quadam minarum ac suppliciorum expectatione vinctus atque oppressus. Impuros autem ac vanos hic noster Salomon à *De Timore Domini.* diuinis omninò arcet præceptis ac disciplinis, dicens. *Qui* *Prou. 14. 6.* *sine timore sunt, in portis morabuntur.* Et iterum. *Quæres apud malos sapientiam, & non inuenies.* Et rursus: *Quærent me improbi, nec inuenient.* Non alia de causa, nisi quòd diuino timore minimè sunt purgati. Itaque ad sapientiam suscipiendam accessurus, prius salutari metu animam à noxijs purgatus cogitationibus accedat. Manifestum fit igitur nobis & alterum bonum ex Prouerbiorum doctrina, videlicet timoris habitus nobis per sapientiam infusus. Alterum erat præceptum: *Nosse disciplinam.* Est autem disciplina, inductio quædam vtilis, quæ sæpe cum labore vitiorum maculas purgat. Quæ quidem in præsentiarum non videtur esse gaudij, sed mœroris: verùm postremo fructum salutarem & quietum per ipsam exercitatis facilè reddit. Hanc itaque disciplinam nosse non cuiuslibet est mentis: quoniam multi res duras tolerare desperantes, exitus ac euentus vtilitatem ob ignauiam & ignorantiam non expectant, sed ad diligentiæ austeritatem impatientes, in imprudentiæ tenebris ac infirmitate remanserunt. Idcirco admiratione dignæ sunt iustorum voces, dicen-*Psal. 6.* tium: *Domine ne in furore tuo arguas me, neque in ira tua corripias me.* Non enim disciplinam detrectant, sed iram. Hoc namque simile illi videtur: *Castiga nos Domine, præterquàm in iudicio & ira.* Itemque illi: *Disciplina Domini aperit aures meas.* Quemadmodum enim parui pueri doctrinam despicientes ob ferulas flagellaque, quæ magistri & pædagogi adhibere solent, attentius dictata suscipiunt, & ipse sermo ante plagas non auditur: post verba dolorese-que veluti statim apertis auribus & auditu excipitur oratio; & memoria custoditur. Sic accidit & ijs qui diuina audiunt præcepta, & ad ea seruanda se negligenter habent. Nam postquàm disciplina eis inflicta est à Deo, tunc quæ molestè semper illis inculcabantur diuina mandata, quasi iam primum in aures ipsorum cadant, suscipiuntur. Hac itaque de causa inquit: *Disciplina Domini aperit aures meas.* Quoniam disciplina indocilem ac detrectantem corrigit atque admonet, vt Paulus plane factita-*1. Tim. 1.* bat, tradens Satanæ, veluti publico cuidam tortori & carnifici, vt erudirentur discerentque minime blasphemare. Rebellantem vero & calcitrantem reducit, vtpotè de quo dictum est, quod postea captiuitatis suæ pœnitentiam egerit. Necessarium itaque nosse disciplinæ virtutem, quantis illa rebus prosit. Hanc demum vtilitatem *Prou. 23.* Salomon facile conspiciens, admonet: *Ne desine paruulum* *secundum* *instruere & castigare, quoniam si virga eum ceciderit, non mori-*
LXX. *etur.* Nam tu quidem virga illum percuties, animam vero illius à morte liberabis. Quis enim filius quem non instruat pater? Ipsa disciplina apud eos qui recte iudicant, multæ est præferenda pecuniæ. Quamobrem clamat Sa-*Prou. 8.* lomon: *Accipite disciplinam & non argentum*, vt in tempore *iuxta* LXX. tribulationis vel corpore laborante, vel rei domesticæ incommodis superuenientibus, nunquam de Deo male cogites aut sentias, sed multa patientia eius plagas ob ea quæ admisisti castigatus & admonitus suscipias. Dic & tu si disciplinam verè nosti, illud: *Iram Domini sustinebo, quoniam ipsi peccaui.* Illud item: *Bonum mihi quia humiliasti me.* Qualis *Psal. 118.* erat Paulus dicens: *Quasi castigati, & non mortificati.* Item *2. Cor. 6.* illud: *Quum iudicamur, à Domino corripimur, ne cum hoc mun-* *1. Cor. 11.* *do damnemur.* Quoniam verò doctrinarum perceptio & intelligentia *disciplina* etiam dicitur, (vt de Mose scribitur, *Disciplina* quòd *in omni disciplina & sapientia AEgyptiorum eruditus* fuerit: *duplex.* *Act. 7.* Non ideo quod omni sanè doctrina imbutus fuerit, sed vtili tantum ad salutem idonea) non parum confert hoc ad salutem. Iam enim & quidam Geometriæ vacantes, *Scientiæ* quam Ægyptij inuenerunt: vel Astrologiæ, quæ apud *vanæ.* *Geometria.* Chaldæos in pretio est: denique circa figuras & vmbras, & *Astrologia.* ea quæ in aëre versantur, tempus terentes, omninò ex diuinis verbis doctrinam eruditionemque neglexisse ac spreuisse inueniuntur. Sed & poëtica & rhetorica, & so-*Poëtica.* phismatum inuentio multos occupant, quorum materia *Rhetorica.* mendacium est. Nam neque poëtica, sine fabulis consi-*Sophistica.* stere potest: neque rhetorica sine arte benedicendi: neque demum sophistica sine paralogismis. Quoniam igitur præhorum studio & vestigatione Dei notitiam contempserunt multi, in rerum inanium perscrutatione tempus consumentes, necessaria est disciplinæ rectæ cognitio, & ad veræ & vtilis disciplinæ vtilitatem eligendam, & ad eam quæ inutilis & vitiosa est, omninò fugiendam. Licet & agnoscere sermones prudentiæ, si quis Parœmijs diligenter attendat, & quæ illarum sit vtilitas si quis non otiosè eam susceperit. Potest enim illius vtilitas intelligi. *Malitia,* *1. Cor. 14.* inquit, *paruuli, sensibus verò perfecti estote.* Prudentiam igitur vnam ex generalibus virtutibus esse scimus, qua bonorum & malorum & indifferentium nos homines scientes reddimur. Prudens verò vtique à prudentia per denominationem dictus est: Sed quando ferarum prudentissimus serpens esse domini testimonio dicitur: *Estote*, inquit, *pru-* *Matth. 10.* *dentes sicuti serpentes:* item prudens villicus iniquitatis: mani-*Luc. 16. 8.* festum quod triplex est Prudentiæ nomen. Vna quidem *De Prudentia triplici,* proprij commodi custos, & alieni doli obseruatrix, qua-*quarum* lem serpens habet. Ille si quid periculi incurrere viderit, *duæ falsa,* caput ante omnia custodit. Ea videtur esse versutia illa, quæ *vna vera* prona est ad proprium commodum, & simpliciores de-*Serpentis* fraudandos. Quali prudentia fuit ille seculi prudens & in-*prudentia.* iustitiæ œconomus apud Euangelium: Vera autem pruden-*Luc. 16.* tia, eorum quæ agenda & non agenda sunt cognitio est: quam si quis ritè sectatus fuerit, nunquam ab officio virtuteque abscedet, nunquam vitiorum pestem incurret. Igitur qui Prudentiæ sermones cognoscit, sciet nonnullos sophismata captionesque obijcere, quosdam vero nobis quæ sunt circa vitam meliora monstrare. Vt bonus trapezita quod bonum fuerit retinebit, & ab omni specie mala abstinebit. Ipsa namque prudentia ædificanti domum, fundamentum supra petram locare, hoc est, in Christi fide fundare largietur, vt per imbres & ventos & fluuiorum incursus immobilis firmaque permaneat. Per huiusmodi autem parabolæ verba nobis ostendit Dominus, quemadmodum in laboribus atque periculis cum diuinitus nobis tum humanitus immissis, constantes ac firmi simus: docetque ea quæ nobis, hoc est, nostræ saluti sunt necessaria minimè negligere, sed ad tempus vitæ viaticum prouidere ac præparare: cordis demum puritate sponsi aduentum expectare. *Prudentes*, inquit, *virgines* *Matth. 25.* quòd oleum in lampadibus habuerunt, sumptoque illo *De prudentia sophistica & fucata.* obuiam sponso exierunt. Stultæ autem quòd minimè paratæ fuerunt, quamobrem & à sponsi gaudio congressuque repulsæ sunt. Vt autem de sophistica prudentia dicamus, satis videmus quid sit verba contorta fucataque recipere. Sermo autem verus & ex mente procedens sana, sobrius ac simplex est, vniformis item: præterea semper eadem, & de eisdem vbique dicens. Varius verò & artificiosus multum & circumuolubilitatis & apparatus habens, mille figurat atque innectit inuolucra: ad ea tantum fictus quæ congredientibus ac colloquentibus placent. Verùm vt arti huiusmodi illiusque obiectis resistere probè valeamus, magnum *Prouerbia* præstant adiumentum: quoniam *Prouerbiorum Salomonis vtilitates.* quicunque hæc attentius audiuerit, & illorum monita diligenter acceperit, tanquam rerum experientia munitus

hæc sophismatum contorta excipiet illæsus: nec ab eis persuasus, neque propterea à veritate discedens. Quando enim aliter res natura se habeat, aliterque de his verba suadere videntur, conuersio quædam, magis autem peruersio verborum à veritate contexitur, vt quod verè non existit, verborum vertigine quadam ad decipiendos astantes ostendatur. Quemadmodum enim lepores vulpesque canibus aliam cursus monstrantes viam, aliam conuersi tenent: sic huiusce modi orationis inuolucra spiritualis doctrinæ simplicitatem ac viam detorquent. Strophæ quædam sunt falsæ scientiæ obiectiones. Exercitati namque & eruditi in arte dialectica in vtramque partem differendo persuasione sophismatum veritatis sensum pessundant. Recipit attamen huiusce modi verborum contorta, ille, qui in his fuerit institutus *Prouerbijs*. Et si quandoque problemata æquas vtrinque probationes habentia inuenit, in quibus difficilis interdum veri ac verisimilioris inuentio fuerit, si in Prouerbijs exercitatus existat, minimè mente confundetur, etiamsi cum quibus disserit verbis pugnare, ac pares ex æquo epicherematum plagas contrà inferre videantur. Suffragatur & *Prouerbium* ad veram iustitiam cognoscendam. *Iustitiæ officium.* Quoniam verò Iustitiæ habitus est, qui pro dignitate cuique suum distribuit, difficilis est hæc inuentu aut cognitu: partim quod deficiente Prudentia non cuique pateat quòd sit æquum, partim quòd animo perturbationibus & affectibus humanis occupato rectum obscuretur: quando & pauperes despiciunt: potentes verò viros & iniustos minimè redarguunt. Quamobrem liberis *Prouerbiorum* discipulis suis se veram iustitiæ notitiam daturum pollicetur. Et quoniam plures ex multitudine & vulgo laudem quærentes, re quidem iniustitiam atque auaritiam, vt sibi commodam ante omnia sectantes; verbo autem atque ostentatione ius falsque & æquitatem admirantur. Hos itaque is qui *Prouerbijs* huiusce modi instructus fuerit, minimè ignorabit, sed cognoscet quæ sit vana ac falsa; quæ vera & sincera Iustitia. Quoniam autem quidam extra fidem sapientes multos de iustitia faciunt, ac comparant sermones, ac illis omni studio persuadere contendunt, qui recto huius præceptionis consilio non sunt muniti, Liber hic ita veram promittit docere Iustitiam, vt illorum sophismata illæsi prætereant. Sed & gentium leges ac mores multam inter se differentiam habentes, illorum prorsus mentes confundunt, qui iustitiæ diligentem rationem minimè comprenderunt. Quidam enim populi patrem necare fas putant. Alij verò ab omni cæde abhorrent. Sunt item qui pudicitiam maximè colunt. Nonnulli verò & matribus, & filiabus, & **Vt Persæ, & Alexandrini olim.* * sororibus commiscentur. Denique plurimi patrio & antiquo more detenti in rebus agendis abominandum detestabileque minimè discernunt. Idcirco Liber hic veram ostendens Iustitiam homines ab animi perturbationibus liberat atque purgat. Est autem Iustitia quædam *Iustitia diuina.* insita innataque nobis æqui distributio. Quòd si non ad eius perfectam peruenimus notitiam, sit alioqui mens bona iustaque, ex eo quòd intendimus & quærimus, minimè aberrabimus, nec à spe illam consequendi decidemus. Est etiam cœlitùs quædam à iusto iudice deducta iustitia, partim correctiua, partim retributiua ob variorum in ea præceptorum consistentium magnitudinem simul & sublimitatem, valde quidem cognitu difficilis. *Psal. 35.* Hanc ego Psalmistam putauerim dixisse: *Iustitia tua sicuti montes Dei.* Salomon igitur hanc veram diuinamque Iustitiam pollicetur ijs, qui in hoc *Prouerbiorum* libro diligenter se exercuerint. Rursus autem quoniam peccatorum aliqua inuoluntaria sunt, aliqua verò ex mente prauа proueniunt: fit vt non sit eadem in illis Iusti definitio. Ponamus enim iudicandam esse fornicationem, con- *Meretrices duæ.* stituamusque fornicatrices duas. Vna quidem lenoni empta corpus vi coacta inquinabit: Impudico enim possessa Domino parere oportebit. Altera verò sponte per voluptatem & libidinem sponte se peccato tradet. Nonne prima quidem faciliter veniam consequetur, & ex animo prauo secunda iudicabitur? Item è duobus alter peccauit, quòd ab initio ab iniquis parentibus malè fuerit educatus, verbisque ac factis mala conspexerit exempla:

A alter verò multa ad virtutem facientia & liberum iuuantia arbitrium habebit educatus honestissimè, à parentibus omni disciplina eruditus, à magistris diligenter instructus, diuinorum etiam præceptorum auditione legitimè imbutus, & vitæ conuersatione, & alijs munitus suffragijs, quibus anima ad virtutem facilè tendere atque aspirare valeat. Deinde si in idem incurrat & ipse peccatum, quomodo non grauiores ante iustum iudicem pœnas dabit? Hic enim solis salutaribus subsidijs, mentibus nostris infusis, tantum accusari potest, vt non rectè his vtens. Ille verò vt prodens omnem datam opem, & vt ob malam ab initio consuetudinem in prauam omninò distractus vitam. Quamobrem rectam veramque nosse iustitiam, magnæ cuius-
B dam scientiæ perfectique animi est, fortasse & promissionem habet, in istis *Paræmijs* instructum posse deinceps & ad Theologiam ex arte cognoscendam accedere. Vera namque iustitia Christus est, qui nobis ex Deo factus est & Sapientia, & Iustitia, & Sanctificatio, & Redemptio. Nosse enim diligenter Iustitiam, facit vt rem rectè iudicare *De iudicio recto.* possimus. Impossibile namque non versatum exercitatumque in Iusti cognitione rem dubiam & in controuersia positam bene ac ordine dirigere. Neque ipse Salomon nisi *3. Reg. 3.* in hac Iustitiæ scientia diligenter instructus fuisset, illud tam vulgatum de puero duarum meretricum iudicium tam probè proferre potuisset. Quoniam enim sine testibus
C hæc gesta erant, ad naturam cucurrit, ac per ipsam quæ incognita erant inuenit, dum facilè inuenit: altera quidem sine mœstitia pueri interitum admittebat: altera verò ob naturalem materni affectus amorem hunc dolorem casúmve minimè tolerabat. Igitur quisque hanc iustitiam edoctus facilè ius fasque cuique pro dignitate reddet, ac rem ex æquo pulcherrimè iudicabit. Quemadmodum is qui sagittam tendens ad metam diriget, nec vltrà, nec citrà, nec vtrobique errando à via proposita excidet. Ita rectus iudex factitabit, nec in iudicando personam accipiet. Noscet enim quod minimè ad rem faciet. Neque item prouocatione aut contentione aget, sed rectum ac minimè obliquum proferet iudicium. Quid? si duo inciderint iudicanda, alterum quidem plus æquo habens, alterum verò minùs: diligentis erit iudicis partes adæquare, tantumque ab
D eo qui plus habet demet, quantum illi cui iniuria fit deesse videbit. Qui autem non rectè ambulauerit, neque veram hanc in corde iustitiam gesserit, sed aut pecunia corruptus, aut propter amicitiam placere studens seu odio compulsus, vel etiam potentia perterritus fuerit, nequaquam rem iustè sanctèque cognoscere poterit. Huic igitur Psalmus ait: Itaque *si verè iustitiam loquimini, rectè iudicate filij hominum.* Ar- *Psal. 57.* gumentum namque iusti, affectus est in iudicando rectitudo. Quod idem in orationis processu innuere videtur, dicens: *Pondus magnum & paruum, abominatio apud Deum sunt* *Prou. 20.* *vtraque*, non æquum circa iudicium ponderum id appella- *iuxta LXX.* tione *prouerbij* modo figurans. Ex quo non solum iudicantibus, sed cunctis in omni vita rerum agendarum electionibus, huiusce modi iustitiæ institutio vtilis admodum fuerit. Quoniam autem apud nosipsos iudicium
E quoddam naturale habemus, per quod ab iniquis bona facilè discernimus: necessarium nobis in agendorum optione recta facere rerum discrimina, & quasi iudicem quemcunque, qui iusta sit alioqui mente, res cognitarum contrarias, fauere virtuti oportebit, damnare autem vitium. Verbi gratia: Incestus & pudicitia apud te iudicantur, & alta mens tua pro tribunali sedet. Ex vna parte voluptas incestui suffragatur, Dei timor pudicitiæ assistit. Si igitur peccatum condemnans virtutem superare volueris, rectum rei iudicium constitues. Si vero ad voluptatem propensus, hanc duxeris potiorem, obli-
F quum minimeque rectum facies iudicium, reus sanè factus vocis illius: *Væ dicentibus amarum dulce, & dulce amarum: qui dicunt lucem tenebras, & tenebras lucem.* Quo- *Isaiæ 5.* niam igitur ex ipsius Salomonis sententia: *Cogitationes* *Prou. 12.* *iustorum iudicia* sunt viro sapienti, omnino satagendum erit intra cordis arcana tribunal constituere, rectaque facere iudicia: mentem quoque velut in trutina suspendere ad ea quę conueniunt, & ad quodlibet agendum æqua lance librare. Quando singula Dei mandata contra aduersantem sibi

malitiam

malitiam coram te iudicium experiuntur, da legi diuinæ contra vitium victoriam. Iniquum & æquum apud te iudicantur. Resonde contra concupiscentiam alienorum bonorum. Da vt vincat virtus. Contumelia & patientia inuicem pugnant? vitupera contumeliam, lauda patientiam. Odium item & charitas? Alterum procul reijce, alteram verò videlicet charitatem, propriam, familiaremque tibi redde. Simulatio & simplicitas, fortitudo & timiditas: prudentia & imprudentia, iustitia & iniustitia, temperantia & intemperantia iudicantur? Tunc denique in tuæ mentis recessu iudiciorum rectitudinem ostende, & veluti in tribunali tibijpsi assidere mandatum Dei faciens, monstra te vitium abhorrere, ac omninò ab eo esse auersum, virtuti verò fauentem studentemque. Si enim in rebus cunctis quas agis apud te potiora & meliora vincere permittas, beatus in die illa fueris, quando Deus occulta
Matth. 12. hominum iudicabit, vt testatur Euangelium, cogitationibus corda simul hominum accusantibus & defendentibus: nec condemnatus discedes, verùm iustitiæ corona ornaberis, qua tu item virtutem in omni vita redimiueris. Quàm ampla tibi bona conciliabit iste *Prouerbiorum* liber, docens & veram seruare iustitiam, & iudicia rectè dirigere? Quid igitur vltra pollicetur? *Vt dem*, inquit, *innocentibus prudentiam, filio iuueni sensum atque intellectum*. Innocentiam
De innocentia duplici. autem duplicem esse nouimus. Prima est à peccatis alienatio, mente ac proposito per longam bonorum exercitationem acquisita, ac malitiæ radice penitus extirpata. Sic innocentis demum appellationem recipimus. Altera verò innocentia est, ignoratio mali quædam & inexperientia, seu ob ætatem sæpenumero & iuuentutem, seu etiam quod alicuius artis & vitæ rationem quandoque probè non tenentis, fraudes in ea rectè cauere non sunt edocti. Verbigratia: Puer adhuc paruus, dolum, aut astutiam, aut superbiam minimè nouit. Rursus nonnulli in agris tantum, & in rebus agendis minimè versati, mercatorum fallacias, iudiciorum ac fori
Innocentes qui. contentiones, varias cautiones captionesque ignorant. Huiusmodi Innocentes appellare solemus, non quòd ex proposito aliquo optionéve à malo abstineant, sed quòd mali experientiam & habitum nondum contraxerint. In-
Psal. 25. 11. nocens autem propriè est, qualis erat Dauid, dicens: *Ego in innocentia mea ambulaui*. Omnem ex animo suo iniquitatem sese in virtute exercendo fugiens, vt hæreditatis bo-
Psal. 83. norum dignus haberetur. Quoniam *Dominus non priuabit bonis eos qui ambulant in innocentia*. Is itaque confidens dicet?
Psal. 25. 1. *Iudica me Domine, quoniam in innocentia mea profectus sum*. Et
Psal. 7. iterum: *Iudica me Domine secundum innocentiam meam, & secundum iustitiam meam*. Innocentem ergo te ostendet mo-
Iacob innocens. Gen. 25. rum & simplicitas & candor, qualis erat Iacob minimè fictus, *habitans domum*, hoc est, naturæ vtens simplicitate,
iuxta LXX. nihil ex arte simulatum figuratúmve retinens, hoc est, nullam in verbis adumbratam decipientémve faciem præ se ferens. Innocentem itaque in hoc *Prouerbiorum* loco, non ex proposito, sed ignoratione videtur accipere, quem
**τὸν ἀπειρόκακον.* nullus * vsus aut experientia laudatæ astutiæ teneat. Docens illum vt naturali sinceritati etiam eam adiungat prudentiam, quam generat rerum experientia, & quasi armis quibusdam pulchræ cautionis munitus, aduersariorum insidijs sese tutum reddat. Oportet enim, existimo, virum perfectum ad virtutem prudentem esse, ad vitium verò simplicem ac purum. Hinc itaque, tanquam ex fonte quodam, innocentes salutarem probatamque astutiam hauriant. Vir enim astutus thronus est sensus. Et vir astutus mala illa, quæ mentem subeunt, abscondit: qui verò illorum deprehensionem custodit, astutior est. Est igitur astutia actio animi cum attentione quadam, & arte, & studio laudabili rerum omnium agendarum. Sicut & versutia mali tantum studium & operationem exprimit. Quoniam igitur astutus vniuersorum suscipit actionem, & in cunctis etiam mala reperiuntur, astuti appellatio duo significat. Improbus quidem, sensu & arte in alienis vtitur damnis, Laudabilis verò citò ac solerter bonum proprium vestigans, dolos & insidias alienas rectè cognoscit atque euitat. Quamobrem huic attende astutiæ nomini diligenter, & vt eam cognoscas operam dabis, secundum quam hic quidem è salubri proposito probatus,

A in propriæ proximique salutis vsu versatur. Alter verò condemnatus, quòd astutia ad perditionem proximorum vtitur, tanquam subsidio quodam, ad malum studio illius abusus. Plena est autem historia vtriusque astutiæ, qua vsi sunt homines. Pulchra fuit admodum Hebræorum astutia Ægyptios decipientium, ac pro opere ædificatarum vrbium præmium suscipientium, demum materiam ad condenda tabernacula sibijpsis inuenientium. Collaudata item *Exod. 1.* nutricum astutia illarum, quæ mares Hebræos seruauere. Pulchra quoque astutia Rebeccæ, quæ modum diligenter *Gen. 27.* repperit, quo filius magnam susciperet benedictionem. Raab meretrix pulchrè item callida fuit: pulchrè & Rachel: *Iosue 2. Rachelis purgatio. Gen. 31.*
B hæc quidem quod exploratores probè seruauerit: illa quòd patrem officiosè deceperit, & ab idololatria omninò liberauerit. Contrà vero improba astutia Israelitas deceperunt Gabaonitæ. Vsus est astutia mala & Absalon, qui æquitatis specie subditos & rebellium multitudinem in patris perniciem coegit. Reprenduntur & plures qui contra Dei populum astutia menteque vsi sunt praua: Quamobrem astutia in hoc libro in bonam assumi partem ex eo deprendi licet, quod ad hominum vtilitates, & ad animas simpliciorum cautas in omni actione reddendas, traditur atque præparatur. Si enim hanc astutiam Eua ab initio habuisset, non tam facilè à serpentis insidijs decepta fuisset. Innocen-
C tem itaque qui omni verbo paratus est cum animæ periculo facilè credere, præsens doctrina confirmat, veluti adiumentum quoddam ad vitæ negotia, ex astutia officiosa præbens vtilitatem. Deinde considerandum est & hoc quomodo filio iuueni se dare sensum ac cogitationem dicat. Quoniam, vt ait Apostolus, duplex est homo: vnus *exterior*, alter *interior*, tam secundum eum qui videtur, quàm secundum eum qui in abscondito est, necesse est vt pariter obser- *Ætates in sacris litteris quid significent.*
uemus quæ vtriusque concernunt ætatem. Dicere autem nuper natum puerum, sensum extrinsecus accipere corporeum, nonne absurdum fuerit? Nam qualem hic liber sensum dare poterit, & visus, & auditus, & olfactus, & gustus,
D & tactus, qui statim nobiscum generantur? nec ex doctrina vlla, sed ex natura animal per hos constituente, sunt insiti. Non igitur puerum ex corpore intelligendum, nec sensum quem pollicetur, vllum ex ijs quos supra diximus, putandum, sed de interioris hominis ætate vel le dicere existimandum esse liquet. Didicimus enim in multis Scripturæ locis & animam quandoque puerili statu esse, & aliam esse vegetam, & aliam iam senem. Quod & Paulus rectè in *1. Cor. 3.* Epistola ad Corinthios docuit, qui parui admodum spiritu erant, quamobrem *lacte indigebant*: hoc est, simpliciore & isagogica quadam Euangelij doctrina, nondum cibum fortiorem & solidum in præceptis retinere valentes. Iuuenis enim admodum est secundum animam, qui ex omni virtutis parte ad perfectum proficit. Spiritu feruens, ac
E circa pietatis præcepta omniumque bonorum promptitudinem vigilans, qui ab Euangelio & *violentus* appellatur, & *Matth. 11.* *regnum cœlorum rapere valens*. Hunc item ad laudandum Deum aptum sanctus suscipit Spiritus. Dicitur enim: *Iuuenes & virgines laudent nomen Domini*. Et apud Iohelem promissio- *Psal. 148. Ioel. 2.*
nes habent iuuenes, quod sint visiones visuri. Senior autem secundum animam est, qui prudentia perfectus est, qualis erat Daniel, quamquam corpore iuuenis, sapientiam ac grauitatem omni canicie præstantiorem præ se ferens. Idcirco ei dicunt illi, qui erant pleni dierum malorum: *Huc accede, sede in medio nostrûm, nuntiaq; nobis quomodo senioris ac* *Dan. 13.*
presbyteri honorem tibi dederit Deus. Itaque & hic puerum seu iuuenem per baptismi regenerationem, vt infantem &
F mente renouatum appellat, & per hunc statum aptum regno cœlorum. Itaque huiusmodi sic nuper genito sine dolo & fraude lac appetenti liber hic *Prouerbiorum* in eis exercitatio & sensum, & intellectum tribuit. *Sensum* quidem præsentium, *intellectum* vero futurorum. Eruditos namque in rebus humanis, & sensu, & rerum experientia claros reddit, vt neque absurdis voluptatibus quisquam seruiat, neque va- *Auditus in sacris litteris.*
nam mundi gloriam admiretur. Adfert deinde & futuri seculi intellectum, illumque fide promissorum quæ commemorat, promouet. Sed quoniam ætatum differentias ad interiorem hominem traducimus, congruum sanè est, *Sensus ad animum traducti.*
& sensuum nomina ad animæ vires etiam transferre. Itaque

quando dicit: Meis verbis aures adhibe tuas, considerare nos oportet quòd animi obedientiam & facultatem requirit. Quemadmodum & Dominus. *Quicunque*, inquit, *habet aures audiendi, audiat.* Item: *Sermo sapiens in aurem obtemperantem.* Idcirco per hoc & si qua sunt similia, iuueni sanum auditus sensum tribuit. Quando rursus ait: *Ne intenderis fallaciæ mulieris*, neque item tuos oculos ad eam attollas. Item: *Oculi tui recta respiciant*, manifestum quòd puero quasi animæ visum largiatur. Cum verò admonet: *fili mi comede mel vt tuæ fauces dulcedine compleantur*, figuratè *mel* diuinam nominat doctrinam, vt ait Psalmus: *Quam dulcia faucibus meis eloquia tua, super mel ori meo*: per hanc monitionem spiritalem animæ gustum instituens, de quo dicitur: *Gustate & videte, quoniam suauis est Dominus.* Hinc & tactus quidam procedit, secundum quod animam attingit sapientia, amatorem suum quasi complexa. *Ama*, inquit, *illam, vt te comprehendat.* Et rursus Ecclesiastes: *Tempus complectendi, & tempus fugiendi complexus*. Corpora namque per complexus impuros contaminantur; anima verò per sapientiæ complexum tota per totam ad seipsam vnita, sanctitate ac puritate completur. Sic itaque sensum pueris præbet. Quomodo verò intellectum indit? Quando ait: *Diuitiæ tuæ die mala non iuuabunt.* Injicit sanè tuo cordi illius diei considerationem, in qua nec facultatum multitudo satis erit, neque te ex æterna pœna liberabit. Vel quando dicit: *Innocentes hæreditabunt terram:* illam videlicet terram, quam & mansueti possidebunt secundum Psalten dicentem: *Mansueti verò hæreditabunt terram.* Et secundum sententiam Domini: *Beati mites* (inquit) *quoniam ipsi hæreditabunt terram.* Et rursus, *Gloriam sapientes hæreditabunt.* Huiusmodi namque promissiones ad bonorum promissorum desiderium animas excitant. Puero hunc dat intellectum: timorem quidem eorum quæ peccatoribus Deus est minatus, desiderium verò eorum quæ iustis parata sunt, quæ omnia sapiens audiens, sapientior erit. Magnam hic sermo Prouerbijs potentiam præbet, quòd excellant ipsam sapientiam sapientum, & quòd maiora huius libri præcepta promissaque esse ostendit, quàm ea quæ communia traduntur eis. Aliorum enim magistrorum discipuli rudes admodum: huius verò libri auditores sapientes existunt. Quoniam autem sapientum nomen æquiuocum est, & sapientes huius mundi dicuntur, & vera sapientia sapientes ij, qui Christum per fidem rectam recipiunt: sermo hic sapientiores facere pollicetur eos, qui extra hanc sapientiam altero modo supradicto censentur esse sapientes, si huic doctrinæ vacauerint. Nam & rerum vanarum doctrinam spernent, & ad veritatem se omni studio & admiratione conuertent. Vel ad hunc modum dici potest. Quoniam multifariam sapiens dicitur: quando videlicet sapientiam appetit, & quando in ipsius est profectu contemplationis. Postremò cum ad perfectum ipsius peruenerit habitum. Sapientes pariter appellati qui ista audiunt, tam qui sapientiam amat, quàm is quoque qui iam in illa profecit, sapientior erit. Multa namque diuina præcepta edocebitur, multa iam humana ediscet, hoc libro variè partim vitium ex animo pellente, partim verò virtutem introducente. Linguam noxiam frenat, oculum impura tuentem corrigit, manus iniustas cohibere præcipit, otium insectatur, vana desideria cupiditatesque castigat, prudentiam docet, fortitudinem monstrat, temperantiam commendat. His igitur instructus sapiens malis ex seipso fortiter repugnans, bonique desiderium maiore impetu quasi quodam naturæ consensu possidens, cum ex propria inclinatione ac motu sapiens sit, ob huius auditionem doctrinæ sapientior fiet. Deinde ait: *Et intelligens gubernacula tenebit.* Oportet eum qui aliquam susceperturus est artem, aptam facilemque ad eam obeundam naturam habere. Luctatorem robur & corpus vegetum. Cursu certantem, bonam membrorum dispositionem ac pedum pernicitatem. Gubernatorem verò mentis citum acumen, & iudicium. Quamobrem non facilè ad hanc artem omneis euocat hic sermo, sed tantum *intelligentem*. Quid est autem *gubernatio*? Aut omnino scientia animæ circa instabilem rerum humanarum naturam, quemadmodum ipsam regere oporteat. Sæpe namque vitam hanc, & *aquas & mare* appellatam inuenimus, vt in Psalmo: *Misit ex alto & accepit me: suscepit me de aquis multis*. Palàm est quòd huius vitæ tumultum ac turbationem, *aquas* appellat. Non enim secunda omnia, & quibus plerique delectantur, perpetuitatem firmitatemque habent: sicut nec tristia semper durant. Verum cuncta humana, mobilitate quadam rerum inexpectatæ vicissitudini subduntur. Sicut igitur mare in eodem statu consistere non diu potest, sed quod vides tranquillum, paulò post ventorum impetu turbatum aspicies: quodque horridum & vndis feruens ac tumidum, mox multa quiete consistere videbis: sic humanæ res, facilè vtrinque conuertuntur. Propterea gubernatoris & vsu & arte opus est, vt in vitæ tranquillitate dum omnia ex animi sententia procedunt, rerum mutationes commodè excipiat, & ne præsentibus, ita vt nunquam perituris conquiescat, neu in rebus duris se rursus affligat aut desperet: neve mœstitia nimium consternatus submergatur, præcepsque feratur. Neque enim aut corporis salubritas, aut iuuentutis vigor, aut domus felicitas, seu reliquæ vitæ prosperitas, diutius permanere solet. Quapropter in hac vitæ tranquillitate existens, expecta rerum quandoque malè succedentium tempestatem. Veniet enim morbus, veniet & & paupertas: non semper post puppim flantibus ventis, sed & circumspectum in cunctis, ac omnia verentem, sæpenumero inexpectata & improuisa adoriuntur: quæ omnem felicitatem, veluti turbines circunstantes & inexcogitati exasperant: malorumque continuatio sicut vndæ consequentes, & inuicem surgentes existunt: quæ tibi & vitam infestant, & procellam metuendam intentant. Sed & hæc quandoque prætereuntia sedataque, & ad hilaritatem, ac dulcem quietamque vitæ rationem mutata conspicies. Hic itaque prudens *gubernator* est, qui directo ac firmo naturæ proposito, ijs vtitur quæ accidunt, idemque ac similis sibi perpetuo permanet: nec elatus in prosperitatibus, nec rursus in calamitatibus demissus. Sed & alia de causa, vtile quoque nobis gubernationis prouidentia fuerit. Nam & alios fluctus ac tempestates timendas animæ, insurgentes ex carnis affectibus nouimus. Iræ namque & timores, voluptates, & dolores, vt quædam violenta procella, in carnis superbiam irruentes sæpenumero male curatam animam deprimunt. Oportet itaque mentem veluti quendam gubernatorem animæ affectibus præsidentem, & vt carnis naugium regentem, ac cogitationes veluti temonem peritè vertentem, fluctus noxios generosè conculcare. Præterea in sublimi manentem, ac dominantem perturbationibus: nequaquam earum amaritudine, veluti marinis aquis compleri, sed continuò precantem dicere: *Libera me Domine ab ijs qui oderunt me, & de profundis aquarum, non me demergat tempestas aquæ, neque absorbeat supra me profundum.* Vis tibi aliam enarrem nauigationem, ad quam gubernationis virtus nobis necessaria fuerit? *Regnum cœlorum simile est homini mercatori.* Omnes enim Angelicam viam ambulantes mercatores sumus, per opera mandatorum nobis possessionem cœlestium negotiantes. Oportet igitur nos multas ac varias cœlestes diuitias cogere, si pudefieri in operis monstratione nolumus: & accipientes talenta, illud audire: *Serue nequam & piger.* Quamobrem suam quisque & mercem & thesaurum suscipiens, omni studio securus, hanc vitam pertransire conetur: Plures namque ab ipsa iuuentute multa congregantes, instantibus deinde malignorum spirituum incitamentis, tempestatis onus, arte gubernationis deficiente, ferre non valuerunt, sed omnium iacturam fecerunt. Ex quo circa fidem alij naufragium fecerunt, alij autem pudicitiam, quam vsque à pueris thesaurizauere, voluptate deinde pestilenti, veluti procella quadam irruente perdiderunt. O miserabile spectaculum! ô sortem lugendam! post ieiunia multa, post durum vitæ genus, post longas ad Deum preces, post vberes effusas lachrymas, denique post annorum viginti seu triginta abstinentiam, ob indulgentiam inconsiderantiamque, nudum omnibus, ac tot laborum mercede priuatum reperiri, & similem omninò fieri mercatori cuidam diuiti, qui de multitudine commeatuum gloriatus, vento secundo nauem impellente, timendas tuto per mare currens præterit procellas. Naufragio deinde prope portum superueniente

omnium

Matth. 11.
Prou. 5.
Psal. Gustate.
Prou. 4.
Prou. 24.
Psalm. 118.
Psalmus.
Psal. 33.
Prou. 4.
Eccl. 3.
Cogitatio.
Prou. 11.
Psal. 36.
Matth. 5.
Prou. 3. secundum LXX.
Sapiens multifariè dictus.
Gubernator & nauclerus.
Psa. 17.
Aqua.
Psal. 68.
Matth. 13.
Mortales sunt mercatores.
Matth. 25.
De ijs qui bene cœperùt, nec tamen perseuerant: vt apostatæ.

omnium possessione aceruatim simulque destitutus appa-
ret. Itaque mille laboribus sudoribusque parta vno tantum
dæmonis impulsu facilè amittes, peccato velut acerbo quo-
dam turbine depressus. Ex quo sic de virtute omni simul
Psal. 68. 3. periclitanti naufragantique opportuna vox illa: *Veni in pro-*
Clauum re- *fundum maris, & tempestas demersit me.* Quamobrem vitæ cla-
ctum tene- uum tutò moderare, oculum rege, ne per eum, siue auditum
re in naui- siue linguam, in concupiscentiæ fluctus incidas, aut noxium
gando. aliquid accipias: ne aliquid eorum quæ tacenda sunt loqua-
ris, ne te iræ tempestas ac furor euertat, ne formidinum
terrores vrgeant, neu tristitiæ pondus deprimat. Fluctus
enim sunt animi perturbationes, quibus si virtute occur-
res, ac illis te sublimiorem reddes, tutus vitæ gubernator
fueris. Si autem per imperitiam & inconstantiam quodli-
bet eorum præterieris, veluti nauigium aliquod compagi-
bus dissolutum ac fractum, vndis omnibus obnoxium ac
verberatum iactatus, in peccatorum pelagus facilè corrues.
Sed hæc gubernationis scientia quemadmodum tibi adesse
Industria poterit, attende. Mos est naucleris in cœlum aspicere, inter-
naucleri est diu in solem, noctu in arcton, vel aliud semper apparens
imitanda. astrum, ac per hoc rectam in pelago viam commentari. Tu
quoque oculos ad cœlum attollens, secundum eum qui
Psal. 122. ait: *Ad te leuaui oculos meos qui habitas in cœlis*: habitantem in
cœlo iustitiæ solem respice, ac velut astra quædam splenden-
Psal. 131. tia Dei mandata obseruans, lumina vigilantia retine. *Ne de-*
deris somnum oculis tuis, & palpebris tuis dormitationem, vt ido-
Psal. 118. neum itineris cursum ex diuinis præceptis habeas. *Lucerna*,
inquit, *pedibus meis verbum tuum, & lumen semitis meis*. Nam si
nunquam ad claui moderationem constitutus obdormie-
ris, & dum eris in hac vita, in huius mundi rerum natura
instabili, adiumentum eorum quæ sunt agenda à spiritu nos
comitante acceperis, auris spiritualibus ac pacificis tutò na-
uigabis, donec incolumis ad portum euadas illum tranquil-
lum ac sine fluctibus, diuinam scilicet voluntatem: Cui glo-
ria & imperium in æterna secula, Amen.

Exhortatio ad Baptismum: (quæ & ad Pœnitentiam quadrare videtur) festo Paschæ.

HOMILIA XIII.

SAlomon quidem sapiens rerum tempora ex ordine vitæ
diuidens, ac cuilibet eorum quæ geruntur, quod illi pe-
Eccl. 3. 2. culiare & commodum est, tribuens, ait: *Omnia tempus habent.*
Et vnicuique rei suum est tempus. Tempus nascendi, & tempus morien-
di. Ego quidem sapientis vocem hanc paululum mutans vo-
bis nuntium referam salutarem. *Tempus*, inquam, *moriendi, &*
nascendi. Quorsum hic sermo mutatus? Quoniam is quidem
de genesi & morte loquens corporali, genesim morti, vt
par erat, præposuit, cum mori non liceat nisi prius nasca-
mur. Ego verò de spirituali regeneratione orationem fa-
cturus vitæ omninò mortem antepono. Nobis enim, si
carni mortui fuerimus, tum demum spiritu renasci licet,
Deut. 32. quemadmodum ait Dominus: *Ego occidam, & ego viuere fa-*
ciam. Igitur moriamur, vti viuamus: carnis affectum, qui
legi Dei subdi nequit, extinguamus, vt spiritus affectus, per
quem vita paxque apta est dominari in nobis, roboretur.
Cum Christo simul tumulemur, vt cum eo qui primitias
surgendi dedit, resurgamus. Tempus itaque aliud alij ac-
commodatum. Somni proprium, aliud vigiliæ, belli item,
& pacis. *Baptismi* verò tempus, vita hominis tota. Sicut
enim corpus, nisi respiret, viuere nequit, ita nec anima, ni-
si conditorem cognoscat, subsistere poterit, cum ignora-
tio Dei mors animæ sit: citra baptismum lux animæ non
aderit. Sicut oculus lumine cassus nec quæ sua sunt videt:
ita nec anima sine hac luce, quæ Dei sunt. Tempus ita-
que aliud alij opportunum negotio, ad baptismi verò sa-
lutem quodlibet tempus accommodum est, siue dies sit,
siue nox, siue hora, seu quodcunque temporis momen-
tum etiam immitissimum. Opportunius tamen meri-
to censebitur, quod magis propriè ad baptismum facit.
Quod autem tempus baptismo magis cognatum est, quam

A *Paschalis* dies? quòd ea lux resurrectionis monumen-
tum quoddam existat. Baptismi namque ad resurrectio-
nem facultas quædam arrhaboque est. Resurrectionis
ergo gratiam in die resurrectionis excipiamus. Quam-
obrem Ecclesia suos procul alta voce conuocat alumnos,
vt quos pridem peperit, tunc demum lacte sanæ eruditionis fide, cathecumenos enutritos cibi firmioris degu-
statione institutoque perfecto corroboret. Ioannes enim,
ad quem omnis accedebat Iudæa, pœnitentiæ baptismum
prædicauit, Dominus autem adoptionis filiorum bapti-
smum longè præclarius annuntiat. Quis igitur eorum,
quibus spes est in eo, non obediet? Initiatorium erat *Baptisma*
B Ioannis baptisma; istud verò perfectorium. A peccato il- *Ioannis.*
lud auocabat: istud cum Deo coniungit & familiarem red-
dit. Vnius viri Ioannis prædicatio omneis ad pœniten-
tiam deduxit. Tu autem persanctè à Prophetis edo-
ctus es: *Lauamini, mundi estote.* Per psalmos admonitus: *Esa. 1.*
Accedite ad eum, & illuminamini. Per Apostolos item ac Pro- *Psal. 33.*
phetas instructus: *Pœnitentiam agite, & in nomine Domi-* *Act. 2.*
ni nostri IESV CHRISTI *in remissionem peccatorum bapti-*
zemini, & sancti Spiritus promissionem accipietis. Denique
ab ipso Domino inuitatus, dicente: *Venite ad me omnes* *Math. 11.*
qui laboratis, & onerati estis, & ego reficiam vos. Hæc enim
hodie omnia lecta sunt. Quid cunctaris, aut quid consu-
lis? Quid expectas? Cum à puero in doctrina Christi sis
imbutus, nondum veritati assueuisti? Cum semper didi-
C ceris, ad veritatis cognitionem nondum venisti? Per om-
nem vitam experimentum capis, consultas vsque ad se-
nectutem, & quando Christianus eris? Quando te no-
strum esse cognoscemus? Anno superiore hunc diem
præstolabare, nunc iterum futurum expectas? Vide ne *Crastinum,*
longiorem tibi vitam pollicendo spe decidas: nescis quid *quis sibi*
crastina sit aduectura: ne tibi quæ non tua sunt, in tua pu- *polliceatur?*
tes esse potestate. Ad vitam te homo vocamus, quid voca-
tionem fugis? Ad bonorum participationem inuitatus,
quid donum tam egregium spernis? Regnum cœlorum
præparatur. Ipse qui vocat, minimè fallax: via facilis, non
tempore, non sumptu, non negotio tandem opus. Quid
D moraris? *Iugum*, inquam, *bonum acleue est*, minimè obte- *Matth. 11.*
rens colla: non vincit, sed probat ceruicem, sponte feren-
tem, non inuitam detrectantemque expectat. Vides quo-
modo Ephrem veluti bucula per auia & legis iugum sper-
nens accusatur. Subde cor indomitum, sis Christi iu-
mentum: ne ab hoc immunis iugo, neve inconcessam
quærens vitæ libertatem, à feris deprendaris. *Gustate &* *Psal. 33.*
videte, quoniam suauis est Dominus. Mellis namque suauitas
melius ignorantibus nuntiari quàm per degustationem
non poterit, quòd sensus omni sermone sit efficacior. Ad
circuncisionem minus Iudæus compellitur, quoniam om-
nis anima, quæ die octaua non circuncidetur, è populo
E pelletur. Tu autem circuncisionem non manufactam, quæ
per Baptismum in depositione carnis perficitur, differre
quæris? Ipsum audisti Dominum: *Amen dico vobis, nisi* *Ioan. 3.*
quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu, non ingredietur in regnum
Dei. Et illic dolor & hulcus, hic verò ros animæ est, & cor-
dis vulnus curatur. Adoras pro te mortuum, patere &
cum eo per baptismum contumulari. Si non fueris com-
plantatus similitudini mortis eius, quomodo resurrectio-
nis socius eris? Israël olim in Mosem, in nube, & mari ba-
ptizatus est. Tibi nimirum figuras, & quandam insequen-
tium temporum monstratæ veritatis formam ostendens:
Tu autem baptismum fugis, non in mari figuratum, sed in *Baptismatis*
veritate & spiritu perfectum: non in nube, sed in spiritu: *figura.*
F non in Mosem conseruum, sed in Christum creatorem in-
stitutum. Nisi enim Israël mare transijsset, nunquam à
Pharaone discessisset. Sic tu nisi per aquam transieris, ne-
quaquam à diaboli sæua tyrannide liberaberis. Nec vn-
quam ille ex spirituali petra bibisset, nisi ex figura ba-
ptizatus fuisset: nec tibi aliquis veram potionem, ni-
si verè baptizato præbebit. Panem Angelorum ille
post baptismum accepit: Tu autem quomodo viuen-
tem comedes panem, nisi sumpto prius hoc sacra-
mento? Quin & ille per baptismum in terram pro-
missionis est ingressus. Tu autem quomodo in Paradi-
sum hoc carens penetrabis? Nónne vides quòd ligni

Gen. 3. viam gladius igneus custodit, infidelibus quidem formidandus, credentibus verò propicius ac amœnè coruscans? Et versatilem illum fecit Dominus, quando fidelem conspexerit, ensis terga ostendit. Hoc verò charactere sacro carentibus os aciemque intentat. 4. Reg. 2. Helias enim currus equosque igneos ad se venientes minimè expauit. Verum itineris superni desiderio incensus, contra formidolosa est ausus, ac hilaris gaudensque flammantes ascendit currus, cum adhuc esset in carne. Tu verò igneos currus minimè visurus, sed per aquam tantum & spiritum in cœlum penetrare potens, cunctaris: nec vocationi obtemperare maturas? Helias item vim baptismi supra holocaustorum aram, non per ignem, sed per aquam sacrificans ostendit, cum ignis natura aquæ aduersetur. Nam tertio tunc aqua mysticè super aram effusa 3. Reg. 18. initium excitandæ flammæ velut oleum fuit. *Accipite*, inquit, in xta LXX. *hydrias, & effundite super holocausta & super ligna.* Deinde ait: *Iterate, & iterauerunt.* Rursus tertio, *effundite, & ita egerunt.* Quæ oratio satis monstrat quemadmodum Deo per baptismum propinqui & familiares efficimur, & lux clara cœlestisque per fidem in trinitatem animæ protinus refulget. Si enim aurum ecclesia distribueret, non profecto diceres, cras mitte, cras dabis: verum tuam sedulus portionem velociter peteres, differri autem ægrè ferres. Quoniam verò non materiæ alicuius fucum, sed animæ purgationem tibi rex munificus pollicetur, moras excusationesque nectis, impedimẽta causasque affers. Debebas ad hoc donum accurrere, ô rem admirandam: Renouaris, nec conflaris: Refingeris, nec contereris: Curaris, nec dolorem sentis, & tamen hanc gratiam non expendis. Si enim hominum seruus esses, ac libertas omnibus proponeretur, nónne ad constitutum diem instructus venires, aduocatos pretio conductos & iudices sollicitares, vt omni conatu libertatem reciperes? Quin alapam quoque extremam seruorum plagam pro liberatione omnis in futurum infamiæ ac probri libenter subires. Postquàm verò te seruum non hominum, sed peccati, ad libertatem præco vocat, vt te à seruitute soluat, ac Angelorum consortem ciuemque faciat: præterea Dei filium per gratiam factum, cœlestium hæredem bonorum constituat: nondum esse tempus hæc dona excipiendi causaris? O iniquas excusationes. O infamem vanamque occupationem. Quousque tandem voluptates, quousque vani affectus? Longo nimis tempore mundo viximus. Reliquum vt & nobis ipsis viuamus. Quænam, quæso, animæ digna compensatio? Quid æquè regno cœlorum comparandum? Quis fidelior tibi consiliarius quàm Deus? Quis sapiente prudentior? Quis bono vtilior? Quis creatore familiarior?

Gen. 3. Nec Euæ serpentis consilio credidisse magis, quàm Domini profuit. O sermonem nefandum, sanari curarique non vacat: ne lucem mihi ostende: ne ad regem regnumque me deducas. Nonne tu hæc, imò absurdiora longè dicere videris? Enimuero si publicis tributis obnoxius esses, debitorum autem remissio reis circumquaque nuntiaretur: deinde quispiam te hoc publico munere priuare conaretur, doleres clamaresque communis gratiæ parte per iniuriam priuari. Postquàm verò non solum præteritorum remissio, sed etiam futurorum dona palàm proponuntur, non audis, sed ipse te lædis, quantum nec inimici fortè læderent. Consultúmne tibi ac vtiliter cogitatum existimas, si quis ius immunitatis tuum ac huiuscemodi remissionem tibi abstulerit, ære quoque alieno te premi patiatur? Maximè cum scias, quòd mille talentorum fortè debitor remissionis munus facilè consequeris, nisi tute tibi ex inhumanitate in proximum tuum gratiam abstuleris. Quod ne patiamur, fratres dilectissimi, magnoperè animaduertendum posteaquàm hanc gratiam adepti sumus, sed debitoribus nostris remittamus, vt firmum nobis sit hoc donum. Scisciture aliquantulum conscientiam, ingredere in promptuarium animæ secretius, præteritorum memoriam apud te parumper excita. Si enim plura sunt peccata, multitudine ne terrearis. Vbi delictum abundauit, superabundabit & gratia, si eam receperis. Plus enim debenti plus remittitur, vt vehementius amet. Si autem parua, nec admodum lætalia fuerint delicta, quid de futuro sollicitaris, qui generosè præterita etiã non Christiana lege instructus disposuisti? Nunc verò tu te considera, in examine trutinaque tuam esse positam animã: hinc ab Angelis, inde à dæmonibus abstrahi meditare. Quibus cordis lancem inclinabis? Quid apud te vincet, carnisne voluptas, an vitæ sanctitas? Præsentium oblectatio, an futurorum desiderium? Angeline te suscipiant, an retinebunt te, qui te iam impediunt ac detinent? Tesseram duces sub se militantibus dant, vt amici facilius inuicem se noscentes exhortentur, & si cum hostibus commisceantur, eo facilius discerni ac separari possint. Quòd si fortè commilitonum separatio fiat, nemo te, quarum, nostrarum, an aduersarij partium sis nouerit, nisi mysticis signis familiaritatem præ te feras, nisi *signatum sit super te lumen vultus Domini:* Psal. 4. nisi charactere in te agnoscat Angelus, quonam modo pro te pugnabit, aut ab inimicis vindicabit. Quomodo, inquam, dices Dei sum, signa non ostendens? An ignoras quemadmodum signatas domos in Ægypto exterminator Exod. 12. præterijt, in non signatis verò primogenita peremit? Thesaurus non obsignatus furibus facilè patebit. Ouis item absque nota insidijs protinus est obnoxia. Iuuenis es? ætatem freno baptismi retine. Flos abest ætatis? vide ne senectutis viaticum desit, ne arcem & propugnaculum per inconsiderantiam atque ignauiam amittas, neu de vndecima hora sicuti de prima cogita. Quandoquidem & illi qui iam primùm incipit viuere, mortem ante oculos habere continuò est opus. Si quis medicus commentis ac machinis quibusdam te iuuenem è sene reddere se receperit, ad eam profectò diem omni studio venire curares, in qua ætati floridæ te restituendum videres. At nunc cum anima tua, quam omni scelere contaminatam reddidisti, per Baptismum renouari ac regenerari nuntietur, tãtum despicis beneficium, Baptismi elogia. nec vltrò properas, aut id pollicenti fis obuiam. Num non tanti muneris rem miram videre desideras? Quomodo videlicet absque matre regeneretur homo, quomodo vetus ac secundum desideria erroris corruptus rursus in pubertatem, ætatisque florem reconcinnetur? Baptismus igitur est captiuorum & æris alieni remissio, peccati mors, animæ regeneratio, amictus splendens, character indeprensibilis, cœli iter, regni cœlestis conciliatio, adoptionis gratia. Tantis itaque ac talibus bonis miser potiorem ducis voluptatem? Noui enim tuam cunctationem atque pigritiam, quãquam rebus dissimulare contendis. Ipsa enim facta, & si taces, contra clamant. Mitte, inquis, supersede: Interim carne, ætatisque flore abutar, in luto voluptatum porcorum more volutabor, manus sanguine fœdabo, alienum auferam, dolosè ambulabo, peierabo, mentiar. Tunc denique cum satur ero, malis desistam, baptismum suscipiam. Si ergo res honesta est peccatum, hoc vsque ad extremum custodi. Si patranti turpis ac nocens, quid in eo perseueras quod pernicioſum est? Nullus enim bilem euomere quærens, maiorem eam ex mala intemperantique diæta reddere cogitabit. Corpus namque malis grassantibusque purgari humoribus, ne morbus conualescat, est opus. Videtur nauis aliquousque impositorum onera & grauitatem ferre, si vero modus excedatur plus æquo grauata periclitabitur. Vide ne & tu similia patiaris, maiora continuò admittendo, quàm ea quæ remittenda tibi per baptismum promittebantur: & antequam speratum contingas portum, naufragium facias. An putas tua facta Deus non videat, tuam non consideret mentem, aut fortè iniusto tibi opituletur? *Putasti*, Psalmus Psal. 49. ait, *quòd ero tui similis*. Tu namque mortalis hominis amicitiam respiciens, ob eius beneficia illi obsequens, ac morigerulus existis: dicisque propterea ac facis, quæcumque ei grata esse putaueris. Deo autem familiaris esse filiusque adoptari cupiens, illi tãtum aduersa inimicaque, vnde potiùs noxã contrahis, cõtinuò geris & per legis transgressionem Deum inhonorans, inde tibi illius familiaritatem pollicеris, vnde ipsum magis offendis. Vide ne liberationis spe, malorum tibi aceruum congerens, peccatum quidem cumules, veniam autem non apprehendas. Non irridetur Deus: ne mercare gratiam: neu dicas: Bona lex, sed dulcius peccatum. Voluptas namque diaboli est hamus, ad perniciem deducens. Voluptas, inquam, peccati mater, peccatum vero mortis stimulus. Voluptas demum perpetui vermis nutrix, ad tempus admodum breue possidentem demulcet. Postremò vero acerbioris exitum tristitiæ sortitur: Cunctatio namque ad Baptismum pœnitentiamque, nihil

aliud

aliud clamare videtur, quàm, in me ante regnet peccatum, deinde aliquando regnet etiam Dominus. Absint mihi membra, iniustitiæ & iniquitatis arma, deinde assumam aliquando etiam arma iustitiæ Deo. Sic & Cain sacrificia offerre solebat, primum quidem pro voluptate propria, deinde illius præbitori, ac creatori Deo. Quando facultas ætasque viget, te libidinibus tradis. Quãdo vero membra languent, tunc Deo potissimum offerre studes: cum scilicet ob ingruentem & inualidam senectam, his vti non amplius licet: quo maximè tempore, pudicitia seu temperantia vocari non potest: sed lasciuiendi potius & luxuriandi adempta facultas. Mortuus enim minimè coronatur. Nec iustus aliquis dicitur, cui malefacere non licet. Dum itaque potestas adest, dum corpus valet, dum ratio viget, peccato dominare. Virtus enim hæc est vitatio mali, studium boni. Vacare autem à malo tantum per se, nec laude nec vituperatione dignum. Si ætate prohibitus à peccato desistis, debilitati gratias agendum. Optione, non necessitate bonos laudamus. Quis tibi vitæ terminum fixit? Quis senectutis metam terminauit? Quis apud te tam fide dignus futurorum sponsor? Non vides pueros sæpenumero ab vbere raptos: non ætate floridos mori vides? Nullum certum terminum habet hæc vita. Quid expectas, beneficio febris baptizari, quãdo nec salutaria verba loqui, nec itẽ audire cõmodè poteris, morbo caput occupante? Non manus in cœlum tollere, non in pedes erigi, non genua adorando flectere, non commodè doceri, non securè ac liberè confiteri, non cum Deo conuenire, non cum aduersario decertare, fortè nec scitè inter initiandum subsequi, dubitantibus etiam præsentibus, num gratiam sentias, an sine sensu quæ agantur accipias. Quando vero cum scientia quoque gratiam accipis, tunc talentum quidem habes, lucrum vero nondum accepisti. Hæc itaque animaduertens, stude Chananæam imitari. At, inquis: Filiam malè à dæmonio possessam non habeo: habes tamen animam immundo spiritu occupatam. Quid ait Chananæa? *Miserere mei. Filia mea malè à dæmonio torquetur.* Magnus enim dæmon, peccatum. Qui dæmonium patitur, misericordiam inuenit: qui autem peccat, odium sibi contraxit. Ille venia dignus, hic nequaquam excusatur. *Miserere mei:* breue admodum verbum. Magnum vero Christi humanitatis pelagus: vbi misericordia, non exigitur ratio: vbi iniquam misericordia, iudicium vacat, salus permissa: denique salutaria omnia. Itaque quamuis extra gratiam sis, clama: Dic, *miserere mei*, non labra mouendo, sed mente vocem emittens. Nam & silentes audit Deus. Non locus, sed propositi initium requiritur. Hieremias enim in luto erat, & Deum attraxit. Daniel in leonum lacu Deum placauit. Tres pueri in camino Deum promeruere. Latro non cruce prohibitus, quin Paradisum assecutus fuerit. Iob in stercore Deum ad misericordiam prouocauit. Igitur vbicũque fueris, ora: vel si ante iudicem, ora. Mare antè aderat, retro Ægyptij insectabantur, medius Moses in loci angustia orabat: nihil attamen loquebatur: & ait ei Deus: *Quid clamas, & os tuum tacet?* Cor enim clamat. Tu quoque cum ante iudicem aut præsidem minantem, aut vim afferentem fueris constitutus, ora Deum. Te namque orante laborum ac tribulationis fluctus contrahentur. *Dominus propè est*: Non hominem esse putes, continuò adest, vbique adest, & omnia complet. Si hominem fortè adire seu petere vis, ac quid agat, scire dicunt: dormit, occupatus est. Imitare Eunuchum. Incidit ille in instruentem docentemque, nec disciplinam spreuit. Verùm statim diues pauperem in currum accepit: idiotã & despectum magnificus ac sublimis: ac demum edoctus euangelium regni continuò fidem in cordis penetralibus concepit, nec obsignationem spiritus distulit. Nam mox vt incidit in aquam. *Ecce*, inquit, *aqua.* Cum gaudio hoc dicebat: Ecce quam quærebamus: *Ecquid me baptizari prohibet?* Vbi namque prompta voluntas, nihil est quod impediat. Qui vocat benignus, qui ministrat paratissimus gratia abundè exposita modo alacritas adsit, impedimentum cesset. Vnus est prohibens, qui nobis ad salutem obstruit viam, quem omni studio ac prudentia vitare oportet. Ille, inquam, torporem ac desperationem nobis injcit, nos ad opus sanctum exurgamus. Ille vana spe corda nostra deludit. Ipsius ergo cogitationes non ignoremus. An non hodie peccare, cras vero iustè agere, pietatem differre, nos exhortatur? Idcirco Dominus eius occurrens insidijs: *Hodie*, inquit, *si vocem meam audiueritis, nolite obdurare corda vestra.* Ille vero ait: *Mihi hodie, cras Deo.* Dominus contrà: *hodie vocem meam audite.* Nosce, obsecro, inimici dolos: vt omnino, statimque à Deo auertaris, consulere non audet. Nouit enim hoc graue ad modum Christianis. Verum artibus insidiosis aggreditur. Serpens est, & ad decipiendum argutus. Intelligit enim quemadmodum nos homines, præsens libenter recipimus tempus: omnisque actio humana in præsens contendit atque spectat. Quamobrem hodiernum tempus nobis furatur astutè, & spem facit crastini. Postquàm crastinum venerit, rursus malus diuisor sibi hodiernũ, crastinum verò Domino dari petit. Sic continuò diem de die trahens, voluptate præsenti & spe frugis, nostram subducit latenter vitam. Vidi ego iam auis * astutæ miram artem, cum pullos suos videat adhuc ob debilitatem prædæ periculo expositos, sese aucupi ante illos vt prædæ paratam offerre, ita sese vertentem ac gestus dispensantem, vt nec periculo penitus aut manibus se præbeat, neque item insidianti spem omnino eripiat. Sic itaque illum inter vtrumque versando, occupando, in se retinendo, spatium dat natis otiosè fugiendi. Ipsa ad extremum euolat. Caue igitur ne tu aucupi similia patiaris, certa pro incertis relinquens, spem firmam vana commutans. Trade itaque te Christo totum, da nomen tuum, ascribeque ecclesiæ. Nam & miles legitimus catalogo ascribitur. Athleta conscriptus pugnat. Ciuis numero ciuium adscriptus in sua connumeratur tribu. His tu omnibus obnoxius es vt Christi miles, vt pietatis athleta, vt conuersationem administrationemque in cœlo habens: in hoc libro præsenti conscribere, vt in altero superiore conscribi merearis. Disce euangelicam disciplinam, oculorum modestiam, linguæ continentiam, corporis castigationem, superbiæ compressionem, cogitationis puritatem, iræ extinctionem. Vim patiens quod non rapitur adde, defraudatus ne ad iudicium accerse. Habitus odio, nihil ominus ama. Insectationem videns, tolera. Maledicto lacessitus, obsecra. Moriare peccato. Cum Christo crucem subi. Omnem transfer atque colloca in Dominum charitatem. Dura hæc, inquis. Quid enim bonum aũ facile? Quis dormiens trophæum fixit? Quis in delicijs ac tibijs corona fortibus viris debita ornabitur? Nullus non currens brauium assequetur. Labores gloriam pariunt, & angustiæ periculaque coronas promerentur. *Per multas* (inquit) *tribulationes oportet nos intrare in regnum cœlorum*, dico hoc & ego, sed has tribulationes regni cœlorum felicitas subsequetur: peccatorum vero labores, gehennæ dolor, & immortalis tristitia manent. Nam qui diligenter res considerat humanas, facilè conspiciet: nec ipsa diaboli opera patrantes, à laboribus esse immunes. Nam cum temperantiæ nullus sit æstus aut sudor, libidinosus voluptatis seruus, præterquam quòd eius gratia multas sæpè anxietates animi sustinebit, corpus & iam ex intemperantia tabefacit. Noctes, inquis, insomnes sunt in oratione vigilantiũ. At lõgè duriores in iniustitia, iniquitate, ambitione, auaritia pernoctantiũ. Nã & timor in furtis deprẽdi, aut in voluptatibus ardor & stimulus, omnem penitus requiem & animi tranquillitatem aufert. Si viam angustam quæ ducit ad vitam euitas, & longè latiorem peccati sequeris, vereor satis ne non latam vsque ad extremum, deinde & competens diuersorium inuenias. Thesaurus is dices seruatu difficilis? opus est vigilia. Habes si velis adiutores orationẽ noctis custodiã, ieiunium domesticam custodem, psalmodiã animum recreantem. Has igitur suscipe comites. Ipse tibi per noctem in seruandis his rebus pretiosis auxilio sint. Quid enim præstat, dic mihi, aut nos diuites circa rerum possessarum curam solicitari, seu nihil ab initio quod custodiamus habere? Nullus enim metu amittendi bona despiciet. Sic namque in rebus humanis, si malos cuiusliber rerum euentus computare, aut cõsiderare velimus, nihil omnino possideretur aut subsisteret. Nam & colonis metuendum est sterilitatis damnum: Mercatoribus naufragia, nuptijs viduitates, patribusque & educatoribus incertos liberorum exitus formidanda. Attamen in primis alacriter opus aggredimur, spe bona nixi: rerum vero exitum Deo probè omnia disponenti committimus. Tu vero sanctificationem

* *Hanc auẽ Ælianus perdicem dicit esse.*

Gen. 4.

Chananæa imitanda.

Matth. 15.

Misericordiæ efficacia.

Ier. 18.
Dan. 6.
Dan. 3.
Luc. 23.
Iob 2.

Exod. 14.

Psal. 144.

Act. 8.

Psal. 94.

Act. 14.

tionem baptismi verbo quidem laudas, opere vero cum prophanis ac deploratis commercium habes. Vide ne tuorum consiliorum pigeat, cum te sera nihilque profutura pœnitentia ceperit. Disce prudentiam, virginum exemplo.

Matth. 25. Virgines fatuæ. Illæ oleum in vasis non habentes, quando sponso ire obuiam oportuit, tunc necessaria deficere senserunt: Ideo fatuas eas euangelium vocat, quoniam dum tempus ferendi erat olei, id prodigendo comedendoque absumentes: extra fores sunt electæ, ac à sponsi pulchritudine prohibitæ. Ne igitur & tu frater annum de anno, mensem de mense, diem de die trahas, & oleum luminis nutrimentum negligens, in diem quam non expectas quandoque incidas, ac te benefaciendi occasio vita deficiente destituat: & morbo præualente in animi angustia constitutus, à medicis domesticisque deseraris. Quando, inquam, extrema erit anxietas febrisque ardore viscera adurentur, dolebis miser, dolebis corde penitiore, nec habebis qui condoleat: sed tantum tacito inexplicatoque murmure mussitabis, apud te dicens: quam contempta est mea stultitia. Quis baptismum dabit? Quis stupidum ac letali somno oppressum admonebit? Propinqui? At hi mœrebunt. Alieni? At hi despicient. Amici? At hi talia memorando, te turbare verebuntur. Scilicet & medicus decipiet: nec tu vitam omnino desperabis, cum natura maximè omnibus desideretur. Nox fortè continget, nec adiuuantium facultas, non item qui baptizat aderit. Mors irruet, te rapientes statim aduolabunt. Quis liberabit? Deus tibi despectus. At inquis, me tunc exaudiet: tu verò nunc non ipsum audis? Præscriptum tempus aliquod addet. Scilicet quod dato bene es vsus? Ne miser decipiaris: Nemo te inanibus seducat verbis. Aderit tibi repentinum exitium, ac interitus similis procellæ te euertet. Veniet Angelus tristis, per vim tuam rapiens tot peccatis irretitam animam: teque demum magnopere cruciatum, & absque voce querentem, præcluso lamentis vocis organo, ad nigra tartara deducet. Heu quantum teipsum afflictabis, quantum præteritorum pœnitentia consiliorum suspirabis, quando iustorum tot illustribus donis ornatorum videris claritatem: parte altera peccatorum tristitiam in profundis tenebris spectaueris, qualia tunc corde tecum volutabis! Me miserum! dices, cur peccatorum grauissimam hanc sarcinam, cum licuerit ac tam facilè fuerit, non abieci? O quàm durum malorum aceruum mecum traho! Me miserum quòd hasce peccatorum sordes non ablui! quod peccatis ita sum commaculatus! Iam in bonis cœlestibus delitiatur. O praua mea consilia: ob breuem peccati voluptatē æternū crucier! Ob carnis modicas delicias, æterno tradar igni? O iustum Dei iudicium! vocatus eram, nec audiebam: docebar, & non attendebam. Obtestabantur me, & ego ridebam. Hæc & his similia flendo dicens, hos edes supremo tempore questus, si ante baptismum hinc discedes. Homo, si gehennam metuis, si regnum affectas, ne vocationem sperne, ne vanas innecte causas, ad excusationem nulla idonea causa, nulla ratio. Mihi autem lachrymas fundere succurrit, dum considero te gloriam Dei turpibus ac probrosis factis posthabere, & ob incontinentiæ licentiam voluptuariam in peccato fixum, vnde auelli difficile admodum fuerit, tete à tanta bonorum expectatione per inconsiderantiam excludere, vt tibi cœlestis Hierusalem gloriam

Beatorum cœtus. spectare non liceat. Ibi namque Angelorum millia, primorum parentum conuentus, Apostolorum sedes, tribunalia Prophetarum, Patriarcharum sceptra, Martyrum coronæ, iustorum laudes cumulatissimè spectabuntur. Quamobrem tu si sapis, inter hos purgatus omni tabe, omnique crimine absolutus, connumerari tota mente, totisque viribus exopta, gratia Dei & Domini nostri Iesu Christi: Cui gloria & imperium in æterna sæcula, Amen.

In ebrietatem & luxum, quibus die Paschæ populum affectum vidit.

MOuent me quidem, fratres, ad hunc sermonem vespertina spectacula: illud verò meum retardat animum, meamque in dicendo alacritatem hebetat atque abrumpit, quod ex ijs quæ apud vos tentaui, nullum prouenientem conspiciam fructum. Nam & agricola seminum primò iactorum germinibus nullis exurgentibus, desperatione quadam pigritiaque ad alias rursus sementes faciendas capitur. Si enim in tot admonitionibus, quas & superiore tempore vos adhortando non præteriuimus, & deinceps septem istis ieiunij Hebdomadis nocte ac die per Euangelicam vos doctrinam sine intermissione obtestati, nihil penitus profecimus: qua vos spe hodierna die alloquemur amplius, aut adhortabimur? O miseri, quot noctibus frustra vigilastis, quot diebus frustra conuenistis, si tamen & frustra. Nam qui in bonarum actionum profectu semel fuerit, deinde ad antiquam viuendi redeat consuetudinem, non solum eorum quos est passus laborum præmium non sumet, sed longè grauioribus dignus est pœnis: quòd cum Dei verbum degustauerit, & mysteriorum notitia dignatus fuerit, breui admodum delinitus voluptate cuncta prodiderit. Nam paruus quidem & infirmus venia dignus est: *potentes verò* (vt dicitur) *potenter examinabuntur ac punientur.* *Sap. 6.* Vesper vnus, impetus inimici vnus, omnem præteritum laborem prodidit atque diruit. Quæ igitur alacritas, quæ industria dicendi reliqua mihi? Itaque scitote me omnino taciturum fuisse, nisi Hieremiæ metuerem exemplum: qui ad populum contumacem atque incredulum loqui minimè volens, illa passus est quæ ipse narrauit. Quomodo videlicet verbum Domini sit illi factum velut ignis in interioribus, qui & vbique illi adfuerit, & quem ferre nequiuerit. Fœminæ lasciuæ, Dei timoris oblitæ, ignis æterni minas nihili pendentes, in die tali, quando eas ob resurrectionis memoriam, domi honestè considere oportebat, ac illius diei recordari, in qua cœli quidem aperientur: apparebit verò nobis iudex è cœlis, & tubæ Dei, & resurrectio mortuorum, & iustum iudicium, & cuiusque retributio pro ijs quæ gessit, pro eo, quod de his rebus cogitarent, corda sua à malis concupiscentijs repurgarent, præterita delicta lachrymis delerent, ad occursum Christi & magnum illum apparitionis ipsius diem sese præpararent, abiecto seruitutis Christi iugo, capita honestis operta velaminibus impudicè retegentes, Deum, & eius Angelos despicientes, ad marium aspectus impudentes diffusæ comas, tunicarum luxum ostentantes: pedibus gestientes, ac oculo petulco, risu lasciuo, ad saltationem insanientes, iuuentutis intemperantiam in se prouocantes: In locis sacris pro mœnibus ciuitatis choros constituentes, ea profanauerunt, ac omnium probrorum officinas reddidere. Aërem insuper meretricijs cantibus, terram vero pedibus lasciuè saltando contaminauere, instar theatri cuiusdam adolescentium cateruas sibi circumsistentes. Denique inuerecundæ omnino ac insanæ mulierculæ nullam insaniam, nullum probrum prætermisere. Hæc itaque quomodo tacebo? quomodo digne conquerar? Vinum profectò harum stragem animarum nobis fecit. Vinum Dei donum ad infirmitatis robur ac sustentationem sapientibus concessum, nunc vero instrumentum incontinentiæ intemperantibus est factum. Ebrietas dæmon est voluntarius, ex voluptate animabus nostris inditus. *Ebrietatis mala.* Ebrietas maliciæ mater est, virtutis inimica, fortem virum reddit ignauum, ex temperato facit lasciuum, iustitiam ignorat, prudentiam extinguit. Sicut enim aqua igni est aduersa, sic vinum immodicum rationem supprimit. Quamobrem vereor contra ipsum aliquid dicere, non vt de paruo quidem aut contemnendo malo, sed quòd nihil sim per meum sermonem profecturus, nec aliquid vtilitatis allaturus. Si enim ebrius insanit ac tenebris obuoluitur, vanus labor fuerit apud non audientem verba facere. Quos igitur alloquemur, si quidem is qui admonitione indiget, minime dictis auscultat? Sobrius vero & qui sapit, omni animi affectu purgatus nullum ex verbis expectat adiumentum? Quid igitur faciam, si & oratio mea sit inutilis futura? silentium vero desperationē resipiens? præteribimusne diligentiam? At negligentia periculosa, quamobrem loquar. Omninò loquar aduersus ebrios, & apud sepultas aures clamabimus. Quanquam vt in pestilentia solet euenire, ij qui corpora curant, sanos quidem & eo morbo liberos adiumentis quibusdam ad sanitatem seruandam facientibus, securos reddunt:

reddunt: Illos vero qui iam affecti sunt, minimè attingunt: Sic sermo noster ex parte tantum aliqua proficere poterit, custodiam & cautionem his qui morbo isto nondum laborant monstrando: hos vero qui iam illo tenentur præterecundo. Qua in re dic homo miser à brutis differs? Nonne rationis munere, quam à Deo omnium conditore accepisti, reliquæ creaturæ omnis factus Dominus & imperator? Hoc igitur te mentis lumine per ebrietatem priuans, inter bestias ratione carentes annumerari poteris, similisque illis videri. Imò & bestijs longè peiores eos existimauerim qui ab ebrietate superantur, quum illæ cœundi statas habeant leges & horas, at ij, quòd plus æquo se vino ingurgitauerint, corpusque superuacuo calore concitauerint, in commiscendo nullius temporis & horæ rationem habentes, nequissimis complexibus & amoribus inter se vtuntur. Nec solùm eo peiores brutis quòd mente insani aut ebrij, sed etiam quod sensibus longè infra illa deficere videantur. Quod, quæso, animal ita visu auditúve atque ebrius homo debilitatur? Nónne familiarissimos interdum ignorant, alienis vero sæpè vt domesticis congrediuntur? An non vmbras sæpenumero, tanquam sulcos aut loca prærupta transiliunt? Aures terrifico sonitu more fluctuantis maris refertas habent. Terra interdum insurgere, ac in arduum ac rectum erigi, montes vero circummoueri videntur. Quandoque abs re & præter modum rident: nunc verò sine consolationis remedio plorant, nunc item audaces & temerarij: mox timidi & ignaui. His etiam somni sunt graues, ægrè respirantes & propè suffocantes, ac reuera morti vicini. Vigiliæ vero somnis stupidiores. Insomnium quoddam est vita ipsorum, qui cum nec vestem habeant, nec quod comedant vsque in crastinum, & regna administrant & exercitibus imperant, in ebrietate, & ciuitates ædificant, & pecuniam distribuunt. Talibus vinum phantasmatis, talique deceptione feruens ipsorum corda possidet. In alijs vero alios sæpeque contrarios exercet actus. Nonnullos videas desperabundos, tristes atque dolentes, semper querulos ac lachrymis refertos. Merum in differentibus corporum habitibus, differentes animæ perturbationes exercet. Eos enim quibus sanguinem ad superficiem vsque suffundit, lætos & hilares animo reddit. In eis vero qui graui habitudine, frigidoque circum præcordia sanguine corripiuntur, contrarios producit effectus. Sed quid opus reliquam perturbationum cateruam numerare, morum peruersitatem, promptitudinem illam ad iracundiam, ad querelas, celerem ac repentinam animi ad omnia mutationem, strepitum multum ac tumultum, facilem ad dolos deductionem, ad omnes iræ motus inconsiderantiam? Voluptatis verò incontinentia omnis, ex vini fonte originem vimque habens, præceps ad omnem impuritatem atque intemperantiam ruit. Animalium omnium libidinum fœditatem superat, quum bruta naturæ leges in hoc genere noscant atque obseruent: ebrij tantum in mare fœminam, in fœmina marem quærunt atque optant. Nec cuncta quæ ex ebrietate mala procedunt, facilè prosequi oratione fuerit. Nam incommoda damnaque & pestilentiæ temporis interuallo hominibus proueniunt, cœli grauitate paulatim hominum corpora inficiente. Quæ verò ex vino sunt, statim irruunt: sic animam perdentes, vt eam squalidam, stigmateque plurimo maculosam relinquant. Sed & ipsum corporis habitum corrumpunt, dum non solùm abundantia voluptatum ad lasciuiam insanientium illos labefactant, & dissolutos reddunt. Sed & corpus tumidum, putidum, muscosum, & vitali vigore priuatum circumferentes. Nam eos videre licet oculis liuentibus, cute suppallida, spiritu graui, lingua balbutiente ac demissa, voce confusa, pedibus puerorum more infirmis ac titubantibus, execrationes frequentes ex inanimatis defluentes. Miseri profectò, ac longè miseriores quàm fluctibus agitati, quos fluctus alijs alij succedentes à tempestate liberari non statim sinunt: Sic horum animæ madentes, vino submersæ sunt. Quamobrem veluti nauigia quando fluctibus procellæ acceptis grauantur, necessariò commeatus vacuatione ac proiectione leuanda sunt: sic ebrijs rerum stomachum grauantium vacuatio necessaria, ex quo & vomitione, & deiectione frequenti vix leuari possunt: tantò naufragis deteriores, quantò illi res causantur externas ventos & mare: hi verò sponte periculum adeunt, & ex ebrietate sibi volentes tempestatem pariunt. Lymphatus & malo dæmone captus, misericordia quidem dignus: ebrius verò eadem ferè & ipse patiens, minimè misericordia dignus, qui spontaneo seruit dæmoni. Quin & tales remedium quærunt ebrietati, nónne aliquid molesti ab illa patiantur curando, sed minimè desistendo, in eaque continuando. Dies enim admodum parua, breuis etiam nox vel hyberna potando videtur. Denique huius mali finis nullus est. Ipsum namque merum inexplebi em continuò sitim addit, nec necessarium quærit vsum, sed ad alium irrefragabiliter potum inuitat, quum ardentes ebrios, ac semper bibendi cupidiores reddit. Fit autem vt dum studio inexplebilem bibendi sitim sibi comparare volunt, contraria his penitus quæ optauerunt, patiantur, ac voluptatem, quam omni studio quærunt, omnino amittant. Luxus enim hujuscemodi assiduitate sensus tabescunt. Nam sicuti visum id quod summè splendet hebetat atque vastat, & magni sonitus ac strepitus ob excessum auditum tollunt: sic & isti ob assiduam atque immodicam voluptatem sese vastant atque corrumpunt, & à delectationis via omninò auertunt. Vinum namque illis insipidum ac dilutum est, etiamsi sit meracius. Tepida verò recentis susceptio, etiamsi sit copiosissima, etiamsi nix ipsa sit, vini tamen flammam intus ardentem ex potus immodicitate extinguere non valet. Cui væ? Cui tumultus? Cui iudicia? Cui tristitia & rixa? Cui contritiones superuacuæ? Cuius oculi liuentes sunt? An non illis qui vino immorantur, & quærunt vbinam bene poti euadant? Væ lamentabilis vox. Lamentatione quidem digni sunt ebrij, quòd ex Apostoli sententia *regnum Dei non consequantur*. Tumultus in eis oritur & turbatio ob vini potentiam, rationi & cogitationibus aduersantem. Præterea tristitiæ ob amaros optandi voluptatis exitus. Horum namque pedes vt vincti debilitantur. Manus ex fluxionibus vini causa eò descendentibus continuo mouentur: quamquam ante omnia mala hæc in ipso potationis tempore similia phreneticorum eis eueniunt. Quum enim cerebrum æstu ex vini vapore redundante vacillat, dolorem intolerabilem capiti parit. Ex quo caput recte supra humeros consistere non valens, huc illuc vertebris dissolutum iactatur. Rixam vero vocat immoderatas in symposijs & contentiosam garrulitatem. Contritiones etiam nominat, corporis ægritudines significans, in quas ebrij quoque ob varios morborum casus incidere solent. Sed quis horum admonebit vino sepultos, qui ex crapula continuo dormitant, capite grauantur, oscitant, caliginem ob oculos habent, ob nauseam fastidiunt? Quamobrem sapientiæ magistros inclamantes minimè audiunt. *Nolite inebriari vino, in quo est luxuria*. Et rursus: *Res est immoderata vinum, & probrosa ebrietas*. Quibus sanè verbis ipsi minimè auscultantes, ebrietatis fructum nimirum referunt. Tumescit enim corpus, oculi humoribus prægrauantur, ora siti ardentia, fauces continuo siccæ. Nam sicuti valles, donec torrentibus inundantur, plenæ esse videntur: vnda vero desinente statim siccæ vacuæque remanent: sic & vinolentorum ora vino ac potatione durantibus exsaturantur ac madescunt: paulo post continua siccitate laborant, ex quo ad frequenter bibendum inuitantur, vnde humor naturalis amittitur. Quæ namque est hominis structura adeo firma, quæ tantis ebrietatis malis resistat? Quis vnquam madidum semper & innatans vino corpus conseruabit, vt non exile, dissolutum, & omnibus obnoxium morbis existat? Hinc tremores, hinc debilitates confracto ac debilitato vitali spiritu, & excidentibus robore membris ac dissolutis excitantur. Valetudo enim omni corporis inflationi tumorique inest. Quis est qui maledictionem Cain in seipsum transfert? An non qui vino tremit & vacillat per omnem vitam? Naturali namque firmitate deficiente, necesse est corpus continuo vacillet atque moueatur. Quousque tandem vinum? quousque ebrietas? Periculum, miser, est, ne pro homine cœnum lutumque fias. Sic penitus vino deditus marcescis, ac quotidianam crapulam meri & hoc tabidi, haud aliter quàm vasa putida redoles. Hos Esaias luget;

Vini effectus.

Galat. 5.

Ebriorum valetudo.

Ephes. 5. Pron. 20.

Gen. 4.

Esaiæ de vinolentia. Esaiæ 5. iuxta LXX.

luget: *Væ surgentibus manè & siceram amantibus, ad vesperam vsque in vino permanentibus.* Vinum enim illos cremabit. Post cytharam & saltationes vinum bibunt. Opera verò Domini non respiciunt, & opera manuum eius non considerant. Sicera omne quod ebrietatem inducit apud Hebræos vocari solet. Quos igitur nunc Propheta deplorat, ij sunt, qui luce incipiente vinum quæritant, œnopolia cauponasque circumagunt, sodales conueniunt, ac inuicem ad potandum inuitant. Omnem denique curam, cætera posthabentes, in hoc collocant: nec temporis partem aliquam in rerum cœlestium atque operum Dei consideratione ponunt. Eorum oculi nunquam suspiciunt, aut ad sydera tolluntur, vt pulchritudinem & omnem in rebus creatis prouidentiam simul & iustitiam meditantes, ad summi ac sapientissimi Dei Creatoris omnium cognitionem perfectam charitatemque perueniant: sed statim prima luce sympolia meditantur & curant, tapetibus varijs & aulæis ornant, famulos ad hoc exercent, in hoc omnem curam & diligentiam ostendunt, vt pocula comparent, vasa refrigeratoria, crateras ac phialas, sicut in pompa quadam & festa die ponentes, vt vasorum varietas pulchritudoque satietatem excludat, admirationique sit, vtque poculorum commoditate ac mutatione diutius potent. Sed & officia his obeundis adhibent: sympotiarchos, archicœnochos, arcitriclinos. Et demum ordo ac dispositio in re inordinata confusaque constituitur: vt quemadmodum principibus mundanis ex satellitibus augetur authoritas: ita illi & ebrietati velut reginæ cuidam ministros disponentes, summam illius turpitudinem, horum studio munerum obtegere contendunt. Insuper coronæ adhibentur & flores, & vnguenta, & odorum mille genera: quæ omnia rebus perituris ac minimè laudandis superuacaneum pariunt negotium. Deinde cum potatione procedente eò veniunt, vt de augenda hac insania certent, & de ebrietate per ambitionem contendant: cuius authorem legis diabolum habent: victoriæ verò præmium, peccatum. Nam qui plus hauserit meri, is præ cæteris laudatur, is victoriam refert. Atque ita gloria in ignominia illorum est. Inter se namque contendunt, & vt in iudicio aliquo defensitant. Quisnam sermo turpitudinem eorum quæ hic fiunt vnquam satis explicare poterit? Omnia sunt confusione inconsiderantiaque referta, vbi & qui vincunt & qui vincuntur pariter sunt temulenti: vbi ministri rident, manus labant, ora madent, venter ciborum grauitate dirumpitur, miserum corpus naturali vigore dissolutum ac defluens vim ponderis immodici ferre non valet. Miserum profectò Christianorum oculis spectaculum. Vir ætate florens, corpore robustus, obeundis in exercitu laboribus aptus, aliorum subsidio domum reportatur, nec erigere seipsum valens, nec proprijs incedere pedibus. Et qui terrori hostibus fuerat, riduculus in foro pueris videtur, occasionemque vt ab omnibus contemnatur præbet, sine ferro vulneratus, sine hostibus enectus. Vir militaris & iuuenis crapulæ mancipium fit, ab inimicis quæcunque iusserint pati paratus. Ebrietas itaque rationis interitus, fortitudinis pernicies, senectus immatura, mors momentanea. Quid quæso sunt ebrij, quàm gentium idola? *Psal.* 133. *Oculos habent, & non vident: aures habent, & non audiunt:* manus paralysi affectas habent, pedes infirmos ac facilè offendentes. Quis hæc machinatur? quis horum causa malorum? quis insaniæ huius pharmacum nobis propinauit? Tu homo prælium committis. In aciem iuuentutem educis, facilè vulneratur, ætatis florem vino absumis, vocas ad cœnam vt amicum, postea eijcis vt cadauer, anima illius extincta. Cum putantur iam esse bene poti, tunc bibere incipiunt, potantque pecudum more, vt ex fonte perenni æquas scaturigines accumbentibus administrante. Procedente autem potatione prodit in medium adolescens nondum ebrius phialam vini refrigerati humeris ferens. Is submoto illorum pincerna in medio astans per obliquas fistulas æquam conuiuis distribuit ebrietatem. Nouum genus hoc mensuræ, vbi nullus est mensuræ modus, vt per poculorum æqualitatem inter eos nulla sit inuidia, nec alius alium bibendo circumueniat aut defraudet. Arripit quisque ante se positum canalem, vt ex quadam cisterna more boum sine respiratione vno haustu tantum bibere

Æquales calices.

A contendat, quantum vas illud per argenteam fistulam suppeditat. Respice parumper ad miserum ventrem vasis magnitudinem, vini mensuram capientem quanta sit considera. Hanc tu nequaquam in vas vinarium reponis, sed in ventrem tuum dudum repletum demittis. Quamobrem iure clamat Propheta: *Væ surgentibus manè, & siceram potantibus, & in vino perdurantibus vsque ad vesperam*, & diem in ebrietate consumentes, ac nullum tempus ad considerandam Dei sapientiam, & opera manuum eius dignoscenda interponentes. Vinum illos comburet. Quod sanè dicit, quoniam vini feruor corpori infusus, incendium fit ignitorum inimici iaculorum. Rationem enim ac mentem vinum deprimit: B voluptates & animi cæteros affectus malos velut apum examen excitat. Quis, dic mihi, currus equorum indomitorum ita præceps fertur, Dominum suum excutiens? Quod nauigium ita gubernatore destitutum, ita fluctibus exagitatum & concussum, si contingat, vt non sit ebrio securius? Ex talibus itaque malis viri ac fœminæ communes constituentes choros maloque dæmoni miseras tradentes animas, sese inuicem libidinum telis confodiunt atque lacerant. Risus inter se histrionicos, cantus probrosos, meretricios gestus ad libidinem inuitantes exercent. Rides, dic mihi, & gaudes inepta stolidaque lætitia: quum lachrymas fundere, ac dolere ob ea quæ admisisti fas erat? Cantus profanos exerces, oblitus Psalmorum & hymnorum quos didicisti: Moues pedes, & insanus saltas, choreas ducis im- C prudens, cum genua ad Dei & Domini nostri Iesu Christi cultum flectere oporteat. Quas ego fleam, puellasne conjugij expertes, an viris coniunctas? Hæ quidem amissa virginitate reuersæ sunt: illæ verò pudicitiam viris minimè seruauerunt. Nam si quæ forsan peccatum corpore vitauere, animo tamen admisere: quæ quidem & viris mihi simul dicta monitaque sint. Vidit ille malè, visa est illa malè. *Qui mulierem ad concupiscendum viderit, iam mœchatus est in corde suo.* Si fortuiti occursus ijs qui obiter mulierculam inspexerunt, tantum pariunt periculi, quantò maius fuerit quum de industria congrediuntur, quum dedita opera mulieres in D ebrietate & conuiuio, omni lasciuo gestu, saltatione, cantu impudico ad libidinem effrenes iuuenes inuitantes spectantur? Quid dicunt aut quid causantur ex his spectaculis, vbi tot mala congregantur? Nónne ob voluptatem se ad excitandam concupiscentiam spectare? Itaque inexcusabilis lasciuiæ pœnas apud iustum Dei iudicium quandoque dabunt. Quomodo vos ô miseri Pentecoste suscipiet, qui ita Pascha contempsistis? Pentecoste sancti Spiritus aduentum efficacem omnibusque notum habet. Tu vero te ipsum iam contrarij spiritus habitaculum reddidisti. Ex quo non templum Dei ob inhabitantem Spiritum sanctum, sed idolorum factus es. Quamobrem veram facis Prophetæ execrationem ex Dei persona dicentis. *Conuertam festa eorum in luctum.* Sed quomodo, dicite mihi, seruis im- E perare potestis, quum & ipsi cupiditatibus vestris tanquam mancipia seruiatis? Quomodo filios monetis vestros, animas proprias incastigatas retinentes, ac procul ab omni disciplina viuentes? Quid igitur? Vos in his relinquam? Sed vereor, ne si remedium his malis præteream, alius peruicacior fiat, alius vero ob tristitiam illatam desperet. Medicina enim, inquit, magna delicta sedabit. Ieiunium ebrietatem curet, Psalmus turpes cantus, lachryma risum. Pro saltatione genu Deo flectatur, pro tripudio pectus pulsetur. Pro vestium sumptu atque ornatu humilitas. In omnibus vero eleemosyna peccata diluat: redemptio animæ viri diuitiæ. In communionem societatemque orandi Dei plures admittite eorum qui tribulati sunt, si quo pacto tibi malitiæ F culpa remittatur. Quando enim *sedit populus manducare & bibere, tunc & surgebat ad ludendum*: lusus vero illorum idololatria erat: tunc Leuitæ contra fratres sese armantes ex eis viginti tria millia ceciderunt: sic enim manus suas, inquit historia, consecrarunt. Et vobis nunc Deum timentibus dico, qui probra hæc sceleraq; minimè probatis. Illud monemus, vt si quos pœnitentes horum quæ admiserunt, videatis, eorum vos miseratio vt propriorum membrorum affectorum capiat. Si vero à vitijs minimè discedentes, & vestra super his monita vestrumque dolorem aspernantes animaduertitis, ex eorum medio discedite ac separemini, & immundum

Esaiæ 5. iuxta LXX.

Populus Christianorum Psalmos & Hymnos edoctus.

Matth. 5.

Amos 8.

Exod. 32.

mundum ne contigeritis, vt hoc pacto illi quidem pudefacti ad propriæ malitiæ agnitionem veniant. Vos verò pro
Num.25. iustitia ac zelo præmium Phinees consequamini apud iustũ iudicem Deum & Patrem Domini nostri Iesu Christi, cui gloria & imperium in æterna sæcula, Amen.

HOMILIA DE FIDE.

DEi quidem continuò reminiscendi, apud pias & ei dicatas animas nulla est satietas. Quæ vero sunt Dei, sermone prosequi ac narrare, audax profectò facinus fuerit, quum infra materiam tam arduam nostra sit longè cogitatio. Rursusque de Deo cogitata seu cognita nec sermo vllus satis apertè explicare possit. Sic igitur mens nostra diuinarum rerum consideratione ac notitia multo reperiatur inferior, & oratio infra mentem ipsam & cognitionem maximè existat: quomodo non erit necessarium silere, ne theologiæ dignitas verborum penuria & tenuitate periclitari videatur? Cunctis enim tam doctis quàm indoctis, natura quidem est insitum hominibus, vt Deum glorificare cupiant: enarrare autem ipsius magnitudinem nullus sanè inuenitur idoneus. In cultu vero ac pietate erga illum, alter ab altero distamus. Nemo enim ita demens, aut tanta mentis cæcitate est, vt ad summam Dei comprensionem sese peruenisse existimet: sed quanto magis ad ipsius notitiam accedere videbitur, tantò maiorem sentiet infirmitatem. Talis erat Abraham, talis Moses. Quando enim Deum
Gen. 18. videre, quantum fas erat homini, potuerunt: tunc maximè vterque se humilem tenuemque putauit: Abraham se terrã
Exod. 4. ac cinerem nominans, Moses vero se lingua balbum, ac sermone tardum appellans. Videbat enim se rerum cognitarum magnitudini nequaquam linguæ debilitate posse respondere. Sed postquam omnium aures ad theologiæ auditionem sunt apertæ: nec vlla satietas, aut vllus finis in ecclesia talium acroamatum, Ecclesiastes sermonẽ verum fa-
Eccles.1. ciunt, dicentis: *Non implebitur auris ab auditione*: necesse item nobis pro facultate aliquid de hac enarrare. Dicemus autem non quantus sit Deus, sed quantum nobis deprendi possit. Nam vt quæ sunt intra cœlum & terram media, licet planè aspicere oculis non valemus: nõ tamen propterea causa nobis fuerit, vt quantum possimus non aspiciamus. Sic & nos paucis nunc verbis pietatis in hac parte officio satisfaciemus. Naturæ verò magnitudini triumphum contra omnẽ sermonis facultatem concedemus. Nam nec Angelorum linguæ, qualescunque aut quantæcunque hæ sunt, neq; item Archangelorum cum omni rationali natura congregatæ, vel minimam illius diuinitatis partem satis congruè prosequi, nedum toti explicandę pares esse valebunt. Tu autem si aliquid de Deo dicere aut audire cupis, mitte corpus vnà cum sensibus corporeis: relinque terram, mare, & aërem sub tuis ponito pedibus. Transi cõtemplatione temporum pulchrè distinctas ordinationes, terræ ornatus. Supra æthera mentis oculos attolle. Siderum cursus mirandamque naturam præteri, ordinem, magnitudinem, quantos omnibus vsus præbeant, splendorem, motum, collocationem, quemadmodum inter se iungantur, ac distent, mirabili quadam ac perpetua ratione, omnia mente sublimior factus despice. Deinde supra cœlum ascende, & animo pulcherrima quæ ibi adsunt contemplator, cœlestes exercitus, Angelorum choros, præsulatus Archangelorum, gloriam dominationum, sedes thronorum, virtutes, principatus, potestates, singula percurrendo creata: mentem amore diuino incensus altius illis attolle, ac omnium conditricem naturam diuinam intuere stabilem, immobilem, nihil in se alienum retinentem, simplicem, impassibilem, indiuisibilem, incompositam, lucem habitantem inaccessam, potentiam ineffabilem, magnitudinem incircumscriptam, gloriam supermicantem, bonitatem desiderabilem, pulchritudinem inerrabilem: quæ anima vehementer consternata contingi quidem, sermone autem nequaquam explicari potest. Ibi namque Pater, Filius, & Spiritus sanctus, increata natura, dominica maiestas, naturalis bonitas. Pater omnium principium, omnium causa existentium, animantium radix: vnde vitæ fons orta est: sapientia, potentia, imago ipsissima inuisibilis Dei, Filius ex patre genitus, verbum viuens, Deus
Pater.

A existens, & ad Deum existens: existens, non factus: ante omnia sæcula, non postea creatus. Filius, non seruus, creator, non creatura. Cuncta existens, quæ est & pater, filius *Filius.*
inquam & pater. Has mihi proprietates probè custodi. Manens igitur in essentia filius, omnia est, quæ pater est. Secundum ipsius Domini vocem, dicentis: *Cuncta quæ* *Ioan.16.*
habet pater mea sunt. Reuera namque imaginis sunt omnia, quæ in prototypo siue exemplari existunt: *Vidimus*, inquit *Ioan.1.*
Euangelium, *gloriam eius, gloriam quasi vnigeniti à patre*. Hoc *Gloriam*
est, non ex munere aut ex gratia, hæc ei miranda data *quasi vni-*
sunt: sed ex naturali communitate patriæ diuinitatis dignitatem obtinente filio. Accipere namque, commune quid- *genti.*
B dam cum creatione est: habere autem ex natura, proprium geniti. Vt ergo filius, naturaliter ea quæ sunt patris possidet: vt autem vnigenitus, omnia in seipso comprendit, nihil cum altero diuidens. Ex ipsa igitur filij appellatione dicimus, quòd naturæ socius est, non nasci iussus, sed ex potestate splendens: sine interuallo, sine tempore, cum patre coniunctus: æqualis in bonitate, æqualis in potentia, eiusdem socius gloriæ. quid enim aliud est, quàm sphragis & imago, totum in se patrem ostendens? Quæcunque autem post hæc tibi de ipso filio corporea dicuntur, vt videlicet ob salutem hominum carnem assumens se nobis manifestauerit, quodque missum se, &
C nihil per se posse, & mandatum à patre accepisse, & his similia dixerit: nullam tibi occasionem præbeant, vt ipsius vnigeniti diuinitatem vlla ex parte minuas. Non enim ea quæ humiliter ac tenuiter de Domino ob tui ingenij debilitatem dicta sunt, causam minuendi, aut aliquid detrahendi diuinæ potẽtiæ dignitati congruam habent. Sed naturam quidem Deo competentẽ intellige, humiliora vero vera dispensatoriè accipe. De quibus si in præsentiarum exactè tractare vellemus, obscuri vehementer essemus, multam infinitamque pænè verborum copiam subiecto adducentes. Sed ad propositum reuertamur. Si mens nostra sese corporeis affectibus purgare atque exuere, & omnem intelligibilem
D creaturam deserere posset, & quemadmodum piscis ex profundo ad summum adnatare, in primam creationis puritatem reducta, ibi Spiritum sanctum videret: vbi Filius, & vbi *Spiritus*
Pater omnia cum ipso coniunctim & secundum naturam, *sanctus.*
bonitatem, rectitudinem, iustitiam, sanctitatem, possident. Dicitur enim: *Spiritus tuus bonus*. Et rursus: *Spiritus rectus*. *Psal 142.*
Item: *Spiritus sanctus*. Et Paulus ait: *Lex Spiritus vitæ*. Horum *Psal 50.*
nihil aliunde illi accessit, nihil postea est factum. Sed quem- *Ibid.*
admodum calefacere minimè ab igne separatur, nec à luce *Rom.8.*
splendere: sic nec à spiritu sanctificare, viuificareque, seu bonitas, seu rectitudo. Ibi igitur spiritus constitit, ibi, inquam, in natura beata: non multitudine connumeratus, sed in Trinitate consideratus. Vnicè enunciatus: non in numero aliquo, aut consortio comprensus: vt enim Pater
E vnus & Filius vnus, sic & Spiritus sanctus vnus est. Ministrantes autem spiritus in singulis ordinibus, multitudinem nobis vix numerabilẽ ostẽdunt. Ne igitur in creatione quod supra creationem est quæras: neve id quod sanctificat coniunge sanctificatis. Is autem spiritus Angelos & Archangelos implet, potestates sanctificat, omnia denique viuificat. Is item in omnem creaturam diuisus cum aliter ab alio capiatur nihil tum minuitur à participantibus. Omnibus quidem gratiam suam largitur, non tamen consumitur, sed participes ipsius implentur, & ipse in nullo deficit. Quemadmodum sol corporibus lucens variè à quolibet sumitur, nec tamen propterea diminuitur, sic & omnibus quidem gratiam præbens, infractus remanet ac indiuisus.
F Omneis quidem ad agnitionem Dei illuminat, Prophetas inspirat, legislatores sapientes reddit, Sacerdotes sacris instituit, regibus fortitudinem addit, perficit iustos, ornat modestos, gratiam sanitatum operatur, mortuos viuificat, soluit compeditos, alienos in filios per regenerationem supernam adoptat. Si telonarium deprendat cre- *Matth.9.*
dentem, euangelistam constituit. Si piscatorem inueniat, *Matth.4.*
theologum reddit. Si persecutorem pœnitentem, gentium Apostolum, præconem fidei, *vas electionis* declarat. *Act.9.*
Per hunc etiam spiritum, debiles redduntur robusti, pauperes in diuitias veniunt. Idiotæ, ingenio & eloquentia cæteris quidem sapientibus sapientiores euadunt. Paulus debilis,

Act. 19. debilis ; sed ob præsentem spiritum eius corporis sudaria sanitatem suscipientibus præbent . Petrus & ipsa humana velatus debilitate, ob eiusdem spiritus gratiam vmbra corporis morbos ægrotantium pellebat . Pauperes Petrus & Act. 3. Ioannes, argentum & aurum non habebant : verum sanitatem diuitijs longè pretiosiorem pauperi claudo apud portam speciosam donauerunt . Qui cum ex multis aurum acciperet, nihilominus rogabat . Ex Petro gratiam cum suscepisset, rogare amplius destitit, veluti ceruus prosiliens , ac Deum collaudans . Ioannes mundi sapientiam nunquam didicit aut nouit : Attamen locutus est potentia spiritus verba, quæ nulla sapientia deprendere valet. Is denique spiritus in cœlo est, & terram impleuit , vbique adest & nusquam circumscribitur, totus in quolibet inhabitat, & totus cum Deo est; non quidem ministri modo dona distribuit, sed dominica ac principali potestate charismata diuidit . Diuidit, inquam, propria cuilibet vt vult. Mittitur dispensatoriè , sed operatur sua authoritate . Quamobrem, fratres amantissimi , hunc animabns nostris adesse omni studio quæramus: nec vllo vnquam tempore nos desinere, in gratia Domini nostri Iesu Christi : Cui gloria & imperium in æterna sæcula, Amen.

Homilia in verba illa,

In principio erat verbum.

OMnis quidem Euangeliorum vox , reliquis omnibus sancti Spiritus præceptis eminentior esse dignoscitur: quòd in alijs per prophetas seruos , in euangelijs autem ipse per se Dominus nos est allocutus . In ipsius autem euangelij laudibus , & sermonis magnitudine , & sententiarum grauitate , Ioannes filius tonitrui primas obtinet . Cuius procœmium iam lectum audiuimus : *In principio erat verbum, & verbum erat apud Deum, & Deus erat verbum.* Hæc ego noui multos etiam extra veritatis rationem, mundana sapientia præditos , iactantes & admirantes , ac suis decretis & scriptis miscere audentes . Fur enim diabolus , & nostra extra nuntiat , ad suos * hypophetas transfert . Si igitur carnis sapientia hanc virtutem verborum tantopere admiratur: quid nos Spiritus sancti discipuli faciemus ? frustráne & sine attentione audiemus , & paruam admodum eis inesse virtutem existimabimus ? Et quis ita sine mente est ac sensu , vt talem sententiarum pulchritudinem , ac descriptorum indeprensibilem veritatem non stupeat & admiretur, ac eius veritatem deprendere cupiat ? Verumtamen admirari quidem pulchra nequaquam difficile est , sed perfectam ac diligentem eorum assequi cognitionem , hoc sanè captu difficile . Nam & solem hunc sensibilem nemo est qui non laudet , & ipsius magnitudinem , simulque pulchritudinem , & radiorum symmetriam , & lucis splendorem admiratus . Si vero in eum diligentius ac pertinacius intuebitur , & in dies eius aspectum considerabit , non solum ea quæ sentit in eo deprendet , sed etiam oculorum acie debilitatus abscedet . Tale quidem mihi videor mente pati , si ardua sublimisque verborum prædictorum vestigatio requiratur . *In principio erat verbum.* Quisnam dignè quæ sunt circa principia cognoscet ? Quænam verborum virtus inueniatur , quæ possit cognitum pro ipsius dignitate ostẽdere ? Ipse Ioãnes de filij Dei theologia tractaturus, nullum aliud exordium orationis aptius quàm principium omnium prætulit . Præuidebat iam tum Spiritus sanctus futuros esse , qui sophismata in audientium euersionem machinarentur . Quoniam si genitus est , non erat : & antequam generaretur non erat . Et, ex his quæ non sunt, hypostasim accepit . Talia enim linguæ loquuntur ad persuadendum aptæ , ac super omnem gladium ancipitem penetrabiles & acutæ . Ne igitur alicui huiuscemodi tendiculas vsurpare liceat , spiritus sanctus occurrit per Euangelium , loquens : *In principio erat verbum.* Si hanc vocem recte tenueris , nihil à viris contentiosis ac captiosis graue patieris . Si enim ille dixerit . Si genitus est , non erat: Tu dic: *In principio erat.* Sed, inquit , prius quàm genitus esset , quomodo erat ? Tune dimittas illud erat , non item relinquas : *In principio* . Principij namque summitas nequaquam deprenditur . Quod autem extra principium sit, non inuenitur . Ne quis te decipiat varia dictionis significatione . Multa enim sunt principia diuersarum rerum in hac vita , verum vnum est principium, quod omnia præcedit . Principium bonæ vitæ, dixit Prouerbium: Sed viæ quidem principium, primus motus , vnde iter incipimus: cui quod est retro , inueniri potest: Et, *Principium sapientiæ timor Domini* . Artium namque comprehensionem elementaria institutio præcedit: primum itaque elementum sapientiæ est timor Domini . Sed hoc principio est aliquod antiquius : videlicet animæ constitutio , nondum factæ sapientis , nec Domini timorem adeptæ . Principia dicuntur ciuiles quoque potentatus dignitate præcellentes . Sed ista principia aliquorum sunt principia , & quodlibet illorum aliquò refertur . Principium enim lineæ punctum. Et principium superficiei linea : & principium corporis, superficies, & orationis principia, elementa. Illud autem de quo dicimus principium , non tale est: nulli alligatur, nulli seruit, cum nullo consideratur : sed liberum est , sine Domino , solutum omni ad alterum coniunctione , cogitatione indeprehensibile , vltra quod aliquid inuenire non est . Si enim phantasia mentis contenderis principium præterire, inueniet ipsum te præteriens, & tuas omnino decipiet cogitationes. Dimitte tiam mentem, quantum ipsa cupit percurrere , & ad superiora conscendere : Deinde ipsam reperies in infinitum errantem, ac per multa vacua spatiantem , rursus vero ad suiipsius vnitatem redeuntem : quoniam antiquius seipsa principium reperire nequeat . Idcireo semper principium omni cognito, exterius, ac superius inuenitur . Igitur *in principio erat verbum* . O rem mirabilem, quomodo cunctæ inter se voces congruè sunt coniunctæ ? Nam *erat*, idem valet ac vox hæc: *In principio.* Vbi blasphemus ? vbi lingua Christo aduersaria, dicens. Erat aliquando , quando non erat? Audi Euangelium : *In principio erat* . Si autem in principio erat, quando non erat ? Impietatem eorumne ploro , an ignorantiam abominor? Sed antequam factum esset , non erat . Nosti quando sit genitus, vt quod prius est tempore possis inferre ? Illud enim antea , temporalis est vox, aliud alij vetustatis gratia præponens . Temporis autem conditorem quomodo congruum est generationis temporalis appellatione esse subiectum ? *In principio* igitur *erat.* Quod si ab hoc verbo , erat, non deficies aut te alienaueris , nullum blasphemiæ dabis aditum . Sicut enim per marè euntes, quando inter duas anchoras fluctuant , tempestatem despiciunt : sic & tu hanc prauam tempestatem, quam spiritus malitiæ in vitam inferunt mortalium multorumque fidem concutiunt, ridebis : si horum verborum securitate animam confirmatam munitamque habueris. Quærit mens nostra, quodnam hoc In principio, verbum sit: humanumne verbum an Angelorum: quoniam innuere nobis Apostolus videtur , Angelos propriam habere linguam , dicens : *Si linguis loquar hominum & Angelorum.* 1. Cor. 13. Sed & verbi duplex est sensus : Vno modo per vocem prolatus, & aërem verberans , statimque periens: Alio modo intra nos positum, & nostris cognitum cordibus . Logos insuper artificiosa est oratio. Vide itaque, ne vocis huius æquiuocatio te fortè decipiat. Quomodo enim erat in principio humanum verbum, cum homo initium generationis postremò acceperit? Nam ante homines , & bestiæ, & volucres, & serpentes, omnia denique terrestria, aquatilia, volatilia, astra, Sol, Luna, herbæ, terra, mare, cœlum. Non igitur in principio humanum erat verbum , sed neque Angelorum esse potest . Omnis namque creatio inferior æuo est, principium à creatore accipiẽs: Verbum autem intrinsecus cordibus nascens , & ipsum est illis quæ intelliguntur posterius . Sed audi verbum hoc, ita vt Deo condignum est . Nam de vnigenito disserens verbum ipsum appellauit. Quemadmodum igitur illũ paulò post & lucem , & vitam , & resurectionem vocat . Cùm verò lucem audis , non hanc sensibilem oculisque visibilem existimabis . Neque cum vitam audiueris , hanc communem putaueris , qua & bruta viuunt . Similiter & verbum

Principium varie accipitur. Prou. 1.

Hypophetæ sunt ij vates, qui abiudè acceptũ oraculum promunt.

verbum audiens, caue mentis imbecillitate ad humiles terrenasque sententias deprimaris, sed verbi potestatem ac sensum diligentius inuestiga. Cur verbum? Vt quod ex mente procedit, ostendatur. Cur, inquam, verbum? Quoniam sine motu genitum est. Cur verbum? Quoniam imago est genitoris, totum in se monstrans genitorem, nullam inde partem diducens, & perfecta in se existens: quemadmodum ferè verbum nostrum quod totius nostræ cogitationis imaginem refert. Quæ enim secundum cor nouimus, hæc verbo proferimus. Et quod loquimur exemplar habet eius quod corde cogitamus. Ex cordis enim abundantia verbum pronuntiatur. Nam cor nostrum veluti fons est quidam, verbū verò emissum veluti riuus ex fonte profluens. Tantum igitur profluens est, quantum id inde profluit: ac quale opertum, tale item apparens extat. Verbum itaque dixit, vt impassibilem patris generationem ostendat, & perfectam filij substantiam theologizet, & coniunctionem sine tempore Filij ad Patrem per hæc ostendat. Nam & verbum nostrum, mētis generatio, sine passione generatur. Neque enim scinditur, neu diuiditur, neque fluit, sed manens tota mens in proprio statu verbum totum & continuum emittit, ac procedens verbum omnem generantis mentis virtutem in seipso complectitur. Tua igitur tantum ex verbi voce vnigeniti theologiam accipe, quantum pietas permittit. Quod quidem obscurum verbum, & inconditum, ac incōcinnum apparens inueneris, hoc vitabis, & omninò præteribis. *In principio erat verbum.* Si dixisset: In principio erat filius, appellatione filij cogitatio de passione generationis subijsset. Quoniam apud nos genita & tempore & passione generantur. Idcirco de industria verbum dixit, vanis hominum suspicionibus occurrens, vt tuam animam incolumem conseruaret. *Et verbum erat apud Deum.* Rursus *erat.* Propter impios qui blasphemant, dicentes: quoniam non erat. Vbi non erat verbum? Non in loco. Non enim in loco quæ sunt incircumscripta continentur. Sed vbi? *Apud Deum.* Neque enim pater in loco, nec filius in circumsepto aliquo aut circumscriptione certa deprenditur. Sed infinitus pater, infinitus filius. Totum quodcunq; noueris, & quocunque spiritu tuo penetraueris, Deo plenum, simul & hypostasim filij coniunctam inuenies. *Et verbum erat apud Deum.* Admirare cuiuslibet vocis virtutem. Non enim in Deo verbum erat, sed apud Deum, vt hypostaseos proprietas consistat. Non dixit in Deo, ne auferendæ hypostaseos occasionem daret. Etenim peruersa est & illorum blasphemia, qui omnia commiscere, & vnum subiectum statuere: patris verò, ac filij, ac Spiritus sancti differentes appellationes vni rei adaptatas esse asserere conantur. Impietas hæc pessima fugiendaque, non minus quàm similem esse secundum substantiam filium Dei à Deo patre blasphemantium. *Et verbum erat apud Deum.* Postquàm verbi voce vsus est ad exprimendam generationis Christi impassibilitatem, id quod in eo verbo nocere nobis poterat, moderatur, & veluti blasphemantium sycophantiæ eripit, qui dicunt: Quid est verbum? dum subiungit, dicens: *Deus erat verbum.* Ne callidè quorumdam verborum differentias mihi afferas. Neúe ex arte astuta tua aliquam doctrinæ spiritus blasphemiam incutias. Habes sententiam. Subditus esto Domino. *Deus erat verbum. Hoc erat in principio apud Deum.* Rursus summans paucis verbis omnem suam de vnigenito theologiam nobis Euangelista tradit: Hoc. Quod hoc verbum? Deus. Postquam enim mentem tuam de illo correxit, & quasi animæ tuæ insculpsit quæ ignorabas, per doctrinam & verbum cordi tuo indidit. Hoc, inquit. Quod hoc? Ne extrà per vocem demonstratiuam respice, ostensumque tibi vestiga, sed in animæ tuæ occulta penetraliaque ingredere, & qualem didiceris Deum vt in principio existentem, vt verbum procedentem, vt apud Deum existentem, hunc Dominum tuum obserua, cole, adora, ac demum per insitam tibi doctrinam intellige: quòd hic *erat in principio*: hoc est, semper apud Deum eius patrem. Has mihi paucas voces seruate, quasi signaculum illas memorijs vestris imprimentes: Ipsæ namque contra insidiantium incursus tanquam firmissimum munimentum erunt. Ipsæ, inquam, propugnaculum & custodia fuerint animarum, salutaris defensio ipsas tuentibus. Si quis autem tibi dixerit: Cum non esset, genitus est. Si enim erat, quomodo genitus est? Hanc vt dæmonum vocem, ac contra vnigeniti gloriam blasphemam repelle. Tu verò insurgens ad euangelij voces accurre: *In principio erat verbum, & verbum erat apud Deum, & Deus erat verbum. Hoc erat in principio apud Deum.* Quartum, dic erat, & blasphemiam illorum confutabis, qui dicunt, non erat. Hæ itaque voces tanquam fidei fundamenta immobiles persistant. Super has & reliqua Deo fauente superædificabimus. Nec enim vos omnia semel docere valemus, ne forte orationis longitudine inutilia vobis quæ studiosè selecta sunt, reddamus. Omnia namque percurrere, mentis debilitati haud aliter fuerit, quàm ventrem ob nimiam saturitatem ea quæ sumpserit ad concoctionem deducere non posse. Opto autem fratres, vt ista vobis & gustu sint dulcia, & digestione & concoctione vtilia. Ego verò me paratum ad reliqua quæ restant vobis enarranda libenter obtulerim. In Christo Iesu Domino nostro: Cui gloria & imperium in æterna secula, Amen.

Filius quare dictus verbū.

Et verbum erat apud Deum, cur non in Deo.

Homilia Basilij *Magni in sanctum* Baptisma.

QVi baptizatur, in sanctam triadem baptizatur, in Patrem, & Filium, ac sanctum Spiritum: non in principatus, non in virtutes, nec in reliquas aliquas creaturas. Sciat ergo manifestè quòd supra creaturas sit Sancta Trinitas, nec quicquam illius creaturis connumerare conetur. Memor sit Domini, qui Spiritum sanctum discipulis suis inspirauit, perque illam inspirationem spiritum esse diuinæ essentiæ, & non creatæ naturæ ostendit. Reputet etiam secum Apostolicam de Trinitate expositionem, in qua videmus vnam esse operationem Patris, & Filij, ac Spiritus sancti, vt neque Filius, neque Spiritus creatus sit, aut factus secundum naturam. Non enim Deus, vt suam operationem absoluat, sua ipsius opus habet creatione. Dicit autem Apostolus: *Diuisiones donorum sunt, & idem spiritus. Et diuisiones sunt ministeriorum, & idem Dominus. Et diuisiones sunt operationum, idem verò Deus, qui operatur omnia in omnibus.* Itaque quæ Deus operatur, eadem operatur & spiritus. *Omnia*, inquit, *operatur vnus ac idem spiritus diuidens vnicuique vt vult.* Non itaque seruituti deputet spiritum, cum audiat illum omnia quæ Dei sunt operari quemadmodum vult. Et iterum dicit: *Dominus autem spiritus est.* Vbi verò Domini spiritus est, ibi & libertas est. Etenim nisi diuinitatem habitare in nobis diceret per spiritum, qui in nobis habitat, dicente Ioanne: *In hoc cognoscimus illum in nobis esse*, ex spiritu videlicet, quem dedit nobis, omnem nobis spem adimeret. Si enim Deus in nobis non est, neque vita, neque vllis bonis sempiternis potiemur. Dicit autem iterum Paulus: *An ignoratis quòd templum Dei estis, & spiritus Dei habitat in vobis?* Rursus: *Corpora vestra templum Spiritus sancti sunt, qui in vobis est, quem habetis à Deo.* Creatura quidem reuelatione opus habet, vt quæ Dei sunt cognoscat. Spiritus verò nobis illa reuelat. *Deus*, inquit, *reuelauit vobis per Spiritum suum.* Et in vobis scrutatur. Nam in ipso scrutationem facimus: *spiritus*, inquit, *scrutatur etiam profunda Dei.* A seipso autem cognoscit, quemadmodum & noster spiritus. *Quis enim hominum*, inquit, *nouit ea quæ sunt hominis, nisi spiritus qui in ipso est? Ita & quæ Dei sunt nemo nouit, nisi spiritus Dei.* Viuificat etiam Deus. Dicit enim Paulus: *Denuntio coram Deo, qui omnia viuificat.* Vitam dat autem & Christus, qui dicit: *Oues meæ vocem meam audiunt, & ego do illis vitam æternam.* Viuificamur verò & per spiritum, teste Paulo, qui dicit: *Is qui Christum excitauit ex mortuis, viuificabit & mortalia vestra corpora per spiritum suum, qui habitat in vobis.* Est itaque viuificatio à Deo per Christum in spiritu. Quapropter & quoniam omnis operatio filij per spiritum manifestatur, † *Dominus nominatur spiritus, nomine Domini, & Christus nomine Christi*, quēadmodum iam diximus. a *Dominus autem spiritus est.* Dictum est autem & hoc: b *Vos non estis in carne, sed in spiritu: siquidem spiritus Dei in vobis est. Si quis autem spiritum Christi non habet, hic non est eius.* Deinde subiungit: *Si verò Christus in vobis est*, pro eo quod consequenter debebat dicere, si vero *spiritus in vobis est.* Non est diuina vox, quę spiritum facturam esse docet. Quod enim alibi dicitur: c *Omnia per ipsum facta sunt*, de multitudine creaturarum dictum est. Spiritus vero in illa non comprehenditur, sed cum diade patris ac filij triadem adimplet, & alienus est à consortio creaturarum, vtpote creaturas sanctificans

1. Cor. 12.
Ibid.
2. Cor. 3.
1. Ioan. 3.
1. Cor. 3.
1. Cor. 6.
1. Cor. 2.
Ibid.
1. Tim. 6.
Ioan. 10.
Rom. 8.
† Κύριος ὀνομάζεται τὸ πνεῦμα ὡς τοῦ κυρίου ὀνόματος καὶ Χριστὸς τῷ τοῦ χριστοῦ.
a 2. Cor. 3.
b Rom. 8.
c Ioan. 1.

ctificans & viuificans, & vnctio in nobis existens, imò & in ipsa Domini carne. Non autem per creaturam Dominus noster Iesus Christus sanctificatur, vt Petrus dicit, *Iesum à Nazareth, quem vnxit Deus Spiritu sancto ac virtute*, nec per creaturam potens est, sed dicit: *In spiritu Dei eijcio dæmonia*, neque per creaturam dicitur. Scriptum est enim: *Ductus est per spiritum in desertum.* De autoritate Dei veteres quidem prophetæ clamarunt. *Hæc dicit Dominus.* Posteriores verò ac noui, *Hæc dicit Spiritus sanctus.* Et Apostoli dixerunt: *Visum est Spiritui sancto & nobis.* Quapropter & Apostolus vt ostendat se diuina verba proloqui, aliquando dicit: *An experimentum quæritis eius, qui loquitur in me Christi?* aliquando: *Puto autem & me spiritum Dei habere.* Est autem & veteris instrumenti scriptura spiritus glorificatione referta: *Verbo Domini*, inquit Psaltes, *cœli firmati sunt, & spiritu oris ipsius omnis virtus eorum.* Et in libro Iob scriptum est: *Spiritus verò diuinus, qui me fecit.* Quemadmodum autem non potest præter filium aliud poni verbum, quo cœli facti sunt (alioqui iam non essent per Dominum Iesum facti, si per aliud verbum facti essent) ita neque alius substituendus est spiritus, qui cum verbo virtutes cœlorum confirmet. Cum verò spiritum oris audimus, non humani quicquam intelligamus, sed quòd diuinæ maiestati conueniat, quemadmodum & in verbo faciendum est. Non enim verbum hoc euanidum aliquod dictum est, sed, vt Psaltes ait, *in sempiternum Domine verbum tuum permanet in cœlo.* Neque spiritus diffusus quidam flatus est, sed constans ac permanens. *Quo enim ibo à spiritu tuo?* inquit Dauid, videlicet existente, & plenitudine sua obtinente omnia, inque diuina maiestate constituto. Quod namque de spiritu dixit, idem & de facie ac dextra Dei dicit, consequenter subiungens: *Et quò à facie tua fugiam? Si ascendero in cælum, tu illic es. Si descendero ad infernum, ades. Si sumpsero alas meas diluculo, & habitauero in extremis maris locis: etenim & illic manus tua deducet me, ac tenebit me dextera tua.* Et vox Dei est, de se ipso pariter & spiritu suo dicentis: *Ego sum in vobis*, inquit Dominus, *& spiritus meus præsto est in medio vestri.* Neque igitur alienus est à gloria Dei spiritus, ex ineffabili ore ineffabiliter prolatus, neque ipse Deus est, sed Dei spiritus, & apud Deum, qui & à Deo mittitur, & per filium nobis suppeditatur. Quemadmodum ex persona patris dicitur: *Spiritus meus qui supra te est.* Dicitur & ab ipso Domino: *Mittam vobis paracletum*, quem vocat etiam *spiritum veritatis.* Vnum itaque patrem, vnum filium, vnum & spiritum secundum diuinã traditionem confiteri oportet, non duos patres, non duos filios. Quandoquidem spiritus non est filius, neque filius nominatur. Non enim à spiritu vel patrem, vel filium accipimus, quemadmodum à filio spiritum, sed ipsum nos accedentem & sanctificantem suscipimus, diuinitatisque cum illo communionem, adoptionis filiorum Dei participationem, sempiternæ hæreditatis arrhabonem, ac futurorum bonorum primitias. Neque igitur quisquam extra sacra hæc nomina curiosè quicquam introducat, neque filij appellationem aut generationem ad spiritum detorqueat, sed in spiritus appellatione & similitudine contentus quiescat.

Act. 10. Matth. 12. Matth. 4. 2. Cor. 13. 1. Cor. 7. Psal. 32. Iob 33. iuxta LXX. Psal. 118. Psal. 138. Ibid. Ioan. 15. οὐ γὰρ παρὰ τῦ πνεύματός τινα λαμβάνομεν.

Basilius Magnus de * *Barlaam Martyre.*

* De Barlaã Martyre vid. Martyrol. Rom. 19. Nouemb. & hic P. Ducæi Notas.

PRimum quidem sanctorum mors planctu ac lacrymis cohonestabatur. Vehementer mortuum Iacob defleuit Ioseph. Et Mosis mortem Iudæi haud parum planxerunt. Samuelem quoque multis lacrymis ornarunt. Nunc vero morientibus sanctis exultamus. Tristium namque post crucem Domini immutata est natura. Iam non amplius sanctorum obitus lamentationibus prosequimur, sed tripudijs diuinis circum ipsorum sepulchra veluti choreas ducimus. Somnus autem iustis est mors. Imò magis migratio ad vitam meliorem. Hinc est quod Martyres exultant dum trucidantur. Nam desiderium felicioris vitæ iugulationis dolorem extinguit & emortuum reddit. Pericula non respicit Martyr, coronas respicit, plagas non horret, sed præmia numerat. Non videt lictores infernè flagellantes, sed angelos supernè lætis omnibus acclamantes imaginatur: non spectat ad temporaria pericula, sed ad præmiorum æternitatem. Splendidum & à nobis iam arrhabonem assequitur, dum diuinis acclamationibus ipsi applauditur ab omnibus, & innumeros vinctos è sepulchris conuertit & attrahit. Hoc ipsum sanè hodie forti ac strenuo Barlaam vsuenit. Insonuit enim bellica martyris tuba, & armatos pietatis milites, vt videtis collegit. Athleta Christo adhærens prædicatus est, & statim excitatum est Ecclesiæ theatrum. Et quemadmodum fidelium Dominus dixit: *Qui credit in me, etiamsi mortuus fuerit, viuet*: mortuus est fortis Barlaam, & conuentus publicos congregat. In sepulchro consumptus est, & ad conuiuium aduocat. Nunc tempus est vt exclametis. *Vbi est sapiens? vbi scriba? vbi disceptator seculi huius?* Agrestis homo insuperabilem nobis hodie pietatis exhibet doctrinam, quem Tyrannus rapuit quidem, veluti facilem prædam ac venationem nactus, post venationem autem insuperabilem militem sensit, quem tanquam insana ac delira loquentem risit, mox vero angelica virtute strenuũ horruit. Mores enim hominis non fuerunt cum organo linguæ barbari, nec ratio cum syllabis claudicare visa est. Sed erat alter Paulus cũ Paulo dicẽs, *etiamsi sermone sum rudis, non tamen scientia.* Torpebant iã flagellando lictores; Martyr vero robustior inueniebatur. Lacerantium manus eneruabãtur, verum mens lacerati haud quaquam flectebatur. Neruorum harmonias iam flagra remiserant, at fidei vigor vehementius stringebatur. Perfossa latera absumebantur, mentis verò philosophia florebat. Maior carnis ipsius portio emortua erat, at ipse martyr quasi nondum inito certamine firmus erat. Nam quando pietatis amor animum hominis præoccupat, quodcunque illi pugnarum genus ridiculum reddit, & quotquot illum adamatæ * rei gratia cædunt, delectant magis quàm verberant. Testis mihi est affectus ille ac desiderium Apostolorum, vnde Iudæorum ipsis aliquando flagella iucunda reddita sunt. *Abibant* enim, inquit, *gaudentes à conspectu concilij, quod digni habiti essent, qui pro nomine Iesu contumeliam paterentur.* Talis & nobis hodie laudatur miles, qui supplicia loco gaudij duxit. Flagellis se tanquam rosis impeti arbitratus, pietatis obfuscationem non secus atque iacula quædam declinauit. Iudiciarium furorẽ quasi quandã fumi offusionem reputauit. Efferas satellitum acies risit, pericula calcauit, quasi super rosis tripudiaret. Plagis affectus lætatus est, ac si honore afficeretur. In supplicijs vehementioribus non secus exultauit, quàm si præclara brauia acciperet. Nudatos gladios despuit, manus lictorum tanquam cera molliores sustinens. Lignum tormento deputatum, veluti salutiferum complexus salutauit. Carceris clausura quasi prato quodam viridi oblectatus est, tormentorum adinuentionibus veluti varijs flosculis iucundatus est. Dexteram habuit igne firmiorem, quod illi postremum ab hostibus machinamentum admotum est. Aræ namque pro more dæmoniaci libaminis, igne impositio, martyrem adductum sistentes, focoque incenso dexteram supinam impendere iubentes, manu quasi æreo altari abutebantur, thure illi ardenti maliciosè imposito. Sperabant enim ignis vi expugnatam manum necessariò ac velociter incensum thus in aram excussuram. Papæ, quàm multijuga sunt impiorum præstigia! Quoniam innumeris vulneribus, inquiunt, contentiosi pugilis mentem non fleximus, vel manum illius flamma incendamus. Quoniam varijs machinis animum illius haudquaquam permouimus, dexteram igni admotam permoueamus. At ne hac quidem spe miseri potiti sunt. Nam flamma manum quidem ambedit, perdurauit vero illa cineris instar flammam ferens. Tergum sæuienti igni non dedit, quemadmodum fugitiui & imbelles solent, sed immota perstitit strenuè contra flammam dimicans, & Propheticas Martyri voces proferendas administrans, vt diceret, *Benedictus Dominus Deus meus, qui docet manus meas ad prælium, & digitos meos ad bellum.* Ignis cum manu confligebat, sed ignis vincebatur. Luctabantur inter se flamma ac dextera martyris, sed dexteræ noua quædam certaminum victoria concedebat, dum flamma quidem per mediam manum exigebatur, ipsa vero manus adhuc ad luctam porrecta erat. O manum igne contentiosiorem!

Ioan. 11. 2. Cor. 11. * τοῦ παθμένου. Act. 5. Psal. 143.

siorem! ô manum ab igne flecti nesciam! Et ô ignem à manu vinci doctum! Ferrum videtur ignis tyrannide emolliri, æs cedit ignis potentiæ. Solet illo lapidum quoque vinci duricies. Nunc vero Martyris dexteram extensam ignis ille comburens non flexit, cuius vigor omnia domat. Merito sanè martyr iste ad Dominum huius gratia clamaret: *Tenuisti manum dexteram meam, & in voluntate tua deduxisti me, & cum gloria suscepisti me.* Quomodo te, ô strenuè Christi miles, appellabo? Statuamne vocabo? Sed multum ita de tua tolerantia detriuero. Nam acceptam statuam ignis emollit, dexteram vero tuam adigere non potuit, vt vel videretur aliquousque moueri. Si ferreum nominauero, & istam *similitudinem fortitudine* tua inferiorem reperio: Nam tu solus flammæ persuasisti, ne manum domaret, tu solus dexteram loco aræ habuisti, tu solus ardenti dextera facies dæmonum percussisti, & tunc quidem flammante manu capita illorum liquefecisti, nunc vero eadem incinerata exercitus illorum pessundans excæcas. Sed quid puerili balbutie victorem extenuo? Quin magnificentioribus laudum ipsius linguis cedamus. Sonantiores doctorum tubas ad illius præconia aduocemus. Exurgite nunc ô præclari athleticorum gestorum pictores. Mutilam ducis imaginem vestro illustrate artificio, & obscurius à me depictum coronatum athletam, vestræ industriæ coloribus conspicuum reddite. *Abeam* certaminum ac victoriarū Martyris à vobis posita imagine victus: gaudebo tali hodie per vestram dexteritatem victoria superatus. Videam manus *huius luctam*: *Item videam alteriorem pugilem per vestram pictum imaginem.* Plorent dæmones & iam Martyris in nobis perculsi victorijs, ardens iterum illis ac victrix manus ostentetur, pingatur in tabula vna & certaminum agonotheta Christus, cui sit gloria in sæculorum sæcula, Amen.

Psal. 72.

* Vide Notas Fr. Ducæi.

In Gordium Martyrem militem Cæsarienſem.

NAturæ lex est apibus innata, fratres dilectissimi, vt nisi rex prius agmen præcedat, ab aluearibus nusquam discedant. Vos autem Dei populum, cum nunc primum ad Martyres tanquam ad flores cœlestes exeuntes, & huc frequentes conuenire viderim, quo id duce feceritis exquiro. Quis ingentem hunc æstum excitauit? Quis hyemalem hanc tristitiam in vernam serenitatem commutauit, vt populus ex ciuitatis ædificijs tanquam ex apum aluearibus hilaris egressus, ad suburbanum decus præclarumque Martyris stadium confluerit? Quoniam igitur & nos, infirmitatis nostræ oblitos celebritas Martyris excitauit, age & ipsi quoque quantum voce contendere licet, veluti bombantes apes vernantibus floribus circumfusæ, præclara ipsius gesta personemus: rem quidem piam agentes, simul & gratam ijs qui adsunt. *Dum laudantur* enim *iusti, populi lætabuntur.* Salomonis lectio nobis nuper recitata, quidnam per latentem huiuscemodi Prouerbij sensum sibi velit, mecum ipse cogitabam: an fortè dicat, quod populus oratione magnifica, ac planè culta Rhetoris cuiusdam potentis quæ auditorum aures demulceat, oblectetur: præterea sermonis ornatum, rerumque inuentionem, ac dispositionem elegantem exoptet. Quod profectò mihi verisimile non videtur, cum ipse nusquam huiuscemodi dicendi genere vsus fuisse inueniatur. Nam & sanctorum memorias, orationis & eloquentiæ fuco prosequi, non fas erat admonere, illi præsertim, cuius scripta sermone simplici, nulloque styli apparatu conspiciuntur. Quis ergo illorum verborum sensus? Is videlicet, quòd populus spirituali lætitia gaudet, si eorum tantum admoneatur quæ iusti patrarunt, atque inde ad æmulationem rectè factorum, ab ijs, quæ audit accenditur. Illorum enim qui in fide claruerunt historia simplex, velut lucem quandam Dei cultoribus ad virtutis iter ostendit. Quamobrem cum in sacris voluminibus Mosis vitam, morumque lenitatem nostræ naturæ magnopere optatam narrante Spiritu sancto audimus, statim æmulamur. Quod si reliquorum factaVirorum eloquentiæ floribus ornantur, sanctis tantum ad ea quæ maxima gessere demonstranda, sat fuerit oratio simplex. Itaque dum vitam eorum qui in pietate conuersati sunt exponimus, Dominum cum primis per seruos suos glorificamus, deinde & iustos ipsos testimonio eorum quæ scimus celebramus, & populum per auditum rectè factorum exhilaramus. Ioseph dum audimus aut legimus vitam, illius assequi castitatem magnopere cupimus. Si vero Samsonis narratur historia, ad illius imitandam fortitudinem accendimur. Sacra igitur schola, præcepta Rhetorum aut instituta non sequitur: nudam rerum expositionem pro encomijs habet, quam & sanctis, ac nobis satis esse existimant. Illis quidem ad virtutis eorum præconium: nobis vero ad imitationis gloriam atque formam. Encomiorum namque lex est patriam perquirere, generis originem ex alto repetere, educationis incunabula diligentius referre. *Nostra vero lex præterita vicinorum mentione, ab ijs quæ propria sunt vnicuique, testimonium accipit.* Quidnam ego sum melior, si mea ciuitas olim magna bella gessit, aut de hostibus triumphauit? Si eadem optimo sit in loco sita, æstate ac hyeme, cœliq; temperie fruatur: Si fertilis est viris gignēdis, si ager pascēdo pecori sufficiat? si meliores nutriat equorū greges quàm vsquā reperiantur? Quid inquam, ista? An ad virtutem commendatiores nos reddere possunt? *An vero si forte de vicini montis culminibus narrauerimus, quo pacto nubes transcendant, & quam longissime in aërem porrigantur, nos ipsos decipiemus, tanquam hominibus per hæc laudem tribuerimus.* Ineptum insuper, si sanctis, qui res orbis vniuersas contempserunt, his esse opus commendationibus putamus. Igitur nostri tantum causa profectus, sat fuerit illorum celebrare memoriam. Non enim nostris indigent laudibus ornari, sed nos ipsorum vitæ historia & commemoratione, imitationis gratia indigemus. Quemadmodum enim ex igne naturaliter emicat splendor, ex vnguento quoque præstanti diffunditur odor: sic è sanctorum commemoratione gestorum, ad omneis prouenit vtilitas. Fuerit haud modici momenti eorum quæ olim gesta sunt veritatem exactè tenere. Nam obscura quædam fama, viri huius præclara facta conseruans, ad nos vsque venit. Quamobrem pictoribus rectè comparabimur. Illi enim cum ex imaginibus imagines depingunt, vti par est, à prima forma plurimum recedunt. Nos item cum rerum gestarum aspectu caruerimus, valde metuendum, ne dicendo rerum veritatem atteramus. Verum quando eius hodie festum celebramus, qui in huiuscemodi die certamen pro Christi nomine subijt, quantum ex eius historiæ notitia deprendere licebit, enarrabimus. Fuit hic martyr beatissimus ciuis noster Cæsarienſis: ex quo non mirum, si nostræ mentis affectus ad eum potissimum dirigitur, quod profectò ad verum ac domesticum nobis facit ornamentum. Nam sicut arbores quæ bona ferunt poma, propriæ bonitatis laudem nutrienti tribuunt humo: sic iste ex nostræ vrbis prodiens vtero, ad summumque gloriæ culmen euectus, patriæ quæ eum produxit atque aluit, *domesticorum pietatis fructuum iucunditatem largitus est. Boni sunt quidem fructus etiam externi, modo sapore delectentur, & nutrire possint: sed longe gratiores sunt externis nostrates, ac vernaculi, qui nobis ob propinquitatem gloriam quandam præter delectationem* conferre videntur. Militiam exercuit, in qua locum admodum insignem tenuit, ita vt centum milites eius imperio parerent: quodque animi virtute & corporis viribus præcelleret, cunctis inter ordines militibus præstantior habebatur. Ea sanè tempestate, cum tyrannus impius, qui tunc imperitabat, in Christianum nomen virus suæ feritatis effunderet, manumque Deo inimicam aduersus ecclesiam exerceret, tota vrbe præconis tuba sonabat, toto foro, & per compita tyrannicum promulgabatur edictum, ne quis Christum adoraret. Qui vero contra iussa faceret, morte plecteretur. Idola proponebantur adoranda omnibus, lapideaque ac lignea hominum simulacra pro vero numine colenda, & si qui recusarent, extrema intentabantur. Confundebatur tota ciuitas, quæ rei nouitate attonita, tota tumultuabatur: Christianorum domus singulæ vastabantur: Innocentium facultates diripiebantur. Fidelium & ingenuorum corpora, carnificum manibus discerpebantur. Matres familias per

Sanctorum memoriam non illorum sed nostri causa celebrandam.

Gordij martyris historiæ initium.

vicos trahebantur. Nulla iuuenum commiseratio, nulla senum reuerentia erat. Insontes noxijs ac maleficis digna patiebantur. Complebantur supra modum carceres, domus insignes & opulentæ vacuabantur. Pleni saltus, plena perfugis loca deserta: ob vnum tantum crimen, quòd Christum colerent. Prodebat patrem filius. Pater filium accusabat. Frater aduersus fratrem insaniebat. Seruus Domino insultabat. Adeò diabolicis artibus hominum animi affecti tenebantur, vt velut in tenebris agentes, sese minimè cognoscerent. Præter hæc autem, domus orationis profanorum manibus vastabantur, aræ sanctissimæ euertebantur, nec erat oblatio vlla, nec thymiama. Diuinæ *rei nullus iam locus erat amplius relictus. Cuncta mœror ingens veluti diffusa caligo occupabat. Sacerdotum collegia fugabantur. Sacer omnis conuentus cladem insolitam expaueſcebat. Dæmones vero tripudiabant, & nidore ac sanguine victimarum infecta cuncta dabant. Hæc igitur exempla crudelia cum Centurio generosus conspiceret, iudiciorum necessitatem anteuertens, abiecto militiæ cingulo, sponte sibi exilium delegit. Itaque relictis honoribus, relictis omnis generis facultatibus, seruis, propinquis, amicis, voluptatibus, & rebus alijs, quas cæteri maximè appetere, ac magno studio parare solent, ad vasta deserta & hominibus inuia loca contendit: *vitam inter feras actam mansuetiorem societate ac conuictu idololatrarum existimans.* Heliæ prophetæ secutus exemplum: qui cum Sidoniæ * conspiceret idololatriam inualescentem, in montis Oreb speluncam secessit, ac sese ab omni humana conuersatione, vt Deum quæreret ac videret, abdicauit. Vidit tandem, quantum fas est homini mortali. Eodem modo noster Gordius spretis omnibus, vrbanos fugiens tumultus, fori clamorem, magistratuum ambitionem, tribunalium fastum, obtrectatores, ementes, vendentes, peierantes, mentientes, mimos, scurras, cæterosque huiuscemodi generis homines, quibus magnæ vrbes refertę sunt, *mentientes, turpiloquiũ, facetias & cetera, quæ velut alligatas puppibus cymbas magnæ naues secum populosas vrbes trahunt.* Insuper visu aduituque, ac animo à vitijs purgato & libero, Deum ipsum contemplando videre meruit: tum magna discere mysteria, quæ non ab hominibus, nec per homines fuit edoctus, sed magno vsus præceptore Spiritu veritatis. Quamobrem secum meditans, quàm sit fallax & inanis vita humana, ac somnij phantasmatis æquiparanda, in supernæ illius vocationis amorem exarsit: ac veluti fortis athleta sese ieiunijs, vigilijs, orationibus, *perpetua & indefinẽti Spiritus sancti oraculorum meditatione probè exercitatum*, & ad certamen instructum animaduertens, hunc maximè diem obseruauit, in quo frequens ciuitas visendo equestri spectaculo erat intenta: quod hoc in loco ea tempestate, in Martis, seu potius furentis bellorum dæmonis, honorem celebrabatur. Populus omnis ex edito spectabant, nec vllus deerat, non Iudæus, non gentilis, non item Christianorum multitudo, quæ negligenter videbat, & cum vanitatis concilio commixta sedebat: non declinans conuentus malignantium, sed & ipsa tum equorum cursum & aurigarum agilitatem spectabat. Serui eo die ab opere liberi. Pueri è scholis spectatum currebant. Fœminæ prostitutæ ac ignobiles aderant. Plenum erat stadium, & omnis iam turba confederat, equestre certamen videre intenta. Tunc magnanimus ac fortis heros per montis cliuum in theatrum properans, non populum horruit, non quàm hostibus se manibus traderet pensitauit, sed corde intrepido & animo excelso quasi quædam continua saxa, aut arbores multas, eos qui circa stadium sedebant prætercurrens, in medio constitit stadio, complens dictum illud Prouerbiorum auctoris: *Iustus vt leo confidit.* Quid plura? adeo intrepido excelsoque animo fuit, vt cum in eminentiore theatri parte staret, ingenti voce, quam qui audierunt extant adhuc aliqui, exclamauerit, & dixerit: *Inuentus sum ab ijs qui me non quærebant, his qui me non interrogabant palàm apparui.* Quibus sanè verbis se in eum venisse locum significauit minimè coactum, sed vltrò se ad certamen exhibuisse Seruatoris exemplum secutum, qui cum per aetram noctem minimè videretur, se Iudæis manifestauit. Omnium igitur oculos statim in se conuertit. Erat enim aspectu horridus, & quòd montana diu incoluerat squalenti capillo, barba promissa, veste obsita, corpore toto aridus, pera præcinctus, baculo innixus. Quæ sanè omnia horrorem quendam vulgo aspicienti incutiebant, simul & eum illustrem magnopere reddebant. Vbi autem quis esset, cognitus fuit, gentilium simul & Christianorum clamor est ortus: his quidem ob gaudium sui commilitonis exultantibus, illis verò qui veritati repugnant iudicis animum ad eius cædem accendentibus & iam ad mortem condemnantibus. Igitur clamor atque tumultus omnia complebat. Equos, currus, aurigas, iam despiciebant. Frustra rotarum stridor aërem verberabat, nullus aliud quàm Gordium videre malebat, nullus quàm Gordium verba sonantem audire studebat. Totum denique theatrum murmure more venti per aëra sonãtis perstrepebat & equorum cursum superabat. Vbi vero per præconem silentium imperatum, conticuere buccinæ, sopitæ fistulæ, varia musicorum instrumenta siluerunt: Solus aspiciebatur Gordius: solus audiebatur. Hinc ad Præsidis tribunal, qui tum in eodem loco sedebat, certamenque instituebat, confestim adductus, & ab eo quisnam aut cuias esset miti suauique voce patriam & generis & dignitatis locum, quem tenuerat, interrogatus: præterea fugæ causam ac reditus pariter enarrauit. Reuersus sum, inquit, palàm ostendens, quòd tua Edicta nihil omnino curo, sed *Iesum Christum* spem meam, meumque præsidium profiteor: cumque acceperim te reliquos homines crudelitate superare, hoc sanè tempus explendo meo voto maximè idoneum sumpsi. His sanè verbis *ira Principis animam velut rogum incendit &* quicquid in eo furoris erat in seipsum conuertit. Præsto sint, inquit, lictores, flagella, plumbatæ, corpus in rota † extendatur, in equuleo torqueatur: *Afferantur suppliciorum genera & instrumenta: bestiæ, ignis, gladius, crux, barathrum paretur. At enim quantum lucri facit vir execrandus; cum semel tantum moriatur.* Quin, inquit Gordius, damnum profectò me facere videor, si sæpe varijsque modis extingui, variaque pro Christo pati supplicia nequeo. At ille his magis irritatur verbis, magisque se lædi ac sperni ob talem loquendi licentiam existimans, naturali eius feritati vehementior accessit impetus: ac eo truculentior fiebat, quo ille constantior in contemnenda pœna videbatur. Cum nulla tormentorum ratione, nullis armis à cœpto proposito auerti posset, quin in cœlum oculos attollens, sacra psalmorum carmina decantabat: *Dominus mihi adiutor, non timebo quid faciat mihi homo.* Et rursus: *Non timebo mala, quoniam tu mecum es.* Et alia istis germana, quæ de sacris promebat voluminibus, ad animum confirmandum, & in proposito perseuerandum maximè facientia. Tantumque abfuit, vt intentatas horreret pœnas, vt eas vltrò in se prouocaret, supplicijque moras vehementer increparet. Quid, inquit, tardatis? Quid statis? Corripite corpus, membra frustatim cædantur: Denique quodcunque de me supplicium volueritis, sumite. Nolite mihi beatam spem inuidere. Quanto enim *magis augebitis tormenta, tanto maius mihi præmium comparabitis. Commercia sunt hæc nobis cum Domino, & contractus; pro vibicibus in corpore eminentibus*, in resurrectione splendido induemur amictu. Pro contumelia atque ignominia, palmas coronasque assequemur. Pro vinculis & carcere per ampla paradisi spatia læti vagabimur. Pro accusatione demum atque iniqua condemnatione, gloriam ex Deo & angelis referemus. Minæ vestræ semina mihi sunt diuina, vnde immortalitatem perpetuaque gaudia metam. Cum tandem vir beatus hac seueritate à fide obstinata auerti non posset, alia tunc via Præses est aggressus. Illecebris & omni lenitate contaminare conatus est, cum præsertim diabolus hac vti soleat arte, vt timidos metu perterreat, fortes leniat atque palpet. Quod imitatus præses, vbi illum rebus terribilibus non flexit, dolis ac placabilitate circumuenire quærebat Quamobrem magna se daturum spondebat, quorum alia tunc haberet, alia Imperatorem daturum ei affirmabat, locum inter milites illustrem, facultates, opes, quicquid denique animus cuperet. At ille nec sic quidem victus, præsidis insaniam ridebat, qui compensare dignum aliquid supernis sedibus existimaret. Impius ille tunc laxatis iræ ha-

* *Daniel.* 3. 38.

* 3. Reg. 16. 31.

Vide Notas Front. Ducæi.

Vrbium magnarum vitia.

† *Adi Frontonis hic Notas. De rota, supplicio Had. Iunius in Animaduersis: de equuleo Hieron. Magius.*

Psal. 117.

Psal. 22.

Prou. 28. 1.

Isai. 65. 1.

Rom. 10. 20.

Ioan. 18.

irę habenis, furore percitus, ensem vagina diripit, lictorem coram astare iussit, & manu & lingua nefanda ad viri damnationem se accinxit. Ad tribunal omnis theatri multitudo conuenit: reliquus verò populus, qui adhuc in vrbe fuerat, prorumpens, ad hoc nouum properauit *spectaculum, quod & angelis & vniuersæ creaturæ fuit admirabile, luctuosum diabolo, ac dæmonibus tremendum. Quid plura? Concurrentibus eò cunctis, vrbs penè vacua facta est, fluminis instar tota incolarum multitudine extra vrbem ad locum martyrij confluente. Matres familias nobiles, ignobiles properabant, domus sine custodibus relictæ, tabernæ negotiatorum desertæ, in foro venalia disiecta iacebant: Ex hoc tantum vrbs tuta, quòd omnibus extra mœnia egressis, nemo intus remanserat, qui nefas aliquid perpetrare posset. Serui ministerio neglecto, auidi spectandi erant. *Et quantum externi ac vernaculi populi erat, hoc loco apud virum illum aderat. Tunc etiam Virgines marium sese oculis obijcere sunt ausæ.* Valetudinarij ac senes ipsi quoque extra muros contendebant. In tanto itaque ciuitatis concursu, beatum Gordium alteram vitam iamiam per mortem corporis spectantem atque tenentem, necessariorum amicorumque turba circumsistebat, amplectebantur, oscula dabant, demum flentes adhortabantur, ne sese in ardentes flammas conijceret, ne florem proderet iuuentutis, aut æthereas auras, solisque dulce iubar relinqueret. Nonnulli quando à fide omnino auertere non poterant, aut fas putarent, quibusdam eum verisimilibus aggrediebantur rationibus, & Christum tantum corde si cuperet retinere, ore autem negare suadebant. Non enim Deum verba, sed loquentis animum inspicere: Hoc ferme modo exasperatum iudicis animum demulceri, & Deum nihilominus propitium posse reddi asseuerabant. At ille tanquam cautes immota maris exagitantibus fluctibus, nulla vi, nulloque verborum impulsu quassatus, in obstinato cœptoque proposito inexorabilis permansit. Vt enim sapientis domum supra petram ædificatam, vis nulla ventorum aut imber è cœlo vehemens, nec torrentis impetus quassare potest: ita demum nec preces vllæ, aut minę constantiam eius in fidem Christi euertere potuerunt. Cumque mentis acies huc illuc circumcursantem diabolum, & eius impulsu ac arte hinc lacrymas oriri, inde vim eloquentiæ suadendique copiam subministrari animaduerteret, illud Domini verbum flentibus ait: *Nolite flere super me, sed flete super Dei inimicos*, qui in Christianos continuò grassantur. Ipsos, inquam, flete, qui ignem nobis parant, sibimet gehennæ incendia, iramque in die iræ thesaurizantes. Meum cor flere atque affligere desinite. Ego enim pro nomine Domini Iesu Christi non semel tantum mori paratus sum, sed etiam mille mortes, si opus foret, adire sum paratus. Alijs vero qui Christum ore negare adhortabatur respondit: Lingua quidem, quam Christi beneficio retineo, adduci non possum, vt suum neget autorem. *Corde namque credimus ad iustitiam, ore vero confitemur ad salutem.* Num militaris ordo, desperatam habet salutem? Nullusne Centurio pius? Primi Centurionis recordor, qui cruci seruatoris assistens, eius diuinitatem per prodigia facta cognoscens, non est veritus adhuc Iudæis furentibus in cæde nomen eius palàm fateri. Quod enim animo sensit, id ore subito manifestauit: *Vere Dei filius erat iste.* Alius item Centurio, Christum adhuc in carne existentem Deum & regem virtutum esse nouit, qui posset solo verbo opem suam per ministros spiritus egentibus adferre, cuius & fidem Dominus vniuerso Israëli prætulit. Cornelius item Centurio angelum Domini videre, & per Petrum saluus fieri meruit, cuius Dominus preces simul & eleemosynas respexit. Horum igitur Centurionum libenter discipulus & imitator esse cupio. Negem ego Deum meum, in cuius cultu sum educatus? Nonne cœlum *horresceret supernè, nonne obtenebrescerent propter me sidera. An vero me tellus vllatenus sustineret?* Nolite errare. *Deus nequaquam irrideri potest*, ex ore nostro nos iudicat, ex nostris, inquam, verbis nos seruat & damnat. Nonne tremendam Domini sententiam audiuistis: *Qui me negabit coram hominibus, negabo & ego eum coram patre meo qui in cœlis est?* Mihi consulitis vt Deum nosse dissimulem? Quamobrem vt vitam prorogem? mortem differam? dies adijciam? At supernæ vitæ longæuos perdam annos. An vt corporis cruciatus effugiam? At sic non videbo bona iustorum. Nam iri perditum dedita opera & fraude ac dolo, sæuas tartari pœnas mercari, manifesta insania est. Vobis igitur consulo, si malè sapitis, sapientiam ac veritatem discite. Si verò dissimulatis, temporique obsequimini, vos hortor rogoque relicto mendacio vera loquamini. Dicite quoniam Dominus noster Iesus Christus est in gloria Dei patris. Nam hanc vocem emittet omnis lingua, quando *in nomine Iesu omne genu flectitur, cœlestium, terrestrium, & infernorum.* Omnes profectò homines, mortales sunt: Martyres vero pauci. Ne exspectemus vt mortui fiamus, sed à morte ad vitam transeamus. Quid naturalem mortem præstolamini? mundana funera, supremas nostrorum lachrymas despiciamus, cœlestem gloriam violenta immaturaque morte præueniamus. Velociter ex hac vita, quæ potius est, interitus longus dicenda, breui quidem labore ad veram vitam cõmigremus: Quid miseri supremum ætatis finem inutilem, sterilem, infructuosum, stultum, vanum, hominibus pariter & brutis communem expectatis? Quicumque enim nati sunt, aut senio tabescunt, aut ægritudine corporis resoluuntur, aut violento improuisoque casu aliquo concidunt. Quando igitur omninò semel è vita migrandum est, martyrium pro Christi nomine, vt semper viuatis, alacriter assumite: ac vitæ, quam omninò relinquere oportet, ne parcite: sit pro necessitate voluntas. Quanquam etiamsi sempiterna essent terrena ista, nihilominus sic quoque pro cœlestibus commutanda essent. Verum quoniam fluxæ fragilesque sunt & illorum comparatione magnoperè indignæ; quis furor in his inuigilare, & illorum studio spem illam beatam credentibus repositam negligere? Hæc vbi dixit Christi miles, crucis se signo communit, & animi magna constantia, vultu intrepido, colore nusquam mutato, ad supplicium hilaris contendit: vbi tantam cordis præ se ferebat alacritatem, vt non lictorum, sed angelorum manibus se committere videretur, qui subitò post interitum velut Lazarum sublimem eum in cœlum deferrent. Ad hæc tantus illius populi clamor ac tumultus est factus, vt vel tonante cœlo numquam similis sit auditus. Hoc igitur huius præclari martyrij certamen fuit. Hoc hodierna dies spectaculum vidit, quod proculdubio tale est, vt nec temporis diuturnitas vnquam abolere, nec longæ consuetudinis fastidium tollere, nec aliud quidpiam quamuis magnum exuperare valeat. Nam quemadmodum solem quantò magis aspicimus, tantò magis eum admiramur, nec vllo modo assiduitate vilescit: sic & huius viri sanctissimi memoria, quo maiori eam temporis spatio retinemus, eo recentior in nostris animis floret. *In memoria enim æterna erit iustus.* In terris quidem, dum terra durabit: In cœlis verò apud æquum & altissimum iudicem Dominum nostrum Iesum Christum: Cui honor & imperium in æterna sæcula, Amen.

Citatur hic locus à Ioan. Damasceno, Orat. 1. de Imaginibus.

Matt. 7.

Luc. 23.

Rom. 10.

Matt. 28. Matth. 8.

Act. 10.

Hierem. 2. 12. Mich. cap. 5. 6.

Matth. 10.

Philip. 2.

Pulchra exhortatio ad martyrium.

Luc. 16. 22.

Psal. 111.

BASILII MAGNI,

In quadraginta * *Martyres,*

HOMILIA.

Passos apud Sebastenen Armeniæ Constantini Magni anno XI. imperij, & Licinij; Præside Agricolao. Lege Martyrolog. Romanum 9. Mart. & ibi Baronium & Tomo III. Annal. Eccl.

QVIS modus, aut quæ satietas Martyrum memoriam prosequendi erit, illi præsertim, qui eorum amore ac charitate magnopere tenetur? Nam honor * in bonos conseruos collatus, beneuolentiæ significationem apud communem Dominum habet. Palàm est enim, quemadmodum is qui generosos homines ac fortes cum honore exceperit, in simili si forte contingat occasione, imitari non dedignabitur. Venerare igitur *ingenuè eum qui Martyrium passus est, vt fias Martyr * voluntate*, ac demum sine persequutione, sine igne, sine verberibus ac plagis, eodem cum illis præmio dignus habearis. Nobis hodierna die non vnum propositum est celebrare, neque duos, neque decem, sed viros quadraginta: qui vnam in diuersis corporibus animam retinentes, in vna conspiratione & concordia fidei, eandem erga res arduas constantiam, & pro veritate stabile propositum ostenderunt. Omnes inter se similes, pares sententia,

* *Citat hæc Anastasius in Syndo II. Nicæna act. 4.*

* *Sic Chrysost. de S. Luciano*: Qui Marty-

rem in nomine Martyris recipit, Martyris mercedem accipiet.

pares certamine. Quamobrem & parem coronæ gloriam sunt promeriti. Quæ digna laus, quæ sermonis copia his poterit adhiberi? Non enim linguæ quadraginta ad prosequendam talium virorum virtutem sat fuerint. Nec solum multitudo tanta, phalanx militaris, cuneus insuperabilis, æquè & in bellis inexpugnabilis, ac in laudibus inenarrabilis. Sed horum vnus tantum, si legitimè fuerit oratione commendandus, nostram facilè vim ingenij sermonisque facundiam superabit. Igitur in medium eos per commemorationem adducentes, ad communem omnium hic astantium vtilitatem constituere, palamque omnibus, quemadmodum in pictura, fortia illorum facta reddere conabimur. Nam magnifica in bellis gesta, & oratores sæpenumero, & pictores pulcherrimè demonstrant. Hi oratione, illi tabulis describentes atque ornantes, amboque plures ad fortitudinem imitandam inducentes. Quæ enim hi-

* *Citat eadem illa Synodus* I I. *Nicæna Act. 4. contra Iconomachos.*

storia oratione exprimit, hæc & pictura * tacens per imitationem ostendit. Sic & nos martyrum virtutem commemorantes, vos astantes excitabimus, ac vobis sub aspectum ipsorum facta reducentes, eos qui sunt animo aliquantulum generoso, ac ipsis voluntate propinquiores, facilè ad imitandum accendemus. Hæc est enim martyrum vera laus, alios ad eorum virtutem æmulandam inuitare. Non enim encomiorum legibus, aut eorum quæ in genere Demonstratiuo reperiuntur, sermones de sanctis vllo modo seruiunt: Quoniam qui laudant cæteros, ex mundi huius rebus materiam vsurpare solent: quibus autem *mundus crucifixus est*, quomodo ex eo quicquam quod ad laudem faciat, mutuari poterit? non erat his sanctis vna patria, alius aliunde venerat. Quid igitur sine patria dicemus eos? aut orbis ciues? Sicut enim in symbolorũ collationibus, quæ oblata sunt cõmunia existũt omniũ cõferentiũ: sic & in his beatis cuiuslibet patria cõmunis omniũ erat: & omnes è diuersis terrarũ locis tanquã ex vno duxerant omnia cõmunia. Sed quid opꝰ terrestres memorare patrias, cũ liceat quę iã illis vera patria sit, nosse? Patria igitur horum martyrum, Dei ciuitas est, cuius autor atque conditor ipse Deus. Hæc est superna Hierusalem, quæ libera est, quæ est mater Pauli & omnium ei similium. Genus autem humanum aliud alij. Genus vero spirituale vnum omnibus omnino. Communis namque eis pater Deus, & fratres omnes non ab vno & vna descendentes, sed ex adoptione spiritus in vnam concordiam inter se per charitatem conuenientes. Chorus paratus, *accessio magna eorum qui à seculo Deum glorificant*, non sigillatim congregati, sed aceruatim translati. Quis autem * translationis fuit modus? Hi magnitudine corporis, & ætatis flore, ac virtute, cæteris omnibus præcellentes, ad militares ordines regendos promoti sunt. Primos honores apud Imperatores obtinebant, ob rei militaris peritiam & animi fortitudinem. Vbi vero iniquum præconium, edictumque omnibus denuntiauit, ne quis Christum profiteretur, propositaque omnia pœnarum genera confitentibus: multa quoque à iudicibus iniustis ira & feritas prodit: multæ tendebantur vbique insidiæ, doli, delationes: ignis insuper paratus, ensis in promptu, crux affixa,

* *Innuit, opinor, eos simul in stagno frigore necatos fuisse.*

* *Fossa, rota, Barathrum vocat sup. in Gordium orat. & in S. Lucianum Chrysost.*

* bothrus, rota, flagella. In tanta igitur fidelium turbatione, nonnulli fugiebant, aliqui succumbebant, alij fluctuabant, quidam ante certamen solis minis abstterrebantur: alij vbi coram videbant intentatos cruciatus, consternabantur: alij certamen ineuntes, deinde vsque ad finem laborum durare nequeuntes, pugnam ac periculum detrectabant, & velut in pelago naufragantes, quæ virtute patientiæ parta multorum annorum secum in naui vehebant, per impatientiam amiserunt. Tunc igitur hi quadraginta inuicti & generosi Christi milites cum præfectus imperatoris literas ostendisset, & obedientiam requireret, libera voce, audacter ac fortiter, nihil ex ijs quæ viderant exemplis expauescendo, sed minas omnes contemnendo, in medium procedentes, sese Christianos esse fassi sunt. O beatas linguas, quæ sacram illam vocem emiserunt, quam aër quidem excipiens sacer est factus, angeli audientes plauserunt, diabolus vero cum dæmonibus magnam accepit plagam, Dominus postremo in cœlo descripsit. Igitur horum quilibet in medium procedens: En ait, Christianus sum. Et velut in stadijs qui ad certamen prodeunt, dicunt sua nomina, & in locũ pugnæ descri-

A bũtur: sic & hi *abiectis nominibus quæ à * natiuitate ipsis indita erant,* tantum seruatoris sui professi sunt nomen, quod omnes ordine fecerunt. Ex quo facta est omnium vna appellatio. Non enim talem ac talem, sed Christianos omneis se clamantes. Hoc itaque cernens præfectus, anxius ac dubius erat, an blandis verbis vel potius minis eos ad obtemperandum deduceret. Primum quidem ipsos si quo modo à pietate obstinata posset auertere dulci aggreditur sermone: Nolite, inquit, iuuenes ætatem perdere vestram, neque intempestiuam mortem cum dulci hac & amœna vita commutare. Absurdum namque eos, qui in bellis sunt assueti fortia gerere facta, morte prauorum hominum perire. Post hæc pecuniam pollicebatur, *partim dabat, honores item ab imperatore,* B *& dignitatum distributiones, & sexcentis eos versutijs debellare conabatur.* Cùm his rebus nihil mouerentur, aliud genus aliumque modum tentauit: plagas, mortes, pœnas intolerabiles ostẽdit. Et hic quidem talia. Martyres vero qualia? Quid, inquiunt, muneribus tuis nos demulcere studes, Dei hostis, vt discedamus à Deo viuente ac dæmonibus pernicioſis seruiamus? Putásne tantum te daturum, quantum eripere contendis? Tua respuo dona, quæ nocumentum mihi conciliant, non accipio honorem vnde mihi nascetur ignominia. Pecunias das quæ permanent ac continuò durent; gloriam defloreſcentem. Me Imperatori facis notum, sed me à vero Rege alienas. Quid enim hæc minima, quæ tu C vocas magna, ex mundo polliceris: cum mundus vniuersus à nobis despiciatur? Non sunt omnia quæ videri possunt spei paria, quam continuò retinemus. Vides hoc cœlum, vt aspectu pulchrum, vt magnum: & terram quanta est, quotúe in ipsa mirabilia? Nihil horum iustorum fœlicitati ac beatitudini æquiparari poterit. Illa namque velociter transeunt, hæc continuò durant. Vnam tantum iustitiæ palmam expecto, circa vnam gloriam quæ in regno est cœlorum, solicitor. Honoris superni cupidus sum, pœnas gehennæ metuo. Illius ignis mihi formidolosus. Nam ignem eum quem vos nobis intentatis, conseruus est. Nouit & ipse vereri eos qui idola contemnunt. Sagittas infantium vestras plagas existimamus. Corpus enim cædis, quod eò clario- D rem assequetur coronam, quo magis tibi resistet. Si verò defecerit, eò citius à iudicibus violentis solutum abscedet, qui cum corporis † ministerium accipiatis, etiam animabus dominari contenditis: & nisi Deo nostro præferamini, non secus indignamini, quàm si ad extremum vsque à nobis vituperemini, & hac ratione horrenda hæc supplicia intentatis, vt pietatem nostram culpabilem reddatis. At nacti estis non meticulosos, neque huius vitæ cupidos, nec qui facilè consternantur. Pro charitate proque fide in Deum & in rota poni, & cruci affigi, & flammis vri, ac omnibus demum modis torqueri parati sumus. Vbi vero hæc audijt Barbarus ille ac superbia tumidus, audaciam ac loquendi libertatem minimè ferens furore percitus, modum considerare cœpit, E quo mortem eis acerbissimam prolixamque pararet: inuenit tandem. Audite itaque rem quàm duram sit commentus. Animaduerso ille regionis naturam *frigidam, ac brumæ esse tempus: obseruata nocte in qua maximè malum augeretur, præcipue cum Boreas in ipsa tunc spiraret,* iussit omneis nudos sub dio in media ciuitate congelando mori. Nostis autem, fratres dilectissimi, omneis, qui hyemis horrores estis experti, quod sit genus hoc pœnæ. Non enim nosse licet, nisi ijs qui exẽplis similibus periculum fecerunt. Corpus in primis frigore prostratum, primum in pallorem concreto sanguine vertitur: deinde turbatur & fremit, dentes frendunt, venæ contrahuntur, adeoque & totum corpus constringitur. Dolor insuper quidam acutus, & labor inenarrabilis per medullas penetrans, intolerabilem facit sic frigore concretis dolorem. Deinde *extremitates ipsius mutilantur, perinde ac si crematæ ab igne essent extremæ partes. Calor enim ab extremis corporis partibus pulsus, & ad interiores confugiens,* quædam vnde abſistit mortua relinquit: nonnulla vero ad quæ tendit doloribus afficit morte paulatim procedente. Igitur sancti Dei sub dio pernoctare in stagno quodam iussi sunt, quod pro mœnibus ciuitatis erat: ac per brumam ita glacie concretum apparebat, vt equis peruium & accolarum pedibus tritum esset. *Fluuij vero perpetuo fluentes glacie concreti à fluxu cessarunt, & aquarũ natura mollior in duritiam lapidis mutata erat.*

* *Vt apud Simonem Metaphr. in his* XL. *Martyril. Dominianus.*

† *Ὑπηρεσίαν, antea erat,* Dominium.

Frigore enecti.

Boreæ

Boreæ namque mordentis spiritus animantia omnia iuxta versantia interimebat. Hic itaque audito damnationis iussu, martyres considerate quanta fuere constantia: qui loco cum summa lætitia conspecto, vltimum nuditatis amictum alacriter reijcientes, per frigus ad mortem properarunt: non tanquam ad supplicium, sed ad glorioſissima spolia rapienda, se inuicem hortando descendentes. Non enim inquiunt, *Ephes. 4. 22. amictum exuimus, sed veterem hominem, qui per * fraudis concupiscentias corrumpitur, deponimus. Gratias agimus tibi Domine, quod cum isto amictu simul & peccatum exuerelicet: quoniam ob serpentem eum induimus, ob Christum verò exuimus. Relinquamus hunc amictum propter paradisum quem perdideramus. Quid Domino retribuemus? *Exutus est etiam Dominus noster; quid magnum seruo, si ea quæ passus est Dominus, subeat? Imo vero nos sumus, qui Dominum ipsum exuimus. Militum enim illud facinus fuit: illi exuerunt ac vestes diuiserunt. Accusationem igitur nostram in acta relatam per nos ipsos deleamus. Acris est hiems, sed dulcis paradisus.* Affligens glacies, sed delectabilis requies. Breui tempore durantes, sinus Abraham nos perpetuò fouebit. Vnam noctem cum æuo sempiterno computabimus. Incendatur frigore pes, vt cum angelis continuò saltet. Torpescat frigore manus, vt facultatem habeat in Deum attollendi. Quot enim nostri commilitones in acie ceciderunt, fidem mortali regi seruantes? Nos pro fide in verum Deum seruanda hanc vitā non proijciemus? Quot item malefici homines mortem tulerunt in scelere deprensi? Nos vero pro iustitia mortem non subea- *Ephes. 4. 27 mus? Ne obsecro commilitones emolliamur, * ne locum diabolo demus. *Carnes sunt, ne parcamus:* Quando semel mori Dan. 3. oportet, moriamur vt viuamus. *Fiat sacrificium nostrum coram te Domine:* & velut hostiæ viuentes tibi placentes, nosmet hoc sæuo gelu immolantes abs te recipiamur. Pulchrum quidem sacrificium, pulchra oblatio, pulchrum holocaustū: non quidem per ignem, sed per frigus absumptū. Hæc igitur & his similia credibile est inter se dixisse, ac cōmunem laborem in Domino solatos esse. Veluti quandā in bello custodiā instruentes, eam noctē præterierūt, præsentia generosè ferentes, iis quæ sperabant, gaudentes, & hostem deridentes. Vna erat omnium oratio. Quadraginta in stadium ingressi sumus, vtinam quadraginta coronemur; totidem Domine coronas tribue. Non desit numero, ne vnus quidem. Pretiosum est tempus, quod quadraginta dierum ieiunio ornasti, per quod diuina lex in orbem transiuit. Quadraginta item dierum ienunio Helias Dominum exquirēs videre meruit. Et oratio quidem eorum talis. Vnus ex eorum numero, inde per animi inconstantiam subterfugiens mœrorem sociis maximum reliquit, nec propter ea Dominus eorum vota inania permisit esse. Nam propè aderat quidam, cui eorum custodia credita est in gymnasio quodam è vicino, à frigore seruatus, & exitum rei expectans, paratusque martyres, si qui fugerent, vt eis clare pollicitus fuerat, in lauacro quodam aquæ calidæ, quod iuxta situm erat excipere ac seruare. Res à Præfecto astutè fuerat excogitata, talem videlicet inuenire certaminis locum in quo paratum damnati haberent refugium, vt omnem cœpti propositi cōstantiam amitterent. Sed hoc Martyrum patientiam clariorem reddidit. Non enim qui *necessariorum est indigus tolerans est, sed cui cum abunde suppetant iucunda quibus fruatur, in malis fouendis perfistit. Cum igitur illi decertarent, hic vero euentum obseruaret, spectaculum insuetatum vidit, virtutes quasdam è cœlis descendentes, tanquam à Rege magna dona militibus diuidentes, quæ alijs quidem omnibus, vno excepto, dona distribuebant.* Is autem quem indonatum illi reliquerunt, ac honoribus cœlestibus indignum iudicauerunt, ea repertus est animi mollitie atque inconstantia, vt statim laboris tolerantiam desperans, ad hostes transfugeret, miserabile prorsus spectaculum, miles transfuga, vir fortissimus captus. Christi ouis à lupo direpta: & quod miserabilius, à vita perpetua cœlestiq; excidens: neque hac postremò diu gaudens. Nam vbi calidam attigit aquam, corpore quod glacie torpebat dissoluto statim interiit. *Et hic quidē vitæ amator frustra scelere admisso lapsus est. Lictor autem vt vidit illū defeciſſe, atque ad balneum recurriſſe, seipsum in desertoris locum substituit, & abiectis indumentis nudus sese immiscuit, eamdemq;* cum sanctis illis vocem emisit: *Christianus sum.* Itaq; cum eius subita mutatione stuporem illis incuteret: & numerum impleuit, &

Martyrum gratiarum actiones.

Quadragenarij celebritas.

Custos Martyrum fit Martyr.

mœstos ob socium amissum sanctos consolatus est: eos imitando, qui in acie prima vbi fortè aliquis ceciderit, statim ordini alium restituunt ac surrogant, ne proximi incommodum patiantur. Talem igitur ipse se gessit. Vidit miracula cœlestia, agnouit veritatem, ad Dominum confugit, cum martyribus annumeratus est. Exemplum est Apostolorum imitatus. Abiit Iudas, Mathias est subrogatus. Imitatus & Paulum, qui heri persecutor, hodie factus est euangelizator. Supernè & ipse vocatus, *non ab hominibus neque per homines.* Credidit in nomine Domini Iesu Christi. Baptismum suscepit, non ab vllo, sed à propria fide: non in aqua, sed in proprio sanguine. Cum vero primum illuxit, adhuc spirantes, igni traditi sunt, ac cineres in fluuium proiecti, vt per omnem creaturam eorum transiret certamen. In terra primum exerciti, deinde in aëre sub dio durauere: postremò igne crematos aqua excepit. Horum est ergo vera vox illa: *Transiuimus per ignem & aquam, & eduxisti nos in refrigerium.* Hi sunt qui nostram obtinentes regionem, quasi quædam turres contra aduersariorum incursum refugium exhibēt. Nec vno in loco sese clauserunt, sed in multis locis hospitio recepti, multorum patrias ornauerūt: nec tamen separati, sed inter se commixti. *O nouum miraculum! neque deficiunt numero, neque redundantiam admittunt*: si in singulos ipsos diuiseris, proprium numerum non excedunt: si vero in vnum congregaueris, quadraginta nihilominus erunt, ac ita vt ignis natura permanent: Nam ille & ad progredientem transit, & totus est apud habentem: Sic hi quadraginta sunt vnum, & omnes apud singulos. Beneficiū igitur hoc fratres dilectissimi, gratiam hanc minimè deficientem, ex Deo obtinemus: Paratum est hic Christianis auxiliū, Ecclesia videlicet martyrum, exercitus triumphantium, chorus laudantium Deū. Sæpe operam dedistis, sæpe laborastis, vt vnum pro vobis orantem inueniretis: quadraginta sunt hi, vnam orationis emittentes vocem. *Vbi enim sunt duo vel tres in nomine Domini congregati, ibi Deus est.* Vbi vero quadraginta fuerint, quis dubitet Deū esse præsentem? Qui aliqua premitur angustia, ad hos confugit: qui lætatur, ad hos recurrit. Hic vt à malis liberetur, ille vt duret in rebus lætis. Hic mulier orans pro filiis auditur: peregrinanti viro reditum incolumem, ægrotanti vero salutem implorat. Cum his ergo Martyribus nostras effundamus preces. Adolescentes suos coæuos imitentur, patres talium esse filiorum parentes exoptent, matres exemplum matris optimæ spectent. Nam vnius illorū mater alios iam pēnè frigore consumptos aspiciens: suum vero filium, ob vires aliquantulum validiores, & aduersus dura constantiam, adhuc viuum: *cumq; lictores ipsum relinquerēt, vt qui posset non nihil consiliū mutare:* ipsum propriis accepit manibus, ac currui, in quo reliqui iacentes ad pyram ferebantur, apposuit Martyris vera mater. Non enim lacrymam indecoram effundere, aut aliquid humile loqui, vel indignum agere visa est. Sed ô nate, inquit, perfice cum tuis contubernalibus iter beatū, ne à chorea deseraris, néve inferior aliis Domino appareas. O matrem fœlicem! ô bonæ radicis bonum germen! Ostendit generosa parens, quemadmodum pietatis institutis eum magis quàm lacte educauerat. Et hic quidem sic nutritus, sic elatus est à pia genitrice. Diabolus vero his visis, præ verecundia discessit. Frustra namque omnem propè creaturam nouerat, & tam en omnia à virtute Martyrum superata vidit. Nox horrida & ventosa, tempus anni frigidissimū, corporea nuditas, patria Borealis. O sanctum chorū! ô sacrū ordinem! ô cuneum inexpugnabilem! ô cōmunes generis humani custodes! Optimi curarum socij, precū ac votorū inuicem suffragatores, Legati † apud Deū potentissimi, astra mundi, flores Ecclesiarum, vos non terra cōtexit, sed cœlū excepit. Apertæ sunt vobis paradisi portæ, dignum profectò exercitibus Angelorum, Patriarchis, Prophetis, & iustis omnibus spectaculū. Viri ætate florentes ac pares, vitam alacriter despicientes, supra parentes ac filios Deum amantes, in ipso vitæ flore existentes, temporariam hanc vitam cōtempserunt, vt *in membris suis Deum glorificarent, mundo simul & Angelis, & hominibus spectaculum facti.* Lapsos † erexerunt, dubios in fide confirmauerunt, piis desiderium auxere: vnum omnino pro pietate omnes trophæum erigētes, vna iustitiæ corona ornati fuere; in Christo Iesu Dño nostro, cui gloria & imperiū nūc & in æterna sæcula, Amen.

Matris virile facinus.

Interceſſionis Sanctorum dogma egregium.

Hoc est, oratores, intercessores. Nota pro Sanctorum invocatione vt & sup. paulo.

1. Cor. 6. 20.

Adi Front.

Ducei Notat.

1. Cor. 4. 9.

† τοὺς πα πλακότας.

Homilia in aliquot Scripturæ locos, vbi de variis differit Vitiis; de non acceptandis personis;

De Ira, Inuidia, Auaritia: habita in Lacizis.

CErtat inimicus, contenditque exteriore tumultu nostrũ impedire sermonẽ. At nos eius cogitationes minimè ignorantes, aures pariter & mentes eorum, qui sunt hic hodierna die congregati, per ea quæ iam lecta sunt, nutriamus. Eos vero qui nostro caret auditorio, misereamur. Non extra mente discurrentes, & alias res agentes: sed vbi corporibus, ibidem & animas existentes. Recordemini quæso ex his spiritualibus sermonibus, qui lecti sunt vobis hora matutina, doctrinarum vtilium, nostrarum animarum medicinæ. Reminiscamini earum, quæ sunt in Psalmis, monitionum. Prouerbialia præcepta, Historiæ pulchritudinem, exempláque inuestigate: his addite Apostolica mandata. In omnibus vero, tanquam coronida perfectionémque, verba Euangelica coniungite, vt ex omnibus vtilitatem capientes, ad id demum contendatis ac reuertamini, ad quod quisque iucundè est affectus, & ad quod obeundum gratiam à Spiritu sancto accepit. Nam sic omnino in multiformi Ecclesiæ facie, quot sunt hominum differentiæ, totidem existunt sententiæ. Quot item ætatũ & ordinũ varietates, totidẽ & peccatorum genera. Multimodæ multiformésq; sunt diaboli insidiæ, & alios aliter decipit. Ad quod enim proniorem cõspexerit, ad id propriis vtitur delinimentis atq; illecebris. Verbi gratia. Constitit aliquis hic, inuidia tabefactam habens animam. (Vtinam ne quis esset: hoc enim ante omnia mihi in votis est. Attamen humanæ naturæ valde difficile, siue magna siue parua animi perturbatione non tãgi.) Quilibet igitur è supradictis aliquid ad suũ eligat vsum. Inuidus es? sume remedium. Iracundus es? præsto tibi est medicina. Nam de omnibus istis disseritur. Dicemus autem, si fieri potest, de singulis breuiter aliquid decerpẽtes. Auarus es? Habes hic remediũ. Superbus es? Hinc fastũ domabis. Hinc animæ superbiã, si voles, castigabis. Hinc omnia tanquã è fonte copioso spiritualiũ sermonũ bona exhauries, atque ita vbi abundè hauseris diues abibis. Primus sermo in Prouerbiis modo ænigmatis dicitur, vt mens nostra in obscuritate orationis se diligẽtius exercẽdi, ac meditandi sumat occasionẽ. Ait enim: *Qui læuia respexerit, misericordiã inueniet.* An dicti huius sensum per teipsum tenes, vel vt studiosus auditor à me requiris? quamobrẽ laudem consequatur qui leuia conspiciet, cũ laudabilia ex optione proueniant? Nos autem homines sæpe videmus, nõ qualia volumus, sed qualis est eorũ natura quę videntur. Ex quo si quid asperũ fuerit aspectu, quale natura existit, tale videre fuerit. Si vero lęuibus cõtingat oculos intendere, vnde laudabimur lęuia videntes? Lęuia sunt, quæ specie plana existũt. Asperũ vero, quod inæquale primo apparet aspectu. Quoniam itaque inæqualis eorum quæ aspera videntur natura est, quomodo eum Scriptura laudat, qui læuia magis quàm aspera viderit? Sic & damnat eum qui videt montes, & valles, & scopulos, & saltus, & nemora quæ germinibus densa, adeoque aspera sunt, vel etiam mare sæpenumero à ventis exasperatum, vel terram ab aratro proscissam, ac de plana molliterque iacente inæqualem tumulosamque factam. Num hæc qui viderit, condemnabitur? & vbi, quæso, Dei iustitia, si ea quæ coacti patimur, in his damnandi sumus? Si videro terram aliquam inæqualem, quæ vt condita est, ita videtur: huiúsne gratia condemnabor? Verum nihil illud. *Qui læuia videt*, sublimius expende. Adsunt tibi ob oculos fratrum differentiæ. Hic pauper, ille diues; alius hospes, alius domesticus, seu te iudicium *exercente iudicentur, seu te distribuente sint egentes accepturi. Si sederis iudex*, ne inæqualia videas, ne videas diuitem sublimem, pauperem humilem. Si tuis adstiterit foribus, qui necessitati suæ remedium quærit, ne tum quidem inæqualia videas. Neu dicas: Hic mihi amicus, hic propinquus: ille mihi vtilis, alius peregrinus, ignotus, alienus: hoc enim modo misericordiã apud Deum non inuenies. *Plana † specta.* Natura namque vna est. Homo & hic & ille: vna necessitas, penuria eadẽ in vtroque. Da fratri & peregrino. Nec fratrem auersare, & alienum tuum fac esse fratrem. Æqualia igitur respicere oportet. Ne præ notis alienum relinquas: eius necessariò subuenias vsui. Quærit ille te, vt suæ calamitatis solatium ac refugium, non personæ acceptatorem, non propinquo solummodo benignum, hospitem verò abiicientem. Omnes enim in Christo propinqui: Omnes fratres, & ex vno patre nati sumus. Si spirituale quæris, cęlestis est pater Deus. Si terrena quæris, mater terra est. Ex eodẽ luto oẽs sumus cõstructi. Ex quo soror est natura secundum carnem, soror item generatio est secundum spiritum. Eumdem tecum sanguinem habet: ex primo homine eandem tecum à Domino gratiam accepit. *Respice* igitur *plana, vt apud Deum misericordiam inuenias.* Ne dicas, ille diues est, & honore dignus; hic pauper: contemno autem pauperem. Noli in distribuendis honoribus respectus habere inæquales. Est enim diues sæpe mendax, rapax, libidinosus; pauper vero iustus. Non igitur tantum faciem spectabis, sed occulta penitioraque ingressus illis differentias distribue. Eum honora, qui pretiosa possidet. Vtrũ pretiosius est, virtus an diuitię? Quid, quæso, ab externis probas homines, præcordia vero mentemque minimè curas? Bel externe quidem æs habuit, lutum vero sub ære fulgente absconditum. Si illustres in vita videris, *scias ipsos ære circumfulgere, intus autem lutum esse: atque in illis quod putridum est, ære fulciri.* Contrà verò quidam aurum intus habent exteriore testa circundatum: hoc est, thesaurum in vasis fictilibus absconditum. Hic castus est, ille libidinosus. Vtrum horum ditior: qui castitatem seruat, an qui pecuniam ex iniuria possidet? Certè qui castus. Huius memoria sempiterna: illius fragiles sunt diuitiæ, huius thesaurum fur nullus effodiet: illius diuitiæ hodie florent, cras marcescent. Igitur respice æqualia ac plana, suum cuique tribuens honorem: pretiosiorum rationem habe, vt misericordiam inuenias. Prosequitur: *Et cum viro iracundo ne habita.* Dic age, estne inter vos quisquam inanis gloriæ cupidus, qui non sit iracundus? cupidus es inanis gloriæ? Non vides plana. Iracundus es? *Cũ iracundo ne habites.* Vides quomodo per breuiloquentiam vitia nostra corrigantur. Itaque nisi aures vestras sermonibus nostris pulsemus, cordibus vestris sensum eorum quæ dicta sunt breuiter haud insinuabimus. Tu itaque cogita, vbi lectum est quod me concernit? Quæ de iracundis sunt lecta, agnosce pro tuis qui iracundus es. Dicito, hic meus est morbus, agnosco infirmitatem meam. Accipe remediũ. Si accerseris medicum, & videris apud eum varia pharmaca variis contenta tabellis, considerabis quid tuo morbo conueniat. Non enim qui pede offendit, quærit oculi curationem: sed qui oculum habet affectum, commodam opem quærit oculo. Itaque quisque sibi ex Scripturis morbo suo cõuenientia sumat. Iracundus es? cohibe iram. *Vir iracundus, inquit, turpis est*: disce ex hac Scriptura. Sit vultui tuo speculi vice. Nam impia cogitatio mentem obtenebrans non sinit agnoscere, quale sit ira peccatum. Scriptura vero tibi dicit, *Vir iracundus turpis est.* Quomodo turpis est? Decorem namq; & humanam quasi figuram amittit: feræ speciem indutus. Considera parumper iratum. Furit, debacchatur, immutantur oculi, turbidi sanguineique fiunt, cor accẽditur, sanguis commouetur. Hunc videas vt aprum dentes acuentem: loqui sæpe incipientem, ac verba imperfecta relinquentem. Multa quoque in corde non apparentia volutantem, nec parentum nec liberorum rationem habet: nullus demum (vt libidini propriæ satisfaciat) parcit. In alieno malo teipsũ cura: disce periculis alienis, ne & tu in idem incidas malum. Igitur Scripturæ verba sępe tecũ repete. Vir iracũdus, indecens: & cũ iracũdo noli sub eodẽ tecto agitare. O quàm malum cũ tali commiscri, qui continuò latrat. Nisi enim eius fugias cõuersationem, necessarium est eius te vias edisscre. Dixit acerbũ aliquid, iam animum tuum commouit. Veluti enim canis latratus, alterius canis tumultum prouocat: sic & animũ tuum quiescentem ac dormientẽ vox illius excitauit, & facti estis inter vos latrantes & controuersi veluti fundatis verba, & inepta & turpia inuicem iactantes. Dixit ille aliquid contumelioſum: tu vero insipientis imitatus stultitiam, maiore fœnore reddis. Recipiens ille è sermone contumelioso vices, non destitit: sed auget magis iram, magisque linguam acuit. Tu rursus accipiens, extolleris in tumorem. Qui autem in hac malorum contentione victor

Tentandi forma qua damoni.

Prou. 4. iuxta LXX. Qui læuia respexerit, &c.

Græcè λεῖα, plana lęuia, qua asperis opponit.

Non acceptanda persona in iudicando.

† λεῖα ἐλέ-
ε
An eo respexit Prou. 4.
Oculi tui recta videant.

Patre vno nati sumus.

Prou. 4.

Casti diuitibus præstantiores.

Prou. 22. 24. De ira.

ctor fuerit, longè miserior apud Deum erit. Ergo vir iracundus turpis est: & cum eodem noli commorari. Néve cœnabis cum viro inuido. Hic alius est morbus, vitæ hominum peculiaris, & animis nostris à natura insitus, & corda magis consumere aptus quàm ferrum. Liuor namque vnus est in quo multa sunt mala. Vnum tantum vtile, quod ipsi auctori est incommodus. Inuidus enim ei cui inuidet parum admodum, sibivero multũ nocere videtur. Tristitia doloreque in aliena fœlicitate absumitur: nec vicini agrum, sed seipsum destruit. Ne *transferas terminos æternos. In possessionem orphanorum ne ingredere.* Alium hæc verba morbum curant: auaros notant. *Ne ingrediaris*, inquit, *in orphanorum possessionem, vt ad tuam possessionem ingrediaris.* Possessio vero tua est regnum cœlorum. *Terminos patrum ne moueas*, ne cupias proximi agrum. Ne villam villæ coniungas, vt tuam paulatim adaugeas. Quanto enim magis ex aliena possessione tibi fines dilatabis, tanto maiori culpæ obnoxius fueris. Deinde terra quidem hic remanet, tibi breui tempore possidenda: nec tua ob auaritiam facta, sed eius qui tibi succedit, cui rem dimittis, vnde fortè iniustè viuat. Terra stat in æternum, peccatum vero animam vt vmbra corpus sequetur. Vt enim vmbra corpus sequitur, sic peccatum animæ insitum. Ne adaugeas tibi peccatum. Auaritiæ namque malum stare nescit aut quiescere: sed ignis naturę simile. Ignis enim postquam incendium attigit, omnem properat absumere materiam. Net prius desistere poterit, quam materia defecerit. Auarum autem quid retinere poterit? Igne vehementior est, omnia continuando finibus suis occupat: ea quæ sunt vicini, sibi aufert. Mox vbi alium sortitur vicinum, & quæ illius sunt ad se rapit. Non ea quæ retro sunt attendit, sed quæ his desunt, quæue ante se prospicit, à vicinis possessa, desiderat. Non ob ea quæ possidet lætatur, sed ob ea quibus caret angitur. Neque iis quæ congregauit, fruitur: sed cupiditate plura consequendi, se magis excruciat. Deinde vigiliæ « ac curæ hinc oriuntur. Quanto enim diuitiæ magis auge- « scunt, tanto plus adferunt curarum. Iudex expectatur, & auarus cogitat ne in ius trahatur, ne orphanus suas lachrymas in foro palàm faciat. Nocte consultat, quomodo mane acerbos aduocatos quosdam sibi præparet: quomodo persuasa testimonia conducat: quomodo & potentiam præualendo, & in iudicio mentiendo, pauperem destitutum ac solitarium opprimat, & vtrosque expugnet, & iudicem decipiens, & pupillum circumueniens. Eius animam hæ curæ continuo mordaces absumunt. Canis latrat, auarus putat furem esse. Mus fortè perstrepit, & auari cor salit, quemlibet vel puerum suspectum habens. Filios iam grandes vt insidiatores aspicit, quod eorum iam ætas successionem expetere videtur. Quin auaris aliud oritur incommodum: Vitam victumque suum in digitis expendit: Ex opibus alias palàm, alias vero clàm habet, ad spes incertas seponens: spes, inquam, non spes. Si enim ad spes veras erat, ad æternam illam recta præparatio fuisset. Nunc in cubili occultas abscondit diuitias, venientia quandoque incommoda, futuram fortè metuens egestatem: quę quidem an veniat, incer- « tum. Veniet quidem tempus, quo pecuniam non dispen- « sasse pœnitebit. Hoc certum, & ego sum sponsor. Meæ sunt partes, fratres amantissimi, de omnibus vobiscum vitiis disserere: vestrę autem diligenter attendere, ac ex iis vtilitatem quæ auditis accipere. Vestrum quilibet peccatum veluti serpens senectutem exuens, sic affectibus spoliatus iustitiamq; indutus redeat, alius ex alio factus. Hac enim de causa fit iste conuentus, ac patres nostri has fidelium congregationes in tẽplis statuerunt, vt quæ singulis diebus discere nõ valemus, ob eorum penuriam qui hæc doceant & admoneant, singulis annis illa in communi solemnitate ac celebritate conuenientes accipiamus. Deinde ea tanquam viaticum ad reliquum tempus custodiamus, & velut in recenti memoria continuò resonantia teneamus. Fugiamus itaque peccatum, opus iustitiæ sequamur. *Noli*, inquam, *transferre terminos sempiternos. In possessionem orphanorum ne ingredere.* Ne filios tuos auaritiæ causam facias. Filios habes? Eis thesaurum sempiternum thesauriza. Thesaurus namque pecuniæ Pietas est. Relinque bonam filiis memoriam, magis quàm diuitias multas. Fac omnes filio tuo ratione pietatis ac beneficentiæ patres. Necesse enim te quandoque è vita discedere, deinde filium relinques paruum, tutorum auxilio indigentem. Si bonus honestusque fueris, quilibet ex te descendentem vti suum nutriet. Reminiscetur quòd & tu quoque orphanorum pater dum licuit fuisti. Si vero in malitia vixeris, multos in vita læseris, & omni fera truculentior fueris, iis qui tecum commercium habent, demum cum è vita discesseris, filium tuum communem omnium hostem relinques. Quemadmodum enim scorpij filium, quicumque aspexerit metuet, ne vbi per ætatem licuerit, patris venenum imitetur: sic item & ex te descendentes liberos, vt paternæ iniquitatis hæredes futuros, priusquam ad ætatem veniãt, omnes cauebunt, illisque insidiabuntur. Quid igitur plures insidiatores atque inimicos tuis liberis paras: quum potius si toto tempore viueres, dare te operam oporteat, multorum beneuolentiam ad tuorum tutelam habere adiutricem? Quoniam autem incertum est, quamdiu viuas, relinque per beneficentiam multos, qui pro te rem curent: ne quando te discedente è vita, deinde diuitiis quas congregas, ad successorem, ob odium fortè apud homines contractum, minimè prouenientibus, moueant omnes caput ac dicãt, quomodo *male parta male dilabuntur*, & ad filios minimè transmissa sunt. Hæc ego tibi prædico ex humanis rationibus: quæ verò tibi à Domino ex Euangelio dicũtur, facilè nosti. Ne igitur liberos prætexas. Ne honestã apparẽtem causã ad peccati occasionẽ afferas. Qui enim filiũ fecit & te fecit. Qui etiã tibi occasiones nutriendi præbet, & filio præbebit vitæ subsidia. Quilibet enim propriæ vitæ rationem Deo reddet. Quid? nosti cui thesaurizas? *Thesaurizat*, inquit psalmus, & *nescit cui congregabit ea.* Filius namque eorum est sæpe occasio quæ cumulantur: quæ tamen deinde aut furis rapacitas, aut parasitorum sycophantarúmve nugæ, siue hostiũ prædæ diripiunt ac lacerant, aut fames grassando absumit. Multa sunt enim quæ rem tollant atque absumant. Dic * obsecro, quando à Deo liberos petiisti, quando filiorum pater esse desiderabas, num tuis precibus hoc addidisti: Da liberos, rogo, vt illorum prætextu auarus factus gehennæ tradar? da liberos, ne mandatis tuis obediam? da liberos, vt Euangelium despiciam? Non profectò hac conditione postulasti, sed filios quærebas vitæ adiutores communis. Doce miser bonis & verbis & exemplis, quales eos erga Deum oporteat esse, qualesque sæpenumero vidisti. Hæ namque sunt veræ diuitiæ, ipsa pecunia multò pretiosiores. Hæc hæreditas bona, à patre filiis relicta. In *possessionem* ergo *orphanorum non intrabis, cum viro inuido non simul cœnabis.* Dictum supra de inuidia. Ad maiorem eius mali custodiam nunc rursus aliquid addemus: Ipsa namque proprium est diaboli vitium. Non enim diabolus statim creatus est diabolus: sed cum angelicam potestatem accepisset, in dæmonis naturam conuersus est, & factus iniquus dæmon. Hac enim iniquitate imbutus, & à Dei familiaritate alienatus, & ad partem defectionis conuersus: postquam vidit hominem, paruum quidem animal supra omnem creaturam honoratũ; quum esset antiquior homine, facilè conspexit, quemadmodum natatilia verbo tantum facta sunt, omniaq; in mari viuentia (*Producant* enim, inquit, *aquæ reptilia animarum viuentium.* Nam verbo fecit Deus, & cete illa quæ in mari Atlantico agunt.) Verbo item terrestria, elephantes, equos, boues, greges animalium, armentáque omnia: quodque mirabilius, verbo cœlum & solem, verbo herbas, verbo vndas, tam quæ supra cœlũ sunt, quàm quę subtus in terra stagnant & concaua replent, factas esse vidit: solum hominem manibus Dei plasmatum esse. Hunc ei honorem inuidit. Eum namque sole prestantiorem animaduertit, quum ille verbo, hic manibus sit conditus: & ille ob hominem constitutus, homo verò propter Deum. Homo item vt Deus esset: sol, vt homini famularetur. Considerauit insuper quemadmodum primum creatura, deinde homo esset, quod ipsi tantum veluti patrifamilias cuidam domum plenam Deus prępararit. Non enim ante omnia fecit hominem, ne pauper inopsque foret: sed prius cœlum, tanquam tectum nobile sponte constructum constituit. Terram strauit, vt hominis pedibus solidum statueret pauimentum. Illam omni copia genereque herbarum ac fructuum florere, ac abundare voluit. Iumenta item omnia, animalia quoque omnis generis, aliqua sub pastoribus, nonnulla sylvestria ad

corporis

De inuidia.

Prouer. 22. iuxta LXX.

De auaritia.

Auarus igne voracior.

Crescit amor nummi quàtum ipsa pecunia crescit.

Auari miseria.

De iis qui filiis thesaurizant.

Prouerbium est Cic. 2. Philipp.

Psalm. 38.

** Sup. in Ho. in Auaros diuites.*

Prou. 22. secundũ LXX. De inuidia rursus.

Inuidia diaboli in hominem.

Gen. 1.

Hominis creatio singularis.

corporis exercitationem, quædam cum labore possidenda, vt chariora essent: quædam præsto parata, vt vsui humano facilè suppeditarent, subiecta protinus illi esse. Insuper fructum omnigenum è terra paratum. Vniuersam creaturam hominis vsui concessam esse vidit. Tantamque beneuolentiam diuinam ac benignitatem erga eum prospexit, vt non contentus Deus tot ei commoditates tribuisse, sed eum tanquam suas delitias & ornamentum proprium eligens, in paradiso collocauerit: insuper angelos ei pædagogos adhibuerit. Deum postremò cum eo conuersantem, & eadem lingua cum eo colloquentem. Vbi igitur agnouit hominem, vbi vidit tam exile animal ad angelorum dignitatem à Deo vocatum, & per virtutem modestamque vitæ conuersationem ad vitæ perfectionem tendentem, inuidia motus, eum per insidias aggredi cogitauit: nec, dum solus erat, potuit, aut causam vllam habuit. At postquam creata est mulier, tenerum quidem animal, cui conditor teneriorem naturam dedit, vt paruulos humanius ac benignius educaret. (Si enim mulier austerior fuisset, nunquam plorantem infantem vlnis ac pectore foueret, ac complecteretur: nunquam proprij sæpe cibi oblita, vbera sitienti tanta patientia præberet. Nunc autem matrum viscera somnum sæpe palpebris discutiunt, si quando infanti breue quid acciderit.) Vt, inquam, puer probè nutriatur, mulieris natura dulcior est, & humanior creata. Huius itaque humanitatis occasionem nactus diabolus, facilitatem eam, quæ virtutis gratia concessa erat, ad vitium conuertit. Est itaque inuidia diaboli proprium malum, quod satis exprimi nequit, quod medicinam spernit. Qui caput, aut membrum aliquod dolent, medico morbum aperiunt: at qui ægrotat inuidia, quid dicet? Angunt me proximi bona? Nam veritas hæc est, attamen hæc quisque verba fateri erubescit. Quid, quæso, te affligit, proprium malum, an alienum bonum? Certe malum tuum incurabile. Canes enim nutriendo, mansuetos reddimus: inuidum verò & malignum beneficio nostro deuinciendo, longè peiorem reddimus. Non enim gaudet in iis quæ recipit bonis: sed tua tristatur fœlicitate, quòd facultas tibi sit eius vsui subueniendi. Noli igitur in diaboli deceptionem incidere. Inuidit enim tibi, inuidit, inquam, quum te è paradiso expulit. Per illum sentes & tribuli, per illum sudor & exilij principium: in quod incidens, ne obliuiscaris antiquæ patriæ. Memento nobilitatis tuæ. Recordare patriæ vnde excidisti. Reminiscere, quanto ille te damno mulctauit. Ne sequere illum, néve cum eo commercium suscipe vllum. Bis enim te læsit. Primum quum te ab initio eiecit. Deinde nunc reditum tuum turbare contendit. Incommodum namque tibi primum intulit per mulierem. Et rursus per mulieris concupiscentiam restitutionem tibi prohibet amissorum. Fornicationem excogitauit, vt regno cœlorum prohibearis. Prima iactura minimè contentus, secundas etiam excogitat vias, cursum nobis ad beatam vitam obstruendo: quando murus est quidam, & impedimentum nobis iter facientibus, ipsi mendacium innumeræ sunt ipsius remoræ quibus nos impedit. Illius sunt quasi germina, crudelitas, asperitas, auaritia, contumelia, & quæcumque verbo veritatis repugnant, hæc omnia sunt diaboli aduersus nos tela infesta. Osor est hominis; quoniam & aduersus Deum rebellis est, primum odio habuit, deinde & repugnauit omnipotenti, contempsit Dominum, alienatus est à Deo: Vbi vidit hominem ad ipsius imaginem factum, quum non posset in auctorem ipsum, quem ante omnes lædere cupit, in eius imaginem suam exercuit malignitatem. Veluti si quis homo, quando regem inimicum attingere non valet, eius simulacrum cæderet. Vidi ego iam, partim audiui, res certa est, inter animalia hominibus inimicissima, pardalim quandoque in stadiis hominem præ ira inuadentem. Qui feræ deludere furorem quærunt, hominis imaginem ei ex charta ostendunt. Illa statim furibunda eam concerpit atque dilacerat: hoc argumento satis ostendens, quanta sit eius aduersus hominem inimicitia. Sic item diabolus in Dei imagine quo sit erga Deum odio ostendit, quando Deum ipsum attingere nequit. Sic & contra nos bellum ipsius satis ostendit, Dei esse illum aduersarium, & ante omnia Deum petere. Ille miserum hominem ex vrbe Hierusalem in Hiericunta deiecit: hoc est, altis locis ad ima. Est enim Hierusalem in colle sita, Hiericus autem in ora maris. Si quis vestrum locum vidit, scire potest rei veritatem, quemadmodum Hiericus in curuis Palæstinæ locis recumbat: Hierusalem verò in monte longè diffusa, supra reliqua loca eius regionis attollatur. Itaque homo è sublimi ad inferiora descendit, vt in latrones incideret: E Hierosolymis tanquam securo loco exiit, vt incideret in latrones solitudinem occupantes, qui eum & ceciderunt & spoliauerunt. Prius plaga, deinde nuditas narratur. Nam animæ plaga, peccatum. Nuditas vero animæ, immortalis amictus est ereptio. Peccatum namque, gratiam per baptismi regenerationem nobis datam abolet. Fornicatio plaga est, adulterium alia plaga, alia inuidia, libido alia plaga, auaritia item alia: quodlibet horum plaga est à latronibus, hoc est, dæmonibus nostris ad culpam ministris, nobis inflicta. Post plagas verò spoliatus est. Si autem corporea fuisset vestis, prius spoliassent, deinde plagas addidissent, vt vestis seruaretur. Nunc autem plagæ præcedunt, vt planè discas, quemadmodum culpa gratiæ priuationem atque amissionem præcedit, quæ nobis per humanitatem Domini nostri Iesu Christi data est: Cui gloria & imperium in æterna sæcula, Amen.

Inuidia diaboli in genus humanum.

Mulierum natura tenebrior.

Bis læsit hominem dæmon.

Pardalis in hominem ira.

Luc. 10. 30.

Plaga ante spoliationem spiritualiũ.

Basilius *Magnus de Humilitate.*

DEbebat homo in gloria quam apud Deum habebat manere, & sublimitatem habuisset non fictam, sed veram, potentia Dei sublimis, sapientia diuina præclarus, æterna vita illiusque bonis sese oblectans & alacris. Postquam verò diuinæ gloriæ desiderium mutauit, & maiorem sperauit, & quam non poterat accipere apprehendere satagens, quam habere poterat perdidit, maxima illi salus est, quod & morbum curare licet, & ad pristinam dignitatem per animi submissionem redire, nec aliquem gloriæ prætextum per seipsum comminisci, sed à Deo quærere. Hoc namque pacto lapsum corriget, ita ad sacrum præceptum quod deseruit recurret. At diabolus quò falsæ gloriæ spe mortalibus imponat, non cessat à seipso incitatus ac prouocatus innumera ad hoc machinamenta comminisci, è quibus sanè magnum est, quod pecuniarum opulentiam ostendit huiusmodi, vt illius nomine insolescat, vt cura illius afficiatur. Quæ quidem ad gloriam nihil confert, confert autem plurimum ad periclitandum. Quæstus namque pecuniarum, argumentum est auaritiæ, possessio illarum nihil facit ad bonam existimationem, sed frustra inflat, inaniter extollit, & fere idem facit animæ, quod inflammatio corpori. Inflammatorum enim corporum tumor, nec sanus est nec vtilis, sed morbidus ac noxius, periclitandi principium adferens, & pereundi occasionem. Tale quid & circa animam facit superbia. Et non solum ex pecuniis nascitur animi elatio, neque superbo tantum qui ex pecuniis est victu & vestitu in sublime feruntur homines, sumptuosiores quàm necessitas exigit, ac voluptuarias mensas struentes, nec pro necessitatis vsu sese vestientes, amplas ædes adornantes, famulorumque subsequentium copiam, & adulatorum innumerabiliũ cœtus post se trahentes, sed & Magistratus honorem ex populi suffragiis adepti, supra naturam exaltantur. Si populus Magistratum dederit, si quam præsidendi dignitatem assignauerit, & prærogatiuæ honorem decreuerit, & hic quasi humanam excellant naturam, tantum non ipsis se putantes insidere nubibus: proterendos arbitrantur subiectos homines, & aduersum eos quoque, vnde dignitatem quam habẽt acceperunt, eriguntur, & per quos quod sunt esse videntur, aduersum illos insolescunt, rem committentes dementia plenam, cum gloria illorum quouis somno inanior sit, & splendorem habeant nocturnis spectris vaniorem, & à populi nutu pendentem. Qualis erat demens ille Salomonis filius, ætate iuuenis, mentis vsu iuuenilior, qui populo mitiorẽ regni administrationem petẽti, duriorem cõminatus, & per minas illas amisso regno, inde dignitate quam habebat deiectus est, vnde maiorem regni gloriam sperabat. Insolentem quoque reddit hominem manuum dexteritas, pe-

3. Reg. 12. 11 2. Par. 10. 14

dum

dum celeritas, & corporis venustas, quæ obiter morbis absumuntur, nec animaduertunt, quod *omnis caro fœnum, & omnis gloria hominis est sicut flos fœni, quod fœnum aresçit & flos illius decidit.* Talis erat roboris gratia Gigantum arrogantia, & Goliath fatui Deum impugnans superbia, & venustatis gratia intumescens Adonias, & comæ magnitudine superbiens Absalon. Et ipsa quoque humana sapientia & prudentia, quæ inter reliqua mortalium bona potissima reputatur, & solidissima, inanem habet elationem, & in sublimitatem extollit non veram, nec quicquam ista valent, vbi diuina sapientia deest. Astutia namque diaboli, qua aduersum hominem vsus est, irrita facta est: & quod ille insidiosè contra hominem machinatus est, non animaduertit sibi ipsi fore aduersum, non tantum illum lædens, quem à Deo & vita æterna abalienaturum se sperauerat, quantum seipsum prodens apostata à Deo factus, & morte sempiterna condemnatus. Et laqueo quem Domino struxit ipse captus, inque eo crucifixus est quem se crucifixurum, & mortuus in eo quem morte se extincturum sperauerat. Si vero princeps iste mundi, primus, maximus, & inuisibilis mundanæ sapientiæ sophista, suis ipsius commentis capitur, & in extremam reuoluitur insipientiam, multo magis illius discipuli & æmulatores etiam si innumera commententur, vbi se sapientes esse dicunt, stulti facti sunt. Pharao interitū callidè struit Israeli, sed obseruauit inde irritam fore suam astutiam vnde nihil huius expectabat. Quodvidelicet infans propter ipsius mandatum morti expositus, occultè in aula sua regia enutritus, & ipsius ac totius gentis Ægyptiacæ vires demoliturus, & Israelē saluti restituturus esset. Abimelech vero, homicida ille, spurius Gedeonis filius, qui septuaginta germanis illius filiis occisis, & astutum hoc ad Regni confirmationem adinuentum ratus, quos cædis huius habuerat administros conterit quidem, sed & ipse vicissim ab illis conteritur, & tandem per mulieris manum ac lapidis iactum perit. Et Iudæi omnes consilium contra Dominum sibi ipsis exitiosum cōmenti sunt dicentes, si permiserimus eum ad iustum modum, *omnes credent in illum, & venient Romani ac tollent nostrum locum & gentem.* Hoc consilio necem Christi aggressi, quasi gentem ac locum suum seruaturi, suo ipsorum cōsilio vtrumque perdiderunt, extorres facti & ab institutis suis & cultu abalienati. At in summa, innumeris exemplis poteris dicere, quàm sit inane, humana sapientia excellere, & quàm exile sit & humile magis quàm magnificum ac sublime. Itaque nemo prudens, vel de sua ipsius sapientia vel aliis prærogatiuis quas recensui, quicquam gloriabitur, sed obtemperabit paræneſi beatæ Annæ, & Prophetæ Hieremiæ, qui dicit: *Ne glorietur sapiens in sapientia sua, nec glorietur robustus in robore suo, nec diues in diuitiis suis.* Sed quænam est vera gloriatio, & qua in re magnus est homo? *In hoc*, inquit, *glorietur, qui gloriatur, si sciat & cognoscat me esse Dominum.* Hæc est hominis sublimitas, hæc gloria & magnificentia, verè cognoscere hoc quod magnum est & illi conglutinari, ac gloriam à Domino gloriæ quærere. Dicit autem Apostolus, *Qui gloriatur, in Domino glorietur*, vbi dixit, quod *Christus nobis factus sit à Deo sapientia, iustitia, sanctificatio & redemptio*, vt sicut scriptum est, *qui gloriatur, in Domino glorietur.* Nam ea demum perfecta & omnimoda gloriatio est in Deo, quando neque propter suam ipsius quis iustitiam extollitur, sed agnoscit se quidem vera destitui iustitia, verum sola in Christum fide iustificatum esse. Et gloriatur in eo Paulus quòd suam ipsius iustitiam contemnat, sectetur autem per Christum eam iustitiam, *Quæ ex Deo est in fide, vt cognoscat ipsum & potentiam resurrectionis ipsius, & passionum ipsius communicationem, configuratus morti illius, si quo pacto ad mortuorum resurrectionem pertingat.* Decidit hic vniuersa arrogantiæ sublimitas. Nihil tibi relictum est, ô homo, de quo gloriari possis, cuius gloriatio & spes in eo sita est, vt omnia tui mortifices, & futuram in Christo vitam quæras, cuius primitias habentes in his nunc sumus per vniuersum in gratia ac dono Dei viuentes. Et *Deus est qui operatur in nobis & velle & perficere pro bona voluntate*, Deus item est, qui sapientiam suam, prædiffinitam ad nostram gloriam, per spiritum suum reuelat: Deus est qui in laboribus dat virtutem. *Abundantius omnibus*, inquit Paulus, *laboraui. Non autem ego sed gratia Dei, quæ est mecum*: Deus est qui eripit è periculis, idque præter omnem humanæ rationis spem. *Ipsi*, inquit, *in nobis ipsis sententiam mortis accepera mus*, ne confideremus in nobis ipsis sed in Deo, qui mortuos excitat, qui ex tanta morte nos eripuit, & eripit, in quem sperauimus quòd & in posterum erepturus sit. Quid igitur teipsum, dic quæso, extollis, quasi propria habeas bona, cum gratias pro donis agere debeas largitori? *Quid enim habes quod non acceperis? Si vero & accepisti, quid gloriaris quasi non acceperis?* Tibi non innotuit Deus per tuam iustitiam, sed tu Deo per illius bonitatem: *Cognoscentes*, inquit, *Deum, imò magis cogniti à Deo.* Tu Christum non per tuam apprehendisti virtutem, sed te Christus per suum aduentum. *Insequor*, inquit, *si quo pacto apprehendam, quatenus & apprehensus sum à Christo. Non vos me elegistis*, inquit Dominus, *sed ego elegi vos.* An ideo superbis quod honore affectus es, & acceptam misericordiam ad occasionem arrogantiæ rapis? Et tunc cognosces ipsum quisquis es. Sicut Adam eiectus è Paradiso, sicut Saul destitutus spiritu Dei, sicut Israel à sancta radice resectus. *Fide*, inquit, *stas? Noli sublime sapere, sed time.* Gratiam sequitur iudicium, & quo pacto donis sis vsus, requiret Iudex. Si vero ne hoc quidem intelligis, quod honore potitus es, sed gratiam Dei præ nimia stupiditate propriam reputas virtutem, non es honoratior beato Apostolo Petro. Neque enim Christum plus potes diligere quàm ipse, qui vsque adeò illum dilexit, vt & mori pro eo voluerit. Verum quoniam arrogantius dixerat, *etiamsi omnes scandalum patiantur in te, ego tamen numquam scandalum patiar*, humanæ traditus est pusillanimitati, & prolapsus est in negationem, lapsu institutus ad pietatem, & edoctus etiam aliis infirmis parcere, vbi suam ipsius cognouit imbecillitatem, & conspicuè didicit, quod quemadmodum, cum in pelago mergeretur, dextera Christi releuatus est, ita & in scandalorum fluctibus, cum per diffidentiam periclitaretur Christi virtute seruatus sit, qui etiam ipsi quod postea accidit prædixerat. *Simon, Simon*, inquiens, *ecce Satanas expetiuit vos, vt cribret instar tritici, & ego pro te rogaui, ne deficiat fides tua, & tu aliquando conuersus confirma fratres tuos.* Petrus itaque ad hunc modum reprehensus merito opem Domini adeptus est, vt arrogantiam reiiceret, & infirmis parceret institutus: Pharisæus vero ille, impudens & vehementer superbus qui non solum in seipso confidentiam habuit, sed & publicanum apud Deum traduxit, iustitiæ gloriationem superbiæ vitio perdidit, & descendit publicanus præ ipso iustificatus, propterea quod gloriam sancto Deo dedit, & nec suspicere ausus fuit, sed solum propitiationem expetiuit, seipsum & habitu, & pectore percusso & solam quærendo propitiationem condemnans. Vide igitur & obserua exemplum grauis nocumenti, quod adfert superba. Iustificationem amisit per superbiam elatus, mercedem perdidit per confidentiam temerarius, infra humilem & peccatorem abiectus est, seipsum supra illum extollens, & non Dei iudicium expectans, sed suum ipsius proferens. Tu vero aduersus neminem vnquam insolescas, ne vehementer quidem peccatores. Animi modestia & humilitas eum sæpenumero eripit, qui plurimum & in magnis deliquit. Nolis itaque teipsum præ quoquam iustificare, ne quo pacto fiat, vt per tuam ipsius iustificatus diuina sententia condemneris. *Non iudico meipsum*, inquit Paulus, *nihil enim mihi ipsi conscius sum. At in hoc non iustificatus sum. Qui vero me iudicat Dominus est.* Putas quod aliquid rectè feceris? Gratias age Deo, nec contra proximum extollere. *Opus suum*, inquit, *probet vnusquisque, & tunc in seipso tantum gloriationem habebit & non in alio.* Quid enim vtilitatis attulisti proximo quòd fidem es confessus, aut exilium propter nomen Domini perpessus, aut ieiunandi molestias toleraſti? Horum vtilitas non est alterius, sed tua. Metue similitudinem ruinæ qua cecidit diabolus, qui contra hominem elatus subtus hominem cecidit, & in proculcationem traditus est ei quem ipse calcauerat. Talis est & Israelitarum ruina. Elati namque aduersus Gentes tanquam immundas, ipsi vere facti sunt immundi: Gentes vero purificatæ, & illorum iustitia facta est *instar panni menstruatæ mulieris*: Gentium verò iniquitas & impietas per fidem est abluta. Omnino veræ memor esto Parœmiæ. *Superbis*, inquit, *resistit Deus, humilibus verò dat gratiam.*

Esa. 40. secundū LXX.

Diaboli astutia irrita facta.

Pharao.

Exod. 2.

Abimelech. Iudic. 9.

Iudæi.

Ioan. 11.

Ierem. 9.

Ibid.

1. Cor. 1.

Ibid.

Philip. 3.

Philip. 2.

1. Cor. 15.

1. Cor. 4.

Galat. 4.

Ioan. 15.

Rom. 11.

Matth. 26.

Luc. 22.

Luc. 18.

1. Cor. 4.

Galat. 6.

Isaiæ 64. Prou. 29. 23. Iac. 4. 6. 1. Pet. 5. 5.

Matt. 23. 12. *gratiam.* In promptu habe dictum illud Domini. *Quisquis seipsum humiliauerit, exaltabitur, & qui seipsum exaltauerit, humiliabitur.* Ne sis iniquus tuijpsius iudex, neque ad gratiam teipsum examina, si boni quicquam habere te putaueris, illud in numerato tenens, eorum sponte oblitus, neque eorum gratia quæ hodie rectè facis insolescas, eorum quæ paulo ante atque olim malè designasti, veniam tibi ipsi largitus, sed si quando te præsens ben efactum nonnihil elatum reddit, ad memoriam reuoces quid olim mali feceris, & cessabit insensata illa animi inflatio. Et si quenquam in præsentiarum delinquere videris, ne hoc solum in illo spectes, sed cogita simul quæ rectè vel fecerit olim vel nunc quoque faciat, & deprehendes sæpenumero talem si singula inquisieris, nec particulas quasdam duntaxat scrutatus fueris, te esse meliorem. Neque Deus enim hominem particulariter examinat. Nam ego inquit, & opera & cogitationes ipsorum coniunctim producturus venio. Et cum Iosaphat Regem aliquando propter peccatum recens commissum reprehenderet, simul & rectè factorum mentionem fecit, dicens. *Veruntamen & actus quidam boni inuenti sunt in te.* Ista & similia cõtra animi superbiam perpetuò nobis ipsis occinamus, nos ipsos deturbantes vt à Domino exaltemur, imitantes Dominum qui ad extremam vsque humilitatem è cœlo descendit, & rursus ex humilitate ad competentem sublimitatem exaltatus est. Vniuersam namque Domini dispensationem ad humilitatem nos instruere deprehendimus. Cum infans esset, mox in spelunca, nec lecto sed præsepi imponitur. Deinde in domicilio fabri & matris pauperculæ enutritur subditus matri & illius sponso. Docetur, audiens quorum non egebat; interrogans vero, & interrogando admirabilem declarabat sapientiam. Subditur Ioanni, & baptismum suscipit à seruo Dominus. Nemini aduersariorum resistit, neq; inenarrabilem suam potestatem in quemquam vibrat, sed quasi potentioribus cedit, & potestati temporariæ potentiam quam ille habebat permittit. Principibus sacerdotum in forma rei sistitur, ad præsidem ducitur, & iudicium illius sustinet. Et cum posset calumniatores suos arguere, silentio tolerat illorum calumnias. Conspuitur à seruis ac vilissimis pueris. Morti traditur, eique hominum iudicio turpissimæ. Ita hominem omnia ab ipsa natiuitate ad mortem vsque exercuerunt. Post tantam vero animi humilitatem tandem & gloriam suam exerit, vnà secum glorificans quotquot cum ipso ignominiam tulere, quorum primi sunt beati discipuli, qui pauperes ac nudi orbem percurrerunt, non in sapientia sermonis, non sequacium multitudine suffulti, sed soli, & piscatores, & desolati, terram ac mare peragrantes, flagris cæsi, lapidati, persequutione iactati, tandem occisi. Ista sunt nobis paternæ ac diuinæ institutiones. Ad horum nos imitationem conferamus, vt ex humilitate nobis sempiterna nascatur gloria, quæ perfectum est ac verum Christi donum. Quonam igitur pacto ad salutarem hanc animi humilitatem pernicioſa superbiæ elatione relicta descendemus? Si perpetuo studium modestiæ exerceamus, nec quicquam contemnamus tanquam à quo nihil simus læsi. Vitæ namque studijs & exercitijs assimilatur anima, & qualia facit talis etiam formatur, & eisdem cõfiguratur. Sit tibi & ornatus, & indumentum, & incessus, & cathedra, & certa ac tranquilla alimonia, & lectus paratus, & domus, & vasa domestica, quorum omniũ vsus sit ad frugalitatem, & sermo, & cantus & proximi conuictus, & hæc ad mediocritatem magis quàm ad fastum. Vide ne in sermone arrogantiam vsurpes sophisticam, neque in cantu ad voluptatem accommodatæ voces superiores habeant, neq; dictionem ostentes superbam ac grauem. Sed in omnibus splendori ac magnificentiæ detrahas, comis erga amicum, mansuetus erga domesticum, patiens erga temerarios, humanus erga humiles, patronus afflictis, inuisens in dolore constitutos: in summa, neminem contemnens: suauis in appellatione, alacer in responsione, dexter, & expositus vniuersis, neque tua ipsius celebrans encomia, neque alios qui hoc faciant subornans, neque inhonestam de proximo famam admittens, & virtutes tuas ac prærogatiuas quantum fieri potest obtegens, peccatorum verò gratia teipsum accusans, nec expectans vt ab alijs reprehẽdare, vt idem facias quod *iustus*, qui *in principio sermonis seipsum accusat*, & sis qualis erat * Iob: † qui non dimouit frequentiam multitudinis propria contra se prædicantis vitia. Ne sis increpando molestus ac seuerus, neque statim, aut cum animi commotione quenquam reprehendas (resipit enim hoc contumaciam quandam) neque propter modica delicta condemnes aliquem, quasi rigidus ac prædurus iuris exactor, sed eos qui deliquerunt complectare, & spiritualiter instruas, quemadmodum admonet Apostolus, a *consideranS teipsum, ne & tu tenteris.* Et tantum studij impendas ne apud homines gloriosus habeare, quantum impendunt alij vt glorificentur, si quidem Christi memor fueris, qui mercedem apud Deum amittit, dicit, si sponte apud homines cupias illustris haberi, & bonum ad hoc facias vt conspicuus sis hominibus. b *Acceperunt enim*, inquit, *mercedem suam.* Itaque nolis tibi ipsi nocere, apud homines conspicuus esse cupiens. Quandoquidem Deus, magnus ille spectator est, illi placere gestias, nam splendidè remunerat. At prælatus es alijs, & concomitantur te homines ac glorificant? *Par esto subiectis*, non tanquam *dominium exercens aduersus cleros*, vt Apostolus inquit, neque secularibus te *principibus* conformes. Qui namque primus esse cupit, omnium hominum seruum esse iubet Christus. Vt summatim dicam, ita persequitor animi humilitatem, vt decet humilitatis amatorem. Ama illam, & glorificabit te. Hoc pacto rite ad veram gloriam pertinges, quæ est coram angelis, quæ est apud Deum. Agnoscet te Christus tunquam discipulum suum, coram angelis, & glorificabit te, si humilitatis ipsius fueris imitator, qui dixit, c *Discite à me, quoniam mitis sum & humilis corde, & inuenietis requiem animabus vestris*; cui sit gloria & imperium in sæculorum sæcula, Amen.

Humilitas Christi Iesu.

* *Iob.* 31. 34. iuxta LXX. † ὁς οὐ διέτραπη ποτὲ λυοχλίαν πόλεως ἐπ' ἀνδρὸν ἐξαγορεῦσαι τὸ ἴδιον πλαίσμα. *Qui non est veritus vrbis tumultuationem, proprium contra seipsũ prædicans casum.* LXX. *hodie sic: Non dimoui frequẽtiam multitudinis, ne edisserem coram eis. Vulgata editio sic Iob* 31. *v.* 34. *Si expaui ad multitudinem nimiam, & despectio propinquorũ terruit me; & non magis tacui, nec egressus sum ostium. Vbi vide Io. Pinedam S. I. Cõm.*

a *Gal.* 6.
b *Matth.* 6.
c *Matth.* 11.

Homilia Basilij *Magni,*

Non adhærendum esse rebus sæcularibus.

VEREBAR quidem ego, dilecti, ne molestus vobis esse viderer, dum frequenter sermonis stimulos vehementius admoueo, tanquam superfluam quandam animi confidentiam ostendens, quæ nec hospitem deceat nec ei qui & ipse similibus vitijs obnoxius est, competat. Vos verò reprehensionibus istis ad beneuolentiam potius prouocati estis, & linguæ nostræ verbera maioris desiderij incitamentum fecistis. Nec insolens aliquid commisistis. Estis enim sapientes in ijs quæ sunt spiritus. *Argue* autem *sapientem & diliget te*, dicit alicubi in Prouerbijs suis Salomon. Quapropter etiamnum, fratres eandem præneſim aggredior, vt quocumque pacto, quantum mihi possibile fuerit, à diaboli vos reti ac laqueis abducam. Plurimum enim nos dilecti, & varijs modis veritatis hostis quotidie impugnat. Impugnat autem ita, sicut scitis, vt nostris ipsorum desiderijs iaculorum vice aduersum nos vtatur, & perpetuò è nobis ipsis vires sumat quibus nos lædat. Quoniam enim maiorem potentiæ illius vim Dominus insolubili lege pressit, nec permisit, vt vno impetu genus mortalium à facie terræ deleret, per nostram insipientiam inuidus furtim contra nos victoriam molitur. Et quemadmodum peruersi quidam & subdoli homines, quorum studium est & propositum ex aliorum bonis ditescere, eam tamen potentiam non habent, vt aperta violentia vtantur, vias insidiosè obsidere solent, & si locum aliquem circa illas aut conuallibus profundis interruptum aut dumorum densitate obscurum viderint, in illum sese abdunt, & huiusmodi velamento viatorum circumquaque conspectum, ne præuideantur, amoliti, ex inopino illos adoriuntur, ne quisquam eorum laqueos periculosos videre prius queat, quàm in illos incidat: ita & Satan infensus nobis & antiquus hostis mundanarum oblectationum vmbris sese insinuans, quæ periculosè circa vitæ huius viam latronem occulere solent, & latibula præbere insidiatori, inde improuisos nobis perditionis laqueos substernit. Oportet itaque nos si quidem tuto propositam vitæ nostræ viam percurrere, & animam nostram simul ac corpus à vulnerum dedecore liberare, Christo sistere, & victoriæ coronas apprehendere voluerimus; animi oculos perpetuò vigi-

Prou. 9.

Prou. 18. 17.

les cir-

les circumquaque diducere,& quicquid iucundum apparet mox suspectum habere & prætercurrere, nec aliquam illi cogitationem applicare,etiamsi aurum copiosè propositum
Psal.61. videatur, & idoneum quod à volentibus tollatur. *Diuitiæ* namque, inquit, *si affluxerint, cor illis apponere nolite*) etiamsi quascumque delitias terra proferat,& pretiosa tabernacula
Phil.3. ostentet (*nostra* enim *conuersatio in cœlis est, vnde & seruatorem expectamus Christum*) Etiamsi choreas,comessationes, ebrietates & mensas concentuum modulatione iucundas videa-
Eccles.1. mus.*Vanitas* enim,inquit,*vanitatum,& omnia vanitas*)etiamsi offeratur venustas corporum,in quibus animę peruersę ha-
Eccles.9. bitant (*à facie namque mulieris fugit à facie serpentis fuge*, inquit Sapiens)etiamsi copia detur potentatuum,ac tyrannidis,& satellitum, vel adulatorum , ad hæc & thronus sublimis ac splendidus subiectas habens ad voluntariam seruitutem,&
Psal.102. gentes & vrbes.(*Omnis* enim *caro*,,inquit,*fœnum est, & omnis gloria hominis sicut flos fœni: aresactum est fœnum,& flos decidit.*)Sub his namque omnibus ita iucundis latebras suas habet communis noster hostis , expectans num per obiectorum spectacula illecti relicta regia via ad ipsius aliquādo insidias ipsi vltrò declinemus.Et plurimum sanè timendum est, ne quo pacto illis incautè adcurrentes,& oblectationē illam quam vsurpantibus offerūt,nihil habere periculi putantes,primo statim gustu dolosè abditum hamum voremus , atque illi postea, nolimus velimus, ligati, ad terribiles latronis latebras,mortem scilicet,per huiusmodi illecebras imprudētes trahamur.Necessarium itaque omnibus & vtile est,fratres, vt quemadmodum viatores solent ac cursores cautè proficiscamur, & ad perficiendū hunc cursum animabus nostris vndique agilitatē venati,sine vllo respectu ad vię huius terminum properemus. Et nemo me noua fingere nomina suspicetur, quòd iam humanam vitam viam voco , cum &
Psal.118. Dauid propheta vitam hanc ita nominarit,nunc quidem ita
Psal.17. alicubi dicēs:*Beati immaculati in via,qui ambulant in lege Domini* nunc verò ad Dominū suum,clamans:*Viam iniquitatis amoue à me,& in lege tua miserere mei.* Et vbi præproperum Dei auxilium contra calumniatores collaudans,& ad lyram suam il-
Ibid. lud iucūdè applicās,dicit:*Deus qui præcinxit me virtute,& posuit immaculatā viam meam* ; merito vbique terrenam hominum conuersationem,siue celebrandam,siue prauam, ita vocandam esse ratus.Quemadmodū enim qui institutum iter expediunt , pedum gressus , ad cursum inter se concertantes ad anteriora proferentes, & priorem semper pedem terræ innixum veloci alterius trāspositione posteriorē ostendentes,facilè ad viæ terminū promouent,ita & qui ad vitā hanc à cōditore producti sunt,confestim in illius principio temporum articulis ingredientes,& priorem ex illis semper posteriorem relinquentes,ad vitæ metam pertingunt.An non & vobis præsens hæc vita quasi continua quædam via porrecta,& iter quoddam ętatibus, quasi quibusdam viatorum diuersoriis distinctū videtur, quod vnicuique profectionis initium quidem parturitionem maternam exhibet, cursus verò terminum sepulchrorum scenas submonstrat,& ad illas quosuis deducit,alios velocius,alios tardius,& hos quidem per omnia temporis interualla proficiscentes,illos autem ita,vt ne prima quidē vitæ diuersoria teneant. Aliæ itaque viæ quæ ab vrbe vna dicunt, in aliam declinari possunt, ne per illas ambulet,qui non vult:hæc verò, etiamsi differre cursum queamus, viatores suos vi correptos ad destinatam à Domino metam trahit.Nec fieri potest,dilecti,vt qui portam ad hanc vitam ferentem egressus , & hanc viam semel ingressus est : non etiam ad illius terminum perueniat , sed vnusquisque nostrum postquàm materna claustra euasit, statim temporis obligatus fluctibus prouoluitur, eum semper diem quem iam vixit,post tergum relinquens,& ad hesternum numquam, etiamsi cupiat,redire valens. Nec verò lætamur ad anteriora delati,& vbi ætates protulimus, quasi augmentum aliquod nacti gaudemus , beatumque ducimus, si è puero quisquam in virum, & è viro in senem euaserit:ignari quod singulis diebus tantum de vita hac amittimus, quantum temporis viximus:nec sentimus quàm vita nostra absumatur,licet perpetuò illam à prætercurrente, ac præterlabente tempore metiamur:neque cogitamus quàm incertum sit hoc tempus , quod ad perficiendum cursum nostrum, qui in hanc nos profectionem emisit, concedere

A proposuit, & quando vnicuique nostrum portas, quas ingrediamur, reseraturus sit, & quòd oporteat nos quotidie ad migrandum ex hac vita paratos esse , & nutum Domini fixis oculis expectare:*Sint lumbi vestri*,inquit,*præcincti,ac lucernæ ardentes , & vos similes estis hominibus expectantibus Dominum suum,quando reuertatur à nuptiis , vt venienti ac pulsanti confestim aperiant.* Nec diligenter spectare satagimus , quænam onera facilia nobis ad hunc vitæ cursum sint , & talia quæ cum collectoribus suis hinc transferri , ac futuram vitam propria possidentium se facta iucundam reddere queant, & quæ sint grauia, molesta, terræ adhærentia , & quæ non soleant hominibus planè appropriari , nec talia , quæ propter portæ illius angustiam possessores suos sequi valeant, sed quæ colligenda fuerant , relinquimus , quæ verò contemnere conueniebat , illa colligimus : & quæ nobiscum vniri, & animæ simul & corpori verum & cognatum ornamentum esse possunt , istis animum non aduertimus : quæ verò perpetuo aliena à nobis perseuerāt, & solā nobis turpitudinis labem aspergunt , hæc coaceruare conamur, frustra nobis ipsis molesti, laboremq; instituentes haud dissimilem ab eo, si quisquam seipsum seducens in * dolium pertusum aliquid infundere voluerit. Hoc sanè omnibus puto etiam idiotis cognitum esse, quòd nihil eorum quæ in hac vita iucunda sunt, & quorum gratia plerique insaniunt, verè nostrum sit, aut fieri soleat, sed omnibus simul aliena videantur, tam qui illis frui putantur, quàm qui ne attingunt quidem. Neque enim si quidam infinitam vim auri in hac vita coaceruant, idcirco perpetuò illis aurum hoc proprium manet, sed vel à viuentibus adhuc, licet vndique obligatum, ad potentiores transfluens aufugit, aut in mortis iā articulo constitutos deserit, nec vult vnà cum possessoribus suis emigrare, sed isti quidem ab eo, qui animas violenter à misera hac carne separat, ad necessariam compulsi migrationem, ad pecunias crebrò respectant, & quos à prima ætate sudores illarum gratia tulerunt, deplorant: diuitiæ vero aliorum manibus inhiant, istis colligendi tantum labore & auaritiæ crimine inflicto. Neque si terræ quisquam innumera possideat iugera, domos magnificas, omnis generis animantium greges, & omnem acquirat inter homines potentatum, perpetuo istis fruetur, sed modico quidem tempore ab ipsis nominatus, alijs iterum opulentiam suam cedit, ipse exigua tellure conditus. Sæpenumero autem & antequam sepeliatur,& antequam bonis cedat, videbit illa in manus veniſſe aliorum, idq; forsan inimicorum quoq;.Aut ignoramus quàm multi agri,quàm multæ ædes, gentes, & vrbes adhuc illis viuentibus à quibus olim possidebantur, aliorum Dominorum nomina induerint, & quomodo qui olim serui fuerunt ad principatus thronum ascenderint , ac rursus aliquando domini ac heri vocati, cum subditis ad seruiendum præsto esse soliti fuerint, & suos ipsorum seruos venerati sint, rebus, vt in taxillorum circumuolutionibus fieri solet, repente mutatis. Ea certè quæ ad cibum nobis ac potum adinuenta sunt, & alia omnia,quæ supra necessitatis vsum opulētia contaminans, ad ingrati ventris ac nihil continentis cultum excogitauit, quando nostra sunt, etiamsi continuò hauriantur? Quę vbi gustu modicum aliquid voluptatis, idque in transitu tantum reliquerunt, mox tanquam molesta & superflua ægrè toleramus, & studiosè quocumq; pacto eijcimus, vt plurimum de vita periclitantes si visceribus immorari permittantur. Itaq; multis attulit mortem satietas, & causam dedit, vt nullo cibo amplius vti potuerint. Lasciua deniq; cubilia, & impuri congressus, & quæcunque anima furens & efferata operatur, an non quamlibet naturam manifestè lędunt, & conspicuè vitiant, & quæ verè cuiusque sunt propria bona abalienant & imminuunt corporis vigore per concubitus attenuato, ac membrorum legitimo,& ad corporis habitudinem attemperatissimo nutrimento direpto? Proinde & vnicuique illorum, qui cubilibus impudicis inuolutantur,vsuenit,vt post actum,mox atq;carnis œstrum elanguit, & ad detestabilem finem eorum quæ tentauit, animus pertingit, ac veluti ex ebrietate quadam & grandi tempestate sese recolligens, vbinam sit otium recogitandi nactus est, vehemens illum incontinentiæ pœnitudo subeat. Sētit enim iam corpus ignauius & ad ea quę necessaria

Luc.12.

** Adagiū.*

saria sunt obeunda: torpidum & imbecille factum. Hoc sanè & pædotribis considerantibus temperantiæ & continentiæ lex in palæstris data est, quæ adolescentum corpora contra voluptates communiret, nec permitteret certantibus vel tantillum illustres contueri formas, si quidem capitibus suis coronas aptarent, propterea quod certanti risum adferat incontinentia, non coronam. Hæc quidem tanquam omninò aliena & inania, & quæ nulli propria fieri possunt, bonum est clausis oculis prætercurrere: eorum autem quæ verè nostra sunt, multam conuenit habere rationem. Quid autem verè nostrum est? Anima scilicet qua viuimus, tenuis cuiusdam & spiritalis naturæ existens, nec quoquam eorum quæ naturam hominis premunt, opus habens, & corpus quod animæ vehiculi loco ad hanc vitam à conditore datum est (hoc enim homo est, mens videlicet accommodæ ac competenti carni inclusa.) Et hoc à sapientissimo omnium opifice in vtero materno fingitur, hoc in lucem è thalamis illis obscuris parturitionum tempore producitur, hoc ad principatum terrenorum dispositum est, illis creatura ad virtutis exercitium substrata est: illi vis quædam inest imitari opificis potentiam, & constantem cœlestium rerum moderationem adumbrare in terris. Hoc euocatum ex hoc seculo emigrat, hoc tribunali eius, à quo deductum est, sistitur, hoc in iudicium vocatur, hoc actorum in hac vita retributionem accipit. Et virtutes quoque in nostram transire possessionem deprehenderit quis, quando per exercitium ac diligentiam eo euadunt, vt cum ipsa nostra natura quasi coalescant & iucundentur, & neque in terra nos afflictos deserere cupiant (nisi violenter ipsas vltrò per inductionem peiorum actuum abigamus) & ad futuram vitam properantes præcurrant, inque ordinem angelorum creatum collocant, ac sub conditoris oculis in seculum resplendent. Opulentia verò & potentatus, & splendor, & delitiæ, & omnis huiusmodi cumulus, qui quotidie per nostram insipientiam augetur, neque nobiscum ad hanc vitam processit, neque cum quibusdam ex illa migrauit vnquam, sed in quolibet homine fixum est, & constans, quod
Iob 1. à iusto quodam olim dictum est, nempe: *Nudus egressus sum ex vtero matris, nudus etiam abibo.* Itaque qui sibi optimè consulit, animæ quidem quam maximè curam habebit, illiusque synceritatem ac genuinam puritatem perpetuò illibatam conseruare conabitur: carnis verò, siue illa fame tabescat, siue cum frigore & æstu luctetur, aut morbis prematur, aut violentum quid à quibusdam patiatur, exiguam rationem habebit in vnaquaque molestia illud Pauli clamans, ac dicens: *Etiamsi externus noster homo corrumpitur, internus tamen renouatur de die in diem.* Nec vbi vitam suam in periculum vocare viderit metu perculsus apparebit, sed ad seipsum cum fiducia dicet: *Scimus quod si terrenum nostrum huius tabernaculi domicilium resolutum fuerit, ædificationem ex Deo habemus domicilium non manufactum, sempiternum in cœlis.* Si verò quisquam & corporis rationem habere voluerit, vtpote talis possessionis, quæ vna sit animæ necessaria, & quæ illi ad viuendum super terram cooperetur, pauca quædam ad huius vsum necessarium impendet, vt illud & contineat tantum, & ad ministerium animæ mediocri cura sanum conseruet, non vt præ satietate lasciuire permittat. Quòd si viderit illud quandoque plurium desiderio quàm prosit incensum, reclamabit illi dictum Pauli præscribens. *Nihil intulimus in hunc mundum, manifestum est quòd neque efferre quicquam poterimus: habentes autem alimenta & quibus tegamur, his contenti erimus.* Ista illi continuè occinens & inclamans, morigerum simul & expeditum semper ad cœlestem profectionem reddet, & hoc magis ad ea quæ proposita sunt obeunda cooperarium habebit. Si verò lasciuire permiserit, & quibusuis quotidie quasi feram quandam immitem oppleri, fiet tandem vt violentis illius reluctationibus adactus & conuulsus iaceat ac frustra ingemiscat, & ad Dominum abductus, in conuersationis huius terrestris, quæ ipsi concessa fuerat, fructus exactus, vbi reddere nequiuerit, plurimum lamentabitur, & tenebras continuas inhabitabit, delitias præsumptas & illarum seductionem vehementer quidem accusans, quòd per hanc salutis priuatus sit occasione, nihil vero vtilitatis
Psal. 6. amplius ex lachrymis capiens. *In inferno* namque *quis confitebitur tibi*, inquit Dauid. Fugiamus igitur quocumque pacto quàm poterimus velocissimè, & nos ipsos vltro vel obtorto collo retrahamus. Si vero quisquam iam olim inescatus, vel diuitiarum puluerem ex iniustitia in seipsum coacerauauit, & animum curis illarum obstrinxit, vel scelus lasciuiæ dilutu difficile naturæ affixit, aut aliis seipsum vitijs onerauit, is, dum adhuc opportunum est, antequam ad consummatam perditionem perueniat, plurimum ex oneribus deponat, & antequam submergatur scaphus, sarcinarum iacturam faciat, quas præter decorum congessit, atque ita imitetur eos quibus in mari negotium est. Illi namque, etiam vbi necessariorum aliquid naui intulerunt, tempestas autem feruens ex pelago insurgat, ac nauem oneribus pressam fluctibus obruere minitetur, quàm poterunt citissimè plurimum de pondere tollunt & abiiciunt, & merces suas absque vlla detrectatione in mare profundunt, vt nauem supra fluctus sublimiorem reddant, & animabus tantum, si ita possibile sit, & corporibus è periculo euadere liceat. Multo autem magis nos ista & consultare conuenit & facere. Nam illi quidem, quicquid sit quod abijciunt, mox perdunt, & paupertatis deinceps necessitas illos occupat, nos verò quanto magis prauum hoc onus effuderimus, tanto plures & meliores animabus nostris diuitias coaceruabimus. Fornicatio quippe & quæcumque talia sunt proiecta dispereunt, & eo abeunt, vt ne sint quidem amplius lachrymis diluta. Sanctimonia verò & iustitia in illorum postea locum transferuntur, res faciles ac leues, & quæ nullis fluctibus opprimi queãt. Pecuniæ sane bene eiectæ, nec pereunt eiicientibus ac dispergentibus, sed velut in alias quasdam tutiores naues, pauperum videlicet ventres, translatæ conseruantur, & ad portus pertingunt, & custoditur eiicientibus ornatus citra periculum. Adigamur itaque fratres eo, vt & in nos ipsos humani simus, & facultatum nostrarum pondus, si quidem omnino quæstum facere voluerimus, in multos diuidamus, qui & portent illud alacriter, & in sinus
Domini, veluti tuta penetralia recondant, vbi *nec tinea corrumpit, nec fures effodiunt neque furantur.* Demus facultatem diuitijs in egenos exuberare cupientibus. Ne præteruolemus Lazaros illos, etiamnum oculis nostris expositos, neque mensæ nostræ micas ad satietatem illis sufficientibus inuideamus, nec crudelem illum diuitem imitati ad eandem cum ipso gehennæ flammam migremus. Alioqui illic constituti vehementer implorabimus Abrahamum, vehementer quoque quemlibet eorum qui bene vixerunt; neque tamen quicquam clamando impetrabimus. Fraterenim non redimit, redimet homo? Reclamabit autem nobis illorum quisque, dicens: Ne quæras beneuolentiam, quam ipse erga alios spreuisti, neque velis tam ampla bona accipere, cum minora erogare nolueris. Fruere nunc illis, quæ cum viueres congessisti. Plora nunc, quoniam in vita constitutus cum fratrem illachrymantem videres, illius non es misertus. Hæc nobis illi dicent, & merito: Vereor autem ego ne nos acerbius sint obiurgaturi, quoniam diuitem illum malitia, vt scitis, superamus. Neque enim vt diuitiis prorsus parcamus humi prostratos fratres præterimus, neque vt liberis vel aliis domesticis opulentiam nostram conseruemus, petentibus egenis aures occludimus, sed in peiores sumptum facimus, & peruersam illam liberalitatem malitiæ fomentum constituimus iis qui eam exercent. Quot enim quorundam mensas circunstant, quorum alii conuiuatorem obscœnis verbis demulcent, alii importunis intutibus & gestibus incontinentiæ ignem accendunt, quidam vero inter se scommata eiaculantes, risum illi mouere volunt, à quo sunt vocati. Rursus alii mendacibus illum encomiis qualem volunt fingunt. Et hi non solum hoc lucranrur vt splendidè conuiuentur, sed & manus pretiosis denariis plenas reportant, & à nobis discunt quod magis ipsis conducat istis ineptiis incumbere & operam dare, quàm virtutibus. Si verò nos pauper aliquis accesserit, vix etiam præ fame loquens, auersamur hominem eiusdem nobiscum naturæ, fastidimus, & studiosè aufugimus, quasi veriti ne & de ipsa miseria nonnihil, si tardius progrediamur, contrahamus. Et si vultu fuerit in terram ex calamitatis pudore demisso, hypocriseos artificem esse dicimus. Si verò nos liberè ac fidenter grauiter à fame stimulatus

Matt. 6.

Luc. 16.

2. Cor. 4.

2. Cor. 5.

1. Tim. 6.

latus adspexerit, impudentem rursus & raptorem vocamus. Quòd si dono alicuius veste tectus est integriore, tanquam insatiabilem pellimus, & paupertatem illum simulare iuramus. Si verò marcidis fuerit ac laceris panniculis obtectus, vt grauè olentem iterum abigimus. Nec immitem hunc animum nostrum flectere potest, siue conditoris nostri nomen precibus suis adhibeat, siue continuo iuramẽto nos talibus passionibus haudquaquã fore obnoxios, si commisereamur, confirmet. Quapropter suspicor ignẽ gehennæ nobis grauiorem quàm diuiti illi futurum. Quòd si tẽpus permisisset, & dicendi nobis sufficiens adesset facultas, omnia vobis illius, vt in scripturis demonstrata sunt, exponens sermonis officium, ac munus absoluissem, nunc vero hora est, vt fessos vos dimittam. Ipsi autem, si quid est quod propter intellectus simul ac linguæ imbecillitatem non attigimus, vobis ipsis quasi quædam pharmaca componẽtes, animarum medeamini vulneribus. *Da namq; sapienti occasionem, & sapientior erit*, inquit Scriptura. *Potens est* autem *Deus, vt abundare faciat in vos omnem gratiam, vt in omnibus semper omnem habentes sufficientiam, abundetis in omne opus bonum.* Verum sermonem nostrum fratres quidam ad portum iam, vt videtis, adductum, iterum in admonitionis cursum reducunt, iubentes, ne quæ à Domino heri sunt miraculosè patrata, prætereamus, neque tropæum illud, quod contra diaboli furias seruator fixit, obticeamus, sed magis occasionem vobis cum laude Domini exultandi demus. Nam denuò quidem, vt scitis, rabiem suam contra nos ostendit diabolus, & flamma ignis à seipso armatus ecclesiæ stabula impugnauit, denuò verò victoriam retulit communis mater, & hostile machinamentum in ipsum hostem repressit, nec quicquam ille effecit, nisi quòd inimicitiam publicauit. Contrario flatu inimici facibus restitit gratia domini, templum mansit illæsum, non valuit inducta ab hoste tempestas quassare petram, super quam gregis sui stabulum Christus ædificauit. Et nunc quoque vobiscum quasi in acie præsto est, qui olim in Babylone caminum ignis extinxit. Quàm putatis hodie ingemiscit diabolus, conatus sui finem, quem volebat, non assequutus? Nam confinem quidem ecclesiæ pyram inimicus accendit, vt nostras perderet. Et vndique flamma violentis ipsius flatibus excitata & aucta, super ea quæ corripuit, eminuit, & vicinum aërem depasta est ipsa templa corripere coacta, & in calamitatis consortium nos quoque inuoluens. Verum seruator in illius eam caput refluere fecit, à quo fuerat incensa, & vesaniam suam in seipsum resorbere iussit: & arcum quidem insidiæ suæ diabolus parauerat, iaculum vero emittere non est permissus, immo emisit quoque, verùm in ipsius caput retortum est. Ipse iam sibi amaras illas lachrymas habet, quas nobis parauerat. Sed infligamus inimico, fratres, vulnus aliquanto grauius, intendamus illi luctum. Quo vero pacto id fieri possit, ego quidem dicam. Vos autem illud facite. Sunt quidam per conditorem nostrum ex ignis potentia erepti, sed ita, vt nullum illis supersit vitæ subsidium, propterea quod anima tantum & corpore periculum euaserunt. Nos itaque quotquot nullum calamitatis huius gustum cepimus, facultates nostras illis communes faciamus, & obuiis vlnis ægrè seruatos fratres complexi dicamus de singulis singuli: *Mortuus erat, & reuixit, perierat, & inuentus est*, & cognatum corpus obtegamus. Opponamus nostram consolationem vi & calumnijs inimici, vt nihil ille quod alicuius sit momenti etiam vbi lædere voluit, nocuisse videatur, & nullum possit ostendere quem impugnando vicerit, & fratrum facultatem deprædatus, nostra liberalitate victus appareat. Vos autem fratres, qui periculum hoc euasistis, non admodum discruciemini malis, quæ vobis acciderunt, neque cogitationibus turbemini, sed excutite mœstitiæ caliginem, & animos vestros generosioribus cogitationibus corroborate, & quod accidit, in coronarum occasionem mutate. Nam si immoti perstiteritis, & fide probatiores instar nobilis auri ex igne resplendentes deprehendimini, pudorem inimico auctiorem reddetis, tanquam qui ne lachrymulam quidem vobis insidiosis suis conatibus excutere potuerit. Admonete vos ipsos constantiæ qua vsus est Iob: Dicite ad vos ipsos quæ ille sibi dixit: *Dominus dedit, Dominus abstulit, sicut Domino visum est, ita & factum est.* Et nemo vestrum ex iis quæ passus est, permoueatur, vt cogitet ac dicat, nullam prorsus esse prouidentiam, quæ res nostras moderetur: neque dispensationem ac iudicium Domini accusset, sed athletam illum adspiciat, & melioris spei consiliarium ipsum faciat. Recogitet omnia ex ordine certamina, quæ ille strenuè decertauit, & quibus iaculis à diabolo petitus nullum lethale vulnus accepit. Demolitus quidem est rerum ipsius prosperitatem, ipsum verò crebris & irremissis calamitatum rumoribus obruere statuit. Adhuc enim priore quid calamitatis accidisset, nuntiante, alius nuntius maiorum malorum tristitiam adferens aduenisset, atque ita calamitas calamitati coniuncta erat, vt similes fuerint crebris fluctuum insultibus, & prius quam priores cessarant lachrymæ, aliarum adferebatur occasio. Iustus vero quasi quoddam saxum tempestatis impetum fortiter excipiens, & fluctuum vim in spumam commutans, immotus stabat, & gratam hanc ad Dominum vocem emittebat, dicens: *Dominus dedit, Dominus abstulit, sicut Domino placuit, ita & factum est*, nec aliquid eorum quæ acciderant lachrymis dignum reputabat. Vbi verò aduenit qui narraret quomodo filiis & filiabus coniuantibus, domum oblectationis spiritus quidem violentus conquassarit, tunc primum vestimentum scidit, naturæ compassionem ostendens, & per hoc quod faciebat patrem se esse, liberorum amantem declarans. Attamen & tum dolori terminum ac modum ponens, & piis illis vocibus quod factum fuerat ornans, dixit: *Dominus dedit, Dominus abstulit, sicut Domino placuit ita factum est*, tantum non clamans ad hunc modum: Vocatus sum illorum pater, tantisper dum ille qui me condidit, voluit. Iterum mihi stirpis auferre coronam statuit. Non illi repugno quo minus sua auferat. Quod Domino videtur, hoc obtineat. Ipse generis huius plastes est: ego sum organon, quid necesse est, cum seruus sim, frustra quod factum est ægrè ferre, & decretum, quod irritum facere nequeo, incusare? Huiusmodi verbis iustus diabolum quasi iaculis quibusdam confecit. Postquàm verò illum inimicus iterum victorem esse vidit, nec aliquo istorum concuti potuisse, ipsi illius carni tentationis machinam admouit, & corpore infandis plagis cæso effecit, vt quasi ex fonte quodam vermes ex ipso scaturirent, & à regni throno virum deductum in sterquilinio sedere fecit. Ille verò etiam talibus afflictionibus percussus, immotus mansit, & corpore conuulso in abscondito animæ tutum seruauit pietatis thesaurum. Cum itaque non haberet amplius quod faceret hostis, veteris astutiæ memor, vxoris mentem ad impiam & blasphemam sententiam instigauit, & per illam concutere athletam tentauit. Et illa prolixi temporis impatiens facta iusto astitit, & infernè sedentem intuita, manibus super his, quæ videbat, complosis, & pietatis illi fructus opprobrauit, & ita pristinam illi prosperitatem recensuit, vt præsentia mala subnotaret, & quam ex quibus institutis vitam sortitus esset, & quam multarum oblationum à Domino mercedem reportasset, obijceret. Et quidem perpetuò muliebrem pusillanimitatem referentia loquuta est, talia tamen, quæ quemuis virum turbare, & fortem quoque animam subuertere possent. Vaga, inquit, & famulæ instar circumeo, & quæ regina fui, nunc seruio, & à seruorum meorum subsidijs pendere me coëgisti, & quæ multos olim liberaliter alui, iam ex alienis bonis nutrior. Addidit melius esto & vtilius, si impiis verbis vsus irati conditoris gladium contra se exacueret, atque ita seipsum è terra tolleret, quàm si per istam malorum tolerantiam & sibi ipsi & vxori molestiam prorogaret. Ille verò istis verbis magis quàm aliquo priorum malorum offensus, & oculis animi commotionem attestantibus, & ad vxorem tanquam hostem conuersus quid dixit? *Quare tanquam vna ex insipientibus mulieribus loquuta es?* Pone, inquit, ô vxor, hanc mentem. Quousque verbis tuis communem hanc vitam calumniaris? Et de conuersatione mea, qualia nollem, falsa dixisti, & vitam meam verbis tuis accusasti. Iam dimidia mei portione impiè egisse videor. Siquidem ex ambobus vnum corpus coniugium fecit, tu vero in blasphemiam decidisti. *Si bona de manu Domini suscepimus, mala non feremus?* Admone teipsum præteritorum bonorum, oppone malis meliora. Nullius hominis vita prorsus

Luc. 16.
Prou. 19.
2. Cor. 9.
Dan. 3.
Luc. 15.
Iob 1.
Iob 1.
Iob 2.
Ibid.
Ibid.

beata est. Semper prosperè agere solius est Dei. Tu verò si propter præsentia iam doles, ex præteritis tibi ipsi consolationem desume. Nunc ploras? at prius ridebas. Nunc eges? at antea diues fuisti. Bibisti liquidum vitæ laticem, & turbidum iam toleranter bibe. Ne fluuiorum quidem riui omninò puri videntur. Est autem, vt scis, vita nostra fluuius quidam, continuè & irremissis ac indesinentibus fluctibus plenus, quorum alio præterlapso iam alius adhuc in cursu præsens est, & hoc quidem è fonte suo iam promanante, ille adhuc promanaturus, & hoc pacto ad commune mortis mare properamus omnes. *Si bona de manu Domini suscepimus, mala non feremus?* Cogimusne iudicem, vt omnia nobis æqua & paria perpetuò sufficiat? Docemusne Dominum quo pacto vitam nostram moderari debeat? Ipse decretorum suorum potestatem habet. Res nostras pro suo arbitratu instituit. Est autem sapiens, & quæ vtilia sunt seruis suis admetitur. Ne curiosè iudicium domi insectare. Dilige tantum quæ ab illius sapientia dispensantur. Quicquid dederit cum gaudio accipe. In rebus tristibus declara quòd præterita lætitia digna fueris. His dictis Iob, & istum diaboli incursum repulit, & consummato iam illum tanquam victum pudore perfudit. Quid igitur postea accidit? Fugit ab illo morbus tanquam frustra aggressus, & iam nihil amplius effecturus: redijt in alterum ætatis florem caro, refloruit vita omnibus suis bonis, & duplicatæ vndique diuitiæ ad illius ædes confluxerunt, primum vt esset tanquam nullo damno affectus, deinde vt esset iusto tolerantiæ mercedes. Quapropter & equos, & mulos, & camelos, & oues, & agriculturam, & omnem opulentiæ fructum ex duplo recepit: liberorum verò numerus mortuis par emersit, quoniam bruta quidem iumenta & omnes eiusmodi diuitiæ corruptæ in consummatam perditionem cesserant: liberi verò etiam post mortem optima naturæ portione viuebant. Ornatus itaque denuo alijs à conditore filijs & filiabus, & eam possessionem duplam habebat. Isti quippe præsentes in hac vita parentes exhilarabant: illi verò qui iam ex hac vita præcesserant, parentem expectabant, tunc omnes complexuri Iob quando humanæ vitæ iudex vniuersalem mortalium ecclesiam congregabit, quando tuba illa regis aduentum prænuntians sepulchra mortuorum vehementius circuntonabit, & corporum depositum repetet. Tunc & qui iam mortui videntur, citius sistentur omnium opifici quàm viui. Hac ratione, puto, cum reliquas illi diuitias geminatas admensuraret, liberos totidem quot antea habuerat, sufficere censuit. Vides quanta sibi ipsi bona Iob per patientiam congesserit? Et tu itaque si te molestum quid ab igne illo dæmonum insidijs nuper incenso apprehendit, constanter ferto, & afflictionis mœstitiam melioribus cogitationibus consopito, iuxta quod scriptum est: *Iacta super Dominum curam tuam, & ipse te enutriet*, quem decet gloria in secula, Amen.

Iob 42.

Liberi Iob.

1. Cor. 15.

Psal. 54.

BASILII MAGNI
HOMILIA
AD
IVVENES
Quo modo Gentilium litteris proficient.[a]

I. Corn. *interpretatione interpolata.*[b]

MVLTA me, Iuuenes, adhortantur ad ea, quæ vobis & optima esse & planè vtilia, volentibus iudico consulenda. Nam & hoc ætatis, ad quod iam peruenistis, & rerum mutatio variarum simul & experientia satis humanæ conditionis me peritum reddiderunt, vt vobis qui in vitæ estis exordio, tutissimam viam facilè possim ostendere, qui præsertim iure ac propinquitate naturæ me proximum parentem habeatis, & eum qui se nihilo minore beneuolentia, quàm si pater vobis affici fatetur. Vos item (nisi forte vestra de nobis existimatio me decipiat) arbitror, si me respicitis, parentem minimè desideraturos. Si igitur hæc mea dicta prompti receperitis, in secundo ordine eorum quos Hesiodus laudat, eritis. Sin minus, ego quidem nihil molestum dicam, vos autem ipsi carminum reminiscamini, quæ ille conscripsit:

Optimus ille quidem, qui per sese omnia nouit:
Proximus huic fuerit, qui credit recta monenti:
At qui nec sapit ipse, neque audierit sapientem,
Vtilis hic nulla est omnino in parte putandus.

Ne miremini si ad magistros assiduè vobis euntibus, & libros, quos veterum probatissimi reliquerunt, euoluentibus aliquid ex me inueniss vtilius affirmauerim. Nam talibus viris, quibus operam datis, moneo ne vestras sententias velut anchoris nauigij omninò firmis, tradatis: Sed quę tantùm ex his vtilia fuerint, consectari; reliqua, vt nihil profutura, respuere malitis. Quæ sunt igitur hæc, & quomodo discernenda, hoc planè docebo: hinc sumens exordium, ô iuuenes: Vt nihil esse in humana vita admirandum aliquid existimamus, aut omnino bonum putamus, aut nominamus, quòd hic finem quandoque sit habiturum. Quamobrem nec progenitorum claritatem, nec corporis robur, aut pulchritudinem, aut magnitudinem, non ex hominibus honores, non regnum ipsum; non denique quodcunque quis dixerit rerum humanarum magnum: ne voto quidem digna iudicamus, aut ea possidentes aliquo modo admiramur: verum spe longius procedimus, & ad alterius vitæ præparationem cuncta dirigimus. Quæ igitur ad futuram faciunt vitam, hæc etiam nos & amare, & prosequi totis viribus; nihil verò profutura totis viribus despicere oportere dicimus. Quæ autem hæc sit vita, & vbi, aut quando seruanda, si in præsentiarum docendum sit, longius mihi quidem quàm secundum præsentem conatum procedere foret opus: Maiorum quoque quam vestri æqualium auditorum prouincia fuerit. Tantum dicam, atque ex hoc fortasse ostendam, quòd omnem sanè felicitatem, quæ ab initio generis humani fuerit, si quis in vnum oratione comprenderit, non minimam partem bonorum illorum inueniet æquantem, sed eorum dignitate longè inferiorem, vmbram siue insomnium rebus veris. Magis autem exemplo proprio vtemur. Quanto anima pretiosior est corpore, tanto vtramque inter se vitam differre palàm est. Ad hanc itaque sacra volumina per abscondita mysteria nos instruunt, quorum sensus altitudinem vos ob ætatem attingere non admodum facile est. In alijs vero non omnino differentibus, velut in vmbris quibusdam & speculis vestrorum oculos animorum quadantenus exercitabimus, eos imitantes, qui in gymnasiis sese exercent, & manu pedeque instructi, postmodum vtilitatem ex eius artis disciplina in legitimo certamine referunt. Et vobis quoque proponi omnium certamen maximum putare oportet, pro vobis omnia facienda, & omnibus viribus ad huius præparationem laborandum. Insuper Poëtis & Oratoribus & omnibus hominibus vtendum, vnde futura sit aliqua vtilitas, quæ ad animæ faciat ædificationem. Velut enim fullones ac tinctores, qui medicamentis quibusdam rem tingendam præparant, atque ita demum colorem quem cupiunt, siue purpureum, siue aliquem alium inducunt: sic & nos, si gloria pulchritudinis vitæ huius, quam tantoperè laudamus, illita nobis mansura sit, nisi prius purgati sacras & arcanas Scripturæ disciplinas non facilè assequemur aut percipiemus. Et quasi solem in aqua videre assuefacti, sic illi lumini oculos inijciemus. Quamobrem si nostrorum sermonum ac Gentilium vlla est conuenientia, vobis illorum valdè conferet notitia. Sin minus, eos saltem simul conferendo differentiam discere licebit, cum ad melioris optionem atque delectum non parum comparatio faciat, & inferiora sæpe collata sint potioribus ornamento. Veluti plantis, quibus propria virtus est fructu pulcherrimo scatere, folia nihilominus ramis coniuncta quendam ferunt ornatum: Sic & Anima, cui præcellens quidem Veritas fructus est, non ab re tamen exteriore sapientia circundatur, sicuti folijs quibusdam vmbram fructui & aspectum non intempestiuum præbentibus. Dicitur enim & Moses ille, cuius est in sapientia nomen apud omnes homines maximum, Ægyptiorum disciplinis mentem exercitatus, ita ad eius qui Est contemplationem processisse. Similiter autem & in sequentibus temporibus Danielem Babylone

Hesiodi ἔργοις. Adhibet Aristot. 1. Ethicor. ad Nicom. Cicero, T. Liu. l. 22. Herodot. l. 7 Clemēs l. 3. padagog. c. 8 Zenon inuertit apud Laertium: vt obedientem præferat ei qui ex se sapiat.

Exod. 11. 3. Act. 7. 22.

a *Vt Plutar. De vtilitate ex hostibus capienda, scripsit: quem Philosophum alias expressit Basilius M. frequenter, in exemplis hic & in similitudinibus.*

b *Vertit & Leon. Aretinus, VV. Musa. & Roma Hieron. Brunellus, Soc. I.*

Ione Chaldæorum sapientiam dicunt didicisse, tunc denique diuinas attigisse doctrinas. Et hactenus quidem quòd disciplinæ prophanæ non sunt animæ omninò inutiles, satis narratum. Quomodo verò deinceps ipsis vtamur, & ex quibus eas sumamus, dicendum. Primum quidem (vt à Poëtarum disciplinis, quòd sint in dicendo varij, incipiam, non omnibus quæ dicunt mentem adhibendam, sed eis tantum quæ bonorum hominum facta dictáve nobis enarrauerunt, illáque imitari, & omnibus modis similes eis esse conari censeo. Quando verò ad infames & nefarios homines veniant, hæc omninò vitare, his aures obstruere, non minus quàm Vlyssem ad cantus Sirenarum fecisse dicunt, oportebit. Nam prauis assuescere sermonibus, via quædam est ad rem ipsam. Ideo omni custodia animi cauendum est, ne per sermonis voluptatem deliniti, prauum aliquid simul assumamus, veluti qui venena cum melle concinnant atque occultant. Non itaque Poëtas laudamus contumeliosos, non cauillantes aut scommata iactantes, non amantes vel ebrios, non qui in cibis & mensarum lautitijs seu cantibus obscœnis felicitatem ponunt. Ante omnes verò qui de Dijs disserunt, præsertim si plures aut diuersos ponunt, minimè inter se concordes. Frater enim apud illos cum fratre contendit, & pater aduersus filios, & filius aduersus patrem implacabili insurgit bello. Adulteria præsertim, stupráque & amores deorum obscœnos, & hos maximè principis omnium & dominatoris Iouis, vt aiunt: Quæ sanè scelera si quis de feris dixerit, erubesceret: Nos illa scenæ relinquemus. Eadem quoque & de Historicis dicere habemus, eis maximè, qui vt audientium animos corrumpant, verba faciunt. Artem verò Oratorum ad decipiendum institutam nequaquam imitabimur. Nam nec in iudicijs, neque in actionibus accommodum nobis est mendacium, viam vitæ rectam ac veram ingredientibus, quibus non contendere iudicio lege præcipitur. Sed ea magis illorum recipiamus in quibus virtutem laudauerunt, vel vitium vituperauerunt. Velut enim florum reliquis quidem vsque ad odorem vel colorem est vsus; apes autem mel ex ipsis excerpere nouerunt: sic & qui diligentes in legendo existunt, non solum quod dulce iucundumque fuerit, in eorum libris persequuntur, sed quandam ex eis vtilitatem animo referre contendunt. Velut item apes (quando hæ nobis probè huic exemplo suppeditant) non omnibus floribus similiter insidunt, neque ex eis ad quos accedunt, omnia auferre conantur, sed quantum ipsis ad opus necessarium fuerit comprendentes, reliquum dimittunt. Nos etiam vt sobrij sapientésque quantum congruum nobis propinquumque veritati ex ipsis fuerit, persequamur: reliquum prætereamus. Et sicut in legendis rosis sentes vitamus; sic in talibus sermonibus quicquid est vtile carpentes, noxium vitemus. Statim igitur ab initio quamlibet doctrinam considerare, & ad finem certũ accommodare, aq; ex Dorico Prouerbio *lapidem ac funiculum applicare* oportebit. Et quando per virtutem ad vitam hanc veram ascenditur, virtus autem ipsa plurimum à Poëtis, Historiographis, multo magis & Philosophis commendatur, talibus eorum sermonibus maximè vacandum. Nam prima quidem vtilitas est in animis iuuenum virtutis esse commercium, ac consuetudinem, quorum semel acceptæ doctrinę ob animorum teneritudinem perpetuò remanent intimè illis infixæ. Nec aliam ob causam Hesiodum putamus hos scripsisse versus ab omnibus decantatos, nisi vt iuuentutem in primis ad virtutem adhortaretur.

Ad vitium facilis vicinaque semita cunctis
Panditur, at Virtutis iter posuere remotum
Cœlicolæ, durumque prius, sed vertice summo
Dum fuerit, planum se offert quærentibus illud.

Mihi autem his carminibus videtur nihil aliud auctor voluisse, quàm ad amplectendam virtutem iuuenes excitare, vt nec initio voluptati confiderent, neu rerum tædio ac labore ante consequutum terminum deficerent. Quamobrem si quis alius his similia ac conuenientia bonis moribus locutus fuerit, omninò recipiendus. Vt ego quidem ex viro graui, qui maximè poëtarum sensus tenebat, accepi, omnis Homeri poësis, virtutis est laus, & eius omnia ad hunc finem referuntur, vt nihil ab re aut parergum sit positum. Maximè autem vbi ducem Cephalensium nudum è naufragio seruatum scripsit. Primum quidem reginam apparentem solum veritum esse, tanti modestiam ac nuditatis verecundiam extimasse: vnde loco vestis virtutis ornatum sumpsit, ac Phæacibus omnibus tanti postea fuit, vt relictis illi delitiis, quibus magnoperè dediti fuerant, eius imitarentur exemplum, & se nihil potius optarent, quàm esse Vlyssem, quamquam nudum & è naufragio seruatum. Quo sanè exemplo enarrator mentis poëtæ, nihil aliud Homerum intendere, & tantum non clamare voluisse affirmat, quàm: O viri, curanda nobis ante omnia virtus est, quę naufraganti præsto adest & enatat, & in terra nudum existentem honoratiorem Phæacibus delicatis ac felicibus reddit. Et profectò sic res habet. Nam alia quidem omnia non magis possidentium, quam quorumlibet sunt, velut in talorum ludo huc illuc transposita. Virtus autem sola possessio immortalis atque immobilis, & viuenti & morienti permanens. Vnde Solon mihi videtur iure illud ad diuites dicere:

a *Non permutemus hæc bona diuitijs.*
Ipsa etenim Virtus firma est possessio, cum Fors
Sæpe alias alio tempore mutet opes.

His quoque similia à * Theognide dicta referuntur: *Deum* (quemcumque ipse Deum dicat) *hominibus varie talentum aut trutinam appendere:*

Inclinat libram nunc huc, modo Iuppiter illuc:
Pauper erit subito, qui modo dives erat.

Quidã verò sophista *b* Chius in suis scriptis his ferè similia in *Virtutem* & *Vitium* philosophatus est, cui profecto mens adhibenda, quum nequaquam vir despiciendus videatur. Ego verò quantum eius sententiæ teneo, dicam, quando verba non memini, nisi quod hæc ille simpliciter ac prosa dicit oratione. Quod iuueni quondam Herculi, & eadem ferè ætate, in qua nunc vos estis, secum consulenti ad vtram viarum se conuerteret, an eam quæ ad Virtutem per labores ducit, an facilem per Voluptates ingrederetur, duas ei fœminas Virtutem ac Voluptatem, quarum mox tacitus apud se ex diuerso habitu differentiam agnouerit, apparuisse. Altera quidem forma conspicua, molliore facie, lasciuis oculis, sermone blando, omnia fausta faciliáque & ad vitæ solatia tendentia per otium pollicendo, Herculem ad se trahere conabatur. Altera verò vultu rigido, squalenti mœstóque ore, magnam fiduciam atque constantiam præ se ferens, nihil iucundum, nihil amœnum ostendebat, sed mille pericula, laboréque immensos terra marique subeundos. Præmium tamen horum immortale, ad extremum verò morientem Herculem insecuturam se, & inter Deos collocaturam recipiebat: hancque secutum Herculem dicit. Et prope omnes qui aliquid de Sapientia, plus minusue dicunt, quisque pro viribus Virtutis laudem scriptis suis prosequutus est, quibus sanè obtemperandum, tentandumque vt ipsa vitã, quę commendant, exprimantur. Itaque qui opere confirmat eam philosophiam, quę apud alios verbis tantùm commendatur,

*Solus * nempe sapit, reliqui volitant velut vmbræ.*

Simile quid pictoribus præ se ferunt: qui hominis pulchritudinem in tabulis imitantes talem effingunt, qualis ille verè reperitur. Quoniam magnificè quidem Virtutem laudare, & in medium longos de hac sermones facete, priuatim verò Voluptatem Temperantiæ præferre, & rem malè partam Iustitia potiorem habere, similem ego dixerim histrionibus, qui in scena fabulas agunt, & vt Reges ac Principes sæpenumero ingrediuntur, quum nec reges, neque principes, & forsan omnino ne liberi quidem existant. Et Musicus vt populo canat lyram discordem non facilè sumet, nec * chori princeps officium suum peraget, nisi ex æquo respondentem chorum habeat: & hoc pacto quisque à seipso dissidebit, dum sermoni vitam non adhibet consonam, sed linguam quidem Virtuti consonam, mentem verò adfert disparem, vt secundum Euripidem dicat: *Cupio bonus videri magis quàm esse*. Sed hic est extremus Iniustitiæ terminus, si quid credendum est Platoni, iustum videri eum qui non sit iustus. Eos itaque qui præcepta tradunt, & de Virtute disserunt, sic recipimus. Verum quoniam antiquorum virorum nonnullæ studiosæ actiones factáque,

Poëta quomodo legendi. Confer Plutar. de poëtis audiendis.

Qui poëtarum vitandi. Lege Dionis Chrys. orat. ex Platone de Homero, & Maximum Tyrium.

Historici.

Oratoria quatenus laudanda.

Apum similitudo: quæ & in Paræneſi ad Demonicum vsus Isocrat.

Adagium.

Hesiod.

Homeri poëseos commendatio.

Odyss. ζ. initio. Cephaleniæ etiam Dulychium, Straboni Lib. XII. Geog.

Virtutis laus.

Solonis scitum.

a *Plut. in vita Solonis illi attribuit cum Basilio M. Leguntur tamen inter Theognidis Gnomas v. 316.*

* *Theognis, vers. 157. Ζεὺς γάρ τοι: &c.*

b *Imo Ceus, teste Suida. Fuit hic philosoph. Prodicus, qui Herculem in bivio finxit à Virtute victum ductumque, voluptate repudiata: Exstat atque apud Xenophontem lib. II. ἀπομνημονευμάτων. & Cic. 1. Offic.*

* *Homeri Odyss. x. v. 495. de Tiresia vate*

* *choragus, chori Præfectus. Æschyli contrariè est: Esse quam videri malo bonus: vt refert Greg. Nazianz. Monodia in Basilium, & Plutarc. de discrimine amici & adulatoris.*

factáque, vel memoriæ beneficio, vel poëtarum, vel historicorum scriptis custodita ad nos vsque penetrant: ex his nobis non omninò aliqua deerit vtilitas. Verbi gratia: Homo quidam in foro Periclem probris omnibus incessebat: Is autem minimè curare visus, toto ferè die sustinuit. Deinde vesperi iam discedentem cum lumine comitatus est, *a* ne quid in philosophiæ studio admitteret. Rursus quidam *b* Euclidi Megarensi *c* animo concitatus mortem se iurauit illaturum. Ille vero contra se patienter laturum iurauit, placatumque & ei quamuis infesto se conciliatum iri. Quamobrem valde quidem ad nos excitandos refert, vt talia virorum iram cohibentium exempla nostram subeant memoriam. Neque enim Tragœdiæ credendum omninò dicenti: *d Ira manus inimicas armabit.* Verum irasci nullo modo tutius esset. Quòd si fieri non poterit, ratione saltem ira moderanda, nec longius efferri permittenda. Rursus autem ad exempla laudabilia redeamus. Quidam vehementi impetu *e* Socratis Sophronisci filij faciem cecidit. Hic autem minimè commotus furentem debacchari, & iram satiare permisit: ex quo cum totum ex plagis tumidum ac contusum reddidit. *f* Vbi vero ille cędendo destitit, nihil aliud Socrates fecisse dicitur, quàm fronti proprię veluti statuæ cuidam autoris nomẽ inscripsisse: *g* ILLE FACIEBAT: & eo modo sese vindicasse. Quæ omnia profectò nostris congruẽtia videntur, ac magnopere imitanda censerem. Nam Socratis hoc germanum est illi præcepto, quòd *h maxillam verberanti & alteram præbere iubet.* Illud verò Periclis vel Euclidis simile illi, quòd persequentes sustinere, ac mansuetè illorum iras tolerare, & *i inimicis etiam bona precari,* neu execrari deceat. Et talibus instructus exemplis, hoc arduum patientiæ præceptum seruare posse non omninò diffidat. Veniam ad alias virtutes, & in primis illud *k* Alexandri Magni non præteribo, qui Darij filias captiuas admirabili forma, & decore conspicuo, vt fama est, ne videre quidem dignatus est: turpe esse existimans victores his, quas ipsi superassent, gentibus succumbere. Hoc enim illud referre videtur, quod ad concupiscentiam mulierem aspiciens, & si adulterium opere non compleuerit, ob id tamen quòd concupiscentiæ consensit, à culpa vacuus non erit. Illud quoque *l* Cliniæ vnius è secta Pythagorea difficile est credere, quod casu, non de industria nostros imitatur. Nam illi dum per iuramentum mulctam trium talentorum vitare liceret, iniuriam pati maluit quàm iurare, idque cum non esset falso iuraturus, atque ita iam tum quasi illud de Iuramento nobis interdicto *m* præceptum audiuisse videtur. Quamobrem ad id, quod suprà dixi, reuertar; Non omnia nobis, sed vtilia tantum recipienda. Enimuero turpe est si ea quæ in cibis noxia sunt repellimus, in sermonibus verò ac scriptis eorum quæ nostram nutriunt animam, nullam omninò rationem habere, sed more torrentis, omne obuium secum trahere. Quam habet rationem, quòd cum gubernator haud temerè se ventis committat, sed nauim rectà moderetur ad portum, & sagittarij ad metam ac scopum iaculentur. Item fabri diligentia siue architecti ex arte sua rem ad finem aliquem perducant: nos talibus artificibus sapientia inferiores sumus, ad planè consideranda quæ ad nostri profectum animi faciant. Erit itaque operariorum consideratio finis operis; & humanę vitę consideratio finis non fuerit? Quem proculdubio finem respicere, & eius gratia cuncta facere ac dicere illum, qui brutis æquiparari non cupit, oportet. Quo sanè neglecto, nostra mens veluti sine arte nauigium, nullis insidentibus gubernaculis, temerè huc illuc exagitatur. Huius, inquam, finis tanta vis est, vt nemo ex arte laudem consequatur, nisi eam in qua exercitatus fuerit, ad effectum perducat. Et in gymnicis certaminibus nemo sese ad palæstram aut pancration exercens, deinde cytharizare aut tibias inflare meditatur. Nam Polydamas in Olympia ob robur ac vires coronatus fuit, cum currentes *n* agitatosque currus manu retineret. Et Milo *o* à scuto perunctο nulla vi, nulloque impulsu mouebatur, sed quemadmodum statua quædam plumbo firmata resistebat. Istis omninò exercitationes nihil aliud quàm certaminum præparationes erant. Quod si Marsiæ vel Olympij Phrygum Musicorum modos & instrumenta in certando tentare voluissent, puluerem gymnicum relinquentes, profectò coronas & palmæ gloriam non essent assecuti, aut certè aufugissent, næ ob corporis robur ridiculi apparuissent. Timotheus *p* quoque si Musica reiecta se in palæstra exercuisset, non tantum cæteris omnibus in ea arte præstitisset. Cui tanta fuit artis excellentia, vt si quando austeriorem acriorémque harmoniam emisisset, animum ad iracundiam excitaret. Rursus si dulciorem ac mitiorem, eundem emolliret ac mansuefaceret. Hac item arte quandoque apud Alexandrum *q*, cum Phrygios modos tibijs ederet, illum in medio conuiuio ad arma concitasse dicitur. Et rursus eundem sono mutato, quietum ac sedatum conuiuis ac mensæ restituisse. Tantam vim & in Musica, & in Gymnicis certaminibus ad finem consequendum exercitatio prębet. Quoniam verò coronarum atque athletarum memini: illi mille supra mille patientes labores, & multis modis robur ac vires sibi comparantes, multumque in gymnicis sudantes exercitationibus, plures insuper plagas ex pædotriba accipientes, diætámque non iucundam, sed gymnasticam subeuntes, & alia perquàm multa (ne per omnia discurram) sustinentes, sanè ostendunt, vt omnis ferè vita ante certamen sit certaminis *r* exercitatio præparatioque. Tunc demum probè instructi ad stadium procedunt, vbi & laborant rursus & maximè periclitantur, vt oleastri, aut apij, seu cuiusuis alterius frondis coronam accipiant, vt à præcone victores declarentur. Nobis autem quibus vitę pręmia adeo, siue magnitudinem illorum, siue multitudinem aspicias, miranda proponuntur, vt explicari sermone nequeant: hæc dormitando & sine cura viuendo, altera manu tantum capere speramus? Hoc fermè modo & desidia laudaretur, & Sardanapalus, vel *s* Margites ille (quem nec arasse, nec fodisse, neu aliquid aliud eorum quæ sunt in vita necessaria gessisse Homerus, si modo Homeri hæc sunt, dixit) primas in felicitate partes tenerent. An non potius veriùs *t* Pittaci sermo? qui ait: *Difficile est bonum permanere.* Per multos enim labores transeuntibus vix facultas nobis bona illa consequi fuerit, quibus suprà memorauimus nihil rerum humanarum posse comparari. Non itaque nobis dormiendum, neque ob breuem desidiam spes magna est amittenda, si probra aut pœnas subire nolumus: non quidem hic apud homines, quamquam nec hoc parum rectè sentienti, sed vel sub terra, vel vbicunque sunt illa iudicia. Qui enim inuitus à recto Iustitiaque decidit, aliqua profectò apud Deum venia dignus. Qui verò de industria peiora sectatur, nullo modo excusabitur, nec euitare poterit quin pœnarum plus multo sustineat. Quid igitur faciamus, dicet aliquis? Quid aliud? nisi vt cæteris omissis animæ curam in primis geramus? Non itaque corpori seruiendum, nisi quantum exposcit vsus: animæ verò meliora tribuenda, & ob societatem ad corpus ea tanquam è carcere per philosophiam soluenda, & corporis seruitute ac perturbationibus leuanda. Ventri autem tantum quod sit satis, non autem vsque ad delitias & voluptatem ministrandum. Quemadmodum quidam mensæ *v* diligentius studentes, & coquos mente *x* agitantes, & terram omnem ac mare vestigantes, miserabili admodum seruitute premuntur, & grauissimo Domino tributa pendunt, miserè otiosi ac nihil lenius patientes, quàm ij qui apud inferos dant pœnas, pala, seu veru ignem diuidentes, aquam cribro ferentes, ac *x* pertusa dolia implere conantes: nullum denique finem laborum habentes. Comas autem aut vestes superuacuas curare, vel infelicium est (vt ait Diogenes) vel iniustorum. Nam quid ex talibus expectandum aut suspicandum, nisi vt lasciuus ille ornatus fœminas prætereuntes inuitet, aut alienis matrimonijs insidietur? Quid enim apud eum qui sapit, interest, *y* tenuem, subtilem, sumptuosámque vestem induere, an vilem seu tritam lacernam ferre? modo satis hæc ad frigus calorémque arcendum fuerit. Et ad hunc modum etiam in reliquis, quicquid necessitatis vsum excedit, vitandum, neque corpori plus ornatus dandũ est, quàm quantũ animæ prosit. Nam viro generoso & verè hac digno appellatione, non minus fuerit probrum lasciuè ornari, aut corporis curam superuacuam gerere, quàm alia aliqua nota seu affectu prauo per ignauiã affici. Omne namque studium adhibere, vt quod extra fuerit, bene pulchréque colatur & appareat, sese *z* cognoscentis non erit: neque sapiens illud

præceptum

Pericles.

a *Vt sibi quam longa esset ad Philosophiam exercitatio. Leon. Aret. Al. vt ne ipsi corrũperet Philosophiæ studiũ. Malo: ne quid in Philosophiã peccaret.*

b *Euclidis patientia. Plut. legen. περὶ ἀοργησίας.*

c *Fratrem fuisse ait l.* VI. *Apophthegm. Manut.*

d furor arma ministrat. *Virg.*

e *Socratis patientia.*

f *Simile Laert. refert, dixisse Socratem: Si asinus me calce percussisset, an in ius vocandum cẽseretis?*

g *Statuæ nomen sculptor inscribere, sed pendenti titulo solitus, ait C. Plinius præf. Nat. Hist. & in Miscell. c. 47. Politianus.*

h *Matth. 5. v. 39. Luc. 6. 29.*

i *Matth. 5.*

k *De Alexã dri pudicitia & humanitate erga Darij filias.*

Q. Curt. l. 3. Plut. in Alexan.

l *De Clinia, qui iurare, etiam verũ noluit.*

m *Matth. 5. 34. Iac. 5. 12.*

n *Pausanias sic in Eliacis poster. pa. 182. Gr.* Aiũt Polydamantẽ incitante equos auriga, altera tantũ manu retra-

ctos à tergo currus sistere solitum.

Hesiod. eiusdẽ meminit 1. *Operum.*

o *De hoc Milone Herod. l. 3. Lucian. in Contemplantes, & Adag. Taurum tollet, qui vitulũ sustulerit, & in Agonistico Pe. Faber.*

p *Timothei Musici peritia. Vide ad Procli Chrestomathiã Notas And. Schotti.*

q *Dion Chrysost. or. de Regno Prou. A Dorio ad Phrygiũ, & Dorica Musa. Boeth. initio de Musica.*

r *De Gymnastica Hiero. Mercurialis & Laertius in vita Diogenis.*

s *Homerus de Margite. Vide Adag. Margites & Aristot. l.* V. *Ethicorum ad Eudemũ.*

t *Pittaci sẽtentia, in Protagora Platon. & apud Laert.*

v *Animus est in patinis. Terent. & Plato apud Athenæum ἐν τῷ καπήλῳ νοῦς.*

x *De cocorũ luxu Plin. l. 9. c. 17.*

x *Dolium, Danaidum, Adagium.*

y *Vide Suidam in ξυστίς.*

z *γνῶθι σεαυτόν: Apollinis oraculum: & de sui cognitione Basilius Hom. Attẽde tibiipsi.*

præceptum intelligentis, nos admonens, quemadmodum *a* non id quod aspicitur est Homo. Excellenti enim quadam opus est sapientia, per quam nostrûm quilibet (quicumque sit) sese cognoscat: quæ profectò mente minimè purgatis non magis euenire potest, quàm lippienti solem aspicere. Hanc verò animæ purgationem, vt semel & quod vobis satis sit dicam, voluptates per sensus eripiunt. Oportet enim nec oculos spectaculis, nec vanis præstigiatorum ostentationibus tradere, nec per aures animarum corruptricem melodiam haurire. Hoc enim *b* Musicæ genus seruitutis & ignobilitatis fructus parere, præterea libidinum stimulos acuere solet. Alia nobis Musica longè melior existit, & ad meliora nos excitans sequenda. Dauid sacrorum canticorum poëta cithara ex insania *c* Saulem regem liberauit. Dicitur & *d* Pythagoras in ebrios olim incidens iussisse tibicinem conuiuio luxurioso præsidentem mutare harmoniam, ac *e* Dorion ipsis canere. Atque hoc modo melodiæ illos ad sobrietatem reduxisse: qui deiectis capiti coronis sanè omnes erubuere. Cæteri verò ad tibiam Corybantum modo ac debacchantium versantur. Tanta sanè melodiæ *f* rectę differẽtia à turpi atque obscœna est, vt eam quæ nunc in vsu est, non minus fugere debeatis, quàm rem aliquam turpissimam. Eos verò qui olfactu delectabiles, ac omnimodos spirant odores, vel vnguentis vtuntur exoticis, me quodammodo reprehendere pudet. Quid de his dicendum voluptatibus, quæ gustu aut tactu proueniunt? an dubitandum quin illæ quoque eiusmodi sint, vt quos sibi deditos habent, ventri aut femori seruire veluti pecora compellant? Vt autem vno dicam verbo, totum corpus circumspiciendum atque ab omnibus custodiendum ei, qui ipsius voluptatibus veluti cœno cuidam immersus esse nolit: aut ipsi tantum indulgendum, quanto ei opus est (vt ait Plato) vt philosophiæ ministerium atque auxilium suppeditet. Quod sanè dictum cum *g* Pauli conuenit sententia, qui monet nullam corporis habendam diligentiam rationémve ad concupiscentiæ materiam. Hi namque qui eius nimiam gerunt curam, animam verò negligunt, nihil ab his differunt, qui sensibus tantoperè studeant, ac per ipsos agentem spiritum contemnunt. Aut iis qui instrumentorum multam, artis vero quæ per instrumenta operetur, nullam habent rationem. Est itaque totum corpus castigandum magis, ac feræ cuiusdam instar cohibendum, & ab ipso aduersus animam tumultus orientes ratione veluti flagello compescendi: nec frenum voluptati omnino laxando, mens velut auriga ab equis contumacibus & minimè obtemperantibus miserè feratur ac rapiatur. Atque inter cætera Pythagoræ meminisse dicti oportet, qui videns quendam exercitationibus ac cibis lautè appositeque sese curantem ac saginantem: *h Heus*, inquit, *miser, non desinis continuo duriorem tibi carcerem præparare?* Ideo & Platonem *i* dicunt cognito quod ex corpore est nocumento, Academiam Athenis in loco pestilenti elegisse, vt nimiam corporis prosperitatem, veluti vitem palmite luxuriantem, amputaret. Ego vero bonam valetudinem *k* quæ in summo sit, ex Medicis sæpe audiui fallacem esse. Quando igitur ipsa corporis diligentia & corpori pariter & animæ inutilis esse apparet, hanc sarcinam delinire, & illi famulari manifesta fuerit insania. Si autem hoc contemnere studeamus, nihil aliud rerum humanarum facilè admirabimur. Quid enim diuitiis nobis opus voluptatem corpori insitam spernentibus? Ego vero non video, num, vt in fabulis est de *l* draconibus, voluptatem quandam ferat thesauris defossis inuigilare. Qui enim ad hæc dispicienda probè institutus fuerit, procul ab eo erit, vt diuitiarum gratia sordidum quid ac turpe, vel verbo, vel opere designare velit. Quod enim vltra necessitatem est, etiamsi id Lydia *m* sit arena, & *n* formicarum aurum ferentium opus, tanto magis inhonestum putabit, quanto minus indigebit. Ipse nempe vsus ad naturæ necessaria, non ad voluptatem ac libidinem definitur. Qui vero extra illius fines egrediuntur, similes erunt iis qui ad prærupta curribus feruntur, nequaquam cursus ad vlteriora sistere valentes. Sed quo magis plura possident, non minoribus, imo hoc pluribus opus habent, vt concupiscentiæ satisfaciant, iuxta Execestidæ filium Solonem:

Finis ° *nullus opum mortales inter habetur.*

Et ad idem Theognide autore vti possumus, cuius hæc sunt:

ᵖ *Non amo diuitias, non opto magna, sed adsint*
Parua, modo vt viuam lætus, & absque malis.

Ego vero Diogenem *q* admirari magnopere ac laudare soleo rerum humanarum omnium contemptorem, qui se rege *r* Alexandro ditiorem paruo contentus ostendit: quum ille proculdubio ad suum statum sustinendum pluribus indigeret. Nobis autem si non Pythiæ *s* Mysij adsint talenta, & iugera, tot terræ, pascuaque ac greges innumerabiles, nulla satietas est. Existimo item æquè & absẽtes spernere diuitias, & præsentes non plus curare, quàm quatenus illas probè dispẽsare nouerimus. Ex quo illud Socratis *t* rectè memoratur, qui diuitem hominem ob opes valdè superbientem *non prius admirari*, dixit, *quàm his vtentem videret & experiretur.* Phidias *v* quidem & Polycletus, quorum alter Elienſibus Iouem, alter vero Iunonem Argiuis fecerunt: si auro & ebore statuarum tumidi facti, & alienis opibus honestati, artem spreuissent (ex qua aurum iucundius *x* & honoratius euasit) proculdubio ridiculi fuissent. Nos autem si humanam Virtutem sibiipsi non sufficere ad ornatum existimauerimus, minori verecundia digna facere putabimur? An diuitias quidem ac Voluptatum sensus contemnemus, assentationem vero & blanditias sectabimur, & Archilochi *y* vulpeculæ astutiam & versutiam æmulabimur? An non est aliud quicquam æquè fugiendum sapienti, atque gloriæ studere, & ea quærere, quæ multitudini placeant, & rationem vitæ ducem non rectam habere? Ex quo omnibus pariter hominibus *z* honesti gratia resistere: præterea ignominiam, labores, periculaque subire; neque ab iis quæ recta esse cognoscimus, vllo modo discedere fas erit. An eum qui non est ita comparatus ab Ægyptio illo *a* sophista aliquid differre putabimus? Qui & planta factus est, & bestia, & ignis, & aqua, & in omnes quando ei libueret, res mutabatur. Sic & animo varius ostenditur *b* adulator. Nunc quod iustum est apud eos, qui iusti rationem habent, laudat; apud iniquos vituperat, more Polypi qui colorem terræ quam attigerit, reddit. Sed ista, quæ commemorauimus perfectiùs ex nostrorum authoritate ac sermonibus discere licebit. Tantum hic sciographiam virtutis quandam ex alienorum disciplinis descripsimus. Quibus enim studiosè ex singulis vtilia coacerũtantur, velut magnis fluuiis multum vndique accrescit incrementum. *Paruum enim supra paruum imponere*, iuxta Hesiodi *c* sententiam, non magis ad argenti augmentum, quàm ad quamcumque scientiam facere credendum est. Nec Biantis *d* saluberrimum dictum præteribo, qui ad Ægyptios eunti filio ac percunctanti, quod ei maximè gratum facere posset: *Viaticum*, inquit, *senectuti parando.* Virtutem *e* videlicet viaticum appellans; ac breui definitione describens, vt humanæ viræ vtilitatem suppeditantem, definiuit. Ego autem & si Tithoni *f* senectam, & Arganthonij, ac Mathusalem *g* illius, qui mille annos triginta minus vixisse dicitur: denique si tempus omne ab initio quo cœperunt homines, computes, sane vt pueri sententiam ridebo, ad prolixum illud, & nulli senio obnoxium sæculum respiciens, cuius nec finem est vllum mente deprehendere, non magis quàm immortalis animæ mortem cognoscere: ad cuius possessionem admonemur comparandum esse viaticum, & omnem *h* lapidem, secundum Prouerbium, mouendum, vnde aliqua nobis vtilitas ad hoc consequendum prouentura sit. Nec ista vt valdè difficilia seruatu detrectemus, sed memores simus eius *i* qui dixit oportere quemque optimam eligere vitam, quam iucundiorem reddet, cõsuetudo. Turpe quidẽ præsens proiicere tẽpus, ac sero postea reuocare præteritũ, quando nullũ est lapsæ virruti remediũ. Ego itaq; quæ optima esse iudico, hæc dixi, quæve in omni vita vobis seruanda maximè consulo. Vos vero, cũ tria sint *k* infirmorũ genera, nolite ei similes esse, quod incurabile est, nec in animi morbo cum

a *Platonis ea sententia est, Hominẽ nõ esse quod videtur. sed Animum. Cic. in Somnio Scipionis.*
b *Quod Musicæ genus probandum.*
c 1. Reg. 18
d *De Pythagora Boethius præfat. de Musica.*
e *A Dorio ad Phrygiũ Proverb.*
f *Plato, mutatâ Musicâ mores quoque in Rep. mutandos affirmat.*
g Rom. 6.
h *Pythagoræ dictum.*
i *Academiæ Plato locũ pestilentem delegit.*
k *Hippocr. Aphor. 3. ἀι ὲπ' ἄκρον ἐυεξίαι, σφαλεραὶ, & Homer. alibi, teste Ang. Politiano.*
l *Ouid. 7. Metam. & Cic. in Philipp. Quasi thesauro draco incubans.*
m *Lucian. in Contemplantes, & Xenophõ in Chrysãta orat. vide Lydius lapis, & currus.*
n *De formicis Indicis Mela & Plin. lib. XI c. 30.*
o *In Theog. etiã est, v. 227. In Solone v. 71.*
p *Quæ expressit tota Eleg. 1. Tibullus.* Diuitias alius fuluo, &c. *Hodie hoc distichon in Theognide est* 1151.
q *Diogenes laus.*
r *Lærtius in Diogene.*
s *Pythias Mysius, de quo Herod. lib. VII.*
t *Socratis dictum.*
v *Phidias & Polycletus, nobiles statuarij, de quibus Pli. l. 33. c. 8.*
x *Ouid. Matertam superabat opus, & Caius L. Mulieris D. De verb. signif.* Plerũq; plus est in manus-precio, quam in re.
y *Vulpes Archilochi, de qua in Rhetoricis ad Theodecten Aristot. ab Archilocho poeta vbiq; vt callidã introductã.*
z *Peregrinus apud Agell. l. XII. ca. 11. Horat. Iustũ & tenacem propositi virum.*
a *Proteus; vel Pythagoras forte notatur.*
b *Similia Plut. de discrimine adulatoris & amici, & Adag.* Polypi mentem obtines. *Terent. in Eunucho.*
c *Hesiodi l. 1. operum.* Paruula si tentes superadiecisse pusillis, &c.
d *Biantis dictum.*
e *Virtus, viaticum senectutis.*
f *Adagium vide: De Arganthonio longæuo Strabo, ex Anacreonte, aliiq;.*
g *Gen. 5.*
h *Omnem lapidem mouere.*
i *Pythagoræ apud Plutar. de Exilio.*
k *Respexit ad 3. hominum genera, initio ex Hesiodo allata. 1. qui per se sapiunt. 2. qui aliis rectè parent suadentibus. Tertij pessimi: qui neq; per se sapiunt, neque sapientes audiunt. Hi incurabiles.*

bo cum iis vobis conueniat, qui corpore laborant, quorum qui modicè ægrotant, medicos ipsi accedunt, qui vero grauius medicos ad se vocant: at *l* qui incurabili melancholia occupantur, neque ad se venientes medicos admittunt. Quod ne & vobis vsuueniat, opto, si à recto consilio abhorrueritis.

l Qui mania morbo immedicabili laborãt, fauiũtque in Medicum accedentem.

D. BASILII MAGNI
IN SANCTAM CHRISTI NATIVITATEM
HOMILIA
De humana eius generatione.

PETRO NANNIO *interprete.*

CHRISTI Natiuitas propria illa, & primaria, quæque solius est diuinitatis, silentio honoretur, imo potius ne cogitationibus quidem permittendum, vt illæ in istiusmodi inquirendis curiosius agant. Vbi enim neque tempus, neque ætas interceſſit, neque modus intelligitur, neque spectator adfuit, & enarrator deest, quid ibi mens imaginari possit? aut quomodo menti lingua sufficiet? Pater erat & filius genitus est. Ne dixeris, *quando*? præteri hanc interrogationem. Noli inquirere, *quomodo*? cum nihil sit quod responderi possit, *quando* enim, temporale quiddam est; *quomodo* vero lubricum est, & quasi lapsum ad corporales modos facit. Habeo quod dicam ex Scripturis, nimirum *a* quod veluti *b* iubar sit gloriæ & imago *c* primi exemplaris. Verum quia per istiusmodi verba tuam curiositatem percũctandi ratio non sistit, ad *d* ineffabilem gloriam decurro, & modum diuinæ *e* generationis mẽti incomprehensibilem, & verbis ineffabilem esse confiteor. Ne dixeris: *Si genitus est, aliquando non erat:* neque prauitate verborum ineptas sententias colligas, per ea quæ ad hunc modum demonstras, veritatem subruens, & Theologiam fœdans. Genitus est, inquam, vt originem & autorem vnigeniti demonstrem, non vt illum tempore posteriorem arguam. Ne inaniter mens tua penetret in ætates filio priores, quæ nec sunt, nec erunt. Quomodo enim creaturæ creatore suo priores esse poterint? Insciens in illud quod vitabam, consequentia sermonis abductus sum. Omittamus igitur de æterna illa & ineffabili generatione verba facere, illud nobiscum reputantes, quod nec cogitatio, res, nec cogitationem sermo assequatur. Considerandum igitur quam longe infra veritatem sermo consistat, cum mens ad naturam rerum incomprehensibilium pertingere nequeat: & mentis cogitationibus etiam qualibuscumque oratio par inueniri non possit. Deus in terra, Deus in hominibus, non per ignem, & tubam, & montem fumigantem, aut caliginem, aut procellam, quæ animos auditorum territabat, legem ferens, sed per corpus placide & comiter cum sui generis hominibus colloquens. Deus in carne, non ex intercapedine, vt in prophetis agens, sed ita vt coalitam sibi humanitatem, & adiunctam haberet, & per carnem suam, quæ nobis cognata est, humanum genus ad se traheret. Quomodo igitur per vnum, inquis, in omnes deuenit lumen, aut quo pacto in carne diuinitas esse possit? Eodem inquam modo, quo ignis in ferro, non transitione, sed communicatione. Non enim ad ferrum ignis excurrit, sed in suo loco permanens, vim suam ei impartit, nec impartiendo diminuitur, quanquam id quod ipsum recipit totum repleat. Hoc modo verbum Deus non dimotus à se, *habitauit in nobis* sine vlla immutatione. Et cum *verbum caro factum esset*, cœlum desertum non fuit ab eo, qui illud continebat, licet terra in suo gremio cœlestem illum reciperet. Ne diuinitatis delapsum intelligas. Non enim corporum modo de loco ad locum transit. Neque diuinitatem quicquam mutatam esse imagineris, eo quod in carnem descenderit. Est enim immutabile, quod immortale est. Quomodo ergo, inquis, corporali infirmitudine Deus Verbum repletus non est? Hoc modo, inquam, quo neque ignis ferri proprietates in se traiicit. Nigredinem habet ferrum, habet & frigus; igneſcens tamen speciem ignis induit, & candeſcens, ignem non infuscat, & vt ipsum * flammeſcit, ita flammam ignis suo frigore non restinguit. Pari ratione humana Domini caro diuinitatis particeps facta, diuinitati suas infirmitates non impartiit. Quod si neque cum hoc mortali igne idem agere posse diuinitatem concedis, sed affici aliquo modo eum, qui nullo modo affici potest, ex humana infirmitate imaginaris. Hæsitasque quomodo corruptibilis natura, ex communione cum Deo incorruptibilitatem obtinuit? Disce itaque mysterium. Ideo Deus in carnem venit, vt in carne stabulantem mortem occideret. Vt enim remedia salutaria vbi corpori accommodata fuerint, noxia euincunt, & vt tenebræ in domum illatis luminibus resoluuntur; ita mors, quæ in humana natura tyrannidem exercuerat, Deitatis aduentu profligata est. Et vt in aqua glacies, quamdiu nox & tenebræ sunt, liquores sub sua potestate tenet, ad solis vero incalescentis radios eliquescit: Ita vsque ad aduentum Christi mors regnauit. Vbi vero apparuisset gratia Dei saluifica illa, & exortus esset ille Sol Iustitiæ, absorpta mors est in victoriam, veræ vitæ accessum non ferens. O profundam bonitatem & humanitatem Dei! A *seruitio recessimus. Et, cum Dei bonitas adoranda esset, rationem cur Deus in hominibus sit, exquirunt homines? Quid tibi faciemus, ô homo, manẽtem in supremis Deum non requisiuisti, descendentem ad te, & per carnem tecum versantem, non recipis? Sed quomodo Deo adiunctus conciliatusque sis, causam requiris? Disce. Ideo Deus in carne, quod maledictam carnem hanc sanctificari; debilitatam corroborari; alienatam à Deo reconciliari; elapsam è paradiso ad cœlum subuectari oportebat. Sed quæ huius dispensandi negotij officina? Virginis corpus. Quæ principes causæ generationis? *Spiritus sanctus, & virtus Altissimi obumbrans.* Quin audias ipsa Euangelij verba: *Desponsata* enim, inquit, *cum esset mater ipsius* MARIA *Ioseph, antequam conuenirent, inuenta est in vtero habens de Spiritu sancto.* Erat & virgo, erat & viro desponsata, & idonea ad huius *a* dispensandi negotij mysterium diiudicata est, vt & virginitas ante omnia honoraretur, & nuptiæ contemptui non essent. Virginitas enim vt idonea ad sanctificationem delecta est. Per desponsationem autem *b* primordia nuptiarum comprehensa sunt. Simul vero & ea de causa, vt domesticus testis puritatis Mariæ Ioseph esset, néue calumniatoribus exposita esset, quasi quæ virginitatem profanasset, sponsum habuit vitæ custodem. Habeo & aliam rationem nihilo superioribus ignobiliorem, videlicet, quod idoneum illud tempus ad Incarnationem Domini, olim præfinitum & præstitutum à condito orbe tunc instabat, quum à Spiritu sancto, & virtute Altissimi *c* deifera illa caro condenda esset. Quia vero parem puritate Mariæ ea hominum ætas neminem habebat, vt in se agentem spiritum reciperet, electa est Maria Virgo, desponsatione quidem præoccupata, sed vt nihil ex eo desponsu virginitati accesserit. Dicta est à quodam *d* ex priscis & alia ratio, quod vt falleretur princeps huius sæculi, Iosephi desponsatio excogitata sit. Quasi enim quiddam quod malum *e* illum suspenderet, dubiumque retineret, prætextus ille desponsationis, in Virgine institutus est, aduersus ipsum, iam olim obseruantem virgines, ex quo audiuit Prophetam loquentem: *f Ecce virgo concipiet, & pariet filium.* Seductus igitur est per desponsationem insidiator ille virginitatis, nouerat enim aduentum Domini in carne, suo regno exitio futurum. *g Priusquam conuenirent inuenta est habens in vtero de Spiritu sancto.* Vtrumque deprehendit Ioseph, & vterum grauidum & autorem esse Spiritum sanctum, atque ideo metuens istiusmodi vxoris maritus appellari, voluit clanculum ab ea diuerti, non ausus vulgare, quod in ea acciderat. Iustus autem cum esset, reuelationem mysteriorum adeptus est. Hæc enim eo cogitante Angelus Domini apparuit ei in somnis dicens: *Ne timeas accipere tibi Mariam vxorem tuam.* Neque illud cogites, quomodo commentis absurdis obumbrabis crimen. *Iustus* enim appellatus es. Non est autem iusti viri silentio scelera obtegere. *Ne timeas adiungere tibi Mariam vxorem tuam.* Indicio est, quod non indignabatur, aut eam abominationi

a Heb. 1. 3.
b Splendor.
c Archetypi.
d ἐπὶ τὸ ἄρρητον *ad ineffabile gloriæ arcanum confugio.*
e Esa. 53. 8.

Ioan. 1.

Inflammatum flãma non frigefacit.

Rom. 5.
1. Cor. 15.
** A seruitute liberati sumus.*

Cur DEVS *homo factus est.*

Luc. 1.
Matth. 1.

Desponsata cur virgo MARIA.

a οἰκονομία *hic* mysteriũ Incarnationis *significat. non, vt quidam hic;* coniugale officium.
b Nuptiarũ initia assũpta sunt.

c τὴν θεοφόρον σάρκα *carnem Dei gestatricem constituere oportebat.*
d B. Ignatio Martyre apud Hieronymum in 1. c. Matt.
e Diabolũ.
Τὸν πονηρὸν.
f Esa. 7.
g Matt. 1.

nationi habebat, sed quod verebatur eam, vt Spiritu sancto plenam: *Quod enim in ea genitum est, ex Spiritu sancto est.* Etiam hinc liquet, quod non pro communi natura Domini caro condita sit. Statim enim carne absolutus erat fœtus ille, non paulatim fingendo formatus, vt indicant verba. Non enim quod in ea conceptum est, sed *quod in ea natum est.* Ex sanctitate igitur caro illa coalescens, digna erat, quæ diuinitati vnigeniti aduniretur. *Pariet autem filium, & vocabis nomen eius* IESVM. Obseruauimus vero quibus consulto nomina imponuntur, ea indicium ipsorum indolis præ se ferre; vt & in Abraham, Isaac, & Israel contigit, quorum vniuscuiusque appellatio, non magis corporis notam, quam proprietatem virtutis, qua quisque eximius erat, declarabat. Ideo nunc etiam IESVS appellatur, hoc est, Saluator, & salus populi. Iam & ante sæcula institutum mysterium, & olim per Prophetas prædictum, exitum suum habet manifestum: *Ecce virgo in vtero concipiet, & pariet filium, & vocabunt nomen eius Emmanuel, quod interpretatum sonat, nobiscum Deus.* Vetus illa appellatio totius mysterij declarationem continet, nimirum quod Deus in hominibus futurus sit, *quia*, inquit, *interpretatur Emanuel, nobiscum Deus.* Ne quis autem subuertatur Iudaicis cauillis, qui dicunt, non *virginem*, sed *adolescentulam* à propheta dictam esse. *Ecce* enim, inquit, *adolescentula in vtero concipiet.* Primum igitur omnium absurdissimum est, id à Domino pro signo datur, quod commune sit omni naturæ. At quid ait Propheta? *Adhuc conferuit Dominus loqui Achaz, dicens: Postula tibi signum in profundo, vel in alto, & dixit Achaz: Nequaquam postulabo, neque tentabo Dominum.* Ac paulo infra dicit: *Ob hoc dabit Dominus vobis ipse signum. Ecce virgo in vtero concipiet.* Quia autem neque in profundo, neque in alto Achaz signum postulauit, * ne disceret, quod ille qui in penitissimas partes terræ descendit, idem sit qui supra omnes cœlos ascendit, ipse Dominus signum dedit, signum mirabile, & prodigiosum, multumque à communi natura diuersum, feminam scilicet eam, quæ & virgo & mater esset, & in sanctificatione virginitatis manens, fœcunditatis benedictionem possideret. Quod si nonnulli eorum, qui Hebraicam vocem interpretati sunt, pro *Virgine adolescentulam* reddidere, nihil ea res sententiæ nostræ officit. Inuenimus enim in consuetudine Scripturarum, pro virgine subinde *adolescentulam* capi, vt in Deuteronomio ait: *Si quis inuenerit puellam virginem, quæ sponsa non est, & vi allata cum ea cubuerit, & deprehensus fuerit, dabit homo ille, qui cum ea cubuit, patri adolescentulæ quinquaginta didrachma.*

Excitatus igitur Ioseph, adiunxit sibi vxorem suam, & affectu, & charitate, & omni denique cura, quæ maritis conuenit, eam vxorem suam esse præ se ferens, nuptialibus operibus abstinuit. *Non enim cognouit eam*, inquit Euangelista, *donec peperisset filium suum primogenitum.* Illud autem suspicionem præbet de Maria, quasi postquam puriter inseruitum esset generationi Domini, quæ per Spiritum sanctum perfecta est, legitima nuptiarum opera non recusauerit. Nos vero etsi nihil pietatis rationi noceatur, (nam donec CHRISTI generatio dispensabatur, necessaria erat Virginitas) & quod posterius sit factum ad mysterij huius doctrinam, non anxie quærendum. Veruntamen quia non recipiunt aures Christi amantium, desisse aliquando virginem esse † Deiparam, illa testimonia sufficientia arbitramur. Ad illud autem, quod *non cognouit eam, donec peperisset filium suum*, dicimus, quod *donec*, licet sæpe certum quoddam & definitum tempus subindicare videatur, reuera tamen incertum indefinitumque significat. Quale est illud, quod à Domino dictum est: *Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus vsque ad consummationem sæculi.* Non enim post sæculum hoc non futurus erit cum sanctis suis Dominus, cum promissio præsentis * non sit exceptio futuri. Eodem modo & hic dicimus hanc vocem *donec* vsurpatam esse. Quod autem dictum est de *primogenito*, non intelligendum est, quasi omnino primogenitus ad posterius natos comparationem habeat, cum qui primus aperit vuluam, *primogenitus* appelletur. Quod autem Maria per omnem ætatem virginitatem retinuerit, satis declarat historia, quæ de Zacharia enarratur. Fama enim est, & ea ex traditione ad nos perlata, Zachariam, cum in loco virginibus deputato,

Nomina sæpe data opera imposita. Vide Philonem.

Esa. 7.

Contra Iudæos.

Esa. 7. 11.

** Vt cognitum esset, quod.*

Hebræi.

Deu. 22. 29

† Θεοτόκον.

Donec quid in sacris litteris.

Mat. 28. 20

** Amplius in August. cod.* perpetuum indicat, neq; futuri sit exceptio.

Primogenitus quis.

Luc. 1.

A Mariam post partum Domini collocauisset, à Iudæis inter templum & altare trucidatum esse, accusante populo, quasi ea re mirabile illud, inauditumque signum (virginem scilicet peperisse virginitate incorrupta) introducere ac prædicare voluisset. *2. Par. 24. v. 20. Mat. 23. 35 Sed aliter ibi B. Hiero. & alij.*

Porro IESV in Bethleem Iudææ nato, *in diebus Herodis regis, ecce Magi ab Oriente acceserunt Hierosolyma, dicentes: Vbi est ille natus Iudæorum Rex?* Sunt autem Magi ex genere Persarum, qui magicis rebus, incantationibus, & naturalibus remediis operam dant, & obseruandis rebus sublimibus intenti sunt. Huius Magiæ videtur etiam Balaam non expers fuisse, qui accersitus fuit à Balac, vt quibusdam verbis Israelem execraretur. Hic in quarta Parabola sua talia B de Domino loquitur: *Homo*, inquit, *videns, & audiens sermones Dei, scienscq; scientiam Altissimi, & visionem Dei cognitam habens, cuique in somno aperti sunt oculi, hæc dicit.* ORIETVR *stella ex Iacob, & * exurget homo ex Israel.* Atque ea de causa quæsita Iudæa, iuxta monumenta veteris historiæ, venerunt Magi scisitatum, vbi esset ille natus Iudæorum rex. Forsitan autem aduersariorum potestate ob apparitionem Domini elanguescente, cum sensissent Magi eorum deinceps in agendo ignauiam, magnificas vires, ei qui natus esset, suo testimonio attribuebant. Atque ea de causa cum puerum inuenissent, donis adorarunt. Magi genus hominum à Deo alienum, à Testamentis peregrinum, primi omnium digni habiti sunt, qui adorarent. Quid ita? quia inimicorum testimonia maioris fidei habentur. Si enim Iudæi primi adorassent, visi fuissent suum genus extollere; nunc qui plane alieni erant, vt Deum adorauerunt, quo condemnentur domestici, qui eum, quem externi adorauerunt, in * crucem sustulerunt. Cæterum quia Magi cœlestium motibus incumbebant, non oscitanter contemplati sunt mirabile illud in cœlo spectaculum, stellam scilicet nouam & * insolitam, Natiuitati Domini exorientem. Non autem ad stellæ huius exortum Astrologiæ opificium trahendum est. Qui enim Genesim ex stellis introducunt, hanc vel illam configurationem, causam faciunt eorum, quæ singulis in vita contingunt. Hic autem nullæ stellæ D Regiam genesim designarunt. Istaque ipsa stella, de qua loquimur, insolens quiddam ab aliis habet. Aliæ enim ab initio cum mundo conditæ, aut perpetuo immobiles sunt, aut nunquam à motu requiescunt. Ista autem vtrumque habere videtur, mouetur enim & consistit. Porro stellarum aliæ quæ fixæ sunt, mouentur nunquam; quæ vero errones sunt, consistunt nunquam. Ista autem cum vtrumque habeat, & motum & statum, satis sese indicat ad neutrum genus aliorum astrorum pertinere. Promota enim cum esset ab Oriente vsque Bethleem, constitit supra locum in quo puer erat. Qua de causa Magi ab Oriente progressi, ducem stellam sequentes, vbi Hierosolyma peruentum erat, omnem suo aduentu ciuitatem perturbarunt, & regi Iudæorum metum incusserunt. Cum ergo quem quærebant inuenissent, donis honorarunt, *auro, thure, & myrrha.* Forsan & hic Prophetiam Balaam aliquo modo respicientes, qui de Christo talia dixerat: *Vbi decubuerat, requieuit vt leo, & vt catulus, quis excitabit eum? Qui benedicunt tibi, benedicti sunt; qui execrantur te, execrabiles sunt.* Quia igitur per leonem, *regium* quiddam sermo indicauerat; per decubationem, *passiones*; per vim vero benedicendi, *diuinitatem*, attemperantes sese Magi huic Prophetiæ, *vt regi aurum, vt moriturο myrrham, vt Deo thura obtulerunt.* Neque item illud iis, qui curiosius locum istum decerpunt, dicere licet, stellam hanc cometis similem fuisse, qui cum præcipue regum F successiones videntur portendere, in cœlo consistunt. Sunt enim omnino immobiles cometæ, vbi certo in loco & descripto inflammatio contigerit. Cometæ enim, & illæ inflammationes, (quæ trabes & voragines appellantur) specie quidem diuersæ, & pro specie nominibus suis distinctæ sunt, omnium tamen eadem origo; cum aër, qui terram ambit, sese superfundens in ætherias sedes exundauerit, & quasi materiam igni crassitiem hanc & fuliginem sublatæ à terra euaporationis suppeditans, stellæ crinitæ euidentem imaginem effecerit. Hæc autem stella cum ab Oriente apparuisset, concitauissetque Magos ad quærendum eum qui natus erat, rursum disparuit, donec hæsitan-

Cur primi Christum Magi adorarint.

Iudæi perfidi.

** Cruci affixerunt. Stella Magos duxit.*

** Inusitatæ Dominico natali effulgentem. Astrologi & Genethliaci.*

Dona III. Magorum. Num. 24. 9.

Cometæ. Vide Arist. l. 1. Meteor. cap. 7.

tibus

tibus ipsis in Iudæa rursus appareret, ita vt quodammodo audiretur, cuius ipsa esset, & cui famularetur, ac qua de
Matth.2. causa creata esset. Progressa enim *stetit supra* [locum] *vbi puer erat*, ac ideo & Magi, qui id viderant, *gauisi sunt gaudio magno*. Recipiamus igitur & nos hoc gaudium in cordibus
Luc. 2. nostris. Hoc enim gaudium, vt lætam rem pastoribus annunciant Angeli. Cum Magis adoremus, cum pastoribus glorificemus, cum Angelis choreas ducamus canentes, quoniam natus est nobis Saluator, qui est IESVS CHRISTVS Deus Dominus. Et apparuit nobis, non in forma Dei, ne quod infirmum erat, ac debile perterrefaceret; sed in forma serui, vt quod seruile erat liberaret. Quis ita segnis animo est? quis ita ingratus? vt non gratuletur rebus præsentibus, vt non exultet, renideat. Pertinet hoc festum, vt publicum, ad omnes creaturas. Hoc mundo quæ supra mundana sunt, & cælestia largitur. Ad Zachariam, ac Mariam Angelos mittit, & Angelorum choros statuit, canentes: *Gloria in Altissimis Deo, & in terra pax, in hominibus bona voluntas.* Stellæ discurrunt in cœlo; Magi è Gentibus
** Properāt. Spelunca fuit vbi natus puer* IESVS. *Theophaniæ festum.* *excitantur; terra in spelunca suscipit. Nullus est immunis, nullus est sine gratulatione. Edamus & nos vocem aliquam exultationis, statuamus huic festo nomen Dei apparitionis, celebremus solemnia seruati mundi, natalem diem humani generis. Hodie soluta est condemnatio Adæ.
Gen. 3. Non amplius *terra es, & in terram redigeris*, sed illi cœlesti coaptatus, ad cœlum subueheris. Non amplius *in doloribus paries liberos*, beata enim quæ peperit Emanuel, & vbera quæ educauerunt. Hac de causa *natus est nobis filius, & datus est nobis; cuius imperium in humero eius fuit.* Germinat animus, scaturit mens, sed lingua pusilla est, & sermo obscurus ad tantam gaudij molem enunciandam. Cogita mihi religiosè de Incarnatione Domini, de impolluta, incontaminataque diuinitate, tametsi in materiali natura consistat. Quod affectionibus obnoxium est, corrigitur, non ipsa affectionibus adimpletur. Nonne vides solem & in cœno agentem, & sordibus adlucentem, nullam tamen inde graueolentiam contrahere? Sed contra vbi assiduus hæserit, purulentias exsiccare. Quid igitur times impassibili & synceræ naturæ, ne maculam à nobis referat? Ob hoc natus est, vt tu purificeris, per id quod tibi cum eo cognatum est. Ob hoc crescit, vt tu consuetudine illi familiaris fias. O profundam bonitatem & humanitatem Dei! Immensitas munerum facit, vt munifico non credamus. Ob ingentem Domini humanitatem ad seruitutis iugum ducimur. Heu absurdam, & malitiosam ingratitudinem! Magi adorant, & Christiani disputant, quomodo in carne Deus, & quali carne, & an perfectus homo, an imperfectus assumptus sit. Sileant superuacua in Ecclesia Dei. Quæ fide recepta sunt nobisque concredita, laudentur: arcana non curiose indagentur. Illis te admisce, qui cum gaudio è cœlo Dominum suscipiunt. Cogita pastores sapientes, sacerdotes prophetantes, mulieres gaudentes cum Maria in salutatione Gabrielis, gaudendum esse docebatur; cum Elizabet in ipsis visceribus saltitantem habebat Ioannem, Anna læta prædicabat, Simeon vlnis stringebat, in paruo infantulo, magnum Deum adorantes, non despicientes quod videbant, sed eius diuinitatis maiestatem glorificantes. Vt enim lumen per crystallinas bracteas, ita per humanum corpus diuina vis relucet, illustrans eos, qui puros habent cordis oculos; cum quibus & nos inueniamur, retecta facie, gloriam Domini speculantes, & à gloria in gloriam transfiguremur, quoniam ipsi est gloria, & potestas in sæcula sæculorum. Amen.

Esa. 9. 10.
Luc. 1.
Luc. 2.

DE

MARTYRE MAMANTE,

BASILIVS MAGNVS.

NON ignoro quanta sit encomiorum publici conuentus magnitudo. At vt illam scio, ita & imbecillitatem meam sentio. Causa namque ipsa exigit, vt dignum quid dicatur his qui conuenerūt, & quod spei respondeat, quam illi de nobis conceperunt, ipsi demum quoque argumento quod tractandum est. Quoniam maxima ex parte Martyrum hodie memoriam agimus, erecta est cuiusq; mens, & paratus auditus, expectans vt dignū aliquid tanto Martyre dicatur, quod & Ecclesiam desiderio circa illum permouet. Ita namque comparati sunt synceri & candidi filij, vt magnifica de parentibus suis exigant encomia, nec facile ferant amplitudinem eorum quæ deprædicanda sunt per dicentis periclitari humilitatē. Quapropter quanto maior est animorum ad audiendum auiditas, tanto maius imminet dicenti periculum. Quid igitur faciemus? Quomodo & desideriis vestris satisfaciemus, & ne ipsi in præsentiarum nihil vtilitatis ad ea quæ tractanda iam sunt adferentes inutiles abeamus, cuiusque animum adhortabimur, vt quæ in cognitione habet ad memoriam reuocans ac mente renouans, ex seipso sibi alimoniam paret, vt proprijs exhilaratus subsidijs domum reuertatur. Memores estote Martyris quotquot illo per somnia potiti estis, quotquot in hoc loco constituti adiutorem ipsum ad precandum habuistis, quibuscunque ex nomine aduocatus ipsis adfuit operibus, quotquot aberrantes ad viam reduxit, quoscunque sanitati restituit, quibuscunque pueros iam mortuos ad vitam reductos reddidit, quotquot vitæ terminos prorogauit. Collectis in vnum his omnibus, communi symbolo Martyri encomium construite. Conferte inter vos mutuo, quæ quisque nouit illa subministret ignoranti, quæ ignorat, illa accipiat ab eo qui nouit, atque ita quasi ad conuiuium quod quisque habet, conferentes, nostræ ignoscite imbecillitati. Ista namque demum sunt martyris encomia, spititalium charismatum diuitiæ. Non enim est, quod illum more secularium & externorum encomiorum cohonestemus. Non est cur patres ac progenitores illustres proferamus. Nam turpe est aliunde ornare eum qui propria ipse virtute illustris est. Lege namque consuetudinis talia inter encomia vsurpant. Alioqui veritatis lege, quæ cuique sint propria, adferenda encomia exigun-
Horatius tamen: Fortes creātur fortib. & bonis, &c. tur. Neque enim velocem equum reddit, quod is, vnde natus est, ad cursum aptus fuit, nec canis encomium est, ex velocissimis prognatum esse. Sed quemadmodum & aliorum animantium virtus in vnoquoque propria consideratur, ita & propria viri laus est, cuius ex rebus ab ipso bene gestis testimonium habet. Quid filio confert, de illustri natum esse parente? Ita hic Martyr non accepit aliunde quem habet splendorem, sed ipse per vitæ conuersationem gloriæ faculam accendit. A Mamante reliqui, non ab alijs Mamas gloriam habet. Hi pueri, qui pietatem ab illo sunt edocti, per illum sunt in honore. Nam ipse ex seipso virtutem quasi scaturigine quadam producit. Non habet, vt torrens, qui ex alieno confluxu glorioſus apparet, sed fons est decorem suum ex proprijs venis effundens. Celebremus virum non alieno, sed proprio ornamento decoratum. Vides eos qui equestri certamine vicerunt? vides splendida illorum monumenta, quomodo lapides sint nobilecti? Ad Martyris vero memoriam & tota regio mota est, & ad illius festum diem vrbs vniuersa immutata gestit. Neque cognati diuitum ad maiorum suorum sepulchra declinant, sed omnes ad pietatis locum tendunt. Patrem hunc veritatis ducem, & non eos qui corporum sunt parentes, duces appellitant. Vides honorem constare ex virtute non ex diuitiis? Ita Ecclesia in quibus eos qui præcesserunt honorat, ad ea ipsa sectanda admonet præsentes, ac si dicat, noli diuitias sectari, noli deditus esse sapientiæ huius mundi, quæ abolebitur: neque gloriæ, quæ caduca est ac fluxa. Hæc enim vna cum ipsa vita intereunt: Sed pietatis esto studioſus operator. Illa te ad cœlum vsque extollet, illa & immortalem tibi memoriam, & perennem apud homines gloriam per hoc parabit, quod eos qui præcesserunt honore afficit. Si quisquam igitur pastoris memor est, ne admiretur diuitias. Conuenimus enim non vt diuitem laudemus, ne diuitem admiratus domum abeas, sed vt paupertatem cum pietate coniunctam extollamus. Pastorem esse, nihil habet magnificum, nihil quod *Mamas Pastor ouium.* sapientiæ & industriæ referat exercitium. Caue ergo ad iracundiam motus probri gratia eum qui te læsit, pastorem voces, nihil habentem, nisi quod ad victum attinet quo-

quotidianum, peram & clauam remisse, tanquam diurna subsidia gestantem; nullam crastini curam habentem, bestiis hostem, animalibus mansuetis compascuum, forum ac tribunalia fugientem, sycophantarum ac mercaturæ ignorantem, diuitias nescientem, proprium tectum non habentem, sed sub eo quod mundo commune est agentem, noctu ad cœlum suspicientem, & per astra conditoris admirabilem potentiam considerantem. Ne pudeat nos veritatis. Ne fabulatores illos extraneos imitemur, ne veritatem verborum ornatu obuelemus. Nuda est veritas, absque patrocinio ipsa seipsam declarans. Humilitatem illius multo sermone, imò magis encomio celebrabis. Pastor ac pauper. Hæc sunt homini Christiano ornamenta. Si doctrinæ pietatis duces inquisieris, piscatores inuenies ac publicanos. Si discipulos * coriarios pauperes. Nusquam splendor. Hæc omnia cum ipso mundo abolentur. Vide igitur, cuius hominis diem festum agamus, cuius gratia alacres omnes simus, propter quem immutata sit ratio vitæ nostræ. Quoniam videlicet pastoris admoniti sumus: Ne contemnas virum, vbi pastorem audis. Qui Deo primus placuit, Abel, *a* pastor fuit. Quis illum imitatus est? Moses *b* magnus ille legislator, qui vt periculum declinaret, quod à Pharaone imminebat, aufugit, *c* qui pastorum detestatus fuit insidias, ille inquam pecudes pauit in monte *d* Oreb, & per pasturam ad colloquium Dei peruenit. Angelum in rubo non iudicio disceptans, sed pastorem agens, cœlesti colloquio dignatus vidit. Quis Moseu subsequutus est? Iacob Patriarcha, qui pecudes *e* pascendo pro veritate patientiam ostendit, & in modica imagine vniuersam vitam suam quasi quodam charactere obsignauit. Cui conuersationis huiusmodi zelum post se reliquit? Dauidi. Dauid *f* à pecudum pastura peruenit ad regnum. Sorores quædam sunt pastura *g* & regni administratio. Nisi quod illa irrationalium, ista vero rationalium animantium curam habet. Ita scilicet ad maiorem illa scientiam transitum habet. Quapropter Dominus vtramque complexus & pastor est & Rex, irrationales pascens, maiori ratione præditos sub regni gubernationem includens. Vis discere quantæ dignitatis sit pastor? *Dominus*, inquit, *pascit me.* Quomodo vero regiæ gubernationis soror est pastura? *Quis est iste*, inquit, *Rex gloriæ?* Qui illic pastor, hic Rex dicitur. Nec putes illum ab aliis quidem pastorem vocari, ipsum vero id appellationis pudoris gratia non agnoscere, quin ipse degeneres pastores compescens, in seipsum veræ pasturæ testimonium transfert. *Ego*, inquiens, *sum pastor ille bonus.* Arcet degeneres, & veritatem sibi ipsi vendicat. *Ego sum pastor ille bonus.* Disce quis sit pastor, & quis sit bonus ille. Ipse hoc interpretatur. *Verus pastor animam suam ponit pro ouibus suis. Mercenarius verò, & qui non est pastor, cuius non sunt oues propriæ, illi nihil est curæ quando lupum venientem videt.* Hic quærit Ecclesia, si Dominus pastor est, quis sit mercenarius pastor. Num diabolus? Et si diabolus mercenarius pastor est, quis sit lupus. At lupus diabolus est, bestia immitis, rapax, insidiosa, communis omnium hostis. Habeat propriam appellationem mercenarius pastor. Tunc quidem mercenarios pastores Dominus eos vocauit qui tunc degenerauerant. Sunt vero & nunc qui non vt prosint ouibus pastores agunt, quibus propriè mercenariorum appellatio conuenit. Tunc principes sacerdotum notabantur, & Pharisæi, & omnis illa Iudaica secta. Illos dixit mercenarios esse pastores, qui non veritatis, sed quæstus sui gratia pascendi potestatem vsurparant, qui vano prætextu precationibus instabant, vt panem comederent viduarum & orphanorum. Mercenarij sunt, qui proprium compendium curant. Qui præsentia sectantes ad futura non adspiciunt: mercenarij sunt, non pastores. Et nunc mercenarij multi sunt, qui pro misera gloriola vitam suam impendunt ac produnt, qui iam quoque contra sana Domini verba schisma suscitant. Cum enim & tum eadem Dominus dixisset, schisma inter Iudæos oriebatur. Quidam dicebant, *dæmonium habet*, quidam vero, dæmon oculos cæcos vt videant illuminare non potest. Vides veterem hunc esse schismatis morbum? Mox enim ventilabrum adest. Paleas secernit à frumento, & quod leue est & instabile seiungit ab eo quod alendi vim habet. Quod autem spiritali conueniens est alimoniæ, agricolis deputatur. Quapropter schisma factum est, & alij isto, alij alio modo præstantes fuerunt. Iudæorum est in partes scindi. Ecclesia vero Dei, *tunicam inconsutilem* desuper contexta adepta, quæ à militibus ne scinderetur conseruata est, Christumque induta vestimentum illius ne scindat: *Et cognosco oues meas, & cognoscunt me meæ.* Et hæc ad blasphemiæ suæ structuram rapuit hæreticus. Ecce, inquit, dictum est, *cognoscunt me meæ, & cognosco oues meas.* Quid ergo vocat cognoscere? An essentiam suam intelligere? An magnitudinem emetiri? An ea contra diuinitatem sentire, quæ tu ore impudenti & temerario pronuntiasti? vel non ex præcedentibus mensuram cognitionis huius intelligis, quid in Deo cognoscamus? *Oues meæ*, inquit, *vocem meam audiunt.* Ecce quomodo cognoscatur Deus. Ex eo quod præcepta illius audimus, ex eo quod illa audientes opere adimplemus. Hæc demum est cognitio Dei, obseruantia videlicet præceptorum Dei, non † inanis illa curiositas, non essentiæ Dei & supra mundanorum inuestigatio, non rerum inuisibilium consideratio. *Cognoscunt me meæ, & cognosco meas.* Satis tibi sit scire, pastorem esse bonum, animam suam posuisse pro ouibus. Terminus hic sit diuinæ cognitionis. Quantus vero sit Deus, & quæ illius mensura, & qualis essentia, talia scisitanti sunt periculosa; ei qui rogatur perplexa, & talium medicina est silentium. *Oues meæ, vocem meam audiunt.* Audiunt, inquit, non disputant. Hoc est, non sunt inobedientes, non contendunt. Audisti filium, at non ita generationis modos. Neque igitur vel à me petere, vel ipsi rationi subiicere, de quibus nulla potest haberi ratiocinatio, neque per schisma, quod coniunctum est, separare velis. Hac te ratione præoccupans Euangelista communiuit ac cautum reddidit. Audisti mane, & continuo audis, *In principio erat verbum*, ne filium humanam esse progeniem putes, quæ ex non existente prouenerit. *Verbum* illum esse dixit, propter impassibilitatem: *vitam*, propterea quod tempori subiectus non est: *principium*, vt natum patri coniungeret. Vides morigeram ouiculam, quomodo audiat vocem Domini? *In principio*, inquit, *& erat, & verbum.* Ne dicas, quomodo erat? Et, si erat, genitus non est. Et, si genitus est, non erat. Ouicula non est ista dicens. Pellis ouilla est, intus vero lupus latet. Qui hæc dicit, pro insidiatore habeatur. *Oues meæ vocem meam audiunt.* Audisti filium? Intellige similitudinem quam habet ad patrem. Similitudinem dico propter † imbecillitatem valentiorum corporum. Et alioqui veritas ita habet. Non enim vereor accedere veritari. Non sum ad sycophantiam accommodus. Verbo Patris & Filij identitatem seruo. Proprietatem in subsistentia Filij, formam intellige paternam, vt exactè imaginis rationem custodias, vt competenter de Deo sentias. *Ego in Patre*, inquit, *& Pater in me est.* Non confundit essentias, sed vel similitudinem identitatem exprimit. At enim dilecte res ista summè videtur contraria, vtpote quod vestra audiendi obedientia imbecillitatem nostram adegit in medium aliquid adferre ac dicere, vt potentia Dei in organi imbecillitate potissimum illustraretur. Nam hac forsan ratione imbecillitas nostra superabundauit, vt hoc amplius glorificetur, qui quod infirmum est corroborat. Qui vero nostram hanc panegyrim reduxit, & finem fecit anni præteriti votis, ac initium dedit tempori iam imminenti. (Hæc namque dies præteriti nobis temporis circulum terminat, & rursus initium est iam aduenienti) qui & nos huc congregauit, & futuri energiam largitur, in illo nos custodiat indemnes, illæsos, & à lupi rapacitate securos, & Ecclesiam hanc immotam, ac magnis Martyrum turribus munitam conseruet, & omnes furentium hæreticorum insidias, & incursus in tranquillitate ac silentio auertat, nobis vero donet vt diuina oracula discamus, & doceamus, subministrata à Spiritu sancto gratia. Cui cum Patre & Filio sit gloria & imperium, nunc & semper, & in sæcula sæculorum. Amen.

* *Vel sutores.*

a *Gen.* 4.
b *Exod.* 2.
c ὁ μισήσας τῶν συννόμων τὸ ἐπίβουλον: *quod etiam de eo potest intelligi quod rixas fratrũ Hebræorũ ferre non potuit.*
d *Exod.* 3.
e *Gen.* 29.
f 1. *Reg.* 16.
g *Pastura et Regni comparatio.*
Psal. 22. 1.
Psal. 13.
Pastor ille bonus.
Ioan. 10.
Ibid.
Mercenarius Pastor.
Matth. 11.
Ioan. 19.
Ioan. 19.
Ibid.
† πολυπραγμοσύνη.
Ioan. 1.
Ioan. 10.
† διὰ ἀσθένειαν τῶν δυνατέρων σωμάτων.
Ibid.

HOMILIA
BASILII MAGNI
DE
SPIRITV SANCTO.

Hic sermo habetur in fine libri 5. contra Eunomium ex antiqua trãslatione.

COGITET omnis anima de diuinioribus rebus quæstionem instituens, an tales habeat oculos, vt talia quærere, & quæ sensui videndi inuisibilia sunt, videre, & ad hunc modum quærens apud eum quẽ quærit iuxta quod scriptum est, habitare possit. Scriptum est enim: *Si quæris, quære, & apud me habita.* Habitat autem tum apud illum, si cum fide quærat. Nam etiamsi non mox inueniat, à fide tamen eius quem quærit, non discedit, sed cum beato Dauide dicit: *Admirabilis ex me facta est scientia tua, corroborata est, nec potero ad ipsam.* Et cum patre lunatici pueri: *Credo Domine, succurre incredulitati meæ.* Hunc itaque scopum habentes, cum fide de natura sancti Spiritus quæramus, ab ipso eius quod quærimus cognitionem petentes. Ipse namque est quod quæritur, ipse suiipsius cognitionem largitur, & vt de ipso per diuinas Scripturas didicimus, ipse est qui sanctos sanctificauit, & qui diuinam vitam Deum per ipsum petentibus exhibet. Necesse autem est, vt excellat eos qui ista accipiunt, qui sanctificantur ipso præsente, & corrumpuntur ipso deserente, cum ipse sit perpetuus, ac fons quidam vitæ sempiternæ. Quis autem sit sufficientiæ huius ac facultatis modus, quo spiritus & omnibus & singulis præsto est. Consideret mens digna habita tali consideratione, libera ab omni errore, hæresi, & reliquis incantantium atque illicientium muliercularum voluptatibus. Accedat autem ad istam considerationem in quiete ac tranquillitate constituta. In tranquillo vero sit non solùm corpus, quo circundata est, & corporis solita perturbatio, sed & tota illa circumferentia, cœlum, terra, mare, & quicquid in illis ratione præditum est. Deinde cogitet omnia spiritu Dei referta esse, illum in omnia vndique plenum quasi illabi & infundi, vndique subuenire & illucescere. *Spiritus* enim *Domini repleuit orbem, & quod continet omnia, scientiã habet Dei.* Illucescit autem omnibus dignis, quemadmodum solis radij nubes illuminant, & aspectu fulgido splendescere faciunt: ita & Spiritus sanctus corpus hominis ingressus vitam dedit, immortalitatem dedit, sanctimoniam dedit, & quod iacebat erexit. Quod vero à Spiritu sancto perpetuo mouetur, animans sanctum factum est. Habet autem homo per inhabitatorem spiritum dignitatem Propheticam, Apostolicã, & Angelicam, cum antea fuerit terra ac cinis. Erit vero nobis manifestior, & magis conspicua virtus & natura spiritus, quanta illa sit, si cogitemus quomodo complectatur & ducat pro sua voluntate sanctos, vniuersamque rationalem naturam. Seipsum namque vniuersæ cum cœlestium virtutum, tum iustorum multitudini dedit, & totam illam iustorum, siue magnorum, siue paruulorum, Angelorumque & Archangelorum hypostasim sanctificauit. Et licet vbique terrarum diuersoque modo aliis atque aliis locis collocata sint corpora, ac reliquæ virtutes quoque discriminis aliquid inter se habeant, sintque à se inuicem diuisæ, non tamen ita habet spiritus, nec per partes minutatim in singulos diuisus diuinitus illos viuere facit, sed omnia tota illius virtute viuunt. Et adest vbique similis Deo, à quo mittitur, cum existendo, tum vbique & in omnibus similiter existendo. Cum Mariæ Gabriel, aut alius alicubi Angelus cuipiam sanctorum destinatum adferret Euangelium, & quisque prophetarum vaticinaretur, & Paulus Romæ, Iacobus Ierosolymis, Marcus Alexandriæ, in aliis alij ciuitatibus Euangelium prædicarent, ita Spiritu sancto pleni erant, vt nulla locorum interualla prohiberent, quo minus eadem in singulis operaretur gratia. Et huius gratia Deus est quisque sanctorum. Dictum enim illis à Deo est: *Ego dixi dij estis, & filij excelsi omnes.* Et: *Deus deorum* (vtique sanctorum) *loquutus est.* Et: *Videbitur Deus deorum* (videlicet sanctorum) *in Sion.* Necesse est autem diuinum esse spiritum, & ex Deo esse, qui diis diuinitatis est causa. Quemadmodum enim ardens esse, quod rebus ardentibus ardoris est causa: & sanctum esse oportet, quod sanctos facit: ita Deus sit necesse est, qui diis, vt dij sint, causam administrat. Cum itaque Spiritus sancti possessio tam sit bona atque diuina, vbi iam illi fidem dedisti, securè & cum fiducia Christum illius suppeditatorem quæres. Nam nemo IESVM Dominum dicere potest, *nisi in Spiritu sancto*. Vitam autem, quam in alicuius hypostasim effundit Spiritus, hanc in illo non circumscribit, sed quemadmodum in igne caliditas est, partim quam in se habet, partim quam adfert aquæ aut alij eiusmodi materiæ: ita & spiritus, & in seipso habet vitam, & qui participes illius sunt, diuino quodam modo viuunt, vitam adepti diuinam ac cœlestem. Omnia namque immortalia in seipso complectitur, omnem mentem, omnem Angelum, omnem animam, & neque mutationem quærit, cum bene habeat, neque * mutuationem, cum omnia habeat apud seipsum, imo nec auxesim, cum sit perfectissimus. Quapropter & omnia in illo perfecta sunt, dilectio, gaudium, pax, tolerantia, bonitas, prudentia, sapientia, consilium, securitas, pietas, scientia, sanctimonia, redemptio, fides, operationes virtutum, dona sanationum, & quæcunque alia istis similia. Nihil habet in se quod sit aliundè ascitum, sed omnia perennia habet tanquam spiritus Dei, & ex Deo prodiens, Deum sui causam fontis instar habens & ex illo promanans. Fons est autem & ipse, bonorum scilicet, de quibus iam diximus. Verùm spiritus ex Deo promanans eiusdem cum illo est subsistentiæ: quæ vero ex spiritu profluunt, ipsius sunt operationes. Hunc Spiritum sanctum Deus opulentè in nos per IESVM CHRISTVM effudit. Effudit, inquam, non creauit: dedit, non condidit. Contentiosè idem repeto tui gratia, quem oportet vndique firmum ac munitum esse, vt scias quid ab isto Spiritu doctus, vbi quæstionem mouentibus respondendum est, dicas. Doctus à Deo vocatur à Propheta dicente: *Et erunt omnes docti à Deo.* Multum itaque de hoc numine inest animæ rationali, nisi propria ignauia deficere ab illo velit. Si vero illi se coniunxerit, & quasi in vnum coierit, audiet illud Apostoli: *Qui Domino adhæret, vnus cum illo spiritus est*, cui sit gloria, AMEN.

Sap. 1.

Luc. 1.

Psal. 81.
Psal. 49.
Psal. 83.

* ὑυδὲ μετελθῶν.

Isaiæ 54. secundum Pagnin.

1 Cor. 6.

Contra Sabellianos, & Arium & Anomœos,

BASILIVS MAGNVS.

PVGNAT Iudaïsmus cum Gentilismo, & vtrique cum Christianismo. Quemadmodum Ægyptij & Assyrij, & inter se hostiliter dissidebant, & vtriq; Israëli infensi erant. Vt in malitia deprendimus, & audaciam pariter ac timiditatem inter se pugnare, & nihilominus ambas à recta animi fortitudine dissidere. Talis quædam pugna etiam contra rectæ fidei confessionem ex vtroque latere inter se dissidentium hostium excitata est, illinc Sabellio, hinc iis qui Anomœum prædicant irruentibus. Nos vero, quemadmodum Gentilismum euasimus, ac prauam illius idololatriam declinauimus, * multorumque deorum cultum impium esse cognouimus: ita & Iudæorum blasphemiam filium Dei negantium euasimus, minas illas veriti, quibus dictum est à Domino. *Qui me negauerit coram hominibus, negabo ipsum & ego coram Patre meo, qui in cœlis est.* Fugiamus itaque, vt par est, & eos qui & Gentilismo & Iudaïsmo cognata dogmata contra doctrinam veritatis adinuenerunt. Postquam enim callidissimus ad nocẽdum diabolus, Christianorum à Gentibus ac Iudæis abalienationem, & quod ad illorum appellationem mox hostile quiddam spiramus, animaduertit, nostro vtrisque imposito nomine, Iudaïcam iterum negationem, ac Gentilem multorum Deorum cultum introducere conatur. Illi namque cum vnigenitum opus ac facturam Dei esse dicunt, & illum nihilominus adorant, diuinoque honore afficiunt, apertè Gentilismum creaturæ seruientes, & non Deo introducunt. Isti vero Deum ex Deo negantes, & nomine quidẽ Filium confitentes, re ipsa vero ac veritate substantiam illius reprobantes, Iudaismum denuo renouant. Nam quãdo Verbum

Fortitudini opposita.

* καὶ τὸ πολύθεον αὐτῶν ἄθεον εἶναι κατέγνωμεν.

Matth. 10.

illum

illum esse confitentur, interno verbo comparant, & cum sapientiam illum esse dicunt, similem faciunt habitui qui in anima eruditorum consistit. Quapropter & vnam constituunt Patris & Filij personam, quod & homo vnus dicatur non diuisus, propter verbum quod habet & sapientiam. Atqui Euangelista mox in Euangelij sui exordio clamat, dicēs. *Ioan.1.* *Et Deus erat verbum*. qua sanè sententia propriam filio substantiam tribuit. Si namque in corde erat verbum, quomodo Deus erat? quomodo erat apud Deum? Neq; enim Verbum quod in homine est, homo, neque apud hominem esse dicitur, sed in homine. Etenim nec viuidum est, nec subsistens. Dei vero verbum, vita est & veritas. Et nostrum verbum, simul atque dictum est, amplius non est. de Dei vero *Psal.118.* verbo quid dicit Psalmus? *In æternum Domine verbum tuum permanet in cœlo*. Et hinc quidem hoc bellum mouetur; ex alia vero parte, quæ est, & qualis est contra veritatem lucta? Illi substantiam quidem filij concedunt, & propriam Filio personam & Patri quoque propriam statuunt, inæqualitatem vero naturæ introducunt, & nomen filij, si vocem spectes, concedentes, reipsa ad creaturam vsque illud deducunt, nihil veriti vocem Domini, qui se ipsum patrem videre gestiēti discipulo ostendit dicens. *Ioan.14.* *Qui me vidit, patrem vidit*. Hæc autem vox, si rectè reputetur, vtrorumque blasphemias obturat. Neq; enim patrem seipsum esse dicit, qui personas cōspicuè diuidit, cum dicit, *qui vidit me*. Nam hinc propriam suam personam demonstrat. Cum vero subiungit, *vidit & patrem meum*, ad patris personam respicit, & manifestè illam à *Ibid.* sua diuidit. Quod & in eò facit, vbi dicit, *Si cognouissetis me, & patrem meum vtique cognouissetis*. Non enim ista personarum confusionem significant, sed indifferentem per omnia diuinitatem commendant. Audiant autem hunc ipsum sermonem aduersarij quoque, quod paterna gloria priuatus non sit, qui vt filius paternæ dignitatis consors est. Alienū enim genitor non genuit, sed talem, qualis ipse est. Audiat Anomœus. *Ioan.10.* *Ego & pater vnum sumus.* Audi & tu Sabelli. *Ioan.16.* *Ego exiui à patre, & ad ipsum vado*. Vterque vulneri suo ex Euangelij doctrina remedium sumat. Et tu quidem vnitatem ad tenendam naturæ indifferentiam hinc collige, tu verò ex eo quod dicit, *Exiui à patre, & ad ipsum vado*, differentiam personarum disce. Coëamus igitur in istis, & pacem amplexi prolixum illud contra pietatem bellum, abiectis impietatis armis ad *Adag.* nocendum acutis, & lanceis in aratra, *gladijs verò in falces* com- *Esai.2.* mutatis, soluamus. Neque tu tantum dicas, sed consequere *Ioan. 8.* eum qui dixit. *Non sum solus, sed pater qui misit me, mecum est.* Alius itaque est pater qui misit, & alius filius qui missus est. *Ibid.* Et iterum: *Ego*, inquit, *testimonium de me ipso perhibeo, & testimonium perhibet de me qui misit me pater. Et in lege vestra*, inquit, *scriptum est, quod duorum hominum testimonium verum sit.* Numera, si placet, personas. *Ego* inquit, *vnus sum*, qui testificor. Et testificatur de me qui misit me. Ecce duos testes. Ego non ausim ita numerare. Verum Dominus ipse ita docuit dicēs, *In lege vestra scriptum est, quod duorum hominum testimonium verum sit*. Tu verò, qui alio impietatis genere Deo repugnans filium Deo natura non esse similem dicis, qui æqualitatem negas, ac vitæ separationem inducis, Paulum reuerere di- *Coloss.1.* centem, *Qui est imago Dei inuisibilis*, ac imagini viuenti hoc tribue, quod vitæ, vt archetypo suo, per omnia similis sit. Confitere patrem filium genuisse, non vt creaturam condidisse. Et in vera patris confessione parem honorem filio cum patre adscribe, memor Euangelici testimonij, quod Deum patrem suum esse dixit, æqualem seipsum Deo faciēs. Æqualem autem esse patri de natura, non de corporali quadam admensuratione intelligendum est. Quomodo vero *Philip.2.* *rapinam non est arbitratus æqualem esse se Deo*, si nunquam Deo, vt tu blasphemas, æqualis fuit? Quomodo in forma Dei fuit, qui secundum tuam opinionem nunquam Deo similis fuit? Talis quidem vtrinque pugna nobis est, veritas vero quæ? Neque tibi horror sit confiteri personas, sed dic Patrem, dic & Filium, non vni rei duo nomina tribuens, sed ex vtraque appellatione cuiusque proprium intellectum edoctus. Grandis enim improbitas est, non admittere doctrinas Domini, tam conspicuè personarum nobis alterationem *Ioan.14.* secernentis. Nam *si abiero*, inquit, *rogabo patrem, & alium vobis paracletum mittet*. Filius itaque est rogans, pater qui rogatur, paracletus vero qui mittitur. An non igitur manifestè impudens es, qui cum audias, *ego*, de filio, *ille* de Patre, alium de Spiritu sancto, omnia misces, omnia confundis, & vni rei omnes hasce appellationes imponis? Attamen rursus neq; tu personarum diuisionem **rapinæ loco* ad impietatem tuam * *Adag. Species, vt Philip.2.* stabiliendam abripito. Licet enim numero duo sint *Pater ac Filius*, natura tamen diuisi non sunt, neque qui duas personas dicit, statim alienationem inducit. Vnus Deus est, & Pater, vnus Deus & Filius, non dij duo. Nam Patri Filius similis est. Non enim aliam in Patre diuinitatem intueor, & aliam in filio, neque aliam illius & aliam huius naturam pono. Vt igitur perspicua tibi sit personarum proprietas ac differentia, numera seorsum patrem, seorsum quoque filium. Ne vero in errorem plurium Deorum deficias, vnam in vtroque essentiam confitere. Hoc pacto & Sabellius cadet, & Anomœus conteretur. Quando vero vnam essentiam dico, ne duas personas ex vna tanquam in duas partes diuisa cogitare velis, sed ex principio Patris Filium subsistētem, non Patrem & Filium ex vna essentia quasi præcedente, descendentes. Non enim fratres dicimus, sed Patrem ac filium confitemur. Quod autem ad essentiam attinet, pares sunt. Ex Patre namque Filius, non mandato factus, sed ex illius natura genitus est, non separatus à Patre, sed ex patre sempiternè perfecto, perfectus resplendens. Nolo autem mihi quotquot vel non perfectè dictis nostris attenditis, vel calumniandi gratia nos circundatis, non aliquid à nobis vtilitatis quærētes. Sed verbis nostris insidiantes, circumquaque cursitando dicatis, duos deos prædicat, cultum multorum deorum annuntiat. Non sunt duo dij, neque enim sunt duo patres. Qui duo principia inducit, ille duos quoque deos prædicat. Talis autem est *Marcion*, & si alius quisquam illi impietate similis est. Rursus & ille duos esse deos dicit qui alterius essentię genitum esse dicit à genitore, propter essentiæ dissimilitudinem multorum deorum errorem introducens, dum contrarium genito faciens ingenitum, contrarias absque dubio & illorum essentias constituit. Siquidem, vt tradit, patris essentia est ἀγεννησία, essentia verò filij ἡ γέννησις. Itaque non iam duos tantum deos dicis, sed & inter se dissidentes, & quod omnium est pessimum: non ex voluntatis proposito, sed naturali constitutione dissidentes, quæ numquā in pacem & concordiam redire queat. Verùm doctrina veritatis, vtrinque contrarietātes istas euasit. Vbi namque vnum principium, vnumque ex ipso principio, & vnum archetypon, atq; illius vna imago traditur, ibi vnitatis doctrina non corrumpitur, propterea quod ex patre genitus, patremque in seipso naturaliter exprimens, vt imago quidem, per omnia illi respondet, vt progenies verò ὁμούσιον obtinet. Neque enim qui regiam in foro conspicatus imaginem Regem qui in tabula depictus est, dicit, duos ob id Reges confitetur, imaginem videlicet, & eum qui per imaginem repræsentatur, neque si demonstrato eo, qui in tabula pictus est, dixerit, hic Rex est, mox imaginis prototypon Regis appellatione priuauit. Imò magis per hoc quod imaginem Regis Regem appellat, Regi suum confirmat honorem. Si namque imago Rex vocatur, multo magis par est Regem esse eum, cuius causa facta est imago. Sed hic quidem, lignum, cera, & pingendi artificium imaginem facit corruptibilis hominis corruptibilem, figuram videlicet eius, qui arte exprimitur. Illic verò, quando imaginem audis, splendorem gloriæ intellige. Quis vero est splendor ille, & quæ gloria? Ipse hoc statim Apostolus exposuit, dicēs, *Hebr.1.* *& character substantiæ.* Idem est ergo † subsistentia quod gloria: character, quod splendor. Manente itaque gloria ista † ὑπόστασις. perfecta, ita vt nihil imminuatur, perfectus quoque ex ipsa procedit splendor. Ad hunc modum quæ de imagine dicuntur magnificè ac Deo competenter sumpta, diuinitatis nobis vnitatem commendant. Est enim Filius in Patre, & Pater in Filio. Nam & Filius talis est, qualis est Pater, & Pater talis, qualis est Filius. Ita vniuntur duo, si intellexeris Filium à Patre nihil differre, neque aliud illi genus, aut alienum characterem esse cogitaueris. Dico igitur iterum. Vnus & vnus, sed natura indiuisa est, & indeficiens perfectio. Vnus itaque Deus, quoniam vtriusque vnum genus consideratur, quod in vtroque integrum ac totum ostenditur. At iterum vos molestè sermonem nostrum ferre video, & tantum non audire me puto, quod confessis immorando, vulgatas

quæstiones non attingo. Totum enim nunc auditorium de *Spiritu sancto* audire gestit. Ego vero maximè omnium simpliciter, vt illa accepi, & vt absque vlla curiosa vestigatione assensum illis præbui, ita & auditoribus tradere vellem, vt non semper de eisdem mihi reddenda esset ratio, sed vt ex vna confessione persuasos haberem discipulos. Quoniam verò nos circundatis iudices magis quàm discipuli, vt experimentum de nobis capiatis, non vt aliquid à nobis discatis, necessarium est, vt obiectionibus quidem velut in ius vocati respondeamus, iuxta verò vt eadem perpetuò inculcemus quæ accepimus. Hortamur autem vos, ne quouis modo quod vobis probetur, ex nobis audire quæratis, sed quod Domino placeat, & consonum sit Scripturis, nec à patribus dissideat. Quæ itaque de filio diximus, quod videlicet propriam illi personam esse confitendum sit, eadem & de Spiritu sancto dicere possumus. Non enim idem est spiritus, qui pater, quod scriptum est, quoniam *Deus spiritus est*. Neque iterum vna est Filij ac Spiritus persona, quoniam dictum est: *Si quis spiritum Christi non habet, ille non est eius. Si vero Christus in vobis est*, &c. Nam hinc quidam erroris ansam sumpserunt, vt spiritum & Christum eundem esse dixerint. Sed quid dicimus? Quod ex isto sermone naturæ significetur proprietas, non personarum confusio. Est quidem pater, perfectam habens ac nullius indigam essentiam, radix & fons filij ac sancti Spiritus existens. Est vero & filius in plena diuinitate viuens Verbum, & progenies patris nulla in re deficiens. Plenus est autem & Spiritus, non pars alterius, sed perfectus & totus in seipso considerandus. Coniunctus quidem indiuulsè Patri est Filius, coniunctus item Filio est Spiritus. Nihil enim est quod dirimat, nihil quod sempiternam illam coniunctionem abscindat. Nullum namque inter illos seculum interlabitur, nec anima nostra separationem aliquam cogitare potest, qua vel Filius Patri, vel Spiritus sanctus non semper Filio sit coniunctus. Quandocunque igitur sancta Triada coniungamus, noli quasi tres vnius cuiusdam rei inseparabilis partes cogitare, (impia namque est hæc cogitatio) sed trium perfectorum & incorporalium inseparabilem coniunctionem intellige. Nam vbi Spiritus sancti præsentia est, ibi est & Christi: vbi vero Christus, ibi adest vtique & pater. *Ignoratis, corpora vestra templum esse Spiritus sancti?* Et si *quis templum Dei prophanauerit, hunc perdet Deus.* Cum itaque per Spiritum sanctificati sumus, Christum recipimus habitatorem nostri, in hominem internum, & cum Christo patrem, qui communem apud dignos instituit habitationem. Hanc autem coniunctionem declarat & Baptismi traditio, & Fidei confessio. Nam si alienus est à Patre ac filio spiritus, quomodo illis connumeratus est? Et si sub temporum articulis postea Patri & Filio accessit, quomodo cum sempiterna coordinatus est natura? Qui vero filium à patre separant, & creaturæ spiritum connumerant, & Baptismum inutilem reddunt, & fidei confessionem eneruant. Neque enim Trias separato Spiritu trias manet, & si aliqua creaturæ portio Patri ac Filio adiungitur, vniuersa creatura simul ad eam societatem accedet. Quid namque hoc pacto prohibebit quin dicatur: *Credo in Patrem & Filium, et in vniuersam creaturam*. Nam si pium est in aliquam creaturæ portionem credere, multo sanè honestius est totam creaturam ad fidei confessionem admittere. In totam vero creaturam credens, non in Angelos tantum credis & spiritus administratorios, sed & si quæ sunt aduersariæ potestates, quandoquidem & ipsæ creaturæ pars sunt, in illas quoque fidei confessionem transferes. Ita & blasphemia in Spiritum sanctum ad impias & nefandas opiniones abducet. Mox enim vbi de Spiritu sancto quæ non decent dixeris, notam quoque habes & apertam significationem, quod spiritu Dei destitutus sis. Nam vt qui oculos clausit, tenebras ipse sibi accersit, ita qui à Spiritu sancto secedit, extra eum qui illuminat constitutus, animæ cæcitate offunditur. At ne Spiritum sanctum à Patre ac Filio separes, absterreat te Dominica traditio. Dominus ita docuit, Apostoli prædicarunt, patres obseruarunt, Martyres confirmarunt. Satis tibi sit vt dicas quemadmodum edoctus es. Nec obijcias mihi arguta illa & captiosa, *Vel ingenitus est spiritus vel genitus*. Quod si ingenitus, est pater, si genitus, filius est: si vero nihil horum, ergo creatura est. Ego vero agnosco illum quidem cum patre, patrem vero esse non ita, & cum filio illum coniunctum accepi, filium verò appellatum non accepi. At coniunctionem quidem quæ cum patre est intelligo, ex eo, quod ex patre egreditur, quæ vero est ad filium, inde, quod audio. *Qui spiritum Christi non habet, hic non est eius*. Si enim Christo coniunctus non est, quomodo Christo coniungit? Audio illum & *spiritum veritatis* dici. Dominus vero *veritas* est. Quando vero audio *spiritum adoptionis* vocari, admoneor vnitatis quam iuxta naturam habet cum Patre & Filio. Quomodo namque adoptaret quod alienum est? Quomodo appropriaret & coniungeret quod peregrinum est? Ad hunc itaq; modum nec noua verba fingo, neque Spiritus maiestatem reprobo. Eos vero qui creaturam illum vocare non verentur deploro ac defleo, quod modico sophismate seipsos, & fucato paralogismo in barathrum abijciunt. Quoniam enim, inquiunt, mens nostra hæc tria comprehendit, nec quicquam est in rebus existentibus quod non in distinctionem hanc rerum existentium cadat, vt vel sit ingenitum, vel genitum, aut creatum, & spiritus nec ad primum, nec ad alterum referri potest, necessarium ergo est, vt ad tertium referatur. Hoc † vestrum, *Ergo*, sempiternæ vos maledictioni obnoxios constituet. Omniane scrutatus es? Vniuersane cogitationibus tuis isti diuisioni subiecisti? Nihil inexquisitum reliquisti? Cuncta mente tua complexus es? Omnia intellectu tuo comprehendisti? Nosti quæ sub terra sunt? Nosti quæ abdita sunt in profundo? Dæmoniaca iactantia est, quæ dicit, *noui ego numerum arenæ, & mensuram maris*. Si vero multa ignoras, & quæ ignoras cognita innumeris modis superant, quanam ratione non cum omnibus & eam ignorantiam de modo essentiæ *Spiritus sancti*, quæ periculo caret, absque vllo pudore fateris? Mihi vero non vacat, vt rationem tuarum vanitatum arguam & ostendam, quàm multa sint in rebus existentibus, quæ intellectus tui rationes fugerint. Illud libenter sanè rogarim eos qui vestræ partis sunt. Affirmo autem, quod olim te impiæ huius vafriciei, qua Spiritum sanctum creaturam esse dicis, pœnitebit. Non abhorres à peccato illo irremissibili? Aut quid putas vnquam ita impiè blasphemari posse, quod istã blasphemiam adæquet? Ex vna namque hac voce, † *Omnia vnum sunt* peruersissimè. Alienatio à Deo, quod ad ipsam attinet naturam seruitutis humilitas, munera obeundorum ministeriorum, priuatio sanctimoniæ, dum illa non adest quæ ex natura est, & opus est spiritui, vt eius sit particeps, quæ est ex dispensatione gratiæ, vt & reliqua habent, quotquot sanctificata sunt. Et quemadmodum datur nobis *manifestatio spiritus ad vtilitatem*, & vt vnicuique secundum fidei analogiam admensuratur, ita erit & spiritus sanctimoniæ particeps, si secundum pneumatomachorum opinionem creatura est. Imò ne committamus, vt illorum stultitia inculpata videatur, qui se omnia intellectu apprehendisse putant. Respondeant itaque nobis, quæ sit visibilis huius solis essentia, An vnum sit ex quatuor elementis, vel compositus sit ex illis. At neque terra est, neque aqua, nec ignis, nec aër. Nam ista directè mouentur; alia quidem sursum, alia verò deorsum ad ima. Terra & aqua ad inferiora deferuntur, propter grauitatem: aër & ignis ad superna mouentur propter leuitatem. Solis autem motus circularis est. Itaque nullum est ex quatuor elementis. Quin neque compositus est ex ipsis. Nam composita ægrè coniuncta continentur, propterea quod ex contrarijs constituta sunt, quorum quodque renitenti motu alijs aduersatur. Solis vero motus indefessus est, adeoque & irremissus, & ob id non compositus. Atqui in corporibus ita comparatum est, vt vel simplicia sint vel composita. Solis verò corpus nec simplex est, neque enim directè mouetur: nec compositum, quandoquidem absque vlla molestia mouetur. Non est igitur sol. Tales sunt argutæ illæ vestræ distinctiones, apud eos qui oculis præditi sunt, ridiculæ. Rursus respondeant quomodo videamus nos homines. An ita, vt formas rerum visibilium apprehendamus, vel vt virtutem quandam ex nobis foras emittamus. At neque visibilium rerum imagines apprehendimus, quomodo namque exiguo illi pupillæ foramini hemisphærium hoc cœli repræsentaretur, neque quicquam ex nobis emittimus. Nam quo pacto quod emitteretur ex nobis ad amplitudinem illam cœli complectendam sufficeret? Si verò

neque

De Spiritu sancto.

Ioan. 4.

Rom. 8.

Rom. 8.

Ioan. 15.

Rom. 8.

† τοῦτο

ὑμῶν τὸ

ἆρα, τῇ διανοίᾳ ἁρᾷ

ὑποδίκους

ὑμᾶς καὶ

τάξήσει.

† πάντα ἓν

τὰ δεῖ-

νόματα.

1. Cor. 12.

Motus Solis.

Nota cõtra Græcorum schisma.

Hominis aspectus.

Visio, vt fiat.

neque rerum visibilium ipsi imagines apprehendimus, nec aliquam è nobis facultatem emittimus, ergo non videmus. Quid igitur? Arguamne vestros syllogismos, vel imprecabor vobis, vt veræ sint vestræ conclusiones? Quid interest inter huiusmodi sermones, & vestram de Spiritu ratiocinationem, quam apud miseras mulierculas, aut eunuchos mulierculis pares ac vicinos iactatis? Audi citra molestiam ac contumeliam. Si ex Deo est spiritus, quomodo inter creaturas illum collocas? Non enim illud mihi dices, quod omnia ex Deo sunt. Quemadmodum enim Christus Dei quidem dicitur, non tamen creatura est vt nos. (Nam *Christi nos sumus, Christus vero Dei*. At aliter nos Christi dicimur, nempè vt seruus Domini, aliter Christus Dei, vtpotè Filius Patris, dicitur) ita & spiritus, non ideò quod omnia ex Deo sunt, & ipse, vt omnia reliqua, ex Deo est. Non enim quoniam & administratorij spiritus sunt, similis illis est & sanctus Spiritus, propter spiritus appellationem: Nam vnus est verè spiritus. Vt enim multi quidem sunt filij, vnus autem est verus filius, ita & omnia ex Deo esse dicuntur, propriè tamen & Filius & Spiritus sanctus ex Deo sunt. Nam & Filius à Patre egressus est, & spiritus quoque à Patre progreditur. At filius quidem ex patre per generationem, spiritus verò ex Deo modo arcano & ineffabili. Quantum itaque periculi est extenuare gloriam Paracleti. Gloriam, quæ sibi impendatur non agnoscit filius dehonestato Spiritu. Nam *ille me*, inquit, *glorificabit*. Non vt seruus cum creaturis. Etenim si cum omnibus glorificasset, non esset dictum à Domino, *ille me glorificabit*. Iam verò, quoniam glorificationem ad vnum Spiritum refert, excellentem quandam quæ aliorum glorificationem superet gloriam commendat. Non enim vt illi qui dixerunt, *Gloria in excelsis Deo*, sed quemadmodum is qui dixit, *Pater, glorificaui te. Opus quod dedisti mihi consummaui*. Et vt pater filium glorificat, dicens. *Et glorificaui te atque iterum glorificabo*, ita & spiritum filius in suam ac patris communionem assumit. Aut ostendat mihi quisquam maiorem ista gloriam, & omnia fatebor verè ac rectè ab aduersarijs dici: *Qui vos spernit, me spernit*. Quare? Propter spiritum videlicet habitantem in ipsis. Itaque qui non cohonestat spiritum, nec filium honore afficit. Qui vero filium honore non afficit, nec patrem cohonestat. Itaque ad hunc modum circa vnum aliquid eorum quæ credenda sunt perfidia, totius diuinitatis abnegatio est. Si creatus est spiritus, diuinus non est. Atqui spiritus, inquit, diuinus qui me fecit. Et *adimpleuit*, inquit, *Deus Beseleel, spiritus diuinus, sapientia & prudentia*. Vbi igitur inuenis numen vicinum fieri? creaturane hoc fit, an diuinitate? Quod si creatura dixeris, & patrem ipsum Domini nostri Iesu Christi creaturam dices. Scriptum est enim de illo: *Sempiterna ipsius potentia ac diuinitas*. Si vero diuinitate, relicta blasphemia, agnosce patris authoritatem ac maiestatem. Itane omnis intelligentiæ expers es, vt neque ipsa voce adducaris, vti rectè ac competenter de Spiritu sentias?

Mulierculæ Eunuchi.

1. Cor. 3.

Ioan. 16.

Luc. 2.

Ioan. 17.

Ioan. 12.

Luc. 10.

Exod. 31.

Rom. 1.

Basilius *Magnus de Pœnitentia.*

ARrogantiam eorum qui Pœnitentiam abrogare audent, non ferens obseruandissimus frater, alterum iam nobis mandatum, hac ipsa superbia obseruata, misit. Cordati viri est dextram fratribus ad pœnitentiam porrigere. Sermo autem hic hominibus vtilissimus est. Nemo enim hominum sine peccato est. Nam vni hoc testimonij datur, quod *peccatum non fecerit*. Loquamur vero de Pœnitentia cum ex veteri tum ex nouo Testamento. Etenim illa thesaurus sunt Ecclesiæ. Pœnitentiam autem non ita commendabimus, vt fratris peccatum promoueamus. Nolumus enim eum qui diliquit, peccato, spe pœnitentiæ, immorari, sed magia iacentem erigere studebimus. Desperatio namque, quæ ab aduersarijs introducitur, eum qui semel cecidit, in peccatis volutari ac perdurare, pœnitentiæ vero expectatio iacentem surgere & amplius non delinquere hortatur. Qui verò nos sumus, vt Deo præscribamus? Vult Deus remittere peccatum, quis prohibebit? Nos dicimus, non quid illi absint, sed quid Deus præcipiat, *Num qui cadit, non resurgit?* Contra dicemus ne Deo, qui cadit, non resurgit? Nõ persuasit tibi nudo verbo? persuadebit conspicuo exemplo. Quid enim tam non potest elui, atque coccinum? Quid niuis aut lanæ mundæ albedinem adæquare apud nos potest? Et tamen qui ista condidit, dicit, *Quod si peccata vestra fuerint sicut colores qui elui nequeunt, si lauemini, ad puritatem niuis mutabuntur*. At ista remissio non est post baptismum. Dixit enim, inquit, aduersarius, *Lauemini, mũdi estote*. Hoc ipsum est, quod si ex nobis sciscitati essetis, libenter ex Scripturis ostendissemus, nempè, quod peccatorum remissio & post baptismum speranda sit. Non enim contradicendum est electis aduersum ea quæ leuia sunt, sed aduersus ea quæ in contrario sermone firmius obsistere ac reniti videntur. Donec enim repugnantia animis exempta non fuerint, curari non poterit qui laborat. Verum quoniam quæ acerba sunt ac falsa locum non habent vt dulcescant: & nos ex veteri Testamento iam loquimur, dicamus quid illi aduersum ea quæ ex veteri testamento dicuntur proferant. Dicunt enim quòd si ante Seruatoris passionem, priusquam sacer ille sanguis pro nobis effunderetur, ex veteri Testamento de pœnitentia nobis aliquid legeritis, dicimus in veteri Testamento quidem remissum esse peccatum, in nouo vero non esse remissionem, propter passionem. Nos vero si ex nouo Testamento, ostenderimus, quod & post Baptisma & acceptum spiritum, qui peccauit à peccato per pœnitentiæ charissima reuocatur, manifestum erit & post baptisma pœnitentiæ locum esse ijs qui deliquerunt. Et quæ in veteri tamen testamento habentur, fidem habent & authoritatem pro statuenda Pœnitentia. Vt attendentibus dico. Vnde & grauiora attingam, vt concepta spe postquam semel lapsi sumus in peccato non perseueremus. Non es persuasus per exemplum, vel iuramento affirmanti Deo crede. Dicit enim Deus. *Viuo ego dicit Dominus*. Hoc iusiurandum Deo competit. Quoniam enim maiorem se non habet, iurat autem propter incredulitatem eorum qui Pœnitentiam tollunt. *Viuo ego dicit Dominus*, & nemo absterretur, *quoniam nolo mortem peccatoris, sed vt conuertatur & viuat*. Qui viuit, viuere vult peccatorem. Estne Deus etiam cum iurat indignus cui credatur? An neque verbo, neque exemplo, neque iuramento fidem habes? Vel operibus crede. Non est subuersa Niniue. Pœnitentiam enim egit. Molestè ferebat Propheta, quod non subuertebatur, & huius gratia exurgebat* colocyntis. Respondet autem tibi Dominus, vt memor sis ipsum esse bonum. Vereor autem ne audias ab ipso. *An oculus tuus nequam est, quod ego bonus sum?* Quis magis impius quàm Achab descriptus est (vt Scripturam legentibus loquor. Præter reliquas rapinas, & vineam, occiso illius Domino, rapuit. Descendebat ad possidendum illam, descendebat cum gaudio, occurrit illi qui tristem redderet, qui argueret, Propheta, non vt hostis, sed parcens, Pronuntiauit non suam ipsius sed Domini sententiam. Lata sententia saccum induit Achab, maiestatem exuit. Scriptum enim est, quod ipse propheta qui ad ferendam condemnationis sententiam missus fuerat audierit à Deo, quoniam precatus est Achab, minas veritus, *quæ illi minatus sum in diebus ipsius non euenient*. Adigor ad boni pharmaci desiderium. Dauid, sanctus ille, & post peccatum quoque sanctus, ex decem præceptis tria, in vna causa transgressus Quoniam vobis loquimur, dicamus hac de re clarius. Commissum est & homicidium, & adulterium, & alienæ vxoris concupiscentia quoque. Peccauit homo iustus, & iudicem ipsum proprij delicti constituit Deus. Et quoniam trabem in oculo nostro non videmus, videmus autem festucam in alieno, proposuit illi causam ipsius tanquam alienam, dicens. *Erant duo viri in ciuitate vna, ille diues, hic pauper. Diues habebat multas oues, pauper vero agnam vnam quæ in sinu ipsius quiescebat* (hoc autem est vxoris mysterium) *& eum ipso comedebat, & ex poculo ipsius bibebat. Diuiti venit hospes quidam peregrinus* (recte peregrinus dicitur hic hospes, non enim talibus assueuerat Dauid) *Hospes*, inquam, *peregrinus quidam ad diuitem venit. Nolens ille hospiti de suis aliquid mactare, vnam illam pauperis agniculam abreptam mactauit*. (Quantumuis sanè cadat vir robustus, mox tamen resurgit.) Molestè factum hoc tuli Dauid (erat enim ipse Dauid, qui ceciderat.) *Viuit Dominus*, inquit, *morte dignus est qui hoc fecit*. Sententiam ipse aduersus seipsum tulit. Hanc vbi tulerat, Propheta declarauit

Pœnitentia bonum.

Desperatio.

Hier. 8.

Esaiæ 5.

Esai. 1.

Hier. 22.

Ezech. 33.

Ion. 1.

* *Vel silue-stris cucurbita.*

Matth. 20.

Achab. 3. Reg. 21.

Dauid.

1. 2. 3.

Matth. 7.

2. Reg. 12. iuxta LXX.

quis hic homo esset. Statim Dauid ad pharmacum properauit, videbat vulnus, confugit ad medicum. *Peccaui*, inquit. Et mox adhibita est medicina. Et *Dominus*, inquit, *transtulit peccatum tuum.* Vtrum enim vis sanctis imputare, vnumne peccatum, an multam iustitiam? Peccatum fecit? At multas quoque iustitias fecit. Quid iustum est apud iustum Deum? An vt paucorum memor sit, aut vt multorum obliuiscatur? *Luc.6.* Sit æquilibrium. Et qua mensura mensi fuerimus, eadem mensurabitur & nobis. Si peccata pluta fuerint, censeatur peccator. Si vero plures iustitiæ, æstimetur iustus. Vnus & vnus. Nostra enim omnia ex eo quod superat æstimantur. Et est quod albo sit magis album, & dulci, si compares, aliquid aliud dulcius est. Ita & iusti sumus, tanquam homines. *Iustitia duplex.* Iustitiæ ratio non est eadem quæ peccati. Vnde filius Dei iustitia dicitur. Nos vero ex iustitiæ participatione iusti sumus. Et Moses lingua loquutus est aliquid, quod tamen historia non est comprehensum. *Moses & Abrahã nõ omnino iusti fuerunt. Gen.5. Eccli. 44.* Et Abraham fidelis fuisse inuenitur, & tamen inuenire est vbi hæsitauerit. Non accuso iustos, sed Deum glorifico. Non illicio quemquam vt peccemus. *Enoch Deo placuit*, vt Scriptura dicit, posteaquam genuisset filium. Si tum placuit, potest Deo placere etiam qui talis non est vt merito placeat. Sed veniamus ad nouum Testamentum, licet è veteri adhuc plura adferre possimus. *Manasses.* Nam & *Manasses*, qui in templo Dei quadriformia collocauit idola, vt necesse esset cuiuis vndelibet templum ingresso, ante idola procumbere, vbi pœnitentiam egit è captiuitate reuocatus est. At, vt dixi, veniamus ad nouum. *Ex nouo Testamento, de Pœnitentia.* Ex illo namque, vnde potissimum excludere volunt pœnitentiam, pœnitentia potissimum prædicatur. Rogemus Seruatorem. *Luc. 5.* Quare ad nos venisti? Respondebit: *Non veni seruare iustos, sed peccatores* vocaturus *ad pœnitentiam.* Scisciteme ab ipso, quid portas in humeris? *Ouem*, inquit, *perditam.* Cuius gratia gaudent qui in cœlis sunt? *vnius peccatoris*, inquit, *pœnitentis gratia Angeli lætantur*, & tu pœnitenti hanc inuides lætitiam? Deus illum cum gaudio complectitur, & tu hoc prohibes? Cupidius ad bonum Deum confugiamus. Duo, inquit, erant ambo filij (non potes dicere, quod ista pœnitentia fuerit recedentis à gentilissimo, sed ambo erant filij, ex æquo consortes.) Iunior quæ habebat assumpsit, & cum iniustus esset, consumptis omnibus, excidit. Cœpit pœnitere, properauit ad patrem, & quomodo illi sese applicaret studiosè cogitauit. Quid dixit ad Patrem? *Peccaui contra te, & coram cœlo.* Hæc apud se consultauit, non ignarus bonitatis paternæ. Venit ad patrem causam dicturus, accessit illum pudore suffusus. Tantummodo † voles, & ipse Deus vltrò occurret. Cœperat dicere, & mox pater illum complectitur. Consideratque sint patris viscera, & spem veniæ haudquaquam abscindes. Suscepit illum ac dixit: *Mactate vitulum, & stolam proferte, eamque primam, & annulum date in digitum eius.* Hæc omnia ægrè quidem exponuntur, attamen breuiter declarant, quàm bona sit voluntas & animi propensio patris, filium pœnitentem complexi, non quatenus animo sentit, sed quatenus loquitur. Si vero molestè fers quod post pastum porcorum & consumptis iam omnibus à patre suscipitur, & molestè tulit hoc & frater, verùm patri non est probatus, sed pudore affectus. Et ficus illa post trium annorum culturam infrugifera, non exciditur, spe futuri fructus. Dominus condonat admissa, & tu contradicis? Num quisquam est qui sibi ipsi res proprias abripiat? Si vero Deus condonat, quis est qui contradicat? Ita instituti sumus, vt precemur: *remitte nobis debita nostra*, † *quoniam remisimus & nos.* Tu remittis, & Deus non remittit? Te fecit esse medicum tui ipsius. *Qua mensura mensus fueris, remetietur & tibi.* Tu bonus es ac benignus, cum sis malus, & qui bonus est non magis hoc erit? Cum peccatoribus conuersatur Iesus, cum morbidis medicus. Indignè hoc ferunt Pharisæi, partes eorum qui nunc quoque indignè ferunt. Non auersatur illos misericors Dominus. Domum pharisæi vocatus ingreditur. Accedit ad eum mulier peccatrix, non vocata. Vidit peccatum, accessit ad iustitiam, vidit morbum suum, abijt ad medicum. Accessit non in faciem. Neque enim tantum habebat confidentiæ. Non apprehendit illius manum, quoniam tantum præsumere non audebat, sed ad pedes accessit, quos & lachrymis lauit. Capillos ad tergendum exeruit, hac tantum vice probe. Quas sæpenumero malè conspicuas reddiderat, tunc demum bene nudauit. Exemplar tibi proposuit, vt ad pedes Iesu fugias. Redijt ad patrem, & tamen dixit, *Ego vo-* *Matth.* 28.
biscum sum. Quandocumque voles fuge ad illum, cum fiducia irriga pedes illius. Prope est. Et venit præsens, & abiuit præsens. Ista sunt ex nouo testamento, cognata illis quæ sunt ex veteri. Quid prædicauit Ioannes? Baptismum pœnitentiæ. Et docuit in parabolis, non semel atque iterum, vt sæpius edoctus veritatem cognoscas. Petrus tertiò abnegauit, & collocatus est in fundamento. Paulus ex persequutore prædicator est factus. Sed hic est quæstio. Quid vero ipse dicit? *Iesus Christus venit in mundum peccatores saluos facere,* *Matth.* 26. *Act.* 9. 1. *Tim.* 1.
quorum primus ego sum. Proprium vitium patefacit, vt gratiæ amplitudinem ostendat. At Petrus dixerat iam antea, & beatus pronuntiatus fuerat: dixerat, *Tu es filius Dei excelsi,* & vi- *Matth.* 16.
cissim audierat, se esse petram, ita laudatus à Domino: Licet enim petra esset, non tamen petra erat vt Christus. Vt Petrus petra erat. Nam Christus verè est immobilis petra, Petrus vero propter petram. Axiomata namque sua Iesus largitur alijs. Largitur autem ea non euacuatus, sed nihilominus habens. Lux est. Vos estis lux mundi, inquit. Sacerdos est, & facit sacerdotes. Ouis est, & dicit, *Ecce ego mitto vos sicut* *Matth.* 10
oues in medio luporum. Petra est, & petram fecit. Quæ sua sunt largitur seruis suis. Argumentum hoc est opulenti, habere videlicet, & alij dare. Verum qui apud nos diuites sunt, vbi sua largiuntur alijs, quæ habent imminuunt. Diuites enim non sumus. Nam aliena possidemus. Christus vero ita dives est, vt quantum alijs elargitur, tantum nihilo secius ipse dives permanet. Est enim instar fontis perpetuò fluentis. Quantumcunque hauseris, non tamen riuus illius minuitur. Imò ne fontis quidem instar habet. Nullum enim apud nos naturæ illius par potest produci exemplum. At quoniam non habemus quod dignè illi respondeat, vtamur imparibus & imperfectis, vt quocunque modo quæ perfectè cognosci nequeunt, cognoscamus. Tertio Dominum Petrus negauit, non hoc fine vt Petrus caderet, sed vt tu quoque consolationem haberes. Lachrymatus est, flexerunt lachrymæ eum qui nostri misertus est. Bonũ namque erat animi propositum, vbique solus profitetur. *Spiritus quidem prom-* *Matth.* 26.
ptus erat, caro autem infirma. Qui nos finxit figmentum nostrum nouit, & infirmitates nostras portat, delicta condonans. *Recordare*, inquit, *Domine, quod pulus sumus.* Quid enim *Psalm.* 102.
est nostra iustitia? Verè magnus erat Abraham. Ita scilicet magnus erat, quoniam terra est & cinis. Qui enim nouit quid interfit inter Deum & hominem, ille agnoscit seipsum. Audi & alia felicitatis genera. *Beati sunt*, inquit, *quorum remis-* *Psal.* 31.
sæ sunt iniquitates, & quorum tecta sunt peccata. Deus beatos reddit, & tu prohibes? Vtrumne scripturæ vt nos volumus loquuntur, an vt scriptæ sunt nobis illis est obtemperandum? Idque cum sit contra nos ipsos, contentio ista non bona, quæ veniæ spem abscindit. Verum quoniam nos peccatorum remissionem etiam post baptisma pronuntiamus (hoc enim accommodissimum videtur * ad promouendum ma- * *Vel ad hoc, vt malitiose ſtraducatur.*
litiæ studium) scribit Apostolus in priore ad Corinthios. *Quoniam omnino auditur inter vos scortatio, & talis scortatio qua-* 1. *Cor.* 5.
lis nec inter gentes nominatur. Audistis magnitudinem mali, audite & seueritatem sententiæ, *Congregatis vobis*, inquit, *ac meo* *ibid.*
spiritu, in virtute Christi, tradite eum qui huiusmodi est, Satanæ, ad interitum carnis, vt spiritus seruetur. Castigat illum, non enim vt inimicus abijcit. In priore quidem Satanæ tradidit, in posteriore vero nihil priori contrarium scribit, *Confirmate*, in- 2. *Cor.* 2.
quiens, *in ipsum charitatem, ne tribulationis abundantia pereat qui eiusmodi est.* Soluit Apostolus insolubilia quoque. In priore iusserat talem tradere Satanæ, in posteriore vero de eo scribens, & admissa condonans, *ne circumueniamur*, inquit, *à Sata-* *Ibid.*
na. Et nos enim circumuenit, sicubi aliquem ex nobis abripuerit. Ouis si ingrediatur è grege, pabulum fit luporum. Reduc eam, vt insidias effugiat. Boni pastores, vbi fuerit ouis abrepta, vellus saltem eruere conantur. Si vellus interemptæ ouiculæ eripere ac seruare bonum est, anima hominis dignum non est, quæ è faucibus lupi eripiatur? Et in bello victor quoque vulneratur, nec ob id nõ coronatur, quod vulneratus est. Sed vulneratus est plurimũ, dum operi bellico incumberet. Vnumne malum reputat Deus, multa vero bona non reputat? Quot martyres primum quidem Christum abnegarunt, post vero ad pugnam redierunt? Sed qui

lingua.

Luc. 15. Luc. 15. Luc. 13. Luc. 11. Matth. 7. Luc. 6.
† μόνον θέλησον, καὶ ὁ θεὸς προσπαλία.
† διότι ἀφίεμεν καὶ ἡμεῖς.

lingua tantum,non animo abnegarant. *Caro enim infirma est.* Qui negat, excidit: qui rursus confitetur, pugnam repetit. Non enim ita Deus quæ mala sunt obseruat, vt quæ bona sunt reprobet. Et fit plerumque vt in tortura constitutus aliquis, non ferendo cedat, non animi proposito, sed dolore superatus. Is vbi demissus ab eculeo, ac respirationem nactus fuerit, ad pugnam redit. Modicumne dictum obseruabitur à Deo, tormenta vero non recensebuntur? Verum Deus iudicabit, non hominum audacia. Audes Deo leges præscribere qui & infirmitatem humanam nouit, & auxilium suppeditat, & victoriam largietur? Quot sunt, qui bonæ vitæ testimonio carent? An quoniam sententia mutantur, ob id & laborum ipsorum nulla erit ratio? Non sumus angeli sed homines, & cadimus & resurgimus, idque sæpenumero eadem hora. Et astrum ab astro differt in gloria. Quamobrem? Si mensura quædam esset iustitiæ, deberent omnes æquè iusti esse. Si verò alij fulgent vt sol, alij splendent vt luna, alij vero secundum astrorum differentiam coruscant, manifestum vtique est, alium ab alio superari. Qui vero superatur, liquet quod modica habens peccata superetur. Si autem remissio nullius est qui deliquit, differentia est in veritate. Verum quoniam necessarium est ostendere saluatos esse aliquos qui post baptismum deliquerunt, non sine metu loquor, ne contra animi mei sententiam à iustitia deficiatis: vehementer enim volo, non peccare eos qui baptismum susceperunt. Si vero citra animi propositum ceciderint aliquando quidam, nolo decernant hic qui pœnitentiam sustulerunt, nolentes nos vna cum cruce Christi mortificari. *Rom. 6.* Sed Apostolus nos vult consepeliri etiam, & iam non amplius peccato viuere. Hoc quidem & ipse volo. *Gal. 2.* *Non tamen sperno gratiam Dei,* inquit Apostolus, Galatis scribens, quoniam Spiritum sanctum acceperat. Num aliquid manifestius quæris? At subiungit. *Gal. 3.* *Itane insipientes estis, vt cum spiritu cœperitis, nunc carne consumemini?* Spiritum itaque acceperant. Et iterum. *Ibidem.* *Hoc tantum à vobis discere volo, an ex operibus legis spiritum acceperitis, vel ex auditu fidei?* Currebatis bene. Vide quantis in rebus illos excelluisse dicat? Audi delicta. *Nunc carne,* inquit, *consumemini.* Excidistis è Christo. Vides eosdem & habuisse spiritum, & audis à Christo euacuatos esse, & à gratia pariter excidisse? Quid post ista infert, vt locum det innouationi? *Gal. 4.* *Filioli mei,* inquit, *quos iterum parturio.* Semel illos genuerat, at qui semel genuerat non detrectat eos denuo ad salutem gignere. Quod si in reliquis omnibus quisquam peruersè egerit, hoc tamen demum illi impium fuerit: Homines qui Spiritum sanctum acceperunt, qui bene cucurrerunt, qui tanta passi sunt, periclitati, frustra toleratis aduersis qui exciderunt, & euacuati sunt, regenerantur, vt iterum formam Dei accipiant. Num habes adhuc quod de pœnitentia contradicas? Quis nos finxit? Deus. Fecit nobis corpus, fecit animam. Contemnitne nos? Quis dedit nobis pharmacum vitæ? Ad quid faciunt sanctæ scripturæ lectiones? vt abstineamus à peccatis. Quãobrem irrigamur? Vt fructum adferamus. Quid precamur? vt peccata nobis remittantur. Finiamus sermonem. Quidam non pœnitent. Qui vero spe pœnitentiæ malefacit, modum habet maleficentiæ, & pœnitentia priuatus est. Spes est etiam post peccatum, medicina est etiam post acceptum hulcus. Sed manet cicatrix. Beatum est, si neque vacillauerit quisquam. Altera fœlicitas est, si post plagam accesserit medicina. Deo verò qui nos ab initio finxit, qui & infirmitati nostræ succurrit, & animi propositum custodit, & pœnitentiam largitur, per eum qui nobis bona ista attulit, Iesum Christum Dominum nostrum, cui sit gloria & imperium in seculorum secula, Amen.

LECTORI ORTHODOXO Salutem.

Quæ proxime sequuntur, versa sunt à viris, vt ingenue fatear, doctis quidem illis, sed Zuinglianæ hæreseos propugnatoribus VVolfgango, & Cornario. Si nobis ad manũ fuisset archetypon Græcè, ad quod conferri isthæc potuissent, haberes forsan opt. lector quod ad hanc potissimum partem attinet, Basilium synceriore fide verba sonantem. Horum interim fruitor lectione, sed cum dilectu ac iudicio. Hoc te præmonitum volui. Hæc porrò Homilia in parteis treis dissecta legitur in Basilicasi altera edit. Græca anni M. D. LI. pag. 581.

BASILII MAGNI HOMILIA DE BAPTISMATE.

Quid instruendi monendiq; sunt, ad Baptismum venientes.

DOminus noster Iesus Christus, vnigenitus Dei viuentis filius, post resurrectionem accepta promissione Dei ac Patris sui per Prophetam Dauidem dicentis: *Filius meus es tu: ego hodie genui te: postula à me & dabo tibi gentes hæreditatem tuam, & possessionem tuam terminos terræ:* *Psal. 2.* suos assumens discipulos, eis primum traditam sibi à Deo patre potestatem manifestauit, dicens: *Data est mihi omnis potestas in cœlo & in terra,* & tunc amandauit eos dicens: *Matt. 28. 18* *Euntes, docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris ac filij, ac Spiritus sancti, docentes eos seruare quæcumque mandaui vobis.* Cum igitur præceperit Dominus primum, vt *docerent* omnes Gentes & tunc demum subiunxerit, *baptizantes eos,* &c. vos quidem neglecto priore, de posteriore nostram sententiam quæsiuistis. Nos verò putantes contra Apostoli mandatum facere, si non statim responderimus, dicentis: *Parati estote omni vos interroganti respondere:* *1. Pet. 3. 15.* rationemque communis fidei reddere: rationem de dominico secundum Euangelium Baptismate reddimus, quod Baptismate beati Ioannis præstantius est, commemorantes pauca quædam de multis quæ de illo in Scripturis diuinitus inspiratis dicuntur. Necessarium autem duximus, recurrere ad ordinem à Domino præscriptum, vt & vos, cognito primum quid sit illud, *docete,* deinde consequenter de glorioßissimo Baptismate rationem accipientes, ad perfectionem prosperè promoueatis, *edocti seruare omnia* quæ discipulis suis Dominus præcepit, sicut scriptum est. Hic itaque audiuimus dicentem, *Docete omnes Gentes,* operæprecium autem deinceps & quæ alibi de hoc mandato dicta sunt, admonere, vt animum principio ad voluntatem Dei dispositum habentes, deinde decentem ac necessarium ordinem seruantes, quoad eius fieri potest, scopo diuini beneplaciti constantes immoremur. Est enim Domino familiare, quæ sunt strictim præcepta, per alia alibi clarè tradere; vt illud: *Thesaurizate vobis thesauros in cœlo.* Quod simpliciter dictum alibi declarat, dicens: *Vendite quæ possidetis, & date eleemosynam. Facite vobis sacculos, qui nõ veteraſcant, thesaurũ non deficientem in cœlis.* Et multa alia similiter. Discipulus igitur est, vt ab ipso Domino discimus, quisquis hoc animo ad Dominum accedit, vt illum sequatur, hoc est, vt doctrinam ipsius audiat, illi credat & obediat, vt Domino, vt Regi, vt Medico, vt Doctori veritatis, idque spe vitæ æternæ, & si in illius sermonibus maneat, sicut scriptum est: *Dicebat ergo ad eos, qui in se crediderant, Iudæos. Si vos manseritis in sermone meo, verè discipuli mei eritis, & cognoscetis veritatem, & veritas liberabit vos.* Intelligens absque dubio de libertate animæ, à sæua diaboli tyrannide, & peccatorum oppressione liberandæ. *Qui enim,* ait, *peccatum facit, seruus est peccati & sub mortis condemnatione constitutus.* Sicut nobis & Paulus Apostolus tradidit, dicens: *Nam eum qui peccatum non nouit, peccatum pro nobis fecit, vt nos efficeremur iustitia Dei in ipso.* Et iterum. *Sicut enim per inobedientiam vnius hominis, peccatores constituti sunt multi: ita & per vnius obedientiam iusti constituentur multi.* Eum autem qui Domino credidit, seque ipsum illi ad disciplinam paratum & aptum exhibuit, discere oportet, primum quidem ab omni peccato secedere: deinde verò & ab omni eo, quòd à salutari multis de causis obedientia Dominica abstrahit, licet in speciem plausibile videatur. Est enim impossibile eum, qui peccatis studet, aut temporarijs negocijs aut curis, eorum etiam quæ ad necessitatem huius vitæ pertinent, implicitus est, seruire Domino, nedum illius fieri discipulum, qui non prius adolescenti dicebat: *Luc. 18. 22. Matth. 19. 16.* *Veni, sequere me,* quàm præcepisset, vt *omnia sua bona venderet ac pauperibus daret.* Imò ne hoc quidem illi præcepit, nisi posteaquam dixerat se omnia proposita præcepta seruasse. Qui enim peccatorum remissionem nondum accepit, nec-

dum ab illis per sanguinem Domini nostri Iesu Christi purgatus est, sed adhuc diabolo seruit, & qui ab inhabitante se peccato captiuus detinetur, prorsus nequit seruire Domino, qui illud constanti sententia asseruit dicens. *Qui facit peccatum, seruus est peccati. Qui verò seruus est, non manet in domo in æternum.* Testatur idem & qui in Christo loquutus est Paulus cum scribit: *Qui verò seruus est peccati, liber est à iustitia.* Et iterum Christus dicit: *Nemo potest duobus Dominis seruire,* & quæ ibi sequuntur. Ostendit igitur determinatè ac multis modis, quòd ne ij quidem, qui de necessarijs vitæ soliciti sunt, Deo seruire queant: nedum ipsius fieri discipuli. Vnde & Apostolus didicit, dilatata huius rei consideratione, dicere. *Quæ participatio iustitiæ cum iniquitate? Quæ societas luci ad tenebras? Quæ conuentio Christi ad Belial? Aut quæ pars fideli cum infideli? Quis consensus templo Dei cum idolis?* Et iterum determinat dicens: *Caro concupiscit aduersus spiritum; spiritus vero aduersus carnem. Hæc enim sibi inuicem aduersantur, vt non quæ vultis, faciatis.* Quod autem idem nobis reuerentius tradiderit, & quid dixerit, commemoremus. *Nam scimus,* inquit, *quòd lex spiritalis sit: ego verò carnalis sum, venundatus sub peccato. Quod namque operor, non intelligo. Non enim bonum quod volo facio, sed quod odi, malum hoc facio. Si autem quod nolo, hoc facio, consentio legi quod bona sit. Nunc verò non iam ego operor illud, sed quod habitat in me, peccatum.* Et vbi hanc ipsam considerationem pluribus tractauit, quod impossibile sit sub peccato seruientem, seruire Domino, manifestè nobis demonstrat eum, qui nos ab ista tyrannide redemerit, cum dicit: *Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? Gratia Dei, per Iesum Christum Dominum nostrum.* Et paulo post subdit: *Nihil ergo nunc damnationis est ijs, qui sunt in Christo Iesu; qui non secundum carnem ambulant.* Et per ea quæ alio loco dicit, magnificam humanitatis ac benignitatis Dei gratiam, per Incarnationem Domini nostri IESV CHRISTI declaratam, apertè commendat dicens. *Sicut enim per inobedientiam vnius hominis peccatores constituti sunt multi,* &c. Et alio loco admirabiliorem illam considerat, cum dicit: *Eum enim qui peccatum non nouerat, pro nobis peccatum fecit, vt nos efficeremur iustitia Dei in ipso.* Summè itaque necessarium esse ex iam commemoratis, & alijs similibus locis liquet, nisi gratiam Dei frustra acceperimus, vt primum ab oppressione diaboli liberemur: qui sub peccato detentum, ad ea facienda mala, quæ non vult, deducit. Deinde abnegemus omnia præsentia, & nos ipsos, vt abiecto prorsus viuendi desiderio, Domini simus discipuli, sicut ipse dixit: *Si quis venit ad me, abneget semetipsum, tollat crucem suam, & sequatur me,* quod idem est, atque, *discipulus meus fiat.* Hoc autem ipsum & latius, & certius, ac significantius in Euangelio, quod est secundum Lucam, tradit, cuius loci paulo post mentionem faciemus. Sumus autem omnes ab ista peccatorum condemnatione, quotquot credimus, gratia Dei, quæ est per vnigenitum ipsius filium, Dominum nostrum Iesum Christum, redempti, qui dixit. *Hic est sanguis meus noui testamenti, qui pro multis effunditur in remissionem peccatorum.* Attestante simul & Apostolo, vbi scribit, nunc quidem *Diligite vos inuicem, sicut & Christus dilexit nos, & tradidit semetipsum oblationem & hostiam Deo.* nunc vero, *Christus nos redemit à maledicto legis.* Et multa talia habet Apostolus. Cum ergo datur remissio peccatorum, tunc accipit homo liberationem à peccato ab eo qui nos redemit Iesu Christo Domino nostro, vt posit isti sermoni acquiescere. Neque tum tamen adhuc aptus est, vt Dominum sequatur: (Repeto quod supra dixi) qui adolescenti non prius dixit, *Veni, sequere me,* quã dixisset, *vende quæ habes, & da pauperibus.* Imò ne hoc quidem præcepit, nisi vbi ille se ab omni transgressione mundatum esse confessus esset, dicens: *Hæc omnia seruaui à iuuentute mea.* Itaque & hic ordinem seruare necessarium est. Non autem ea tantum, quæ quouis modo habemus, & quæ ad vitæ vsum necessaria sunt, contemnere docemur, sed & quæ inter nos tam ex lege, quàm natura cuiquam competere videntur, dicente Domino nostro Iesu Christo: *Qui patrem ac matrem amat plusquam me, non est me dignus.* Quod & similiter de ijs intelligendum est, qui nobis sunt proximi, & absque dubio multo magis de alienis, & qui non sunt nostræ fidei. Quibus subiungit: *Et qui non accipit crucem*

Ioan. 8. 34.
Rom. 6. 20.
Matt. 6. 24
2. *Cor.* 6. 14
Gal. 5. 17.
Rom. 7. 14.
Ibid. 24.
Rom. 8. 1.
Rom. 5. 19.
2. *Cor.* 5. 21.
Matth. 16.
Luc. 14.
Matth. 26. 28.
Gal. 2. 20.
Ephes. 5. 2.
Gal. 3. 13.
Matth. 19.
Luc. 18. 22.
Matth. 10. 37.
Matth. 10. 38.
Marc. 8.
Luc. 14. 21.

suam, & sequitur me, non est me dignus. Quod cum præstitisset Apostolus, ad nostram doctrinam scripsit dicens. *Ego mundo crucifixus sum, & mundus mihi: viuo autem non iam ego, sed viuit in me Christus.* Regrediendum est ad ea quæ Domini sunt, qui, quod singulos concernit, ad eum qui dixerat. *Permitte primum vt abeam ac sepeliam patrem meum,* respondit: *Sine vt mortui sepeliant mortuos suos. Tu verò abi, & annuntia regnum Dei.* Ei verò, qui dixerat: *Sine primum vt abeam ac disponam illis, quos domi habeo,* seuerius & cum comminatione vehementiore respondit. Dixit enim: *Nemo mittens manum suam ad aratrum, & respiciens retro, aptus est regno Dei.* Ita quod modicam etiam remoram obedientiæ indubitatæ Domino debitæ generat, licet conueniens sit vsibus humanis, & rationi consonum esse videatur, nihilominus alienum esse debet ab eo qui vult esse discipulus Christi, & graui cõmitione dignum habetur. Generalius autem decernit cum dicit. *Si quis venit ad me, abneget semetipsum, tollat crucem suam, & sequatur me.* Si verò ad memoriam reuocauerimus quæ Dominus ei, qui dixerat: *Beatus qui manducabit panem in regno Dei,* respondit, terribilius iræ diuinæ ac seueritatis iudicium & alienos ab omni spe bona tales esse discemus. Dicit autem ad hunc modum: *Homo quidam fecit cœnam magnam, & vocauit multos, & misit seruos suos hora cœnæ dicere inuitatis: Venite, quoniam parata sunt omnia, & cœperunt se excusare omnes. Primus ait: Emi agrum, oportet me illum videre, rogo habe me excusatum. Alius dixit: Iuga boum quinque emi, eo probare illa, rogo habe me excusatum. Alius dixit: Vxorem duxi: quamobrem venire nequeo. Et reuertens seruus nuntiauit Domino hæc. Tunc iratus paterfamilias dixit: Abi celeriter in plateas & vicos ciuitatis, & voca pauperes, & claudos, & cæcos, & debiles. Et ait seruus: Factum est vt iussisti, adhuc locus restat. Et ait Dominus seruo: Exi in vias & sepes, & coge ingredi, vt impleatur domus mea. Dico autem quòd nullus eorum hominum meam cœnam degustabit.* Iterum autem ipse vnigenitus filius Dei viuentis, qui à patre ad hoc est missus, non vt iudicet mundum, sed vt seruet, sibi ipsi constans, & voluntatem boni Dei ac patris sui adimplens, sententiæ seuerè doctrinam subiungit, quæ nos dignos reddat ad hoc, vt ipsius simus discipuli, ac dicit. *Si quis venit ad me, & non odit patrem suum ac matrem, & vxorem suam ac liberos, & fratres & sorores, adhuc autem & animam suam, non potest meus esse discipulus.* De odio loquitur, non quod insidiandi studium generat, sed pietatis virtutem, (vt non obediatur ab illa seducentibus) adfert. Et *quisquis* inquit, *non baiulat crucem suam & sequitur me, non potest meus esse discipulus.* Quæ in baptismo aquæ ex pacto polliciti videamur, professi illic, quod vna cum Christo crucifixi, mortui, sepultique sumus, & quæ consequenter scripta sunt. Considerata verò nostra imbecillitate, cordaque nostra per hypodigmata, in veritatis certa persuasione confirmare, & ad obedientiam instructiores ac paratiores reddere volens, dixit. *Quis ex vobis turrim ædificare volens, non prius sedens computat sumptus, an ad perficiendum suppetant, ne posito fundamento ad finem perducere nequeat, videntesque illudant ac dicant, homo hic ædificare cœpit, nec absoluere potuit? Vel quis rex ab bellum profecturus aduersus alterum regem, non sedens prius consultabit, si cum decem millibus ipse venienti cum viginti millibus occurrere possit. Quòd si inferiorem se viribus nouerit, longè adhuc eo constituto legationem de pace mittet. Sic item omnis ex vobis qui non renuntiauerit omnibus quæ possidet, non poterit meus esse discipulus. Bonum est sal. Si sal insatuatus fuerit, in quo salietur? Nec telluri, nec ad conficiendum fimum prodest, sed abijciunt illud foras. Qui habet aures audiendi audiat.* Si istis fidem habuerimus, liberati primum à diaboli tyrannide, per id, quod ille nihil in nobis habeat, quod cupiat, idque per gratiam Domini nostri Iesu Christi, si tamen illam non frustra accepimus. Deinde non solum mundo, & concupiscentijs ipsius, sed & mutuis officijs, illis, quæ licita sunt ad hęc & vitæ nostræ, si quicquam horum nos à properanda & debita Deo obedientia abstrahat, renuntiauerimus, tum demum digni erimus, qui Domini discipuli simus. Instructi deinde cum à Mose & Prophetis, tum ab Euangelistis & Apostolis, Deum initio omnia per vnigenitum filium suum Dominum nostrum Iesum Christum tam visibilia quam inuisibilia condidisse: deinde & de illis imbuti, quæ in diuinis scripturis bonitatem ac seue-

Gal. 6. 14.
Gal. 2. 20.
Matth. 8. 21
Luc. 9. 59.
Luc. 9. 61.
Luc. 9. 62.
Marc. 8. 34.
Luc. 9. 23.
Luc. 14.
Matth. 22.
Luc. 14.
Ibid.
Ibid.
Matth. 5.

ac seueritatem Dei, cum multa patientia, ad ostensionem iustitiæ ipsius, & nostram doctrinam, tradunt, & præterea de prophetijs Incarnationis Domini nostri Iesu Christi, & de illis rebus quæ tum è regione inter se oppositæ coincidérunt, deque glorioſa ex mortuis resurrectione, assumptione, & illustrissima omnium apparitione in consummatione sæculi futura, ad hæc & dogmata illa vniuersæ, secundum Euangelium, deoque acceptæ pietatis, in charitate Domini nostri Iesu Christi, in spe vitæ æternæ regnique cœlestis edocti, simulque iudicia iustæ retributionis, cum eorum qui prohibita commiserunt, aut approbata respuerunt ac violarunt, ad supplicium sempiternum, tum eorum qui dignè Euangelio Christi in fidei sanitate per charitatem Christi efficaci, sub spe vitæ æternæ, & regni cœlestis, conuersati sunt, in Christo Iesu Domino nostro, Amen.

Quomodo baptizetur aliquis Baptismate quod est in Euangelio Domini nostri Iesu Christi.

Ioan. 13. *Ephes. 5.* QVoniam mandatũ nobis Dominus noster Iesus Christus dedit, vt nos inuicem diligamus, sicut ipse nos dilexit, & per Paulum Apostolum nos docet vt toleremus alius alium in dilectione, pietatis vestræ in Christo præceptum, de glorioſissimo secundum Euangelium Domini nostri Iesu Christi baptismate prompto animo accepi non tanquam qui pro rei maiestate quicquam dicere queam, sed vt *Marc. 12.* cum vidua illa quæ æra minuta duo misit, & ipse pro mea mediocritate aliquid conferam. Et ad id quoque precibus eorum qui Dominum diligunt opus habeo, vt optimi Dei & Christi ipsius gratia, sanctus ac bonus spiritus admoneat nos & doceat, quæcunque à Domino audiuerit, ac mentem nostram in viam pacis, & sermonem sanum ad fidei ædificationem dirigat, vt & in nobis & vobis dictum il- *Prou. 16.* lud sapientis adimpleatur, *Da sapienti occasionem & sapientior erit*. Cæterum sciendum est, quod primum docere & instruere oporteat, atque ita demum præclarissimo baptismate ritè instructum dignari. Nam ita Dominus ac Deus noster Iesus Christus vnigenitus viuentis Dei filius discipulis suis ipse præcepit. Necessariò itaque vobis separatim quæ ab ipso sunt Domino de illis qui discipuli Christi fieri volunt, dicta, ex multis pauca commemorantes tradidimus. Quoniam verò, qui è supernis generantur, promissionem habent videndi regni Dei: qui verò ex aqua & spiritu ingrediendi in regnum Dei, necessarium arbitror, vt modica quædam ex illis quæ de regno cœlorum sunt dicta, adijciam, ne quouis pacto in acquirendo illo deficiamus. † οὐ γὰρ μικρὸν ἐν ἐκείῳ, τὸ παρὰ μικρὸν. In vitæ namque negotio † paululum non est quod paululum abest, ac ferè dicitur, vt quidam nostrorum sapientum admonuit. Et hoc ex ipsis rebus potissimum liquet, imò & ex absoluta illa sacrorum & ad oblationem destinatorum animalium integritate satis habet fidei quod dico, in quibus vbi modica quædam reperiebatur macula, vel mutilatio, non integri alicuius membri, sed partis tantum ipsius, quemadmodum scriptum est, *mutilatio auriculæ*, siue homo erat, ad sacerdotium ineptus iudicabatur, siue animal, reprobum habebatur ad sacrificium, cum *1. Cor. 10.* Apostolus dixerit, *hæc quidem illis in figura contigerunt, scripta verò sunt ad nostram admonitionem, in quos fines sæculorum venerunt*, & Dominus apertè declarauerit, quæ à nobis exigantur iustitiæ præstantia, vbi dixit, Templo maius *Luc. 12.* aliquid est hic, & abundantius nos animæ curam habere debere ostenderit dicens, cui multum concreditum est, ab illo & multum repetent. Commemoremus itaque quæ de regno cœlorum sunt scripta. Dominus noster Iesus Christus, cum ascendisset in montem, & do- *Matth. 5.* ctrinæ suæ per Beatitudinum catalogum initium faceret, primam beatitudinem eam esse prædicauit, quæ regnum habet cœlorum. Dixit enim *Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cœlorum*. In octaua verò beatitudine: *Beati*, inquit, *qui persequutionem propter iustitiam patiuntur, quoniam ipsorum est regnum cœlorum*. Et iterum vbi quæ futura sit tempore retributionis benedictio electorum per paraboA lam pastoris prædicit. *Venite*, inquit, *benedicti patris mei hæreditate possidere regnum quod vobis ab initio mundi paratum est. Esurijt namque, & dedistis mihi manducare*, & quæ sequuntur. Et in Euangelio Lucæ, alio & tempore & loco, vt scrip- *Luc. 6.* tura manifestat, iterum beatitudines exponens, *Beati*, inquit, *pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cœlorum*. Et iterum. *Noli timere pusille grex, quoniam placuit patri vestro cœ- Luc. 12.* lesti dare vobis regnum. Vendite quæ possidetis, & date eleemosynam, facite vobis sacculos, qui non veterascunt, thesaurum indeficientem in cœlis*. Hæc quidem & huiusmodi alia sunt, per quæ regno cœlorum quis dignus efficitur, & sine quibus impossibile est vt regnum cœlorum quisquam ingrediatur.
B In Euangelio Matthæi definit Dominus ad hunc modum dicens, *Nisi abundauerit iustitia vestra plusquam scribarum & Matth. 5.* *pharisæorum, nequaquam intrabitis in regnum cœlorum*. Et rursus. *Nisi conuersi fueritis & efficiamini sicut paruuli, non in- Matth. 18.* *trabitis in regnum cœlorum*. Et iterum. *Quisquis non acceperit Luc. 18.* *regnum Dei, sicut paruulus, non ingredietur in illud*. In Euangelio autem Ioannis ad Nicodemum dicit: *Nisi quis natus Ioan. 3.* *fuerit è supernis, non poterit videre regnum Dei*. Et iterum. *Nisi quis natus fuerit ex spiritu, nequaquam ingredietur in regnum Ibid.* *cœlorum*. De quibus vna est sententia, liquet quod idem sit & periculi omnibus, si vnum aliquid ex ipsis defuerit. Si namque Dominus dicit, *iota vnum, aut apex vnus Matth. 5.*
C *haudquaquam præteribit à lege, donec omnia fiant*, quanto magis ab Euangelio, dicente Domino ipso, *cœlum ac terra Matth. 24.* *transibit, sermones vero mei nequaquam transibunt*. Vnde Iacobus Apostolus confidenter denuntiauit dicens: *Quis- Iac. 2.* *quis fecerit totam legem, offendat autem in vno, erit omnium reus*. Hoc autem ex eo didicit, quòd post beatitudines Dominus testimonijs ac promissionibus Petro propter *Ioan. 13.* homines datis, comminatus est dicens, *Nisi lauero te, non habebis partem mecum*. Paulus vero Apostolus afflictiones illas Christi quæ adhuc deerant, pro corpore ipsius, quod est Ecclesia, adimplens, & in Christo loquens contestatur, quænam illa sint, quorum potissimum gratia quis
D regno cœlorum non potiatur, & mortis condemnationi subijciatur, aliquando quidem definitè dicens, quod *qui talia faciunt*, digni sint morte. Quare vero non dixit, *qui Ephes. 5.* *ista faciunt*, sed, *qui talia faciunt regnum cœlorum non possidebunt*. Et iterum generalius, *quoniam iniusti regnum Dei non possidebunt*. Et alibi similiter. Ipse vero Dominus noster Iesus Christus in Euangelio Lucæ ita definiuit dicens. *Nemo manu ad aratrum posita, & retro posteà auersus, aptus est Luc. 9.* *ad regnum Dei*. Est autem hic necessariò obseruandum, quod non de multis peccatis, sed de vno est horrendum adeò & ineuitabile iudicium, idque ex concessis ac licitis, & si moram duntaxat eamque modicam obedientiæ illi quis, quæ absque vllo prætextu, velocissime & sine
E suspensione Domino præstanda est, iniecerit. Ex his itaque & similibus omnibus instruimur: quod si omnia quis integrè ac legitimè adimpleuerit, quibus regni cœlorum promissio facta est, & sine quibus regni gratia denegata est, & se rursus ab omnibus illis cohibuerit, propter quæ nemo regnum cœlorum hæreditate acquirit, ita demum vt promissione regni dignus habeatur, expectare poterit. Oportet enim certamen hoc beneplacendi Deo, non solum ab omni malitia alienum, sed & integrum & immaculatum esse in omni verbo Dei, Paulo Apostolo *2. Cor. 6.* post magnæ & ineffabilis Dei, & Christi ipsius erga nos dilectionis ad nostram cum iustitiam tum salutem declaratæ contemplationem ita subiungente, nullam aliqua in re dantes offensionem, ne vi superetur ministerium nostrum,
F sed in omnibus commendemus nos ipsos tamquam ministri Dei. Quemadmodum enim pauper spiritu, nisi rege- *Ioan. 3.* neretur ex aqua & spiritu, non poterit intrare in regnum cœlorum; propter Domini sententiam. ita rursus, *nisi iu- Matth. 5.* *stitia ipsius abundauerit plusquam scribarum ac pharisæorum*: aut si talium aliud quicquam defuerit, propter similem sententiam, non habebitur dignus regno cœlorum. Scriptum enim est, *vt exhiberet ipse sibi gloriosam ecclesiam, quæ non habe- Ephes. 5.* *ret maculam, aut rugam, aut talium aliud quicquam, sed vt esset sancta & immaculata*. Talia multa sunt, ex quibus diligens lector adhuc fortius confirmare poterit, quòd oporteat eum omnia adimplere, qui regno cœlorum dignus esse

cupiat. Quod autem qui abundanti iustitia præditus, aut è supernis regeneratus est, omnium simul virtutum, & earum quoque, quibus beatitudines adscribuntur, ac reliquarum perfectionem adimpleuerit, & harum similium patrator sit, in confesso est, & hoc quæ de superna regeneratione paulo pòst, gratia Dei, dicentur, demonstrabunt. Quoniam vero pietatis vestræ, vt & suprà dictum est, mandatum, sermonem hunc de præclarissimo secundum euangelium baptismate à nobis requisiuit, post ea quæ iam de regno cœlorum dicta sunt, consequens esse puto, vt breuiter etiam quæ inter Mosis & Ioannis baptismum sit differentia discamus, vt sic per gratiam Dei digni habeamur, qui admirabilem in baptismate Domini nostri Iesu Christi excellentiam propter incomparabilem gloriæ abundantiam cognoscamus. * Esse enim templo maius aliquid hic, vnigenitus viuentis Dei filius definiuit, & maius etiam Salomone hic, & maius quoque Ioanne hic. Et Apostolus post-quam de gloria Mosis, in ministerio legis, Iudæis inaccessa, disseruit, contestatur ita subiungens. Etenim glorificatum non fuit, quod glorificatum est in hac parte, propter excellentem gloriam. Et Ioannes Baptista, quo *inter natos mulierum maior est nemo*, testificatur, dicens: nunc quidem *Illum oportet crescere, me autem minui*: nunc vero, *Ego quidem baptizo vos in aqua ad respiscentiam, ille vero baptizabit vos in Spiritu sancto & igne*, & talia multa. Quantum vero discriminis est inter spiritum & aquam, tantundem videlicet est & inter eum qui baptizat in Spiritu sancto, & eum qui baptizat in aqua: ita & de ipso baptismate habet, vt ipse Ioannes qui tantus ac talis & tantopere ab ipso Domino deprædicatus est, liberè prædixerit. *Non sum dignus ad hoc, vt corrigiam calciamenti illius soluam*. Itaque ex his omnibus manifestum est quæ sit baptismatis secundum euangelium Christi eminentia, quam etiam se pro dignitate cognoscere impossibile sit, vel pro nostra facultate, eáque vt à Deo nobis subministratur, ex scripturis commendare pium est & vtile. Baptismus itaque per Mosen traditus, primum peccatorum differentiam obseruauit. Non enim quæuis peccata remissionis gratiam assequebantur. Deinde verò & differentia sacrificia exigebat. Purificationem studiosè petebat. Impurum & maculatum aliquandiu à reliquis separabat, dierum & horarum obseruantiam statuebat. Et tunc baptismus illis, à quibus accipiebatur quasi quædam purificationis erat obsignatio. Ioannis vero baptisma multis modis excelluit. Nullam enim prorsus faciebat peccatorum differentiam. Nullum exigebat sacrificiorum discrimen. Purificationem studiosè non efflagitabat, nec dierum aut horarum habebat obseruantiam, nec vllam prorsus faciebat ad gratiam Dei & Christi ipsius perueniendi dilationem. Simul atque accesserat quis & peccata sua, quantacunque & qualiacunque fuissent, confessus fuerat, in Iordanis flumine baptizabatur, & confestim peccatorum remissionem accipiebat. Domini vero baptisma omnem humanam rationem superat, & gloriam habet quodcunque humanum desiderium ac votum excellentem, ac maiore gratiæ & virtutis supereminentia reliqua superat, quàm solis splendor cæteras stellas excellit. Si vero sanctorum dicta ad memoriam reuocentur, adhuc exactius illa incomparabilem Dominici baptismatis excellentiam commendabunt. At propterea nobis tacendum non est, sed necessarium vt verbis Domini nostri Iesu Christi, quasi viæ ducibus, & veluti per speculum & in ænigmate ducti, loquamur, non vt per nostram expositionem, & corporis imbecillitatem sermonemque abiectum, imminuitur gloria baptismatis Christi, sed vt hoc quoque pacto magnitudo lenitatis ac bonitatis boni Dei celebris reddatur, dum de magnificentia dilectionis ac gratiæ suæ, quæ in Christo est, balbutientes tolerat. Dixit itaque Dominus noster Iesus Christus, *nisi quis nascatur denuò, non poterit videre regnum Dei*. Et iterum. *Nisi quis nascatur ex aqua & spiritu, non poterit intrare in regnum Dei*. Post resurrectionem vero ex mortuis, adimpleta iam in ipso prophetia Dauidis, ex persona Dei ac patris, dicentis: *Filius meus es tu, ego hodie genui te. Pete à me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam, ac possessionem tuam terminos terræ*. Quod & factum est, & iam omnium oculis expositum. Discipulis suis deinceps, tanquam aliud mandatum priori oppo-

* μείζον γάρ τοῦ ἱεροῦ ὧδε — Luc. 11. Matth. 12. Heb. 3. Matth. 11. Ioan. 3. Matth. 3. Marc. 1. Ioan. 1. Ibid. Matth. 3. Ioan. 3. Psal. 2.

nens, quo in vias gentium abire prohibuerat, præcepit, dicens. *Profecti docete omnes gentes, baptizantes eos in nomen patris & filij, & Spiritus sancti*. Matth. 28. Necessarium autem arbitror, vt singulorum verborum virtutem per fidem intelligamus & consideremus, loquamurque, prout nobis per communes preces sermo in apertione oris nostri dabitur. Scriptum namque est. *Nisi credideritis, non intelligetis*. Et iterum: *Credidi, propter quod & loquutus sum*. Esa. 7. Psal. 116. Quoniam vero & nominum & verborum ac rerum vsum, in diuinitus tradita scriptura de Deo & Christo ipsius, in sanctis prophetis, euangelistis & apostolis, non vtcunque ac temerè pro communi consuetudine accipiendum, sed vt à Spiritu sancto decretum est, ad scopum piæ sententiæ, idque non vniuersaliter sed ex parte, & quatenus vnumquodque ad propositum sanæ doctrinæ facit & piè sentiendum, & mentem ad iudiciorum ac decretorum pietatis cognitionem inducendam esse iudico, necessarium est, vt & nos exquisite & vigilanter vnicuique dicto attendamus, & eum sensum eligamus, qui supernæ vocationis scopo seruiat. Et hoc faciemus, siquidem nos, per communes preces, Iesus Christus vnigenitus viuentis Dei filius confirmarit, vt & in nobis fiat, quod Apostolus dixit: *Omnia possum in Christo, qui me confortat*. Phil. 4. † Illud igitur, denuo, emendationem præteritæ natiuitatis, in peccatorum immundicia factæ, significare puto, dicente Iob, quod nemo purus sit à sordidus, etiamsi vita sit vnius tantum diei: & Dauide lugente ac dicente: *Quoniam in iniquitatibus conceptus sum, & in peccatis concepit me mater mea*: Psal. 50. Apostoloque contestante, quod *omnes peccauerint, & egeant gloria Dei, iustificati gratis ipsius gratia per redemptionem quæ est in Christo Iesu, quem proposuit Deus propiciatorium per fidem in sanguine ipsius*. Rom. 3. Quapropter & credentibus peccatorum remissio datur, ipso Domino dicente. *Hic est ille sanguis meus, noui testamenti, qui pro multis in remissionem peccatorum effunditur*. Matth. 26. Quemadmodum & Apostolus iterum testatur, dicens: *Secundum beneplacitum voluntatis ipsius, ad laudem gloriæ gratiæ ipsius quæ exuberauit in nos*. Ephes. 1. Vt quemadmodum statua obtrita iam & obtusa, amissa illustri regis figura, denuo à sapiente artifice & bono opifice fingitur, vt figmenti sui gloriam recuperet, & pristino splendori restituatur. Ad istum modum & nos, propter præcepti diuini transgressionem deprauati, vt scriptum est. *Homo cum in honore esset, non intellexit, comparatus est iumentis insipientibus, & similis factus est illis*: Psal. 48. ad pristinam imaginis Dei gloriam reuocamur. *Secundum imaginem* enim, inquit, *& similitudinem Dei fecit Deus hominem*. Gen. 1. Quomodo vero hoc factum sit, Paulus Apostolus docuit, dicens: *Gratia Deo, quod cum fueritis serui peccati, obediistis ex corde, formæ illi, in quam traditi estis, doctrinæ*. Rom. 6. Vt quemadmodum cera, sculpturæ typo tradita, figuram eam quæ sculpturæ inest, diligenter exprimit, ita & nos, typo Euangelicæ doctrinæ nos ipsos tradentes, secundum internum hominem figuremur, implentes, quod præcipiendi modo ab illo dictum est: *deponentes* enim, inquit, Coloss. 3. *veterem hominem cum actibus suis, & induti nouum, qui renouatur in agnitionem, secundum imaginem eius, qui condidit ipsum*. Et multa talia. Illud vero, ex aqua nasci, Paulus in Christo loquens, decernit ac tradit dicens, *An ignoratis, fratres, quòd quicunque in Christum Iesum baptizati sumus, in mortem ipsius baptizati sumus?* Rom. 6. Consepulti itaque ipsi sumus per baptismum in mortem, vt quèadmodum excitatus est Christus ex mortuis per gloriam patris; ita & nos in nouitate vitæ ambulemus. Si enim complantati sumus ad similitudinem mortis eius, & resurrectionis quoque participes erimus, sciètes hoc, quòd vetus noster homo simul crucifixus est, vt destruatur corpus peccati, vt amplius non seruiamus peccato. Qui namque mortuus est, iustificatus est à peccato. Si vero mortui sumus cum Christo, credimus, quòd & victuri sumus cũ illo. Scientes, quod Christus excitatus ex mortuis amplius non moritur, mors illi amplius non dominatur. Quod enim mortuus est, peccato mortuus est semel, quod vero viuit, viuit Deo. Ita & vos, reputate vos ipsos, mortuos quidem peccato, viuètes vero Deo in Christo Iesu.] Ex quibus omnibus & sensus regenerationis per similitudinem consideratur. Erat autem impossibile denuò nasci, nisi regenerandos præueniisset gratia Dei, vt cum ex præcedentibus ipse Apostolus, tum

† τὸ μὲν οὖν ἄγνοθεν.

subsequentibus

subsequentibus de baptismate capitibus declarat. Exorsus enim ab eo quo dixit, commendat autem dilectionem suam
Rom. 5. Deus erga nos, quòd *cum adhuc peccatores essemus, Christus pro nobis mortuus est: multo itaque magis iustificati nunc in sanguine ipsius seruabimur per ipsum ab ira. Si enim cum inimici essemus, reconciliati sumus Deo per mortem filij eius: multo magis reconciliati seruabimur in vita ipsius.* Talia multa, conspicuè & magnificè amplam & ineffabilem bonitatem & humanitatem Dei commendantia, in dono remissionis peccatorum, & potestate ac virtute eorum, quæ ad gloriam Dei ac Christi eius, in spe vitæ æternæ, per Iesum Christum Dominum nostrum perfecta sunt, per cuius vnius iustificationem in omnes homines ad iustitiam vitæ, sicut per vnius delictum in omnes homines ad condemnationem, & quæ sequuntur, vbi
Rom. 6. tradidit & exposuit, subiungit. *An ignoratis fratres, quòd quicumque baptizati sumus in Christum Iesum, in mortem ipsius baptizati sumus.* Quamobrem? Vt gratia Dei nos præueniente, quæ nostri sunt officij secundum fidem per dilectionem operemur & conferamus, atque ita perficiatur erga nos beneplacitum diuinæ in Christo dilectionis, ad quod magno opus est ac legitimo certamine, ne talem ac tantam gratiam dilectionis Dei in Christo in vanum acci-
2. Cor. 5. piamus eodem Apostolo dicente. *Eum namque qui peccatum non nouit, peccatum pro nobis fecit, vt nos essemus iustitia Dei in ipso.*
2. Cor. 6. *Adiuuantes autem obsecramus etiam, ne frustra gratiam Dei accipiatis.*
Luc. 12. Quoniam cui multum concreditum est, ab illo & amplius repetent, vt constanter definiuit Dominus. Quod & inculpatè fiet, si quæ in prædictis iam inducta, & quæ ad eandem Baptismatis materiam coniunctim dicta sunt diligenter custodiantur, & quæ istis sunt iuncta, in virtute gratiæ Dei per Christum Iesum Dominum nostrum in Spiritu sancto, fideliter acceperimus, vt credentes per gratiam Dei intelligamus, & quæ intelligere promeruerimus, in dilectione
Ioan. 13. Christi faciamus, qui dixit: *Si ista scitis, beati eritis, si ea fe-*
Psal. 110. *ceritis.* *Intellectus* enim *bonus est*, vt Propheta testatur, *omnibus facientibus ipsum*, ipsius vnigeniti viuentis Dei filij, ter-
Luc. 12. ribile & ineuitabile iudicium exponens quo dixit. Qui *scit voluntatem Domini sui, & non facit eam, vapulabit plurimum*, imò nec eum qui per ignorantiam deliquit, impunitum dimittit. Et vt, quemadmodum prædictum est, per manifestiora verba, ac res clariores, ad cognitionem seruatoris, & decreti ipsius in baptismate, ad veritatis certam persuasionem quasi manu ducamur, diligenter significata obseruemus, & ad scopum pietatis omnem sensum adaptemus. Baptizati sumus, inquit, vt ex ista similitudine veritatem discamus. Quoniam sicut lana tinctura immersa, ad colorem illius mutatur, imò magis, vt Baptista Ioanne, qui de Domino prædixit quod ipse esset *nos baptizaturus in Spiritu sancto & igne*,
Matth. 3. veluti ductore vsi illustremur luce cognitionis, ad cognoscendam lucem illam magnificam, hoc dicamus. Quod sicut ferrum immersum igni, per flatum excitato, proditur quidè, num aliquid in se habeat vitij, simul vero & aptius ad purgationem redditur, & non solum color illius, sed & durities & intractabilitas ad mollitiem ac teneritudinem mutatur, & commodius fit operi manuum artificis, adaptaturque competentius ac certius ad voluntatem Domini, & relicta nigredine illustrius seipso factum, non solum ipsum iam ignitum est ac splendidum, sed & vicina illustrat & calefacit, ita consentaneum est ac necessarium, eum qui baptizatus est in igne, id est, in verbo doctrinæ, quod & peccatorum malitiam arguit, & iustificationum gratiam manifestat, odio habere & execrari iniustitiam, sicut scriptum est, & desiderio affici, vt per fidem purificetur in virtute sanguinis Domini
Matth. 26. nostri Iesu Christi, ipso dicente. *Hic est sanguis meus, sanguis noui testamenti, qui pro multis effunditur, in remissionem peccatorum*, &
Ephes. 1. Apostolo contestante, *in quo habemus redemptionem per sanguinem ipsius*, delictorum condemnationem, & vt non solum ab omni iniquitate & peccato, sed & ab omni inquinamento carnis ac spiritus mundetur, atque ita baptizatum in mortem Domini configurari morti, quod est, mortificari peccato ac mundo, vt secundum incorporationem vitæ, corde, sermone, & operibus, sicut cera sculpturæ, ita doctrinæ Domini nostri Iesu Christi impressus & adformatus, im-
Rom. 6. pleat illud quod scriptum est: *Gratia Deo, quod cum fueritis olim serui peccati, obediuistis ex corde in eam in quam traditi estis,*

A *doctrinæ formam*, & ita quod priori coniunctum est, custodire promereatur, nempe, *Consepulti igitur sumus per baptismum in mortem.* Ad quid? *Vt quemadmodum Christus excitatus est ex mortuis per gloriam patris, ita & nos in nouitate vitæ ambulemus.* Necesse namque est, vt qui mortuus est sepeliatur, & qui in similitudine mortis sepultus est, per gratiam Dei quæ in Christo est resurgat, nec amplius propter peccata interni hominis vultum instar ollæ * feruentis habeat, sed manifestatis per ignem peccatis, & accepta per sanguinem Christi remissione, deinceps per vitæ nouitatem fulgentes ostendat in Christo iustificationes, quouis lapide plurimum pretioso illustriores. Reiecta itaque incredulitatis duricie, ostendamus obedientiam & subiectionem in
B diuinis præceptis, spirituque feruentes, resplendeamus, & à tenebrarum potestate in mortem abripiēte liberemur.
Ibid.
* *Vel aduſta.*
* *Obsonia* namque *peccati, mors*, vt & in nobis locum habeat, quod ab Apostolo dictum est, *Absorpta est mors ad victoriam. Vbi mors stimulus tuus est? vbi tua est inferne victoria?* Domino vero, soli iustitiæ obtemperantes, illuminemur ab ipso, intellectusque & virtutis gratiam promereamur, vt in ipso iustificemur, & non solum ipsi niue reddamur candidiores. Est enim verax Deus, qui ita promisit dicens, quoniam *si fuerint peccata vestra sicut purpura rubicunda, velut nix alba erunt.*
Rom. 5.
* *Vulg. lat. Stipendium peccati.*
Osee 13.
1. Cor. 15.
Isaiæ 1.
Sed & vicinos nostros illustremus nunc quidem audientes
C dicentem Dominum. *Vos estis lux mundi*, nunc vero audientes ac facientes, quod dicit. *Sic luceat lux vestra coram hominibus, vt videant opera vestra bona, & glorificent patrem vestrum qui in cœlis est.* Tunc & Apostolus nos omnino contestabitur dicens: *In quibus apparetis tanquam luminaria in mundo, sermonem vitæ habentes, ad gloriationem meam, in diem Christi.* Quomodo vero non esset abundantius conspicua vitæ nouitas, non iam ex gentilium tantum & secularium hominum collatione, sed & ex eorum collatione qui in iustitijs legalibus eximij fuerunt? Quando non solum amplius aliquid extra necessitatem & accessorium non desiderabimus, quod & homines huius mundi faciunt, sed nec ea quæ iam præsentia
D sunt ac nostra, affectabimus, & ad benefaciendum egenis plusquam lex exigit, contendemus. Non enim proximis solum benefaciemus, sed & inimicis ac prauis hominibus bonitatem nostram impendemus secundum præceptum Domini nostri Iesu Christi facientes, quo præcepit, *vt misericordes simus, sicut & pater noster cœlestis misericors est.* Et quomodo non ambulabimus in nouitate vitæ, & supra scribas & pharisæos iustitiam perficiemus, si obtemperabimus Domino dicenti, *dictum est* antiquis, *oculum pro oculo, & dentem pro dente.* *Ego vero dico vobis, ne resistatis malo: sed si quis tibi dexteram maxillam percusserit, obuerte illi & alteram. Et si quis tecum iudicio contendere, & tunicam tibi tollere voluerit, relinque illi & pallium. Et si quis te vi adegerit ad miliarium vnum, abito cum illo duo.*
Ibid.
Phil. 2.
Matth. 5.
Deut. 19.
Matth. 5.
E Non solum enim commissa iam in nos delicta non vlciscemur, vt scribæ & Pharisæi, permittente hoc lege Mosaica, iubent, sed maiorem quoque patientiam ostendemus, alacritate tolerantiæ ad paria vel etiam grauiora ferenda parati & expositi. Et hoc pacto vtrumque lucramur. Mortem quidem, in eo quod ad indignationem aduersus eum qui primam nobis plagam intulit, non permouemur: vitæ verò in Domino nouitatem, in eo quod & ad aliam perferendam parati sumus. Quomodo autem non & legi mortuus est, qui sibi non vindicat quod aufertur? Quomodo non in Christo viuit, qui & pallium ablatæ tunicæ adijcit? Docemur autem ad hunc modum omnem simul legis iustitiam excellere. Quod autem nos non mundo solum crucifigi sed & legi mori oporteat ab ipso licet Apostolo dicere, qui nunc quidem dicit. *Ego mundo sum crucifixus,*
F *& mundus mihi, viuo autem non iam ego, sed viuit in me Christus*, nunc verò, ego per legem legi sum mortuus, vt Deo viuam. Cum Christo sum crucifixus. Aliquando post multam gloriationem de excellenti in lege claritate quam olim habuerat, dicit. *Sed nunc omnia illa pro stercore duco, vt Christum lucrifaciam, & inueniar in ipso habens non meam iustitiam, quæ est ex lege, sed eam quæ est per fidem Iesu Christi, iustitiam ex Deo, in fide*, vt cognoscam ipsum, & virtutem resurrectionis ipsius, ac communicationem afflictionum eius, configuratus morti ipsius, si quo pacto pertingam ad resurrectionem mortuorum. Et paulo post docens nos, vt idem cū ipso
Galat. 6.
Galat. 2.
Phil. 3. 9.
sentiamus,

sentiamus, expressius dicit. Quotquot igitur perfecti sumus, hoc sentiamus. Et alibi vehementius tanquam necessarium dogma exponens dicit. Quemadmodum & *vos mortificati estis legi per corpus Christi, vt sitis alterius, eius scilicet, qui excitatus est ex mortuis, vt fructificemus Deo.* Cum enim essemus in carne, affectiones peccatorum, quæ sunt per legem, operabantur in membris nostris, vt fructificaremus morti. Nunc verò liberati à lege, mortui sumus ei, à quo detinebamur, vt seruiamus in nouitate spiritus, & non in vetustate literæ. *Litera* namque, id est lex, *occidit, spiritus verò*, id est verba Domini, *viuificat.* Sicut ipse dicit, *caro enim nihil prodest, spiritus est qui viuificat: verba mea spiritus sunt & vita.* Testatur verò eximius ille inter Apostolos dicens. *Ad quem ibimus? Verba vitæ æternæ habes. Et nos credidimus & cognouimus, te esse Christum filium Dei viuentis.* Hoc si in veritatis certa persuasione diligentiori cura seruauerimus, horrendum illud iudicium effugiemus, quod à Mose quidem cum comminatione propheticè scriptum est: *Prophetam vobis excitabit Deus, sicut me ipsum audietis in omnibus quæcumque vobis præceperit. Erit autem vt omnis anima quæ non audiet Prophetam illum, exterminetur de populo suo*: à Ioanne verò baptista, quo *inter natos mulierum maior est nemo*, terribilius & expressius est dictum. *Qui credit in filium, habet vitam æternam: qui verò incredulus est filio, non videbit vitam, sed ira Dei manet super ipsum.* Ne verò talis in baptismate mors & talis in illa sepultura, mœstitiam in expectatione corruptionis & interitus exhibeat, sed nouitas vitæ, iactam sementem, & excellentem gloriæ resurrectionis spem confirmet, subiungit dicens. *Si namque complantati facti sumus similitudini mortis ipsius, simul & resurrectionis erimus.* Nam si in tali mortis similitudine Christo commortui & consepulti in nouitate vitæ ambulauerimus, non mortalitatis corruptionem subimus, sed sepulturam & veluti seminum constitionem imitamur, ac mortificantes nos ipsos operibus nefastis, & fidem per dilectionem efficacem ostendentes, digni reddimur qui cum Apostolo post ipsorum spem dicamus. *Nostra conuersatio in cœlis est, ex quo & seruatorem expectamus Dominum Iesum Christum, qui configurabit corpus humilitatis nostræ, vt conforme reddatur corpori ipsius glorioso, secundum operationem eius qua potest etiam sibi ipsi subijcere omnia.* Atque ita semper cum Domino erimus, ipso Domino nostro Iesu Christo à patre hoc petente ac dicente, *da pater, vt vbi ego sum, & isti mecum sint*: deinde præcipiente simul ac promittente, cum dicit. Qui *mihi ministrat, me sequatur, & vbi ego sum, ibi erit & minister meus.* Præterea & Paulo Apostolo testante & in Christo prædicente, dum ita scribit. *Hoc enim vobis dicimus in verbo Domini, quod nos, qui viuemus*, qui residui erimus in aduentu Domini, non præueniemus eos qui obdormierunt. Quoniam ipse Dominus cum hortatu, in voce Archangeli, & in tuba Dei descendet de cœlo, & qui in Christo sunt, excitabuntur primi. Deinde nos qui viuimus, qui reliqui erimus; simul cum illis rapiemur in nubibus in occursum Christi, in aëra, & sic semper cum Domino erimus. Et hoc pacto adimpletur nunc illud. *Si enim complantati facti fuerimus similitudini mortis ipsius*, in illis qui hoc obseruant, promissio verò illa tunc implebitur, quæ dicit, & resurrectionis participes erimus, quemadmodum & alibi dicit. *Si namque commortui fuerimus, & conuiuemus: si sustinuerimus & conregnabimus.* Cum autem sciret Apostolus tautologiam vtilem esse audientibus, ad certitudinem, veritatis persuasionem per eorundum resumptionem firmiorem illis inculcat. De eodem enim illum dicentem audimus. *Eadem vobis scribere mihi quidem non est molestum, vobis verò tutum.* Quemadmodum hoc & à Ioseph didicimus, qui Pharaonis somnium secunda expositione confirmatius reddidit. Ita historiam insomnij imitatus Apostolus idem baptismatis dogma ijsdem quibus & antea considerationibus expendendum tradidit dicens: *scientes hoc, quod vetus noster homo vnà crucifixus est; vt destruatur corpus peccati, ne seruiamus vltra peccato.* Et per hæc itaque verba eum qui baptizatur in Christo, in mortem ipsius baptizari docemur, & quòd non solum sepeliatur cum Christo & complantetur. Sed primum vnà crucifigatur, vt & in hoc instruamur, quemadmodum qui crucifigitur à viuentibus abalienatur: ita & eum qui in similitudine mortis cum Christo crucifigitur, abalienari ab omnibus qui secundum veterem hominem viuunt, Domino quidem præcipiente vt à pseudoprophetis nobis caueamus, Apostolo autem admonente, *vt subtrahamus nos ab omni fratre inordinatè ambulante & non secundum traditionem quam accepistis*, inquit, *à nobis.* Vetus enim homo, quem vocat, omnia simul & singulatim peccata & inquinamenta, tanquam sua membra, complectitur, & significat. Et quemadmodum qui crucifigitur, mortis subiectus cõdemnationi ab illis disiungitur, cum quibus aliquando vitæ commercium habuit, sublimior iam illis qui in terra adhuc repunt factus: ita & qui cum Christo per baptisma crucifigitur, ab omnibus in vniuersum qui secundum hoc seculum viuunt abalienatus est, sublata iam mente ad cœlestem conuersationem exaltatus, vt queat vere & cum fiducia quæ in Christo est dicere. *Nostra conuersatio in cœlis est.* Et iterum subdit Apostolus. *Qui enim mortuus est, iustificatus est à peccato*, hoc est, absolutus est, liberatus est, ab omni peccato repurgatus est, non solum quod operibus, ac verbis, sed quòd & ipsis cogitationum affectibus sit commissum. Et alio in loco definiuit, scribens: *Qui verò Christi sunt*, carnem suam crucifixerunt cum concupiscentijs & affectionibus. Crucifigimur videlicet qui in aqua baptizamur, qui baptismus est similitudo crucis, mortis, sepulturæ ac resurrectionis mortuorum, sicut scriptum est. Et iterum: *Mortificate membra vestra*, inquit, *quæ sunt supra terram* (omnino, Baptismi pacta etiam postremò tandem seruantes) *fornicationem, immunditiam, affectionem, concupiscentiam prauam, & auaritiam, quæ est idolorum cultus, propter quæ venit ira Dei* (non de his solum loquitur, sed quod generalius est subiungit) *in filios diffidentiæ*, ita vt iam nulla amplius, ne temporaria quidem voluptas, animum commaculans, obturbet ei qui Christo in similitudine mortis complantatus est, & per id omnem malitiam vsque ad cogitationis quoque affectionem odio prosequitur & execratur, cordis sui mũdiciem declarat, quemadmodum & Dauid dicit: *non adhæsit mihi cor prauum, declinantem à me malignum non agnoscebam.* Omnino namque ne ad eum quidem peruersum conuersus esset, qui ipsi appropinquasset. Complantati verò in similitudine mortis, prorsus excitabimur vnà cum Christo. Talis quippe est constitionum series, quæ hic innuitur. Nunc quidem secundum mensuram incarnationis interno homine in nouitate vitæ Christo configurato, obedientiam illi ad mortem vsque in certa veritatis verborum ipsius persuasione præstamus, vt digni reddamur qui cum verborum eius veritate dicamus, *Viuo iam non ego, sed viuit in me Christus.* In futuro verò sicut idem asseuerauit Apostolus dicens. *Quoniam si commortui fuerimus, & conuiuemus, si sustinuerimus & conregnabimus.* Similiter nos huius & in eo certos reddit, quòd dicit. *Si namque complantati in similitudine mortis ipsius fuerimus, & resurrectionis participes erimus.* Et iterum de eodem nos baptismatis dogmate grauius & fortius instruens subinfert dicens. Quoniam *Christus resurgens ex mortuis amplius non moritur, mors illi vltra non dominatur. Quod enim mortuus est, peccato mortuus est semel. Quod autem viuit, viuit Deo. Ita & vos, reputate vos ipsos mortuos quidem peccato, viuentes verò Deo in Christo Iesu.* Adiecta igitur Apostolus dispensatione Domini nostri Iesu Christi de peccatorum nostrorum remissione, per incarnationem illius ad mortem vsque grauius nos & robustius instruit, decernens, mortuos quidem esse peccato, viuentes autem Deo in Christo Iesu, vt quemadmodum Christus mortuus est propter nos, & excitatus ex mortuis, pro nobis, amplius non moritur: ita & nos in mortem in similitudine baptizati, peccato moriamur, & per ascensum ex baptismate, tanquam ex mortuis excitati, viuamus Deo in Christo Iesu, & non moriamur posthac amplius, hoc est, non peccemus amplius. Quoniam *anima quæ peccat, ipsa morietur.* & quemadmodum mors Christo non dominatur amplius, ita & nobis non dominetur amplius peccatum, hoc est non faciamus amplius peccatum. *Qui* namque *peccatum facit, seruus est peccati.* Liberati autem omnino ab eiusmodi seruitute sicut Apostolus manifestauit dicens: *Qui verò Christi sunt, carnem suam crucifixerunt cum concupiscentijs* & animi affectionibus, viuamus Deo in Christo Iesu, qui nos liberauit, sicut scriptum est: *Christus nos liberauit à maledicto legis, factus pro nobis maledictio.*

Quoniam

Rom. 7. — 2. Cor. 3. — Ioan. 6. — Ibidem. — Deut. 18. — Matth. 11. — Ioan. 3. — Rom. 6. — Phil. 3. — Ioan. 17. — Ioan. 12. — 1. Cor. 15. — Rom. 6. — 2. Tim. 2. — Philip. 3. — Gen. 41. — Rom. 7. — Ephes. 3. — Phil. 3. — Rom. 6. — Gal. 5. — Coloss. 3. — Psal. 110. — Ibid. — Gal. 2. — 2. Tim. 2. — Rom. 6. — 1. Ioan. 3. — Gal. 5.

*πολεῦ δὲ τῆς ἁμαρτίας. Quoniam * autem peccati plurimum præcessit, manifestum est, quòd gratia Domini nostri Iesu Christi hoc præstitit, sicuti scriptum est. *Quemadmodum enim per inobedientiam vnius hominis peccatores constituti sunt multi: ita per obedientiam*
Rom. 5. 19. *vnius iusti constituentur multi. State igitur*, inquit, *& nolite iterum iugum seruitutis subire.* Et quemadmodum ipse peccato mortuus est semel, quod autem *viuit, viuit Deo:* ita & nos in baptismo aquæ, qui crucis & mortis similitudinem gerit, peccato mortui semel custodiamus nos ipsos, ne denuo ad peccatum redeamus: perseueremus autem vi-
Ioan. 12. uentes Deo in Christo Iesu, dicente. Qui *mihi ministrat, me sequatur.* Quod faciemus si primum mandatum ipsius cu-
Matth. 5. stodierimus, quo dicit. *Sic luceat lux vestra coram hominibus, vt videant opera vestra bona & glorificent patrem vestrum qui est in cœlis:* deinde & Apostoli denuntiationem, qua sic scripsit:
1. Cor. 10. *Siue comedatis, siue bibatis, siue quid aliud faciatis, omnia ad gloriam Dei facite.* Assequemur autem horum quodque, si dignè vocatione cœlesti affecti fuerimus, digneque Euangelio Christi conuersemur, vt cum veritate queamus dicere: charitas enim Dei constringit nos iudicantes hoc, quòd si vnus pro omnibus mortuus est, igitur omnes esse mortuos. Et pro omnibus mortuus est, vt qui viuunt amplius sibi ipsis non viuant, sed ei, qui pro ipsis est mortuus ac resurrexit. Et ita præstabitur hoc. *Manete in dilectione mea.* Si mandata mea seruaueritis, manebitis in dilectione mea: sicut ego mandata patris mei seruaui, & maneo in dilectione ipsius. Nullam autem aliqua in re dantes offensionem, ne vituperetur ministerium nostrum. In omnibus verò commendantes nos ipsos, tanquam ministri Dei, synceram & veracem ostendemus baptismatis promissionem, si custodierimus quæ ab Apostolo per consolationem ad eos qui Christo sunt complantati, & cum eo excitati, ad hunc
Rom. 6. modum sunt dicta. *Ne regnet* itaque *peccatum in corpore vestro mortali, vt obediatis illi ad concupiscentias ipsius. Neque exhibeatis membra vestra arma iniustitiæ peccato, sed exhibete vosipsos Deo tanquam ex mortuis viuentes. Et membra vestra arma iustitiæ Deo.*
Coloss. 3. Et iterum: *Itaque si consurrexistis cum Christo, quæ sursum sunt quærite, vbi Christus est ad dexteram patris sedens, quæ sursum sunt sapite, & non quæ super terram sunt.* Ita puto nobis Apostolum per anapodoton per ea quæ paucis commemorata sunt dilucidare magnam illam immensæ humanitatis Dei gratiam, quæ nos in dilectione Christi Iesu Domini nostri præuenit, cuius nobis ad mortem vsque obedientia, sicut scriptum est, facta est redemptio, peccatorum libertas à morte quæ in peccato mundi regnauit, reconciliatio cum Deo, facultas placendi Deo, iustitiæ donum, communio sanctorum in vita sempiterna, regni cœlorum hæreditas, & mille aliorum bonorum brauium. Sapienter verò & solidè nobis per ea quæ coniunctim adducta sunt, quæ sit ratio baptismatis aquæ, quod sit in mortem Domini nostri Iesu Christi, tradidit, per quæ nos instruit, vt nos ipsos communiamus, ne in vacuum tantam ac talem gratiam accipiamus, cum ea dicit, quorum iam
Rom. 6. memini. *Ne regnet peccatum in mortali vestro corpore, vt obediatis illi ad concupiscentias eius, neque exhibeatis membra vestra arma iniustitiæ peccato, sed exhibeatis vos ipsos Deo tanquam ex mortuis viuentes, & membra vestra arma iustitiæ Deo,* & quæ sequuntur, quibus nos prorsus ab omni peccato, & à legis quoque iustitia auulsos, arctius iustitiæ quæ secundum Deum est adducit, cum per horribiles illas minas, tum per bonam & desideratissimam promissio-
Rom. 6. nem, dum dicit: *Stipendia peccati mors, donum verò Dei vita æterna; in Christo Iesu Domino nostro.* Imitatur iterum Dominum, & vt legalem iustitiam nostra excellamus,
Rom. 7. instruit, subiungens: *An ignoratis fratres (scientibus enim legem loquor) quòd lex dominatur homini, quamdiu ille viuit. Mulier enim quæ sub viro est, viuente viro alligata est per legem. Si verò vir ipsius mortuus fuerit, soluta est à lege viri. Viuente itaque viro adultera censebitur, si iuncta fuerit alteri viro. Si verò mortuus fuerit vir, libera est à lege, vt iam non fiat adultera, si iungatur alteri viro. Itaque fratres mei & vos mortui estis legi per corpus Christi, vt sitis alterius iam, eius videlicet, qui ex mortuis resurrexit, vt fructificemus Deo. Cum enim essemus in carne, affectiones peccatorum, quæ sunt per legem, operabantur in membris nostris ad fructificandum morti. Nunc verò soluti sumus à*

A *lege, mortui ei, à quo detinebamur, vt iam seruiamus in nouitate spiritus, & non in vetustate literæ*, & quæ consequuntur, quibus ineffabilem Dei in Christo Iesu humanitatem admirari, & eum maiore timore repurgare nos ab omni inquinamento carnis & Spiritus, docemur. Discrimen verò spiritus ac literæ, alio loco per legis & Euangelij collationem, pronuntiando declarat, dicens: *Litera quidem occidit, spiritus verò vi-* 2. Cor. 3.
uificat, literam vocans legem, vt per ea quæ ibi conscripta sunt, manifestatur: spiritum autem, doctrinam Domini, ipso Domino dicente: *verba mea spiritus sunt & vita.* Quòd Ioan. 6.
si legalis iustitia diligenter obseruata, quibusdam, qui seipsos in baptismate Deo obtulerunt, professique sunt, quod
B nolint amplius sibi ipsis viuere, sed ei qui pro ipsis mortuus est ac resurrexit, adulterij crimen adfert, vt per prædicta clarè demonstratum est, quid dicendum est de traditionibus humanis? Sanè de legali iustitia ipse Apostolus acrius pro-
Philip. 3. nuntiat dicens: *Quin omnia damnum esse puto, propter excellentiam cognitionis Christi Iesu Domini mei, propter quem omnia pro damnis duxi, & pro stercore reputo vt ipsum Christum lucrifaciam, & inueniar in ipso habens non meam iustitiam quæ est ex lege, sed eam quæ est fidei Christi Iesu, iustitiam ex Deo.* Manifestum itaque est de traditionibus humanis iudicium, ex verbis Domini. De proprijs verò consilijs ac cogitationibus quæ sunt in sapientia humana, contentiosiorem demolitionem
C facere docuit nos Apostolus dicens: *Arma* namque *militiæ* 2. Cor. 10.
nostræ non sunt carnalia, sed potentia Deo ad demolitionem munitionum, quibus consilia demolimur, & omnem celsitudinem, quæ extollitur contra cognitionem Dei. Vel certè in vniuersum de iustitia, quæ cuique arridet, etiamsi propter Deum diligenti studio fiat, de qua iterum ipse Apostolus dicit. *Te-* Rom. 10.
stimonium enim illis perhibeo, quod zelum Dei habent, at non secundum scientiam. Ignorantes enim iustitiam Dei, & propriam statuere quærentes, iustitiæ Dei non sunt subditi. Itaque ex istis † τῶν θελόντων σοφίζεσθαι τὰ χρίματα τοῦθεοῦ Rom. 12. Matt. 18.
& similibus manifestum est eorum iudicium, † qui iudicia Dei suis commentis eneruare volunt. Scriptum
D enim est, *Væ sapientibus apud semetipsos, & in oculis suis intelligentibus*, idem apertius pronuntiante Domino ac dicente: *Quisquis non acceperit regnum Dei sicut paruulus, non ingredietur in illud.* Quapropter necessarium est, vt pariter ab omnibus repurgemur ac liberemur, siue diabolicis concupiscentijs, siue mundanis fastigijs, siue traditionibus humanis, aut propriæ voluntatis consilijs, etiamsi plausibilia & specioſa videantur, & legis patrocinio commendentur, si vel modicè à debito, properantique voluntatis diuinæ studio, impediant, vt qui in huiusmodi baptismate professi sunt, quod velint cum Christo crucifigi, mori, sepeliri, complantari, excitari, parrhesiam habeant cum veritate
dicendi. *Ego mundo crucifixus sum* (multo prius autem dia- Gal. 6.
bolo) *& mundus mihi. Viuo autem non iam ego, sed viuit in me* Gal. 2.
E *Christus*: quibus verbis eam iustitiam docet, quæ legis iustitiam excellat, vt digni habeamur regno cœlorum. Tempestiuum iam fuerit deinceps ad eam considerationem transire, qua per fidem Christi intelligentiam acquiramus, *Quid sit baptizari in nomine patris & filij & spiritus sancti.*
cognoscamusque quid sit baptizati in nomen Patris & Filij & Spiritus sancti. Primum itaque necessarium est vt seperatim quod sit vniuscuiusque nominis significatum declaremus. Deinde sciamus, quod in nomine Spiritus sancti baptizari, quid sit, Dominus ipse declarat Ioan. 3.
dicens. *Quod natum est ex carne, caro est, & quod natum est ex spiritu, spiritus est:* quod ideo fit, vt carnalis natiuitatis serie, exempli vice proposita ex re manifestiore pietatis dogma clarè ac verè discamus, scientes, ac certò persuasi, quòd quemadmodum quod secundum carnem natum est ex ali-
F quo, tale est, quale id ex quo natum est: ita & nos necessariò ex spiritu natos, spiritum fieri. Spiritum dico, non secundum immensam illam & humano sensui incomprehensibilem Spiritus sancti gloriam, sed secundum eam, quæ in diuisione charismatum Dei per Christum ipsius, vnicuique ad vtilitatem facta, & in illorum omnium operatione per ænigma conspicitur, vt & in alijs dictis similiter, de quibus nos ipse spiritus, secundum mandata Dei quæ per Dominum nostrum Iesum Christum denuntiata sunt, admonet ac docet, ipso Domino nostro IESV CHRISTO dicente, *ipse vos docebit, & de omni-* Ioan. 14.
bus admonebit, quæ dixi vobis. Deinde Apostolus latius tradit,

per

per quos sensus aliquis spiritus fieri possit, dum scribit aliquando quidem, *fructus autem spiritus est charitas, gaudium, pax, animi lenitas,* & quæ sequuntur, cum præmisisset: *qui vero spiritu aguntur, non sunt sub lege.* Et alibi, *si spiritu viuimus, spiritu & ambulemus.* Aliquando verò, *habentes autem charismata, secundum datam nobis gratiam Dei, differentia, siue prophetiam, secundum proportionem fidei, siue ministerium in ministrando,* & quæ subsequuntur. Per hæc & similia Dominus ex spiritu natos, spiritum fieri dicit. Attestatur autem & Apostolus dicens. *Huius gratia flecto genua mea ad patrem Domini nostri Iesu Christi, ex quo omnis paternitas in cœlo & in terra nominatur, vt det vobis iuxta diuitias gloriæ ipsius, virtute corroborari per spiritum ipsius, vt in interno homine habitet Christus: si vero spiritu,* inquit, *viuimus, spiritu & ambulemus,* vt hoc pacto sancti Spiritus capaces facti Christum confiteri queamus: propterea quòd nemo potest Dominum dicere Iesum, nisi in Spiritu sancto. Igitur ad hunc modum Dominus cum per seipsum tum per Apostolum, ex spiritu natos, spiritum fieri docuit. Rursus & in hoc imitabimur carnalem generationem. Primum quidem vt locum mutemus, & viuendi modum transformemus, per hoc, quod spiritus confirmat internum hominem, vt possimus dicere. *Nostra conuersatio in cœlis est.* Nam licet corpus in terra tanquam vmbram aliquam circumferamus, animam tamen cum cœlestibus agentem conseruamus: deinde & ab illis qui in terra nobiscum agunt, secedentes, cum Dauide dicamus. *Eum qui occultè proximo suo detrahit persequebar, cum superbo oculo, & insatiabili corde, cum hoc non edebam. Oculi mei ad fideles in terra, vt illos mecum habitare faciam. Qui ambulat in via immaculata, hic mihi ministrabat: non habitauit in medio domus meæ, qui facit superbiam. Qui loquitur iniusta, prosperè non egit ante oculos meos.* Et quæ alibi similia dicit. Et quæ Apostolus constanter denuntiat. *Si quis frater nominatus aut fornicator fuerit, aut auarus, aut conuiciator aut vinosus, aut raptor, cum eiusmodi ne cibum quidem sumite.* Et vbi talia sæpenumero aduersum eiusmodi scelera præscripsit, præmissa de immensa & glorioſa benignitatis Christi & humanitatis gratia dissertatione, clarè ac solidè tradit quibusnam nobis & qualibus conuiuendum sit, cum dicit. *Ipse enim est pax nostra, qui fecit ex vtrisque vnum, & medium parietem maceriæ sustulit,* inimicitiam scilicet, in carne sua, legem præceptorum in decretis sitam amolitus, vt duos conderet in se vnum hominem, faciens pacem, & reconciliaret vtrosque Deo in vno corpore per crucem, interempta inimicitia, in seipso. Et venit & euangelizauit pacem vobis, qui procul, & qui propè sunt. Quoniam per ipsum habemus vtrique accessum in vno spiritu ad patrem. Itaque non estis amplius aduenæ & peregrini, sed estis conciues sanctorum, & domestici Dei, ædificati supra fundamentum Apostolorum & prophetarum, vbi summus angularis lapis est ipse Christus Iesus, *in quo omnis ædificatio* coagmentata crescit in templum sanctum Domino, vt hoc pacto Christo in similitudine mortis complantati, & in nomine sancti Spiritus baptizati, & secundum internum hominem in nouitate sensus regenerati, denique supra fundamentum Apostolorum ac prophetarum ædificati, digni habeamur, qui baptizemur in nomine vnigeniti Dei promereamurque magnum illud Dei donum, de quo Apostolus tradidit dicens. *Quotquot baptizati estis in Christum, Christum induistis. Non est iam Græcus, Iudæus, circuncisio, præputium, barbarus, Scytha, seruus, liber, sed omnia in omnibus Christus.* Necessarium enim est ac consequens, vt qui natus est, indumento quoque amiciatur, tantum si, quemadmodum tabella è qualicumque sit materia, deposita primum inæqualitate & detracta asperitate, ita demum picturam regiæ imaginis induit, & tunc imaginis præstantia neque secundum ligni aut auri, vel argenti valorem iudicatur, sed secundum exactam ad archetypum similitudinem, cum multa diligentia secundum artis facultatem certò & accuratè expressam, per quam & materiæ differentiam, licet plurimum ea distet ab archetypo, abscondit, & ad celebritatem suam inspectores attrahit, & honoratior fit quouis principatu ac potentatu: ita & qui baptizatur, siue Iudæus sit, siue Græcus, siue masculus, siue fœmina, siue seruus, siue liber, siue Scytha, siue barbarus, siue alius quisquam quacumque generis differentia nominatus, exutus in sanguine Christi veterem hominem cum actibus suis, & per doctrinam ipsius, nouum in Spiritu sancto indutus, qui secundum Deum conditus est in iustitia & sanctitate veritatis, ac renouatur ad agnitionem secundum imaginem eius qui condidit ipsum, dignus reddatur qui pertingat ad beneplacitum Dei, de quo tradidit Apostolus dicens. *Scimus enim quòd diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum, iis qui secundum propositum vocati sunt. Quoniam quos præscinit, eos & præfiniuit, vt conformes fierent imagini filij ipsius, vt sit ipse primogenitus inter multos fratres.* Tunc enim tanquam filium Dei indutus, perfectum gradum promeretur, & baptizatur in nomen patris ipsius Domini nostri Iesu Christi, qui secundum testimonium Ioannis, *potestatem dedit filios Dei fieri,* dicente Deo, *Exite de medio ipsorum, & separemini, & immundum ne tetigeritis, & ego suscipiam vos, & ero vobis in patrem, & vos eritis mihi in filios & filias, dicit Dominus omnipotens,* quod fit gratia ipsius Domini nostri Iesu Christi vnigeniti viuentis Dei filij, *in quo neque circuncisio quicquam valet, neque præputium, sed,* vt scriptum est, *fides, quæ per dilectionem operatur,* per quam prospero successu assequimur quod mandato baptismatis mox è vicino à Domino Iesu Christo subiunctum est, dicente, *docentes eos seruare quæcumque mandaui vobis,* quorum obseruantiam argumentum esse dilectionis nostræ erga se, Dominus ipse definiuit, dicens. *Si diligitis me, mandata mea seruate.* Et iterum. *Qui habet mandata mea, & custodit ea, ille est qui diligit me.* Et rursus. *Si quis me diligit, sermonem meum seruabit, & hunc pater meus diliget.* Et maiore serio & grauius, *Manete,* inquit, *in dilectione mea. Si quis mandata mea seruauerit, manet in dilectione mea, quemadmodum & ego præcepta patris mei seruaui, & maneo in ipsius dilectione.* Si vero necessaria dilectionis nostræ erga Christum demonstratio, in obseruantia mandatorum ipsius sita est, vehementer hic nobis timendum est, quod sine dilectione, etiam celebrium illorum charismatum, supernarum ac cœlestium virtutum, ipsiusque fidei, summa energia, & mandatum hoc quoque quod perfectos reddit, inutile est, ipso Paulo Apostolo qui in Christo loquitur, ita dicente. *Si linguis hominum & Angelorum loquar, charitatem autem non habeam, factus sum æs resonans, aut cymbalum tinniens. Et si habuero prophetiam, & cognouero mysteria omnia, & omnem scientiam, & si habuero omnem fidem, ita vt montes transferam, charitatem vero non habuero, nihil sum. Et si erogauero omnem substantiam meam, & tradidero corpus meum, vt comburar, charitatem autem non habuero, nihil inde vtilitatis capiam.* Quæ quidem arbitror Apostolum definitoriè dixisse, memorem Domini dicentis, quoniam *multi venient in illa die dicentes, Domine, Domine, non in nomine tuo prophetizauimus, & in nomine tuo dæmonia eiecimus, & in nomine tuo virtutes multas fecimus? Et comedimus coram te & bibimus? & in plateis nostris docuisti? Et respondebo illis: Nunquam agnoui vos, discedite à me operarij iniqui,* ita vt conspicuum sit & irrefragile, quod sine dilectione, etiamsi præcepta Dei & iustificationes fiant, etiam si mandata Domini custodiantur, & magna operentur in nobis charismata, hæc omnia opera iniquitatis reputabuntur. Non quòd hæc sit ratio charismatum & iustificationum Dei, sed propter scopum eorum qui istis ad suos affectus abutuntur, dicente eodem Apostolo, Nunc quidem, qui quæstum esse putant pietatem, nunc vero, *quidam quidem propter inuidiam & contentionem, quidam vero contentiosè & non purè Christum annuntiant, putantes se hoc pacto afflictionem adferre vinculis meis:* Et alibi. *Non enim sumus,* inquit, *vt multi, cauponantes verbum Dei.* Et iterum per negationem dixit. *Neque enim vmquam fuimus in sermone adulandi apud vos, vt scitis, neque in prætextu auaritiæ. Deus est testis, neque gloriam quæsiuimus ab hominibus, neque à vobis, neque ab alijs, cum possemus graues esse, veluti Christi Apostoli.* Ex istis autem ac similibus locis conspicuè declaratur quàm iustè sit Christus ita responsurus ac dicturus, *Discedite à me operarij iniqui,* propterea quòd per charismata Dei propriæ voluntatis negotium qui tales sunt agunt (perinde ac si quisquam medicis instrumentis ac condimentis, quæ singula ad certas passiones & sanitatis curam ac salutem parata sunt, ad cædem & interitum abutatur) nec mandatum Apostoli custodiunt, dicentis. *Siue edatis, siue bibatis, omnia ad gloriam Dei facite.* Omnino itaque necessaria est interni hominis cura, vt submissa sit mens, & ad scopum gloriæ Dei intenta, vt seruantes mandatum Domini dicentis, *Facite arborem bonam, & fructum eius bonum.* Et iterum, *Pharisæe cæce, munda primum quod intus est in poculo, & tunc quod extra ipsum est mundum erit totum,* ex abundantia boni cordis fructum adferamus,

Gal. 5. Ibid. Rom. 8. Ephes. 3. Galat. 5. Philip. 3. Psal. 110. 1. Cor. 5. Ephes. 2. Gal. 3. Rom. 8. Ioan. 1. 2. Cor. 6. Galat. 5. Matth. 28. Ioan. 14. Ibid. Ioan. 15. 1. Cor. 13. Matth. 7. Phil. 2. 1. Thess. 2. Matth. 7. 1. Cor. 10. Matth. 12. Matth. 23.

mus, alius quidem centuplum, alius sexagecuplum, alius vero trigecuplum, siue id fiat operibus, siue verbis, ad gloriam Dei & Christi ipsius, vbique hoc satagentes, ne contristemus sanctum Spiritum. Et hoc pacto euademus iudicium Domini dicentis. *Matth. 23.* *Væ vobis, quoniam similes estis sepulchris dealbatis, quæ quidem externè speciosa apparent, interne vero plena sunt ossibus mortuorum, & omni spurcitia:* ita & vos externè apparetis hominibus iusti, internè vero pleni estis hypocrisi & iniquitate. Quapropter ante baptismum instructio præmittenda est, & primum quæ doctrinam ac disciplinam impediunt remouenda, vt ita ad instructionem idoneos nos ipsos præparemus, ipso Domino nostro Iesu Christo per exempla præmissam sententiam confirmante, & iterum dogmaticè inferente; ita quisquis *ex vobis non renuntiauerit* omnibus suis facultatibus, *non potest meus esse discipulus.* *Luc. 18.* *Matth. 10.* Et iterum cum præcepto. *Si quis venit ad me, abneget semetipsum, tollat crucem suam, & sequatur me.* *Ibid.* Et iterum cum definitione. *Qui non accipit crucem suam quotidie, & sequitur me, non est me dignus.* † *Vel, ignitis.* Istis ac similibus † acribus sermonibus Domini nostri Iesu Christi, dicentis, *ignem veni mittere ad terram, & quid volo? nisi vt ardeat?* *Luc. 12.* manifestata peccatorum malitia, & declarata virtute eorum quæ ad gloriam Dei & Christi ipsius rectè geruntur, peruenimus omnino ad desiderium & assensum verborum Apostoli, quibus dicit. *Rom. 7.* *Miser ego homo, quis me liberabit à corpore mortis huius?* *Matth. 26.* *Gratias ago Deo per Iesum* Christum Dominum nostrum, qui dixit. *Hic est sanguis ille meus, sanguis noui testamenti, qui pro multis effunditur in remissionem peccatorum,* attestante Apostolo, *Coloss. 1.* cum dicit. *In quo habemus redemptionem per sanguinem ipsius, remissionem peccatorum,* & tunc accedimus ad baptismum aquæ, qui est crucis, mortis, sepulturæ ac resurrectionis ex mortuis similitudo, factis sponsionibus ac pactis, & seruantes quoque quæ Apostolus in talis baptismatis pericopa obsignauit, *Rom. 6.* cum dixit, *Scientes quod Christus excitatus amplius non moritur, mors illi vltra non dominatur. Quòd enim mortuus est, peccato mortuus est semel, quod vero viuit, viuit Deo: ita & vos reputate vosipsos mortuos quidem peccato, viuentes autem Deo in Christo Iesu. Ne regnet itaque peccatum in mortali vestro corpore, ad obediendum illi ad concupiscentias ipsius, neque exhibeatis membra vestra arma iniustitiæ peccato, sed exhibete vos ipsos Deo tanquam ex mortuis viuentes, & membra vestra arma iustitiæ Deo,* & quæ sequuntur. Tunc scilicet promerebitur quis vt baptizetur in nomine Spiritus sancti, & regeneratus mutet & locum & vitæ modum & pristinæ vitæ socios, vt patri consentientes promereamur baptizari in nomine filij, & Christum induere. Oportet enim & vestem accipere eum qui natus est, sicut Apostolus dixit. *Gal. 3.* *Quotquot in Christum baptizati estis,* *Coloss. 3.* *Christum induistis.* Et iterum: *Exuti veterem hominem cum actibus suis, & induti nouum, qui renouatur ad agnitionem, iuxta imaginem eius qui condidit ipsum, vbi non est Græcus, & Iudæus.* Postquam vero filium induimus, qui potestatem dat filios Dei fieri, in nomine patris baptizamur & filij Dei declaramur, qui præcepit ac denuntiauit, sicut propheta dixit. *2. Cor. 6.* *Quapropter exite de medio ipsorum & separemini, dicit Dominus, & immundum ne tetigeritis, & ego suscipiam vos, & ero vobis pater & vos eritis mihi filij ac filiæ, dicit Dominus omnipotens.* * *2. Cor. 7.* *Has itaque dilecti promissiones habentes,* inquit Apostolus, *repurgamus nos ipsos ab omni inquinamento carnis & spiritus, perficientes sanctimoniam in timore Dei.* *Philip. 2.* Et iterum denuntiat dicens, *Omnia facite sine murmuratione ac disceptatione, vt sitis inculpati ac synceri, irreprehensibiles filij Dei, in medio nationis praua ac peruersa, in quibus lucetis tanquam luminaria in mundo, vitæ sermonem habentes, ad gloriationem meam, in die Christi.* * *Coloss. 3.* *Itaque si surrexistis cum Christo, quæ sursum sunt quærite, vbi Christus est ad dexteram patris sedens, quæ sursum sunt sapite, non quæ sunt supra terram. Mortui enim estis, & vita vestra abscondita est cum Christo in Deo. Quando Christus apparuerit vita vestra, tunc & vos apparebitis cum ipso in gloria,* quæ ab ipso est Domino promissa, qui dixit. *Matth. 13.* *Tunc fulgebunt iusti sicut sol,* &c.

Quod qui per Baptismum regeneratus est, participatione deinceps diuinorum mysteriorum nutriri debeat.

OPtimi Deigratia, commemoratione verborum vnigeniti viuentes Dei filij, & sanctorum ipsius Euangelistarum, prophetarumque & Apostoli, quæ nobis rationem baptismatis Domini nostri Iesu Christi sufficienter declararunt, instructi sumus, quod ignis quidem baptisma & omnem malitiam arguit, & iustitiæ quæ secundum Christum est capacem reddit, odiumque malitiæ indit, & desiderium virtutis, per fidem autem, à sanguine Christi repurgati sumus ab omni peccato, aqua vero in mortem Domini baptizati, quasi scripto quodã pepigimus & professi sumus, quod mortui sumus peccato & mundo, viuificati vero iustitię, atq; ita in nomine S. Spiritus baptizati, ac regenerati sumus. Regenerati vero & in nomine filij baptizati, Christũ induimus. *Induti autẽ nouum hominẽ, qui secundum Deum conditus est,* *Ephes. 4.* in nomine patris baptizati sumus, & filij Dei declarati. Opus itaque deinceps est vt nutriamur cibo vitæ æternæ, quam & ipsam nobis quoque ipse vnigenitus viuentis Dei filius tradidit, quando dicit. *Non in solo pane viuet homo,* *Matt. 4.* *sed in omni verbo quod progreditur per os Dei.* Et quomodo hoc fiat docuit vbi dixit: *Cibus meus est, vt faciam voluntatem eius* *Ioan. 4.* *qui misit me patris.* Et iterum secundo, Amen, ad confirmandum quæ inferebat, & persuadendum auditoribus adiecto, *Amen, amen,* inquit, *dico vobis, nisi manducaueritis carnem filij hominis, & biberitis sanguinem eius, non habebitis vitam in vobis.* *Ioan. 6.* *Qui edit carnem meam, & bibit sanguinem meum, habet vitam æternam. Et ego resuscitabo eum in nouissimo die. Caro* namque *mea vere est cibus, & sanguis meus verè est potus. Qui edit carnem meam, & bibit sanguinem meum, in me manet, & ego in ipso.* Et paulo post scriptum est: *Multi autem ex discipulis eius audito hoc sermone dixerunt, Durus est hic sermo, quis poterit eum audire?* *Ibid.* *Cognito autem Dominus in seipso, quòd murmurarent de hoc sermone discipuli, dixit eis. Hoc vos offendit? Si videritis ergo filium hominis ascendentem, vbi erat prius? Spiritus est qui viuificat, caro non prodest quicquam. Verba mea spiritus sunt & vita. Sed sunt ex vobis quidam qui non credunt. Sciebat enim Iesus iam tum ab initio, qui essent credentes, & quis esset ipsum traditurus. Et Dixit. Ideo dixi vobis, quòd nemo queat venire ad me, nisi sit illi datum à patre meo. Ab eo tempore multi discipulorum eius retro abibant, & amplius cum illo non ambulabant. Dicebat igitur Iesus ad duodecim. An & vos vultis abire? Respondit Simon Petrus, Domine ad quem abibimus? verba vitæ æternæ habes, & nos credidimus & cognouimus te esse Christum filium Dei viuentis.* Et circa finem Euangeliorum scriptum est. *Ac-* *Matth. 26.* *ceptum igitur Iesus panem, gratijs actis, fregit ac dedit discipulis & dixit, Accipite, edite, hoc est corpus illud meum, quod pro vobis frangitur, hoc facite in meam commemorationem. Et acceptum quoque calicem, gratijs actis, dedit illis dicens, bibite ex hoc omnes, Hic est enim sanguis ille meus, sanguis noui testamenti qui pro multis effunditur in remissionem peccatorum. Hoc facite in meam cõmemorationem.* Attestatur istis & Apostolus dicens: *Ego enim accepi à Domino quod* *1. Cor. 11.* *& tradidi vobis, quod Dominus Iesus in ea nocte, qua tradebatur, panem accepit, & gratijs actis fregit ac dixit. Hoc est corpus illud meum, quod pro vobis frangitur. Hoc facite in meum commemorationem. Similiter & calicem, posteaquam cœnauit, dicens. Hic calix nouum testamentum est in meo sanguine. Hoc facite in meam commemorationem. Quotiescunque enim ederitis panem hunc & calicem biberitis, mortem Domini annuntiabitis, quousque veniat.* Quid itaque vtilitatis habent hæc verba? Vt edentes ac bibentes, perpetuò memores simus eius, qui pro nobis mortuus est ac resurrexit, atque ita instruamur necessariò custodire in conspectu Dei ac Christi eius traditum ab Apostolo dogma, quo dicit: *Charitas enim Dei vrget nos* *2. Cor. 5.* *iudicantes hoc, quòd si vnus pro omnibus mortuus est, omnes itaque mortuos esse. Et pro omnibus mortuus est; vt qui viuunt, iam non amplius sibi ipsis viuant, sed ei qui pro ipsis est mortuus ac resurrexit.* Qui namque edit ac bibit, videlicet in memoriam indelebilem eius, qui pro nobis est mortuus ac resurrexit, Iesu

Christi Domini nostri, rationem vero memoriæ obedientiæque dominicæ ad mortem vsque, iuxta doctrinam Apostoli non adimplet, qui vt prædictum est, dicit. *Vrget enim nos charitas Dei, iudicantes hoc, quòd si vnus pro omnibus est mortuus, itaque omnes esse mortuos* (quod in baptismate professi sumus) *& pro omnibus est mortuus, vt qui viuunt iam non amplius sibi ipsis viuant, sed ei, qui pro ipsis est mortuus ac resurrexit*, nihil habet vtilitatis, iuxta sententiam Domini dicentis, *caro non prodest quicquam.* Accersit autem sibi ipsi qui talis est, iudicium quoque, dicente Apostolo. *Qui edit ac bibit indignè, iudicium sibi ipsi manducat & bibit, non diiudicans corpus Domini.* Non enim terribile tantum iudicium habet, qui in carnis ac spiritus inquinamento ad sancta accedit indignè, accedens vero, reus fit corporis ac sanguinis Domini, sed & otiosè & inutiliter edens ac bibens, in eo, quòd non per memoriam eius qui pro nobis est mortuus & excitatus, videlicet Iesu Christi Domini nostri, custodit illud Apostoli quod dictum est suprà: *Vrget enim nos charitas Dei, iudicantes hoc, quòd si vnus pro omnibus mortuus est, igitur mortuos esse omnes*, & quæ sequuntur. Quemadmodum enim sine conscientia & inutiliter tantum ac tale bonum irritum facit, & sicut absque vlla gratiarum actione accedit ad tale mysterium, iudicium habet segnitiei, cum Dominus nec eos innoxios esse sinat, qui verbum aliquod otiosum proferunt, & vehementius quoque otiositatis iudicium declaret, in eo, qui talentum acceptum in otio & segnitie integrum seruauerat: Apostolus vero tradiderit nobis, quòd & is qui bonum verbum prolatum non ad *ædificationem fidei* dispensat, contristet Spiritum sanctum. Debemus itaque attendere quod sit iudicium eius qui indignè edit ac bibit. Non si qui fratrem quoque per cibum contristat à charitate excidit, sine qua magna quoque charismata & iustificationes quoque operantia nihil prosunt, quid de eo dicendum est, qui otiosè & inutiliter edere audet corpus & bibere sanguinem Domini nostri Iesu Christi, & hac ratione plus aliquando contristat & infestat Spiritum sanctum, dum sine socia charitate vescitur? Iudicemus itaque hoc, ne vobis ipsis viuamus, sed ei qui pro nobis est mortuus & resurrexit, Christo Iesu Domino nostro, edamus ac bibamus. Oportet igitur accedentem ad corpus ac sanguinem Domini, ad rememorationem eius qui pro nobis est mortuus ac resurrexit, non solum purum esse à quouis inquinamento carnis ac spiritus, ne ad iudicium edat & bibat, sed & euidenter ostendere & exprimere memoriam eius qui pro nobis mortuus est ac resurrexit, in eo, quòd & mortificatus est, peccato, mundo, ac sibi ipsi, & Deo viuit in Christo Iesu Domino nostro.

Ibid. *Ioan. 6.* *1. Cor. 11.* *2. Cor. 5.* *Ephes. 4.*

Sermo secundus in capita tredecim diuisus.

CAP. I. *AN quisquis baptismate secundum Euangelium Domini nostri Iesu Christi baptizatus est, obligatus sit ad hoc, vt mortuus peccato, viuat Deo in Christo Iesu.*

2. AN *non sit periculosum, si quisquam corde à conscientia praua, aut immunditia, vel inquinatione non repurgato, sacerdotio fungatur.*

3. AN *periculosum non sit, non purgatum ab omni carnis & spiritus inquinamento edere corpus Domini & bibere sanguinem ipsius.*

4. AN *credendum sit cuiuis verbo Dei persuasumq; esse oporteat de veritate eius quod dicitur, etiamsi aliud verbum aut factum vel ipsius Domini vel sanctorum, quod contrarium esse videatur.*

5. AN *cuiusque verbi incredulitas & inobedientia digna sit ira & morte, tametsi non sint separatim singulis adiecta minæ.*

6. AN *inobedientia in eo sit, si interdictorum & prohibitorum aliquid fiat, vel in eo quoque, si quid eorum quæ decreta sunt, omittatur.*

7. AN *possibile sit, vel acceptum, vel probabile Deo, eum qui peccato seruit, iustitiam facere secundum pietatis ac religionis sanctorum canonem.*

8. AN *acceptum sit Deo, si opus præcepti, non rite secundum præcepti rationem fiat.*

9. AN *communicandum sit præuaricatoribus, aut infrugiferis tenebrarum operibus, etiamsi eiusmodi ex his non sint, qui meæ fidei commissi sunt.*

10. AN *offendere perpetuo sit periculosum.*

11. AN *oporteat, & tutum sit, quæ à Deo mandata sunt aliquando detrectare, aut prohibere eum qui ex iussu mandata illius obit, aut prohibentes sustinere, maximè si germanus sit qui prohibet, aut ratio quædam in speciem probabilis mandato Dei aduersatur.*

12. AN *quisque sit debitor omnibus & in omnibus curandis vel fidei suæ concreditis tantum, illisq; secundum admensuratum sibi à Spiritu sancto donum.*

13. AN *quamuis tentationem sustinere oporteat, etiamsi mortis minas adiunctas habeat, nisi obedientia Deo debita seruetur, & maximè in cura eorum qui fidei nostræ concrediti sunt.*

An quisquis baptismate secundum Euangelium Domini nostri Iesu Christi baptizatus est, obligatus sit ad hoc, vt mortuus peccato, viuat Deo in Christo Iesu.

CAPVT I.

QVod si omnes, qui regnum Dei nobis optamus, baptismatis gratiam æquè ac necessario expetimus & efflagitamus, iuxta Domini sententiam, dicentis, *Nisi quis natus fuerit ex aqua & spiritu, non poterit ingredi in regnum Dei.* Omnes igitur ad hoc pariter obstringimur vt ipsi baptismatis rationi respondeamus & concordemus, Apostolo communiter baptizatis omnibus dicente. *An ignoratis fratres, quod quicumque baptizati sumus in Christum Iesum, in mortem ipsius baptizati sumus? Consepulti igitur illi sumus per baptismum in mortem, vt quemadmodum surrexit Christus à mortuis, per gloriam Patris, ita & nos in nouitate vitæ ambulemus*, & quæ sequuntur. Et alio in loco cum maiore reprehensione & clarius nobis tale dogma tradit, dicens: *Quicumque in Christum baptizati estis, Christum induistis. Non est Iudæus, non est Græcus, non est seruus, non est liber, non est masculus, non est fœmina. Omnes enim vos vnum estis in Christo Iesu.* Quemadmodum & iterum ad omnes dicit: *In quo & circuncisi estis, circuncisione non manufacta in depositione corporis peccatorum*, carnis videlicet, *in circumcisione Christi, consepulti ipsi in baptismate, in quo & vnà excitati estis per fidem.* Quisquis igitur Euangelij baptismate baptizatus est, obligatus est ad hoc, vt secundum Euangelium viuat, quod & per ea patet quæ alibi dicit: *Contestor iterum omnem hominem circuncidentem se, quòd debitor est totius legis seruandæ.* Constat itaque manifestè, quòd quisquis vnico illo, sicut scriptum est, baptismate baptizatus est, simul debitor est secundum verbum eius qui pro nobis est mortuus & resurrexit, adimplendi eius quod ab Apostolo scriptum est. *Charitas enim Christi vrget nos, iudicantes hoc, quod si vnus mortuus est pro omnibus, mortuos itaque esse omnes. Et pro omnibus mortuus est, vt qui viuunt iam non amplius sibi ipsis, sed ei viuant, qui pro ipsis est mortuus ac resurrexit.* Si enim qui parte tantum aliqua corporis Mosaïca circumcisione circuncisus est, debitor est totius legis seruandæ, quanto magis circumcisione Christi in expoliatione totius corporis peccatorum, videlicet carnis, circuncisus, sicut scriptum est, debitor est seruandi dicti Apostolici. *Ego mundo crucifixus sum, & mundus mihi. Viuo autem non iam ego, sed vivit in me Christus.* Itaque qui verè secundum verbum Apostoli in mortem Christi baptizatus est, mundo quidem seipsum mortificauit, verum multo prius peccato, iuxta eam rationem quæ ab Apostolo, vbi de baptismate loquitur, assignata est, vbi dicit: *Quoniam vetus homo noster vnà crucifixus est, vt destruatur corpus peccati, vt peccato non seruiamus posthac amplius.* Irreuocabili autem pacto se adstrinxit ad hoc, vt Christum sequatur in omnibus, id quod est Deo integrè ac perfectè viuerè, omnino adimplens Apostolica illa, quibus aliquando dicit: *Obsecro vos fratres per miserationes Dei, vt exhibeatis corpora vestra hostiam viuentem, sanctam, Deo beneplacentem, rationalem vestrum cultum*, & quæ sequuntur. Aliquando verò: *Ne regnet igitur peccatum in mortali vestro corpore, ad obediendum illi in concupiscentijs ipsius: Neque exhibeatis membra vestra ar-*

Ioan. 3. *Rom. 6.* *Gal. 3.* *Col. 2.* *Gal. 5.* *2. Cor. 5.* *Gal. 6.* *Rom. 6.* *Rom. 12.* *Rom. 6.*

stra arma iniustitiæ peccato, sed exhibeatis vos ipsos Deo tanquam ex mortuis viuentes, & membra vestra arma iustitiæ Deo.

Gal.6. In istis autem & similibus dogmatis, iterum dicens. *Non est Iudæus, non est Græcus, non est seruus, non est liber, non est masculus, non est fœmina. Omnes vos enim vnus estis in Christo Iesu.*

Matth.25. Hoc quæritur, vt digni reddamur omnes, veluti vnus, qui illud Christi audiamus, *Euge serue bone; in modico fidelis, supra multa te constituam, intra in gaudium Domini tui,* id quod promerebimur, si quisque nostrum impertitam sibi gratiam, sicut scriptum est, in qua vocatus est, &

1.Pet.4.10. consors effectus, abundantiore cura & impigro studio auctiorem reddere sategerit.

An periculosum non sit, si quisquam corde à conscientia aut praua, vel immunditia aut inquinamento non repurgato, sacerdotio fungatur.

CAPVT II.

Leuit. 21. MOses per ea quæ tuncin lege à Deo data posuit, typum quendam ad nostri adhortationem præfigens, scribit. *Et dixit Dominus ad Mosen; Loquere ad Aaron dicens. Homo ex stirpe tua, in generationibus vestris, habens in seipso maculam, non accedet ad offerendum dona Deo ipsius. Quoniam omnis homo, in quo vel qua, macula est, non accedet.* Et in sequentibus quid per maculam intelligat exponit. Nempe quod esse debeat absque vllo alieno & superfluo in corpore membro, nec vnius alicuius membrorum suorum vel parte tantum læsus aut vitiatus, etiamsi tantum non sit vitium vt ab incessu impediat, dummodò saltem deformitatem inducat, aut corporis integritatem lædat. Dominus

Matth. 12. verò dicit. *Templo maior est hic*, instruit nos tanto scelestiorem & impium magis esse eum qui cum impurus sit,

† ἱερουργεῖν. Ephes.5. corpus † Domini administrare audet, *qui seipsum pro nobis oblationem & hostiam Deo in odorem suauitatis dedit*, quanto corpus vnigeniti filij Dei excellentius est arietibus ac tauris. Excellentius dico non collationis ratione. Est enim excellentia incomparabilis. At maculam & vitium iam in nouo Testamento, non referre oportet ad corpus, sed ad iustificationes Euangelicæ pietatis. Quando videlicet præ-

† παρ' ὀλίγον ἢ ἐλλεῖπως. ceptum Dei vel † non plene, vel mutilè, vel non ita fit, vt Deo placere possit, & quasi tuber, vel lepra quædam humani sensus illi infigitur. Necessarium itaque semper quidem est, maximè verò tanti ac talis mysterij celebrandi

2.Cor.7. tempore, seruare præceptum Apostoli dicentis: *Cum has itaque promissiones habeamus, dilecti, repurgemus nos ipsos ab omni inquinamento carnis ac spiritus, perficientes sanctificationem in timore Dei, nec vllam aliqua in re dantes offensionem, ne vituperetur ministerium, sed in omnibus commendemus nos ipsos tanquam Dei ministri.* Hoc pacto poterit quis dignus fieri ad sacrificandum mysterium Domini, secundum Euangelium Dei.

An tutum sit, si quis non repurgatus ab omni inquinamento carnis & spiritus edat corpus Domini, & bibat sanguinem eius.

CAPVT III.

1.Cor.10. GRauissimum supplicium in lege Deus aduersum eos decreuit, qui cum sint immundi, sancta contingere non verentur. Typicè namque illis quidem, nobis verò admonitionis gratia, scriptum est ad hunc modum: *Et loquutus est Dominus ad Mosen dicens: Dic Aaroni & filijs eius. Abstineant à sanctis filiorum Israël, nec polluant nomen meum sanctum, quæcumque illi mihi sanctificant. Ego Dominus. Dic illis, in*

Exod.19. Leuit.22. *generationibus ipsorum. Quisquis hominum ab omni vestro semine, ad sancta, quæcumque filij Israël Domino sanctificant, in immunditia sua constitutus accedit, exterminabitur anima illius à facie mea. Ego Dominus.* Si tales minæ aduersum eos positæ sunt qui temere ad ea sacra accedunt, quæ ab hominibus sanctificantur, quid dicendum est de eo, qui in tantum ac tale mysterium temerarius est? Quanto enim maius aliquid is est templo, secundum Domini vocem, tanto grauius & terribilius est in animæ impuritate constitutum corpus Christi temere contingere, quàm sit accedere ad arietes

1.Cor.11. vel tauros, dicente Apostolo. Itaque *qui edit panem aut bibit calicem Domini indignè, reus erit corporis & sanguinis Domini*, imò vehementius ac terribilius iudicium per repetitionem exprimente, cum dicit. *Probet autem seipsum homo, & sic de pane hoc edat & de poculo bibat. Qui namque manducat ac bibit indignè, iudicium sibi ipsi manducat & bibit, non diiudicans corpus Domini.* Quòd si in immunditia tantum constitutus (Immunditiæ verò proprietatem typicè ex lege discimus) tam terribile iudicium habet, quanto magis, qui cum in peccato sit, corpus Domini contingere audet, grauius sibi accersit iudicium? *Mundemus itaque nos ab omni inquinamento* (differentia † verò *inquinamenti & immunditiæ*, sapientibus est manifesta) atque ita ad sancta accedamus, vt iudicium eorum qui Dominum occiderunt effugiamus: propterea quod *quisquis ederit panem & biberit calicem Domini indignè, reus erit corporis ac sanguinis Domini.* Habebimus autem vitam æternam, sicut promisit qui mentiri nequit, Dominus ac Deus noster Iesus Christus, si edentes ac bibentes memores fuerimus eius qui pro nobis est mortuus, & sententiam Apostoli seruauerimus dicentis. *Caritas enim Christi vrget nos, æstimantes hoc, quòd si vnus pro omnibus mortuus est, omnes itaque mortuos esse. Et pro omnibus mortuum esse Christum, vt qui viuunt, iam non amplius sibiipsis viuant, sed ei, qui pro nobis est mortuus ac resurrexit.* Quod & in baptismate professi sumus ac polliciti.

2.Cor.7. † διαφορὰ τοῦ μολυσμοῦ πρὸς τὴν ἀκαθαρσίαν. 1.Cor.11. 2.Cor.5.14.

An cuiuis verbo Dei credendum sit, & obtemperandum certa persuasione verum esse quod dicitur, etiamsi vel verbum vel factum aliquod ab ipso Domino, aut sanctis expressum, contrarium videatur.

CAPVT IV.

TAmetsi omnibus modis aliena debeat esse hæc quæstio ab eo, qui Domininostri Iesu Christi vnigeniti viuentis Dei filij confessionem recepit, per quem omnia facta sunt, siue visibilia, siue inuisibilia, adeoque & verborum illorum quæ à Patre audiuit, attamen respondere debemus obedientes Apostolo, qui sic scripsit; *Parati*

1.Pet.3. *estote ad respondendum vnicuique rationem eius fidei quæ in vobis est petenti.* Et ne si de nostro aliquid attulerimus, amphiboliam moueamus audientibus, ad memoriam reuocemus ipsius Domini verba dicentis: *Amen, Amen dico vobis, iota vnum, aut apex vnus non præteribit à lege donec omniafiant.* Et iterum,

Matth.5. Marc.13. Matth.12. *Facilius est transire cœlum ac terram, quam vt legis vnus apex intereat.* Si verò plus aliquid Salomone hic est, & plus Iona, consentaneum est dicere, & plus Mose. Apostolo posteaquam de inacceſſa Israëlitis Mosis gloria, in collatione gloriæ Domini nostri Iesu Christi disseruit, subiungente,

Heb.3.3. quoniam glorificatum non est, quod glorificatum erat in hac parte, propter eminentem gloriam. Si namque quod

2.Cor.3.v. 10. euacuatum est in gloria fuit: multo magis quod solidum permanet in gloria est. Hoc pacto, si ex his quoque dictis edocti fuerimus: quæ in Euangelio sunt dicta, indubitata fide tanquam firmiora agnoscere & confiteri, simul Christi iterum memores erimus dicentis: *Cœlum ac terra*

Matth.24. *transibunt: verba verò mea non transibunt.* Suffecerant itaque plus omnibus quidem verba Domini ad hoc, vt in Spiritu sancto ac principali corda nostra confirmarent, quo indubitanter ac solidè vnicuique verbo per os Dei progresso adhæreremus. Verum vt quorundam imbecillitati succurramus, conuenit forsan, vt testimonium quoque vnius aut alterius ex multis adducamus. Dauid igitur dicit:

Psal. 110. Psal. 144. *Fidelia omnia mandata Domini, confirmata in sæculum sæculi, facta in veritate & æquitate.* Et iterum: *Fidelis Dominus in omnibus verbis suis, & sanctus in omnibus operibus suis*, & talia multa. Iehu verò in libris Regum dixit: *Videte, quam non cadat*

4.Reg.10.10. *verbum Domini in terram.* De illis vero, quæ quandam videntur habere contrarietatem, melius est vt sibi ipsi lector fidem non habeat, vtpote qui nondum ad cognitionem diuitiarum sapientiæ Dei peruenit, & quia difficile est penetrare ad inscrutabilia iudicia Dei, quam vt obnoxius fiat iudicio audaciæ ac temeritatis, & audiat illud, Impius est qui Regi dicit, Iniquè agis. Et *quis accusabit electos Dei?* Licet autem multa multis apertam videantur habere solutionem, attamen etiam ea quæ contraria videntur, obseruare debemus. Nam quando in

Rom.8.

mandato Dei contrarium aliquod vel verbum vel factum esse videtur, nihilominus necesse est vt quisque mandato obediat, nec temere ad profunditatem diuitiarum ac sapientiæ Dei irruat, aut excusationes in peccatis prætexat. Nam hoc Deo placere, & periculo carere ex diuinis Scripturis didicimus. Si quando autem mandatum mandato repugnare videtur, necesse est, vt hypotheses ipsorum discamus, & totam pericopen legentes, consonantiam cognoscamus, ac quod vnicuique competit ad scopum supernæ vocationis obseruemus, ad quem vtraq; mandata tendũt, partim morbum nostrum curantia, partim profectũ largientia, quo ad diuini beneplaciti perfectionem ducamur, dicente Dño aliquãdo quidẽ. *Nemo lucernã accensam* Matth. 5. *abscondit subtus modiũ, sed super candelabrum, vt luceat omnibus qui in domo sunt. Sic luceat lux vestra coram hominibus, vt videant opera vestra bona, & glorificent patrem vestrum qui in cœlis est.* Aliquando autem. *Te verò eleemosynam faciente, nesciat sinistra tua,* Matth. 6. *quid faciat dextra tua.* Et multa similia inuenies apud Euangelistas & Apostolum. Quòd si mandatum nobis datur, nec additur, quomodo fieri debeat, obediamus Domino dicenti: *Scrutamini scripturas*, & imitemur Apostolos, Ioan. 5. qui ab ipso Domino dictorum ipsius declarationem petebant, & eorum quæ ab ipso dicta sunt veritatem ac salubritatem, ex illis quæ alibi dicta sunt discamus. Vtpote in eo quod dixit: *Thesaurizate vobis thesauros in cœlo*, cum Luc. 18. ex ijs quæ adolescenti præcepta sunt, quo sensu dictum sit discamus, dicente ad illum Domino: *Vende quæ habes, &* Luc. 18. 22. *da pauperibus, & habebis thesaurum in cœlo.* Tum ex illis quæ regnum cœlorum hæreditate acquirere cupientibus dicta sunt, nempe: *Nolite timere, pusille grex, quoniam complacitum est patri vestro cœlesti dare vobis regnum. Vendite quæ possidetis, & date eleemosynam, facite vobis sacculos qui non veterascunt, thesaurum indeficientem in cœlis.* Si verò periculum quoque obseruantiam mandati concomitatur, quæ est nostra Luc. 12. 32. gloriatio, memores simus Apostoli dicentis: *Melius mihi est vt moriar, quàm vt gloriationem meam quisquam euacuet.* 1. Cor. 9. 15. Et alibi latius: *Quis nos separabit à charitate Christi? Afflictio?* Rom. 8. *Angustia? Persequutio? fames? nuditas? periculum? gladius?* & quæ sequuntur: vnde vrgentius docemur, vt mandata Dei obseruemus, & abundantiorem erga Dominum dilectionem demonstremus, dicentem. *Qui diligit me, mandata mea seruabit*, & plerisque locis alijs similiter. In relio. 14. quis verò imitemur Apostolum, dicamusque: *O altitudinem diuitiarum sapientiæ ac scientiæ Dei, quàm inscrutabilia* Rom. 11. 33. *sunt iudicia eius? & inuestigabiles viæ eius? Quis enim cognouit sensum Domini, qui de cœlo descendit*, & verba patris nobis annuntiauit? Cui fidem habere & obedire & necessarium est ac salubre, tanquam liberos parentibus & pueros præceptoribus, iuxta ipsam Domini nostri Iesu Christi vocem dicentis, *Nisi quis acceperit regnum Dei sicut paruulus,* Matth. 18. *prorsus non intrabit in illud.*

An vniuscuiusque verbi inobedientia ira ac morte sit digna, etiamsi non separatim ad singula adiectæ sint minæ.

CAPVT V.

QVod iram ac mortem cuiusque verbi Dei inobedientia promereatur, Iatius quidem in Epistola de consonantia dictum est, vt autem & hic vnius aut alterius ex multis testimonij admoneamur, audiamus Ioannem Baptistam dicentem: *Qui credit in filium, habet vitam æternam:* Ioan. 3. 36. *qui verò non credit* (quod † autem infinitè dicitur, omnia cõprehendit) *non videbit vitam, sed ira Dei manet super eum:* Deinde & ipsum definitè pronuntiantem: *Iota vnum, aut* Matt. 5. *apex vnus, non præteribit à lege donec omnia fiant.* Si verò quæ legis sunt, ita habent: quanto magis, quæ sunt Euangelij? sicut & ipse Dominus hoc sæpenumero affirmauit. De eo verò, an ita sit, etiamsi non singulis separatim adiectæ sint minæ? sufficere puto fidelibus, si memores sint ipsius Domini, qui in pericopa doctrinæ suæ quam beatitudinem catalogo subiecit, in qua complurium prohibitorum meminit; quibusdam quidem comminationes adiecit, dicens: *Quisquis iratus fuerit fratri suo, reus erit iudicio:* Matth. 5. *Qui verò illi rhaca dixerit, reus erit concilio, qui autem dixerit, fatue, reus erit gehennæ ignis*, & eiusmodi alia multa. Quibusdam vero nihil minarum addit, vtpote cum dicit. *Quisquis mulierem viderit ad concupiscendum* Ibid. *eam, iam adulterium cum ea commisit in corde suo.* Et iterum. *Ego autem dico vobis ne iuretis omnino.* Et post pauca. *Sit autem sermo vester, Est est, Non non. Quod si amplius quid adiungitur, ex malo est.* Et talia multa, absque vllius pœnæ minis separatim ad singula adiectis, generaliter aduersum omnes pronuntiauit, præmissa primum illa sententia quæ dixit: *Nisi abundauerit iustitia vestra plus quam Scribarum ac Pharisæorum, non intrabitis in regnum cœlorum.* Deinde adiecta hac conclusione. *Quisquis audit hosce sermones meos,* Matth. 7. *& non facit eos, comparabitur viro stulto, qui ædificauit domum super arenam, & descendit imber, & venerunt flumina, ac flauerunt venti, & impegerunt in domum illam, & deiecta est, & fuit ruina illius magna.* Et multis etiam alijs locis, facta peccatorum mentione, non adiecit singulis debitum ac repositum supplicium, sufficere ratus, quod in genere sæpenumero contra quæuis peccata dixit. Quoniam vero opus habent imbecilliores vt iuuentur, ad memoriam reuocemus & Apostolum. Dominum namque imitatus & ipse aliquando quidem dicit: *Si quis frater nominatus,* 1. Cor. 5. *aut fornicator fuerit, aut auarus, aut idololatra, aut conuiciator, aut vinosus, aut raptor, cum tali ne cibum quidem sumite:* Aliquando verò, ne mentiamini alius alij. Et Ephes. 4. 31. alibi. *Omnis ira, & furor, & clamor, & blasphemia tollatur à vobis, cum omni malitia.* Et huiusmodi sæpenumero multa, absque vlla supplicij mentione dicit. Alibi ge- 1. Cor. 6. neraliter supplicium quoque adijcit dicens. *Ne erretis. Neque fornicatores, neque molles, neque masculorum concubitores, neque fures, neque auari, neque vinolenti, neque conuiciatores, neque raptores regnum Dei hæreditate possidebunt.* Alio vero loco iterum latius scribit. *Et sicut non probauerunt Deum* Rom. 1. 28. *habere in notitia, tradidit eos Deus in reprobum sensum, vt facerent quæ non conueniunt, repletos omni iniustitia, versutia, auaritia, malitia, plenos inuidia, cæde, contentione, dolo, malis moribus præditos, susurrones, obtrectatores, Dei osores, contumelioſos, superbos, arrogantes, inuentores malorum, parentibus immorigeros, expertes intelligentiæ, pactorum transgressores, ab affectu charitatis alienos, nescios fœderis, immisericordes. Qui cum iustitiam Dei cognouerunt, quòd qui talia faciunt digni sint* * Rom. 2. *morte, non solum ea faciunt, sed & facientibus assentiuntur.* * *Quapropter inexcusabilis es ô homo quisquis es, qui iudicas. In quo enim alium iudicas, teipsum condemnas. Eadem enim facis ipse qui iudicas.* Et multis in locis similiter. Ex quibus ostenditur, quod etiamsi in particularibus non sint cuique peccatorum speciei additæ supplicij cõminationes, necessariò tamen hoc agnoscere debemus, quòd ineuitabili necessitate generali alicui sententiæ subijciatur, quisquis vel vnum præceptum transgreditur, Domino nostro Iesu Christo ita pronuntiante. *Nam qui spernit me, &* Ioan. 12. *verba mea non accipit, habet à quo iudicetur. Sermo meus, quem loquutus sum, ille iudicabit eum in nouissimo die.* Et quæ ibi cum maiore terrore sequuntur. Ioannne vero Baptista, quo nemo maior est, definitione contestante ac dicente. *Qui filio non credit, vitam non habebit, sed ira Dei* Ioan. 3. 36. *manet super ipsum.* Hoc enim consuetudinis est diuinitus inspiratæ scripturæ, etiam in veteri Testamento. Etenim & per Mosen, qui pleraque legis scripsit, absque adiectis contra transgressorem aut neglectorem minis, generalem aduersus omnes maledictionem, grauissimum sanè supplicium euidenter exprimentem subiecit dicens: *Maledictus omnis qui non permanet in omnibus, quæ* Deuter. 27. *scripta sunt in libro legis huius.* Et alibi. *Maledictus sit*, inquit, Hier. 48. *qui facit opera Domini negligenter.* Quòd si maledictus est qui illa negligenter facit, quo non supplicio dignus est, qui omnino non facit?

† τὸ διαίρετον, παντός ἐστι περιληπτικόν.

An in-

An inobedientia sit in eo, si quid vetitorum fiat, vel etiam in eo, si quid eorum quæ decreta sunt, omittatur.

CAPVT VI.

IVdicium hoc Dominus noster Iesus Christus acrius ac constantius affirmauit, cum ad amolitionem præcepti erroris; tum ad confirmanda corda nostra in fide sana, volens non iudiciorum Dei timorem docere, non solum per verba, sed & per exempla: propterea quod ipsis rebus veritatis nobis persuasio penitus infigitur. Et primum quidem. *Nisi abundauerit*, inquit, *iustitia vestra plus quàm Scribarum ac Pharisæorum, non intrabitis in regnum cœlorum.* Et post totam illam pericopen doctrinæ suæ sententiam cum hypodigmate subiecit, dicens: *Quisquis audit sermones istos meos, & non facit eos, assimilabitur viro fatuo, qui ædificauit domum suam super arenam, & descendit imber, & venerunt flumina, & flauerunt venti, & cum fragore * proruperunt in domum illam, & lapsa est. Et fuit ruina illius magna.* Et iterum. *Ficum habebat quis plantatam in vinea sua, & venit quærens ex ea fructum, nec inuenit. Et dixit ad vinitorem suum. Ecce iam tres anni sunt ex quo venio quærens fructum in ficu hac, nec inuenio. Excide eam. Vt quid vel terram occupat?* Et alibi apertius iudicium hoc exponit dicens: *Discedite à me maledicti in ignem æternum, præparatum diabolo & angelis eius.* Et addit non patrationem vetitorum, sed omissionem eorum operum quæ vt fiant decreta sunt, dicens: *Esuriui, & non dedistis mihi cibum: sitiui, & non dedistis mihi potum*, & quæ sequuntur. Multa autem similia inuenire est, ex quibus demonstratur, quod non solum ij, qui mala faciunt, digni sint morte, quibus & ignis inextinguibilis paratus est, cum quibus condemnantur etiam illi, qui bonis carent operibus; Sed & qui negligenter quæ bona sunt faciunt. Scriptum namque est: *Maledictus omnis qui facit opera Domini negligenter.* Tempestiuum fuerit meminisse & Ioannis, ad eos qui peccatorum per baptisma remissionem accipiebant, dicentis: *Progenies viperarum, quis demonstrauit vobis, vt fugiatis à ventura ira? Facite fructus dignos pœnitentiæ: nec videamini dicere inter vosipsos, patrem habemus Abrahamum. dico enim vobis, quòd potest Deus ex lapidibus istis excitare Abrahamo filios. Iam autem securis ad radicem arborum posita est. Quæcumque igitur arbos non facit bonum fructum, exciditur, & in ignem mittitur.* Horum itaque quodque non meminit alicuius mali operis patrationem, sed vacationem à iustitia pietatis. Si namque *maledictus est, quisquis opera Domini negligenter fecit*, propterea quod illa non competenti animi alacritate fecit: quanto magis maledicti sunt, qui quodcumque bonum opus non faciunt: & meritò audiunt, *Discedite à me maledicti in ignem æternum, qui paratus est diabolo & angelis eius.* Ex omnibus itaque istis manifestum est, quòd solito maiore celeritate, & impigro studio cum bono & fixo desiderio opus sit in mandatis Domini nostri Iesu Christi, vt & nos digni simus beatitudine illa, de qua ipse Dominus noster Iesus Christus vnigenitus viuentis Dei filius dixit: *Beati esurientes & sitientes iustitiam, quoniam ipsi saturabuntur.*

Matt. 5.
Matt. 7.
† προσέ-ρηξαν.
Luc. 13.
Matt. 25.
Ibid.
Hierem. 48.
Matt. 3.
Hier. 48.
Matt. 25.
Matt. 5.

An possibile, aut gratum, aut acceptum Deo sit, eum qui peccato seruit, iustitiam facere secundum pietatis sanctorum canonem.

CAPVT VII.

IN veteri quidem testamento dicit Deus. *Peccator, qui vitulum mihi immolat, perinde est atque † qui canem mactat: & qui similam offert, quasi qui offert sanguinem suillum.* Tantum scilicet de ijs quæ ad sacrificandum offeruntur cautionis ac diligentiæ legislator exposcit, & tam horrendum aduersum delinquentes iudicium statuit. In nouo vero Dominus noster Iesus Christus, per seipsum in Euangelijs dicit: *Qui facit peccatum, seruus est peccati.* Et: *Nemo potest duobus dominis seruire.* &: *Non potestis Deo seruire & Mammonæ.* Et apertissime decernens: *Ita*, inquit, *quisquis ex vobis non renuntiauerit omnibus quæ possidet, non potest meus esse discipulus.* Iam si de rebus *medijs* talis lata est sententia, quid dicendum est de *vetitis*? Per Apostolum vero sic dicit. *Nolite iugum ducere cum merédulis. Quæ namque participatio est iustitiæ cum iniquitate? aut quæ communicatio luci cum tenebris? Quis consensus Christo cum Belial? Aut quæ pars fideli cum infideli? aut quid conuenit templo Dei cum idolis?* His scilicet declaratum est, quàm hoc quod quæritur, sit impossibile, Deoque ingratum, & audenti periculosum. Quapropter adhortor, quemadmodum & Dominus docet, vt faciamus arborem bonam, & fructum eius bonum & repurgemus primum, quod intra poculum est & patinam, & tunc etiam quod extra est mundum erit totum. Et per Apostolum instructi, *mundemus nos ipsos ab omni inquinamento carnis ac spiritus*, atque ita perficiamus sanctificationem in dilectione Christi, vt Deo grati & accepti Domino ad regnum cœlorum reddamur.

Isai. 66. 3. iuxta LXX.
† ὁ ἀποκτέ-νων κύνα.
Ioan. 8 34.
Matt. 6.
Ibid.
Luc. 14. 33.
2. Cor. 6.
Matt. 23.
2. Cor. 7. 1.

An acceptum sit Deo opus præcepti non competenter iuxta rationem præcepti factum.

CAPVT VIII.

HAc quæstione manifestè, & quasi quodam canone aduersus quamcumque talem causam, à veteri Testamento docemur, tanquam ex persona Dei, dicente: *Si rectè quidè obtuleris, recte autè non diuiseris, peccasti. quiesce, à te est auersio ipsius.* Quòd non solum acceptū Deo non sit, quod non est oblatū legitimè, sed & in peccatū reputetur ad eum modū offerenti. Cōsimili autem modo & constantem pietatis canonem ab Apostolo per humanum exemplum aduersus quosuis Catholicè positum discere licet, vbi sic dicit: Et si certet quis, *non coronatur, nisi legitimè certauerit.* Cum maiore vero tremore, & Domini nostri Iesu Christi admoneri possumus, terminum etiam exprimentis cum dicit; *Beatus est seruus ille, quem Dominus, vbi venerit, ita facientem inueniet.* In eo enim quod dicit, *ita facientem*, eum qui non ita fecit, à beatitudine excidisse declarat; quemadmodum & ex multis tam veteris quàm noui Testamenti historijs ac dictis exactè cognoscere, & certo persuaderi licet. Illud autem, non ita committitur, dum vel præter locum debitum, vel præter temporis opportunitatem, vel præter personæ decorum, vel præter causam, vel præter mensurā, aut præter ordinē siue præter animi propositū & sententiā aliquid geritur. Videamus autē primum de eo quandō aliquid nō suo loco geritur. Apostolus sanè ijs quæ cōsuetudinē obtinuerunt ad manifestiorem confirmationem eorum quæ pietatem decent audientibus parandam vsus est, vbi dixit. *An non & ipsa natura vos hoc docet, quòd viro quidem si comam nutriat, ignominia: mulieri vero si comam nutriat gloria sit?* & quæ sequuntur. Consequens igitur est vt & nos, ijs quæ in natura obtinuerunt, ad præsentis vitæ necessitatem vtamur. Licet autem vitam nostram sustentent cibus ac potus, quis tamen sapientum sustineat in foro edere & bibere? Aut quis sustineat in petrosa abijcere semina, ad perditionem cum ipsorum tum & frugum, quæ ex illis sperari poterant? Et multa inuenire licet, quæ non suo loco periculosè videlicet & damnabiliter fiant. Deinde rursus memores Apostoli dicentis. *Hæc in figura contigerunt illis, scripta sunt autem ad nostri admonitionem, in quos fines seculorum peruenerunt.* videamus num quæ in lege à Deo ad pietatem tradita inter se communicant, constantem & immobilem differentiam habuerint, ita vt quædam separatim & extra Hierusalem facta periculum attulerint: quædam vero adhuc amplius, in ipsa quoque Hierosolyma, magis templo & aræ quàm alijs locis deputata erant, vtpote diuino cultui decreta, & quæ in templo & ara fiebant, nemo audebat in alijs Hierosolymæ locis facere: nec quæ alijs in locis fiebant, licebat mox in templo quoque fieri. Nobis quoque periculum est male obiti mandati, si loci rationem neglexerimus, maximè si sacerdotij mysteria in locis prophanis celebrauerimus: propterea quòd ea res iudicium haberet contemptus in celebrante, offendiculum quoque generaret pro varietate affectionum multifariam, propter variam multorum in rerum diuinarum scientia infirmitatem. Si vero quisquam obijciat. Quid igitur est quod Apostolus dixit, *Volo viros precari in quouis loco*, ob id quod Dominus ipse potestatem

2. Cor. 6.
Matt. 23.
2. Cor. 7. 1.
Matt. 25.
Gen. 4. 7. Secundum LXX.
2. Tim. 2.
Matt. 24.
Quando aliquid non bene geratur.
1. Cor. 11.
1. Cor. 10.
1. Tim. 2.

Ioan. 4. 20. dedit adorandi Deum in omni loco, vbi dixit, *Neque Hierosolymis posthac, neque in monte isto adorabitur pater*? hoc dicendum est, quod illud, *in omni loco*, non comprehendit eos locos qui humanis vsibus, rebusque immundis & prophanis deputati sunt, sed dilatat ac diducit adorationem Dei ab arcto Hierosolymæ ambitu in omnem totius orbis locum. Et secundum prophetiam hostiæ, eum qui diligenter ac studiosè ad sacerdotium glorioſi mysterij obeundum propensus est, Deo dicare oportet. Nam etiamsi audiamus Prophetam dicentem,
Esa. 29. *Vos autem omnes sacerdotes Dei vocabimini*: neque tamen omnes mox huiusce sacerdotij ac ministerij potestatem vsurpamus, neque alius alijs datam gratiam licitè potest ad se rapere, sed quisquis fidelium proprijs doni Dei terminis contentus manet, docente nos Apostolo, dum ad
Rom. 12. omnes quidem dicit: *Obsecro autem vos fratres per miserationes Dei, vt exhibeatis corpora vestra hostiam viuentem, sanctam, Deo placentem, rationalem vestrum cultum. Et ne conformemini huic seculo, sed transformemini per renouationem mentis vestræ, vt probetis quæ sit voluntas Dei bona, & placens, & perfecta.* Ad vnumquemque vero, manifestè quidem cuique competens ministerium discretim adiudicans, alienum vero ordinem inuadere vetans: *Dico enim*, inquit, *per gratiam Dei quæ data, est mihi, vnicuique versanti inter vos, ne plus sapiat, quàm oportet sapere, sed sapiat ad sobrietatem, sicut vnicuique Deus partitus est mensuram fidei.* Et per mutuam illam membrorum corporis rectam dispositionem, quam inter se ad decentem venustatem pariter & securitatem necessariam habent, normam nobis præscribit, quam commodè ac decenter inter nos ad beneplacitum Dei, in dilectione Christi Iesu, & charismatum differentia dispositi esse debeamus. Dicit
Ibid. enim: *Quemadmodum in vno corpore membra habemus multa, omnia vero membra non eundem habent actum: ita & multi vnum corpus sumus in Christo, singulatim autem alij aliorum membra: sed tamen habentes charisinata secundum datam nobis gratiam, varia, siue prophetiam secundum proportionem fidei, siue ministerium in administratione*, & quæ sequuntur. Quòd si advnum scopum diuini beneplaciti alius alij mutuam operam conferentes, ac tantam inter nos mutuo communionis in dilectione Christi coniunctionem habentes, non permittimur, vt quis proprium ac deputatum doni accepti locum transcendat, quomodo non multo magis eos locos, qui alienis & cultui Dei contrarijs rebus seruiunt, à sacris secernere debemus? Ex omnibus namque illis, quæ ex diuina Scriptura commemorata sunt, & talibus ac prædictis quoque exemplis instruendi sumus, quòd quicquid in loco fit, in contrarium tandem proposito scopo finem peruersum cedat. De eo vero, quod intempestiuè fit, ipsum Dominum nostrum Iesum Christum
Matt. 25. audire licet dicentem. *Quapropter assimilatum est regnum cœlorum decem virginibus, quæ quidem acceptis lampadibus suis exierunt obuiam sponso. Quinque autem ex illis erant prudentes, & quinque fatuæ. Quæ quidem fatuæ acceptis secum lampadibus oleum non acceperant: prudentes vero oleum acceperant in vasis suis. Tardante vero sponso dormitauerunt omnes ac dormierunt. Medio autem noctis clamor factus est, ecce sponsus venit, exite obuiam ei. Tunc surrexerunt omnes virgines illæ & ornauerunt lampades suas, fatuæ vero prudentibus dixerunt, Date nobis de oleo vestro, quia lampades nostræ extinguuntur. Responderunt prudentes dicentes, Ne forte non sufficiat nobis & vobis, ite potius ad eos qui vendunt, emite vobis ipsis. Abeuntibus autem illis emptum, venit sponsus, & quæ paratæ erant intrauerunt cum eo ad nuptias, & clausa est ianua. Nouissimè vero veniunt & reliquæ virgines dicentes, Domine, Domine, aperi nobis. Ille vero respondens ait. Amen dico vobis, non noui vos. Vigilate igitur, quoniam nescitis neque diem neque horam.* Quoniam autem noui, quod de eodem iudicio sæpe repetita denuntiatio, acrius vrget, & magis persuadet, & quæ alio in loco in eundem sensum dicta est Parabola, isti adiiciam. Dicit autem ipse Dominus ad hunc modum. Multi conabuntur ingredi, nec pote-
† ἀφ' οὗ ἂν εἰσέλθῃ. runt. Cum autem † ingressus fuerit paterfamilias, & clauserit ianuam, & cœperitis dicere, *Domine, Domine, aperi nobis*: Et tunc respondens dicet. *Non noui vos, vnde sitis. Propterea dico vobis, estote parati, quia qua hora non putatis filius hominis veniet.* Et multis alijs in locis similia dicit. Quòd si & Apostolus ad testimonium aduocandus est, audiamus ipsum Propheticum quidem dictum commemorantem ac dicentem. *Tempore accepto exaudiui te, & in die salutis adiuui te*, de suo vero adiungentem. *Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis.* Et iterum. *Itaque dum tempus habemus, operemur bonum, ad omnes quidem, maximè autem ad domesticos fidei.* Si vero adhuc & alio testimonio opus est, recordemur & Dauidis dicentis: *Pro hac orabit ad te omnis sanctus in tempore oportuno.* Deinde & Salomonis, qui omnia suis temporibus admetitur, eo quòd omnia suis temporibus bona sunt. Quod vero decoro personæ repugnat, quàm sit malum, in veteri Testamento, vtpote in exemplo Chore videre est, in illis, qui ausi sunt sacerdotium sibi non concreditum inuadere, cuius gratia per iræ diuinæ seueritatem in exitum & interitum horrendum ceciderunt. Ab ipso Domino instruimur, vt cauti simus, qui ad discipulos suos dicit: *Non sum missus nisi ad oues, quæ perierunt domus Israël.* Ad mulierculam vero, *Non est bonum*, inquit, *sumere panem filiorum & proijcere ante catellos.* De eo vero quod præter causam & institutum sit, ex veteri quidem instrumento instruimur, vbi cum præceptum esset, vt hostiæ offerrentur ex animantibus mundis integris, & immaculatis, non ex talibus offerebantur, de quo Deus dixit: *Offer illud principi tuo, an gratum illi futurum sit, & an faciem tuam suscipiat*: Ex nouo vero, ab ipso Domino nostro Iesu Christo, ex Propheta Esaia aliquid contra Iudæos commemorante ac dicente: *Bene prædixit de vobis Esaias Propheta dicens: Populus iste labijs suis me honorat, cor autem eorum procul abest à me. In vanum colunt me docentes doctrinas, mandata hominum.* Ab Apostolo autem, qui testimonium quidem dat conscientiæ Iudæorum: verum eos condemnat propter iustitiæ differentiam, sic scribens: *Testimonium enim illis perhibeo, quòd zelum Dei habent, at non secundum scientiam. Ignorantes enim iustitiam Dei, & propriam statuere quærentes, iustitiæ Dei non sunt subiecti.* Quapropter Apostolus qui beneplacitum Dei germanè curabat, post expositionem iustificationum, quas eximias in lege acquisierat, subiungit: *Attamen omnia arbitror detrimentum propter excellentiam cognitionis Christi Iesu Domini mei, propter quem omnia pro detrimento duxi ac pro reiectamentis habeo, vt Christum lucrifaciam, & inueniar in illo non habens meam iustitiam quæ est ex lege, sed eam, quæ est per fidem Christi Iesu, iustitiam ex Deo, in fide, vt cognoscam illum*, & quæ sequuntur. Istis autem & similibus nos abundè satis docet, vti caueamus, ne humanam iustitiam vnquam, ei canoni, qui ad diuinum beneplacitum obtinendum in Christo Iesu Domino nostro præfixus est, superinducamus. De eo sanè, quod præter mensuram committitur, sufficere puto, si Christi memores fuerimus, ad distinctionem mensuræ veteris dilectionis (Scriptum autem est, *Diliges proximum tuum sicut teipsum*) qui dixit. *Mandatum nouum do vobis, vt diligatis inuicem sicut ego dilexi vos. Maiorem hac charitatem nemo habet, quàm vt animam suam ponat quis pro amicis suis.* Et in vniuersum omnium pariter iustificationum modos à Christo discere possumus, qui ita de illis definiuit: *Nisi abundauerit iustitia vestra plusquam scribarum ac Pharisæorum, non intrabitis in regnum cœlorum.* Præter ordinem verò & seriem rerum agitur, quando quæ prima sunt secundo quis aut tertio loco collocare satagit, & quæ in tertium locum subordinata sunt, principium putat inter ea quæ præcepta sunt. Vtpote si quis ex his quæ Dominus adolescenti qui dixerat, *Hæc omnia seruaui à iuuentute mea*, præcepit dicens; *vende quæ habes, & da pauperibus & sublata cruce tua, veni, ac sequere me*, ei qui nihil dum eorum quæ præmittuntur præstitisset, quod alterum est, nempe, *sequere me*, iniungere: & iterum, vbi dicit. *Si quis venit ad me, abneget semetipsum, & tollat crucem suam & sequatur me.* illud, *sequatur me*, præordinatis præponere, ac rursus, vbi post multa subiungit, *Sic quisquis ex vobis non renuntiauerit omnibus quæ possidet, non potest meus esse discipulus*, ante præstita prædicta, discipulum se esse imaginari velit. Propterea necessarium est præceptum Apostoli seruare

Isai. 46. 2. Cor. 6. Gal. 6. Psal. 31. Eccles. 3. Num. 16. Matth. 15. Ibid. Levit. 21. Isai. 29. Marc. 7. Rom. 9. Philip. 3. Ioan. 3. Matth. 5. Luc. 18. Matt. 16, 24. Luc. 14. 33.

1. Cor. 14 uare dicentis : *Omnia honestè & iuxta ordinem fiant.* Præter animi vero sententiam aliquid geritur, vtpote, quando Dominus de illis qui studio placendi hominibus eleemosynam, aut aliam aliquam iustitiam, vt hominibus conspicui sint, faciunt, dicit: *Amen dico vobis, receperunt mercedem suam.* Adhuc autem acrius insectatur malitiam eorum qui humana affectione mandatum Domini faciunt, ostendens, quod non solum mercedem amittit, sed & supplicio dignus est, qui non pietatis gratia, sed vel studio placendi hominibus, vel propter aliquam aliam voluptatem, aut auaritiam, aut quæstum, mandatum Deifacit, quale genus hominum Apostolus quidem reprehendit, ipse vero Dominus vehementius condemnat dicens : *Multi venient in illa die dicentes, Domine, Domine, Nonne in nomine tuo prophetizauimus, & in nomine tuo dæmonia eiecimus, & virtutes multas fecimus, & comedimus tecum ac bibimus, & in plateis nostris docuisti ? Et tunc respondebo illis dicens, Discedite à me, non noui vos, vnde sitis, operarij iniquitatis.* Vt ex istis itaque ac similibus manifestum sit, quod etiamsi quis charismatis alicuius operationem habeat, & mandata faciat, non tamen secundum animi sententiam, & scopum, quem Dominus docuit dicens. *Sic luceat lux vestra coram hominibus, vt videant opera vestra bona, & glorificent Patrem vestrum qui in cœlis est.* Et quem Paulus, in Christo loquutus ostendit: *Siue edatis,* inquiens, *siue bibatis, siue quid aliud faciatis, omnia ad gloriam Dei facite,* merito tamen audiat, quæ Dominus respondit, ex quibus Apostolus dicere didicit: *Si linguis hominum loquar & angelorum, charitatem autem non habeam, factus sum æs resonans, aut cymbalum tinniens. Et si habuero Prophetiam, & cognouero omnia mysteria, & si habuero omnem fidem, ita vt montes transferam, Charitatem autem non habeam, nihil sum. Et si erogauero alendis pauperibus omnem substantiam meam & tradidero corpus meum vt comburar, charitatem autem non habeam, nihil mihi prodest.* Et alibi generalius, ac vehementius : *Si adhuc hominibus,* inquit, *placerem, Christi seruus vtique non essem.* Si verò & ex veteri Instrumento ad confirmationem huius sententiæ testimonium requiris, Moses dicit : *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex omni mente tua, & ex omni virtute tua, & diliges proximum tuum sicut teipsum.* Quibus subiungit Dominus : *In istis duobus mandatis tota lex & Prophetæ pendent.* Attestatur & Apostolus dicens : *Plenitudo legis est dilectio.* Quod autem impunè non euadent, qui mandata hæc non præstant, quemadmodum & quæ ab ipsis pendent iustificationes, sed pœnis sint obnoxij futuri, ipse Moses clamat dicens : *Maledictus omnis, qui non permanet in omnibus quæ scripta sunt in libro hoc.* Dauid autem dicit : *Si respexi iniustitiam in corde meo, non exaudiat me Dominus.* Et alibi. *Illic trepidabunt timore, vbi non erat timor, quoniam Deus dissipauit ossa eorum qui hominibus placere student.* Multa itaque cura & vigilanti solicitudine opus est, ne quo pacto mandatum Dei, præter ea quæ iam recensuimus facientes, non solum talem ac tantam mercedem amittamus, sed & tam horrendis minis obnoxij fiamus.

Matth. 6.

Matth. 7.

1. Cor. 10. 31

1. Cor. 10.

Galat. 1.

Deuter. 6. Matth. 22.

Galat. 3.

Deut. 27. 26.

Psalm. 65.

Psalm. 52.

An communicandum sit iniquè agentibus, aut infrugiferis tenebrarum operibus, etiamsi non pertineant ad eos, qui fidei meæ concrediti sunt.

CAPVT IX.

INiquus quidem est quisquis legem non integram seruauerit, aut etiam, qui vnum illius mandatum transgressus fuerit. In modicæ namque particulæ defectu, totum periclitatur. Quod enim propè factum est, nondum factum est. Nam quemadmodum qui propè mortuus est, non est mortuus, sed adhuc viuit : & qui propè vixisset, non viuit, sed mortuus est, & qui ferè ingressus est, non est ingressus, vtpote *quinque illæ virgines* : ita & qui propè seruauit legem, non seruauit legem, sed est iniquus ac † transgressor legis. Quapropter & necessarium est de iniquis, etiamsi germani ac synceri videantur Apostolo credere dicenti, aliquando quidem : *Si quis, frater nominatus, aut fornicator fuerit, aut auarus, aut vinolentus, aut conuicia-*

Matth. 25.

† παράνομος.

1. Cor. 5.

A *tor, aut raptor, cum huiusmodi ne cibum quidem sumite.* Obiter autem hic notandum est, quòd non eum tantum, qui in his omnibus culpabilis est, à communi Christianorum conuictu abarcet, sed & eum, qui vel in vno tantum istorum reprehensibilis est, cum non dicit, *cum isto*, sed *cum huiusmodi*. Aliquando verò, *Mortificate membra vestra, quæ sunt supra terram, fornicationem, immunditiam, affectionem, concupiscentiam prauam, & auaritiam (quæ est Idolorum seruitus) propter quæ venit ira Dei* (& generalius adiungens) *in filios* inobedientiæ : *ne sitis ergo consortes ipsorum.* Et iterum : *Subtrahite vos à quouis fratre inordinatè ambulante,* B *& non secundum traditionem quam accepistis à nobis.* Et alibi similiter. Illud verò, quod *non sit communicandum operibus infructuosis,* vt euidenter cognoscamus, quidnam sit, discamus primum, de quibus rebus, *infrugiferum esse,* dicatur, an de reprobis tantum, vel de laudabilibus quoque, non syncero animi affectu perpetratis. In veteri quidem Instrumento Propheta, in Parabola arboris, de sanctis dixit : *Qui fructum suum dabit in tempore suo.* Salomon autem. *Opera,* inquit, *iustorum vitam adferunt ; fructus verò impiorum, peccata sunt.* Et Oseas ait : *Serite vobis ipsis ad iustitiam, & vindemiabitis fructum vitæ.* Et Micheas ; *Et erit terra,* inquit, *in vastationem, cum habitatoribus suis, propter fructus studiorum ipsorum.* Et plura alia habentur in alijs Prophetis. Sed ista quidem lucernæ instar luceant, at lux vera, Sol Iustitiæ ipse Dominus noster Iesus Christus, clarius exprimit dicens : *Non potest arbor bona fructus malos facere, neque arbor mala fructus bonos facere.* At alio loco similiter. Cum itaque nomen fructus, rebus inter se contrarijs æquè dari videamus, deinceps consideremus, qui sint arbores infrugiferæ, & quæ Apostolus vocet *opera infructuosa.* Arbores itaque infrugiferæ declarantur nobis à Ioanne Baptista, qui Baptismum ad remissionem peccatorum & purgationem ab omni sorde accipientibus dixit: *Facite igitur fructus dignos pœnitentiæ,* & paulò post addidit, *Omnis itaque arbor non ferens fructum bonum excidetur, & in ignem mittetur.* Clarius verò hac de re nos Dominus docet his quidem, qui ad dextram sunt, dicens : *Venite benedicti patris mei, possidete regnum vobis ab initio mundi paratum,* & bonos ipsorum fructus per ea quæ subiungit declarans : Eos verò, qui sunt ad sinistram, in ignem mittens æternum, Diabolo & angelis ipsius paratum, quos non ob id culpat, quòd mala opera designauerint, sed quod à bonis vacauerint. Nam *Esuriui,* inquit, *& non dedistis mihi cibum,* & quæ sequuntur. Quæ res illos in partem coniecit peccatorum, qui *angeli diaboli* à Domino vocantur. Iam cum sit conspicuum quæ sit differentia eorum qui contrarios ac reprobos fructus adferunt, & eorum qui infrugiferi sunt, videamus consequenter, quæ *opera* ab Apostolo *infrugifera* dicantur. Ego vero ista mecum reputans, non inuenio medios aliquos inter eos qui E mandatum legitimè & ad placitum Dei seruant, & eos qui quod malum est faciunt, & eos quoque qui neutrum faciunt, nisi illos qui bonum quidem faciunt, sed non ita, vt Deo sit acceptum, de quibus diximus in superiori Quæstione quæ erat, An gratum Deo sit opus præcepti, non secundum præcepti rationem factum. De quibus & Dominus dicit, *quòd receperint mercedem suam.* Quales fuerunt quinque illæ fatuæ virgines, quæ ab ipso quoque Domino testimonium habent, quod & virgines fuerint, & lampades suas adornârint & accenderint, hoc est, quod idem fecerint quod prudentes virgines, simulque cum illis obuiam Domino egressæ sint, & in omnibus F pariter eandem cum prudentibus diligentiam ostenderint : propter solum autem olei in vasis defectum, ad destinatum scopum non peruenerint, sed ab ingressu cum sponso ad nuptias excluſæ sint. Quales etiam sunt qui ex duobus in molendino & in eodem lecto constitutis, relinquentur. In quibus causam forsan Dominus ob id non posuit, vt quàm in omni re, si modicum saltem aliquid totius competentiæ desit, & maximè charitatis synceritati (quemadmodum & Apostolus docuit) non placeat Deo quod fit, ostenderet. Cognito itaque, quomodo & secundum quid infrugiferas arbores esse contingat, caueamus ne quicquam legitimo diuini beneplaciti studio desit:

Coloss. 3.

2. Thess. 3.

Psalm. 1. Prou. 10.

Osee 14.

Mich. 7. 13.

Matth. 7.

Ephes. 5.

Matth. 3.

Matth. 25.

Tit. 3.

Matth. 6.

Matth. 25.

Matt. 24. 4.

sed in omnibus commendemus nos ipsos, tanquam Dei ministros. Non hoc autem solum, sed neque communicemus cum talibus, sicut in Christo loquens Apostolus
Ephes. 5. determinatè pronuntiauit dicens: *Ne communicetis infructuosis tenebrarum operibus.* Quod autem subiungit: *Quin magis & redarguite*, modum docet, quomodo non debeamus illis communicare. Quid verò sit *communicare*, & quibus id modis fiat, expendamus. Et primum occurrit illud in Paræmijs; *Eccli. 3.* *Veni nobiscum, consors esto sanguinis*, deinde & quod Apostolus dicit: *Rom. 15.* *Omnes vos gratiæ mecum consortes existentes.* Et, *Philip. 4. 14.* *communicantes tribulationi meæ.* Et, *communicet aurem qui catechizatur ei, qui se catechizat in omnibus bonis.* Item, *Galat. 6.* *Si videbas furem, currebas cum eo, & cum adulteris portionem tuam ponebas.* Item: *Psalm. 49.* *Arguendo argues fratrem tuum, nec recipies propter ipsum peccatum.* Et, *Leuit. 19* *Hæc fecisti, & tacui.* Suspicaris iniquitatem, existimasti, *iuxta LXX.* *quòd ero tui similis. Arguam te, & statuam contra faciem tuam.* *Psalm. 49.* Talium communicationem æstimo secundum opus quidem, quando mutuam quidem operam ad eundem scopum, in operis perpetratione, inter se conferunt: secundum animi verò sententiam, quando quis affectui operantis assentitur, & condelectatur. Reliqua communicatio, quæ plerosque latet, exacta diuinæ scripturæ inquisitione manifestatur, quando videlicet nec cooperatur quis, nec affectu assentitur operanti malum, cognita verò animi illius malitia, vnde quod malum est facit, obticet, & non arguit, quemadmodum hoc declarant, cum quæ superà sunt scripta, tum quod ab Apostolo Corinthiis est dictum; *1. Cor. 5.* *Quoniam non luxistis, vt tolleretur è medio vestrum qui facinus hoc perpetrauit.* Quibus subiunxit: *Modicum fermenti totam* † *Ὅλον.* *conspersionem* † *corrumpit.* Metuamus itaque, & obtemperemus dicenti. *Ibid.* *Expurgate vetus fermentum, vt sitis noua conspersio.* Quòd si quis autem cooperatur quidem alicui in bono, idque omnino bono, ignorat verò affectus illius malitiam, & operis scopum, communionis culpam in eo quòd illi cooperatur non habebit, sed propriam mercedem iuxta proprium laborem recipiet: propterea quòd nihil commercij habet cum illius alieno & præpostero affectu, & seipsum in canone dilectionis erga Deum conseruat, quemadmodum nobis à Domino nostro Iesu Christo *Matt. 24. 40* in iis qui cum in eodem molendino, tum in eodem lecto cum perituris constituti seruabuntur, declaratum est. Differentia verò inter eos qui fidei meæ concrediti sunt, & qui non sunt, in debita sita est cura, non in communicatione peccatorum. Nam *cura* quidem propriè & peculiariter ijs solis à me debetur, qui fidei meæ commissi sunt. *Communicatio* verò in malo & operibus infrugiferis, in omnibus pariter vetita est.

An scandalum obijcere, aut offendere, perpetuo sit periculosum?

CAPVT X.

Scandalum & Offendiculum, quid.

PRincipio quidem necessarium arbitror scire, quid sit *Scandalum*, seu *Offendiculum.* Deinde quæ sit differentia inter eos qui offendunt, & inter ea quibus offendunt; atque ita cognoscere quando periculo careat, & quando non careat. *Offendiculum* itaque est, vt ego è sacris Scripturis inductus arbitror, quicquid vel ad defectionem à veritate, quæ secundum pietatem est, abducit, aut ad errorem solicitat, aut instruit ad impietatem; vel in summa, quicquid ab obedientia præcepti Dei, ad ipsam etiam mortem vsque remoratur. Itaque si in seipso quidem consideratum bonum fuerit, quod vel dicitur vel fit: morbus verò vtentis eo opere aut verbo, in ipso vsu damnum attulerit, insons erit à iudicio offensi, qui bonum quod ad fidei ædificationem in seipso confert, vel loquutus est, vel fecit, quemadmodum & Domino vsuenit, vbi dixerat, *Matth. 15.* *non quod ingreditur in os, impurum reddit hominem, sed quod egreditur ex ore, hoc demum est, quod polluit hominem*, deinde & aduersus offensos Iudæos subijciebat: *Ioan. 6.* *Omnis plantatio, quam non plantauit pater meus cœlestis eradicabitur.* Et alibi: *Qui manducat carnem meam & bibit sanguinem meum, habet vitam æternam.* Et paulò post: *Nemo potest ad me venire, nisi fuerit illi datum à patre meo.* Quibus verbis ad perditionem quidam abusi sunt, sicut scriptum est: *Et ibi.* *multi ex discipulis, audito hoc sermone, abierunt retro, nec amplius cum illo ambulabant. Dixit igitur Iesus ad duodecim. Num & vos vultis abire? Respondit Simon Petrus, Domine, ad quem ibimus? Verba vitæ æternæ habes, & nos credidimus, & cognouimus, quòd tu es Christus filius Dei viuentis.* Quibus namque, qui fide sani erant, ad fidei ædificationem & acquisitionem salutis æternæ, illis scientia & fide infirmi propter suam ipsorum malitiam ad perditionis occasionem vtebantur, iuxta quod de Domino scriptum est: *Hic positus* *Luc. 2.* *est in ruinam & resurrectionem multorum*, non ideo quòd is sibi ipsi sit contrarius, sed propter vtentium contrariam animi sententiam. Quemadmodum enim & Apostolus ait: *Alijs quidem odor vitæ ad vitam, alijs verò odor mortis ad* *2. Cor. 2.* *mortem*: Si verò secundum naturam suam malum est, quod vel fit vel dicitur, iam qui hoc fecit aut dixit cum proprij peccati, tum offendiculi culpam sustinebit, etiamsi is cuius gratia factum est offendiculum, offensus non fuerit, sicut in Petro discimus, ad quem Dominus, prohibitus ne dispensationem obedientiæ ad mortem vsque adimpleret dixit: *Vade post me Satana. Scandalum mihi es.* Et *Matt. 16. 23.* *Marc. 8. 33.* ratio subiecta, licet modica in genere, quæ offendiculi sint propria docuit: *Quoniam non sapis*, inquit, *quæ Dei sunt, sed quæ hominum.* Vnde cognoscimus, quòd offendiculum sit, quicunque affectus voluntati Dei aduersatur, & si in opus progrediatur, cædis reus sit, sicut ab Osea Propheta scriptum est: *Abscinderunt sacerdotes viam, occiderunt in Sicima,* *Ose. 4.* *quoniam iniquitatem fecerunt in populo.* Quod si propria ratione licitum quid fuerit, vsurpatur autem cum detrimento, & fit offendiculi occasio fide aut scientia infirmis, qui hoc fecit, non euadet offendiculi iudicium, dicente Apostolo de talibus, & qui infirmis non parcunt. *Ita autem* *1. Cor. 8.* *peccantes in fratres, & percutientes infirmam ipsorum conscientiam, in Christum peccatis.* Itaque, quando quod fit in seipso consideratum malum est, causa est offendiculi, aut si ex licitis aliquid, & in nostra potestate constitutis, infirmo vel fide vel scientia offendiculum generauerit, apertum & ineuitabile iudicium habet, horrendum videlicet illud, de quo Dominus sic loquutus est. *Expedit illi, vt* *Matth. 18. 6.* *mola asinaria in collum ipsius suspensa proijciatur in mare, magis, quam vt vnus ex his paruulis offendatur.* Latius verò hoc in prioribus Quæstionibus exposuimus, vbi & mores eorum qui offenduntur clarius expressi sunt. Quapropter Apostolus etiam de licitis dicit: *Bonum est non edere carnes,* *Rom. 14.* *neque bibere vinum, neque aliud quid facere in quo frater tuus impingit, aut offenditur, aut infirmatur.* Et iterum alibi: *Quo-* *1. Tim. 4. 4.* *niam omnis creatura Dei bona est, & nihil reijciendum, quod cum gratiarum actione percipitur.* Dicit quoque: *Non manducabo* *1. Cor. 8. 13.* *carnes in sæculum, ne fratrem meum offendam.* Si verò in licitis tale est iudicium, quid dicendum est de vetitis? Propterea in vniuersum nos docet dicens: *Inoffensi estote & Iu-* *1. Cor. 10. 32* *dæis & Græcis, & Ecclesiæ Dei, quemadmodum & ego vbique omnibus placeo, non quærens quod mihi sit vtile, sed quod multis, vt salui fiant.*

An fieri debeat, aut tutum sit, aliquid eorum quæ à Deo præcepta sunt, recusare, aut prohibere eum, qui ea iussus est facere, aut ferre prohibentes, maximè si germanus sit qui prohibet, aut si ratio in speciem plausibilis præcepto obstet.

CAPVT XI.

CVm Christus dicat; *Discite à me, quia mitis sum, & hu-* *Matth. 11.* *milis corde*, manifestum est, quòd omnia certius discimus, si ipsius Domini nostri Iesu Christi vnigeniti viuentis Dei filij memores simus. Cum Ioannes Baptista illi dixisset: *Ego opus habeo vt abs te baptizer, & tu venis ad me?* *Matth. 3.* *Respondit: Sine modo. Nam sic decet nos omnem adimplere iustitiam.* Et vbi Petrus deprecabatur eas tentationes, quæ Ierosolymis iuxta vaticinia Prophetarum futuræ erant, ne illas sibi accerseret Dominus, dixit: *Abi retro me Satana, quo-* *Marc. 8. 33.* *niam offendiculo es mihi. Non enim sapis quæ Dei sunt, sed quæ hominum.* Et iterum, cum Petrus recusaret ministerium Christi, affectu reuerentiæ erga Dominum motus, dixit: *Nisi* *Ioan. 13.*

lauero

lauero te, non habebis partem mecum. Quod si adhuc amplius animæ nostræ in eorum qui nobis sunt cognati exemplis
Act. 21. succurrendum est, recordemur Apostoli dicentis: *Quid facitis flentes, & affligentes cor meum? Ego enim, non ligari tantum sed & mori Ierosolymis paratus sum, pro nomine Domini Iesu.* Quis autem glorioſior ac celebrior fuerit Ioanne? Quis Petro syncerior? Aut quæ nostræ cogitationes videri poterunt magis piæ quàm fuerint illorum? Ego verò scio, quod neque Moses sanctus ille, neque Ionas Propheta, ratiocinationibus suis ad recusandam obedientiam vsi, inculpabiles manserunt apud Deum. Quibus instruimur vt neque contradicamus, neque impediamus, neque impedientes sustineamus. Quòd si ex istis ac similibus simul nos Scriptura docuit, ne tale quid sustineamus, quanto magis in reliquis necesse est imitari sanctos? dum aliquando quidem dicunt,
Act. 4. *Obediendum est Deo magis quàm hominibus*: aliquando verò: *An
Ibidem. iustum sit vt vos audiamus magis quàm Deum, ipsi iudicate. Non possumus enim quæ vidimus & audiuimus non loqui.*

An omnem quisque curam quibusuis debeat, aut solum fidei suæ commissis, idque secundum admensuratum sibi à Deo per Spiritum sanctum charisma.

CAPVT XII.

CVm Dominus noster Iesus Christus vnigenitus viuentis Dei filius per quem omnia sunt facta, visibilia & inuisibilia, fassus quidem sit, quòd non sit missus nisi ad
Matth. 10. *Ioan. 20.* oues perditas domus Israel, & discipulis suis dixerit, *sicut*
Matth. 10. *misit me pater, & ego mitto vos*: præceperitque antea, *in viam gentium ne abieritis, & in ciuitates Samaritanorum ne intraueritis*: post impletionem vero prophetiæ, quam Dauid, tanquam
Psalm. 2. ex persona Dei ac patris de ipso prædixerat dicens: *Filius meus es tu. Ego hodie genui te. Pete à me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam, & possessionem tuam terminos terræ*: tunc demum
Matth. 28. discipulis suis præceperit dicens: *Profecti docete omnes gentes*, quomodo non magis quisque nostrum diligentius obseruare debet præceptum Apostoli, qui ad hunc modum
Rom. 12. scripsit, *ne quisquam vltra quàm oportet sapiat: sed sapiat ad sobrietatem, sicut vnicuique Deus mensuram fidei partitus est.* Perdurandum autem est in eo quod cuique iniunctum est etiam,
Gal. 2. sicut iterum inquit, *Vnusquisque in quo vocatus est, fratres, in eo permaneat.* Et ipse quoque Apostolus quod alijs præcipit,
Ibid. diligentius custodiens dicit, *dexteras societatis dederunt mihi & Barnabæ, vt nos quidem in gentes, ipsi vero in circuncisionem abirent.* Si vero aliquando necessitas vrserit, vtpote vel erga Deum vel erga proximum dilectione ad impletionem eius quod deest vocante, qui obedierit, mercedem habet voluntariæ obedientiæ: vocat autem illa, quando erga Deum & Christum eius dilectio exigit impletionem præ-
Ioan. 13. cepti Domini dicentis: *Præceptum nouum do vobis, vt diligatis inuicem sicut dilexi vos. Maiorem hac charitatem nemo habet, quàm vt animam suam quis ponat pro amicis suis.* Quæ vero erga proximum est vocat, quando cui præsidendi cura commissa est, opus habet auxilio: aut contubernium eorum qui curantur, necesse habet, vt si qui quod deest adimpleat dicente Apostolo:
1. Cor. 10. *Nemo quærat quod suum est, sed quisque quod alterius est.* Dilectio namque quæ secundum Christum est,
1. Thess. 5. non quærit quæ sua sunt ipsius. Et alibi, *Alius alium ædificet, sicut & facitis.* Itaque, dum missus aliquis est ad prædicandum verbum, si prædicationem illam nec verbo nec opere adimpleuerit, reus est sanguinis eorum qui non
Act. 20. audierunt, nec potest cum Apostolo, qui presbyteros Ephesiorum ita contestabatur, dicere, *Mundus sum posthac à sanguine omnium vestrum. Non enim subterfugi quominus annuntiarem vobis omne consilium Dei.* Si vero plus aliquid quàm præceptum sit, ad ædificationem fidei in dilectione Christi facere poterit, mercedem habet quam ostendit nobis Apo-
1. Cor. 9. stolus dicens: *Si enim volens hoc fecero, mercedem habeo: si vero inuitus, dispensatio mihi concredita est.*

An quæuis tentatio ferenda sit, etiamsi obedientiam Dei mortis comitentur minæ, & maximè in curandis subditis.

CAPVT VLTIMVM.

SI Dominus noster Iesus Christus, vnigenitus viuentis Dei filius, per quem omnia facta sunt, visibilia & inuisibilia, qui vitam habet, sicut illam habet pater, qui ipsi vitam dedit, & potestatem omnem à patre accepit, cum irruperent, qui ipsum ad mortem pro nostra iustitia & æterna vita subeundam capturi erant, tanta alacritate discipulos suos compellauit dicens: *Ecce traditur filius hominis*
Matth. 26. *in manus peccatorum, surgite, eamus. Ecce qui me tradit, appropiauit.* Et sicut in Euangelio Ioannis scriptum est: *Iesus igi-*
Ioan. 18. *tur sciens omnia quæ sibi euentura erant, egressus dixit illis. Quem quæritis? Responderunt ei, Iesum Nazarenum. Dicit illis Iesus. Ego sum.* Et paulò post. *Dixi vobis, quoniam ego sum. Si ergo me quæritis, sinite istos abire*: quanto magis nos quę naturaliter accidunt, sponte ferre debemus? vt propter obedientiam Dei illatas ab hostibus tentationes vincentes, glorificemus Deum, quod quæ ab inimicis tristia nobis ad mortem vsque inferri videntur, cum gaudio sustinemus, sensum eius assequuti qui dixit: *quoniam nobis da-*
Act. 21. *tum est pro Christo, non solum vt in ipsum credamus, sed vt & pro*
Act. 4. *illo patiamur.* Prædicant autem Acta, certamina Apostolorum, narrantia, quomodo contumelias & mortes cum gaudio, vt præditationem iuxta præceptum Domini adimplerent, sustinuerint. Docet autem nos & Apostolus dicens: *Quis nos separabit à Charitate Dei? An afflictio? an angustia?*
Rom. 8. *an persequutio? an fames? an nuditas? an periculum? an gladius?*
Psalm. 43. *sicut scriptum est. Quoniam propter te occidimur tota die: reputati sumus sicut oues mactationi destinatæ. Sed in his omnibus superamus, propter eum qui dilexit nos. Certus enim sum, quod neque mors, neque vita, neque angeli, neque principatus, neque potestates, neque virtutes, neque præsentia, neque futura, neque sublimitas, neque profunditas, neque creatura aliqua alia, poterit nos separare à Charitate Dei quæ est in Christo Iesu.* Nam Charitas quę in Christo est, necessariò & indesinenter coniunctam habet præceptorum obseruantiam, sicut ipse Dominus di-
Ioan. 14. xit: *Qui diligit me, præcepta mea seruabit. Qui vero sermones meos non seruat, ille est, qui non diligit me. Et vos amici mei estis, si feceritis quæcunque ego præcipio vobis.* Nouum autem & proprium ipsius præceptum est, vt diligamus nos inuicem, quod
2. Cor. 12. Apostolus adimplens dicit, *ita diligentes vos, vt placuerit nobis, non solum Euangelium Christi vobis tradere, sed & nostras ipsorum animas.* Nam dilecti nobis facti estis. Respicientes igitur in Christum, animi nostri alacritatem glorioso imitandi studio intendamus. Vbi vero sanctos consideramus, docemur studium hoc imitandi Christi non esse impossibile, vt per illorum considerationem alacriores facti, syncerum & immaculatum omne mandatum Domini ad mortem vsque seruemus, atque ita in vitam æternam ingrediamur regnumque cœlorum hæreditate possideamus, quemadmodum pollicitus est, qui mentiri nescit, Dominus, ac Deus noster Iesus Christus, vnigenitus viuentis Dei filius. Amen.

HOMILIA
BASILII MAGNI,

Quod sine diuina virtute & gratia resistere Satanæ, nec nisi relicta Ægypto in terram promissam ac cœlestem Hierosolymam pertingere non possit quisquam.

QVibus inest diuina lex, non atramento & literis inscripta, sed spiritu Dei viuentis, nec tabulis lapideis impressa, sed tabulis cordis carnalibus insita illi mētis oculis illuminati, ac semper, non sensibili aut visibili, sed spiritali spe affecti, exactè sciunt, quàm impossibile sit propriis viribus offendicula versuti hostis vincere, nisi insuperabilis

potentia

potentia Dei succurrat. Qui verò verbi Dei honore cumulati non sunt, ij frustra inflati, libero se putant arbitrio peccati occasiones inanire posse, quod per solum crucis mysterium cassatur. Liberum enim illud quod in potestate hominis est arbitrium, in eo situm est, vel velis vel nolis resistere diabolo. Non enim vt omnino hoc possis, potentiã habes qua affectionibus carnis domineris. *Nisi enim Dominus custodierit ciuitatem, aut ædificauerit domum, frustra vigilat custos, & frustra laborat ædificans.* Impossibile namque est ambulare super aspidem & basiliscum, & calcare leonem & draconem, eum, qui non prius seipsum, quatenus homini possibile est, repurgauit, vt possit corroborari ab eo qui Apostolis dixit. *Ecce dedi vobis potestatem calcare supra serpentes & scorpiones, & supra omnem virtutem inimici.* Siquidem enim humana natura extra Spiritus sancti panopliam diaboli insidiis resistere posset, vtique ab Apostolo dictum non esset: *Deus autem pacis conteret Satanam sub pedes vestros breui.* Et iterum. *Quem Dominus Iesus interficiet spiritu oris sui.* Quapropter & iussi sumus precari Dominum, *ne* † *ingrediamur in tentationem, sed vt liberet nos à malo.* Nisi enim potentiori auxilio ab ignitis mali hostis iaculis liberati, adoptionem filiorum Dei promeruerimus, inanis erit conuersationis nostræ conatus, vtpote procul à virtute crucis dissitus. Itaq; qui diuinæ gloriæ particeps esse, & quasi in mundo quodam speculo formam Christi menti suæ infusam videre cupit, opus habet, vt amore insatiabili, & animi affectu inexplebili, ex omni corde & virtute, noctes atq; dies, diuinæ potentiæ auxilium ambiat, cuius participem fieri impossibile est. Nisi eum, vt prædiximus iam, qui alienus est à mundanarum voluptatum mollitie & concupiscentiis aduersariæ potestatis, quæ à lumine & bona operatione remota est & extorris atque omnino peregrina. Si cupis igitur cognoscere, cuius gratia conditi, inque paradisum locati insipientibus tandem animantibus comparati & assimilati simus, ab immaculata illa gloria relapsi, sciendum est, quòd quoniam per inobedientiam serui carnalium concupiscentiarum facti sumus, nos ipsos à beata viuentium regione extorres reddidimus, atque ita in captiuitatem abducti *ad flumina Babylonis adhuc sedemus.* Et quoniam adhuc in Ægypto detinemur, promissionis terram nondum sortiti sumus, lacte ac melle scaturientem. Nondum fermento syncëritatis confermentati sumus, sed adhuc fermento nequitiæ occupamur. Nondum adspersum est cor nostrũ sanguine Agni Dei, adhuc enim illi laqueus inferni & hamus malitiæ infixus est. Nondum Seruatoris nostri *Iesu Christi* gaudium & exultationem nacti sumus: stimulus enim mortis etiamnum nobis penitus insinuatus est. Nondum *induimus nouum hominem, qui secundum Deum in sanctitate & iustitia creatus est*: quoniam veterem hominem qui secundum desideria erroris corrumpitur, nondum exuimus. Nondum portauimus *imaginem cœlestis*, conformes gloriæ ipsius facti, quia adhuc imaginem terreni portamus. Nondum adorauimus Deum in spiritu & veritate, quia adhuc *regnat peccatum in mortali* nostro corpore. Nondum contemplati sumus gloriam incorruptibilis Dei: adhuc namque sub nocte obscura & turbulenta iactamur. Nondum induimus arma lucis, quia nõdum & arma & opera tenebrarum exuimus. Nondum transfigurati sumus renouatione mentis: adhuc enim huic seculo, in vanitate mentis nostræ conformamur. Nondum cum Christo glorificati sumus, quia nondum illi compatimur. Nondum *stigmata ipsius in corpore nostro* in mysterio crucis cõstituti portauimus: adhuc enim sumus in desideriis & concupiscentiis carnis. Nondum sumus hæredes Dei, & cohæredes Christi facti. Inest enim nobis adhuc spiritus seruitutis non adoptionis. Nondum facti sumus templum Dei & habitaculum spiritus sancti: Sumus enim adhuc templum idolorum, & receptaculum spirituum malitiæ, propter affectuũ impetum. Verè namque, verè, inquam, nondum animi & ingenij syncéritatem & mentis splendorem adepti sumus. Nondum potiti sumus lac illud doli nescium & rationale, & incrementum spiritale. Nondum nobis dies illuxit, neque lucifer ortus est in cordibus nostris. Nondum Soli iustitiæ coadunati sumus. Neque vnà cum radiis illius coruscauimus. Nondum accepimus similitudinem Domini, neque consortes facti sumus diuinæ naturæ. Nondum facti sumus fuco carens purpura regia, neque germana imago. Nondum ab amore Dei vulnerati sumus, neque tacti spiritali charitate sponsi. Nondum inuisibilem & mysticam communionem cognouimus, nec potentiam & pacem sanctimoniæ intelleximus. Etvt omnibus contractis sum matim dicam, nondum sumus *genus electum, regale sacerdotium, gens sancta, populus qui in lucrum acceßit & peculium*: quoniam adhuc serpentes sumus, progenies viperarum. Quomodo enim non sumus serpentes, qui super terram serpimus, & terrena sapimus, nec *conuersationem nostram in cœlis habemus*? Quomodo non progenies viperarum sumus, qui non in obedientia Dei, sed in inobedientia quæ per serpentem est, deprehendimur? Quoniam igit ur nõ inuenio, quomodo calamitatem istam deplorem, & ignoro, quomodo cum lachrymis eum, qui demorantem in me seductionem abigere & expellere potest, implorem. Quomodo cantabo canticum Domini in terra aliena? Quomodo lamentabor ac deflebo Hierusalem? Quomodo effugiam molestam ac duram Pharaonis seruitutem? Quomodo relinquam turpem hunc incolatum? Quomodo renuntiabo acerbæ illius tyrannidi? Quomodo Ægyptum egrediar? Quomodo mare rubrum traiiciam? Quomodo terribilem solitudinem pertransibo? Quomodo à serpentibus ictus non peribo? Quomodo alienigenas debellabo? Quomodo gentes exterminabo? Quomodo tabulis meis excipiam diuinæ legis oracula? Quomodo videbo columnam veræ lucis, & spiritus sancti nubem? Quomodo fruar manna alimoniæ sempiternæ? Quomodo bibam aquam viuificantis Petræ? Quomodo trãsibo Iordanem vt ingrediar bonam promissionis terrã? quomodo videbo summum ducem, quem conspectũ Iesus Naue, euestigio Deum adorauit? Nisi enim superatis his omnibus exterminauero, quę in me sunt gẽtes, nec ingrediar, nec requiescam in sanctuario, neq; particeps ero gloriæ Dei. Satage igitur, vt fias immaculatus filius Dei, ingrediarisque in requiem illam, in quam præcursor noster Iesus nostri gratia intrauit. Cura vt conscribare in Ecclesia cœlesti cum primogenitis, vt inueniare ad dexteram magnificentiæ excelsi. Satage vt ingrediaris in sanctam ciuitatem Hierusalem supernam, & in delitias paradisi. Istis enim præclaris ac beatis exemplaribus non poteris alio pacto dignus haberi, nisi lachrymas instar torrentis nocteśque dieśque profundas, cum eo qui dixit: *Lauabo per singulas noctes lectum meum, & lachrymis meis stratum meum rigabo.* Non enim ignoras, quod *qui seminant in lachrymis, in exultatione metent.* Quapropter & cum fiducia Propheta dicit, *ad lachrymas meas ne sileas.* Et iterum: *Pone lachrymas meas in conspectu tuo, sicut & in promißione tua.* Et, *fuerunt mihi lachrymæ meæ panis die ac nocte.* Et in alio Psalmo: *Et potum meum*, inquit, *cum fletu miscebam.* Reuera namque ex ingenti afflictione, cordisque turbatione & feruenti, æstuatione, in veritatis cognitione profusa lachryma cibus est animæ per cœlestẽ panem subministratus, cuius præcipuè particeps erat Maria ad pedes Domini sedens & lachrymans, secundum ipsius Seruatoris testimonium, dicentis, *Maria autem optimam partem elegit, quæ non auferetur ab ea.* O pretiosas lachrymas instar margaritarum è beatis illis õculis profluentes! O diuinum illum & morigerum auditum! O fortem ac sapientem animum! O acrem & spiritualem amorem, feruenter ad immaculatum sponsum anhelantem! O stimulum desiderij, animæ verbi Dei cupidæ! O studiosum & irremissum sponsæ & sponsi consortium! Imitare Mariam hanc, ô fili, imitare, ad nihil aliud respiciens quàm ad eum qui dixit: *Ignem veni mittere in terram: Et quid volui, nisi vt iam esset accensus*? Est enim inflammatio spiritus, corda excitans & calefaciens. Propterea, quòd spiritalis ac diuinus ignis animas quidem illuminat, & probat internè, sicut aurum syncerum in camino probatur, malitiam vero consumit, veluti calamum ac spinas. *Deus enim noster ignis consumens est*, vltionem in flamma ignis de illis sumens, qui se ignorant, & Euangelio ipsius non obtemperant. Hic est ignis ille, qui operatus est in Apostolis, cum loquerentur linguis ignitis. Hic ignis per gloriam Christi, Paulum suo splendore vndique circumfundens, mentem quidem illius illuminauit, visus vero corpori sensum obscurauit. Acies enim carnalis visus lucis illius

Psal. 126. *Psal.* 90. *Luc.* 10. 19. *Rom.* 16. 20. 2. *Thess.* 2. † μὴ εἰσενέγκῃς ἡμᾶς εἰς πειρασμόν. *Matth.* 6. *Luc.* 11. *Psal.* 136. *Ephes.* 4. 24. 1. *Cor.* 15. 49. *Ioan.* 4. *Rom.* 6. 12. *Gal.* 6. 17. *Psal.* 136. *Lachrymarũ fructus.* *Psalm.* 6. *Psal.* 125. *Psal.* 38. *Psal.* 55. 9. *Psal.* 41. 4. *Psal.* 101. 10 *Luc.* 10. 42. *Luc.* 12. 49. *Ignis.* *Deut.* 4. 24. 1. *Petr.* 2. 9. *Philip.* 3. 20. *Psal.* 136. *Exod.* 4. *Ios.* 5. 14.

Exod. 3. illius vim non sustinet. Hic ignis visus est Mosi in rubo. Hic ignis Eliam in specie currus abripuit. Ignis huius energiam quærens beatus Dauid dixit: *Proba me Domine, & tenta me, ure renes meos & cor meum.* *Psalm. 25.* Hic ignis Cleophæ & eius qui cum ipso erat corda calefecit, cùm illis post resurrectionem loqueretur Dominus, vnde & Angeli, & administratorij spiritus, flamma sunt. *Luc. 24. 32.* Hic ignis trabem illam qui intus est in oculo nostro comburens, mundam constituit mentis aciem, vt recepta natiua perspicuitate, admiranda Dei opera continuè videat, iuxta eum qui dixit. *Psalm. 118.* *Reuela oculos meos, & considerabo mirabilia de lege tua.* Hic itaque ignia dæmonas fugat, malitiam exurit, resurrectionem potentis sua & immortalitatem operatur, animas sanctorum illustrat, & rationales virtutes fulfulcit. Hunc ignem precemur vt & nos occupet, vt semper in luce ambulantes, ne modicè quidem offendamus & impingamus vnquam, sed velut luminaria in mundo conspicui perpetuo sermonem vitæ contineamus, vt in bonis Dei cum Domino nostro Iesu Christo delitiantes, in vita requiescamus in sæculorum sæcula. Amen.

BASILII MAGNI
CÆSARIENSIS ARCHIEPISCOPI
ADVERSVS APOLOGETICON
EVNOMII,
LIBER PRIMVS,
Qui est de æqualitate Patris, & Filij in diuinis:

INTERPRETE * GEORGIO TRAPEZVNTIO.

* *Vertit & hunc Basilij Euersorium Apologetici Eunomiani Th. B. & Io. Cornar.*

SI omnes, super quos Dei ac Saluatoris nostri Iesu Christi nomen inuocatum est, nihil præter Euangelij veritatem tentare & aggredi voluissent, sed Apostolorum traditione ac fidei simplicitate abiissent contenti, nulla profectò in præsentiarum esset nobis opus oratione, sed quam ab adolescentia semper honori & obseruantiæ habuimus taciturnitatem, etiam nunc complexi fuissemus & exosculati. Verùm quoniam inimicus * *Diabolus.* * veritatis qui additionibus semper mala multiplicat, cum instrumenta nunc quoque inueniat, vniuersam eius artem suscipientia, ad ea quæ ab initio in Ecclesia Dei *Matth. 13.* seminauit zizania, per Christianismi simulationem deitatis vnigeniti negationem adducit: quod in doctrina sancti Spiritus syncerum est atque simplex, extera & inani hac sapientia conturbans, ac verisimili ratione simpliciores seducens: necessariò & nos tam propter vestrũ qui imperastis amorem, quã propter nostram ipsorum tutelam (etsi nulla omnino exercitatione in hoc genere orationis valeamus) tamen hac in re imbecillitatis nostræ obliti, secundum cognitionis mensuram quæ nobis à Domino præbita est, & veritati adesse, & falsitatem refutare recepimus. Putauimus enim è tribus bonis vnum omnino cõsecuturos: 1. Aut enim præoccupatis hominibus, quasi remedium 2. morbi, refutationem hanc dabimus: aut sanioribus, quo 3. se conseruare possint afferemus: aut omnino ipsi quod optimè fratribus consuluimus, præmia consequemur. Primus igitur, qui Vnigenitum Filium alterius esse substantiæ quam sit Deus & Pater, apertè dicere ausus est (vt *Aetius Syrus hæresiarcha.* nos quidem accepimus) Syrus ille fuit *Aëtius*, de quo non dicam quibus ab initio educatus artibus, in Ecclesiam Dei adductus irruperit, ne videar omissa confutatione ad contumeliam accedere: qui vero ad impietatem succesSit, eam perfecit *Eunomius* iste Galata, qui è rebus sibiipsi *Eunomius Galata, Aetij successor, Philip. 3.* turpissimis factus illustrior (*gloria* enim, inquit, *in * confusione ipsorum*) cum futuris pietati præmiis eum honorem * *in turpitudine.* prætulisset, qui ipsum consequeretur, si quæ nullus vnquam attigit conscripsisset blasphemiam quam pressis adhuc labiis aliqui subloquebantur, splendidis his suis scriptis ausus est prædicare. Princeps enim atque defensor totius hæresis appellari concupiuit. Quamobrem & nobis in præsentiarum arguendus videtur. Cùm vero eadem sit in vtrisque improbitas, perspicuum est doctorem etiam qui semina impietati præbuit vnà cum docto discipulo refutari: dummodo nobis diuinitus vestris precibus tanta orationis vis concedatur, vt secundum zelatorem illum Phinees qui per impietatem inter se coniunguntur, eos ambos pariter vno redargutionis *Num. 25.* ictu configamus. Cum ergo multis eum in oratione sua detineri vitiis possem ostendere, mendacio, ignorantia, contumelia, simulatione, blasphemia, cætera quidem transeunter commemorabo: blasphemiam autem quam in celsitudinem maiestatis vnigeniti locutus est, si artis inuolucris denudauero, manifestam omnibus faciam. Sed iam ad redarguendum accedam, ab ipsa inscriptione faciens initium. Prima enim ipsi versutissimè simulatio hæc scribendi excogitata est, vt in responsionis specie doctrinam suam componat, ne sponte impia dogmata exponere, sed coactus ad huiusmodi orationem peruenisse videatur. Nam omni pacto prauam hanc & sine aliqua religione prædicationem edere, ac in medium afferre, quam olim concepit & peperit iniquitatem, cupiebat. Verùm si palam doctoris statum acciperet, non solum audientibus id arduum intolerabileque futurum, sed multis etiam minus probatum, atque seipsum suspicioni obnoxium videbat, quasi gloriæ cupiditate ad innouandum deuenerit. Quod si per fictionem responsionis verba faceret, & innouationis se suspicionem euasurum putabat & longè attentiores auditores futuros. Natura enim omnes homines solent lacessitis patrocinari. Idcirco aduersarios calumniantes accusat, & illis orationis suæ causam annectit. Quare vt omnibus artificium eius fiat perspicuum, melius est ipsum exordientem audire.

EVNOMIVS. Cum calumniari (inquit) ac detrahere immoderata lingua, & † animo ingrato, improborum

† ἀγνώμονι, ἀγνωμόνως, & mente amente.

hominum

† φιλαπεχθημόνων, *inimicitiis gaudentium.* * *tum omnibus publicè cautum magnopere cupiant. Al. & multorum securitatem magni faciunt.*

hominum atque † odio dignorum opus esse sciamus: eos verò qui calumnia praui esse visi sunt, si totis viribus falsitatem mendaciũque redarguendo auertere conantur, modestos esse viros, & tum sibi priuatim bene consuluisse, * tum aliorũ tutelam multi fecisse non ignoremus. BASIL. Genus igitur orationis tale quoddam est, quale is adhiberet qui nihil simpliciter, nihil sine dolo faceret. Nam & innouandi quicquam suspicionem, respondendi adumbrat inuolucro, & quasi necessitate propter calũniantes ad hos sermones venerit, auditorum venatur beneuolentiam: quę fictio inde facilè deprehenditur, quod cum huius causæ quam dicere simulat, accusatorẽ nominare habeat neminem, accusatoris persona relicta, ad respondendum aggreditur. Nec ex clementia nominatim eos qui sibi molesti erãt, dicere abstinuit, cum omnes qui aliter quàm ipse sentiant, acerbis maledictis lacessat: verum apertè mentiri, & certas accusatorum personas in medium adducere, dedecus sibi putauit. Nam si nuncupare aliquos posset, dixisset profectò & exclamasset, vt & si iram suam non penitus explesset, attamen vt pluribus caueret, quibus summopere prospicere pollicetur. Latens enim improbitas, quàm prædicata pernicioſior. Quare cum detractores cognoscimus, facilius impudentes eorum linguas, & ingratos animos effugere solemus. Ipsis enim vtar verbis, quibus ille doctissimus; sed esto, nesciamus, qua de causa quando scribebat, reticuerit. Nunc interrogetur, nunc respondeat, qui sunt qui eum incusarunt? qui sunt qui prius detrahendo necessitatem sibi respondendi effecerunt? qua ex parte orbis terrarum venerunt? qui fuerũt iudices? apud quos certamen hoc subiit? quod in iudicium hæc accusatio delata fuit? vbi terrarũ aut marium cõgregatum? Seleuciæne dicet? an cum sæpius vocati ab his, qui illuc conuenerunt, vt ea quæ inferebantur repellerent, cum obuiam exire non auderent, taciturnitate sua victi, atq; damnati sunt? Habeatur enim mihi pariter ad vniuersum illum cœtũ oratio, qui communi impietate tãquam morbosum mẽbrum à sano ecclesiæ corpore decisus est. Sed Constantinopoli? at illic nulla ipsis erat opus oratione. Nam cum ex aula regia omnes & reliquos qui plurimum posse putarentur, ad se consciuissent, longè superiores impetu se in res omnes intulerũt, ipsi accusatores, ipsi iudices, ipsi ministri publici, ipsi denique cuncta poterant, quantum concupierant alios eijcientes, alios in illorum locum substituentes, alios in periculum vitæ deducẽtes, ipsi magna cum potestate inter se ciuitates sortiebantur: tunc è Syria etiam quidam expulsus, Constantinopolim quasi ad tyrannidem peruenit. Hic autem iste inexpugnabilis & grauis orator, in peruersæ religionis præmiũ Cyzicum obtinuit. Theosebio verò * post maximarum blasphemiarum redargutionem, Sardiensis ecclesia deuorata est. Taceo Bithyniam, Paphlagoniam, Ciliciam, prætermitto cæteros, quos est † depasta circumlata improbitas. Quam ergo respõdendi necessitatem tunc habuit? sed, vt arbitror, etiam si voluerit mendacio vti, non poterit. Quare nihil verius, quàm modum hunc dicendi ad decipiendum ab ipso excogitatũ fuisse. Sed hæc hactenus. Quæ verò post ea quæ superius retuli statim subiungat, diligentius consideratę. Fortè enim non erit inutile, antequam impietatẽ eius redarguamus, pauca de tumore eius prædicere. EVNO. Peto autem ante omnia, inquit, à vobis, qui aut his temporibus estis audituri, aut lecturi postea, ne velitis maiori parti plus attribuere, ac multitudine verũ à falso discernere: neq; dignitati quorumdam cõmoti, mentem obfuscari, vel plus his qui præoccuparunt deferendo, posterioribus aures obserare. BASIL. Quid tu narras? non dabimus plus antiquitati? non reuerebimur Christianorum multitudinem, tàm eorum qui sunt, quàm eorum qui fuerunt ex quo Euangelium prædicatum est? Nullam rationem dignitatis eorum faciemus, qui omni spirituali gratia claruerunt, quibus tu omnibus inimicam hanc impietatis viam & hostilem nuper excogitasti? sed claudentes simul oculos animi, exterminata cuiuslibet sancti viri memoria, otiosam atque omnino vacuam deceptionibus atq; cauillationibus tuis mentem nostram supponemus? Magna profectò est tua potentia, si quæ multiplici artificio diabolus assecutus non est, ea tibi solo imperio aderunt. Si- A quidem omnes tibi persuasi traditionem fidei, quæ prætẽrito tempore omni, sub sanctissimis viris euicit, cogitationibus vestris impiis postponemus. Huic verò non sufficit eorum qui nunc audient, mentem eludere: sed etiam postulat, vt quicunque multo post sua perlegant, eandem sententiam habeant. O contumaciam hominis, qui vsque ad posteros peruenturam putauit orationem, & immortalem in futurum temptus memoriam sui permansuram. Et is quidem nunc intumescit, qui paulò post ad auditores simulans, quasi omnem tumorem negligens, ita eis dicit, quos vt fictos iudices collocauit. EVNO. Ad hæc, inquit, nobis molesti non sitis, si tumorem pariter, atque timorem neglexerimus, & præsenti securitati ac gratiæ licenter de futuris loqui prætulimus. Cum enim omni afflictione terrena, ac temporali hac morte terribiliora impiorum supplicia iudicaremus, nulla re inuolutam, sed nudam exponendam esse veritatem putauimus. BASIL. Quæ tanta est superbia, quam ista nõ excedit orationis elatio? Cui derisioni contumelia etiam inest in iudicãtes: si quoniam bona grauiter ferant, vix ab offendendo eo reuocantur, qui tumorem vnà cum timore negligit, qui præsentem securitatem contemnit, vt de futuris loquatur licentius: qui postrema illa supplicia temporali hac morte terribiliora iudicauit. Id verò quid est, nisi, nolite infensi mihi esse iudices, qui ad summum virtutis ipsius peruenio, qui terrena contempsi, qui omnem viuendi potestatẽ in cœlos transposui? Nouus hic est arrogantiæ modus: nam quibus rebus dissimulat se gloriam negligere, his ipsis ad summum se tollere conatur. Nam si quibus ostendit venia esse digna quę gerit (ea euangelicæ vitæ sunt capita) conijcere inde dat, qualemnam ipsum in omni virtute ducere debeamus. Verum hæc quibus tota ferè ipsius voluntas exprimitur, multis silentio traditis, hactenus dicta sint, vt per ea quæ mentitus est, mendacij patrem in eo locutum cognoscamus, & ex arrogantia qua condemnatus est prædiscamus, cum apertè dicat Apostolus, inflatos omnes in diabolicum crimen incidere. Nunc reliquum est, vt ad redarguendam impietatem accedamus. Principio fidem conscribit, & simplicibus ac indeterminatis verbis compositam, qua multi patrum non ad propositas quęstiones contendentes, sed simpliciter secum in synceritate cordis colloquentes vsi sunt, quam vt ferũt, & Arius Alexandro, cauillationibus eum captans, proposuit, quam & hic quasi suæ sententiæ consentaneam duabus de causis adhibuit. Primùm, vt innouandi dogmatis suspicionem effugiat, cum ipsorum patrum fidem tãquam rectam suscipiat: deinde vt omnes integritate verborum freti, nihil sibi prospicientes, in cauillationum laqueos incidant. Simul autem etiam illud conspexit, quod & sententiam suam probabilius inducere posset, cum dicta Patrum interpretaretur, & facilè impietatem se esse occultaturum. Quòd si suspectus foret, sine vlla culpa esse videatur, quòd non è suo, neque à se dicit, sed alienæ mentis sit interpres. Qua in re dignum quid risu commisit, & non sensit. Nam cum eandem Patrum fidem summis laudibus extulisset, post pauca illam ipsam turpissimis probris afficit. Quod vt apertius pateat, distinctius orationis eius particulas examinabo: sed primum quam proponit fidem ipsis vocibus suis his scriptis videamus. EVNOM. Eam verò quæ iamdiu apud Patres obtinuit, inquit, pia traditio, tanquam amussim quandam aut regulam exponendo præmittamus, vt quæcunque dicentur, tutius per eam possimus iudicare. BASIL. Deinde adducit Patrum fidem his verbis. EVNO. Credimus in vnum Deum Patrem omnipotentem, ex quo sunt omnia, & in vnum vnigenitum Dei Filium, † Deum verbum, Dominum nostrum Iesum Christum, per quem sunt omnia: & in vnum Spiritum sanctum paracletum. BASIL. Quibus statim annectit. EVNOM. Sed simplicior quidem fides, & omnium cõmunis, qui aut esse aut videri Christiani cupiunt vt breuiter & summatim dicamus, hæc est. BASIL. Horum verborũ turpem repugnantiam paulò post ostendemus, si prius illud in mentem reduxerimus, hunc illum esse qui incipiens magna cum arrogantia, nudam omni deiecto velamine veritatem se nobis expositurum pollicebatur. In hac ergo fide, vbi scriptum est: † Credimus esse innascibilitatem Dei omnium essentiam, aut

credi-

1. Tim. 3. al. fastu tumidos in diaboli iudicium incidere.

† θεὸν λόγον, *id est, Deum verbum.*

† πιστεύομεν μεντὴν ἀγεννησίαν οὐσίαν εἶναι τοῦ θεοῦ τῶν ὅλων.

* *maximarũ blasph. conuicto Sardiensis Ecclesia propinata est. Gr.* προεποδύη. *al. absorpta est.*

† ἀπεγεμάλοι

credimus essentia dissimilem esse vnigenitum Patri. Nam hæc scripsisset profectò, si quemadmodum pollicitus est, nullo fraudis velamine suam opinionem obumbraret, Verùm vt arbitror cum insidiosa vbique vtatur oratione, idcirco sua parumper reticet, ne sermo in liberas aures incidens, incredibilis & reijciendus videatur. Patrum autem fidem proponit, cuius verba cum indifferentia sint, neque confirmationi sermonis sui repugnantiam poterant afferre, & ex illis facilè sequi sua putabat, si inde ad ea quæ volebat orationem traduceret. Quod autem hæc vera sint liquido ex ipsis patet. Nam fide Patrum breuius scripta, & alia quadam allata causa, ac præcipuè quod non esset ea fides omnino sufficiens à criminantibus ipsum liberare: illicò exponere ipsam aggreditur. Cur ergo ipsam proposuisti? cur non statim ad eam orationem descendisti, quæ cum certior erat tum à criminibus te absoluere poterat? Nunc verò proponit quidem eam, vt per eam tutius iudicet, & rursus emendat, quasi nihil in ea sit integrum. Quare palam omnibus est, quod opinioni suæ tanquam hamo ad mortem trahenti, dolum escæ, integritatem fidei coaptat, vt imperitiores ad id quod apparet vndique accurrentes, minus cauti peruersitate impietatis infigantur, ac ne videatur absque causa emendationem eius fidei afferre, quam ipsemet summis laudibus extulit. videte quonam modo verborum suorum oblitus ipsi detrahat. EVNO. Sed simplicior quidem fides, & omnium communis qui aut esse aut videri Christiani cupiant, vt breuiter ac summatim dicamus hæc est. BASIL. Quid ais? pia illa patrum traditio, & amussis (vt ipse appellabas) & regula, & id quo tutius iudicatur, instrumentum rursus fraudis ac simulati artificij, cæteraque huiusmodi nuncupabitur. Si enim iis qui verè Christiani sunt nõ accommodatur, sed iis qui videri quàm esse malunt, quidnam aliud quàm quod dictum est, de ipsa putare conuenit? Quis igitur, nisi demens omnino sit, iis qui peruerso animo sunt, rectam accommodari regulam diceret, & amussim veritatis, hostibus veritatis? Nam qui appellari Christiani quam esse verè maluerũt, cùm vt multos seducant, hanc simulationem subeant, longè profectò ab omni quod rectum est, atque ab omni veritate absunt. Quare vti * *obliquum nunquam dirigetur*, vt apud Ecclesiasten legitur, sic ea quibus veritas indicatur, iis qui mendosam vitam elegerunt nunquam conuenient, quamuis huic videatur, qui ea, vt dixi, de re sic apertè sibiipsi repugnat, vt quo fidem laudat, eo conuenire cum piis patribus videatur: quo autem rursus ipsam carpit, eo aditum sibi ad oppositionem eius subaperiat. Quapropter eandem & regulam appellat, & certioris indigere additionis confirmat, quod summæ ignorantiæ signum dicerem, si cui gratum fore putarem, etiam hoc subostendere. Regula enim & amussis, ô doctissime tu, in quantum nihil eis deest, vt sint huiusmodi, nullã accessionem suscipiunt. Nam cui aliquid deest, illi additio congruit: quę verò imperfecta sunt, nunquam rectè amussis ac regulæ appellabuntur nominibus. Sed de his satis. Nam quæ de Deo sibi excogitatæ sunt rationes, considerandæ iam sunt. EVNO. Vnum ergo, inquit, esse Deum & naturali quodam sensu, & penes patrum doctrinam, nec à se, nec ab alio factũ profitemur. Namvtrumque horum æquè fieri non potest. Necesse est enim reuera quod facit, ante id esse, quod fit: & ipsum quod fit, secundum esse ab eo quod facit: nihil enim seipso prius, aut posterius esse potest. Neque quicquam aliud ante Deum: fortiretur enim potius illud, quàm, quod ab illo secũdum est, deitatis maiestatem. BASIL. Cuius gratia vniuersam hanc eius appositi dictionem vt perspicua fiat istius viri vanitas in dicendo, qua vbique per totam orationem vtitur. Cum enim dixisset, naturali quodam sensu, & communi omnium conceptione natum Deum non esse, demonstrationibus tamen id nititur stabilire, simil iis faciens, si qui claro in meridie acuti visus homines ratione quadam docere velint, Solem siderum omnium esse lucidissimum. Quòd si qui sensu cognitum ratione ostendit, deridetur: qui communi conceptione intellecta docet, is quomodo eiusdem amentiæ non condemnabitur? Nam longè profectò hæc quàm quæ visu videntur, sanæ mentis hominibus sunt certiora. Verum si quis in hanc veritatem imprudenter inueheretur, & quòd ingenitum est, vel à se, vel ab alio factum esse contenderet, tanta sermonis vanitas veniã forsan consequeretur: cum verò nullus ad hunc diem, nec eorum qui deforis, nec eorum qui ex ipsa ecclesia contra veritatem insurrexerunt, in eam deuenit stoliditatem, vt de innascibilitate eius qui ingenitus est, dubitaret. quid ex hac oratione sequatur non video. Num Aristotelis aut Chrysippi syllogismis opus est, vt eum perdiscamus qui est ingenitus, neque à seipso, neque ab alio natum, nec priorem esse, nec posteriorem seipso? Quorsum igitur hæc illi tendunt? Primùm mihi videtur honori sibi apud auditores putasse, si densis atque minutis excogitationibus suis redundaret, si acutus in prospiciendis incongruis, & acutior in dissoluendo quod suspexit videretur, & harum rerum gratia volubili orationis cursu insuperbire, & demonstrationem subtiliter deducere, quod nec à seipso, nec ab alio qui ingenitus est, sit factus. Deinde nec in hoc etiam loco artis suæ oblitus est, sed cum in manifestis moram faciat, quasi elementa quædam ad ea quæ sequuntur occultius ingerit. Nam illud otiosum ipsi non est quod dicit. Necesse est enim reuera quod facit, ante id esse quod fit. Sed vt in sermonibus qui de filio ipsi sunt concessum iam habeat, posteriorem esse Filium Patre: quoniam quod fecit, eo quod fit, antiquius est. Ex quo tanquam consequens id sumet, quod Filius ex nihilo factus sit. Verùm hanc confutationem ipsius impietatis contra Filium ad locos suos differamus. Ego autem etiam ingeniti siue innascibilis appellationem quamuis summopere cogitationibus nostris congruat: tamen quoniam nullo loco in Scriptura ipsam inuenio, & quoniam primum est elementum blasphemiæ istorum, silentio tradendam meritò duxerim. Præsertim cum Patris vox & id possit quod ingeniti, & ad id etiam propter relationem coniunctam sibi Filij † cogitationem adducat. Qui enim verè Pater & solus Pater est, à nullo est: qui autem à nullo est, ingenitus est. Non ergo magis ingenitus quàm Pater nobis appellandus est, ne videamur prudentiores esse velle Saluatoris doctrina, qui ait: *Ite, & baptizate in nomine patris:* Patris dixit, & non ingeniti. Sed de his hactenus. Quæ verò his annexa sunt, perspiciamus. Vbi ergo paululum processit, quasi repetens quæ dixerat, sic scribit. EVNOM. Si igitur nec ipse ante seipsum, nec quicquam aliud ante ipsum processisse demonstratum est, ipse autem omnia præcedit, innascibilitas eum consequitur. Imò verò substantia ipse est ingenita. BASIL. In his verbis facilè attendenti cuilibet est malignitatem eius, quam deprehendimus, conspicere: non autem ita facile in lucem eam edere: tentandum tamen, cum in illo spem habeamus, *Qui dat verbum euangelizantibus virtute multa.* Dixit prius, quod si nec ipse à se est, neque aliud quicquam eum præcessit, innascibilitas eum consequitur: deinde quoniam conspexit ex iis quæ posita sunt non id quod voluit, sed eius oppositum sequi. Nam si consequens est in Deo innascibilitas, deforis omnino eum assequitur. Quod autem deforis est, substãtia eius non est, ex quo defluit, & corruit vniuersa hæc fraudulenta constructio. Ne igitur hoc sibi accidat, videte quid faciat. Parum curauit ne derisui esset quem erat subditurus, si sibiipsi non cõsentiret, itaque correctione ad ea quæ voluit orationem reduxit, dicendo: Imo verò substantia ipse est ingenita: hoc autem iis quæ præcesserunt nullo pacto consentit. Quomodo enim & vt consequens Deus habet innascibilitatem: & rursus, non vt quid consequens, sed in substantiæ ratione contentum. Verumtamen non omnino dimittit cauillationem sibi corruere. Si enim cum dixisset, tanquam consequens ingenitum Deo inesse, statim hic orationem absoluisset: nihil sibi reliquum esset, quo vel innascibilitatem ipsam substantiam Dei dicere posset, vel alterius esse substantiæ vnigenitum Filium demonstraret. Nihil enim eorum quæ Patrem ac Filium foris consequuntur, ipsam substantiam possint disseparare. Nunc autem quoniam intulit, imo vero ipse est substantia ingenita, ostendit quod ipsum quod Deus est, innascibilitas est. Quod quantas ipsi ansas ad impietatem præparauerit, paulo post clarius ostendam. Quare quod primum dixit, è rerum ipsarum veritate prout ex positis consequebatur, emersit: quod autem

Ingenitum.

† ἔννοιαν *intelligẽtiam.*

Matt. 28. 19.

Psal. 67. 12.

Eccli. 1. 15. * *prauum nõ corrigetur.*

postremum apposuit, ex hæretica opinione adiectum est, cum turpissimè omnium hic orator ad correctionem orationis transiluerit. Nam quo pacto idipsum, & consequens est Deo, & rursus idem quod ipse, cum omnibus perspicuum sit consequens aliud esse, quàm sit is quem illud consequitur: Hic vero excogitata iam via ex eo quod vi rapuit, ad affirmandum procedit, quod innascibilitas Dei substantia sit: vt hoc demonstrato consentaneum habeat, alterius esse substantiæ vnigenitum, quàm pater sit. Sed quæ ipse dicit, audiatis. EVNOM. Ingenitum autem dicentes non solum nomine iuxta humanam opinionem decorandum Deum putamus: verumetiam ei reddendum arbitramur quod maximè ei debemus, vt idipsum scilicet quod est confiteamur. Nam quæ † iuxta opinionem dicuntur, cum in nominum prolatione solum sint, cum vocibus simul dissoluuntur. BASIL. Destruit iuxta opinionem in Deo innascibilitatem perspici. Putat enim facilem hinc sibiaditum fore, vt ostendat innascibilitatem substantiam esse, ex quo nullo repugnante, alterius esse substantiæ vnigenitum filium quàm pater sit, concludet. Idcirco in verbo opinionis inhæret quasi nihil omnino significet, sed in sola prolatione vocis substantiam habeat, & simul non esse dignum contendit opinionibus Deum laudare. Ego vero opinione ne tantum innascibilitas concipiatur an non, nondum asserо, antequam ipsa rationis indignatione ad hoc deducamur. Sed quidnam sit ἡ ἐπίνοια ista ipsum libenter interrogarem: num nihil omnino hoc nomen significat, sed sonus quidem est, qui in vanum ex ore excidit. At quod huiuscemodi est, non magis mentis conceptio, quàm amentia atque nugatio appellabitur. Quod si concedit, nonnihil significare ἐπίνοιαν hanc, sed falsum quiddam penitus & non consistens, vt in fabulis centauri atque chimeræ, quo pacto id quod falso significatur, vnà cum sono oris dissoluitur? cum & si vox in aërem profundatur, in mente tamen quæ excogitata fuerunt permaneant? Neque enim aliquando falsis omnino aut vanis cogitationibus, vel in sono, vel in aliis motionibus animi mens expleta, si quæ memoria retineat, postea voce emiserit, vnà cum edita voce & iam ea quæ concepta fuerant, dissoluuntur. Nam si falsitatis natura simul cum verbis corrumperetur, operæ pretium esset falsa prædicare. Non est hæc istius rei natura, non est. Reliquum igitur est ostendere, quomodo & quibus in rebus communis consuetudo τῇ ἐπίνοιας dictione vtatur, & quo pacto diuini sermones vsum ipsius susceperint. Consideremus ergo, quod in communi quidem vsu quæcunque repentina comprehensione simplicia videntur ac vnica, varia vero ac multiplicia, si subtilius exquiruntur, hæc cum mente diuidantur τῇ ἐπίνοια, id est opinione, sola diuisa dicuntur: vt corpus prima comprehensione simplex putamus. at cum ipsum cribrauerit ratio, & in colorem, figuram, duritiem, magnitudinem, cæteraque huiusmodi ex quibus compositum est, dissoluerit, varium ostendit & multiplex. Rursum quæcunque non subsistunt quidem, sed pictura quadam mentis & phantastica virtute configurata sunt, vt quæ poëtæ ac pictores ad stuporem eorum qui ea sensu percipiunt, prodigiosè depingunt, hæc quoque κατ' ἐπίνοιαν, id est *iuxta opinionem & imaginationem speculata* communiter dicuntur. His non distinctis, vel ex ignorantia, vel ex malitia, de sola opinione eorum quæ non subsistunt, nobis Eunomius philosophatus est, neque de hac qualitercunque se habeat natura, narrauit. Non enim signare quicquam quamuis falsum, sed penitus nihil significans nomen eius, atque in sola pronuntiatione subsistere putauit. Atqui tantum abest, ne de vanis solum & phantasticis rebus nomen hoc prædicetur, vt post primam in nobis à sensu factam impressionem, subtiliorem comprehensæ rei ac certiorem cogitationem, ἐπίνοιαν plerumque nominemus. Vnde & consuetudo excogitationem, licet impropriè, illam vocat. Vt tritici simplex intellectus omnibus inest, quod id cum occurrerit statim cognoscimus: cùm vero diligentius inquirimus, tunc multarum rerum speculatio accedit, & diuersa nomina res ipsas significantia. Idem enim triticum nunc fructum, nunc semen, nunc cibum appellamus. Et fructum quidem, quasi præteriti agricolarum operis finem: semen vero, ceu futuri initium: rursus cibum, vt restaurationem corpori comedentis congruam. Quorum vnumquodque & κατ' ἐπίνοιαν inspicitur, & oris sono nequaquam euanescit, sed considerantis animo excogitatum inhæret. Et vt in vniuersum dicam, omnia quæ sensu cognoscuntur, cum subiecto simplicia videntur: multiplicem vero rationem speculata suscipiunt, ἐπίνοια percipi dicuntur. Huiusmodi ferè vsum in hoc homine diuina quoque nos ratio docet: verum reliqua propter multitudinem præteribo, vnius vero solùm non importunam faciam mentionem. Dominus noster Iesus Christus, cum de seipso verba faceret, & Deitatis in homines affectum atque Incarnationis gratiam subaperiret quibusdam proprietatibus, quas in ipso speculari possimus, eam significauit. *Portam* enim seipsum, *viam*, *panem*, *vitem*, *pastorem*, *lucem*, nominauit, non quod † multiuocus quidam sit: nec enim cuncta hæc nomina ad idem inter se conferuntur. Siquidem aliud *lux*, aliud *vitis*, aliud *via*, aliud *pastor* significat: sed cum vnus subiecto sit, vna substantia simplex & non composita, aliter atque aliter seipsum nominat, τῇ ἐπίνοια diuersas inter se appellationes sibi accommodans. Actionum namque diuersitate, beneficiis, & habitudine, diuersa quoque sibi nomina imposuit. Nam si cum se *mundi lucem* dicit, partim inaccessibilem diuinæ gloriæ maiestatem hoc nomine significat, partim quòd splendore agnitionis eos, qui animi oculos purgauerunt, illuminat. *Vitem* vero, quod omnes qui in eo per fidem radices egerunt, felici bonarum operationum fructu enutriat. *Panem* autem, quod rationali animæ sit cibus idoneus, retineátque constitutionem ipsius, semper à seipso quod defluxum est restituens, neque ad irrationalem dimittens infirmitatem subduci. Ita si quis singula nominum pertractabit, multiplices atque varias rationes inueniet, quamuis vnum secundum substantiam iis omnibus subiiciatur. Quisnam ergo sic paratam ad blasphemandum habet linguam, vt dicere audeat simul cum vocibus his, etiam τὰς ἐπινοίας dissolui? Cur itaque esset absurdum, in Deo quoque omnium quædam κατ' ἐπίνοιαν hoc pacto accipere, & cum primis hoc ipsum de quo vniuersa nobis instituta est disputatio? Nusquam enim illud, ingenitum alio modo dictum inueniemus. Incorruptibilem namque ac ingenitum Deum dicimus diuerso mentis obiectu his nominibus appellantes. Nam cum in transacta iam secula respicimus, ac omne superare initium vitam Dei inuenimus, tunc ingenitum ipsum affirmamus. Cum vero per sæcula futura mentem extendimus, tunc infinitam eius in nullum terminum exeuntem, incorruptibilem appellamus. Quemadmodum igitur quoniam absque termino est, vita ipsius incorruptibilis est: sic quia sine initio est, ingenita nominata est. Sed hæc vtraque mente speculari solemus. Quænam igitur ratio repugnabit vtrumque horum nominum & ἐπινοῆσαι, & eius rei esse confessionem, quæ verè Deo inest? Ille vero veluti si hæc repugnarent, ac simul esse non possent, alterum ab altero penitus disseparat, κατ' ἐπίνοιαν scilicet quidquam dici de Deo, & adimplere † ipsi eius quod est, confessionem. Verùm id quoque non prætermittendum, quàm mirabilis isti religionis simulatio in auditorum euersionem excogitata sit, cum dicit. EVNOM. Nolle † cogitationem humanam decorare Deum, cum ingenitum appellat: reddere autem ipsi quod maximè ei debemus, cum idipsum quod est confiteatur. BASIL. Quibúsnam verbis tantam volubilitatem artis dignè quispiam consequetur? simpliciores omnes terrere nititur, quasi non reddentes Deo quod debent, nisi innascibilitatem substantiam esse confiteantur, & debiti redditionem propriam impietatem appellat, vt nihil à se dicere videatur, sed quod ex necessitate Deo debeatur explere. Itaque omnibus ostendit, quod si innascibilitatem in substantia ipsa posuerint, sine culpa dimittentur: si aliter, secundum religionis rationem opinarentur, tanquam negligentes id debitum quod omnium antiquissimum est maximeque necessarium, sine deprecatione

† κατ' ἐπίνοιαν. *Al. Ex commentatione.*

ἐπίνοια *quid.*

Al. Ex commentatione perspecta.

Triticum.

Ioan. 10. † πολυάγκιστρος.

Ioan. 8.

Ioan. 15.

Ioan. 6.

† ἐπίνοιαν.

catione diuinam in se iram excitaturos. Quas ob res ego libenter ab ipso peterem, sitne in omnibus quæ de Deo dicuntur paritergratus, an in hoc verbo solum? Nam si nihil penitus mente inspicit, ne humanis Deum appellationibus decorare videatur, cuncta similiter substantiam confitebitur, quæ de Deo dicuntur. Quonam igitur pacto non deridendus, si creandi virtutem substantiam esse dicat? si prouidentiam rursus substantiam, eodem modo præscientiam & omnem itidem operationem substantiam putet? quæ cuncta si ad vnum tendunt significatum, necesse est, vt inter se idem valeant, sicut fit in multiuocis: sicuti cum Simonem Petrum Cepham eundem dicimus. Quare si quis audit inalterabilem esse Deum, ad innascibilitatem subducetur: & qui audit impertibilem, ad creandi virtutem deferetur: qua confusione quid vnquam absurdius fiet, quàm si cum propriam cuiuscunque nominis potestatem abstuleris, contra communem consuetudinem & doctrinam spiritus leges ponas? Nonne cum de Deo audiamus, quod *in sapientia omnia fecit*, * creatiuam tunc eius artem docemur? Cum autem quod *aperit manum eius, & implet omne animal benedictione:* bonæ voluntatis prouidentiam suam, quæ per omnia transit? Cum verò, quod posuit tenebras latibulum suum, inuisibilis naturæ eius admonemur? Cum rursus è persona ipsius Dei dicitur: Ego sum, & alteratus non sum, identitatem æternam, incommutabilitatemque diuinæ substantiæ discimus? Quomodo igitur non fugere te perspicimus, si propriam cuique nominum potestatem inesse non putes: sed contra veritatem, idem omnia posse nomina determines? Deinde etiam si hoc dabimus, neque sic magni aliquid ad intentionem eorum accedet. Si enim hæc omnia cum de Deo ac patre dicuntur, substantiam significant, incommutabile dico & inuisibile & incorruptibile, palàm est quod similiter etiam de vnigenito Dei filio dicta, substantiam significabunt: inuisibilem enim, incommutabilem, incorruptibilem, ac impertibilem, cæteraque huiuscemodi filium Dei nominamus. Ita subtilis eorum argutia in oppositum ipsis reuoluetur. Non enim magis propter vnius appellationis diuersitatem, dissimilem in substantia filium poterunt demonstrare, quàm propter plurium conuenientiam similem necessariò, ex iis quæ dederunt, confiteri cogentur. Quod si dixerit, in sola ingeniti voce tali vti reuerentia, in cæteris verò id non obseruare: rursus ipsum interrogabimus, quænam hæc est † dissèparatio, vt cum tam multa sint, quæ de Deo dicuntur, in hoc vno tantam curam ostendat, atque in hoc vno ipsi adimpleat eius quod est confessionem: in cæteris verò, quæ plurima sunt, humanis eum cogitationibus decorare non renuat? Nam qui multa debet, non magis gratus, si vnum aliquid reddet, iudicabitur, quàm excedens ingratitudine si plura non reddet. Sic igitur suis artibus capitur, quemadmodum versuta bestia, ea ratione magis refutatus, qua se magis tutum arbitratus est. Sed quæ deinceps sequuntur attendite. Demonstratione adducta, vt putat, quod impossibile sit cogitatione innascibilitatem concipere, infert.

EVNOM. Nec vero secundum priuationem: priuatio enim omnis eius quod natura inest, priuatio est, & posterior habitu. BASIL. Quod autem ista è mundi huius sapientia loquatur, qua diductus hanc sermonis nouitatem ingressus est, non est arduum demonstrare. Aristotelis enim sunt: vt qui legerunt vtique dicerent, hæ de habitu ac priuatione rationes sunt, quibus in libro qui *de Categorijs* inscribitur, posteriores habitibus priuationes affirmat. Quare vobis ostendere sufficiebat, non ex doctrina spiritus, sed ex sapientia principum huius sæculi hæc eum dicere, ac illud Psalmistæ ad ipsum exclamare: *Narrauerunt mihi iniqui fabulationes, sed non vt lex tua*, vt cum disceremus, non è doctrina Domini nostri Iesu Christi esse quæ dicuntur, vocem ipsius Domini recordemur qua dicitur: Quoniam cum loquitur mendacium, è seipso loquitur. Atque hoc pacto verborum multitudinem nobis abscinderemus, cum hinc vniuersis palàm faceremus, nihil ipsis nobiscum esse commune. Etenim *quænam conuentio Christo ad Belial, aut quæ pars fideli cum infideli?* Verùm ne videamur inopia redargutionis ad taciturnitatem confugere, age de iis etiam pauca disseramus. Multa eorum, quæ de Deo dicuntur, ô Eunomi, simili proferri figura videmus, vt puta incorruptibilis, immortalis, inuisibilis, cuiusmodi esse & illud ingenitum ducimus: quæ si quis priuatiua nominat, nihil ad nos. Nec enim scimus verborum artificiũ, nec eos qui sciunt beatos ducimus: id tamen scimus, qualescunque reliquas voces quas enumerauimus putes, tale dicendum ingeniti quoque esse vocabulum. Quare quemadmodum *incorruptibile* non inesse Deo corruptionem significat, & *inuisibile* omnem oculorum comprehensionem eum excedere, & *incorporeum* nõ inesse ei trinæ dimensioni obnoxiam essentiam, & *immortale* nunquam dissolutionem ipsi futuram, sic & ingenitum generationem ipsi non inesse significat. Si igitur reliquorum nullum priuationem ostendit, neque hoc: si vero illa concedis priuatione proferri, in appellatione vero ingeniti hoc non admittis, age dic, quo habitu præcedente priuationem incorruptibilitas monstrat? aut cur non eodem modo ingenitum etiam capiamus? Verum circa hoc solummodo verbum maligna vtitur arte: quoniam hinc impietatis rationes ipsi dependent. Vt autem liquidò eius pateat artificium, ita facite, quas in appellatione ingeniti rationes versat: quod nec humana cogitatione, nec priuatiue par est vt de Deo dicatur, eas ipsas traducentes in aliud quiddam eorum, quæ de Deo dicuntur, considerate. Omnibus enim ad vnguem accommodantur. Et si vultis, de incorruptibili eadem dicamus, ipsam ipsius dictionem huc transferentes. Incorruptibilem vero dicentes, non ex cogitatione humana decorare Deum oportere putamus, verumetiam reddendum ei arbitramur quod maximè ipsi debemus. Id autem est, ipsum quod est, confiteri, nec per priuationem: priuatio enim eius quod natura inest priuatio est, & posterior habitu. Cur magis de ingenito decet hęc philosophari, quam de incorruptibili, & omnino de qualibet voce, quæ eodem modo proferatur? Sed nihil aliorum ei ad impietatem opitulatur. Idcirco de reliquis nulla ipsi est mentio, quamuis infinita sint; quæ pariter de Deo dicuntur. quæ res ita se habet, vnum quidem nomen inueniri non potest, quod totam naturam Dei complexum sufficiat satis edere: plura vero & varia in sua qualibet significatione, & si tenuem omnino atque pusillam, ad totius nobis tamen sufficientem significationem congerunt. Eorum igitur quæ de Deo dicuntur nomina, hæc quidem quæ insunt, illa vero quæ non insunt Deo significant: nam ex his duobus, negatione videlicet eorum quæ absunt, & eorum quæ insunt, confessione quasi quidam character Dei nobis imprimitur: vt putà cum incorruptibilem nuncupamus, nobisipsis vel audientibus dicere videmur, corruptioni Deum subiacere non posse: & cum inuisibilem, quod non suspicèris, oculorum ipsum sensu comprehendi: quando vero immortalem, quod non putes mortem vnquam posse Deo accidere. Simili ergo modo cum etiam ingenitum, quòd à nulla causa, à nullaque origine esse Dei dependere arbitrêris. Sic ex quolibet ipsorum docemur, ne in turpes sententias incidamus, cum de Deo aliquid cogitamus. Itaque vt præcipuam proprietatem Dei cognoscamus, alter alterum cum de Deo habetur oratio, detinemus, ne cogitatione ad ea quæ non oportet deferamur, neque putemus corruptibile aliquid, aut visibile, aut ex genitis Deum existere. Itaque omnibus his nominibus † ablatiuis veluti quædam negatio inest eius, quod à Deo alienum est. eruditur enim sic mens nostra, alienásque facile respuit opiniones. Rursus bonum, iustum, creatorem, iudicem, aliaque huiuscemodi Deum esse dicimus: verum vt ablationem quandam rerum alienarum & abnegationem illæ voces significabant: eodem ista pacto aliquid ponunt eorum quæ Deo conueniunt, & circa eum inspiciuntur. Ex vtroque igitur appellationis modo docemur, aut de his, quæ adsunt quod adsint, aut de iis quæ absunt, quod absint: innascibilitas autem id significat, quod non inest. Ostendit enim Deo generationem non esse, quod siue ablatiuum, siue priuatiuum, siue negatiuum, siue quid huiusmodi quispiam velit appellare, nihil differre putabimus. Quòd ergo non eorum quæ Deo insunt innascibilitas

Incorruptibile, inuisibile, incorporeum, immortale, in Deo quomodo accipienda.

Sap. 9. * *creandi artem.* *Psalm. 144.*

† ἀποκλήρωσις.

Psal. 118.

2. Cor. 6.

† ἀπηγορευμένων.

nascibilitas quicquam significat, his dictis palàm (vt arbitror) patet. At substantia nõ est eorum quæ non insunt, sed idipsum esse Dei quod in eorum quæ non reperiuntur numero coaceruare, summæ amentiæ est. Si enim substantia in numero eorum quæ nonsunt, continetur, quónam modo alia quæ de Deo dicuntur, Deo inerunt? Demonstratum est autem his, quæ absunt, innascibilitatem connumerari, mentitur ergo qui ipsius substantiæ hanc vocem esse significatiuam putat. At vero Eunomius, tanquam incongruum sit priuatiuè quicquam de Deo dici, idque grauiter ferens, ad aliud magis impiè dictum refugit, & in ipsa substantia innascibilitatem imposuit, ac orationem tanquam ad caput colligens sic cõscribit. EVNO. Ergo si ingenitum esse, in Deo est, neque secundum cogitationem humanam, neque secundum priuationem, neque ex parte (impartibilis enim) neque in ipso vt aliud (simplex enim) neq; præter ipsum aliud (vnus enim & solus ingenitus) necesse est ipsã innascibilitatem ingeniti esse substantiam. BASIL. Perduxit tandem orationem quò voluit: & cum vndique innascibilitatem extruserit, in ipsam, vt arbitratus est, substantiam compulit, dicens de Deo, quodipse sit ingenita substantia. Ego autem substantiam Dei ingenitam esse ipse quoque confiteor: non tamen innascibilitatem esse substantiam. Deinde illud etiam attendere oportet, quod impertibile atque simplex cum idem sit (impertibile enim est, quod è partibus non componitur: simplex pariter, quod non à pluribus constituitur) hic quasi diuersa subiecto alterum ab altero separat. Itaque docet non oportere in partes Deum decidere, neque aliud eius ingenitum, aliud genitum suspicari: nec rursus, tanquam aliud alij adiacere ipsi, innascibilitatem arbitrari: quorum verborum vanitatem redarguere vereor. Videtur enim quodammodo similis esse ei qui vana dicit, is qui contradicit. Quapropter, vt ego arbitror,

Prou. 26. sapiens admonet Salomon, *non esse amenti respondendum, prout amentia eius flagitat.* Quæ enim neque dicta sunt neque vnquam dicuntur de Deo, ea hic diuisioni suæ subiecit, vt multis enumeratis, vnico tantum pacto innascibilitatem commodè dici videatur inuenire. Nobis autem fortè longiori opus esset oratione, vt mendacem comprobaremus, & innascibilitatem non esse substantiam Dei demonstraremus: si quæ ipsi per diuisionem enumerata sunt: non essent liquidò refutata. Nam etiamsi ratio illa vim haberet, quod nec cogitatione, nec priuatione innascibilitas dicitur: tamen non omnino quod intulit consequeretur. Quid enim necesse est sub vno enumeratorum innascibilitatem contineri? Verùm quoniam ipse quasi necessariò adhærens iis quæ præcedũt, illud infert: Ergo si nec imaginatione inest, nec priuatione, nec alio modo ex his qui enumerati sunt, ipsum profectò quod est Deus innascibilitas est. Sic nos conuertentes dicemus, imò quoniam cogitatione inspicitur, & priuatiuum nomen est, non est substantia Dei innascibilitas. Quousque enim quæ nobis dicta sunt non refutat, nec suis propositionibus vires affert, nullum vnquam quod ipsi colligitur locũ habebit. Quod vero putat ipsius Dei se omnium solum ipsam adinuenisse substantiam, intolerabilis est superbiæ ac tumoris. Ferè enim & ipsum qui

Esa. 14. dixit: *Ponam super astra sedem meam*, iactantia superat. Quippe qui non stellas aut cœlum aggreditur, sed ipsam Dei substantiam apprehendere se iactat. Nos vero ab eo exquiremus, qua ratione ipsam comprehendisse prædicet: ex communi ne conceptione? sed hæc Deum esse, non quid Deus

Psalm. 50.8. sit, nobis suggerit, an ex doctrina spiritus? quænam illa est, aut vbi inuenitur? Nonne magnus ille Dauid, cui incerta occultaq; sapientiæ suæ Deus manifestauit, incomprehen-

Psal. 138. sibilem esse cognitionem Dei apertè confitetur dicens: *Mirabilis facta est scientia tua ex me, confortata est, & non potero ad eam*? Et Esaias, qui ad speculationem diuinæ maiestatis

Esai. 53. ascendit, quid nobis de substantia Dei explanauit? Quippe cum de Christo prædiceret testatus est dicens: *Generationem eius quis enarrabit*?

2. Cor. 12. Qui vero electionis vas Paulus ille, qui Christum in se loquentem habuit, qui ad tertiũ vsq; raptus est cœlũ, qui verba audiuit ineffabilia, quę non licet homini loqui: quam de substãtia Dei doctrinam nobis reliquit? Quippe cum ad particulares œconomiæ diuinæ deuenisset rationes, quasi deficiens propter eius speculationis inuiam vitam, exclamans vocem illam emisit: *O altitudo diuitiarum sapientiæ & scientiæ Dei, quàm incomprehensibilia sunt iudicia eius, & inuestigabiles viæ eius*: Quod si hæc etiam ij, qui ad mensuram cognitionis Pauli euaserunt, consequi non possunt: quantum eos tumere arbitramur, qui ipsius Dei substantiam scire profitentur? Ex quibus equidem læto perquiram animo, quidnam de terra in qua manent, & in qua nati sunt sentiant, quam nobis substantiam eius exponãt: vt si de his terrenis, quę sub pedibus sunt aliquid nobis perspicuè differant, tunc demum ipsis etiam de his contendentibus, quæ omnem intellectum excedunt, credamus. Quæ igitur terræ substantia est, quis comprehensionis modus? Respondeant nobis vtrum ratio ad hanc comprehensionem deuenit, an sensus? Si sensum dicent, quo sensuum comprehensa est? visúne? sed colores hic percipit: an tactu? & hic duritiem & mollitiem, calidum & frigidũ, & huiusmodi cætera discernit: quæ nullus nisi qui in summam dementiam subuectus est, substantiam dicet: de gustu verò & olfactu, quidnam oportet dicere? quorum sensuum alteri humores, alteri vapores obiiciuntur. At auditus sonorum & vocum sensus est, quæ nullam ad terram habet affinitatem. Quas ob res reliquum est, ratione ipsos affirmare terræ substantiam inuenisse: qua tandem? quo loco scripturæ edita? à quo sanctorum tradita? Quippe qui de

Rom. 11.

rerum creatione disseruit, tantum nos docuit, quod *in principio fecit Deus cœlum & terram: terra autem erat inanis & vacua.* Sufficere enim putant ipsum qui eam fecit & exornauit prædicare: quæ verò substantia eius esset, quasi rem vanam & audientibus inutilem, inquirere neglexit. Quapropter si nec sensus testimonio, nec rationis doctrina, cognitio substantiæ illius confirmari potest, vnde se dicent comprehensionem ipsius habuisse? Nam quod in ea sensibile est, vel color est, vel magnitudo, vel grauitas, vel leuitas, vel densitas, vel raritas, vel durities, vel mollities, vel frigiditas, vel caliditas, vel humorum qualitates, vel figuræ diuersitas: quarum rerum omnium nihil hi substantiam dicent, quamuis omnia facile affirmare soleant. Rursus ratione nulla sapientium & beatorum vlli virorum perspecta est: quis igitur comprehensionis modus relinquetur? Respondeant nobis qui cuncta quæ sub pedibus sunt, despiciunt: ipsum verò etiam cœlum, & omnes intelligibiles potestates pertranseunt: ac ipsi summæ substantiæ per intellectum coniunguntur. Sed videtur arrogantia omnes hominum morbos superare, ac verè diaboli eos quibus inest, crimine implicare. Qua ex re isti etiam terræ naturam quam calcãt quænam sit nescientes, ipsam se ingressos substantiam Dei iactant. Sanctis quidem suis *Deus Abraham, Isaac, & Iacob:* quorum propter consummatam virtutem, Deus nominari quasi quid præcipuum ac decens maiestatem suam voluit, Deum Abraham seipsum appellans, & Deum Isaac & Deum Iacob. Hoc enim mihi nomen est perpetuum, inquit. His igitur sanctis nec nomen suũ manifestauit Deus, nedum substantiam suam reuelauit. Ego enim, inquit Dominus, visus sum Abraham, Isaac, Iacob, cum sim Deus ipsorum: & nomen meum non manifestaui eis, tanquam videlicet maius quàm posset humanus auditus accipere. At Eunomio (vt videtur) non modò nomen, verum etiam ipsam substantiam suam Deus ostendit? & rem tam abditam quæ nullis etiam sanctorum patuit, ipse in libris conscribens edit, & publicam temerariè omnibus facit. Et ea quidem quæ promissionibus nobis præparata sunt, omnem cognitionem excedunt humanam: & *pax Dei omnem mentem superat*, ipsam autem substantiam Dei non patitur supra omnem intelligentiam & cognitionem hominum esse. Ego verò non solum homines, sed & omnem rationalem naturam vinci à comprehensione ipsius existimo. Rationalem autem nunc naturam creatam appellaui. Nam *Filio soli notus est Pater & Spiritui sancto. Nullus enim cognouit Patrem nisi Filius? & Spiritus cuncta inquirit, & profunditates Dei. Nullus enim*, inquit, *sciuit quæ hominis sunt, nisi Spiritus qui est in ipso:* & quæ Dei sunt, nullus cognouit, nisi Spiritus qui est ex Deo. Quid ergo præcipuum cognitioni vnigeniti aut sancti Spiritus relinquent, si ipsi diuinam substantiam penitus comprehendunt? Nec enim potentiæ bonitatis, sapientiæ Dei speculationem vnigenito attribuentes, pro-

Genes. 1.

Exod. 3.

Phil. 4.

Luc. 10. 22.

1. Cor. 2. 10.

portionatam

portionatam sibiipsis accommodabunt substantiæ intelligentiam, cum eius oppositum potius verisimile sit. Ipsam quidem substantiam omnibus præter quàm vnigenito & Spiritui sancto inuisibilem esse, ab operationibus autem Dei nos subleuatos, & per ea quæ facta sunt, factorem intelligentes, de bonitate ipsius ac sapientia admoneri: hoc enim est cognoscibile Dei, quod cunctis hominibus Deus manifestauit: nam quæcunque apud Theologos de substantia Dei conscripta videntur, tropologia quadam vel allegoria ad alias sententias pergunt. Quare si quis subtiliori examine secundum promptiorem sensum nudis insistere literis contendat, ad Iudaïcas & aniles fabulas deuolutus, inops perpetuo dignæ de Deo intelligentiæ consenescet. Præterquàm enim quod materialem quandam substantiam Dei intelliget, & impiis hac re gentibus coaceruabitur: variam etiam & compositam suspicabitur. Cum enim Propheta ex electro supra lumbos Deum esse pernarret: ex igni autem inferiora esse conflata: qui non ad altiorem intellectum ascendit per ea quæ scripta sunt, sed corporeis inhærens descriptionibus, talem esse substantiam Dei & ab Ezechiele persuasus, rursum ignem esse à
Deuter. 4. Mose audiet, & à docto Daniele ad alias imaginationes deducetur, & sic non falsos solum, verumetiam inter se repugnantes de litera colligere sensus inuenietur. Quas ob res & hanc substantiæ indagationem tanquam impossibilem nobis omittamus: & simplici ac integro Apostoli
Hebr. 11. consilio credamus, qui dicit: *Credere enim primum oportet quòd sit Deus, & quòd sit ipsum quærentibus remunerator.* Non enim si inquirimus quid sit, sed si illum esse confitemur, salutem nobis præparat. Verùm quoniam neque intelligibilis neque effabilis naturæ hominis omnino substantia Dei demonstrata est: reliquum est de innascibilitate ipsa quid sit, & quo pacto in Deo inspiciatur, breui percurrere. Inuenimus igitur hæc cogitantes quòd non ex inuestigatione qua quid sit inquirimus, ingeniti nobis substantia occurrit, sed potius (vt quasi coactus hoc dicam verbum) ex ea qua inquirimus, quomodo sit. Cùm enim intellectus noster quæreret, num Deus omnium superiorem aliam causam habeat, nec vllam posset adinuenire, quòd sine principio sit vita eius ingenitum appellauit. Quemadmodum enim cum de hominibus ratiocinamur, & hunc ab hoc natum esse dicimus: non quid sit, sed vnde natus sit enarramus: sic & in Deo vox ingeniti non quid sit, sed non esse ab alio ipsum, significat. Verùm quod dico, hoc modo
Luc. 3. fiet magis perspicuum. Euangelista Lucas secundum carnem genealogiam Dei & Saluatoris nostri Iesu Christi exponens, & ab vltimis ad primos rediens: incipit quidem à Ioseph, & eum Heli, Heli autem Mathat fuisse dicit, atque hoc pacto per resolutionem ad Adam tandem narrationem deducit. Et cum de supremis dixisset Seth esse ab Adam, Adam verò à Deo, ascensus cursum hic terminauit: nec substantias eorum significat, quod generationē vniuscuiusque narrando enumerauit: sed origines proximas, vnde quilibet natus sit exposuit. Quemadmodum igitur ille dixit, quod Adam ex Deo sit, si hic, nos è nobis ipsis quæreremus, Deus verò ex quo est? nónne præ manibus erit cuilibet respondere, quod à nullo sit? Quod verò à nullo est, sine principio est: & quod sine principio est, id ingenitum est. Quod sicut in hominibus non erat substantia ex alio esse: sic neque in Deo idipsum quod est ingenitum, substantiam dicere possumus: quod idem est, atque ex nullo esse. Qui verò idipsum quod est sine principio esse substantiam dicit, simile illi facit, vt si quis interrogatus quænam Adam substantia & quæ natura eius fuerit, respondeat hanc eius fuisse substantiam, quod non viri ac mulieris conuentu, sed diuina manu formatus sit. Atqui non quo pacto productus sit interrogatis (quispiam obijciet) sed ipsum eius materiale subiectum, à cuius cogitatione propter huiuscemodi responsionem longius absum. Quod & nobis accidit, cum ex hac ingeniti voce, quomodo Deus sit, magis quā quid sit natura eius doceamur. Omnino autē si quis velit vera esse quæ à nobis dicuntur, penitus perdiscere, seipsum examinet, cùm eorum aliquid quæ in Deo sunt voluerit intelligere, quonam pacto in ingeniti significationem ingrediatur. Ego enim video quemadmodum A cum in futura secula mentem producimus, interminabilem eum appellamus, qui nullo termino vitam habet terminatam: Sic & cum ad superiora secula cogitatione conscendimus, tanquam in effusum pelagus in infinitam Dei vitam deducti, cum nullam originem vnde sit capere possimus, sed vltra omne quod intelleximus excedere, Dei vitam inspiciamus, eo quòd est sine principio vita eius, ingenitum ipsum nuncupamus. Hic enim sensus ingeniti vocis est, non habere aliunde substantiæ suæ principium. At Eunomius quoniam in Deo omnium solo ingenitum inspicitur, facinorosissimè illud ad vnigeniti blasphemiam rapuit. Quid enim progrediens ait? EVNO. Ingenitus autem
B cum sit, vt demonstratione iam præcedenti patuit, nunquam ita generationem suscipiet, vt cum nato naturam suam communicet, sed omnem vtique participationem ac comparationem ad genitum fugiat. BASIL. O impudentem blasphemiam atque nequissimam! O abditam fraudem! O multiplicem malitiam! quàm exactè ex ipso diaboli artificio loquitur? cum enim dissimilem Deo ac Patri vnigenitum Filium & Deum velit ostendere, Patris ac Filij nomen silentio tradit, atque de ingenito ac genito solum differit: ita salutaris occultat fidei nomina, & nuda tra-
* *Vel nudata* dit dogmata blasphemiæ: vt impietate in rebus * versata,
C cum ad personas progressio fiat, nihil ipse improbè dixisse videatur, sed orationis vi iam præparatam habeat blasphemiam. Ingenitus autem cum sit (ait) effugit vtique omnem participationem ac comparationem ad genitum. Nondixit Pater ad Filium, sed ingenitus ad genitum. Vnum igitur tale est astutè sibi excogitatum: alterum autem quale sit considerate. Ingenitus verò cum sit, inquit, nunquam generationem suscipiet, cui addit, vt cum genito naturam suam communicet. Quod dicit, nunquam suscipiet generationem, duplicem habet sensum, alterum quod eius naturæ nunquam accommodabitur passiua generatio, cum impossibile sit ingenitam naturam generari: alterum quod
D generare nunquam patietur. Secundum quem sensum hac voce vsus est, quamuis multos confundit, quasi priori sensu dictum. Quod verò quod diximus, præparet, liquidò quod infertur ostendit. Nam cum dixisset, nunquam generationem suscipiet, statim subiunxit, vt suam naturam cum genito communicet, quod ad secundū sensum cōsequitur, vt scilicet pati non possit Pater fieri, ne propriam naturam cum genito communicet: qua impietate quænam fieri potest pernicioſior? Quis vnquam tantam iniquitatem in excelsum locutus est? Ego certè vereor, ne nos quoque cum alienas blasphemias iterum atque iterum repetimus, nostram mentem polluamus, atque ita condemnatione quo-
que participemus. Sed me consolatur quod in Euangelio *Matth. 12.*
E est, quoniam & Spiritus sanctus Iudæorum, in Dominum blasphemiam scriptam posterioribus tradere non recusauit, illorum quasi in statuis scriptam, cunctis notam faciens blasphemiam, nō immaculatæ maiestati vnigeniti aliquam afferens blasphemiam. Quod si nunquam generationem suscipit, vt propriam cum genito naturam Deus communicet, pater non est. Non est autem, sed melius nobis est vt imperfectam relinquamus hanc blasphemiam. Hic enim non suscepit generationem, ille verò non communicauit in genitoris natura. Deinde ipse secum certat, vanam blasphemiæ consolationem excogitans, non quod quicquam dicat quod ad pœnitentiam pertineat, sed quod iis quæ sequuntur certat superare quæ dixerit: quid enim proferre
F sustinuit? EVNO. Effugiat vtique communicationem omnem & comparationem ad genitum. BASIL. At nisi comparatio sit Filio ad Patrem, nisi cōmunicatio cum genitore, falsi sunt Apostoli, falsa Euangelia, ipsa etiam veritas Dominus noster Iesus Christus: sed rursum horresco blasphemiam, quam cuique facile est conspicere. Nam si nullam habet comparationem ad Patrem, quomodo dicebat Philippo: *Tanto tempore vobiscum sum, & non cognouistis me? Philippe,* *Ioan. 14.*
qui videt me, videt & eum qui me misit. Si enim nullam communicationem, nullam comparationem Pater habet ad Filium, quomodo in seipso Patrem ostendit Filius? Nec enim perdissimile ac alienum comprehendi potest quod ignoratur, sed ex propinquo propinquum cognoscitur: sicut in impressa figura imprimens character inspicitur, & per ima-

ginem exemplaris habetur cognitio: cum hinc nos conferamus eam quæ est in vtroque similitudinem. Quare hac vna blasphemia omnes despexit voces, quæ à Spiritu sancto nobis ad glorificationem vnigeniti traditæ sunt: cum & Euangelium doceat, quod hunc Pater signauit Deus. Et Apostolus: *Qui est imago Dei inuisibilis.* Imago non inanimata nec manu fabricata, nec artis & cogitationis opus, sed imago viuēs, imo verò ipsa vita non in figuræ similitudine, sed in ipsa substantia identitatem retinens. Ego verò id quod dicitur in forma Dei esse, æquum ei quod est in substantia Dei esse, assero. Nam sicut formam serui suscepisse, hominis substantiam Dominum suscepisse significat: sic cum in forma Dei esse dicat, diuinæ substantiæ ipsi profectò attestatur proprietatem. *Qui me vidit,* inquit, *vidit & Patrem.* At hic alienum ab vnigenito Patrem faciēs, & penitus rescindens à communitate ipsius, assensum cognitionis qui per ipsum fit quantum in ipso est, abscindit. *Quæcunque habet Pater, mea sunt,* Dominus ait: at Eunomius nullam, inquit, cōmunicationem esse Patri cum eo qui ex ipso est. Et *sicut Pater in seipso vitam habet: sic dedit & Filio in seipso vitam habere,* hoc ab ipso docti sumus Domino: at verò ab Eunomio quid? Nullam esse comparationem genito ad genitorem. Et omnino hac vna voce, imaginis destruit rationem & splendorem, ac characterem substantiis respuit. Nam nec imaginem eius, cui nihil potest comparari, possibile est intelligere: nec splendorem esse ipsius quę communicari natura non potest. Eodem igitur iterum atque iterum in artificij genere immoratur, cum ingenito dicat non esse comparationem ad genitum. Non, inquit, Patri ad eum qui ex ipso est, vt quam his vocibus inhærentem oppositionem ostenderit, hanc in ipsam substantiam Patris & Filij transferat. Verùm ne, si omnes ipsius persequamur blasphemias, & singula eorum quæ dixit, damnare conemur, longa nimis oratio nobis contexatur, quæcunque manifestam habent impietatem, & à seipsis legentibus patent, præteribimus: quæ verò ratione aliqua opus est redarguere, hæc opponemus. Multis enim modis incommunicabilem Filio Patris substantiam cum affirmarit, atque vndique, vt putat, absurdum esse ostenderit, hæc adduxit. EVNOM. Nec enim dicere possumus communem quidem vtrisque substantiam esse, ordine verò † & temporis eminentia hunc priorem, illum posteriorem, quoniam certe oportet in omnibus quæ excedunt, aliquam esse excessus causam. Substantiæ autem Dei, non tempus, non æuum, non ordo coniunctus est. Nam ordo ordinante posterior est: & nihil eorum quæ Dei sunt, ab alio est ordinatum. Tempus verò stellarum qualis quidam est motus. At stellæ non solum post ingenitam substantiam, cunctasque intelligentias, sed post prima etiam corpora factæ sunt. De æuo autem quid oportet dicere: cum apertè scriptura prædicet, ante æuum Deum esse? BASIL. Supposuit primò quod voluit, deinde idonea suæ causæ capiens, & in absurdos sensus seipsum extrudens, necessariam se putat suorum dogmatum tradidisse doctrinam. Ait enim, quòd communis sit vtriusque substantia, ordine verò & temporis eminentia hic sit primus, ille autem posterior, dicere non possumus. Si igitur communem substantiam sic intellexit, quasi ex præcedenti materia distributionem ac diuisionem in ea quæ ab ipsa sunt intelligat, talem etiam ipsi sententiam nequaquam suscipimus. Absit, & si qui id dicunt, eos non minus impios iis, qui Patrem Filio dissimilem dicunt, censemus. Si verò hoc quis modo communicationem substantiæ accipiat, vt essentiæ rationem vnam & eandem in vtrisque inspiciat, vt si substantia Patris lux subiecto intelligatur, lucem & vnigeniti substantiam profiteatur, & quantumcumque aliquis Patri attribuat rationem, hanc ipsam & Filio accommodet: si quis, inquam, sic cōmunicationem substātiæ capiat, suscipimus: & hoc nostrum esse dogma dicemus. Sic enim & deitas vna, ex substantiæ videlicet ratione, intellecta vnitate, vt distinctio per numerū sit, & proprietatibus quibus vtrumque designatur: ratione verò deitatis vnitas inspiciatur. Verum cùm determinatum sit quo pacto oporteat communicationem substantiæ intelligere, quæ deinceps sequuntur, quamconiunctionem adpręcedentia possideant inue-

Coloss. 1. 15. *Filius imago Patris.* *In forma esse Dei & serui. Philip. 2.* *Ioan. 17.* *Ioan. 5.* † ἐν τοῖς χρόνῳ πρεσβείοις.

A

B

C

D

E

F

stigemus. Ordine verò, inquit, & temporis eminentia, ille primus, hic secundus. Cur necesse est, si quibus est substantia cōmunis, ordini ea subijci, & esse tempore posteriora? Nónne potest vnà cum sua imagine sine tempore coniuncta, Deus omnium ab æterno esse: nec vltra tempora solùm, sed æuo etiam omni ipsi coniungi? Nam idcirco splendor dicitur, vt coniunctionem intelligamus: & character substantiæ, vt consubstantialitatem perdiscamus. Verùm est ordo hic quidem naturalis, ille verò artificiosus. Naturalis quidem, vt creaturarum qui creatiuis rationibus dispositus est, & numeri dispositio, & causarum ad causata habitudo: cum illud semper profiteamur, ipsius quoque naturæ factorem esse Deum, & creatorem. Artificiosus autem & excogitatus, sicut in iis quę constituuntur, in disciplinis etiam ac dignitatibus aliisq; huiuscemodi. Horum primum cum occultasset Eunomius, secundi ordinis mentionem fecit. Ait enim non oportere dicere ordinem esse in Deo, quoniam ordo ordinante posterior est. Illud verò aut non conspexit, aut volens prudensque occuluit, quoddam videlicet ordinis esse genus, non nostra constitutum positione, sed ipsius naturæ vi consequens, vt igni ad lucem quæ ab ipso est. Nam in iis priorem esse causam dicimus, posterius verò quod ab ipsa est: non interuallo hæc ab inuicem dissepārantes, sed cogitatione prius quam causatum, causam intelligentes. Quonam igitur pacto rationem habet, ordinem in iis negare, in quibus est prius & posterius non positione nostra, sed naturali quadam rerum consecutione? Cur igitur in Deo ordinem respuit? Arbitratur, si ostenderit nequaquam aliter prius in Deo intelligi, reliquum se habiturum, in ipsa scilicet substantia excessum demonstrari. Nos autem secundum habitudinem causarum ad ea quæ ex ipsis sunt, Patrem Filio præponi dicimus: naturæ verò diuersitate nequaquam, neque temporis excessu. Alioquin nec Patrem ipsum esse re confitebimur, cum alienatio substantiæ naturalem respuat coniunctionem. Sed quoniam ad definiendum temporis naturam in omnibus hic sapiens delatus est, hinc etiam quàm firma, quàm circumspiciens sit mens eius, consideremus. Tempus ergo dicit, qualem quendam stellarum motum, solis scilicet ac lunæ, reliquarumque, quibus vis ineſt qua per seipsas moueantur. Quod igitur à creatione cœli ac terræ, ad stellarum vsque productionem fuerat interuallum? quidnam fuisse in meteororum hic scientia peritus enuntiat? Qui enim mundi constructionem virtute spiritus conscripsit, quarto die illa magna luminaria & reliquas stellas asserit productas. Quare tempus in illis diebus non erat, si quidem stellæ nondum mouebantur. Quo enim pacto moueri poterant, quæ factæ nondum erant? Rursus quādo cum Gabaonitis Iesus Naue bellum gerebat, quando sol mandato ligatus stabat immobilis, & in suo loco luna morabatur, tēpus tunc non erat? Quid igitur interuallum illius diei nominabimus? quam appellationem excogitabis? Nam si natura temporis deficit, æuum, videlicet pro eo dices interceſſiſſe: sed æuum paruam diei partem appellare, omnem excessum amentiæ superat. Verùm vt videtur & magna ingenij vi diem ac noctem, quasi stellarum motu putat fieri, & has esse partes temporis: quare & tempus, stellarum qualem motum censuit, nec id ipsum sentiens quod dicit. Non enim qualem, sed si stellarum motus est, quantum potius erat dicendum. Quis vero sic omnino puer est mente, vt ignoret dies, menses, horas, annos, mensuras temporis esse non partes: tempus autem, quod mundo coextenditur spatium, quo motus omnis, siue stellarum siue animalium cæterarumq; rerum nobilium mensuratur, & quo velocius atque tardius aliud alio dicimus? velocius quidem, quod plus spatij minore in tempore pertransit: ac tardius, quod maiore tempore per minus spatij mouetur. Eunomius verò quoniam in tempore stellæ mouentur, tempus ab eis creari iudicauit. Quod si ita est, secundum hanc sapientissimi huius viri rationem, quoniam & papiliones in tēpore mouētur, dissiniemus tempus quendam esse papilionū motum. Non enim ab hac ratione, quę ab eo dicta est differt, nisi fortè dignitate verborū. Sed hactenus huiusmodi: vos quę sequuntur cōsiderate. EVN. Atqui, dicit, nec vt qualitas aut moles aut quantitas in substantia Dei poterit inhærere. Liberum

Ioſue 10. *Genes. 1.* *Pater quomodo Filio prior.*

enim

enim ab omni compositione Deum esse necesse est. Quod si horum aut talium nihil vnquam piè complicatum intelligere cum substantia Dei possumus, quænam amplius ratiõ dabit, ad ingenitam substantiam eam quæ genita est cõferre? cùm ea quæ secundum substantiam est similitudo, aut comparatio, aut cõmunicatio, nullum excessum vel differentiam relinquat: æqualitatem verò palàm faciat, & cũ æqualitate simul ipsum quoque ingenitum ostendat, qui assimilatur vel cõparatur. Nullus autem sic stolidus est, sic ad impietatem audax, vt cum ipse Dominus palàm edixerit: *Pater, qui me misit, maior me est*: æqualem Patri Filium audeat prædicare? Et rursus post pauca. Verum qui Deus omniũ, ingenitus est & incomparabilis. BASIL. Pluribus omissis dicta, vt arbitror, sufficiunt. Cum ad pernicioſos sermones tendit, nonnulla quæ ab hominibus concedi possunt solet præmittere, vt eorum perspicuitate & gratia, de reliquis quoque sibi facilius credatur. Nihil, inquit, substantiæ Dei, neque vt forma, neque vt magnitudo, neque vt quantitas inhærere potest: quoniam ab omni compositione liberum esse Deum necesse est. Ad hunc vsque locum æquus est. In his verò quæ deinceps sequuntur ad seipsum redit. Tanquam enim ex præmissis necessariò sequentem blasphemiam coniungit dicens. EVNOM. Quod si horum nihil vnquam piè complicatum intelligere cum substantia Dei possumus, quænam amplius dabit ratio, ad ingenitam substantiam eam quæ genita est conferre? BASILIVS. Quam hæc inter se rerum consecutionem habent, si Deus incompositus est, non posse filium ei similem esse? dic tu mihi, nonne filium quoque pariter dices, nec magnitudinem, nec qualitatem in seipso continere, & ab omni penitus cõpositione liberum esse? Ego enim, ne si insanires quidem, ausurum te arbitror, aliud quid affirmare filium esse, quàm incorporeum & absque qualitate ac figura, & omnibus ijs, quæ de patre diceres. Cur igitur non pium censes ei qui absque qualitate est, eum qui qualitatem non habet comparare? & eum qui absq; quantitate est, ei qui quantitatem non habet, & omnino incompositum incomposito? Hic verosimile quidem ad qualitatem, æquale autem accommodat ad magnitudinem, sed quantitatem si aliquid putat præter magnitudinem esse, ipse clarius explanabit. EVNO. Idcirco inquit, nec æqualis nec similis, quoniam nec quantus est, & absque qualitate est. BAS. Ego vero in hoc ipso pono similitudinem, quod sicut pater ab omni compositione liber est, ita & filius simplex omnino & incompositus. Et similitudinem non formarum qualitatis identitate, sed ipsa substantia perspici arbitror. Nam quibuscunque forma vel figura adiacet, ijs identitate qualitatis inest formarum similitudo: quæ vero sine forma & sine figura natura est, reliquum est vt similitudinem in substantia ipsa, & æqualitatem non in mensura magnitudinis, sed identitate virtutis possideat. Christus, inquit, *Dei virtus & sapientia.* tota enim virtus paterna ipsi videlicet inest. Quare & quæcunque videt patrem facientem, ea & filius similiter facit. EVNO. Sed similitudo, inquit, quæ secundum substantiam est, nullum comparationis excessum vel distinctionem derelinquens, æqualitatem penitus efficit. BASIL. Quomodo nullam, dicis, distinctionem derelinquit, nec saltem eam quæ inest causis, ad ea quæ ex ipsis sunt? ad hæc adducit. EVNO. Quis autem ita stolidus est vel ad impietatem audax, vt æqualem patri filium prædicet? BASILIVS. Dicamus igitur ipsi ad hæc illa prophetica, quod *frons mulieris meretricis facta est tibi*, impudens facta es erga omnes. Illæ namque sua probra pudicè viuentibus ingerunt: & hic eos qui maiestatem vnigeniti magnificare cupiunt, amentes & ad impietatem audaces vocat, eisdem rebus offensus, quibus olim & Iudæi exacerbabantur, dicentes quod *æqualem seipsum facit Deo.* Et certè (nulli autem mirum quod dicam videatur) magis nescio quo pacto illi videbantur consequentiam rerum prospicere. Grauiter enim ferebant, quod Deum patrem suum appellabat, ex quo à seipsis ratiocinabantur, quod æqualem se Deo faceret: quasi necessariò cõsequatur, si patrem habeat Deum, Deo quoque æqualem esse: hic autem primum in speciem concedens, secundum abnuit, & Dñi vocem nobis obijcit dicentis: *Pater meus qui me misit, maior me est.* Nec Apostolum dicentem audit? quod *non rapinam arbitratus est se esse æqualem Deo.* Atqui si secundum rationem tuam innascibilitas substantia est: si volebat secundum substantiã excessum ostendere, profectò dixisset, quòd ingenitus maior me est: hæc vero vestra ratio est, quod appellatio patris, operationem non substantiã significat. Cum igitur maiorem filio patrem dicitis, operationem opere maiorem dicitis: omnis autem operatio eis per mẽsuram congruit, quæ ex ipsa facta sunt, & magna quidẽ magnorum operum, exigua vero minorum est. Maiorem ergo & patrem hac ratione profiteri, nihil aliud est, quàm incõmensurabilem operi operationem opinari: & frustra asserere, ad magnitudinẽ operationis Deum motum fuisse, cũ non potuerit operationi suæ æquale opus producere. Itaq; nobis è duobus alterũ necessariò decidet: aut enim nomen patris non operationẽ sed substantiam significabit, quo pacto cauillatoria ipsis similitudine ratio facile delebitur, cũ patri filium, id est, operationi similem arbitrentur. Qualem enim voluit, inquiunt, pater talẽ & fecit. Qua etiam ratione voluntatis imaginẽ nuncupant, aut ab hoc sibi cauentes, nõ dicent maiorem filio esse patrem, quoniam omnis operatio si nihil deforis repugnat, proprio operi cõmensurabilis est. Verum hæc ad confutationem eius incõstantiæ quam in dogmatibus habent, dicta sufficiant. Illud autẽ cui non est perspicuum, quod maius aut ratione causæ, aut virtutis præstantia, aut excellentia dignitatis, aut magnitudinis excessu dicitur? Magnitudine igitur non intelligi maius iste ipse iam in præmissis asseruit, & res ita se habet. Quoniã in magnitudine maius tãtum est, quantum minus & amplius: quæ vero incomprehensibilia magnitudine, imò sine magnitudine & ab omni quantitate longè remota sunt, ea quis alterũ ad alterum mensurabit? Quorumcunq; vero impossibilis est cõparatio, quo pacto in ipsis id quod excedit cognoscetur? Virtute autem deficere Christum Dei virtutem dicere, valde puerile, & hominum est, qui non audiunt Domini vocẽ, dicentis: *Ego & pater vnum sumus:* & vnum pro æqualitate virtutis capientis, vt ab ipsis Euangelij verbis demonstrabimus. Cum enim dixisset, quod nullus aliquem eorũ qui in me crediderunt, è manu mea rapiet: & quod pater qui mihi dedit, omnibus maior est, è cuius manu nemo quicquã rapiet, adiunxit: *Ego & pater vnũ sumus.* Vnde palàm est non aliter pro æqualitate ac identitate virtutis vnum accepisse. Præterea si Dei sedes (vt nos quidem credimus) dignitatis nomen est, à dextris determinata filio patris sedes, quidnã aliud quam dignitatis æqualitatẽ significat? Ad hæc etiam in gloria patris venturus expectatur. Quas ob res reliquum est, vt causæ ratione maius hic capiatur. Nã quoniam à patre origo est filij, hoc maior est pater, quod causa est atq; origo. Quapropter Dominus sic dixit: *Pater meus maior me est:* vt eo quòd pater est, maior esse intelligatur. *Patris* autẽ nomen quid aliud ostendit? nonne causam eius qui ex se natus est atq; originem? Atqui etiam secundũ sapientiam vestram substantia maior aut minor substantia non dicitur. Itaq; tum secundũ istos, tum secundũ veritatẽ ipsam, nullo pacto excessum in substãtia proposita hæc verba significãt. Magnitudine vero patrem filio esse maiorẽ, hic ipse pernegat, cum nullũ oportere in Deo quantitatẽ intelligere asserat. Quare nullus alius relinquitur nisi qui à nobis dictus est maioris modus, qui est secundũ causam atq; originem. Verum quam secundũ maius excogitauit blasphemiam, talis quædam est. Illud autẽ admiratione dignũ, quòd in paucis at cõtrarios sermones verbis deuolutus, vtpote qui oculis animi cæcitate percussis, repugnantiã eorum cõspicere nequiuit. Quare à Deo alienus, à pace Dei esse videtur, quam Dominus noster ijs qui verè ac syncere in ipsum crediderunt, dimisit, dicens: *Pacem relinquo vobis, pacem meam do vobis*, vt non alijs solum, sed etiam sibi ipsi repugnet. Nam cũ maiorẽ dixerit Deum ac patrem vnigenito filio: & eos qui æquales asserũt, quasi ipse hac de re necessarias haberet demõstrationes, insanos appellarit, videte quæpost pauca cõscribit. EVN. Verùm quod Deus omnium ingenitus est ac incõparabilis, pluribus omissis dicta sufficiunt ad demonstrationẽ. BAS. Quare ab eo quæratur: si incõparabilis Deus est, vnde excessus eius cõprehẽsus est, cũ maius ex cõparatione inspiciatur eorũ quæ excedũtur? Quonã igitur pacto, & maior est & incõparabilis. Verũ vt alienã à substantia Dei

Ioan. 14.

Filius quomodo similis Patri.

Ioan. 5.

Hierem. 3.

Ioan. 5.

Ioan. 14. Philip. 2.

Ego & pater vnum sumus. Ioan. 10.

Sedes à dextris Dei.

Ioan. 14. Pater quomodo filio maior.

Ioan. 14.

vnigeniti substantiã posset cõfirmare, cõparationẽ maioris ad substantiæ diuersitatem susceptt. Rursum vt ad creaturas filiũ deduceret, incõparabilem esse patrẽ asseruit. Nouam profectò ac incomparabilem viam ad blasphemandum is cogitauit: qui simulando Deum ac patrem extollere, vnigeniti Dei deijcit maiestatem: præsertim cum Dominus
Matth. 10. attestetur ac dicat: *Qui non honorat filium, non honorat patrem: & qui me contemnit, non me contemnit, sed eum qui misit me.* Sed inimicus veritatis, qui hæc eis dicere ac scribere submiuistrauit, illud inspexit: quòd si ad intelligentiam eos maiestatis vnigeniti cæcos efficiat, ipsam quoque Dei ac patris cognitionem simul ab ipsis auferat: vt & si videantur præstantiam quandam Deo ac patri attribuere, nullum tamen inde commodum consequantur,
Matth. 9. cum ea via quæ ad ipsum ducit priuati sint. Nam & Iudæi gloriam Deo afferre putant, & gentes audire licet magni quid velle de Deo dicere: Deum tamen ipsos magnificare absque fide in Christum, per quem ad cognitionem deductio fit, nemo rectè sapiens vnquam putabit. Incomparabilem igitur Deum dicit, vt eo creaturis æqualem filium esse ostendat, quod pariter abest à maiestate patris. Quæcunque enim æquali exceduntur mensura, ea inter se æqualia esse necesse est. Tantum autem secundum rationem ipsorum, Deus ac pater vnigenitum filium excedit, quantum & aliorum singula. Tale namque incomparabile est, vt ab omnibus pariter distet, & nulli sit accessibile. Quare si æqualiter alijs à patre filius deest, æqualis illis est, quibuscum deest? Qua blasphemia quid peius vnquam Iudæi dicerent: quid vero à gentibus audire possumus? Deinde non erubescunt qui Dei verbum colere se fingunt, Iudæis ac gentibus iucunda grataque documenta proponentes. Nam si patri non comparatur filius, vt neq; angeli, neq; cœlũ, neq; Sol, neq; terra, neq; animalium quæ in illa sunt, quicquam, aut plantarũ, quo pacto ad proprias creaturas diuersitatem habebit? aut vnde ipsi ad genitorem cõiunctio? *Ego*, inquit, *& pater vnum sumus.* Iterum enim eius *Ioan. 10.* dicti memoriam faciemus. At tu dic mihi, non hoc conferentis seipsum verbum est? Quid dixi conferentis, imò vnientis, vt ita dicam, & naturæ identitatem hinc comprobantis? Hic vero incomparabilem esse Deum censet, & bonitas quidem & Dei saluatoris nostri Iesu Christi, omnes homines prout caperè possumus meditatione & exercitatione bonorum operum, ad similationem Dei omniũ perducit his verbis: *Sitis perfecti sicut & pater vester qui in cœ-* *Matt. 5.* *lis est.* Hic vero vnigenitum naturali cum patre coniunctione (quantum in ipso est) priuat: quamuis & hæc ratio aduersus iustum ipsum detorqebitur. Si enim incomparabilis est pater, qua ex re dissimilitudinis demonstrationes accipiet? Nam si alteram substantiam alteri conferendo dissimilitudinem inuenisse inquiet, quomodo qui confertur incomparabilis est? Quod si nec initium quidem comparationis habet, vnde potuit hanc diuersitatem percipere? Ita videtur, quod malum est, non solum bono esse contrarium, verumetiam sibijpsi: à quo liberet nos gratia Domini nostri Iesu Christi, quo cum patri gloria cum sancto Spiritu nunc & in sæcula sæculorum, Amen.

BASILII MAGNI
CÆSARIENSIS EPISCOPI
ADVERSVS EVNOMIVM,
LIBER SECVNDVS,

Quod filius in diuinis non est factura, nec patre duratione aliqua posterior.

CVm igitur in ea oratione quam de Deo omnium habuit, blasphemias in filiũ Dei subaffirmauerit, vt potuit, ipsi deinde vnigenito filio linguam immisit. Evn. Quid enim, inquit, & vnicus filius, vnigenitus enim: de quo si, vt poteramus, sanctorum voces apposuissemus, quibus filium genituram & futuram prædicant, per diuersitatem nominum substantiæ quoque diuersitatem obtendentes, ab omni cura atque negotio liberi essemus. Sed propter eos qui corpoream generationem putantes vniuocationibus cespitant, necesse est forte de his etiam pauca dicere. Basil. Hæc ille. Ego vero si vt de re ficta, sic de hac vniuersa oratione oportet excogitare, quo pacto in vanis auditorijs ad meditationem eius quod in re falsa verisimile est, adulescentibus vt declarent proponitur: quoniam & pariter illis cuncta adumbratæ pugnæ similia sunt: ad accusatores non constitutos ad pugnam, ad accusationem non prædictam, responsio ad iudices, qui nulli esse videntur, oratio: si sic, inquam, & hæc audire oportet, & ipse hanc inquisitionem omitto, & cæteros admoneo nulla cura dicta eius versare: sed si maiora sunt quæ promittit, & multis suspicari accidit, nonnullam esse apud eum curam veritatis, profectò necesse est, prout possumus, singula redarguere. Sed quis inquisitionis modus iustior fiat, quàm vt his documentis quæ à spiritu nobis tradita sunt, orationem conferamus? Si quid illi congruum inueniamus, id suscipiamus: quod vero aduersus illa proficiscitur, id vt nobis inimicum effugiamus.

Filium non esse futurã. Quare primum illud ostendat, quinam è sanctis genituram & futuram Christũ dixerunt? quas scripturæ voces in demonstratione habet? Nam si B. Petri voce in Actibus Apostolorum perscripta innititur, vbi dicitur: *Sciat omnis domus* *Act. 2.* *Israël, quod Dominum ipsum & Christum Deus fecit, quem vos crucifixistis.* Primum nihil ad id quod quæritur, habet hoc testimonium. Nam cum promisit ostendere à sanctis dici futuram esse filium, testimonium præbuit de Deo & patre, quod fecerit. Nec enim illud dicet licere sibi cum de tantis rebus verba faciat, deductiones quasdam & deriuationes nominum excogitare. Nam si otiosi etiam verbi supplicia in die iudicij patiemur: multo minus, si de tantis rebus quicquam innouamus, sine pœna dimittemur. Et forte illud quidẽ tanquam congruum Deo & patri dici diuina ratione docemur: hoc vero non posse accõmodari vnigenito, Spiritus S. per ea quæ tacuit demonstrauit. Quonã igitur pacto tuum est, hac voce, fecit, traducta, futuram factorem omniũ appellare? Nam si huiusce modi appellatio idonea ei erat, non fuisset silentio à spiritu tradita. Sed in creaturis quidẽ inuenimus à verbo, fecit, futuræ appellationẽ esse traductam: in filio autem Dei nequaquam. *In principio,* *Gen. 1.* inquit, *fecit Deus cœlũ & terram.* Et rursus: *In factis manũ tuarũ* *Psal. 137.* *meditabar.* Et: *Inuisibilia eius à creatura mundi per ea quæ facta sunt* *Rom. 1.* *intellecta conspiciuntur.* Itaque in quibus oportet hoc nomen scriptura suscipiens, in Dño nostro & saluatore Iesu Christo, quasi non decens magnitudini maiestatis, obticuit. Et securim quidẽ, & lapidẽ angularem, & lapidẽ offensionis, & petram scandali, cæteraque huiusce modi, in quibus non multũ laudis esse videtur ijs, qui ad significationẽ nominũ non peruenerunt, Dominũ gloriæ appellare non erubescit: futurã vero nusquã omnino nominauit. At iste se ab ipsis recepisse sanctis hoc nomẽ ait, vt non solũ suo tẽpore præsentes calumnijs persequatur, sed eos etiã sanctos qui olim fuerunt. Verũ præterquã quod indecens atq; periculosum est auda-

est audacter huiusce modi res inuadere, ac à seipso Dñi nomina transformare: Apostoli etiã sensus non tradit eam filij subsistentiam, quæ ante secula fuit, de qua nobis in præ-
Ioan. 1. sentia sermo est: non enim de substantia ipsa *Dei verbi quod in principio erat apud Deũ*, sed de eo qui seipsum exinaniuit in serui forma, & factus conformis huic corpori humilitatis
Act. 2. nostræ, & crucifixus est ex infirmitate, perspicuè disserit. Et hoc vnicuique notum est, qui parumper apostolicæ dictionis intentionem animo voluit, quòd non theologiæ nobis modum tradit, sed dispensationis sermones aperit. *Dominum enim*, inquit, *& Christum Deus fecit, hunc Iesum quem vos crucifixistis*: hac demonstratiua voce ad humanitatem eius, & id quod visibile est, manifestissimè se conuertit: at hic vocem hanc, fecit: ad generationem vnigeniti quæ à principio fuit transfert: neque illud ipsius faciem confundit quod Dominus non substantiæ est nomen, sed potestatis: quare qui dixit Dominum ipsum & Christum Deus fecit, rerum omnium principatum & dominatum dicit à patre filio commissum, non de processu eius adesse narrat. Verum hæc paulò post demonstrabimus, cum redarguemus ipsum præter voluntatem spiritus scripturæ afferre testimonia: nunc ad sermonis continuationem pergamus. Quid ergo hoc nomen sibi vult? aut curnam facturam factorem omnium appellare conatur? Deprauata seipsum decepit cauillatione, qui ex diuersitate nominum substantiarum differentiam ostendere putauit. Quis enim mentis compos huic rationi accedat: Quorum nomina diuersa
Diuersitatẽ agnominationis substantiæ diuersitatem non arguere. sunt, earum substantias differre necesse est: Nam Petri ac Pauli & omnium hominum etsi diuersę sint appellationes tamen vna est substantia omnium. Quapropter & in pluribus inter nos conuenimus, ijs proprietatibus solum quæ circa singula inspiciuntur alius ab alio differentes. Quare appellationes etiam non substantias, sed proprietates quibus singuli designantur significant. Hinc est vt cum Petrũ, nomen videlicet hoc audiamus, non substantiam eius intelligamus (dico autem substantiam materiale illud subiectum, quod eo nomine nequaquam significatur) sed earũ proprietatum quæ circa ipsum inspiciuntur, sensum concipimus. Illico enim per hanc vocem intelligimus Petrum
Matt. 4. filium Iona, qui fuit ex Bethsaide, Andreæ fratrem, qui ex piscatore in apostolatus ministerium vocatus est. Qui quoniam fide præstabat, eccl'esiæ cõmissam sibi ædificationem susc'epit: quorum omnium nihil substantia est, aut subsistentia intellectu comprehensa. Nomen itaque hoc characterem quidem nobis Petri circumscribit: ipsam verò substantiam nequaquam subaperit. Rursus cum Pauli nomen audimus, aliarum concursum proprietatum mente
Phil. 3. concipimus, Tarsensem scilicet Hebræum secundum legẽ Pharisæum, Gamalielis auditorem, eccl'esiarum Dei ex zelo persecutorem, cum terribili ad cognitionem visu deductus est, qui Apostolus gentium fuit. Hæc enim cuncta vna voce Pauli circumscribuntur. Atqui si verum est contrario modo eorum se habere substantias, quorum nomina diuersa sunt, oporteret certè Paulum & Petrum, & omnino cunctos homines, alterum ab altero alterius esse substantiæ. Verum quoniam nemo ita ignorans est, ita communis omnium naturæ imperitus, vt id dicere animum inducat, è luto enim vt ego etiam tu formatus es, nihil aliud enim hic sermo quàm identitatem humanæ substantiæ significat. Mentitur itaque qui ex diuersitate nominum diuersitatem substantiæ inferre cauillatur. Nec enim natura rerum nomina sequitur, sed posterius nomina rerum inuenta sunt. Quod si illud verum esset, oporteret etiam vnam & eandẽ eorum esse substãtiam quorum eædem sunt appellationes. Quamobrem quia virtute consummati, Dei appellatione dignati sunt, consubstantiales Deo vtique omnium homines essent. Verum vt hoc dicere furor est perspicuus, sic ille sermo æquali dementia continetur. E dictis ita patet, quòd in patre quoque ac filio non significant substantiam nomina, sed proprietates designant. Nullum ergo illa oratio locum habet, quæ commutatione nominum contrarietatem substantiæ adducit: sic enim priusquam cætera seipsum deijcit. Nam si diuersa sunt factum & genitum, diuersæ vnigeniti erunt substantiæ ex diuersitate nominum consecutæ: quòd si id dicere dementium est, ne-

A que illud eorum est qui mentis sunt compotes: hic autem se simulat infinitas habere demonstrationes, quod apud sanctos viros factura dicitur filius. Verum quasi ad ea quæ sibi proposuit festinans, mentionem ad præsens facere renuit. Est autem & hoc artificiosa versutia, cum sibi oratio deest, tunc taciturnitatem anteponere. Nam si testimonij vmbram haberet, qua vnigenitus factura diceretur, aures nostræ audiendo surdescerent. Deinde, inquit, propter eos qui corpoream generationem putantes vniuocationibus cespitant, necesse sibi esse de his etiam breuiter dicere. Sed quidnam vetabat scripturæ prius testimonijs oratione firmata, ad imbecillium postea emendationem accedere, & quod ex vniuocatione sit nocumentum mitigare? si tamen aliquid vnquam quibusdam accidit aut accidet. Quis
B enim sic omnino carneam habeat mentẽ, ac diuini sermonis inexpertus est, vt cum audiat diuinam generationem, ad imaginationes deferatur corporeas, in quibus complicatio est viri & mulieris, matricis conceptio, plasmatio, informatio, exactis temporibus foras processio? Quis adeò est pecudum similis, qui cum audiat Deum verbum à Deo prodire, & adhuc sapientiam ex Deo genitam, ad corporis passiones cogitationibus decidat? Verum hæc quoq; cum alijs ad probabilitatem orationis simulatio ipsi excogitata est, vt cõmiserationis gratia erga imperitos fratres hunc doctrinæ laborem susc'episse videatur: & corporeos quidẽ sensus qui ex huiusce modi appellatione oboriuntur, quasi
C emendet. Quæ vero, cum creatura filius nominetur, detrimẽta sequuntur, ea minime depellit. Atqui si quis Dei corpoream esse generationem imaginetur, ipse vtique hoc pacto ad materiales etiam factionis modos deductus est. Nec enim partionem quandam & transmutationem ac fluxum genitoris substantiæ à generandi voce imbecillis homo intelliget. Materiam verò deforis ex nihilo allatam, ad constitutionem creaturæ, vt vos dicitis, conspicari, non cõducet. Quamobrem ergo cogitationum ægritudini ex parte medetur, ac eorum qui corpoream generationem dicunt, curam habet: eos verò qui creaturæ appellatione cespitant, despicit? Quoniam genitum quidem esse contrarium vidit suæ sententiæ: cum genitum cõiunctissimè se habere profectò debeat ac simillimè ad genitorem: factum verò esse,
D consonum & propugnans suæ causæ. Quoniam alieni, externi, nulloque pacto coniuncti ad factorem sententiam affert, his postea coniuncta hæc dicit. E V N. Genituram ergo secundum scripturarum doctrinam dicimus filium, non aliud esse substantiam intelligentes, aliud autem præter ipsam quod significatur: verum ipsam esse subsistentiam quæ nomine intelligitur, cum verò nomen ipsum substantiæ congruat. B A S I L. In his etiam veritatem perspicuè op- *Filium genituram dicere temerarium est.*
pugnat, sibi tamen consona dicit. Nam vt in superiori sermone ingenitum in Deo omnium substantiam ipsius determinabat significare: sic nunc genituram substantiam filij significare ait, vt geniti ad ingenitum oppositione, contrario pacto ad patrem habere filium in substantia ipsa ostendat. Propterea propria lege profert verba, quæ contra
E vsum diuini spiritus sunt, cum genituram filium appellat. Vnde id cœpit? ex qua doctrina? ex quo propheta? à quónam ex apostolis hanc cognominationem audiuit? Ego enim in nullo scripturæ loco hanc vocem inuenio. Atqui non aliunde hic, sed à doctrina spiritus se appellationes has sumpsisse iactat. Nullius enim momenti rem esse putauit, si hominibus negotium faceret: nisi etiam in ipsum spiritum inueheretur. Nam genuisse quidem patrem multis ex locis docemur: genituram verò esse filium num- *Isai. 9.*
quam ad hunc vsque diem, audiuimus. *Puer enim natus est nobis, & filius datus est nobis, & vocatur nomen* eius non genitura, *sed magni consilij angelus.* Atqui si genitura substantiam
F ipsam significaret, non aliud profectò nomen spiritus nos docuisset, quam illud quo perspicuè substantiam eius posset aperire. Et rursum: Petrus ille qui propter veritatis cognitionem beatificatione illa potitus est, non dixit, Tu es genitura, *Sed tu es Christus filius Dei viui.* Et Paulus, cum *Matt. 16.*
vniuersam scripturam suam filij appellatione explêsset, nullo tamen in loco inuenietur genituræ fecisse mentionem: quod iste magna confidentia, tanquam si ex diuino id accepisset auditorio, profert. Nec enim

hoc

hoc etiam in loco ipsi concedendum est, hanc vocem, genuit, quæ de patre dicitur, transfiguranti & traducenti genituram filium Dei nuncupari. Quoniam non quodcunq; consecutione verborum subostenditur, in id facile insilire eum oportet, qui diuino timore castigatus est. Sed cum ijs quæ in scriptura sunt nominibus sit contentus, per ea vt decet glorificationem Deo adimplere debet. Nam si qui ab initio ex Hebræorum lingua in Græcam traduxerunt, quædam nomina interpretari ausi non sunt, sed ipsam Hebraicam vocem transposuerunt, vt sabaoth, adonai, eloim, & huiuscemodi: nec in diuinis nominibus solum, verum etiam in compluribus alijs hanc reuerentiam adhibuerunt: quàm magnum nos decet circa Domini nomina timorem habere? Quando igitur illi à seipsis quædam nomina confingere passi fuissent, qui nec interpretari quædam confisi sunt, ne incongruis verbis perspicuitatem sententiæ dissoluerent? Sed se genuit, inquit, Deus: quomodo non conuenit genituram eum qui natus est, appellare? Quia arduum nobis est nostris ipsum nominibus inuocare, qui largitus est Deus *nomen super omne nomen. Filius meus es tu*, inquit, *ego hodie genui te.* Atqui consentaneum erat magis secundum istorum rationem propterea quod genitus est, genituram appellari, non filium: sed dictum non est. Quare oportet, si quis ante oculos habeat Christi iudiciũ, cum sciat quàm periculosum sit subtrahere quicquam aut addere ijs, quæ à spiritu tradita sunt, non committi per se ipsum quicquam innouare, sed in ijs quæ à sanctis prædicta sunt acquiescere. Quod igitur nec communis consuetudo, nec scripturarum vsus susceperit, id audere quomodo non summæ superbiæ est? Quis enim pater aut mater benigno ac placido cum sit erga eum quem genuit affectu, volet illum magis vocare genituram quàm filium aut natum? Nate enim, inquit, vade in vineam. Et alibi: *Deus prouidebit sibi victimam holocausti, nate mi.* Et rursus Isaac, inquit, *Quis tu es nate?* Et, *Fili noli despicere doctrinam Domini.* Et, *filius sapiens lætificat patrem.* Et similia. Nullo autem in loco quisquam genituram eum qui est, se dixisse demonstratur. Cuius causa liquidò patet. Filius enim & natus animatorum sunt nomina: genitura verò non semper. Potest enim etiam quod antequam figuratum sit, ab ortu ejectum, genitura nominari, quod nati appellatione dignum non est. Præterea fructus terræ, genituras & genimina, non natos appellamus, *Non enim bibam*, inquit, *de genimine vitis huius.* Raro verò inueniemus hanc in animatis appellationem assumptam: & sicubi dicta est, de his animalibus dicitur, quæ improbata in imaginem prauitatis assumuntur. Serpentes enim, inquit, *genimina viperarum.* Qua ex re, vt opinor, & communis consuetudo huiuscemodi appellationem spreuit, & diuina scriptura præcipuè in vnigenito Dei recusare videtur. Nati etiam appellationem, quoniam valde humanitus dici videtur, non suscepit. Ostendit autem id Apostolus, qui Dominum sursum atque deorsum & vbique *filium* appellans, & alijs ipsum nominibus glorificans, *primogenitum*, *imaginem*, *splendorem*, geniminis ac genituræ appellationem euitauit. Quod si iste contendit, vel eorum aliquis qui huius orationem defendunt, ostendat, & hæc omnia ipsi debere concedemus. Verum nisi impium Marcionem imitatus alia è diuinis sermonibus tollat, alia inscribat, nequaquam inueniet. At geniminis siue genituræ vox, hoc pacto & à communi consuetudine, & à scripturarum vsu aliena demonstrata est. Nunc verò videamus si de ipsa substantia filij hoc nomen prædicari possibile sit. Nam ipse dicit. EVNOMIVS. Impossibile est aliud quid esse substantiam intelligere, & aliud præter eam quod significatur. Verum ipsam ait esse subsistẽtiam quam nomen significat, cum appellatio verè ipsam ostendit substantiam. BASILIVS. Digna profectò iudicibus, quos fictos induxisti, hæc tua sunt dogmata. Nam sic vt in somniorum foro, vel ebriorum concione vbi nullus audiat aut intelligat quę dicuntur: ita cum sufficere putes, pro omni probatione quod ipse dixeris, magna cum licentia lege quasi sancis quodcumque volueris. Quis enim nescit quæcunque nomina absolutè ac per se proferuntur, hæc esse significatiua rerum subiectarum: quæcunque verò ad alia dicuntur, hæc ad ea quæ dicũtur, habitudinem solum ostendere? Nã homo quidem, exempli causa, & equus & bos, ipsum quod nominatur, quodlibet horum ostendit: filius autem, aut seruus, aut amicus, solam coniunctionem ad connexũ nomen significat. Quare qui genimen aut genituram audit, non ad substantiam quandam mentem confert: sed cum alio id esse iunctum intelligit: nam genimen, cuiusdam genimen dicitur. Quod igitur nullius subsistentiæ sensum efficit, sed solam habitudinem ad aliud affert, id si quis substantiam esse confirmat, quo pacto summæ is amentiæ non condemnabitur? Atqui paulò superius à nobis declaratum est absoluta etiam nomina, etsi maximè videantur subiectum quicquam significare, non tamen substantiam ipsam ostendere, sed circa substantiam proprietates quasdã describere. Verùm hic sapientissimus, qui vanis in artibus totam vitam consumpsit, non erubescit dicere ipsam vnigeniti substantiam geniminis nomen significare. Quod quàm absurdum sit, quæso animaduertite. Si enim substantia genitura est, & è conuerso, quod genitura id substantia, omnia genita cõsubstantialia inter se erunt. Ex qua ratione id eueniet, vt omnium creator eandẽ cum omnibus generatis habere substantiam ostendatur. Nec enim in filio solùm substantiam dicet genituram significare, in reliquis verò quæ generatione communicant, non eundem amplius sensum possidere: aut dicat claram quandam causam cui contradici nequeat: quòd eadem appellatio non pariter habeat in omnibus eandem potestatem. Sed non poterit: quamcunque enim genituræ rationem excogitabit, hæc omnibus similiter genitis accommodabitur. Quod ita esse, cuiuslibet auditoris intellectus maximũ signum est. Vnusquisque enim cum hunc ab illo natum esse audit, seipsum interroget, quem animo sensum concipiat. An quod genitus, eius qui genuit substantia sit? an hoc dicere ridiculum, illud verissimũ quod ab eo generatione ad esse productus sit? Pariter igitur id & in vnigenito, & in quouis generatorum dicere conueniet. Et nullus (quoniam habitudo communis est) dignitatem vnigeniti deprimi putet. Non enim in eo quod est ad aliquid quodammodo se habere differt ab alijs filius, sed in proprietate substantiæ excellentia Dei ad mortalia perspicitur. Sed attendite ad quod inconueniens ratio istorum adducat. Si genitura alterius dicitur genitura, veluti & communis consuetudo confirmat, vt nullus vnquam contradicet: hoc autem ipsum substantiam, secundum rationem istorum significat: illius erit substantia cuius genitura dicitur: qua ex consecutione rerũ sequitur, non vnigeniti substantiam genituræ appellationem significare, quod iste violenter dicit, sed ipsius Dei omnium. Si enim non licet, aliud esse substãtiam intelligere, & aliud genituram præter ipsam, idem est substantiam dicere & genituram. At filius Dei genitura est. Dei ergo substantia erit, si genitura substantiam significat. Et sic genitura, ex ratione istius, ingeniti substantia ostendetur. Quod si ridiculum est quod sequitur, qui antecedentia posuit, is dedecoris notam subeat. Videtur enim oratio, nescio quomodo, cum semel extra veritatem deducta sit, ad multiplicia periculosaque inconuenientia per quandam seductionis consecutionem efferri. Verum hæc præludia quædam sunt, & præparationes blasphemiæ. Caput autem mali in sequentibus affert, dicens. EVNOMIVS. Substantiam filij natam quidem esse, cum nõ esset ante subsistentiã suam: esse verò natam ante omnia patris voluntate. BASIL. Eadem adhuc adhibet artificia, de substantia nobis filij disserit, quasi de alio, non de ipso filio disserat, quo pacto auditum ad suscipiendam blasphemiam pertingat, cum non apertè dicat, natum esse à nihilo filium, sed substantiam eius natam esse, cum non esset. Dic, ante quas res ipsa non erat? Videtis cauillationem, ipsam ipsi comparat, vt tolerabilia dicere omnibus videatur. Non ante secula dicit ipsam non fuisse, neque simpliciter non fuisse, sed antequam ipsa esset. Agè verò dic, patrisne essentiam antiquiorem asseris propria eiusdem subsistentia? Nam si non subijcit temporibus substantiam filij, neque prius hac ratione intelligit, inanis & otiosa hæc ei est ratio, quare nec vlla responsione digna est. Attamen non minus & de Deo omniũ dici poterit, si quis ad patrẽ hãc vanitatẽ trãsferre voluerit.

In Dei agnominationibus non temerè quicquam innouandum.

Philip. 2. Psal. 2.

Gen. 22.

Matth. 26.

1. Cor. 8. Col. 1.

Marcion Euangelij depravator.

eiusdem

eiusdem enim amentiæ est, si quis Deum ante suam subsistentiam non esse dicat, & si ante ipsum fuisse asserat. Quòd si temporaliter & prius illud de substantia filij accipit, & à nihilo essentiam eius, imò primum ipsum filium (nihil enim refert quantum ad rem, hoc vel illo dicere modo) posteriorem quàm tempora ponet: vel si quis ita velit, quàm sæcula, sæculorum creatorem. Deinde suas blasphemias persequens, patrem etiam asserit nonfuisse patrem à principio, sed postea factum esse. Atqui si bonum, si pulchrum est diuinæ beatitudini patrem esse, quomodo ergo à principio quod decebat, ipsi non aderat? At enim melioris ignoratione aut impotentia hunc fuisse defectum ratiocinabũtur. Ignoratione quidem, si postea quod est melius adinuenit. Impotentia verò, si sciens atque intelligens, quod optimum est assequi non poterat. Sed si (quod est nefas dicere) non est ei bonum patrem esse, cuius gratia cõmutatus peius elegit? Conuertatur in aduersarios hæc blasphemia. Nam Deus omnium ex infinito pater est, nec incepit pater esse. Nam neque defectu virtutis, ne expleret voluntatem detinebatur: nec quasdam sæculorum periodos expectabat, vt sicut in hominibus & reliquis animalibus creatis perfectione, ad gignendum virtute proueniente, quod voluit assequeretur. Insani enim est hæc & excogitare, & dicere: sed æternitati suæ coæternam, vt ita dicam, habet paternitatem. Quamobrem & filius cum ante sæcula sit & semper sit, nunquam esse incepit: sed ex quo pater est, & filius est. Et illico cum quis patris cogitationem capit, filij etiam incurrit. Nam pater filij videlicet pater. Patris igitur origo nulla, origo verò filij pater: inter hos autem nihil. Quomodo igitur non erat à principio (nam hoc est, illud ante suam subsistentiam quod per cauillationem ab istis dicitur) is ante quem nihil intelligitur, nisi pater, à quo & esse habet, non per interuallum superiore, sed pro causa præordinato. Si ergo æterna coniunctio filij ad patrem & Deum ostenditur: cum nostra cogitatio à filio † haud per vllum vacuum ad patrem tendat, sed absque interuallo patri filium coniungat, qui nullo medio disseparatur: quem aditum relinquit pernicioſæ blasphemię eorum, qui dicunt à non esse ipsum ad esse productum? Ad hæc mirari esset dignum de tanta ipsorum dementia, quod non intelligunt se, cum ex non esse dicunt filium, non patre solum posteriorem ostendentes, sed ea quoque re qua vnigenitum à patre disseparant. Nam necesse est, si quid est inter patrem & filium, id antiquius esse ipsa quoque productione filij. Quid igitur hoc esse poterit? quidnam aliud quàm æuum, vel tempus? Qui enim superiorem patris vitam vnigeniti vita intelligit, qua re alia quàm æui, vel quorundam temporum spatio mensurans, excessum inuenisse dicetur? Quod si verum est, falsa scriptura est, quæ dicit *per ipsum esse factum æuum & sæcula*, & quæ docet *omnia esse facta per ipsum*: cum pateat, in omnibus æuum ac sæcula etiam comprehendi. Quòd si non negare se dicent ante secula filium natum esse, non lateat eos quod oratione dant, id reuera ab ipsis tolli. Interrogabimus enim eos, qui à non esse producunt vnigeniti substantiam, quando non erat, vt dicitis, quod illud erat interuallum? quam illi interuallo appellationem excogitatis? Nam communis consuetudo, aut temporibus, aut æuo, vel seculis omne spatium subijcit. Nam quod in sensibilibus est tempus, id in supernaturalibus natura æui dicitur. Isti verò dicant, si quid tertium ex sapientia sua excogitarunt. Dum verò tacent, haud ignorẽt se substantiam vnigeniti seculis postponere. Si enim fuit, quod spatium antiquius filio, vitæ patris coëxtensum, horum alterum fuisse perspicuum est. Sed nec est, nec erit antiquior sensus vnigeniti subsistentia: omni enim re quæ antiquitatis ratione potest excogitari, superior subsistentia Dei verbi, quod *in principio erat apud Deum*, inuenietur. Nam etiam si seipsam imaginationibus mens infinitis & conformationibus rerum quæ nullam habent subsistentiam, se immittens, quæ non sunt excogitet: nullam tamen viam inueniet, qua vnigeniti principio se poterit anteponere, & inferiorem proprio motu vitam eius relinquere, qui per se vita est, & ex cogitatione propria Dei verbi initium superare, & secula suspicari absque ipso Deo sæculorum fuisse. At verò cum debitam vnigenito gloriam auferat, animaduertite, quibus verbis eum glorificet. Evn. Est autem substantia filij, inquit, ante omnia nata patris voluntate. Basil. Id magnum attribuit filio, quod antiquior sit creaturis, & ante ea quæ ipse fecerit. Opinatur enim sufficere ad gloriam creatori omnium, quòd ante proprias creaturas collocetur. Nam cum, quantum in ipso est, à Dei ac patris coniunctione ipsum alienarit, in præponendo creaturis gloriam ei attestatur: deinde blasphemiam ad summam efferens turpitudinem, ineuitabili nos syllogismorum necessitate, vt putat, circumsepsit. Evn. Aut enim iam existẽtem, inquit, pater genuit filium, aut non existentem: quod si non existentem, nemo me, inquit, temeritatis incuset: at si existentem, non absurditatem solùm & blasphemiam, verumetiam & stoliditatem omnem hic sermo excedit: qui enim est, generatione nõ indiget. Basil. Hæc est illa diuulgata cauillatio ab alijs olim adinuenta: nunc verò impudicis istorũ, & turpissimis linguis consummata atque perfecta. Verùm nos illud primum auditores admoneamus, hunc illum esse, qui quoniam multi ex ignorantia humanitus generationem filij acciperent, necessitate in hos sermones compulsus sit, hunc illum esse qui è corporeo sensu ad spiritualem speculationem indoctas animas reuocet. Qui quoniam animalia non existentia prius, nascuntur postea: & quod hodie natum est, heri non fuit: hunc ipsum sensum ad vnigeniti traducit substantiam. Et quoniam natus est, inquit, ante generationem nõ erat. Sic magnificè diuinam nobis vnigeniti generationẽ enarrat, & his rationibus fratrum infirmitati medetur: dignissimus omniũ in quem prouerbiũ illud dicatur, *Medice cura teipsum.* Nos verò quam ei in hoc animi languore mitigationem afferemus, nisi eam quæ à Spiritu sancto per beatum Ioannem nobis prædicta est: *In principio erat verbum, & verbũ erat apud Deum, & Deus erat verbum*? Nec enim principio possibile est antiquius quid excogitare: non esset enim principiũ, si quid ante se haberet superius: neque quod erat, cogitatione transgressos ad id quod non erat ascendere: contemnere enim est quod erat, si quod non erat excogites. Nam si eorum esset principium, quę dicuntur ad aliud, vt *principium sapientiæ*, Et: *principium vitæ bonæ*; &: *In principio fecit Deus:* forte possemus eius qui tali principio constitutus est, generationem cogitando excedere. Verum quoniam id principij significatum absolutum, ac sine relatione supremam naturam significat: quomodo non deridendus is est, qui vltra hoc principium cogitatione circumuagatur, id suis imaginationibus excedere conatur. Pariter autem extẽditur verbum, erat, cum insuperabili hoc principio: non enim eam quæ in tempore est subsistentiam verbum hoc, erat, significat: sicut *Homo erat in regione* * *Hus, & homo erat* * *de Ramathaim*, &: *Terra erat inuisibilis:* sed ipse nobis Euangelista in alio sermone huius verbi, erat, significatum ostendit, dicens. *Qui est, & qui erat omnipotens*? Quale enim illud est, tale est & hoc erat, sempiternum pariter & nullo tempori obnoxium. Qui vero non existentẽ eum dicit, qui in principio est, nec sensum principij custodit, nec ipsi in principio subsistentiã vnigeniti coniungit. Nihil enim excogitari potest principio antiquius, & esse Dei verbi inseparabile est à principio. Quare quantũcunq; volueris inutili mẽtis inquisitione retrocurrere, pertransire tamen quod erat, & vltra illud ferri cogitationibus non poteris. Verum è contrario, iste à nobis quoque interrogetur, vtrum à principio verbum erat apud Deum, an posteà accessit? Nam si erat, prohibe linguam tuam à malo, ab ea scilicet blasphemia quod non erat. Sed si, quod fas dicere non est, commodius me est tuis ad te verbis vti, quod nõ blasphemiam solum, sed omnis stoliditatis excessum habet, homines scilicet sermonũ spiritus rationem quærere: & discipulum euangelij se profiteri, in euangelium autem ipsum insurgere. Aduerte igitur quàm diligenter, quàm apertè diuinæ voces generationi filij, quæ fuit ante secula, attestantur. Nam quoniam Matthæus quidem generationis secundum carnem interpres factus est, vt ipse ait: *Liber generationis Iesu Christi filij Dauid.* Marcus autem Ioannis prædicationem initium Euangelij fecit, dicens: *Initium Euangelij Iesu Christi: sicut scriptum est in Esaia Propheta: Vox clamantis in deserto:* Lucas vero & ipse per corporalia initia ad diuinitatis doctri-

Patrem ab æterno fuisse patrem.

Filium à non esse ad esse productum.

† δὶ οὐδενὸς κοινοῦ.

Heb. 1. Ioan. 1.

Ibid.

Ioan. 1. In principio erat verbum.

Prou. 9. Gen. 1.

Iob 1.

* *Aut Iuda* * *ex Harmathana.*

Apoc. 1.

Euangelista IV. Matth. 1.

Marc. 1. Esa. 40. Luc. 1.

doctrinam acceſſit: neceſſario Euangeliſta Ioannes cum vltimus ad ſcribendum veniſſet, ſuper omne ſenſibile ac tempus quod ſenſibilia ſequitur, mentem extollens, imò virtute ſpiritus eleuatus, ad ipſum acceſſit, qui vltra omnia eſt, quaſi teſtimonium etiam ipſe perhibens, quod & ſi ſecundum carnem Chriſtum cognouimus, attamen nunc non adhuc cognoſcimus. Id enim principium capiens, & corporeos omnes, atque temporales ſenſus inferiores theologia ſua relinquens, per magnificentiam cognitionis præcedentem aliorum prædicationem ſuperauit. Non ex Maria, inquit, principium, nec ab his temporibus. Sed quid? *In principio erat verbum, & verbum erat apud Deum, & Deus erat verbum.* Sic ſubſtantiam æternam, impaſſibilem, generationem connaturalem ad patrem, magnificentiam naturæ, omnia hæc paucis verbis concepit, & additione verbi, erat, reduxit in principium, ora eorum quaſi claudens, qui quod non erat blaſphemant, & longè antè, huiuſcemodi cauillationum aditum ſuccidens: deinde per theologiam, quaſi perſpicuam deſcriptionem naturæ vnigeniti, conformata quaſi iã cognoſcentibus hac voce oſtendit, dicens: *Hic erat in principio apud Deum.* Rurſus hic huius verbi, erat, additione, æternitati paternæ vnigeniti generationem coniunxit. Et rurſus: *Vita erat, & vita erat lux hominũ, & erat lux vera.* Sed quamuis ita vndique oratio æternitatis additionibus tuta ſit, omnia tamen hic depellens ſpiritus teſtimonia, nec audire videtur Ioannem, ita crebro nobis verbum, erat, inclamantem: Non exiſtens, inquit, prius, poſtea ergo natus eſt. Quod ſi non erat, vt dicit is, in principio, quam clariorem pugnam oſtendet aliquis cõtra Euangelij voces, quibus credidimus? Illud vero cui mentis compoti non videbitur? quemadmodum oculus cum luminato loco exierit, ac in obſcura inciderit, propter priuationem luminis videre deſiuit: ſic intellectus, ſi extra id quod eſt, imaginationibus compellatur, cum veritas quaſi lux eũ derelinquat, confuſus, & inſipiens ab intelligendo deſinit. Nec igitur oculus, ſi lux non eſt, viſu vti poterit: nec intellectus ab vnigeniti ſenſu diductus, officio intelligendi vtetur. Nam caſus à veritate mentis, viſus priuatio & cæcitas eſt. Quare vana omnino eſt illa mẽs, & inflata nihil intelligit, quæ vnigenito antiquiora ſe concepiſſe opinatur. Sicut ſi acumẽ viſus ei oculo aliquis atteſtetur, qui ad tenebras inſpicit. *In lumine enim,* inquit, *tuo videbimus lucem.* Qui verò intellexiſſe dicit, quando nondũ erat lumen, ſimilis ijs eſt, qui in ſenſu phrenetico quæ non adſunt videre ſe imaginãtur. Nam quæ filium excedunt, non intelliguntur. Quoniam quod eſt oculo ſenſibile lumen, hoc animæ Deus verbum. *Erat enim,* inquit, *lux vera, quæ illuminat omnem hominẽ venientẽ in hũc mundum.* Non illuminata igitur anima nihil intelligere poteſt. Quomodo igitur vltra generationem luminis quicquam cõprehendetur? ſed oportet, vt arbitror, eos qui aliquid curant de veritate, corporeas ſimilitudines omittere, ne cogitationes de Deo imaginatione materiali cõtaminent: ſed à Spiritu ſancto traditam nobis theologiam imitentur, ac pro ijs interrogationibus quę nil ab inſolubilibus deſunt, cum ad vtramq; partem periculum oſtendant, dignam de Deo generationem intelligere, impaſſibilem, impertibilem, indiuiſibilem, ſine tẽpore, inſtar reſplendentis à luce radij, ad diuinam generationem ductos. Intelligere autem imaginem inuiſibilis Dei, nec ſecundum artificioſas has imagines ad exemplar poſtea laboratam, ſed exiſtentem & conſubſiſtentem cum prototypo qui ipſi ſubſtantiam dedit. Idemq; cum archetypo exiſtentem, nec imitatione figuratam, ſed tanquam ſigillo aliquo tota patris natura filio impreſſa: aut ſi vis, qualis artium ſit conſtitutio, tota ex docentibus in diſcipulos immiſſa, cum nihil deſit docentibus, & perfectio adſit ijs qui didicerunt. Vel id quidem non ita congruum ad ſimilitudinem propter temporis ſpatium: Illud cõmodius, qualis eſt intellectionis natura motibus mentis ſine tẽpore conſtituta. Et nullus orationem hanc mihi carpat, ſi quid exemplorũ non penitus propoſito conuenit. Nec enim poſſibile, parua & vilia diuinis atq; æternis ad vnguem accommodari: niſi in quantum diſſimulationem eorum redarguunt, qui impaſſibilem generationem non poſſunt mente cõcipere. *Imago vero dictus eſt filius, & eſt imagogenita: & ſplendor maieſtatis Dei, & ſapientia, & virtus, & iuſtitia Dei, non vt habitus, neque vt aptitudo, ſed *viua ſubſtantia* & operans, *ac ſplendor maieſtatis Dei.* Quapropter & totum *in ſeipſo patrem oſtendit,* ex tota eius maieſtate reſplendens. Quàm abſurdum eſt ergo dicere, maieſtatem Dei non habere ſplendorem vel ſapientiam Dei, & non vnà cum Deo ſemper fuiſſe? Sed ſi erat, inquit, non natus eſt. Reſpondebimus ergo, imò quoniam natus eſt, erat, non innaſcibile habens quod eſt: ens vero ſemper & coexiſtens patri, à quo etiam habet ſubſtantiæ cauſam. Quando igitur ad eſſe à patre productus eſt? Ex quo pater fuit. Sed ab æterno, inquit, pater: ab æterno ergo & filius, per generationem innaſcibilitati patris coniunctus. Quod autem non noſtra ſit hæc ratio, ipſas ſancti Spiritus voces ipſis in teſtimonium præbebimus, ac de Euangelio quidem ſumemus: *In principio erat verbum.* A Pſalmiſta vero vt à perſona patris dictum: *Ab vtero ante Luciferum genui te:* & vtraque componentes dicemus, & erat & natus eſt. Sed verbum illud, genui, cauſam ex qua eſſendi principium habet: verbum autem, erat, intemporalem eius & æternam ſubſiſtentiam ſignificat. Eunomius vero pro fraude ſua certans ad inconueniens orationem ſe adducere putat. EVNOM. Si enim, inquit, ante ſuam generationem filius erat. BASIL. At id quod dicis ante generationem, ô inanis tu, vel nullo modo ſubſiſtit, & cogitationis eſt figmentum nullo ſubiecto inhærentis. Sed cur amẽtibus contradicendum eſt? vel ſi ad aliquid eorum quæ ſunt tendit, ad æui quoque ſententiam inducetur. Verum quoniam ſecula omnia cum filij creatura ſunt, infra generationem vnigeniti intelliguntur. Inanis eſt qui antiquius quid ſubſiſtentia filij quærit? nihil enim alienius quærit, quàm ſi de patre quæreret, vtrum ante ſuam ſubſiſtentiam fuerit, an non. Quemadmodum enim ſtultum eſſet, eo qui ſine principio & ingenitus eſt, quicquam ſuperius quærere: ſic ſi quis cum de filio ſi ab æterno ſimul cum patre eſt, & nihil inter ſe habet & genitorem, temporales facit prioris interrogationes, æqualis amentiæ eſt. Nam ſimile eſt, ſi quis interroget quid futurum ſit poſt obitum immortalis: & ſi quis quærat, quid erat ante generationem æterni. Hi vero quoniam proprietas patris, quæ eſt ſine principio, etiam æterna appellatur, idem ſine principio eſſe & æternum cenſent. Et quoniam filius non eſt ingenitus, non eſſe æternũ profitentur. Hæc autẽ re ipſa plurimum diſtant. Nã ingenitum quidem, quod nec ſui originem, nec eſſendi cauſam habeat. Æternum vero dicitur, quod omni tẽpore ac æuo ſecundum eſſe antiquius eſt. Vnde filius nec ingenitus eſt & æternus eſt. Verum & æuum iã æterni appellatione nonnulli dignãtur: quoniã ex eo quod eſt ſemper, etiam nominationẽ hanc ſortitum eſt. Nos autem id quod æternum eſt, creaturis atteſtari, & creatorem hac profeſſione priuare, eiuſdem amentiæ dicimus. At Eunomius ad turpiſſimum deducens orationem quid dicit? EVNOMIVS. Nos autem cum his quæ à ſanctis patribus olim, & nunc à nobis demonſtrata ſunt, permaneamus: ſi nec ſubſtantia Dei generationem ſuſcipit, neque alia quædam ſubiecta fuerit ſubſtantia ad generationem filij, non exiſtentem filium natum fuiſſe dicimus. BASILIVS. Quis in pietatis cauſa tantum contendit, quis in amando Chriſtum tantum gloriatus eſt, quantum iſti vituperationis & dedecoris verbis & maieſtatem vnigeniti demolientibus gloriantur? Non ceſſabis non exiſtentem appellare impiè eum qui verè eſt, eum qui fons vitæ eſt, eum qui omnibus quæ ſunt, ipſum eſſe præbuit? Qui cum ad ſuum cultorem Moſen oracula ederet, conuenientem ſibi & ſuæ decoram æternitati appellationem inuenit, *eum qui eſt,* ſeipſum nominans. *Ego enim,* inquit, *ſum qui ſum.* Quibus verbis nullus obijciet, quod à perſona Domini dicta non ſunt, qui cum Moſe legis Iudaicum velamen in corde inuolutum non habeat. Scriptum eſt enim, quòd viſus eſt Moſi angelus Domini in rubo, in flamma ignis. Cum angelum ergo narrationi ſcriptura propoſuerit, Dei adduxit vocem. Dixit enim, inquit, Moſi: *Ego ſum Deus patris Abraham:* Et rurſus poſt pauca: *Ego ſum qui ſum.* Quis igitur idem ipſe & Angelus & DEVS? Nonne ille de quo dicimus, quod vocatur nomen eius *magni conſilij Angelus*? Ego quidem puto non pluribus nos indigere

Ioan. 1.
Ibid.
Pſal. 35.
Ioan. 1.
Proceſſionis filij ſimile.
*Imago, ſplẽdor, & ſapientia Dei quomodo de filio acciti iẽda.
A
B
C
D
E
F
1. Cor. 1. Ioan. 14.
Ioan. 1. Pſal. 109.
Ingenitum eſſe & æternum eſſe diſtant. AEunom.
Exod. 3.
Ibid. Deum filium à ſcriptura angelum appellari. Iſaiæ 9. 6. iuxta LXX.

digere ad demonſtrationem, ſed ipſam admonitionem iis qui Chriſtum diligunt ſufficere: his vero, qui curari non poſſunt, nullam fore vtilitatem ex multitudine eorum, quę dicuntur opinor. Nam & ſi poſterius factus eſt *magni conſilij angelus*: ſed tamen & prius non repudiabat angeli appellationem. Nec hic ſolum inueniemus Dominum noſtrum & Angelum & Deum à ſcriptura nominatum: verumetiam & Iacob cum mulieribus viſionem enarraret, *Dixit mihi Angelus Dei*, inquit. Et poſt pauca de eodem: *Ego ſum Deus qui viſus ſum tibi in loco vbi vnxiſti lapidem*. Atqui, illic in lapide ad Iacob dictum eſt: *Ego Dominus Deus Abraham patris tui & Deus iſaac*. Qui ergo hic angelus dictus eſt? hic ipſe ibi dicit Iacob ſe manifeſtatum fuiſſe. Quare patet cuilibet, vbicunque angelus & Deus idem appellatur, vnigenitum ſignificari, cum ſeipſum per generationes hominibus manifeſtet, & ſanctis ſuis voluntatem patris annuntiet. Quas ob res qui & Moſi eum qui eſt, ſeipſum nominauit, nullus profectò alius præter Deum verbum, qui à principio erat apud Deum, intelligetur. Sed qui *loquuntur iniquitatem in excelſum*, non exiſtentem dicere filium non timuerunt: & *inſipiens quidem in corde dicit, non eſſe Deum*. Hi vero non ſolum corde cogitarunt, ſed etiam in prauitate locuti ſunt: & poſterioribus per ſcripta temporibus tradere non recuſarunt, non exiſtentem auſi Deum nominare. Et quoniam nec dæmones ipſos vident negare quod Deus ſit, cum mente ad ſuperiora redierint tempora, vbi impiam ſuam expleuerunt cupiditatem, non fuiſſe aliquando filium blaſphemantes, quaſi cum ſua natura non fuiſſet, gratia ſit ad eſſe à Deo productus. Deinde cum eam vocem quam Paulus de idolis emiſit: *Seruiuiſtis*, dicens, *diis, qui natura Dei non ſunt*. Et Hieremias: *Iurabant per eos qui dij non ſunt*. Et ſapientiſſima Heſter: *Non tradas Domine ſceptrum tuum iis, qui non ſunt*. Ipſam iſti vocem de Deo vero dicentes, quoniam iure amplius Chriſtianorum ſibi appellationem attribuunt? Etenim etiam alibi iſte hic ipſe Apoſtolus in ſpiritu Dei loquens, non exiſtentes appellat gentes: quia cognitione Dei priuatæ ſunt, cum dicat: *Quoniam quæ non ſunt, elegit Deus*. Nam quoniam Deus eſt, qui eſt *& veritas, & vita*, qui Deo qui eſt, coniuncti per fidem non ſunt, ſed non exiſtenti mendacio copulati, propter deceptionem qua ergà idola afficiuntur cum propter priuationem veritatis, tum propter alienationem à vita iure, vt credo, non exiſtentes nominati ſunt. Cum ad Epheſios etiam ſcriberet, vt verè coniunctos ei, qui eſt, per cognitionem oſtenderet, exiſtentes eos per excellentiam nominauit dicens: *Sanctis qui ſunt, & fidelibus in Chriſto Ieſu*. Sic enim & qui ante nos fuerunt tradiderunt, & nos in antiquis codicibus inuenimus. Hic autem nec ea, cuius ſerui Chriſti participes ſunt, appellatione Deum noſtrum dignum putare ſuſtinuit, ſed eum qui à nullo ad eſſe creaturas produxit, non exiſtentem appellauit. Verum inde magis aliquis quantus ſit contemptus illius addiſcet, vnde ſe ſimulat Dominum decorare. EVNOM. Non facimus, inquit, communem vnigeniti ſubſtantiam cum ijs quæ ex nihilo facta ſunt. Nam non eſt ſubſtantia quod non eſt: ſed tamen ei exceſſum attribuimus, quantum excedere neceſſe eſt creatorem ſuper proprias creaturas. BASIL. Poſteaquam argumentis ſuis huc orationem deduxit, iam verbo in ſpeciem humanior factus dicit ſe non facere communem cum eis quæ ex nihilo ſunt, ſubſtantiam vnigeniti. Atqui ſi Deus omnium, quoniam ingenitus eſt, neceſſario differt à genitis: genita vero cuncta communem habent ex nihilo ſubſiſtentiam, quomodo non neceſſario hæc ſecundum naturam coniunguntur? Nam quemadmodum illic inacceſſibile diſſeparat naturas, eodem pacto hic conditionis æqualitate itidem inter ſe colliguntur. Cum autem ex nihilo dicant eſſe filium, & ea quę ab ipſo facta ſunt, & vnam ſecundum hoc eorum faciant naturam, non tamen ſe dicunt filio ſimilem eis quæ ex nihilo ſunt ſubſtantiam attribuere. Nam quaſi dominus eſſet ipſe, quantum vult præbet vnigenito dignitatis: & ſic verba facit. Tantum enim, inquit, ipſi exceſſum attribuimus, quantum excedere neceſſe eſt creatorem ſuper proprias creaturas. Non dixit, comprehendimus aut glorificamus, ſicut de Deo dicere oportebat: ſed attribuimus, quaſi ipſe eſſet menſuræ diſtributionis Dominus. Quantum verò ipſi exceſſum concedit? Quantum excedere, inquit, neceſſe eſt creatorem propria screaturas. Nondum id diuerſitate ſubſtantiæ atteſtatur: nam homines arte, opera ſua excedunt, & tamen eiuſdem cum eis eſſe videntur ſubſtantiæ, vt cum luto figulus, & cum lignis nauicularius. Corpora namque ſimiliter vtraque & ſenſibilia, & terrena pariter. Poſtquam vero tantam filio ad creaturas diuerſitatem conceſſit, iam & in ipſa de vnigenito ſententia verſutè agit. EVN. Nam idcirco, inquit, vnigenitus eſt, quoniam ſolus ingeniti virtute natus & creatus, perfectiſſimus factus eſt miniſter. BASIL. Ignoro quid horum oporteat moleſtius ferre, vtrum verſutiam quam circa nomen vnigeniti aſtutè adinuenit, tam præter hominum conſuetudinem, quam præter piam ſcripturarum traditionem, eius nominis ſenſum accipiens (nam vnigenitus non qui à ſolo natus, ſed qui ſolus natus, in communi conſuetudine appellatur) an ex nomine creaturę blaſphemiam, quam data opera nomini natus coniunxit: vt nulla maiore excellentia verbum naſci Domino attribui oſtẽdat quam creaturis: ſed *ſicut filios genui & exaltaui*. Et hoc: *Filius primogenitus Iſrael*, ſic & Dominum Ieſum eſſe nominatum: non quod habeat *nomen ſupra omne nomen*, ſed æqualiter atque alia hac appellatione dignum putatum. Deinde hi ad Salomonis dictionem confugiunt, inde tanquam è loco inſidiarum in fidem excurrunt. Nam quoniam ex perſona ſapientię dictum eſt: *Dominus creauit me*: licere ſibi arbitrati ſunt de Domino dicere, quòd ſit creatura. Ego verò cum multa de voce hac habeam dicere, primum, quod ſemel in omnibus ſcripturis dicta eſt: deinde quod in volumine, cuius ſenſus plurimum latet, & per prouerbia & ſimilitudines, per obſcuros ſermones & ænigmata vt plurimum procedente: vt nihil non ambiguum, nihil clarum ab ipſo capi poſſit, prętermitto: ne longioribus interpoſitionibus orationem faciam longiorem, præſertim cum etiam inquiſitio de his quæ male intellexerunt, in proprium locum nobis dilata ſit, in quo hæc quoque pars concedente Deo examinabitur. Et puto (dictum autem ſit cum Deo) multo magis idoneum propoſitæ dictionis ſenſum, & qui nihil periculi afferat, inquiſitione ipſa emerſurum. Interea vero illud non omittamus nonnullos interpretum, qui melius Hebraicam linguam tenuerunt: poſſedit me, procreauit, edidiſſe: quod eis maximo erit impedimento ad blaſphemiam. Qui etenim dixit: Poſſedi hominem per Deum: non quod creauiſſet Cain, ſed quod genuiſſet, hac vſus voce videtur. Sed vnde incepimus redeamus. EVNOM. Idcirco, inquit, vnigenitus, quoniam à ſolo natus & creatus, perfectiſſimus factus eſt miniſter. BASILIVS. Si ergo non quoniam ſolus natus eſt, ſed quoniam à ſolo vnigenitus dictus eſt: idem autem eſt ſecundum te genitum eſſe & creatum eſſe: cur non & vnicam ipſum creaturam appellas, tu inquam, qui cuncta facilè & cogitas & profers? Hominum autem, vt per veſtram rationem videtur, nemo eſt vnigenitus. Nam ex coitione omnibus eſt generatio. Nec Sara vnigeniti filij mater erat; non enim ſola, ſed cum Abraham ſimul eum genuit: & ſi veſtra tenet opinio, neceſſe eſt totam vitam dediſcere, cum non fratrum priuationem, ſed deſolationem parentum id nomen ſignificet. Iam verò & creatura prętęr cauſam dignitate Dei verbi inferior eſt, quod vnigenita eſſe non potuit, quo aliquid patri ad creationem filius contulit, quamuis nec ab ipſis concedatur. Miniſtrum enim perfectiſſimum eum nominauit. Quomodo ergo ſecundum vos, non à ſolo patre creatura etiam facta eſt, qui tanquam inanimatum inſtrumentum & patri Deum verbum apponitis: niſi & nauicularium negabit aliquis ſolum nauem feciſſe, quoniam inſtrumentis ad conſtruendum vſus eſt? Quare vnigenita eſt & creatura, & partes eius non tantum modo virtutes inuiſibiles, ſed etiam corpora ſenſibilia, & horum humilima, cyniphes, locuſtæ, & ranæ. *Ipſe enim dixit, & facta ſunt*. Nam qua miniſtratione indigeat is, qui ſolo nutu creat, & ſimul cum voluntate creatura conſtituitur? Sed dices, quomodo ergo etiam ſecundum vos per filium ſunt omnia? Quoniam diuina voluntas tanquam à fonte primæ cauſę profecta, per ſuam *imaginem*, id eſt, per Deum verbum ad actum prodit. Eunomius verò vnigenitum filium miniſtrum apellauit. Hoc ipſi magnum imponens, quod prom-

Gen. 31. Nota myſterium. Pſal. 72. Pſal. 13. 1. Theſſ. 1. Hiere. 5. Heſt. 14. 1. Cor. 1. Epheſ. 1. Vnigenitus. Eſai. 1. Exo. 4. Phil. 2. Prou. 8. Dominus creauit me. In quartum librum. Gen. 21. Pſal. 148. Rom. 11.

ptus in imperatæ rei ministerium est. Si enim non in eo quòd Deus perfectus est, maiestatem possidet, sed in eo
Heb. 1. quod certissimus minister, qua in re ab alijs differet spiritibus, qui libenter opus ministerij efficiunt? Propterea cum natus dixisset, creatus statim adiunxit, vt etiam hinc nullam inter filium & creaturam diuersitatem esse ostenderet. Verum dignum fuerit, vt ipsam admonitionem eius audiamus. EVNOM. Non oportet, inquit, cum patris ac filij appellationem audimus, humanam ipsius intelligere generationem: nec hominum generatione adductos, participationis nominibus ac passionibus Deum subiicere. BASIL. Monet non oportere similem filium patri secundum substantiam intelligere. Id enim sibi vult participationis negatio, quasi incommunicabilis sit patris substantia substantiæ filij. Idcirco pulchrè illæ, quarum turbam nos prætermisimus, nominum distinctiones adhibitæ: quòd non quorumcumque eædem sunt voces, significato quoque sunt eadem, vt patrem filij esse, eorum similitudine qui patres in terris appellantur, Deo auferat. At ego, cum multa sint quę Christianismum à gentili errore & Iudaica ignorantia disseparent, nullum potius ac maius dogma, quàm in patrem & filium fidem, Euangelio nostræ salutis inesse arbitror. Nam etiam quocumque errore scissi, factorem & creatorem esse Deum confitentur. Qui verò falsiuocum patrem, & nuda voce filium denuntiat, nihilque putat differre vel patrem vel creatorem profiteri, & aut filium aut facturam dicere, ad quem ordinem aut partes, Iudæorum an gentium nobis enumerabitur? Nec enim Christianis seipsum adaptabit, qui virtutem pietatis, & quasi fidei nostræ characterem pernegat. Non enim in opificem & opificium credidimus, sed in patrem & filium per gratiam quæ in baptismo est obsignati sumus. Quamobrem qui has negligere voces audet, vniuersam simul Euangelij delet virtutem: cum nec patrem generasse, nec filium esse genitum prædicet. Sed hæc dico, inquit, passionis sensum, qui patris voce nobis innascitur, fugiens. Verum oportebat, si piè agere volebat, absonum horum verborum sensum, si quis inerat recusare, non simul totam vocem negligere: nec dedecoris causa vtilitatem quoque quam ab ipsa consequimur, simul eiicere: & ab humilibus quidem ac corporeis cogitationibus in diuinis dogmatibus mundum esse: generationem vero sanctitati ac impassibilitati diuinæ conuenientem intelligere: modoque quo Deus genuit, vt ineffabili incomprehensibiliqúe omisso, ad similitudinem substantiæ per generandi appellationem deduci. Quamuis diligenter considerenti etiam palam sit, non corporeæ passionis primo ac propriè patris ac filij nomina, sensum facere solere: sed solam ex seipsis cum dicantur, quam inter se habeant habitudinem ostendere. Pater enim est, qui essendi principium alteri secundum similem sibi naturam præbuit. Filius vero, qui ab altero essendi principium per generationem habuit. Cum igitur hominem patrem esse audimus, tum passionis quoque sensum accipimus: at cum Deum patrem ad impassibilem causam cogitatione accurrimus. Eunomius autem vocem hanc de passionibus subiecta natura capere assuetus: quod suæ mentis comprehensionem excedit, vt impossibile pernegat. Cum non oporteat corruptibilium passiones attendentem, minus impassibilitatem Dei credere: fluxibili naturæ ac infinitis subiectæ mutationibus, incommutabilem atque inalterabilem substantiam conferentem. Nec oportet, quoniam mortalia hæc animalia non absque passione generant, sic & Deum opinari: sed hinc magis ad veritatem deduci, quod postquam non sine passione corruptibilia generant, qui incorruptibilis est, contrario modo generat. Nec vero illud vtique dicet, quod primo ac propriè de hominibus his nominibus dictis, nos de Deo dicentes abutimur. Etenim Dominus noster Iesus Christus ad omnium rerum principium & veram causam nos reducens: *Vos autem nolite,* inquit, *vocare patrem vestrum in terra, vnus enim est pater vester cœlestis.* Quomodo igitur, tanquam si passiones corporeas principaliter hæ voces significarent, repudiandas putat: quas Dominus vt impassibilitatem Dei decentes ab hominibus ad seipsum transponit? Si verò & creaturarum pater nominatus, id rationi nostræ non repugnat. Qui enim genuit glebas roris

Non eodem modo patris & filij vocabula de Deo dici & homine.

Matth. 23.

Iob 38.

secundum verba Iob, non eodem modo glebas & filium genuit. Aut si hoc dicere audebunt, vt æquali ordine substantiam quoque roris filium nominent, ab omni nos ad eos oratione liberabunt, cum ad manifestissimam impudentiam blasphemiam produxerint. Non enim cum omnium nostrum pater Deus dicitur, eodem modo noster ac vnigeniti pater est. Quòd si quoniam primogenitus totius creaturæ, & *primogenitus in multis fratribus Dominus* appellatur, ad impietatem id ipsos doctos redigit: doctiores ab Euangelio fiant, quod matres etiam & fratres suos, eos Dominus appellat, qui virtuosis operibus sibi coniuncti sunt. *Quænam est enim mater mea,* inquit, & *qui sunt fratres mei? Qui faciunt voluntatem patris mei qui in cœlis est.* Quare pater noster est Deus, non abusione aut translatione, sed propriè primò & verè dictus, cum per hos corporeos parentes à nihilo nos ad esse produxerit, & curet sibi adiungere: quod si nostrum, qui per gratiam adoptati sumus, verè vocatum patrem dicimus, quæ ratio prohibebit, ne naturalis filij qui ex substantia eius prouenit merito pater appelletur? EVNOM. Non oportet, inquit, propter patris & filij vocabulum humanam Domini generationem intelligere. BASIL. Id ego quoque assero, diuinam tamen eam & impassibilem quid prohibet credere hos impios? Sed opinor, non vt sine corruptione, sed vt nullo modo genuisse Deum ostendat, his verbis vtitur: Quomodo igitur in superiori oratione ô optime, tu genimen esse substantiam vnigeniti censebas? Si enim natus non est, vnde ipse secundum rationem tuam genimen esse poterat? Verum propter geniti ad ingenitum oppositionem, genimen contendebat. Nunc autem rursus * coniunctionem substantiæ hac voce significari cum videat, natum esse à genimine remouet. Atqui si hoc tanquam passionis significatiuum repudiat, quid prohibet eisdem de causis creatorem ipsum esse negare? Omnibus enim corporeis operationibus secundum proportionem virtutis illius qui facit, & secundum magnitudinem ac diuersitatem eorum quæ fiunt, maior aut minor labor omnino coniungitur. Diuinam verò & beatam naturam, si quis dicit labore premi, non minus erit impius, quàm si turpissimis ipsam affectibus subiectam arbitretur. Si vero absque passione creat, credite impassibilem etiam esse generationem. Quod igitur propriè ac merito Deus dicitur pater, & quod non passionis, sed * coniunctionis nomen est: vel eius quæ est per gratiam, vt in hominibus: vel eius quæ secundum naturam est, vt in vnigenito, satis dictum est. Sed concedamus tropicam esse, ac per translationem, sicut & alias infinitas, hanc quoq; vocem dici. Si igitur irasci, dormire, volare Deum audientes, & alia huiusmodi quæ non decoram ex propria intelligentia sententiam præbent, nec spiritus voces delemus, nec corporeo pacto hæc dicta intelligimus. Quamobrem cum etiam hæc vox si crebro à spiritu susceptа sit, conuenientem Deo sensum non inuestigamus? An solam hãc ex scriptura delebimus, & humano vsu ipsam calumniantes? Sic autem consideremus, cum duo significata generationis vocabulum secundum vsum habeat, generantis & passionem & * coniunctionem ad genitum: quando à patre ad vnigenitum dicitur: *Ex vtero ante luciferum genui te.* Et: *Filius meus es tu, ego hodie genui te:* quod horum significatum hoc ostendi verbo dicemus? generantis passionem, an naturæ coniunctionem? Hoc vltimum ego assero: neque hos vnquam puto nisi in perspicuam phrenesim deuehantur, contradicturos. Quare si conueniens Deo est hæc vox, cur sicut alienam spernis? sin autem ex hominibus translata est, quod est syncerum ex ea suscipiens, id ex significatis quod peius est, fugias. Licet enim profectò in dictione quæ multa significat, cum ad rectum sensum per rationem deductus sis, quod humile ac turpe significatum est, præterire. Nec mihi dicas, quænam est hæc generatio? qualis & quomodo facta? Non enim quia ineffabilis omnino modus & incomprehensibilis est, idcirco etiam firmiter in patrem & filium credere recusabimus. Nam si cuncta intelligentia nostra mensurare voluerimus: & quod mente non capimus, id nihil omnino esse putauerimus, amittetur profectò fidei, amittetur etiam spei remuneratio. Quomodo autem erimus amplius beatitudine digni, quę in rerũ inuisibilium

Col. 1.

Matt. 12.

τῆς οὐσίας ὀικειώσιν.

ὀικειώσεως ὄνομα.

ἢ τῆς ὀικειώσεως.

Psal. 109.

Psal. 2.

Ioan. 20. 29.

uisibilium fide deposita est, si solis ijs assentimus, quæ intellectui dilucida putamus? Vnde *euanuerunt gentes, & obscuratum est insipiens cor eorum?* Nonne quoniam dum ea sequuntur, quæ cogitando verisimilia putant, prædicationem spiritus incredibilem dicunt? Esaias autem quos vt perditos deplorat? *Væ sapientibus in seipsis, & coram seipsis scientibus.* Nónne hos? Multa igitur præteriens eorum, quæ in medium coniecta sunt, quæque perspicuè afferebat de filio, quòd natus non sit: & quæcumque vt creaturam esse vnigenitum credatur, artificiosè excogitauit: ad lethifera magis impietatis eius conuertar: si id solum è prætermissis collegero: quòd quam præoccupando re ipsa comprobauit blasphemiam, hanc ipsam cum verbo subtegere, & turpitudinem sermonis mitigare voluisset, non immiscere se filium dixit creaturis, suorum ipsemet dogmatum oblitus, quæ in superioribus voce clara, & nullo velamine obuoluta exponebat. Ex quibus ad turpissimam rursus & perspicuam excidit contradictionem: sic igitur scribit. EVNOM. Nemo autem cum filium creaturam esse audiat, molestè ferat, quasi nominum communicatione substantia quoque communis facta sit. BASIL. Quomodo igitur, ô sapientissime tu, si ad diuersitatem nominum substantiæ immutatio necessariò sequitur (Recordamur enim hæc te in superiori oratione pertractasse) nunc ad comunicationem nominum communicatio substantiæ non consequetur? Nec enim semel, nec otiosè id dixisse videtur. Nam & nunc quasi eum dictorum illico pœnituisset: quod communicatio nominum substantias communes non faciat, rursus aduersarios carpens, post pauca hęc adducit. EVNOM. Oportebat, inquit, siquidem ipsis cura veritatis esset, cum nomina diuersa sint, substantias etiam diuersas confiteri. BASIL. Quomodo aliquis facilius hoc homine mentietur? quippe qui ad contraria breui conuersus modò inquit diuersitatem nominum necessariò substantiam diuersitatem ostendere, modo è contrario communicationem non communem facere substantiam. Sed perinde facimus atque hi, qui homicidam contumeliæ, vel vulneris, vel huiusce modi peccati accusant. Ad caput igitur malorum eius transeamus. Cum hic communem omnibus pariter Christianis: qui verè hac appellatione digni sunt, opinionem esse vidisset, quod filius genita lux sit ex ingenita luce resplendens: & per se ipse vita: & per se ipse bonum, ex viuificante fonte paternæ bonitatis proueniens: Deinde recordatus, nisi has sententias nostras concussisset, omnia sua nihil nisi sophismata quædam futura. Nam qui lucem esse patrem profitetur, lucem autem & filium: cum lucis vnus & idem sit sensus: ad confessionem identitatis substantiæ per se ipsum subito deducetur. Luci enim ad lucem secundum ipsam rationem lucis, nulla nec in prolatione nec in sensu est diuersitas. Vt igitur hoc à nobis tollat, artificij retibus fidei rationem circumuallat, nullam hæc inter se comparationem & communionem docens habere: & quæ est geniti ad genitum oppositio, hanc dicens esse lucis etiam ad lucem: vel si hæc fugimus, compositum esse Deum confiteri cogens. Sed ipsam eius dictionem audiamus. EVNOM. Vtrum aliud quid significat, inquit, lux in ingenito præter genitum, vel idem vtrumque? Nam si aliud atque aliud, perspicuum est compositum esse, quod ex alio atque alio constat: quod autem compositum est, ingenitum non est. Si verò idem, quantum abest genitum ab ingenito, tantum necesse est & lucem à luce abesse, & vitam à vita, & virtutem à virtute. BASIL. Videte ac intelligite impietatem horribilem: quantum, inquit, ingenitum à genito distat, tantum & lux à luce distabit, & vita à vita, & virtus à virtute: interrogemus ergo ipsum, quanto interuallo ingenitum à genito dissepatatum est? Num paruo aliquo, & tanto, vt possint nonnumquam ad idem inter se conuenire? an hoc omnino impossibile, & magis quàm eundem mortuum esse simul & viuere, sanum & ægrotum, vigilantem & dormientem? Talia namque sunt quæcumque summa oppositione inter se dissident: vt cum alterum adsit, necessariò absit alterum, quæ ita comparata sunt, vt numquam simul esse & conuenire possint. Secundum igitur hunc modum, cum ad genitum ingenitum opponatur, qui patrem lucem nominat, lucem verò & filium: tantum vero hanc lucem ab illa luce distare dicit, quantum genitum ab ingenito distat: nonne manifestè impius est, quamuis verbo humaniorem se simulat, quasi etiam filium nominet, virtute tamen eorum quæ dicuntur ad contrarium sensum abducens. Considerate enim quid opponitur ingenito, aliudne ingenitum, an genitum. Palàm, quoniam genitum. Quid porro luci opponitur, luxne alia, an tenebræ? Profecto tenebræ. Si ergo quantum distat genitum ab ingenito, tantum necesse est distare lucem à luce, cui amplius occulta impietas est, quod in appellatione lucis luci oppositum adducens, contrarium esse lucis naturæ vnigeniti substantiam putat? Vel ostendat nobis lucem luci oppositam eam oppositionis mensuram habentem quæ genito ad ingenitum inest. Quod si hoc nec est, nec iste vnquam excogitabit, non ignoretur ars, qua versutè blasphemiam præparat. Nam quoniam putat, ingenito genitum modo contrario opponi, eandē luci ad lucem oppositionem adaptat: vt per omnia hæc patris substantiam inimicam & hostilem vnigeniti ostendat substantię. Propterea noua hęc est in dogmatibus traditio qua dicit: Quantū genitum ab ingenito abest, tantū necesse est lucem à luce abesse. At ingenitū ad genitum habet quandā positionē verborum non natura rerum oppositionem, sicut isti affirmāt: lucis autem ad lucem, nec prolatione vocis nec sensu possibile est aliquam oppositionem excogitare. Sed videtur deceptiuis cauillationibus seipsum seducere. Putat enim quæ ad contraria consequuntur, eam habere pugnā ad inuicem, quam & principalia contraria possident: & cum alteri contrariorum cōtrarium insit, & ad alterū omnino contrarium consequuturum. Vt si ad visum lux sequatur, ad cæcitatem tenebræ: & si ad viuere sentire, ad mortuum esse insensatum esse sequatur. Hæc autem quòd & imbecillis & euanida obseruatio sit, attendenti cuilibet perspicuum est. Nec enim quoniam ad vigilare viuere sequitur, ad dormire mortuum esse necessario sequitur. Sed nec contrario modo se habet genitum ad ingenitum. Si enim contraria sunt, & alterum alterius erit corruptiuum (quod in caput blasphemantium vertitur) imo neque natura sunt inimica neque quæ consequuntur eandem necessario habebunt distantiam, quam habere & principalia demonstrabantur. Aut ergo deleas alijs scriptis hæc verba: aut noli impietate detineri & pernegare: tua enim est blasphemia, qui dixisti, quantum distat genitum ab ingenito, tantum esse necesse lucem à luce distare. Quare sicuti nunquam qui natus est innascibilitatis erit particeps, sic vnquam ipsi de luce trades: & ita secundum te vnigeniti substantia æqualiter ab ingenito & à luce distabit. At Ioannes magna spiritus voce reclamat tibi dicens: *Erat lux vera.* Tibi vero nullæ sunt ad audiendum aures, nec cor ad percipiendum eam, sed ad inimicam naturam, quæ simul cum luce esse non potest vnigeniti substantiam cauillationibus tuis impellis. Nec enim illud quasi firmum dices, quod ab ingenito appellationem lucis non abstuleris. Non enim in sono aëris, sed in virtute significatarum rerum est pietas. Tu vero neque in his impijs solum constitisti, sed etiam vitam & virtutem eadem mensura distantiæ inter se contrarias inducis, dicens: Quantum distat genitum ab ingenito, tantum necesse est lucem à luce distare, & vitam à vita, & virtutem à virtute. Ergo nec vita secundum te, nec virtus vnigenitus est, sed deles ipsius Domini verba dicentis: *Ego sum vita.* Deles etiam Pauli dicentis: *Christus, Dei virtus.* Nam quæcumque in superioribus demonstrata sunt, ea istis quoque accommodabuntur. Nec enim vitam, nec virtutem, vitæ & virtuti opponi quispiam dixerit, sed mortem ac imbecillitatem perfectissimam oppositionem explere. Quibus ipse per dolosam versutiam malitiosè suo velamine orationem occultans, horribilem confirmat impietatem, & eloquentiæ artibus in contrarium naturæ paternæ naturam vnigeniti adducens, solam reliquit nominum venustatem. Quid ergo nos quo pacto & patrem ingenitum, & filium genitum profitemur, & in ipso esse contrarietatē negamus, quid dicentes? id scilicet quod boni quidem patris, bonus filius: ex luce vero ingenita, lux æterna effulsit: & ex vera vita fons est productus viuificans: & ex ipsa per se virtute Dei virtus emicuit. Tenebræ vero, mors & imbecillitas, prin-

Rom. 1. 21.

Esa. 5.

Ioan. 1.

Ioan. 11.

Ephes. 6.

cipi huius mundi & tenebrarum principibus, ac prauitatis spiritibus, & omni virtuti quæ diuinæ naturæ inimica est, adnumerantur, etiam ipsis non secundum substantiam contrarijs bono existentibus (sic enim reprehensio hęc ad creatorem rediret) verum electione propria per priuationem boni ad vitium prolapsis. Et tamen ad hunc ordinem Eunomij lingua Deum etiam ipsum oppugnans, vnigeniti naturam deducere conata est. Nec enim illud dicere potest, quod cum substantiam patris lucem esse ponat, maiestate ac splendore vnigeniti substantiam excedentem, lucem quidē etiam ipsam, sed obscuriorem & quodam modo offuscatam arbitretur. Nam & si piæ mentis hæc quoque non essent: quoniam imaginis similitudinem detrahendo auferunt: sed tamen voto dignum, hæc ita ipsum disseruisse: non enim magno ad emendationem eius certamine opus esset. Nunc verò ingenito ad genitum non secundum maius & minus inesse diuersitas dicitur, vt maioris luminis ad minus: sed quanta est eorum, quæ nullo pacto simul esse possunt, distantia. Impossibile enim est, id cui alterum inest, per transmutationem quandoque ad oppositum pertransire, vt vel ex ingenito genitum fiat, vel è conuerso à genito ad ingenitum transmutetur. Ei ergo qui semel censuit tantum à luce lucem abesse, quantum abest genitum ab ingenito, ne ista quidem ratio ad fugam relicta est. Lux enim suprema cum tenuiore quodammodo ac obscuriore luce, cum genere eadem sit, sola intentione ab ea differt: ingenitum vero non est geniti intentio, nec genitum ingeniti est remissio, sed quasi per diametrum horum distantia est. Eos igitur qui genitum & ingenitum substantiam dicunt, hæc & his plura inconuenientia consequuntur. Nascetur enim illis contrarium è contrario: & pro naturali coniunctione necessaria etiam quædam secundum ipsam substantiam seditio ipsis inerit. Id autem maiorem impietatis insipientiam ostendit, si quis substantiam dicit cuiuis rerum omnium esse contrariam: quod secus esse iamdiu, & apud exteros & sapientes concessum est: quos cum non inueniant isti secum pro blasphemis certantes, quasi nulla re dignos despiciunt: Sed impossibile est substantiæ contrarietatem inesse. Si vero quisquam quod verum est, genitum atque ingenitum vt specificas quasdam proprietates in substantia consideratas ad veram & inconfusam patris ac filij sententiam perducentes esse putat, is & impietatis periculum effugiet, & quod est rationi consentaneum conseruabit. Proprietates enim ac notæ quasi characteres quidam & formæ in substantia inspectæ, distinguunt quidem quod commune est appropriatis characteribus: communicationem verò substantiæ non amputant: vt verbi causa, deitas communis est, proprietates autem paternitas & filiatio: ex complexione vero vtriusque, communis dico ac proprij, comprehensio veritatis nobis innascitur. Itaque ingenitam lucem audientes, patrem intelligimus: genitam vero lucem cum audimus, filij sententiam capimus. Ita secundum quod vterque lux est, nulla in ipsis est diuersitas, cùm oppositio secundum genitum atque ingenitum inspiciatur. Hæc enim proprietatum natura est, vt in identitate substantiæ distinctionem ostendant: & ipsæ quidem inter se cum ex opposito distinguantur, contrario modo opponuntur, veritatem tamen substantiæ minimè distrahunt: sicut volatile, pedestre, aquaticum, terrestre, rationale, irrationale. Cum enim vna essentia omnibus subiecta sit, proprietates hæ non faciunt ipsam diuersam, neque quasi ad mutua dissidia pertrahunt: declaratione autem notionum tanquam lucem animis nostris imponentes, ad comprehensibilem mentibus intelligentiam ducūt. Hic vero proprietatem oppositionum ad essentiam transferens, hinc impietatis attrahit opportunitatem, tanquam pueros nos cauillationibus vt laruis perterrens. Quòd si alia, inquit, est lux præter ingenitū, necessariò compositus Deus nobis demonstrabitur. Ego autem quid dico? Nisi alia sit lux præter ingenitū non est possibile ipsā, sicut nec ipsum ingenitum de filio prędicari. Intelliget autē quispiam etiam inde significationes harum vocū differre, cum *lucem habitare* dicitur *Deus*, & *lucem indui*. Nusquam vero dicitur in innascibilitate sua habitare, neque illam deforis sibi circumuolutam habere (nam hæc risu digna) genitum autem & ingenitum specificæ ac declaratiuæ quædam sunt

Proprietatum Deo attributarum officiū.

Impossibile.

Iob 38.
Psal. 103. 2.

A proprietates. Si enim nihil esset quod substantiam designaret, nullo vtique modo ad intelligentiam nostram peruenire. Nam cum vna deitas sit, impossibile est propriam notionem patris vel filij capere, nisi proprietatum accessione cogitatio nostra confirmata sit. At vero ad illud, quo ait, compositum demonstrari Deum, nisi pro eodem lux atque ingenitum capiantur, illud dicere possumus: quod si quasi partem substantiæ ingenitum caperemus, haberet locum ea ratio qua dicitur compositum esse quod ex diuersis constat. Si vero substantiam Dei lucem, vel vitam, vel bonum, totum quod est, vitam, totum lucem, totum bonum opinatur: vitam vero innascibilitatis sequitur: quomodo non incompositus est, qui secundum substantiam simplex est?

Diuersitas proprietatū diuersitatē substantiæ non arguit.

B Non enim demonstratiui proprietatum modi simplicitatis eius rationem lædent. Nam si ita est, omnia quæ de Deo dicuntur, compositum esse Deum nobis monstrabunt. Et vt ex his videtur, si simplicis & impartibilis sententiam sumus conseruaturi, vel nihil dicemus de Deo præter ingenitum, & recusabimus inuisibilem ipsum nominare, incorruptibilem, inalterabilem, creatorem, iudicem, & cętera quę nunc ad glorificandum accipimus: Vel hæc nomina suscipientes quid faciemus? vtrum omnia ad substantiam afferentes ponemus? Ergo non compositum solum, sed è dissimilibus etiam partibus compositum demonstrabimus, cum aliud atque aliud à quolibet istorum nominum significetur: An extra substantiam hæc capiemus? Quamcumque igitur in

C his rationem excogitabunt, hanc & ingeniti appellationem suscipiant. Cum autem inanibus nugis orationem impleret, super omnes, qui vnquam consequi cognitionem Dei studuerunt elatus, quasi ipse nouam quandam viam & inauditam quæ ad Deum ferat, inuenisset, & quam nemo è prioribus perspexisset, demum vt ab ipsa Dei doctus substantia, in filium blasphemiam inducit. EVNOM. Quoniam cœleste regnum, inquit, & nullam generationem suscipiens, his rebus docet eam mentem quæ cum charitate illud adit, ex naturæ lege quàm longissimè comparationem priorem repellere. BASILIVS. An non palàm ostendit, quod ipse secretorum reuelatione dignus visus sit, cum per

D charitatem mentem suam ad Deū adduxisset? Quapropter à communicatione patris vnigenitū longissime repellit, nec ad comparationem ipsum suscipi dignum putat. Verum etiam naturæ legibus à substantia patris, substantiam vnigeniti disterminari ait. Quid ita dicens? Quod Deus omnium nec si voluisset, potuisset ad vnitatem substantiæ vnigenitum suscipere naturæ lege prohibitus, ne illi iungatur, vtpote sui ipsius quemadmodum apparet, nullam habens potestatem: sed terminis necessitatis subiectus. Huiusmodi enim sunt, quæ naturæ legibus retenta, absque voluntate ad id quod naturæ videtur perducuntur. Nam quemadmodum igni, natura non voluntate calefacere inest, & ne-

E cessario frigiditatis non est capax naturæ legibus communicatione ad ipsam priuatus: sic vult Deum ac patrem legibus naturæ alienam filio habere substantiam. Atqui naturæ leges non disseparationem alterius ab altero; id est filij à patre, ac patris à filio, sed necessariam & infractam communicationem faciunt. Si enim voluntate diceret à Deo omnium factum esse, ne quemquam habeat consortem: neque sic tamen bonitatis diuinæ ratio concederet, verisimiliter dici patrem non communicare ea quæ sibi adsunt ei qui ex ipso est: attamen consequenter hæc dicerentur. Naturæ autem legibus dicere alienationem esse, eius hominis est, qui ne sensibilium quidem naturam considerauerit: per quam non aliena, nec contraria, sed coniuncta potius, &

F conuenientia gigni ex quolibet consueuerunt. Rursum igitur etiam hic non conspexit dictorum suorum ad seipsa contradictionem. Nam in præcedentibus cum molestè ferret eos qui patri similem secundum substantiam vnigenitum dicunt, sic scripsit. EVNOM. Principio autem mihi videntur, qui liberam & omni causa superiorem, ac ab omnibus legibus liberam substantiam, cum genitæ ac legibus paternis seruienti comparare ausi sunt, vel nullo modo naturam rerum considerasse, vel non mente pura de his rebus iudicium facere. BASILIVS. Quomodo ergo quę nulli dominationi subiecta est, atque omnibus libera legibus, non liberum nunc habere id ostenditur, vt nulli possit comparari, &

rari, & naturæ legibus irretita, inuoluntariè à communione sui genitum depellat, vt propter hoc ipsi quoque vnigenito appropinquare non possit? Ac inconsonum quidem in ijs quæ ab eo dicuntur tantum est, impium vero admodum est, quod nulli quidem dominationi subiectam ac liberam patris substantiam appellat: si tamen nulli dominationi subijcitur, quæ naturæ legibus subiecta est. Seruilem vero è contrario vnigeniti substantiam censet, etiam hinc æqualitatem naturæ destruens. Nam cum duę res sint creatura & Deitas, & creatura in seruitute ac obedientia ordinata sit, Deitas autem in principatu & dominatione: qui à filio dominationis dignitatem tollit, & eum in seruitutis humilitatem deiicit, nonne per hoc etiam perspicuum est, quod se declaret creaturis ipsum connumerare? Nec enim hoc illi decorum, si conseruis anteponatur. Sed si rex atque dominus non concedatur, nõ imminutione naturę, sed bonitate voluntatis obedientiam suscipiẽs: hoc miserum, hoc horribile, hoc perniciem affert negantibus. Ille vero addit, quòd naturæ legibus substantia Dei obtemperans, nec cõparationem ad aliud suscipit, & nobis largitur vt idoneam & conuenientem ipsius dignitati operationem ipsius intelligamus. Hoc illi dictum est, vt vnigenitum à patre alienum ostendat: probat vero rationem nostram. Nam si substantia Dei nobis permittit, vt conuenientem atq; idoneam dignitati suę operationem intelligamus, dignitas quędam innascibilitas est (vt Eunomio videtur) id autem ipsum & substantia est, secundum istorum rationem: operatio verò Dei, vnigenitus, vel operationis imago: & id secundum istorum rationem. Quare his contradicere non possunt, quamuis multi facerem, si blasphemiam istam abnegarent: sed tamen quoniam dixerunt, ex his quæ dixerunt quid sequatur colligamus. Nam si dignitas Dei innascibilitas est: id autem ipsum etiam substantia: idonea verò est & conueniens dignitati Dei operatio eius, hæc autem est Christus secundum istorum opinionem: idoneus ergo & conueniens erit substantiæ Dei. Et horum nihil nostrum est. Ipsa enim istorum verba componentes, demonstrationem conteximus. Ad substantiam, inquit, Dei sequitur dignitas: dignitati proportionata est operatio: operationis imago est vnigenitus. Et è conuerso: Si operationis imago est vnigenitus, operatio vero dignitatis, & dignitas substantiæ: vnigenitus imago erit substantiæ. Sic etiam ipsi sæpe qui operantur mendacium, rerum perspicuitate coacti, etiam nolentes veritati attestantur. Nam & dæmones non Euangelistarum opus faciebant: sed cum lucem veritatis non possent respicere, clamabant, Scimus quia tu es sanctus Dei. Sed quæ sequuntur perspiciamus. EVNOMIVS. Si enim, inquit, ex creaturis considerando, aliquis ad substantias ducatur, cum ingeniti facturam filium inueniat, paracletum vero vnigeniti, cum ex vnigeniti excessu operationis diuersitatem comprobet, non ambiguam de ea diuersitate quæ secundum substantiam est, capit demonstrationem. BASIL. Primum igitur quomodo possibile est è creaturis excogitare substantias, ego quidem non video. Virtutem enim, sapientiam, artem, substantiam vero ipsam minimè creaturæ ostendunt. Nec enim creatoris potentiam necessariò aperiunt, cum possit aliquando artifex non omnes vires suas in operando exponere, sed remissione sæpius in operibus vti vi artificij: quod & si totam virtutem ad opus commoueat, tamen nec sic substantia, quidnam sit, comprehenditur: sed vires ipsius per opera mensurantur. Quòd si propter incompositionem simplicitatémque diuinæ naturæ, virtuti concurrere opinatur substantiam, & propter innatam Deo bonitatem, totam patris virtutem ad generationem filii dicit commotam: totam autem rursus vnigeniti ad substantiam sancti Spiritus, vt ex spiritu vnigeniti virtus simul & substantia comprehendatur: aduertite quid hinc colligatur. Nam è quibus conatus est substantiæ dissimilitudinem approbare, ex iis videtur confirmare similitudinem. Si enim nihil habet commune ad substantiam virtus, quo pacto è creaturis, quæ virtutis effectus sunt, ad comprehensionem ipsius deductus est? Quòd si idem est virtus & substantia: quod virtutẽ designat, & substantiam profectò designabit: quare creaturæ non ad dissimilitudinem substantiæ, vt tu dicis, sed ad summam similitudinem ducunt. Rursus etiam hæc inductio nostram magis quàm ipsius rationem comprobat. Vel enim non habet vnde dictorum suorum afferat demonstrationes: vel si è rebus humanis imagines captat, inueniet non ex artificis operibus ad intelligentiam substantiæ nos duci: sed ex genito eius qui genuit naturam cognoscere. Non enim ex domo possibile est ædificatoris substantiam comprehendere: sed ex genitura facilè est naturam eius qui genuit intelligere. Quare si vnigenitus creatura est, non ostendit nobis patris substantiam: quod si notum per seipsũ nobis patrem fecit, non creatura, sed filius & imago erat vera, & substantię character. Sed hęc huiuscemodi. Interpositio vero blasphemiarum quanta? Nam cum despexisset eas minas, quas Dominus in Euangelio in Spiritum sanctum blasphemantibus terribiles minatus est, creaturam esse ait Spiritum sanctum: ita vt parum desit vt ne animal quidem ipsum esse det, cum inanimatis vt plurimum hæc appellatio accommodetur. Non enim quoniam * *Dominum* quoque ad hanc blasphemiam coniunxit, minus molestè ferendum est. Nec etiam id impietatis mitigatio, sed condemnationis accessio est: quoniam & dominus blasphemiam in seipsum bonitate sua remisit, in Spiritum vero sanctum ineuitabilem esse audentibus edixit. Primus ergo illorum qui sunt in veritatem inuecti, ex quo prędicatio pietatis denuntiata est, hanc de spiritu vocem emittere ausus est: nullum enim vsque ad hodiernum diem audiuimus creaturam sanctum Spiritum dixisse, nisi quod in superstitibus istorum sermonibus hanc appellationem inuenimus. Deinde dicit. EVNOM. Si è creaturis subuehatur aliquis ad substantiæ comprehensionem, intelliget filium ingeniti esse facturam, vnigeniti vero paracletum. BASIL. Alius hic impietatis modus. Dupliciter blasphemat vnico verbo, & sancti Spiritus contemptum quasi concessum capiens, hinc ad demonstrandam diminutionem vnigeniti proficiscitur. Et cœli quidem enarrant gloriam Dei, spiritus vero sanctus vnigeniti gloriæ minutionem denuntiat. Et dominus cum de paracleto dicat. Ille me glorificabit: ista maledicens lingua, impedimentum esse ipsum filio censet, ne ad patrem comparetur. Quoniam namque spiritus, inquit, factor est filius (Propitius autem tu Domine, in his quæ loquimur nobis, sis) Hoc vero huiuscemodi est, vt nullum decus addat creatori, propterea nec patri comparari dignus est: quoniam humilitate eorum quę fecit, dignitatis æqualitate priuatus est. An peiorem vnquam audistis blasphemiam? Num aliquis ita perspicuè in ctimen ineuitabile blasphemando in Spiritum sanctum incidit? Montanus solus tantum in spiritum insaniuit, & nominibus vituperauit humilibus, ac naturam ipsius tantum extenuauit, vt dicat infamiam afferre factori: imo vero & ille humiliter de spiritu dicere cauisset, si tumor animi quo erat permisisset: sed de hoc aliàs. Illud vero cui non patet, quòd nulla filij operatio à patre diuisa est? Nec est aliquid in rebus quod filio insit, & à patre alienum sit. *Omnia*, inquit, *mea tua sunt, & tua mea.* Quomodo ergo spiritus causam & originem vnigenito soli attribuit, & ad eius accusandam naturam huius creationem accipit? Si igitur duo principia in oppositum inter se ducens, hæc ait, cum Manichæo & Marcione conteretur. Quòd si ab vna dependere ac prodire omnia putat, quod à filio factum esse dicitur, ad primam refertur causam. Quare & si cuncta producta esse per Deum verbum credimus, omnium tamen esse causam Deum totius non negauimus. Quo pacto autẽ diuidere spiritum à Deo non habet manifestũ periculum? Partim Apostolo coniunctim nobis tradente, & modo Christi spiritum dicente, & modo Dei, vbi scribit: *Si quis spiritum Christi non habet, hic non est eius.* Et rursus: *Vos autem non spiritum mundi accepistis, sed spiritum qui ex Deo est.* Partim verò domino, quoniam ipse veritas est, spiritum veritatis dicente à patre quoque procedere. At hic in destructionem majestatis Domini nostri Iesu Christi, à patre quidem spiritum remouet, vnigenito vero in maiestatis demolitionem attribuit, non parua vt arbitratur, vituperatione afficiens. Nullam enim prauorum verborum cogitationúmque in retributionis die vltionem expectat.

Marc. 1.

Matth. 12.

Suspicor legendum Spiritum sanctum.

Ab Eunomio primũ Spiritus sanctus creatura dictus est.

Ioan. 16.

O execrans impietas.

Montanus.

Ioan. 17. 10

Spiritum sanctum ab vtroque procedere.

Rom. 8.

Ioan. 14.

BASILII MAGNI

CONTRA

EVNOMIVM,

LIBER TERTIVS,

QVI EST

DE

SPIRITV SANCTO.

BASILIVS.

VIx tandem blasphemiis in vnigenitum saturatus, ad Spiritum sanctum transiit, totique suæ consentanea voluntati de ipso etiam disserit, sic scribens. EVNOM. Cum verò hæc de vnigenito sufficiant, reliquum est, vt de paracleto quoque dicamus: nec opiniones non exquisitas multorum sequemur, sed sanctorum in omnibus doctrinam conseruabimus. A quibus cum dignitate & ordine tertium ipsum didicerimus, tertium quoque natura esse credidimus. BASIL. Quòd igitur non putet oportere in simplici ac secura fide multorum permanere: sed artificiosis quibusdam ac cauillatoriis rationibus, ad id quod sibi videtur veritatem rursus commutet, satis verbis suis ostendit. Cum enim contemnat opinionem multorum, qua Spiritum sanctum glorificant, sanctorum se simulat conseruare doctrinam, & tacet eos qui ei ipsam tradiderunt: nunc etiam ea ipsa faciens, quæ cum de vnigenito haberet orationem, facere demonstratus est. Deinde ait à sanctis didicisse ordine ac dignitate tertium esse spiritum: à se autem ipso credidisse, natura quoque tertium esse. Qui verò illi sancti sint, & in quibus sermonibus eam doctrinam fecerint, non potest dicere. Fuitne vnquam homo sic audax, qui diuinorum dogmatum innouationes induceret? Cur enim necesse est, si dignitate ac ordine tertius est spiritus, natura quoque ipsum tertium esse? Dignitate namque ipsum secundum esse à filio, pietatis ratio tradit: Natura verò tertia vti, nec à diuinis scripturis docti sumus, nec ex prædictis possibile est consequenter colligi. Nam quemadmodum filius ordine quidem à patre secundus est, quoniam ab illo est: & dignitate, quoniam origo atque causa essendi pater ipsi est, & quoniam per ipsum accessus & adductio ad Deum patrem: natura vero nullo modo secundus, quoniam in vtroque vna est Deitas, ita videlicet & Spiritus sanctus, etsi dignitate & ordine secundus à filio est, non tamen verisimiliter alienæ ipsum esse naturæ inde consequetur. Quod inde patet. Angeli omnes vt appellationis vnius, sic eiusdem etiam sunt naturæ inter se: attamen alij ipsorum gentibus præpositi sunt: alij verò fidelium singulos consequuntur: quanto autem gens vni viro præponenda est, tanto maiorem necesse est angeli qui gentis principatum habeat esse dignitatem dignitate eorum quibus singulorum tutela commissa est. Quod verò singulis fidelium adsit angelus vt pædagogus quidam & pastor ad vitam dirigendam, nemo contradicet qui verborum Domini recordatur dicentis: *Ne contemnatis vnum ex his pusillis: dico enim vobis, quoniam angeli eorum in cœlis semper vident faciem patris mei qui in cœlis est.* Et Psalmista dicit: *Castrametatur* a *angelus Domini in circuitu timentium ipsum.* Et angelus qui eruit me à iuuentute mea: & quæcumque talia. Quod verò rursus sint quidam angeli vniuersarum gentium præpositi, Moses nos per canticum docuit: b *Quando diuidebat altissimus gentes, quando separabat filios Adam, constituit terminos populorum iuxta numerum* c *angelorum suorum.* Et sapiens Daniel *d* in visione angeli audiuit ipsum dicentem: quoniam *princeps regni Persarum restitit mihi. Et ecce Michael vnus de principibus primis venit in adiutorium meum, & ego remansi ibi iuxta regem Persarum.* Et post pauca idem dicit: *Et princeps Græcorum veniebat.* Verum etiam princeps exercitus, imperator copiarum Domini dicitur: qui Iesu *f* Naue ad Iordanem manifestatus est. Et rursus, Legiones quædam angelorum dicuntur, Domino discipulis dicente: *g An putas, quia non possum rogare patrem meum, et exhibebit mihi plusquam duodecim legiones angelorum?* *h* Princeps igitur exercitus Angelorum, qui in legionibus sunt dispositi, ille videlicet princeps est. Quorsum hæc oratio? quod non omnino si quid ordine ac dignitate secundum aut tertium est, id & naturam alteram habet. Nam quemadmodum angelorum alius princeps, alius subditus, & tamen omnes angeli natura sunt, & in dignitate quædam diuersitas, in natura vero communitas est: (Etenim *i* stella stellæ præstat in gloria, & natura stellarum omnium vna est: Et *k manſiones multæ apud patrem*, id est, dignitatum diuersitates: glorificatorum vero natura vna) sic profecto & de Spiritu sancto *statuendum est, etiam si l dignitate et ordine inferior esset, vt isti dicunt*, (Accepimus enim ipsum tertium à patre & filio numeratum, cum ipse Dominus in traditione salutaris Baptismi ordinem tradiderit his verbis: m *Euntes baptizate in nomine Patris et Filij et Spiritus sancti.*) In naturam autem tertiam à filio ac patre deiectum spiritum, nullibi audiuimus. Cum enim duæ res dicantur, deitas & creatura, dominatus ac seruitus, sanctificans potentia & quæ sanctificatur, & quæ natura virtutem possidet, & quæ per electionem operatur, qua in parte spiritum ordinabimus? In his quæ sanctificatur? at ipsemet sanctificatio est. An in his quæ magnis rebus gestis virtutem adepta sunt? at bonus natura est. An in seruientibus? at *alij sunt administratorij spiritus, qui ad ministerium mittuntur.* Non ergo principalem natura spiritum, fas est nobis conseruum dicere, nec creaturis connumerare eum qui in diuina & beata Trinitate connumeratur. Principatus enim & potestates & omnis creatura talis, quæ ad obtemperandum & diligenter quæ commissa sunt curandum sanctificatæ sunt, non iure naturæ sanctæ dicentur. Appetentes enim bonum, secundum amoris quem ad Deum habent proportionem, sanctitatis mensura participant. Et sicuti ferrum quod in medio igni iacet, ferri naturam non amisit: vehementi tamen ignis actione ignitum, cum vniuersam ignis naturam in semetipsum acceperit, & colore, & actione ad ignem transit: sic sanctæ virtutes ex communicatione quam cum illo habent, qui natura sanctus est, per totam suam subsistentiam receptam, iam quasi innatam sanctificationem habent. Diuersitas vero ipsis à Spiritu sancto hæc est, quod spiritus natura sanctitas est: illis vero participatione inest sanctificatio. Quibus autem *ex acquisitione, & alterius largitione inest bonitas, ea* naturæ sunt transmutabilis. Nec enim Lucifer decidisset, * qui mane oriebatur, neque in terra contritus esset, *nisi ea natura*

Et genti, & priuato cuique suum esse à Deo designatum angelum.

Matth. 18.

a *al. Castrametabitur.*

Psal. 33. 8.

Adi Front. Ducæi Notas.

b *Deu.* 32. 8

c *alij, Filio rũ Israel, sic Aquila Grace.*

d *Dan.* 10. 13.

e *Et ipsum reliqui ibi cum Principe regni Persarum.*

Spiritum sanctũ non esse alienæ naturæ à patre, & filio, nec creaturam.

f *Ios.* 5. 13.

g *Matt.* 26

h ἀρχιστράτηγος.

Adi Frontonis Notas.

i 1. *Cor.* 15. 41.

διαφέρει ἐν δόξῃ, *al. differt in splẽdore.*

k *Ioan.* 14.

l *Vide hic Front. Ducæi Notas.*

m *Mat.* 28

Alias Spiritum dici Sanctum, alias creaturam.

Hebr. 1.

* *Esa.* 14. 12

tura fuisset, quæ deterior conditione esse posset. Quomodo igitur pium, creaturis spiritum coordinare, qui tam magno interuallo à creaturis disseparatus est? Creatura enim ita comparata est, vt virtutis & diuinæ dilectionis præmium sanctificationem habeat: quoniam natura vtitur libera, vt ad vtrumlibet possit inclinari, ad electionem scilicet boni & peioris: Spiritus autem sanctus fons est sanctificationis. Et vt natura sanctus est Pater, & natura sanctus est Filius, sic natura sanctus Spiritus quoque veritatis. Quapropter præcipua quoque hac appropriata sancti appellatione dignus est. Quod si sanctitas ei natura est, sicuti patri etiam & filio, quomodo † tertius est & alienæ naturæ est? Hæc propter, vt arbitror, & apud Esaiam, Seraphim tertio *Sanctus* exclamare conscripta sunt, quoniam in tribus hypostasibus naturalis sanctitas perspicitur. Non est autem hoc nomen solum sanctitatis cum patre ac filio ipsi commune, sed ipsa etiam spiritus appellatio. *Spiritus* namque *Deus & adorantes eum in spiritu & veritate adorare oportet.* Et Propheta inquit: *Spiritus ante faciem nostram* Christus Dominus, de quo diximus: *In vmbra alarum eius viuemus.* Et Apostolus appellationem spiritus in Dominum refert, cum dicit: *Dominus autem spiritus est.* Ex his omnibus patet, non naturæ alienationem, sed couiunctionem ad patrem & filium per communicationem nominum ostendi. Bonus Deus & dicitur & est bonus, & Spiritus sanctus, non astructam habens bonitatem, sed natura sibi innatam. Vel omnium absurdissimum esset, natura sanctum dicere, quod bonitatem natura non habeat: sed posterius natam, & deforis sibi allatam. In eo vero quod dixit Dominus: *Ego rogabo patrem, & alium paracletum dabit vobis*, & ipse paracletus noster esse ostenditur. Quare paracleti quoque appellatio non parum ad demonstrationem maiestatis Spiritus sancti confert: Ac nomina quidem talia maiestatem naturæ ostendentia: operationes verò Spiritus sancti quales? *Verbo*, inquit, *Domini cœli firmati sunt, & spiritu oris eius omnis virtus eorum.* Vt ergo Deus verbum creator cœlorum est, sic Spiritus sanctus firmam ac stabilem virtutem cœlestibus præbet & potestatibus. Et rursus Iob: *Spiritus Domini qui fecit me*, non de creatione, vt arbitror, sed de humanæ virtutis perfectione dicens. Esaias vero ex persona Domini videlicet secundum humanitatem eius: *Dominus* inquit, *misit me, & Spiritus eius.* Et Psalmista rursus, per vniuersa pertransire, spiritus virtutem probans: *Quò ibo*, inquit, *à spiritu tuo, & quo à facie tua fugiam?* Beneficientiæ verò ab ipso ad nos peruenientes, quales & quantæ sunt? Sicut ipse Dominus dedit *potestatem* suscipientibus se *filios Dei fieri*: sic & Spiritus sanctus, *Spiritus adoptionis est.* Et sicut magister verus est Dominus noster, secundum quod dicitur: *Vos autem nolite vocare magistrum vobis in terra: vnus enim magister vester est Christus.* Sic & Spiritus sanctus omnes docet, qui in nomine Domini crediderint, vt ab ipso Domino testimonium perhibetur dicente: *Paracletus autem Spiritus sanctus quem mittet pater meus, ille vos docebit omnia.* Et quemadmodum diuidere operationes in eos qui digni sunt susceptione operationum, *Pater* dicitur, & diuidere ministrationes *Filius* in dignitatibus ministerij: sic & *Spiritus sanctus* diuidere gratias in eos qui ad susciendum illas digni sunt, probatur. *Diuisiones enim gratiarum sunt, idem autem spiritus. Et diuisiones ministrationum sunt; idem autem Spiritus. Et diuisiones operationum sunt, & idem Deus est, qui operatur omnia in omnibus.* Vides quomodo hic quoque Spiritus sancti operatio, operationi patris ac filij coniuncta est. Deinde ex eo etiam quod sequitur, magis diuinitas naturæ sancti Spiritus aperitur. Quid enim ait? *Hæc autem omnia operatur vnus atque idem Spiritus, diuidens singulis prout vult*: nihil aliud quàm autoris & Domini potestatem ipsi attestatur. Quapropter in nouo Testamento Prophetæ * clamarunt: *Hæc dicit Spiritus sanctus.* Inuestigatio autem profunditatum Dei vnde spiritui adest? *Sicut enim*, inquit, *nemo scit hominum ea quæ hominis sunt, nisi spiritus hominis qui est in eo: sic & ea quæ sunt Dei, nemo cognouit, nisi spiritus Dei.* Nam quemadmodum nemo alienus ac peregrinus intrinsecas potest animæ cogitationes inspicere: eodem scilicet modo, si quid secreti cum Deo commune habet, cum neque alienus neque peregrinus sit ab eo, profunditates iudiciorum ipsius inuestigare potest. Præterea & vita nobis à Deo per Christum in sancto Spiritu præbetur. Viuificat enim Deus. Vnde ait Paulus: *Præcipio tibi coram Deo, qui viuificat omnia.* Vitam autem præstat & Christus: *Oues* enim, inquit, *meæ vocem meam audiunt, et ego vitam æternam do illis.* Viuificamur autem & per Spiritum, vt inquit Paulus: *Qui excitauit Christum è mortuis, viuificabit etiam mortalia corpora vestra, propter inhabitantem Spiritum sanctum in vobis.* Verum hic qui audet omnia, qui periculum quod impendet audentibus verbum aliquod blasphemum in Spiritum sanctum emittere, non expaueſcit, sed expertem ipsum Deitatis censet, sic de eo scribens. EVNOM. Tertius & natura & ordine patris imperio, operatione vero filii factus, tertio loco honoratus, vt primus & maior omnibus: & solus talis vnigeniti factura, Deitate ac creatiua potentia carens. BASIL. Qui hoc dicit, nec Deitatem in nobis esse credidisse videtur, cum de Deo Ioannes dicat: *Ex hoc scimus, quod in nobis est ex spiritu quem dedit.* Et Apostolus: *Nescitis quòd templum Dei estis, et Spiritus Dei habitat in vobis?* Et rursus: *In quo omnis ædificatio constructa crescit in templum sanctum in Domino, in quo et vos coædificamini in habitaculum Dei, in Spiritu sancto.* Si ergo in nobis Deus habitare dicitur per Spiritum, quomodo non est aperta impietas, expertem Deitatis ipsum Spiritum dicere? Et si Deos nominamus eos qui per virtutem perfecti sunt, perfectio autem est per spiritum: quomodo qui & alios effecit Deos priuatus ipse Deitate est? Non est igitur pium, vt in hominibus, sic & in Spiritu per participationem & honorem, ac non natura esse Deitatem putare. Qui enim gratia diuinus efficitur, mutabilis est naturæ, nonnumquam per negligentiam ex bonitate excidentis: id autem Baptismi salutaris traditioni apertè repugnat: *Euntes*, inquit, *baptizate in nomine Patris et Filij et Spiritus sancti.* Baptismus enim est sigillum fidei, fides verò Deitatis confessio (Nam credere prius oportet, ac postea baptismate designari) Baptismus vero noster est secundum traditionem Domini: *In nomine Patris et filij et Spiritus sancti, nulla creatura neque seruo Patri, aut Filio adiuncto: tanquam Deitate in Trinitate completa:* quod autem extra hanc est, totũ conseruum est, etiamsi maximè dignitatis excessibus alia alijs in honorem præponantur. Nec mihi rursus hæc dicta incutias: Si creatura non est, ergo genitura vel ingenitus: Sed non ingenitus. vnus enim absque principio Deus est ingenitus: nec genitura. Restat ergo creaturam ac facturam ipsum nominari. Verum ego si cuncta putarem nostra cognitione posse comprehendi, vererer fortè ignorantiam confiteri: sed quoniam infinita, non ex his solum quæ in futuro seculo præparata sunt, nec eorum quæ nunc in cœlis sunt, abdita esse, verum etiam eorum quæ corpori nostro insunt, non esse veram ac absque contradictione comprehensionem, haud sum nescius: vt puta de visu, vtrum imagines rerum visibilium suscipientes, sic obiecta comprehendamus: & quomodo maximorum montium, ac terræ immensæ, & infiniti maris, & ad hæc cœli ipsius imago breui mensura pupillæ nostræ contineatur: an à nobis aliquid emittatur, quo visibilibus appropinquato sic sensum de ipsis capiamus: & quid id sit & quantum, vt terræ ac mari sufficiat explicatum, & spatium quod inter terram ac cœlum est, pertranseat: & ad ipsum cœlum perueniat, tanta celeritate motum, vt æquali tempore circumadiacens corpus & stellę quę in cœlo sunt cognoscantur. Et quid oportet reliqua dicere? Ipsas mentis motiones, vtrum creare vel generare nata sit anima, quis cum certitudine dicat? Cum igitur hæc ita se habeant, cur mirũ si de Spiritu quoque sancto absq; rubore ignorantiã confiteamur? Reddere tamẽ oportet ei glorificationẽ, quæ sine contradictione per testimonium ipsi debetur. Quod enim super creaturam sit, satis nobis ea quæ per Scripturam tradita sunt, demonstrant: Verum quia impossibile est vt sanctificans cum sanctificatis, docens cum doctis, reuelans, & quæ reuelatione indigent eiusdem sint naturæ: ac nullus sic omnino impudens est, vt audeat alium præter Deum omnium ingenitum appellare: nec tamen etiam filium, cum vnus sit vnigenitus: Quomodo igitur ipsum vocare oportet? Spiritum sanctum, Spiritum Dei, Spiritum veritatis, missum à Deo, à Filio datum: non seruum, sed sanctum, bonum, principalem, viuificantem, Spiritum adoptionis, Spiritum omnia scientem quæ Dei sunt.

† πῶς τρίτον. *Esa.6.* *Spiritus & sancti nomẽ patri & filio quoque reperiri commune.* *Ioan.4.* *Psal.16.* *Thre.4.20.* *Ioan.14.* *Spiritus paracletus.* *Psal.32.* *Iob 26.* *Esa.48.* *Psal.138.* *Ioan.1.* *Rom.8.* *Matt.23.* *Ioan.14.26* *Donorum dispensator Spiritus sanctus.* *1.Cor.12.4.* *1.Cor.12.11.* *Vt Agabus Act.21.11.* *Vide Front. Ducæi Notationem cõtra Bezã.* *Inuestigator profunditatũ Dei.* *1.Cor.2.* *Spiritus viuificans.* *1.Tim.6.* *Ioan.10.* *Rom.4.* *1.Ioan.5.* *1.Cor.5.* *Ephes.2.* *Matth.28.*

Sic enim etiam in Trinitate vnitatis ratio conseruabitur: si vnum Patrem profiteamur, & vnum Filium, & vnum Spiritum sanctum. Afferunt vero demonstrationes, quod creatura dictus sit Spiritus sanctus: Vnam ex Propheta dicente: *Amos 4. 13* *Qui firmans est tonitruum, & creans spiritum:* Alteram ex Euangelio, quod *omnia per ipsum facta sunt.* Nos autem propheticum dictum, non in Spiritum sanctum, sed in communem hunc flatum aëris, scilicet spiritum, credimus * fieri. Quod inde patet: Non enim dixit: Qui creauit spiritum, sed *creans spiritum.* Nam sicut tonitruum non in subsistentia quadam corporali semel creatum est, sed semper per voluntatem Dei, ad timorem hominum productum fieri & dissolui solet: sic & spiritus tunc quidem fit, cum aër tanquam fluuius fluitat: rursus vero cessat, cum quod prius mouebatur quiescit secundum voluntatem eius, qui omnia ad conseruationem & constructionem totius dispensat: vt per omnem creaturam & tonitruis & ventis, ac reliquis operibus creator annuntietur. Quapropter postea quàm dixit: *Qui firmans est tonitruum, & creans spiritum*, inquit, *& annuntians hominibus Christum eius.* Sicut enim, *Cœli enarrant*

Ioan. 1.

Spiritus, pro vento.

** Ferri, quidam interpres, legens φέρϕν. Adi Frontonis Notas.*

Psal. 18.

A *gloriam Dei*, iis qui possunt ex ipsis de creatoris arte cogitare: sic & soni tonitruum & spirituum motus creatorem prædicant suum. Et hæc fortè Prophetia est humanitatem Domini concernens: Cum vox è cœlo fieret, tonitruum his qui audiebant, visa est: quam Deus & pater idcirco emisit, vt per ipsam Christum hominibus annuntiaret. Spiritus autem moti qui mare conturbarunt, deinde cessarunt iussu Domini, liquido etiam ipsis hominibus *Christum Dei* annuntiarunt. At vero quod *omnia per ipsum facta sunt*, neB quaquam creatum esse Spiritum sanctum nobis ostendit, quod omnibus spiritus connumeretur. Nam si vnus est Spiritus sanctus & solus, quomodo qui singularis cuiusdam naturæ est vna cum omnibus comprehendi potest? Et nemo putet aboleri eius subsistentiam, quod negetur Spiritum esse creaturam. Nam piæ mentis est, quæ à Scripturis sanctis reticentur, ea timere de Spiritu sancto dicere: credere autem, peritiam & veram comprehensionem in futuris seculis nobis futuram, cum transierimus tempus hoc in quo per speculum & ænigma veritas videtur, visum, & visionem quæ ad faciem est, consequuti fuerimus.

Ioan. 12.

Matth. 8.

Ioan. 1.

1. Cor. 13.

PROLOGVS LIBRI QVARTI.

IN tribus superioribus libris Magnus Basilius firmiores Eunomij locos vt confutaret, sibi proposuit: verum quoniam etiam à Scriptura multa ille afferebat, quibus malè explanatis quod intendebat approbabat, seorsum de ipsis in hoc quarto Beatus Basilius tractat. Quod quidem in secundo ipse significauit. Nam cum de illo Salomonis, Dominus creauit me, *ab aliis producto, rationem reddidisset; latius se de hoc, ac de aliis Scripturæ verbis male ab illis acceptis in proprio loco dicturum pollicitus est: quod in hoc quarto facit. Verum ad hæc syllogismis etiam quibusdam vtitur, qui eo difficiliores intellectu videntur, quo propositiones rationésque Eunomianorum nobis ignotiores sunt. Capit enim plerumque eadem ipsa quibus illi firmiorem suam positionem putabant: & sic vel aduersus eos concludit, vel ad inconueniens eos impellit. Hæc in hoc loco præfari breuiter placuit, ne quis miretur, cum videat sine rerum ordine librum hunc esse conscriptum. Est enim ordo huius non rebus, sed dispositioni Eunomianæ orationis accommodatus. Interciſus præterea videtur, & non continuus, quoniam, vt diximus, continua oratione firmissimos ipsius locos tribus superioribus confutauit: hoc quarto locos Scripturæ male ab ipsis intellectos rectè accipiendos docet, & propositionibus eorum quibus illi tanquam maximis vtebantur, diligentissime se opponit, quamuis in nonnullis interpositæ inscriptiones seiungere coniuncta videantur. Hæc præfatos esse sufficiat: nunc ipsum audiamus.*

BASILII MAGNI
CONTRA
EVNOMIANOS,
LIBER QVARTVS,

Super iis quæ ex Nouo ac Vetere Testamento, aduersus filij diuinitatem Eunomiani calumniantur.

1. Tim. 2.

SI FILIVS natura Deus est, Deus vero natura etiam pater: non aliter Filius Deus est, aliter pater, sed similiter. Sin vero Filius non est natura Deus, vt qui falso Dij dicuntur; dicitur ergo Deus & non est. Si Filius vnus Dominus est natura, Dominus vero & Pater natura, palàm quod non alia natura. Et si pater vnus Deus dicitur, Deus inde & filius, non alia, sed eadem natura. Si vnus Dominus natura, cum multi positione appellentur, & vnus filius natura, cum multi filij nominentur. Quod ex † adoptione est, ad imitationem eius quod natura est dicitur: nihil enim positione dicitur non antecedente eo quod natura est. Si

† Per θέσιν hic ὑοθεσίαν intelligit, vt Ducæus obseruauit.

C ergo nos filij Dei sumus adoptione, necesse est naturâ filium præexistere. Quæ verè sunt nomina, earum rerum essentiæ, quarum sunt nomina, notæ sunt: Dominus autem & Deus verè tam pater quam filius: eadem ergo est substantia sicut & eadem nomina sunt. Si vnigenitum ex generatione non est, sed ex eo quod incomparabile sit, vnigenitus est etiam Pater: Incomparabilis enim est, & omnis creatura non similis aliis est vnigenita: multi ergo vnigeniti & non vnus Filius Dei. Quod si filius non simpliciter vnigenitus, sed filius vnigenitus, & à patre vnigenitus filius, & vnigenitus est, & non vnigenita creatura. Si secundum participationem & concessionem patris creator est filius, & non

Rom. 8.

& non natura, nihil eorum quæ ab eo creata sunt, secundum naturam est. Quorum enim secundum naturam creator non est, hæc quomodo secundum naturam sunt?
Si Deus ita operatur, vt nullus alius, etiam cum generat, vt nullus alius generabit, Deus enim ad omnia, & per omnia incomparabilis est. Quod fit, non est ex substantia eius qui facit. Quod autem generatur, ex ipsa substantia est eius qui generat: non ergo idem est facere & generare. Si ex
Rom. 11. Deo est filius, non sicut ex patre, sed alio modo: causa vero etiam nostri vt simus Deus est: ab ipso enim sunt omnia: non aliter filij pater est, aliter nostri, sed similiter: quod absurdum est. Si nihil simile & æquale Deo est præter filium, nihil eorum quæ per similitudinem ipsi accommodantur, similiter omnino atque æqualiter dicetur:
Phil. 2. 6. super omnia enim Deus. Illud *in forma Dei*, est in essentia Dei. Non enim aliud *forma*, aliud *substantia Dei*, ne compositus sit. Qui ergo in forma æqualis est, & in substantia æqualis est. Si genitus minor est eo qui genuit, non est culpa geniti, sed genitoris imbecillitas. Si pater ante filium erat, cuiusdam alterius necessariò pater erat: nam absque filio pater non diceretur. Si quis filium secundum substantiam cognouit, cognouit etiam patrem. *Si* enim
Ioan. 10. *me cognosceretis*, inquit, *& patrem meum vtique cognosceretis*: Consubstantialis ergo patri filius est. Nullum enim incorporeum per dissimilem substantiam cognosci potest. Si
Ioan. 15. credere *Christum* filium Dei, vitam æternam affert: necessario non credere, mortem affert. Quorum eædem sunt operationes, eorum est substantia vna: operatio vero patris & filij vna est: vt illud: *Faciamus hominem*. Et rursum:
Gen. 2. *Ioan.* 5. *Quæcumque enim pater facit, hæc & filius similiter facit*: vna ergo est substantia patris & filij. Si cognitio patris & filij vita æterna est: necesse est eiusdem patrem & filium esse substantiæ. Quæ enim diuersæ substantiæ sunt, vna cognitione non comprehenduntur, nec similiter viuificare possunt.
Coloss. 1. Si patris imago verè filius est: omnis autem imago vel substantiæ vel formæ, vel figuræ, vel speciei & coloris imago est: Deus autem nihil horum præter quàm substantia est: filius ergo cum substantiæ imago sit, consubstantialis patri est. Si pater in omnibus incomparabilis ad filium est, in omnibus autem ad creaturam, non aliter ad filium aliter ad creaturam, sed similiter: non ergo dissimilis solum patri filius, verumetiam creaturæ similis: quod quomodo non absurdum? Si enim creaturam asserunt filium, & non vt vnum è creaturis asserunt: cur cum nos genituram dicimus, vt vnum ex genituris intelligunt? Si Deus non generat ne fluxum patiatur, nec creabit ne laboret: quod si creat absque passione, multo magis sine passione
Hebr. 1. generabit. Si omnis lucis splendor generatur quidem ex luce, non vero aliquando, sed sine tempore & coæternaliter illi (non est enim lux sine splendore) Filius etiam cum Splendor sit, non aliquando erit, sed coæternaliter. Lux
Psal. 35. enim est Deus, vt Dauid ait: *In lumine tuo videbimus lumen.*
Dan. 2. Et Daniel: *Lux cum ipso est*. Si genitura secundum eos substantia est, sicut & ingenitum: Filius vero Dei genitura est: ergo & substantia Dei est. Si voluntate & non natura Deus filium genuit, vel cùm semel voluerit, de cætero non vult: vel etiam rursum voluit, & rursus genuit. Quòd si non vna est voluntas ipsius, sed diuersæ, nec ipse simplex est, nec vnus creator, sed sicut vult etiam facit. Si Deus non generat, non generat profectò, vel quoniam non potest, vel quoniam non vult: sed si non potest, minor est quàm
* *Vide P. Ducæi Notas.* generans & perfecta natura, * *præterquam quod imbecillis est.* Quod si potest & noluit, quod natura habet voluntate retinuit. Quare & si nondum genuit, tamen cum aliquando voluerit generabit. Si aliquando non erat filius, ipsum aliquando post genitorem erit, & ante genitum: non ergo solo excepto patre ante omnia filius est: verumetiam post illud aliquando esse inuenietur. Cum nos *dicimus: Si semper est Pater*, necesse est Filium esse semper. Illi dicunt:
* *Adi notationes Front. Ducæi.* Ergo itidem cum Filius semper sit * opifex, etiam opificium erit semper. Et sic Patri & Filio coæternum erit opificium. At enim qui opificem dicit, non simul quoque opificium dicit. Neque enim vnà cum architecto ædificium est; nec simul cum nauiculario nauis. Nam creatio in creatore est, quod vero creatum est, post creatorem, patrem

A autem dicere impossibile est, nisi sit filius, qui & patrem dixit, non solum patrem, sed alicuius patrem dixit. *Deus, Dominus, Omnipotens, Sabaoth*, qui est, Adonai, Heloi, appellatur Deus in Scripturis: Ingenitus verò nusquam. Quod si quis id etiam dabit, Ingenitus & cætera huiusmodi nomina, aptè à Iudæis ac reliquis omnibus dicentur. A Christianis verò solis pater Christi diceretur. Si ergo quod solum à cæteris nos separat, falsum est, & non verum est, & nomen positum non res per naturam: falsa est fides nostra, spes vana. Nam cuius rei principium infirmum est, & finis infirmus est. Rursus interrogant, An cum *esset, genitus sit Filius, an vero cum non esset.* Ita cum obscura & maligna sit eorum interrogatio: Verentur enim, *Aliquando*, & *In*
B *tempore* dicere: ideoque dicunt, *Cum esset*. Tu vero interroga eos è contrario, An Deus cum esset Pater filium genuerit, an cum non sit Pater. Si enim pater cum sit, ens entem genuit: Si autem cum non esset factus est, & non natura Pater. Omnem autem contentionem ipsorum diuinæ Scripturæ excludunt, cum Moses quidem clamet de
filio: *Qui est, misit me.* Et Euangelista: *In principio erat verbum.* *Exod.* 4. *Ioan.* 1.
Nec semel dicit *Erat*, sed quater. Et rursum alibi, *Qui ex*
Deo est. Et: *Qui est in sinu patris.* Et in aliis, *Qui est in cœlo.* *Matth.* 6.
Et in Apocalypsi: *Qui est, qui erat, & qui venturus est.* Et Pau- *Apoc.* 1.
lus: *Qui cum sit splendor gloriæ.* Et: *Qui cum in forma Dei esset.* *Hebr.* 1. 3.
Et rursus: *Qui super omnia Deus est benedictus.* Si filius verus *Phil.* 2. 6.
C est Deus, & lux, & incommutabilis, & bonus, & sanctus, *Rom.* 9.
& Dominus: hæc autem Pater cum sit etiam, non similiter est, sed maiori modo, id nimirum fit non substantiæ excessu, sed qualitatis excessu. Substantia enim non dicitur esse vna magis quam altera, sed qualitas vna magis quam altera: Homo enim homine magis non dicitur, sed bonus altero bono magis bonus, & iustus altero magis iustus.
Omnium quæ genita sunt, eadem cum genitore natura est, quamuis genitus alio modo habeat esse. Nec Abel, qui coitione natus est, aliud præter Adam est: cum Adam plasmatus, non natus sit. Si causa causato maior est, &
D secundum substantiam differens: omnis vero pater causa, & omnis filius causatus: maiores & secundum substantiam differentes, & filiis patres sunt, & non eiusdem substantiæ: quod verum non est. Interrogant, si cum pater filium genuerit, à generando cessauit: & si habebunt quod cessauerit, afferunt, ergo & generare incœpit. Omne enim quod finem habet, & principium habet: non erat ergo semper filius. Dicamus, si id quod cessat esse necessariò: & principium habet: & quod principium habet, necessario cessat: Angeli & cuncta incorporea cum principium essendi habeant, necessariò & finem essendi habebunt: quod absurdum est. Quare possibile est, & quod incœpit, esse non cessare: & quod cessabit, non incepisse. Quòd si ita non est, &
E ipse filius cum principium essendi habeat, finem etiam secundum ipsos necessario habebit: quoniam omne quod principium habet, & finem habere volunt. Quod quomodo blasphemia non est? Præscientia *Pater & filius quomodo sunt vnum.*
quoque Dei cum non habeat principium, postea quàm ea facta sunt quæ præsciuit, finem habet. Non itaque quod finem habet, id etiam necessariò principium habet. Vnum in rebus incorporeis, vel operatione, vel voluntate, vel
substantia dicitur. Cum igitur Saluator dixerit: *Ego & pater vnum sumus*: secundum aliquid istorum dixit. Si ergo *Ioan.* 10.
operatione dicunt, necesse est & substantiam dicere: quorum enim vna substantia non est, horum non est vna operatio. Quod si voluntate vnum, non solùm quæcumque pater velit, ea necesse est & filium velle: sed quæcumque
F etiam filius velit, ea necesse est & patrem velle. Iubebit igitur & filius patri, de quibus vult quoniam & ipsi iubetur, coactus & nolens ministrat: quod sic nec operatione, nec voluntate, secundum ipsos relinquitur vnum esse substantia, id est, consubstantialem esse filium patri.

Quod nomen, Ingenitus, *modum essendi non substantiam significat.*

SI ingenitum esse substantia est, & genitum esse substantia. Ac ideo non consubstantialis est pater filio: necessariò genitura omnis vnius substantiæ est: omnes ergo geni-

genituræ filio Dei consubstantiales sunt: quod quomodo blasphemia non est? Si innascibilitas ad nascibilitatem filij ex opposito distincta, alia substantia est: & increatum esse ad creatum esse ex opposito distinctum: alia substantia est: erit ergo & innascibilitas substantia, & increatum esse substãtia. Quare Deus duæ non vna substantia est. Et ad hæc omnis creatura erit substantia vna, quod falsum est. Vna enim creatura est, diuersæ verò substantiæ. Sic autem & incommutabilitas ipsius, & absque principio esse, multaq; huiusmodi, substantia erunt. Si enim ingenitum quis patrem, & genitum filium dicat, substantiam significat, cũ modum substantiæ ipsorum voluerit quis dicere, quonam modo aliter quã sic dicere potuerit? Quare innascibilitas substantiæ modus, non substantiæ nomen est. Si quæ diuersimodè sunt, diuersam substantiam habent, homines inter se consubstantiales non sunt. Nam alio Adam de terra plasmatus, alio Eua ex
Gen.2. costa facta, alio Abel, ex coitione enim: alio modo qui ex
Matt.1. MARIA sola Virgine natus est. Eodem modo in volatili-
Luc.1. bus & quadrupedibus. Si ingenitus pater, quoniam natus non est: filius verò genitus, quoniam natus: posterior genito ingenitus est. Non enim habebat ad cuius distinctionem ingenitus diceretur. Nam non eorum quæ non sunt, sed eorum quæ sunt distinctiones sunt. Si Deus erat aliquando cum non erat pater: factus pater, assumpsit vt esset pater: quare Deus quidem ingenitus: factus autem pater: ingenitus ergo & genitus, idem, cum sit simplex. Si impossibile possibili contrarium est, & sapienti insipiens, & quandocumq; ex opposito inter se diuiduntur: etiam innascibilitas nascibilitati contraria est. Quare si modus subsistentiæ innascibilitas non est, sed substantia: pater filio secũdum substantiam contrarius erit. Si creatura & non genitura filius, & cuncta quæ sunt, creaturæ sunt: pater frustra ingenitus dicitur, cum nullo modo genitus sit, ad cuius distinctionem nominetur ingenitus. Commodius igitur increatus, quàm ingenitus diceretur. Si innascibilitas nomen est, substantia non est: nomina enim, substantiarũ significatiua sunt, ipsa substantia non sunt. Quod si ipsa innascibilitas substantia est, dicant nomen eius: non enim ex substantiis, sed è nominibus & operationibus cognoscimus, & præsertim incorporalia. Si innascibilitas substantiæ Dei nomen est, vel cum substantiam propriam Deus cognoscat, nomen substantiæ ignorauit: vel cum etiam nomen sciret, audientes decepit.
Gen.17. *Dominus* enim, inquit, *Omnipotens nomen meum.* Et à Mose
Exod.3. quod sibi nomen interrogatus: *Ego sum qui sum,* inquit. Et
Exod.4. rursum: *Deus Abraham, Deus Isaac, & Deus Iacob: hoc mihi nomen*
Psal.82. *æternum.* Et Dauid: *Dominus nomen tibi.* Ingenitus autem nomen nec ipse sibi, nec quispiam sanctorum dixit. Quod si nec decepit, nec ignorauit (impium enim est aliquid tale dicere) ingenitus ei nomen non est. Ingenitus vel substantia vel accidens est. Nam præter hæc nihil est. Sed substantia non est, quoniam nec quod ex opposito distinguitur: genitus enim filius non secundum quod substãtia est, sed secundum quod natus est. Quod si accidẽs, vel innatum, vel contingens esse & non esse. Sed si innatũ est, necesse est Deum & substantiam & accidens esse. Ex necessitate namque talia accidunt, quibus accidunt. Quod si contingenter, erit & ingenitus aliquando & genitus. Si ingenitum dicunt Deum quoniam natus non est, non quid est substantia eius dicunt, sed qui non est: nulla vero substantia ex quibus non est cognoscitur, sed ex quibus est. Nam & immortalis & incorruptibilis & incommutabilis non substantiam eius: sed quod nec moriatur, nec corrũpatur, nec commutetur, vt creaturę significat: quare quid Deus sit doceant, non quid non sit. Si ingenitus non substantiæ nomen est, sed ipsum substantia: cum & filius substantia sit, & ipse ingenitus substãtia est, & omnis substantia ingenita est. Si ingenitum substãtia Dei est, & genitum substantia filij: creatura ergo vel factura non est substantia eius: vna enim & non multæ substantiæ filius. Cum quis hominem vel lapidem, vel lignum dicit, substantiam quandam significat: cum vero genituram dicit, nõ simpliciter substantiam significat, esset enim omnis genitura vna substantia. Quòd si genitura non est substantiæ cuiusdam significatiuum, nec ingenitus. Si Deus ingenitus est, quoniam natus non est: sic & incorruptibilis, quoniam non corrũpitur. Sicut enim incorruptibile non habiturũ finem significat, sic & ingenitum quod sit sine principio. Quod si ingenitus quidem, nõ incorruptibilis autem, erit sine principio, sed non sine fine, quod absurdum est. Non est ergo ingenitum substantia, sed significatio quod natus non sit. Si pater natura ingenitus, filius quoque natura genitus. Quòd si natura genitus est: creatura non est: cum ergo sit natura genitus, & eum qui genuit esse necesse est, genitura enim sine genitore non erit: dicant ergo quis genuit si pater non genuit? Si Deus substantia est ingenita, & Christus substantia genita, & paracletus creatura substantia, pater & filius, & Spiritus sanctus nomina solum sunt sine substantiis. Baptizent ergo in ingenito, & genito & creato. Res enim nominibus potiores: & ea quæ sunt iis quæ dicuntur, ad operationem vtiliora. Si pater, inquiunt, ingenitus, genitus verò filius, non sunt eiusdem substantiæ. Nam ingenitus & genitus non erunt vnius substantiæ. At nos hæc non dicimus substantias, verum nomina substantiam cuiuslibet eorum significantia: nihil autem prohibet diuersorum nominum vnam esse substantiam: sicut nec contrarium diuersarum in creatura substantiarum nomen vnum. Si consubstantialis, inquiunt, filius patri, pater vero ingenitus, filius autem genitus: eadem ergo substantia ingenita & genita. Sed non dicimus patris patrem esse filium, vt diuisa substantia ingenita & genita sit. Verum totũ ex toto genitum ex genito, perfecta duo, nõ partes duas ex aliquo vno. Si saluator in nomine patris venit, vt ipse dicit: *Ego veni in nomine patris mei,* omnia quę de patre dicuntur, ea de filio quoq; dicuntur. Quare dicetur etiam ingenitus si hoc quoq; patris nomen est. Si nomen ingenitus patri honori est, similiter verò & filium honorare oportet, secundum vocem ipsius qua dicitur, vt omnes honorent filium sicut honorant patrem: necesse est & filium ingenitum dicere, vt vnus patris & filij honor seruetur. Si filius patris nomen manifestauit, vt ipse dicit: *Manifestaui nomen tuum hominibus,* proprium autẽ substantię eius ingenitus est: monstrent vbi saluator ipsum ingenitum nominauit. Si Deus omnibus maior est, vtrum substantia maior est: an quoniam causa est omnium, cum ipse à nullo sit? Nam si inquantum substantia, omnis ergo substantia maior omnibus est: sui autem inquantum ingenitus: non ergo idem substantia & ingenitus. Si ingenitus aliquid est, & immortale, & sine fine, & inęgrotabile, & insenescens aliquid: ergo eo quod ingenitus est excedet omnibus: secundum cætera verò idem cum angelis spiritus, & animis. Nam & hæc immortalia sunt, & sine fine. Quod si non iis excedit quæ non est, sed iis quæ est: nec enim homo quàm irrationale melior, eo quod non est inanimis & insensibilis: nam hæc etiam irrationale: sed eo quod est rationalis: sic igitur & Deus, non quoniam ingenitus, sed quoniam omnium est causa, maior est. Si ex opposito distinguitur ingenitus genito: ingenitus autem simplex substãtia, secundum quod incommutabilis quoque, & immortalis, & infiguratus est, & cætera huiusmodi, distinguetur à genito. Nam si aliquo istorum distinguitur, & reliquis non distinguitur, compositus est & non simplex. Si qui cognouit Deum esse ingenitum, quidnam est Deus penitus cognouit: maius autem nihil est quàm Deum secundum naturam suam cognoscere? nam *hæc est æterna vita.* Qui nos docuit ingenitum esse Deum, maior iis rebus inuenitur, quas Deus amantibus eum præparauit. Ex illis enim nihil possibile est hominem cognoscere: quoniam *neque oculus vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit:* ingenitus vero nomen etiam peccatores audiuerunt. Quod ergo maius est, id vel per se, vel per alium Deus peccatores docuit: quod minus & nihil ad vitam confert, id iustis conseruauit: quod quomodo non inconueniens? Ingenitum esse nec definitio, nec proprium Dei est: hæc enim cum illis conuertuntur, quorum definitio vel proprium sunt. Si quid enim est animal rationale & mortale, mentis & disciplinæ capax, hoc est, & homo: & si quid homo, hoc & illud. Proprium vero hominis risibile: & si quid risibile, id est, homo. Ingenitum autem si quis concedet de solo Deo dici, non statim si quid Deus, id est, ingenitum. Nam filius cum sit Deus, ingenitus non est. Nec definitio igitur nec proprium Dei est, ingenitum esse: non enim conuertitur.

Ioan.5. *Ioan.17.* *Ioan.17.* *Esa.64.* *1.Cor.2.*

Quod

Quod filius creatura non est.

SI filius creatura Dei est, omnis vero creatura creatoris
seruа, Christus Dei seruus est, & non filius. Non ergo
Phil.2. suscepit *formam serui* cum esset Dominus, sed erat seruus.
Factura factori in eadem virtute non communicat: nihil
ergo commune patri cum filio: nec creatura ipsa, si factura
& non genitura, filius est. Si genitura filius, non vt cæte-
rarum genitu rarum aliqua: omnis autem genitura creatura:
non igitur creatura filius, quoniam non est genitura vt cæ-
tera. Si alia Deus creare non poterat præter vnicum filium,
quoniam naturæ suæ non conuenit: nec filius multa crea-
bit, sed vnum quid. Si minora creantur à minore, maiora
verò à maiore, per multos ergo sunt creaturæ: non enim
* *Opifex est.* omnes æquales. Si *creatiuus est Deus natura: non
vnius erit, sed multorum. Nam vel imbecillitate multa non
creat, vel inuidia, vel liuore. Si patris virtus per filium crea-
uit, pater creator est non filius: sicut & instrumentum non
est artifex. Quare non est inconueniens patri accreare quæ
à filio creantur. Si creaturarum creationem per se facere
Deus erubuit, nec glorificari ab illis sustinebit. Nam quæ
facere erubescebat, ea cum facta sint, propria putare nolet.
Si idem creare & generare in Deo, quoniam simplex est:
idem etiam erit seruare & perdere, viuificare & interficere:
quod si idem est, salus ergo pariter & perditio & mors &
1.Cor.1. vita idem. Si Christus Dei virtus & sapientia est, hæc
autem increata & coæterna Deo (non enim erat quando
erat insipiens, & absque virtute) increatus & coæternus
Christus est Deo. Si verò in quantum operatio, virtus ac sa-
pientia Dei dicitur, & nos virtus ac sapientia Domini sicut
ipse Dei diceremur: quod inconueniens est. Si filius
æternus Deus non est, erit necessario recens: & si verus
non est, erit falsus: si non natura, erit positione. Impiorum
autem est recentes & falsos ac non natura deos colere.
Psal.8. *Non erit enim tibi*, inquit, *Deus recens*. Et Paulus: *Sed tunc qui-*
1.Thess. 1. *dem ignorantes Deum, seruiuistis iis qui dij non sunt*. Vel igitur
impij qui Christum sic colunt: vel natura & verus Deus
est filius: & qui sic sentiunt, pij. Si filius operatio est &
non genitura, nec qui operatus est, nec opus ipse est (aliud
enim operatio præter hæc) sed etiam non subsistens: nulla
enim operatio subsistit. Quod si opus, tertius est à patre &
non immediatus: primus enim qui operatus est, deinde
operatio, ac demum opus. Si filius ingenitus, quoniam
solus à solo factus est, vnicreatus (id est, Græcè μονόκτιστος)
magis propriè diceretur: cum secundum Eunomium verè
creatura sit, falso autem nomine genitura vocetur. Si filius
creatura patris solus, cuncta verò cætera filij: cum dixerit:
Ioan.17. *Mea omnia tua sunt*: quod rectè dicere poterat filius, ad hoc
autem intulerit & mea tua, Eunomij ratione non rectè id
intulit. Nam ipse suiipsius esse non potest. Quare videtur
de similitudine ac identitate ipsorum in omnibus simili-
que substantia, non de creaturis ea verba dixisse. Si Deus
similiter & creat & generat, Christus & creator noster &
Rom. 8. pater similiter est: Deus enim, & ita non opus esset *adoptio-*
ne quæ per Spiritum sanctum est. Sicut nec opus est vt per a-
lium creaturæ ipsius facti simus: præsertim cum multa ex
creaturis non nata sint adoptionis spiritum suscipere, sicut
irrationabilia & inanimata. Si nos cum creaturæ simus,
Spiritus sancti adoptione filij efficimur, dicant si filius et-
iam creatura est, per quem in adoptionem patris peruenit?
Si omnia quæ habet pater, filij sunt: nihil autem eorum
quæ per filium facta sunt, pater seorsum habet, nisi secun-
dum eos filium solum: & ipse ergo seipsum habere debet:
quod impossibile est. Si omnino imago similis est per om-
nia: filius imago est: creatura verò in nullo creatori simi-
lis, sed per omnia dissimilis: cum igitur patris imago sit fi-
lius, non erit creatura eius. Si quod incorporeum est cum
generat, necesse est vt sicut corporeum generet: & cum
cernit, vt corpus cernet: & cum audiat, vt corpus audiet,
& omnem operationem vt corpus operabitur. Quod ali-
quis non habet, id aliis largiri non potest: si ergo creatu-
ra & seruus est filius, alios liberos facere non potest. Quod
natura medium inter aliqua est, id vtrasque contingit ex-
1.Tim. 2. tremitates: Si igitur *Dei ac nostri mediator natura Christus est.*

A Non per dispensationem, sed natura coniuncta sunt Deus
& creatura. Si filius patri similis est, non autem secundum *Ioan. 14.*
substantiam, restat vel forma vel operatione, sed forma
quidem impossibile. Nullum enim incorporeum habet
formam. Sin autem operatione, nihil ipse operatus esset
alterius à se naturæ, sed quale quid ipsemet est. Siquidem
factura patris est, & non genitura. Præterea etiam præd-
ictum est, quod operatione simile est, id etiam secundum
substantiam necessariò esse simile. Si Dei opera fide non
demonstratione, secundum Dauid qui dixit: *Et omnia opera* *Psal.32.*
eius in fide: quanto magis ex patre ante sæcula filij genera-
tio fide & non demonstratione? Si ex nihilo pater filium
B fecit, & filius ex nihilo cuncta, eadem virtus ac operatio
est eorum, qui ex nihilo quicquid volunt creare possunt,
nullibi differentia creaturarum considerata: nam cum crea-
turæ in multis, & per multa diuersitatem habeant, non ta-
men diuersi sunt creatores, sed vnus filius *per quem omnia* *Ioan.1.*
facta sunt. Si eorum quæ ex nihilo facta sunt, prima Dei
factura Christus, & sic credentes eum colunt Ariani, &
Iob primam Dei facturam diabolum dicit, cum dicat, Hoc
primum est origo plasmatis Domini, latent diabolum co-
lentes & non filium Dei. Quod si filij primam facturam
dixisse Iob asserant, vel non amplius spiritus Domini se- *Iob 20.*
cundum eos factura, vel post diabolum Spiritus sanctus
C inuenietur. Si fides nostra in filium, opus est Dei, *Hoc* *Ioan.6.*
enim, inquit, *opus est Dei, vt credatis in eum quem ille misit*,
ipse Dei esse opus non potest. Non enim idem fides in
ipsum, & ipse.

Super illo Apostolico: Cum autem subiecta fuerint illi
omnia, tunc & ipse filius subiectus
erit illi. 1.*Cor.*15. 28.

SI secundum Deitatem filius patri subiicitur, ex prin-
cipio profectò subiectus esset, ex quo & Deus erat. Sin
vero non subiectus erat, sed postea, subiicietur secun-
D dum humanitatem pro nobis, & non pro se secundum
deitatem.

De illo Apostolico, Propterea dedit illi Deus
nomen, quod est super omne
nomen. *Philipp.*2.

SI post incarnationem, propter obedientiam, nomen
super omne nomen filio pater largitus est Deo existenti,
& omnis lingua confitebitur Dominum, ante incarnatio-
nem, nec nomen super omne nomen habebat, nec confes-
sionem ab omnibus quod esset Dominus. Maior igitur fa-
ctus est post incarnationem quàm ante eam fuerit, quod
est inconueniens. Tale quid & illud est: *Data est mihi omnis* *Matt.28.*
potestas in cœlo & in terra. In humanitate igitur & non in
Deitate intelligenda hæc sunt.

De illo Euangelico: Pater meus maior me est.
*Ioan.*14.28.

E MAIVS vel magnitudine, vel tempore, vel dignitate,
vel virtute, vel vt causa dicitur. Verum magnitudine pa-
ter maior filio non dicitur, incorporeus enim. Nec tem-
pore, nam filius temporum est creator. Nec dignitate, fa-
ctus enim non est quod nunquam erat. Nec virtute. *Quæ-* *Ioan.5.*
cumque enim facit pater, hæc & filius similiter facit. nec vt
causa, quoniam similiter nobis & ipso maior esset, siquidem & eius & nostri causa. Honorem ergo magis filij ad
patrem dictum, id non imminutionem eius qui dixit osten-
dit. Deinde quod maius est, non omnino diuersæ est sub-
stantiæ, homo enim maior homine dicitur, & equus e-
quo. Quare si maior pater dicitur, non statim substantia
F quoque illius. Et vniuersaliter quæ comparantur, de con-
substantialibus non de iis dicuntur, quæ diuersarum sunt
substantiarum. Nam homo non propriè maior irrationali
dicitur, nec irrationale inanimato, sed homo homine, &
irrationale irrationali. Pater ergo & si maior filio dicitur,
ei tamen filius consubstantialis est.

Super illo Euangelico: Horam autem & diem
nemo scit, *&c. Matth.*24.36.

SI creator omnium filius est, iudicij vero tempus
ignorat, quod creauit ignorat. Non enim iudicium dixit
ignorare, sed tempus, quod quomodo non inconue-
niens?

Super

Super eodem.

SI cognitionem omnium quam pater habet, filius non habet, mentitus est cum dixit: *Omnia quæ Pater habet, mea sunt.* Et: *Sicut pater nouit me, ego noui patrem.* Quòd si aliud est patrem, aliud quæ patris sunt cognoscere, maius autem patrem cognoscere, quàm ea quæ patris sunt, quanto vnusquisque quàm sua maior, cum id quod maius est filius cognoscat. Nullus enim, inquit, nouit patrem nisi filius, quod minus est ignorat, quod est impossibile. Quoniam ergo non conferebat hominibus iudicij tempus audire, idcirco reticuit. Nam expectatio perpetua feruentiores ad pietatem reddit. Cognitio vero quod multum tempus intercrit, negligentiores ad pietatem fecisset, cum speramus postea pœnitentia posse saluari. Nam qui vsque ad horam illam omnia nouit (dixit enim ea) quo pacto horam illam ignorauerit? Frustra vero & Apostolus diceret: *In quo sunt omnes thesauri sapientiæ & scientiæ cognitionis absconditi.*

Ioan. 17.
Ioan. 10.
Matt. 11.
Coloss. 2.

Super eodem.

SI Spiritus sanctus profunditates Dei inuestigat, nec quicquam eorum quæ Dei sunt possit ignorare, filius verò ignorat, maior secundum ipsos Spiritus sanctus filio, quem nec æqualem volunt.

Super illo Euangelico: Pater mi, si possibile est, transeat à me calix iste.

Matth. 26. 39.

SI verè filius dicebat: *Pater, si possibile est, transeat à me calix iste:* non solum timiditatis ac imbecillitatis se accusat, verumetiam patri esse aliquid impossibile opinabatur. Quod enim dicit, si possibile est, dubitantis erat, ac non certioris quod pater ipsum posset seruare. Ad hæc, quomodo qui mortuos vita donabat, non multo magis poterat viuis vitam conseruare? Cur ergo qui Lazarum ac alios multos mortuos excitauit, non sibiipsi vitam præbet, sed à patre vitam petebat, cum timens dixit: *Pater, si possibile est, transeat à me calix iste?* Si inuitus etiam moriebatur, non se humiliauit factus obediens patri vsque ad mortem, nec seipsum dedit, vt dixit Apostolus: *Qui se dedit in redemptionem pro peccatis nostris.* Quod si volens, quid opus his verbis: *Pater, si possibile est, transeat à me calix iste?* Hoc ergo non de se ipso, sed de iis qui in eo peccaturi erant ne peccent accipiendum, pro quibus etiam crucifixus dicebat: *Pater, dimitte ipsis, quia nesciunt quid faciunt.* Non oportet igitur ea quæ secundum dispensationem dicta sunt, quasi simpliciter dicta accipere.

Matt. 26.
Ioan. 11.
Mat. 26.
Phil. 2.
1. Tim. 2.
Matt. 26.
Matt. 27.

Super illo Euangelico: Et ego viuo propter patrem.

Ioan. 6. 57.

SI propter patrem filius viuit, propter alium, & non propter seipsum viuit. Qui verò propter alium viuit, ipse vita per se esse non potest. Nec enim qui gratia sanctus est, per se sanctus est: mentitus ergo est filius cum dixerit: *Ego sum vita.* Et rursus sic: *Et filius quos vult viuificat.* De humanitate igitur, non de Deitate dictum intelligere oportet.

Ioan. 6.
Ioan. 11.
Ioan. 5.

Super illo: Neque filius à seipso aliquid facit.

SI quod est sui arbitrij, melius est quàm quod est sub arbitrio alieno: homo autem sui arbitrij est, filius verò Dei sub arbitrio patris, melior est homo filio: quod est inconueniens. Quod si qui est sub alieno arbitrio, liberos facere non potest: quod enim ipse non habet vt eligat, aliis dare non potest, Saluator qui nos liberi arbitrij fecit, non erit sub libero arbitrio alicuius.

Super eodem.

SI nihil Saluator à se ipso facere poterat, sed imperante patre, nec bonus est, nec malus. Nullius enim eorum quæ facta sunt, causa est: & quomodo absurdum non est, cum homines sint bonorum & malorum liberi factores, filium Dei nullius rei liberum esse factorem?

In illud: Ego sum vitis.

Ioan. 15. 1.

SI SALVATOR, vt inquit, *vitis est, nos vero palmites: agricola pater.* At palmites viti connaturales, vitis verò non connaturalis agricolæ: filius nobis connaturalis est, & pars nos ipsius: non autem connaturalis filius patri, sed per omnia alienus: Ad quos dicemus quòd non Deitatis suæ, sed carnis nos dixit palmites, secundum quod dicit Apostolus: *Nos enim sumus corpus Christi, & membra ex parte.* Et rursum: *Nescitis quòd corpora vestra membra Christi sunt?* Et alibi: *Qualis terrenus, tales & terreni, & qualis cœlestis, tales & cœlestes: Igitur sicut portauimus imaginem terreni, portemus & imaginem cœlestis. Si viri caput est Christus, Christi autem caput Deus,* homo verò non consubstantialis Christo (non enim Deus) Christus vero consubstantialis Deo (Deus enim) non ergo vt viri caput est Christus, sic & Deus Christi. Nam creaturæ natura & creatrix deitas in vnum ac idem non conueniunt. Ergo ille vt pater, caput est Christi, hic vero vt factor, noster. Si voluntas patris est, vt nos in filium suum credamus. (*Hæc enim est voluntas eius qui misit me, vt omnis qui videt filium, & credit in ipsum, habeat vitam æternam*) non est ex voluntate filius, alioqui credere nos in ipsum, vel cum ipso, vel ante ipsum inueniretur.

Ephes. 5.
1. Cor. 6.
1. Cor. 15.
1. Cor. 11.
Ioan. 6.

In illud: Nemo bonus, nisi vnus Deus.

Marc. 10. 18.

SI SALVATOR bonus non est, necessario malus est. Cum enim simplex sit, nihil eorum quæ sunt in medio suscipit. & quomodo non absurdum, bonorum factorem malum esse? Et si vita bonum est, ac verba filij vita sunt, vt ipse dixit: *Verba quæ locutus sum vobis, spiritus sunt & vita,* quomodo cum Pharisæus, *Bone magister,* dixisset, *nullus,* respondit, *bonus nisi Deus?* Non enim cum ab illo solummodo bonus audisset, *nullus bonus* dixit, sed *magister bonus.* Sicut ergo ad tentantem respondit, vt Euangelium dicit; vel sicut ad ignorantem quòd Deus bonus est, & non simpliciter *magister bonus.*

Ioan. 6.
Marc. 10.

Super illo verbo: Pater glorifica me.

Ioan. 17. 1.

SI cum glorificari à patre filius petebat, secundum deitatem, & non humanitatem petebat, quod non habebat petebat: Falsus ergo est qui dixit Euangelista: *Et vidimus gloriam eius.* Et Apostolus: *Non vtique regem gloriæ crucifixissent.* Et Dauid: *Et introibit rex gloriæ:* Non ergo accessionem gloriæ, sed manifestationem dispensationis fieri petit.

Ioan. 1.
1. Cor. 2.
Psal. 23.

Super eodem.

SI quam habebat gloriam antea quàm mundus fieret, eam verè à patre petebat quam amisit. Quod si hoc: non solum gloriam amisit, sed etiam deitatem. Nam inseparabilis est à deitate gloria. Nudus ergo secundum Photinum erat homo. Apparet igitur in quantum homo, non deitatis defectu talia dixisse.

Photini hæresis.

Super illo Pauli: Primogenitus omnis creaturæ.

Coloss. 1. 15.

SI ANTE creaturam filius non genitura est, sed creatura: primò creatus vtique diceretur, non primogenitus. Si quoniam primogenitus creaturæ dictus est, primò creatus est: & cum primogenitus mortuorum dicatur, ante mortuus mortuorum erit. Quòd si primogenitus mortuorum dictus est, quoniam causa sit resurrectionis è mortuis: sic & primogenitus creaturæ, quoniam causa sit vt à nihilo ad esse creatura producta sit. Si quoniam *creaturæ primogenitus* dictus est, primum ipsum esse creatum Apostolus ostendit: Cum ergo dixerit: *Omnia per ipsum & in ipso creata sunt,* debuisset dicere: *Et ipse factus est ante omnia.* Cum autem dixerit: *Et ipse est ante omnia:* ostendit eum quidem semper esse, creaturam vero factum. Hoc enim verbum *est* illi *in principio erat verbum,* consonat. Si *primogenitus,* inquiunt, Filius, non amplius *vnigenitus,* sed alius quoque esse debet: ad quem primogenitus dicitur? Atqui ô sapiens tu, cum etiam ex Maria virgine solus natus sit, *primogenitus* ipsius dictus est. *Quousque* enim *peperit,* inquit, *Filium suum primogenitum.* Quare non necesse est ad fratrem primogenitum dici. Dici etiam possit qui primus natus est *primogenitus.* Ad hæc autem etiam ad eos qui per adoptionem Spiritus sancti ex Deo nati sunt, vt Paulus dicit: *Quos præsciuit, & prædestinauit conformes imaginis filij eius, vt ipse sit primogenitus in multis fratribus.*

Col. 1. 15.
Rom. 11.
Ioan 1.
Matth. 1.
Rom. 8. 29.

Super

Super illo: Dominus creauit me. *Prouerb.* 8. 22.

Ioan. 10. *Prou.* 8. *Vulg.* posſedit me: *Gen.* 4. *Pſal.* 50.

SI qui in carne eſt, dicit, *Ego ſum via.* Et idem: *Nemo venit ad patrem niſi per me.* Ipſe etiam eſt qui dicit: *Dominus* * *creauit me initium viarum ſuarum.* Dicitur autem & de genitura creatura & factura: vt illud: *Poſſedi hominem per Deum.* Et rurſum: *Et fecit filios & filias.* Et Dauid: *Cor mundum crea in me Deus:* non aliud petens, ſed id videlicet quod erat permundari. Dicitur autem & noua creatura, non qui alia creatura factus ſit, ſed quoniam illuminati ad meliora opera præparantur. Si pater ad opera filium creauit, non proprer ſe ipſum, ſed propter opera eum creauit: quod verò propter aliud & non propter ſe factum eſt, vel pars illius propter quod factum eſt, vel eo minus eſt. Quare Saluator vel creaturæ pars B eſt, vel minor quàm creatura. Neceſſe eſt ergo de humanitate eius intelligere. Dicet etiam aliquis, de Sapientia illa hæc

Prou. 8. 12. *1. Cor.* 1.

Salomonem dixiſſe, cuius & Apoſtolus meminit dicens: *Quoniam enim in ſapientia Dei non cognouit mundus, per ſapientiam Deum.* Præterea nec Propheta eſt, qui dixit: ſed Prouerbiorum ſcriptor. Prouerbia verò imagines aliorum ſunt, non ipſa quæ dicuntur. Si Dei filius eſt qui dicebat: *Dominus creauit me:* potius dixiſſet, *pater creauit me.* Nullibi enim ipſum *Dominum ſuum*, ſemper verò *patrem* vocabat. Capiendum igitur verbum genuit, de Deo filio: creauit vero, de Deo qui formam ſerui accipit. In omnibus autem iſtis non duo dicimus, Deum ſeorſum, & hominem ſeorſum: vnus enim erat: C ſed cogitatione ac mente cuiuſlibet naturam conſideramus. Nec enim Petrus duos intellexit, cum dicat: *Cum igitur Chriſtus paſſus ſit pro nobis ſecundum carnem.* Si genitura, inquiunt, filius eſt, & non factura, quomodo Scriptura dicit:

1. Pet. 3. *Act.* 2.

Certiſsimè ergo ſciat omnis domus Iſraël, quia Dominum eum & Chriſtum fecit Deus? Quare hic quoque dicendum, de eo qui ex Maria eſt ſecundum carnem dictum eſſe: ſicut & angelus qui euangelizabat paſtoribus dicit, quod *natus eſt vobis hodie Saluator, qui eſt Chriſtus Dominus.* Nam quod dicit, *hodie*, non vtique de eo putabitur qui *ante ſecula*. Clarius autem quod

Luc. 2. *Act.* 2.

ſequitur demonſtrat, cum dicat: *Hunc Ieſum quem vos crucifixiſtis.* Si cum natus eſt filius, tunc ſapientia, falſum illud: *Chriſtus Dei virtus & Dei ſapientia.* Nam ſapientia eius facta nõ D eſt, ſed ſemper erat. Et ſicut illud quaſi de patre à Dauid dictum: *Eſto mihi in Deum protectorem. Et factus eſt mihi in ſalutem.*

Pſal. 30. *Pſal.* 117. *Rom.* 3. *1. Tim.* 2.

Et Paulus: *Fiat verò Deus verus, omnis autem homo mendax.* Sic & Dominus natus eſt nobis *à Deo ſapientia, ſanctificatio & redemptio.* Si ergo pater factus protector & yerus, non factura, &

1. Cor. 8.

filius etiam factus *ſapientia & ſanctificatio*, non eſt factura. Si verum, quod vnus Deus pater, verum videlicet quod vnus Dominus Ieſus Chriſtus Saluator. Nec igitur Saluator Deus

Pſal. 109. *Pſal.* 44. *Gen.* 19. *2. Reg.* 22.

ſecundum ipſos, nec pater Dominus. Et vanum illud: *Dixit Dominus Domino meo.* Falſum autem & illud: *Propterea vnxit te Deus Deus tuus.* &, *Pluit Dominus à Domino, & fecit Deus ſecundum imaginem Dei.* Et, *Quis Deus præter Dominum?* Et, *Quis Deus* E

Ioan. 1. *Ioan.* 20.

præter Deum noſtrum? Et Ioannes, quod *Deus erat verbum & verbum erat apud Deum.* Et Thomas de filio: *Dominus meus & Deus meus.* Ad creaturas ergo & falſo non propriè dictos deos non in patrem & filium ea intelligere oportet, quæ ex oppoſito diſtincta ſunt.

Super illo: Vt cognoſcant te ſolum verum Deum. *Ioan.* 17.

Qui verus eſt, ad eos, qui ex oppoſito falsò diſtinguuntur, dicitur. Qui vero incomparabilis eſt, ad omnia & per

Hierem. 10.

omnia excedit. Cum ergo Hieremias de filio dixerit: *Hic Deus noſter non reputabitur alius præter ipſum*, maiorem quoque patre dixit. Quod autem verus & filius Deus, idem Ioan-

A nes in epiſtola dicit: *Vt cognoſcamus ſolum verum Deum, & ſimus in vero filio eius Ieſu Chriſto*, hic eſt verus Deus & vita æterna. *1. Ioan.* 5.

Nec igitur propter illud, non reputabitur alius præter ipſum, maiorem Patre Filium intelligendum, nec ſolum verum Deum eſſe Patrem, verum vtraque à falſo dictos nec exiſtentes, ſicut etiam in Deuteronomio dicit, *Dominus ſolus dux eius fuit, & non erat cum eo Deus alienus.* Si ſuper omnia eſt *Deut.* 32. Deus, neceſſariò excedit omnia. Apoſtolus igitur cum *ſuper omnia Deum Saluatorem* dixerat, maiorem etiam patre dixit? ſed hoc inconueniens. Similiter igitur & hoc intelligendum, magnus Deus non vtique minor erit alio Deo. Apoſtolus ergo cum de filio dixit: *Expectamus beatam ſpem & appa-* *1. Tim.* 4. *Phil.* 3. 20. *ritionem gloriæ magni Dei, & Saluatoris noſtri Ieſu Chriſti:* maiorem patre intellexit? Filij enim apparitionem & præſentiam expectamus, non patris abſque diſcretione. Igitur de patre ac filio hæc non cum obſeruatione dicuntur.

Æqualiter eſſe Deo, *non aliud eſt quam* Deo æqualem eſſe.

Filius igitur cum non rapinam putauerit æqualiter *Phil.* 2. eſſe Deo, quomodo diſſimilis ac inæqualis Deo? Iudæi autem Eunomio magis pij. Nam cum ſaluator filium ſe Dei dixerit, quaſi filio ſolum debeatur, ſi verè filius eſt, æqualem ipſum eſſe patri: *volebant*, inquit, *ipſum lapidibus petere*, non ſo- *Ioan.* 5. lum quia ſoluebat Sabbatum, ſed quia etiam patrem proC prium Deum dicebat, æqualem ſeipſum faciens Deo. Æqualis igitur patri & ſecundum Apoſtolum & ſecundum ſaluatoris vocem, quamuis Eunomius nolit. Si iudicij Dominus filius non eſt, vt hos quidem præmio, illos vero ſupplicijs poſſit afficere, quomodo dicebat: *Pater neminem iudicat, ſed* *Matth.* 9. *vniuerſum iudicium dedit filio?* Et alibi: *Poteſtatem habet filius hominis in terra peccata dimittere.* Et rurſus: *Data eſt mihi omnis po-* *Ibid.* *Matth.* 28. *teſtas in cœlo & in terra.* Ad Petrum vero: *Tibi dabo claues regni* *Matth.* 16. *cœlorum.* Ad diſcipulos autem: *Amen dico vobis, vos qui ſecuti* *Matth.* 19. *eſtis me, in regeneratione ſedebitis ſuper duodecim ſedes iudicantes duodecim tribus Iſraël.* Ipſis vero ex Scripturis ſolutio eſt, cum Saluator dixerit: *Et tunc reddam vnicuique ſecundum opera eius.* Et D alibi: *Ibunt qui bona fecerunt in reſurrectionem vitæ: qui vero mala* *Ioan.* 5. *egerunt, in reſurrectionem iudicij.* Apoſtolus vero: *Omnes enim* *2. Cor.* 5. *nos manifeſtari oportet ante tribunal Chriſti, vt recipiat vnuſquiſque corporis propria prout geſſit, ſiue bonum ſiue malum.* Eorum igitur *Matth.* 20. qui accipiunt, eſt dignos ſe ad dexteram vel ad ſiniſtram *Marc.* 10. ſedere facere, non eius qui dare poteſt, etiam ſi iniuſta petitio ſit. 36.

Super illo: Quis Deus præter Dominum, & quis Deus præter Deum noſtrum? *2. Reg.* 22. 32. & *Pſal.* 17. 32.

Quod non ad filium hæc & horum ſimilia, ſed ad dictos deos cum non ſint, Scripturæ dixerunt, ex illis ſufficienter demonſtratum eſt, ex quibus & Deum & Dominum ſæpè filium demonſtrauimus in veteri ac nouo Teſtamẽto dictum eſſe: Dauid autem idipſum clarius fecit dicens: *Quis ſimilis* *Pſal.* 85. *tibi?* & adiunxit, *in dijs Domine.* Et Moſes: *Dominus ſolus dux* *Deut.* 32. *eius erat, & non erat cum eo Deus alienus*, cum tamen Saluator eſſet cum ipſis, vt dicit Apoſtolus: *Bibebant autem è ſpirituali* *1. Cor.* 10. *conſequente eos petra, petra autem erat Chriſtus.* At Hieremias: *Dij* *Hierem.* 10. *qui cœlos & terram non fecerunt, pereant de terra, & de ijs quæ ſub cœlo ſunt.* Nec enim in iſtis filius. Nam ipſe creator omnium eſt. De idolis ergo quæ colebant gentes, & quod prædictum eſt, & illud: *Ego Deus primus, & ego poſt hæc, & præter me* *Eſa.* 44. *non eſt Deus, & ante me non fuit alius Deus, & poſt me non erit.* Et, *Audi Iſraël Dominus Deus tuus, Deus vnus eſt*, & omnia talia non- *Deut.* 6. ne de filio intelligenda ſunt?

BASILII MAGNI
CÆSARIENSIS EPISCOPI
DE SPIRITV SANCTO
LIBER QVINTVS,
CONTRA EVNOMIVM,
Quod non sit creatura.

CVM ea quæ communia sunt creaturis, Spiritui sancto non communicentur: & quæ spiritus propria sunt, creaturę non communicentur, colligitur hinc spiritum non esse creaturam: quoniam quæ communia sunt Patri & Filio, eadem communia sunt & Spiritui. Nam quibus designatur in scriptura Pater & Filius esse Deus, eisdem signatur & Spiritus sanctus Deus. Ex quibus colligitur eiusdem Spiritum esse Deitatis cum Patre. Quoniam quęcunque patri vt Deo, nõ vt patri insunt: & quæcunque Filio vt Deo, nõ vt Filio insunt, ea etiam Spiritui insunt, non autem creaturis: sicut nomina & res creaturis incommunicabiles, soli trinitati communes: patet trinitatem esse cõsubstantialem. Omne quod factum est, transmutationis ac versionis susceptibile est secundum prophetam, qui de Deo dicit. *Qui omnia facit & †cõmutat ipsa:* Spiritus nec versionis nec mutationis susceptibilis est: non ergo creatura. Cum creatura in duas partes diuisa sit, in corporeas scilicet res atq; incorporeas, mutatio etiam quam recipit diuisa est. Nam corpora secundum substantiam mutationis susceptibilia sunt: cum mundus corruptibilis in corruptionem traducatur, secundum scripturam: Et mortalia corpora nostra, immortalia fiunt: incorporea vero ac rationalia, secundũ operationem vel voluntatẽ mutationis susceptibilia sunt, secundum illud; *Angelis peccantibus non pepercit.* Quòd si omnium quæ facta sunt, hæc substantia, illa voluntate mutationis susceptibilia sunt: Spiritus vero sanctus nec substantia, nec voluntate mutationis est susceptibilis, non est ergo Spiritus creatura. Omnis creatura sanctificata sancta est, spiritus verò sanctus non eorum quæ sanctificantur, sed sanctificantium est, non ergo creatura. Nihil creatum substantia sanctum, nam quod substantia sanctum est, exteriore sanctificatione non eget, eget autem exteriore sanctificatione quod factum est, cum dignum effectum sit ad se sanctificationem adducere, spiritus verò sanctificationis non eget, quòd substantia sanctus sit, non igitur est creatura. Omnis creatura creatoris serua est, secundum prophetam, qui sic Deum alloquitur: *Quoniam omnia seruiunt tibi:* qui autem seruus est, libertatem ac adoptionem quam ipse substantia consecutus non est, alijs præstare non potest: Spiritus vero libertatem ac adoptationem præstat: *spiritus* enim *clamat in cordibus nostris: Abba pater:* quare non est seruus, sicut nec filius, non ergo creatura. Nulla creatura rationali anima participabilis est, vt in ipsa essentialiter habitet: spiritus autem sanctus inhabitat in ipsa, secundum eum qui dicit: *Templum Dei sumus, & Spiritus sanctus habitat in nobis:* non ergo creatura. Omnis rationalis creatura virtutis ac vitij susceptibilis est, spiritus autem nullius horum susceptibilis est, non ergo creatura spiritus.

Amos 5.8. † μεταστρεφόζων ἀυτὰ.

2. Petr. 2.

Psal. 118.

Gal. 4.

1. Cor. 3.

Quod Spiritus creator est.

Psal. 18. *Psal. 101.* Cœli enarrant gloriam Dei, & opera manuum eius annuntiat firmamentum. Et in alio Psalmo: *Et opera manuum tuarum sunt cœli.* Et quænam erunt incorporei Dei manus incorporeæ quæ firmamentum & cœlos crearunt, ille ipse Propheta explanat cum dicit: *Verbo Domini cœli firmati sunt, & spiritu oris eius omnis virtus eorum.* Verum quemadmodum prolatum verbũ in Deo non est: sed viuens & subsistens & factiuum omniũ, sic in Deo non est spiritus perfusus, non dissolutus aër, sed *Psal. 32.* virtus sanctificans, consubstantialis, subsistens. *Manus tuæ fecerunt me, & plasmauerunt me.* Et id dictum eandem habet cum superiori sententiam. *Spiritus enim diuinus,* Iob inquit, *qui fecit me.* Et altera manuum exponens Salomon inquit: *Deus Patrum & Domine misericordiæ, qui fecisti omnia in verbo tuo, & sapientia tua construxisti hominem.* Christus autem *Dei virtus & Dei sapientia,* quæ secundum tropologiæ rationem manus est creans. Ad hæc etiam spiritus operationi totam nostram imposuit naturam. Renouantem quoque ipsum creaturas in corruptionem sermo diuinus dicit: *Auferes spiritum eorum, & in paluerem suum reuertentur. Emitte spiritum tuum & creabuntur, & renouabis faciem terræ.* Nec profectò ipse seipsum mittit. Missionem autem vocat exitum ad opus, non de loco in locum migrationem. Quoniam *spiritus Domini repleuit orbem terrarum, & hoc quod continet omnia scientiam habet vocis. Spiritus Domini superueniet in te. Quapropter & quod in ea natum est,* inquit, *de Spiritu sancto est.* Quod ex alio est, vel creatione ab ipso est, vt illud: *Vnus Deus & Pater, ex quo sunt omnia.* Vel per generationem, secundum illud: *Ego à Patre exiui.* Et *Ex vtero ante Luciferum genui te,* non quoniam vterum Deus habeat, verum quoniam propriæ suæ & non nothæ genituræ ex vtero parentum nascuntur, vterum se ipsum ad generandum habere Deus dixit, ad confusionem impiorum, vt saltem suam considerantes naturam, proprium patris fructum ficut ex vtero suo natum filium esse prædicant. Quod ergo ex alio est, vel creatione vel generatione, vel natura, ex ipso est, sicut operatio nostra ex nobis, vel sicut splendor Solis ex ipso. Si ergo supernaturale Christi corpus è Spiritu sancto est, nec genituram ipsius esse possibile: quoniam quod ex carne natum est, caro est: & quod ex spiritu natum est, spiritus est. Nec rursus ex ipso sicut operatio eius, quoniam in simplici natura & incorporea eandem substantiæ rationem operatio suscipit. Relinquitur ergo ex ipso esse, sicut eius creatura. Verùm & digitus Dei qui transmutauit in Ægypto pulueremin animalia, generationem animalium quæ à principio fuerat ostendens paracletus erat, spiritus veritatis. Cum enim tres Euangelistæ dicant ad Iudæos Dominum dixisse. *Si autem ego in spiritu Dei dæmones eijcio, igitur in vos peruenit regnum Dei.* Lucas dixisse ipsum inquit: *Si autem ego in digito Dei dæmonia eijcio, peruenit ergo ad vos regnum cœlorum:* Quas ob res & quæ per Mosen in Ægypto facta sunt signa, quæ digito Dei facta sunt, & mirabilia Dei signa cum spiritu fiebant: digitus vero Dei & in his quæ à Mose, & in his quæ à Domino signa facta sunt, spiritus dictus est: non quoniam parua quædam virtus coexistens Deo est, sicut corpori digitus: verum quoniam vnum quid ex donis spiritus, quæ secundum diuisionem sunt, gratia etiam sanitatum est, id quod est vnum quid, & non vniuersa spiritus dona digitum vocat. *Alij enim per spiritum datur spiritus sapientiæ, alij verò sermo scientiæ secundum eundem spiritum, alij gratia sanitatum in vno spiritu, alij prophetia, alij discretio spirituum, alij genera linguarum, alij interpretatio sermonum.* Hæc autem omnia operatur vnus atque idem spiritus, diuidens singulis prout vult. Diceret aliquis, quod hæc omnia & quæcunque alia dona spiritus sunt, tanquam corpus quid ipsius sunt, vnumquodque donum digitus: & hoc autem vtile dictionis ne negligas. Cum enim dixisset, quia omnia hæc operatur spiritus, sicuti vult: de Domino etiam ipsemet inquit. Et diuisiones operationum sunt, idem verò Deus qui operatur omnia in omnibus.

Iob 27. *Sap. 9.* *1. Cor. 1.* *Psal. 103.* *Sap. 1.* *Luc. 1.* *Matth. 1.* *1. Tim. 2.* *Ioan. 16.* *Ex vtero ante Luciferum genui te.* *Psal. 109.* *Exod. 8.* *Ioan. 14.* *Matth. 12.* *Marc. 3.* *Luc. 11.* *Digitus Dei, Spiritus S.* *Ephes. 4.*

omnibus. Quòd si omnia operatur Deus sicuti vult, omnia verò hæc vnus ac idem spiritus operatur diuidens singulis prout vult: quomodo diuersitas substantiæ illic est, vbi operationi identitas esse cognoscitur: permutatis enim substantijs secundum impijssimum Eunomium, diuersas esse oportebat & operationes: Eandem autem authoritatem & potestatem spiritus saluator attestatur: *Spiritus*, inquit, *vbi vult spirat.* *Ioan. 3.*

¶ *De remissione peccatorum.*

Proprium Dei est peccata dimittere, cum ipse dicat: *Ego sum qui deleo peccata tua.* Et, *Si fuerint peccata vestra vt coccinum: quasi nix dealbabuntur: & si fuerint rubra quasi vermiculus, vt lana alba erunt.* Præterea quoniam Deus Dei filius Iesus paralytico peccata dimisit, dicens: *Fili dimittuntur tibi peccata tua,* qua in re à Iudæis qui Deum ipsum esse nesciebant, blasphemare putabatur, dicentibus: Ipse blasphemat: nullius enim est dimittere peccata nisi solius Dei. Dominus autem sanctis Apostolis insufflans, inquit: *Accipite Spiritum sanctum. Quorum dimittetis peccata, dimittentur eis:* Si ergo nullius est peccata dimittere, sicuti certè nullius est, nisi solius Dei: dimittit autem Spiritus sanctus per Apostolos: Deus ergo Spiritus sanctus, & eiusdem operationis cum Patre & Filio: *Docete,* inquit, *omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris & Filij & Spiritus sancti.* Gentes iubet credentes & doctas baptizari in Trinitatis nomine. At Petrus Iudæis qui concordes fuerant in morte Christi pœnitentiam agentibus: *Pœniteat singulos,* inquit, *à malitia vestra & à via praua, & baptizetur vnusquisque vestrum in nomine Domini Iesu, & saluabitur.* Quasi possit eadem operari filius in regeneratione Baptismi, quæcunque pater & spiritus operantur. Dominus vero Apostolis dixit: *Expectate promissionem patris quam audistis, quòd Ioannes quidem baptizauit aqua ad pœnitentiam: vos verò baptizabimini in Spiritu sancto.* Si ergo in Apostolis eadem operari potest Spiritus sanctus, quæ Patris ac Filij nomen in ijs quæ ex gentibus crediderunt, & Domini Iesu nomen in ijs Iudæis qui pœnitentiam egerunt: nemo enim diceret minore Apostolos per lauacrum gratia participasse, quam qui è gentibus crediderunt: quoniam per Spiritum sanctum gratiam habuerunt: quomodo non est eiusdem cum Patre ac Filio substantiæ Spiritus, cum eiusdem sit operationis? *Esa. 43. 25.* *Esa. 1. 18.* *Matth. 9.* *Luc. 5.* *Ioan. 3.* *Matth. 28.* *Act. 2.* *Act. 1.*

Quod eadem sit potestas Patris & Filij & Spiritus sancti.

Vade in Damascum, & ibi dicetur tibi, quòd vas electionis mihi es. Dominus de cœlo visus Paulo dixit, quod eum in prædicatorem Euangelij orbi constituerat. Intranti vero in Damascum, Ananias dixit: *Salue frater, respice: Deus patrum præordinauit te:* ac ne de Christo id intelligeretur, infert, *vt cognosceres voluntatem eius, & videres iustum suum Iesum:* qui vocationem & ordinationem scriptis commendans dixit: *Paulus seruus Iesu Christi vocatus Apostolus.* Deinde quid aliud etiam ad vocationem dicit: *Segregatus in Euangelium Dei.* Qui autem segregauit, vt Apostolorum actus docuerunt, spiritus fuit. Ieiunantibus enim Apostolis, inquit, & orantibus dixit Spiritus sanctus: *Segregate mihi Paulum & Barnabam in opus ad quod eos assumpsi.* Quòd si Dominus Deus patrum ipsum elegit quem præordinauit, ac eundem spiritus authoritate naturæ vsus segregat, quomodo alteritas in trinitate substantiæ est, in qua operationis identitas inuenitur? *Mea verba,* Salomon inquit, *à Deo dicta sunt:* at Paulus, *à Christo: An probationem quæritis,* inquit, *Christi, qui in me loquitur.* Nihil autem minus spiritus etiam in Apostolis loquitur: *Loquebantur* enim, inquit, *Apostoli prout Spiritus sanctus dabat eloqui illis. Et non estis vos qui loquimini* (Saluator ipsis dixit) *sed Spiritus Patris qui in cœlis est, loquitur in vobis.* Spiritus autem & in prophetis loquitur: *Quis enim dabit,* Moses dixit, *omnem populum istum prophetare:* quando dabit Dominus spiritum suum in ipsum? Et testamenti noui propheta nouus Agabus exclamauit dicens: *Hæc dicit Spiritus sanctus.* Quòd prophetæ testamenti veteris ex consuetudine clamabant: Hæc dicit Dominus Deus. Et hæc Paulus quæ à Patre & Filio & Spiritu dicta sunt colligens: *Omnis,* inquit, *scriptura diuinitus inspirata.* Quòd si spiritus in prophetis & Apostolis loquitur, & omnis scriptura per Deitatem inspirata est: dicatis impij, cum eius scriptura diuinitus inspirata sit, quomodo ipse spiritus Deus non est? *Act. 9.* *Act. 9. 18.* *Rom. 1. 1.* *Ibid.* *Act. 13. 2.* *2. Cor. 13. 3* *Act. 2.* *Matth. 10.* *Marc. 13.* *Num. 11.* *Act. 11.* *2. Tim. 3.*

Quod neque visio neque oraculum separatim sit à Patre & Filio, & Spiritu sancto.

Esaias Propheta: *Vidi,* inquit, *Dominum sedentem super solium excelsum & elevatum, & Seraphim stabant super illud, sex alæ vni, &c.* & post hæc dixit, *Vade & dices populo huic; Audietis & non intelligetis, & videntes videbitis & non videbitis: incrassatum est enim cor populi huius.* Quantum igitur ad textum ipsum & consecutionem Scripturæ propheticæ supernus pater est, qui visus oraculum præbuit prophetæ, at tonitrui filius cùm alta locutus sit, & tonitruo terribiliora dixerit, qui non quod non erat, sed quod erat verbum dixit, filium, inquit, visum oraculum præbuisse prophetæ, quoniam dicit Esaias de ipsis: *Excæcauit oculos eorum, & indurauit cor eorum, vt non videant oculis & intelligant corde, & conuertantur, & sanem eos.* Hæc dixit Esaias, quando vidit gloriam eius. Paulus vero visionem & oraculum id, spiritus esse censuit dicens: *Bene dixit spiritus sanctus per Prophetam Esaiam ad patres nostros. Auditu audietis & non intelligetis, & videntes videbitis & non videbitis, incrassatum enim est cor populi huius.* Propheta igitur patris in quo Iudæi credebant, personam inducit, Euangelista filij, Paulus spiritus, vnum Deum sabaoth eum qui visus fuit communiter nominantes. Ita cum de vno Deo in ipsis indistincta maneat opinio, ratio ipsis de hypostasi distincta est. *Esa. 6. 1.* *Ibid. 9.* *Esa. 6. 10.* *Act. 28. 26.*

Quod participant creatore quæ ad imaginem eius facta sunt, hoc autem per spiritum sit.

Quod si hæc intelligerent ac bene auscultarent, qui contra seipsos malè cauillantur, profecto spiritum à Deitate non alienarent, ne à Deitate seipsos abscinderent, ne mundum à Deo disterminarent, ne Deum propria creatura dissiparent. Misera enim cuncta quæ à Deo creatore facta sunt, cum secundum naturam creatam à gloria destituta sint, nisi Deitate participent. Non dignus autem sermo de Deo si nudam ac sui desertam creaturam despicit. Verùm nec creatura sic misera, nec Deus sic impotens est, vt sanctam participationem ad creaturas non transmittat. Deniq; statim ad imaginem sui hominem facere voluit. Omnium autem imago quæ creatur à primitiuo ad materiam transmutata, similitudinem capit & charactere participat per artificis mentem & manus confirmationem: sic pictor, sic lapidum sculptor, sic qui auream aut æneam statuam fingit, materiam cœpit, in exemplar respexit, recepit rei quam speculatus est figuram, hanc in materiam impressit. Quòd si hominibus non possunt ad similitudinem informari materiæ, nisi Idea ipsorum participent: quomodo ad similitudinem Dei creatura ascendet, nisi diuino charactere participarit? diuinus vero character non sicut humanus est, sed viuens & verè ens imago imaginis efficiens, qua omnia quæ participant imagines Dei constituuntur. Imago quidem Dei Christus est: *qui est imago,* inquit, *inuisibilis Dei,* imago verò filij, spiritus, quo qui participant filij conformes fiunt, secundum illud scriptum: *Quos præsciuit & prædestinauit conformes,* inquit, *fieri imaginis filij eius, vt ipse sit primogenitus in multis fratribus.* *Coloss. 1.* *Rom. 8.*

Quod Spiritus sanctus nec possessio, nec creatura Dei est.

Si spiritus à gloria filij alienus est, quomodo secundum Apostolum ipsum, tuo contestabitur quod filius Dei sis? *Quomodo clamabit in te, abba pater,* nisi donum verè à filio sit nō possessio eius, ab ipso missus, non sicut humanus spiritus vel aëreus, vt solent dicere qui à deitate spiritum separant? Sed Dei ac Filij Spiritus æternus in maiestate diuina existens & cognitus. Neque enim spiritus tuus Christus, nec spiritus aëris Dominus, nec immundus spiritus. Nam hoc quoque adijcere quidam ausi sunt. Spiritus verò sanctus Christus ac Deus vocatur, cum Apostolus vt modo commonuimus, dicat: *Si quis autem spiritum Christi non habet, non est eius:* si vero Christus in nobis, &c. Hæc igitur cum dicat, spiritus habitationem Christi habitationem esse affirmat. Et rursus dicens: *Gal. 4.* *Rom. 8.*

2. Cor. 3. *Dominus vero spiritus est : vbi autem spiritus Domini, ibi libertas*: quare Dominus spiritus Domini, non ergo possessio nec creatura Domini.

Quod imago vera & naturalis Dei ac filij spiritus est.

ET imago vera non ex imagine vera, sicut nos propterea assimilat ad imaginē & efficit, nō efficitur, & vnctio est & non inungitur. Vnctio vero spiritus in nobis (vt Ioannes dicit) & quid dixi in nobis, imò enim & in Christo Domino secundum carnem. *Act. 10.* *Iesum*, inquit, *Nazarenum, vnxit eum Deus Spiritu sancto & virtute*. Christus igitur per spiritum & vnctionem quæ est in spiritu: quare non per alienam deitatem Domini vnctio est, & nomen Christi: & qui ab ipso Christiani vocantur. Ploraret enim verè aliquis si etiam salutis nostræ nomen à creatura incipiat: à creatura deductum sit, & per seruum adoptionem habeamus. Creatura non sanctificat creaturam, sed ab vno sancto, qui de se dicit: *Ioan. 17.* *Ego sanctifico me*, per ipsum omnia sanctificantur. Sanctificat verò per spiritum, sicut demonstratum est. Spiritus ergo non est creatura, sed sanctitatis Dei character, & omnis sanctificationis fons. *1. Thess. 4.* *In sanctificatione spiritus vocati sumus*, vt Apostolus docet, hic nos renouat, & rursus imagines efficit Dei *Tit. 3.* *per regenerationis lauacrum & innouationem Spiritus sancti* Deo adoptamur. Noua iterum creatura participans spiritu quo priuata inueterauerat. Imago & iterum Dei homo, qui à diuina similitudine decidit, & iumentis insipientibus similis factus, comparatus est illis. Similis est factus iumentis secundum mortem. Sicut enim mors istius, inquit, sic mors *1. Cor. 15.* istius: sed nunc *qui suscitauit Christum*, inquit, *è mortuis, viuificabit etiam mortalia nostra corpora per spiritum eius qui in nobis inhabitat.*

Quod spiritus cum opera Dei perficiat, diuinæ naturæ est.

QVis enim qui creaturas renouat, qui corruptionem in incorruptionem transmutat, qui nouam nos efficit creaturam in secula permanentem, à creatore Deo ac filio separabit? Quomodo qui extra Deitatem est, Deitatis creaturam recuperat, nouam ipsam atque incorruptibilem efficiens? Quo Deus alio indigebat vt defluxam creaturam suam reciperet? Silentio tradatur sermo impius, qui inueteratam & corruptam creaturā opus Dei esse asserit: eam verò quæ non antiquatur nec corrumpitur, à creatura innouari contendit. Non glorificetur creatura supra Deum, glorificatur autem supra Deum, si quæ morte ac corruptione soluta sunt, quæ Deus per filium operatus est, immortalia per creaturam atque incorruptibilia efficiuntur. Sed spiritus diuinus omnia quæ à Deo per Filium facta sunt, perficit, sicut *2. Cor. 5.* in noua creatione, de qua dicitur: *Si qua in Christo noua creatura.* *Psal 3.* Propterea *verbo Domini*, inquit, *cœli firmati sunt, & spiritu oris eius omnis virtus eorum.* Viuens verbum in quo facti sunt *Ioan. 1.* cœli, hic ipse Deus verbum, de quo Ioannes clamat: *Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil*. Vitam esse viuificantem spiritus monstrat, secundum quod scriptum est: *Gen. 17. 15.* *Vitæ spiritus*, qui cœlestes virtutes efficit, hic ipse cum Patre & filio glorificatur. Nec enim verborum prolatione, quamuis humano more verba Dei prolata dictaque dicantur, Deus creat, nec aërij spiritus profusione cœli ornantur. Spiritus enim ad creandum viuo verbo coordinatus est, viua virtus, diuina natura, ineffabilis ex ineffabili ore existens ineffabili modo, & per sufflationem ad hominem missa, & secundum figuram corporaliter à Domino traditam, rursus ab eo per sufflationem restituta. Concurrere enim oportet cum prima nouitate præsentem innouationē atque concursum. Informauit igitur cum sufflasset, cum non alius esset atque is, qui à principio inflauit, sed ipse per quem Deus *Gen. 2. 7.* sufflationem dedit, tunc quidem cum anima, nunc verò ad animam: sic Deus creat non manuum motu corporalium, sed viui verbi operatione, & spiritus participatione viuificantis. Igitur à principio cuncta facta sunt in spiritu, & in spiritu rursus innouantur. Vna & eadem planè operatio Dei per Filium in Spiritu videtur, & trinitas dissepara-
tionem non suscipit, sed secundum veram Pauli doctri-
1. Cor. 12. 4. nam: *Diuisiones gratiarum sunt, idem autem spiritus, & diuisiones administrationum sunt, idem autem Dominus, & diuisiones operationum sunt, idem verò Deus, qui operatur omnia in omnibus.* Et cum omnes diuinas operationes recensuisset: *Omnia verò hæc*, inquit, *operatur vnus & idem spiritus, diuidens singulis prout vult.* *Ibid. 11.*

Quod cum glorificetur cum Deo spiritus, non creatura, sed diuinæ naturæ ostenditur.

NOn igitur super Dei creaturam potestatem habet creatura, nec circa ipsas operatur, sed alia creatoris, alia creaturarum est operatio. *Angeli* (vt Saluator dicit) *Patris* *Matth. 18.* *qui in cœlis est faciem vident*, & id ipsis beatitudo & magna gloria est, opera verò sunt Dei, iuxta illud: *Qui facis Angelos tuos* *Psal. 103.* *spiritus, & ministros tuos ignis flammam*, sed & sanctificatos, & in ipsis operatur, sicut in sanctis hominibus, quinetiam quæ Dei sunt denuntiant sicut homines: quapropter neque Angelos vnà cum Deo glorificamus, sicut neque homines, cum non propria eorum ea quæ per eos fiunt existimemus, sed Dei qui per eos operatur. Spititus verò cum Deo ac Filio glorificatur, sicut & diuina operatio per ipsum adimpletur. *Gratia enim Domini nostri Iesu Christi*, Paulus, inquit, *& com-* *2. Cor. 13.* *municatio sancti Spiritus cum omnibus vobis*. At salutis nostræ caput, perfectaque de Deitate ac sanctificatione baptizatoris traditio nihil aliud est, quàm baptizare in nomine Patris & Filij & Spiritus sancti. In eisdem autem Deitatis operibus trinitatem glorificari, quoniam nec sine Filio Pater operetur, nec Filius sine Spiritu vnius Deitatis testimonium est.

Quod sicut Filius ad Patrem se habet, & Spiritus ad Filium.

PRopterea & Dei quidem verbum Filius est, Filij autem verbum Spiritus. *Portans enim*, inquit, *omnia verbo virtutis* *Hebr. 1.* *suæ*: & quoniam verbum Filij per Deum, *gladium*, inquit, *Ephes. 6.* *Spiritus, quod est verbum Dei*: verbum autem Dei viuens ac operans. Nec mihi ad humanas similitudines decidas, verùm vbique maius in Deo intelligas, exemplum verbi ad vnius demonstrationem operationis accipiens. Nam & intellectus tuus omnia per verbum considerat.

Cur & Spiritus Filius Filij non dicitur?

NOn quia non est ex Deo per Filium, sed ne trinitas filios ex filijs habere suspecta, vt est in hominibus, infinita putetur multitudo. Sed dices, si Dei est imago Filius, Filij verò Spiritus, cur non Filius Filij Spiritus dictus est? hac enim re ad impietatem firmissima vsus es. Nam vel Filium vel creaturam vis intelligere: & quoniam Filius nominatus non est, idcirco creaturarum causam creaturam esse blasphemas, eum qui creaturas sanctificat ac deificat, qui Domini Dei nomine glorificatur, qui diuinas operationes adimplet. Quoniam ergo indignus tibi videtur appellatione Filij, tanquam à Patre & Filio alienatus, considera quomodo sanctificatos filios efficit: quòd si tu per spiritum Dei es Filius, quomodo Spiritus à filiatione alienus? & si tu per spiritum Deus, quomodo Spiritus à Deitate alienus? Verùm rursus interrogabis, cur autem Filij non suscipit nomen? Ijs enim quæ dicta sunt attendere non dignum putas: eius verò causam quæris quod dictum non est: sicut Sadducæus resurrectionem non credens, sed modum resurrectionis curiosè inuestigans, & reprobans quod dictum est, propter id quod dictū non est: & si tacebimus nolentes quæ Dei sunt curio- *Rom. 8.* sè inquirere, diuini Spiritus gloriam victam arbitrare: propterea Filij appellatio de ipso posita non est: quasi non idem abs te quærere possimus. Nam si cōcedis infinitos adoptione filios per Spiritum sanctum fieri, cur spiritus saltē adoptione filius non appellatur, præsertim cum melior sit ijs qui per ipsum gratia adoptantur, ac ideo non debeat magis per appellationem diminui? Nos verò etiam de hoc vt possibile est nobis ipsis respondeamus. Nam quod ad te attinet, cum eadem quoque ibi immineat interrogatio, tacere sufficiebat. Dicimus ergo, si quis Filium ex Filio diceret, in suspicionem multitudinis trinitatem Deitatis hominibus adducebat: Facilè namque suspicari erat, quod si Filius

ex Filio

ex Filio natus est, ex hoc alius vtique natus esset, ac rursus alius, & deinceps ad multitudinem. Quamobrem ex Deo quidem esse Spiritum apertè prædicauit Apost. dicens: quod Spiritum qui ex Deo est, accepimus: & per Filium effulsisse clarum fecit, cum Filij Spiritum sicut Dei ipsum nominauit, & mêtem Christi dixerit: sicut & Dei Spiritum vt hominis, Filium verò Filij dicere cauit, vt vnus sit Pater Deus, semper Pater permanens, & sit in æternum quod est: vnus verò Filius æterna generatione natus, qui absque participio vna cum Patre est Filius Dei verus, qui semper est quod est; Deus verbum & Dominus: vnus autem & Spiritus sanctus, verè sanctus Spiritus secundum quod scriptum est: Qui cum
Psal. 23. Patre & Filio conglorificatur, qui & *Spiritus oris* à Propheta
Dauid nominatur, quem & digitum Dei esse docemur, cum
Luc. 11. Dominus in Euangelio dicat: *Si verò in digito Dei ego eijcio dæmonia.* Dicta hæc & bene dicta sunt, sicuti sunt ijs qui absque curiosa inuestigatione credunt in Deum, & verbum & Spiritum vnam Deitatem solam adorabilem, vt nusquam aditus multitudini fiat, sed quilibet in trinitate vnum ens cognoscatur, vnus Pater, vnus Filius, vnus Spiritus sanctus.

Quod etiam si Spiritus non vocetur Filius, perspicuum tamen est quod ex Deo est, & quomodo humanæ similitudines accommodandæ Deo, & non prætermittendæ.

NEc enim ad cognoscendum ex Deo esse Spiritum, minus quid habituri eramus, cum oris spiritum audiremus. Sufficit enim nomen ipsius ad significandum existentiam eius ex Deo. Nec enim Filius, nec generatio Deitatis proprium est, sed ex humana similitudine adductum, ex qua etiam Spiritus dictio traducta est. Hac ergo in diuino Spiritu diuina scriptura vsa est, aliter ex Deo esse ostendens, quoniam non oportebat eadem hunc quoque similitudine significare, vti dictum est. Tu verò similiter sicut infideles contra diuinam doctrinam hæc disponis, ad blasphemiam festinans: & quoniam processio ex Deo, Spiritus generatio vocata nõ est, idcirco nec ipsum Spiritũ oris Dei esse credis, sed manuum Dei opus, & humana exempla despiciens, euertis quæ ex ipsis intelliguntur diuina dogmata, cum oporteret diuini dogmatis verba cum timore audire, & quicquid dicitur cum pietate recipere, nec stultissimè ea quæ sunt pietatis cauillari. Generat Deus non vt homo: generat autem verè: & quod ex eo natum est, est verbum non humanum: edit autem verbum verè, & ex ipso emittit per os spiritum non qualis hominis est, quoniam nec os Dei corporale: ex ipso autem Spiritus non aliunde operatur Deus, non corporeis manibus: operatur autem non ex se ipso creaturas producens, sed per creationem subsistere faciens, sicut non ex seipso opus producit homo, qui manibus operatur. Nec transmoueas diuinorum verborum terminos, Filius est Filius, & Spiritus est Spiritus, non creatura. Nec de filio quæras cur non Spiritus vocatus est, nec de Spiritu cur non Filius, nec creaturam esse Filium vel Spiritum blasphemabis. Filius Dei fructus, Sanctus ex Sancto, æternus ex æterno, Spiritus sancti dator ad subsistentiam & formationem creaturæ. Qui Filiũ tollit, is creationis omniũ principiũ abstulit. Principiũ enim est substantiæ omniũ Dei
Ioan. 1. verbum, *per quod omnia facta sunt.* Qui Spiritum aufert, perfectionem eorum quæ sunt, abscindit. Nam quæ fiunt, emissione & participatione Spiritus fiunt. Nec in tempore procedit quod ex Deo procedit: quamuis in tempore factiones reddat verbum, semper est etiam antea quàm à Mose subostenderetur. Quasi enim proferebatur humana locutione, vt per figuram humanam exponatur per ipsum factam esse creaturam. Spiritus semper est etiam antea
Gen. 1. quàm *sufflatum ipsum & ferri supra aquas* describeret, Moses corporali figura, per ipsum esse viuificationem describens.

Quid nisi spiritum ex Deo quis dicat, nec verbum.

VErum ea quæ copulationis atque coniunctionis diuinæ signa sunt, verbi scilicet ac spiritus nomina, abscindit Eunomius: quæ verò exteriorem ac diuersam naturam significant, manus scilicet operationẽ & factionem operum, hæc sola suscipit. Nam si ex ore Dei non credis spiritum prouenisse, nec verbum credes: quoniam & Dauid Verbum & Spiritum simul glorificans, *verbo Domini* dixit *cœlos esse firmatos, & spiritu oris eius omnem virtutem eorum*. Et Moses quæ verbo facta opera monstrauit, spiritu viuificata ostendit in factione hominis secundum imaginem. Quomodo igitur disseparabuntur inseparabilia, verbum scilicet Dei, & Spiritus ex Deo per Filium? Quod si non credis in Spiritu, Paulum audi, qui formationem nostram in Spiritu consummari ait. Nos verò *omnes reuelata facie gloriam Domini speculantes, in eandem imaginem conformamur, à claritate in claritatem, tanquam à Domini spiritu*. Per verbum ergo in spiritu factura secundum imaginem est. Sed dicis: Deus facit Spiritum, & facit per Filium, & illud: *Omnia per ipsum facta sunt*, spiritum quoque tibi continere videtur: quæ igitur Trinitas est; dualitas tibi demonstratur. Nam si cum cæteris omnibus spiritus, quomodo cum Patre ac Filio Spiritus? quomodo trinitas est trinitas? quomodo in trinitate baptismus, qui vniuersum orbem sanctificat? Sed aquis connumerari eum dices, vtpote creaturam, sicut & aquæ sunt, quoniam Dominus dicit: Nisi quis regeneratus fuerit ex aqua & spiritu. At id parum est. Tu verò, quoniam Ioannes dicit, *ipse nos baptizabit in Spiritu sancto & igni*, etiam cum igni gehennæ diuinum spiritum coordinas. Hæc quem impietatis excessum non superarent? Si aquarum dignitatem spiritui attribuis, quoniam spiritus aduentu aquæ sanctificantur: exæquari namque tibi visum est, quod sanctificatur ei qui sanctificat: & Deo ac Filio connumeratum in eadem operatione ac gloria non horrescis, hanc vnam operationem ac gloriam decidens. Quod verò aquis vtitur ad corporum mundationem, idcirco aquarum honore dignum Spiritum arbitratus es. Ac medicinam quidem licet materia vtatur, non tamen tanti quanti materiam, sed materiæ dominam existimas. Diuinum autem spiritum vt peccati maculas abstergat aquis vtentem, ad aquarum dedecus atque humilitatem deiecisti. Aquarum, quæ impijs etiam ad communem vsum concessæ sunt: aquarum, quibus pollutiones corporis omnes abstergunturs. Quid etiam, si illud ignis recordatus fuisti, ô quantam rem mente concipere ausus? admirot contumaciam, si verè ignem non extimuisti. Baptizat Christus in Spiritu, sanctificatione dignos, indignos verò ad ignem dimittit: alienos à bono, malo tradens. Propterea igitur tibi bonum & malum coniuncta, simul creata, & alterum alterius videntur participantia, & cum nos eadem Patris & Filij & Spiritus sancti operationes demonstremus, tu non perspicis vnionem, nec cum seorsum in Dei gloria spiritus prædicatur intelligis, Apostolis ipsis Deitatis gloriam tribuentibus, *Hæc dicit Spiritus sanctus*, sicut Prophetæ, *Hæc dicit Dominus*: & Domini tentationem, dicentibus tentationem spiritus, cum ad tentantes Petrus ait: *Quid vtique conuenit vobis tentare spiritum Domini?* Et ad eosdem. *Non es mentitus hominibus, sed Deo.* Quòd si Apostoli dicant: *Visum autem est Spiritui sancto & nobis*, non coordinantes se ipsos cum potestate spiritus, sed subijcientes, tanquam ab ipso tunc ducti, & quasi vnam cognitionem ac prudentiam dicentes suam & spiritus, & vnam potestatem, idcirco tu in creaturam spiritum deducere conaberis? Quemadmodum si Mosen quoque Deo exæquari affirmes, cum audias: *Credidit autem populus Domino, & Mosi seruo eius*. Sed differentia est videlicet inter seruum & Dominum: quam etiam monstrans scriptor, dixit: Et Mosi seruo eius. Nam Deo sicuti Domino, & sicuti ei qui Mosen misit crediderunt, Mosi vero sicuti seruo misso. Sic igitur spiritui quidem visum est, à quo tanquam Domino ecclesiæ leges datæ sunt, Apostolis verò tanquam ministris, per quos præcepta edita sunt. Spiritus autem seruus non est: *Dominus enim*, inquit, *spiritus est: & vbi spiritus Domini, ibi libertas*. Et Israël quidem vt seruus, præceptis spiritus ducitur cum formidine correptus: Christianorum verò ecclesia sanctificata, per charitatem adoptatur. Propterea dicit Paulus: *Non enim accepistis spiritum seruitutis iterum ad timorem, sed accepistis spiritum adoptionis, in quo clamamus, Abba pater*. Quippe qui seruum accepit, filius à seruo non constituitur, nec propter serui participationem, patrem Deum appellare audebit, nec seruus

omnia Dei operatur sicut vult, nec spiritus potentiam si es-
set seruus ac creatura per cuncta transire caneret Psalmista,
Psal. 138. faciem ipsum ac manum Dei appellans, cum dicat: *Quo ibo à spiritu tuo, & quo à facie tua fugiam? Si ascendero in cœlum, tu illic es: si descendero ad infernum, ades. Si sumpsero pennas meas diluculo, & habitauero in extremis maris, etenim illic manus tua deducet me, & tenebit me dextera tua.* Spiritus enim est qui adimpleuit
Sap. 1. cuncta, secundum quod scriptum est: *Spiritus enim Domini adimpleuit orbem*, vt Salomon ait. Quapropter cum septem
Esa. 30. orationibus spiritus cognoscatur, quas Esaias exposuit:
Zach. 3. Idcirco Zacharias quoque spiritum Domini *septem oculos* appellauit, sic dicens: *Isti sunt oculi Domini respicientes terram.*
Hier. 33. Et id quod dicitur: *Cœlum & terram ego adimpleo, dicit Dominus*. Eam adimpletionem significat, quæ diuino spiritu efficitur, vt etiam per Zachariam Dominus dicit: *Ego in vobis, & spiritus meus stetit in medio vestri*. Prædicta sunt huiusmodi, etiam alia plura, vt certum sit, spiritum esse qui creaturam implet. Quare quis non sentiat maiestatem Deitatis spiri-
Psal. 138. tus, cum audiat: *Quò ibo à spiritu tuo?* Et rursum: *Cœlum &*
Hier. 33. *terram ego adimpleo, dicit Dominus.* Ad vnum ac idem concurrentem video Dei ac spiritus dictam in omnibus vniuersalem præsentiam. Tu verò in talibus cum non queas increatum esse spiritum intelligere ac dicere, ipsum Deum spiritum vocari contendis. At nec per seipsum inhabitat in creaturis Deus, nec pro spiritu Dei Deum ipsum posset aliquis accipere, cum apertè audiat Apostolus de spiritu qui in no-
1. Cor. 2. bis habitat talia scribentem: *Nobis verò reuelauit Deus per spiritum eius. Spiritus enim omnia scrutatur, etiam Dei profunda. Quis enim scit hominum quæ hominis sunt, nisi spiritus hominis qui in ipso est?* Ita & quæ Dei sunt nemo cognoscit, nisi spiritus Dei. Nos autem non spiritum huius mundi accepimus, sed spiritum qui est ex Deo, vt sciamus quæ à Deo donata sunt nobis. Sic ergo in his nemo posset pro spiritu Dei Deum ipsum accipere, quamuis ita eum coniunctum cum gloria Domini videat, vt homini spiritum hominis nolit violenter
Esa. 61. spiritum Dei dicere ipsum esse Deum. *Spiritus*, inquit, *meus*
Luc. 4. *super te*: non Deum sed Spiritum, qui ex Deo est significauit, *Spiritus Domini super me*. Appellauit vnum diuinum spiritum non plures vno. Aliquis dicat, & spiritus Domini Deus à Domino dicitur. Spiritus nomine Patrem significauit, quoniam incorporeus est. Sicut enim Spiritus Deus est: secun-
1. Cor. 3. dum illud: *Templum Dei estis vos, & spiritus Dei habitat in vobis*: sic & Deus spititus est, Trinitate secundum naturam nec incisa nec disseparata, vt nomina quoque non disseparentur. Quapropter cum vnus sit Deus, Deus etiam Filius natura Paterna & nomine Paterno, & cum filius vnus Dominus sit, Dominus etiam Pater imaginis nomine vocatus, sicut eius primitiuus atque genitor: sic & spiritus Dominus à Domino nomen habes, à quo etiam datur, Dominus etiam
Ioan. 4. ab imagine sua spiritus: quoniam & *Deus spiritus* ab ipso appellatus est, nec tres Deos, nec tres Dominos, nec tres Spiritus, propterea faciundum, sed trinitatis vnionem in communitate nominum cognoscendum, quamuis tu ad tantum dementiæ deueneris, disiungens ac disseparans à Patre ac
Ioan. 17. Filio Spiritum, vt quoniam dicit Dominus: *hæc autem est vita æterna, vt cognoscant te solum verum Deum & quem misisti Iesum Christum:* in Patre ac Filio vitam æternam sine spiritu asseras denuntiatam esse. Quare si spiritus propter hæc tibi tollendus videtur, sine spiritu baptismo vitæ baptizeris, sin verò in spiritu vitam hæreditas, quomodo vitam æternam sine
Rom. 8. spiritu somnias? *Si quis spirtum*, inquit, *Christi non habet, is non est eius.* Quomodo igitur in æternum viues, nisi sis Christi? Christi vero non eris, spiritum eius non habens. Sed cur non addidit inquies, vt cognoscant te solum verum Deum, & quem misisti Iesum Christum & Spiritum sanctum? Non disiungens spiritum, à dualitate duos nominat, sed contra
Gal. 3. vniens, & in Patre ac Filio Spiritum significans, & ab eis inseparabilem. Nec enim Paulus cum dicit: *Quicumque enim in Christo baptizati estis Christum induistis:* absque Patre sanctificationem introduxit. Verum in Filio Patrem quoque significauit. Nec cum inquit: Vobis enim reuelauit Deus per Spiritum eius, inde abstulit Filium qui dicit: Nec Patrem aliquis agnoscit nisi Filius, & cui Filius reuelabit. Quod si Patrem non nominans, cum Patris nomine tamen Filium etiam significat: sic vbi Spiritus quoque non nominatur in præbente ipsum ac dante intelligitur. An & quando dicunt Apostoli: *Hæc dicit Spiritus sanctus*, solum suspicabimur spiritu leges nobis ferre & futura prædicere, & non ex Patre per Filium lationem legum & prophetiam descendere? Et quando diciturpuer *sanctus ex Spiritu sancto factus*, non absque verbo ad pueri subsistentiam spiritum aduenisse intelligimus, præsertim cum dicat Ioannes, quod *verbum caro factum est*, cumque incarnatio verbo adscribatur. Verum per hæc omnia manifestum, quoniam in verbo Spiritus est, cum vnio Deitatis non diuidatur. Trium enim nominum acceptio trinitatem enumerat, & trinitatis vnionem habet cuiuslibet nominis significatio. Sicut illud: *Ex ipso, & per ipsum, & in ipso omnia*, in vnum nomen colligit Patris & Filij & Spiritus sancti proprietatem. Vnus enim Deus est ex quo omnia: & vnus Dominus Iesus Christus per quem omnia: vnus vero Spiritus in quo omnia, secundum quod dicitur: Vos non estis in carne, sed in Spiritu: si Spiritus Dei habitat in vobis. Quamobrem & illud: In Deo viuimus & mouemur & sumus, apertè spiritus est proprietas in Deo figurata. Nō enim per creaturæ operationem Deus glorificatur, cum ipse dicatur esse *in quo viuimus, mouemur, & sumus*: nec per creaturam creatura continetur & viuit, & est: cum & ipsa indigeat virtute creatoris contineri. Verum quoniam Spiritus Deus cuncta quæ à Deo per Filium sunt in esse corroborans, idcirco & essendi durationem præbet participatus, & nos qui prius ab ipso distracti corrumpebamur, rursum in ipso viuimus. Cum autem multa dicere possimus, quibus Deus in creatura, & creatura in Deo significatur, quibus omnibus spiritus significatur, his quæ dicta sunt tanquam signis aliorū satis habebimus, monstrantes errore implicitis, quod aduersus Deum est eorum in spiritum impietas: si tamen Spiritus gloriam, Dei gloriam esse cognoscere studebunt.

Act. 15. 28
Matth. 1.
Ioan. 1.
Rom. 11.
Act. 17.

Quod non ab æquiuocatione identitas, sed à natura diuina vnitas agnoscitur.

VErum Spiritus, inquit, etiam hominis dicitur, vt illud: *Non permanebit spiritus meus in hominibus istis.* Et aëris, vt illud: *Flabit spiritus eius & fluent aquæ.* Et alia profecto multa inuenies: sed rectius hæc accipiet, qui diuina piè intelligit, dicens in aduersariorum obiectionem. Quod si quis putabit identitatem ex æquiuocis introduci, quid faciet? quoniam multa dicuntur entia cum vnius id sit Domini & veri Dei, dicentis: *Ego sum qui sum*. Dicuntur autem & Patres multi, & dij, & genitores, & sapientes, & potentes, & creatores, quæ soli Deo vera insunt. Et ingenita eodem modo dicuntur, quæ nunquam nata sunt, nascitura vero vel faciunda, sicut resurrectio mortuorum nondum facta, sed futura: vel sicut à ferro anulus cum faciundus sit, & nondum factus, in ferri natura inest: vel sicut cum ex aqua vel lapide, ignis vel alia quadam materia, modo simili talis fieret ignis. Rursus ingenitum intelligimus, quod minimè ac nullibi est, non ens, qui dum dixerit substistentiam, destruxit & essentiam substantiæ. Nam non ens nec existens eam quæ nullo modo est naturam significat: entem autem atque existentem essentiam, si quis dixerit, substantiam existentem significauit: qui verò dixit ingenitum Deum vel hunc ingenitum cum articulo, siue Deus nomen præponat, siue postponat, nec substantiam abstulit, nec esse Dei, nec etiam creatam substantiam Dei esse significauit: sed quòd nata non sit, demonstrauit. Nec quoniam esse Dei non abstulit, idcirco quid sit substantia Dei, significauit: verùm appellatio ingeniti vocis non qualitatem, vel quantitatem, vt illi demonstrare vana pollicentur, vana dicentes: sed quoniam modo esse habeat substantia Dei, ostendit. In his vero quomodo quid sit, & id ipsum quod est, quale est, vel quid est, quantum interest, inuestigabile est omni creaturæ. Nam si *iudicia eius abyssus multa*, (vt propheta dicit) *& viæ eius inperuestigabiles* *inscrutabiles omnino* secundum Paulum: quanto magis ipse cuius talia sunt iudicia, tales viæ? Nec mirum si ipse Deus talis est, vbi sua talia sunt. Si enim *quæ præparauit Deus diligentibus se nec oculus vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit*, vt scriptum est, quanto magis eius ipsius Dei naturam qui talia præparauit, ineffabiliorem quispiam dicat eorum, qui piè in ipsum atque simpliciter credunt?

Ad hæc

Gen. 6.
Psal. 147.
Exod. 3.
Psal. 35.
Rom. 11.
Esai. 64. 4.
1. Cor. 2.

Ad hæc verba quoque multa dicuntur? At vnum Dei æternum, quod & Deus in euangelio prædicatur, *per quod omnia facta sunt.* Et filij Dei in scriptura multi dicuntur, secundum illud: *Filios genui & exaltaui*, & rursus: *Filius meus primogenitus Israel.* Verum adoptione & charactere quodam à vero Deo adoptati, sed filij non veri sunt. A natura enim ac veritate res proficiscuntur. Quòd si qui natura essentialiter ab ipso natus est, filius non est secundum istorum contemptum, qui dissimiles substantia Patrem ac Filium dicunt, qua in conditione qui positione filij sunt inuenientur? Sed ignorantissimi omnium quæ secundum humanam naturam sunt impiè Deitati accommodant: & scripturas quæ multifariam ac multis modis intelliguntur, simpliciter considerantes, excidunt cum bene duci non patiantur. *Rectæ namque sunt viæ Domini, & iusti ambulabunt per eas*, impij verò in vijs planis cespitant. Et quod mirum est, quæ iuuant eos quæ per fidem valent, ea ijs officiunt, qui *circa quæstiones ac inutiles contentiones* ægrotant: sicut Apostolus dixit, morbum esse animæ, malè & curiosè de Deo quærere, ea maximè quæ cum fide cunctis perspicua sunt. Nam si sanctissimo ipsi Deo de seipso non credunt, quomodo Prophetas & Apostolos in scripturis sacris de ipso loquentes auscultabunt? *Credere enim oportet accedentem ad Deum, quod est.* Credere, inquit, non infideliter, ac curiosè quærere: & quod est inquit, ne illud quæras quod non est. Quod enim est, erat, & est & erit semper, & omnibus esse donat, sicuti qui natura Deus est. Quid igitur homo incredulus non credis, quod proprium habeat filium Deus, & quæris quomodo genuit Deus? Si verò quomodo de Deo interrogas, & vbi quoque vt in loco & quando vt in tempore interrogabis: quod si absurdum de Deo talia quærere, turpius profectò erit non credere. Non erubescis fortè, cum in infidelitate sis: quæris enim non vt fidem, sed vt infidelitatem inuenias: quod verum est secundum quod scriptum est: Nam *in malignam animam non introibit sapientia. Credidit enim Abraham Deo, & reputatum est ei in iustitiam*, & amicus Dei appellatus est. Amicus Dei beatus Abraham & dictus est, & est per fidem amicus, amicus per obedientiam Dei: ac tu inimicus propter infidelitatem ac inobedientiam Dei. *Credidit vero Abraham Deo*, non discredidit vt vos: propterea ipse amicus, vos verò inimici. *Inimici Domini mentiti sunt ei*, vt scriptum est: quoniam filium Dei natura, positione ac gratia dicunt adoptatum, & creatorem creaturam, & factorem facturam: & eum qui semper in Patre est, aliquando non fuisse: ex Deo qui est, genitum filium à nihilo factum asserentes. Non autem solum aduersus Deum ac filium mentiuntur Deo repugnantes & Christo, sed aduersus etiam spiritum pugnant: Nam non patiuntur spiritum Dei appellatione Domini vocare, dura ceruice & incircunciso corde, diuinis se opponentes scripturis. Cur autem contrarius es bonæ huic fidei & saluanti confessioni? Deus verbum, Spiritus, Pater, Filius, & Spiritus: non alienus Filius, non alienus Spiritus Dei, & Filij non locis dispartiti, non æuo circumscripti, non interuallo dimensi. Non defuit vnquam Filius Patri, nec Filio Spiritus: sed incommutabilis & inalterabilis eadem trinitas semper Pater non Filius, sed Pater Filij genitor: vt mens verbi pater, vt potentia potentis: vt sapiens qui sapientiam genuit, vt hypostasis proprium charactera: Filius verò semper Filius est, vt forma Dei semper existens, vt imago Dei naturalis: verùm & spiritus *imago filij* dicta est, & *digitus Dei*, & Dei spiritus, & *verbum*, ac *spiritus oris*, & *spiritus bonus*, & *rectus* & *principalis*, & *spiritus virtutis*, & Dominus & Deus dictus est spiritus Dei, sicut & verbum. Nam si vnà cum Deo & verbo *virtutes cœlorum spiritus firmat*, quomodo alienus? quem qui accipiunt templum Dei efficiuntur: qui & *spiritus oris Dei* appellatur, & creationis causa cum verbo monstratur. *Qui operatur omnia, vti Deus, quemadmodum vult*, vt Apostolus asserit, adoptionis spiritus libertatis causa. *Qui vbi vult* diuinitatem *spirat*, quem & *spiritum veritatis* Dominus omnium apertè nominat. Qui ad ipsum de cœlo in specie columbæ descēdit. Qui sanctificat carnem dominicam cum virtute. Qui adimplet orbem. Qui vbique adest vt Deus, ac cum Deo semper est, nec ab eo separatur. Qui omnia Dei nouit, vt & spiritus qui in nobis est, nouit nostra. Cum spiritum dico, qui in nobis est, humanum spiritum dico, sic inquit: Et *ea quæ Dei sunt, nullus nouit nisi spiritus Dei.* Et rursus

Ioan. 1. *Esai. 1.* *Exod. 4.* *Esai. 30.* *1. Cor. 15.* *Hebr. 11. 6.* *Sap. 1.* *Genes. 15.* *Rom. 4.* *Gal. 3.* *Psal. 8.* *Psal. 32.* *1. Cor. 12.* *Ioan. 3.* *Ioan. 14.* *Matth. 3.* *1. Cor. 2.*

A saluator inquit: *Nemo nouit quis est Filius nisi Pater, neque patrem quis nouit nisi filius, & cui vult filius reuelare.* Hoc illi simile, ac illud huic æquipollens. Nobis enim, inquit Deus reuelauit per spiritum suum. Vide igitur quemadmodum nunc quidem Pater Filium, nunc vero filius patrem reuelat: nonnunquam autem Spiritus Filium, ac Patrem similiter. Quare vniuersa Deitas nunc in Patris, nunc in Filij, & Spiritus sancti appellatione tibi manifestatur: & tibi propheticam quæstionem soluit apertè Apostolus, nec sinit vnam personam existimare Deitatem, propter eas voces quæ id signare putantur. Nam & ipse quamuis personam vbique filij creatricem prædicet, tamen in patris personam vniuersam creationem reduxit. An non ipse est qui dixit: *Vnus Deus Pater, ex quo* B *omnia, & nos in eo: & vnus Dominus Iesus, per quem omnia & nos per ipsum:* cum similiter & hic vnum & vnum liquidò dixerit, & per quem omnia sunt attestatus sit. *Vnum esse* ad Romanos dixit, & *per ipsum omnia fieri* addidit, non solum *ex ipso*, Quare si dualitas in dualitate signatur, vel trinitas in trinitate similiter, in eodem Apostolo & prophetis apertè sunt testimonia, quod non dualitatem, imò nec trinitatem tollunt, cum vnitatem prædicent: sed vnitatem Deitatis scientes, in vna persona tres prædicant: ac ab initio in creatione mundi aperitur, quod ad Filium & Spiritum Deus loquebatur. Sic enim humano more introducit Moses colloquentem ipsum ac dicentem: *Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram.* Cui enim dixit *faciamus*? An non Verbo & vnigenito filio, *per quem*, secundum Euangelistam *omnia facta* C *sunt*, & spiritui, de quo scriptum est: *Spiritus diuinus qui fecit me.* Quod & si non dicit nominatim de quibus vel quibuscum colloquebatur, quod non de se solo dicit, inde perspicuum est: *Ecce*, inquit, *Adam factus est vt vnus è nobis.* Et rursum: *Venite, descendamus & confundamus linguas eorum*, vt etiam connumerari eos intelligas. Nec enim Angelos creatori ac Domino quispiam in eodem honore collocare audebit: nec vnicam rursus personam Deum possibile est intelligere, cum dicatur, vt vnus ex nobis: & venite descendamus & confundamus. Clarum autem & quod de Sodomorum euersione dicitur: *Tunc pluit Dominus sulphur & ignem à Domino de cœlo.* Et quod in Prophetis similiter his è persona Dei dictum: *Euerti eos*, inquit, *sicut Deus euertit Sodomam & Gomorrham.* Et alibi D clementer loquēns Deus, dicit: *Saluabo eos in Domino Deo suo.* Quod non est dissimile ab Apostolica dictione, qua dicitur: *Dabit ei Dominus inuenire à Domino misericordiam in illa die.* At Zorobabel & sapientia eius, subobscuréne tibi ac non apertissimè subsistentiam ac vitam veritatis videtur ostendere, cum dicat: *Omnis terra veritatem vocat, & cœlum ipsi benedicit, & omnia opera concutiuntur & tremunt?* Quænam verò est *veritas?* an non verbum ac filius, *per quem omnia facta sunt? Ego*, inquit, *sum via, veritas, & vita.* Veritas non est, nisi ex vero naturaliter & æternaliter ab ipso nata. Propterea infert, dicens: *Benedictus Deus veritatis qui est pater veritatis Christi.* Christus veritas, quē omnis spiritus colit & tremit. Quare quod verbum quidem viuēs est, & persona perfecta, & spiritus similiter, sufficiunt quæ modò dicta sunt ad doctrinam. Figuræ autem humanæ apud Deum multæ quoque sunt aliæ: nec propterea Deum E hominem esse existimamus, cum faciem audimus, oculos, aures, manus & pedes. Nec in cœlo sedere veluti in sede, ac *terram scabellum pedum* calcatam corporaliter: sed vt diuinæ potestati subiectam debet dici de Deo. Sic rursum si vterum de Deo audies, non conturberis, tanquam corporeum quid cogitans, sed spirituale quid intelligens, melius aliquid eloquare generatiuum Dei ex ipso apertè tibi reuelatum. Sic etiam cum manus audis, factiuum ipsius planè cognoscas: aurem vero audiendi potestatē, oculos perspectiuum ipsius, alas protegendi vim: aliorum quoque omnium similiter vnumquodque propriam seruat sententiam & rectissimam F de Deo, ijs maximè qui rectissimè credunt. Quare nomina hominum sunt vsus ad cognitionem ac discretionem substantiarum, vel etiam rerum ac eorum quæ circa substantias esse cogitatione percipiuntur. Non ergo mirum tibi videatur, verum dici de Deo, quoniam nec manus, nec alia prædicta: nec igitur generatio de Deo dici tibi vel cuiuis audienti mirum videatur. Quòd si quis timet ne in Deo generante passio sit, potest & creantis motum timere & laborem, & materiæ assumptionem, & vsum instrumentorum.

Matth. 11. 27. *Rom. 12.* *Ioan. 1.* *Gen. 1.* *Moses & prophetæ sæpè plures personas in diuinis sub ostendunt.* *Ioan. 1.* *Iob 33.* *iuxta* LXX. *Gen. 2.* *Gen. 11.* *Gen. 19.* *Hieron. 49.* *Osee 1.* *Hebr. 4.* *3. Esdr. 3.* *Ioan. 14.* *Ioan. 1.* *Ioan. 14. 6.* *2. Cor. 1.* *Deo humano more attributa quomodo sunt accipienda.* *Psal. 103.*

Hæc enim omnia hominibus adsunt cum quicquam constituant: quæ si Deo non adsunt, nec in generando aderit passio. Impossibile namque est, naturam impassibilem, in passionem incidere. Cur igitur timet quispiam timore vbi timor non est? Deus natura generans, ex se num patitur? Absit. Et creans quicquam ex nihilo vel vniuersa quæ sunt, num laborat? Absit, ne dicatur: quod si vnum fugis, neque vnum, si totum similiter & vnum: si vnum humano more & totum. Sin verò totum non humano more, nec vnum. Nam si ex nihilo voluntate totum absque labore fecit Deus, & id nobis non est incredibile, omnibus profectò credibilius erit, vt Deum decet, ex ipso sine passione natura diuina proprium filium genuisse, æqualis honoris, æqualis gloriæ, eiusdem sedis consiliatorem, cooperatorem, consubstantialem Patri & Deo, non diuersæ substantiæ, nec alienum ab eius sola Deitate. Nam si ita non est, nec adorabilis est. Scriptum est enim. *Non adorabis Deum alienum:* nec recentem aliquem suscipere Deum iubemur. Non ergo dicas cultus esse additionem: nec etiam quod priscis filius tacebatur, nobis vero reuelatus est. Nam si verbum creatiuum Dominum confiteris (Verbum autem cognouerant patres, verbum Dei adorabant, & cum verbo spiritum.) nec eum disseparabis ab eo qui dicit: *Ego Deus solus, nec est præter me,* ne blasphemare cogaris in filium quòd Deus non sit. Nec enim disseparabilis ab eo qui dicit: *Ego extendi cœlum solus,* ne cogaris negare filium esse creatorem. Nam à gloria solius Dei is qui cœlum extendit non separatur. Quas ob res in Filio Patrem cognosce, in Patre Filium glorifica, non partiaris quæ impartibilia sunt, non scindas quæ non scinduntur. Nam & si scindere volueris, non tamen scinditur: & si dirumpuntur hæretici, trinitas tamen non dirumpitur, & est colenda in vna & æterna gloria, vnam & vnam Deitatem vbique circumferens, irrupta, insciſſa, indiuisibilis, adimplens omnia, omnia continens, in omnibus existens, creans, gubernans, sanctificans, viuificans. Hæc diuina & admirabilis catena non dirumpitur, vt scriptum est: *Funiculus triplex non dirumpitur.* Hoc sensu & beatus Paulus ad eos, qui rectè crediderunt, scribens dicebat: *Gratia Domini nostri Iesu Christi, & charitas Dei ac Patris, & communicatio sancti Spiritus cum omnibus nobis.* Nam quando à Deo fiunt omnia per Iesum Christum in spiritu, inseparabilem Patris & Filij, & Spiritus sancti operationem esse video. Propterea *templa Dei & Filij & Spiritus sancti omnes sancti* sunt, in quibus vna Deitas, vna dominatio, vna sanctitas Patris & Filij & Spiritus sancti, per vnam habitat sanctificationem Baptismi.

Exod. 20. Deut. 6. Deut. 4. Iob 9. Eccles. 4. 10. 2. Cor. 13. 1. Cor. 3.

Aduersus eos qui dicunt scriptum esse de Patre ac Filio, de Spiritu autem in baptismate solum.

Cvm verò pater dicat: *In vltimis diebus effundam de spiritu meo super omnem carnem:* quid dicemus de filio? Nam de ipso scriptum non est cùm etiam dicat propheta: Ibi obuiam fuerunt serui & viderunt facies suas, inter se numero transierunt & vnus eorum non est relictus, quoniam Dominus iussit, & spiritus eius congregauit eos: Vbi filius? Cum autem dicat: *Spiritus exibit à me, & flatum omnem ego feci:* vbi filius? Et Dauid cum dicat: *Spiritum rectum innoua in visceribus meis,* vbi filius? Cum idem rursus: *Spiritus tuus bonus deducet me in terram rectam:* vbi filius? Et cum dicat: *Spiritu principali confirma me:* vbi filius? Cum vero Iob dicat: *Spiritus diuinus qui fecit me:* vbi filius? Ac rursus idem: *Spiritus est in tonitruis, flatus autem omnitenentis qui me docet:* vbi filius? Et cum Dauid dicat: *Emitte spiritum tuum & creabuntur, & renouabis faciem terræ:* vbi filius? Et cum dicat: *Quò ibo à spiritu tuo & quò à facie tua fugiam?* vbi filius? Cum vero dicat: *Væ filij rebelles, fecistis consilium non per me, & pactiones non per spiritum meum:* vbi filius? Cum etiam dicat: *Egredietur virga de radice Iesse, & flos de radice ascendet, & requiescet super ipsum spiritus sapientiæ & intellectus, spiritus consilij & fortitudinis, spiritus cognitionis & pietatis, & replebit ipsum spiritu timoris Dei:* quomodo separabo spiritum? Cùm autem dicat: *Spiritus Domini super me, propter quod vnxit me euangelizare pauperibus, misit me prædicare captiuis remissionem, & cæcis visum:* quomodo separabo spiritum? Et alia perquàm multa, si quis cum industria quærit, de Spiritu & Filio & Patre, tam à veteri, quàm à nouo inueniri testamento poterit. *Aue gratia plena Dominus tecum. Ecce enim concipies in vtero & paries filium.* Et cùm Maria diceret: *Quomodo fiet istud, quoniam virum non cognosco?* Inquit ipsi Angelus: *Spiritus sanctus superueniet in te, & virtus altissimi obumbrabit tibi.* Et rursum idem Angelus dicit Ioseph: *Ne timeas accipere Mariam coniugem tuam: quod enim in ea natum est, de Spiritu sancto est.* Et euangelista prophetam exponens dicit, vt adimpleatur quod dictum est: *Ecce filius meus electus quem elegi. Dilectus meus in quo bene complacuit animæ meæ. Ponam spiritum meum super eum.* Et in euangelio scriptum est. *Spiritus vbi vult spirat, & vocem eius audis, sed nescis vnde venit aut quò vadit: sic est omnis qui natus est ex spiritu.* Item in Euangelio: *Si verò ego in spiritu Dei dæmonia eijcio, ergo peruenit in vos regnum Dei.* Et rursus scriptum est: *Omne peccatum & blasphemia dimittetur hominibus, spiritus autem blasphemiæ non habet remissionem.* Et in baptismo descendit Spiritus sanctus, & mansit super ipsum: Angeli vero descendentes administrabant ei: vt cognoscas quidem quòd Angeli descendentes ministrabant, vt seruitutem ostenderent: spiritus verò mansit super ipsum: vt cum mansionem audias, naturæ ipsius libertatem intelligas. Scriptum est autem: *Et pater in me manens ipse facit opera.* Et rursus scriptum est: *Iesus verò plenus Spiritu sancto regressus est à Ioanne, & agebatur à spiritu in deserto, & post ieiunij dies quadraginta tentabatur à diabolo.* Et rursus: *Accipite Spiritum sanctum: Quorum dimittetis peccata, dimittentur.* Et rursus: *Veritatem vobis dico, expedit vobis vt ego vadam. Si ego enim non abiero, paracletus non veniet ad vos. Spiritus veritatis qui à Patre procedit.* Quod si dicant: Non loquitur à seipso spiritus, sed quæcunque audiet loquetur. Dicemus ipsis, quod nec filius à se ipso loquitur, sed qui me misit Pater, inquit, ille mihi dixit, quid dicam, & quid loquar. Quæcunque enim spiritus & filius loquuntur Dei verba sunt: & propterea omnis scriptura diuinitus inspirata & vtilis est, quam locutus est spiritus. Nam verè id monstrat spiritum non esse creaturam: quoniam omnis rationalis creatura est, quando à seipsa loquitur, est quando ea quæ Dei sunt loquitur, vt cum dicit Paulus: *De virginibus autem præceptum non habeo, consilium autem do tanquam misericordiam consecutus.* Ijs autem qui matrimonio iuncti sunt, præcipio, non ego sed Dominus. Et Propheta: *O Domine iudicia loquar ad te, quid est quod impij prosperantur?* Et rursus: *Heu me mater, vt quid me peperisti?* Nonnunquam autem dicit: *Hæc dicit Dominus.* Et nonnunquam Moses: *Ego sum tenuis vocis, & tardæ linguæ.* Aliquando verò is ipse: *Hæc dicit Dominus: Emittas populum meum vt mihi sacrificet.* Spiritus autem non sic. Non enim aliquando sua, aliquando quæ Dei sunt loquitur, id namque creaturæ est, verùm omnia spiritus verba, Dei verba sunt similiter & filij. Propterea nec filius à seipso loquitur. *Qui enim misit me pater,* inquit, *ipse mihi dixit:* Quid dicam & quid loquar? non discens, nam id imperfecti est & nescientis verum, quoniam quæcunque pater loquitur per filium in spiritu loquitur. Præterea scriptum est: *Nullus scit quæ hominis sunt, nisi spiritus hominis qui in ipso est, sic & ea quæ Dei sunt, nullus nouit nisi spiritus Dei.* Et rursus. *Spiritus enim scrutatur etiam profunda Dei.* Quod si dicat, qui scrutatur nescit, & ideò scrutatur, dicemus quoniam & Deus corda hominum scrutatur, & per Prophetas dicit: *Scrutabor Hierusalem cum lucerna.* Ad hæc scriptum est: *Nescitis quod corpora vestra templum Spiritus sancti sunt, qui est in vobis, quem habetis à Deo?* Et rursum: *Nescitis quod templum Dei estis, & spiritus Dei habitat in vobis.* Et rursum: *Propterea vos non estis in carne, sed in spiritu. Si quidem spiritus Dei habitat in vobis.* Et rursus scriptum est: *Et hæc quidem fuistis, sed abluti estis, sed sanctificati, sed iustificati in nomine Domini nostri Iesu Christi, & in spiritu Dei nostri.* Et rursus: *Non enim audeo loqui aliquid eorum quæ per me non efficit Christus in obedientia gentium, in virtute signorum & prodigiorum, in virtute Spiritus sancti.* Et in principio epistolarum Paulus Patris & Filij & Spiritus sancti meminit, sic scribens: Paulus seruus Iesu Christi vocatus Apostolus, segregatus in Euangelium Dei, quod antè promiserat per Prophetas suos in Scripturis sanctis de filio suo, *qui factus est ei ex semine Dauid secundum carnem, qui prædestinatus est filius Dei in virtute secundum sanctificationis spiritum.* Et rursus: *Gratia Domini nostri Iesu Christi & charitas Dei Patris & communicatio Sancti Spiritus.* Rursus:

Ioel. 2. Esai. 57. Psal. 50. Psal. 142. Psal. 50. Iob 33. secundum LXX. Iob 27. Psal. 103. Psal. 138. Esai. 41. Esa. 11. Esa. 61.

Luc. 1. Matth. 1. Matth. 17. Ioan. 3. Mar. 3. Matth. 12. Marc. 3. Matth. 2. Matth. 3. Ioan. 14. Matth. 4. Ioan. 20. Ioan. 16. Hierem. 4. Hier. 15. Hiere. 31. Exo. 4. Ibid. Ioan. 8. Sophon. 1. 1. Cor. 6. 1. Cor. 3. Rom. 8. 1. Cor. 6. Rom. 15. Rom. 1. 1. Cor. 12.

Diuisiones

Ibid. *Diuiſiones gratiarum ſunt, idem autem ſpiritus, & diuiſiones miniſtrationum ſunt, idem verò Dominus, & diuiſiones operationum ſunt, idem autem Deus qui operatur omnia in omnibus.* Et Iob, *Iob 27.* *Viuit Dominus qui me ſic iudicauit, & omnipotens qui amaritudine impleuit animam meam. Spiritus verò diuinus qui mihi in naribus* *Pſal. 42.* *remanet.* Et Dauid: *Emitte lucem tuam & veritatem tuam,* lucem ſpiritum dicens, veritatem verò Filium. Et in alijs, *Pſal. 48.* *Oſtende nobis Domine miſericordiam tuam, & ſalutare tuum da nobis.*

Hactenus in Græco Baſilienſi exemplari pag. 698. anni CIↃ. IↃ. LI.

De Spiritu ſancto, & quomodo quærendum de eo, & quæ ſit eius virtus.

GAudeat omnis anima quæ de diuinioribus quærit, ſi talem habeat oculum, & talia quæ ſenſu inuiſibilia ſunt & quærere & videre poſſit. Nam quæ ſic quærit, apud eum quem quærit, vt ſcriptum eſt, habitare poteſt. Scriptum eſt enim, *Si quæris, quæras, & apud me habita.* Tunc autem *Iſaiæ 21. ſecundum LXX.* habitat, quando cum fide quærit. Nam & ſi non inuenire accidat, non tamen remouetur ne in fide eius habitet quem *Pſal. 138.* quærit, ſed dicit ſecundum beatum Dauid: *Mirabilis facta eſt ſcientia tua ex me, confortata eſt, & non potero ad eam.* Et ſecun- *Marc. 9.* dum patrem lunatici: *Credo, adiuua incredulitatem meam.* Cum igitur hanc habeamus intentionem, cum fide de natura ſancti Spiritus quæramus, ab ipſo quem quærimus cognitionem petentes. Ipſe namque eſt qui quæritur, ipſe qui præbet quæſiti cognitionem. Sicut verò per ſacras ſcripturas ab ipſo didicimus: *Ipſe eſt qui ſanctos, ſanctos fecit,* & diuinam ijs vitam præbet qui Deum ab ipſo quærunt. Neceſſe eſt autem honorabiliorem eſſe ijs qui accipiunt, qui ſancti fiunt, cum ipſe adueniat, & cum ipſe derelinquat, corrumpuntur. Ipſe verò ſemper eſt, cum ſit fons æternæ vitæ. Quis verò præbitionis eſt modus, vt & in omnibus ipſe ſit & in ſingulis, mens conſideret, quæ à deceptione & hæreſi liberata, hac conſideratione digna facta eſt? Accedat autem quieto ſtatu, quieſcat verò ipſius non ſolùm circumadiacens corpus, & corporis æſtus, ſed totum continens cœlum, terram, maria, & quæ in ijs rationalia ſunt, & cuncta intelligat adimpleri, & vndique ſuper ipſa ſtantem ſpiritum, vt influxum & infuſum, ac vndique ingredientem & reſplendentem. Spiritus enim Domini adimpleuit orbem, & hoc quod omnia continet cognitionem habet Dei. Reſplendet autem hominibus qui digni ſunt ſicut Solis radij nubem illuminantes, & ipſam ſplendere facientes, auriformem ipſi faciem præbentes, ſic & Spiritus ſanctus in corpus hominis adueniens dedit vitam, dedit immortalitatem, dedit ſanctificationem, iacens ſuſcitauit. Id autem motu ſempiterno motum à Spiritu ſancto, ſanctum animal factum eſt. Homo verò inhabitante Spiritu, Prophetæ, Apoſtoli, Angeli habet dignitatem, cum prius eſſet terra & cinis. Verùm natura & virtus ſpiritus manifeſtior & dilucidior fiet, quænam ſit, ſi nobis in mentem veniet quemadmodum ſanctos ac omnem rationalem naturam ſua continet ac ductitat voluntate. Nam vniuerſæ A cœleſtium virtutum multitudini & iuſtorum itidem multitudini ſeipſum dedit, & omnis ſubſiſtentia iuſtorum, tam magnorum quàm paruorum, & Angelorum & Archangelorum ſanctificata eſt, & cum iaceant corpora aliud hic, aliud illic, cumque inter ſe medium quid habeant, non ſic ſpiritus nec aliqua ſui parte cuilibet diſpertitus diuinitus facit viuere, ſed tota eius virtute viuunt vniuerſa, & vbique adeſt emittendi Deo aſſimilatus & in eſſe & in vbique ac in omnibus ſimiliter eſſe. Et Gabriel Mariam euangelizans, ac alius alibi quemquam ſanctorum, & quilibet Prophetarum prædicens. Et Paulus Romæ euangelizans, & B Iacobus in Hieruſalem, & Marcus Alexandriæ, ac alius alia in ciuitate ſpiritu adimplebantur, nullo in eodem tempore prohibente interuallo eandem fieri gratiam. Per hunc etiam quilibet ſanctorum Deus eſt. Dictum eſt enim à Deo ad ipſos: *Ego dixi, dij eſtis, & filij excelſi omnes,* & *Deus Deorum* *Pſal. 81.* Sanctorum, ſcilicet Dominus *loquutus eſt,* & *videbitur Deus* *Ioan. 10.* *Deorum* (Sanctorum videlicet) *in Sion.* Neceſſe eſt autem *Pſal. 49.* qui dijs cauſa eſt vt dij ſint, diuinum Spiritum eſſe, & à Deo *Pſal. 83.* eſſe. Nam quemadmodum quod cremantibus cauſa eſt vt crement, ipſum cremans eſſe neceſſe eſt: & quod ſanctis cauſa eſt, vt ſancti ſint, ipſum ſanctum eſſe: ſic & qui dijs C cauſa eſt vt dij ſint, ipſum Deum eſſe neceſſe eſt, ſic cum tale bonum ac diuina poſſeſſio ſpiritus ſit, iam illi credens Chriſtum qui hunc præbet quærere non timeas. Quippe nemo dicere poteſt, Deum Ieſum, niſi in ſpiritu, & quam in ſubſiſtentiam alterius vitam ſpiritus edit, hæc ab ipſo non ſeparatur. Sed quemadmodum id quidem caliditas ignis innata, id verò quam præbet aquæ vel alij huiuſmodi, ſic & ipſe & in ſe ipſo vitam habet, & qui eo participant viuunt, vt Deos decet, vitam diuinam ac cœleſtem poſſidentes. Omnia namque in ſeipſo immortalia continet, intellectum omnem, Angelum omnem, animam omnem, D & cum bene ſe habeat, mutationem non quærit, nec migrationem, cum omnia in ſeipſo habeat. Sed nec augeri quærit, cum ſit perfectiſſimus. Idcirco & apud Deum omnia ſunt perfecta, charitas, gaudium, pax, magnanimitas, bonitas, ſapientia, intelligentia, conſilium, tutela, pietas, cognitio, ſanctificatio, redemptio, fides, virtutum operationes, ſanctitatum gratiæ, & quæcunque his ſimilia. Nihil in ſe ipſo aduentitium, ſed omnia propria poſſidens, ſicut Dei ſpiritus, & ex eo exiſtens, cauſam ſui ipſius habens, ſicut fontem ſui vnde manat, fons autem & ipſe bonorum quæ prædiximus. Verùm ipſe à Deo manans ſubſiſtit: quæ E verò ex ipſo manant operationes, ipſius ſunt. Hunc Spiritum ſanctum effudit ſuper nos copiosè Deus per Ieſum Chriſtum, *effudit,* non creauit, *largitus* eſt, non fecit, *dedit,* non conſtruxit, eadem conferens dico, quoniam vndique te firmum eſſe oportet. Qui ab hoc ſpiritu doctus eſt, qui dicet in ſcrutantium reſponſione, *digitus Dei* à Propheta nominatur. Ac rurſus, inquit: *Docibiles Dei erunt.* Multi ſunt in quo- *Eſaiæ 54.* rum rationabili anima hic diuinus eſt ſpiritus, niſi negli- *Ioan. 6.* gentia eorum diſcedat ab ea. Cum verò ipſi appropinquauerit, & quaſi vnum facta fuerit, illud audit: *Qui verò Domino* *1. Cor. 6.* *adhæret, vnus ſpiritus eſt.*

REVERENDO

REVERENDO IN CHRISTO P. AC D.

IOANNI DANTISCO

EPISCOPO CVLMENSI,

SERENISS. POLONIÆ REGIS APVD CÆSAREM

ORATORI, DES. ERAS. S. D.

QVEMADMODVM *mihi pectus aureum gypso expressum exhibuisti, Præsul ornatissime, ita tibi vicissim Scriptorē mitto, chartaceæ expressum materia, verè gemmeum,* τὸν ἀληθῶς μέγαν Βασίλειον, *omnium suffragijs inter Græcos scriptores principem, meo quidem penicillo non in gypso, sed in charta deformatum, quàm feliciter, tuum erit iudicium, qui literaturam vtramq; pulchre calles. Argumentum est* DE SPIRITV SANCTO, *quem Arij viperina posteritas, Filio, non Deo, quemadmodum ille docuit, sed creatæ substantiæ ministrum adiungere conata est, vt in consessu personarum, tertium imumq; subsellium cederet Spiritui. Ea quæstio per illa tempora feruebat, vt quum maximè, & vt fit, ex vna excetra multis subinde capitibus euanescentibus, ac diuersis opinionum ventis facto turbine inter se decertantibus, Ecclesiæ nauis non minus iactabatur sectarum vndis, quàm hodie summo cum animi dolore iactari videmus: nimirum altum dormiente* CHRISTO *in animis hominum, quum omnium, tum eorum præcipuè in quibus maximè debebat vigilare. Hoc probatissimi Doctoris opus quoniam videbam à Gregorio Nazianzeno magnopere laudatum in monodia, nec hactenus à quoquam, quod equidem sciam, Latine versum, eo libentius hoc laboris mihi sumpsi, quod subodorarer hisce temporibus, furtim reuiuiscere conantem iam olim extinctæ viperæ progeniem, quæ rursus duas personas,* Verbum & Spiritum *meditatur à vero Dei cognomine depellere, vt iam hac in parte nihilo meliores futuri sint Christiani, quàm Iudæi aut Turcæ: qui quoties sese componunt ad pietatis professionem, facilè patiuntur* CHRISTVM *appellari Prophetam, aut etiam Deum si vrgeas: sed talem, qualis fuit Moses, cæteriq́ue Prophetæ. Si quis indignetur Mosen æquari* CHRISTO, *fatentur* CHRISTVM *longè potioribus donis à Deo locupletatum. Qui modestiores sunt, fatentur* Spiritum sanctum *excellentem esse creaturam, sed* CHRISTO *famulantem. Quibus minus est frontis, aiunt* Spiritum sanctum *nullam esse substantiam, sed tantum bonæ mentis concitationem. Sed absit vt huiusmodi viperarum sibila quemquam afflent, in nomine Patris, Filij, & Spiritus sancti renatum. Non hic sumam operam in prædicandis* BASILII *laudibus, ne audiam* τὸ, τίς αὐτὸν ψέγει, *non silebo tamen quid mihi inter vertendum acciderit. Visus sum mihi in hoc opere deprehendisse factum quod in celeberrimis quibusque laudatissimisq; scriptoribus, velut in* Athanasio, Chrysostomo, & Hieronymo *factum & videmus & indignamur. Quid istuc inquis? Posteaquam dimidium operis absolueram citra tædium, visa est mihi phrasis alium referre parentem, aliumque spirare genium. Interdum ad Tragicum cothurnum intumescebat oratio, rursus ad vulgarem sermonem subsidebat. Interdum subinane quiddam habere videbatur, velut ostentantis se didicisse, quæ* Aristoteles *in libris de Enuntiatione & Prædicamentis*, Porphyrius *in libello de quinque Vocibus prædicabilibus tradiderunt. Ad hæc subinde digrediebatur ab instituto, nec satis concinne redibat à digressione. Postremò, multa videbantur admisceri, quæ non admodum facerent ad id quod agitur: quædam etiam repetuntur obliuione, verius quàm iudicio: quum* BASILIVS *vbique sit sanus, simplex, & candidus, sibi constans, atque etiam instans, nunquam ab eo quod agitur excurrens temerè, nusquam diuinis mysterijs admiscens philosophiam mundanam nisi per aduersarios coactus, idque contemptim: sed vbique placidus ac virgineo quodam pudore incedit, ab omni ostentatione alieniissimus, ne in pugna quidem ab ingenij lenitate recedens. Ex his rebus subijt animum meum suspicio, studiosum quempiam, quò volumen redderet auctius, multa intertexuisse, vel ex alijs authoribus decerpta emblemata. (Nam hoc argumentum à compluribus Græcis accuratè tractatum est) vel ex sese reperta. Sunt enim in his quædam erudita, sed à charactere* Basilij *discrepantia: quædam rursus eiusmodi, vt indole referant parentem suum, videlicet eum, qui doctissimis* Athanasij *libellis* DE SPIRITV SANCTO, *suas loquaces sed elumbes attexuit nænias, quique in epistolam ad Corinthios posteriorem, & in Apostolorum Actis Chrysostomus haberi studuit. Porrò, sceleratissimum contaminandi genus est egregiorum virorum clarissimis purpuris suos pannos intertexere, aut vt melius dicam, generosa illorum vina suis vasis corrumpere: quod in diui Hieronymi Commentarijs, quibus enarrat Psalmos, intolerabili sacrilegio factum esse, clarius est, quàm vt negari possit. Aduersus tantam ecclesiæ contumeliam prōptum erat remedium, si Principes & Episcopi librorum quos lectu dignos censuissent, archetypa in certis bibliothecis reponenda curassent. In his itaque vertendis fateor mihi nonnihil obrepsisse tædij, adeò vt identidem illud Maronis mecum submurmurarem,*

Non alias vires, conuersaque numina sentis?

Quum in cæteris nihil esset quod offenderet gustum meum. Sed hanc meam suspicionem nihil aliud haberi volo quàm somnium, si tu dissenties. Sub operis calcem veluti celeuma canens, excurrit in naualis pugnæ descriptionem, verbis planè Tragicis phaleratam, in qua mire ponit ob oculos, ecclesiæ tum miserabiliter fluctuantis imaginem, sed non ita multum abhorrentem ab horum temporum statu, in quibus tam cæca est opinionum digladiatio, vt interdum amicos pro hostibus feriamus, nec vlla sit charitas aut concordia, si quæ est vlla, nisi quam conciliauit

erroris

erroris conspiratio, hoc est, morbus communis: & in tanta dogmatum varietate, in tanta morum corruptione, in tam confuso vociferantium tumultu, propemodum sublato rerum hominumque discrimine, merito dubitet aliquis, cui sese globo adiungat. Nulla synceritas, sed prodigiosa quædam calumniandi scabies, ne dicam rabies, habet plerosque, vel alienorum lapsuum sæuos expensores, rectè dictorum malignos interpretes. Sub omni lapide scorpius dormit. Ex vnica syllaba quantus tumultus incomparabili viro suscitatus est? Quoniam in solemni clausula precationis aut concionis, pro IN SPIRITV, *semel atque iterum dixerat,* CVM SPIRITV, BASILIVS, *per omnes vrbes, per omnes pagos, per omnia fora, per omnia conuenticula calumniantium vocibus lapidabatur: nec illum vel inculpata morum integritas, vel eruditio rara, cum pari facundia coniuncta, vel ipsa functionis dignitas, vel admirabilis quædam erga omnes tum comitas, tum benignitas, à venenatis obtrectatorum sibilis vindicare potuerunt. Simul illud ex hoc argumento liquet quod scripsit beatus Hieronymus: Arianorum, Eunomianorum, Origenistarum aliorumque circa diuinas personas errores, ex humana philosophia duxisse seminarium: non quòd Philosophia per se sit impia, sed quòd ad huius regulam cœlestis illa philosophia quæ venit è sinu Patris per Filium, nec velit, nec debeat exigi. Qui namque isti, qui nihil aliud erant quam homines, diuina mysteria possint perspicere, qui sic in pleriſque naturæ rebus cæcutierunt? Quamquam illi qui tum diuo* BASILIO *facessebant negotium, philosophastri verius erant, quàm philosophi. Apud imperitam multitudinem sese pro consummatis philosophis venditabant, quod ex Aristotele Porphyrioque degustarant, veriùs, quàm didicerant, quid sit* Enuntiatio, *quid* genus, *quid* species, *quid* substantia, *quid* accidens, *quid* quantitas, *quid* qualitas, *quid* ad aliquid, *quot modis dicantur* opposita, *quot modis aliquid vel* sit in alio, *vel* de alio prædicetur. *Quæ nunc sunt elementa puerorum ad philosophiæ limen accedentium, vt istorum impietas magis sit imputanda falsæ persuasioni, quàm Philosophiæ. Quas turbas concitassent in orbe, si illa quoque degustassent quæ Aristoteles tradidit de formis syllogismorum, de demonstrationibus, de Topicis & Elenchis, de naturalibus, & ijs quæ sunt vltra naturalia! Sed euehor longius, vt in Præfatione. Itaque vt finiam, quicquid hic est nostræ opellæ, tibi dicatum esse volui, Præsul amplissime, non tantum ob id, vt tui nominis lenocinio studiosis reddatur commendatius, verum multo magis vt acri tuo iudicio, tuaque lima fiat emendatius. Equidem imitatus Græculum illum è paupere pera depromo paucos obolos,* ἐ κατὰ τὴν ἀξίαν σε ὧν σέβασε, ἀ γὰρ πλέον εἶχον πλέον ἐδίδων, *Precor vt ista motoria fabula, quam tot iam annos agis, sortiatur catastrophen, tum tibi priuatim, tum publice regno Poloniæ fœlicem, teque Sigismundus Rex, vt si quis alius, omnibus ornamentis egregio Principe digni cumulatus, dulci patriæ gregique charissimo, cuius sollicitudo pietatem tuam per omnes negotiorum vndas comitatur, breui restituat. Datum apud Friburgum Brisgoæ, pridie calendas Maias, Anno Domini M. D. XXXII.*

BASILII MAGNI

CÆSARIENSIS EPISCOPI

DE

SPIRITV SANCTO

LIBER AD SANCTVM AMPHILOCHIVM

Iconij Episcopum,

DES. ERASMO INTERPRETE.

PROOEMII VICE CAP. I.

COLLAVDO quidem in moribus tuis discendi studium atque industriam, supraque modum delector ista instantia vigilantiaque mentis tuæ, qui putas nullam vocem ex his quæ per vniuersam Scripturam de Deo prædicantur, oportere indiscussam relinquere. O carũ mihi caput, Amphilochi, quem ego præ cæteris facio plurimi! Rectè siquidem, posteaquam audisti Dominum adhortantem: *Qui petit, accipit: & qui quærit, inuenit.* Postulãdi instantia videre mihi quamuis desidiosissimum ad impertiendum excitare posse. Quin & illud insuper in te exosculor, quod nequaquam, sicut hisce temporibus plerique faciũt, tẽtandi gratia proponis Quæstiones, sed vt, quid sit verũ, inuestiges. Nam qui curiosis auribus mea verba captent, quique Quæstiones nobis obijciant, horum hoc tempore magna est copia. At difficillimum est nanciſci animum discendi auidum, nec in aliud exquirentem quod verum est, nisi vt ignorantiæ medeatur: propterea quòd quemadmodum venatorum laqueus, ac bellantium insidiæ fraudem habent occulta arte subditam; ita cõplurium interrogationes insidiosæ sunt: qui percontationes obijciunt, non vt ex his capiant aliquid vtilitatis, sed vt quum repererint responsionem minus facientem ad ipsorum affectum, hanc iustam belli causam habere videantur. Quod si stulto de sapiẽtia percõtanti, pro sapientia imputabitur: sapientem auscultatorem, quem Propheta admirando consultori comparat, quanti æstimabimus? Profectò dignus est, vt non illum tantum toto pectore complectamur, verum etiam vt eos qui illi huius studij consortes & omnium laborum socij sunt ad perfectionem festinanti, ad vberiorem profectum prouocemus. Nam haud oscitanter audire sermonem de rebus diuinis differentem, sed conari, quid in quaq; dictione, quid in quaq; syllaba recõditi sensus lateat perscrutari, non est eorum qui segnes sunt ad pietatẽ, sed qui intelligunt scopum nostrę vocationis: quando nobis præscriptum * est, vt similes efficiamur Deo, saltẽ quatenus humanę naturę fas est. Porrò similitudo non est absque cognitione; cognitio vero è doctrina paratur. Doctrinæ autem initium est Oratio; Orationis partes syllabæ ac dictiones. Proinde syllabas excutere, nõ est aberrare à scopo. Nec vero

Matth. 7.

Similitudo.

Prou. 13. 20.

* *propositum est.*

quoniam

quoniã alicui videbuntur minutæ, ob id videri debẽt & negligendæ: imò quoniam difficilis est inuentu veritas, vndique nobis est vestigãda. Etenim si quemadmodum cæterę artes, ita & Pietatis acquisitio paulatim minutis accessionibus augescit, nihil est prętermittendum ijs qui ad cognitionem instituuntur. Veluti si quis prima elemẽta vt res minutas contemnat, quando ad perfectam peruenietsapientiam? *Næ*, & *Non*, syllabæ duæ sunt. Attamen quæ rerum omnium potentissima est Veritas, & quæ extrema malitiæ linea est Mendacium, frequenter his minutis verbis comprehendũtur. Sed quid hæc commemoro? quum iam si quis vel capite annuat testimonijs de Christo prolatis, totam * pietatem exuisse iudicetur. Quod si hæc ad hunc habent modum, quid esse possit in his verbis, quæ de Deo differuntur, adeo pusillũ, vt siue recte dictum sit, siue secus, non magnum habeat momẽtum in vtramque partem? Nam si *ex lege nec vnum iota, nec apex vnus præteribit*, quomodo nobis tutũ fuerit vel minutissima transilijsse? At quæ tu nobis exactè dijudicãda proposuisti, sic minima sunt, vt eadem sint magna: prolationis quidem cõpendio exigua, atque ob id fortasse contemptui obnoxia, sed rerum significatarum vi magna: ad similitudinem *sinapis*, quod quum sit minutissimũ inter arida legumina, si iusta cura adhibeatur, explicat vim in ipso latentem, & exurgit in altitudinem, suo se robore sustentans. Quòd si quis ridet nostram circa syllabas, vt Psalmi verbis vtar, † nugacitatem, ipse quidem infrugiferum risus sui fructũ metat: nos vero haud quaquam cedentes hominum cõuitijs, nec illorum vituperatione deiecti, vestigandi studium deseramus. Tantum enim abest, vt me harum minutiarũ pudeat, vt si etiam dignitatis vel minimam partẽ assequar, tum mihi gratulaturus sim, veluti res maximas assequuto, tum fratri, qui nobis huius perscrutationis socius est, arbitrer non mediocre lucrum obuenturum. Itaque quum in minimis verbis conspiciam certamen maximum, spe præmij non detrectabo laborem, quem arbitror hac disputatione, tum mihi fore vtilem, tũ audientibus satis magnum fructum allaturum. Quapropter cũ ipso iam, vt ita loquar, spiritu, ad explanationem accedam. Et si vis vt me in disputationis viam inducam, ad huius quæstionis originem me paulisper conuertam. Nuper orãti mihi apud populum, & vtroque modo glorificationem absoluenti *Deo ac Patri*, interdum *cum Filio ipsius ac Spiritu sancto*, interdum *per Filium in Spiritu sancto*: quum alij quidam ex his qui tum aderant id obseruarant, dicentes nos non modò peregrinis ac nouis vsos vocibus, verum etiam inter se pugnãtibus: tum tu præcipuè, nimirum consulens illorum vtilitati. Quòd si prorsus ipsi essent insanabiles, tamẽ postulasti quampiam dilucidam doctrinam de vi harũ syllabarum, euulgari. Iam igitur nobis quàm fieri potest breuissimè dicendum est, sermonem ab exordio quodam indubitato confessoque sumentibus.

* *Al. omnẽ pietatem expleuisse inuitatus sit.* *Matth. 5.*

† ἀδολεσχίαν. *Psal. 118.*

Vnde sit orta hæreticorum de syllabis obseruatio.

Caput II.

CVriosa istorum hominũ circa syllabas ac dictiones obseruatio haud quaquam simplex alicui videri possit, neque ad mediocre tendẽs malum, sed profundum habet atq; obtectum aduersus pietatem consilium. Contendunt enim ostẽdere dissimilem esse prolationem Patris, & Filij, & Spiritus sancti, tãquam hinc habituri facilem probationem, eos etiam natura disiunctos esse. Habent enim isti vetus quoddã commentum ab Aëtio huius hæreseos * principe inuẽtum, qui in Epistolis suis alicubi scripsit affirmãs, ea quæ secundũ naturam dissimilia sũt, dissimiliter proferri: ac retrorsũ, quæ dissimiliter proferuntur, esse dissimilia secundum naturam. Ad huius dicti confirmationẽ citauit Apostolum dicentem: *Vnus Deus & pater, ex quo omnia, & vnus Dominus Iesus Christus, per quem omnia.* Itaque quemadmodum, inquit, voces se habent inter sese, eodem modo habebunt & rerum significatarum naturæ. Sed inter se discrepãt *Per quem & Ex quo*: dissimilis est igitur Patri Filius. Ex hoc morbo, nata est istis & de propositis syllabis curiositas: vnde Deo quidem & Patri tanquam eximiam quandam portionem attribuunt illud, *Ex quo*: filio vero, & Deo assignarunt illud, *Per quem*: Spiritui autẽ sancto, illud, *In quo*, negantque hunc syllabarum vsum vsquam inuerti; vt quemadmodum dixi, ex discrepantia prolationis, simul appareat & naturæ discrepantia. Atqui non obscurũ est, eos dum de syllabis subtiliter nugãtur, impio sermoni suam vim reseruare. Siquidem his syllabis, *Ex quo*, mundi conditorem volunt significari: rursus his, *Per quem* operis ministrum, aut instrumẽtum: his denique *In quo*, tempus aut locum declarari: vt filius, qui condidit vniuersa, intelligatur nihilo honorabilior instrumento: porro Spiritus sanctus, nihilo plus ad res condendas momẽti attulisse videatur, nisi quod tempus aut locum præbuerit rebus conditis. Ad hunc autem errorem perduxit illos etiam externæ philosophiæ scriptorũ obseruatio, qui has syllabas, *Ex quo*, & *Per quem*, rebus natura separatis attribuerunt. Siquidẽ illi putant his syllabis *Ex quo*, significari materiam primam: his vero, *Per quem*, instrumentum accommodari, aut saltem obsequium. Sed quid vetat, toto illorum sermone repetito, paucis arguere, quàm isti homines non tantum dicant à vero dissidentia, verum etiam quàm ipsi non constent sibi?

Aëtius hæresiarcha. * *Præfecto.*

1. Cor. 8.

*E * mundana Philosophia natam esse de syllabis sophisticam disputationem.*

* *Ab externa Sapientia.*

Caput III.

QVi inani Philosophiæ dederunt operam, dum multifariam exponunt Causæ naturam, eamq; in propria significata diuidũt, alias aiunt esse causas principales, alias cooperantes, aut concausales, alias sine quibus ratio non subsistat. Atque harum cuique peculiarem etiam attribuunt appellationem, vt *causæ* vocabulo alias declaretur ipse cõditor, alias instrumentum. Nam conditori congruere existimãt illud, *A quo*. Aiunt enim propriè dici, à fabro factũ fuisse fundamentum: cæterum instrumento conuenire illud *Per quem*, quando securi ac terebello, vt aiunt, reliquisque similibus vtitur faber. Similiter hãc particulam, *Ex quo*, illi faciunt propriam materiæ: siquidem è materia fit opificium. Porro particulam *Iuxta quod*, putant significare animi conceptum, siue exẽplar artifici propositum. Aut enim prius in cogitatione sibi depingit id quod facere destinat, ac deinde quod animo concepit, ad opus perducit: aut ad exemplar iam editum, respiciens ad illius similitudinem, operationem dirigit. Cæterũ hanc particulam, διὰ ὃν, id est, *propter quod*, volunt competere fini: scalas enim factas ad vsum hominum. Porrò his verbis, ἐν ᾧ, id est, *in quo*, tempus aut locum commendari. Etenim roganti quando factũ est? respondetur, In tali tempore. Item percontanti vbi factum est? respondetur, In tali loco. Nam ista tametsi nihil conferunt ad id quod conditur, tamen absque his nihil potest fieri. Operantibus enim & loco & tempore opus est. Hæc quoniam didicerunt isti, & vt præclara mirantur quæ didicerunt, obseruationes ex frustranea philosophia, eque inani deceptione sumptas, ad simplicem & artificij ignaram doctrinam transferunt, vt & Dei filium diminuant, & Spiritum sanctum reijciant: qui quidem vocem instrumentis inanimis, atque humili prorsus ministerio tributam, loquor de syllabis, διὸ ὃν, id est, *per quem*, à rebus sensibilibus ad omnium rerum cõditorem non veriti sunt transferre: nec pudet homines Christianos *ferræ malleiq;* vocabulum, vniuersæ creaturæ conditori attribuere.

Causæ.

Harum syllabarum in scripturis nullum seruari discrimen.

Caput IV.

NOs porro frequenter his vsum fuisse vocibus etiam veritatis sermonem confitemur, haud tamen dicimus spiritus libertatem vllo modo seruire, iuxta submissionem & indignitatem rerum sensibilium, sed iuxta id quod semper adest ad exprimendam rerum proprietatem vocabulis nonnihil abutimur, Neque enim τὸ ἐξ οὗ id est, *ex quo*, prorsus declarat materiam, quemadmodum illi putant, sed vsitatissimum est Scripturæ hoc vocabulum ad suprema illam causam accommodare. Quod genus est illud: *Vnus Deus ex quo omnia*. Ac rursum, *omnia autem ex Deo*. Nam veridicus Scripturæ sermo frequenter vtitur hac dictione de materia quoque, veluti quum ait: *Facies arcam è lignis imputrescibilibus*. Et: *Facies candelabrum ex auro puro*. Et: *Primus homo è terra, terrenus*. Et: *E luto compositus es tu æquè atq; ego*. At isti, vt, quemadmodum diximus, in personis constituant naturarum diuersitatem, definierunt hanc vocem soli Patri congruere: & huius obseruationis seminarium hauserunt à rebus

1. Cor. 8. *Gene. 6. Exod. 37. 1. Cor. 15. Iob 33.*

à rebus externis à philosophis huius mundi, tametsi ne his quidem per omnia seruientes: sed Filio quidem iuxta præscriptionem illorum, Instrumenti vocabulum imposuerunt: Spiritui vero sancto, loci. Aiunt enim, *In Spiritu*, & aiunt, *per Filium:* at quum Deo tribuunt, *Ex quo*, non hic sequuntur philosophorum præscriptionem, sed ad Apostolicam, vt aiunt, consuetudinem transeunt. Quomodo illud 1. Cor. 1. dictum est, *Ex ipso autem & vos estis in Christo Iesu.* Et; *Omnia* 1. Cor. 11. *autem hæc ex Deo.* Quid igitur est, quod ex hac argutia conficitur. Aliam esse naturam causæ, aliam instrumenti, aliam loci. Filius itaque natura diuersus est à Patre, quemadmodum instrumentum diuersæ naturæ est ab opifice. Diuersus est & Spiritus sanctus, quandoquidem locus ac tempus diuersam habet naturam ab Instrumentis, aut illis qui his vtuntur.

Et de Patre dici Per quem, *et de Filio* Ex quo, *et de Spiritu sancto.*

Caput v.

AD hunc quidem modum se habent, quæ ab istis adferuntur. Nos vero demonstrabimus, nec Patrem, quum sibi sumeret has voces *Ex quo*, ad filium proiecisse has, *Per quem*: Neque rursus Filium non recipere Spiritum in consortiũ harum vocum, *Ex quo*, aut *per quem*, sicut istipræscribunt: quod tamen istorũ inanis distributio definit. *Vnus* Ephes. 4. *Deus et Pater ex quo omnia, et vnus Dominus Iesus Christus per quem omnia.* Hæ voces non sunt eius generis vt nobis legem præfigant, per quam aliter loqui sit nefas, sed quæ notent personarum discrimen. Neq; enim in hoc adhibentur, vt naturę diuersitatem inducant, sed vt impermixtam Patris ac Filij notionem approbaret, sic eas adhibuit Apostolus. Nam quod hæ voces inter se contrariæ non sint, neq; velut in bello separatæ aduersus hostilem aciem, expugnent naturas ad quas accesserint, inde liquet, quod Beatus Paulus ambas de vno & eodem subiecto pronuntiauit, quum ait: *Quoniam ex ipso, & per ipsum, & in ipsum omnia.* Quod autem Rom. 11. hęc ad Dominem referat, quiuis fatebitur, qui vel tenuiter inspiciat mentem orationis. Quum enim prius Apostolus Esa. 40. posuisset ex Esaia testimonium: *Quis cognouit sensum Domini, aut quis consiliarius eius fuit?* subiecit: *Quoniam ex ipso & per ipsum & in ipsum sunt omnia.* Quemadmodum de Verbo Dei, à quo condita sunt vniuersa, Prophetam esse loquutum ex Ibid. his quæ subijciunt, discas licebit: *Quis mensus est manu aquam, & cœlum palmo, & totam terram pugno? Quis statuit montes libra, & rupes statera? Quis cognouit sensum Domini, aut quis consiliarius illi fuit?* Nam hæc dictio *Quis*, hic non prorsus id quod absurPsalm. 93 dum est, significat, sed quod rarum: velut in hoc, *Quis insurPsalm. 33 get mihi aduersus peruersè agentes?* Et, *Quis est homo qui vult vitam.* Psalm. 23 Et, *Quis ascendet in montem Domini?* Similiter & hoc loco di1. Cor. 2 ctum, *Quis est qui cognouit sensum Domini*, & consilij illius particeps fuit? Pater enim diligit filium, & omnia ostendit illi. Hic est qui continet terram, eamque pugno complexus est. Prouerb. 8 Hic qui cuncta in ordinem decentem digessit, qui & monIsaiæ 40 tes æqualiter librauit, & mari terminos præscripsit, & omnibus quæ in mundo sunt, suum designauit ordinem. Qui totum cœlum minima suæ potestatis particula comprehenRom. 11. dit, quem sermo Propheticus figuratè *palmum* appellauit. Vnde congruenter adiecit Apostolus illa, *ex ipso, & per ipsum, & in ipsum sunt omnia. Ex hoc* siquidem ijs quæ sunt, causa vt sint manat, iuxta voluntatem Dei & patris: *per eundem* omnibus, vt perseuerent, consistantque, qui condidit vniuersa, quique singulis quæ facta sunt ad sui conseruationem necessaria dimetitur. Quapropter sanè etiam vniuersa sese ad illum conuertunt, inuincibili atque insedabili quodam desiderio, & arcano affectu, ad principem & gubernatoPsalm. 144 rem vitæ respicientia, iuxta illud quod scriptum est: *Oculi* Psalm. 103 *omnium in te sperant.* Et rursus: *Omnia à te expectant.* Et: *Ape*Psalm. 144 *ris manum tuam, & imples omne animal bonitate.* Quod si aduersus hanc nostram expositionem instabunt, quæ illos ratio liberabit, quo minus euidenter in eandem recidant difficultatem? Etenim si dabunt has tres voces, *Ex ipso, per ipsum, & in ipsum omnia*, non esse dictas de Domino, omnino necessum est, vt propriè Deo Patri attribuantur:

A Atque hinc palam conciderit illorum obseruatio. Quandoquidem reperitur non solum, *Ex quo*, verum etiam *Per quem* accommodari ad patrem. Quæ vox posterior, si nihil declarat humile, quam tandem ob causam eam velut inferioris dignitatis assignant filio? Quod si omnino declarat ministerium, respondeant nobis Deus glorię & pater Christi, cuius principis est minister? Igitur isti quidem ad hunc modum à seipsis vndique subuertuntur, nobis autem vtrinque quod firmum est seruabitur. Etenim si de filio euicerimus dictum esse quod recitauimus, comperietur hæc particula *Ex quo* in filium competere? Quod si quis contendat prophetiæ verba ad Deum patrem esse referenda, rursus concedet hanc vocem *Per quem* Deo patri congruere: & vterque sermo parem vim obtinebit, eo quòd pari ratione de Deo vsurpatur. Itaque iuxta modum vtrumque perspicuum erit has particulas parem inter se declarare dignitatem, quod de vna eadémque persona vsurpatæ sint. Sed ad id quod erat propositum reuertamur. Apostolus scribens Ephesiis ita loquitur: *Veritatem autem loquentes in* Ephes. 4. *in charitate, augeamus in ipsum omnia, siue crescamus in ipsum per omnia, qui est caput Christus, ex quo totum corpus dum compingitur & connectitur, per omnem iuncturam submiſtrationis, secundum operationem in mensura: vniuscuiusque membri, incrementum corporis facit.* Et rursus scribens Colossensibus, ad Col. 2. quos, quod non haberent Vnigeniti notitiam dictum C est: *Qui tenet caput*, hoc est Christum, *Ex quo totum corpus per iuncturas & connexiones subministratum, augescit augmento Dei.* Quod Christus caput est Ecclesiæ alio loco didicimus, Apostolo dicente: *Et ipsum dedit caput super omnia, Ec*Ephes. 1. *clesiæ.* Et Ioannes: *De cuius plenitudine accepimus omnes.* Et Ioan. 1. ipse Dominus, *De meo accipiet, & annuntiabit vobis.* In sum- Ioan. 16. ma, si quis studiosè loca recenseat, perspiciet hanc particulam *Ex quo*, diuersis vsurpari modis. Nam & Dominus, *Noui*, inquit, *virtutem ex me exisse.* Similiter & de Spiritu Luc. 8 compluribus locis obseruauimus positum esse *Ex quo. Qui enim*, inquit, *seminat in spiritu, è spiritu metet vitam æternam.* 1. Cor. 9 Item Ioannes; *Ex hoc cognoscimus, quod in nobis est, è spiritu* Ioan. 5 *quem nobis donauit.* Et Angelus; *Quod enim in ea natum est, è* D *Spiritu sancto est.* Et Dominus: *Quod natum est è Spiritu, Spiri*Matth. 1 *tus est.* Ioan. 3. Atque id quidem ad hunc habet modum. Iam vero demonstrandum est hanc vocem *Per quem*, pariter & de Patre, & de Filio, & de Spiritu sancto in Scripturis vsurpari. Ac de Filio sanè superuacaneum fuerit adducere testimonia, vel quia per se notum est, vel quod hoc ipsum ab aduersariis probatur. His vero demonstrabimus hanc particulam *Per quem*, etiam de Patre positam esse in Scripturis, *Fidelis*, inquit, *Deus per quem vocati estis* 1. Cor. 1 *in consortium filij ipsius.* Et, *Paulus Apostolus Iesu Christi per* 2. Cor. 1 *voluntatem Dei.* Et rursum. *Itaque non es iam seruus, sed filius:* Gal. 4 Rom. 6 *quòd si filius, & hæres per Deum.* Item illud: *Quemadmodum* E *surrexit Christus à mortuis per gloriam patris.* Et Esaias. *Væ,* Esaiæ 30. inquit, *qui profundè facitis consilium, & non per Dominum.* Quin & de Spiritu sancto multis testimonijs doceri potest, hanc vocem prædicari. *Nobis* autem, inquit, *Deus* 1. Cor. 2 *reuelauit per spiritum suum.* Et alio loco: *Egregium depositum* 2. Tim. 1. *serua, per Spiritum sanctum.* Ac rursus: *Alij quidem per spi*1. Cor. 1. *ritum datus est sermo sapientiæ.* Eadem vero & de syllaba, In, dicere possumus, quod hanc de Deo patre scriptura Psal. 59. vsurparit, velut in veteri Testamento: *In Deo*, inquit, *fa*Psalm. 88 *ciemus virtutem.* Et; *In te laus mea semper.* Et rursus: *In nomine tuo exultabo.* Et apud Paulum: *In Deo*, inquit, *qui* Philip. 3. 3. *condidit omnia.* Et: *Paulus ac Syluanus & Timotheus Ecclesiæ* 1. Thess. 1 *Thessalonicensium in Deo patre.* Et: *Iam tandem prosperabor in* F *voluntate Dei, vt veniam ad vos.* Et: *Gloriari*, inquit, *in Deo:* aliáque tam multa, vt difficilè sit vel enumerare. At nobis non est propositum ostentare testimoniorum multitudinem, sed redargutione docere, istorum obseruationem non rectè habere. Siquidem hanc particulam *In*, de Domino ac Spiritu sancto vsurpatam esse, tanquam per se notum, demonstrare supersedebimus. Illud necessario dicendum est, quod prudenti auditori ea quæ prius digesta sunt, satis habent redargutionis ex ipsa pugnantia dictorum quæ adferunt. Nam si prolationis diuersitas arguit naturam diuersam, quemadmodũ isti dicunt, nunc voces eædẽ de singulis personis prædicatæ, vel pudore cogent eos fateri essentiam

in nullo discrepantem. Neque enim solum quum de Deo sit sermo, harum vocum vsus variat, verum etiam ea quæ ab his significantur sæpenumero inuertuntur, quoties altera alterius recipit significationem, veluti, *Possedi hominem per Deum*, inquit Adam: idem dicens, quasi dixisset *ex Deo*. Et alibi; *Quæ præcepit Moses Israeli per mandatum Domini*. Et rursus, *Nonne per Deum horum manifestatio est?* Ita Ioseph loquens de insomnijs quæ viderat in carcere. Palam est, & hunc pro eo quod erat. *Ex Deo*, dixisse, *Per Deum*. Et contra, hæc particula *Ex quo*, vsurpatur pro *Per quem*, velut cum ait Paulus: *Factus ex muliere*, pro eo quod erat, *Per mulierem*. Nam id nobis alibi perspicuè distinxit, quum ait, fœminæ conuenire, è viro natam esse, viro autem per fœminam, in his quæ sic scribit. *Quemadmodum mulier ex viro, ita vir per mulierem*. Quamquam hic Apostolus simul ostendens varium harum vocum vsum, simul obiter corrigens quorundam errorem, existimantium Domini corpus esse spirituale, vt ostenderet carnem in Christo diuinæ naturæ vnitam, ex humano liquore concretam fuisse, maluit vti verbo significantiore. Nam hæ dictiones, *Per mulierem*, transitorium generationis intellectum erant significaturæ. At hæ, *Ex muliere*, sufficienter declarant communionem naturæ genitæ cum ea quæ genuit: non quod secum pugnet Apostolus, sed ostendit has voces facilè sibi vicissim cedere. Posteaquam igitur de quibuscumque definitum est propriè dici, *Per quem*, in nos ipsos transferri: *Ex quo*, quam habet probabilitatem, ad pietatis calumniam ab hac communione dictiones inter sese separare.

Gen. 4. Gen. 37. Gala. 4. 1. Cor. 11.

Obsistit ijs, qui contendunt Filium non esse cum Patre, sed post Patrem, vbi et de gloriæ æqualitate.

Caput vi.

Atqui nec ad ignorantiæ excusationem confugere possunt, quum tanto artificio tantaque peruersitate nostra dicta excipiunt, qui nobis indignantur, quod gloriæ plenitudine vnigenitum æquamus cum Patre, quodque Spiritum sanctum à Filio non separamus: vnde nos nouitatis architectos & nouos Fractores, ac verborum adinuentores, & quibus non probrosissimis nominibus appellant? Quorum conuitia tantum abest vt indignè feram, vt ni nos ipsorum calamitas dolore, perpetuoque cruciatu afficeret, propemodum dicerem me illorum maledictis habere gratiam, vt qui mihi conciliant beatitudinem. *Beati enim*, inquit, *estis, quum probris vos impetuerint homines, ac persequuti fuerint, & omne verbum malum dixerint in vos, mentientes propter me*. Porrò de quibus nobis indignantur, huiusmodi sunt. Non est, inquiunt, *cum* † *Patre* Filius, sed *post Patrem*, vnde consequitur, *per Filium*, gloriam Patri tribuendam esse, *cum Filio* nequaquam: eo quod hæ voces *cum Filio*, æqualitatem declarant honoris: *Per Filium* vero, ministerium significant. Rursus nec spiritum, inquit, sanctum oportet cum Patre & Filio collocare, sed sub Filio & Patre, vt intelligatur non eiusdem ordinis cum illis, aut eiusdem numeri, sed subditus. Atq; huiusmodi de verbis artificiosis argutationibus peruertunt fidei synceritatem simplicitatemq;. Proinde quam veniã assequentur imperitiæ prætextu, qui ne alijs quidem imperitos se videri patiuntur ob istam curiositatem? Nos verò primum illud ab istis petemus, de filio quid dicant: num sentiant illum tempore recentiorem, an ordine, an dignitate? Sed nullus adeò demens est, vt dicat conditorem seculorum, quoquam esse tempore posteriorem, quum nullum sit interuallũ quod naturalem filij cum patre contiguitatem dirimat: At ne cogitatione quidem hominum possit quis filium dicere patre recentiorem, non ob id modò quod simul intelligantur iuxta naturam eorum quæ dicuntur ad aliquid, verum etiam quod ea dicuntur priora, quæ longius absunt à præsenti tempore, veluti quæ Noë temporibus acta sunt, priora sunt iis quæ narrantur de subuersis Sodomis, quod illa longius dissita sint ab hoc tempore, & hæc illis posteriora quod appareant huic tempori viciniora. At eius vitæ quæ omne tempus, & omnia secula superat, essentiam metiri distantia quæ interceßit ab initio quo cœpit esse vsque ad præsens tempus, an non præter impietatem, omnem etiam dementiam superat, si quemadmodum res generationi corruptionique obnoxiæ, aliis aliæ priores esse dicuntur, eundem ad modum Deus pater, collatus cum filio Deo qui est ante secula, superat? Siquidem vt pater filio sit anterior, nemo queat animo speculari, eo quod Domini generationem nec vlla cogitatio, neque vlla notio antecedat. Ioãnes pulchre duabus vocibus cogitationem intra præscriptos terminos recluſit, cum ait, *In principio erat Verbum*. Hæc enim vox, *Erat*, nullum cogitationi præbet exitum, quemadmodum hæc, *Principium*, non dat transitum humanæ mentis imaginationi. Quamtumuis enim cogitatione curras ad anteriora, non excedis, *erat*. Et quantumuis institeris videre quę sint vltra filium, non poteris tamen superare principium. Itaque pium iuxta hanc rationem, Patrem simul cum Filio intelligere. Quod si imaginãtur, quasi Filius velut in loco, Patre sit humilior, vt in sublimi sedeat Pater, dein Filio humilior locus cõcessus sit, fateantur istud, & nos tacebimus, quod ipsa ex sese oratio manifestam habet sui redargutionem. Siquidem nec in ratiocinando sibi constant, qui non concedunt Patrem ad vniuersa pertingere, quum eorum qui sani sunt, cogitatio credat Deum implesse vniuersa, neque recordantur Prophetæ dicentis: *Si ascendero in cœlum, tu illic es; si descendero ad inferos, ades*: hæc, inquam, non meminerunt, qui has voces supernè & infernè partiuntur inter Patrem & Filium. At vt nihil dicam ad redarguendam illorum imperitiam qui rebus incorporeis locum attribuunt, quid erit quod excuset impietatem, qua tam impudenter repugnant aduersanturque Scripturis? Quod genus est illud, *Sede à dexteris meis*, & *Consedebit in dextra maiestatis Dei*. Neque enim hæc vox *Dextrum*, significat locum inferiorem, quod isti prædicant, sed statum æqualitatis, eo quod dextrum hic non accipiatur corporaliter, ad istum enim modum fortassis & siniſtrum aliquid in Deo possit esse, sed honorificis verbis ac præsidentiam declarantibus, filij maiestatem sermo nobis commendat, vt iam non possint isti dicere, per hanc vocem inferiorem dignitatis gradum significari. Discant igitur, quod Christus est *Dei virtus, Dei sapientia, Dei imago inuisibilis, & splendor gloriæ*, quodque hunc Pater signauit Deus, seque totum in eo expressit. Hæc igitur & his similia testimonia quæ per vniuersam Scripturam reperiuntur, vtrum dicemus humilitatis habere significationem, an ceu præconia quædam, vnigeniti maiestatem, & æqualem cum patre gloriam ebuccinari? Audiant insuper & ipsum Dominum palam suam gloriam cum patre æqualem asserentem, quum ait, *Qui vidit me, vidit & patrem*. Ac rursum, *Quum venerit filius in gloria patris*. Et, * *Vt honorificent filium, quemadmodum honorificant patrem*. Item illud, *Vidimus gloriam eius, gloriam tanquam vnigeniti à patre, plenum gratiæ & veritatis*. Rursus, *Vnigenitus filius, qui est in sinu patris*. Horum dum isti nihil considerant, locum hostibus destinatum attribuunt Filio. Nam sinus paternus, sedes est digna filio. Scabelli vero locus iis conuenit, qui sunt inferioris existimationis. Nos igitur ad alia properantes obiter & in transcursu attigimus testimonia. Tibi vero per otium licet, collectis vndique probationibus, gloriæ sublimitatem, ac virtutis eminentiam in filio perspicere, quanquam ne hæc quidem contemnenda sint grato docilique auditori, nisi quis carnaliter & abiectè intelligat has voces, *Dextrum*, & *Siniſtrum*, vt & loco circumscribat Deum, fingatque figuram ac formam situmque corporalem, quæ ab intelligentia Dei, qui simplex est, qui immensus & incorporeus, longe semota sunt. Vt omittam, quod istorum hæc humilis cogitatio, pariter in patrem cadit atque in filium; vt iam non deijciat filij dignitatem, sed adiungat blasphemiæ crimen aduersus Deum patrem quisquis talia disserit. Quæcũque enim ausus fuerit euomere in filium, necesse est vt eadem transferat & in patrẽ. Nam qui patri superiorem locum ad præsidendum tribuit, dicens filium humiliore sedere loco, is quæcumque corporeis accidunt, ea omnia habiturus est suum figmentum consequentia. Quod si istæ imaginationes sunt vino delirantium, ac per phrenesim mente commotorũ, quî potest esse pium, filium qui natura, gloria, dignitatéque patri coniunctus est, non

Matt. 5. † μετὰ πρὸς. μετὰ πατρὸς. Ioan. 14. Mar. 13. * Ioan. 5. 23 Ioan. 1. 14. Ibid. 18.

est, non simul cum patre adorari & glorificari ab his qui edocti sunt, eum qui non honorificat filium, non honorificare patrem? Quid porrò dicemus? quid iustæ excusationis afferemus in communi totiusque creaturæ formidabili iudicio, si posteaquam Dominus apertè denuntiauit se venturum in gloria patris, & beatus Stephanus Iesum vidit stantem à dextris Dei, & Paulus spiritu afflatus, testificatus est de Christo quod est *in dextra Dei & Patris*, qui dixit: *Sede à dextris meis*: denique quum Spiritus sanctus testimonium perhibeat, quod consederit ad dextram maiestatis Dei, nos throni consortem, & honoris eiusdē participem, ab æqualitate status, ad inferiorem deijciamus locum? Siquidem arbitror, stationem & consessum, naturam Dei solidam & vndiquaque firmam significare, iuxta quem tropum & Baruch indicare volens Deum immobilem & immutabilem semper esse, ait, *Et tu sedes in æternum, & nos perimus in æuum. Dextrum* verò locum significare dignitatis æqualitatem. An non igitur audax facinus est, filium paternę gloriæ consortio priuare, veluti qui mereatur in loco minus honorato collocari. Sed aiunt hunc sermonem *Cum ipso*, omnino peregrinum esse & inusitatum: contra, *Per ipsum*, tum sermoni Scripturæ familiarissimum esse, tum *fratrum vsu tritum esse.

Act. 7. Hebræ. 1. Psal. 109. Cap. 3. *In fraternitatis vsu.

Aduersus eos qui dicunt non congruenter de Filio dici Cum quo, *sed* Per quem.

Caput vii.

Quid igitur nos ad ista? nimirum beatas esse aures quæ non audierunt vos, & beata corda quæ conseruata sunt, ne à vestris sermonibus sauciarentur. Vobis porro qui Christum diligitis, dico Ecclesiam vtrumque harum vocum vsum agnoscere, neutrumque reiicere, quasi alter alterum destruat. Quum enim in vnigenito naturæ maiestatem, ac dignitatis excellentiam contemplamur, tribuimus illi gloriam cum patre. Rursus quum consideramus, quæ bona in nos contulerit, aut quomodo nos ipsos ad patrem adduxerit, Deoque nos asseruerit, confitemur hoc beneficium *per ipsum & in ipso*, peractum esse in nobis, vt altera particula *Cum quo*, propria sit glorificantium: altera, *Per quem*, sit propria gratias agentium. Quin & illud mentiuntur, hanc vocem *Cum quo*, ab vsu piorum alienam esse. Quotquot enim morum constantia, antiquitatis maiestatem nouis ornamentis prætulerunt, ac maiorum traditionem citra mutationem conseruarunt, singulis tum regionibus, tum ciuitatibus hac voce sunt vsi. Cæterum qui consueta fastidiunt, ac vetera tanquam obsoleta submouent, ij sunt qui nouas vocum fictiones recipiunt, quemadmodum qui instudiosi sunt ornatus, semper nouam formam præferunt communi. Itaque videas & hodie à rusticanis hanc vocem more veterum pronuntiari. Cæterum istorum verba sunt ex noua sapientia inusta, ab ipsis qui in artificio pugnisque verborum detriti sunt. Proinde quod à maioribus nostris dictum est, & nos dicimus, gloriam esse communem Patri cum Filio, quapropter & glorificationis hymnos Patri simul cum Filio offerimus. Quanquam hoc nobis non est satis, sic à patribus esse traditum, nam & illi scripturæ sequuti sunt autoritatem, ex testimoniis quæ paulò ante vobis è scriptura citauimus, sumpta origine. Siquidem illud verbum, splendor cum gloria intelligitur, & imago cum principali exemplari, & filius omnino cum patre, vt nec verborum consequentia, neque rerum natura admittat separationem.

Quot modis intelligatur hæc particula Per quem, *& in quo sensu congruentius dicitur* Cum quo: *vbi simul exponitur, quomodo* mandatum accipit filius, *& quomodo* mittitur.

Caput viii.

Itaque quum Apostolus *gratias agit Deo per Iesum Christum*, ac rursus quum ait se *per illum accepisse gratiam & Apostolatum ad obedientiam fidei* in omnibus gentibus, aut quum dicit nos *accessum habere ad gratiam hanc in qua sumus & gloriamur*, illius erga nos beneficentiam commendat, nunc quidem vt à Patre bonorum gratiam in nos transfundentis, nunc rursum vt per seipsum conciliantis nos Patri. Siquidem quum ait, *per quem accepimus gratiam & Apostolatum*: significat bonorum subministrationem ab illo proficisci. Rursum quum ait, *Per quem accessum habemus, quod recepti* sumus, ac familiaritatem cum Deo consequuti, id per Christum esse procuratum declarat. Num igitur confessio gratiæ per Christum in nobis operantis, diminuit illius gloriam. An potius dictu verius fuerit, enarrationem beneficiorum, decens esse argumentum glorificandi filium? Hanc ob causam comperimus scripturam non vno tantum vocabulo nobis significare Dominum, nec his tantum quæ diuinitatem ac magnitudinem eius declarant, sed interdum vti vocibus naturam assumptam exprimentibus. Nouit enim *nomen Filij quod est super omne nomen*, & Filium verum dicere, & vnigenitum Dei, & virtutem Dei, & sapientiam, & verbum. Rursus, ob multiplicem in nos beneficentiam, quam ob diuitias bonitatis, iuxta variam suam sapientiam egentibus præstat, alijs innumeris appellationibus eundem designat, dum aliquando vocat illum Pastorem, aliàs regem, interim & medicum, deniq; sponsum, viam, ostium, fontem, panem, securim, ac petram. At ista non declarant naturam, sed quemadmodum modò dicebam gratiæ varietatem modis omnibus in nobis operantis, quam ex affectu quem gerit erga suum figmentum, vt cuiq; opus est impartit. Eos enim qui ad illius ditionem confugerunt, quique per malorum tolerantiam communicandi facilitatem prętiterunt, oues appellat, seq; talium pastorem esse præfatur, qui vocem ipsius audiunt, nec attendunt doctrinis peregrinis. *Oues enim meæ*, inquit, *vocem meam audiunt*. Rex autem vocatur eorum, qui iam transgressi sunt, legitimáque castigatione opus habent. *Ostium* dicitur, eo quod per rectitudinem præceptorum educit ad pias actiones, ac rursus tuto perducit in caulas eos qui per fidem in ipsum ad cognitionis bonum confugerint. Vnde, Per me, inquit, si quis introierit, & ingredietur & egredietur, ac pascua inueniet. *Petra* dicitur, eo quod validum sit & inconcussum, & quauis arce tutius propugnaculum ipsi fidentibus. In his hęc vox, *per ipsum*, aptissimum ac significantem vsum habet, quoties ita profertur quasi Dominus sit ostium, quasi *pastor*, quasi via. Cæterum tanquam Deus, ac Dei Filius, cum patre communem habet glorificationem. Quoniam *in nomine Iesu omne genu flectetur, cœlestium, terrestrium, & infernorum, & omnis lingua confitebitur, quod Dominus sit Iesus Christus in gloria Dei Patris*. Quas ob res ambabus vocibus vsi sumus, altera propriam illius dignitatem, altera eius erga nos munificentiam prædicantes. Quum enim per illum sit omne præsidium animabus nostris, iuxta quamque auxiliandi speciem, excogitata est peculiaris quædam appellatio. Veluti quum sibi animam incontaminatam non habentem maculam aut rugam, quasi puram virginem adiungit, sponsus appellatur. Quum eam male sauciam vulneribus diaboli, grauiterque laborantem è peccatis suscipere dignatur, medicus vocatur. Vtrum igitur quod hisce modis nostri curam gerit, cogitationes nostras eò deducet, vt humilius de eo sentiamus, an potius è diuerso efficiet, vt Seruatoris & potentiam & humanitatem erga nos admiremur, quod & compati nostris infirmitatibus sustinuit, & ad nostram infirmitatem sese demittere. Neque enim cœlum ac terra, immensaque maria nec animantia, vel in aquis, vel in terris degentia, nec plantæ, nec astra, nec aër, nec horæ, nec multiplex vniuersi ornatus, excellentiam potentiæ illius nobis perinde commendat, atque quod Deus incomprehensibilis: sic per carnem cum morte conflictatus est, vt ipsa diuinitas nihil pateretur, quo nobis sua morte largiretur immortalitatem. Item quum ait Apostolus. *In his omnibus superamus, per eum qui dilexit nos*: nequaquam hac voce humile quoddam ministerium indicat, sed auxilium potius, quod per imperium suæ potentiæ operatur in nobis. Siquidem ipsum alligauit fortem, diripuitque vasa illius, videlicet nos, quibus ad omnia mala opera fuerat abusus, fecitque vasa vtilia Domino, apparatos ad omne opus bonum, ob promptitudinem illius quod erat in nobis. Hoc pacto *accessum*

Rom. 1. Rom. 5. Phil. 2. Ioan. 10. 1. Cor. 10. 1. Pet. 2. Phil. 2. Rom. 8. Matth. 12. 29. Marc. 3. 27 2. Tim. 2. 21

Ephes. 2. 18. Rom. 5. Coloss. 1. 12. cto *accessum habemus ad patrem*, quem ille nobis parauit, *translati de potestate tenebrarum in sortem sanctorum in lumine.* Ne igitur ob filij dispensationem, seruilem humilitatem, aut coactum obsequium imaginemur: sed intelligamus voluntariam solicitudinem, ex bonitate ac misericordia iuxta voluntatem Dei patris erga suum figmentum operantem. Sic enim pietatem seruabimus, si & perfectam illi potentiam testimonio nostro tribuemus, & nequaquam in omnibus quæ perfecta sunt, filium à voluntate paterna separabimus. Quemadmodum igitur quoties Dominus appellatur *via*, ad sublimiorum intelligentiam potius quam ad vulgarem, atque è medio sumptam animo ferimur. Audientes enim *viam*, seriem & ordinē intelligimus per opera iustitiæ, perque illuminationem scientiæ ducentem ad legitimum profectum, semper ad anteriora festinantes, & ad ea quæ restant nosmetipsos extendentes, donec perueniamus ad beatum finem, quæ est Dei cognitio, quam Dominus per sese in ipsum credentibus largietur. Reuera enim bona est via, exorbitationis erroriſque nescia, Dominus noster Iesus, ad patrem qui verè bonus est perducens. *Nemo*, inquit, *venit ad patrem nisi per me*. Talis est noster ad Deum reditus per filium. Porro qualis sit patris erga nos per eundem bonorum suppeditatio, deinceps erit disserendum. Omnis naturæ, tum in hac creatura visibili, tum in intelligibili, ad hoc vt consistat, Dei cura egentis, conditor est sermo, videlicet vnigenitus Deus, quantum cuique opus est opem distribuens. Varia quidem & omnis generis auxilia, ob varietatem eorum qui beneficio iuuantur, vnicuique tamen congruè iuxta necessitatis modum auxilia dimetitur. Eos qui in tenebris ignorantiæ detinentur, illuminat: propterea *lumen verum* dicitur. Iudicat iuxta operum dignitatem remetiens præmium, ob id iudex iustus dicitur. *Pater* enim *neminem iudicat, sed omne iudicium dedit filio.* Erigit è ruina, qui è sublimitate vitæ ad peccatum delapsi sunt. Ob id vocatur *resurrectio*. Omnia autem facit contactu virtutis, ac voluntate bonitatis operans. Pascit, illuminat, alit, deducit, medetur, erigit. Quæ non sunt, ea facit vt sint, condita conseruat. Hoc modo bona *Ex Deo per Filium* ad nos perueniunt, maiore celeritate in singulis operantem, quàm vllus sermo proferri valeat. Neque enim fulgura, neque lucis per aërem tam velox discursus est, non oculorum celeres ictus, non ipsius intellectus nostri motus: sed horum quodque magis vincitur diuinæ operationis celeritate, quàm animantia quæ sunt apud nos maximè segnia, non dicam volatilium, neque ventorum, neque cœlestium orbium impetu, sed ipsius mentis nostræ motu superantur. Nam quo tandem temporis spatio egeat, qui gubernat omnia verbo veritatis suæ, quique nec corporaliter operatur, neque manuum opera ad fabricandum opus habet, sed eorum quæ fiunt naturam habet inuiolabili potentiæ obsequentem? Sicuti Iudith, *Cogitasti*, inquit, *& præsto sunt tibi omnia quæ cogitasti.* Attamen ne fortè ex magnitudine eorum quæ fiunt, rapiamur in imaginationem, vt putemus Dominum nullam habere originem, quid ait is, qui per se vita est? *Ego viuo propter patrem*. Et, *Dei virtus. Non potest*, inquit, *filius à se facere quicquam*. Rursus, is qui ex se perfecta est sapientia: *Mandatum*, inquit, *accepi, quid dicam, & quid loquar*: per hæc omnia ducens nos ad patris cognitionem, & admirationem eorum quæ gerebat, ad illum referens, vt per ipsum cognoscamus patrem. Neque enim ex operum differentia pater intelligitur propriam ac separatam à filio operationem ostendere: quæcunq; enim viderit patrem facientem, hæc & similiter filius facit: sed ex gloria quam vnigenitus defert patri, miraculum operum colligitur, dum præter operum magnitudinem, de ipso etiam autore operum gloriatur, & exaltatur ab ijs qui agnoscunt eum patrem Domini nostri Iesu Christi, per quem omnia, & propter quem omnia. Ideo dicit Dominus: *Omnia mea tua sunt*, tanquam ad ipsum origo rerum conditarum referenda sit: & tua mea, quod ipsi à patre condendi autoritas prouenit: non quod pater ad operandum filij auxilio sit vsus, neque quod ipsi particularibus mandatis vniuscuiusque operis ministerium commissum sit: nam istud quidem seruile est, & à diuina dignitate immenso semotum interuallo: sed quod verbum plenum paternis bonis à patre resplendens omnia facit ad similitudinem eius qui ipsum genuit. Nam si iuxta essentiam nihil differt à patre, nec potentia à patre differt. Porro quorum æqualis est potentia, horum æqualis est & operatio. Christus siquidem *Dei virtus est, & Dei sapientia.* Et sic *omnia per ipsum facta sunt*, omniaque per ipsum condita sunt, non quod instrumentali quodam ac seruili ministerio fungatur: sed quod tanquam conditor paternam implet voluntatem. Itaque quum ait: *Ego ex me ipso loquutus non sum*. Et rursum, *Sicut præcepit mihi pater, ita loquor*, Et, *Sermo quem audistis non est meus, sed eius qui misit me*. Et alibi. *Et quemadmodum mandauit mihi pater, sic facio*: Non quòd cauerit libero proposito, ac voluntatis impetu, neque quòd ex signis ab imperante datis occasionem expectarit, ideo talibus vtitur verbis: sed vt declaret suam mentem per naturæ vnitatem, & indiuulsum consensum, cum patre coniunctam esse. Proinde quod dicitur, mandatum, ne sermonem imperiosum per vocalia organa prolatum intelligamus, filio velut obedienti præscribentem, quid facere debeat, sed iuxta sensum Deo dignum intelligamus, voluntatis traditionem instar formæ cuiuspiam in speculo relucentis, à Patre in Filium sine tempore demanantem. Pater enim diligit filium, & omnia ostendit illi. Itaque *quæcunque habet* Pater *Filij sunt*, non quod hæc illi paulatim accrescant, sed adsint semel vniuersa. Non enim inter homines, qui artem perdidicit, ac diutina exercitatione firmum artis in animo fixumque habitum gerens, illico potest iuxta scientiæ rationes quas in mente tenet per sese operari. At Dei sapientia, videlicet architectus vniuersæ creaturæ, semper perfectus, & citra doctorem sapiens, Dei virtus, *in quo sunt omnes thesauri sapientiæ & scientiæ occulti*, non eget particulari præscripto, quod ipsi modum ac mensuram operationis præfiniat. Scilicet tu quidem etiam pædagogeum aperies in vanitate cogitationum tuarum, & hunc quidem facies præsidentem loco doctoris, illum vero astantem cum discipuli imperitia: dein paulatim additis præceptionibus discentem sapientiam, donec promoueatur vsque ad perfectionem. At ex hoc, si modo noueris consequentiam quæ est in dictis obseruare, inuenies filium semper discere, nec vnquam ad finem peruenire posse, eo quod infinita sit patris sapientia, nec infinitæ rei finis possit apprehendi. Itaque qui non concesserit, filium ab initio habere omnia, numquam concessurus est illum ad perfectionem peruenturum. Sed pudet istius humilis cogitationis, in quam è sermonis tenore paulatim deductus sum. Igitur ad sublimitatem verbi reuertamur. *Qui vidit me, vidit & patrem* : non figuram, non formam, pura enim est ab omni compositione diuina natura: sed videt bonitatem voluntatis, quæ simul cum essentia currit, similis illi atque æqualis: quin, vt melius dicam, eadem in patre quæ in filio intelligitur. Quid igitur sibi vult illud, *Factus obediens vsque ad mortem*? Item illud, *Pro nobis omnibus tradidit seipsum?* Quoniam hoc à patre habuit, vt iuxta suam bonitatem operaretur pro hominibus. Tu verò & illa audito: *Christus nos exemit de maledicto legis*. Item, *Quum peccatores essemus, Christus pro nobis mortuus est*. Diligenter autem obserua verba Domini, quòd quum nos de patre erudiret, nouit authenticis & herilibus vti vocibus, *Volo, a mundare*. Et: b *Tace, obmutesce*. Et, *Ego autem dico vobis*. Et illud, *Mutum & surdum dæmonium ego tibi præcipio*: & si qua sunt huius generis alia. Vt ex his quidem Dominum & conditorem nostrum cognoscerēmus, per illa vero patrem Domini & conditoris nostri discēremus. Ita sermo vndiquaque verax demonstrat patrem creare per filium, vt nec patris imperfecta sit creatio, nec eneruis filij operatio, sed duorū vnam eandemque voluntatem declarat. Itaque hæc vox Per quem, confessionem habet causę principalis, non autem sumitur ad proloquium causæ efficientis.

Ioan. 14. Ioan. 12. Ioan. 14. Ioan. 6. Ioan. 3. Col. 2. Ioan. 5. Ioan. 11. Capit. 9. Ioan. 6. Ioan. 14. Ioan. 17. Philip. 2. Ephes. 5. Rom. 5. Gala. 3. a Mar. 41. b Mar. 4. 39. Luc. 4. Mar. 9. 1. Cor. 1. Ioan. 1.

Definitiuæ

Definitiuæ Sententiæ de spiritu doctrinæ scripturarum congruentes, & quòd spiritus est Dominus.

CAPVT IX.

IAM verò etiam de Spiritu sancto communes nostræ sententiæ cuiusmodi sint expendamus, tum eas quæ nobis de illo è scripturis collectæ sunt, tum eas quas patrum traditione sine scripto accepimus. Primum igitur qui audiuit appellationes spiritus, erigitur animo, & ad supremam naturam cogitationem attollit. Nam *spiritus Dei* dictus est, & *spiritus veritatis qui à patre procedit.* Spiritus rectus, principalis. Spiritus sanctus, quæ postrema propria est illius ac peculiaris appellatio. Quod sanè nomen omnium maximè declarat id quod est incorporeum, & ab omni materia purum, atque incompositum declarat. Quapropter & Dominus, vt animum qui putat Deum in loco adorandum, doceat eum incomprehensibilem & incorporeum esse: *Spiritus*, inquit, *est Deus.* Proinde fieri non potest, vt qui audit spiritus, naturam loco circunscriptam, aut mutationibus & alterationibus obnoxiam, aut omnino creaturæ similem imaginatione imprimat menti suæ: sed ad id quod summum est cogitatione proficiscens, intelligibilem substantiam cogitet necesse est, virtute infinitam, magnitudine incircumscriptam, nec temporum nec seculorum dimensionem recipientem, nemini bona quæ habet ipsa, inuidentem, ad quam omnia conuertuntur quę egent sanctificatione, quam omnia appetunt iuxta virtutem viuentia, cuius afflatu velut irrigantur & adiuuantur, vt perueniant ad proprium suum naturalemq; finem, sic perficientem cætera, vt ipse in nullo deficiat: non aliunde parta vita viuentem, sed qui sit ipse vitę largitor, nec accessionibus augescentem, sed plenum, rectum, in seipso collocatum, qui nusquam non adest: sanctificationis parentem, lucem intelligibilem, vniuersæ potentiæ rationali, ad veritatis inuestigationem, velut illustrationem quandam ex sese præbentem, natura inaccessum, sed qui capi possit ob benignitatem: omnia quidem implentem virtute, sed solis ijs qui digni sunt communicabilem, quibus sese non eadem impertit mensura, sed iuxta portionem fidei dispertitur vim suam. Simplicem iuxta essentiam, sed potentijs varium: qui singulis totus adest, & totus vbiq; est: qui sic diuiditur, vt nihil ipse patiatur: cuius sic omnes participes sunt, vt ipse maneat integer, radij solaris in morem, cuius beneficium sic adest ei qui fruitur, quasi soli adsit, quum & terram illustret & mare, & aëri misceatur: itidem & spiritus sanctus, vnicuique capacium quum adsit quasi soli, omnibus sufficientem & integram gratiam infundit, quo fruuntur quæcunque de illo participant, non quantum ipsa sua natura possunt capere, sed quantum potest ille. Porro consortium cum spiritu non constat loci propinquitate: nam qui fiat, vt ad incorporeum corporaliter accedas: sed à cupiditatibus recessu, quæ post accesserunt animæ propter amicitiam erga carnem, & à Dei consortio alienarunt. Itaque purgata à probro quòd eam per malitiam contaminarat, & ad natiuam pulchritudinem reuersa, ac velut imagine regia veterem formam puritate reddens, hoc vno demum modo potest ad paracletum appropinquare: ille porro, veluti Sol, purum nactus oculum ostendet tibi in seipso imaginem illius qui videri non potest. In beata autem huius imaginis contemplatione videbis ineffabilem archetypi pulchritudinem: per hunc corda sustolluntur in altum, manu ducuntur infirmi, proficientes perficiuntur. Hic eis qui à tumultu cupiditatum purgati sunt illucescens, per cõmunionem quam cum ipso habent, spirituales reddit. Et quemadmodũ corpora illustria perlucidáque, contacta radio Solis fiunt & ipsa supra modum splendida, & alium fulgorem ex sese profundunt: sic & animæ spiritu afflatæ, ac spiritu illustratæ fiunt & ipsæ spirituales, & in alios gratiam emittunt. Hinc futurorum præscientia, arcanorum intelligentia, occultorum comprehensio, donorum distributiones, cœlestis conuersatio, cum angelis chorea: hinc gaudium nunquam finiendum, hinc in Deo perseuerantia, hinc similitudo cum Deo, & quo nihil sublimius expeti potest, hinc est vt Deus fias. Cõmunes igitur nostræ sententiæ de sancto Spiritu, quas de magnitudine dignitatéque illius, déque operationibus, ab ipsis spiritus eloquijs sentire didicimus, vt è multis paucas attulerimus, sic habent. Nunc ad contradicendi cupidos veniendum est, conabimurque illorum obiectiones refellere, quas è falsi nominis scientia nobis proponunt.

Aduersus eos qui dicunt non oportere Patri & Filio adiungere Spiritum sanctum.

CAPVT X.

NON oportet, inquiunt, Patri & Filio adiungere Spiritum sanctum: partim eo quòd sit alienæ naturæ, partim quod dignitate sit inferior. Quibus æquum est, vt Apostolorum verbis respondeamus: *Deo oportet obedire magis quam hominibus.* Nam si Dominus apertè in tradendo salutifero baptismate præcepit discipulis, vt *baptizarent omnes gentes in nomine Patris et Filij et Spiritus sancti:* haud dedignatus cum illo consortium: contrà isti dicunt, non oportere Spiritum Patri Filioque coniungere: an non Dei præcepto palàm aduersantur? Etenim si dicant huiusmodi coniunctionem non declarare vllam communionem, aut consortium, proferant, quid igitur hoc existimandum est, aut quam aliam adferunt magis peculiarem consortij rationem? Alioqui si Dominus sibi & patri non adiunxit spiritum in baptismo, ne nobis vitio vertant quod eos coniungimus. Nihil enim nos ab illo præscripto diuersum neque sentimus neque loquimur. Quòd si illic coniunctus est Patri & Filio Spiritus, nec quisquam est adeò impudens, vt quicquam aliud dicat, nec sic quidem nos in ius vocent, si scripturas sequimur. Sed apparatus belli aduersus nos instructus est, omnisque cogitatio in acie consistit, & linguæ maledicorum hic multo vehementius iaculantur, quàm Iudæi, qui Christum occiderant, olim lapidibus impetierunt Stephanum. Verum illud ne lateat istos, nos quidem esse belli occasionem, cæterum negotium reuera ad excelsum spectare: Itaque in nos quidem machinas & insidias instruunt, séque mutuo exhortantur ad ferendas suppetias, vt quisque peritia aut robore valet: cæterum id quod oppugnatur, fides est, isque scopus communis est omnibus, vt soliditatem fidei in Christum labefactent, Apostolicam traditionẽ solo æquatam abolendo. Eapropter sicuti solent æris alieni debitores qui sanè cordati sunt, probationes è scriptura clamore exigunt: patrũ testimonia, quæ scripto prodita non sunt, veluti nullius momenti reijciunt. At non deseremus veritatẽ, neque per ignauiam ab illi ferẽdis auxilijs desistemus. Etenim si Dominus nobis vt necessariũ ac salutare dogma tradidit, spiritũ cum patre coniungendũ esse, his autẽ secus videtur, sed diuidere ac distrahere volunt spiritũ, & ad seruilẽ naturam detrudere, an non verum est, apud illos blasphemiã ipsorũ plus habere põderis, quàm Domini præscriptum? Agedum igitur omni cõtentione deposita, ita denuò de his quę sunt in manibus cõsideremus. Christiani vnde nos? Vtique per fidem, dicet quilibet. Seruamur autẽ, quo modo? Nimirum regenerati per gratiã quæ confertur in baptismo. Nam vnde alioqui? Et postea quum sciamus hanc salutem per Patrem & Filiũ & Spiritum sanctum certò promitti, num doctrinæ formam quam accepimus abijciemus? Id profecto multis dignũ suspirijs fuerit, si comperiamur nunc longius abesse à salute nostra, quàm tum quum credidimus. Etenim si quod tunc recepimus, nunc abnegamus, non minus damni fuerit, quàm si quis expers baptismatis decedat: aut si in vno quopiam eorum quæ à Christo tradita sunt, deficiens, baptismũ accipiat: & professione quam in prima institutione deposuimus, quum liberati à simulachris accessimus ad Deum viuum, qui nos in omni tempore, perque vitam omnẽ sua vi conseruat, tanquam tuta custodia cinctus, seipsum alienum reddat à promissis Dei, suo ipsius chirographo repugnans, quod in professione fidei deposuit. Nam si vitæ initium est baptismus, sique dierum omnium primus est dies regenerationis, perspicuum est & vocem illam omnium gratiosissimam esse mihi, quæ in adoptionis gratia prolata est. Itane traditionem quæ me perduxit ad lucem ac Dei cognitionem largita est, per quam factus sum

Ioan. 14. Ioan. 4. Col. 1. Act. 4. Mar. 16. Act. 7.

filius Dei, qui paulo antè propter peccatum eram hostis, deseram seductus istorum probabilibus sermonibus? Quin potius illud mihi precor, vt cum hac professione contingat hinc decedere ad Dominum. Et ipsos hortor, vt inuiolatam seruent fidem vsque ad diem Christi, & indiuulsum à Patre & Filio custodiant Spiritum sanctum, quam doctrinam in baptismate receperunt, & in professione fidei atque in persolutione plenæ gloriæ perseuerent.

Prævaricatores esse qui negant spiritum.

CAPVT XI.

CVI væ? Cui afflictio, cui angustia ac tenebræ, cui sempiterna condemnatio? Nonne præuaricatoribus? Nonne ijs qui fidem abnegarunt? Sed vnde probantur abnegasse? Nonne hinc, quod suam ipsi professionem irritam fecerunt? Quid autem professi sunt, aut quando? Professi sunt se credere in patrem & filium & Spiritum sanctum, quum renuntiantes diabolo & angelis eius salutiferam illam vocem ediderunt. Quod igitur istis dignum vocabulum repertum est à filijs lucis? Nonne perfugi ac præuaricatores appellantur, vt qui sua salutifera pacta violarint? Quo igitur nomine vocem eum qui Deum abnegauit, eum qui Christum abnegauit? Quonam alio, quàm præuaricatoris ac desertoris? At ei qui negauit spiritum, quod me vis nomen imponere? Nonne hoc idem? quippe qui pactum cum Deo initum violarit? Ergo quum professio fidei in Deum, pietatis beatitudinem nobis conciliet, contrà abnegatio, crimini abnegati Dei faciat obnoxios, an non horrendum est hanc professionem nunc irritam facere, non ignem, non gladium, non crucem, non flagella, non rotam, non tormenta metuentes, sed solis sophismatibus seductionibusque istorum qui spiritui rebelles sunt, impulsos? *Galat. 5.* *Testificor omni homini Christum profitenti, sed et eum neganti quod Christus nihil illi proderit,* nec ei qui Deum quidem inuocat, sed Christum spernit, quòd inanis est fides illius. Similiter ei qui spiritum reijcit, testificor quod fides eius qua profitetur patrem & filium, inanis erit, quam nec habere potest, nisi simul adsit spiritus. Non enim credit in filium, qui non credit Spiritui sancto: non credit in patrem, qui non credit filio. *1. Cor. 12. 3* *Nec enim potest dicere Dominus Iesus, nisi in Spiritu sancto.* Et *Ioan. 1. 18.* *Deum nemo vidit vnquam, sed vnigenitus filius, qui est in sinu patris, ipsa nobis enarrauit.* Insuper talis expers est veræ adorationis. Neque enim fieri potest, vt quis filium adoret nisi in Spiritu sancto, aut vt patrem inuocet, nisi in adoptionis spiritu.

Aduersus eos qui dicunt sufficere Baptismatantum in nomine Filij.

CAPVT XII.

NEMINEM verò debet offendere illud Apostoli, quod nomen Patris, & Spiritus sancti mentionem, in baptismatis commemoratione frequenter omittit: neque ideo putet harum vocum vsum esse indifferentem. *Galat. 3.* *Rom. 6.* *Quicunque* inquit, *in Christum baptizati estis, Christum induistis. Quicunque in Christo baptizati estis, in mortem illius baptizati estis.* Siquidem Christi appellatio, totius Deitatis est professio: quippe quæ simul declarat & Deum qui vnxit, & filium qui vnctus est, & Spiritum sanctum qui est vnctio: quemadmodum à Petro in Actis didicimus: *Act. 4.* *Iesum Nazarenum, quem vnxit Deus spiritu sancto.* *Esai. 61.* Item in Esaia: *Spiritus Domini super me, eo quod vnxit me.* Et *Psal 44.* Psalmicus ille cantor: *Propterea vnxit te Deus Deus tuus oleo exultationis, vltra participes tuos.* Videtur attamen interdum & Spiritus tantum in baptismate fecisse mentionem Apostolus: *1. Cor. 12.* *Omnes* enim, inquit, *in vno corpore, et in vno spiritu baptizati sumus.* *Act. 1.* His & illud consonat: *Vos baptizabimini in Spiritu sancto.* *Matth. 3.* Rursum, *Et ipse vos baptizabit in Spiritu sancto.* At non ideo quis dixerit perfectum esse baptisma, in quo solum spiritus nomen inuocatum est. Oportet enim inuiolabilem manere traditionem, quæ in viuifica gratia data est: eo quòd qui liberauit de corruptione vitam nostram, potestatem nobis renouationis dedit: quæ potestas causam habet ineffabilem, & in mysterio reconditam, sed magnam animabus salutem conferentem, vt quicquam addere aut detrahere planè sit ab æterna vita excidere. Proinde si in baptismo separare spiritum à patre & filio, vt periculosum est baptizanti, ita baptismum accipienti inutile, quomodo nobis tutum fuerit, à patre & filio distrahere spiritum? Fides, ac baptisma, duo sunt modi parandæ salutis, inter se cognati & inseparabiles. Nam fides perficitur per baptismum, baptismus verò fundamento fidei nititur, & vtraque res per has voces impletur. Sicut enim credimus in patrem & filium & Spiritum sanctum, sic & baptizamur in nomine patris & filij & Spiritus sancti. Ac præcedit quidem professio ad salutem perducens, sequitur autem baptisma consignans pactum nostrum.

Quare apud Paulum Angeli simul cum patre & filio adiunguntur.

CAPVT XIII.

AT alia, inquiunt, quæ simul patri & filio annumerantur, non ideo per omnia simul cum illis glorificantur. Veluti quum Apostolus obtestans Timotheum angelos simul adducit, dicens: *1. Tim. 5.* *Obtestor te in conspectu Dei, et Christi Iesu, et electorum eius angelorum:* quos tamen nos separamus à reliquis creaturis, neque sustinemus eos Patri & filio annumerare. Ego verò tametsi hic sermo nulla dignus est confutatione, tam manifestam præferens absurditatem: tamen illud dico, quod conseruum etiam testem aliquis adducere possit apud mansuetum ac placabilem iudicem, quique maximè per æquitatem erga reos iustè iudicandi irrefutabilem rectitudinem declararit. Cæterum vt aliquis fiat liber è seruo, atque vocetur filius Dei, & à morte reuocetur ad vitam, à nullo alio potest dari, nisi ab eo qui cum Deo naturalem habet societatem, & à seruili conditione sit alienus. Quomodo autem sociabit nos Deo, qui ipse est alienus? Quomodo liberos reddet nos, qui ipse est iugo seruitutis obnoxius? Itaque non ob eadē fit spiritus & angelorū mentio, sed spiritus commemoratur tanquam autor ac Dominus vitæ: angeli verò tanquam conseruorum adiutores, fideléque veritatis testes adhibentur. Siquidem mos est sanctis, Dei præcepta testibus adhibitis tradere. Sicut hic ipse Timoth. loquens in hunc modum: *2. Tim. 2.* *Quæ accepisti à me coram multis testibus, ea depone apud fideles homines.* Et nunc angelos attestatur, sciens quod angeli pariter adfuturi sunt iudici, quum venerit in gloria patris, vt iudicet orbem terrarum in iustitia. *Matth. 10.* *Quisquis* enim, inquit, *confitebitur me coram hominibus, & filius hominis confitebitur eum coram angelis eius. Qui verò abneganerit me coram hominibus, abnegabitur in conspectu angelorum Dei.* Et Paulus alibi dicit; *2. Thess. 1.* *In reuelatione Domini Iesu de cœlis, cum angelis.* Hanc ob causam contestatur angelos, firmas sibi præparans probationes ad magnum illud tribunal. Neque hic modo, verum etiam simpliciter omnes, quibus aliquod verbi ministerium commissum est, nullo vnquam tempore cessant testari: non angelos tantum, verum etiam cœlum & terram inclamant, vt intra quorum ambitum omnia gerantur, quique in examinatione in hac vita gestorum sint simul cum iudicandis futuri. Aduocauit, inquit, cœlum sursum, & terram ad dijudicandum populum suum. Vnde & Moses traditurus populo eloquia Dei: *Testor*, inquit, *hodie cœlum et terram*, *Deut. 4.* Et rursus in Cantico, *Attende cœlum et loquar, et audiat terra verba ex ore meo.* *Deut. 32.* *Isai. 1.* Item Esaias, *Audi cœlum, et auribus percipe terra.* Hieremias autem etiam admirationem ac stuporem cœlo tribuit, ob audita impia populi facta: *Hierem. 2.* *Obstupuit cœlum super hoc, et exhorruit amplius terra vehementer, dicit Dominus, quoniam duo mala fecit populus meus.* Apostolus itaque sciens angelos hominibus datos ceu pædagogos quospiam ac morum gubernatores, vocauit illos in testimonium. At Iesus *Ios. 4.* Naue etiam lapidem testem sermonum statuit. Iam vero & collis alibi testis appellatur à Iacob: *Gen. 31.* *Erit*, inquit, *lapis hic hodie in testimonium vobis in extremis diebus quum mentiti fueritis Domino vestro, fortasse credens virtute diuina et lapides vocem emissuros in redargu-*

in redargutionem transgressorum. Sin minùs, certe illud fore, vt omnium conscientia stimulo recordationis perculsa vulneretur. Ad hunc igitur modum, ij quibus commissa fuit animarum gubernatio, testes quicumque quandocumque fuerint præparant, vt in posterum citari possint. Sed spiritus non ad vsum occasionis, sed per naturæ communionem Deo coniunctus est, haud ille quidem pertractus à nobis, sed à Domino adiunctus.

Obiectio, quod in Mosen nonnulli baptizati sunt, & in illum crediderunt, & huius dilutio, in quibus & de typis.

Caput xiv.

VERVM, inquiunt, tametsi baptizamur in spiritu, non inde par est vt spiritus Deo copuletur, quando in
1. Cor. 10. Mosen nonnulli *baptizati sunt, & in nube, & in mari.* Similiter in confesso est, & fidem tum temporis in homines
Exod. 14. peruenisse. *Credidit enim populus Deo, & Mosi famulo eius.* Quid igitur, inquiunt, & ex fide ac baptismo Spiritum sanctum vsque adeò attollis ac magnificas supra reliquam creaturam? quum eadem iam & in hominibus fuisse scripturarum testimoniis demonstratum sit? Quid dicemus? Nimirum illud, quod in Spiritum quidem sanctum, vt credimus, æquè atque in patrem & filium, similiter & baptizamur. Fides autem quæ erat in Mosen, & in nube, velut vmbra fuit & figura. Neque vero quoniam diuina rebus humilibus & humanis præfigurata sunt, protinus & diuinorum humilis est natura, quam figurarum adumbratio frequenter innuit. Est enim figura rerum expectandarum declaratio, per imitationem ob oculos ponens, ac rectè
Ioan. 7. præmonstrans quod futurum est. Velut Adam figura erat
Ioan. 6. futuri, & Christus figuratè dictus est *lapis*; *& aqua* promanans è petra, figura erat viuificæ potentiæ verbi. *Si quis*, in-
Ioan. 3. quit, *sitit, veniat ad me, & bibat.* Et manna typus erat *viui pa-*
Exod. 12. *nis, qui de cœlo descendit.* Et serpens pro signo positus, typus erat salutiferæ passionis per crucem consummatæ, eoque qui respexerunt ad illum seruati sunt. Similiter & quæ de eductis Israëlitis scribuntur, ad significationem eorum qui
Exod. 1. baptismo salui fiunt, narrata sunt. Seruabantur enim Israëlitarum primogenita, quemadmodum & baptizatorum corpora, quum gratia datur iis qui sanguine signati fuerint. Sanguis enim pecudis, figura est sanguinis Christi. Primogenita verò typus est hominis, qui primus conditus est: qui quoniam necessariò in nobis est, dum perpetuo tenore successionis vsque ad finem propagatur, ideo in Adam omnes morimur, & regnauit mors ab Adam vsque ad legis consummationem, & Christi aduentum. Porrò primogenita à Deo præterita sunt, ne ea tangeret angelus extinctor, vt ostenderetur, nos iam non amplius mori in Adam, qui in Christo viuificati sumus. Cæterum, mare & nebula ad præsens quidem tempus, inducit ad fidem admirationis, ad futurum autem tanquam typus venturam gratiam præsignauit. Quis sapiens & intelliget hæc? Quomodo mare baptismi typum gerens, separat à Pharaone, sic & lauacrum hoc à diabolica tyrannide. Illud quidem occidit hostem in sese, moritur & hic inimicitia quæ nobis fuit cum Deo. Ab illo populus exiit illæsus. Ascendimus & nos ab aquis tanquam ex mortuis viui, seruati per gratiam eius qui vocauit nos. At vmbra quam fecit nubes, figura est doni proficiscentis à Spiritu sancto, quæ flammam cupiditatum mortificando, membra nos refrigerat. Quid igitur? num quia per figuram in Mose baptizati sumus, ideo protinus exigua est gratia baptisinatis? Ad istam rationem nec aliud quicquam in nostris sacramentis fuerit magnum, si quod in singulis magnificum est, cum figuris conferamus. Ac ne Dei quidem erga homines charitas quicquam
Ioan. 3. erit magni aut eximij, qui filium vnigenitum dedit pro
Gen. 22. peccatis nostris: quandoquidem & Abraham filio suo non pepercit. Nec Christi mors erit glorioſa, quod aries loco Isaac victimæ figuram expleuit. Neque descensus ad infe-
Ion. 1. ros erit horribilis, quod Ionas tribus diebus ac totidem noctibus mortis figuram prius expleuit. Idem ergo facit & de baptismate, qui veritatem vmbræ comparans, cumq; figuris conferens ea quæ figuris significantur, vniuersam pariter euangelicam dispensationem eleuare aggreditur. Nam quæ peccatorum remissio, quæ vitæ renouatio in mari, quod donum Spirituale datum est per Mosen? Quæ illic peccati mortificatio? Non illi Christo commortui sunt, eoque nec cum illo resuscitati sunt. Non portabant imaginem illius cœlestis, non mortificationem in corpore circumferebant, non exuerant veterem hominem cum factis suis, non induerant nouum, qui renouatur in agnitionem secundum imaginem illius qui condidit. Quid igitur confers lauacra cum lauacris, quæ solam nominis appellationem habent communem, rerum verò tanta est differentia, quanta est inter somnia & veritatem, inter vmbras imagineſque, & inter ea quæ reuera sunt. Quamquam & ipsa fides in Mosen, non modo declarat fidem quoque in spiritum paruæ esse dignitatis, sed iustam istorum ratiocinationem, omnia potius quæ de Deo profitemur extenuat. *Credidit*, inquit, *populus Deo, et Mosi famulo eius.* Deo Exod. 14. itaque copulatus est Moses, non spiritui: eratque typus, non spiritus, sed Christi. Tum enim is qui medius intercedit inter Deum & homines, per Mosen præsignabatur in ministerio legis. Neque enim spiritus figura fuit Moses, qui inter Deum & populum interceſſit. Data est enim lex dispositа per angelos, in manu sequestri, videlicet Mosi, iuxta prouocationem populi dicentis: *Loquere tu nobis,* Exod. 22. *et non loquatur nobis Deus.* Itaque fides quæ erat in Mosen ad Dominum refertur, qui sequester est inter Deum & homines, qui dixit: *Si credideretis Mosi, crederetis vtique et mihi.* Ioan. 5. An ideo parui momenti est, fides in Dominum, quæ per Mosen præsignata est? Non opinor. Consimili ratione si quis in Mose baptizatus est, neq.aquam ob id est exigua spiritus gratia in baptismate. Quamquam & alioqui possum dicere, consuetudinem esse scripturæ, Mosi nomine etiam significare legem, velut illic: *Habent Mosen* Luc. 16. *et Prophetas.* Itaque de legali baptismate loquens, Baptizati sunt, inquit, in Mose. Cur igitur gloriam nostræ spei, ac diuitias Dei, & Seruatoris nostri, qui gratis per regenerationem renouat velut aquilæ iuuentutem nostram, contemptibilem reddere conamini, ex vmbris & figuris veritatem calumniantes? Profectò stulti, ac omnino infantilis animi est, puerique, cui reuera lacte est opus, ignorare magnum illud mysterium nostræ salutis: quod quemadmodum doctores facere solent in instituendis discipulis, ita nos in exercitatione pietatis dum ad perfectionem inducimur, primum perceptu facilioribus, ac nostro modulo congruentibus ad incomprehensibilem scientiam paulatim introducti fuimus, Deo qui nostra gubernat, oculos nostros velut in tenebris enutritos, paulatim ad magnum illud lumen assuefaciendo subuehente. Dum enim parcit infirmitati nostræ in profunda opulentia sapientiæ suæ, inque imperscrutabilibus iudicijs, placidam hanc nobisque accommodam adhibuit institutionem vt prius corporum vmbras intueremur, & in aquis solem cerneremus, consuefaciens, ne protinus spectaculo puræ lucis offensis caligaremus. Ad consimilem rationem tum lex vmbram habens futurorum, tum per prophetas facta delineatio, quæ est veritatis ænigma, exercitamenta excogitata sunt, quibus oculi cordis nostri præparentur, vt ab his facilis nobis transitus esset ad reconditam in mysterio sapientiam. Itaque de figuris quidem hactenus. Neque enim licet huic loco diutius immorari. Alioqui quod obiter incidit, longe maius fieret argumento principali. Quorsum igitur attinet his aliquid addere, in quibus abundè multæ sunt obiectionum dissolutiones?

Confutatio eorum qui obiiciunt quod in aqua baptizati sumus, in quo et baptismi declaratio.

Caput xv.

ETIAM in aqua baptizamur, at nequaquam ob id aquam vniuersæ creaturæ præferimus, aut ei patris filiique honorem communicamus. Atque illorum quidem verba talia sunt, qualia essent hominum ira commotorum, qui ob rationem affectu obscuratam, à nullo tempe-

rant, quod ad vlciscendum eum à quo offensi sunt, faciat. Nos tamen haud grauabimur etiam de his differere. Aut enim ignorantes docebimus aut perperam obsistentibus non concedemus. Sed re paulò altius repetita dicemus: Dei ac Seruatoris nostri circa hominem dispensatio, reuocatio est à prolapsu, redituque ad Dei contubernium ab alienatione quam induxit inobedientia. Hanc ob causam fuit aduentus Christi in carne, Euangelicæ conuersationis prodita forma, afflictiones, crux, sepultura, resurrectio, vt homo qui saluus fit per imitationem Christi, veterem illam adoptionem qua in ius filiorum ascitus fuerat, recipiat. Itaque necessarium est ad vitæ perfectionem Christum imitari, non solum exemplis, quæ in vita demonstrauit, lenitatis, modestiæ, ac patientiæ, verum etiam mortis illius, sicut *Rom.6.* Paulus ait, Christi imitator: *Conformor morti eius, si quo modo perueniam ad resurrectionem è mortuis.* Quomodo igitur fit, vt simus in similitudine mortis eius? *Consepulti cum illo per baptisma.* Quis igitur est modus sepulturæ, aut quis ex imitatione fructus? Primum oportet vitæ prioris seriem inter- *Ioan. 3.* rumpere. Id autem nemo potest facere, *nisi natus desuper*, iuxta Domini vocem. Siquidem regeneratio, quod ipsum etiam nomen declarat, alterius vitæ initium est. Vnde eum qui alteram vitam incepturus est, oportet superiori vitæ finem imponere. Quemadmodum enim in his qui posteaquam ad stadij finem peruenerunt, sese reflectunt, & priusquam in contrarium moueantur, consistunt paulisper, ac requiem aliquam interponunt: sic & in mutatione vitæ videbatur necessarium, vt mors inter priorem & posteriorem vitam intercederet, quæ & præcedentem finiat, & initium det sequuturæ. Quomodo igitur assequimur descensum ad inferos? Christi sepulturam imitantes per baptismum. Eorum enim qui baptizantur corpora, quodammodo aquis insepeliuntur. Proin depositionem operum carnis figuratè significat baptismus, iuxta Apostolum di- *Coloss.2.* centem: *Circumcisi estis circumcisione non facta manu, per expoliationem corporis carnis, in circumcisione Christi, sepulti cum illo in baptismo*, qui quodam modo repurgat animam à carnalis affectus immunditia ipsi adnata, iuxta id quod scriptum *Psal.50.* est: *Lauabis me, et super niuem dealbabor.* Eoque non Iudæorum more in quibuslibet inquinamentis abluimur, sed vnum nouimus salutiferum baptisma: quandoquidem vna est pro mundo mors, & vna ex mortuis resurrectio, quarum figura est baptisma. Quapropter qui nobis vitam dispensat Dominus, baptismatis pactum nobis statuit, mortis ac vitæ typum habens: mortis quidem imaginem implente aqua, spiritu verò vitæ arrham præbente. Hinc itaque nobis perspicuum est factum quod quærebatur, quamobrem aqua coniuncta sit spiritui. Quum enim duo scopi propositi sint in baptismo, videlicet vt aboleat corpus peccati, ne postea fructificet mortem, tum vt viuat spiritu, & fructum habeat in sanctificatione: aqua mortis exhibet imaginem, corpus velut in sepulchro recipiens, spiritus verò vim viuificam immittit, à morte peccati renouans animas nostras in nouam vitam. Hoc igitur est desuper nasci ex aqua & spiritu, quasi mortificatio perficiatur in aqua, vitam verò nostram operetur spiritus. Tribus igitur demersionibus, ac totidem inuocationibus, magnum baptismatis mysterium peragitur, vt & mortis figura adumbretur, & per traditionem diuinæ cogitationis animus repurgetur eorum qui baptizantur. Itaque si qua est gratia in aqua, non est ex ipsius aquæ natura, sed ex spiritus præsentia. Non enim est baptismus depositio sordium corporis, sed conscientiæ bonæ interrogatio apud Deum. Itaque Dominus ad vitam ex resurrectione nos præparans, totam euangelicam conuersationem proponit, vt non irascamur, vt malorum tolerantes simus, & à voluptatum amore puri, vt à studio pecuniæ mores sint liberi, præscribens, vtq; quæ illud sæculum iuxta naturam possedit, hæc nos occupantes corrigamus. Proinde si quis definiens dicat Euangelium esse formam vitæ, quæ est ex resurrectione, mihi *Reuertitur toties.* nequaquam videretur à vero aberrare. Ad scopum igitur reuertamur: per Spiritum sanctum datur in paradisum restitutio, in regnum cœlorum reditus, in adoptionem filiorum reuersio: datur fiducia Deum appellandi patrē suum, consortem fieri gratiæ Christi, filium lucis appellari, æternæ gloriæ participem esse, & vt semel omnia dicam, esse in omni benedictionis plenitudine, tum in præsenti hoc sæculo, tum in futuro nobis repositorum bonorum, quibus interim per fidem fruimur, perinde quasi adsint, gratiam velut in speculo contemplantes. Nam si talis est arrhabo, quale est illud quod perfectum est? Et si tales sunt primitiæ, quæ erit verbi consummatio? Insuper & illinc cognoscitur, quàm excellens sit gratia quæ à spiritu confertur in baptismate, quòd Ioannes quidem baptizauit aqua, Dominus autem meus Iesus Christus in Spiritu sancto. *Ego*, in- *Marc. 3.* quit, *baptizo vos per aquam ad pœnitentiam: qui autem post me venit, potentior me est, cuius non sum dignus vt gestem calceamenta: ipse vos baptizabit in Spiritu sancto et igni.* Ignis baptismum probationem quæ fiet in iudicio, sentiens: quemadmodum ait Apostolus: *Vniuscuiusque opus quale sit, ignis probabit.* *1.Cor.3.* Et rursus: *Dies enim declarabit, quod in igne patefit.* Iam verò *Ibid.* sunt nonnulli, qui in certaminibus pro pietate, reuera non imitatione Christi mortem perpessi, nihil huiusmodi sacramentis quæ sunt in aqua opus habuerunt ad salutem, nimirum in proprio baptizati sanguine. Neque hæc ita loquor, quod aquæ baptisma spernam, sed vt istorum rationes deiiciam, qui aduersus spiritum eriguntur, quiq; commiscent mixturam non recipientia, & similia faciunt, quæ *Reditus.* comparationem respuunt. Ad id igitur quod institutum est redeamus.

Quod in omni sensu Spiritus sanctus inseparabilis est à Patre & Filio, siue in creatione intelligibilium creaturarum, siue in humana dispensatione, siue in iudicio quod expectatur.

Caput xvi.

QVod in omnibus Spiritus sanctus inseparabilis, & prorsus indistractus sit à Patre & Filio, Paulus Corinthiis scribens declarat, eo in loco quo tractat de dono linguarum: *Si omnes*, inquit, *prophetetis, ingrediatur autem incredulus, aut idiota, arguitur ab omnibus, iudicatur ab omnibus, et occulta cordis eius manifesta fiunt, atque ita procidens in faciem, adorat Deum, renuntians quod Deus sit verè in vobis.* Itaque si ex prophetia, quæ iuxta distributionem donorum spiritus operatur, agnoscitur Deus in prophetis esse, consultent isti, quem locum tribuant Spiritui sancto. Vtrum æquius sit illum cum Deo iungere, an ad creaturarum ordinem extrudere. Præterea ex his quæ Petrus dixit Sapphiræ. *Quid est quod* *Act.5.* *conuenit inter vos, tentare Spiritum sanctum? non mentiti es his hominibus, sed Deo*: declarat quæ peccātur in Spiritum sanctum, eadem peccari in Deum. Hoc autem pacto discere poteris, Spiritum sanctum in omni operatione coniunctum & inseparabilem esse à Patre & Filio. Siquidem quum Deus efficiat varias operationum distributiones, ac Dominus eas distributiones administret, simul adest Spiritus sanctus, partitionem donorum pro cuiusque dignitate proprio arbitrio dispensans. *Diuisiones*, inquit, *donorum sunt, vnus autem* *1. Cor.15.* *spiritus. Et diuisiones administrationum sunt, vnus autem Dominus. Et diuisiones operationum sunt, vnus autem Deus, qui operatur omnia in omnibus. Hæc autem*, inquit, *omnia operatur vnus et idem spiritus, diuidens seorsum cuique, prout vult.* Attamen non quoniam Apostolus primo loco meminit Spiritus, secundo Filij, tertio Dei & Patris, protinus oportet suspicari totum omnino ordinem inuersum esse. A nostra siquidem conditione sumpserat exordium, eo quod nobis qui dona accepimus, primum occurrit is qui distribuit: mox cogitamus eum qui misit, postremo cogitationem subducimus ad fontem autoremque bonorum. Iam etiam ex rebus initio conditis discas licet Spiritus cum Patre & Filio communionem. Nam meræ & intelligibiles, & vltra mundanæ virtutes sanctæ tum sunt, tum nominantur, ex gratia per Spiritum infusa sanctimoniam nactæ. Eoque prætermissa est mentio quomodo cœlestes virtutes conditæ fuerint: sed de sensibilibus tantum creatorem nobis aperuit is, qui conditi orbis conscripsit historiam. Tu vero qui facultatem habes ex visibilibus inuisibilium rationem deprehendere, glorifica conditorem in quo condita sunt omnia, siue visibilia, siue inuisibilia, siue principatus, siue potestates, siue virtutes, siue throni, siue dominationes, siue aliæ quæpiam

naturæ

naturæ rationales quæ nominari non possunt. In horum autem creatione cogita mihi principalem causam eorum quæ fiunt Patrem, dein conditricem Filium, perfectricem Spiritum sanctum: vt voluntate quidem patris sint administratorij spiritus, filij vero operatione perducantur vt sint, spiritus autem aduentu perficiantur. Porro Angelorum perfectio est sanctificatio, & in hac perseuerantia. Ac nemo me credat, tres originales substantias ponere, aut filij operationem imperfectam esse. Principium enim eorum quæ sunt, vnum est, per Filium condens, per Spiritum sanctum perficiens. Ac nec pater qui operatur omnia in omnibus, imperfectam habet operationem, neque filius inconsummatam creationem, nisi à spiritu perficiatur. Hoc pacto nec pater opus habebit filio, sola voluntate creans, attamen vult & solet creare per filium. Neque filius egebit auxilio, iuxta patris similitudinem operans, sed & filius vult soletque per spiritum perficere. Nam *verbo Domini cœli firmati sunt, & spiritu oris eius omnis virtus eorum.* Itaque nec verbum est significatiuus aëris ictus, per vocis instrumenta prolatus: nec spiritus oris halitus, è partibus respiratoriis efflatus: sed verbũ quod in principio fuit apud Deum, Deus est: & spiritus oris Dei, spiritus est veritatis, qui à patre procedit. Itaque tria intelligis, mandantem Dominum, creans verbum, & confirmantem Spiritum sanctum. Quæ porrò alia possit esse confirmatio, quàm in sanctimonia perfectio, confirmationis verbo significante constantiam, immutabilitatem, ac soliditatem in bonis. Sanctificatio vero non est absque spiritu. Neque enim cœlorum virtutes suapte natura sanctæ sunt: nam si id esset, nulla re differrent à Spiritu sancto: sed iuxta portionem qua se inuicem superant, à spiritu habent sanctificationis mensuram. Quemadmodum enim cauterium non sine igni intelligitur, quum aliud sit subiecta materia, aliud ignis: itidem & in cœlestibus virtutibus, substantia quidem earum, puta spiritus est aërius, aut ignis immaterialis, iuxta id quod scriptum est: *Qui facit angelos suos spiritus, & ministros suos ignem vrentem.* Ea propter & in loco sunt, & fiunt visibiles, dum iis qui digni sunt apparent in specie propriorum corporum. Attamen sanctificatio quæ est extra substantiam illorum, perfectionem illis adiungit per communionem spiritus. Conseruant autem dignitatem per perseuerantiam in bono, habentes quidem in eligendo liberum arbitrium, numquam tamen ab eius qui verè bonus est, consortio excidentes: vt si subtraxeris verbo spiritum, perierint angelorũ choreæ & sanctificatio, sublatę sint archangelorũ prę-fecturæ vnà cum sanctificationibus ac prophetijs, denique confusa fuerint omnia. Consequenter & nullis gubernata legibus, nullo digesta ordine, nullis finibus circumscripta fuerit illarum vita. Quomodo ergo dicent Angeli: *Gloria in excelsis Deo*: nisi à spiritu accepta potestate? *Nemo si quidem potest dicere Dominum Iesum, nisi in Spiritu sancto,* & nullus in spiritu Dei loquens, dicit Iesum anathema: quod sanè dicerent impij & aduersarij spiritus, quorum defectio comprobat quod dicimus, virtutes inuisibiles esse sui arbitrij, æquè ad virtutem atque ad vitium vertibiles, & ob id opus habentes auxilio spiritus. Ego vero ipsum Gabrielem haud alio modo arbitror prædicare futura, quàm præscientia spiritus, eo quòd vnum de numero variorum donorum spiritus, sit prophetia. Porrò qui mysteria visionis viro desideriorum iussus etat annuntiare, vnde nactus est sapientiam, vt possit docere arcana, nisi per Spiritum sanctum, cùm patefactio mysteriorum peculiariter ad Spiritum sanctum pertineat, iuxta id quod scriptum est: *Nobis reserauit Deus per spiritum?* Throni vero & dominationes, principatus & potestates, quomodo beatam illam vixissent vitam, nisi semper viderent vultum patris, qui in cœlis est? At visio non est absque spiritu. Quemadmodum enim si in nocte tollas lucernam è domo, supereſt vt nihil videant oculi, nihil operentur virtutes, nec agnoscatur rerum dignitas, sed per ignorantiam aurum perinde conculcetur ac si ferrum esset: ita in intelligibili gubernatione, impossibile est illam insititiam manere vitam absque spiritu: nihilo profectò magis quàm exercitus in recto ordine manere potest absente duce, aut chorus in consonantia, nisi adsit chori præfectus, qui temperet harmoniam. Qui possent dicere Seraphim: *Sanctus, Sanctus, Sanctus Dominus,* nisi docti per spiritum? quoties pium est hunc glorificationis hymnum canere. Siue igitur laudant Deum omnes angeli eius, siue laudant eum omnes virtutes eius, per spiritus instinctum fit, siue astant millies mille angeli, siue centies centum millia angelorum illi ministrantium, per virtutem spiritus, suum officium citra reprehensionem perficiunt. Itaque tota illa supercœlestis & ineffabilis harmonia, tum in culturis Dei, tum in vltra mundanarum virtutum inter ipsas consonantia nequaquam seruari posset, nisi præsit spiritus. Ad eum quidem modum in creando adest Spiritus sanctus, iis quæ non proficiendo perueniunt ad perfectionem, sed ab ipsa protinus creatione perfecta sunt in hoc vt perficiatur consummeturq; illorum substantia, simul conferens gratiam suam. Cæterum dispositiones circa hominem quæ factæ sunt à magno Deo, & Seruatore nostro Iesu Christo, iuxta bonitatem Dei & Patris, quis negabit per spiritus gratiam esse peractas? Siue velis prisca spectare, veluti Patriarcharum benedictiones, auxilium per legem datam, figuras, prophetias, fortiter in bellis gesta, miracula per sanctos edita: siue quæ circa Christi in carne aduentum dispensata sunt: per spiritum gesta sunt omnia. Primò enim adfuit ipsi carni Dominicæ, dum illi factus est vnctio, & inseparabiliter coniunctus, sicut scriptum est: *Super quem videris Spiritum descendentem & manentem super eum, hic est filius meus dilectus.* Et: *Iesum à Nazareth quem vnxit Deus Spiritu sancto.* Deinceps omnis actio præsente Spiritu sancto peragebatur. Hic aderat simul quum & à diabolo tentaretur. *Sublatus est,* inquit, *Iesus à spiritu in desertum vt tentaretur.* Tum edenti miracula simul aderat. *Si enim,* inquit, *in spiritu eiicio dæmonia.* Nec deseruit excitatum à mortuis. Dominus enim qui renouabat hominem, eique reddebat gratiam quam ex afflatu Dei acceptam amiserat, inspirauit in faciem discipulorum, quibus ait: *Accipite Spiritum sanctum, si quorum peccata remiseritis, remittũtur: & si quorum retinueritis, retenta sunt.* Iam verò Ecclesiæ ordo, & gubernatio, nonne palàm & irrefutabiliter per Spiritum sanctum peragitur? *Ipse,* inquit, *dedit ecclesiæ primum Apostolos, deinde Prophetas, tertio Doctores. Ad hæc virtutes, præterea dona sanationum, subuentiones, gubernationes, genera linguarum.* Hic enim ordo iuxta distributionem donorum spiritus digestus est. Quin si quis accuratius perpendat, comperiet ne in tempore quidem apparitionis de cœlo Dominicæ, quam expectamus, otiosum fore Spiritum sanctum, id quod quidam arbitrantur: sed simul adfuturum in die quo sese manifestabit filius, quo iudicaturus est orbem terrarum in iustitia, ille beatus, & solus potens. Quis igitur vsque adeo rudis est, vt non audierit de bonis quæ Deus præparauit dignis, ignoretque iustorum coronam esse spiritus beneficium, quod tum largius perfectiusque dabitur, spirituali gloria cuique pro rectè gestis distributa? In splendoribus enim sanctorum *mansiones multæ sunt apud patrem:* hoc est, dignitatis discrimina. Sicut enim *stella à stella differt in claritate, ita & resurrectio mortuorum.* Itaque qui consignati sunt Spiritu sancto in diem redemptionis, quique sancti Spiritus primitias puras & incorruptas seruauerint, ij sunt qui audient: *Euge serue bone & fidelis, super pauca fuisti fidelis, super multa te constituam.* Similiter & qui contristauerint Spiritum sanctum, malitia studiorum suorum, aut qui non fecerint lucrum è sorte data, spoliabunt eo, quod acceperant, beneficio in alios translato, aut iuxta Euangelistam, omnino dissecindentur. Dissectio autem omnino intelligenda est in hoc, quod prorsus & à Spiritu sancto alienabuntur. Neque enim corpus diuiditur, vt vna pars tradatur supplicio, altera absoluatur. Nam id quidem fabulosum, nec eo dignum iudice, quum totus homo peccauerit, dimidium illius addici pœnæ. Nec anima in duas partes secatur, quum tota per totum hominem peccandi affectum habeat, simulque cum corpore malum operetur. Sed quemadmodum dixi, Dissectio est animæ, perpetua à Spiritu sancto alienatio. Nunc enim tametsi non admiscetur indignis, attamen aliquo pacto videtur adesse semel consignatis, expectans vt ad salutem conuertantur. Tum vero in totum ab anima quæ gratiam ipsius prophanauerit resecabatur. Eoque *non est in inferno qui confiteatur, neque in morte qui memor sit Dei:* quod iam non adsit sancti Spiritus adiu-

Psal. 32.
Psal. 103. 5 Hebr. 1.
1. Cor. 12. 3.
Dan. 9.
1. Cor. 2. 10.
Esa. 6.
Matt. 3. Marc. 1. Act. 4.
Matt. 4.
Matt. 12.
Ioan. 20.
1. Cor. 12.
Ioan. 14.
1. Cor. 15.
Mat. 25. 21.
Psal. 6.

adiutorium. Quomodo igitur intelligi potest, absque Spiritu sancto fieri iudicium? cùm verbum declaret, spiritum esse iustorum præmium, quando pro arrhabone exhibebitur quod perfectum est? Et hæc est prima peccatorum condemnatio, quum eo quod videbantur habere, spoliantur. Porrò maximum argumentum Spiritus cum Patre & Filio arctissimæ societatis illud est, quòd eodem modo dicitur habere se erga Deum, quo erga vnumquemq; nostrum se habet spiritus, qui est in nobis. *Quis*, inquit, *hominum nouit ea quæ sunt hominis, nisi spiritus qui est in ipso. Sic, quæ sunt Dei, nemo nouit, nisi spiritus, qui ex Deo est.* 1. Cor. 2.

Aduersus eos qui dicunt Spiritum sanctum non annumerari Patri, sed subnumerari, vbi & de pia subnumeratione, summarius fidei decursus.

CAPVT XVII.

ET hæc quidem hactenus: cæterum subnumerationem quid dicant, aut in cuius rei significationem vocem hanc vsurpent, ne cogitare quidem facile est. Nam & hanc nobis è mundi sapientia fuisse inuectam, in propatulo est. At an aliquam habeat propriam rationem ad id quod nunc agitur, hoc consideremus. Aiunt igitur qui circa res inanes curiosi sunt, quædam nomina esse communia, quorum significatio multa complectitur: alia magis propria, & alia plus aliis habere vim peculiare quiddam denotanti. Exempli causa, commune nomen est essentia, quòd pariter de omnibus prædicatur, siue inanimis siue animatis. Peculiarius autem animal, quod de paucioribus prædicatur quàm illud prius, de multis tamen quæ videntur illi subiecta. Siquidem in eo, rationalium simul & irrationalium natura comprehenditur. Rursum magis speciale nomen est homo, quàm animal: rursum vir specialius est nomen, quàm homo, & viro specialius est hic, aut ille vir, puta Petrus, aut Paulus, aut Ioannes. An igitur quum subnumerationem dicunt, sentiunt communis vocabuli, in ea quæ subiecta sunt diuisionem? At non possum credere illos ad tantum stuporem deductos, vt dicant Deum omnium rerum velut communionem quandam esse verbo tantum intelligibilem, sed qui non habeat esse per substantiam, in subiecta diuidi, atque hinc subdiuisionem hanc & subnumerationem dici. Istud sanè ne insani quidem dixerint. Nam præter impietatem, etiam sermonem instituunt, cum eo quod proponunt pugnantem: propterea quòd quæ subdiuiduntur, eiusdem sunt essentiæ, cuius sunt illa à quo diuiduntur. Sed ob nimiam istorum absurditatem videmur oratione destitui, nec habere quibus verbis illorum stultitiam reprehendamus, adeò vt mihi videantur etiam propter amentiam aliquid lucrifacere. Quemadmodum in corpora mollia cedentiaque non possis egregiam plagam impingere, eo quòd obsistere contraque niti non queant: ita eos qui palàm insaniunt non possis forti iuuenilique redargutione percellere. Supereſt igitur, vt abominandam illorum impietatem silentio prætereamus. At non patitur silere me nec fratrum charitas, nec aduersariorum improbitas. Quid igitur dicunt? Vide quanta sit in dictis illorum arrogantia. Nos, inquiunt, profitemur, iis qui honore pares sunt conuenire connumerationem: iis vero qui inferioris sunt conditionis, subnumerationem. Et istud cur tandem dicitis? Neque enim intelligo vestram peregrinam sapientiam. An quod aurum auro connumeratur, plumbum verò non item erit connumerari dignum: sed ob materiæ vilitatem subnumerabitur auro? Tantamque vim tribuitis numero, vt is vel rerum vilium dignitatem attollere, vel pretiosarum rerum maiestatem deiicere valeat. Ergo rursus aurum pretiosis lapidibus subnumerabis, atque in his ipsis elegantioribus ac maioribus subnumerabis minus lucidos ac minores. Sed quid non dicant, qui ad nihil aliud vacant, nisi aut ad dicendum, aut audiendum aliquid noui? Posthac cum Stoicis & Epicureis nominentur qui docent impietatem. Quæ namque vel possit fieri rerum viliorum ad pretiosiores subnumeratio? Æreus obolus, aureo stateri quomodo subnumerabitur? Quoniam non dicimus, inquiunt, duo possideri numismata, sed vnum & vnum. *Prædicabilia.*

A Vtrum igitur vtri horum subnumeratur? Nam vtrumque similiter profertur. Sed si quodque per se numeres, facis æqualitatem pretij eodem numerandi modo. Rursus si ea coniungas, eandem facis dignitatem, vtrumque alteri connumerans. Quòd si quicquid in numerando posteriore loco posueris, id habebit subnumerationem, numeranti in manu est, ab æreo numismate numerationem incipere. Sed imperitiam redarguere supersedeamus, & ad ea quæ ad rem pertinent, orationem vertamus. Etiamne filium dici- *Reditus.*
tis subnumerari Patri, ac Spiritum Filio, an soli spiritui tribuitis subnumerationem? Etenim si filium subnumeratis, rursus in eiusdem impietatis sermonem reciditis, videlicet in disparilitatem essentiæ, in dignitatis deiectionem, in
B natiuitatem tempore posteriorem: breuiter in omnes simul blasphemias contra vnigenitum vnico isto verbo reuolui declarabimini, quibus contradicere prolixius est, quàm vt huic conueniat festinationi, præsertim cùm alias aliis in locis istorum impietas à nobis pro viribus refutata sit. Quod si soli spiritui putant conuenire subnumerationem, discant spiritum simul eodem modo pronuntiari cum Domino, quomodo filius pronuntiatur cum patre. Nomen enim Patris, & Filij, & Spiritus sancti, similiter editum est. Itaque quemadmodum se habet filius ad patrem, ita ad filium sese habet spiritus, iuxta verbi Dei ordinem in ba-
C ptismo traditum. Quòd si Spiritus Filio iunctus est, filius autem patri, liquet spiritum adiungi patri. Quem igitur locum habet, vt dicant alterum connumerari, alterum subnumerari, cùm in vna eademque serie nomina sint ordinata? In summa porrò, quæ res ex omni rerum genere, à sua ipsius natura excidit dum numeratur, ac non potius quę numerantur, talia perseuerant, qualia condita sunt ab initio. Cæterum numerus adhibetur à nobis, vt signum quo declaratur multitudo eorum de quibus agimus. Nam corpora quædam numeramus, quædam metimur, quædam libramus: & quorum continua est natura, ea mensura comprehendimus: quorum discreta, ea numero subiicimus, nisi quòd quæ subtilia sunt, ea rursus fiunt etiam mensurabilia.
D Porrò quæ grauia sunt, libræ momento discernimus. Non itaque quoniam iisdem signa ad significationem quantitatis excogitauimus, protinus etiam naturam eorum quæ significantur immutauimus. Quemadmodum igitur quæ libra expendimus, ea non sublibramus inter se, etiamsi vnum sit aurum, alterum stannum, neque submetimur, quæ mensura diiudicantur: ita nec ea quæ numerantur, vllo modo subnumeramus. Quod si in cæteris nihil est, quod subnumerationem recipiat, qua fronte dicent spiritui competere subnumerationem? Sed isti circa ethnica insanientes, existimant dignitates quæ gradibus distant, aut iuxta naturæ submissionem sunt inferiores, iis conuenire subnumerationem.
E

Quomodo in professione trium personarum pium monarchiæ dogma seruamus, vbi & eorum qui dicunt spiritum subnumerare refutatio.

CAPVT XVIII.

QVVM Patrem & Filium & Spiritum sanctum traderet Dominus, non simul cum numero tradidit. Non enim dixit, In nomine primi, secundi, ac tertij: neque, in vno, duobus, aut tribus: sed per sancta nomina fide ad salutem perducente cognitionem largitus est. Itaque quòd nos saluos facit, fides est. Numerus verò signum declarans
F quantitatem eorum de quibus loquimur, ab hominibus excogitatus est. Sed qui vndiquaque sibi ipsis noxias contrahunt, etiam numerandi facultate aduersus fidem abusi sunt. Alij vero qui cæteris in rebus nihil immutant propter additum numerum in diuina natura venerantur numerum, nec ob id honoris modum paracleto debitum transgrediuntur. Sed, ô sapientissime, sint maximè supra numerum, quæ non possumus assequi, quemadmodum prisca Hebræorum pietas propriis ac peculiaribus notis ineffabile nomen Dei figurabat, atque hinc in omnibus excellentiam commendabat. Quod si & numerus adhibendus est, nequaquam est in hoc deprauanda veritas. Aut enim silentio

hono-

honorantur ineffabilia, aut piè numerantur sancta. Vnus Deus & Pater, & vnus vnigenitus Filius, & vnus Spiritus sanctus. Vnamquamque personam singulariter efferimus: cæterum vbi numerandum est, haudquaquam indoctè numerando, eas proferimus, quasi plures deos intelligamus. Neque enim iuxta compositionem numeramus, ab vno ad plura facientes incrementum, vt dicamus, vnum, duo, tria, neque primum, secundum, ac tertium. *Ego enim Deus primus, & ego posterior.* Secundum autem Deum nunquam antehac, ac ne hodie quidem audimus, eo quod Deum ex Deo adorantes, etiam proprietatem profitemur personarum, manemusque in vno principatu, non dissipantes diuinæ naturæ rationem in multitudinem subdiuisam: eo quod vnam in Deo Patre, & Deo vnigenito, formam, vt ita loquar, contemplamur, inseparabili Deitatis essentia vnitam. Filius enim in Patre, & Pater in Filio: quandoquidem hic talis est, qualis ille, & ille qualis hic: atque hac quidem in parte vnum sunt. Itaque iuxta personarum proprietatem, vnus sunt & vnus: at iuxta communem naturam, vnum sunt ambo. Quomodo igitur si vnus & vnus sunt, non sunt duo dij? Quoniam rex dicitur regis imago, non autem duo reges. Neque enim potestas scinditur, neque gloria diuiditur. Quemadmodum autem principatus ac potestas nobis dominans vna est: sic & glorificatio quàm illi deferimus vna est, non multæ. Itaque imaginis honor ad exemplar primum refertur. Quod igitur hic est per imitationem imago, hoc illic natura filius: & quemadmodum apud artifices imitatio fit ad formam, ita in diuina incompositaque natura, in communione Deitatis est vnio. Vnus autem est & Spiritus sanctus qui & ipse per se profertur, ac per seipsum complet super omnia glorificandam ac beatam Trinitatem: cuius cum Patre & Filio consortium satis illud declarat, quod in turba creaturarum positus non est, sed solitariè profertur. Neque enim vnus est è vulgo, sed quemadmodum vnus est pater, vt vnus filius: ita & vnus est Spiritus sanctus, à creaturarum natura tantum semotus, quantum par est solitarium à rebus compositis ac multitudinem habentibus abesse. Patri verò in tantum vnitus est, quantum consortij habet vnitas cum vnitate. Sed nec hinc solum probatur naturæ communio: verum illinc quoque, quod ex patre esse dicitur, non sic à patre veniens, quemadmodum ex Deo sunt omnia, neque per generationem quemadmodum filius, sed tanquam *spiritus oris eius*, omnino tamen nec os membrum est, nec flatus resolubilis spiritus: sed os Dei maiestas dicitur, & spiritus essentia viuens, sanctificationis autor: vnde sic declaratur illius consortium, vt ineffabilis essentiæ modus seruetur. Quin & Christi spiritus dicitur, tanquam illi natura coniunctus. Eoque *si quis Christi spiritum non habet, hic non est eius.* Vnde solus spiritus dignè glorificat Dominum. *Ille*, inquit, *me glorificabit:* non vt natura generabilis, sed tanquam spiritus veritatis, dilucidè in se ipso declarans veritatem, & tanquam spiritus sapientiæ Christum, qui est Dei virtus ac Dei sapientia, in sua magnitudine incomprehensibilem. Denique tanquam consolator in seipso exprimit, consolatoris à quo missus est bonitatem, & in sua propria dignitate eius à quo processit, maiestatem illustrat. Est igitur gloria, alia quidem naturalis, veluti gloria solis est lumen: alia gloria aliunde veniens: alia ex proposito, quæ iudicio defertur pro meritis. At hæc rursum gemina est. *Filius*, inquit, *glorificat patrem, & seruus Dominum suum.* Ex his duabus, ea quæ seruilis est à creatura defertur: altera verò quæ, vt ita loquar, contubernalis est, à spiritu præstatur, quemadmodum de seipso dixit: *Ego te glorificaui super terram, opus perfeci quòd dedisti mihi vt facerem.* Sic & de paracleto dictum est: *Ille me clarificabit, quoniam de meo accipiet, & annuntiabit vobis.* Et quemadmodum filius glorificatur à patre, cùm ait: *Et glorificaui, & in æternum glorificabo*: sic glorificatur spiritus per consortium quod habet cum patre & filio, & per vnigeniti testimonium, dicentis: *Omnis blasphemia remittetur vobis hominibus, sed in spiritum blasphemia non remittetur.* Quum autem per vim illuminatricem intendimus oculos in pulchritudinem imaginis Dei inuisibilis, perque hanc subuehimur ad pulcherrimum spectaculum archetypi, ibi videlicet adest inseparabiliter, cognitionis spiritus, vim imaginis speculatiuam in sese præbens, iis qui veritatis contemplatione delectantur, non foris ostendens, sed per seipsum inducens ad agnitionem. *Quemadmodum enim nemo nouit patrem nisi filius: sic nullus potest dicere Dominum Iesum, nisi in Spiritu sancto.* Non dixit, *Per spiritum*, sed *in spiritu.* Et: *Spiritus est Deus: & qui adorant eum, in spiritu et veritate oportet adorare*; sicut scriptum est: *In lumine tuo videbimus lumen*: hoc est, in illustratione spiritus videbimus lumen verum, quod illuminat omnem hominem venientem in mundum. Itaque in seipso ostendit vnigeniti gloriam, & veris adoratoribus in se ipso Dei cognitionem præbet. Proinde via ad Dei cognitionem est ab vno spiritu, per vnum filium ad vnum patrem. Ac rursus natiua bonitas, & naturalis sanctimonia, & regalis dignitas à patre per vnigenitum ad Spiritum sanctum permanat. Ad hunc modum & personas profitemur, nec pium monarchiæ dogma labefactatur. Cæterum qui subnumerationem ponunt dicentes, primum, secundum, ac tertium, sciant sese deorum multitudinem, iuxta gentium errorem in illibatam Christianorum de Deo professionem inducere. Ad nihil enim aliud tendit subnumerationis dolosa inuentio, quam vt profiteamur, Deum primum, secundum, ac tertium. Sed nobis sufficit à Domino præscriptus ordo, quem qui confundit non minus peccabit, quàm peccat istorum impietas. Quod ergo naturalis communio nequaquam dissoluitur modo subnumerationis, satis dictum est. Sed concedamus pertinaci & inaniter sapienti, donemusque per subnumerationem spiritus significari quiddam alio posterius. Videamus quid ex hoc sermone consequatur. *Primus*, inquit, *homo de terra terrenus, secundus homo de cœlo.* Et alibi: *Non primum*, inquit, *quod spirituale est, sed quod animale, deinde quod spirituale.* Ergo si primo subnumeratur secundum, id quod subnumeratur vilius est eo cui subnumeratur. Ita iuxta vos, vilior est homo spiritualis animali, & cœlestis homo vilior est terreno.

Apoc. 1.
Rom. 8.
Ioan. 16.
Ioan. 14.
Ioan. 17.
Ioan. 16.
Ioan. 7.
Matt. 12.
1. Cor. 12.
Ioan. 4.
Ps. 35. 10.
1. Cor. 15.
Ibidem.

Aduersus eos qui dicunt non esse glorificandum spiritum.

CAPVT XIX.

DONEMVS ista, inquiunt, at ea gloria nullo pacto debetur spiritui, vt à nobis hymnis sit attollendus. Vnde igitur probaturi sunt spiritus dignitatem, omnem intellectum superantem, si Patris & Filij communio visa est istis parum grauis ad testificandum? attamen possumus, & ad ea quæ nominibus significantur respicientes, & ad operationum magnitudinem, & ad operationem quam in nobis, imò quam erga creaturam omnem suppeditat, naturæ illius sublimitatem ac potentiam incomprehensibilem demonstrare. Quatenus igitur mente tenetur, spiritus dictus est, quemadmodum spiritus dicitur Deus, & spiritus vultus nostri, Christus Dominus. Sanctus dicitur, quemadmodum Sanctus Pater, & Sanctus Filius. Creaturæ siquidem aliunde inducta est sanctimonia: at Spiritui sanctitas est consummatiua naturæ. Ideoque non sanctificatur, sed sanctificat. Bonus item dicitur sicut pater, & bonus is qui bonus ex bono natus est, cui bonitas est ipsa essentia. Rectus dicitur, vt rectus Dominus, & rectus Deus noster, eo quod per se sit ipsa virtus & ipsa iustitia, quæ se non potest nec in hanc partem, nec in illam flectere propter naturæ incommutabilitatem. Paracletus, id est, consolator dicitur spiritus, quemadmodum & vnigenitus: sicut ipse dixit: *Ego rogabo patrem meum, & dabit vobis alium paracletum.* Hoc pacto communia sunt nomina Patri, Filio, & Spiritui sancto, quæ appellationes competunt illis iuxta naturæ consortium. Nam vnde alioqui? Rursum spiritus principalis, & spiritus veritatis, & spiritus sapientiæ dictus est. Spiritus diuinus qui fecit me. Et *Beselehel*, inquit, *impleuit Deus Spiritu sapientiæ et intellectus et scientiæ.* Huiusmodi igitur nomina, & præclara sunt & magnifica, nec ob id declarant inter personas esse vllam excellentiam, quod quidem attinet ad gloriam. Operationes verò partim ineffabiles sunt ob magnitudinem, partim innumerabiles ob multitudinem. Nam quo pacto intelligemus ea quæ fuerunt

Ioan. 14.
Exod. 31.

runt ante sæcula? Quales erant illius operationes ante creaturam intelligibilem? Tum quàm multa ab illo erga creaturam beneficia? Ad hæc quæ potestas ad ventura sæcula? Erat enim, & præerat, & simul aderat cum Patre & Filio ante sæcula, vt etiamsi quid cogitaris ante sæcula, hoc tamen reperias spiritu esse posterius. Quòd si creaturam reputes, consolidatæ sunt cœlorum virtutes à spiritu sic, vt consolidationem intelligas firmitatem, qua non possunt à bonis excidere. Etenim quod Deo coniunctæ sunt, quodque ad malitiam verti non queunt, quodque in beatitudine nihil desiderant virtutes, id illis à spiritu accessit. Christi aduentus est, spiritus præcurrit. In carne fuit aduentus, & spiritus inseparabilis. *Operationes virtutum sunt, sunt dona sanationum, sed per Spiritum sanctum.* Dæmones expulsi sunt, sed in spiritu Dei. Diabolus spoliatus est imperio, sed intus præsente spiritu. Peccatorum facta est remissio, sed in gratia spiritus. *Abluti estis, sanctificati estis in nomine Domini nostri Iesu Christi, & in Spiritu sancto.* Conglutinatio cum Deo à spiritu est. *Misit enim Deus Spiritum Filij sui in corda nostra, clamantem, Abba Pater*: Resurrectio mortuorum à spiritu est. *Emitte spiritum tuum, & creabuntur, & renouabis faciem terræ.* Siue quis creaturam accipiat, de extinctorum reuiuiscentia, an non magna spiritus operatio, quæ suppeditat nobis vitam ex resurrectione, & ad spiritualem illam vitam animas nostras transcribit? Siue creaturæ nomine intelligantur, qui hic à peccato recedentes, ad id quod optimum est transformati sunt: nam ita quoque nonnunquam vsurpantur, iuxta scripturæ consuetudinem, velut cùm Paulus dicit: *Si qua in Christo noua creatura.* Et renouatio quæ hic fit, & à terrena mortalique vita ad cœlestem conuersationem transmutatio, quæ fit per spiritum, ad summam admirationem subducit animos nostros. In his vtrum metuere debemus, ne dignitatem immodicis honoribus transgrediamur: an contra, ne cogitationem de spiritu nostram ad humilia deprimamus, etiamsi videamur maxima de eo loqui, quæ quidem humana mente concipi, humanaque lingua proferri possunt. Hæc dicit Spiritus sanctus, sicut, *Hæc dicit Dominus: Descende, & ambula cum illis, nihil diiudicans, quoniam ego misi illos.* Num hæc sunt humilis aut aspernandi verba? *Separate mihi Barnabam & Paulum in opus ad quod accersiui illos.* Num seruus ita loquitur? Et Esaias: *Dominus misit me, & spiritus eius.* Et: *Descendit spiritus à Domino, & deduxit eos.* At ne rursus mihi deductionem accipias pro humili ministerio. Nam hoc opus etiam Dei esse testatur verbum, *Deduxisti*, inquit, *sicut oues populum tuum.* Et: *Abducens velut ouem Ioseph. Deduxisti*, inquit, *eos in spe, & non timuerunt.* Proinde cùm audieris: Cùm venerit paracletus, ille vos commonefaciet omnis veritatis: cogita deductionem, sicuti doctus es, ne calumnieris intellectum. Quin *& interpellat*, inquit, *pro nobis.* Itáne quantum supplex est infra beneficij autorem, tantum spiritus iuxta dignitatem excidit à Deo? At tu nondum audisti de vnigenito, quòd is est in dextra Dei, & interpellat pro nobis. Num ideo quod spiritus est in te, si tamen omnino in te est, aut quod nos excæcatos ad eligendum id quod vtile est, docet, deducitque, ideo pia ac diuina gloria illum mulctabis? Nam isthuc profectò extremæ sit ingratitudinis, benemerentis humanitatem vertere in occasionem ingratitudinis. Nolite igitur contristare Spiritum sanctum, audite quid dicat primitiæ martyrum Stephanus, inobedientiam ac rebellionem exprobrans populo. *Vos*, inquit, *semper Spiritui sancto resistitis.* Et rursum Esaias: *Prouocauerunt Spiritum sanctum, & versus est illis in inimicitiam.* Et alibi: *Domus Iacob prouocauit spiritum Domini.* An hæc non declarant potentiam cum autoritate coniunctam, iudicio legentium permitto. Eos qui hæc audiunt, quas tandem opiniones oportet animo concipere? An tanquam de instrumento, deque obediente, & parem honorem cum creatura sortito, denique nobis conseruo? an grauissimum est vel dicto tantum hanc blasphemiam subire piorum aures animosque? Seruum appellas spiritum? *Sed seruus*, inquit, *non nouit quid faciat Dominus ipsius.* Spiritus autem non aliter nouit quæ sunt Dei, quàm spiritus hominis nouit quæ sunt hominis.

1. Cor. 12. 10

1. Cor. 6.

Rom 8. 16.

Psal. 103.

2. Cor. 5.

Act. 7.

Act. 13.

Esa. 48.

Psal. 76.

Psal. 79.

Psal. 77.

Ioan. 14.

Act. 7.

Esa. 63.

Ioan. 15.

Aduersus eos, qui dicunt Spiritum nec in seruili, nec in herili conditione esse, sed in libertate.

Caput xx.

Neque seruus, inquiunt, neque dominus, sed liber. O mirum stuporem! ô miserandam audaciam ista loquentium! Quid amplius deplorem? vtrum inscitiam, an blasphemiam istorum? qui de Deo dogmata humanis exemplis corrumpunt, & quæ est in rebus hominum consuetudo, per quam dispar est dignitatum excellentia, eam ad diuinam & ineffabilem naturam accommodare nituntur, haud reputantes apud homines quidem nullum esse naturæ seruum. Aut enim qui viribus pressi sunt, sub iugum seruitutis inducti sunt, velut in bello capti: aut ob paupertatem in seruitutem ducti sunt, velut Ægyptij Pharaoni: aut iuxta sapientiam quandam & arcanam dispensationem, qui inter filios deterrimi sunt; parentum voce, sapientioribus ac melioribus in seruitutem addicti sunt, sed quam haud quaquam condemnationem, sed beneficium potius duxerit æquus rerum æstimator. Nam qui ob sensus inopiam non habet in sese id quod natura imperat, huic expedit in alterius esse potestate: vt dum potentioris prudentia gubernatur, similis sit currui qui aurigam recepit, aut naui quæ nauclerum habet clauo assidentem. Hanc ob causam Iacob dominus Esau ex benedictione patris factus est, vt stultus à sapiente, vel inuitus beneficio afficeretur, quippe non habens proprium curatorem, videlicet mentem. Et Chanaam filius seruus erat fratribus suis, quoniam indocilis erat ad virtutem, quod imprudentem haberet patrem, videlicet Cham. Ad hunc quidem modum hic fiunt serui. Liberi verò sunt, qui effugerunt paupertatem, aut bellum, aut qui aliorum cura non egent. Itaque quamuis hic herus, ille seruus appelletur, omnes tamen vel quia sumus eiusdem inter nos honoris, vel quia sumus creatura illius qui fecit nos, conserui sumus. Illic porrò quid potes è seruitute eximere? Simul vt nati sunt, additum est, vt seruitutem seruiant. Sibi quidem inuicem non imperant, eo quòd cœlestia expertia sint vsurpationis, Deo tamen subiecta omnia, ac tanquam Domino debitum timorem, ac tanquam conditori debitam gloriam persoluunt. *Filius enim honorat patrem, & seruus metuit Dominum suum.* Et ex his duobus alterum omnino Deus à nobis requirit. Nam, *Si pater*, inquit, *sum ego, vbi est honor meus? Si Dominus sum ego, vbi est timor meus?* Alioqui vita hæc fuerit omnium maximè miserabilis, nisi subdita sit prouidentiæ diuinæ. Cuiusmodi sunt virtutes desertrices, quæ quod ceruicem erexerunt aduersus eum omnipotentem, excutiunt seruitutem non quòd taliter conditæ sunt. Quomodo igitur appellas liberum? Qui regis imperio non obtemperat? Qui nec in alterum principatum gerere nouit, nec principi parere sustinet? At nec est istiusmodi natura in rebus conditis, & imaginari euidens est in spiritum impietas. Quòd si spiritus creatura est, nimirum seruit cum cæteris omnibus. *Omnia* enim, inquit, *seruiunt tibi.* Si supra creaturam est, regni quoque consors est.

Gen. 27.

Gen. 9.

Malach. 1.

ibid.

Psal. 118.

Testimonia è scripturis spiritum appellari Dominum.

Caput xxi.

Sed quid opus est ex rebus humilibus pugnantes, vtrobis turpiter parare victoriam, quum liceat citandis grauioribus testimoniis irrefutabilem gloriæ sublimitatem declarare? Quod si proferemus ea quæ scriptura nos docuit, forsitan magno vehementique clamore vociferantes, & auribus obturatis lapides tollent, aut quicquid fortè occurrerit, in arma vertentes isti qui repugnant spiritui, in nos irruerint. Sed non est nobis incolumitas anteponenda veritati. Inuenimus igitur apud Apostolum in Epistola ad Thessalonicenses secunda: *Dominus autem dirigat corda nostra, in dilectionem Dei, & in sustinentiam Christi.* Quis est Dominus inducens in dilectionem Dei, & in sustinentiam

2. Thess. 3

tiam pro afflictionibus Christi? Respondeant nobis, qui spiritum in seruitutem adigunt. Siue enim de patre fiat sermo, omnino dici poterit, Dominus vos dirigat in dilectionem sui, siue de filio, addi poterit, in suam ipsius sustinentiam. Quærant igitur quænam sit alia persona, qua Domini vocabulo deceat honorari. Huic affine est illud, quod alibi posi-
1. Thess. 3. 12 tum est: *Dominus vos impleat, & abundare faciat charitate in vos inuicem & in omnes, quemadmodum & nos in vos, ad confirmandum corda vestra irreprehensibilia in sanctificatione, coram Deo & patre nostro in aduentu Domini nostri Iesu Christi cum omnibus sanctis suis.* Quem Dominum optat coram Deo & patre nostro in aduentu Domini nostri irreprehensibilia fidelium Thessalonicensium corda confirmata in sanctitate constabilire? Respondeant nobis qui cum ministratorijs spiritibus, qui mittuntur ad ministerium, collocant Spiritum sanctum. At non habent quod respondeant, quapropter audiant & aliud testimonium, euidenter Spiritum sanctum appellans Domi-
Ioan. 4. num. *Dominus*, inquit, *spiritus est.* Et rursum: *Tanquam à Domino*
2. Cor. 3. 17. *spiritu.* Ne verò vlla relinquatur occasio contradicendi, ip-
2. Cor. 3. 14 sum Apostoli sermonem recitabo: *Vsque ad hodiernum*, inquit, *diem idem velamen in lectione veteris Testamenti manet non reuelatum, quod in Christo abrogatur.* Quum autem conuersus fuerit ad Dominum, tolletur velamen. Dominus autem spiritus est. Cur hoc dicit? Quoniam qui nudæ intellectui literæ assidet, & illic circa legales obseruationes occupatus est, Iudaica literæ intelligentia quasi velo tectum habet cor: & id accidit illi; eo quòd ignoret corporalem legis obseruationem in aduentu Christi abolitam esse, iam figuris ad veritatem translatis. Euanescunt enim lucernæ Solis aduentu. Et cessat lex, ac prophetæ silent simul vt illuxit veritas. Attamẽ qui potuit ad profunda legalis intellectus oculis penetrare, ac discussa legis obscuritate ceu velamento introire ad arcana, hic imitatus est Mosen, in hoc quod cum Deo loquens sustulit velamen, & ipse se conuertens à litera ad spiritum, velamini quod impositum est super faciem Mosi respondeat legalium doctrinarum obscuritas: conuersio autem ad Dominum respondeat spirituali intelligentiæ. Ergo qui in lectione legis aufert literam, conuertit sese ad Dominum (Dominus autem nunc hic spiritus dicitur) ac similis redditur Mosi per illustrationem Dei, qui faciem habet glorificatam. Sicut enim quæ iuxta floridos colores posita sunt è splendore promanante colorantur & ipsa: sic qui euidenter intendit oculos in spiritum, ex illius gloria quodammodo transformatur vt fiat illustrior, dum veritate à spiritu promanante ceu luce, corde illuminatur. Et hoc est transformari à gloria spiritus ad propriam gloriam, haud parce, neque tenuiter, sed in tantum quantum par est illustrari eum qui à spiritu illuminatur. Non vereris, ô homo, Apostolum di-
1. Cor. 3. 16 centem: *Templum Dei estis, & spiritus Dei habitat in vobis*? An Scriptura admisit vnquam vt seruile domicilium appellatione templi honoraret? Quid ille qui Scripturam diuinitus inspiratam appellat, eo quòd afflatu spiritus scripta sit, num contumelijs & spiritum attenuantibus verbis vsus est?

Confirmatio naturalis spiritus communionis, eo quòd æque ac pater & filius incomprehensibilis est.

CAPVT XXII.

NOn solum autem ex hoc quod eadem habet appellationes, & in operationibus consors est Patri & Filio, dilucet naturæ illius excellentia, verum etiam ex eo quòd pariter atq; ille incomprehẽsibilis est intellectu. Quæ enim de patre loquitur, quòd sit supra cogitationem humanam, quæque de filio, eadem Dominus & de Spiritu sancto dicit:
Ioan. 17. *Pater iuste, mundus te non cognouit*, inquit filius: mundum hic appellans non eum qui constat è cœlo & terra, sed in syncerissimam innumerisque mutationibus obnoxiam vitam. Ac
Ioan. 14. de seipso loquens: *Adhuc modicum*, inquit, *& mundus me non videbit, vos autem videbitis me*: rursus hic eos qui materiali carnalique vita deuincti sunt, & oculis tantum expendunt veritatem, mundum appellans: qui quoniam non credebant resurrectionem, non amplius oculis cordis visuri erant Dominum nostrum. Hæc autem eadem dixit & de spiritu, Spiritũ, inquit, veritatis mundus non potest accipere, neque videt illum, neque nouit eum, vos autem nouistis illũ, quòd apud vos manet. Carnalis siquidem homo mentem habens ad contemplationem minus exercitatam, aut in affectu carnis velut in cœno defossam gerens, non potest ad spirituale lumen veritatis attollere oculos. Quapropter mundus, hoc est, carnis cupiditatibus dedita vita, velut oculus imbecillis non ferens solis radios, spiritus gratiam non recipit. At Dominus collaudatis discipulis, quod mundæ essent vitæ ob doctrinam ipsius, dat ijdem, vt ad speculationem contemplationemque spiritus sint idonei. *Nunc*, inquit, *vos mundi estis propter sermonem quem loquutus sum vobis.* Vnde mundus nõ potest illum capere? eo quod non videt illum. Vos autem nouistis eum, quoniam apud nos manet. Eadem dicit & Esaias;
Esai. 42. 5. * Vulg. flatum. *Qui stabiliuit terram, & quæ in ea sunt, dedit q; * spiritum populo qui est super illam, & spiritum calcantibus eam.* Nam qui conculcant terrena, ijsque superiores euaserunt, digni prædicati sunt dono sancti Spiritus. Proinde de spiritu quẽ mundus capere non potest, sed à solis sanctis per cordis puritatem videri potest, quid aliud iudicandum est quàm omnis generis honores illi competere? Reliquæ virtutes omnes in loco circumscriptæ esse creduntur. Nam angelus qui astabat Cornelio, non erat in eodem loco, quo quum astaret Philippo. Neque qui loquutus est Zachariæ ab altari, per idem temporis etiam in cœlo suam implebat stationem. At spiritus simul & ab Abacuch operatus, & in Daniele in Babylonia creditus, & in cataracta fuit cum Hieremia, & cum Exechiele in Chobar. *Spiritus enim Domini repleuit orbem terrarum.* Et, *Quò ibo à spiritu tuo? & à facie tua quò fugiam?* Et propheta. *Quoniam ego*, inquit, *vobiscum sum, dicit Dominus.* Et, *Spiritus meus stat in medio vestri.* Eum vero qui vbique est, qui Deo præsens est, cuius esse naturæ credere oportet? Vtrum omnia complectentis an particularibus arctatæ locis? Qualem esse naturam angelorum Dei filius demonstrauit. Verum hoc nequaquam dicturus es. Igitur qui natura Dominus est, qui magnitudine incomprehensus, qui potens in operationibus, qui bonus in beneficentijs, hunc non efferemus, non glorificabimus?

Act. 10.
Luc. 1.
Dan. 6.
Sapien. 1.
Psal. 138. 7
Agg. 2.
Ibid.

Spiritus glorificationem esse enumerationem eorum quæ illi adsunt.

CAPVT XXIII.

EGo vero nihil aliud intelligo gloriam, quàm commemorationem mirabilium quæ illi adsunt. Itaque aut isti interdicent nobis, ne prorsus mentionem faciamus bonorum quæ ab illo accepimus, aut omnino ea quæ illi adsunt commemorasse, est summam glorificationem implesse. Nam ne patrem quidem Domini nostri Iesu Christi, & vnigenitum illius filium aliter glorificare possumus, quàm pro virili nostro illius prodigia recensendo.

Redargutio absurditatis eorum qui non glorificant spiritum, ex collatione eorum quæ in creaturis glorioſa sunt.

CAPVT XXIV.

ITane gloria & honore coronabitur plebeius homo? Et gloria, & honor, & pax homini facienti bonum in promissis reposita sunt. (Est autem peculiaris Israelitici populi gloria, quorum, inquit, est adoptio, & gloria & cultura. Et suam ipsius gloriam quandam commemorat Psalmiorum cantor, *Exurge gloria mea.* Et rursus, *Gloria solis, lunæ, & stellarum.* Iuxta Apostolum vero *administratio iudicij fiet cum gloria.*) Itaque quum tam multa sint quæ gloria potiuntur, vis spiritum vnum ex omnibus inglorium esse? Et tamen *ministratio*, inquit, *spiritus est in gloria.* Qua igitur fronte facitis illum indignum gloria? Et magna est gloria iusti, iuxta psalmodiam, *Magna est gloria eius in salutari tuo.* Et rursus: *Timentes autem Dominum glorificauit.* At gloria spiritus iuxta tuam opinionem nulla est. An non igitur euidens periculum est, talibus dictis ineuitabile crimen in sese accersere? verum homo qui saluus fit per iustitiam operum, plurimum absit ab eo,

Psal. 56.
2. Cor. 3. 9.
2. Cor. 3. 7
Psal. 157.
Psal. 14.

vt spiritum debita gloria fraudet. Sit, inquiunt, glorificandus, at non cum Patre & Filio. Et qui consentaneum est rationi, alium locum imaginatione designare spiritui, eo relicto quem statuit Dominus, & gloriæ consortio spoliare eum qui vbique coniunctus est diuinitati, in professione fidei, in baptismate redemptionis, in operatione virtutum, in inhabitatione sanctorum, in donis ad obedientiam conferentibus? Neque enim est vllum donum absque sancto Spiritu ad creaturam perueniens, quando nec simplex verbum in Christi laudibus quis possit dicere, nisi cooperante spiritu,
Matth. 10 quemadmodum in Euangelijs à Domino & seruatore nostro didicimus. Esse qui hęc omnia neglexerint, & ignorata communione quæ est in omnibus patri & filio, distrahant spiritum, nescio an quisquam sancti Spiritus particeps confecturus sit. In quem igitur ordinem illum deportabimus? Creaturarum? At vniuersa creatura seruit. Spiritus autem liber
2. Cor. 3. est. *Vbi spiritus Domini, ibi libertas.* Atque quum multa sint quæ possim hic commemorare, quàm non conueniat Spiritum sanctum annumerare rebus creatis, de his dicere supersedebo. Nam si incipiam pro argumenti dignitate, & quæ pro nobis faciunt, probationes adducere, & quæ ab aduersarijs obijciuntur diluere, prolixo sermone fuerit opus, loquacitateque voluminis deterruero lectores. Eoque illi alteri tractatui reseruatis, propositis adhæreamus. Consideremus
Repetit omnia. igitur singulatim. Natura bonus est spiritus, vt bonus pater, & bonus filius. Creatura vero per electionem eius qui bonus est, particeps est bonitatis. Nouit profunda Dei: sed creatura per spiritum accipit arcanorum reserationem. Viuificat vnà cum Deo qui viuificat omnia, cumque filio qui
Rom. 7. dat vitam. *Qui* enim *excitauit*, inquit, *Christum à mortuis, viuificabit & mortalia corpora vestra, per ipsius spiritum qui habitat in*
Ioan. 10. *vobis.* Atque iterum: *Oues meæ vocem meam audiunt, & ego vitam æternam do illis.* Sed spiritus quoque viuificat. Ac rursum: *Spiritus autem*, inquit, *vita per iustitiam.* Quin & Dominus te-
Ioan. 6. statur spiritum esse viuificum. *Caro non prodest quicquam.* Quomodo igitur eum à viuificandi potentia submouentes naturæ coniungemus, quæ ipsa vita egeat? Quis adeò contentiosus, quis adeo expers doni cœlestis, & absq; gustu bonorum Dei verborũ? Quis adeò à spe cœlestium alienus, vt spiritum creaturæ copulet à diuina natura distractum? In nobis, inquiunt, spiritus est tanquam donũ Dei. At donum nequaquã ijsdem honoribus afficitur, quibus is qui dedit. Donum quidem Dei spiritus est, sed donum vitæ. Lex enim dicit, Spiri-
Act. 1. tus vitæ liberauit te. Et donum potentiæ. *Accipietis virtutem Spiritus sancti superuenientis in vos.* An ob id contemnendus est?
Rom. 8. An non & filium pater dedit hominibus? *Qui*, inquit, *proprio filio non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum, quomodo*
1. Cor. 2. 12 *non vnà cum eo omnia nobis donabit*? Et alibi: *Vt sciamus quæ à Deo nobis donata sunt*: de mysterio assumpti hominis loquens. Itaque qui ista loquuntur, an non Iudaicam ingratitudinem amentiamque superarunt, qui excellentiam diuinæ bonitatis vertunt in insultum blasphemiæ? Accusant enim spiritum, quod nobis dat fiduciam Deum appellandi patrem no-
Rom. 8. strum. *Emisit enim Deus spiritum filij sui in corda nostra clamantem, Abba pater*, vt spiritus vox propria fiat eorum qui acceperunt.

Quod scriptura hac syllaba, IN, *pro* CVM, *vsa sit: vbi &* IN, *idem pollere quod* CVM.

CAPVT XXV.

QVî fit igitur, inquiunt, vt scriptura nequaquam tradat spiritum glorificari cum Patre & Filio, sed studiosè vitet ne dicat, cum Spiritu? Sed maluit eum glorificari in Deo: quasi hoc iudicarit congruentius. At ego nequaquam dixerim hanc syllabam In, significare sensum minus honorificum, imò potius si sanè accipiatur, ad maximam spiritus celsitudinem erigere mentem, quandoquidem obseruauimus hanc frequenter vsurpari pro Cum. Quod genus est illud, *Ingrediar domum tuam, in holocaustomatibus*: pro eo quod
Psal. 14. *Ps. 104. 37. Vulg. cum arg.* erat, cum holocaustomatibus. Et, *Eduxit eos in argento & auro.* Item illud, *Egredietur Deus in virtutibus nostris*, aliaque hu-
Ps. 107. 12. ius generis innumerabilia. Omnino lubens ab ista noua sapientia didicero, qualem glorificationem Apostolus absoluerit per hanc dictionem In, iuxta formam quam isti nunc è scriptura proferunt. Nequaquam enim inuenimus dictum, Tibi patri honor & gloria per vnigenitum tuum in Spiritu sancto. Qui sermo modo istis vsitatior est ipsa, vt ita loquar, respiratione. Horum enim singula separatim inuenire licet, coniunctim posita in tali ordine nequaquam poterunt ostẽdere. Itaque si exactè vrgent ea quæ in scripturis habentur, ostendant vnde ista dicant. Quod si concedunt consuetudini, ne nobis faciant negotiũ. Nos enim ambas dictiones, è fidelium vsu mutuati, ambabus vtimur: glorificationẽ quidem ex æquo per vtramque impleri persuasi: eis vero qui deprauant veritatem, magis obturari os credimus proposita dictione: quę quum vim habeat scripturis congruentem, nõ est amplius ad contraria accommodabilis. Est autem hæc, cui nunc ab istis cõtradicitur, quæ pro Et, cõiunctione sumitur. Nihil enim refert vtrum dicas, Paulus & Syluanus & Timotheus, an Paulus cum Timotheo & Syluano. Nominũ enim *1. Thess. 1. 1* connexio, vtraque pronuntiatione similiter seruatur. Itaque si cum Dominus dixerit, Patrem & Filium & sanctum Spiritum: ipse dicam, Patrem & Filium cum Spiritu sancto: nihil diuersum dixero, quod ad sententiæ vim attinet. Porrò per præpositionem connecti nomina, multis argumentis probari potest. *Gratia*, inquit, *Domini nostri Iesu Christi, & charitas* *2. Cor. 13.* *Dei, & communicatio spiritus sancti.* Ac rursum: *Obsecro vos fratres* *Rom. 15. 13* *per Dominum nostrum Iesum Christum & per charitatem spiritus.* Itaque si pro coniunctione *Et* voluerimus vti præpositione *Cum*, quid differentiæ fecerimus? Ego sanè non video, nisi quis iuxta frigidam grammaticem, coniunctionem tãquam copulatiuam, ac maioris vnionis declaratiuam præferens, præpositionem reijciat, quasi non obtineat parem vim. Sed si hactenus de his esset nobis controuersia, haudquaquam multis verbis opus esset nobis ad respondendum. Nunc vero neque de syllabis, neque de hoc aut illo dictionis sono disputant, sed de rebus iuxta vim ac veritatem maximo inter se discrimine dissidentibus. In quibus quum indifferens sit syllabarum vsus, isti has quidem, vt in scripturis repertas inducere, illas vero ab Ecclesia submouere moliuntur. Ego vero tametsi primo statim auditu euidens sit vtendi libertas, attamen etiam rationem reddam iuxta quam patres nostri non otiosè simul amplexi sint & huius præpositionis vsum. Nam præterquam quod hæc syllaba Et, idem valens refellit Sabellij malitiam, & similiter atque illa personarum proprietatem declarat, velut, Ego & pater veniemus, Ego & pater vnum sumus: eximium habet sempiternæ cõmunionis & cum Deo coniunctionis testimonium. Nam qui dixit, cum patre filium esse, simul & personarum proprietatem & inseparabile consortium expressit. Quod idem fit in rebus humanis, in quibus Et, coniunctio, declarat operationis cõsortium: at præpositio Cum, significat etiam communionẽ. Quod genus est, Nauigarunt in Macedoniam Paulus & Ti-
motheus, sed & Tychicus & Onesimus missi sunt Colos- *Act. 16.* sensibus. Ex his discimus illos rem eandem fecisse. Cæterum si audierimus, connauigarunt, & collegæ missi sunt, etiam illud addiscimus, eos actionem pariter operatos esse. Ita Sabellij errorem destruens hæc vox vt non alia æquè, addidit illis & diuerso impietatis genere insanientes. De his loquor, qui temporalibus interuallis filium à Patre, & Spiritũ sanctum à filio distrahunt. Cui sensui maximè repugnat syllaba Cum, eo quòd Cum, coniunctionem inter se cõmunicantium exprimit, velut simul nauigantium & simul inhabitantium, aut quiduis aliud communiter perficientium. At præpositio In, declarat relationem ad id in quo sunt operãtes. Siquidem quum audimus Innauigant, aut Inhabitant, protinus cogitamus scapham, aut domũ. Itaque iuxta communẽ vsum harum syllabarum talis est inter ipsas differentia, aut si quid amplius inueniri possit à studiosis. Nequę enim mihi vacat de ratione syllabarum exquirere. Quoniam igitur demonstratum est præpositionem Cum, significantissimè reddere coniunctionis intelligentiam, sit vobis si videtur fœderata, ac desistite atrox, & indenuntiatum bellum cum illa gerere. Attamen quanquam ea vox adeò boni ominis est, si cui cordi est per syllabam Et, glorificando connectere nomina, sicut in Euangelijs de baptismate didici-
mus, Patrem & Filium & Spiritum sanctum, ita fiat, nemo *Matth. 28.* contradicturus est. Hac conditione deponamus arma. Sed isti citius abiecerint linguas, quàm hanc vocem recipiant.

Hoc

Hoc igitur est, quod nobis indenuntiatum & irreconciliabile bellum excitat. In spiritu, inquiunt, sancto danda est gloria Deo, non ipsi spiritui: ac mordicus hanc vocem In, velut humilem, addunt spiritui. De qua non inutile fuerit prolixius dicere. Quum audierint isti, demirabor si non eam proditricem & ad spiritus gloriam vltrò transfugam pronuntiarint.

Quot modis dicitur In, *totidem modis de Spiritu accipi.*

CAPVT XXVI.

Modi In.

MIhi consideranti quam simplex ac breuis sit huius syllabæ pronuntiatio, tamen varia videntur quæ per eam significantur. Quot enim modis dicitur In, totidem modis inuenimus eam de spiritu conceptibus subseruire. Nam forma dicitur esse in materia, & potentia in eo quod est alicuius formæ capax, & habitus in eo qui secundum illum affectus est, aliaque huius generis multa. Itaque quatenus Spiritus sanctus vim habet perficiendi creaturam rationalem, absoluens illius fastigium formæ rationem obtinet. Nam qui iam non viuit secundum carnem, sed spiritu Dei agitur, & filius Dei nominatur, & conformis imagini Filij Dei factus est, spiritualis dicitur. Et sicut cernendi vis est in oculo sano, sic & operatio spiritus in anima purgata. Eoque *Ephe. 1.* Paulus optat Ephesijs, *vt oculos habeant illuminatos in spiritu sapientiæ*. Et quemadmodum ars est in eo qui nactus est illam, ita gratia spiritus in eo qui recepit, semper quidem præsens, at non perpetuò operans. Nam & ars, potentia quidem est in artifice: actu vero tum, quum secundum illam operatur: itidem spiritus, semper quidem adest dignis, sed operatur in illis iuxta vtilitatem, aut in prophetijs, aut in sanationibus, aut in alijs miraculorum operationibus. Præterea sicut in corporibus est sanitas, aut calor, aut in genere affectiones facilè mobiles: sic & in anima frequenter est spiritus, ijs qui mente sunt instabili, ac facilè quam acceperant gratiam expellunt: qualis erat Saul, & septuaginta seniores filiorum Israël, præter Eldad & Modad: apud hos enim solos apparet mansisse Spiritum sanctum: & in genere, si quis est istis animi proposito consimilis. Item quemadmodum verbum est in animo, interdum vt in corde cogitatum, interdum vt lingua prolatum, sic est & Spiritus sanctus vel quum testimonium præbet spiritui nostro, vel quum clamat in cordibus nostris: Abba pater, vel quum loquitur pro nobis, iuxta id *Matth. 10. 20.* quod dictum est; *Non vos estis qui loquimini, sed spiritus patris vestri qui loquitur in vobis.* Iam quemadmodum totum est in partibus, intelligitur & spiritus esse in aliquo iuxta donorum *Rom. 12.* distributionem. *Omnes enim inuicem sumus membra, sed habentes dona secundum gratiam Dei quæ data est nobis diuersa*. Ea propter non potest dicere oculus manui, non opus habeo te, aut rursus caput pedibus: non est mihi vobis opus.

Sed omnia simul implent corpus Christi in vnitate spiritus, necessariam autem vtilitatem sibi inuicem reddunt ex donis. Deus posuit membra in corpore, vnumquodque vt voluit. Membra eandem habent pro se mutuo solicitudinem, iuxta spiritualem communionem sensus qui ipsis communiter adest. Eoque si affligitur vnum membrum, similiter affliguntur omnia membra. Siue glorificatur vnum membrum, simul gaudent omnia membra. Rursus quemadmodum partes sunt in toto, ita singuli sumus in spiritu, eo quòd omnes in vno corpore in vnum spiritum baptizati sumus. Porrò quod dictu mirum videbitur, nihilo tamen minus verum est, etiam veluti locus eorum qui sanctificãtur, sæpenumero dicitur spiritus. Ostenditur nec hic sermo diminuere spiritum, sed glorificare potius. Nomina corporalia etiam ad spirituales intellectus, euidentiæ gratia frequenter transfert sermo diuinus. Obseruauimus igitur & psalmodum de *Psal. 70. 3. Exo. 33.* Deo loquentem; *Esto mihi in Deum protectorem, & in locum munitum, vt saluum me facias.* De spiritu vero: *Ecce locus,* inquit, *apud me est, sta super petram:* quid aliud sentiens locum, quàm visionem in spiritu, in qua quum esset Moses, potuit videre Deum euidenter ipsi apparentem: Hic est locus veræ adorationis sempiternus. Attende, inquit, ne offeras holocautoma tuum in quouis loco, sed in loco quemcumque elegerit Dominus Deus tuus. Quod igitur est holocautoma spirituale? *Sacrificium laudis.* Quo in loco hoc offeremus? In Spiritu sancto. Vbi hoc didicimus? Ab ipso Domino dicente: *Veri adoratores adorabunt patrem in spiritu & veritate*. Hunc locum quum vidisset Iacob dixit, *Dominus est in loco hoc.* Itaque spiritus verè locus est sanctorum. Sanctus item & domicilium dicitur, spiritui seipsum præbens ad inhabitandum & templum eius appellatur. Sicut enim in Christo loquitur Paulus, *Coram Deo*, inquit, *in Christo loquimur*, ita Christus in Paulo, velut ait ipse, *An experimentum quæritis qui loquitur in me Christi?* Sic & in spiritu loquitur mysteria. Ac spiritus rursũ loquitur in eo. In rebus ergo conditis ad hunc modum, multifariam varijsque rationibus dicitur spiritus inesse. Cæterum magis pium est, dicere eum esse cum patre, quam inesse patri. Nam gratia ab eo manans habitante in ijs qui digni sunt, ac suas operationes in illis exerente, rectè dicitur inesse ijs qui sunt illius capaces. At illius subsistentia quæ fuit ante secula, nec vnquam desitura permanentia cum filio & patre considerata, sempiternæ potentiæ & coniunctionis requirit appellationes. Propriè siquidem ac verè coesse dicitur, de ijs quæ sibi inuicem inseparabiliter adsunt. Vt calorem ferro ignito inesse dicimus, & vnà simul cum ipso igni inesse. Item corpori sanitatem inesse dicimus, vitam autem simul cum anima esse. Ergo vbi peculiaris & connaturalis atque inseparabilis communio est, significantior vox est, quæ inseparabilis consortij cogitationem suggerit intellectui. Contrà, vbi intelligitur accidere cuipiam ab illo gratia quæ & decedere possit, similiter & hìc propriè vereque inesse dicitur, etiam si in ijs, qui receperunt, sæpenumero propter affectus in bono perseuerantiam gratia illius permaneat. Proinde quoties peculiarem spiritus dignitatem intelligimus, cum Patre & Filio ipsum esse contemplamur. Vbi vero gratiam in ijs qui spiritus participes sunt sentimus, in nobis esse Spiritum dicimus. Et quæ à nobis defertur glorificatio spiritui, non habet professionem dignitatis illius, sed nostræ ipsorum imbecillitatis confessionem, dum ostendimus, quòd nec idonei sumus à nobis ipsis glorificare, sed sufficientia nostra est in Spiritu sancto, in quo corroborati, pro beneficijs acceptis Deo nostro gratias absoluimus, iuxta quod à malitia purgati sumus. Alius enim alio plus, aut minus, auxilio spiritus adiuuamur ad offerendum hostias laudis Deo. Hoc pacto iuxta communem modum piè gratiarum actionem spiritui persoluimus. At sanè illud nequaquam leuis est momenti, vt aliquis de seipso testificetur, dicatque, spiritus Dei est in me, & per gratiam illius sapiens factus, refero gloriam. Nam hæc vox Paulum decet: *Videor & mihi spiritum Dei habere*. Et rursus: *Egregium depositum serua per Spiritum sanctum qui habitat in nobis*. Item de Daniele legimus, quòd spiritus Dei sanctus fuerit in eo. Et si quis illis adsimilis sit virtute. Alter autem intellectus est, nec ipse reijciendus, quod sicut in filio videtur pater, sic filius videtur in spiritu. Itaque adoratio quæ fit in spiritu, animis nostris velut in lucẽ adductis vim suã suggerit, vt discere licet ex his quæ Samaritanæ dicta sunt. Dominus enim adorationem quæ iuxta regionis illius consuetudinem erat vsitata, sua doctrina abrogans, In spiritu, inquit, & veritate oportet adorare: nimirum seipsum appellans veritatem. Quemadmodum igitur in filio dicimus adorationem, velut in imagine Dei ac patris: sic & in spiritu dicitur, tanquam in seipso Domini diuinitatẽ exprimente: vnde & in adoratione inseparabilis est à Patre & Filio Spiritus sanctus, eo quòd si sis extra illum, nullo pacto sis adoraturus: contrà, si in illo fueris nullo loco seiungeris à Deo, nihilo profecto magis quam lumen separabis ab his quæ visui patent. Impossibile siquidem est cernere imaginem Dei inuisibilis, nisi in lumine spiritus. Etenim qui intuetur imaginem, hunc impossibile est lumen ab imagine separare. Quod enim vt videas in causa est, id necesse est, vt simul cum his quæ cernuntur, videatur. Itaque propriè & congruenter per illuminationem spiritus videtur splendor gloriæ Dei: per characterem autem ad eum cuius est character, & eiusdem figuræ signum subuehimur.

Psal. 58. Ioan. 4. *Gen. 28. 16.* *2. Cor. 2. 2. Cor. 13.* *1. Cor. 7. 2. Tim. 1. Dan. 5.*

Vnde initium habeat syllaba, CVM, & quam vim habeat, vbi & de Ecclesiæ legibus nullo scripto proditis.

CAPVT XXVII.

QVam ob causam, inquiunt, quum propriè conueniat hæc syllaba In, spiritui : ac nobis ad exprimendum quemuis de spiritu intellectum sufficiat, vos nouam istam syllabam induxistis, qui dicitis, Cum spiritu, non In Spiritu sancto, alioqui nec necessarijs, nec ab Ecclesia probatis vocibus vtentes ? Quod igitur hæc syllaba In, Spiritui sancto non in sortem propriè cessit, sed patris filijque communis est, in superioribus dictum est. Arbitror autem & illud satis demonstratum, quod In, non solum nihil detrahit dignitati spiritus, verumetiam ad summam celsitudinem erigit cogitationes eorum qui non prorsus mente corrupti sunt. Superest autem differere de syllaba Cum, vnde cœperit, & quã vim habeat, & quatenus scripturæ concordet. Dogmata quę in Ecclesia prædicantur, quædã habemus è doctrina scriptorum prodita, quædam rursus ex Apostolorum traditione in mysterio, id est, in occulto tradita recepimus. Quorum vtraque parem vim habent ad pietatem, nec his quisquam contradicit, quisquis sanè vel tenuiter expertus est, quæ sint iura Ecclesiastica. Nam si consuetudines quæ scripto proditæ nõ sunt, tanquam haud multum habentes momenti conemur reijcere, imprudentes & ea damnabimus quæ in Euangelio necessaria ad salutem habentur, imò potius ipsam fidei prædicationem ad nudum nomen contrahemus. Quod genus est, vt eius quod primum est & vulgatissimum primo loco commemorem: vt signo crucis eos qui spem collocarunt in Christum signemus, quis scripto docuit ? Vt ad orientem versi precemur, quæ nos docuit scriptura? Inuocationis verba quum ostenditur panis Eucharistiæ & poculum benedictionis, quis sanctorum in scripto nobis reliquit? Nec enim his contenti sumus, quæ commemorat Apostolus aut Euangelium, verum alia quoque & antè & post dicimus, tãquam multum habentia momenti ad mysterium, quæ ex traditione citra scriptum accepimus. Consecramus autem aquam baptismatis; & oleum vnctionis, præterea ipsum qui baptismum accipit, ex quibus scriptis? Nonne à tacita secretaque traditione ? Ipsam porrò olei inunctionẽ, quis sermo scripto proditus docuit? Iam ter immergi hominem, vnde est traditum? Reliqua item quæ fiunt in baptismo, veluti renuntiare Satanæ & angelis eius, ex qua scriptura habemus ? Nonne ex priuata & arcana hac traditione ? Nonne ex doctrina, quam patres nostri in silentio, quod curiosos & otiosos submouet, seruarunt? Pulchrè quidem illi nimirum docti arcanorum venerationem silentio conseruari. Nam quæ nec intueri fas est non initiatis, qui conueniebat horum doctrinã publicitus circumferri scripto? Aut quid tandem sibi voluit magnus ille Moses, qui non omnia quę erant in templo passus sit omnibus esse peruia, sed prophanos extra sacros cancellos statuit? Sed priora atria purioribus permittens, Leuitas solos dignos censuit numinis ministerio : mactationes autem & holocautomatum oblationes, reliquumque ministerium sacerdotibus assignauit: atque vnum ex omnibus selectum in adyta recepit: ac ne id quidem semper, sed vno tantum die quotannis: rursus & huius diei certam horã qua fas esset ingredi, præstituit, quo propter nouitatem & insuetudinem, cum stupore intuerentur Sãcta Sanctorum: probè sciens pro sua sapientia, res vsu tritas & vndecunque parabiles expositas esse contemptui: cæterum ei quod sepositum est, quodque rarum est, huic natura coniunctam esse summã admirationem ac studium. Ad eundem profectò modum, & qui in primordijs Ecclesię certos ritus præscripserunt Apostoli & patres, in occulto silentioque mysterijs suam seruauere dignitatem. Neque enim omnino mysterium est quod ad populares ac vulgares aures effertur . Hæc est ratio cur quædam citra scriptum tradita sunt, ne dogmatum cognitio propter assuetudinem vulgo veniret in contemptum. Aliud autem est dogma, aliud edictum. Nam dogmata silentur, edicta verò publicantur. Est autem silentij species etiam obscuritas qua vtitur scriptura, mentem ad contemplationem dogmatũ inhabilem exercens, idque ad vtilitatẽ in scriptu-

A ris versantium. Hanc ob causam omnes spectamus ad orientem quum precamur. Pauci tamen nouimus, quod id facientes antiquam requirimus patriam, videlicet paradisum, quem conseruit Deus in Eden ad orientem. At in prima sabbati, erecti perficimus deprecationes, sed rationem non omnes nouimus. Non solum enim quod veluti simul cum Christo resuscitati, quæ sursum sunt quærere debeamus, in die resurrectionis datæ nobis gratiæ stando precantes nosmetipsos commonefacimus, sed quod is dies videatur aliquo modo imago venturi seculi. Eoq; quum sit principium dierum, non primus à Mose, sed vnus appellatus est. *Facta est,* Gen. 1. inquit, *vespere & mane dies vnus:* tanquam qui sæpe recurrat, vt B vnus sit idem & octauus, vnum illum singularem ac verum octauum, cuius Psalmista alicubi in Psalmis meminit, per se significans, diem inquam post horum temporum statum nunquam finiendum, ac vesperæ nescium, nec successori cedentem, hoc est æternitatem, quæ nec finem habet, nec senium nouit. Necessarium igitur in hoc die Ecclesia suos alũnos docet, stantes absoluere preces suas, vt assidua commonitione vitæ illius numquam desituræ, non negligamus ad eam demigrationem parare viaticum. Quin & totum tempus vsque ad pentecosten, admonitio est resurrectionis quã in illo seculo expectamus . Nam vnus ille, & primus dies septies multiplicatus, septem sacræ Pentecostes hebdomaC das absoluit. A primo enim incipiens in principium desinit, per similes qui in medio intercedunt dies quinquagies euolutus. Vnde & æternitatem similitudine refert, dum velut in motu circulari, ab ijsdem orsus signis in eadem desinit. In quo corporis erecto habitu precari potius nos Ecclesiæ ritus docuerunt, nimirum per euidentem commotionem quasi transferentes mentem nostram à præsentibus ad futura . Insuper & quoties genua flectimus, & rursus erigimur, ipso facto ostendimus, quod ob peccatum in terram delapsi sumus, & per humanitatem eius qui creauit nos, in cœlum reuocati sumus. Deficiet me dies, si Ecclesiæ mysteria citra scriptum traditam pergam recensere. Omitto cetera, ipsam D fidei professionem, qua credimus in Patrem & Filium & Spiritum sanctum, è quibus habemus scriptis ? Etenim si quoniam ex baptismi traditione , iuxta pietatis congruentiam, vt baptizamur ita credere debemus, similem baptismo professionem exhibemus: concedant nobis, vt iuxta eãdem consequentiam similiter glorificemus Deum, vt credimus. Quod si glorificandi modum, veluti scripto non traditum reijciunt, proferant nobis & fidei professionis & cęterorum quæ commemoramus probationem è scripturis. Et postea, quum tam multa sint quæ scripto prodita non sunt, & tantum habent momenti ad pietatis mysterium, vnicam dictiũculam quæ à maioribus ad nos deuenit, non concedunt: quam nos ex inaffectata consuetudine inter incommutabiE les ecclesiarum ritus permanentem inuenimus, haud mediocrem rationem habentem, neque mediocrem perfectionem ad mysterij vim adferentem . Dictum est igitur eandem esse vim vtriusque proloquij . Dicetur autem & rursum vbi concordent inter sese, vbi differant : non quòd inter se pugnent per contrarietatem, sed quòd vtraque peculiarem adferat intellectum ad pietatem . Siquidem præpositio In, magis denotat Dei societatem nobiscum: at præpositio Cum, exprimit communionem spiritus cum Deo. Eoque vocibus ambabus vsi sumus, altera quidem dignitatem spiritus exprimentes, altera gratiam quæ nobis ab illo est, declarantes . Ita in spiritu & gloriam offerimus Deo, etiam cum spiritu, nihil ex nobis dicentes, sed velut è regula Dominicæ doctrinæ, ad ea quæ iũcta sunt, F sibique inuicem cohærent, ac mysterijs necessariam vnionem habent, dictionem transferentes. Nam quod in baptismate connumeratum est, necessariò iudicamus & in fide oportere copulari. Professionem autem fidei, velut initium quoddam glorificationis fecimus. Sed quid faciendum est? Nunc enim doceant nos ne baptizemus quemadmodum accepimus, aut ne glorificemus quemadmodum credidimus . Demonstret aliquis, aut non esse necessariam & indiuulsam horum inter se consequentiam, aut in hisce nouitatem non esse totius destructionem . At non desinunt isti sursum deorsum iactare, Dei cum sancto Spiritu glorificationem carere testimonio, carere scriptura, & alia huiusmodi.

modi. Dictum est igitur nihil referre ad sensum, siue dicas Gloria Patri & Filio cum Spiritu sancto, siue dicas, Gloria Patri & Filio & Spiritui sancto. Non igitur fas est cuiquam syllabam Et, ex ore Domini profectam reijcere, aut aliter scribere: nec quicquam vetat alteram quæ idem pollet, recipere: quæ quomodo cum illa vel conueniat vel discrepet, superius demonstrauimus. Confirmat autem rationem nobis Apostolus indifferenter vtraque voce vsus, interdum
1. Cor. 5. ita loquens: *In nomine Domini Iesu Christi, & in spiritu Dei nostri:* & rursus:
Ibid. *Congregatis vobis & meo spiritu cum virtute Domini nostri Iesu*: nihil interesse ratus ad nominum coniunctionem, siue vtaris coniunctione, siue præpositione.

Quod quæ de hominibus dicit scriptura tanquam vnà cum Christo regnantibus, eadem de spiritu dici non concedunt aduersarij.

Caput xxviii.

VIdeamus si quam excusationem patribus nostris super huiusmodi vsu possimus excogitare. Nam qui nobis ita loquendi fuerunt authores, magis quàm nos hærent in
Coloss. 2. crimine. Paulus igitur Colossensibus scribens: *Et vos*, inquit, *quum essetis mortui delictis ac præputio, viuificauit simul cum Christo*. Num igitur toti populo & Ecclesiæ donauit Deus vitam, quæ est cum Christo, sancto autem spiritui non est vita cum Christo? Quòd si istud vel animo concipere impium est, an non pium est professionem vt natura coniuncta est, ita coniunctim persoluere? Ad hæc, an non extremi stuporis est, fateri sanctos esse cum Christo? siquidē Paulus peregrinans à corpore præsens est apud Dominum, ac resolutus iam est cum Christo: istos vero ne id quidem spiritui qui in eos venit tribuere, vt sic cum Christo sint, quemadmodum sunt
1. Cor. 9. homines. At Paulus seipsum *Dei cooperatorem* appellat *in administratione Euangelij*. Sed Spiritum sanctum, per quem in omni creatura quæ sub cœlo est fructificat Euangelium, si cooperarium appellemus, impietatis nos reos peragent. Et vt videtur; vita sperantium in Domino absconsa est cū Christo in Deo: quumque Christus apparuerit vita nostra, tunc & ipsi cum eo manifestabuntur in gloria: ipse autem spiritus vitæ qui liberauit nos à lege peccati, nequaquam est cum Christo, neque in vita latente & abscondita cum illo, neque in illustratione gloriæ, quam nos in sanctis patefaciendam
Gal. 3. expectamus. *Hæredes Dei & cohæredes Christi nos sumus*, spiritus vero exhæres est & alienus à communione Dei & Christi
Rom. 8. eius. Et ipse quidem *spiritus testimonium perhibet spiritui nostro, quòd simus filij Dei*. Nos verò spiritui, ne eius quidem societatis quam illi cum Deo esse à Domino didicimus, testimoniū præbemus? Porrò quod est amentiæ caput, nos per fidem in
2. Cor. 3. Christum quæ est in spiritu, consurrexisse cum illo, & simul cū illo sessuros esse in supercœlestibus speramus, quū transformauerit corpus humilitatis nostræ ab animali ad spirituale: spiritui verò non consessum, non gloriam, non aliud quicquam eorū quæ ab ipso habemus, impartimus? & quibus nos esse dignos, iuxta donum eius qui promisit haud quaquam vanum, credimus, horum nihil spiritui, quasi su-
1. Cor. 15. perent illius dignitatem, concedimus. Et tibi quidem iuxta dignitatem licet semper esse cum Domino: & expectas, vt raptus in nubibus in aërem, semper sis cum Domino: spiritū autem nunc esse cum Christo negas, vt qui illum commemoret computetq; Patri & Filio, in exilium agas, veluti qui impietatem non ferendam admiserit. Pudet reliqua adiungere, quod tu quidem expectas fore, vt cum Christo glorificeris: nam simul affligimur, vt simul glorificemur: spiritum autem sanctificationis non glorifices simul cum Christo, vt pari saltem tecum honore digneris: & tu quidē speras tecū regnaturum, spiritum vero gratiæ afficis contumelia, serui famuliq́ue locum illi assignans. Atque hæc dico, nō vt ostēdam tantūdem honoris deberi spiritui in glorificatione, sed vt illorum dementiam redarguam, eorum qui ne hoc quidē illi concedunt, sed velut impietatem horrent, in gloria spiritus consortium cum Patre & Filio. Quis potest hæc absq; gemitu commemorare? An non ideò manifestum est, vt vel puer intelligat, hæc quę nunc fiunt, esse proœmia defecturę fidei, id quod minatus est Dominus? Quibus contradici fas non erat, ea facta sunt ambigua. Credimus in spiritum, & nostris ipsorum professionibus repugnamus. Baptizamur, & rursum pugnamus. Vt vitæ primarium ducem inuocamus, & vt conseruum despicimus. Cum Patre & Filio Spiritum accipimus, & eum vt creaturæ partem contemptui habemus. Quid autem orabunt isti, qui quum nesciant an aliquid magnificum vel loqui prouocentur à spiritu, tamen tanquam assequi possint dignitatis modum, quod in dictis nimium est, castigant? quos oportebat suam deplorare infirmitatem: quoniam pro his quæ facto accepimus, ne verbis quidem gratias agere sumus idonei. Excellit enim omnem intellectum, omnemque rationis naturam refellit, quum ne minima quidem ex parte spiritus dignitatem adæquet: iuxta sermonem libri, qui inscribitur Sapientia: *Exaltate*, in- Eccl. 43. 33.
quit, *quantumcunque potestis, superat enim adhuc, & exaltantes eam multiplicate. Nolite laborare, non enim assequemini.* Profectò metuendum est vobis, ne pro istiusmodi sermonibus horribiliter accusemini, qui à Deo mentiri nescio audistis, irremissibilem esse blasphemiam aduersus spiritum.

Enumeratio eorum qui celebres in ecclesia, in scriptis suis vsi sunt hac voce Cvm.

Caput xxix.

SAne contra id quod dicunt, præpositionem *Cum*, & carere testimonio, nec in scripturis extare, illud dicimus: si nihil aliud est receptum absque scripturis, ne hoc quidem recipiatur: sin plurima arcana citra scriptum recepta sunt nobis, cum alijs pluribus & hoc recipiamus. Arbitror autē Apostolicum esse, etiam nō scriptis traditionibus inhærere. *Laudo*, inquit, *vos, quod omnia mea meministis, & quemadmodum* 2. Thess. 2.
tradidi vobis, traditiones obtinetis quas accepistis, siue per sermonem, siue per epistolam. Quarum maximè vna est, & hæc de qua nunc agimus, quàm qui ab initio præscripserunt, tradideruntque posteris, vsu semper simul cum tempore progrediente, per longam consuetudinem ecclesijs irradicarunt. Ergo si apud tribunal probationibus è scripto destituti, multos vobis testes produceremus, nonne sententiam absoluentem à vobis consequeremur? Ego quidem arbitror; *In ore siquidem* Deut. 17.
duorum ac trium testium stabit omne verbum. Quòd si etiam temporis diuturnitatem pro nobis facientem vobis euidenter ostenderimus, an non videbimur vobis probabilia dicere, non posse litem istam nobis intendi? Veneranda sunt enim vetusta dogmata, quòd ob antiquitatem ceu caniciem quandam, habeant quiddam reuerendum. Enumerabo itaque vobis huius sermonis authores. Simul autem æstimatur in eo quòd tacetur etiam tempus. Neque enim ex nobis primum cœpit impetus. Qui potuit? nos quidem reuera hesterni sumus, quemadmodum dicit Iob, sanè ad tam lon- Iob 8.
gum tempus huius consuetudinis æquale. Ipse quidem, si quid de me propriè loquendum est, vocem hanc tanquam hæreditatem paternam conseruo, acceptam à viro multum temporis in seruitio Dei versato, per quem & baptizatus sum, & ecclesiæ ministerio admotus. Cæterùm quum apud me reputo si quis veterum ac beatorum virorum, his quibus nūc reclamatur vocibus, vsus sit, multos reperio quibus antiquitas fidem conciliat, qui iuxta exactam eruditionem, non iuxta horum temporum homines, quorum alij præpositione, alij coniunctione in glorificatione sermonem copulant statuerunt nihil referre, sanè quod ad rectam attinet pietatis intelligentiam. Irenæus ille, & Clemens Romanus Clemens Rom. Dionysius Alexand. epist. ad Dionysium.
& Alexandrinus Dionysius, id quod etiam auditu mirū est, in secunda ad sibi cognominem Epistola, de accusatione ac defensione hunc in modum finit sermonem. Transcribam autem vobis ipsa hominis verba: *His*, inquit, *congruenter & nos, etiam forma regulaq́, à senioribus qui ante nos vixerunt accepta, concordibus vocibus cum illis gratias agere, ac nunc etiam vobis scribere desinemus: Deo autem Patri & Filio Domino nostro Iesu Christo cum sancto Spiritu gloria & imperium in secula seculorum, Amen.* At hæc nequaquam dicere posset aliquis à scriptoribus esse mutata. Neque enim ita sermonem produxisset, formam ac regulā se à maioribus accepisse, dicēs, *Si in spiritu dixisset*, huius enim vsus creber est: at illud erat quod egebat excusatione. Qui quidem & in medio scripti, sic alicubi loquitur aduersus

Sabellianos: *Si eo quòd tres sunt personæ, diuisas esse dicunt, tres sunt etiam si nolint, aut diuinum ternionem prorsus è medio tollant.* Ac rursum maximè diuina propter hoc post vnitatem est
S. Irenæus. Trinitas. Sed & Clemens antiquior: *Viuit*, inquit, *Deus & Dominus Iesus Christus & Spiritus sanctus*. Irenæus autem ille, qui vicinus fuit Apostolorum temporibus, quomodo mentionem Spiritus faciat, disputans aduersus hæreses, audiamus: *Eos verò*, inquit, *qui effrenes deferuntur ad suas concupiscentias,*
1. Cor. 3. 3. *nullum habentes diuini Spiritus desiderium, meritò Apostolus carnales vocat.* Et alibi dicit idem: *Ne expertes facti diuini spiritus, frustremur regno cœlorum.* Inclamat Apostolus, quòd *caro non possit hæreditatẽ capere regni cœlorum.* Quòd si cui Eusebius Palæstinus
1. Cor. 15. *Eusebius Palæstinus.* propter eruditionem variam idoneus videtur cui habeatur fides, & ex illo voces easdem ostendimus, in dubitationibus de priscorum multiplici coniugio. Loquitur enim hunc in modum, exhortans seipsum ad verba prophetarum: *Sanctum Deum lucis auctorem per saluatorem nostrum Iesum cum sancto Spiritu inuocantes.* Iam vero & Origenem multis in locis expositionum quas in Psalmos edidit, deprehendimus, cum sancto Spiritu gratias agentem Deo, virum qui non omnino
Origenes interdum lapsus. sanas habet in omnibus de Spiritu opiniones: nihilominus
Eius loca. & hic reueritus consuetudinis robur, pias voces emisit de Spiritu, qui quidem in sexto, ni fallor, libro, Enarrationum in Euangelium Ioannis, etiam adorandum spiritum euidenter pronuntiat, ita scribens ad verbum: *Quoniam aquæ lauacrum significat purgationem animæ ab omnibus malitiæ sordibus ablutæ, nihilo tamen minus & per seipsum, ei qui seipsum præbet diuinitati adorandæ Trinitatis, per virtutem inuocationum gratiarum principium ac fontem habet.* Ac rursus in Commentarijs, quibus exponit Epistolam ad Romanos: *Sacræ*, inquit, *virtutes capaces sunt vnigeniti & sancti Spiritus Deitatis*. Ad hunc modum, opinor, Traditionis vis sæpè compulit homines, etiam suis
Iulius Africanus historicus. ipsorum dogmatibus contradicere. At nec Africanum historicum talis glorificandi forma præterijt. Siquidem palàm est in quinta de Temporibus Epitoma, & ipsum ad hunc loqui modum. *Nos verò qui & illorum verborum mensuram didicimus, nec ignoramus fidei gratiam, gratias agimus ei, qui præbet nostris Patribus omnium seruatorem ac Dominum nostrum Iesum Christum, cui gloria, maiestas, cum sancto Spiritu in secula.* At de cæteris fortassis dubitari possit, aut credi possint per intolerabilem audaciam à scribis immutata, quum in vnica syllaba sit discrimen. Verum quæ pluribus verbis dicta citauimus, ea nec recipiunt insidiarum suspicionem, & ab ipsis libris paratum habent testimonium. Porrò quòd alioqui fortassis humilius videbitur, quàm vt in medium adducatur, sed ei tamen qui de nouitate accusatur, necessarium ad testificandum temporis antiquitatem, hoc quoque nunc adijciemus. *Visum est patribus nostris, vespertini luminis gratiam haudquaquam silentio arripere, sed mox vt apparuit agere gratias*. Quis autem fuerit author illorum verborum, quæ dicuntur in gratiarum actione ad lucernas, dicere non possumus. Populus tamen antiquam profert vocem, neque cuiquam vnquam visi sunt impietatem committere, qui dicunt, *Laudamus Patrem & Filium & Spiritum sanctum Dei.* Quòd si quis etiam nouit Athenogenis hymnum quem * tanquam aggressorium discipulis suis
* *Velut aliud quoddam valedictionis munus suis reliquit.* reliquit festinans iam ad perfectionem, quæ fit per ignem, is nouit & Martyrum sententiam de spiritu. Et hæc quidem hactenus. Cæterum Gregorium Magnum, & illius voces quo loco ponam? An non cum Apostolis & Prophetis, virum qui eodem spiritu quo illi versatus sit, quique sanctorum vestigijs per omnem vitam inhæserit, quique Euangelicæ conuersationis vigorem quamdiu vixit præstiterit? Equidem illud dixerim, profectò iniuria affecerimus veritatem, si non animam illam annumeremus ijs qui Deo iuncti sunt, qui velut insignis magnaque lucerna in ecclesia Dei resplenduit, qui è spiritus ope terrorem habuit aduersus dæ-
S. Gregorius Neocæsariensis Epist. Thaumaturgus cognomẽto. „ monum potestatem. Nam tantam acceperat gratiam ad
„ obedientiam fidei inter gentes, vt assumptis non plus septẽ
„ decim Christianis, vniuersum populum & vrbanum & rusti-
„ canum per agnitionem adiunxerit Deo. Ille & fluminum cursus in diuersum vertit, præcipiens illis in magno nomine Christi, & paludem exsiccauit, belli causam præbentem fratribus auaris. Cæterum prædictiones de futuris eiusmodi sunt, vt nihilo sit inferior cæteris Prophetis. Sed omnino perlõgum fuerit viri percensere miracula, qui propter

A donorum excellentiam quæ in ipso operabatur spiritus, in omni virtute, signis ac prodigijs, ab ipsis etiam veritatis hostibus alter Moses appellatus fuit. In tantum in illo in omnibus tum dictis tum factis: eorum quæ per gratiam peragebantur, veluti lumen refulsit, super cœlestis virtutis indicium, quæ ex occulto affectabatur illum. Cuius & in hodiernum quoque diem magna est apud eius regionis homines admiratio, recensque ac semper vigens memoria sic infixa est Ecclesijs, vt nullo tempore obsolescat. Itaque non factum aliquod, non dictum, non figuram vllam mysticam, vltra quam illis reliquit, ecclesiæ adiecerunt. Imò hic multa in his quæ apud illos aguntur in ritibus videntur imperfecta, propter institutionis antiquitatem. Neque enim sustinebant qui in Ecclesiæ administrationem successerant, additamenta quæ post illum adinuenta sint, recipere. Idem igitur fuit glorificationis modus, quem instituit Gregorius, & is cui nunc contradicitur, ex illius institutione ecclesiæ obseruatus. Haud multum sit negotij, ei qui se paulum excitarit, super his certitudinem accipere. Hanc fidem & Firmi-
Thaumaturgus alter Moses etiã ab hostibus fidei dictus. *Firmilianus.* liano nostro fuisse, testantur illius libri quos reliquit. Insuper & Meletium illum admirandum in eadem fuisse sententia, narrant qui cum illo vixerunt. Sed quid opus est vetera commemorare? Imò nunc qui sunt Orientales, nonne hoc vno potissimum piè sentientes agnoscunt, hac voce veluti signo suos ab alienis dijudicantes? Vt autem ego è quodam Mesopotamio audiui, viro & linguæ eruditæ & mentis integræ, ne licet quidem illis, etiam si velint, aliter sonare vocem eo loco receptam, sed necesse est illis, per voces idem cum hac pollentes, iuxta quandam maiorum proprietatem glorificationem offerre. Quin & Cappadoces sic iuxta regionis morem loquimur, iam tum in linguarum diuisione, dictionum vsum prouidente spiritu. Quid porrò occidens totus, propemodum ab Illyrico vsque ad fines nostri orbis? Nonne per hanc vocem orat? Qui fit igitur, vt ego sim innouator, & recentiorum verborum architectus? quum totas nationes, ciuitates, & consuetudinem omni hominum memoria vetustiorem, insuper & viros Ecclesiæ columnas, & omni scientia ac virtute spiritus venerandos, duces & authores huius vocis exhibeam? Ob hæc aduersus nos mouetur hostilis acies, omnesque ciuitates, vici, & omnes extremi fines pleni sunt nos calumniantium vocibus. Molesta quidem hæc ac lugenda cordibus quærentium pacem: verum quoniam est magna merces eorum, qui perseueranter „
pro fide sustinent afflictiones, præter hæc & gladius splen- „
descat, & securis acuatur, & ignis ardeat Babylonico illo ve- „
hementius, & omnia suppliciorum instrumenta in nos moueantur. Quod ad me quidem attinet, nihil arbitror formidabilius, quam non formidare minas, quas Dominus in spiritum basphemias iacientibus intentauit. Igitur apud cordatos homines ad purgationem mei sufficiunt hæc quæ dicta sunt, quòd recipimus vocem adeò gratam & amicam sanctis, insuper & tam diutino vsu comprobatam, quæ ex quo tempore est annuntiatum euangelium vsque ad præsens, demonstratur in ecclesijs vsitata fuisse, & quod est omnium maximum, quæ pium ac religiosum habet sensum. Cæterum apud magnum illud tribunal, quam nobis excusationem apparauerimus? Nimirùm quod induxit nos ad gloriam spiritus, primum honos illi habitus à Domino, in baptismate Spiritum adiungente sibi & Patri: præterea quòd quisque nostrûm per talem initiationem ad Dei cognitionem institutus est: super omnia verò terror minarum arcens omnem indignitatis & humilioris opinionis cogitationem. Aduersarij porrò quid tandem dicturi sunt? Quam blasphemiæ excusationem adferent? qui neque honorem quem Dominus tribuit spiritui, reuertiti sint: nec minis illius deterriti. Istis quidem liberum est de suo consultare negotio, aut etiam mutare consilium. Ipse vero optarim, primũ vt Deus bonus det suam pacem vincentem in cordibus omnium, vt isti qui fremunt in nos, atrociterque conglomerati insurgunt, in spiritum lenitatis & charitatis compescantur. Quòd si prorsus sic efferati sunt, vt non possint mansuescere, certè det nobis Deus illorum facta toleranter ferre. In summa, qui condemnationem mortis in sese habent, his molestum non est pro fide affligi; sed maximè intolerabile est in ea non certasse,

quando-

quandoquidem athletis non perinde graue est in certamine plagas accipere, quàm omnino non admitti in stadium. Aut fortassis hoc erat silendi tempus, iuxta sapientem Salomonem. Nam quid prodest reuera clamare aduersus ventum, quum tempestas adeò violenta vitam occupet, à qua mens quælibet eorum, qui verbo initiari sunt, velut oculus puluerulentia quadam ex errorum seductione, oppleta, confusa est: quilibet aures grauissimis & insolitis sonis obtunduntur, turbine verò circumaguntur omnia, suntque in periculo ruinæ? *Eccl. 3.*

Expositio præsentis Ecclesiarum status.

CAPVT XXX.

Nauale prælium describitur.

CVi igitur comparabimus, præsentem statum? Profectò similis bello nauali, quod ex multo odio, ex veteribus offensis inter ipsos per longum tempus alito, naumachi quipiam ac bellaces instituerunt. Nunc igitur in hac imagine mihi specta terribilem vtrinque concursum, mox ira iam eò erumpente vt sit immedicabilis, vtramque partem simul prostratam confici. Pone si vis violento turbine circumagi classem, caliginemque densam è nubibus incumbere, adeoque obscurare rerum visibilium species, vt nulla sit amicorum & hostium discretio, propterea quod ob confusionem symbola militaria sint ignota. Huic imagini propter euidentiam addamus etiam mare intumescere, atque ab imo subuerti, rapidumque Aquilonem è nubibus deorsum erumpere, *horribilemque procellam ingentibus fluctibus, quos tricymias vocant exurgere: Posthæc ventis vndique concursantibus, totam classem inter se cum fragore collidi, atque in conflictu, alios quidem velut se prodentes ad ipsam desperationem vltrò transfugere; alios cogi, vt pariter & scaphas impellant à ventis actas, & occurrant irrumpentibus, seseque mutuò per seditionem trucident: quam seditionem partim iam ad extremum prouecta inuidia, partim quæ singulis adest vincendi cupiditas excitauit. Ad hæc cogita confusum quendam & indiscretum clamorem, per vniuersum illud mare resonantem, partim è ventorum strepitu, partim è collisione nauium, partim ex vndarum impetu feruentium, partim ex †vociferatione præliantium varias voces pro singulorum affectibus emitti, vt neque naucleri, neque gubernatoris vocem exaudire liceat, sed prodigiosam quandam mixturam confusionemque incredibilium malorum dum ob omnem vitæ spem ereptam, prorsus non timent peccare. Adijce ijsdem & immedicabilem quendam morbum, atque insanabilem præ gloriæ cupiditate insaniam, vt quum nauis iam in fundum maris deferatur, tamen nautici duces primam assequendi laudem contentionem non remittant. Transi iam ab imagine ad ipsum mali archetypum. An non iam olim videbatur Arianum schisma, in aduersariam Ecclesiæ Dei partem segregatum, in hostium acie ipsum per se solum obstitisse? Verùm postea quàm è longa atrocique contentione, vsque ad manifestum certamen in nos instructi sunt, tum denique bellum in multas partes iuxta modos innumerabiles dissectum est, vt partim ob publicam simultatem, partim ob peculiarem suspicionem omnibus odium irreconciliabile esset. Hæc vero tempestas Ecclesiarum, qua tandem marina procella non est attrocior? In qua vt tota patrum ditio commota fuit, ita omne fundamentum, & si quod dogmatum munimentum conuulsum est. Voluuntur insuper & quassantur omnia, putri basi innitentia, dumque alij in alios vicissim impetum facimus, alij ab alijs subuertimur. Et si te prior non percusserit hostis, is qui auxiliatur, vulnerat. Quod si ille ceciderit ictus, comprotector insurgit. Tantum inter nos habemus societatis, quantum communi odio aduersarios prosequimur. Vbi porrò præterierint hostes eos, iam videmus hostes inter ipsos esse mutuos. Hoc rerum statu quis enumerare possit naufragiorum multitudinem, vel eorum qui hostium impressione demerguntur, vel qui ex occultis sociorum insidijs occidunt, vel qui per imperitiam ducum pereunt, quum ecclesiæ vnà cum ipsis hominibus hæreticorum dolis velut sub aqua latentibus scopulis illisæ, perditæ sint. Alij verò ex hostibus salutiferi spiritus, qui gubernacula occuparant, circa fidem naufragium fecerint. Cæterum turbationes ab huius mundi principibus proficiscentes, an non quauis procella, quouis turbine horribilius subuertunt populos? Ecclesias vero caligo quædam adeò tristis ac mœsta occupat, videlicet luminaribus mundi, quæ Deus posuerat ad illuminandas populorum animas, domo profligatis. Porrò, immodica iam inter ipsos vincendi contentio, quum iam immineat terror, minitans internecionem vniuersi, adimit mali sensum. Nam priuata simultas plus est quàm commune publicumque bellum, dum aduersarios vincendi gloria, præfertur publicæ omnium vtilitati, quibus præsens temporariaque gloriæ voluptas, prior ac potior est, præmijs in posterum repositis. Eoque omnes pariter quocunque possunt modo parricidiales manus sibi inuicem adferunt. Acerbus autem quidam clamor eorum, qui per contentionem inter se disceptant, confusaque vociferatio, & indistinctus sonitus è nunquam silentibus tumultibus, totam propè iam Ecclesiam impleuit, per excessus ac defectus rectum pietatis dogma subuertentibus. Nam alij quidem ad Iudaismum, ob personarum confusionem: alij contrà, ad paganismum per naturarum contrarietatem deferuntur: adeò vt nec diuinitus inspirata Scriptura inter illos sequestram agere possit, nec Apostolicæ Traditiones illos inter se conciliare valeant. Sed vnicus amicitiæ finis est ad gratiam loqui: ac sufficiens est inimicitiæ causa, opinionibus dissentire. Porro erroris similitudo res est quauis coniuratione fidelior ad seditionis societatem. Theologus vero quilibet est, etiam si maculis innumerabilibus conscientiam habeat notatam. Hinc rerum nouatoribus multa copia simul adiuuantium seditionem. Itaque qui seipsos suis elegere suffragijs, quique affectant principatum, ij Ecclesiarum Præfecturas sortiuntur, repulsa sancti Spiritus administratione: iamque prorsus Euangelicis ritibus ob sublatum rerum ordinem confusis, ineffabilis est ad Præfecturas irruptio eorum, quorum quisque se palam ingerit ad dignitates, vi depulsis cæteris. Itaque grauis quædam anarchia ab hoc principatus amore populos inuasit: vnde irritæ sunt & otiosæ Præfectorum exhortationes, dum nemo magis alteri auscultare, quàm alijs imperare debere, ob fastum ex inscitia conceptum existimat. Has ob res, silere vtilius iudicaui, quàm loqui, tanquam hominis vox per tantos tumultus exaudiri non possit. Nam si vera loquutus est *Ecclesiasticus, *Verba sapientum inquiete audiri:* plurimum abest, vt in hoc statu rerum de his loqui conueniat. Me verò etiam illud Propheticum dictum reprimit: *Intelligens in tempore illo tacebit: eo quod tempus malum est*, in quo alij quidem supplantant, alij vero insultant lapso, alij vero dominantur: cæterùm qui lapso manum ex misericordia porrigat, nullus est. Atqui iuxta legem veterem, qui vel iumentum inimici sub onere collapsum præterierit, non caret damnatione. Sed non itidem fit hisce temporibus. Quinam fieret, quando refrigerata omnium charitate, sublata est fratrum conspiratio. Concordiæ vero etiam nomen ignoratur? Sublatæ sunt autem etiam amicæ admonitiones, nusquam viscera humana, nunquam lachryma ex condolentia. Non est qui infirmum in fide suscipiat, sed tantum odium inter contribules exarsit, vt quisque magis proximi ruina, quàm de proprijs rectè factis exultet. Quemadmodum in contagijs pestilentiarum, etiam ij qui summa cura seruant victus rationem, tamen ijsdem morbis quibus ægroti laborant, dum ob consuetudinem eorum, qui corrupti sunt opplentur & ipsi. Itidem nunc omnes similes inter nos facti sumus, à contentione, quæ nostros animos occupauit, ad malorum æmulationem redacti. Hinc implacabiles & amari sedent erratorum examinatores, iniqui vero & maleuoli rectè factorum iudices: ac tantum, vt videtur, malum vobis insedit, vt etiam brutis facti simus brutiores. Siquidem illa quæ sunt eiusdem generis in eodem armento pascunt; at nobis atrociissimum bellum est aduersus domesticos. Itaque propter has omnes causas silendum erat, sed in diuersam partem retraxit charitas, non quærens quod ipsius est, ac vincere cupiens omnem temporum ac rerum difficultatem. Quin & pueri qui fuerunt in Babylonia do-

** Et horrendam insurgere ex triplicata maris turbatione inundationem.*

† κελεύματι.

Arianismi tempestas.

Iudaismus: Hellenismus.

Apostolicæ Traditiones.

Vt Sampsonis vulpes caudis conspirant, sic & hæretici.

** Imo Ecclesiastes cap. 9. 17. Verba sap. in silentio audiuntur.*

Eccli. 20. 7. Exod. 23. Deut. 22.

Pestilitas.

Dan. 3.

cuerunt nos; etiam si nemo sit, qui pietati suffragaretur, tamen per nos ipsos quod officij nostri est peragere, qui quidem ex incendio medio canebant hymnos Deo, haud reputantes multitudinem aspernantium veritatem, sed sibi inuicem sufficientes, quum essent tres. Quapropter ne nos quidem deterruit hostium densissima turba sed fixa spe in præsidio spiritus, cum omni fiducia virtutem annuntiauimus. Alioqui foret omnium miserrimum, eos qui conuicijs incessunt spiritum, tam facilè ad impiè loquendum audaciam sumere, nos verò qui talem habemus protectorem ac patronum, non audere sermonem suppeditare, qui ex maiorum traditione perpetua memoriæ serie ad nos vsque seruatus fuit: magis tamen excitauit impetum nostrum igneus charitatis tuæ non fictæ feruor, morumque tuorum grauitas ac taciturnitas, quæ res spondebant fore, vt ea quæ dicturi essemus non prodirent in vulgus; non quòd digna sint quæ celentur, sed ne margaritæ proijciantur porcis. Et hæc quidem hactenus. Quòd si tibi de his satis dictum videtur, sit hic sermonis finis: sin minus, nulla inuidia est, studiosè assidentem inquisitioni, per interrogationem à contentione alienam aliquid addere cognitioni. Dabit autem Dominus per nos & per alios, eorum quæ desunt suppletionem, iuxta scientiam, quæ dignis subministratur à Spiritu.

SANCTI

SANCTI

PATRIS NOSTRI BASILII

CÆSAREÆ CAPPADOCIÆ ARCHIEPISCOPI

ASCETICA ET ETHICA,

ALIAQ.

Latio donata per ADAMVM FVMANVM:

Eadem ad fidem vetustiss. exemplaris Græci, restituta,

PER GODEFRIDVM TILMANNVM

Carthusiæ Parisiensis Monachum.

ASCETICA, *seu Exercitatoria hæc* Basilij *Magni nomine agnoscit B. Hieronymus Catalogo scriptorum Ecclesiastic. & B. Gregorius Nazianzenus in Monodia, seu funebri* Basilij *laudatione Ascetarum caput facit, ac de Virginitate scripsisse: ad quam Orationem Iac. Billius Abbas de eius scriptis disserit. Quosdam tamen* Eustathio *Sebasteno Episc. adscripsisse refert Nicephorus lib. IX. cap. 16. & lib. XIII. cap. 29. Hist. Eccles. & Sozomenus lib. III. cap. 13. Sed id, Illust. Bellarminus Card. de Quæstionibus breuius aut fusius explicatis intelligendum videri monet lib. de Scriptorib. Eccles. in quibus quædam* S. Basilio *repugnantia reperias. Nos* Ascetica *pio viro dignissima retineamus, ac diligenter euoluamus. Centum Capita feruntur* Basilij *nomine in Monasticis Regulis, interprete Rufino: quæ, ne quid erres Lector, consarcinata tantum sunt è varijs* Basilij *locis, idque προφάδην: vt quiuis intelliget, qui Rufiniana illa cum Græcis Basilianis conferre volet. Audi nunc Photium in Bibliotheca sua de his Ascetici scribentem:* LEGI B. BASILII Episcopi Cæsareæ Cappadociæ ea, quæ vocantur ASCETICA, duobus libris comprehensa: opus, si quod aliud, vtile his, qui Pietati studeant, & cœlestia bona adipisci conantur: maxime verò ijs, qui in cœnobio religiosam vitam ducunt. Continet etiam multarum ex sacris litteris Quæstionum, quæ ad morum pertinent compositionem, solutionem & declarationem. *Et mox:* Deinde velut definitiones & Quæstiones quasdam Asceticas, ad Interrogationis & responsionis formam comparatas exponit, numero LV. & rursum breuius & concisius alias Quæstiones CCCXIII. *Gennadius quoque de Euagrio, quem admiratur, Monachis & Anachoretis scripsisse ait librum Centum sententiarum per Capita digestum, & rursum quinquaginta sententiarum. Sed hunc interpretem alterius egisse arbitror & penitus intercidisse, parua admodum iactura.*

PRÆFATIO S. P. BASILII IN SVA ASCETICA.

ET si præclaræ sunt illæ legum sanctiones, quas reges moderandæ suæ Reipublicæ, nimirum subiectis sibi populis præscribunt euulgantque: præ his tamen nescio quid augustius à regia maiestate obtinent ac dignius, quæ illi ipsi edicta suis obseruanda militibus denunciant. Adesdum tu ac si militaria nunc præcepta proponerentur. Tu quisquis candidatus cœlestis gloriæ amplissimum expetis honorem, animum huc aduerte: tu inquam cui in animo est, Christo vt comes assideas indiuiduus, audi illam regis tui eximiam vocem: *Si quis mihi ministrauerit, me sequatur: Et vbi ego sum, ibi sit & minister meus.* Vbi ergo Christus est rex? In cœlo sine dubio. Huc tuus tibi, [ô Christi] miles, dirigendus est cursus. Obliuiscere † quicquid hic in terris refectionis haberi potest. Miles non domos ædificat, non comparandis agrorum possessionibus vacat, non varijs se quæstuosarum mercaturarum generibus immiscet. *Nemo militans implicat se negocijs secularibus, vt ei placeat, qui se probauit.* Alimenta miles habet à rege: nihil est, quòd in his sibi ipse exquirendis se occupet. Vbique ipsi omnium, qui in ditione regis sunt, ex regis edicto domus patent: Nihil est, quamobrem in extruendis ædificijs labores ipse vllos suscipiat. In plateis tabernaculum sibi ponit: cibum sola necessitate metitur: potio, aqua: somni quantum natura requirit: itinera frequentia, itemque vigiliæ: acris ad frigora caloresque tolerandos patientia: periculosorum cum aduersarijs certaminum crebra susceptio, & in ijs sæpenumero (si ita fors ferat) mors: glorioſa tamen, & quæ regijs & honoribus & muneribus decoretur: Vita in bello laboriosa, eadem tamen illustris in pace: Et vbi eam quis luculentè præclaris rebus gerendis traduxerit, * virtutis illi præmia, honoresque præsto sunt: prouinciæ alicui præfici, inter regis amicos numerari, regi comminus assistere,

2. Tim. 2: Perstat in metaphora:

Ioan. 12.

† ἐπιλάθῃ τῆς κατὰ γῆν ἀναπαύσεως.

* γέρας ἀριστίας καὶ στέφανος.

assistere, ad regis mẽsam adhiberi, [regiæ dextræ fieri compotem, perque illius manum cohonestari] regis latus claudere, eorum qui in regis imperio sunt populorum patrocinia susc
παραίνεσις. cipere; pro absentibus suis amicis quibuscunque voluerit, apud regem deprecari. Agè igitur, Christi miles, qui iam tenuia quædam ex rebus humanis exempla inspexeris, subeat animum tuum sempiternorum bonorum cogitatio: propositum tibi vitæ genus sit, domo, ciuitateque, ac possessione rerum omnium carens: solutus esto, atque ab omnibus vitæ huius curis liber: non te vlla impediat illigétve de coniuge cupiditas, non de filijs sollicitudo: quando alienum † hoc est penitus à cœlestis militiæ disciplina. Siquidem *arma militiæ nostræ non carnalia sunt, sed potentia Deo*. Corpo
† ἀδύνατον ἐν τῇ θείᾳ στρατείᾳ. ris te natura non vincit, neque vim affert inuito: Non te de soluto constrictum facit: Non enim tu id quæris vt sobolem in terris relinquas, sed vt in cœlum sursum educas: non
2. Cor. 10. vt attingentibus te corpus connubijs adglutines, sed vt quæ spiritui conuenientia sunt, persequare: vt animabus videlicet præsis, & spiritualiter liberos gignas. Imitare sponsum
† καθαιρέσεις ἐπαναστάσεις. cœlestem: insurgentes † aduersum te crebro inuisibiles hostes in fugam dato: bellum cum *potestatibus illis ac principatibus*
Ephes. 6. *gerito*: studetoque vt eos ex animo primùm expellas tuo, neque omnino illis quicquam sit apud te loci: tum ex illorum etiam, qui ad te confugiant, teque ducem sibi, ac propugnatorem asciscant, quos tu scilicet doctrina tua incolumes seruës. Dele consilia aduersum Christi fidem, defectionem molientia. Aduersum impiam, ac nequam cogitationem, pietatis verbo depugna secundum præceptum Apostoli: ita
2. Cor. 2. enim ille: *Consilia destruentes, & omnem altitudinem extollentem se aduersus scientiam Dei*. In primis autem potissima tibi in manu Dei spes posita sit: ea enim eiusmodi est, vt simulac modo apparuerit, exterritos confestim hostes vertat in fugam. Vbi verò ille etiam probum ac bonum reddi te per pericula, suasque copias cum aduersariorum copijs committere decreuerit: hic tu ita te compara, vt nulli quantumuis magno labori succumbas: neq; terrore periculi vllo animum tuum de statu sinas dimoueri: alacer in alias atque alias terrarum
Matth. 10. ac maris oras demigra. *Cùm enim vos persequentur*, inquit, *fugite de ciuitate in ciuitatem*. Et si in iudicium vocere aliquando, atque ante magistratus ducare, & consurgentis in te populi tibi totius sustinendus sit furor, & spectandus tibi carnificis vultus horroris plenus, duraque audienda vox, & cruciatuum, qui tibi intententur, diritas intuenda, experiundaque tormenta, & ad mortem vsque perpetuo depugnandum, ad hæc omnia tu expromptum semper animum tuum præbeto. Siquidem ante oculos assiduè versari tibi Christus debet, qui tui causa in his omnibus prior te versatus est ipse, qui cum probè noueris oportere te Christi gratia in istis versari: ac proinde vinces. Regem enim victorem sequeris, qui victoriæ te suæ vult esse participem. Neque enim licet mortem obieris, victus idcirco es: potiusque tum vel maximè egregiam victoriam reportasti: nempe qui ad extremum vsque spiritum veritatem in te rectam, nec euariantem penes te conseruaris, susceptamque pro ea animi libertatem immotam retinueris. Etenim ab interitu ad æternam vitam commigrabis: atque ab hominum ignominia, ad gloriam
† κολάσεων. tibi paratam à Deo: atque ab angustijs, † pœnisque vitæ huius, ad ea loca, vbi æterna quiete vnà cum angelis perpetuò perfruêre. Terra te ciuem noluit accipere? at excipiet cœlum. Mundus te agitauit? at sublimem angeli tollent, & sistent coram Christo, à quo amicus appellabere: ex cuius ore
Matth. 25. laudem illam audies iucundissimam: *Euge serue bone & fidelis, miles* generose, Dominique imitator, & regis comes, ego meis te donis remunerabor: Verba ego tua libens auscultabo, nihilominus atque mea tu hactenus auscultasti: petes
† σωτηρίαν καταπονουμένων ἀδελφῶν. fratribus † incolumitatem laborantibus, ipsisque fidei socijs, ac sacrosanctæ charitatis initijs imbutis, bonorum à rege communicationem impetrabis: sempiternas præterea illas choreas agitabis, & in medio Angelorum cœtu coronatus incedes, naturisque omnibus infra regem creatis imperabis, beatusque vnà cum beatorum choro in omne æuum perpetuo viues. Quòd si defunctum iam certaminibus, nihilominus in terris te tamen remanere ille voluerit, quò plura etiam, eaque à prioribus diuersa susc
luculenter conficias, atque ista ratione plerosque cum à visibilibus, tum etiam ab inuisibilibus hostibus tutos conseruës, nolito dubitare: quandoquidem magna sic etiam tibi in terris parata gloria est: erisque apud amicos in precio, qui te sibi adiutorem ac deprecatorem egregium inuenerint: hi tibi veluti strenuò militi alimenta suppeditabunt: hi vt fortissimum victorem omni honorum genere cumulabunt: hi te ad se inuitabunt, lætabundique veluti Dei angelum excipient, & quod Paulus ait, *vt Christum Iesum*. Hæc, & quæ sunt *Rom. 15.* generis huius, diuinæ militiæ exempla sunt. Neque verò virorum modò causa hæc suscepta à nobis oratio est, sed mulierum etiam. Siquidem ipsæ quoque nihilominus stipendia faciunt cum Christo, per animi fortitudinem isti accenturiatæ & allectæ militiæ: neque ob corporis imbecillitatem velut non idoneæ reijciuntur. Compluresque inuentæ sunt fœminæ, quæ nihilominus ac mares fortiter se in huiuscemodi bello gessere. Ex his etiam quædam sunt, quæ gloriam longè maiorem, quàm illi, ex hoc genere reportarunt. De earum numerò sunt, ex quibus virginalis conflatur chorus. In his sunt, quæ ob præclarè gesta Confessionis ac Martyrij certamina, victorijs illustres excellunt. Quin Do- *Luc. 23. 49.* minum ipsum etiam dum inter nos versaretur, sequebantur non viri solum, sed mulieres quoque: & nihilominus ab hoc illi, quàm ab illo sexu ministrabatur. Cum itaque eximia adeò ijs posita præmia sint, qui Christi fuerint militiam secuti, agedum libenti animo in eam & patres filios, & matres filias suas patiantur venire, sobolemque ipsi suam vltro ad eam alacriter adducunto, eos lætos faciat sempiternorum bonorum spes, quorum illi vnà cum liberis suis sint futuri participes, eos bonos sibi apud Deum habere patronos ac deprecatores studento. Caueamus quæso ne nimis angustum animum in hac importuna filiorum charitate præ nobis feramus: néve nos exterreant labores, ad quos videantur ituri: gaudeamus potius, quòd magnam adeo gloriam sint inuenturi: offeramus Deo, quod ab ipso accepimus, vt in laudis ac gloriæ filiorum nostrorum ipsi quoque societatem veniamus, nobis ipsis vnà cum illis offerendis, vnaque simul exhibendis. Enimuerò in eos, qui hanc animi alacritatem ostenderint, atque hoc modo fortiter perseuerantes contenderint, commodè illud ex Psalmis dicere aliquis posit: *Benedicti vos à Domino, qui fecit cœlum & terram*. Et *Psal. 113.* quemadmodum Moses, * orabunt pro eis, dicentes: *Benedic* * *Deut. 33.* *Domine operibus illorum: Frange supercilium eorum, qui resiliterunt* 11. *ipsis*. Fortes estote tanquam generosi generosoque ad sempiternas coronas cursu contendite, in Christo Iesu Domino nostro, cui gloria in sempiterna secula, Amen.

Εὐλόγησον κύριε τὴν ἰσχὺν αὐτοῦ, καὶ τὰ ἔργα τῶν χειρῶν αὐτοῦ δέξαι. Πάταξον ὀσφῦν ἐπανεστηκότων ἐχθρῶν αὐτοῦ. Hic in Basilio est: Κάταξον ὀφρῦν ἀνθεστηκότων αὐτοῖς. *Matth. 11.* * *Inde nobis accedit, pecc. mult.*

Eiusdem Sancti patris nostri Basilij Sermo Commonitorius ad complexum Monastici propositi.

De abdicatione siue renunciatione seculi istius & spirituali perfectione.

VEnite ad me omnes, qui laboratis, & onerati estis, & ego reficiam vos. Dei ista sunt verba, quæ siue vitæ huius, in qua nunc sumus, siue consequentis refectionem significant, illud certè planum est, ea hortari nos, vt qua quidem deposita superuacanearum diuitiarum sarcina, eaque in egentes distributa, qua vero, vt innumerabili pænè, quæ * ex studio opes congerendi cumulatim accreuit, peccatorum multitudine, per largitionem, & confessionem reiecta, crucem gestaturi, ad monachorũ vitam accedamus. Quocirca qui sibi proposuit Christo obedire, & ad vitæ genus rerum omnium possessione nudum, neque vllis distractum seculi huius curis festinat, verè admirabilis ille est, beatusque dicendus. Verum illi ego author sim, ne id inconsideranter faciat, néve † vitæ sibi tolerabilitatem quandam animo fingat, & salutem sine vlla dimicatione polliceatur. Quin is velim potius vt se antè ad incommodorum cum corporis, tum etiam spiritus perpessionem commẽdabili exercitatione diligentissimè paret: ne si se non antè meditatus, in quæ non putarat, certaminum discrimina coniecerit: ac deinde vrgẽtibus constantiæ suæ tentationibus, per imbecillitatem obsistere

† ὑπογραφέτω ἀνεκτότητα εἰς.

non

non potuerit, eodem temerè, vnde fuerat digressus, reuertatur: eaque re ludibrio, ac ridiculo omnibus sit: & præter id, quòd cum animæ suæ pernicie, ad pristinum se denuo vitæ genus retulerit, multitudini etiam scandalo sit: nempè qui causa sit, quamobrem plerique institutam secundum Christum vitam eiusmodi existiment esse, quæ ferri nullo modo possit. Quę res quàm sit periculosa, nostis omnes, qui legitis Euangelia, in quibus hęc Dominus dicit: *Expedit ei vt * suspendatur mola asinaria circa collum eius, & proijciatur in mare, quam vt scandalizet vnum de pusillis his.* Neque enim ob eam modo causam plectendus erit, quòd ordinem ipse deseruerit: sed quòd exemplo suo etiam causa fuerit, cur plerique exitium incurrerint: licet suo quodam opinionis errore persuasisse sibi videatur, nihilo secius se, vt in pristino se vitæ genere contineat, benefactis Deum sibi posse propitium facere. Quod nullo modo verum est. Qui enim in eo vitæ genere, quod nullis extrinsecus distrahétibus curis diuexatur, ac propterea peccatis minimè obnoxium est, resistere aduersario non valuit: qui credibile est eum in eiusmodi vita, in qua quamplurimi ad noxam aditus pateant, cuiusque libera penes ipsius arbitrium potestas sit, aliquid esse facturū, quod aliquo modo sit cum virtute cōiunctum? Verùm vt concedat quis, quod ad ipsum nominatim pertineat, peccatum ipsum nullum admittere: notam quidem illam idem certè nunquam effugerit, quod non à *Christo* desciuerit, exemplo discipulorū illorum, quos apertè in Euangelio diuinus Euangelista notat, cùm dicit: *Multi autem discipulorum abierunt retro, & iam cum Iesu non ambulabant, dicentes, Durus est hic sermo, quis potest eum audire?* Ea enim de causa benignissimus Deus, vt saluti nostræ prouideret, hominum res duplici vitæ genere distinxit, Coniugio videlicet, Virginitateque: vt qui virginitatis ferendo certamini pares esse non possent, hi sibi vxorem adiungerent: ea tamen conditione, vt scirent, ea ducta, nihilominus temperantiæ sibi ac castitatis, consimilisque modi in coniugio ac liberorum educatione, eius quem sancti viri, dū hic viuerent, tenuerunt, reddendam sibi esse rationem: qualis in veteri testamento Abraham fuit, qui cùm vnicum, quē habebat, filium fortissimo atque æquissimo animo immolaret, ea in re magnificam sibi gloriam quærebat, quòd Dei iussis nihil haberet antiquius: qui etiam tabernaculi sui fores assiduè vsque apertas tenebat, vt qui assiduè semper paratus esset ad suscipiendos hospitio quotcunque ad ipsum accederent. Neque enim Domini verba illa audire ipse poterat: *Vende, quæ habes, & da pauperibus.* Quamquam etiam maiora his summæ virtutis documenta dedere Iob, alijque quàm plurimi, veluti Daniel & Samuel: in nouo vero Testamento, qualis Petrus fuit, vnaq; cum eo reliqui etiam Apostoli. Siquidem futurum est omnino, vt fructus debitæ Deo ac proximo charitatis ab vnoquoque repetantur: similiterque vt si quis cùm hæc, tum reliqua quæuis præcepta violauerit, pœnas luat, sicut in Euangelio Dominus docet, cum dicit: *Qui amat patrem, aut matrem plus quàm me, non est me dignus.* Et alio in loco: *Qui non odit matrem suam, & vxorem, & filios, & fratres, & sorores, insuper & animam suam, non potest meus esse discipulus.* An non tibi videntur, quæso, matrimonio etiam coniunctis lata fuisse Euangelia? Animaduertis itaque apertè iam tibi explanatum, fore vt à nobis cunctis, quicunque in hac vita sumus, ratio reposcatur, vtrum Euangelio parueri-mus nécne, non à monachis modo; ab his etiam, qui vxores habuerimus. Etenim qui coniugio sese implicuerit, huic satis fuerit, si incontinentiæ ipsi culpa remittatur, & fœminæ libido, & vnà cum ea congressio condonetur. Reliqua verò mandata cùm equè descripta omnibus sint, non est extra periculum, quicunque aduersus ea fecerit. Siquidem Christus ipse, cum patris sui præcepta promulgaret, apud eos loquebatur, qui in mundo communem vitæ morem sequebantur. Quòd si contigit aliquando, vt seorsim interrogatus ipse discipulis aliquid responderit, apertè ipsis testificatus est: *Quod vobis dico, omnibus dico.* Non est igitur quamobrem tu, qui ad vxorem applicare animum maluisti, perinde quasi ea re tibi mundum amplecti licitum sit, † desidiæ te des: quando eò maiore tibi labore contendendum est, attentioreque animi vtendum vigilantia, vt salutem inuenias: veluti qui sedem tibi in medijs laqueis, mediaque rebellium potestatum ditione delegeris, vbi peccatorum assidua antè oculos posita irritamenta habeas, ad quæ concupiscenda omnes sensuum libidines tuorum assiduè loco veluti emotæ impellantur. Quocirca intelligere debes, neutiquam effugere te posse, quin cum diabolo tibi sit deluctandum, ex eoque nullo modo victoriam te sine multis laboribus pro Euangelicorum præceptorum cōseruatione susceptis reportaturum. Qui enim, quæso pugnam cum aduersario poteris subterfugere, qui omnino sis iam cum eo intra † caueam pugnæ destinatam conclusus? quæ sine dubio vniuersa ea est tellus, quæ sub amplissimo cœli huiusce ambitu continetur: quam quidem ex historia Iob *a* accepimus, assidua illū obambulatione perlustrare, circumireque quasi rabiosum canē, *b* *quærentem quem deuoret*. Quòd si cum aduersario inire pugnam non vis, in alium ex hoc ipso mundum commigres, oportet, in quo ipse non sit: tum licebit tibi tuo more cum illo non decertare, & citra periculum ferias indicere Euangelicis dogmatis. Quòd si hoc impetrari nō potest, artem eam discas, conuenit, per quam scienter cum eo scias deluctari. Hāc autem haud dubiè traditura tibi diuina scriptura est, ne ex imperitia ab eo superatus sempiterno igni in perpetuum cruciandus dedare. Atque hæc quidem, licet c strictim, eorū tamen causa memorata à nobis sint, qui propterea quòd matrimonij se vinculis obstrinxere, licere sibi arbitrātur Christi præceptorum obseruationem impunè negligere. Tu verò qui cœlestis viuendi ritus cupiditate flagras, atque Angelicæ es vitæ studiosus *d* negociator, quique sanctorum Christi discipulorum commilito cupis numerari, neruos tuos omnes ad rerum aduersarum tolerantiam intendito, & forti animo ad veræ pietatis cultorum te cœtum conferto, ipsoque tuæ mundi desertionis initio te virum præbeto, conatuque omni elaborato, ne cognatorum horum, qui sunt secundum carnem, amor ad terram te, in altum te cupientem extollere, deprimat: sed in eo animum tuum confirmato, vt cum immortalibus & cœlestibus rebus mortales, terrenasque commutes. Vbi verò rerum te tuarum sarcina leuare volueris, tum verò constans ac rigidus esto, illudque tibi persuadeto, quæcunque abs te in egenorum sinus condita fuerint, ea te in cœlum præmissa multis partibus ampliora apud Deum inuenturum. Cùm verò ab amicis, & ijs quibus cum vixeras familiariter, diuellare, caue ne mœrore nimio conficiaris, qui Christo tum cōiungaris, qui propter te cruci ipse suffixus est: Qua re ad amorem declarandum quod quæso euidentius excogitari à nobis argumentum potest? Simul ac autem, Deo iuuante, in primo luctationis istius congressu aduersarium superaueris, nolito te veluti vilissimum instrumentum aliquod negligenter proijcere. Siquidem in eo iam, quòd terrenis rebus nuncium remiseris, honoratum te apud Christum feceris: summaque potius vigilantia, acerrimaque in omnes partes animi circumspectione operam dato, vt aliquem tibi virum inuenias, quem † in omnibus deinceps delectæ tibi vitæ studijs certissimū ducem sequare, eiusmodique, qui rectum iter ad Deum volentibus pergere, sciat commonstrare: qui ornatus virtutibus sit, cuius vniuersæ totius ipsius vitæ actiones testimonio sint, Charitatem in eo erga Deum inesse; qui diuinarū literarum scientiam habeat, virum integrum, nec vlli distractioni indulgentem, ab auaritia abhorrentem, minimè libenter gerendis se negocijs admiscentem, quietum, amantem Deum, egētium studiosum, minimè iracundum, iniuriarum immemorem, natura propensum ad eos docendos, qui ad ipsum accedant, quem gloria inanis non inflet, superbia non extollat, adulatio non frangat, seuerum atque constantem, cui denique nihil sit præstantius honore Dei. Ac si talem quempiam nactus fueris, tum verò voluntatem tuam omnem expuito, ac foras proijcito: atque vbi hoc feceris, dede te illi, vt sincerissimum veluti vas quoddam existas, qui quæ in te infundantur virtutes, ad laudem Dei gloriamque ab omni vitio castas conserues. Etenim si eorum, quibus antea detinebare, animi vitiorum residuum in te aliquid esse patiere, eaque quæ in te infusa fuerint, *a* coacuerint, haud dubiè velut vas contemptissimum foras proijcere. Hoc est, quod alterum nobis est cum *b* oppugnatore salutis nostrę dęmone certamen. Vt enim præceptorum bonorum bona sunt etiam præcepta; item quoque malorum etiam mala. Vbi enim videt aduersarius noster hic improbus persuadere se nobis nō potuisse,

Matt. 18. † περίκειται, alias, κρέμασθῆ.

χατορθῶσαί τι τῶν ἐναρετῶν. *At. Luther eum tuis asseclis.*

Ioan. 6.

Humanæ vitæ bipartita methodus.

Gen. 22.

Gen. 18.

Matt. 19. Luc. 18. Iob 1.

Matth. 10. Luca 14.

Marc. 13. † μὴ ἀναπέσῃς.

Μεταφορά. † ἐν τῷ σχάμματι τῆς μάχης. Scamma *vocat Tertullianus aliqui Quintum sic. in* ipsa pugnæ fossa degens? *vide Pet. Fabrum, in Agonisticis. a Iob 3.* b *1. Pet. 5.* c ἐν παρορμῇ. d πραγματικὸς.

Cognatorū amor Religioso deponendus.

Quid ei faciendum sit, qui nunquam parat remittere suo omni peculio.

φιλικώτερον.

Magister vitæ spiritalis diligendus. † ἀνδραγωγόν τινα.

Collatio per dissimilem. a εἰς ὄξος μεταποιήσας. b πρὸς τὸν ἀνταγωνιστήν. Γνώμη *per collationem dissimilem.*

BIBLIOTECA UNIVERSITARIA GRANADA

vt

vt in mundi confusione perditioneque maneremus, in eo iam omni conatu contendit, vt nobis persuadeat, ne nos vitæ demus perfectiori: néve ei nos viro committamus, qui nostra omnia peccata nobis ante oculos statuat, corrigatque: sed vt alicui nos credamus, & gloriæ nimio plus auido, & propria vitia assimulata quadam lenitatis erga familiares suos specie commendanti, vt hoc modo innumerabilibus nos denuò prauis animi libidinibus contra primum animi nostri propositum veluti vinculis irretiat. Quòd si te viro † πολυαρέτῳ ἀνδρὶ. credideris † virtutibus multis instructo, sine dubio omniũ, quæ in ipso bona fuerint, hæres remanebis, & æque apud Deum, & apud homines beatissimus iudicabere. Si verò, quòd cum corpore tuo agere mitius volueris, magistrum tibi aliquem quæsieris, tecum se ad vitia tua demittentem, vel, vt verius dicam, tecum vnà in eandem perniciem corruentem, frustra † mundanis rebus nuncium remittendi laborem suscepisti, qui vitæ te prauis libidinibus obnoxiæ mancipaueris, & cæcum tibi ducem asciueris, cuius ductum † ἄθλον ἀποταξίας. *Matth.* 15. secuto in foueam tibi sit procidendum. *Matth.* 10. *Cæcus enim si cæco ducatum præstet, ambo in foueam cadunt. Sufficit enim discipulo vt sit: sicut magister eius.* Hæc autem Dei verba sunt, eaque re falsa esse neutiquam possunt. Athletarum in viuendo tibi est imitanda consuetudo: aliter enim ad coronam peruenire non Ὁμολωσις. 2. *Tim.* 2. poteris. Vt enim est apud Apostolum: *Si quis certauerit, non coronabitur, nisi legitime certauerit.* Si igitur Dei munere talem quempiam virum inueneris (prorsus autem, si peruestigare volueris, inuenies) magistrum bonorum operum, hoc apud *Magistro Pietatis parendum.* te constanter teneto, vt nihil omnino quicquam præter illius sententiam facias. Quicquid enim eo insciente facis, id furtum ac sacrilegium est, tibique exitium, non autem vtilitatem vllam apportat. Esto, tu id bonum iudices. Nam si bonum est, qui ita clàm fit, ac non in aperto? Mentem tuam tute diligenter exquire, quæ falsa quadam specie boni compilare te studet, atque ex eo nimirum, quòd cum vtilitate aliquando non eius præceptis obtemperes, iter tibi ad res *Eccles.* 12. pessimas gerendas munit. Caue ne excantationes eorum, qui demorsi sunt à serpente, velis imitari, cum ipse excantandi artem non teneas: ne si ad te foras serpentes attraxeris, illique sese tibi circumplicuerint, tuque te ab ipsis explicare *Nobilitatis persuasio.* non possis, immaniter ab illis absumare. Caue ne generis nobilitate subnitare, néve ob eam causam honores con- *1. Cor.* 2. sectere (*Qui enim carnalis est, non capit ea quæ sunt spiritus*) neque eorum quippiam, quæ vera iampridem consuetudine inueterauerint, adulterare ac peruertere conatus sis, atque hoc modo inani animi elatione tua, simul & certaminis socios tuos supplantare, & grandem super te peccatorum molem aggerere, non in strato molliculo, non in calceamentis, vestimentísve, non in habitu quouis, non in alijs, quàm quas communis fratrum vsus fert, escis exquirendis, non in mensa, post illud tempus scilicet, cum iam nihil tibi amplius cum mundo esse apertè professus fueris, non in statu, non in sessione, non in manuum opere minus laborioso, magísve eleganti. Siquidem istorum omnium, non modo dum habes, sed in eo etiam, dum abs te exquiruntur (crede mihi) vtilem nunquam exitum experiere. Etenim nisi celeri- † διαβολικὴν μεθοδείαν, *aliàs* παιδαγωγίαν. ter animaduerteris, diabolicas esse istas insidias, † easque ex animo penitus extirpaueris tuo, sine dubio eæ te à vera, quæ est ex Christo, viuendi disciplina deturbabunt. Verum cum illud in animo tibi fixum stabilieris, omnium te, quotquot sunt, mortalium esse contemptissimum, peccatísque onustissimum, peregrinumque ac vagum, & quem sola tantum misericordia adducti ij, qui priores te se à seculi huius curis auocarunt, sibi in societatem asciuerint, studiosè operam da- *Marc.* 10. to, vt *omnium nouissimus sis, ac seruus omnium*, quando ista vna ratione veram tibi, ac solidam gloriam paries: non autem illam vanam, cassamque. Aures assiduè ad audienda ea, quæ imperentur, attentas habeto: itemque manus ad ea, quæ iussa sint exequenda, expromptas. Sit tibi taciturnitas in ore, circumspectio in corde. Futiles qui habeantur sermones, tu magnopere ne attendito. Sed si quæ ex diuinis literis ad salutem animæ pertinentia memorari audieris, tum verò † συνετὸς ἀκοὴ ἐπιστήμων. ad ea audienda doceto te † intellectu esse & scientia præditum. Acerba gustatu tibi ea sunto, quæcunque de mundanis rebus memorentur: contraque fauis mellis assimilia, quæ à pietatis colętibus viris narrentur. Enitere porrò vt eos imitere, qui vt animi sui sedatas affectiones componerent, priores te in eo vitæ genere elaborauerũt: neque expectes, dum singula doceare. Studeto vt maiorum virtutum compos efficiare, neque minores tamen negligito. Nullum omnino sit erratum, quod paruipendas: Esto, quauis illud † tenuissima bestiola minutius sit, potiusque eo magis sedulo contende, † κνωδάλου μικροτέρου. vt per pœnitentiam illud emẽdes. Et si multi multis in rebus errata commiserint parua ęquè ac magna, in ijsque obstinati pertinaciter perseuerent, nolito tu alienorum te erratorum iudicem constituere. Habent enim ipsi iudicem iustum, qui *Rom.* 2. *reddet vnicuiq; secundum opera sua.* Tu tuum † sùm & quantum potes studeto, vt onus tuum leuius efficias. Qui † τὸ σὸν κράτει. enim grauat onus suum, ipse & portabit illud: Resipiscenti- *Tu tuum officium facito.* bus † enim parata salus; contrà verò in furore suo obstinatis præstò semper exitium. Ab hominibus tibi maiore aliqua propinquitate coniunctis abditor, quantum potes: atque in † μετάνοια, συντριβὴ, ἄνοια δὲ μετανοίας, θάνατος. Dei conspectum te, quam fieri potest, frequentissimè dato. Quantum in te est, omnem in publicum proditionem sẽper deuitato, ac mẽtis hoc modo distractionem fugito. Egressus es è cella tua? ibi continentiam reliquisti, in mundum introspexisti. In mulierem aliquam meretricem incidisti, quæ & auribus tuis blando sermone delinitis, & oculorum acie aspectus sui venustate perstricta, exquisitisque obiectis escis, gustatu per dolum circumuento, te, veluti hamo quodam transfixum haud ita multo pòst ad se pertrahet: tum mẽbris tuis implicata, vbi te ad pectus sibi arcte compressum admouerit, seuerum illud tuum ac rigidum de retinẽda continentia desiderium emollit ac flectit, atque ita sensim te de recta viuendi via deductum, blanditijs suis corrumpit ac perdit. Quòd si Dei virtute factũ sit, vt ex eius retibus elabi potueris, tu quidem ad cellulam tuam te recepisti, at non ille idem qui prius, antequã scilicet te inde mouisses, sed segnis † quidam & languens, & ad omne rectum munus lentus, dissolutusque, quique non nisi magno temporis interuallo ad pristinum te † habitum illũ possis referre. Varijs siquidẽ exortum tibi † vtriusque vitæ desiderium cogitationibus animũ tuum fatigat. Vix & ægrè poteris obtinere, vt ex ea fluctuatione ille victor emergat. Quod si (vt assolet) necessitas incidat aliqua, quamobrẽ extra cellam tibi exeundum sit, cùm te prius circum ab omni parte Dei timore veluti firmissima quadam lorica muniueris, Christique charitate in manũ inserta, veluti validissimum scutum apprehẽderis, firmiterque stabilieris, omnesque in te libidinum omnium factos impetus acerrima continẽtiæ vi profligaris, negocio illo, cuius causa exisți, expedito, domum te quàm primum referto: néve diutius extrà demorẽris, sed innocẽtem columbam illam *Gen.* 8. imitare, atque ad arcam, vnde fueras emissus, alis vsus velocibus redi: atque vt illa cum oliuæ ramulo in rostro reuersa est, ita tu quoque inter redeundum cum ore tuo Christi misericordias decanta, atq; hoc modo internis tuis animi cogitationibus persuade, alibi te nusquã cũ salute posse consistere. Iuuenis siue ętate, siue animo fueris, ęqualium tuorum con- *Iuuenum vitanda commercia.* suetudinem defugito, ab illisq; te non secus atq; ab ardentissima flamma procul abducito: quãdo illorum opera vsus aduersarius, plerosq; olim incendio dedit, & sempiterno igni cremandos addixit: ac spiritalis videlicet primò Charitatis vana quadam specie illectos in tæterrimam postea Pentapolitanam voraginem præcipites deturbauit: & qui ex medio pelago, sæuientibus vndiq; procellis, tempestateq; incolumes euaserant, eos iam intra portum securos vna † cum ipsa † σὺν αὐτῇ. naui vectoribusq; submersit. Quandocunq; assidendum est, aliquo semper ab eo interuallo assideto: quandocunque capiendi somni causa cubandum, caue ne vestimenta inter se mutuo sibi vestra propinquent, potiusque medius inter vos aliquis semper adhibeatur senex. Quoties verò aut tecum loquitur, aut ex aduerso in conspectu psallit, deiecto in humum vultu illi tu respondeto, ne fortè interim, dum tu illius os defixis oculis contuẽris, suscepto ab hoste & malorum satore libidinis semine, corruptionis posteà ac perditionis manipulos metas. Domi aut aliquo in loco, vbi quæ à vobis fiant, videre quis possit, arbiter sit nemo, caue ne vnà cum eo simul deprehendaris vnquam, ea re videlicet, quòd vnà cum eo diuina eloquia meditari te dicas, aliámve quãuis ob causã etiam summè necessariam: nihil est enim quod animę salute magis sit necessarium, propter quam Christus mortuus est. *Sodomam, Gomorrhã, &c. Gen.* 19. 24. *Alium ne tangito.* Μεταφορὰ

Subdolæ

Subdolæ isti cogitationi tuæ nolito assentiri, cum tibi hoc proponit, fore vt quicquid ita in occulto factum sit, scandalo vacet: sed hoc ipsum tibi esse scandalum persuade. Atque isthæc multorum exemplo, qui simili in genere fædè sunt lapsi, vulgata iam esse apud omnes existimato. Crede mihi, quoniam fraternè tibi, atq; ex intimo animi recessu loquor.

Scandalum vitæ.

Difficilibus ac morosis senibus aures libenter præbeto, qui prouerbiorum sententijs adolescentes ad recta studia cohortantur, neq; oris tamen deformitate quicquam ipsis afferunt detrimenti. *Omni custodia serua cor tuum.* Siquidem ei perinde, vt si aurum esset, dies noctesq; à furibus insidiæ comparantur, & repentino tum, cum minimè expectas, minimeq; intelligis, *asportatur. CAVE ne te aduersarius simili atq; primùparentē peccato circumueniat, circumuētumq; quāprimū de paradiso deliciarū expellat. Nā qui illū callida escæ obiectione ita malitiosè vita spoliauit, & item Iesum eodem se modo supplantaturum sperauerat, nihil est quod is vereatur, quin & tāto ausit confidentius tibi quoq; primam malorum originem propinare. Etenim prę sentissimum hoc esse ille venenum intelligit. Siquidem gulæ vitium non in escarum copia naturæ suæ vim positam exerere nouit, sed in voluptate atq; gustatu, licet modicis admodum vtare. Quod si ita est, vt vel breuissima modo gustatu percepta delectatio obnoxium te istiusmodi morbo valeat efficere, haud dubiè id te nullo negocio ad interitum dabit. Vt enim fons aquæ si in plures sit riuulos dissectus, vicina riuulis illis loca omnia herbarum viriditate conuestit, & quasi pubescere facit: sic Vitium gulæ, si * per cordis tui venas se effuderit, & distraxerit, indéque permeans sensus tuos omnes irrigarit, vbi libidinum multarum in te syluam conseuerit, animum tuum ferarum habitaculum efficiet. Etenim multos ego animaduerti sæpe, qui cum alterius cuiusuis generis vitijs laborarent, ad sanitatem tamen redierint postea. Qui autem hoc morbo tenerentur, vt aut in occulto esitare eos delectaret, aut ventris ingluuie duci se sinerent, neminem ex omnibus vidi vnquam, qui conualuerit. Nam aut à continentiæ cultorum vitæ se societate penitus abruperunt, seseque capitalibus vitæ huius illecebris dediderunt: aut dum inter eos occultare se studuerunt, voluptatibus addicti duce diabolo stipendia meruere. Nā qui istiusmodi sunt, ij mendaces sunt, ad iusiurandum parati, periurios, litigiosi, pertinaces, clamosi, & qui saturi edisse se pertinacissimè pernegent, illiberales, qui victu delicato apprimè gaudeant, queruli, aliorum curiosi exploratores, tenebriones, totius honestę vitę de industria inimici, qui vt gulę libidinem obtegant, innumerabilibus se alijs vitiis inuoluunt qui cum * habitu quidem inter saluos esse videantur, rebus ipsis inter perditos numerandi sunt. Hęc fuit quæ Adæ interitum, & post ipsum etiam vniuersę illius posteritati exitium apportauit. Gulæ libido ea est, per quam ludibrio habetur Noë: & Cain maledictioni subijcitur: per hanc primogenita amittit Esau, & cum Chananæis affinitate coniungitur: Lot se cum filiabus miscet, idem suiipsius gener factus ac socer: & qui parens antea, modo vir etiam postea efficitur, & auus parens, vtrinque in præscriptos à natura hominibus fines petulanter proteruus. Hęc Israëlitas induxit, vt simulacrum adorarent: ijsdem causa fuit, quamobrem in illa solitudinis vastitate eorum cadauera prostrata sint. Hęc Prophetam, qui à Deo ad obiurgandum scelestum regem fuerat missus, ferę bestię deuorandum obiecit, & de quo vniuerso regio suo apparatu Hieroboam rex pœnas sumere non potuerat, is gutturis fraude implicatus miserabili admodum morte consumitur. Quid contrà Daniel vir desideriorum, nonne quod gulæ libidinem compresserit, regno potitur Chaldæorum? Nonne simulacra demolitur? & draconem interimit, & leonum pædagogus efficitur, idoneusque habetur, qui Deum humana se forma induturum prænunciet, & abstrusa mysteria palàm interpretetur? Quid? nonne facti gulæ libidine superiores tres innocentes illi adolescentuli regiam iram pro nihilo duxere? & horrificam illam fornacem Nabuchodonosoris regis iussu succensam intrepidi contempsere? & statuam illam auream, quam pro Deo coli ille iubebat, futilem ac nullius prorsus precij esse docuere? & quæ non nisi longo temporis spatio fabricari potuerat, eam repentino asportatam, opimum Domino suo

Prou. 4.

ἁρπάζεται.

GVLA frenanda. Matt. 4.

δηλητήριον.

Βεβαίωσις a simili petita.

si in corde tuo saliuit.

Attende Ἀπειρίαν Basilij in edaces.

Attẽde Iliadem vitiorũ ex vna ingluuie prognatam.

specie.

Gen. 9. Gen. 25. Gen. 19.

Exod. 32.

3. Reg. 13. 24.

Dan. 2.

Dan. 3.

A spolium attulere: iidémque effecere, vt rex ipse infensissimus vnà cum vniuerso ipsius, quem aduersus Deum copiarum instruxerat apparatu, vniuersáque rerum natura, mirificis eum laudibus efferrent? Ac * ne multa; si gulam in officio continueris, paradisum habitabis: sin minus, hoc tibi persuade, pabulum te mortis futurum. Fidelis esto virtutum thesaurus, claui vtere spiritalis tui patris lingua; hæc sit, quæ tibi os ad sumendum panem aperiat, hæc item quæ claudat. Serpentem nolito tibi consiliarium adhibere, Consilio enim suo ille adulterina veluti quadam claue circumuenire te habet in animo, tibique vel in ipso etiam linguæ gustatu insidias artificiosè molitur. Caue ne clandestinæ hæsitationis peccatum incurras. Etenim si in re B parua supplantare te ille potuerit, sine dubio tota te lucta prostratum, vinculis posteà arctissimè constrictum tenebit.

ἵνα τὰ ντα συνελὼν εἰπω. Linguā cōtine.

Aures tuas caue ne quibusuis passim garrientibus aperias, neque temerè nugantibus omnibus respondeas in his sermonibus, qui à proposito tibi religiosæ vitæ instituto dissideant. Vtilibus autem auscultandis præceptis illas accommoda, & horum assidua commentatione custodi cor tuum. Easdem ab audiendis mundanis narrationibus abducito, quantum potes, ne quando cœni respersione animam oblinas tuam. Ne labores vt audias, quæ ab aliis dicantur: neque immiseris caput tuum in medium colloquentium: ne & tu subsanneris, & illos detractores efficias. Caue, curiosus sis, neque ita videre omnia volueris, ne ex ea visione C postea in animum tuum libidinum sanies redundet. Aspectionem, auditionem, locutionem, responsionem, omnia ista vtilitate metitor. Coram natu maiore, quàm tu, caue ne assidere festines: quòd si, vt id facias, iubeare, nolito tu in pari cum illo sella sedere: sed cum huc illucque diligenter oculis circumspexeris, operam sedulo da vt sellam tibi humiliorem aliquam inuenias, vt ob istam animi tui humilem submissionem, gloria te afficiat Deus. Interrogatus de re aliqua, graui ac submissa voce responde. Alius si interroget, os tuum ipse comprimito, ne à procaci corde impulsa lingua tua inconsideranter aliquem feriat de ijs, qui in pietatis cultores plus nimio quid agant diligenter inquirunt: D atque hoc modo criminum te vinculis quasi quibusdam constrictum efficiat. Inter sedendum, caue ne crus cruri alteri superponas: siquidem istuc facere animi parum attenti, atque aliud agentis indicium est. Si cum inferiore te sermonem habes, aut interrogatus ab eo aliquid respondes, caue ne suspenso animo illi negligenter respondeas, ea re videlicet, quod fratrem contemnas: quando hoc facere, in Deum contumelia est. *Qui enim despicit pauperem* (vt est in Prouerbijs Salominis) *exprobrat factori eius.* Cum quid locuturus es, ea ex ore tuo prima semper verba præsiliant, quibus & proximum consoleris, & charitatem erga illum tuam magis confirmes. Eadem ratio in medio, eadem in postremo, qui habeatur sermone seruetur: idque adhibi- E ta quadam festiua oris hilaritate, vt qui tecum loquatur, per te exhilarari se sentiat. In omnibus, quæ à proximo tuo rectè animaduerteris fieri, lætare, & Deo gratias age: quando illius rectè facta tua sunt, sicut vicissim item, tua illius. Quandocumque ad cœnam conuenitur, † *primos accubitus, & primas cathedras deuita*, infimumque locum semper sectare, quò magis possis illud audire; *Amice ascende superius.* Vbi vero posita iam mensa recubueris, caue ne læua tua petulanter se iactet, neue spreto naturæ ordine imperium sibi in dexteram vsurpet: cessatoque potius, aut certe dexteræ modo * deseruito. Ad Orationem quotiescunque vocaris, libenter * succinat os tuum, in eáque eous- F que permaneto, donec canoni satisfeceris: magnamque te iacturam facere arbitrabor, si ante inde discesseris. Etenim si cum corporis tui sustentandi causa cibum capis, ægre admodū à mensa potes auelli, nisi naturale prius desiderium expleueris, neque ita facile hoc facturus sis, nisi magna te inde aliqua necessitas auocet: quī non tandem ab epulis ijs auelli ægrius debes, quibus spiritus alitur tuus? quiq; non magis oratione corroborandus tibi tuus animus est? Etenim quanto nobilitate cœlum terra præstabilius est, & dignitate cœlestia terrenis præponderant; tanto sine dubio anima corpore præstantior est. Siquidem ea cœli quasi imago est quædam, quippe in qua domiciliū Dominus habeat:

Visus, & aspectus.

Consessus.

Sedendo crus cruri ne imponito

Prou. 17.

† *πρωτοκλισίας καὶ πρωτοκαθεδρίας. Luc. 14.*

In cena quid agendum.

Precationis vis ingens

* *al. libenter accedito.*

**ὑφηγείτω τὸ στόμα σου.*

Argumẽtū à minori.

Arg. à minore ad maius.

μίμημα.

at caro ipsa ex terra constat, quæ à mortalibus hominibus, & rationis expertibus incolitur animantibus. Quamobrem quæ corporis causa necessario suscipi munera debent, ea ita habebis distributa, vt legitimum tibi postea orationis tempus non interpellent. Caue autem diligenter, ne cogitationi illi animi tui assentiare, quæ ab orationis canone nondum peracto auellere te studeat. Habent enim morem hunc dæmones, vt faciendæ orationis temporibus per speciosam scilicet aliquam laudabilis causæ alicuius simulationem nobis sedulo authores sint, vt ab ea nos subducamus; vt quam salutem afferre nobis intelligant, ab ea nos probabiliter abducant. Noli ingemiscens capitis, ventrisve dolorem excusare, & eius qui nullus sit, testes incertos proferre, néve quiescendi causa quicquam de acri vigilantiæ assiduitate remiseris, potiusque occultas aliquas semper orationes habeto, quas in occulto aspiciens Dominus, pro iis gratiam tibi referat in aperto. Operam sedulo da, vt in ea mercatura, quam in luculento vitæ genere præclarisque muneribus communiter vnà cum cæteris facis, seorsum tu quæstus accessiunculam aliquam habeas, quò repositas postea tibi in die necessitatis diuitias inuenias. Quotiescunque tuæ tibi in fungendis pro communi re fratrum ministeriis vices obtigerint, in eo aduigila, vt ad laborem corporis, verborum etiam lenitatem adhibeas: vt ij, quibus ministras charitatem te habere aduersum ipsos intelligant: quo videlicet gratum sit illis ministerium tuum, vtpote quòd sit sale conditum. Ne passus sis, vt quę propria muneris tui sint, ea alius faciat, ne merces quoque erepta tibi, alij tribuatur, téque contempto, in diuitiis tuis gloria alius afficiatur. Assignato tibi ministerio † cum modestia fungitor, sedulitatéque, perinde ac si Christo ipsi ministrares. *Maledictus enim* (inquit) *homo, qui facit opera Domini negligenter.* Qui ex animi elatione fastuque nascitur * abusum metuito (Esto, quæ tibi præ manibus sint ministeria, contempta admodum, abiectáque videantur) perinde tanquam Deum præsentem habeas, qui te aspiciat. Magna res est alteri ministrare, eiusmodique, vt per eam nobis ad cœleste † regnum ascensus paretur. Siquidem ea virtutum omnium quædam quasi est lagena quæ diuina in se præcepta omnia comprehendit, ipsamque primo virtutum omnium contentricem humilitatem complexa, quam bonorum sequitur copiosissimum veluti quoddam examen: tum illud etiam: *Esuriui, & dedistis mihi manducare: Sitiui, & dedistis mihi bibere: Hospes eram, & infirmus, & in carcere, & ministrastis mihi,* maximeque quandocunque quod debetur, id adhibita animi submissione persoluitur, * fastu, iracundia, murmurationéque segregatis. Eorum quos rectè atque ex virtute videris viuere, æmulator esto, & institutorum vitæ, actionumque exempla descripta in animum tuum transferto. Opta vt sis de numero paucorum. Rara siquidem, quæ bona: quæ quidem etiam causa est, quamobrem pauci cœleste regnum introëant. Caue putes eos omnes fieri saluos, qui se intra cellas suas contineant, & vitiosos * iuxtà ac bonos. Neque enim ita res habet: quando sunt quidem multi, qui ad honestæ vitæ genus se conferunt: rarissimi autem, qui ipsius iugum suscipiant, *Violentorum est enim regnum cœlorum, & violenti rapiunt illud.* Verba hæc Euangelij sunt. Violentiam appellauit assiduam, & acrem corporis in laboribus fatigationem: quod nullius impulsu, suapte sponte, Christi discipuli faciunt: cum & voluntatem propriam, & corporis laxamentum abnegant omne, & magistri sui præcepta omnia conseruant. Quocirca si tibi in animo est rapere regnum Dei, violentiæ te dato, ceruices tuas *Christi* seruitutis iugo submittito, & eius loris collum tuum arctè circumquaque cohibeto: premat illud ceruicem tuam: labore illud virtutis atterito, ieiunando, vigilando, ipsum te omnibus subiiciendo, taciturnitatem seruando, psalmos assiduè decantando, orationibusque & lachrymis operam dando, & manibus laborando, cuiusque modi difficultates omnes tolerando, siue illæ à dæmonibus, siue ab hominibus afferantur. Caue ne quod aliquo modo elatè nimis de teipso sentias, in animum inducas tuum vt de pristina laborum assiduitate quicquam remittas: ne si in ipsis vitæ foribus, *nempe è mundo migraturus*, nudus virtutibus inuentus sis, à cœlesti regno excludare. Non tibi cleri gradus vllus animos in altum extollat; humiliet potius. Animi enim in virtute progressus, in humilitate progressus est: contráque in postremis relinqui & inhonoratum esse, id non aliunde, quàm ex elatione progignitur. Quanto ad maiores sacerdotij gradus accedere tibi propinquius contigerit, eo animos tuos magis demittito, idque territus exemplo filiorum Aaron. Pietatis enim cognitio humilitatis & mansuetudinis cognitio est: quando se animo scire submittere, Christum est scire imitari. Contra autem * fastidio & arrogantia efferri, & insolentius se gerere, est Diabolo se similem facere. Christum tu imitare, non aduersarium Christi: Deum, non aduersarium Dei: Dominum, non seruum fugitiuum: clementem, non inclementem: humanum, non inhumanum: eos qui sunt thalami nuptialis, non eos qui tenebrarum. Noli in eo properare, vt † fratribus præsis, ne alienorum peccatorum onere ceruices aggraues tuas. Quæ singulis diebus feceris opera, ea vesperi tecum ipse commemora, & cum iis, quæ feceris pridie, conferto: studioseque operam dato, vt melior in dies magis ac magis existas. Processum in virtutibus facito, vt hoc modo Angelis efficiare propinquior. Intra cellam tuam non te diebus aliquot, mensibusve, sed annis pluribus contineto, ibique contineto, ibique continenter diem noctemque Dominum laudato, & Cherubim imitator. Si huiusmodi initio exitus similis consenserit, prorsus dubitare nihil debes, te breui confecto monasticæ exercitationis curriculo, itinereque per angustam viam terminato, Dei munere in paradisum iri intromissum, cum præclara lampade animæ, ac lætitia vnà cum Christo perpetuo fruiturum, in secula seculorum,

AMEN.

Eiusdem Sermo de Asceti,

Hoc est, de cultu siue exercitatione Monastica,

Quo se debeat pacto excolere & ornare Monachus.

MONACHVM oportet cum primis nihil in vita, quod iuris sui proprium sit, possidere: corpus * quietum, habitum non sordentem, sed honestum; vocem moderatam, sermonem compositum habere; in cibo, potioque minimè turbulentum esse, sedatumque potius, & grauem: coram natu se maioribus silere, prudentiores se auscultare; aduersus æquales charitatem tenere, minoribus consilium cum charitate dare: ab hominibus se nequã & carni deditis, curiosis & plus nimio cupidis rerum gerendarum abducere: multa intelligere, pauca loqui: in sermone non præfidentem aut temerarium esse, neque in colloquijs nimium: non esse ad risum procliuem verecundia se se commendare, oculos habere ad terram deiectos, animum ad cœlum erectum: non superiorum imperio repugnare, sed alacri ac libenti animo obtemperare: manibus laborare, assiduè nouissimorum meminisse, spe gaudere, in tribulatione patientiam adhibere, continenter orare, in omnibus gratias agere, aduersus omnes humilitatem tenere, odisse arrogantiam, sobrium * esse, peruigilem & attentum, & cor à prauis cogitationibus castum custodire, in cœlo sibi per mandatorum obseruationem thesauros recondere, quotidianas suas & cogitationes & actiones omnes diligenter examinare, neutiquam se vitæ huius negocijs, aut superuacaneis sermonibus immiscere, non curiosius in desidum vitam inquirere, sanctorumque solum Patrum viuendi instituta imitari: Si quos recte, aut cum virtute aliquid facientes viderit, illis gratulari, non item inuidere: eisdem in aduersis socium mœroris esse, & lachrymarum, & qui in eo statu sint, eorum vicem magnopere misereri, * non etiam condemnare, à peccato resipiscentem probris non insectari, seipsum nunquam iustificare, peccatoremque se in primis & coram Deo, & coram hominibus appellare, Ordinem deserentes admonere, pusillanimes consolari, ministrare infirmis, pedes sanctorum lauare, in hospitalitate amoreque fraterno diligentem esse, cum consortibus & * domesticis fidei pacem tenere, hæreticum hominem

Oranti quã insidietur dæmon attende.

Matt. 6.

Mitis esto.

Col. 4.

† ἔργα εὐσχήμα καὶ ἐπιμελῆ.

Hie. 4. ad. 10.

* παράχρησιν. *indiligentiam.*

† Βασιλείας πρόξενον. *Simile.*

Mat. 25.

* ἐπάρσεως.

Δύσκολα τὰ καλά.

* φαύλους καὶ χρηστούς

Matth. 11.

Violentia spiritalis.

Iugum Christi.

Humilitas.

* ἁγνὸν εὐσταθείας, *aliàs* μεθ' ἡσυχίας.

Non petulantem.

" "

" "

νήφειν.

* *Amare modestiam & cor.*

Matth. 11.

* *Non tamẽ secus quidquam de illis iudicare.*

* *cum propinquis fides.*

„ hominem auersari ac deuitare, approbatos libros lectitare,
„ apocryphos ne attingere quidem omnino. De Patre & Filio, & Spiritu sancto cum nemine disputare. Sed Trinitatem † increatam, & coëssentialem firmè, libereque & credere & confiteri, & se percontantibus sic respondere: Oportere nos, sicut traditum accepimus, baptizari: credere autem eo modo, quo baptizati simus: glorificare verò, quemadmodum credidimus: in negociis & sermonibus honestis versari, prorsus ab omni se iureiurando abstinere, pecuniam ad vsuram non dare, non frumentum, non vinum, non oleum, vt maiore sibi mensura reddantur: à crapula se & ebrietate, & caducæ vitæ huius solicitudinibus temperare, nihil in consuetudine cum alijs per dolum agere, nihil omnino de aliquo secus loqui, nemini detrahere, neque detrahentem alium libenter audire, non facilem esse ad ea credenda quæ de alterto secus dicantur: iracundiam sibi dominari non sinere, non praua cupiditate vlla vinctum detineri, non temere proximo succensere: conceptæ aduersus aliquem iræ tenacior ne sis, non malum pro malo reddere: maledictis incessi potius, quàm incessere, pulsari, quam pulsare, iniuriam accipere quàm facere, fraudari quam fraudare. Potissimum autem debet se monachus à
„ colloquio mulierum abstinere, itemque à vini vsu: quia
„ *vinum & mulieres apostatare faciunt sapientes*: & in præceptis Domini pro viribus exequendis, nequaquam animum despondere, tædio anxiè affici, sed laborum suorum præmium, laudemque à Domino expectare: & sempiternæ vitę optare fruitionem, & Dauid verba illa assidue antè oculos habere, ac dicere: *Prouidebam Dominum in conspectu meo semper, quoniam à dextris est mihi ne commouear*. Et vt filium quidem addecet toto corde, totáque fortitudine, mentéque tota ac viribus Deum diligere: vt seruum vero reuereri, ac metuere, obediréque, & cum timore, ac tremore animæ suæ salutem operari: spiritu feruere, indutum esse * omnimodam armaturam Spiritus sancti, & currere † non in incertum & *pugnare non tanquam qui aëream verberet*, & in corporis infirmitate, & animi mendicitate, aduersarium superare: omnia sibi assignata & ex ordine præscripta munera exequi, & se inutilem appellare: gratias agere sancto & glorioso ac metuendo Deo: nihil per contentionem aut inanis gloriæ studium facere, sed Dei causa tantummodo, vt placeat Deo. *Quoniam dissipauit Deus ossa eorum, qui placere hominibus student*, prorsus numquam gloriari, neque suimetipsius laudes prædicare, neque prædicanti alteri aures libenter præbere: in occultoque non aucupandæ laudis causa humanæ, omnia facientem seruire, ac solam, quæ à Deo est, laudem quærere: déque horrifico, glorioso[que] eius aduentu cogitare, de migratione ex hac vita, de repositis iis, qui rectè vixerint, bonis, similitérque de parato igne diabolo & angelis eius: & præter hæc omnia, Apostoli verba illa in memoria habere: *Non esse condignas passiones huius temporis ad futuram gloriam, quæ reuelabitur in nobis*: & illud vnà cum Dauid dicere: *Custodientibus mandata eius retributio multa*, merces nimirum illa copiosa est, & coronæ iustitiæ, æterna tabernacula, vita finem numquam habitura, gaudiũ inenarrabile, perpetua mansio apud Patrem & Filium & Spiritum sanctum, qui est verus in cœlo Deus, faciei * ad faciem manifestatio, choreæ cum angelis, cum Patribus, cum Patriarchis, cum Prophetis, cum Apostolis, cum Martyribus, cum Confessoribus, cum omnibus denique, qui ab æterno placuerunt Deo, in quorum numero studiose, quæso, operam demus, vt nos quoque censeri possimus, & inueniri gratia Domini nostri Iesu Christi, cui gloria imperium in secula seculorum, Amen.

† ἄκτιστον καὶ ὁμοούσιον.

Luc. 21. 34.

Eccl. 19.

Psal. 15.

* παγκαλία.

† τρέχειν καὶ πυκτεύειν.

1. Cor. 9. 26.

Psal. 52.

Rom. 8.

Psal. 18.

*ἐμφανισμὸς προσώπου.

Eiusdem BASILII *Epistola ad Canonicam.*

† κατὰ τὴν οἰκείαν, *al. cod.* κατὰ τὴν οἰκουμένην, *per orbem.*

PER hoc minus reddimur ad scribendum alacres, quod non vsquequaque nobis persuaserimus peruenturas esse ad manus vestræ charitatis literas: sed per ministrorum improbitatem malitiosam à plerisque eas legi aliis prius quàm ad te perferantur, idque præsertim nunc temporis quo in † domo Dei sursum-deorsum omnia permiscentur. Modum itaque præstolor, quo ipsa mecum hac de re expostules ac conquerare, & tanquàm vi iniecta à me extorqueas vt scribam: vt vel hoc argumẽto vsus intelligam tibi ne sint redditæ literæ nostræ. Quanquàm siue scribimus, siue etiam silemus, in hoc ipso vno sumus corde occupati, vt memoriam modestiæ tuæ assidue in animis nostris conseruemus, Deumque ipsum precemur, vt eas tibi vires suppeditet, per quas cursũ istum, quẽ in † istiusmodi præclaro vitæ genere pridẽ instituisti, egregiè vsque ad extremũ possis tenere. Reuera enim non vnus aliquis agon imminet ex pacto profitenti, vt quæ suæ sunt professionis munia obeat legitimè ac ritè persequatur. Nam vitæ sibi genus deligere Christi Euangelio conueniens, hoc quidem cuiuis facile est. Quod autem quis vel minutissima quæque, quæ in eo descripta Consilia sunt, conseruet, neque eorum quiduis neglectim transmittat, hoc vero rari, quos quidem ego nouerim, opere ipso præstiterunt, vt videlicet lingua vsi con-
„ tinenti silentio obuincta, oculis etiam eam disciplinæ mo-
„ derationem adhiberent, quam requirit Euangelicæ perfectionis tenor; manibus insuper indicerent intentum laborem ex susceptо ineundæ † Dei gratiæ consilio, motum itidem prę scriberent pedibus, denique & reliquis totius corporis membris eo modo vterentur, quem & eorum susceptæ vitæ propositum, & ipsa initio opificis nostri fabricæ ratio requireret, qui in vestitu pro decoro modestiam, in congressione cum cęteris circumspectionem, in cibis illud modo, quod natura desideraret, tenerent, in rebus ad vitæ vsum parandis, vni tantum necessitati consulerent. Atque hæc quidem dum simpliciter hoc modo dicunrur, leuia videntur, ac nullius pæne difficultatis: eiusmodi sunt tamen, in quibus seruandis magna opus esse contentione ipse nos vsus docuerit. Atque illud etiam, vt perfectè humilitatem teneamus, vt videlicet neque natalium nostrorum nobilitatis memores simus, neque si qua in re præcipua dote aliqua aut naturæ, aut corporis, aut animi cæteris excellamus, ea causa nobismetipsis placeamus. Itidémque neque aliorum de nobis existimatione, causa ad superbiam, fastidiumve abutamur, hæc quidem etiam Euangelicam vitam attingunt. Similiter illa quoque, in abstinentia seruanda animi vehemens quædam obfirmatio, assiduitas in orationibus operosior, in amore fraterno * condolescens lenitas, bonorum in inopes communicatio: animorum deiectio, cordis contritio, integritas fidei, æquabilis in seueritatis tristitia tenor, vigente assiduè in animis nostris memoria horrendi, & inexorabilis iudicij illius: ad quod cum vniuersi festinemus, pauciſſimi sunt tamen, qui eius meminerint ac de illius euentu sint soliciti. Cum autem multa sint quæ à sacris literis declarentur, quęq; prę stari ab iis debeant, qui Deo studeant placere, de his in præsentia ea tantummodo summatim, quantum ex diuinis literis accepi, libuit mihi vobis vel exponere, vel cõmemorare potius, de quibus ex me vos quæsiuistis, necessariis de rebus, singulis testimoniis, quoniam ea in promptu erant, omissis, quæ illi facillimè legentes inuenirent, qui lectioni operam dant, qui quidem *idonei erunt, qui alios etiam doceant*. Hæc autem sunt.

† τῆς εὐαρεστήσεως τοῦ θεοῦ.

Fastu ex nobilitate, pellendus Religioso.

* συμπάθεις.

2. Tim. 2. 3.

Oportere Christianum, animum sumere cœlesti vocationi respondentem, & vitam agere conuenientem Euangelio Christi. Itemque oportere eundem mente aut animo nequaquã distrahi, aut re vlla à Dei perenni memoria, eiusq; voluntatum ac iudiciorum abduci. Oportere Christianũ, superata omnium in rebus iustitia legis, prorsus neq; iurare, neq; per * simulationem, dissimulationémve quicquam agere: non maledicere, non proterue cuiquam insultare, nõ litigare, non seipsum vlcisci, non malum pro malo reddere, non iracũdia efferri, in quacunq; quę sibi fiat iniuria patientem esse, & in se iniuriũ arguere, quandocunq; id ferat occasio, idq; *non vlciscendi libidine*, sed *fraternæ correctionis studio*, conuenienter præcepto Domini. Non oportere contra fratrem absentem quicquam dicere, animo inurendæ illi infamiæ aut calumniæ, quod est detractio: Esto, verum sit, quod dicatur. Oportere Christianum non ridere, neque aliquo modo ridiculorum sectatoribus operam dare. Oportere detrahentem fratri suo auersari: In sermone sales, ac facetias fugere: nihil quod otiositatem arguat, temere proloqui, videlicet, quod neque in rem audientium sit, neque ad necessarium, & concessum nobis à Deo vsum vllum

* οὐδὲ ψεύδεσθαι.

Matt. 18. 22.

Luc. 17. 4.

pertineat: quò & qui in laborando sunt occupati, id facere studeant, cum quanto maiore fieri silentio potest: & quibus delegata de reliquorum consensu dispensandi sermonis ad ædificationem fidei prouincia est, ij sermones apud eos de rebus honestis instituant, ne contristetur Spiritus sanctus Dei. Non debere cuiquam qui intra monasterium ingressus sit, libere potestatem permitti ad fratrum quempiam accedendi, alloquendive, priusquam quibus totius fratrum societatis regendæ delatū negocium sit, diligenter ij animaduerterint, vtrum hoc fieri placeat Deo, & an in communem rem sit. Non oportere Christianum sinere à vino se quasi vile mancipium vinci, non carnis immodicè esse appetentem: non denique in cibo, aut potione vlla voluptatem sectari. *Qui enim in agone contendit, ab omnibus se abstinet.* Oportere eorum, quæ singulis dentur vtenda, nihil quicquam vt iuris sui proprium possidere, aut sibi tanquam suum reseruare: diligentiam tamen in omnibus vel vtendis, vel conseruandis eam adhibere, quam in Dominicis rebus adhiberi par sit: neque eorum quippiam, si casu negligenter abiectum sit, sinere disperire. Oportere vnumquemque nequaquam sui se iuris esse existimare, sed proinde ac si in seruitutem à Deo fratribus addictus sit, ita & sentire, & facere omnia, vnumquemque tamen seruato ordine suo.

Fratres sine venia non cõpellandi.

1.Cor.9.

Non murmurandum neque in penuria rerum ad vitam necessariarum neque in immoderato opere faciendo & laboris delassatione, cum de his singulis iudicij periculum illis immineat, ad quos cura illa pertinet, vt hæc ipsi debeant animaduertere. Non debere Christianum clamorem atollere, neque aliud quiduis in gestu motuve aliquo præ se ferre, vnde aut ira incitati, aut aliud agentis, & nequaquam Deum adesse verè existimantis animi significatio detur. Oportere vocem ad eorum qui audiant, vtilitatem accommodare, neminique neque aspere, neque superbè respondere, in omnibusque lenitatem tenere, & reuerentiam aduersus omnes adhibere. Per dolum neutiquam annuendum oculo, aut alterius membri gestu vtendum, quo frater offendatur, aut intelligat se contemni. In vestimentis, calceamentisve exquisitam elegantiam fugere, quando hoc facere ostentationis est. Oportere rebus ad vsum corporis comparatis vilibus vti, neque ad largiorem luxum quicquam insumere, quod facere abusus dicitur. Honores non oportere sectari, neque primas sibi vindicare: vnumquemque sibi cæteros præponere oportere, non se * à subiectione eximere. Non oportere vt otiosus panem mãducet, qui valeat laborare: potiusque debere vnumquemque etiam cum in rebus iis, quæ ad Dei gloriam pertineant, tractandis sit occupatus, ab iis seipsum violenter veluti abstrahere, atque ad operis pro viribus faciẽdi studium impellere. Oportere vnumquemque ex antistitis arbitrio cum ratione, & summa animi persuasione omnia quæ agat, moderari, atque ipsum etiam adeo cibum, ac potionem assumere ad gloriam Dei. Non oportere quenquam de vna se in aliam officinam transmouere, nisi id ita esse illi rectum iudicarint, quibus huiusmodi rerum singularum data procuratio sit, extra quam si quando repentina fortuita necessitas aliqua inde ipsum ad opem fratri, qui tunc præ imbecillitate id ipse non possit, ferendam vocet. Oportere vnumquemque, *in quo vocatus est, in eo manere*, neque assignatos sibi fines transilire, aut vlterius quàm quantum sibi præfinitum sit, in labore operum progredi, nisi ad quos isthæc pertinent, aliter iudicauerint, & Deo id gratum esse censuerint. Oportere nihil per contentionem aut * litem aduersus aliquem facere. Non debere alterum alterius laudibus inuidere, aut ex culpis alienis voluptatem aucupari, cumque quid rectè minus à fratre suo factum quisque animaduerterit, officii sui esse existimare, eo modo quo Christi charitas postulat, dolere, angique. Contra, si quæ rectè fieri viderit, gaudere ac lætari. Non oportere aliorum peccata, quasi id nihil referret, lentè ac dissimulanter ferre. Oportere qui alterum redarguit, eum cum timore Dei, *adhibita omni animi lenitate redarguere*: in eáque re id vnum spectare tantummodo, vt à peccato peccantem abducat: vicissimque debere, qui redarguitur, reprehenditurve, æquo † & alacri animo ferre, se redargui, aut reprehendi, vt qui sciat in eo sibi vtilitatem positam, si corrigatur:

** ἀνυπότακτον.*

1.Cor.7. 20.

** ἐπεμβαίνειν.*

Gal.6.1.

† κατα-δέχεσθαι προθύμως.

A Non debere, cum alius quispiam corripiatur, illo ipso, vel aliis quibusuis præsentibus corripienti alium, contrà aduersari. Quòd si tamen aliquando correptio illa alicui neutiquam ratione facta videatur, illum cum eo semotis arbitris ea de re agere oportere: ipsumque, vel cur ita facere non debuerit, docere: vel contrà ab eodem causam, cur ita fecerit, ipse edoceri. Debere vnumquemque in eo adniti, si aliquem sibi aliqua de causa infensum habeat, vt sibi eius animum mitiget, quantum possit. Non oportere cum quis peccauerit, & peccasse ipsum pœnituerit, præteritorum illius peccatorum memoriam retinere, potiusque iniurias ei ex animo omnes condonare. Oportere eum, qui pœnitere se dicat, non ob id compungi modò, quòd B peccauerit: sed fructus edere pœnitentiæ dignos. Quòd qui ob ea quæ prius commisit delicta, castigatus sit, & dignus habitus, cui illa sint condonata, is si denuo peccauerit, durius etiam quam anteà sibi irę Dei iudicium parat. Oportere eum, qui post vnam & alteram admonitionem, obstinatè tamen nihilominus in vitio perseueret, ad antistitem deferre, experirique num fieri possit, vt à pluribus obiurgetur, à prauo proposito suo pudore aspersus desistat. Quod si ne sic quidem † noxam emendauerit, oportere eum ab reliquo corpore præcidi, & vt gentilem haberi, ac publicanum, vt illius exemplo admoniti cæteri cautius se gerant, qui studiose in officio & obedientia permanentes laborent, conuenienter dicto illi: * *Ruentibus impiis iusti in* C *timore erunt*. Oportere etiam illius veluti membri ab reliquo corpore desecti vicem dolere. Nequaquam pati oportere vt irritato adhuc fratre sinas solem occidere, ne forte aliquando ambos sic dissidentes interuentu suo separet nox, & in die iudicij crimen relinquat † inexpiabile. Ad vitæ correctionem non comperendinandum, cum quid cras futurum sit, certum nobis promittere non possimus, & multos sciamus, qui rebus multis consilio designatis ad perendinum diem non peruenere. Non oportere à ventris saturitate in fraudem induci, ex qua imaginatiuæ ludificationes postea nocturnæ nascuntur. Non oportere distrahi per intemperiem immodici laboD ris, neque naturalis in victu quærendo necessitatis limites egredi, ex præcepto Apostoli: *Habentes victum & integumenta, his contenti simus*. Quando copia illa, quæ vltra necessarium vsum quæritur, satis multas inesse in homine nimias habendi cupiditates indicat. Porrò huiuscemodi immodica cupiditas, simulachrorum cultura appellata est.

† τὸ σκάνδαλον ἑαυτῦ.

**Prou.29. 16.*

Ασεβῶν καταπιπτόντων οἱ δίκαιοι καλάφοβοι ἔσονται. Iusti impijs cadẽtib. trepidi fiunt. *Vulg. Lat.* Iusti ruinas impiorum videbũt.

† ἀπαράιτητον.

Psal.37.8.

1.Tim.6. Col.3.

Auaritia, quę est idolorum seruitus.

ἀκτημοσύνην.

Psal.118.

Oportere omnem ab se pecuniæ cupiditatem penitus amoliri, neque in thesauros quicquam ad res inutiles, ac minime ad nos pertinentes recondere. Oportere ad Deum accedentem, toto animo rerum omnium nuditatem amplecti, & vndique Dei timore configi, secundum illud prophetæ: *Confige timore tuo carnes meas, à iudiciis enim tuis timui*. Vtinam verò det vobis Dominus, vt susceptis cum E omni fiducia ac plenitudine fidei iis, quæ dicta à me sunt ad suam ipsius gloriam, dignos spiritu fructus feratis, annuente Deo Patre, & Iesu Christo Domino nostra adiuuante. Amen.

Eiusdem Basilii Hypotyposis,

Hoc est formularis & compendiaria descriptio vitæ monasticæ.

CVm Dominus noster Iesus Christus præcipiat ac dicat. *Quod dico vobis in tenebris, dicite in lumine, & quod in au-* F *re auditis, prædicate super tecta*. Et valde metuendũ Apostolus iudicij periculum illis asserat imminere, qui quæ dici debeant, ea taciti prætereant, in his quæ cum Ephesiorum senioribus agit: *Testificor enim vobis*, inquit, *hodierna die, quòd mundus sum à sanguine omnium: Non enim subterfugi, quo minus annunciarem vobis omnem veritatem & omne consilium Dei.* Cumque hoc idem vt faciamus nobis præcipiat, quando ait: *Hæc commone, testificans coram Domino*, quoniam cum omnibus mihi coràm de præceptis Domini testificari potestas non sit, necessariò à me fieri duxi oportere, vt ad vestram saltem omnium, quæ est in Christo, charitatem perscriberem, atque ita & me ab iudicii periculo

Matt.10.

Act.20.

2.Tim.2.

culo liberarem, vosque de rebus ad officium vestrum spectantibus, certiores & vsquequaque persuasos redderem, in nomine Domini nostri Iesu Christi, quò neque vox ex inscientia in stimulum mortis, id quod peccatum est, impingeretis, aut Dei mandatum aliquod negligeretis, de quo scriptum est: quia *mandatum Dei vita est æterna*, atque ab hac ipsa ob eam causam excideretis cum Dominus dicat; *Qui non obedit filio, non videbit vitam, sed ira Dei manet super eum.* Neque nos eorum, quos ad interitum peccatum dedisset, sanguinis rei propter taciturnitatem nostram inueniremur. Porro hoc ipsum iudicium primò in medium depromã, & causam istius adeo magnę Ecclesiarum Dei inter ipsas, similiterque singulorum etiam priuatim dissensionis atque dissidij, periculumque: tum manifestissima ex diuinis literis petita afferentur argumenta de vehementi, horribilique in eos animaduersione, qui quoduis Dei præceptum violauerint: Ex quo planissimè intelligi poterit, vt quis quamplurima rectè videatur fecisse, is tamen si in paucissimis, vel in vno tantum modo, cuiuscunque illud generis sit, exequendo mandato, negligenter se gesserit, vel etiam cum deliquisse alium conspicatus sit, perinde ac si id nihil sua referret, lentè ac dissimulãter tulerit, neque in eum iusta indignatione zeloque incalescens, qualem incusso diuini iudicij timore adhiberi par sit, adhibuerit correctionem, ob hoc vnum tantummodo fore vt pœnas luat: & licet ei ex inscitia istiusmodi aliquid inciderit, ne sic quidem impunis abibit. Deinde piam Dei patris, vnigenitique eius filij Dei, ac Spiritus * περιέξει. sancti confessionem opus præsens * complectetur. Pòst eorum, quæ expresse à diuina tradita nobis Scriptura sunt, cognitionẽ aperiemus, omnium videlicet & à quibus abstinere, & in quæ studium eos suum maximè oporteat conferre, qui ad æternam vitam ac cœleste regnum aspirant. Similiterque seperatim, quæ cuiusque gradus aut ordinis peculiaria esse officia debeant adducentur. Inde operam dabimus vt certam veluti quandam ac peculiarem veri Christiani formulam exprimamus, eamque breuem, & quæ definitionis veluti locum obtineat: hæcque omnia ex sacrosancta Scriptura. Sequetur postea consimilis etiam insignis illorum, ac pecularis quædam nota, qui tradendæ præsunt dominicæ doctrinæ, in quibus politissima quædam ac purgatissima veræ Christianæ vitæ ratio elucebit, & quædam (vt ita dicam) eorum dignitatis magnificentia, qui in huiusmodi claritate doctrinæ luculenter se gerant inclarescet. His ea deinceps à nobis adiungentur quæcumque dum simul de ea, quæ secundum Deum vita est, disputaremus, percontantibus nos fratribus respondimus: quæ omnia in exemplaribus descripta ad vestram in Christo charitatem mittenda curauimus, vt compleatur in vobis vel per nos quoque quod dictum est ab Apostolo, *Hæc commenda fidelibus hominibus, qui idonei erunt & alios docere.*

Ioan. 12.
Ioan. 3.
2. Tim. 2.

Eiusdem Proœmium in librum Ethicorum, hoc est de moribus.

De iudicio dei.

S. Basilii Studia.

Optimi Dei bonitate & erga nos benignitate, per gratiam Domini nostri Iesu Christi, ex operatione Spiritus sancti ab tradita per manus gentilium superstitione liberatus, & iam tum à primo ætatis meę initio in Christianorum parentum disciplina educatus, sacrarum ab ipsis * ἀπὸ βρέφους. literarum cognitione vel * à puero imbutus sum, quę me ad veritatis agnitionem adduxere. Vbi verò ad virilem iam ætatem perueni, sanè in multis itineribus quæ per eam ætatem suscepi, compluribus etiam, quæ (vt credi par est) negotia gessi, prorsus cogitans, in cæteris quidem artibus & scientijs magnopere eos inter se consentire animaduertebam, qui illarum quasque diligenter persequerentur. Contrà verò in sola Dei Ecclesia, cuius causa Christus mortuus esset, & super quam Spiritum sanctum suum largiter effudisset, multorum tum priuatim inter se fide maiorẽ dissensionem, tum in sacris literis intelligendis discrepantiã adeo videbam magnam: quodque sine horrore maximo cogitari non potest, ipsos Ecclesiæ Antistites adeo voluntatibus inter se mutuo, opinionibusque dissidere, adeoque in mandatorum Domini nostri Iesu Christi intelligentia vehementer dissentire, Deique Ecclesiam * inclementer & fœdè dilacerare, ipsiusq; ouile immaniter, atrocitérq; diuexare, vt sine dubio in ipsis completum hoc tempore fiqnando alias, oraculum illud iudicarem, exorta noua ista in eorum animis hæresi. *Ex vobis ipsis exurgent viri loquentes peruersa, vt abducant discipulos post se.* Hæc atque eius generis alia cum animaduerterem, ad hæc mecum ipse animi incertus volutare cœpissem, quęnam, aut vnde ingentis adeo calamitatis causa extitisset, sanè ipso quidem dubitationis meæ huius initio, in obscurissima mihi veluti quadam caligine videbar versari, & non secus atque si in aliqua essem statera constitutus, modo in hanc deuergẽbam, modo in illam partem declinabam, cum videlicet alius aliò me ob diuturnam, quę mihi cum hominibus intercessisset, consuetudinem raperet: aut contra item, alio propellerer & auocarer propter eam, quam in diuinis literis agnoscerem veritatem. Cum autem in hac diu animi veluti fluctuatione iactarer, causamque quam dixi cupidè & anxiè perueſtigarem, venit mihi in mentem libri in quo Iudicum recensentur historiæ, in quo scriptum illud est; *Vnusquisque quod sibi rectum videbatur, illud faciebat*, simulque etiam causa cur id ita fieret declaratur, in eo quod superius scribitur, his verbis: *In diebus illis non erat rex in Israel.* Horum igitur cum mihi in mentem venisset, illud etiam de hoc ipso, in quo sumus rerum statu, cœpi cum animo meo reputare, quod licet dictu forsan terribile ac plenum sit formidinis & mirabile, verissimum tamen comperietur, si quis rem recta expenderit. Num videlicet hoc ipso etiam rempore ex aspernatione singularis, & magni, ac veri, soliusque rerum omnium præpotentis & regis, & Dei, magna adeo eorum, qui in Dei Ecclesia censerentur, dissensio, pugnaque inter ipsos esset excitata: quod scilicet relicta vnusquisque Domini nostri Iesu Christi doctrina, rationes ac regulas quasdam propria sibi autoritate asserat ac vindicet, malitque contra Domini præcepta ipse imperare, quàm ipsi parere. Hoc itaque cum mecum animo reputassem, atque ex incredibili sceleris magnitudine attonitus vlterius etiam perueſtigarem, nihilominus id vt ita esse crederem, ea me inducebant, quæ in quotidiano vitæ communis vsu videbam versari. Animaduertebam enim in quauis multitudine, disciplinam consensionemque eousque solere seruari, quoad omnium communiter aduersus principem vnum in parendo eius imperio conspiratio teneretur: contraque dissensiones, atque dissidia, similiter imperantium etiam multitudinem ex eo nasci, quod nemo esset, qui imperaret: hocque, quod dico, aliquando in magna apum frequentia animaduerti, quæ naturali ductæ instinctu, regem suum, seruato ordiue, sequerentur. Cumque istiusmodi multa viderim ipse, multa ab alijs etiam acceperim, multo tamen ijs nota plura sunt, qui in rebus huiuscemodi inueſtigandis operam suam occupauere, vt ex his etiam verum esse comprobetur, quod dicimus. Si enim eorum qui ad vnius tantum nutum respiciunt, & rege vtuntur vno, proprium est disciplinæ ordo, atque concordia: sine dubio perturbatio omnis omnéque dissidium argumento est, non esse qui imperet. Porrò hac eadem ratione, huiusmodi quæ in nobis, & aduersus Domini præcepta, & aduersus nosmetipsos mutua reperitur dissensio, ea argumento sit, nos vel à rege vero defeciſſe, consentaneum in modum dicto illi; *Tantum qui nunc tenet, teneat, donec de medio fiat:* vel funditus abnegasse, secundum illud, *Dixit insipiens in corde suo, Non est Deus.* Cuius rei veluti iudicium signumque certissimum illud confestim subijcitur à Propheta: *Corrupti sunt, & abominabiles facti sunt in studijs suis.* Quibus verbis ille malitiam illam, quæ tangi oculis potest, & in actum erumpit, signum docuit esse eius impietatis quæ in animo delitescit. Paulus verò Apostolus cum eos, qui nondum omnino essent deprauati, ad pertimescenda Dei iudicia vellet inducere, pœnæ loco, hoc multari asserit illos, qui veram Dei cognitionem neglexerint: sic enim est apud eum: *Et sicut non probauerunt Deum habere in notitia, tradidit illos Deus in reprobum sensum, vt faciant ea quæ non conueniunt, repletos omni iniquitate, malitia, fornicatione, auaritia, nequitia, plenos inuidia,* & cæteris, quæ

* ἀνηλεῶς.

Act. 20.
Iud. 21.
Iud. 17.

Hæreses in Ecclesia ortæ.

Obedientiæ virtus.

ἀνομοίωσις sive argu. à Contrario.

2 Thess. 2.
Psal. 52.
Ibid.
Rom. 1.

in eo loco deinceps vitijs commemorantur. Quamquam hoc ipsum iudicium neutiquam Apostolum ipsum per se arbitror excogitasse: Christum enim in se loquentem habebat: sed ex ea illius voce inductum, quando ait, propterea se *in parabolis loqui* ad turbas, ne diuina arcana intelligant, quoniam priores ipsi oculos * clauserant, & auribus grauiter audiuerant, *& incrassatum erat insipiens cor eorum*: quo videlicet hoc esset ipsis loco pœnæ, vt in rebus maioribus cæcutirent, qui voluntariè ipsi priores mentis lumine excæcato sibimetipsis caliginem offudissent: quod metuens Dauid ne sibi vsueniret, dicebat: *Illumina oculos meos, ne vnquam obdormiam in mortem*, His igitur talibusque adductus argumentis, constare iudicabam, in vniuersum quidem vitiorum prauitatem ex * eo nasci solere, quod vel nulla Dei cognitio sit: vel ea si sit, peruersa, ac praua sit. Separatim autem mutuam inter nos ipsos multorum dissensionem inde originem ducere, quod nosmetipsos indignos reddiderimus, qui à Domino regeremur. Porro ad istiusmodi vitæ considerationem quandocumque mecum ipse statui vt accederem, non sanè metiri poteram magnitudinem istiusmodi stupiditatis, vel amentiæ, vel furoris (vel quo alio hoc idoneo appellem vocabulo, nescio) adeo modum omnem superat prauitatis incredibilis magnitudo. Etenim si in brutis etiam animantibus consensionem non alio modo conseruari animaduertimus, quam si eæ regum suorum imperijs obtemperent: quid quæso dici de nobis debeat, quos & vehementer adeo inter nos dissidere, & in diuinorum mandatorum interpretatione adeo esse constat discrepantes? An non hæc omnia censeamus, cum hoc tempore ab optimo Deo nobis, docendi causa nos, corrigendique proposita sint, eadem fore vt in magno illo, ac formidabili nouissimi iudicij die ad ignominiam, & condemnationem nobis obijciantur, si auersati fuerimus disciplinam? à quo & olim iam dictum est, & assidue etiam nunc dicitur: *Cognouit bos possessorem suum, & asinus præsepe Domini sui: Israel autem me non cognouit, & populus me non intellexit*, & alia pleraque in hanc sententiam. Illud autem, quod dictum est ab Apostolo: *Et si patitur vnum membrum, compatiuntur omnia membra: siue glorificatur vnum membrum, congaudent omnia membra*: Et item: *Ne sint schismata in corpore, sed in idipsum pro inuicem solicita sint membra*, nimirum quæ ab vna, à qua * inhabitantur, anima, moueantur, quamobrem ita tandem institutum est? Ego quidem ob eam causam opinor, vt huiusmodi disciplinæ ordo, ratioque multo magis seruaretur in Ecclesia Dei, ad quam dicitur: *Vos autem vnum corpus estis, & membra ex parte*: continente videlicet & coaptante in ea alterum alteri ad concordiam, capite vno ac singulari, qui est Christus. Apud quos vero non concordia, non vinculum pacis, non in Spiritu lenitas conseruatur: contraque † dissidium, æmulatio, obtrectatioque inueniuntur, hos Christi membra appellare, & ab eo dicere gubernari, magnæ certe audaciæ fuerit: contraque simplicioris animi, non libere ac fidenter pronunciare, vigere ibi ac regnare sensum carnis, conuenienter dicto illi Apostoli, apud quem hæc præcisè sunt verba: *Cui exhibetis vos seruos ad obediendum: serui estis eius, cui obeditis*. Atque huius ipsius spiritus proprietates idem percensет, quando ait: *Cum enim sint inter vos zelus & contentio, & dissidia, nonne carnales estis?* Qui idem manifeste docet, quàm earum rerum grauis exitus sit, & quam à veræ pietatis societate alienus, quando dicit sapientiam carnis esse inimicam Deo, legi enim Dei non esse subiectam, neque enim posse. Causa autem est ea, quod nemo, sicut asserit Dominus, potest *duobus Dominis seruire*. Hæc igitur cum ita sint, atque vnigenitus ipse Dei Filius, ac Deus noster Iesus Christus per quem omnia facta sunt, clamet, ac dicat, descendisse de cœlo se, *non vt faciat voluntatem suam, sed voluntatem eius, qui misit se, Patris*: itemq; *à seipso nihil facere*, & mandatum se accepisse quid dicat, & quid loquatur: similiterque cum Spiritus sanctus ille, qui magnifica, & admiranda dona illa distribuit, omniaque in omnibus operatur, *à semetipso nihil loquatur, sed quæcunque audierit hæc loquatur*: qui non obsecro longe magis necessarium est, vt vniuersa Ecclesia Dei, solicita seruare vnitatē spiritus in vinculo pacis, illud compleat quod scriptum est in Actis? videlicet, *Quod multitudinis credentium erat cor vnum, & anima vna*: quippe cum nemo esset, scilicet, qui voluntati obsequeretur suæ, contraque omnes communiter in Spiritu sancto voluntatem quærent vnius Domini Iesu Christi, qui dixit: *Descendi de cœlo, non vt faciam voluntatem meam, sed voluntatem eius, qui misit me patris*; ad quem patrem loquens ait: *Non pro his autem rogo tantum, sed & pro eis, qui crediturі sunt per verbum eorum in me, vt omnes vnum sint*. His ego alijsque, quas in præsentia omisi rationibus adductus longe pluribus, cum vsque adeo manifestè, vt cui controuerti à nemine possit, necessariam in tota simul Ecclesia Dei eam, quæ è Christo est, in Spiritu sancto concordiam esse duxissem, contraque periculosam ac pernicioſam rem esse in mutuo inter nos dissidio contumaciam siue inobedientiam aduersus Deum (*Qui enim aduersus filium contumax est*, inquit, *non videbit vitam, sed ira Dei manet super eum*) illud deinceps consequens esse arbitratus sum, vt de peccatis peruestigarem, cuiusmodi essent ea, quæ à Deo veniam possent impetrare, itemque vicissim quot quis, & quibus admissis, contumaciæ iudicio obligaretur. Cùm igitur diuinarum literarum memoriam animo colligo, reperio tam in veteri, quàm in nouo Testamento, neque in numero, neque in magnitudine peccatorum, sed in vna tantummodo cuiuscumque tandem generis præcepti violatione contumeliam aduersus Deum iudicari, à † Deoque in omnes promiscue, qui dicto ipsius audientes non fuerint, supplicium constitutum. Atque in veteri quidem, quando horribile illud * Acham exitium lego, aut historiam illius qui sabbato ligna collegerat: de quorum neutro, quod aut aliter in Deum peccauerit, aut hominem quempiam vlla in re vel magna vel mediocri prorsus violauerit, nusquam reperitur. Atqui tamen alter ob vnam modo, eamque primam lignorum collectionem, pœnas inexpiabiles luit, & ne spatij quidem tantum inuenit, in quo posset pœnitere: siquidem Dei iussu confestim à cuncto populo lapidibus obruitur: Alter autem, quòd nescio quid tantummodo sublegerat eorum, quæ Deo fuerant dedicata, neque tamen adhuc intra synagogam importata, neque ab ijs recepta, ad quos rerum huiusmodi receptio pertinebat, non sibi modò, sed filiis etiam & coniugi exitio fuit, atque vnà cum ipso tabernaculo, vniuersis etiam propinquis suis. Iamque in eo res erat, vt hæc peccati lues cunctum populum ignis instar populatura videretur: &, quod magis mirandum est, qui neque peccati autorem sciret, & si scisset, nullo modo ei condonaturus fuisset, nisi quamprimum ex ipsa virorum, qui occiderant, calamitate, animaduersa Dei indignatione, miserè se afflictare cœpissent, & nisi Iesus filius Naue vnà cum senioribus capite puluere conspersо sese † in terram abiecissет. Quo facto, & eductis sortibus deprehensus sceleris autor, supplicium, quod diximus, luit. Sed dicet aliquis fortasse, merito de his quidem posse existimari, fuisse eos aliis etiam sceleribus obstrictos, ac propterea factum esse vt in his postea deprehenderentur, sanctásque literas de his solum mentionem feciſse, quæ grauiora essent, capitalioráque. Verum vt valde confidens sit quisquis eiusmodi sit, vt ad sacras literas adijcere ipse, vel demere aliquid audeat, numquid quæso Mariam hic etiam Moysis sororem accusabit? ac peccatis multis fuisse illam coopertam audebit dicere? cuius virtutes nullum arbitror fidelem esse qui non cognouerit. Hæc quòd semel modo secus nescio quid de Moyse locuta est, idque ipsum verè (*Mulierem enim*, inquit, *AEthiopissam accepit sibi*) adeo vehementer Deum aduersum se iritauit, vt ne ipse quidem suppliciter pro ea deprecans Moyses, quominus * mulctam peccato irrogatam sustineret, ipsi impetrare potuerit. Quoties igitur animo mecū Moysem ipsum intueor Dei ministrum, magnum illum virum, cui talis à Deo ac tantus fuerat honos delatus, magnificáque adeo summæ virtutis data testimonia, vt audire promeruerit illud; *Noui te præter ceteros, & inuenisti gratiam coram me*: Hunc ipsum quoties considero ad 'Aquam contradictionis, nullam aliam ob rem, nisi quòd tantummodo dixerat populo propter aquę penuriam murmuranti, *Num de petra hac aquam vobis poterimus eiicere*? hac sola de causa confestim ei fuisse denunciatum, non

Matt. 13. * ἐκάμυσαι.
Esaiæ 6. 9. *Matth.* 13. 14.
Mar. 4. 12.
Psalm. 12.
* ἐγγίνεται
Simile à minori.
Esa. 1.
1. *Cor.* 2.
1. *Cor.* 12.
* ὠκονομήθη, aliàs, ὡκοδομήθη.
† διχοστασία καὶ ἔρις καὶ ζῆλος.
Rom. 6.
1. *Cor.* 3.
Rom. 8.
Matt. 6.
Ioan. 6.
Ioan. 12.
Ioan. 16.
Iosue 7.
* τὸ ἄχαρ λέλω.
Num. 15. 32.
Num. 15. 35. *Ios.* 7.
Collatio.
† Κατάπασσόμενος χοῦν.
Num. 12.
* ἁμαρτίας ἐπιτίμιον.
Exod. 33.
Num. 21.